നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥാ

(പഠമോ ഭാഗോ)

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

ഉത്തമം വന്ദനേയ്യാനം, വന്ദിത്വാ രതനത്തയം;
യോ ഖുദ്ദകനികായമ്ഹി, ഖുദ്ദാചാരപ്പഹായിനാ.

ദേസിതോ ലോകനാഥേന, ലോകനിസ്സരണേസിനാ;
തസ്സ സുത്തനിപാതസ്സ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനം.

അയം സുത്തനിപാതോ ച, ഖുദ്ദകേസ്വേവ ഓഗധോ;
യസ്മാ തസ്മാ ഇമസ്സാപി, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനം.

ഗാഥാസതസമാകിണ്ണോ, ഗേയ്യബ്യാകരണങ്കിതോ;
കസ്മാ സുത്തനിപാതോതി, സങ്ഖമേസ ഗതോതി ചേ.

സുവുത്തതോ സവനതോ, അത്ഥാനം സുട്ഠു താണതോ;
സൂചനാ സൂദനാ ചേവ, യസ്മാ സുത്തം പവുച്ചതി.

തഥാരൂപാനി സുത്താനി, നിപാതേത്വാ തതോ തതോ;
സമൂഹതോ അയം തസ്മാ, സങ്ഖമേവമുപാഗതോ.

സബ്ബാനി ചാപി സുത്താനി, പമാണന്തേന താദിനോ;
വചനാനി അയം തേസം, നിപാതോ ച യതോ തതോ.

അഞ്ഞസങ്ഖാനിമിത്താനം, വിസേസാനമഭാവതോ;
സങ്ഖം സുത്തനിപാതോതി, ഏവമേവ സമജ്ഝഗാതി.

൧. ഉരഗവഗ്ഗോ

൧. ഉരഗസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം സമധിഗതസങ്ഖോ ച യസ്മാ ഏസ വഗ്ഗതോ ഉരഗവഗ്ഗോ, ചൂളവഗ്ഗോ, മഹാവഗ്ഗോ, അട്ഠകവഗ്ഗോ, പാരായനവഗ്ഗോതി പഞ്ച വഗ്ഗാ ഹോന്തി; തേസു ഉരഗവഗ്ഗോ ആദി. സുത്തതോ ഉരഗവഗ്ഗേ ദ്വാദസ സുത്താനി, ചൂളവഗ്ഗേ ചുദ്ദസ, മഹാവഗ്ഗേ ദ്വാദസ, അട്ഠകവഗ്ഗേ സോളസ, പാരായനവഗ്ഗേ സോളസാതി സത്തതി സുത്താനി. തേസം ഉരഗസുത്തം ആദി. പരിയത്തിപമാണതോ അട്ഠ ഭാണവാരാ. ഏവം വഗ്ഗസുത്തപരിയത്തിപമാണവതോ പനസ്സ -

‘‘യോ ഉപ്പതിതം വിനേതി കോധം, വിസടം സപ്പവിസംവ ഓസധേഹി;
സോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരം, ഉരഗോ ജിണ്ണമിവ തചം പുരാണ’’ന്തി. -

അയം ഗാഥാ ആദി. തസ്മാ അസ്സാ ഇതോ പഭുതി അത്ഥവണ്ണനം കാതും ഇദം വുച്ചതി -

‘‘യേന യത്ഥ യദാ യസ്മാ, വുത്താ ഗാഥാ അയം ഇമം;
വിധിം പകാസയിത്വാസ്സാ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണന’’ന്തി.

കേന പനായം ഗാഥാ വുത്താ, കത്ഥ, കദാ, കസ്മാ ച വുത്താതി? വുച്ചതേ - യോ സോ ഭഗവാ ചതുവീസതിബുദ്ധസന്തികേ ലദ്ധബ്യാകരണോ യാവ വേസ്സന്തരജാതകം, താവ പാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതഭവനേ ഉപ്പജ്ജി, തതോപി ചവിത്വാ സക്യരാജകുലേ ഉപപത്തിം ഗഹേത്വാ, അനുപുബ്ബേന കതമഹാഭിനിക്ഖമനോ ബോധിരുക്ഖമൂലേ സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ, ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ ദേവ-മനുസ്സാനം ഹിതായ ധമ്മം ദേസേസി, തേന ഭഗവതാ സയമ്ഭുനാ അനാചരിയകേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന വുത്താ. സാ ച പന ആളവിയം. യദാ ച

ഭൂതഗാമസിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തദാ തത്ഥ ഉപഗതാനം ധമ്മദേസനത്ഥം വുത്താതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപവിസ്സജ്ജനാ. വിത്ഥാരതോ പന ദൂരേനിദാനഅവിദൂരേനിദാനസന്തികേനിദാനവസേന വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ **ദൂരേനിദാനം** നാമ ദീപങ്കരതോ യാവ പച്ചുപ്പന്നവത്ഥുകഥാ , **അവിദൂരേനിദാനം** നാമ തുസിതഭവനതോ യാവ പച്ചുപ്പന്നവത്ഥുകഥാ, **സന്തികേനിദാനം** നാമ ബോധിമണ്ഡതോ യാവ പച്ചുപ്പന്നവത്ഥുകഥാതി.

തത്ഥ യസ്മാ അവിദൂരേനിദാനം സന്തികേനിദാനഞ്ച ദൂരേനിദാനേയേവ സമോധാനം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ ദൂരേനിദാനവസേനേവേത്ഥ വിത്ഥാരതോ വിസ്സജ്ജനാ വേദിതബ്ബാ. സാ പനേസാ ജാതകട്ഠകഥായം വുത്താതി ഇധ ന വിത്ഥാരിതാ. തതോ തത്ഥ വിത്ഥാരിതനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. അയം പന വിസേസോ - തത്ഥ പഠമഗാഥായ സാവത്ഥിയം വത്ഥു ഉപ്പന്നം, ഇധ ആളവിയം. യഥാഹ -

"തേന സമയേന ബുദ്ധോ ഭഗവാ ആളവിയം വിഹരതി അഗ്ഗാളവേ ചേതിയേ. തേന ഖോ പന സമയേന ആളവകാ ഭിക്ഖൂ നവകമ്മം കരോന്താ രുക്ഖം ഛിന്ദന്തിപി ഛേദാപേന്തിപി. അഞ്ഞതരോപി ആളവകോ ഭിക്ഖു രുക്ഖം ഛിന്ദതി. തസ്മിം രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ തം ഭിക്ഖും ഏതദവോച - 'മാ, ഭന്തേ, അത്തനോ ഭവനം കത്തുകാമോ മയ്ഹം ഭവനം ഛിന്ദീ'തി. സോ ഭിക്ഖു അനാദിയന്തോ ഛിന്ദിയേവ. തസ്സാ ച ദേവതായ ദാരകസ്സ ബാഹും ആകോടേസി. അഥ ഖോ തസ്സാ ദേവതായ ഏതദഹോസി - 'യംനൂനാഹം ഇമം ഭിക്ഖും ഇധേവ ജീവിതാ വോരോപേയ്യ'ന്തി. അഥ ഖോ തസ്സാ ദേവതായ ഏതദഹോസി - 'ന ഖോ മേതം പതിരൂപം, യാഹം ഇമം ഭിക്ഖും ഇധേവ ജീവിതാ വോരോപേയ്യം, യംനൂനാഹം ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേയ്യ'ന്തി. അഥ ഖോ സാ ദേവതാ യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമി; ഉപസങ്കമിത്വാ ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി. 'സാധു, സാധു ദേവതേ, സാധു ഖോ ത്വം, ദേവതേ, തം ഭിക്ഖും ജീവിതാ ന വോരോപേസി. സചജ്ജ ത്വം, ദേവതേ, തം ഭിക്ഖും ജീവിതാ വോരോപേയ്യാസി, ബഹുഞ്ച ത്വം, ദേവതേ, അപുഞ്ഞം പസവേയ്യാസി. ഗച്ഛ ത്വം, ദേവതേ, അമുകസ്മിം ഓകാസേ രുക്ഖോ വിവിത്തോ, തസ്മിം ഉപഗച്ഛാ'"തി (പാചി॰ ൮൯).

ഏവഞ്ച പന വത്വാ പുന ഭഗവാ തസ്സാ ദേവതായ ഉപ്പന്നകോധവിനയനത്ഥം -

"യോ വേ ഉപ്പതിതം കോധം, രഥം ഭന്തംവ വാരയേ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൨൨) -

ഇമം ഗാഥം അഭാസി. തതോ "കഥഞ്ഹി നാമ സമണാ സക്യപുത്തിയാ രുക്ഖം ഛിന്ദിസ്സന്തിപി, ഛേദാപേസ്സന്തിപി, ഏകിന്ദ്രിയം സമണാ സക്യപുത്തിയാ ജീവം വിഹേഠേന്തീ"തി ഏവം മനുസ്സാനം ഉജ്ഝായിതം സുത്വാ ഭിക്ഖൂഹി ആരോചിതോ ഭഗവാ - "ഭൂതഗാമപാതബ്യതായ പാചിത്തിയ"ന്തി (പാചി॰ ൯൦) ഇമം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞാപേത്വാ തത്ഥ ഉപഗതാനം ധമ്മദേസനത്ഥം -

"യോ ഉപ്പതിതം വിനേതി കോധം,
വിസടം സപ്പവിസംവ ഓസധേഹീ"തി. -

ഇമം ഗാഥം അഭാസി. ഏവമിദം ഏകംയേവ വത്ഥു തീസു ഠാനേസു സങ്ഗഹം ഗതം - വിനയേ, ധമ്മപദേ, സുത്തനിപാതേതി. ഏത്താവതാ ച യാ സാ മാതികാ ഠപിതാ -

"യേന യത്ഥ യദാ യസ്മാ, വുത്താ ഗാഥാ അയം ഇമം;
വിധി പകാസയിത്വാസ്സാ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണന"ന്തി. -

സാ സങ്ഖേപതോ വിത്ഥാരതോ ച പകാസിതാ ഹോതി ഠപേത്വാ അത്ഥവണ്ണനം.

൧. അയം പനേത്ഥ അത്ഥവണ്ണനാ. **യോതി** യോ യാദിസോ ഖത്തിയകുലാ വാ പബ്ബജിതോ, ബ്രാഹ്മണകുലാ വാ പബ്ബജിതോ, നവോ വാ മജ്ഝിമോ വാ ഥേരോ വാ. **ഉപ്പതിത**ന്തി ഉദ്ധമുദ്ധം പതിതം ഗതം, പവത്തന്തി അത്ഥോ, ഉപ്പന്നന്തി വുത്തം ഹോതി. ഉപ്പന്നഞ്ച നാമേതം വത്തമാനഭുത്വാപഗതോകാസകതഭൂമിലദ്ധവസേന അനേകപ്പഭേദം. തത്ഥ സബ്ബമ്പി സങ്ഖതം ഉപ്പാദാദിസമങ്ഗി **വത്തമാനുപ്പന്നം** നാമ, യം സന്ധായ "ഉപ്പന്നാ ധമ്മാ, അനുപ്പന്നാ ധമ്മാ, ഉപ്പാദിനോ ധമ്മാ"തി (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧൭) വുത്തം. ആരമ്മണരസമനുഭവിത്വാ നിരുദ്ധം അനുഭുത്വാപഗതസങ്ഖാതം കുസലാകുസലം, ഉപ്പാദാദിത്തയമനുപ്പത്വാ നിരുദ്ധം ഭുത്വാപഗതസങ്ഖാതം സേസസങ്ഖതഞ്ച **ഭുത്വാപഗതുപ്പന്നം** നാമ. തദേതം "ഏവരൂപം പാപകം ദിട്ഠിഗതം ഉപ്പന്നം ഹോതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൪; പാചി॰ ൪൧൭) ച, "യഥാ ച ഉപ്പന്നസ്സ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനാപാരിപൂരീ ഹോതീ"തി ച ഏവമാദീസു സുത്തന്തേസു ദട്ഠബ്ബം. "യാനിസ്സ താനി പുബ്ബേ കതാനി കമ്മാനീ"തി ഏവമാദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൮; നേത്തി॰ ൧൨൦) നയേന വുത്തം കമ്മം അതീതമ്പി സമാനം അഞ്ഞസ്സ വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ

വിപാകസ്സോകാസം കത്വാ ഠിതത്താ, തഥാ കതോകാസഞ്ച വിപാകം അനുപ്പന്നമ്പി ഏവം കതേ ഓകാസേ അവസ്സമുപ്പത്തിതോ **ഓകാസകതുപ്പന്നം** നാമ. താസു താസു ഭൂമീസു അസമൂഹതമകുസലം **ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നം** നാമ.

ഏത്ഥ ച ഭൂമിയാ ഭൂമിലദ്ധസ്സ ച നാനത്തം വേദിതബ്ബം. സേയ്യഥിദം - ഭൂമി നാമ വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭൂതാ തേഭൂമകാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ. ഭൂമിലദ്ധം നാമ തേസു ഉപ്പത്താരഹം കിലേസജാതം. തേന ഹി സാ ഭൂമിലദ്ധാ നാമ ഹോതീതി. തസ്മാ "ഭൂമിലദ്ധ"ന്തി വുച്ചതി. തഞ്ച പന ന ആരമ്മണവസേന. ആരമ്മണവസേന ഹി സബ്ബേപി അതീതാദിഭേദേ പരിഞ്ഞാതേപി ച ഖീണാസവാനം ഖന്ധേ ആരബ്ഭ കിലേസാ ഉപ്പജ്ജന്തി മഹാകച്ചായനഉപ്പലവണ്ണാദീനം ഖന്ധേ ആരബ്ഭ സോരേയ്യസേട്ഠിപുത്തനന്ദമാണവകാദീനം വിയ. യദി ചേതം ഭൂമിലദ്ധം നാമ സിയാ, തസ്സ അപ്പഹേയ്യതോ ന കോചി ഭവമൂലം ജഹേയ്യ. വത്ഥുവസേന പന ഭൂമിലദ്ധം നാമ വേദിതബ്ബം. യത്ഥ യത്ഥ ഹി വിപസ്സനായ അപരിഞ്ഞാതാ ഖന്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ തത്ഥ ഉപ്പാദതോ പഭുതി തേസു വട്ടമൂലം കിലേസജാതം അനുസേതി. തം അപ്പഹീനട്ഠേന ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നം നാമാതി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ ച യസ്സ ഖന്ധേസു അപ്പഹീനാനുസയിതാ കിലേസാ, തസ്സ തേ ഏവ ഖന്ധാ തേസം കിലേസാനം വത്ഥു, ന ഇതരേ ഖന്ധാ. അതീതക്ഖന്ധേസു ചസ്സ അപ്പഹീനാനുസയിതാനം കിലേസാനം അതീതക്ഖന്ധാ ഏവ വത്ഥു, ന ഇതരേ. ഏസേവ നയോ അനാഗതാദീസു. തഥാ കാമാവചരക്ഖന്ധേസു അപ്പഹീനാനുസയിതാനം കിലേസാനം കാമാവചരക്ഖന്ധാ ഏവ വത്ഥു, ന ഇതരേ. ഏസ നയോ രൂപാരൂപാവചരേസു.

സോതാപന്നാദീനം പന യസ്സ യസ്സ അരിയപുഗ്ഗലസ്സ ഖന്ധേസു തം തം വട്ടമൂലം കിലേസജാതം തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനം, തസ്സ തസ്സ തേ തേ ഖന്ധാ പഹീനാനം തേസം തേസം വട്ടമൂലകിലേസാനം അവത്ഥുതോ ഭൂമീതി സങ്ഖം ന ലഭന്തി. പുഥുജ്ജനസ്സ പന സബ്ബസോ വട്ടമൂലാനം കിലേസാനം അപ്പഹീനത്താ യം കിഞ്ചി കരിയമാനം കമ്മം കുസലം വാ അകുസലം വാ ഹോതി, ഇച്ചസ്സ കിലേസപ്പച്ചയാ വട്ടം വഡ്ഢതി. തസ്സേതം വട്ടമൂലം രൂപക്ഖന്ധേ ഏവ, ന വേദനാക്ഖന്ധാദീസു...പേ.... വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധേ ഏവ വാ, ന രൂപക്ഖന്ധാദീസൂതി ന വത്തബ്ബം. കസ്മാ? അവിസേസേന പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അനുസയിതത്താ. കഥം? പഥവീരസാദിമിവ രുക്ഖേ. യഥാ ഹി മഹാരുക്ഖേ പഥവീതലം അധിട്ഠായ പഥവീരസഞ്ച ആപോരസഞ്ച നിസ്സായ തപ്പച്ചയാ മൂലഖന്ധസാഖപസാഖപത്തപല്ലവപലാസപുപ്ഫഫലേഹി വഡ്ഢിത്വാ നഭം പൂരേത്വാ യാവകപ്പാവസാനം ബീജപരമ്പരായ രുക്ഖപവേണിസന്താനേ ഠിതേ "തം പഥവീരസാദി മൂലേ ഏവ, ന ഖന്ധാദീസു, ഫലേ ഏവ വാ, ന മൂലാദീസൂ"തി ന വത്തബ്ബം. കസ്മാ? അവിസേസേന സബ്ബേസ്വേവ മൂലാദീസു അനുഗതത്താ, ഏവം. യഥാ പന തസ്സേവ രുക്ഖസ്സ പുപ്ഫഫലാദീസു നിബ്ബിന്നോ കോചി പുരിസോ ചതൂസു ദിസാസു മണ്ഡൂകകണ്ടകം നാമ രുക്ഖേ വിസം പയോജേയ്യ, അഥ സോ രുക്ഖോ തേന വിസസമ്ഫസ്സേന ഫുട്ഠോ പഥവീരസആപോരസപരിയാദിന്നേന അപ്പസവനധമ്മതം ആഗമ്മ പുന സന്താനം നിബ്ബത്തേതും സമത്ഥോ ന ഭവേയ്യ, ഏവമേവം ഖന്ധപ്പവത്തിയം നിബ്ബിന്നോ കുലപുത്തോ തസ്സ പുരിസസ്സ ചതൂസു ദിസാസു രുക്ഖേ വിസപ്പയോജനം വിയ അത്തനോ സന്താനേ ചതുമഗ്ഗഭാവനം ആരഭതി. അഥസ്സ സോ ഖന്ധസന്താനോ തേന ചതുമഗ്ഗവിസസമ്ഫസ്സേന സബ്ബസോ വട്ടമൂലകിലേസാനം പരിയാദിന്നത്താ കിരിയഭാവമത്തമുപഗതകായകമ്മാദി സബ്ബകമ്മപ്പഭേദോ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തധമ്മതമാഗമ്മ ഭവന്തരസന്താനം നിബ്ബത്തേതും സമത്ഥോ ന ഹോതി. കേവലം പന ചരിമവിഞ്ഞാണനിരോധേന നിരിന്ധനോ വിയ ജാതവേദോ അനുപാദാനോ പരിനിബ്ബാതി. ഏവം ഭൂമിയാ ഭൂമിലദ്ധസ്സ ച നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

അപിച അപരമ്പി സമുദാചാരാരമ്മണാധിഗ്ഗഹിതാവിക്ഖമ്ഭിതാസമൂഹതവസേന ചതുബ്ബിധമുപ്പന്നം. തത്ഥ വത്തമാനുപ്പന്നമേവ **സമുദാചാരുപ്പന്നം**. ചക്ഖാദീനം പന ആപാഥഗതേ ആരമ്മണേ പുബ്ബഭാഗേ അനുപ്പജ്ജമാനമ്പി കിലേസജാതം ആരമ്മണസ്സ അധിഗ്ഗഹിതത്താ ഏവ അപരഭാഗേ അവസ്സമുപ്പത്തിതോ **ആരമ്മണാധിഗ്ഗഹിതുപ്പന്ന**ന്തി വുച്ചതി. കല്യാണിഗാമേ പിണ്ഡായ ചരതോ മഹാതിസ്സത്ഥേരസ്സ വിസഭാഗരൂപദസ്സനേന ഉപ്പന്നകിലേസജാതഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സനം. തസ്സ "ഉപ്പന്നം കാമവിതക്ക"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൬; അ॰ നി॰ ൬.൫൮) പയോഗോ ദട്ഠബ്ബോ. സമഥവിപസ്സനാനം അഞ്ഞതരവസേന അവിക്ഖമ്ഭിതകിലേസജാതം ചിത്തസന്തതിമനാരൂള്ഹം ഉപ്പത്തിനിവാരകസ്സ ഹേതുനോ അഭാവാ **അവിക്ഖമ്ഭിതുപ്പന്നം** നാമ. തം "അയമ്പി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ആനാപാനസ്സതിസമാധി ഭാവിതോ ബഹുലീകതോ സന്തോ ചേവ പണീതോ ച അസേചനകോ ച സുഖോ ച വിഹാരോ ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ ഠാനസോ അന്തരധാപേതീ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൧൬൫) ദട്ഠബ്ബം. സമഥവിപസ്സനാവസേന വിക്ഖമ്ഭിതമ്പി കിലേസജാതം അരിയമഗ്ഗേന അസമൂഹതത്താ ഉപ്പത്തിധമ്മതം അനതീതന്തി കത്വാ **അസമൂഹതുപ്പന്ന**ന്തി വുച്ചതി. ആകാസേന ഗച്ഛന്തസ്സ അട്ഠസമാപത്തിലാഭിനോ ഥേരസ്സ കുസുമിതരുക്ഖേ ഉപവനേ പുപ്ഫാനി ഓചിനന്തസ്സ മധുരസ്സരേന ഗായതോ മാതുഗാമസ്സ ഗീതസ്സരം സുതവതോ ഉപ്പന്നകിലേസജാതഞ്ചേത്ഥ നിദസ്സനം. തസ്സ "അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം

ബഹുലീകരോന്തോ ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ അന്തരായേവ അന്തരധാപേതീ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൧൭൭) പയോഗോ ദട്ഠബ്ബോ. തിവിധമ്പി ചേതം ആരമ്മണാധിഗ്ഗഹിതാവിക്ഖമ്ഭിതാസമൂഹതുപ്പന്നം ഭൂമിലദ്ധേനേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീതി വേദിതബ്ബം.

ഏവമേതസ്മിം യഥാവുത്തപ്പഭേദേ ഉപ്പന്നേ ഭൂമിലദ്ധാരമ്മണാധിഗ്ഗഹിതാവിക്ഖമ്ഭിതാസമൂഹതുപ്പന്നവസേനായം കോധോ ഉപ്പന്നോതി വേദിതബ്ബോ. കസ്മാ? ഏവംവിധസ്സ വിനേതബ്ബതോ. ഏവംവിധമേവ ഹി ഉപ്പന്നം യേന കേനചി വിനയേന വിനേതും സക്കാ ഹോതി. യം പനേതം വത്തമാനഭുത്വാപഗതോകാസകതസമുദാചാരസങ്ഖാതം ഉപ്പന്നം, ഏത്ഥ അഫലോ ച അസക്യോ ച വായാമോ. അഫലോ ഹി ഭുത്വാപഗതേ വായാമോ വായാമന്തരേനാപി തസ്സ നിരുദ്ധത്താ. തഥാ ഓകാസകതേ. അസക്യോ ച വത്തമാനസമുദാചാരുപ്പന്നേ കിലേസവോദാനാനം ഏകജ്ഝമനുപ്പത്തിതോതി.

വിനേതീതി ഏത്ഥ പന -

> ''ദുവിധോ വിനയോ നാമ, ഏകമേകേത്ഥ പഞ്ചധാ;
> തേസു അട്ഠവിധേനേസ, വിനേതീതി പവുച്ചതി''.

അയഞ്ഹി സംവരവിനയോ, പഹാനവിനയോതി ദുവിധോ വിനയോ. ഏത്ഥ ച ദുവിധേ വിനയേ ഏകമേകോ വിനയോ പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതി. **സംവരവിനയോ**പി ഹി സീലസംവരോ, സതിസംവരോ, ഞാണസംവരോ, ഖന്തിസംവരോ, വീരിയസംവരോതി പഞ്ചവിധോ. **പഹാനവിനയോ**പി തദങ്ഗപ്പഹാനം, വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം, സമുച്ഛേദപ്പഹാനം, പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനം, നിസ്സരണപ്പഹാനന്തി പഞ്ചവിധോ.

തത്ഥ ''ഇമിനാ പാതിമോക്ഖസംവരേന ഉപേതോ ഹോതി സമുപേതോ''തിആദീസു (വിഭ॰ ൫൧൧) **സീലസംവരോ,** ''രക്ഖതി ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരം ആപജ്ജതീ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൫; സം॰ നി॰ ൪.൨൩൯; അ॰ നി॰ ൩.൧൬) **സതിസംവരോ**.

> ''യാനി സോതാനി ലോകസ്മിം, (അജിതാതി ഭഗവാ)
> സതി തേസം നിവാരണം;
> സോതാനം സംവരം ബ്രൂമി,
> പഞ്ഞായേതേ പിധീയരേ''തി. (സു॰ നി॰ ൧൦൪൧) -

ആദീസു **ഞാണസംവരോ,** ''ഖമോ ഹോതി സീതസ്സ ഉണ്ഹസ്സാ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൪; അ॰ നി॰ ൪.൧൧൪) **ഖന്തിസംവരോ,** ''ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതി, പജഹതി, വിനോദേതീ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൬; അ॰ നി॰ ൪.൧൧൪) **വീരിയസംവരോ** വേദിതബ്ബോ. സബ്ബോപി ചായം സംവരോ യഥാസകം സംവരിതബ്ബാനം വിനേതബ്ബാനഞ്ച കായവചീദുച്ചരിതാദീനം സംവരണതോ സംവരോ, വിനയനതോ വിനയോതി വുച്ചതി. ഏവം താവ സംവരവിനയോ പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതീതി വേദിതബ്ബോ.

തഥാ യം നാമരൂപപരിച്ഛേദാദീസു വിപസ്സനങ്ഗേസു യാവ അത്തനോ അപരിഹാനവസേന **പവത്തി,** താവ തേന തേന ഞാണേന തസ്സ തസ്സ അനത്ഥസന്താനസ്സ പഹാനം. സേയ്യഥിദം - നാമരൂപവവത്ഥാനേന സക്കായദിട്ഠിയാ, പച്ചയപരിഗ്ഗഹേന അഹേതുവിസമഹേതുദിട്ഠീനം, തസ്സേവ അപരഭാഗേന കങ്ഖാവിതരണേന കഥംകഥീഭാവസ്സ, കലാപസമ്മസനേന ''അഹം മമാ''തി ഗാഹസ്സ, മഗ്ഗാമഗ്ഗവവത്ഥാനേന അമഗ്ഗേ മഗ്ഗസഞ്ഞായ, ഉദയദസ്സനേന ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ, വയദസ്സനേന സസ്സതദിട്ഠിയാ, ഭയദസ്സനേന സഭയേസു അഭയസഞ്ഞായ, ആദീനവദസ്സനേന അസ്സാദസഞ്ഞായ, നിബ്ബിദാനുപസ്സനേന അഭിരതിസഞ്ഞായ, മുച്ചിതുകമ്യതാഞാണേന അമുച്ചിതുകമ്യതായ, ഉപേക്ഖാഞാണേന അനുപേക്ഖായ, അനുലോമേന ധമ്മട്ഠിതിയം നിബ്ബാനേ ച പടിലോമഭാവസ്സ, ഗോത്രഭുനാ സങ്ഖാരനിമിത്തഗ്ഗാഹസ്സ പഹാനം, ഏതം **തദങ്ഗപ്പഹാനം** നാമ. യം പന ഉപചാരപ്പനാഭേദസ്സ സമാധിനോ യാവ അത്തനോ അപരിഹാനിപവത്തി , താവ തേനാഭിഹതാനം നീവരണാനം യഥാസകം വിതക്കാദിപച്ചനീകധമ്മാനഞ്ച അനുപ്പത്തിസങ്ഖാതം പഹാനം, ഏതം **വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം** നാമ. യം പന ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനം ഭാവിതത്താ തംതംമഗ്ഗവതോ അത്തനോ സന്താനേ യഥാസകം ''ദിട്ഠിഗതാനം പഹാനായാ''തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൨൭൭) നയേന വുത്തസ്സ സമുദയപക്ഖികസ്സ കിലേസഗഹനസ്സ പുന അച്ചന്തഅപ്പവത്തിഭാവേന സമുച്ഛേദസങ്ഖാതം പഹാനം, ഇദം **സമുച്ഛേദപ്പഹാനം** നാമ. യം പന ഫലക്ഖണേ പടിപ്പസ്സദ്ധത്തം കിലേസാനം പഹാനം, ഇദം **പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനം** നാമ. യം പന സബ്ബസങ്ഖതനിസ്സരണത്താ പഹീനസബ്ബസങ്ഖതം നിബ്ബാനം, ഏതം **നിസ്സരണപ്പഹാനം** നാമ. സബ്ബമ്പി ചേതം പഹാനം യസ്മാ ചാഗട്ഠേന പഹാനം, വിനയനട്ഠേന വിനയോ, തസ്മാ ''പഹാനവിനയോ''തി വുച്ചതി, തംതംപഹാനവതോ വാ തസ്സ തസ്സ വിനയസ്സ സമ്ഭവതോപേതം ''പഹാനവിനയോ''തി വുച്ചതി.

ഏവം പഹാനവിനയോപി പഞ്ചധാ ഭിജ്ജതീതി വേദിതബ്ബോ. ഏവമേകേകസ്സ പഞ്ചധാ ഭിന്നത്താ ദസേതേ വിനയാ ഹോന്തി.

തേസു പടിപ്പസ്സദ്ധിവിനയം നിസ്സരണവിനയഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസേന അട്ഠവിധേന വിനയേനേസ തേന തേന പരിയായേന വിനേതീതി പവുച്ചതി. കഥം? സീലസംവരേന കായവചീദുച്ചരിതാനി വിനേന്തോപി ഹി തംസമ്പയുത്തം കോധം വിനേതി, സതിപഞ്ഞാസംവരേഹി അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാദീനി വിനേന്തോപി ദോമനസ്സസമ്പയുത്തം കോധം വിനേതി, ഖന്തിസംവരേന സീതാദീനി ഖമന്തോപി തംതംആഘാതവത്ഥുസമ്ഭവം കോധം വിനേതി, വീരിയസംവരേന ബ്യാപാദവിതക്കം വിനേന്തോപി തംസമ്പയുത്തം കോധം വിനേതി. യേഹി ധമ്മേഹി തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപ്പഹാനാനി ഹോന്തി, തേസം ധമ്മാനം അത്തനി നിബ്ബത്തനേന തേ തേ ധമ്മേ പജഹന്തോപി തദങ്ഗപ്പഹാതബ്ബം വിക്ഖമ്ഭേതബ്ബം സമുച്ഛിന്ദിതബ്ബഞ്ച കോധം വിനേതി. കാമഞ്ചേത്ഥ പഹാനവിനയേന വിനയോ ന സമ്ഭവതി. യേഹി പന ധമ്മേഹി പഹാനം ഹോതി, തേഹി വിനേന്തോപി പരിയായതോ ''പഹാനവിനയേന വിനേതീ''തി വുച്ചതി. പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനകാലേ പന വിനേതബ്ബാഭാവതോ നിസ്സരണപ്പഹാനസ്സ ച അനുപ്പാദേതബ്ബതോ ന തേഹി കിഞ്ചി വിനേതീതി വുച്ചതി. ഏവം തേസു പടിപ്പസ്സദ്ധിവിനയം നിസ്സരണവിനയഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസേന അട്ഠവിധേന വിനയേനേസ തേന തേന പരിയായേന വിനേതീതി പവുച്ചതീതി. യേ വാ -

> ''പഞ്ചിമേ, ഭിക്ഖവേ, ആഘാതപടിവിനയാ, യത്ഥ ഭിക്ഖുനോ ഉപ്പന്നോ ആഘാതോ സബ്ബസോ പടിവിനേതബ്ബോ. കതമേ പഞ്ച? യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലേ ആഘാതോ ജായേഥ, മേത്താ തസ്മിം പുഗ്ഗലേ ഭാവേതബ്ബാ...പേ॰... കരുണാ... ഉപേക്ഖാ... അസതി-അമനസികാരോ തസ്മിം പുഗ്ഗലേ ആപജ്ജിതബ്ബോ, ഏവം തസ്മിം പുഗ്ഗലേ ആഘാതോ പടിവിനേതബ്ബോ. കമ്മസ്സകതാ ഏവ വാ തസ്മിം പുഗ്ഗലേ അധിട്ഠാതബ്ബാ കമ്മസ്സകോ അയമായസ്മാ...പേ॰... ദായാദോ ഭവിസ്സതീ''തി (അ॰ നി॰ ൫.൧൬൧) -

ഏവം പഞ്ച ആഘാതപടിവിനയാ വുത്താ. യേ ച -

> ''പഞ്ചിമേ, ആവുസോ, ആഘാതപടിവിനയാ, യത്ഥ ഭിക്ഖുനോ ഉപ്പന്നോ ആഘാതോ സബ്ബസോ പടിവിനേതബ്ബോ. കതമേ പഞ്ച? ഇധാവുസോ , ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ അപരിസുദ്ധകായസമാചാരോ ഹോതി, പരിസുദ്ധവചീസമാചാരോ, ഏവരൂപേപി, ആവുസോ, പുഗ്ഗലേ ആഘാതോ പടിവിനേതബ്ബോ''തി (അ॰ നി॰ ൫.൧൬൨) -

ഏവമാദിനാപി നയേന പഞ്ച ആഘാതപടിവിനയാ വുത്താ. തേസു യേന കേനചി ആഘാതപടിവിനയേന വിനേന്തോപേസ വിനേതീതി പവുച്ചതി. അപിച യസ്മാ -

> ''ഉഭതോദണ്ഡകേന ചേപി, ഭിക്ഖവേ, കകചേന ചോരാ ഓചരകാ അങ്ഗമങ്ഗാനി ഓക്കന്തേയ്യും, തത്രാപി യോ മനോ പദോസേയ്യ, ന മേ സോ തേന സാസനകരോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩൨) --

ഏവം സത്ഥു ഓവാദം,

> ''തസ്സേവ തേന പാപിയോ, യോ കുദ്ധം പടികുജ്ഝതി;
> കുദ്ധം അപ്പടികുജ്ഝന്തോ, സങ്ഗാമം ജേതി ദുജ്ജയം.
>
> ''ഉഭിന്നമത്ഥം ചരതി, അത്തനോ ച പരസ്സ ച;
> പരം സങ്കുപിതം ഞത്വാ, യോ സതോ ഉപസമ്മതി''. (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൮);

> ''സത്തിമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സപത്തകന്താ സപത്തകരണാ കോധനം ആഗച്ഛന്തി ഇത്ഥിം വാ പുരിസം വാ. കതമേ സത്ത? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, സപത്തോ സപത്തസ്സ ഏവം ഇച്ഛതി - 'അഹോ, വതായം ദുബ്ബണ്ണോ അസ്സാ'തി. തം കിസ്സ ഹേതു? ന, ഭിക്ഖവേ, സപത്തോ സപത്തസ്സ വണ്ണവതായ നന്ദതി. കോധനായം, ഭിക്ഖവേ, പുരിസപുഗ്ഗലോ കോധാഭിഭൂതോ കോധപരേതോ കിഞ്ചാപി സോ ഹോതി സുന്ഹാതോ സുവിലിത്തോ കപ്പിതകേസമസ്സു ഓദാതവത്ഥവസനോ, അഥ ഖോ സോ ദുബ്ബണ്ണോവ ഹോതി കോധാഭിഭൂതോ. അയം, ഭിക്ഖവേ, പഠമോ ധമ്മോ സപത്തകന്തോ സപത്തകരണോ കോധനം ആഗച്ഛതി ഇത്ഥിം വാ പുരിസം വാ (അ॰ നി॰ ൭.൬൪).

> ''പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, സപത്തോ സപത്തസ്സ ഏവം ഇച്ഛതി - 'അഹോ, വതായം ദുക്ഖം സയേയ്യാ'തി...പേ॰... 'ന പചുരത്ഥോ അസ്സാ'തി...പേ॰... 'ന ഭോഗവാ അസ്സാ'തി...പേ॰... 'ന

യസവാ അസ്സാ’തി…പേ॰… ‘ന മിത്തവാ അസ്സാ’തി…പേ॰… ‘കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ അപായം ദുഗ്ഗതിം വിനിപാതം നിരയം ഉപപജ്ജേയ്യാ’തി. തം കിസ്സ ഹേതു? ന, ഭിക്ഖവേ, സപത്തോ സപത്തസ്സ സുഗതിഗമനേന നന്ദതി. കോധനായം, ഭിക്ഖവേ, പുരിസപുഗ്ഗലോ കോധാഭിഭൂതോ കോധപരേതോ കായേന ദുച്ചരിതം ചരതി, വാചായ… മനസാ ദുച്ചരിതം ചരതി. സോ കായേന ദുച്ചരിതം ചരിത്വാ…പേ॰… വാചായ…പേ॰… മനസാ ദുച്ചരിതം ചരിത്വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ…പേ॰… നിരയം ഉപപജ്ജതി കോധാഭിഭൂതോ’’തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൪).

‘‘കുദ്ധോ അത്ഥം ന ജാനാതി, കുദ്ധോ ധമ്മം ന പസ്സതി…പേ॰…. (അ॰ നി॰ ൭.൬൪; മഹാനി॰ ൫);

‘‘യേന കോധേന കുദ്ധാസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം;
തം കോധം സമ്മദഞ്ഞായ, പജഹന്തി വിപസ്സിനോ. (ഇതിവു॰ ൪);

‘‘കോധം ജഹേ വിപ്പജഹേയ്യ മാനം, സംയോജനം സബ്ബമതിക്കമേയ്യ. (ധ॰ പ॰ ൨൨൧);

‘‘അനത്ഥജനനോ കോധോ, കോധോ ചിത്തപ്പകോപനോ. (അ॰ നി॰ ൭.൬൪; ഇതിവു॰ ൮൮);

‘‘ഏകാപരാധം ഖമ ഭൂരിപഞ്ഞ, ന പണ്ഡിതാ കോധബലാ ഭവന്തീ’’തി. (ജാ॰ ൧.൧൫.൧൯) -

ഏവമാദിനാ നയേന കോധേ ആദീനവഞ്ച പച്ചവേക്ഖതോപി കോധോ വിനയം ഉപേതി. തസ്മാ ഏവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ കോധം വിനേന്തോപി ഏസ വിനേതീതി വുച്ചതി.

കോധന്തി ‘‘അനത്ഥം മേ അചരീതി ആഘാതോ ജായതീ’’തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൦; അ॰ നി॰ ൯.൨൯) നയേന സുത്തേ വുത്താനം നവന്നം, ‘‘അത്ഥം മേ ന ചരീ’’തി ആദീനഞ്ച തപ്പടിപക്ഖതോ സിദ്ധാനം നവന്നമേവാതി അട്ഠാരസന്നം, **ഖാണുകണ്ടകാദിനാ** അട്ഠാനേന സദ്ധിം ഏകൂനവീസതിയാ ആഘാതവത്ഥൂനം അഞ്ഞതരാഘാതവത്ഥുസമ്ഭവം ആഘാതം. **വിസട**ന്തി വിത്ഥതം. **സപ്പവിസ**ന്തി സപ്പസ്സ വിസം. **ഇവാ**തി ഓപമ്മവചനം, ഇ-കാര ലോപം കത്വാ വ-ഇച്ചേവ വുത്തം. **ഓസധേഹീ**തി അഗദേഹി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യഥാ വിസതികിച്ഛകോ വേജ്ജോ സപ്പേന ദട്ഠം സബ്ബം കായം ഫരിത്വാ ഠിതം വിസടം സപ്പവിസം മൂലഖന്ധതചപത്തപുപ്ഫാദീനം അഞ്ഞതരേഹി നാനാഭേസജ്ജേഹി പയോജേത്വാ കതേഹി വാ ഓസധേഹി ഖിപ്പമേവ വിനേയ്യ, ഏവമേവം യോ യഥാവുത്തേനത്ഥേന ഉപ്പതിതം ചിത്തസന്താനം ബ്യാപേത്വാ ഠിതം കോധം യഥാവുത്തേസു വിനയനൂപായേസു യേന കേനചി ഉപായേന വിനേതി നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതീതി.

സോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരന്തി സോ ഏവം കോധം വിനേന്തോ ഭിക്ഖു യസ്മാ കോധോ തതിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ പഹീയതി, തസ്മാ ഓരപാരസഞ്ഞിതാനി പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി ജഹാതീതി വേദിതബ്ബോ. അവിസേസേന ഹി പാരന്തി തീരസ്സ നാമം, തസ്മാ ഓരാനി ച താനി സംസാരസാഗരസ്സ പാരഭൂതാനി ചാതി കത്വാ ‘‘ഓരപാര’’ന്തി വുച്ചതി. അഥ വാ ‘‘യോ ഉപ്പതിതം വിനേതി കോധം വിസടം സപ്പവിസംവ ഓസധേഹി’’, സോ തതിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ കോധം വിനേത്വാ അനാഗാമിഫലേ ഠിതോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരം. തത്ഥ ഓരന്തി സകത്തഭാവോ, പാരന്തി പരത്തഭാവോ. ഓരം വാ ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി, പാരം ഛ ബാഹിരായതനാനി. തഥാ ഓരം മനുസ്സലോകോ, പാരം ദേവലോകോ. ഓരം കാമധാതു, പാരം രൂപാരൂപധാതു. ഓരം കാമരൂപഭവോ, പാരം അരൂപഭവോ. ഓരം അത്തഭാവോ, പാരം അത്തഭാവസുഖൂപകരണാനി. ഏവമേതസ്മിം ഓരപാരേ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന ഛന്ദരാഗം പജഹന്തോ ‘‘ജഹാതി ഓരപാര’’ന്തി വുച്ചതി. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി അനാഗാമിനോ കാമരാഗസ്സ പഹീനത്താ ഇധത്തഭാവാദീസു ഛന്ദരാഗോ ഏവ നത്ഥി; അപിച ഖോ പനസ്സ തതിയമഗ്ഗാദീനം വിയ വണ്ണപ്പകാസനത്ഥം സബ്ബമേതം ഓരപാരഭേദം സങ്ഗഹേത്വാ തത്ഥ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന ‘‘ജഹാതി ഓരപാര’’ന്തി വുത്തം.

ഇദാനി തസ്സത്ഥസ്സ വിഭാവനത്ഥായ ഉപമം ആഹ **‘‘ഉരഗോ ജിണ്ണമിവ തചം പുരാണ’’**ന്തി. തത്ഥ ഉരേന ഗച്ഛതീതി **ഉരഗോ,** സപ്പസ്സേതം അധിവചനം. സോ ദുവിധോ - കാമരൂപീ ച അകാമരൂപീ ച. കാമരൂപീപി ദുവിധോ - ജലജോ ഥലജോ ച. ജലജോ ജലേ ഏവ കാമരൂപം ലഭതി, ന ഥലേ, സങ്ഖപാലജാതകേ സങ്ഖപാലനാഗരാജാ വിയ. ഥലജോ ഥലേ ഏവ, ന ജലേ. സോ ജജ്ജരഭാവേന ജിണ്ണം, ചിരകാലതായ പുരാണഞ്ചാതി സങ്ഖം ഗതം. തചം ജഹന്തോ ചതുബ്ബിധേന ജഹാതി - സജാതിയം ഠിതോ, ജിഗുച്ഛന്തോ, നിസ്സായ, ഥാമേനാതി. സജാതി നാമ സപ്പജാതി ദീഘത്തഭാവോ. ഉരഗാ ഹി പഞ്ചസു ഠാനേസു സജാതിം നാതിവത്തന്തി - ഉപപത്തിയം, ചുതിയം, വിസ്സട്ഠനിദ്ദോക്കമനേ, സമാനജാതിയാ മേഥുനപടിസേവനേ, ജിണ്ണതചാപനയനേ ചാതി. സപ്പോ ഹി യദാ തചം ജഹാതി, തദാ സജാതിയംയേവ ഠത്വാ ജഹാതി. സജാതിയം ഠിതോപി ച ജിഗുച്ഛന്തോ ജഹാതി. ജിഗുച്ഛന്തോ നാമ യദാ ഉപഡ്ഢട്ഠാനേ മുത്തോ ഹോതി, ഉപഡ്ഢട്ഠാനേ അമുത്തോ

ഓലമ്ബതി, തദാ നം അട്ടീയന്തോ ജഹാതി. ഏവം ജിഗുച്ഛന്തോപി ച ദണ്ഡന്തരം വാ മൂലന്തരം വാ പാസാണന്തരം വാ നിസ്സായ ജഹാതി. നിസ്സായ ജഹന്തോപി ച ഥാമം ജനേത്വാ, ഉസ്സാഹം കത്വാ, വീരിയേന വങ്കം നങ്ഗുട്ഠം കത്വാ, പസ്സസന്തോവ ഫണം കരിത്വാ ജഹാതി. ഏവം ജഹിത്വാ യേനകാമം പക്കമതി. ഏവമേവം അയമ്പി ഭിക്ഖു ഓരപാരം ജഹിതുകാമോ ചതുബ്ബിധേന ജഹാതി - സജാതിയം ഠിതോ, ജിഗുച്ഛന്തോ, നിസ്സായ, ഥാമേനാതി. സജാതി നാമ ഭിക്ഖുനോ "അരിയായ ജാതിയാ ജാതോ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൫൧) വചനതോ സീലം. തേനേവാഹ "സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപ്പഞ്ഞോ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩; പേടകോ॰ ൨൨). ഏവമേതിസ്സം സജാതിയം ഠിതോ ഭിക്ഖു തം സകത്തഭാവാദിഭേദം ഓരപാരം ജിണ്ണപുരാണതചമിവ ദുക്ഖം ജനേന്തം തത്ഥ തത്ഥ ആദീനവദസ്സനേന ജിഗുച്ഛന്തോ കല്യാണമിത്തേ നിസ്സായ അധിമത്തവായാമസങ്ഖാതം ഥാമം ജനേത്വാ "ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം പരിസോധേതീ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൬; വിഭ॰ ൫൧൯) വുത്തനയേന രത്തിന്ദിവം ഛധാ വിഭജിത്വാ ഘടേന്തോ വായമന്തോ ഉരഗോ വിയ, വങ്കം നങ്ഗുട്ഠം പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഉരഗോ വിയ പസ്സസന്തോ, അയമ്പി അസിഥിലപരക്കമതായ വായമന്തോ ഉരഗോ വിയ ഫണം കരിത്വാ, അയമ്പി ഞാണവിപ്ഫാരം ജനേത്വാ ഉരഗോവ തചം ഓരപാരം ജഹാതി. ജഹിത്വാ ച ഉരഗോ വിയ ഓഹിതതചോ യേനകാമം അയമ്പി ഓഹിതഭാരോ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുദിസം പക്കമതീതി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> "യോ ഉപ്പതിതം വിനേതി കോധം, വിസടം സപ്പവിസംവ ഓസധേഹി;
> സോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരം, ഉരഗോ ജിണ്ണമിവ തചം പുരാണ"ന്തി.

ഏവമേസാ ഭഗവതാ അരഹത്തനികൂടേന പഠമഗാഥാ ദേസിതാതി.

൨. ഇദാനി ദുതിയഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാക്കമോ അനുപ്പത്തോ. തത്രാപി -

> "യേന യത്ഥ യദാ യസ്മാ, വുത്താ ഗാഥാ അയം ഇമം;
> വിധിം പകാസയിത്വാസ്സാ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണന"ന്തി. -

അയമേവ മാതികാ. തതോ പരഞ്ച സബ്ബഗാഥാസു. അതിവിത്ഥാരഭയേന പന ഇതോ പഭുതി മാതികം അനിക്ഖിപിത്വാ ഉപ്പത്തിദസ്സനനയേനേവ തസ്സാ തസ്സാ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ അത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമി. സേയ്യഥിദം **യോ രാഗമുദച്ഛിദാ അസേസ**ന്തി അയം ദുതിയഗാഥാ.

തസ്സുപ്പത്തി - ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ. തേന ഖോ പന സമയേന ആയസ്മതോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാകോ അഞ്ഞതരോ സുവണ്ണകാരപുത്തോ ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിതോ. ഥേരോ തസ്സ "ദഹരാനം അസുഭം സപ്പായ"ന്തി മന്ത്വാ രാഗവിഘാതത്ഥം അസുഭകമ്മട്ഠാനം അദാസി. തസ്സ തസ്മിം ആസേവനമത്തമ്പി ചിത്തം ന ലഭതി. സോ "അനുപകാരം മമേത"ന്തി ഥേരസ്സ ആരോചേസി. ഥേരോ "ദഹരാനമേതം സപ്പായ"ന്തി മന്ത്വാ പുനപി തദേവാചിക്ഖി. ഏവം ചത്താരോ മാസാ അതീതാ, സോ കിഞ്ചിമത്തമ്പി വിസേസം ന ലഭതി. തതോ നം ഥേരോ ഭഗവതോ സന്തികം നേസി. ഭഗവാ "അവിസയോ, സാരിപുത്ത, തുയ്ഹേതസ്സ സപ്പായം ജാനിതും, ബുദ്ധവേനേയ്യോ ഏസോ"തി വത്വാ പഭസ്സരവണ്ണം പദുമം ഇദ്ധിയാ നിമ്മിനിത്വാ തസ്സ ഹത്ഥേ പാദാസി - "ഹന്ദ, ഭിക്ഖു, ഇമം വിഹാരപച്ഛായായം വാലികാതലേ നാളേന വിജ്ഝിത്വാ ഠപേഹി, അഭിമുഖഞ്ചസ്സ പല്ലങ്കേന നിസീദ 'ലോഹിതം ലോഹിത'ന്തി ആവജ്ജേന്തോ"തി. അയം കിര പഞ്ച ജാതിസതാനി സുവണ്ണകാരോവ അഹോസി. തേനസ്സ "ലോഹിതകനിമിത്തം സപ്പായ"ന്തി ഞത്വാ ഭഗവാ ലോഹിതകകമ്മട്ഠാനം അദാസി. സോ തഥാ കത്വാ മുഹുത്തേനേവ യഥാക്കമം തത്ഥ ചത്താരിപി ഝാനാനി അധിഗന്ത്വാ അനുലോമപടിലോമാദിനാ നയേന ഝാനകീളം ആരഭി. അഥ ഭഗവാ 'തം പദുമം മിലായതൂ'തി അധിട്ഠാസി. സോ ഝാനാ വുട്ഠിതോ തം മിലാതം കാളവണ്ണം ദിസ്വാ "പഭസ്സരരൂപം ജരായ പരിമദ്ദിത"ന്തി അനിച്ചസഞ്ഞം പടിലഭി. തതോ നം അജ്ഝത്തമ്പി ഉപസംഹരി. തതോ "യദനിച്ചം തം ദുക്ഖം, യം ദുക്ഖം തദനത്താ"തി തയോപി ഭവേ ആദിത്തേ വിയ പസ്സി. ഏവം പസ്സതോ ചസ്സാവിദൂരേ പദുമസ്സരോ അത്ഥി. തത്ഥ ദാരകാ ഓരോഹിത്വാ പദുമാനി ഭഞ്ജിത്വാ ഭഞ്ജിത്വാ രാസിം കരോന്തി. തസ്സ താനി ഉദകേ പദുമാനി നളവനേ അഗ്ഗിജാലാ വിയ ഖായിംസു, പത്താനി പതന്താനി പപാതം പവിസന്താനി വിയ ഖായിംസു, ഥലേ നിക്ഖിത്തപദുമാനം അഗ്ഗാനി മിലാതാനി അഗ്ഗിഡഡ്ഢാനി വിയ ഖായിംസു. അഥസ്സ തദനുസാരേന സബ്ബധമ്മേ ഉപനിജ്ഝായതോ ഭിയ്യോസോമത്തായ തയോ ഭവാ ആദിത്തമിവ അഗാരം അപ്പടിസരണാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹിംസു. തതോ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിയം നിസിന്നോവ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉപരി സരീരാഭം മുഞ്ചി. സാ ചസ്സ മുഖംയേവ അജ്ഝോത്ഥരി. തതോ സോ "കിമേത"ന്തി ആവജ്ജേന്തോ ഭഗവന്തം ആഗന്ത്വാ സമീപേ ഠിതമിവ ദിസ്വാ ഉട്ഠായാസനാ അഞ്ജലിം പണാമേസി. അഥസ്സ ഭഗവാ സപ്പായം വിദിത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തോ ഇമം ഓഭാസഗാഥം അഭാസി **"യോ രാഗമുദച്ഛിദാ അസേസ"**ന്തി.

തത്ഥ രഞ്ജനവസേന **രാഗോ,** പഞ്ചകാമഗുണരാഗസ്സേതം അധിവചനം. **ഉദച്ഛിദാ**തി ഉച്ഛിന്ദതി, ഭഞ്ജതി , വിനാസേതി. അതീതകാലികാനമ്പി ഹി ഛന്ദസി വത്തമാനവചനം അക്ഖരചിന്തകാ ഇച്ഛന്തി. **അസേസ**ന്തി സാനുസയം. **ഭിസപുപ്ഫംവ സരോരുഹ**ന്തി സരേ വിരൂള്ഹം പദുമപുപ്ഫം വിയ. **വിഗയ്ഹാ**തി ഓഗയ്ഹ, പവിസിത്വാതി അത്ഥോ. സേസം പുബ്ബസദിസമേവ. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ നാമ ഏതേ ദാരകാ സരം ഓരുയ്ഹ ഭിസപുപ്ഫം സരോരുഹം ഛിന്ദന്തി, ഏവമേവം യോ ഭിക്ഖു ഇമം തേധാതുകലോകസന്നിവാസം ഓഗയ്ഹ -

"നത്ഥി രാഗസമോ അഗ്ഗി"; (ധ॰ പ॰ ൨൦൨);

"കാമരാഗേന ഡയ്ഹാമി, ചിത്തം മേ പരിഡയ്ഹതി"; (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൨);

"യേ രാഗരത്താനുപതന്തി സോതം, സയം കതം മക്കടകോവ ജാലം". (ധ॰ പ॰ ൩൪൭);

"രത്തോ ഖോ, ആവുസോ, രാഗേന അഭിഭൂതോ പരിയാദിന്നചിത്തോ പാണമ്പി ഹനതീ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൫൫, ൭൨) -

ഏവമാദിനയമനുഗന്ത്വാ രാഗാദീനവപച്ചവേക്ഖണേന യഥാവുത്തപ്പകാരേഹി സീലസംവരാദീഹി സംവരേഹി സവിഞ്ഞാണകാവിഞ്ഞാണകേസു വത്ഥൂസു അസുഭസഞ്ഞായ ച ഥോകം ഥോകം രാഗം സമുച്ഛിന്ദന്തോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന അവസേസം അരഹത്തമഗ്ഗേന ച തതോ അനവസേസമ്പി ഉച്ഛിന്ദതി പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരേനേവ സോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരം ഉരഗോ ജിണ്ണമിവ തചം പുരാണന്തി. ഏവമേസാ ഭഗവതാ അരഹത്തനികൂടേന ഗാഥാ ദേസിതാ. ദേസനാപരിയോസാനേ ച സോ ഭിക്ഖു അരഹത്തേ പതിട്ഠിതോതി.

൩. യോ തണ്ഹമുദച്ഛിദാതി കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി. അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഗഗ്ഗരായ പോക്ഖരണിയാ തീരേ വിഹരന്തോ തണ്ഹാവസേന അകുസലവിതക്കം വിതക്കേതി. ഭഗവാ തസ്സജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ഇമം ഓഭാസഗാഥമഭാസി.

തത്ഥ തസ്സതീതി **തണ്ഹാ**. വിസയേഹി തിത്തിം ന ഉപേതീതി അത്ഥോ. കാമഭവവിഭവതണ്ഹാനമേതം അധിവചനം. **സരിത**ന്തി ഗതം പവത്തം, യാവ ഭവഗ്ഗാ അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ ഠിതന്തി വുത്തം ഹോതി. **സീഘസര**ന്തി സീഘഗാമിനിം, സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികം ആദീനവം അഗണേത്വാ മുഹുത്തേനേവ പരചക്കവാളമ്പി ഭവഗ്ഗമ്പി സമ്പാപുണിതും സമത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവമേതം സരിതം സീഘസരം സബ്ബപ്പകാരമ്പി തണ്ഹം -

"ഉപരിവിസാലാ ദുപ്പൂരാ, ഇച്ഛാ വിസടഗാമിനീ;
യേ ച തം അനുഗിജ്ഝന്തി, തേ ഹോന്തി ചക്കധാരിനോ"തി.

"തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ, ദീഘമദ്ധാനസംസരം;
ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം, സംസാരം നാതിവത്തതീ"തി. (ഇതിവു॰ ൧൫, ൧൦൫; മഹാനി॰ ൧൯൧; ചൂളനി॰ പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൭);

"ഊനോ ലോകോ അതിത്തോ തണ്ഹാദാസോതി ഖോ, മഹാരാജാ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൦൫) ച -

ഏവമാദീനവപച്ചവേക്ഖണേന വുത്തപ്പകാരേഹി സീലസംവരാദീഹി ച യോ ഥോകം ഥോകം വിസോസയിത്വാ അരഹത്തമഗ്ഗേന അസേസം ഉച്ഛിജ്ജതി, സോ ഭിക്ഖു തസ്മിംയേവ ഖണേ സബ്ബപ്പകാരമ്പി ജഹാതി ഓരപാരന്തി. ദേസനാപരിയോസാനേ സോ ഭിക്ഖു അരഹത്തേ പതിട്ഠിതോതി.

൪. യോ മാനമുദബ്ബധീതി കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി. അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഗങ്ഗായ തീരേ വിഹരന്തോ ഗിമ്ഹകാലേ അപ്പോദകേ സോതേ കതം നളസേതും പച്ഛാ ആഗതേന മഹോഘേന വുയ്ഹമാനം ദിസ്വാ "അനിച്ചാ സങ്ഖാരാ"തി സംവിഗ്ഗോ അട്ഠാസി. തസ്സജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ഭഗവാ ഇമം ഓഭാസഗാഥം അഭാസി.

തത്ഥ **മാനോ**തി ജാതിആദിവത്ഥുകോ ചേതസോ ഉണ്ണാമോ. സോ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനോ, "സദിസോഹമസ്മീ"തി മാനോ, "ഹീനോഹമസ്മീ"തി മാനോതി ഏവം തിവിധോ ഹോതി. പുന "സേയ്യസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീതി, സേയ്യസ്സ സദിസോ, സേയ്യസ്സ ഹീനോ, സദിസസ്സ സേയ്യോ, സദിസസ്സ സദിസോ, സദിസസ്സ ഹീനോ, ഹീനസ്സ സേയ്യോ, ഹീനസ്സ സദിസോ, ഹീനസ്സ ഹീനോഹമസ്മീ"തി മാനോതി ഏവം നവവിധോ ഹോതി. തം സബ്ബപ്പകാരമ്പി മാനം -

"യേന മാനേന മത്താസേ, സത്താ ഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതി"ന്തി. (ഇതിവു॰ ൬) -

ആദിനാ നയേന തത്ഥ ആദീനവപച്ചവേക്ഖണേന വുത്തപ്പകാരേഹി സീലസംവരാദീഹി ച യോ ഥോകം ഥോകം വധേന്തോ കിലേസാനം അബലദുബ്ബലത്താ നളസേതുസദിസം ലോകുത്തരധമ്മാനം അതിബലത്താ മഹോഘസദിസേന അരഹത്തമഗ്ഗേന അസേസം ഉദബ്ഭേധി, അനവസേസപ്പഹാനവസേന ഉച്ഛിന്ദന്തോ വധേതീതി വുത്തം ഹോതി. സോ ഭിക്ഖു തസ്മിംയേവ ഖണേ സബ്ബപ്പകാരമ്പി ജഹാതി ഓരപാരന്തി. ദേസനാപരിയോസാനേ സോ ഭിക്ഖു അരഹത്തേ പതിട്ഠിതോതി.

൫. തി കാ ഉപ്പത്തി? ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ഇതോ പരാനഞ്ച ദ്വാദസന്നം ഏകായേവ ഉപ്പത്തി. ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി. തേന ഖോ പന സമയേന അഞ്ഞതരോ ബ്രാഹ്മണോ അത്തനോ ധീതുയാ വാരേയ്യേ പച്ചുപട്ഠിതേ ചിന്തേസി - "കേനചി വസലേന അപരിഭുത്തപുബ്ബേഹി പുപ്ഫേഹി ദാരികം അലങ്കരിത്വാ പതികുലം പേസേസ്സാമീ"തി. സോ സന്തരബാഹിരം സാവത്ഥിം വിചിനന്തോ കിഞ്ചി തിണപുപ്ഫമ്പി അപരിഭുത്തപുബ്ബം നാദ്ദസ. അഥ സമ്ബഹുലേ ധുത്തകജാതികേ ബ്രാഹ്മണദാരകേ സന്നിപതിതേ ദിസ്വാ "ഏതേ പുച്ഛിസ്സാമി, അവസ്സം സമ്ബഹുലേസു കോചി ജാനിസ്സതീ"തി ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി. തേ തം ബ്രാഹ്മണം ഉപ്പണ്ഡേന്താ ആഹംസു - "ഉദുമ്ബരപുപ്ഫം നാമ, ബ്രാഹ്മണ, ലോകേ ന കേനചി പരിഭുത്തപുബ്ബം. തേന ധീതരം അലങ്കരിത്വാ ദേഹീ"തി. സോ ദുതിയദിവസേ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ ഭത്തവിസ്സഗ്ഗം കത്വാ അചിരവതിയാ നദിയാ തീരേ ഉദുമ്ബരവനം ഗന്ത്വാ ഏകമേകം രുക്ഖം വിചിനന്തോ പുപ്ഫസ്സ വണ്ടമത്തമ്പി നാദ്ദസ. അഥ വീതിവത്തേ മജ്ഝന്ഹികേ ദുതിയതീരം അഗമാസി. തത്ഥ ച അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു അഞ്ഞതരസ്മിം മനുഞ്ഞേ രുക്ഖമൂലേ ദിവാവിഹാരം നിസിന്നോ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി. സോ തത്ഥ ഉപസങ്കമിത്വാ അമനസികരിത്വാ, സകിം നിസീദിത്വാ, സകിം ഉക്കുടികോ ഹുത്വാ, സകിം ഠത്വാ, തം രുക്ഖം സബ്ബസാഖാവിടപപത്തന്തരേസു വിചിനന്തോ കിലമതി. തതോ നം സോ ഭിക്ഖു ആഹ - "ബ്രാഹ്മണ, കിം മഗ്ഗസീ"തി? "ഉദുമ്ബരപുപ്ഫം, ഭോ"തി. "ഉദുമ്ബരപുപ്ഫം നാമ, ബ്രാഹ്മണ, ലോകേ നത്ഥി, മുസാ ഏതം വചനം, മാ കിലമാ"തി. അഥ ഭഗവാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ അജ്ഝാസയം വിദിത്വാ ഓഭാസം മുഞ്ചിത്വാ സമുപ്പന്നസമന്നാഹാരബഹുമാനസ്സ ഇമാ ഓഭാസഗാഥായോ അഭാസി **"യോ നാജ്ഝഗമാ ഭവേസു സാര"**ന്തി സബ്ബാ വത്തബ്ബാ.

തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ **നാജ്ഝഗമാ**തി നാധിഗച്ഛി, നാധിഗച്ഛതി വാ. **ഭവേസൂ**തി കാമരൂപാരൂപസഞ്ഞീഅസഞ്ഞീനേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീഏകവോകാരചതുവോകാരപഞ്ചവോകാരഭവേസു. **സാര**ന്തി നിച്ചഭാവം അത്തഭാവം വാ. **വിചിന**ന്തി പഞ്ഞായ ഗവേസന്തോ. **പുപ്ഫമിവ ഉദുമ്ബരേസൂ**തി യഥാ ഉദുമ്ബരരുക്ഖേസു പുപ്ഫം വിചിനന്തോ ഏസ ബ്രാഹ്മണോ നാജ്ഝഗമാ, ഏവം യോ യോഗാവചരോപി പഞ്ഞായ വിചിനന്തോ സബ്ബഭവേസു കിഞ്ചി സാരം നാജ്ഝഗമാ. സോ അസാരകട്ഠേന തേ ധമ്മേ അനിച്ചതോ അനത്തതോ ച വിപസ്സന്തോ അനുപുബ്ബേന ലോകുത്തരധമ്മേ അധിഗച്ഛന്തോ ജഹാതി ഓരപാരം ഉരഗോ ജിണ്ണമിവ തചം പുരാണന്തി അയമത്ഥോ യോജനാ ച. അവസേസഗാഥാസു പനസ്സ യോജനം അവത്വാ വിസേസത്ഥമത്തമേവ വക്ഖാമ.

൬. "യസ്സന്തരതോ ന സന്തി കോപാ,
ഇതിഭവാഭവതഞ്ച വീതിവത്തോ"തി. (ഉദാ॰ ൨൦) -

ഏത്ഥ താവ അയം 'അന്തരസദ്ദോ' -

"നദീതീരേസു സണ്ഠാനേ, സഭാസു രഥിയാസു ച;
ജനാ സങ്ഗമ്മ മന്തേന്തി, മഞ്ച തഞ്ച കിമന്തര"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൨൮);

"അപ്പമത്തകേന വിസേസാധിഗമേന അന്തരാ വോസാനമാപാദി" (അ॰ നി॰ ൧൦.൮൪);
"അനത്ഥജനനോ കോധോ, കോധോ ചിത്തപ്പകോപനോ;
ഭയമന്തരതോ ജാതം, തം ജനോ നാവബുജ്ഝതീ"തി. (അ॰ നി॰ ൭.൬൪; ഇതിവു॰ ൮൮) -

ഏവം കാരണവേമജ്ഝചിത്താദീസു സമ്ബഹുലേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. ഇധ പന ചിത്തേ. തതോ **യസ്സന്തരതോ ന സന്തി കോപാ**തി തതിയമഗ്ഗേന സമൂഹതത്താ യസ്സ ചിത്തേ ന സന്തി കോപാതി അത്ഥോ. യസ്മാ പന **ഭവോ**തി സമ്പത്തി, **വിഭവോ**തി വിപത്തി. തഥാ ഭവോതി വുഡ്ഢി, വിഭവോതി ഹാനി. ഭവോതി സസ്സതോ, വിഭവോതി ഉച്ഛേദോ. ഭവോതി പുഞ്ഞം, വിഭവോതി പാപം. വിഭവോ അഭവോതി ച അത്ഥതോ ഏകമേവ. തസ്മാ **ഇതിഭവാഭവതഞ്ച വീതിവത്തോ**തി ഏത്ഥ യാ ഏസാ സമ്പത്തിവിപത്തിവുഡ്ഢിഹാനിസസ്സതുച്ഛേദപുഞ്ഞപാപവസേന ഇതി അനേകപ്പകാരാ ഭവാഭവതാ വുച്ചതി. ചതൂഹിപി മഗ്ഗേഹി യഥാസമ്ഭവം തേന തേന നയേന തം ഇതിഭവാഭവതഞ്ച വീതിവത്തോതി ഏവമത്ഥോ ഞാതബ്ബോ.

൭. **യസ്സ വിതക്കാതി** എത്ഥ പന യസ്സ ഭിക്ഖുനോ തയോ കാമബ്യാപാദവിഹിംസാവിതക്കാ, തയോ ഞാതിജനപദാമരവിതക്കാ, തയോ പരാനുദ്ദയതാപടിസംയുത്തലാഭസക്കാരസിലോകഅനവഞ്ഞത്തിപടിസംയുത്തവിതക്കാതി ഏതേ നവ വിതക്കാ സമന്തഭദ്ദകേ വുത്തനയേന തത്ഥ തത്ഥ ആദീനവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പടിപക്ഖവവത്ഥാനേന തസ്സ തസ്സ പഹാനസമത്ഥേഹി തീഹി ഹേട്ഠിമമഗ്ഗേഹി ച വിധൂപിതാ ഭുസം ധൂപിതാ സന്താപിതാ ദഡ്ഢാതി അത്ഥോ. ഏവം വിധൂപേത്വാ ച **അജ്ഝത്തം സുവികപ്പിതാ അസേസാ,** നിയകജ്ഝത്തഭൂതേ അത്തനോ ഖന്ധസന്താനേ അജ്ഝത്തജ്ഝത്തഭൂതേ ചിത്തേ ച യഥാ ന പുന സമ്ഭവന്തി, ഏവം അരഹത്തമഗ്ഗേന അസേസാ ഛിന്നാ. ഛിന്നഞ്ഹി കപ്പിതന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ "കപ്പിതകേസമസ്സൂ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൮; ൪.൩൬൫). ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൮. ഇദാനി **യോ നാച്ചസാരീ**തി എത്ഥ **യോ നാച്ചസാരീ**തി യോ നാതിധാവി. **ന പച്ചസാരീ**തി ന ഓഹീയി. കിം വുത്തം ഹോതി? അച്ചാരദ്ധവീരിയേന ഹി ഉദ്ധച്ചേ പതന്തോ അച്ചാസരതി, അതിസിഥിലേന കോസജ്ജേ പതന്തോ പച്ചാസരതി. തഥാ ഭവതണ്ഹായ അത്താനം കിലമേന്തോ അച്ചാസരതി, കാമതണ്ഹായ കാമസുഖമനുയുഞ്ജന്തോ പച്ചാസരതി. സസ്സതദിട്ഠിയാ അച്ചാസരതി, ഉച്ഛേദദിട്ഠിയാ പച്ചാസരതി. അതീതം അനുസോചന്തോ അച്ചാസരതി, അനാഗത പടികങ്ഖന്തോ പച്ചാസരതി. പുബ്ബന്താനുദിട്ഠിയാ അച്ചാസരതി, അപരന്താനുദിട്ഠിയാ പച്ചാസരതി. തസ്മാ യോ ഏതേ ഉഭോ അന്തേ വജ്ജേത്വാ മജ്ഝിമം പടിപദം പടിപജ്ജന്തോ നാച്ചസാരീ ന പച്ചസാരീതി ഏവം വുത്തം ഹോതി. **സബ്ബം അച്ചഗമാ ഇമം പപഞ്ച**ന്തി തായ ച പന അരഹത്തമഗ്ഗവോസാനായ മജ്ഝിമായ പടിപദായ സബ്ബം ഇമം വേദനാസഞ്ഞാവിതക്കപ്പഭവം തണ്ഹാമാനദിട്ഠിസങ്ഖാതം തിവിധം പപഞ്ചം അച്ചഗമാ അതിക്കന്തോ, സമതിക്കന്തോതി അത്ഥോ.

൯. തദനന്തരഗാഥായ പന **സബ്ബം വിതഥമിദന്തി ഞത്വാ ലോകേ**തി അയമേവ വിസേസോ. തസ്സത്ഥോ - **സബ്ബ**ന്തി അനവസേസം, സകലമനൂനന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം സന്തേപി പന വിപസ്സനുപഗം ലോകിയഖന്ധായതനധാതുപ്പഭേദം സങ്ഖതമേവ ഇധാധിപ്പേതം. **വിതഥ**ന്തി വിഗതതഥഭാവം. നിച്ചന്തി വാ സുഖന്തി വാ സുഭന്തി വാ അത്താതി വാ യഥാ യഥാ കിലേസവസേന ബാലജനേഹി ഗയ്ഹതി, തഥാതഥാഭാവതോ വിതഥന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഇദ**ന്തി തമേവ സബ്ബം പച്ചക്ഖഭാവേന ദസ്സേന്തോ ആഹ. **ഞത്വാ**തി മഗ്ഗപഞ്ഞായ ജാനിത്വാ, തഞ്ച പന അസമ്മോഹതോ, ന വിസയതോ. **ലോകേ**തി ഓകാസലോകേ സബ്ബം ഖന്ധാദിഭേദം ധമ്മജാതം "വിതഥമിദ"ന്തി ഞത്വാതി സമ്ബന്ധോ.

൧൦-൧൩. ഇദാനി ഇതോ പരാസു ചതൂസു ഗാഥാസു **വീതലോഭോ വീതരാഗോ വീതദോസോ വീതമോഹോ**തി ഏതേ വിസേസാ. ഏത്ഥ ലുബ്ഭനവസേന **ലോഭോ**. സബ്ബസങ്ഗാഹികമേതം പഠമസ്സ അകുസലമൂലസ്സ അധിവചനം, വിസമലോഭസ്സ വാ. യോ സോ "അപ്പേകദാ മാതുമത്തീസുപി ലോഭധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഭഗിനിമത്തീസുപി ലോഭധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ധീതുമത്തീസുപി ലോഭധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തീ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൧൨൭) ഏവം വുത്തോ. രജ്ജനവസേന **രാഗോ,** പഞ്ചകാമഗുണരാഗസ്സേതം അധിവചനം. ദുസ്സനവസേന **ദോസോ,** പുബ്ബേ വുത്തകോധസ്സേതം അധിവചനം. മുയ്ഹനവസേന **മോഹോ,** ചതൂസു അരിയസച്ചേസു അഞ്ഞാണസ്സേതം അധിവചനം. തത്ഥ യസ്മാ അയം ഭിക്ഖു ലോഭം ജിഗുച്ഛന്തോ വിപസ്സനം ആരഭി "കുദാസ്സു നാമാഹം ലോഭം വിനേത്വാ വിഗതലോഭോ വിഹരേയ്യ"ന്തി, തസ്മാ തസ്സ ലോഭപ്പഹാനൂപായം സബ്ബസങ്ഖാരാനം വിതഥഭാവദസ്സനം ലോഭപ്പഹാനാനിസംസഞ്ച ഓരപാരപ്പഹാനം ദസ്സേന്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ. ഏസ നയോ ഇതോ പരാസുപി. കേചി പനാഹു - "യഥാവുത്തേനേവ നയേന ഏതേ ധമ്മേ ജിഗുച്ഛിത്വാ വിപസ്സനമാരദ്ധസ്സ തസ്സ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏകമേകാവ ഏത്ഥ ഗാഥാ വുത്താ"തി. യം രുച്ചതി, തം ഗഹേതബ്ബം. ഏസ നയോ ഇതോ പരാസു ചതൂസു ഗാഥാസു.

൧൪. അയം പനേത്ഥ അത്ഥവണ്ണനാ - അപ്പഹീനട്ഠേന സന്താനേ സയന്തീതി **അനുസയാ** കാമരാഗപടിഘമാനദിട്ഠിവിചികിച്ഛാഭവരാഗാവിജ്ജാനം ഏതം അധിവചനം. സമ്പയുത്തധമ്മാനം അത്തനോ ആകാരാനുവിധാനട്ഠേന **മൂലാ;** അഖേമട്ഠേന **അകുസലാ;** ധമ്മാനം പതിട്ഠാഭൂതാതിപി **മൂലാ;** സാവജ്ജദുക്ഖവിപാകട്ഠേന **അകുസലാ;** ഉഭയമ്പേതം ലോഭദോസമോഹാനം അധിവചനം. തേ ഹി "ലോഭോ, ഭിക്ഖവേ, അകുസലഞ്ച അകുസലമൂലഞ്ചാ"തിആദിനാ നയേന ഏവം നിദ്ദിട്ഠാ. ഏവമേതേ അനുസയാ തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനത്താ യസ്സ കേചി ന സന്തി, ഏതേ ച അകുസലമൂലാ തഥേവ **സമൂഹതാസേ,** സമൂഹതാ ഇച്ചേവ അത്ഥോ. പച്ചത്തബഹുവചനസ്സ ഹി സേ-കാരാഗമം ഇച്ഛന്തി സദ്ദലക്ഖണകോവിദാ. അട്ഠകഥാചരിയാ പന **"സേ**തി നിപാതോ"തി വണ്ണയന്തി. യം രുച്ചതി, തം ഗഹേതബ്ബം. ഏത്ഥ പന "കിഞ്ചാപി സോ ഏവംവിധോ ഭിക്ഖു ഖീണാസവോ ഹോതി, ഖീണാസവോ ച നേവ ആദിയതി, ന പജഹതി, പജഹിത്വാ ഠിതോ"തി വുത്തോ. തഥാപി വത്തമാനസമീപേ വത്തമാനവചനലക്ഖണേന "ജഹാതി ഓരപാര"ന്തി വുച്ചതി. അഥ വാ അനുപാദിസേസായ ച നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായന്തോ അത്തനോ അജ്ഝത്തികബാഹിരായതനസങ്ഖാതം ജഹാതി ഓരപാരന്തി വേദിതബ്ബോ.

തഥ കിലേസപടിപാടിയാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ ചാതി ദ്വിധാ അനുസയാനം അഭാവോ വേദിതബ്ബോ. കിലേസപടിപാടിയാ ഹി കാമരാഗാനുസയപടിഘാനുസയാനം തതിയമഗ്ഗേന അഭാവോ ഹോതി, മാനാനുസയസ്സ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന, ദിട്ഠാനുസയവിചികിച്ഛാനുസയാനം പഠമമഗ്ഗേന, ഭവരാഗാനുസയാവിജ്ജാനുസയാനം ചതുത്ഥമഗ്ഗേനേവ. മഗ്ഗപടിപാടിയാ പന പഠമമഗ്ഗേന ദിട്ഠാനുസയവിചികിച്ഛാനുസയാനം അഭാവോ ഹോതി. ദുതിയമഗ്ഗേന കാമരാഗാനുസയപടിഘാനുസയാനം തനുഭാവോ, തതിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ അഭാവോ, ചതുത്ഥമഗ്ഗേന മാനാനുസയഭവരാഗാനുസയാവിജ്ജാനുസയാനം അഭാവോ ഹോതി. തഥ യസ്മാ ന സബ്ബേ അനുസയാ അകുസലമൂലാ; കാമരാഗഭവരാഗാനുസയാ ഏവ ഹി ലോഭാകുസലമൂലേന സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. പടിഘാനുസയാവിജ്ജാനുസയാ ച "ദോസോ അകുസലമൂലം, മോഹോ അകുസലമൂലം" ഇച്ചേവ സങ്ഖം ഗച്ഛന്തി, ദിട്ഠിമാനവിചികിച്ഛാനുസയാ പന ന കിഞ്ചി അകുസലമൂലം ഹോന്തി, യസ്മാ വാ അനുസയാഭാവവസേന ച അകുസലമൂലസമുഗ്ഘാതവസേന ച കിലേസപ്പഹാനം പട്ഠപേസി, തസ്മാ -

> "യസ്സാനുസയാ ന സന്തി കേചി, മൂലാ ച അകുസലാ സമൂഹതാസേ". -

ഇതി ഭഗവാ ആഹ.

൧൫. **യസ്സ ദരഥജാ**തി ഏത്ഥ പന പഠമുപ്പന്നാ കിലേസാ പരിളാഹട്ഠേന ദരഥാ നാമ, അപരാപരുപ്പന്നാ പന തേഹി ദരഥേഹി ജാതത്താ ദരഥജാ നാമ. **ഓര**ന്തി സക്കായോ വുച്ചതി. യഥാഹ - "ഓരിമം തീരന്തി ഖോ, ഭിക്ഖു, സക്കായസ്സേതം അധിവചന"ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൩൮). **ആഗമനായാ**തി ഉപ്പത്തിയാ. **പച്ചയാസേ**തി പച്ചയാ ഏവ. കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്സ പന ഉപാദാനക്ഖന്ധഗ്ഗഹണായ പച്ചയഭൂതാ അരിയമഗ്ഗേന പഹീനത്താ, കേചി ദരഥജവേവചനാ കിലേസാ ന സന്തി, പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ സോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരന്തി.

൧൬. **യസ്സ വനഥജാ**തി ഏത്ഥാപി ദരഥജാ വിയ വനഥജാ വേദിതബ്ബാ. വചനത്ഥേ പന അയം വിസേസോ - വനുതേ, വനോതീതി വാ വനം യാചതി സേവതി ഭജതീതി അത്ഥോ. തണ്ഹായേതം അധിവചനം. സാ ഹി വിസയാനം പത്ഥനതോ സേവനതോ ച "വന"ന്തി വുച്ചതി. തം പരിയുട്ഠാനവസേന വനം ഥരതി തനോതീതി വനഥോ, തണ്ഹാനുസയസ്സേതം അധിവചനം. വനഥാ ജാതാതി വനഥജാതി. കേചി പനാഹു "സബ്ബേപി കിലേസാ ഗഹനട്ഠേന വനഥോതി വുച്ചന്തി, അപരാപരുപ്പന്നാ പന വനഥജാ"തി. അയമേവ ചേത്ഥ ഉരഗസുത്തേ അത്ഥോ അധിപ്പേതോ, ഇതരോ പന ധമ്മപദഗാഥായം. **വിനിബന്ധായ ഭവായാ**തി ഭവവിനിബന്ധായ. അഥ വാ ചിത്തസ്സ വിസയേസു വിനിബന്ധായ ആയതിം ഉപ്പത്തിയാ ചാതി അത്ഥോ. ഹേതുയേവ **ഹേതുകപ്പാ.**

൧൭. **യോ നീവരണേ**തി ഏത്ഥ നീവരണാതി ചിത്തം, ഹിതപടിപത്തിം വാ നീവരന്തീതി **നീവരണാ,** പടിച്ഛാദേന്തീതി അത്ഥോ. **പഹായാ**തി ഛഡ്ഡേത്വാ. **പഞ്ചാ**തി തേസം സങ്ഖ്യാപരിച്ഛേദോ. ഈഘാഭാവതോ **അനീഘോ**. കഥംകഥായ തിണ്ണത്താ **തിണ്ണകഥംകഥോ**. വിഗതസല്ലത്താ **വിസല്ലോ**. കിം വുത്തം ഹോതി? യോ ഭിക്ഖു കാമച്ഛന്ദാദീനി പഞ്ച നീവരണാനി സമന്തഭദ്ദകേ വുത്തനയേന സാമഞ്ഞതോ വിസേസതോ ച നീവരണേസു ആദീനവം ദിസ്വാ തേന തേന മഗ്ഗേന പഹായ തേസഞ്ച പഹീനത്താ ഏവ കിലേസദുക്ഖസങ്ഖാതസ്സ ഈഘസ്സാഭാവേന **അനീഘോ,** "അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാന"ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦) നയേന പവത്തായ കഥംകഥായ തിണ്ണത്താ **തിണ്ണകഥംകഥോ** , "തത്ഥ കതമേ പഞ്ച സല്ലാ? രാഗസല്ലോ, ദോസസല്ലോ, മോഹസല്ലോ, മാനസല്ലോ, ദിട്ഠിസല്ലോ"തി വുത്താനം പഞ്ചന്നം സല്ലാനം വിഗതത്താ **വിസല്ലോ**. സോ ഭിക്ഖു പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ജഹാതി ഓരപാരന്തി.

അത്രാപി ച കിലേസപടിപാടിയാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ ചാതി ദ്വിധാ ഏവ നീവരണപ്പഹാനം വേദിതബ്ബം. കിലേസപടിപാടിയാ ഹി കാമച്ഛന്ദനീവരണസ്സ ബ്യാപാദനീവരണസ്സ ച തതിയമഗ്ഗേന പഹാനം ഹോതി, ഥിനമിദ്ധനീവരണസ്സ ഉദ്ധച്ചനീവരണസ്സ ച ചതുത്ഥമഗ്ഗേന. "അകതം വത മേ കുസല"ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൮; നേത്തി॰ ൧൨൦) നയേന പവത്തസ്സ വിപ്പടിസാരസങ്ഖാതസ്സ കുക്കുച്ചനീവരണസ്സ വിചികിച്ഛാനീവരണസ്സ ച പഠമമഗ്ഗേന. മഗ്ഗപടിപാടിയാ പന കുക്കുച്ചനീവരണസ്സ വിചികിച്ഛാനീവരണസ്സ ച പഠമമഗ്ഗേന പഹാനം ഹോതി, കാമച്ഛന്ദനീവരണസ്സ ബ്യാപാദനീവരണസ്സ ച ദുതിയമഗ്ഗേന തനുഭാവോ ഹോതി, തതിയേന അനവസേസപ്പഹാനം. ഥിനമിദ്ധനീവരണസ്സ ഉദ്ധച്ചനീവരണസ്സ ച ചതുത്ഥമഗ്ഗേന പഹാനം ഹോതീതി. ഏവം -

> "യോ നീവരണേ പഹായ പഞ്ച, അനീഘോ തിണ്ണകഥംകഥോ വിസല്ലോ;
> സോ ഭിക്ഖു ജഹാതി ഓരപാരം, ഉരഗോ ജിണ്ണമിവത്തചം പുരാണ"ന്തി. -

അരഹത്തനികൂടേനേവ ഭഗവാ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ സോ ഭിക്ഖു അരഹത്തേ പതിട്ഠിതോ. "ഏകച്ചേ യേന യേന തേസം ഭിക്ഖൂനം യാ യാ ഗാഥാ ദേസിതാ, തേന

തേന തസ്സാ തസ്സാ ഗാഥായ പരിയോസാനേ സോ സോ ഭിക്ഖു അരഹത്തേ പതിട്ഠിതോ"തി വദന്തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഉരഗസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ധനിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൮. **പക്കോദനോ**തി ധനിയസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി. തേന സമയേന ധനിയോ ഗോപോ മഹീതീരേ പടിവസതി. തസ്സായം പുബ്ബയോഗോ - കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ പാവചനേ ദിബ്ബമാനേ വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി ദിവസേ ദിവസേ സങ്ഘസ്സ വീസതി സലാകഭത്താനി അദാസി. സോ തതോ ചുതോ ദേവേസു ഉപ്പന്നോ. ഏവം ദേവലോകേ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ഖേപേത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ വിദേഹരട്ഠമജ്ഝേ പബ്ബതരട്ഠം നാമ അത്ഥി തത്ഥ ധമ്മകോരണ്ഡം നാമ നഗരം, തസ്മിം നഗരേ സേട്ഠിപുത്തോ ഹുത്വാ അഭിനിബ്ബത്തോ, ഗോയൂഥം നിസ്സായ ജീവതി. തസ്സ ഹി തിംസമത്താനി ഗോസഹസ്സാനി ഹോന്തി, സത്തവീസസഹസ്സാ ഗാവോ ഖീരം ദുയ്ഹന്തി. ഗോപാ നാമ നിബദ്ധവാസിനോ ന ഹോന്തി. വസ്സികേ ചത്താരോമാസേ ഥലേ വസന്തി, അവസേസേ അട്ഠമാസേ യത്ഥ തിണോദകം സുഖം ലബ്ഭതി, തത്ഥ വസന്തി. തഞ്ച നദീതീരം വാ ജാതസ്സരതീരം വാ ഹോതി. അഥായമ്പി വസ്സകാലേ അത്തനോ വസിതഗാമതോ നിക്ഖമിത്വാ ഗുന്നം ഫാസുവിഹാരത്ഥായ ഓകാസം ഗവേസന്തോ മഹാമഹീ ഭിജ്ജിത്വാ ഏകതോ കാലമഹീ ഏകതോ മഹാമഹിച്ചേവ സങ്ഖം ഗന്ത്വാ സന്ദമാനാ പുന സമുദ്ദസമീപേ സമാഗന്ത്വാ പവത്താ. യം ഓകാസം അന്തരദീപം അകാസി, തം പവിസിത്വാ വച്ഛാനം സാലം അത്തനോ ച നിവേസനം മാപേത്വാ വാസം കപ്പേസി. തസ്സ സത്ത പുത്താ, സത്ത ധീതരോ, സത്ത സുണിസാ, അനേകേ ച കമ്മകാരാ ഹോന്തി. ഗോപാ നാമ **വസ്സനിമിത്തം** ജാനന്തി. യദാ സകുണികാ കുലാവകാനി രുക്ഖഗ്ഗേ കരോന്തി, കക്കടകാ ഉദകസമീപേ ദ്വാരം പിദഹിത്വാ ഥലസമീപദ്വാരേന വളഞ്ജേന്തി, തദാ സുവുട്ഠികാ ഭവിസ്സതീതി ഗണ്ഹന്തി. യദാ പന സകുണികാ കുലാവകാനി നീചട്ഠാനേ ഉദകപിട്ഠേ കരോന്തി, കക്കടകാ ഥലസമീപേ ദ്വാരം പിദഹിത്വാ ഉദകസമീപദ്വാരേന വളഞ്ജേന്തി, തദാ ദുബ്ബുട്ഠികാ ഭവിസ്സതീതി ഗണ്ഹന്തി.

അഥ സോ ധനിയോ സുവുട്ഠികനിമിത്താനി ഉപസല്ലക്ഖേത്വാ ഉപകട്ഠേ വസ്സകാലേ അന്തരദീപാ നിക്ഖമിത്വാ മഹാമഹിയാ പരതീരേ സത്തസത്താഹമ്പി ദേവേ വസ്സന്തേ ഉദകേന അനജ്ഝോത്ഥരണോകാസേ അത്തനോ വസനോകാസം കത്വാ സമന്താ പരിക്ഖിപിത്വാ, വച്ഛസാലായോ മാപേത്വാ, തത്ഥ നിവാസം കപ്പേസി. അഥസ്സ ദാരുതിണാദിസങ്ഗഹേ കതേ സബ്ബേസു പുത്തദാരകമ്മകരപോരിസേസു സമാനിയേസു ജാതേസു നാനപ്പകാരേ ഖജ്ജഭോജ്ജേ പടിയത്തേ സമന്താ ചതുദ്ദിസാ മേഘമണ്ഡലാനി ഉട്ഠഹിംസു. സോ ധേനുയോ ദുഹാപേത്വാ , വച്ഛസാലാസു വച്ഛേ സണ്ഠാപേത്വാ, ഗുന്നം ചതുദ്ദിസാ ധൂമം കാരാപേത്വാ, സബ്ബപരിജനം ഭോജാപേത്വാ, സബ്ബകിച്ചാനി കാരാപേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ ദീപേ ഉജ്ജാലാപേത്വാ, സയം ഖീരേന ഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ, മഹാസയനേ സയന്തോ അത്തനോ സിരിസമ്പത്തിം ദിസ്വാ, തുട്ഠചിത്തോ ഹുത്വാ, അപരദിസായ മേഘത്ഥനിതസദ്ദം സുത്വാ നിപന്നോ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി **"പക്കോദനോ ദുദ്ധഖീരോഹമസ്മീ"**തി.

തത്രായം അത്ഥവണ്ണനാ - **പക്കോദനോ**തി സിദ്ധഭത്തോ. **ദുദ്ധഖീരോ**തി ഗാവോ ദുഹിത്വാ ഗഹിതഖീരോ. **അഹ**ന്തി അത്താനം നിദസ്സേതി , **അസ്മീ**തി അത്തനോ ഥാഭാവം. പക്കോദനോ ദുദ്ധഖീരോ ച അഹമസ്മി ഭവാമീതി അത്ഥോ. **ഇതീ**തി ഏവമാഹാതി അത്ഥോ. നിദ്ദേസേ പന **"ഇതീ**തി പദസന്ധി, പദസംസഗ്ഗോ, പദപാരിപൂരി, അക്ഖരസമവായോ ബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാ പദാനുപുബ്ബതാമേത"ന്തി (ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൧) ഏവമസ്സ അത്ഥോ വണ്ണിതോ. സോപി ഇദമേവ സന്ധായാതി വേദിതബ്ബോ. യം യം ഹി പദം പുബ്ബപദേന വുത്തം, തസ്സ തസ്സ ഏവമാഹാതി ഏതമത്ഥം പകാസേന്തോയേവ ഇതിസദ്ദോ പച്ഛിമേന പദേന മേത്തേയ്യോ ഇതി വാ ഭഗവാ ഇതി വാ ഏവമാദിനാ പദസന്ധി ഹോതി, നാഞ്ഞഥാ.

ധനിയോ ഗോപോതി തസ്സ സേട്ഠിപുത്തസ്സ നാമസമോധാനം. സോ ഹി യാനിമാനി ഥാവരാദീനി പഞ്ച ധനാനി, തേസു ഠപേത്വാ ദാനസീലാദിഅനുഗാമികധനം, ഖേത്തവത്ഥു-ആരാമാദിതോ ഥാവരധനതോപി, ഗവസ്സാദിതോ ജങ്ഗമധനതോപി ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിതോ സംഹാരിമധനതോപി, സിപ്പായതനാദിതോ അങ്ഗസമധനതോപി യം തം ലോകസ്സ പഞ്ചഗോരസാനുപ്പദാനേന ബഹൂപകാരം തം സന്ധായ "നത്ഥി ഗോസമിതം ധന"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൩; നേത്തി॰ ൧൨൩) ഏവം വിസേസിതം ഗോധനം, തേന സമന്നാഗതത്താ **ധനിയോ,** ഗുന്നം പാലനതോ **ഗോപോ**. യോ ഹി അത്തനോ ഗാവോ പാലേതി, സോ "ഗോപോ"തി വുച്ചതി. യോ പരേസം വേതനേന ഭടോ ഹുത്വാ, സോ ഗോപാലകോ. അയം പന അത്തനോയേവ, തേന ഗോപോതി വുത്തോ.

അനുതീരേതി തീരസ്സ സമീപേ. **മഹിയാ**തി മഹാമഹീനാമികായ നദിയാ. സമാനേന അനുകൂലവത്തിനാ പരിജനേന സദ്ധിം വാസോ യസ്സ സോ സമാനവാസോ, അയഞ്ച തഥാവിധോ. തേനാഹ **"സമാനവാസോ"**തി. **ഛന്നാ**തി തിണപണ്ണച്ഛദനേഹി അനോവസ്സകാ കതാ. **കുടീ**തി വസനഘരസ്സേതം അധിവചനം. **ആഹിതോ**തി ആഭതോ, ജാലിതോ വാ. **ഗിനീ**തി അഗ്ഗി. തേസു തേസു ഠാനേസു അഗ്ഗി "ഗിനീ"തി വോഹരീയതി. **അഥ ചേ പത്ഥയസീ**തി ഇദാനി യദി ഇച്ഛസീതി വുത്തം ഹോതി. **പവസ്സാ**തി സിഞ്ച, പഗ്ഘര, ഉദകം മുഞ്ചാതി അത്ഥോ. **ദേവാ**തി മേഘം ആലപതി. അയം താവേത്ഥ പദവണ്ണനാ.

അയം പന അത്ഥവണ്ണനാ - ഏവമയം ധനിയോ ഗോപോ അത്തനോ സയനഘരേ മഹാസയനേ നിപന്നോ മേഘത്ഥനിതം സുത്വാ "പക്കോദനോഹമസ്മീ"തി ഭണന്തോ കായദുക്ഖവൂപസമൂപായം കായസുഖഹേതുഞ്ച അത്തനോ സന്നിഹിതം ദീപേതി. "ദുദ്ധഖീരോഹമസ്മീ"തി ഭണന്തോ ചിത്തദുക്ഖവൂപസമൂപായം ചിത്തസുഖഹേതുഞ്ച. "അനുതീരേ മഹിയാ"തി നിവാസട്ഠാനസമ്പത്തിം, "സമാനവാസോ"തി താദിസേ കാലേ പിയവിപ്പയോഗപദട്ഠാനസ്സ സോകസ്സാഭാവം. "ഛന്നാ കുടീ"തി കായദുക്ഖാപഗമപടിഘാതം. "ആഹിതോ ഗിനീ"തി യസ്മാ ഗോപാലകാ പരിക്ഖേപധൂമദാരുഅഗ്ഗിവസേന തയോ അഗ്ഗീ കരോന്തി. തേ ച തസ്സ ഗേഹേ സബ്ബേ കതാ, തസ്മാ സബ്ബദിസാസു പരിക്ഖേപഗ്ഗിം സന്ധായ "ആഹിതോ ഗിനീ"തി ഭണന്തോ വാളമിഗാഗമനനിവാരണം ദീപേതി, ഗുന്നം മജ്ഝേ ഗോമയാദീഹി ധൂമഗ്ഗിം സന്ധായ ഡംസമകസാദീഹി ഗുന്നം അനാബാധം, ഗോപാലകാനം സയനട്ഠാനേ ദാരുഅഗ്ഗിം സന്ധായ ഗോപാലകാനം സീതാബാധപടിഘാതം. സോ ഏവം ദീപേന്തോ അത്തനോ വാ ഗുന്നം വാ പരിജനസ്സ വാ വുട്ഠിപച്ചയസ്സ കസ്സചി ആബാധസ്സ അഭാവതോ പീതിസോമനസ്സജാതോ ആഹ - "അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ"തി.

൧൯. ഏവം ധനിയസ്സ ഇമം ഗാഥം ഭാസമാനസ്സ അസ്സോസി ഭഗവാ ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ വിസുദ്ധായ അതിക്കന്തമാനുസികായ ജേതവനമഹാവിഹാരേ ഗന്ധകുടിയം വിഹരന്തോ. സുത്വാ ച പന ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ അദ്ദസ ധനിയഞ്ച പജാപതിഞ്ചസ്സ "ഇമേ ഉഭോപി ഹേതുസമ്പന്നാ. സചേ അഹം ഗന്ത്വാ ധമ്മം ദേസേസ്സാമി, ഉഭോപി പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സന്തി. നോ ചേ ഗമിസ്സാമി, സ്വേ ഉദകോഘേന വിനസ്സിസ്സന്തീ"തി തം ഖണേയേവ സാവത്ഥിതോ സത്ത യോജനസതാനി ധനിയസ്സ നിവാസട്ഠാനം ആകാസേന ഗന്ത്വാ തസ്സ കുടിയാ ഉപരി അട്ഠാസി. ധനിയോ തം ഗാഥം പുനപ്പുനം ഭാസതിയേവ , ന നിട്ഠാപേതി, ഭഗവതി ഗതേപി ഭാസതി. ഭഗവാ ച തം സുത്വാ "ന ഏത്തകേന സന്തുട്ഠാ വാ വിസ്സത്ഥാ വാ ഹോന്തി, ഏവം പന ഹോന്തീ"തി ദസ്സേതും -

> **"അക്കോധനോ വിഗതഖിലോഹമസ്മി, അനുതീരേ മഹിയേകരത്തിവാസോ;**
> **വിവടാ കുടി നിബ്ബുതോ ഗിനി, അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ"തി. -**

ഇമം പടിഗാഥം അഭാസി ബ്യഞ്ജനസഭാഗം നോ അത്ഥസഭാഗം. ന ഹി "പക്കോദനോ"തി, "അക്കോധനോ"തി ച ആദീനി പദാനി അത്ഥതോ സമേന്തി മഹാസമുദ്ദസ്സ ഓരിമപാരിമതീരാനി വിയ, ബ്യഞ്ജനം പനേത്ഥ കിഞ്ചി കിഞ്ചി സമേതീതി ബ്യഞ്ജനസഭാഗാനി ഹോന്തി. തത്ഥ പുരിമഗാഥായ സദിസപദാനം വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

വിസേസപദാനം പനായം പദതോ അത്ഥതോ ച വണ്ണനാ - **അക്കോധനോ**തി അകുജ്ഝനസഭാവോ. യോ ഹി സോ പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരആഘാതവത്ഥുസമ്ഭവോ കോധോ ഏകച്ചസ്സ സുപരിത്തോപി ഉപ്പജ്ജമാനോ ഹദയം സന്താപേത്വാ വൂപസമ്മതി, യേന ച തതോ ബലവതരുപ്പന്നേന ഏകച്ചോ മുഖവികുണനമത്തം കരോതി, തതോ ബലവതരേന ഏകച്ചോ ഫരുസം വത്തുകാമോ ഹനുസഞ്ചലനമത്തം കരോതി, അപരോ തതോ ബലവതരേന ഫരുസം ഭണതി, അപരോ തതോ ബലവതരേന ദണ്ഡം വാ സത്ഥം വാ ഗവേസന്തോ ദിസാ വിലോകേതി, അപരോ തതോ ബലവതരേന ദണ്ഡം വാ സത്ഥം വാ ആമസതി, അപരോ തതോ ബലവതരേന ദണ്ഡാദീനി ഗഹേത്വാ ഉപധാവതി, അപരോ തതോ ബലവതരേന ഏകം വാ ദ്വേ വാ പഹാരേ ദേതി, അപരോ തതോ ബലവതരേന അപി ഞാതിസാലോഹിതം ജീവിതാ വോരോപേതി, ഏകച്ചോ തതോ ബലവതരേന പച്ഛാ വിപ്പടിസാരീ അത്താനമ്പി ജീവിതാ വോരോപേതി സീഹളദീപേ കാലഗാമവാസീ അമച്ചോ വിയ. ഏത്താവതാ ച കോധോ പരമവേപുല്ലപ്പത്തോ ഹോതി. സോ ഭഗവതാ ബോധിമണ്ഡേയേവ സബ്ബസോ പഹീനോ ഉച്ഛിന്നമൂലോ താലാവത്ഥുകതോ, തസ്മാ ഭഗവാ "അക്കോധനോഹമസ്മീ"തി ആഹ.

വിഗതഖിലോതി അപഗതഖിലോ. യേ ഹി തേ ചിത്തബന്ധഭാവേന പഞ്ച ചേതോഖിലാ വുത്താ, യേ ഹി ച ഖിലഭൂതേ ചിത്തേ സേയ്യഥാപി നാമ ഖിലേ ഭൂമിഭാഗേ ചത്താരോ മാസേ വസ്സന്തേപി ദേവേ സസ്സാനി ന രുഹന്തി, ഏവമേവം സദ്ധമ്മസ്സവനാദികുസലഹേതുവസ്സേ വസ്സന്തേപി കുസലം ന രുഹതി തേ ച ഭഗവതാ ബോധിമണ്ഡേയേവ സബ്ബസോ പഹീനാ, തസ്മാ ഭഗവാ "വിഗതഖിലോഹമസ്മീ"തി ആഹ.

ഏകരത്തിം വാസോ അസ്സാതി ഏകരത്തിവാസോ . യഥാ ഹി ധനിയോ തഥ ചത്താരോ വസ്സികേ മാസേ നിബദ്ധവാസം ഉപഗതോ, ന തഥാ ഭഗവാ. ഭഗവാ ഹി തംയേവ രത്തിം തസ്സ അത്ഥകാമതായ തത്ഥ വാസം ഉപഗതോ. തസ്മാ "ഏകരത്തിവാസോ"തി ആഹ. **വിവടാ**തി അപനീതച്ഛദനാ. **കുടീ**തി അത്തഭാവോ. അത്തഭാവോ ഹി തം തം അത്ഥവസം പടിച്ച കായോതിപി ഗുഹാതിപി ദേഹോതിപി സന്ദേഹോതിപി നാവാതിപി രഥോതിപി വണോതിപി ധജോതിപി വമ്മികോതിപി കുടീതിപി കുടികാതിപി വുച്ചതി. ഇധ പന കട്ഠാദീനി പടിച്ച ഗേഹനാമികാ കുടി വിയ അട്ഠിആദീനി പടിച്ച സങ്ഖ്യം ഗതത്താ "കുടീ"തി വുത്തോ. യഥാഹ -

> "സേയ്യഥാപി, ആവുസോ, കട്ഠഞ്ച പടിച്ച, വല്ലിഞ്ച പടിച്ച, മത്തികഞ്ച പടിച്ച, തിണഞ്ച പടിച്ച, ആകാസോ പരിവാരിതോ അഗാരംത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി; ഏവമേവ ഖോ, ആവുസോ, അട്ഠിഞ്ച പടിച്ച, ന്ഹാരുഞ്ച പടിച്ച, മംസഞ്ച പടിച്ച, ചമ്മഞ്ച പടിച്ച, ആകാസോ പരിവാരിതോ രൂപന്ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൦൬).

ചിത്തമക്കടസ്സ നിവാസതോ വാ കുടി. യഥാഹ -

> "അട്ഠികങ്കലകുടി ചേ സാ, മക്കടാവസഥോ ഇതി;
> മക്കടോ പഞ്ചദ്വാരായ, കുടികായ പസക്കിയ;
> ദ്വാരേന അനുപരിയാതി, ഘട്ടയന്തോ പുനപ്പുന"ന്തി. (ഥേരഗാ॰ ൧൨൫);

സാ കുടി യേന തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഛദനേന സത്താനം ഛന്നത്താ പുനപ്പുനം രാഗാദികിലേസവസ്സം അതിവസ്സതി. യഥാഹ -

> "ഛന്നമതിവസ്സതി, വിവടം നാതിവസ്സതി;
> തസ്മാ ഛന്നം വിവരേഥ, ഏവം തം നാതിവസ്സതീ"തി. (ഉദാ॰ ൪൫; ഥേരഗാ॰ ൪൪൭; പരി॰ ൩൩൯);

അയം ഗാഥാ ദ്വീസു ഠാനേസു വുത്താ ഖന്ധകേ ഥേരഗാഥായഞ്ച. ഖന്ധകേ ഹി "യോ ആപത്തിം പടിച്ഛാദേതി, തസ്സ കിലേസാ ച പുനപ്പുനം ആപത്തിയോ ച അതിവസ്സന്തി, യോ പന ന പടിച്ഛാദേതി, തസ്സ നാതിവസ്സന്തീ"തി ഇമം അത്ഥം പടിച്ച വുത്താ. ഥേരഗാഥായം "യസ്സ രാഗാദിച്ഛദനം അത്ഥി, തസ്സ പുന ഇട്ഠാരമ്മണാദീസു രാഗാദിസമ്ഭവതോ ഛന്നമതിവസ്സതി . യോ വാ ഉപ്പന്നേ കിലേസേ അധിവാസേതി, തസ്സേവ അധിവാസിതകിലേസച്ഛദനച്ഛന്നാ അത്തഭാവകുടി പുനപ്പുനം കിലേസവസ്സം അതിവസ്സതി. യസ്സ പന അരഹത്തമഗ്ഗഞാണവാതേന കിലേസച്ഛദനസ്സ വിദ്ധംസിതത്താ വിവടാ, തസ്സ നാതിവസ്സതീ"തി. അയമത്ഥോ ഇധ അധിപ്പേതോ. ഭഗവതാ ഹി യഥാവുത്തം ഛദനം യഥാവുത്തേനേവ നയേന വിദ്ധംസിതം, തസ്മാ "വിവടാ കുടീ"തി ആഹ. **നിബ്ബുതോ**തി ഉപസന്തോ. **ഗിനീ**തി അഗ്ഗി. യേന ഹി ഏകാദസവിധേന അഗ്ഗിനാ സബ്ബമിദം ആദിത്തം. യഥാഹ - "ആദിത്തം രാഗഗ്ഗിനാ"തി വിത്ഥാരോ. സോ അഗ്ഗി ഭഗവതോ ബോധിമൂലേയേവ അരിയമഗ്ഗസലിലസേകേന നിബ്ബുതോ, തസ്മാ "നിബ്ബുതോ ഗിനീ"തി ആഹ.

ഏവം വദന്തോ ച ധനിയം അതുട്ഠബ്ബേന തുസ്സമാനം അഞ്ഞാപദേസേനേവ പരിഭാസതി, ഓവദതി, അനുസാസതി. കഥം? "അക്കോധനോ"തി ഹി വദമാനോ, ധനിയ, ത്വം "പക്കോദനോഹമസ്മീ"തി തുട്ഠോ, ഓദനപാകോ ച യാവജീവം ധനപരിക്ഖയേന കത്തബ്ബോ, ധനപരിക്ഖയോ ച ആരക്ഖാദിദുക്ഖപദട്ഠാനോ, ഏവം സന്തേ ദുക്ഖേനേവ തുട്ഠോ ഹോസി. അഹം പന "അക്കോധനോഹമസ്മീ"തി തുസ്സന്തോ സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികദുക്ഖാഭാവേന തുട്ഠോ ഹോമീതി ദീപേതി. "വിഗതഖിലോ"തി വദമാനോ ത്വം "ദുദ്ധഖീരോഹമസ്മീ"തി തുസ്സന്തോ അകതകിച്ചോവ "കതകിച്ചോഹമസ്മീ"തി മന്ത്വാ തുട്ഠോ, അഹം പന "വിഗതഖിലോഹമസ്മീ"തി തുസ്സന്തോ കതകിച്ചോവ തുട്ഠോ ഹോമീതി ദീപേതി. "അനുതീരേ മഹിയേകരത്തിവാസോ"തി വദമാനോ ത്വം അനുതീരേ മഹിയാ സമാനവാസോതി തുസ്സന്തോ ചതുമാസനിബദ്ധവാസേന തുട്ഠോ. നിബദ്ധവാസോ ച ആവാസസങ്ഗേന ഹോതി, സോ ച ദുക്ഖോ, ഏവം സന്തേ ദുക്ഖേനേവ തുട്ഠോ ഹോസി. അഹം പന ഏകരത്തിവാസോതി തുസ്സന്തോ അനിബദ്ധവാസേന തുട്ഠോ, അനിബദ്ധവാസോ ച ആവാസസങ്ഗാഭാവേന ഹോതി, ആവാസസങ്ഗാഭാവോ ച സുഖോതി സുഖേനേവ തുട്ഠോ ഹോമീതി ദീപേതി.

"വിവടാ കുടീ"തി വദമാനോ ത്വം ഛന്നാ കുടീതി തുസ്സന്തോ ഛന്നഗേഹതായ തുട്ഠോ, ഗേഹേ ച തേ ഛന്നേപി അത്തഭാവകുടികം കിലേസവസ്സം അതിവസ്സതി, യേന സഞ്ജനിതേഹി ചതൂഹി മഹോഘേഹി വുയ്ഹമാനോ അനയബ്യസനം പാപുണേയ്യാസി, ഏവം സന്തേ അതുട്ഠബ്ബേനേവ തുട്ഠോ ഹോസി. അഹം പന "വിവടാ കുടീ"തി തുസ്സന്തോ അത്തഭാവകുടിയാ കിലേസച്ഛദനാഭാവേന തുട്ഠോ. ഏവഞ്ച മേ വിവടായ കുടിയാ ന തം കിലേസവസ്സം അതിവസ്സതി, യേന സഞ്ജനിതേഹി ചതൂഹി മഹോഘേഹി വുയ്ഹമാനോ അനയബ്യസനം പാപുണേയ്യം, ഏവം

സന്തേ തുട്ഠബ്ബേനേവ തുട്ഠോ ഹോമീതി ദീപേതി. “നിബ്ബുതോ ഗിനീ”തി വദമാനോ ത്വം ആഹിതോ ഗിനീതി തുസ്സന്തോ അകതൂപദ്ദവനിവാരണോവ കതൂപദ്ദവനിവാരണോസ്മീതി മന്ത്വാ തുട്ഠോ. അഹം പന നിബ്ബുതോ ഗിനീതി തുസ്സന്തോ ഏകാദസഗ്ഗിപരിളാഹാഭാവതോ കതൂപദ്ദവനിവാരണതായേവ തുട്ഠോതി ദീപേതി. “അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ”തി വദമാനോ ഏവം വിഗതദുക്ഖാനം അനുപ്പത്തസുഖാനം കതസബ്ബകിച്ചാനം അമ്ഹാദിസാനം ഏതം വചനം സോഭതി, അഥ ചേ പത്ഥയസി, പവസ്സ ദേവ, ന നോ തയി വസ്സന്തേ വാ അവസ്സന്തേ വാ വുഡ്ഢി വാ ഹാനി വാ അത്ഥി, ത്വം പന കസ്മാ ഏവം വദസീതി ദീപേതി. തസ്മാ യം വുത്തം “ഏവം വദന്തോ ച ധനിയ അതുട്ഠബ്ബേനേവ തുസ്സമാനം അഞ്ഞാപദേസേനേവ പരിഭാസതി ഓവദതി, അനുസാസതീ”തി, തം സമ്മദേവ വുത്തന്തി.

൨൦. ഏവമിമം ഭഗവതാ വുത്തം ഗാഥം സുത്വാപി ധനിയോ ഗോപോ “കോ അയം ഗാഥം ഭാസതീ”തി അവത്വാ തേന സുഭാസിതേന പരിതുട്ഠോ പുനപി തഥാരൂപം സോതുകാമോ അപരമ്പി ഗാഥമാഹ **“അന്ധകമകസാ”**തി. തത്ഥ **അന്ധകാ**തി കാളമക്ഖികാനം അധിവചനം, പിങ്ഗലമക്ഖികാനന്തിപി ഏകേ. **മകസാ**തി മകസായേവ. **ന വിജ്ജരേ**തി നത്ഥി. **കച്ഛേ**തി ദ്വേ കച്ഛാ - നദീകച്ഛോ ച പബ്ബതകച്ഛോ ച. ഇധ നദീകച്ഛോ. **രുള്ഹതിണേ**തി സഞ്ജാതതിണേ. **ചരന്തീ**തി ഭത്തകിച്ചം കരോന്തി. **വുട്ഠിമ്പീ**തി വാതവുട്ഠിആദികാ അനേകാ വുട്ഠിയോ, താ ആളവകസുത്തേ പകാസയിസ്സാമ. ഇധ പന വസ്സവുട്ഠിം സന്ധായ വുത്തം. **സഹേയ്യു**ന്തി ഖമേയ്യും. സേസം പാകടമേവ. ഏത്ഥ ധനിയോ യേ അന്ധകമകസാ സന്നിപതിത്വാ രുധിരേ പിവന്താ മുഹുത്തേനേവ ഗാവോ അനയബ്യസനം പാപേന്തി, തസ്മാ വുട്ഠിതമത്തേയേവ തേ ഗോപാലകാ പംസുനാ ച സാഖാഹി ച മാരേന്തി, തേസം അഭാവേന ഗുന്നം ഖേമതം, കച്ഛേ രുള്ഹതിണചരണേന അദ്ധാനഗമനപരിസ്സമാഭാവം വത്വാ ഖുദാകിലമഥാഭാവഞ്ച ദീപേന്തോ “യഥാ അഞ്ഞേസം ഗാവോ അന്ധകമകസസമ്ഫസ്സേഹി ദിസ്സമാനാ അദ്ധാനഗമനേന കിലന്താ ഖുദായ മിലായമാനാ ഏകവുട്ഠിനിപാതമ്പി ന സഹേയ്യും, ന മേ തഥാ ഗാവോ, മയ്ഹം പന ഗാവോ വുത്തപ്പകാരാഭാവാ ദ്വിക്ഖത്തും വാ തിക്ഖത്തും വാ വുട്ഠിമ്പി സഹേയ്യു”ന്തി ദീപേതി.

൨൧. തതോ ഭഗവാ യസ്മാ ധനിയോ അന്തരദീപേ വസന്തോ ഭയം ദിസ്വാ, കുല്ലം ബന്ധിത്വാ, മഹാമഹിം തരിത്വാ, തം കച്ഛം ആഗമ്മ “അഹം സുട്ഠു ആഗതോ, നിബ്ഭയേവ ഠാനേ ഠിതോ”തി മഞ്ഞമാനോ ഏവമാഹ, സഭയേ ഏവ ച സോ ഠാനേ ഠിതോ, തസ്മാ തസ്സ ആഗമനട്ഠാനാ അത്തനോ ആഗമനട്ഠാനം ഉത്തരിതരഞ്ച പണീതതരഞ്ച വണ്ണേന്തോ **“ബദ്ധാസി ഭിസീ”**തി ഇമം ഗാഥമഭാസി, അത്ഥസഭാഗം നോ ബ്യഞ്ജനസഭാഗം.

തത്ഥ **ഭിസീ**തി പത്ഥരിത്വാ പുഥുലം കത്വാ ബദ്ധകുല്ലോ വുച്ചതി ലോകേ. അരിയസ്സ പന ധമ്മവിനയേ അരിയമഗ്ഗസ്സേതം അധിവചനം. അരിയമഗ്ഗോ ഹി -

> “മഗ്ഗോ പജ്ജോ പഥോ പന്ഥോ, അഞ്ജസം വടുമായനം;
> നാവാ ഉത്തരസേതു ച, കുല്ലോ ച ഭിസി സങ്കമോ”. (ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൧);
>
> “അദ്ധാനം പഭവോ ചേവ, തത്ഥ തത്ഥ പകാസിതോ”.

ഇമായപി ഗാഥായ ഭഗവാ പുരിമനയേനേവ തം ഓവദന്തോ ഇമം അത്ഥം ആഹാതി വേദിതബ്ബോ - ധനിയ, ത്വം കുല്ലം ബന്ധിത്വാ, മഹിം തരിത്വാ, ഇമം ഠാനമാഗതോ, പുനപി ച തേ കുല്ലോ ബന്ധിതബ്ബോ ഏവ ഭവിസ്സതി, നദീ ച തരിതബ്ബാ, ന ചേതം ഠാനം ഖേമം. മയാ പന ഏകചിത്തേ മഗ്ഗങ്ഗാനി സമോധാനേത്വാ ഞാണബന്ധനേന ബദ്ധാ അഹോസി ഭിസി. സാ ച സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മപരിപുണ്ണതായ ഏകരസഭാവൂപഗതത്താ അഞ്ഞമഞ്ഞം അനതിവത്തനേന പുന ബന്ധിതബ്ബപ്പയോജനാഭാവേന ദേവമനുസ്സേസു കേനചി മോചേതും അസക്കുണേയ്യതായ ച സുസങ്ഖതാ. തായ ചമ്ഹി **തിണ്ണോ,** പുബ്ബേ പത്ഥിതം തീരപ്പദേസം ഗതോ. ഗച്ഛന്തോപി ച ന സോതാപന്നാദയോ വിയ കഞ്ചിദേവ പദേസം ഗതോ. അഥ ഖോ **പാരഗതോ** സബ്ബാസവക്ഖയം സബ്ബധമ്മപാരം പരമം ഖേമം നിബ്ബാനം ഗതോ, **തിണ്ണോ**തി വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ, **പാരഗതോ**തി അരഹത്തം പത്തോ . കിം വിനേയ്യ പാരഗതോതി ചേ? **വിനേയ്യ ഓഘം,** കാമോഘാദിചതുബ്ബിധം ഓഘം തരിത്വാ അതിക്കമ്മ തം പാരം ഗതോതി. ഇദാനി ച പന മേ പുന തരിതബ്ബാഭാവതോ **അത്ഥോ ഭിസിയാ ന വിജ്ജതി,** തസ്മാ മമേവ യുത്തം വത്തും “അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ”തി.

൨൨. തമ്പി സുത്വാ ധനിയോ പുരിമനയേനേവ **“ഗോപീ മമ അസ്സവാ”**തി ഇമം ഗാഥം അഭാസി. തത്ഥ **ഗോപീ**തി ഭരിയം നിദ്ദിസതി. **അസ്സവാ**തി വചനകരാ കിംകാരപടിസാവിനീ. **അലോലാ**തി മാതുഗാമോ ഹി പഞ്ചഹി ലോലതാഹി ലോലോ ഹോതി - ആഹാരലോലതായ, അലങ്കാരലോലതായ, പരപുരിസലോലതായ, ധനലോലതായ, പാദലോലതായ. തഥാ ഹി മാതുഗാമോ

ഭത്തപൂവസുരാദിഭേദേ ആഹാരേ ലോലതായ അന്തമസോ പാരിവാസികഭത്തമ്പി ഭുഞ്ജതി, ഹത്ഥോതാപകമ്പി ഖാദതി, ദിഗുണം ധനമനുപ്പദത്വാപി സുരം പിവതി. അലങ്കാരലോലതായ അഞ്ഞം അലങ്കാരം അലഭമാനോ അന്തമസോ ഉദകതേലകേനപി കേസേ ഓസണ്ഠേത്വാ മുഖം പരിമജ്ജതി. പരപുരിസലോലതായ അന്തമസോ പുത്തേനപി താദിസേ പദേസേ പക്കോസിയമാനോ പഠമം അസദ്ധമ്മവസേന ചിന്തേതി. ധനലോലതായ "ഹംസരാജം ഗഹേത്വാന സുവണ്ണാ പരിഹായഥ". പാദലോലതായ ആരാമാദിഗമനസീലോ ഹുത്വാ സബ്ബം ധനം വിനാസേതി. തത്ഥ ധനിയോ "ഏകാപി ലോലതാ മയ്ഹം ഗോപിയാ നത്ഥീ"തി ദസ്സേന്തോ **അലോലാ**തി ആഹ.

ദീഘരത്തം സംവാസിയാതി ദീഘകാലം സദ്ധിം വസമാനാ കോമാരഭാവതോ പഭുതി ഏകതോ വഡ്ഢിതാ. തേന പരപുരിസേ ന ജാനാതീതി ദസ്സേതി. **മനാപാ**തി ഏവം പരപുരിസേ അജാനന്തീ മമേവ മനം അല്ലീയതീതി ദസ്സേതി. **തസ്സാ ന സുണാമി കിഞ്ചി പാപ**ന്തി "ഇത്ഥന്നാമേന നാമ സദ്ധിം ഇമായ ഹസിതം വാ ലപിതം വാ"തി ഏവം തസ്സാ ന സുണാമി, കഞ്ചി അതിചാരദോസന്തി ദസ്സേതി.

൨൩. അഥ ഭഗവാ ഏതേഹി ഗുണേഹി ഗോപിയാ തുട്ഠം ധനിയം ഓവദന്തോ പുരിമനയേനേവ **"ചിത്തം മമ അസ്സവ"**ന്തി ഇമം ഗാഥമഭാസി, അത്ഥസഭാഗം, ബ്യഞ്ജനസഭാഗഞ്ച. തത്ഥ ഉത്താനത്ഥാനേവ പദാനി. അയം പന അധിപ്പായോ - ധനിയ, ത്വം "ഗോപീ മമ അസ്സവാ"തി തുട്ഠോ, സാ പന തേ അസ്സവാ ഭവേയ്യ വാ ന വാ; ദുജ്ജാനം പരചിത്തം, വിസേസതോ മാതുഗാമസ്സ. മാതുഗാമഞ്ഹി കുച്ഛിയാ പരിഹരന്താപി രക്ഖിതും ന സക്കോന്തി, ഏവം ദുരക്ഖചിത്തത്താ ഏവ ന സക്കാ തുമ്ഹാദിസേഹി ഇത്ഥീ അലോലാതി വാ സംവാസിയാതി വാ മനാപാതി വാ നിപ്പാപാതി വാ ജാനിതും. മയ്ഹം പന ചിത്തം അസ്സവം ഓവാദപടികരം മമ വസേ വത്തതി, നാഹം തസ്സ വസേ വത്താമി. സോ ചസ്സ അസ്സവഭാവോ യമകപാടിഹാരിയേ ഛന്നം വണ്ണാനം അഗ്ഗിധാരാസു ച ഉദകധാരാസു ച പവത്തമാനാസു സബ്ബജനസ്സ പാകടോ അഹോസി. അഗ്ഗിനിമ്മാനേ ഹി തേജോകസിണം സമാപജ്ജിതബ്ബം ഉദകനിമ്മാനേ ആപോകസിണം, നീലാദിനിമ്മാനേ നീലാദികസിണാനി. ബുദ്ധാനമ്പി ഹി ദ്വേ ചിത്താനി ഏകതോ നപ്പവത്തന്തി, ഏകമേവ പന അസ്സവഭാവേന ഏവം വസവത്തി അഹോസി. തഞ്ച ഖോ പന സബ്ബകിലേസബന്ധനാപഗമാ **വിമുത്തം,** വിമുത്തത്താ തദേവ **അലോലം,** ന തവ ഗോപീ. ദീപങ്കരബുദ്ധകാലതോ ച പഭുതി ദാനസീലാദീഹി ദീഘരത്തം പരിഭാവിതത്താ **സംവാസിയം,** ന തവ ഗോപീ. തദേതം അനുത്തരേന ദമഥേന ദമിതത്താ **സുദന്തം,** സുദന്തത്താ അത്തനോ വസേന ഛദ്വാരവിസേവനം പഹായ മമേവ അധിപ്പായമനസ്സ വസേനാനുവത്തനതോ **മനാപം,** ന തവ ഗോപീ.

പാപം പന മേ ന വിജ്ജതീതി ഇമിനാ പന ഭഗവാ തസ്സ അത്തനോ ചിത്തസ്സ പാപാഭാവം ദസ്സേതി, ധനിയോ വിയ ഗോപിയാ. സോ ചസ്സ പാപാഭാവോ ന കേവലം സമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേയേവ, ഏകൂനതിംസ വസ്സാനി സരാഗാദികാലേ അഗാരമജ്ഝേ വസന്തസ്സാപി വേദിതബ്ബോ. തദാപി ഹിസ്സ അഗാരിയഭാവാനുരൂപം വിഞ്ഞുപടികുട്ഠം കായദുച്ചരിതം വാ വചീദുച്ചരിതം വാ മനോദുച്ചരിതം വാ ന ഉപ്പന്നപുബ്ബം. തതോ പരം മാരോപി ഛബ്ബസ്സാനി അനഭിസമ്ബുദ്ധം, ഏകം വസ്സം അഭിസമ്ബുദ്ധന്തി സത്ത വസ്സാനി തഥാഗതം അനുബന്ധി "അപ്പേവ നാമ വാലഗ്ഗനിതുദനമത്തമ്പിസ്സ പാപസമാചാരം പസ്സേയ്യ"ന്തി. സോ അദിസ്വാവ നിബ്ബിന്നോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

> "സത്ത വസ്സാനി ഭഗവന്തം, അനുബന്ധിം പദാപദം;
> ഓതാരം നാധിഗച്ഛിസ്സം, സമ്ബുദ്ധസ്സ സതീമതോ"തി. (സു॰ നി॰ ൪൪൮);

ബുദ്ധകാലേപി നം ഉത്തരമാണവോ സത്ത മാസാനി അനുബന്ധി ആഭിസമാചാരികം ദട്ഠുകാമോ. സോ കിഞ്ചി വജ്ജം അദിസ്വാവ പരിസുദ്ധസമാചാരോ ഭഗവാതി ഗതോ. ചത്താരി ഹി തഥാഗതസ്സ അരക്ഖേയ്യാനി. യഥാഹ -

> "ചത്താരിമാനി , ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സ അരക്ഖേയ്യാനി. കതമാനി ചത്താരി? പരിസുദ്ധകായസമാചാരോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ കായദുച്ചരിതം, യം തഥാഗതോ രക്ഖേയ്യ 'മാ മേ ഇദം പരോ അഞ്ഞാസീ'തി, പരിസുദ്ധവചീസമാചാരോ…പേ॰… പരിസുദ്ധമനോസമാചാരോ…പേ॰… പരിസുദ്ധാജീവോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ, നത്ഥി തഥാഗതസ്സ മിച്ഛാജീവോ, യം തഥാഗതോ രക്ഖേയ്യ 'മാ മേ ഇദം പരോ അഞ്ഞാസീ'"തി (അ॰ നി॰ ൭.൫൮).

ഏവം യസ്മാ തഥാഗതസ്സ ചിത്തസ്സ ന കേവലം സമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ, പുബ്ബേപി പാപം നത്ഥി ഏവ, തസ്മാ ആഹ - "പാപം പന മേ ന വിജ്ജതീ"തി. തസ്സാധിപ്പായോ - മമേവ ചിത്തസ്സ പാപം ന സക്കാ സുണിതും, ന തവ ഗോപിയാ. തസ്മാ യദി ഏതേഹി ഗുണേഹി തുട്ഠേന "അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ"തി വത്തബ്ബം, മയാവേതം വത്തബ്ബന്തി.

൨൮. തമ്പി സുത്വാ ധനിയോ തതുത്തരിപി സുഭാസിതരസായനം പിവിതുകാമോ അത്തനോ ഭുജിസ്സഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അത്തവേതനഭതോഹമസ്മീ"**തി. തത്ഥ **അത്തവേതനഭതോ**തി അത്തനിയേനേവ ഘാസച്ഛാദനേന ഭതോ, അത്തനോയേവ കമ്മം കത്വാ ജീവാമി, ന പരസ്സ വേതനം ഗഹേത്വാ പരസ്സ കമ്മം കരോമീതി ദസ്സേതി. **പുത്താ**തി ധീതരോ ച പുത്താ ച, തേ സബ്ബേ പുത്താത്വേവ ഏകജ്ഝം വുച്ചന്തി. **സമാനിയാ**തി സന്നിഹിതാ അവിപ്പവുട്ഠാ. **അരോഗാ**തി നിരാബാധാ, സബ്ബേവ ഊരുബാഹുബലാതി ദസ്സേതി. **തേസം ന സുണാമി കിഞ്ചി പാപ**ന്തി തേസം ചോരാതി വാ പരദാരികാതി വാ ദുസ്സീലാതി വാ കിഞ്ചി പാപം ന സുണാമീതി.

൨൯. ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ പുരിമനയേനേവ ധനിയം ഓവദന്തോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി - **"നാഹം ഭതകോ"**തി. അത്രാപി ഉത്താനത്ഥാനേവ പദാനി. അയം പന അധിപ്പായോ - ത്വം "ഭുജിസ്സോഹമസ്മീ"തി മഞ്ഞാ തുട്ഠോ, പരമത്ഥതോ ച അത്തനോ കമ്മം കരിത്വാ ജീവന്തോപി ദാസോ ഏവാസി തണ്ഹാദാസത്താ, ഭതകവാദാ ച ന പരിമുച്ചസി. വുത്തഞ്ഹേതം "ഊനോ ലോകോ അതിത്തോ തണ്ഹാദാസോ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൦൫). പരമത്ഥതോ പന നാഹം ഭതകോസ്മി കസ്സചി. അഹഞ്ഹി കസ്സചി പരസ്സ വാ അത്തനോ വാ ഭതകോ ന ഹോമി. കിം കാരണാ? യസ്മാ **നിബ്ബിട്ഠേന ചരാമി സബ്ബലോകേ**. അഹഞ്ഹി ദീപങ്കരപാദമൂലതോ യാവ ബോധി, താവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ഭതകോ അഹോസിം. സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ പന നിബ്ബിട്ഠോ നിബ്ബിസോ രാജഭതോ വിയ. തേനേവ നിബ്ബിട്ഠേന സബ്ബഞ്ഞുഭാവേന ലോകുത്തരസമാധിസുഖേന ച ജീവാമി. തസ്സ മേ ഇദാനി ഉത്തരികരണീയസ്സ കതപരിചയസ്സ വാ അഭാവതോ അപ്പഹീനപടിസന്ധികാനം താദിസാനം വിയ പത്തബ്ബോ കോചി **അത്ഥോ ഭതിയാ ന വിജ്ജതി**. "ഭടിയാ"തിപി പാഠോ. തസ്മാ യദി ഭുജിസ്സതായ തുട്ഠേന "അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ"തി വത്തബ്ബം, മയാവേതം വത്തബ്ബന്തി.

൩൦. തമ്പി സുത്വാ ധനിയോ അതിത്തോവ സുഭാസിതാമതേന അത്തനോ പഞ്ചപ്പകാരഗോമണ്ഡലപരിപുണ്ണഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അത്ഥി വസാ"**തി. തത്ഥ **വസാ**തി അദമിതവുഡ്ഢവച്ഛകാ. **ധേനുപാ**തി ധേനും പിവന്താ തരുണവച്ഛകാ, ഖീരദായികാ വാ ഗാവോ. **ഗോധരണിയോ**തി ഗബ്ഭിനിയോ. **പവേണിയോ**തി വയപ്പത്താ ബലീബദ്ദേഹി സദ്ധിം മേഥുനപത്ഥനകഗാവോ. **ഉസഭോപി ഗവമ്പതീ**തി യോ ഗോപാലകേഹി പാതോ ഏവ ന്ഹാപേത്വാ, ഭോജേത്വാ, പഞ്ചങ്ഗുലം ദത്വാ, മാലം ബന്ധിത്വാ - "ഏഹി, താത, ഗാവോ ഗോചരം പാപേത്വാ രക്ഖിത്വാ ആനേഹീ"തി പേസീയതി, ഏവം പേസിതോ ച താ ഗാവോ അഗോചരം പരിഹരിത്വാ, ഗോചരേ ചാരേത്വാ, സീഹബ്യഗ്ഘാദിഭയാ പരിത്തായിത്വാ ആനേതി, തഥാരൂപോ ഉസഭോപി ഗവമ്പതി ഇധ മയ്ഹം ഗോമണ്ഡലേ അത്ഥീതി ദസ്സേസി.

൩൧. ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ തഥേവ ധനിയം ഓവദന്തോ ഇമം പച്ചനീകഗാഥം ആഹ **"നത്ഥി വസാ"**തി. ഏത്ഥ ചേസ അധിപ്പായോ - ഇധ അമ്ഹാകം സാസനേ അദമിതട്ഠേന വുഡ്ഢട്ഠേന ച വസാസങ്ഖാതാ പരിയുട്ഠാനാ വാ, തരുണവച്ഛകേ സന്ധായ വസാനം മൂലട്ഠേന ഖീരദായിനിയോ സന്ധായ പഗ്ഘരണട്ഠേന ധേനുപാസങ്ഖാതാ അനുസയാ വാ, പടിസന്ധിഗബ്ഭധാരണട്ഠേന ഗോധരണിസങ്ഖാതാ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരചേതനാ വാ, സംയോഗപത്ഥനട്ഠേന പവേണിസങ്ഖാതാ പത്ഥനാ തണ്ഹാ വാ, ആധിപച്ചട്ഠേന പുബ്ബങ്ഗമട്ഠേന സേട്ഠട്ഠേന ച ഗവമ്പതിഉസഭസങ്ഖാതം അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം വാ നത്ഥി, സ്വാഹം ഇമായ സബ്ബയോഗക്ഖേമഭൂതായ നത്ഥിതായ തുട്ഠോ. ത്വം പന സോകാദിവത്ഥുഭൂതായ അത്ഥിതായ തുട്ഠോ . തസ്മാ സബ്ബയോഗക്ഖേമതായ തുട്ഠസ്സ മമേവേതം യുത്തം വത്തും "അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ"തി.

൩൨. തമ്പി സുത്വാ ധനിയോ തതുത്തരിപി സുഭാസിതം അമതരസം അധിഗന്തുകാമോ അത്തനോ ഗോഗണസ്സ ഖിലബന്ധനസമ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഖിലാ നിഖാതാ"**തി. തത്ഥ **ഖിലാ**തി ഗുന്നം ബന്ധനത്ഥമ്ഭാ. **നിഖാതാ**തി ആകോടേത്വാ ഭൂമിയം പവേസിതാ ഖുദ്ദകാ മഹന്താ ഖണിത്വാ ഠപിതാ. **അസമ്പവേധീ**തി അകമ്പകാ. **ദാമാ**തി വച്ഛകാനം ബന്ധനത്ഥായ കതാ ഗന്ഥിതപാസയുത്താ രജ്ജുബന്ധനവിസേസാ. **മുഞ്ജമയാ**തി മുഞ്ജതിണമയാ. **നവാ**തി അചിരകതാ. **സുസണ്ഠാനാ**തി സുട്ഠു സണ്ഠാനാ, സുവട്ടിതസണ്ഠാനാ വാ. **ന ഹി സക്ഖിന്തീ**തി നേവ സക്ഖിസ്സന്തി. **ധേനുപാപി ഛേത്തു**ന്തി തരുണവച്ഛകാപി ഛിന്ദിതും.

൩൩. ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ ധനിയസ്സ ഇന്ദ്രിയ-പരിപാകകാലം ഞത്വാ പുരിമനയേനേവ തം ഓവദന്തോ ഇമം ചതുസച്ചദീപികം ഗാഥം അഭാസി **"ഉസഭോരിവ ഛേത്വാ"**തി. തത്ഥ **ഉസഭോ**തി ഗോപിതാ ഗോപരിണായകോ ഗോയൂഥപതി ബലീബദ്ദോ. കേചി പന ഭണന്തി "ഗവസതജേട്ഠോ ഉസഭോ, സഹസ്സജേട്ഠോ വസഭോ, സതസഹസ്സജേട്ഠോ നിസഭോ"തി. അപരേ "ഏകഗാമഖേത്തേ ജേട്ഠോ ഉസഭോ, ദ്വീസു ജേട്ഠോ വസഭോ, സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതോ നിസഭോ"തി. സബ്ബേപേതേ പപഞ്ചാ, അപിച ഖോ പന ഉസഭോതി വാ വസഭോതി വാ നിസഭോതി വാ സബ്ബേപേതേ അപ്പടിസമട്ഠേന വേദിതബ്ബാ. യഥാഹ - "നിസഭോ വത ഭോ സമണോ ഗോതമോ"തി (സം॰ നി॰

൧.൩൮). ര-കാരോ പദസന്ധികരോ. **ബന്ധനാനീ**തി രജ്ജുബന്ധനാനി കിലേസബന്ധനാനി ച. **നാഗോ**തി ഹത്ഥീ. **പൂതിലത**ന്തി ഗളോചീലതം. യഥാ ഹി സുവണ്ണവണ്ണോപി കായോ പൂതികായോ, വസ്സസതികോപി സുനഖോ കുക്കുരോ, തദഹുജാതോപി സിങ്ഗാലോ "ജരസിങ്ഗാലോ"തി വുച്ചതി, ഏവം അഭിനവാപി ഗളോചീലതാ അസാരകത്തേന "പൂതിലതാ"തി വുച്ചതി. **ദാലയിത്വാ**തി ഛിന്ദിത്വാ. ഗബ്ഭഞ്ച സേയ്യഞ്ച **ഗബ്ഭസേയ്യം**. തത്ഥ ഗബ്ഭഗ്ഗഹണേന ജലാബുജയോനി, സേയ്യഗ്ഗഹണേന അവസേസാ. ഗബ്ഭസേയ്യമുഖേന വാ സബ്ബാപി താ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. സേസമേത്ഥ പദത്ഥതോ ഉത്താനമേവ.

അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ - ധനിയ, ത്വം ബന്ധനേന തുട്ഠോ, അഹം പന ബന്ധനേന അട്ടീയന്തോ ഥാമവീരിയൂപേതോ മഹാഉസഭോരിവ ബന്ധനാനി പഞ്ചുദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി ചതുത്ഥഅരിയമഗ്ഗഥാമവീരിയേന ഛേത്വാ, നാഗോ പൂതിലതംവ പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയസംയോജനബന്ധനാനി ഹേട്ഠാമഗ്ഗത്തയഥാമവീരിയേന ദാലയിത്വാ, അഥ വാ ഉസഭോരിവ ബന്ധനാനി അനുസയേ നാഗോ പൂതിലതംവ പരിയുട്ഠാനാനി ഛേത്വാ ദാലയിത്വാവ ഠിതോ. തസ്മാ ന പുന ഗബ്ഭസേയ്യം ഉപേസ്സം. സോഹം ജാതിദുക്ഖവത്ഥുകേഹി സബ്ബദുക്ഖേഹി പരിമുത്തോ സോഭാമി - "അഥ ചേ പത്ഥയസീ പവസ്സ ദേവാ"തി വദമാനോ. തസ്മാ സചേ ത്വമ്പി അഹം വിയ വത്തുമിച്ഛസി, ഛിന്ദ താനി ബന്ധനാനീതി. ഏത്ഥ ച ബന്ധനാനി സമുദയസച്ചം, ഗബ്ഭസേയ്യാ ദുക്ഖസച്ചം, "ന ഉപേസ്സ"ന്തി ഏത്ഥ അനുപഗമോ അനുപാദിസേസവസേന, "ഛേത്വാ ദാലയിത്വാ"തി ഏത്ഥ ഛേദോ പദാലനഞ്ച സഉപാദിസേസവസേന നിരോധസച്ചം, യേന ഛിന്ദതി പദാലേതി ച, തം മഗ്ഗസച്ചന്തി.

ഏവമേതം ചതുസച്ചദീപികം ഗാഥം സുത്വാ ഗാഥാപരിയോസാനേ ധനിയോ ച പജാപതി ചസ്സ ദ്വേ ച ധീതരോതി ചത്താരോ ജനാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു. അഥ ധനിയോ അവേച്ചപ്പസാദയോഗേന തഥാഗതേ മൂലജാതായ പതിട്ഠിതായ സദ്ധായ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഭഗവതോ ധമ്മകായം ദിസ്വാ ധമ്മതായ ചോദിതഹദയോ ചിന്തേസി - "ബന്ധനാനി ഛിന്ദിം, ഗബ്ഭസേയ്യോ ച മേ നത്ഥീ"തി അവീചിം പരിയന്തം കത്വാ യാവ ഭവഗ്ഗാ കോ അഞ്ഞോ ഏവം സീഹനാദം നദിസ്സതി അഞ്ഞത്ര ഭഗവതാ, ആഗതോ നു ഖോ മേ സത്ഥാതി. തതോ ഭഗവാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിജാലവിചിത്രം സുവണ്ണരസസേകപിഞ്ജരം വിയ സരീരാഭം ധനിയസ്സ നിവേസനേ മുഞ്ചി "പസ്സ ദാനി യഥാസുഖ"ന്തി.

൩൦. അഥ ധനിയോ അന്തോ പവിട്ഠചന്ദിമസൂരിയം വിയ സമന്താ പജ്ജലിതപദീപസഹസ്സസമുജ്ജലിതമിവ ച നിവേസനം ദിസ്വാ "ആഗതോ ഭഗവാ"തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. തസ്മിംയേവ ച സമയേ മേഘോപി പാവസ്സി. തേനാഹു സങ്ഗീതികാരാ **"നിന്നഞ്ച ഥലഞ്ച പൂരയന്തോ"**തി. തത്ഥ **നിന്ന**ന്തി പല്ലലം. **ഥല**ന്തി ഉക്കൂലം. ഏവമേതം ഉക്കൂലവികൂലം സബ്ബമ്പി സമം കത്വാ പൂരയന്തോ മഹാമേഘോ പാവസ്സി, വസ്സിതും ആരഭീതി വുത്തം ഹോതി. **താവദേവാ**തി യം ഖണം ഭഗവാ സരീരാഭം മുഞ്ചി, ധനിയോ ച "സത്ഥാ മേ ആഗതോ"തി സദ്ധാമയം ചിത്താഭം മുഞ്ചി, തം ഖണം പാവസ്സീതി. കേചി പന "സൂരിയുഗ്ഗമനമ്പി തസ്മിംയേവ ഖണേ"തി വണ്ണയന്തി.

൩൧-൩൨. ഏവം തസ്മിം ധനിയസ്സ സദ്ധുപ്പാദതഥാഗതോഭാസഫരണസൂരിയുഗ്ഗമനക്ഖണേ വസ്സതോ ദേവസ്സ സദ്ദം സുത്വാ ധനിയോ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഇമമത്ഥം അഭാസഥ **"ലാഭാ വത നോ അനപ്പകാ"**തി ദ്വേ ഗാഥാ വത്തബ്ബാ.

തത്ഥ യസ്മാ ധനിയോ സപുത്തദാരോ ഭഗവതോ അരിയമഗ്ഗപടിവേധേന ധമ്മകായം ദിസ്വാ, ലോകുത്തരചക്ഖുനാ രൂപകായം ദിസ്വാ, ലോകിയചക്ഖുനാ സദ്ധാപടിലാഭം ലഭി. തസ്മാ ആഹ - "ലാഭാ വത നോ അനപ്പകാ, യേ മയം ഭഗവന്തം അദ്ദസാമാ"തി. തത്ഥ **വത** ഇതി വിമ്ഹയത്ഥേ നിപാതോ. **നോ** ഇതി അമ്ഹാകം. **അനപ്പകാ**തി വിപുലാ. സേസം ഉത്താനമേവ. **സരണം തം ഉപേമാ**തി ഏത്ഥ പന കിഞ്ചാപി മഗ്ഗപടിവേധേനേവസ്സ സിദ്ധം സരണഗമനം, തത്ഥ പന നിച്ഛയഗമനമേവ ഗതോ, ഇദാനി വാചായ അത്തസന്നിയ്യാതനം കരോതി. മഗ്ഗവസേന വാ സന്നിയ്യാതനസരണതം അചലസരണതം പത്തോ, തം പരേസം വാചായ പാകടം കരോന്തോ പണിപാതസരണഗമനം ഗച്ഛതി. **ചക്ഖുമാ**തി ഭഗവാ പകതിദിബ്ബപഞ്ഞാസമന്തബുദ്ധചക്ഖൂഹി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമാ. തം ആലപന്തോ ആഹ - "സരണം തം ഉപേമ ചക്ഖുമാ"തി. **"സത്ഥാ നോ ഹോഹി തുവം മഹാമുനീ"**തി ഇദം പന വചനം സിസ്സഭാവൂപഗമനേനാപി സരണഗമനം പൂരേതും ഭണതി, **ഗോപീ ച അഹഞ്ച അസ്സവാ, ബ്രഹ്മചരിയം സുഗതേ ചരാമസേ**തി ഇദം സമാദാനവസേന.

തത്ഥ **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മേഥുനവിരതിമഗ്ഗസമണധമ്മസാസനസദാരസന്തോസാനമേതം അധിവചനം. "ബ്രഹ്മചാരീ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൮൩) ഹി മേഥുനവിരതി ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുച്ചതി. "ഇദം ഖോ പന മേ പഞ്ചസിഖ, ബ്രഹ്മചരിയം ഏകന്തനിബ്ബിദായാ"തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൨൯)

മഗ്ഗോ. "അഭിജാനാമി ഖോ പനാഹം, സാരിപുത്ത, ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിതാ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൫) സമണധമ്മോ. "തയിദം ബ്രഹ്മചരിയം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ചാ"തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൭൪) സാസനം.

"മയഞ്ച ഭരിയാ നാതിക്കമാമ, അമ്ഹേ ച ഭരിയാ നാതിക്കമന്തി;
അഞ്ഞത്ര താഹി ബ്രഹ്മചരിയം ചരാമ, തസ്മാ ഹി അമ്ഹം ദഹരാ ന മീയരേ"തി. (ജാ॰ ൧.൧൦.൯൭) -

ഏവമാദീസു സദാരസന്തോസോ. ഇധ പന സമണധമ്മബ്രഹ്മചരിയപുബ്ബങ്ഗമം ഉപരിമഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയമധിപ്പേതം. **സുഗതേ**തി സുഗതസ്സ സന്തികേ. ഭഗവാ ഹി അന്തദ്വയമനുപഗ്ഗമ്മ സുട്ഠു ഗതത്താ, സോഭണേന ച അരിയമഗ്ഗഗമനേന സമന്നാഗതത്താ, സുന്ദരഞ്ച നിബ്ബാനസങ്ഖാതം ഠാനം ഗതത്താ സുഗതോതി വുച്ചതി. സമീപത്ഥേ ചേത്ഥ ഭുമ്മവചനം, തസ്മാ സുഗതസ്സ സന്തികേതി അത്ഥോ. **ചരാമസേ**തി ചരാമ. യഞ്ഹി തം സക്കതേ ചരാമസീതി വുച്ചതി, തം ഇധ ചരാമസേതി. അട്ഠകഥാചരിയാ പന "സേതി നിപാതോ"തി ഭണന്തി. തേനേവ ചേത്ഥ ആയാചനത്ഥം സന്ധായ "ചരേമ സേ"തിപി പാഠം വികപ്പേന്തി. യം രുച്ചതി, തം ഗഹേതബ്ബം.

ഏവം ധനിയോ ബ്രഹ്മചരിയചരണാപദേസേന ഭഗവന്തം പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ പബ്ബജ്ജപയോജനം ദീപേന്തോ ആഹ **"ജാതീമരണസ്സ പാരഗൂ, ദുക്ഖസ്സന്തകരാ ഭവാമസേ"**തി. **ജാതിമരണസ്സ പാരം** നാമ നിബ്ബാനം, തം അരഹത്തമഗ്ഗേന ഗച്ഛാമ. **ദുക്ഖസ്സാ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ. **അന്തകരാ**തി അഭാവകരാ. **ഭവാമസേ**തി ഭവാമ, അഥ വാ അഹോ വത മയം ഭവേയ്യാമാതി. "ചരാമസേ"തി ഏത്ഥ വുത്തനയേനേവ തം വേദിതബ്ബം. ഏവം വത്വാപി ച പുന ഉഭോപി കിര ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ "പബ്ബാജേഥ നോ ഭഗവാ"തി ഏവം പബ്ബജ്ജം യാചിംസൂതി.

൩൩. അഥ മാരോ പാപിമാ ഏവം തേ ഉഭോപി വന്ദിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചന്തേ ദിസ്വാ - "ഇമേ മമ വിസയം അതിക്കമിതുകാമാ, ഹന്ദ നേസം അന്തരായം കരോമീ"തി ആഗന്ത്വാ ഘരാവാസേ ഗുണം ദസ്സേന്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ **"നന്ദതി പുത്തേഹി പുത്തിമാ"**തി. തത്ഥ **നന്ദതീ**തി തുസ്സതി മോദതി. **പുത്തേഹീ**തി പുത്തേഹിപി ധീതരേഹിപി, സഹയോഗത്ഥേ, കരണത്ഥേ വാ കരണവചനം, പുത്തേഹി സഹ നന്ദതി, പുത്തേഹി കരണഭൂതേഹി നന്ദതീതി വുത്തം ഹോതി. **പുത്തിമാ**തി പുത്തവാ പുഗ്ഗലോ. **ഇതീ**തി ഏവമാഹ. **മാരോ**തി വസവത്തിഭൂമിയം അഞ്ഞതരോ ദാമരികദേവപുത്തോ. സോ ഹി സട്ഠാനാതിക്കമിതുകാമം ജനം യം സക്കോതി, തം മാരേതി. യം ന സക്കോതി, തസ്സപി മരണം ഇച്ഛതി. തേന "മാരോ"തി വുച്ചതി. **പാപിമാ**തി ലാമകപുഗ്ഗലോ, പാപസമാചാരോ വാ. സങ്ഗീതികാരാനമേതം വചനം, സബ്ബഗാഥാസു ച ഈദിസാനി. യഥാ ച പുത്തേഹി പുത്തിമാ, ഗോപിയോ ഗോഹി തഥേവ നന്ദതി. യസ്സ ഗാവോ അത്ഥി, സോപി ഗോപിയോ, ഗോഹി സഹ, ഗോഹി വാ കരണഭൂതേഹി തഥേവ നന്ദതീതി അത്ഥോ.

ഏവം വത്വാ ഇദാനി തസ്സത്ഥസ്സ സാധകകാരണം നിദ്ദിസതി, **"ഉപധീ ഹി നരസ്സ നന്ദനാ"**തി. തത്ഥ **ഉപധീ**തി ചത്താരോ ഉപധയോ - കാമൂപധി, ഖന്ധൂപധി, കിലേസൂപധി, അഭിസങ്ഖാരൂപധീതി. കാമാ ഹി "യം പഞ്ചകാമഗുണേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖം സോമനസ്സം, അയം കാമാനം അസ്സാദോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) ഏവം വുത്തസ്സ സുഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ ഉപധീയതി ഏത്ഥ സുഖന്തി ഇമിനാ വചനത്ഥേന ഉപധീതി വുച്ചന്തി. ഖന്ധാപി ഖന്ധമൂലകദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ, കിലേസാപി അപായദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോ, അഭിസങ്ഖാരാപി ഭവദുക്ഖസ്സ അധിട്ഠാനഭാവതോതി. ഇധ പന കാമൂപധി അധിപ്പേതോ. സോ സത്തസങ്ഖാരവസേന ദുവിധോ. തത്ഥ സത്തപടിബദ്ധോ പധാനോ, തം ദസ്സേന്തോ "പുത്തേഹി ഗോഹീ"തി വത്വാ കാരണമാഹ - "ഉപധീ ഹി നരസ്സ നന്ദനാ"തി. തസ്സത്ഥോ - യസ്മാ ഇമേ കാമൂപധീ നരസ്സ നന്ദനാ, നന്ദയന്തി നരം പീതിസോമനസ്സം ഉപസംഹരന്താ, തസ്മാ വേദിതബ്ബമേതം "നന്ദതി പുത്തേഹി പുത്തിമാ, ഗോപിയോ ഗോഹി തഥേവ നന്ദതി, ത്വഞ്ച പുത്തിമാ ഗോപിയോ ച, തസ്മാ ഏതേഹി, നന്ദ, മാ പബ്ബജ്ജം പാടികങ്ഖി. പബ്ബജിതസ്സ ഹി ഏതേ ഉപധയോ ന സന്തി, ഏവം സന്തേ ത്വം ദുക്ഖസ്സന്തം പത്ഥേന്തോപി ദുക്ഖിതോവ ഭവിസ്സസീ"തി.

ഇദാനി തസ്സപി അത്ഥസ്സ സാധകകാരണം നിദ്ദിസതി **"ന ഹി സോ നന്ദതി, യോ നിരൂപധീ"**തി. തസ്സത്ഥോ - യസ്മാ യസ്സേതേ ഉപധയോ നത്ഥി, സോ പിയേഹി ഞാതീഹി വിപ്പയുത്തോ നിബ്ഭോഗൂപകരണോ ന നന്ദതി, തസ്മാ ത്വം ഇമേ ഉപധയോ വജ്ജേത്വാ പബ്ബജിതോ ദുക്ഖിതോവ ഭവിസ്സസീതി.

൩൪. അഥ ഭഗവാ "മാരോ അയം പാപിമാ ഇമേസം അന്തരായായ ആഗതോ"തി വിദിത്വാ ഫലേന ഫലം പാതേന്തോ വിയ തായേവ മാരേനാഭതായ ഉപമായ മാരവാദം ഭിന്ദന്തോ തമേവ ഗാഥം പരിവത്തേത്വാ "ഉപധി സോകവത്ഥൂ"തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സോചതി പുത്തേഹി പുത്തിമാ"**തി. തത്ഥ സബ്ബം പദത്ഥതോ ഉത്താനമേവ. അയം പന അധിപ്പായോ - മാ, പാപിമ, ഏവം അവച

“നന്ദതി പുത്തേഹി പുത്തിമാ”തി. സബ്ബേഹേവ ഹി പിയേഹി, മനാപേഹി നാനാഭാവോ വിനാഭാവോ, അനതിക്കമനീയോ അയം വിധി, തേസഞ്ച പിയമനാപാനം പുത്തദാരാനം ഗവാസ്സവളവഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദീനം വിനാഭാവേന അധിമത്തസോകസല്ലസമപ്പിതഹദയാ സത്താ ഉമ്മത്തകാപി ഹോന്തി ഖിത്തചിത്താ, മരണമ്പി നിഗച്ഛന്തി മരണമത്തമ്പി ദുക്ഖം. തസ്മാ ഏവം ഗണ്ഹ - **സോചതി പുത്തേഹി പുത്തിമാ**. യഥാ ച പുത്തേഹി പുത്തിമാ, **ഗോപിയോ ഗോഹി തഥേവ സോചതീ**തി. കിം കാരണാ? **ഉപധീ ഹി നരസ്സ സോചനാ**. യസ്മാ ച ഉപധീ ഹി നരസ്സ സോചനാ, തസ്മാ ഏവ **“ന ഹി സോ സോചതി, യോ നിരൂപധി”**. യോ ഉപധീസു സങ്ഗപ്പഹാനേന നിരുപധി ഹോതി, സോ സന്തുട്ഠോ ഹോതി കായപരിഹാരികേന ചീവരേന, കുച്ഛിപരിഹാരികേന പിണ്ഡപാതേന, യേന യേനേവ പക്കമതി, സമാദായേവ പക്കമതി. സേയ്യഥാപി നാമ പക്ഖീ സകുണോ ...പേ॰... നാപരം ഇത്ഥത്തായാതി പജാനാതി. ഏവം സബ്ബസോകസമുഗ്ഘാതാ “ന ഹി സോ സോചതി, യോ നിരുപധീ”തി. ഇതി ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം വോസാപേസി. അഥ വാ യോ നിരുപധി, യോ നിക്കിലേസോ, സോ ന സോചതി. യാവദേവ ഹി കിലേസാ സന്തി, താവദേവ സബ്ബേ ഉപധയോ സോകപ്ഫലാവ ഹോന്തി. കിലേസപ്പഹാനാ പന നത്ഥി സോകോതി. ഏവമ്പി അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം വോസാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ധനിയോ ച ഗോപീ ച ഉഭോപി പബ്ബജിംസു. ഭഗവാ ആകാസേനേവ ജേതവനം അഗമാസി. തേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛികരിംസു. വസനട്ഠാനേ ച നേസം ഗോപാലകാ വിഹാരം കാരേസും. സോ അജ്ജാപി ഗോപാലകവിഹാരോത്വേവ പഞ്ഞായതീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ധനിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തവണ്ണനാ

സബ്ബേസു ഭൂതേസൂതി ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? സബ്ബസുത്താനം ചതുബ്ബിധാ ഉപ്പത്തി - അത്തജ്ഝാസയതോ, പരജ്ഝാസയതോ, അട്ഠുപ്പത്തിതോ, പുച്ഛാവസിതോ ചാതി. ദ്വയതാനുപസ്സനാദീനഞ്ഹി അത്തജ്ഝാസയതോ ഉപ്പത്തി, മേത്തസുത്താദീനം പരജ്ഝാസയതോ, ഉരഗസുത്താദീനം അട്ഠുപ്പത്തിതോ, ധമ്മികസുത്താദീനം പുച്ഛാവസിതോ. തത്ഥ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തസ്സ അവിസേസേന പുച്ഛാവസിതോ ഉപ്പത്തി. വിസേസേന പന യസ്മാ ഏത്ഥ കാചി ഗാഥാ തേന തേന പച്ചേകസമ്ബുദ്ധേന പുട്ഠേന വുത്താ, കാചി അപുട്ഠേന അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗനയാനുരൂപം ഉദാനംയേവ ഉദാനേന്തേന, തസ്മാ കായചി ഗാഥായ പുച്ഛാവസിതോ, കായചി അത്തജ്ഝാസയതോ ഉപ്പത്തി.

തത്ഥ യാ അയം അവിസേസേന പുച്ഛാവസിതോ ഉപ്പത്തി, സാ ആദിതോ പഭുതി ഏവം വേദിതബ്ബാ - ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി. അഥ ഖോ ആയസ്മതോ ആനന്ദസ്സ രഹോഗതസ്സ പടിസല്ലീനസ്സ ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി - “ബുദ്ധാനം പത്ഥനാ ച അഭിനീഹാരോ ച ദിസ്സതി; തഥാ സാവകാനം, പച്ചേകബുദ്ധാനം ന ദിസ്സതി; യംനൂനാഹം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛേയ്യ”ന്തി. സോ പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ യഥാക്കമേന ഏതമത്ഥം പുച്ഛി. അഥസ്സ ഭഗവാ പുബ്ബയോഗാവചരസുത്തം അഭാസി -

“പഞ്ചിമേ, ആനന്ദ, ആനിസംസാ പുബ്ബയോഗാവചരേ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പടികച്ചേവ അഞ്ഞം ആരാധേതി. നോ ചേ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പടികച്ചേവ അഞ്ഞം ആരാധേതി, അഥ മരണകാലേ അഞ്ഞം ആരാധേതി. നോ ചേ മരണകാലേ അഞ്ഞം ആരാധേതി, അഥ ദേവപുത്തോ സമാനോ അഞ്ഞം ആരാധേതി, അഥ ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ ഹോതി, അഥ പച്ഛിമേ കാലേ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഹോതീ”തി -

ഏവം വത്വാ പുന ആഹ -

> “പച്ചേകബുദ്ധാ നാമ, ആനന്ദ, അഭിനീഹാരസമ്പന്നാ പുബ്ബയോഗാവചരാ ഹോന്തി. തസ്മാ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം സബ്ബേസം പത്ഥനാ ച അഭിനീഹാരോ ച ഇച്ഛിതബ്ബോ”തി.

സോ ആഹ - “ബുദ്ധാനം, ഭന്തേ, പത്ഥനാ കീവ ചിരം വട്ടതീ”തി? ബുദ്ധാനം, ആനന്ദ, ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച, മജ്ഝിമപരിച്ഛേദേന അട്ഠ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച, ഉപരിമപരിച്ഛേദേന സോളസ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച. ഏതേ ച ഭേദാ പഞ്ഞാധികസദ്ധാധികവീരിയാധികവസേന ഞാതബ്ബാ. പഞ്ഞാധികാനഞ്ഹി സദ്ധാ മന്ദാ ഹോതി, പഞ്ഞാ തിക്ഖാ. സദ്ധാധികാനം പഞ്ഞാ മജ്ഝിമാ ഹോതി, സദ്ധാ ബലവാ. വീരിയാധികാനം സദ്ധാപഞ്ഞാ മന്ദാ, വീരിയം ബലവന്തി. അപ്പത്വാ പന ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച ദിവസേ ദിവസേ വേസ്സന്തരദാനസദിസം ദാനം

ദേന്തോപി തദനുരൂപസീലാദിസമ്ഭാരമിധമ്മേ ആചിനന്തോപി അന്തരാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. കസ്മാ? ഞാണം ഗബ്ഭം ന ഗണ്ഹാതി, വേപുല്ലം നാപജ്ജതി, പരിപാകം ന ഗച്ഛതീതി. യഥാ നാമ തിമാസചതുമാസപഞ്ചമാസച്ചയേന നിപ്ഫജ്ജനകം സസ്സം തം തം കാലം അപ്പത്വാ ദിവസേ ദിവസേ സഹസ്സക്ഖത്തും കേളായന്തോപി ഉദകേന സിഞ്ചന്തോപി അന്തരാ പക്ഖേന വാ മാസേന വാ നിപ്ഫാദേസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. കസ്മാ? സസ്സം ഗബ്ഭം ന ഗണ്ഹാതി, വേപുല്ലം നാപജ്ജതി, പരിപാകം ന ഗച്ഛതീതി. ഏവമേവം അപ്പത്വാ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി...പേ॰... നേതം ഠാനം വിജ്ജതീതി. തസ്മാ യഥാവുത്തമേവ കാലം പാരമിപൂരണം കാതബ്ബം ഞാണപരിപാകത്ഥായ. ഏത്തകേനപി ച കാലേന ബുദ്ധത്തം പത്ഥയതോ അഭിനീഹാരകരണേ അട്ഠ സമ്പത്തിയോ ഇച്ഛിതബ്ബാ. അയഞ്ഹി -

> “മനുസ്സത്തം ലിങ്ഗസമ്പത്തി, ഹേതു സത്ഥാരദസ്സനം;
> പബ്ബജ്ജാ ഗുണസമ്പത്തി, അധികാരോ ച ഛന്ദതാ;
> അട്ഠധമ്മസമോധാനാ, അഭിനീഹാരോ സമിജ്ഝതീ”തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൯);

അഭിനീഹാരോതി ച മൂലപണിധാനസ്സേതം അധിവചനം. തത്ഥ **മനുസ്സത്ത**ന്തി മനുസ്സജാതി. അഞ്ഞത്ര ഹി മനുസ്സജാതിയാ അവസേസജാതീസു ദേവജാതിയമ്പി ഠിതസ്സ പണിധി ന ഇജ്ഝതി. ഏത്ഥ ഠിതേന പന ബുദ്ധത്തം പത്ഥേന്തേന ദാനാദീനി പുഞ്ഞകമ്മാനി കത്വാ മനുസ്സത്തംയേവ പത്ഥേതബ്ബം. തത്ഥ ഠത്വാ പണിധി കാതബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി സമിജ്ഝതി. **ലിങ്ഗസമ്പത്തീ**തി പുരിസഭാവോ. മാതുഗാമനപുംസകഉഭതോബ്യഞ്ജനകാനഞ്ഹി മനുസ്സജാതിയം ഠിതാനമ്പി പണിധി ന സമിജ്ഝതി. തത്ഥ ഠിതേന പന ബുദ്ധത്തം പത്ഥേന്തേന ദാനാദീനി പുഞ്ഞകമ്മാനി കത്വാ പുരിസഭാവോയേവ പത്ഥേതബ്ബോ. തത്ഥ ഠത്വാ പണിധി കാതബ്ബോ. ഏവഞ്ഹി സമിജ്ഝതി. **ഹേതൂ**തി അരഹത്തസ്സ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തി. യോ ഹി തസ്മിം അത്തഭാവേ വായമന്തോ അരഹത്തം പാപുണിതും സമത്ഥോ, തസ്സ സമിജ്ഝതി, നോ ഇതരസ്സ, യഥാ സുമേധപണ്ഡിതസ്സ. സോ ഹി ദീപങ്കരപാദമൂലേ പബ്ബജിത്വാ തേനത്തഭാവേന അരഹത്തം പാപുണിതും സമത്ഥോ അഹോസി . **സത്ഥാരദസ്സന**ന്തി ബുദ്ധാനം സമ്മുഖാദസ്സനം. ഏവഞ്ഹി ഇജ്ഝതി, നോ അഞ്ഞഥാ; യഥാ സുമേധപണ്ഡിതസ്സ. സോ ഹി ദീപങ്കരം സമ്മുഖാ ദിസ്വാ പണിധേസി. **പബ്ബജ്ജാ**തി അനഗാരിയഭാവോ. സോ ച ഖോ സാസനേ വാ കമ്മവാദികിരിയവാദിതാപസപരിബ്ബാജകനികായേ വാ വട്ടതി യഥാ സുമേധപണ്ഡിതസ്സ. സോ ഹി സുമേധോ നാമ താപസോ ഹുത്വാ പണിധേസി. **ഗുണസമ്പത്തീ**തി ഝാനാദിഗുണപടിലാഭോ. പബ്ബജിതസ്സാപി ഹി ഗുണസമ്പന്നസ്സേവ ഇജ്ഝതി, നോ ഇതരസ്സ; യഥാ സുമേധപണ്ഡിതസ്സ. സോ ഹി പഞ്ചാഭിഞ്ഞോ അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ ച ഹുത്വാ പണിധേസി. **അധികാരോ**തി അധികകാരോ, പരിച്ചാഗോതി അത്ഥോ. ജീവിതാദിപരിച്ചാഗഞ്ഹി കത്വാ പണിദഹതോയേവ ഇജ്ഝതി, നോ ഇതരസ്സ; യഥാ സുമേധപണ്ഡിതസ്സ. സോ ഹി -

> “അക്കമിത്വാന മം ബുദ്ധോ, സഹ സിസ്സേഹി ഗച്ഛതു;
> മാ നം കലലേ അക്കമിത്ഥ, ഹിതായ മേ ഭവിസ്സതീ”തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൫൩) -

ഏവം ജീവിതപരിച്ചാഗം കത്വാ പണിധേസി. **ഛന്ദതാ**തി കത്തുകമ്യതാ. സാ യസ്സ ബലവതീ ഹോതി, തസ്സ ഇജ്ഝതി. സാ ച, സചേ കോചി വദേയ്യ “കോ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി സതസഹസ്സഞ്ച കപ്പേ നിരയേ പച്ചിത്വാ ബുദ്ധത്തം ഇച്ഛതീ”തി, തം സുത്വാ യോ “അഹ”ന്തി വത്തും ഉസ്സഹതി, തസ്സ ബലവതീതി വേദിതബ്ബാ. തഥാ യദി കോചി വദേയ്യ “കോ സകലചക്കവാളം വീതച്ചികാനം അങ്ഗാരാനം പൂരം അക്കമന്തോ അതിക്കമിത്വാ ബുദ്ധത്തം ഇച്ഛതി, കോ സകലചക്കവാളം സത്തിസൂലേഹി ആകിണ്ണം അക്കമന്തോ അതിക്കമിത്വാ ബുദ്ധത്തം ഇച്ഛതി, കോ സകലചക്കവാളം സമതിത്തികം ഉദകപുണ്ണം ഉത്തരിത്വാ ബുദ്ധത്തം ഇച്ഛതി, കോ സകലചക്കവാളം നിരന്തരം വേളുഗുമ്ബസഞ്ഛന്നം മദ്ദന്തോ അതിക്കമിത്വാ ബുദ്ധത്തം ഇച്ഛതീ”തി തം സുത്വാ യോ “അഹ”ന്തി വത്തും ഉസ്സഹതി, തസ്സ ബലവതീതി വേദിതബ്ബാ. ഏവരൂപേന ച കത്തുകമ്യതാഛന്ദേന സമന്നാഗതോ സുമേധപണ്ഡിതോ പണിധേസീതി.

ഏവം സമിദ്ധാഭിനീഹാരോ ച ബോധിസത്തോ ഇമാനി അട്ഠാരസ അഭബ്ബട്ഠാനാനി ന ഉപേതി. സോ ഹി തതോ പഭുതി ന ജച്ചന്ധോ ഹോതി, ന ജച്ചബധിരോ, ന ഉമ്മത്തകോ, ന ഏളമൂഗോ, ന പീഠസപ്പീ, ന മിലക്ഖൂസു ഉപ്പജ്ജതി, ന ദാസികുച്ഛിയാ നിബ്ബത്തതി, ന നിയതമിച്ഛാദിട്ഠികോ ഹോതി, നാസ്സ ലിങ്ഗം പരിവത്തതി, ന പഞ്ചാനന്തരിയകമ്മാനി കരോതി, ന കുട്ഠീ ഹോതി, ന തിരച്ഛാനയോനിയം വട്ടകതോ പച്ഛിമത്തഭാവോ ഹോതി, ന ഖുപ്പിപാസികനിജ്ഝാമതണ്ഹികപേതേസു ഉപ്പജ്ജതി, ന കാലകഞ്ചികാസുരേസു, ന അവീചിനിരയേ, ന ലോകന്തരികേസു, കാമാവചരേസു ന മാരോ ഹോതി, രൂപാവചരേസു ന അസഞ്ഞീഭവേ, ന സുദ്ധാവാസഭവേസു ഉപ്പജ്ജതി, ന അരൂപഭവേസു, ന അഞ്ഞം ചക്കവാളം സങ്കമതി.

യാ ചിമാ ഉസ്സാഹോ ഉമ്മങ്ഗോ അവത്ഥാനം ഹിതചരിയാ ചാതി ചതസ്സോ ബുദ്ധഭൂമിയോ, താഹി സമന്നാഗതോ ഹോതി. തത്ഥ -

"ഉസ്സാഹോ വീരിയം വുത്തം, ഉമ്മങ്ഗോ പഞ്ഞാ പവുച്ചതി;
അവത്ഥാനം അധിട്ഠാനം, ഹിതചരിയാ മേത്താഭാവനാ"തി. -

വേദിതബ്ബാ. യേ ചാപി ഇമേ നേക്ഖമ്മജ്ഝാസയോ, പവിവേകജ്ഝാസയോ, അലോഭജ്ഝാസയോ, അദോസജ്ഝാസയോ, അമോഹജ്ഝാസയോ, നിസ്സരണജ്ഝാസയോതി ഛ അജ്ഝാസയാ ബോധിപരിപാകായ സംവത്തന്തി, യേഹി സമന്നാഗതത്താ നേക്ഖമ്മജ്ഝാസയാ ച ബോധിസത്താ കാമേ ദോസദസ്സാവിനോ, പവിവേകജ്ഝാസയാ ച ബോധിസത്താ സങ്ഗണികായ ദോസദസ്സാവിനോ, അലോഭജ്ഝാസയാ ച ബോധിസത്താ ലോഭേ ദോസദസ്സാവിനോ, അദോസജ്ഝാസയാ ച ബോധിസത്താ ദോസേ ദോസദസ്സാവിനോ, അമോഹജ്ഝാസയാ ച ബോധിസത്താ മോഹേ ദോസദസ്സാവിനോ, നിസ്സരണജ്ഝാസയാ ച ബോധിസത്താ സബ്ബഭവേസു ദോസദസ്സാവിനോതി വുച്ചന്തി, തേഹി ച സമന്നാഗതോ ഹോതി.

പച്ചേകബുദ്ധാനം പന കീവ ചിരം പത്ഥനാ വട്ടതീതി? പച്ചേകബുദ്ധാനം ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച. തതോ ഓരം ന സക്കാ. പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവേത്ഥ കാരണം വേദിതബ്ബം. എത്തകേനാപി ച കാലേന പച്ചേകബുദ്ധത്തം പത്ഥയതോ അഭിനീഹാരകരണേ പഞ്ച സമ്പത്തിയോ ഇച്ഛിതബ്ബാ. തേസഞ്ഹി -

മനുസ്സത്തം ലിങ്ഗസമ്പത്തി, വിഗതാസവദസ്സനം;
അധികാരോ ഛന്ദതാ എതേ, അഭിനീഹാരകാരണാ.

തത്ഥ **വിഗതാസവദസ്സനന്തി** ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം യസ്സ കസ്സചി ദസ്സനന്തി അത്ഥോ. സേസം വുത്തനയമേവ.

അഥ സാവകാനം പത്ഥനാ കിത്തകം വട്ടതീതി? ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം എകം അസങ്ഖ്യേയ്യം കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച, അസീതിമഹാസാവകാനം കപ്പസതസഹസ്സം, തഥാ ബുദ്ധസ്സ മാതാപിതൂനം ഉപട്ഠാകസ്സ പുത്തസ്സ ചാതി. തതോ ഓരം ന സക്കാ. വുത്തനയമേവേത്ഥ കാരണം. ഇമേസം പന സബ്ബേസമ്പി അധികാരോ ഛന്ദതാതി ദ്വങ്ഗസമ്പന്നോയേവ അഭിനീഹാരോ ഹോതി.

എവം ഇമായ പത്ഥനായ ഇമിനാ ച അഭിനീഹാരേന യഥാവുത്തപ്പഭേദം കാലം പാരമിയോ പൂരേത്വാ ബുദ്ധാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജന്താ ഖത്തിയകുലേ വാ ബ്രാഹ്മണകുലേ വാ ഉപ്പജ്ജന്തി, പച്ചേകബുദ്ധാ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണഗഹപതികുലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം, അഗ്ഗസാവകാ പന ഖത്തിയബ്രാഹ്മണകുലേസ്വേവ ബുദ്ധാ ഇവ സബ്ബബുദ്ധാ സംവട്ടമാനേ കപ്പേ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, വിവട്ടമാനേ കപ്പേ ഉപ്പജ്ജന്തി. പച്ചേകബുദ്ധാ ബുദ്ധേ അപ്പത്വാ ബുദ്ധാനം ഉപ്പജ്ജനകാലേയേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. ബുദ്ധാ സയഞ്ച ബുജ്ഝന്തി, പരേ ച ബോധേന്തി. പച്ചേകബുദ്ധാ സയമേവ ബുജ്ഝന്തി, ന പരേ ബോധേന്തി. അത്ഥരസമേവ പടിവിജ്ഝന്തി, ന ധമ്മരസം. ന ഹി തേ ലോകുത്തരധമ്മം പഞ്ഞത്തിം ആരോപേത്വാ ദേസേതും സക്കോന്തി, മൂഗേന ദിട്ഠസുപിനോ വിയ വനചരകേന നഗരേ സായിതബ്യഞ്ജനരസോ വിയ ച നേസം ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി. സബ്ബം ഇദ്ധിസമാപത്തിപടിസമ്ഭിദാപഭേദം പാപുണന്തി, ഗുണവിസിട്ഠതായ ബുദ്ധാനം ഹേട്ഠാ സാവകാനം ഉപരി ഹോന്തി, അഞ്ഞേ പബ്ബാജേത്വാ ആഭിസമാചാരികം സിക്ഖാപേന്തി, "ചിത്തസല്ലേഖോ കാതബ്ബോ, വോസാനം നാപജ്ജിതബ്ബ"ന്തി ഇമിനാ ഉദ്ദേസേന ഉപോസഥം കരോന്തി, 'അജ്ജുപോസഥോ'തി വചനമത്തേന വാ. ഉപോസഥം കരോന്താ ച ഗന്ധമാദനേ മഞ്ജൂസകരുക്ഖമൂലേ രതനമാളേ സന്നിപതിത്വാ കരോന്തീതി. എവം ഭഗവാ ആയസ്മതോ ആനന്ദസ്സ പച്ചേകബുദ്ധാനം സബ്ബാകാരപരിപൂരം പത്ഥനഞ്ച അഭിനീഹാരഞ്ച കഥേത്വാ, ഇദാനി ഇമായ പത്ഥനായ ഇമിനാ ച അഭിനീഹാരേന സമുദാഗതേ തേ തേ പച്ചേകബുദ്ധേ കഥേതും **"സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡ"**ന്തിആദിനാ നയേന ഇമം ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തം അഭാസി. അയം താവ അവിസേസേന പുച്ഛാവസിതോ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തസ്സ ഉപ്പത്തി.

൩൫. ഇദാനി വിസേസേന വത്തബ്ബാ. തത്ഥ ഇമിസ്സാ താവ ഗാഥായ എവം ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ - അയം കിര പച്ചേകബുദ്ധോ പച്ചേകബോധിസത്തഭൂമിം ഓഗാഹന്തോ ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ആരഞ്ഞികോ ഹുത്വാ ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ സമണധമ്മം അകാസി. എതം കിര വത്തം അപരിപൂരേത്വാ പച്ചേകബോധിം പാപുണന്താ നാമ നത്ഥി. കിം പനേതം **ഗതപച്ചാഗതവത്തം** നാമ? ഹരണപച്ചാഹരണന്തി. തം യഥാ വിഭൂതം ഹോതി, തഥാ കഥേസ്സാമ.

ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു ഹരതി, ന പച്ചാഹരതി; എകച്ചോ പച്ചാഹരതി, ന ഹരതി; എകച്ചോ പന നേവ ഹരതി, ന പച്ചാഹരതി; എകച്ചോ ഹരതി ച പച്ചാഹരതി ച. തത്ഥ യോ ഭിക്ഖു പഗേവ വുട്ഠായ ചേതിയങ്ഗണബോധിയങ്ഗണവത്തം കത്വാ, ബോധിരുക്ഖേ ഉദകം ആസിഞ്ചിത്വാ, പാനീയഘടം പൂരേത്വാ പാനീയമാളേ ഠപേത്വാ, ആചരിയവത്തം ഉപജ്ഝായവത്തം കത്വാ,

ദ്വേഅസീതി ഖുദ്ദകവത്താനി ചുദ്ദസ മഹാവത്താനി ച സമാദായ വത്തതി, സോ സരീരപരികമ്മം കത്വാ, സേനാസനം പവിസിത്വാ, യാവ ഭിക്ഖാചാരവേലാ താവ വിവിത്താസനേ വീതിനാമേത്വാ, വേലം ഞത്വാ, നിവാസേത്വാ, കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ, ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ, സങ്ഘാടിം ഖന്ധേ കരിത്വാ, പത്തം അംസേ ആലഗ്ഗേത്വാ, കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോന്തോ ചേതിയങ്ഗണം പത്വാ, ചേതിയഞ്ച ബോധിഞ്ച വന്ദിത്വാ, ഗാമസമീപേ ചീവരം പാരുപിത്വാ, പത്തമാദായ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി, ഏവം പവിട്ഠോ ച ലാഭീ ഭിക്ഖു പുഞ്ഞവാ ഉപാസകേഹി സക്കതഗരുകതോ ഉപട്ഠാകകുലേ വാ പടിക്കമനസാലായം വാ പടിക്കമിത്വാ ഉപാസകേഹി തം തം പഞ്ഹം പുച്ഛിയമാനോ തേസം പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേന ധമ്മദേസനാവിക്ഖേപേന ച തം മനസികാരം ഛഡ്ഡേത്വാ നിക്ഖമതി, വിഹാരം ആഗതോപി ഭിക്ഖൂനം പഞ്ഹം പുട്ഠോ കഥേതി, ധമ്മം ഭണതി, തം തം ബ്യാപാരമാപജ്ജതി, പച്ഛാഭത്തമ്പി പുരിമയാമമ്പി മജ്ഝിമയാമമ്പി ഏവം ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം പപഞ്ചിത്വാ കായദുട്ഠുല്ലാഭിഭൂതോ പച്ഛിമയാമേപി സയതി, നേവ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി, അയം വുച്ചതി **ഹരതി, ന പച്ചാഹരതീ**തി.

യോ പന ബ്യാധിബഹുലോ ഹോതി, ഭുത്താഹാരോ പച്ചൂസസമയേ ന സമ്മാ പരിണമതി, പഗേവ വുട്ഠായ യഥാവുത്തം വത്തം കാതും ന സക്കോതി കമ്മട്ഠാനം വാ മനസി കാതും, അഞ്ഞദത്ഥു യാഗും വാ ഭേസജ്ജം വാ പത്ഥയമാനോ കാലസ്സേവ പത്തചീവരമാദായ ഗാമം പവിസതി. തത്ഥ യാഗും വാ ഭേസജ്ജം വാ ഭത്തം വാ ലദ്ധാ ഭത്തകിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ, പഞ്ഞത്താസനേ നിസിന്നോ കമ്മട്ഠാനം മനസി കത്വാ, വിസേസം പത്വാ വാ അപ്പത്വാ വാ, വിഹാരം ആഗന്ത്വാ, തേനേവ മനസികാരേന വിഹരതി. അയം വുച്ചതി **പച്ചാഹരതി ന ഹരതീ**തി. ഏദിസാ ച ഭിക്ഖൂ യാഗും പിവിത്വാ, വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ, ബുദ്ധസാസനേ അരഹത്തം പത്താ ഗണനപഥം വീതിവത്താ. സീഹളദീപേയേവ തേസു തേസു ഗാമേസു ആസനസാലായ ന തം ആസനം അത്ഥി, യത്ഥ യാഗും പിവിത്വാ അരഹത്തം പത്തോ ഭിക്ഖു നത്ഥീതി.

യോ പന പമാദവിഹാരീ ഹോതി നിക്ഖിത്തധുരോ, സബ്ബവത്താനി ഭിന്ദിത്വാ പഞ്ചവിധചേതോഖിലവിനിബന്ധനബദ്ധചിത്തോ വിഹരന്തോ കമ്മട്ഠാനമനസികാരമനനുയുത്തോ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ ഗിഹിപപഞ്ചേന പപഞ്ചിതോ തുച്ഛകോ നിക്ഖമതി, അയം വുച്ചതി **നേവ ഹരതി ന പച്ചാഹരതീ**തി.

യോ പന പഗേവ വുട്ഠായ പുരിമനയേനേവ സബ്ബവത്താനി പരിപൂരേത്വാ യാവ ഭിക്ഖാചാരവേലാ, താവ പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി. കമ്മട്ഠാനം നാമ ദുവിധം - സബ്ബത്ഥകം, പാരിഹാരിയഞ്ച. സബ്ബത്ഥകം നാമ മേത്താ ച മരണസ്സതി ച. തം സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബതോ **"സബ്ബത്ഥക"**ന്തി വുച്ചതി. മേത്താ നാമ ആവാസാദീസു സബ്ബത്ഥ ഇച്ഛിതബ്ബാ. ആവാസേസു ഹി മേത്താവിഹാരീ ഭിക്ഖു സബ്രഹ്മചാരീനം പിയോ ഹോതി, തേന ഫാസു അസങ്ഘട്ഠോ വിഹരതി. ദേവതാസു മേത്താവിഹാരീ ദേവതാഹി രക്ഖിതഗോപിതോ സുഖം വിഹരതി. രാജരാജമഹാമത്താദീസു മേത്താവിഹാരീ, തേഹി മമായിതോ സുഖം വിഹരതി. ഗാമനിഗമാദീസു മേത്താവിഹാരീ സബ്ബത്ഥ ഭിക്ഖാചരിയാദീസു മനുസ്സേഹി സക്കതഗരുകതോ സുഖം വിഹരതി. മരണസ്സതിഭാവനായ ജീവിതനികന്തിം പഹായ അപ്പമത്തോ വിഹരതി.

യം പന സദാ പരിഹരിതബ്ബം ചരിതാനുകൂലേന ഗഹിതത്താ ദസാസുഭകസിണാനുസ്സതീസു അഞ്ഞതരം, ചതുധാതുവവത്ഥാനമേവ വാ, തം സദാ പരിഹരിതബ്ബതോ, രക്ഖിതബ്ബതോ, ഭാവേതബ്ബതോ ച **പാരിഹാരിയ**ന്തി വുച്ചതി, മൂലകമ്മട്ഠാനന്തിപി തദേവ. തത്ഥ യം പഠമം സബ്ബത്ഥകകമ്മട്ഠാനം മനസി കരിത്വാ പച്ഛാ പാരിഹാരിയകമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി, തം ചതുധാതുവവത്ഥാനമുഖേന ദസ്സേസ്സാമ.

അയഞ്ഹി യഥാഠിതം യഥാപണിഹിതം കായം ധാതുസോ പച്ചവേക്ഖതി - യം ഇമസ്മിം സരീരേ വീസതികോട്ഠാസേസു കക്ഖളം ഖരഗതം, സാ പഥവീധാതു. യം ദ്വാദസസു ആബന്ധനകിച്ചകരം സ്നേഹഗതം, സാ ആപോധാതു. യം ചതൂസു പരിപാചനകരം ഉസുമഗതം, സാ തേജോധാതു. യം പന ഛസു വിത്ഥമ്ഭനകരം വായോഗതം, സാ വായോധാതു. യം പനേത്ഥ ചതൂഹി മഹാഭൂതേഹി അസമ്ഫുട്ഠം ഛിദ്ദം വിവരം, സാ ആകാസധാതു. തംവിജാനനകം ചിത്തം വിഞ്ഞാണധാതു. തതോ ഉത്തരി അഞ്ഞോ സത്തോ വാ പുഗ്ഗലോ വാ നത്ഥി. കേവലം സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജോവ അയന്തി.

ഏവം ആദിമജ്ഝപരിയോസാനതോ കമ്മട്ഠാനം മനസി കരിത്വാ, കാലം ഞത്വാ, ഉട്ഠായാസനാ നിവാസേത്വാ, പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ഗാമം പിണ്ഡായ ഗച്ഛതി. ഗച്ഛന്തോ ച യഥാ അന്ധപുഥുജ്ജനാ അഭിക്കമാദീസു "അത്താ അഭിക്കമതി, അത്തനാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ"തി വാ, "അഹം അഭിക്കമാമി, മയാ അഭിക്കമോ നിബ്ബത്തിതോ"തി വാ സമ്മുയ്ഹന്തി, തഥാ അസമ്മുയ്ഹന്തോ "അഭിക്കമാമീതി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ തേനേവ ചിത്തേന സദ്ധിം ചിത്തസമുട്ഠാനാ സന്ധാരണവായോധാതു ഉപ്പജ്ജതി. സാ ഇമം പഥവീധാത്വാദിസന്നിവേസഭൂതം

കായസമ്മതം അട്ഠികസങ്ഘാടം വിപ്ഫരതി, തതോ ചിത്തകിരിയാവായോധാതുവിപ്ഫാരവസേന അയം കായസമ്മതോ അട്ഠികസങ്ഘാടോ അഭിക്കമതി. തസ്സേവം അഭിക്കമതോ ഏകേകപാദുദ്ധാരണേ ചതൂസു ധാതൂസു വായോധാതുഅനുഗതാ തേജോധാതു അധികാ ഉപ്പജ്ജതി, മന്ദാ ഇതരാ. അതിഹരണവീതിഹരണാപഹരണേസു പന തേജോധാതുഅനുഗതാ വായോധാതു അധികാ ഉപ്പജ്ജതി, മന്ദാ ഇതരാ. ഓരോഹണേ പന പഥവീധാതുഅനുഗതാ ആപോധാതു അധികാ ഉപ്പജ്ജതി, മന്ദാ ഇതരാ. സന്നിക്ഖേപനസമുപ്പീളനേസു ആപോധാതുഅനുഗതാ പഥവീധാതു അധികാ ഉപ്പജ്ജതി, മന്ദാ ഇതരാ. ഇച്ചേതാ ധാതുയോ തേന തേന അത്തനോ ഉപ്പാദകചിത്തേന സദ്ധിം തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജന്തി . തത്ഥ കോ ഏകോ അഭിക്കമതി, കസ്സ വാ ഏകസ്സ അഭിക്കമന''ന്തി ഏവം ഏകേകപാദുദ്ധാരണാദിപ്പകാരേസു ഏകേകസ്മിം പകാരേ ഉപ്പന്നധാതുയോ, തദവിനിബ്ഭുത്താ ച സേസാ രൂപധമ്മാ, തംസമുട്ഠാപകം ചിത്തം, തംസമ്പയുത്താ ച സേസാ അരൂപധമ്മാതി ഏതേ രൂപാരൂപധമ്മാ. തതോ പരം അതിഹരണവീതിഹരണാദീസു അഞ്ഞം പകാരം ന സമ്പാപുണന്തി, തത്ഥ തത്ഥേവ ഭിജ്ജന്തി. തസ്മാ അനിച്ചാ. യഞ്ച അനിച്ചം, തം ദുക്ഖം. യം ദുക്ഖം, തദനത്താതി ഏവം സബ്ബാകാരപരിപൂരം കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ഗച്ഛതി. അത്ഥകാമാ ഹി കുലപുത്താ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി സട്ഠിപി സത്തതിപി സതമ്പി ഏകതോ വസന്താ കതികവത്തം കത്വാ വിഹരന്തി - ''ആവുസോ, തുമ്ഹേ ന ഇണട്ടാ, ന ഭയട്ടാ, ന ജീവികാപകതാ പബ്ബജിതാ; ദുക്ഖാ മുച്ചിതുകാമാ പനേത്ഥ പബ്ബജിതാ. തസ്മാ ഗമനേ ഉപ്പന്നകിലേസം ഗമനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥ, ഠാനേ നിസജ്ജായ, സയനേ ഉപ്പന്നകിലേസം ഗമനേയേവ നിഗ്ഗണ്ഹഥാ''തി. തേ ഏവം കതികവത്തം കത്വാ ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്താ അഡ്ഢഉസഭഉസഭഅഡ്ഢഗാവുതഗാവുതന്തരേസു പാസാണാ ഹോന്തി, തായ സഞ്ഞായ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്താവ ഗച്ഛന്തി. സചേ കസ്സചി ഗമനേ കിലേസോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥേവ നം നിഗ്ഗണ്ഹാതി. തഥാ അസക്കോന്തോ തിട്ഠതി. അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി തിട്ഠതി. സോ - ''അയം ഭിക്ഖു തുയ്ഹം ഉപ്പന്നവിതക്കം ജാനാതി, അനനുച്ഛവികം തേ ഏത''ന്തി അത്താനം പടിചോദേത്വാ വിപസ്സനം വഡ്ഢേത്വാ തത്ഥേവ അരിയഭൂമിം ഓക്കമതി. തഥാ അസക്കോന്തോ നിസീദതി. അഥസ്സ പച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തോപി നിസീദതീതി സോയേവ നയോ. അരിയഭൂമിം ഓക്കമിതും അസക്കോന്തോപി തം കിലേസം വിക്ഖമ്ഭേത്വാ കമ്മട്ഠാനം മനസികരോന്തോവ ഗച്ഛതി. ന കമ്മട്ഠാനവിപ്പയുത്തേന ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരതി. ഉദ്ധരതി ചേ, പടിനിവത്തിത്വാ പുരിമപ്പദേസംയേവ ഏതി സീഹളദീപേ **ആലിന്ദകവാസീ മഹാഫുസ്സദേവത്ഥേരോ** വിയ .

സോ കിര ഏകൂനവീസതി വസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ ഏവ വിഹാസി. മനുസ്സാപി സുദം അന്തരാമഗ്ഗേ കസന്താ ച വപന്താ ച മദ്ദന്താ ച കമ്മാനി കരോന്താ ഥേരം തഥാ ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ - ''അയം ഥേരോ പുനപ്പുനം നിവത്തിത്വാ ഗച്ഛതി, കിം നു ഖോ മഗ്ഗമൂള്ഹോ, ഉദാഹു കിഞ്ചി പമുട്ഠോ''തി സമുല്ലപന്തി. സോ തം അനാദിയിത്വാ കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന സമണധമ്മം കരോന്തോ വീസതിവസ്സബ്ഭന്തരേ അരഹത്തം പാപുണി. അരഹത്തപ്പത്തദിവസേ ചസ്സ ചങ്കമനകോടിയം അധിവത്ഥാ ദേവതാ അങ്ഗുലീഹി ദീപം ഉജ്ജാലേത്വാ അട്ഠാസി. ചത്താരോപി മഹാരാജാനോ സക്കോ ച ദേവാനമിന്ദോ, ബ്രഹ്മാ ച സഹമ്പതി ഉപട്ഠാനം ആഗമംസു. തഞ്ച ഓഭാസം ദിസ്വാ വനവാസീ മഹാതിസ്സത്ഥേരോ തം ദുതിയദിവസേ പുച്ഛി ''രത്തിഭാഗേ ആയസ്മതോ സന്തികേ ഓഭാസോ അഹോസി, കിം സോ ഓഭാസോ''തി? ഥേരോ വിക്ഖേപം കരോന്തോ ''ഓഭാസോ നാമ ദീപോഭാസോപി ഹോതി, മണിഓഭാസോപീ''തി ഏവമാദിം ആഹ. സോ ''പടിച്ഛാദേഥ തുമ്ഹേ''തി നിബദ്ധോ ''ആമാ''തി പടിജാനിത്വാ ആരോചേസി.

കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ ച. സോപി കിര ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേന്തോ ''പഠമം താവ ഭഗവതോ മഹാപധാനം പൂജേമീ''തി സത്ത വസ്സാനി ഠാനചങ്കമമേവ അധിട്ഠാസി. പുന സോളസ വസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ അരഹത്തം പാപുണി. ഏവം കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ വിപ്പയുത്തേന ചിത്തേന ഉദ്ധടേ പന പടിനിവത്തന്തോ ഗാമസമീപം ഗന്ത്വാ, ''ഗാവീ നു പബ്ബജിതോ നു''തി ആസങ്കനീയപ്പദേസേ ഠത്വാ, സങ്ഘാടിം പാരുപിത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ, ഗാമദ്വാരം പത്വാ, കച്ഛകന്തരതോ ഉദകം ഗഹേത്വാ, ഗണ്ഡൂസം കത്വാ ഗാമം പവിസതി ''ഭിക്ഖം ദാതും വാ വന്ദിതും വാ ഉപഗതേ മനുസ്സേ 'ദീഘായുകാ ഹോഥാ'തി വചനമത്തേനപി മാ മേ കമ്മട്ഠാനവിക്ഖേപോ അഹോസീ''തി സചേ പന ''അജ്ജ, ഭന്തേ, കിം സത്തമീ, ഉദാഹു അട്ഠമീ''തി ദിവസം പുച്ഛന്തി, ഉദകം ഗിലിത്വാ ആരോചേതി. സചേ ദിവസപുച്ഛകാ ന ഹോന്തി, നിക്ഖമനവേലായം ഗാമദ്വാരേ നിട്ഠുഭിത്വാവ യാതി.

സീഹളദീപേയേവ **കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതാ പഞ്ഞാസഭിക്ഖൂ** വിയ ച. തേ കിര വസ്സൂപനായികഉപോസഥദിവസേ കതികവത്തം അകംസു - ''അരഹത്തം അപ്പത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം നാലപിസ്സാമാ''തി. ഗാമഞ്ച പിണ്ഡായ പവിസന്താ ഗാമദ്വാരേ ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ പവിസിംസു, ദിവസേ പുച്ഛിതേ ഉദകം ഗിലിത്വാ ആരോചേസും, അപുച്ഛിതേ ഗാമദ്വാരേ നിട്ഠുഭിത്വാ വിഹാരം ആഗമംസു. തത്ഥ മനുസ്സാ നിട്ഠുഭനട്ഠാനം ദിസ്വാ ജാനിംസു ''അജ്ജ ഏകോ ആഗതോ, അജ്ജ ദ്വേ''തി. ഏവഞ്ച ചിന്തേസും ''കിം നു ഖോ ഏതേ അമ്ഹേഹേവ സദ്ധിം ന സല്ലപന്തി, ഉദാഹു

അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി? യദി അഞ്ഞമഞ്ഞമ്പി ന സല്ലപന്തി, അദ്ധാ വിവാദജാതാ ഭവിസ്സന്തി, ഹന്ദ നേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ഖമാപേസ്സാമാ''തി സബ്ബേ വിഹാരം അഗമംസു. തത്ഥ പഞ്ഞാസഭിക്ഖൂസു വസ്സം ഉപഗതേസു ദ്വേ ഭിക്ഖൂ ഏകോകാസേ നാദ്ദസംസു. തതോ യോ തേസു ചക്ഖുമാ പുരിസോ, സോ ഏവമാഹ - ''ന, ഭോ, കലഹകാരകാനം വസനോകാസോ ഈദിസോ ഹോതി, സുസമ്മട്ഠം ചേതിയങ്ഗണം ബോധിയങ്ഗണം, സുനിക്ഖിത്താ സമ്മജ്ജനിയോ, സൂപട്ഠപിതം പാനീയപരിഭോജനീയ''ന്തി. തേ തതോവ നിവത്താ. തേ ഭിക്ഖൂ അന്തോതേമാസേയേവ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അരഹത്തം പത്വാ മഹാപവാരണായ വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസും.

ഏവം കാളവല്ലിമണ്ഡപവാസീ മഹാനാഗത്ഥേരോ വിയ കലമ്ബതിത്ഥവിഹാരേ വസ്സൂപഗതഭിക്ഖൂ വിയ ച കമ്മട്ഠാനയുത്തേനേവ ചിത്തേന പാദം ഉദ്ധരന്തോ ഗാമസമീപം പത്വാ, ഉദകഗണ്ഡൂസം കത്വാ, വീഥിയോ സല്ലക്ഖേത്വാ, യത്ഥ സുരാസോണ്ഡധുത്താദയോ കലഹകാരകാ ചണ്ഡഹത്ഥിഅസ്സാദയോ വാ നത്ഥി, തം വീഥിം പടിപജ്ജതി. തത്ഥ ച പിണ്ഡായ ചരമാനോ ന തുരിതതുരിതോ വിയ ജവേന ഗച്ഛതി, ജവനപിണ്ഡപാതികധുതങ്ഗം നാമ നത്ഥി. വിസമഭൂമിഭാഗപ്പത്തം പന ഉദകഭരിതസകടമിവ നിച്ചലോവ ഹുത്വാ ഗച്ഛതി. അനുഘരം പവിട്ഠോ ച ദാതുകാമം അദാതുകാമം വാ സല്ലക്ഖേതും തദനുരൂപം കാലം ആഗമേന്തോ ഭിക്ഖം ഗഹേത്വാ, പതിരൂപേ ഓകാസേ നിസീദിത്വാ, കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോന്തോ ആഹാരേ പടികൂലസഞ്ഞം ഉപട്ഠപേത്വാ, അക്ഖബ്ഭഞ്ജനവണാലേപനപുത്തമംസൂപമാവസേന പച്ചവേക്ഖന്തോ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹാരേതി, നേവ ദവായ ന മദായ...പേ॰... ഭുത്താവീ ച ഉദകകിച്ചം കത്വാ, മുഹുത്തം ഭത്തകിലമഥം പടിപ്പസ്സമ്ഭേത്വാ, യഥാ പുരേ ഭത്തം, ഏവം പച്ഛാ ഭത്തം പുരിമയാമം പച്ഛിമയാമഞ്ച കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോതി. അയം വുച്ചതി **ഹരതി ചേവ പച്ചാഹരതി ചാ**തി. ഏവമേതം ഹരണപച്ചാഹരണം ഗതപച്ചാഗതവത്തന്തി വുച്ചതി.

ഏതം പൂരേന്തോ യദി ഉപനിസ്സയസമ്പന്നോ ഹോതി, പഠമവയേ ഏവ അരഹത്തം പാപുണാതി. നോ ചേ പഠമവയേ പാപുണാതി, അഥ മജ്ഝിമവയേ പാപുണാതി. നോ ചേ മജ്ഝിമവയേ പാപുണാതി, അഥ മരണസമയേ പാപുണാതി. നോ ചേ മരണസമയേ പാപുണാതി, അഥ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ പാപുണാതി. നോ ചേ ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ പാപുണാതി, അഥ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബാതി. നോ ചേ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബാതി, അഥ ബുദ്ധാനം സന്തികേ ഖിപ്പാഭിഞ്ഞോ ഹോതി; സേയ്യഥാപി - ഥേരോ ബാഹിയോ, മഹാപഞ്ഞോ വാ ഹോതി; സേയ്യഥാപി ഥേരോ സാരിപുത്തോ.

അയം പന പച്ചേകബോധിസത്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ, ആരഞ്ഞികോ ഹുത്വാ, വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി ഏതം ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ, കാലം കത്വാ, കാമാവചരദേവലോകേ ഉപ്പജ്ജി. തതോ ചവിത്വാ ബാരാണസിരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. കുസലാ ഇത്ഥിയോ തദഹേവ ഗബ്ഭസണ്ഠാനം ജാനന്തി, സാ ച താസമഞ്ഞതരാ , തസ്മാ തം ഗബ്ഭപതിട്ഠാനം രഞ്ഞോ നിവേദേസി. ധമ്മതാ ഏസാ, യം പുഞ്ഞവന്തേ സത്തേ ഗബ്ഭേ ഉപ്പന്നേ മാതുഗാമോ ഗബ്ഭപരിഹാരം ലഭതി. തസ്മാ രാജാ തസ്സാ ഗബ്ഭപരിഹാരം അദാസി. സാ തതോ പഭുതി നാച്ചുണ്ഹം കിഞ്ചി അജ്ഝോഹരിതും ലഭതി, നാതിസീതം, നാതിഅമ്ബിലം, നാതിലോണം, നാതികടുകം, നാതിതിത്തകം. അച്ചുണ്ഹേ ഹി മാതരാ അജ്ഝോഹടേ ഗബ്ഭസ്സ ലോഹകുമ്ഭിവാസോ വിയ ഹോതി, അതിസീതേ ലോകന്തരികവാസോ വിയ, അച്ചമ്ബിലലോണകടുകതിത്തകേസു ഭുത്തേസു സത്ഥേന ഫാലേത്വാ അമ്ബിലാദീഹി സിത്താനി വിയ ഗബ്ഭസേയ്യകസ്സ അങ്ഗാനി തിബ്ബവേദനാനി ഹോന്തി. അതിചങ്കമനട്ഠാനനിസജ്ജാസയനതോപി നം നിവാരേന്തി - ''കുച്ഛിഗതസ്സ സഞ്ചലനദുക്ഖം മാ അഹോസീ''തി. മുദുകത്ഥരണത്ഥതായ ഭൂമിയം ചങ്കമനാദീനി മത്തായ കാതും ലഭതി, വണ്ണഗന്ധാദിസമ്പന്നം സാദുസപ്പായം അന്നപാനം ലഭതി. പരിഗ്ഗഹേത്വാവ നം ചങ്കമാപേന്തി, നിസീദാപേന്തി, വുട്ഠാപേന്തി.

സാ ഏവം പരിഹരിയമാനാ ഗബ്ഭപരിപാകകാലേ സൂതിഘരം പവിസിത്വാ പച്ചൂസസമയേ പുത്തം വിജായി പക്കതേലമദ്ദിതമനോസിലാപിണ്ഡിസദിസം ധഞ്ഞപുഞ്ഞലക്ഖണൂപേതം. തതോ നം പഞ്ചമദിവസേ അലങ്കതപ്പടിയത്തം രഞ്ഞോ ദസ്സേസും, രാജാ തുട്ഠോ ഛസട്ഠിയാ ധാതീഹി ഉപട്ഠാപേസി. സോ സബ്ബസമ്പത്തീഹി വഡ്ഢമാനോ ന ചിരസ്സേവ വിഞ്ഞുതം പാപുണി. തം സോളസവസ്സുദ്ദേസികമേവ സമാനം രാജാ രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചി, വിവിധനാടകാനി ചസ്സ ഉപട്ഠാപേസി. അഭിസിത്തോ രാജപുത്തോ രജ്ജം കാരേസി നാമേന ബ്രഹ്മദത്തോ സകലജമ്ബുദീപേ വീസതിയാ നഗരസഹസ്സേസു. ജമ്ബുദീപേ ഹി പുബ്ബേ ചതുരാസീതി നഗരസഹസ്സാനി അഹേസും. താനി പരിഹായന്താനി സട്ഠി അഹേസും, തതോ പരിഹായന്താനി ചത്താലീസം, സബ്ബപരിഹായനകാലേ പന വീസതി ഹോന്തി. അയഞ്ച ബ്രഹ്മദത്തോ സബ്ബപരിഹായനകാലേ ഉപ്പജ്ജി. തേനസ്സ വീസതി നഗരസഹസ്സാനി അഹേസും, വീസതി പാസാദസഹസ്സാനി, വീസതി ഹത്ഥിസഹസ്സാനി, വീസതി അസ്സസഹസ്സാനി, വീസതി രഥസഹസ്സാനി , വീസതി പത്തിസഹസ്സാനി,

വീസതി ഇത്ഥിസഹസ്സാനി - ഓരോധാ ച നാടകിത്ഥിയോ ച, വീസതി അമച്ചസഹസ്സാനി. സോ മഹാരജ്ജം കാരയമാനോ ഏവ കസിണപരികമ്മം കത്വാ പഞ്ച അഭിഞ്ഞായോ, അട്ഠ സമാപത്തിയോ ച നിബ്ബത്തേസി. യസ്മാ പന അഭിസിത്തരഞ്ഞാ നാമ അവസ്സം അട്ടകരണേ നിസീദിതബ്ബം, തസ്മാ ഏകദിവസം പഗേവ പാതരാസം ഭുഞ്ജിത്വാ വിനിച്ഛയട്ഠാനേ നിസീദി. തത്ഥ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദം അകംസു. സോ "അയം സദ്ദോ സമാപത്തിയാ ഉപക്കിലേസോ"തി പാസാദതലം അഭിരുഹിത്വാ "സമാപത്തിം അപ്പേമീ"തി നിസിന്നോ നാസക്ഖി അപ്പേതും, രജ്ജവിക്ഖേപേന സമാപത്തി പരിഹീനാ. തതോ ചിന്തേസി "കിം രജ്ജം വരം, ഉദാഹു സമണധമ്മോ"തി. തതോ "രജ്ജസുഖം പരിത്തം അനേകാദീനവം, സമണധമ്മസുഖം പന വിപുലമനേകാനിസംസം ഉത്തമപുരിസസേവിതഞ്ചാ"തി ഞത്വാ അഞ്ഞതരം അമച്ചം ആണാപേസി - "ഇമം രജ്ജം ധമ്മേന സമേന അനുസാസ, മാ ഖോ അധമ്മകാരം അകാസീ"തി സബ്ബം നിയ്യാതേത്വാ പാസാദം അഭിരുഹിത്വാ സമാപത്തിസുഖേന വിഹരതി, ന കോചി ഉപസങ്കമിതും ലഭതി അഞ്ഞത്ര മുഖധോവനദന്തകട്ഠദായകഭത്തനീഹാരകാദീഹി.

തതോ അദ്ധമാസമത്തേ വീതിക്കന്തേ മഹേസീ പുച്ഛി "രാജാ ഉയ്യാനഗമനബലദസ്സനനാടകാദീസു കത്ഥചി ന ദിസ്സതി, കുഹിം ഗതോ"തി? തസ്സാ തമത്ഥം ആരോചേസും. സാ അമച്ചസ്സ പാഹേസി "രജ്ജേ പടിച്ഛിതേ അഹമ്പി പടിച്ഛിതാ ഹോമി, ഏതു മയാ സദ്ധിം സംവാസം കപ്പേതൂ"തി. സോ ഉഭോ കണ്ണേ ഥകേത്വാ "അസവനീയമേത"ന്തി പടിക്ഖിപി. സാ പുനപി ദ്വത്തിക്ഖത്തും പേസേത്വാ അനിച്ഛമാനം തജ്ജാപേസി - "യദി ന കരോസി, ഠാനാപി തേ ചാവേമി, ജീവിതാപി വോരോപേമീ"തി. സോ ഭീതോ "മാതുഗാമോ നാമ ദള്ഹനിച്ഛയോ, കദാചി ഏവമ്പി കാരാപേയ്യാ"തി ഏകദിവസം രഹോ ഗന്ത്വാ തായ സദ്ധിം സിരിസയനേ സംവാസം കപ്പേസി. സാ പുഞ്ഞവതീ സുഖസമ്ഫസ്സാ. സോ തസ്സാ സമ്ഫസ്സരാഗേന രത്തോ തത്ഥ അഭിക്ഖണം സങ്കിതസങ്കിതോവ അഗമാസി. അനുക്കമേന അത്തനോ ഘരസാമികോ വിയ നിബ്ബിസങ്കോ പവിസിതുമാരദ്ധോ.

തതോ രാജമനുസ്സാ തം പവത്തിം രഞ്ഞോ ആരോചേസും. രാജാ ന സദ്ദഹതി. ദുതിയമ്പി തതിയമ്പി ആരോചേസും. തതോ നിലീനോ സയമേവ ദിസ്വാ സബ്ബാമച്ചേ സന്നിപാതാപേത്വാ ആരോചേസി. തേ - "അയം രാജാപരാധികോ ഹത്ഥച്ഛേദം അരഹതി, പാദച്ഛേദം അരഹതീ"തി യാവ സൂലേ ഉത്താസനം, താവ സബ്ബകമ്മകാരണാനി നിദ്ദിസിംസു. രാജാ - "ഏതസ്സ വധബന്ധനതാളനേ മയ്ഹം വിഹിംസാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ, ജീവിതാ വോരോപനേ പാണാതിപാതോ ഭവേയ്യ, ധനഹരണേ അദിന്നാദാനം, അലം ഏവരൂപേഹി കതേഹി, ഇമം മമ രജ്ജാ നിക്കഡ്ഢഥാ"തി ആഹ. അമച്ചാ തം നിബ്ബിസയം അകംസു. സോ അത്തനോ ധനസാരഞ്ച പുത്തദാരഞ്ച ഗഹേത്വാ പരവിസയം അഗമാസി. തത്ഥ രാജാ സുത്വാ "കിം ആഗതോസീ"തി പുച്ഛി. "ദേവ, ഇച്ഛാമി തം ഉപട്ഠാതു"ന്തി. സോ തം സമ്പടിച്ഛി. അമച്ചോ കതിപാഹച്ചയേന ലദ്ധവിസ്സാസോ തം രാജാനം ഏതദവോച - "മഹാരാജ, അമക്ഖികമധും പസ്സാമി, തം ഖാദന്തോ നത്ഥീ"തി. രാജാ "കിം ഏതം ഉപ്പണ്ഡേതുകാമോ ഭണതീ"തി ന സുണാതി. സോ അന്തരം ലഭിത്വാ പുനപി സുട്ഠുതരം വണ്ണേത്വാ ആരോചേസി. രാജാ "കിം ഏത"ന്തി പുച്ഛി. "ബാരാണസിരജ്ജം, ദേവാ"തി. രാജാ "മം നേത്വാ മാരേതുകാമോസീ"തി ആഹ. സോ "മാ, ദേവ, ഏവം അവച, യദി ന സദ്ദഹസി, മനുസ്സേ പേസേഹീ"തി. സോ മനുസ്സേ പേസേസി. തേ ഗന്ത്വാ ഗോപുരം ഖണിത്വാ രഞ്ഞോ സയനഘരേ ഉട്ഠഹിംസു.

രാജാ ദിസ്വാ "കിസ്സ ആഗതാത്ഥാ"തി പുച്ഛി. "ചോരാ മയം, മഹാരാജാ"തി. രാജാ തേസം ധനം ദാപേത്വാ "മാ പുന ഏവമകത്ഥാ"തി ഓവദിത്വാ വിസ്സജ്ജേസി. തേ ആഗന്ത്വാ തസ്സ രഞ്ഞോ ആരോചേസും. സോ പുനപി ദ്വത്തിക്ഖത്തും തഥേവ വീമംസിത്വാ "സീലവാ രാജാ"തി ചതുരങ്ഗിനിം സേനം സന്നയ്ഹിത്വാ സീമന്തരേ ഏകം നഗരം ഉപഗമ്മ തത്ഥ അമച്ചസ്സ പാഹേസി "നഗരം വാ മേ ദേഹി യുദ്ധം വാ"തി. സോ ബ്രഹ്മദത്തസ്സ തമത്ഥം ആരോചാപേസി "ആണാപേതു ദേവോ കിം യുജ്ഝാമി, ഉദാഹു നഗരം ദേമീ"തി. രാജാ "ന യുജ്ഝിതബ്ബം, നഗരം ദത്വാ ഇധാഗച്ഛാ"തി പേസേസി. സോ തഥാ അകാസി. പടിരാജാപി തം നഗരം ഗഹേത്വാ അവസേസനഗരേസുപി തഥേവ ദൂതം പാഹേസി. തേപി അമച്ചാ തഥേവ ബ്രഹ്മദത്തസ്സ ആരോചേത്വാ തേന "ന യുജ്ഝിതബ്ബം, ഇധാഗന്തബ്ബ"ന്തി വുത്താ ബാരാണസിം ആഗമംസു.

തതോ അമച്ചാ ബ്രഹ്മദത്തം ആഹംസു - "മഹാരാജ, തേന സഹ യുജ്ഝാമാ"തി. രാജാ - "മമ പാണാതിപാതോ ഭവിസ്സതീ"തി വാരേസി. അമച്ചാ - "മയം, മഹാരാജ, തം ജീവഗ്ഗാഹം ഗഹേത്വാ ഇധേവ ആനേസ്സാമാ"തി നാനാഉപായേഹി രാജാനം സഞ്ഞാപേത്വാ "ഏഹി മഹാരാജാ"തി ഗന്തും ആരദ്ധാ. രാജാ "സചേ സത്തമാരണപ്പഹരണവിലുമ്പനകമ്മം ന കരോഥ, ഗച്ഛാമീ"തി ഭണതി. അമച്ചാ "ന, ദേവ, കരോമ, ഭയം ദസ്സേത്വാ പലാപേമാ"തി ചതുരങ്ഗിനിം സേനം സന്നയ്ഹിത്വാ ഘടേസു ദീപേ പക്ഖിപിത്വാ രത്തിം ഗച്ഛിംസു. പടിരാജാ തം ദിവസം ബാരാണസിസമീപേ നഗരം ഗഹേത്വാ ഇദാനി കിന്തി രത്തിം സന്നാഹം മോചാപേത്വാ പമത്തോ നിദ്ദം ഓക്കമി സദ്ധിം ബലകായേന. തതോ അമച്ചാ ബാരാണസിരാജാനം ഗഹേത്വാ പടിരഞ്ഞോ ഖന്ധാവാരം ഗന്ത്വാ സബ്ബഘടേഹി ദീപേ

നിഹരാപേത്വാ ഏകപഞ്ജാതായ സേനായ സദ്ദം അകംസു. പടിരഞ്ഞോ അമച്ചോ മഹാബലം ദിസ്വാ ഭീതോ അത്തനോ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ “ഉട്ഠേഹി അമക്ഖികമധും ഖാദാഹീ”തി മഹാസദ്ദം അകാസി. തഥാ ദുതിയോപി, തതിയോപി. പടിരാജാ തേന സദ്ദേന പടിബുജ്ഝിത്വാ ഭയം സന്താസം ആപജ്ജി. ഉക്കുട്ഠിസതാനി പവത്തിംസു. സോ “പരവചനം സദ്ദഹിത്വാ അമിത്തഹത്ഥം പത്തോമ്ഹീ”തി സബ്ബരത്തിം തം തം വിപ്പലപിത്വാ ദുതിയദിവസേ “ധമ്മികോ രാജാ, ഉപരോധം ന കരേയ്യ, ഗന്ത്വാ ഖമാപേമീ”തി ചിന്തേത്വാ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ ജണ്ണുകേഹി പതിട്ഠഹിത്വാ “ഖമ, മഹാരാജ, മയ്ഹം അപരാധ”ന്തി ആഹ. രാജാ തം ഓവദിത്വാ “ഉട്ഠേഹി, ഖമാമി തേ”തി ആഹ. സോ രഞ്ഞാ ഏവം വുത്തമത്തേയേവ പരമസ്സാസപ്പത്തോ അഹോസി, ബാരാണസിരഞ്ഞോ സമീപേയേവ ജനപദേ രജ്ജം ലഭി. തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം സഹായകാ അഹേസും.

അഥ ബ്രഹ്മദത്തോ ദ്വേപി സേനാ സമ്മോദമാനാ ഏകതോ ഠിതാ ദിസ്വാ “മമേകസ്സ ചിത്താനുരക്ഖണായ അസ്മിം ജനകായേ ഖുദ്ദകമക്ഖികായ പിവനമത്തമ്പി ലോഹിതബിന്ദു ന ഉപ്പന്നം. അഹോ സാധു, അഹോ സുട്ഠു, സബ്ബേ സത്താ സുഖിതാ ഹോന്തു, അവേരാ ഹോന്തു, അബ്യാപജ്ഝാ ഹോന്തൂ”തി മേത്താഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ, തദേവ പാദകം കത്വാ, സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ, പച്ചേകബോധിഞാണം സച്ഛികത്വാ, സയമ്ഭുതം പാപുണി. തം മഗ്ഗസുഖേന ഫലസുഖേന സുഖിതം ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ നിസിന്നം അമച്ചാ പണിപാതം കത്വാ ആഹംസു - “യാനകാലോ, മഹാരാജ, വിജിതബലകായസ്സ സക്കാരോ കാതബ്ബോ, പരാജിതബലകായസ്സ ഭത്തപരിബ്ബയോ ദാതബ്ബോ”തി. സോ ആഹ - “നാഹം, ഭണേ, രാജാ, പച്ചേകബുദ്ധോ നാമാഹ”ന്തി. കിം ദേവോ ഭണതി, ന ഏദിസാ പച്ചേകബുദ്ധാ ഹോന്തീതി? കീദിസാ, ഭണേ, പച്ചേകബുദ്ധാതി? പച്ചേകബുദ്ധാ നാമ ദ്വങ്ഗുലകേസമസ്സു അട്ഠപരിക്ഖാരയുത്താ ഭവന്തീതി. സോ ദക്ഖിണഹത്ഥേന സീസം പരാമസി, താവദേവ ഗിഹിലിങ്ഗം അന്തരധായി, പബ്ബജിതവേസോ പാതുരഹോസി, ദ്വങ്ഗുലകേസമസ്സു അട്ഠപരിക്ഖാരസമന്നാഗതോ വസ്സസതികത്ഥേരസദിസോ അഹോസി. സോ ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധതോ വേഹാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പദുമപുപ്ഫേ നിസീദി. അമച്ചാ വന്ദിത്വാ “കിം, ഭന്തേ, കമ്മട്ഠാനം, കഥം അധിഗതോസീ”തി പുച്ഛിംസു. സോ യതോ അസ്സ മേത്താഝാനകമ്മട്ഠാനം അഹോസി , തഞ്ച വിപസ്സനം വിപസ്സിത്വാ അധിഗതോ, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ഉദാനഗാഥഞ്ച ബ്യാകരണഗാഥഞ്ച ഇമഞ്ഞേവ ഗാഥം അഭാസി **“സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡ”**ന്തി.

തത്ഥ **സബ്ബേസൂ**തി അനവസേസേസു. **ഭൂതേസൂ**തി സത്തേസു. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരം പന രതനസുത്തവണ്ണനായം വക്ഖാമ. **നിധായാ**തി നിക്ഖിപിത്വാ. **ദണ്ഡ**ന്തി കായവചീമനോദണ്ഡം, കായദുച്ചരിതാദീനമേതം അധിവചനം. കായദുച്ചരിതഞ്ഹി ദണ്ഡയതീതി ദണ്ഡോ, ബാധേതി അനയബ്യസനം പാപേതീതി വുത്തം ഹോതി. ഏവം വചീദുച്ചരിതം മനോദുച്ചരിതം ച. പഹരണദണ്ഡോ ഏവ വാ ദണ്ഡോ, തം നിധായാതിപി വുത്തം ഹോതി. **അവിഹേഠയ**ന്തി അവിഹേഠയന്തോ. **അഞ്ഞതരമ്പീ**തി യംകിഞ്ചി ഏകമ്പി. **തേസ**ന്തി തേസം സബ്ബഭൂതാനം. **ന പുത്തമിച്ഛേയ്യാ**തി അത്രജോ, ഖേത്രജോ, ദിന്നകോ, അന്തേവാസികോതി ഇമേസു ചതൂസു പുത്തേസു യം കിഞ്ചി പുത്തം ന ഇച്ഛേയ്യ. **കുതോ സഹായ**ന്തി സഹായം പന ഇച്ഛേയ്യാതി കുതോ ഏവ ഏതം.

ഏകോതി പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതേന ഏകോ, അദുതിയട്ഠേന ഏകോ, തണ്ഹാപഹാനേന ഏകോ, ഏകന്തവിഗതകിലേസോതി ഏകോ, ഏകോ പച്ചേകസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ഏകോ. സമണസഹസ്സസ്സാപി ഹി മജ്ഝേ വത്തമാനോ ഗിഹിസഞ്ഞോജനസ്സ ഛിന്നത്താ ഏകോ - ഏവം **പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതേന** ഏകോ. ഏകോ തിട്ഠതി, ഏകോ ഗച്ഛതി, ഏകോ നിസീദതി, ഏകോ സേയ്യം കപ്പേതി, ഏകോ ഇരിയതി വത്തതീതി - ഏവം **അദുതിയട്ഠേന** ഏകോ.

> “തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ, ദീഘമദ്ധാനസംസരം;
> ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം, സംസാരം നാതിവത്തതി.
>
> “ഏവമാദീനവം ഞത്വാ, തണ്ഹം ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവം;
> വീതതണ്ഹോ അനാദാനോ, സതോ ഭിക്ഖു പരിബ്ബജേ”തി. (ഇതിവു॰ ൧൫, ൧൦൫; മഹാനി॰ ൧൯൧; ചൂളനി॰ പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൭) -

ഏവം **തണ്ഹാപഹാനട്ഠേന** ഏകോ. സബ്ബകിലേസാസ്സ പഹീനാ ഉച്ഛിന്നമൂലാ താലാവത്ഥുകതാ അനഭാവംകതാ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മാതി - ഏവം **ഏകന്തവിഗതകിലേസോ**തി ഏകോ. അനാചരിയകോ ഹുത്വാ സയമ്ഭൂ സാമഞ്ഞേവ പച്ചേകസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി - ഏവം **ഏകോ പച്ചേകസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ**തി ഏകോ.

ചരേതി യാ ഇമാ അട്ഠ ചരിയായോ; സേയ്യഥിദം - പണിധിസമ്പന്നാനം ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ഇരിയാപഥചരിയാ , ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരാനം അജ്ഝത്തികായതനേസു ആയതനചരിയാ,

അപ്പമാദവിഹാരീനം ചതൂസു സതിപട്ഠാനേസു സതിചരിയാ, അധിചിത്തമനുയുത്താനം ചതൂസു ഝാനേസു സമാധിചരിയാ, ബുദ്ധിസമ്പന്നാനം ചതൂസു അരിയസച്ചേസു ഞാണചരിയാ, സമ്മാ പടിപന്നാനം ചതൂസു അരിയമഗ്ഗേസു മഗ്ഗചരിയാ, അധിഗതപ്ഫലാനം ചതൂസു സാമഞ്ഞഫലേസു പത്തിചരിയാ, തിണ്ണം ബുദ്ധാനം സബ്ബസത്തേസു ലോകത്ഥചരിയാ, തത്ഥ പദേസതോ പച്ചേകബുദ്ധസാവകാനന്തി. യഥാഹ - “ചരിയാതി അട്ഠ ചരിയായോ ഇരിയാപഥചരിയാ”തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൯൭; ൩.൨൮) വിത്ഥാരോ. താഹി ചരിയാഹി സമന്നാഗതോ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. അഥ വാ യാ ഇമാ “അധിമുച്ചന്തോ സദ്ധായ ചരതി, പഗ്ഗണ്ഹന്തോ വീരിയേന ചരതി, ഉപട്ഠഹന്തോ സതിയാ ചരതി, അവിക്ഖിത്തോ സമാധിനാ ചരതി, പജാനന്തോ പഞ്ഞായ ചരതി, വിജാനന്തോ വിഞ്ഞാണേന ചരതി, ഏവം പടിപന്നസ്സ കുസലാ ധമ്മാ ആയതന്തീതി ആയതനചരിയായ ചരതി, ഏവം പടിപന്നോ വിസേസമധിഗച്ഛതീതി വിസേസചരിയായ ചരതീ”തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൯൭; ൩.൨൯) ഏവം അപരാപി അട്ഠ ചരിയാ വുത്താ. താഹിപി സമന്നാഗതോ ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ**തി ഏത്ഥ ഖഗ്ഗവിസാണം നാമ ഖഗ്ഗമിഗസിങ്ഗം. കപ്പസദ്ദസ്സ അത്ഥം വിത്ഥാരതോ മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനായം പകാസയിസ്സാമ. ഇധ പനായം “സത്ഥുകപ്പേന വത, ഭോ, കിര സാവകേന സദ്ധിം മന്തയമാനാ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൬൦) ഏവമാദീസു വിയ പടിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി ഖഗ്ഗവിസാണസദിസോതി വുത്തം ഹോതി. അയം താവേത്ഥ പദതോ അത്ഥവണ്ണനാ.

അധിപ്പായാനുസന്ധിതോ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - യ്വായം വുത്തപ്പകാരോ ദണ്ഡോ ഭൂതേസു പവത്തിയമാനോ അഹിതോ ഹോതി, തം തേസു അപ്പവത്തനേന തപ്പടിപക്ഖഭൂതായ മേത്തായ പരഹിതൂപസംഹാരേന ച സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം, നിഹിതദണ്ഡത്താ ഏവ ച. യഥാ അനിഹിതദണ്ഡാ സത്താ ഭൂതാനി ദണ്ഡേന വാ സത്ഥേന വാ പാണിനാ വാ ലേഡ്ഡുനാ വാ വിഹേഠയന്തി, തഥാ അവിഹേഠയം അഞ്ഞതരമ്പി തേസം. ഇമം മേത്താകമ്മട്ഠാനമാഗമ്മ യദേവ തത്ഥ വേദനാഗതം സഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണഗതം തഞ്ച തദനുസാരേനേവ തദഞ്ഞഞ്ച സങ്ഖാരഗതം വിപസ്സിത്വാ ഇമം പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി അയം താവ അധിപ്പായോ.

അയം പന അനുസന്ധി - ഏവം വുത്തേ തേ അമച്ചാ ആഹംസു - “ഇദാനി, ഭന്തേ, കുഹിം ഗച്ഛഥാ”തി? തതോ തേന “പുബ്ബപച്ചേകസമ്ബുദ്ധാ കത്ഥ വസന്തീ”തി ആവജ്ജേത്വാ ഞത്വാ “ഗന്ധമാദനപബ്ബതേ”തി വുത്തേ പുനാഹംസു - “അമ്ഹേ ദാനി, ഭന്തേ, പജഹഥ, ന ഇച്ഛഥാ”തി. അഥ പച്ചേകബുദ്ധോ ആഹ - “ന പുത്തമിച്ഛേയ്യാ”തി സബ്ബം. തത്രാധിപ്പായോ - അഹം ഇദാനി അത്രജാദീസു യം കിഞ്ചി പുത്തമ്പി ന ഇച്ഛേയ്യം, കുതോ പന തുമ്ഹാദിസം സഹായം? തസ്മാ തുമ്ഹേസുപി യോ മയാ സദ്ധിം ഗന്തും മാദിസോ വാ ഹോതും ഇച്ഛതി, സോ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ. അഥ വാ തേഹി “അമ്ഹേ ദാനി, ഭന്തേ, പജഹഥ ന ഇച്ഛഥാ”തി വുത്തേ സോ പച്ചേകബുദ്ധോ “ന പുത്തമിച്ഛേയ്യ കുതോ സഹായ”ന്തി വത്വാ അത്തനോ യഥാവുത്തേനത്ഥേന ഏകചരിയായ ഗുണം ദിസ്വാ പമുദിതോ പീതിസോമനസ്സജാതോ ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി - “ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി. ഏവം വത്വാ പേക്ഖമാനസ്സേവ മഹാജനസ്സ ആകാസേ ഉപ്പതിത്വാ ഗന്ധമാദനം അഗമാസി.

ഗന്ധമാദനോ നാമ ഹിമവതി ചൂളകാളപബ്ബതം, മഹാകാളപബ്ബതം, നാഗപലിവേഠനം, ചന്ദഗബ്ഭം, സൂരിയഗബ്ഭം, സുവണ്ണപസ്സം, ഹിമവന്തപബ്ബതന്തി സത്ത പബ്ബതേ അതിക്കമ്മ ഹോതി. തത്ഥ നന്ദമൂലകം നാമ പബ്ഭാരം പച്ചേകബുദ്ധാനം വസനോകാസോ. തിസ്സോ ച ഗുഹായോ - സുവണ്ണഗുഹാ, മണിഗുഹാ, രജതഗുഹാതി. തത്ഥ മണിഗുഹാദ്വാരേ മഞ്ജൂസകോ നാമ രുക്ഖോ യോജനം ഉബ്ബേധേന, യോജനം വിത്ഥാരേന. സോ യത്തകാനി ഉദകേ വാ ഥലേ വാ പുപ്ഫാനി, സബ്ബാനി താനി പുപ്ഫയതി വിസേസേന പച്ചേകബുദ്ധാഗമനദിവസേ. തസ്സൂപരിതോ സബ്ബരതനമാളോ ഹോതി. തത്ഥ സമ്മജ്ജനകവാതോ കചവരം ഛഡ്ഡേതി, സമകരണവാതോ സബ്ബരതനമയം വാലികം സമം കരോതി, സിഞ്ചനകവാതോ അനോതത്തദഹതോ ആനേത്വാ ഉദകം സിഞ്ചതി, സുഗന്ധകരണവാതോ ഹിമവന്തതോ സബ്ബേസം ഗന്ധരുക്ഖാനം ഗന്ധേ ആനേതി, ഓചിനകവാതോ പുപ്ഫാനി ഓചിനിത്വാ പാതേതി, സന്ഥരകവാതോ സബ്ബത്ഥ സന്ഥരതി. സദാ പഞ്ഞത്താനേവ ചേത്ഥ ആസനാനി ഹോന്തി, യേസു പച്ചേകബുദ്ധുപ്പാദദിവസേ ഉപോസഥദിവസേ ച സബ്ബപച്ചേകബുദ്ധാ സന്നിപതിത്വാ നിസീദന്തി. അയം തത്ഥ പകതി. അഭിസമ്ബുദ്ധ-പച്ചേകബുദ്ധോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദതി. തതോ സചേ തസ്മിം കാലേ അഞ്ഞേപി പച്ചേകബുദ്ധാ സംവിജ്ജന്തി, തേപി തങ്ഖണം സന്നിപതിത്വാ പഞ്ഞത്താസനേസു നിസീദന്തി. നിസീദിത്വാ ച കിഞ്ചിദേവ സമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠഹന്തി, തതോ സങ്ഘത്ഥേരോ അധുനാഗതപച്ചേകബുദ്ധം സബ്ബേസം അനുമോദനത്ഥായ “കഥമധിഗത”ന്തി കമ്മട്ഠാനം പുച്ഛതി. തദാപി സോ തമേവ അത്തനോ ഉദാനബ്യാകരണഗാഥം ഭാസതി. പുന ഭഗവാപി ആയസ്മതാ ആനന്ദേന പുട്ഠോ തമേവ ഗാഥം ഭാസതി, ആനന്ദോ ച സങ്ഗീതിയന്തി ഏവമേകേകാ ഗാഥാ പച്ചേകസമ്ബോധിഅഭിസമ്ബുദ്ധട്ഠാനേ, മഞ്ജൂസകമാളേ , ആനന്ദേന പുച്ഛിതകാലേ, സങ്ഗീതിയന്തി ചതുക്ഖത്തും ഭാസിതാ ഹോതീതി.

പഠമഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൬. സംസഗ്ഗജാതസ്സാതി കാ ഉപ്പത്തി? അയമ്പി പച്ചേകബോധിസത്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി പുരിമനയേനേവ സമണധമ്മം കരോന്തോ കസിണപരികമ്മം കത്വാ, പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ, നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ, ലക്ഖണസമ്മസനം കത്വാ, അരിയമഗ്ഗം അനധിഗമ്മ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തി. സോ തതോ ചുതോ ബാരാണസിരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി ഉപ്പജ്ജിത്വാ പുരിമനയേനേവ വഡ്ഢമാനോ യതോ പഭുതി "അയം ഇത്ഥീ അയം പുരിസോ"തി വിസേസം അഞ്ഞാസി, തതുപാദായ ഇത്ഥീനം ഹത്ഥേ ന രമതി, ഉച്ഛാദനന്ഹാപനമണ്ഡനാദിമത്തമ്പി ന സഹതി. തം പുരിസാ ഏവ പോസേന്തി, ഥഞ്ഞപായനകാലേ ധാതിയോ കഞ്ചുകം പടിമുഞ്ചിത്വാ പുരിസവേസേന ഥഞ്ഞം പായേന്തി. സോ ഇത്ഥീനം ഗന്ധം ഘായിത്വാ സദ്ദം വാ സുത്വാ രോദതി, വിഞ്ഞുതം പത്തോപി ഇത്ഥിയോ പസ്സിതും ന ഇച്ഛതി, തേന തം **അനിത്ഥിഗന്ധോ**ത്വേവ സഞ്ജാനിംസു.

തസ്മിം സോളസവസ്സുദ്ദേസികേ ജാതേ രാജാ "കുലവംസം സണ്ഠപേസ്സാമീ"തി നാനാകുലേഹി തസ്സ അനുരൂപാ കഞ്ഞായോ ആനേത്വാ അഞ്ഞതരം അമച്ചം ആണാപേസി "കുമാരം രമാപേഹീ"തി. അമച്ചോ ഉപായേന തം രമാപേതുകാമോ തസ്സ അവിദൂരേ സാണിപാകാരം പരിക്ഖിപാപേത്വാ നാടകാനി പയോജാപേസി. കുമാരോ ഗീതവാദിതസദ്ദം സുത്വാ - "കസ്സേസോ സദ്ദോ"തി ആഹ. അമച്ചോ "തവേസോ, ദേവ, നാടകിത്ഥീനം സദ്ദോ, പുഞ്ഞവന്താനം ഈദിസാനി നാടകാനി ഹോന്തി, അഭിരമ, ദേവ, മഹാപുഞ്ഞോസി ത്വ"ന്തി ആഹ. കുമാരോ അമച്ചം ദണ്ഡേന താളാപേത്വാ നിക്കഡ്ഢാപേസി. സോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ കുമാരസ്സ മാതരാ സഹ ഗന്ത്വാ, കുമാരം ഖമാപേത്വാ, പുന അമച്ചം അപ്പേസി. കുമാരോ തേഹി അതിനിപ്പീളിയമാനോ സേട്ഠസുവണ്ണം ദത്വാ സുവണ്ണകാരേ ആണാപേസി - "സുന്ദരം ഇത്ഥിരൂപം കരോഥാ"തി. തേ വിസ്സകമ്മുനാ നിമ്മിതസദിസം സബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതം ഇത്ഥിരൂപം കത്വാ ദസ്സേസും. കുമാരോ ദിസ്വാ വിമ്ഹയേന സീസം ചാലേത്വാ മാതാപിതൂനം പേസേസി "യദി ഈദിസിം ഇത്ഥിം ലഭിസ്സാമി, ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി. മാതാപിതരോ "അമ്ഹാകം പുത്തോ മഹാപുഞ്ഞോ, അവസ്സം തേന സഹ കതപുഞ്ഞാ കാചി ദാരികാ ലോകേ ഉപ്പന്നാ ഭവിസ്സതീ"തി തം സുവണ്ണരൂപം രഥം ആരോപേത്വാ അമച്ചാനം അപ്പേസും "ഗച്ഛഥ, ഈദിസിം ദാരികം ഗവേസഥാ"തി. തേ ഗഹേത്വാ സോളസ മഹാജനപദേ വിചരന്താ തം തം ഗാമം ഗന്ത്വാ ഉദകതിത്ഥാദീസു യത്ഥ യത്ഥ ജനസമൂഹം പസ്സന്തി, തത്ഥ തത്ഥ ദേവതം വിയ സുവണ്ണരൂപം ഠപേത്വാ നാനാപുപ്ഫവത്ഥാലങ്കാരേഹി പൂജം കത്വാ, വിതാനം ബന്ധിത്വാ, ഏകമന്തം തിട്ഠന്തി - "യദി കേനചി ഏവരൂപാ ദിട്ഠപുബ്ബാ ഭവിസ്സതി, സോ കഥം സമുട്ഠാപേസ്സതീ"തി? ഏതേനുപായേന അഞ്ഞത്ര മദ്ദരട്ഠാ സബ്ബേ ജനപദേ ആഹിണ്ഡിത്വാ തം "ഖുദ്ദകരട്ഠ"ന്തി അവമഞ്ഞമാനാ തത്ഥ പഠമം അഗന്ത്വാ നിവത്തിംസു.

തതോ നേസം അഹോസി "മദ്ദരട്ഠമ്പി താവ ഗച്ഛാമ, മാ നോ ബാരാണസിം പവിട്ഠേപി രാജാ പുന പാഹേസീ"തി മദ്ദരട്ഠേ സാഗലനഗരം അഗമംസു. സാഗലനഗരേ ച മദ്ദവോ നാമ രാജാ. തസ്സ ധീതാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികാ അഭിരൂപാ ഹോതി. തസ്സാ വണ്ണദാസിയോ ന്ഹാനോദകത്ഥായ തിത്ഥം ഗതാ. തത്ഥ അമച്ചേഹി ഠപിതം തം സുവണ്ണരൂപം ദൂരതോവ ദിസ്വാ "അമ്ഹേ ഉദകത്ഥായ പേസേത്വാ രാജപുത്തീ സയമേവ ആഗതാ"തി ഭണന്തിയോ സമീപം ഗന്ത്വാ "നായം സാമിനീ, അമ്ഹാകം സാമിനീ ഇതോ അഭിരൂപതരാ"തി ആഹംസു. അമച്ചാ തം സുത്വാ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ അനുരൂപേന നയേന ദാരികം യാചിംസു, സോപി അദാസി. തതോ ബാരാണസിരഞ്ഞോ പാഹേസും "ലദ്ധാ ദാരികാ, സാമം ആഗച്ഛിസ്സതി, ഉദാഹു അമ്ഹേവ ആനേമാ"തി? സോ ച "മയി ആഗച്ഛന്തേ ജനപദപീളാ ഭവിസ്സതി, തുമ്ഹേവ ആനേഥാ"തി പേസേസി.

അമച്ചാ ദാരികം ഗഹേത്വാ നഗരാ നിക്ഖമിത്വാ കുമാരസ്സ പാഹേസും - "ലദ്ധാ സുവണ്ണരൂപസദിസീ ദാരികാ"തി. കുമാരോ സുത്വാവ രാഗേന അഭിഭൂതോ പഠമജ്ഝാനാ പരിഹായി. സോ ദൂതപരമ്പരം പേസേസി "സീഘം ആനേഥ, സീഘം ആനേഥാ"തി. തേ സബ്ബത്ഥ ഏകരത്തിവാസേനേവ ബാരാണസിം പത്വാ ബഹിനഗരേ ഠിതാ രഞ്ഞോ പാഹേസും - "അജ്ജ പവിസിതബ്ബം, നോ"തി? രാജാ "സേട്ഠകുലാ ആനീതാ ദാരികാ, മങ്ഗലകിരിയം കത്വാ മഹാസക്കാരേന പവേസേസ്സാമ, ഉയ്യാനം താവ നം നേഥാ"തി ആണാപേസി. തേ തഥാ അകംസു. സാ അച്ചന്തസുഖുമാലാ യാനുഗ്ഘാതേന ഉബ്ബാള്ഹാ അദ്ധാനപരിസ്സമേന ഉപ്പന്നവാതരോഗാ മിലാതമാലാ വിയ ഹുത്വാ രത്തിംയേവ കാലമകാസി. അമച്ചാ "സക്കാരാ പരിഭട്ഠമ്ഹാ"തി പരിദേവിംസു. രാജാ ച നാഗരാ ച "കുലവംസോ വിനട്ഠോ"തി പരിദേവിംസു. നഗരേ മഹാകോലാഹലം അഹോസി. കുമാരസ്സ സുതമത്തേയേവ മഹാസോകോ ഉദപാദി. തതോ കുമാരോ സോകസ്സ മൂലം ഖണിതുമാരദ്ധോ. സോ ചിന്തേസി - "അയം സോകോ നാമ ന അജാതസ്സ ഹോതി, ജാതസ്സ പന ഹോതി, തസ്മാ ജാതിം പടിച്ച സോകോ"തി. "ജാതി പന കിം പടിച്ചാ"തി? തതോ "ഭവം പടിച്ച ജാതീ"തി ഏവം പുബ്ബഭാവനാനുഭാവേന യോനിസോ മനസികരോന്തോ അനുലോമപടിലോമപടിച്ചസമുപ്പാദം ദിസ്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തോ തത്ഥേവ നിസിന്നോ

പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. തം മഗ്ഗഫലസുഖേന സുഖിതം സന്തിന്ദ്രിയം സന്തമാനസം നിസിന്നം ദിസ്വാ, പണിപാതം കത്വാ, അമച്ചാ ആഹംസു - “മാ സോചി, ദേവ, മഹന്തോ ജമ്ബുദീപോ, അഞ്ഞം തതോ സുന്ദരതരം ആനേസ്സാമാ”തി. സോ ആഹ - “നാഹം സോചകോ, നിസ്സോകോ പച്ചേകബുദ്ധോ അഹ”ന്തി. ഇതോ പരം സബ്ബം പുരിമഗാഥാസദിസമേവ ഠപേത്വാ ഗാഥാവണ്ണനം.

ഗാഥാവണ്ണനായം പന **സംസഗ്ഗജാതസ്സാ**തി ജാതസംസഗ്ഗസ്സ. തത്ഥ ദസ്സന, സവന, കായ, സമുല്ലപന, സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗവസേന പഞ്ചവിധോ സംസഗ്ഗോ. തത്ഥ അഞ്ഞമഞ്ഞം ദിസ്വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ **ദസ്സനസംസഗ്ഗോ** നാമ. തത്ഥ സീഹളദീപേ കാളദീഘവാപീഗാമേ പിണ്ഡായ ചരന്തം കല്യാണവിഹാരവാസീദീഘഭാണകദഹരഭിക്ഖും ദിസ്വാ പടിബദ്ധചിത്താ കേനചി ഉപായേന തം അലഭിത്വാ, കാലകതാ കുടുമ്ബിയധീതാ, തസ്സാ നിവാസനചോളഖണ്ഡം ദിസ്വാ “ഏവരൂപവത്ഥധാരിനിയാ നാമ സദ്ധിം സംവാസം നാലത്ഥ”ന്തി ഹദയം ഫാലേത്വാ കാലകതോ. സോ ഏവ ച ദഹരോ നിദസ്സനം.

പരേഹി പന കഥിയമാനം രൂപാദിസമ്പത്തിം അത്തനാ വാ ഹസിതലപിതഗീതസദ്ദം സുത്വാ സോതവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നോ രാഗോ **സവനസംസഗ്ഗോ** നാമ. തത്രാപി ഗിരിഗാമവാസീകമ്മാരധീതായ പഞ്ചഹി കുമാരീഹി സദ്ധിം പദുമസ്സരം ഗന്ത്വാ, ന്ഹത്വാ മാലം ആരോപേത്വാ, ഉച്ചാസദ്ദേന ഗായന്തിയാ ആകാസേന ഗച്ഛന്തോ സദ്ദം സുത്വാ കാമരാഗേന വിസേസാ പരിഹായിത്വാ അനയബ്യസനം പത്തോ പഞ്ചഗ്ഗളലേണവാസീ തിസ്സദഹരോ നിദസ്സനം.

അഞ്ഞമഞ്ഞം അങ്ഗപരാമസനേന ഉപ്പന്നരാഗോ **കായസംസഗ്ഗോ** നാമ. ധമ്മഗായനദഹരഭിക്ഖു ചേത്ഥ നിദസ്സനം. മഹാവിഹാരേ കിര ദഹരഭിക്ഖു ധമ്മം ഭാസതി . തത്ഥ മഹാജനേ ആഗതേ രാജാപി അഗമാസി സദ്ധിം അന്തേപുരേന. തതോ രാജധീതായ തസ്സ രൂപഞ്ച സദ്ദഞ്ച ആഗമ്മ ബലവരാഗോ ഉപ്പന്നോ, തസ്സ ച ദഹരസ്സാപി. തം ദിസ്വാ രാജാ സല്ലക്ഖേത്വാ സാണിപാകാരേന പരിക്ഖിപാപേസി. തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം പരാമസിത്വാ ആലിങ്ഗിംസു. പുന സാണിപാകാരം അപനേത്വാ പസ്സന്താ ദ്വേപി കാലകതേയേവ അദ്ദസംസൂതി.

അഞ്ഞമഞ്ഞം ആലപനസമുല്ലപനേ ഉപ്പന്നോ രാഗോ പന **സമുല്ലപനസംസഗ്ഗോ** നാമ. ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീഹി സദ്ധിം പരിഭോഗകരണേ ഉപ്പന്നരാഗോ **സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ** നാമ. ദ്വീസുപി ചേതേസു പാരാജികപ്പത്തോ ഭിക്ഖു ച ഭിക്ഖുനീ ച നിദസ്സനം. മരിചിവട്ടിനാമമഹാവിഹാരമഹേ കിര ദുട്ഠഗാമണി അഭയമഹാരാജാ മഹാദാനം പടിയാദേത്വാ ഉഭതോസങ്ഘം പരിവിസതി. തത്ഥ ഉണ്ഹയാഗുയാ ദിന്നായ സങ്ഘനവകസാമണേരീ അനാധാരകസ്സ സങ്ഘനവകസാമണേരസ്സ ദന്തവലയം ദത്വാ സമുല്ലാപം അകാസി. തേ ഉഭോപി ഉപസമ്പജ്ജിത്വാ സട്ഠിവസ്സാ ഹുത്വാ പരതീരം ഗതാ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമുല്ലാപേന പുബ്ബസഞ്ഞം പടിലഭിത്വാ താവദേവ ജാതസിനേഹാ സിക്ഖാപദം വീതിക്കമിത്വാ പാരാജികാ അഹേസുന്തി.

ഏവം പഞ്ചവിധേ സംസഗ്ഗേ യേന കേനചി സംസഗ്ഗേന ജാതസംസഗ്ഗസ്സ **ഭവതി സ്നേഹോ,** പുരിമരാഗപച്ചയാ ബലവരാഗോ ഉപ്പജ്ജതി. തതോ **സ്നേഹന്വയം ദുക്ഖമിദം പഹോതി** തമേവ സ്നേഹം അനുഗച്ഛന്തം സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികസോകപരിദേവാദിനാനപ്പകാരകം ദുക്ഖമിദം പഹോതി, നിബ്ബത്തതി, ഭവതി, ജായതി. അപരേ പന “ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ വോസ്സഗ്ഗോ സംസഗ്ഗോ”തി ഭണന്തി. തതോ സ്നേഹോ, സ്നേഹാ ദുക്ഖമിദന്തി.

ഏവമത്ഥപ്പഭേദം ഇമം അഡ്ഢഗാഥം വത്വാ സോ പച്ചേകബുദ്ധോ ആഹ - “സ്വാഹം യമിദം സ്നേഹന്വയം സോകാദിദുക്ഖം പഹോതി, തസ്സ ദുക്ഖസ്സ മൂലം ഖനന്തോ പച്ചേകസമ്ബോധിമധിഗതോ”തി. ഏവം വുത്തേ തേ അമച്ചാ ആഹംസു - “അമ്ഹേഹി ദാനി, ഭന്തേ, കിം കാതബ്ബ”ന്തി? തതോ സോ ആഹ - “തുമ്ഹേ വാ അഞ്ഞേ വാ യോ ഇമമ്ഹാ ദുക്ഖാ മുച്ചിതുകാമോ, സോ സബ്ബോപി **ആദീനവം സ്നേഹജം പേക്ഖമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”**തി. ഏത്ഥ ച യം “സ്നേഹന്വയം ദുക്ഖമിദം പഹോതീ”തി വുത്തം “തദേവ സന്ധായ ആദീനവം സ്നേഹജം പേക്ഖമാനോ”തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അഥ വാ യഥാവുത്തേന സംസഗ്ഗേന സംസഗ്ഗജാതസ്സ ഭവതി സ്നേഹോ, സ്നേഹന്വയം ദുക്ഖമിദം പഹോതി, ഏതം യഥാഭൂതം ആദീനവം സ്നേഹജം പേക്ഖമാനോ അഹം അധിഗതോതി. ഏവം അഭിസമ്ബന്ധിത്വാ ചതുത്ഥപാദോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ഉദാനവസേന വുത്തോപി വേദിതബ്ബോ. തതോ പരം സബ്ബം പുരിമഗാഥായ വുത്തസദിസമേവാതി.

സംസഗ്ഗഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൭. മിത്തേ സുഹജ്ജേതി കാ ഉപ്പത്തി? അയം പച്ചേകബോധിസത്തോ പുരിമഗാഥായ വുത്തനയേനേവ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ബാരാണസിയം രജ്ജം കാരേന്തോ പഠമം ഝാനം നിബ്ബത്തേത്വാ “കിം സമണധമ്മോ വരോ, രജ്ജം വര”ന്തി വീമംസിത്വാ ചതുന്നം അമച്ചാനം ഹത്ഥേ രജ്ജം നിയ്യാതേത്വാ

സമണധമ്മം കരോതി. അമച്ചാ "ധമ്മേന സമേന കരോഥാ"തി വുത്താപി ലഞ്ജം ഗഹേത്വാ അധമ്മേന കരോന്തി. തേ ലഞ്ജം ഗഹേത്വാ സാമികേ പരാജേന്തോ ഏകദാ അഞ്ഞതരം രാജവല്ലഭം പരാജേസും. സോ രഞ്ഞോ ഭത്തഹാരകേന സദ്ധിം പവിസിത്വാ സബ്ബം ആരോചേസി. രാജാ ദുതിയദിവസേ സയം വിനിച്ഛയട്ഠാനം അഗമാസി. തതോ മഹാജനകായാ - "അമച്ചാ സാമികേ അസാമികേ കരോന്തീ"തി മഹാസദ്ദം കരോന്താ മഹായുദ്ധം വിയ അകംസു. അഥ രാജാ വിനിച്ഛയട്ഠാനാ വുട്ഠായ പാസാദം അഭിരുഹിത്വാ സമാപത്തിം അപ്പേതും നിസിന്നോ തേന സദ്ദേന വിക്ഖിത്തചിത്തോ ന സക്കോതി അപ്പേതും. സോ "കിം മേ രജ്ജേന, സമണധമ്മോ വരോ"തി രജ്ജസുഖം പഹായ പുന സമാപത്തിം നിബ്ബത്തേത്വാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകസമ്ബോധിം സച്ഛാകാസി. കമ്മട്ഠാനഞ്ച പുച്ഛിതോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

> "മിത്തേ സുഹജ്ജേ അനുകമ്പമാനോ, ഹാപേതി അത്ഥം പടിബദ്ധചിത്തോ;
> ഏതം ഭയം സന്ഥവേ പേക്ഖമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ മേത്തായനവസേന **മിത്താ**. സുഹദയഭാവേന **സുഹജ്ജാ**. കേചി ഹി ഏകന്തഹിതകാമതായ മിത്താവ ഹോന്തി, ന സുഹജ്ജാ. കേചി ഗമനാഗമനട്ഠാനനിസജ്ജാസമുല്ലാപാദീസു ഹദയസുഖജനനേന സുഹജ്ജാവ ഹോന്തി, ന മിത്താ. കേചി തദുഭയവസേന സുഹജ്ജാ ചേവ മിത്താ ച. തേ ദുവിധാ ഹോന്തി - അഗാരിയാ അനഗാരിയാ ച. തത്ഥ അഗാരിയാ തിവിധാ ഹോന്തി - ഉപകാരോ, സമാനസുഖദുക്ഖോ, അനുകമ്പകോതി. അനഗാരിയാ വിസേസേന അത്ഥക്ഖായിനോ ഏവ. തേ ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ ഹോന്തി. യഥാഹ -

> "ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി ഉപകാരോ മിത്തോ സുഹദോ വേദിതബ്ബോ - പമത്തം രക്ഖതി, പമത്തസ്സ സാപതേയ്യം രക്ഖതി, ഭീതസ്സ സരണം ഹോതി, ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു തദ്ദിഗുണം ഭോഗം അനുപ്പദേതി" (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൧).

തഥാ -

> "ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി സമാനസുഖദുക്ഖോ മിത്തോ സുഹദോ വേദിതബ്ബോ - ഗുയ്ഹമസ്സ ആചിക്ഖതി, ഗുയ്ഹമസ്സ പരിഗൂഹതി, ആപദാസു ന വിജഹതി, ജീവിതമ്പിസ്സ അത്ഥായ പരിച്ചത്തം ഹോതി" (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൨).

തഥാ -

> "ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി അനുകമ്പകോ മിത്തോ സുഹദോ വേദിതബ്ബോ - അഭവേനസ്സ ന നന്ദതി, ഭവേനസ്സ നന്ദതി, അവണ്ണം ഭണമാനം നിവാരേതി, വണ്ണം ഭണമാനം പസംസതി" (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൪).

തഥാ -

> "ചതൂഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി അത്ഥക്ഖായീ മിത്തോ സുഹദോ വേദിതബ്ബോ - പാപാ നിവാരേതി, കല്യാണേ നിവേസേതി, അസ്സുതം സാവേതി, സഗ്ഗസ്സ മഗ്ഗം ആചിക്ഖതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൩).

തേസ്വിധ അഗാരിയാ അധിപ്പേതാ. അത്ഥതോ പന സബ്ബേപി യുജ്ജന്തി. തേ മിത്തേ സുഹജ്ജേ. **അനുകമ്പമാനോ**തി അനുദയമാനോ. തേസം സുഖം ഉപസംഹരിതുകാമോ ദുക്ഖം അപഹരിതുകാമോ ച.

ഹാപേതി അത്ഥന്തി ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥവസേന തിവിധം, തഥാ അത്തത്ഥപരത്ഥഉഭയത്ഥവസേനാപി തിവിധം. അത്ഥം ലദ്ധവിനാസനേന അലദ്ധാനുപ്പാദനേനാതി ദ്വിധാപി ഹാപേതി വിനാസേതി. **പടിബദ്ധചിത്തോ**തി "അഹം ഇമം വിനാ ന ജീവാമി, ഏസ മേ ഗതി, ഏസ മേ പരായണ"ന്തി ഏവം അത്താനം നീചേ ഠാനേ ഠപേന്തോപി പടിബദ്ധചിത്തോ ഹോതി. "ഇമേ മം വിനാ ന ജീവന്തി, അഹം തേസം ഗതി, തേസം പരായണ"ന്തി ഏവം അത്താനം ഉച്ചേ ഠാനേ ഠപേന്തോപി പടിബദ്ധചിത്തോ ഹോതി. ഇധ പന ഏവം പടിബദ്ധചിത്തോ അധിപ്പേതോ. **ഏതം ഭയ**ന്തി ഏതം അത്ഥഹാപനഭയം, അത്തനോ സമാപത്തിഹാനിം സന്ധായ വുത്തം. **സന്ഥവേ**തി തിവിധോ സന്ഥവോ - തണ്ഹാദിട്ഠിമിത്തസന്ഥവവസേന. തത്ഥ അട്ഠസതപ്പഭേദാപി തണ്ഹാ തണ്ഹാസന്ഥവോ, ദ്വാസട്ഠിഭേദാപി ദിട്ഠി ദിട്ഠിസന്ഥവോ, പടിബദ്ധചിത്തതായ മിത്താനുകമ്പനാ മിത്തസന്ഥവോ. സോ ഇധാധിപ്പേതോ. തേന ഹിസ്സ സമാപത്തി പരിഹീനാ. തേനാഹ - "ഏതം ഭയം സന്ഥവേ പേക്ഖമാനോ അഹമധിഗതോ"തി. സേസം വുത്തസദിസമേവാതി വേദിതബ്ബന്തി.

മിത്തസുഹജ്ജഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൮. വംസോ വിസാലോതി കാ ഉപ്പത്തി? പുബ്ബേ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ തയോ പച്ചേകബോധിസത്താ പബ്ബജിത്വാ വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ ദേവലോകേ ഉപ്പന്നാ. തതോ ചവിത്വാ തേസം ജേട്ഠകോ ബാരാണസിരാജകുലേ നിബ്ബത്തോ, ഇതരേ പച്ചന്തരാജകുലേസു. തേ ഉഭോപി കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ, അനുക്കമേന പച്ചേകബുദ്ധാ ഹുത്വാ, നന്ദമൂലകപബ്ഭാരേ വസന്താ ഏകദിവസം സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ "മയം കിം കമ്മം കത്വാ ഇമം ലോകുത്തരസുഖം അനുപ്പത്താ"തി ആവജ്ജേത്വാ പച്ചവേക്ഖമാനാ കസ്സപബുദ്ധകാലേ അത്തനോ ചരിയം അദ്ദസംസു. തതോ "തതിയോ കുഹി"ന്തി ആവജ്ജേന്താ ബാരാണസിയം രജ്ജം കാരേന്തം ദിസ്വാ തസ്സ ഗുണേ സരിത്വാ "സോ പകതിയാവ അപ്പിച്ഛതാദിഗുണസമന്നാഗതോ അഹോസി, അമ്ഹാകഞ്ഞേവ ഓവാദകോ വത്താ വചനക്ഖമോ പാപഗരഹീ, ഹന്ദ, നം ആരമ്മണം ദസ്സേത്വാ മോചേസ്സാമാ"തി ഓകാസം ഗവേസന്താ തം ഏകദിവസം സബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതം ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ആകാസേനാഗന്ത്വാ ഉയ്യാനദ്വാരേ വേളുഗുമ്ബമൂലേ അട്ഠംസു. മഹാജനോ അതിത്തോ രാജദസ്സനേന രാജാനം ഓലോകേതി. തതോ രാജാ "അത്ഥി നു ഖോ കോചി മമ ദസ്സനേ അബ്യാവടോ"തി ഓലോകേന്തോ പച്ചേകബുദ്ധേ അദ്ദക്ഖി. സഹ ദസ്സനേനേവ ചസ്സ തേസു സിനേഹോ ഉപ്പജ്ജി.

സോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധാ ഓരുയ്ഹ സന്തേന ഉപചാരേന തേ ഉപസങ്കമിത്വാ "ഭന്തേ, കിം നാമാ തുമ്ഹേ"തി പുച്ഛി. തേ ആഹംസു "മയം, മഹാരാജ, അസജ്ജമാനാ നാമാ"തി. "ഭന്തേ, 'അസജ്ജമാനാ'തി ഏതസ്സ കോ അത്ഥോ"തി? "അലഗ്ഗനത്ഥോ, മഹാരാജാ"തി. തതോ തം വേളുഗുമ്ബം ദസ്സേന്താ ആഹംസു - "സേയ്യഥാപി, മഹാരാജ, ഇമം വേളുഗുമ്ബം സബ്ബസോ മൂലഖന്ധസാഖാനുസാഖാഹി സംസിബ്ബിത്വാ ഠിതം അസിഹത്ഥോ പുരിസോ മൂലേ ഛേത്വാ ആവിഞ്ഛന്തോ ന സക്കുണേയ്യ ഉദ്ധരിതും , ഏവമേവ ത്വം അന്തോ ച ബഹി ച ജടായ ജടിതോ ആസത്തവിസത്തോ തത്ഥ ലഗ്ഗോ. സേയ്യഥാപി വാ പനസ്സ വേമജ്ഝഗതോപി അയം വംസകളീരോ അസഞ്ജാതസാഖത്താ കേനചി അലഗ്ഗോ ഠിതോ, സക്കാ ച പന അഗ്ഗേ വാ മൂലേ വാ ഛേത്വാ ഉദ്ധരിതും, ഏവമേവ മയം കത്ഥചി അസജ്ജമാനാ സബ്ബദിസാ ഗച്ഛാമാ"തി താവദേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ പസ്സതോ ഏവ രഞ്ഞോ ആകാസേന നന്ദമൂലകപബ്ഭാരം അഗമംസു. തതോ രാജാ ചിന്തേസി - "കദാ നു ഖോ അഹമ്പി ഏവം അസജ്ജമാനോ ഭവേയ്യ"ന്തി തത്ഥേവ നിസീദിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. പുരിമനയേനേവ കമ്മട്ഠാനം പുച്ഛിതോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

> "വംസോ വിസാലോവ യഥാ വിസത്തോ, പുത്തേസു ദാരേസു ച യാ അപേക്ഖാ;
> വംസക്കളീരോവ അസജ്ജമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **വംസോ**തി വേളു. **വിസാലോ**തി വിത്ഥിണ്ണോ. ചകാരോ അവധാരണത്ഥോ, ഏവകാരോ വാ അയം, സന്ധിവസേനേത്ഥ ഏകാരോ നട്ഠോ. തസ്സ പരപദേന സമ്ബന്ധോ, തം പച്ഛാ യോജേസ്സാമ. **യഥാ**തി പടിഭാഗേ. **വിസത്തോ**തി ലഗ്ഗോ, ജടിതോ സംസിബ്ബിതോ. **പുത്തേസു ദാരേസു ചാ**തി പുത്തധീതുഭരിയാസു. **യാ അപേക്ഖാ**തി യാ തണ്ഹാ യോ സ്നേഹോ. **വംസക്കളീരോവ അസജ്ജമാനോ**തി വംസകളീരോ വിയ അലഗ്ഗമാനോ. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ വംസോ വിസാലോ വിസത്തോ ഏവ ഹോതി, പുത്തേസു ദാരേസു ച യാ അപേക്ഖാ, സാപി ഏവം താനി വത്ഥൂനി സംസിബ്ബിത്വാ ഠിതത്താ വിസത്താ ഏവ. സ്വാഹം തായ അപേക്ഖായ അപേക്ഖവാ വിസാലോ വംസോ വിയ വിസത്തോതി ഏവം അപേക്ഖായ ആദീനവം ദിസ്വാ തം അപേക്ഖം മഗ്ഗഞാണേന ഛിന്ദന്തോ അയം വംസകളീരോവ രൂപാദീസു വാ ലോഭാദീസു വാ കാമഭവാദീസു വാ ദിട്ഠാദീസു വാ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന അസജ്ജമാനോ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോതി. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

വംസകളീരഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൯. മിഗോ അരഞ്ഞമ്ഹീതി കാ ഉപ്പത്തി? ഏകോ കിര ഭിക്ഖു കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ യോഗാവചരോ കാലം കത്വാ, ബാരാണസിയം സേട്ഠികുലേ ഉപ്പന്നോ അഡ്ഢേ മഹദ്ധനേ മഹാഭോഗേ, സോ സുഭഗോ അഹോസി. തതോ പരദാരികോ ഹുത്വാ തത്ഥ കാലകതോ നിരയേ നിബ്ബത്തോ തത്ഥ പച്ചിത്വാ വിപാകാവസേസേന സേട്ഠിഭരിയായ കുച്ഛിമ്ഹി ഇത്ഥിപടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. നിരയതോ ആഗതാനം ഗത്താനി ഉണ്ഹാനി ഹോന്തി. തേന സേട്ഠിഭരിയാ ഡയ്ഹമാനേന ഉദരേന കിച്ഛേന കസിരേന തം ഗബ്ഭം ധാരേത്വാ കാലേന ദാരികം വിജായി. സാ ജാതദിവസതോ പഭുതി മാതാപിതൂനം സേസബന്ധുപരിജനാനഞ്ച ദേസ്സാ അഹോസി. വയപ്പത്താ ച യമ്ഹി കുലേ ദിന്നാ, തത്ഥാപി സാമികസസ്സുസസുരാനം ദേസ്സാവ അഹോസി അപ്പിയാ അമനാപാ. അഥ നക്ഖത്തേ ഘോസിതേ സേട്ഠിപുത്തോ തായ സദ്ധിം കീളിതും അനിച്ഛന്തോ വേസിം ആനേത്വാ കീളതി. സാ തം ദാസീനം സന്തികാ സുത്വാ സേട്ഠിപുത്തം ഉപസങ്കമിത്വാ നാനപ്പകാരേഹി

അനുനയിത്വാ ആഹ - “അയ്യപുത്ത, ഇത്ഥീ നാമ സചേപി ദസന്നം രാജൂനം കനിട്ഠാ ഹോതി, ചക്കവത്തിനോ വാ ധീതാ, തഥാപി സാമികസ്സ പേസനകരാ ഹോതി. സാമികേ അനാലപന്തേ സൂലേ ആരോപിതാ വിയ ദുക്ഖം പടിസംവേദേതി. സചേ അഹം അനുഗ്ഗഹാരഹാ, അനുഗ്ഗഹേതബ്ബാ. നോ ചേ, വിസ്സജ്ജേതബ്ബാ, അത്തനോ ഞാതികുലം ഗമിസ്സാമീ”തി. സേട്ഠിപുത്തോ - “ഹോതു, ഭദ്ദേ, മാ സോചി, കീളനസജ്ജാ ഹോഹി, നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമാ”തി ആഹ. സേട്ഠിധീതാ താവതകേനപി സല്ലാപമത്തേന ഉസ്സാഹജാതാ “സ്വേ നക്ഖത്തം കീളിസ്സാമീ”തി ബഹും ഖജ്ജഭോജ്ജം പടിയാദേതി. സേട്ഠിപുത്തോ ദുതിയദിവസേ അനാരോചേത്വാവ കീളനട്ഠാനം ഗതോ. സാ “ഇദാനി പേസേസ്സതി, ഇദാനി പേസേസ്സതീ”തി മഗ്ഗം ഓലോകേന്തീ നിസിന്നാ ഉസ്സൂരം ദിസ്വാ മനുസ്സേ പേസേസി. തേ പച്ചാഗന്ത്വാ “സേട്ഠിപുത്തോ ഗതോ”തി ആരോചേസും. സാ സബ്ബം തം പടിയാദിതം ആദായ യാനം അഭിരുഹിത്വാ ഉയ്യാനം ഗന്തും ആരദ്ധാ.

അഥ നന്ദമൂലകപബ്ഭാരേ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ സത്തമേ ദിവസേ നിരോധാ വുട്ഠായ അനോതത്തേ മുഖം ധോവിത്വാ നാഗലതാദന്തപോണം ഖാദിത്വാ “കത്ഥ അജ്ജ ഭിക്ഖം ചരിസ്സാമീ”തി ആവജ്ജേന്തോ തം സേട്ഠിധീതരം ദിസ്വാ “ഇമിസ്സാ മയി സക്കാരം കരിത്വാ തം കമ്മം പരിക്ഖയം ഗമിസ്സതീ”തി ഞത്വാ പബ്ഭാരസമീപേ സട്ഠിയോജനം മനോസിലാതലം, തത്ഥ ഠത്വാ നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ ആകാസേനാഗന്ത്വാ തസ്സാ പടിപഥേ ഓരുയ്ഹ ബാരാണസീഭിമുഖോ അഗമാസി. തം ദിസ്വാ ദാസിയോ സേട്ഠിധീതായ ആരോചേസും. സാ യാനാ ഓരുയ്ഹ സക്കച്ചം വന്ദിത്വാ, പത്തം ഗഹേത്വാ, സബ്ബരസസമ്പന്നേന ഖാദനീയഭോജനീയേന പൂരേത്വാ, പദുമപുപ്ഫേന പടിച്ഛാദേത്വാ ഹേട്ഠാപി പദുമപുപ്ഫം കത്വാ, പുപ്ഫകലാപം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ, പച്ചേകബുദ്ധം ഉപസങ്കമിത്വാ, തസ്സ ഹത്ഥേ പത്തം ദത്വാ, വന്ദിത്വാ, പുപ്ഫകലാപഹത്ഥാ പത്ഥേസി “ഭന്തേ, യഥാ ഇദം പുപ്ഫം, ഏവാഹം യത്ഥ യത്ഥ ഉപ്പജ്ജാമി, തത്ഥ തത്ഥ മഹാജനസ്സ പിയാ ഭവേയ്യം മനാപാ”തി. ഏവം പത്ഥേത്വാ ദുതിയം പത്ഥേസി “ഭന്തേ, ദുക്ഖോ ഗബ്ഭവാസോ, തം അനുപഗമ്മ പദുമപുപ്ഫേ ഏവം പടിസന്ധി ഭവേയ്യാ”തി. തതിയമ്പി പത്ഥേസി “ഭന്തേ, ജിഗുച്ഛനീയോ മാതുഗാമോ, ചക്കവത്തിധീതാപി പരവസം ഗച്ഛതി, തസ്മാ അഹം ഇത്ഥിഭാവം അനുപഗമ്മ പുരിസോ ഭവേയ്യ”ന്തി. ചതുത്ഥമ്പി പത്ഥേസി “ഭന്തേ, ഇമം സംസാരദുക്ഖം അതിക്കമ്മ പരിയോസാനേ തുമ്ഹേഹി പത്തം അമതം പാപുണേയ്യ”ന്തി.

ഏവം ചതുരോ പണിധയോ കത്വാ, തം പദുമപുപ്ഫകലാപം പൂജേത്വാ, പച്ചേകബുദ്ധസ്സ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ “പുപ്ഫസദിസോ ഏവ മേ ഗന്ധോ ചേവ വണ്ണോ ച ഹോതൂ”തി ഇമം പഞ്ചമം പണിധിം അകാസി. തതോ പച്ചേകബുദ്ധോ പത്തം പുപ്ഫകലാപഞ്ച ഗഹേത്വാ ആകാസേ ഠത്വാ -

> “ഇച്ഛിതം പത്ഥിതം തുയ്ഹം, ഖിപ്പമേവ സമിജ്ഝതു;
> സബ്ബേ പൂരേന്തു സങ്കപ്പാ, ചന്ദോ പന്നരസോ യഥാ”തി. -

ഇമായ ഗാഥായ സേട്ഠിധീതായ അനുമോദനം കത്വാ “സേട്ഠിധീതാ മം ഗച്ഛന്തം പസ്സതൂ”തി അധിട്ഠഹിത്വാ നന്ദമൂലകപബ്ഭാരം അഗമാസി. സേട്ഠിധീതായ തം ദിസ്വാ മഹതീ പീതി ഉപ്പന്നാ. ഭവന്തരേ കതം അകുസലകമ്മം അനോകാസതായ പരിക്ഖീണം, ചിഞ്ചമ്ബിലധോതതമ്ബഭാജനമിവ സുദ്ധാ ജാതാ. താവദേവ ചസ്സാ പതികുലേ ഞാതികുലേ ച സബ്ബോ ജനോ തുട്ഠോ “കിം കരോമാ”തി പിയവചനാനി പണ്ണാകാരാനി ച പേസേസി. സേട്ഠിപുത്തോ മനുസ്സേ പേസേസി “സീഘം സീഘം ആനേഥ സേട്ഠിധീതരം, അഹം വിസ്സരിത്വാ ഉയ്യാനം ആഗതോ”തി. തതോ പഭുതി ച നം ഉരേ വിലിത്തചന്ദനം വിയ ആമുത്തമുത്താഹാരം വിയ പുപ്ഫമാലം വിയ ച പിയായന്തോ പരിഹരി.

സാ തത്ഥ യാവതായുകം ഇസ്സരിയഭോഗസുഖം അനുഭവിത്വാ കാലം കത്വാ പുരിസഭാവേന ദേവലോകേ പദുമപുപ്ഫേ ഉപ്പജ്ജി. സോ ദേവപുത്തോ ഗച്ഛന്തോപി പദുമപുപ്ഫഗബ്ഭേയേവ ഗച്ഛതി, തിട്ഠന്തോപി, നിസീദന്തോപി, സയന്തോപി പദുമഗബ്ഭേയേവ സയതി. മഹാപദുമദേവപുത്തോതി ചസ്സ നാമം അകംസു. ഏവം സോ തേന ഇദ്ധാനുഭാവേന അനുലോമപടിലോമം ഛദേവലോകേ ഏവ സംസരതി.

തേന ച സമയേന ബാരാണസിരഞ്ഞോ വീസതി ഇത്ഥിസഹസ്സാനി ഹോന്തി. രാജാ ഏകിസ്സാപി കുച്ഛിയം പുത്തം ന ലഭതി. അമച്ചാ രാജാനം വിഞ്ഞാപേസും “ദേവ, കുലവംസാനുപാലകോ പുത്തോ ഇച്ഛിതബ്ബോ, അത്രജേ അവിജ്ജമാനേ ഖേത്രജോപി കുലവംസധരോ ഹോതീ”തി. രാജാ “ഠപേത്വാ മഹേസിം അവസേസാ നാടകിത്ഥിയോ സത്താഹം ധമ്മനാടകം കരോന്തു”തി യഥാകാമം ബഹി ചരാപേസി, തഥാപി പുത്തം നാലത്ഥ. പുന അമച്ചാ ആഹംസു - “മഹാരാജ, മഹേസീ നാമ പുഞ്ഞേന ച പഞ്ഞായ ച സബ്ബിത്ഥീനം അഗ്ഗാ, അപ്പേവ നാമ ദേവോ മഹേസിയാപി കുച്ഛിസ്മിം പുത്തം ലഭേയ്യാ”തി. രാജാ മഹേസിയാ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി. സാ ആഹ - “മഹാരാജ, യാ

ഇത്ഥീ സച്ചവാദിനീ സീലവതീ, സാ പുത്തം ലഭേയ്യ, ഹിരോത്തപ്പരഹിതായ കുതോ പുത്തോ"തി പാസാദം അഭിരുഹിത്വാ പഞ്ച സീലാനി സമാദിയിത്വാ പുനപ്പുനം അനുമജ്ജതി. സീലവതിയാ രാജധീതായ പഞ്ച സീലാനി അനുമജ്ജന്തിയാ പുത്തപത്ഥനാചിത്തേ ഉപ്പന്നമത്തേ സക്കസ്സ ആസനം സന്തപ്പി.

അഥ സക്കോ ആസനതാപകാരണം ആവജ്ജേന്തോ ഏതമത്ഥം വിദിത്വാ "സീലവതിയാ രാജധീതായ പുത്തവരം ദേമീ"തി ആകാസേനാഗന്ത്വാ ദേവിയാ സമ്മുഖേ ഠത്വാ "കിം പത്ഥേസി ദേവീ"തി പുച്ഛി. "പുത്തം, മഹാരാജാ"തി. "ദമ്മി തേ, ദേവി, പുത്തം, മാ ചിന്തയീ"തി വത്വാ ദേവലോകം ഗന്ത്വാ "അത്ഥി നു ഖോ ഏത്ഥ ഖീണായുകോ"തി ആവജ്ജേന്തോ "അയം മഹാപദുമോ ഉപരിദേവലോകേ ഉപ്പജ്ജിതും ഇതോ ചവതീ"തി ഞത്വാ തസ്സ വിമാനം ഗന്ത്വാ "താത മഹാപദുമ, മനുസ്സലോകം ഗച്ഛാഹീ"തി യാചി. സോ ആഹ - "മഹാരാജ, മാ ഏവം ഭണി, ജേഗുച്ഛോ മനുസ്സലോകോ"തി. "താത, ത്വം മനുസ്സലോകേ പുഞ്ഞം കത്വാ ഇധൂപപന്നോ, തത്ഥേവ ഠത്വാ പാരമിയോ പൂരേതബ്ബാ, ഗച്ഛ, താതാ"തി. "ദുക്ഖോ, മഹാരാജ, ഗബ്ഭവാസോ, ന സക്കോമി തത്ഥ വസിതു"ന്തി. "കിം തേ, താത, ഗബ്ഭവാസേന, തഥാ ഹി ത്വം കമ്മമകാസി, യഥാ പദുമഗബ്ഭേയേവ നിബ്ബത്തിസ്സസി, ഗച്ഛ, താതാ"തി പുനപ്പുനം വുച്ചമാനോ അധിവാസേസി.

തതോ മഹാപദുമോ ദേവലോകാ ചവിത്വാ ബാരാണസിരഞ്ഞോ ഉയ്യാനേ സിലാപട്ടപോക്ഖരണിയം പദുമഗബ്ഭേ നിബ്ബത്തോ. തഞ്ച രത്തിം മഹേസീ പച്ചൂസസമയേ സുപിനന്തേന വീസതിഇത്ഥിസഹസ്സപരിവുതാ ഉയ്യാനം ഗന്ത്വാ സിലാപട്ടപോക്ഖരണിയം പദുമസ്സരേ പുത്തം ലദ്ധാ വിയ അഹോസി. സാ പഭാതായ രത്തിയാ സീലാനി രക്ഖമാനാ തഥേവ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഏകം പദുമപുപ്ഫം അദ്ദസ. തം നേവ തീരേ ഹോതി ന ഗമ്ഭീരേ. സഹ ദസ്സനേനേവ ചസ്സാ തത്ഥ പുത്തസിനേഹോ ഉപ്പജ്ജി. സാ സാമംയേവ പവിസിത്വാ തം പുപ്ഫം അഗ്ഗഹേസി. പുപ്ഫേ ഗഹിതമത്തേയേവ പത്താനി വികസിംസു. തത്ഥ തട്ടകേ ആസിത്തസുവണ്ണപടിമം വിയ ദാരകം അദ്ദസ. ദിസ്വാവ "പുത്തോ മേ ലദ്ധോ"തി സദ്ദം നിച്ഛാരേസി. മഹാജനോ സാധുകാരസഹസ്സാനി മുഞ്ചി, രഞ്ഞോ ച പേസേസി. രാജാ സുത്വാ "കത്ഥ ലദ്ധോ"തി പുച്ഛിത്വാ ലദ്ധോകാസഞ്ച സുത്വാ "ഉയ്യാനഞ്ച പോക്ഖരണിയം പദുമഞ്ച അമ്ഹാകഞ്ഞേവ ഖേത്തം, തസ്മാ അമ്ഹാകം ഖേത്തേ ജാതത്താ ഖേത്രജോ നാമായം പുത്തോ"തി വത്വാ നഗരം പവേസേത്വാ വീസതിസഹസ്സഇത്ഥിയോ ധാതികിച്ചം കാരാപേസി. യാ യാ കുമാരസ്സ രുചിം ഞത്വാ പത്ഥിതപത്ഥിതം ഖാദനീയം ഖാദാപേതി, സാ സാ സഹസ്സം ലഭതി. സകലബാരാണസീ ചലിതാ, സബ്ബോ ജനോ കുമാരസ്സ പണ്ണാകാരസഹസ്സാനി പേസേസി. കുമാരോ തം തം അതിനേത്വാ "ഇമം ഖാദ, ഇമം ഭുഞ്ജാ"തി വുച്ചമാനോ ഭോജനേന ഉബ്ബാള്ഹോ ഉക്കണ്ഠിതോ ഹുത്വാ, ഗോപുരദ്വാരം ഗന്ത്വാ, ലാഖാഗുളകേന കീളതി.

തദാ അഞ്ഞതരോ പച്ചേകബുദ്ധോ ബാരാണസിം നിസ്സായ ഇസിപതനേ വസതി. സോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ സേനാസനവത്തസരീരപരികമ്മമനസികാരാദീനി സബ്ബകിച്ചാനി കത്വാ, പടിസല്ലാനാ വുട്ഠിതോ "അജ്ജ കത്ഥ ഭിക്ഖം ഗഹേസ്സാമീ"തി ആവജ്ജേന്തോ കുമാരസ്സ സമ്പത്തിം ദിസ്വാ "ഏസ പുബ്ബേ കിം കമ്മം കരീ"തി വീമംസന്തോ "മാദിസസ്സ പിണ്ഡപാതം ദത്വാ, ചതസ്സോ പത്ഥനാ പത്ഥേസി തത്ഥ തിസ്സോ സിദ്ധാ, ഏകാ താവ ന സിജ്ഝതി, തസ്സ ഉപായേന ആരമ്മണം ദസ്സേമീ"തി ഭിക്ഖാചരിയവസേന കുമാരസ്സ സന്തികം അഗമാസി. കുമാരോ തം ദിസ്വാ "സമണ, മാ ഇധ ആഗച്ഛി, ഇമേ ഹി തമ്പി 'ഇദം ഖാദ, ഇദം ഭുഞ്ജാ'തി വദേയ്യു"ന്തി ആഹ. സോ ഏകവചനേനേവ തതോ നിവത്തിത്വാ അത്തനോ സേനാസനം പാവിസി. കുമാരോ പരിജനം ആഹ - "അയം സമണോ മയാ വുത്തമത്തോവ നിവത്തോ, കുദ്ധോ, നു, ഖോ മമാ"തി. തതോ തേഹി "പബ്ബജിതാ നാമ, ദേവ, ന കോധപരായണാ ഹോന്തി, പരേന പസന്നമനേന യം ദിന്നം ഹോതി, തേന യാപേന്തീ"തി വുച്ചമാനോപി "കുദ്ധോ ഏവ മമായം സമണോ, ഖമാപേസ്സാമി ന"ന്തി മാതാപിതൂനം ആരോചേത്വാ ഹത്ഥിം അഭിരുഹിത്വാ, മഹതാ രാജാനുഭാവേന ഇസിപതനം ഗന്ത്വാ, മിഗയൂഥം ദിസ്വാ, പുച്ഛി "കിം നാമ ഏതേ"തി? "ഏതേ, സാമി, മിഗാ നാമാ"തി. ഏതേസം "ഇമം ഖാദഥ, ഇമം ഭുഞ്ജഥ, ഇമം സായഥാ"തി വത്വാ പടിജഗ്ഗന്താ അത്ഥീതി. നത്ഥി സാമി, യത്ഥ തിണോദകം സുലഭം, തത്ഥ വസന്തീതി.

കുമാരോ "യഥാ ഇമേ അരക്ഖിയമാനാവ യത്ഥ ഇച്ഛന്തി, തത്ഥ വസന്തി, കദാ നു, ഖോ, അഹമ്പി ഏവം വസേയ്യ"ന്തി ഏതമാരമ്മണം അഗ്ഗഹേസി. പച്ചേകബുദ്ധോപി തസ്സ ആഗമനം ഞത്വാ സേനാസനമഗ്ഗഞ്ച ചങ്കമഞ്ച സമ്മജ്ജിത്വാ, മട്ഠം കത്വാ, ഏകദ്വിക്ഖത്തും ചങ്കമിത്വാ, പദനിക്ഖേപം ദസ്സേത്വാ, ദിവാവിഹാരോകാസഞ്ച പണ്ണസാലഞ്ച സമ്മജ്ജിത്വാ, മട്ഠം കത്വാ, പവിസനപദനിക്ഖേപം ദസ്സേത്വാ, നിക്ഖമനപദനിക്ഖേപം അദസ്സേത്വാ, അഞ്ഞത്ര അഗമാസി. കുമാരോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ തം പദേസം സമ്മജ്ജിത്വാ മട്ഠം കതം ദിസ്വാ "വസതി മഞ്ഞേ ഏത്ഥ സോ പച്ചേകബുദ്ധോ"തി പരിജനേന ഭാസിതം സുത്വാ ആഹ - "പാതോപി സോ സമണോ കുദ്ധോ, ഇദാനി ഹത്ഥിഅസ്സാദീഹി അത്തനോ ഓകാസം അക്കന്തം ദിസ്വാ, സുട്ഠുതരം കുജ്ഝേയ്യ, ഇധേവ തുമ്ഹേ

തിട്ഠഥാ"തി ഹത്ഥിക്ഖന്ധാ ഓരുയ്ഹ ഏകകോവ സേനാസനം പവിട്ഠോ വത്ഥസീസേന സുസമ്മട്ഠോകാസേ പദനിക്ഖേപം ദിസ്വാ, "അയം സമണോ ഏത്ഥ ചങ്കമന്തോ ന വണിജ്ജാദികമ്മം ചിന്തേസി, അദ്ധാ അത്തനോ ഹിതമേവ ചിന്തേസി മഞ്ഞേ"തി പസന്നമാനസോ ചങ്കമം ആരുഹിത്വാ, ദൂരീകതപുഥുവിതക്കോ ഗന്ത്വാ, പാസാണഫലകേ നിസീദിത്വാ, സഞ്ജാതഏകഗ്ഗോ ഹുത്വാ, പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ, വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിഞ്ഞാണം അധിഗന്ത്വാ, പുരിമനയേനേവ പുരോഹിതേന കമ്മട്ഠാനേ പുച്ഛിതേ ഗഗനതലേ നിസിന്നോ ഇമം ഗാഥമാഹ -

> "മിഗോ അരഞ്ഞമ്ഹി യഥാ അബദ്ധോ, യേനിച്ഛകം ഗച്ഛതി ഗോചരായ;
> വിഞ്ഞൂ നരോ സേരിതം പേക്ഖമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **മിഗോ**തി ദ്വേ മിഗാ ഏണിമിഗോ, പസദമിഗോ ചാതി. അപിച സബ്ബേസം ആരഞ്ഞികാനം ചതുപ്പദാനമേതം അധിവചനം. ഇധ പന പസദമിഗോ അധിപ്പേതോ. **അരഞ്ഞമ്ഹീ**തി ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസം അരഞ്ഞം, ഇധം പന ഉയ്യാനമധിപ്പേതം, തസ്മാ ഉയ്യാനമ്ഹീതി വുത്തം ഹോതി. **യഥാ**തി പടിഭാഗേ. **അബദ്ധോ**തി രജ്ജുബന്ധനാദീഹി അബദ്ധോ, ഏതേന വിസ്സത്ഥചരിയം ദീപേതി. **യേനിച്ഛകം ഗച്ഛതി ഗോചരായ**തി യേന യേന ദിസാഭാഗേന ഗന്തുമിച്ഛതി, തേന തേന ദിസാഭാഗേന ഗോചരായ ഗച്ഛതി. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ -

> "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ആരഞ്ഞകോ മിഗോ അരഞ്ഞേ പവനേ ചരമാനോ വിസ്സത്ഥോ ഗച്ഛതി, വിസ്സത്ഥോ തിട്ഠതി, വിസ്സത്ഥോ നിസീദതി, വിസ്സത്ഥോ സേയ്യം കപ്പേതി. തം കിസ്സ ഹേതു? അനാപാഥഗതോ, ഭിക്ഖവേ, ലുദ്ദസ്സ; ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹി...പേ॰... പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. അയം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അന്ധമകാസി മാരം അപദം, വധിത്വാ മാരചക്ഖും അദസ്സനം ഗതോ പാപിമതോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൭; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൪) വിത്ഥാരോ.

വിഞ്ഞൂ നരോതി പണ്ഡിതപുരിസോ. **സേരിത**ന്തി സച്ഛന്ദവുത്തിതം അപരായത്തതം. **പേക്ഖമാനോ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഓലോകയമാനോ. അഥ വാ ധമ്മസേരിതം പുഗ്ഗലസേരിതഞ്ച. ലോകുത്തരധമ്മാ ഹി കിലേസവസം അഗമനതോ സേരിനോ തേഹി സമന്നാഗതാ പുഗ്ഗലാ ച, തേസം ഭാവനിദ്ദേസോ സേരിതാ. തം പേക്ഖമാനോതി. കിം വുത്തം ഹോതി? "യഥാ മിഗോ അരഞ്ഞമ്ഹി അബദ്ധോ യേനിച്ഛകം ഗച്ഛതി ഗോചരായ, കദാ നു ഖോ അഹമ്പി ഏവം ഗച്ഛേയ്യ"ന്തി ഇതി മേ തുമ്ഹേഹി ഇതോ ചിതോ ച പരിവാരേത്വാ ഠിതേഹി ബദ്ധസ്സ യേനിച്ഛകം ഗന്തും അലഭന്തസ്സ തസ്മിം യേനിച്ഛകഗമനാഭാവേന യേനിച്ഛകഗമനേ ചാനിസംസം ദിസ്വാ അനുക്കമേന സമഥവിപസ്സനാ പാരിപൂരിം അഗമംസു. തതോ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹി. തസ്മാ അഞ്ഞോപി വിഞ്ഞൂ പണ്ഡിതോ നരോ സേരിതം പേക്ഖമാനോ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

മിഗഅരഞ്ഞഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൪൦. ആമന്തനാ ഹോതീതി കാ ഉപ്പത്തി? അതീതേ കിര ഏകവജ്ജികബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ അഹോസി മുദുകജാതികോ. യദാ അമച്ചാ തേന സഹ യുത്തം വാ അയുത്തം വാ മന്തേതുകാമാ ഹോന്തി, തദാ നം പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം ഏകമന്തം നേന്തി. തം ഏകദിവസം ദിവാസേയ്യം ഉപഗതം അഞ്ഞതരോ അമച്ചോ "ദേവ, മമ സോതബ്ബം അത്ഥീ"തി ഏകമന്തം ഗമനം യാചി. സോ ഉട്ഠായ അഗമാസി. പുന ഏകോ മഹാഉപട്ഠാനേ നിസിന്നം വരം യാചി, ഏകോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ, ഏകോ അസ്സപിട്ഠിയം , ഏകോ സുവണ്ണരഥേ, ഏകോ സിവികായ നിസീദിത്വാ ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തം യാചി. രാജാ തതോ ഓരോഹിത്വാ ഏകമന്തം അഗമാസി. അപരോ ജനപദചാരികം ഗച്ഛന്തം യാചി, തസ്സാപി വചനം സുത്വാ ഹത്ഥിതോ ഓരുയ്ഹ ഏകമന്തം അഗമാസി. ഏവം സോ തേഹി നിബ്ബിന്നോ ഹുത്വാ പബ്ബജി. അമച്ചാ ഇസ്സരിയേന വഡ്ഢന്തി. തേസു ഏകോ ഗന്ത്വാ രാജാനം ആഹ - "അമുകം, മഹാരാജ, ജനപദം മയ്ഹം ദേഹീ"തി. രാജാ "തം ഇത്ഥന്നാമോ ഭുഞ്ജതീ"തി ഭണതി. സോ രഞ്ഞോ വചനം അനാദിയിത്വാ "ഗച്ഛാമഹം തം ജനപദം ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജാമീ"തി തത്ഥ ഗന്ത്വാ, കലഹം കത്വാ, പുന ഉഭോപി രഞ്ഞോ സന്തികം ആഗന്ത്വാ, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ദോസം ആരോചേന്തി. രാജാ "ന സക്കാ ഇമേ തോസേതു"ന്തി തേസം ലോഭേ ആദീനവം ദിസ്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകസമ്ബോധിം സച്ഛാകാസി. സോ പുരിമനയേനേവ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> "ആമന്തനാ ഹോതി സഹായമജ്ഝേ, വാസേ ഠാനേ ഗമനേ ചാരികായ;
> അനഭിജ്ഝിതം സേരിതം പേക്ഖമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തസ്സത്ഥോ - സഹായമജ്ഝേ ഠിതസ്സ ദിവാസേയ്യസങ്ഖാതേ വാസേ ച, മഹാഉപട്ഠാനസങ്ഖാതേ ഠാനേ ച, ഉയ്യാനഗമനസങ്ഖാതേ ഗമനേ ച, ജനപദചാരികസങ്ഖാതായ ചാരികായ ച "ഇദം മേ സുണ, ഇദം മേ ദേഹീ"തിആദിനാ നയേന തഥാ തഥാ ആമന്തനാ ഹോതി, തസ്മാ അഹം തത്ഥ

നിബ്ബിജ്ജിത്വാ യായം അരിയജനസേവിതാ അനേകാനിസംസാ ഏകന്തസുഖാ, ഏവം സന്തേപി ലോഭാഭിഭൂതേഹി സബ്ബകാപുരിസേഹി അനഭിജ്ഝിതാ അനഭിപത്ഥിതാ പബ്ബജ്ജാ, തം അനഭിജ്ഝിതം പരേസം അവസവത്തനേന ധമ്മപുഗ്ഗലവസേന ച സേരിതം പേക്ഖമാനോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അനുക്കമേന പച്ചേകസമ്ബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ആമന്തനാഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൪൯. **ഖിഡ്ഡാ രതീ**തി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം ഏകപുത്തകബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ അഹോസി. സോ ചസ്സ ഏകപുത്തകോ പിയോ അഹോസി മനാപോ പാണസമോ. സോ സബ്ബിരിയാപഥേസു പുത്തം ഗഹേത്വാവ വത്തതി. സോ ഏകദിവസം ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തോ തം ഠപേത്വാ ഗതോ. കുമാരോപി തം ദിവസംയേവ ഉപ്പന്നേന ബ്യാധിനാ മതോ. അമച്ചാ "പുത്തസിനേഹേന രഞ്ഞോ ഹദയമ്പി ഫലേയ്യാ"തി അനാരോചേത്വാവ നം ഝാപേസും. രാജാ ഉയ്യാനേ സുരാമദേന മത്തോ പുത്തം നേവ സരി, തഥാ ദുതിയദിവസേപി ന്ഹാനഭോജനവേലാസു. അഥ ഭുത്താവീ നിസിന്നോ സരിത്വാ "പുത്തം മേ ആനേഥാ"തി ആഹ. തസ്സ അനുരൂപേന വിധാനേന തം പവത്തിം ആരോചേസും. തതോ സോകാഭിഭൂതോ നിസിന്നോ ഏവം യോനിസോ മനസാകാസി "ഇമസ്മിം സതി ഇദം ഹോതി, ഇമസ്സുപ്പാദാ ഇദം ഉപ്പജ്ജതീ"തി. സോ ഏവം അനുക്കമേന അനുലോമപടിലോമം പടിച്ചസമുപ്പാദം സമ്മസന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. സേസം സംസഗ്ഗഗാഥായ വുത്തസദിസമേവ ഠപേത്വാ ഗാഥായത്ഥവണ്ണനം.

അത്ഥവണ്ണനായം പന **ഖിഡ്ഡാ**തി കീളനാ. സാ ദുവിധാ ഹോതി - കായികാ, വാചസികാ ച. തത്ഥ കായികാ നാമ ഹത്ഥീഹിപി കീളന്തി, അസ്സേഹിപി, രഥേഹിപി, ധനൂഹിപി, ഥരൂഹിപീതി ഏവമാദി. വാചസികാ നാമ ഗീതം, സിലോകഭണനം, മുഖഭേരീതി ഏവമാദി. **രതീ**തി പഞ്ചകാമഗുണരതി. **വിപുല**ന്തി യാവ അട്ഠിമിഞ്ജം ആഹച്ച ഠാനേന സകലത്തഭാവബ്യാപകം. സേസം പാകടമേവ. അനുസന്ധിയോജനാപി ചേത്ഥ സംസഗ്ഗഗാഥായ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ, തതോ പരഞ്ച സബ്ബന്തി.

ഖിഡ്ഡാരതിഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൫൦. **ചാതുദ്ദിസോ**തി കാ ഉപ്പത്തി? പുബ്ബേ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പഞ്ച പച്ചേകബോധിസത്താ പബ്ബജിത്വാ വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ ദേവലോകേ ഉപ്പന്നാ. തതോ ചവിത്വാ തേസം ജേട്ഠകോ ബാരാണസിയം രാജാ അഹോസി, സേസാ പാകതികരാജാനോ. തേ ചത്താരോപി കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ, രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ, അനുക്കമേന പച്ചേകബുദ്ധാ ഹുത്വാ നന്ദമൂലകപബ്ഭാരേ വസന്താ ഏകദിവസം സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ വംസകളീരഗാഥായം വുത്തനയേനേവ അത്തനോ കമ്മഞ്ച സഹായഞ്ച ആവജ്ജേത്വാ ഞത്വാ ബാരാണസിരഞ്ഞോ ഉപായേന ആരമ്മണം ദസ്സേതും ഓകാസം ഗവേസന്തി. സോ ച രാജാ തിക്ഖത്തും രത്തിയാ ഉബ്ബിജ്ജതി, ഭീതോ വിസ്സരം കരോതി, മഹാതലേ ധാവതി. പുരോഹിതേന കാലസ്സേവ വുട്ഠായ സുഖസേയ്യം പുച്ഛിതോപി "കുതോ മേ, ആചരിയ, സുഖ"ന്തി സബ്ബം തം പവത്തിം ആരോചേസി. പുരോഹിതോപി "അയം രോഗോ ന സക്കാ യേന കേനചി ഉദ്ധംവിരേചനാദിനാ ഭേസജ്ജകമ്മേന വിനേതും , മയ്ഹം പന ഖാദനൂപായോ ഉപ്പന്നോ"തി ചിന്തേത്വാ "രജ്ജഹാനിജീവിതന്തരായാദീനം പുബ്ബനിമിത്തം ഏതം മഹാരാജാ"തി രാജാനം സുട്ഠുതരം ഉബ്ബേജേത്വാ തസ്സ വൂപസമനത്ഥം "ഏത്തകേ ച ഏത്തകേ ച ഹത്ഥിഅസ്സരഥാദയോ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണഞ്ച ദക്ഖിണം ദത്വാ യഞ്ഞോ യജിതബ്ബോ"തി തം യഞ്ഞയജനേ സമാദപേസി.

തതോ പച്ചേകബുദ്ധാ അനേകാനി പാണസഹസ്സാനി യഞ്ഞത്ഥായ സമ്പിണ്ഡിയമാനാനി ദിസ്വാ "ഏതസ്മിം കമ്മേ കതേ ദുബ്ബോധനേയ്യോ ഭവിസ്സതി, ഹന്ദ നം പടികച്ചേവ ഗന്ത്വാ പേക്ഖാമാ"തി വംസകളീരഗാഥായം വുത്തനയേനേവ ആഗന്ത്വാ പിണ്ഡായ ചരമാനാ രാജങ്ഗണേ പടിപാടിയാ അഗമംസു. രാജാ സീഹപഞ്ജരേ ഠിതോ രാജങ്ഗണം ഓലോകയമാനോ തേ അദ്ദക്ഖി , സഹ ദസ്സനേനേവ ചസ്സ സിനേഹോ ഉപ്പജ്ജി. തതോ തേ പക്കോസാപേത്വാ ആകാസതലേ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദാപേത്വാ സക്കച്ചം ഭോജേത്വാ കതഭത്തകിച്ചേ "കേ തുമ്ഹേ"തി പുച്ഛി. "മയം, മഹാരാജ, ചാതുദ്ദിസാ നാമാ"തി. "ഭന്തേ, ചാതുദ്ദിസാതി ഇമസ്സ കോ അത്ഥോ"തി? "ചതൂസു ദിസാസു കത്ഥചി കുതോചി ഭയം വാ ചിത്തുത്രാസോ വാ അമ്ഹാകം നത്ഥി, മഹാരാജാ"തി. "ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം തം ഭയം കിം കാരണാ ന ഹോതീ"തി? "മയഞ്ഹി, മഹാരാജ, മേത്തം ഭാവേമ, കരുണം ഭാവേമ, മുദിതം ഭാവേമ, ഉപേക്ഖം ഭാവേമ, തേന നോ തം ഭയം ന ഹോതീ"തി വത്വാ ഉട്ഠായാസനാ അത്തനോ വസതിം അഗമംസു.

തതോ രാജാ ചിന്തേസി "ഇമേ സമണാ മേത്താദിഭാവനായ ഭയം ന ഹോതീതി ഭണന്തി, ബ്രാഹ്മണാ പന അനേകസഹസ്സപാണവധം വണ്ണയന്തി, കേസം നു ഖോ വചനം സച്ച"ന്തി. അഥസ്സ

ഏതദഹോസി - “സമണാ സുദ്ധേന അസുദ്ധം ധോവന്തി, ബ്രാഹ്മണാ പന അസുദ്ധേന അസുദ്ധം. ന ച സക്കാ അസുദ്ധേന അസുദ്ധം ധോവിതും, പബ്ബജിതാനം ഏവ വചനം സച്ച”ന്തി. സോ “സബ്ബേ സത്താ സുഖിതാ ഹോന്തൂ”തിആദിനാ നയേന മേത്താദയോ ചത്താരോപി ബ്രഹ്മവിഹാരേ ഭാവേത്വാ ഹിതഫരണചിത്തേന അമച്ചേ ആണാപേസി “സബ്ബേ പാണേ മുഞ്ചഥ, സീതാനി പാനീയാനി പിവന്തു, ഹരിതാനി തിണാനി ഖാദന്തു, സീതോ ച നേസം വാതോ ഉപവായതൂ”തി. തേ തഥാ അകംസു.

തതോ രാജാ “കല്യാണമിത്താനം വചനേനേവ പാപകമ്മതോ മുത്തോമ്ഹീ”തി തത്ഥേവ നിസിന്നോ വിപസ്സിത്വാ പച്ചേകസമ്ബോധിം സച്ഛാകാസി. അമച്ചേഹി ച ഭോജനവേലായം “ഭുഞ്ജ, മഹാരാജ, കാലോ”തി വുത്തേ “നാഹം രാജാ”തി പുരിമനയേനേവ സബ്ബം വത്വാ ഇമം ഉദാനബ്യാകരണഗാഥം അഭാസി -

“ചാതുദ്ദിസോ അപ്പടിഘോ ച ഹോതി, സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേന;
പരിസ്സയാനം സഹിതാ അഛമ്ഭീ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി.

തത്ഥ **ചാതുദ്ദിസോ**തി ചതൂസു ദിസാസു യഥാസുഖവിഹാരീ, “ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീ”തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൦൭; അ॰ നി॰ ൪.൧൨൫; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൮) വാ നയേന ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാഫരിതാ ചതസ്സോ ദിസാ അസ്സ സന്തീതിപി ചാതുദ്ദിസോ. താസു ദിസാസു കത്ഥചി സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ ഭയേന ന പടിഹഞ്ഞതീതി **അപ്പടിഘോ. സന്തുസ്സമാനോ**തി ദ്വാദസവിധസ്സ സന്തോസസ്സവസേന സന്തുസ്സകോ, **ഇതരീതരേനാ**തി ഉച്ചാവചേന പച്ചയേന. **പരിസ്സയാനം സഹിതാ അഛമ്ഭീ**തി ഏത്ഥ പരിസ്സയന്തി കായചിത്താനി, പരിഹാപേന്തി വാ തേസം സമ്പത്തിം, താനി വാ പടിച്ച സയന്തീതി പരിസ്സയാ, ബാഹിരാനം സീഹബ്യഗ്ഘാദീനം അബ്ഭന്തരാനഞ്ച കാമച്ഛന്ദാദീനം കായചിത്തുപദ്ദവാനം ഏതം അധിവചനം. തേ പരിസ്സയേ അധിവാസനഖന്തിയാ ച വീരിയാദീഹി ധമ്മേഹി ച സഹതീതി **പരിസ്സയാനം സഹിതാ**. ഥദ്ധഭാവകരഭയാഭാവേന **അഛമ്ഭീ**. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ തേ ചത്താരോ സമണാ, ഏവം ഇതരീതരേന പച്ചയേന സന്തുസ്സമാനോ ഏത്ഥ പടിപത്തിപദട്ഠാനേ സന്തോസേ ഠിതോ ചതൂസു ദിസാസു മേത്താദിഭാവനായ ചാതുദ്ദിസോ, സത്തസങ്ഖാരേസു പടിഹനനഭയാഭാവേന അപ്പടിഘോ ച ഹോതി. സോ ചാതുദ്ദിസത്താ വുത്തപ്പകാരാനം പരിസ്സയാനം സഹിതാ, അപ്പടിഘത്താ അഛമ്ഭീ ച ഹോതീതി ഏവം പടിപത്തിഗുണം ദിസ്വാ യോനിസോ പടിപജ്ജിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി. അഥ വാ തേ സമണാ വിയ സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേന വുത്തനയേനേവ ചാതുദ്ദിസോ ഹോതീതി ഞത്വാ ഏവം ചാതുദ്ദിസഭാവം പത്ഥയന്തോ യോനിസോ പടിപജ്ജിത്വാ അധിഗതോമ്ഹി. തസ്മാ അഞ്ഞോപി ഈദിസം ഠാനം പത്ഥയമാനോ ചാതുദ്ദിസതായ പരിസ്സയാനം സഹിതാ അപ്പടിഘതായ ച അഛമ്ഭീ ഹുത്വാ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ചാതുദ്ദിസഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൪൩. ദുസ്സങ്ഗഹാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിരഞ്ഞോ കിര അഗ്ഗമഹേസീ കാലമകാസി. തതോ വീതിവത്തേസു സോകദിവസേസു ഏകം ദിവസം അമച്ചാ “രാജൂനം നാമ തേസു തേസു കിച്ചേസു അഗ്ഗമഹേസീ അവസ്സം ഇച്ഛിതബ്ബാ, സാധു, ദേവോ, അഞ്ഞം ദേവിം ആനേതൂ”തി യാചിംസു. രാജാ“തേന ഹി, ഭണേ, ജാനാഥാ”തി ആഹ. തേ പരിയേസന്താ സാമന്തരജ്ജേ രാജാ മതോ. തസ്സ ദേവീ രജ്ജം അനുസാസതി. സാ ച ഗബ്ഭിനീ ഹോതി. അമച്ചാ “അയം രഞ്ഞോ അനുരൂപാ”തി ഞത്വാ തം യാചിംസു. സാ “ഗബ്ഭിനീ നാമ മനുസ്സാനം അമനാപാ ഹോതി, സചേ ആഗമേഥ, യാവ വിജായാമി, ഏവം ഹോതു, നോ ചേ, അഞ്ഞം പരിയേസഥാ”തി ആഹ. തേ രഞ്ഞോപി ഏതമത്ഥം ആരോചേസും. രാജാ “ഗബ്ഭിനീപി ഹോതു ആനേഥാ”തി. തേ ആനേസും. രാജാ തം അഭിസിഞ്ചിത്വാ സബ്ബം മഹേസീഭോഗം അദാസി. തസ്സാ പരിജനഞ്ച നാനാവിധേഹി പണ്ണാകാരേഹി സങ്ഗണ്ഹാതി. സാ കാലേന പുത്തം വിജായി. തമ്പി രാജാ അത്തനോ ജാതപുത്തമിവ സബ്ബിരിയാപഥേസു അങ്കേ ച ഉരേ ച കത്വാ വിഹരതി. തതോ ദേവിയാ പരിജനോ ചിന്തേസി “രാജാ അതിവിയ സങ്ഗണ്ഹാതി കുമാരം, അതിവിസ്സാസനിയാനി രാജഹദയാനി, ഹന്ദ നം പരിഭേദേമാ”തി.

തതോ കുമാരം - “ത്വം, താത, അമ്ഹാകം രഞ്ഞോ പുത്തോ, ന ഇമസ്സ രഞ്ഞോ, മാ ഏത്ഥ വിസ്സാസം ആപജ്ജീ”തി ആഹംസു. അഥ കുമാരോ “ഏഹി പുത്താ”തി രഞ്ഞാ വുച്ചമാനോപി ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ ആകഡ്ഢിയമാനോപി പുബ്ബേ വിയ രാജാനം ന അല്ലീയതി. രാജാ “കിം ഏത”ന്തി വീമംസന്തോ തം പവത്തിം ഞത്വാ “അരേ, ഏതേ മയാ ഏവം സങ്ഗഹിതാപി പടികൂലവുത്തിനോ ഏവാ”തി നിബ്ബിജ്ജിത്വാ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിതോ. “രാജാ പബ്ബജിതോ”തി അമച്ചപരിജനാപി ബഹൂ പബ്ബജിതാ , “സപരിജനോ രാജാ പബ്ബജിതോ”തി മനുസ്സാ പണീതേ പച്ചയേ ഉപനേന്തി. രാജാ പണീതേ പച്ചയേ യഥാവുഡ്ഢം ദാപേതി. തത്ഥ യേ സുന്ദരം ലഭന്തി, തേ തുസ്സന്തി. ഇതരേ ഉജ്ഝായന്തി “മയം പരിവേണസമ്മജ്ജനാദീനി സബ്ബകിച്ചാനി കരോന്താ ലൂഖഭത്തം ജിണ്ണവത്ഥഞ്ച ലഭാമാ”തി. സോ തമ്പി ഞത്വാ “അരേ, യഥാവുഡ്ഢം ദിയ്യമാനേപി നാമ ഉജ്ഝായന്തി, അഹോ,

അയം പരിസാ ദുസ്സങ്ഗഹാ"തി പത്തചീവരം ആദായ ഏകോ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. തത്ഥ ആഗതേഹി ച കമ്മട്ഠാനം പുച്ഛിതോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

"ദുസ്സങ്ഗഹാ പബ്ബജിതാപി ഏകേ, അഥോ ഗഹട്ഠാ ഘരമാവസന്താ;
അപ്പോസ്സുക്കോ പരപുത്തേസു ഹുത്വാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

സാ അത്ഥതോ പാകടാ ഏവ. അയം പന യോജനാ - ദുസ്സങ്ഗഹാ പബ്ബജിതാപി ഏകേ, യേ അസന്തോസാഭിഭൂതാ, തഥാവിധാ ഏവ ച അഥോ ഗഹട്ഠാ ഘരമാവസന്താ. ഏതമഹം ദുസ്സങ്ഗഹഭാവം ജിഗുച്ഛന്തോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

ദുസ്സങ്ഗഹഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൪൪. ഓരോപയിത്വാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര ചാതുമാസികബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ ഗിമ്ഹാനം പഠമേ മാസേ ഉയ്യാനം ഗതോ. തത്ഥ രമണീയേ ഭൂമിഭാഗേ നീലഘനപത്തസഞ്ഛന്നം കോവിളാരരുക്ഖം ദിസ്വാ "കോവിളാരമൂലേ മമ സയനം പഞ്ഞാപേഥാ"തി വത്വാ ഉയ്യാനേ കീളിത്വാ സായന്ഹസമയം തത്ഥ സേയ്യം കപ്പേസി. പുന ഗിമ്ഹാനം മജ്ഝിമേ മാസേ ഉയ്യാനം ഗതോ. തദാ കോവിളാരോ പുപ്ഫിതോ ഹോതി, തദാപി തഥേവ അകാസി. പുന ഗിമ്ഹാനം പച്ഛിമേ മാസേ ഗതോ. തദാ കോവിളാരോ സഞ്ഛിന്നപത്തോ സുക്ഖരുക്ഖോ വിയ ഹോതി. തദാപി സോ അദിസ്വാവ തം രുക്ഖം പുബ്ബപരിചയേന തത്ഥേവ സേയ്യം ആണാപേസി. അമച്ചാ ജാനന്താപി "രഞ്ഞോ ആണത്ത"ന്തി ഭയേന തത്ഥ സയനം പഞ്ഞാപേസും. സോ ഉയ്യാനേ കീളിത്വാ സായന്ഹസമയം തത്ഥ സേയ്യം കപ്പേന്തോ തം രുക്ഖം ദിസ്വാ "അരേ, അയം പുബ്ബേ സഞ്ഛന്നപത്തോ മണിമയോ വിയ അഭിരൂപദസ്സനോ അഹോസി. തതോ മണിവണ്ണസാഖന്തരേ ഠപിതപവാളങ്കുരസദിസേഹി പുപ്ഫേഹി സസ്സിരികചാരുദസ്സനോ അഹോസി. മുത്താദലസദിസവാലികാകിണ്ണോ ചസ്സ ഹേട്ഠാ ഭൂമിഭാഗോ ബന്ധനാ പമുത്തപുപ്ഫസഞ്ഛന്നോ രത്തകമ്ബലസന്ഥതോ വിയ അഹോസി. സോ നാമജ്ജ സുക്ഖരുക്ഖോ വിയ സാഖാമത്താവസേസോ ഠിതോ. 'അഹോ, ജരായ ഉപഹതോ കോവിളാരോ'"തി ചിന്തേത്വാ "അനുപാദിന്നമ്പി താവ ജരാ ഹഞ്ഞതി, കിമങ്ഗ പന ഉപാദിന്ന"ന്തി അനിച്ചസഞ്ഞം പടിലഭി. തദനുസാരേനേവ സബ്ബസങ്ഖാരേ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ ച വിപസ്സന്തോ "അഹോ വതാഹമ്പി സഞ്ഛിന്നപത്തോ കോവിളാരോ വിയ അപേതഗിഹിബ്യഞ്ജനോ ഭവേയ്യ"ന്തി പത്ഥയമാനോ അനുപുബ്ബേന തസ്മിം സയനതലേ ദക്ഖിണേന പസ്സേന നിപന്നോയേവ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. തതോ ഗമനകാലേ അമച്ചേഹി "കാലോ ഗന്തും, മഹാരാജാ"തി വുത്തേ "നാഹം രാജാ"തിആദീനി വത്വാ പുരിമനയേനേവ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

"ഓരോപയിത്വാ ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനി, സഞ്ഛിന്നപത്തോ യഥാ കോവിളാരോ;
ഛേത്വാന വീരോ ഗിഹിബന്ധനാനി, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **ഓരോപയിത്വാ**തി അപനേത്വാ. **ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനീ**തി കേസമസ്സുഓദാതവത്ഥാലങ്കാരമാലാഗന്ധവിലേപനഇത്ഥിപുത്തദാസിദാസാദീനി. ഏതാനി ഹി ഗിഹിഭാവം ബ്യഞ്ജയന്തി, തസ്മാ "ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനീ"തി വുച്ചന്തി. **സഞ്ഛിന്നപത്തോ**തി പതിതപത്തോ. **ഛേത്വാനാ**തി മഗ്ഗഞാണേന ഛിന്ദിത്വാ. **വീരോ**തി മഗ്ഗവീരിയസമന്നാഗതോ. **ഗിഹിബന്ധനാനീ**തി കാമബന്ധനാനി. കാമാ ഹി ഗിഹീനം ബന്ധനാനി. അയം താവ പദത്ഥോ.

അയം പന അധിപ്പായോ - "അഹോ വതാഹമ്പി ഓരോപയിത്വാ ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനി സഞ്ഛിന്നപത്തോ യഥാ കോവിളാരോ ഭവേയ്യ"ന്തി ഏവഞ്ഹി ചിന്തയമാനോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി. സേസം പുരിമനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

കോവിളാരഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ. പഠമോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

൪൫-൪൬. സചേ ലഭേഥാതി കാ ഉപ്പത്തി? പുബ്ബേ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ ദ്വേ പച്ചേകബോധിസത്താ പബ്ബജിത്വാ വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ ദേവലോകേ ഉപ്പന്നാ. തതോ ചവിത്വാ തേസം ജേട്ഠകോ ബാരാണസിരഞ്ഞോ പുത്തോ അഹോസി, കനിട്ഠോ പുരോഹിതസ്സ പുത്തോ അഹോസി. തേ ഏകദിവസംയേവ പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ ഏകദിവസമേവ മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമിത്വാ സഹപംസുകീളിതസഹായകാ അഹേസും. പുരോഹിതപുത്തോ പഞ്ഞവാ അഹോസി. സോ രാജപുത്തം ആഹ - "സമ്മ, ത്വം പിതുനോ അച്ചയേന രജ്ജം ലഭിസ്സസി, അഹം പുരോഹിതട്ഠാനം, സുസിക്ഖിതേന ച സുഖം രജ്ജം അനുസാസിതും സക്കാ, ഏഹി സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേസ്സാമാ"തി. തതോ ഉഭോപി പുബ്ബോപചിതകമ്മാ

ഹുത്വാ ഗാമനിഗമാദീസു ഭിക്ഖം ചരമാനാ പച്ചന്തജനപദഗാമം ഗതാ. തഞ്ച ഗാമം പച്ചേകബുദ്ധാ ഭിക്ഖാചാരവേലായ പവിസന്തി. അഥ മനുസ്സാ പച്ചേകബുദ്ധേ ദിസ്വാ ഉസ്സാഹജാതാ ആസനാനി പഞ്ഞാപേന്തി, പണീതം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ഉപനാമേന്തി, മാനേന്തി, പൂജേന്തി. തേസം ഏതദഹോസി - “അമ്ഹേഹി സദിസാ ഉച്ചാകുലികാ നാമ നത്ഥി, അഥ ച പനിമേ മനുസ്സാ യദി ഇച്ഛന്തി, അമ്ഹാകം ഭിക്ഖം ദേന്തി, യദി ച നിച്ഛന്തി, ന ദേന്തി, ഇമേസം പന പബ്ബജിതാനം ഏവരൂപം സക്കാരം കരോന്തി, അദ്ധാ ഏതേ കിഞ്ചി സിപ്പം ജാനന്തി, ഹന്ദ നേസം സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗണ്ഹാമാ”തി.

തേ മനുസ്സേസു പടിക്കന്തേസു ഓകാസം ലഭിത്വാ “യം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ സിപ്പം ജാനാഥ, തം അമ്ഹേപി സിക്ഖാപേഥാ”തി യാചിംസു. പച്ചേകബുദ്ധാ “ന സക്കാ അപബ്ബജിതേന സിക്ഖിതു”ന്തി ആഹംസു. തേ പബ്ബജ്ജം യാചിത്വാ പബ്ബജിംസു. തതോ നേസം പച്ചേകബുദ്ധാ “ഏവം വോ നിവാസേതബ്ബം, ഏവം പാരുപിതബ്ബ”ന്തിആദിനാ നയേന ആഭിസമാചാരികം ആചിക്ഖിത്വാ “ഇമസ്സ സിപ്പസ്സ ഏകീഭാവാഭിരതി നിപ്ഫത്തി, തസ്മാ ഏകേനേവ നിസീദിതബ്ബം, ഏകേന ചങ്കമിതബ്ബം, ഠാതബ്ബം, സയിതബ്ബ”ന്തി പാടിയേക്കം പണ്ണസാലമദംസു. തതോ തേ അത്തനോ അത്തനോ പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ നിസീദിംസു. പുരോഹിതപുത്തോ നിസിന്നകാലതോ പഭുതി ചിത്തസമാധാനം ലദ്ധാ ഝാനം ലഭി. രാജപുത്തോ മുഹുത്തേനേവ ഉക്കണ്ഠിതോ തസ്സ സന്തികം ആഗതോ. സോ തം ദിസ്വാ “കിം, സമ്മാ”തി പുച്ഛി. “ഉക്കണ്ഠിതോമ്ഹീ”തി ആഹ. “തേന ഹി ഇധ നിസീദാ”തി. സോ തത്ഥ മുഹുത്തം നിസീദിത്വാ ആഹ - “ഇമസ്സ കിര, സമ്മ, സിപ്പസ്സ ഏകീഭാവാഭിരതി നിപ്ഫത്തീ”തി പുരോഹിതപുത്തോ “ഏവം, സമ്മ, തേന ഹി ത്വം അത്തനോ നിസിന്നോകാസം ഏവ ഗച്ഛ, ഉഗ്ഗഹേസ്സാമി ഇമസ്സ സിപ്പസ്സ നിപ്ഫത്തി”ന്തി ആഹ. സോ ഗന്ത്വാ പുനപി മുഹുത്തേനേവ ഉക്കണ്ഠിതോ പുരിമനയേനേവ തിക്ഖത്തും ആഗതോ.

തതോ നം പുരോഹിതപുത്തോ തഥേവ ഉയ്യോജേത്വാ തസ്മിം ഗതേ ചിന്തേസി “അയം അത്തനോ ച കമ്മം ഹാപേതി, മമ ച ഇധാഭിക്ഖണം ആഗച്ഛന്തോ”തി. സോ പണ്ണസാലതോ നിക്ഖമ്മ അരഞ്ഞം പവിട്ഠോ. ഇതരോ അത്തനോ പണ്ണസാലായേവ നിസിന്നോ പുനപി മുഹുത്തേനേവ ഉക്കണ്ഠിതോ ഹുത്വാ തസ്സ പണ്ണസാലം ആഗന്ത്വാ ഇതോ ചിതോ ച മഗ്ഗന്തോപി തം അദിസ്വാ ചിന്തേസി - “യോ ഗഹട്ഠകാലേ പണ്ണാകാരമ്പി ആദായ ആഗതോ മം ദട്ഠും ന ലഭതി, സോ നാമ മയി ആഗതേ ദസ്സനമ്പി അദാതുകാമോ പക്കാമി, അഹോ, രേ ചിത്ത, ന ലജ്ജസി, യം മം ചതുക്ഖത്തും ഇധാനേസി, സോദാനി തേ വസേ ന വത്തിസ്സാമി, അഞ്ഞദത്ഥു തംയേവ മമ വസേ വത്താപേസ്സാമീ”തി അത്തനോ സേനാസനം പവിസിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ആകാസേന നന്ദമൂലകപബ്ഭാരം അഗമാസി. ഇതരോപി അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ തഥേവ അഗമാസി. തേ ഉഭോപി മനോസിലാതലേ നിസീദിത്വാ പാടിയേക്കം പാടിയേക്കം ഇമാ ഉദാനഗാഥായോ അഭാസിംസു -

“സചേ ലഭേഥ നിപകം സഹായം, സദ്ധിം ചരം സാധുവിഹാരി ധീരം;
അഭിഭുയ്യ സബ്ബാനി പരിസ്സയാനി, ചരേയ്യ തേനത്തമനോ സതീമാ.

“നോ ചേ ലഭേഥ നിപകം സഹായം, സദ്ധിം ചരം സാധുവിഹാരി ധീരം;
രാജാവ രട്ഠം വിജിതം പഹായ, ഏകോ ചരേ മാതങ്ഗരഞ്ഞേവ നാഗോ”തി.

തത്ഥ **നിപക**ന്തി പകതിനിപുണം പണ്ഡിതം കസിണപരികമ്മാദീസു കുസലം. **സാധുവിഹാരി**ന്തി അപ്പനാവിഹാരേന വാ ഉപചാരേന വാ സമന്നാഗതം. **ധീര**ന്തി ധിതിസമ്പന്നം. തത്ഥ നിപകത്തേന ധിതിസമ്പദാ വുത്താ. ഇധ പന ധിതിസമ്പന്നമേവാതി അത്ഥോ. ധിതി നാമ അസിഥിലപരക്കമതാ, “കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ചാ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൪; അ॰ നി॰ ൨.൫; മഹാനി॰ ൧൯൬) ഏവം പവത്തവീരിയസ്സേതം അധിവചനം. അപിച ധികതപാപോതിപി ധീരോ. **രാജാവ രട്ഠം വിജിതം പഹായാ**തി യഥാ പടിരാജാ “വിജിതം രട്ഠം അനത്ഥാവഹ”ന്തി ഞത്വാ രജ്ജം പഹായ ഏകോ ചരതി, ഏവം ബാലസഹായം പഹായ ഏകോ ചരേ. അഥ വാ **രാജാവ രട്ഠ**ന്തി യഥാ സുതസോമോ രാജാ വിജിതം രട്ഠം പഹായ ഏകോ ചരി, യഥാ ച മഹാജനകോ, ഏവം ഏകോ ചരേതി അയമ്പി തസ്സത്ഥോ. സേസം വുത്താനുസാരേന സക്കാ ജാനിതുന്തി ന വിത്ഥാരിതന്തി.

സഹായഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൪൭. അദ്ധാ പസംസാമാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ യാവ ആകാസതലേ പഞ്ഞത്താസനേ പച്ചേകബുദ്ധാനം നിസജ്ജാ, താവ ചാതുദ്ദിസഗാഥായ ഉപ്പത്തിസദിസാ ഏവ ഉപ്പത്തി. അയം പന വിസേസോ - യഥാ സോ രാജാ രത്തിയാ തിക്ഖത്തും ഉബ്ബിജ്ജി, ന തഥാ അയം, നേവസ്സ യഞ്ഞോ പച്ചുപട്ഠിതോ അഹോസി. സോ ആകാസതലേ പഞ്ഞത്തേസു ആസനേസു പച്ചേകബുദ്ധേ നിസീദാപേത്വാ “കേ തുമ്ഹേ”തി പുച്ഛി. “മയം, മഹാരാജ, അനവജ്ജഭോജിനോ നാമാ”തി. “ഭന്തേ, ‘അനവജ്ജഭോജിനോ’തി ഇമസ്സ കോ അത്ഥോ”തി? “സുന്ദരം വാ അസുന്ദരം വാ ലദ്ധാ നിബ്ബികാരാ

ഭുഞ്ജാമ, മഹാരാജാ"തി. തം സുത്വാ രഞ്ഞോ ഏതദഹോസി "യംനൂനാഹം ഇമേ ഉപപരിക്ഖേയ്യം ഏദിസാ വാ നോ വാ"തി. തം ദിവസം കണാജകേന ബിലങ്ഗദുതിയേന പരിവിസി. പച്ചേകബുദ്ധാ അമതം ഭുഞ്ജന്താ വിയ നിബ്ബികാരാ ഭുഞ്ജിംസു. രാജാ "ഹോന്തി നാമ ഏകദിവസം പടിഞ്ഞാതത്താ നിബ്ബികാരാ, സ്വേ ജാനിസ്സാമീ"തി സ്വാതനായപി നിമന്തേസി. തതോ ദുതിയദിവസേപി തഥേവാകാസി. തേപി തഥേവ പരിഭുഞ്ജിംസു. അഥ രാജാ "ഇദാനി സുന്ദരം ദത്വാ വീമംസിസ്സാമീ"തി പുനപി നിമന്തേത്വാ, ദ്വേ ദിവസേ മഹാസക്കാരം കത്വാ, പണീതേന അതിവിചിത്രേന ഖാദനീയേന ഭോജനീയേന പരിവിസി. തേപി തഥേവ നിബ്ബികാരാ ഭുഞ്ജിത്വാ രഞ്ഞോ മങ്ഗലം വത്വാ പക്കമിംസു. രാജാ അചിരപക്കന്തേസു തേസു "അനവജ്ജഭോജിനോവ ഏതേ സമണാ, അഹോ വതാഹമ്പി അനവജ്ജഭോജീ ഭവേയ്യ"ന്തി ചിന്തേത്വാ മഹാരജ്ജം പഹായ പബ്ബജ്ജം സമാദായ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ, പച്ചേകബുദ്ധോ ഹുത്വാ, മഞ്ജൂസകരുക്ഖമൂലേ പച്ചേകബുദ്ധാനം മജ്ഝേ അത്തനോ ആരമ്മണം വിഭാവേന്തോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

> "അദ്ധാ പസംസാമ സഹായസമ്പദം, സേട്ഠാ സമാ സേവിതബ്ബാ സഹായാ;
> ഏതേ അലദ്ധാ അനവജ്ജഭോജീ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

സാ പദത്ഥതോ ഉത്താനാ ഏവ. കേവലം പന **സഹായസമ്പദ**ന്തി ഏത്ഥ അസേഖേഹി സീലാദിക്ഖന്ധേഹി സമ്പന്നാ സഹായാ ഏവ സഹായസമ്പദാതി വേദിതബ്ബാ. അയം പനേത്ഥ യോജനാ - യായം വുത്താ സഹായസമ്പദാ, തം സഹായസമ്പദം **അദ്ധാ പസംസാമ,** ഏകംസേനേവ ഥോമേമാതി വുത്തം ഹോതി. കഥം? **സേട്ഠാ സമാ സേവിതബ്ബാ സഹായാ**തി. കസ്മാ? അത്തനോ ഹി സീലാദീഹി സേട്ഠേ സേവമാനസ്സ സീലാദയോ ധമ്മാ അനുപ്പന്നാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപ്പന്നാ വുദ്ധിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം പാപുണന്തി. സമേ സേവമാനസ്സ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമധാരണേന കുക്കുച്ചസ്സ വിനോദനേന ച ലദ്ധാ ന പരിഹായന്തി. ഏതേ പന സഹായകേ സേട്ഠേ ച സമേ ച അലദ്ധാ കുഹനാദിമിച്ഛാജീവം വജ്ജേത്വാ ധമ്മേന സമേന ഉപ്പന്നം ഭോജനം ഭുഞ്ജന്തോ തത്ഥ ച പടിഘാനുനയം അനുപ്പാദേന്തോ അനവജ്ജഭോജീ ഹുത്വാ അത്ഥകാമോ കുലപുത്തോ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ. അഹമ്പി ഹി ഏവം ചരന്തോ ഇമം സമ്പത്തിം അധിഗതോമ്ഹീതി.

അനവജ്ജഭോജിഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

ര്വ. ദിസ്വാ സുവണ്ണസ്സാതി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരോ ബാരാണസിരാജാ ഗിമ്ഹസമയേ ദിവാസേയ്യം ഉപഗതോ. സന്തികേ ചസ്സ വണ്ണദാസീ ഗോസീതചന്ദനം പിസതി. തസ്സാ ഏകബാഹായം ഏകം സുവണ്ണവലയം, ഏകബാഹായം ദ്വേ, താനി സങ്ഘട്ടന്തി ഇതരം ന സങ്ഘട്ടതി. രാജാ തം ദിസ്വാ "ഏവമേവ ഗണവാസേ സങ്ഘട്ടനാ, ഏകവാസേ അസങ്ഘട്ടനാ"തി പുനപ്പുനം തം ദാസിം ഓലോകയമാനോ ചിന്തേസി. തേന ച സമയേന സബ്ബാലങ്കാരഭൂസിതാ ദേവീ തം ബീജയന്തീ ഠിതാ ഹോതി. സാ "വണ്ണദാസിയാ പടിബദ്ധചിത്തോ മഞ്ഞേ രാജാ"തി ചിന്തേത്വാ തം ദാസിം ഉട്ഠാപേത്വാ സയമേവ പിസിതുമാരദ്ധാ . തസ്സാ ഉഭോസു ബാഹാസു അനേകേ സുവണ്ണവലയാ, തേ സങ്ഘട്ടന്താ മഹാസദ്ദം ജനയിംസു. രാജാ സുട്ഠുതരം നിബ്ബിന്നോ ദക്ഖിണേന പസ്സേന നിപന്നോയേവ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. തം അനുത്തരേന സുഖേന സുഖിതം നിപന്നം ചന്ദനഹത്ഥാ ദേവീ ഉപസങ്കമിത്വാ "ആലിമ്പാമി, മഹാരാജാ"തി ആഹ. രാജാ - "അപേഹി, മാ ആലിമ്പാഹീ"തി ആഹ. സാ "കിസ്സ, മഹാരാജാ"തി ആഹ. സോ "നാഹം രാജാ"തി. ഏവമേതേസം തം കഥാസല്ലാപം സുത്വാ അമച്ചാ ഉപസങ്കമിംസു. തേഹിപി മഹാരാജവാദേന ആലപിതോ "നാഹം, ഭണേ, രാജാ"തി ആഹ. സേസം പഠമഗാഥായ വുത്തസദിസമേവ.

അയം പന ഗാഥാവണ്ണനാ - **ദിസ്വാ**തി ഓലോകേത്വാ. **സുവണ്ണസ്സാ**തി കഞ്ചനസ്സ "വലയാനീ"തി പാഠസേസോ. സാവസേസപാഠോ ഹി അയം അത്ഥോ. **പഭസ്സരാനീ**തി പഭാസനസീലാനി, ജുതിമന്താനീതി വുത്തം ഹോതി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ. അയം പന യോജനാ - ദിസ്വാ ഭുജസ്മിം സുവണ്ണസ്സ വലയാനി "ഗണവാസേ സതി സങ്ഘട്ടനാ, ഏകവാസേ അസങ്ഘട്ടനാ"തി ഏവം ചിന്തേന്തോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

സുവണ്ണവലയഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

ര്ൻ. ഏവം ദുതിയേനാതി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരോ ബാരാണസിരാജാ ദഹരോവ പബ്ബജിതുകാമോ അമച്ചേ ആണാപേസി "ദേവിം ഗഹേത്വാ രജ്ജം പരിഹരഥ, അഹം പബ്ബജിസ്സാമീ"തി. അമച്ചാ "ന, മഹാരാജ, അരാജകം രജ്ജം അമ്ഹേഹി സക്കാ രക്ഖിതും, സാമന്തരാജാനോ ആഗമ്മ വിലുമ്പിസ്സന്തി, യാവ ഏകപുത്തോപി ഉപ്പജ്ജതി, താവ ആഗമേഹീ"തി സഞ്ഞാപേസും. മുദുചിത്തോ രാജാ അധിവാസേസി. അഥ ദേവീ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹി. രാജാ പുനപി തേ ആണാപേസി - "ദേവീ ഗബ്ഭിനീ, പുത്തം ജാതം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചിത്വാ രജ്ജം പരിഹരഥ, അഹം പബ്ബജിസ്സാമീ"തി. അമച്ചാ "ദുജ്ജാനം, മഹാരാജ, ഏതം ദേവീ പുത്തം വാ വിജായിസ്സതി ധീതരം വാ, വിജായനകാലം താവ ആഗമേഹീ"തി പുനപി സഞ്ഞാപേസും. അഥ സാ പുത്തം

വിജായി. തദാപി രാജാ തഥേവ അമച്ചേ ആണാപേസി. അമച്ചാ പുനപി രാജാനം "ആഗമേഹി, മഹാരാജ, യാവ, പടിബലോ ഹോതീ"തി ബഹൂഹി കാരണേഹി സഞ്ഞാപേസും. തതോ കുമാരേ പടിബലേ ജാതേ അമച്ചേ സന്നിപാതാപേത്വാ "പടിബലോ അയം, തം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചിത്വാ പടിപജ്ജഥാ"തി അമച്ചാനം ഓകാസം അദത്വാ അന്തരാപണാ കാസായവത്ഥാദയോ സബ്ബപരിക്ഖാരേ ആഹരാപേത്വാ അന്തേപുരേ ഏവ പബ്ബജിത്വാ മഹാജനകോ വിയ നിക്ഖമി. സബ്ബപരിജനോ നാനപ്പകാരകം പരിദേവമാനോ രാജാനം അനുബന്ധി.

രാജാ യാവ അത്തനോ രജ്ജസീമാ, താവ ഗന്ത്വാ കത്തരദണ്ഡേന ലേഖം കത്വാ "അയം ലേഖാ നാതിക്കമിതബ്ബാ"തി ആഹ. മഹാജനോ ലേഖായ സീസം കത്വാ, ഭൂമിയം നിപന്നോ പരിദേവമാനോ "തുയ്ഹം ദാനി, താത, രഞ്ഞോ ആണാ, കിം കരിസ്സതീ"തി കുമാരം ലേഖം അതിക്കമാപേസി. കുമാരോ "താത, താതാ"തി ധാവിത്വാ രാജാനം സമ്പാപുണി. രാജാ കുമാരം ദിസ്വാ "ഏതം മഹാജനം പരിഹരന്തോ രജ്ജം കാരേസിം, കിം ദാനി ഏകം ദാരകം പരിഹരിതും ന സക്ഖിസ്സ"ന്തി കുമാരം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞം പവിട്ഠോ, തത്ഥ പുബ്ബപച്ചേകബുദ്ധേഹി വസിതപണ്ണസാലം ദിസ്വാ വാസം കപ്പേസി സദ്ധിം പുത്തേന. തതോ കുമാരോ വരസയനാദീസു കതപരിചയോ തിണസന്ഥാരകേ വാ രജ്ജുമഞ്ചകേ വാ സയമാനോ രോദതി. സീതവാതാദീഹി ഫുട്ഠോ സമാനോ "സീതം, താത, ഉണ്ഹം, താത, മക്ഖികാ, താത, ഖാദന്തി, ഛാതോമ്ഹി, താത, പിപാസിതോമ്ഹി, താതാ"തി വദതി. രാജാ തം സഞ്ഞാപേന്തോയേവ രത്തിം വീതിനാമേതി. ദിവാപിസ്സ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഭത്തം ഉപനാമേതി, തം ഹോതി മിസ്സകഭത്തം കങ്ഗുവരകമുഗ്ഗാദിബഹുലം. കുമാരോ അച്ഛാദേന്തമ്പി തം ജിഘച്ഛാവസേന ഭുഞ്ജമാനോ കതിപാഹേനേവ ഉണ്ഹേ ഠപിതപദുമം വിയ മിലായി. പച്ചേകബോധിസത്തോ പന പടിസങ്ഖാനബലേന നിബ്ബികാരോയേവ ഭുഞ്ജതി.

തതോ സോ കുമാരം സഞ്ഞാപേന്തോ ആഹ - "നഗരസ്മിം, താത, പണീതാഹാരോ ലബ്ഭതി, തത്ഥ ഗച്ഛാമാ"തി. കുമാരോ "ആമ, താതാ"തി ആഹ. തതോ നം പുരക്ഖത്വാ ആഗതമഗ്ഗേനേവ നിവത്തി. കുമാരമാതാപി ദേവീ "ന ദാനി രാജാ കുമാരം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ ചിരം വസിസ്സതി, കതിപാഹേനേവ നിവത്തിസ്സതീ"തി ചിന്തേത്വാ രഞ്ഞാ കത്തരദണ്ഡേന ലിഖിതട്ഠാനേയേവ വതിം കാരാപേത്വാ വാസം കപ്പേസി. തതോ രാജാ തസ്സാ വതിയാ അവിദൂരേ ഠത്വാ "ഏത്ഥ തേ, താത, മാതാ നിസിന്നാ, ഗച്ഛാഹീ"തി പേസേസി. യാവ ച സോ തം ഠാനം പാപുണാതി, താവ ഉദിക്ഖന്തോ അട്ഠാസി "മാ ഹേവ നം കോചി വിഹേഠേയ്യാ"തി. കുമാരോ മാതു സന്തികം ധാവന്തോ അഗമാസി. ആരക്ഖകപുരിസാ ച നം ദിസ്വാ ദേവിയാ ആരോചേസും. ദേവീ വീസതിനാടകിത്ഥിസഹസ്സപരിവുതാ ഗന്ത്വാ പടിഗ്ഗഹേസി, രഞ്ഞോ ച പവത്തിം പുച്ഛി. അഥ "പച്ഛതോ ആഗച്ഛതീ"തി സുത്വാ മനുസ്സേ പേസേസി. രാജാപി താവദേവ സകവസതിം അഗമാസി. മനുസ്സാ രാജാനം അദിസ്വാ നിവത്തിംസു. തതോ ദേവീ നിരാസാവ ഹുത്വാ, പുത്തം ഗഹേത്വാ, നഗരം ഗന്ത്വാ, തം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചി. രാജാപി അത്തനോ വസതിം പത്വാ, തത്ഥ നിസിന്നോ വിപസ്സിത്വാ, പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ, മഞ്ജൂസകരുക്ഖമൂലേ പച്ചേകബുദ്ധാനം മജ്ഝേ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> "ഏവം ദുതിയേന സഹ മമസ്സ, വാചാഭിലാപോ അഭിസജ്ജനാ വാ;
> ഏതം ഭയം ആയതിം പേക്ഖമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

സാ പദത്ഥതോ ഉത്താനാ ഏവ. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ - യ്വായം ഏതേന ദുതിയേന കുമാരേന സീതുണ്ഹാദീനി നിവേദേന്തേന സഹവാസേന തം സഞ്ഞാപേന്തസ്സ മമ വാചാഭിലാപോ, തസ്മിം സിനേഹവസേന അഭിസജ്ജനാ ച ജാതാ, സചേ അഹം ഇമം ന പരിച്ചജാമി, തതോ ആയതിമ്പി ഹേസ്സതി യഥേവ ഇദാനി; ഏവം ദുതിയേന സഹ മമസ്സ വാചാഭിലാപോ അഭിസജ്ജനാ വാ. ഉഭയമ്പി ചേതം അന്തരായകരം വിസേസാധിഗമസ്സാതി ഏതം ഭയം ആയതിം പേക്ഖമാനോ തം ഛഡ്ഡേത്വാ യോനിസോ പടിപജ്ജിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ആയതിഭയഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൫൦. കാമാ ഹി ചിത്രാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര സേട്ഠിപുത്തോ ദഹരോവ സേട്ഠിട്ഠാനം ലഭി. തസ്സ തിണ്ണം ഉതൂനം തയോ പാസാദാ ഹോന്തി . സോ തത്ഥ സബ്ബസമ്പത്തീഹി ദേവകുമാരോ വിയ പരിചാരേതി. സോ ദഹരോവ സമാനോ "പബ്ബജിസ്സാമീ"തി മാതാപിതരോ യാചി. തേ നം വാരേന്തി. സോ തഥേവ നിബന്ധതി. പുനപി നം മാതാപിതരോ "ത്വം, താത, സുഖുമാലോ, ദുക്കരാ പബ്ബജ്ജാ, ഖുരധാരായ ഉപരി ചങ്കമനസദിസാ"തി നാനപ്പകാരേഹി വാരേന്തി. സോ തഥേവ നിബന്ധതി. തേ ചിന്തേസും "സചായം പബ്ബജതി, അമ്ഹാകം ദോമനസ്സം ഹോതി. സചേ നം നിവാരേമ, ഏതസ്സ ദോമനസ്സം ഹോതി. അപിച അമ്ഹാകം ദോമനസ്സം ഹോതു, മാ ച ഏതസ്സാ"തി അനുജാനിംസു. തതോ സോ സബ്ബപരിജനം പരിദേവമാനം അനാദിയിത്വാ ഇസിപതനം

ഗന്ത്വാ പച്ചേകബുദ്ധാനം സന്തികേ പബ്ബജി. തസ്സ ഉളാരസേനാസനം ന പാപുണാതി, മഞ്ചകേ തട്ടികം പത്ഥരിത്വാ സയി. സോ വരസയനേ കതപരിചയോ സബ്ബരത്തിം അതിദുക്ഖിതോ അഹോസി. പഭാതേപി സരീരപരികമ്മം കത്വാ, പത്തചീവരമാദായ പച്ചേകബുദ്ധേഹി സദ്ധിം പിണ്ഡായ പാവിസി. തത്ഥ വുഡ്ഢാ അഗ്ഗാസനഞ്ച അഗ്ഗപിണ്ഡഞ്ച ലഭന്തി, നവകാ യംകിഞ്ചിദേവ ആസനം ലൂഖഭോജനഞ്ച. സോ തേന ലൂഖഭോജനേനാപി അതിദുക്ഖിതോ അഹോസി. സോ കതിപാഹംയേവ കിസോ ദുബ്ബണ്ണോ ഹുത്വാ നിബ്ബിജ്ജി യഥാ തം അപരിപാകഗതേ സമണധമ്മേ. തതോ മാതാപിതൂനം ദൂതം പേസേത്വാ ഉപ്പബ്ബജി. സോ കതിപാഹംയേവ ബലം ഗഹേത്വാ പുനപി പബ്ബജിതുകാമോ അഹോസി. തതോ തേനേവ കമേന പബ്ബജിത്വാ പുനപി ഉപ്പബ്ബജിത്വാ തതിയവാരേ പബ്ബജിത്വാ സമ്മാ പടിപന്നോ പച്ചേകസമ്ബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം വത്വാ പുന പച്ചേകബുദ്ധാനം മജ്ഝേ ഇമമേവ ബ്യാകരണഗാഥം അഭാസി -

> “കാമാ ഹി ചിത്രാ മധുരാ മനോരമാ, വിരൂപരൂപേന മഥേന്തി ചിത്തം;
> ആദീനവം കാമഗുണേസു ദിസ്വാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി.

തത്ഥ **കാമാ**തി ദ്വേ കാമാ വത്ഥുകാമാ ച കിലേസകാമാ ച. തത്ഥ വത്ഥുകാമാ മനാപിയരൂപാദയോ ധമ്മാ, കിലേസകാമാ ഛന്ദാദയോ സബ്ബേപി രാഗപ്പഭേദാ. ഇധ പന വത്ഥുകാമാ അധിപ്പേതാ. രൂപാദിഅനേകപ്പകാരവസേന **ചിത്രാ**. ലോകസ്സാദവസേന **മധുരാ**. ബാലപുഥുജ്ജനാനം മനം രമേന്തീതി **മനോരമാ. വിരൂപരൂപേനാ**തി വിരൂപേന രൂപേന, അനേകവിധേന സഭാവേനാതി വുത്തം ഹോതി. തേ ഹി രൂപാദിവസേന ചിത്രാ, രൂപാദീസുപി നീലാദിവസേന വിവിധരൂപാ. ഏവം തേന വിരൂപരൂപേന തഥാ തഥാ അസ്സാദം ദസ്സേത്വാ **മഥേന്തി ചിത്തം** പബ്ബജ്ജായ അഭിരമിതും ന ദേന്തീതി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ. നിഗമനമ്പി ദ്വീഹി തീഹി വാ പദേഹി യോജേത്വാ പുരിമഗാഥാസു വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

കാമഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൪൧. ഈതീ ചാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര രഞ്ഞോ ഗണ്ഡോ ഉദപാദി. ബാള്ഹാ വേദനാ വത്തന്തി. വേജ്ജാ “സത്ഥകമ്മേന വിനാ ഫാസു ന ഹോതീ”തി ഭണന്തി. രാജാ തേസം അഭയം ദത്വാ സത്ഥകമ്മം കാരാപേസി. തേ ഫാലേത്വാ, പുബ്ബലോഹിതം നീഹരിത്വാ, നിബ്ബേദനം കത്വാ, വണം പട്ടേന ബന്ധിംസു, ആഹാരാചാരേസു ച നം സമ്മാ ഓവദിംസു. രാജാ ലൂഖഭോജനേന കിസസരീരോ അഹോസി, ഗണ്ഡോ ചസ്സ മിലായി. സോ ഫാസുകസഞ്ഞീ ഹുത്വാ സിനിദ്ധാഹാരം ഭുഞ്ജി. തേന ച സഞ്ജാതബലോ വിസയേ പടിസേവി. തസ്സ ഗണ്ഡോ പുന പുരിമസഭാവമേവ സമ്പാപുണി. ഏവം യാവ തിക്ഖത്തും സത്ഥകമ്മം കാരാപേത്വാ, വേജ്ജേഹി പരിവജ്ജിതോ നിബ്ബിജ്ജിത്വാ, രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ, അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ, വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ, സത്തഹി വസ്സേഹി പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ, ഇമം ഉദാനഗാഥം ഭാസിത്വാ നന്ദമൂലകപബ്ഭാരം അഗമാസി.

> “ഈതീ ച ഗണ്ഡോ ച ഉപദ്ദവോ ച, രോഗോ ച സല്ലഞ്ച ഭയഞ്ച മേതം;
> ഏതം ഭയം കാമഗുണേസു ദിസ്വാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി.

തത്ഥ ഏതീതി **ഈതി,** ആഗന്തുകാനം അകുസലഭാഗിയാനം ബ്യസനഹേതൂനം ഏതം അധിവചനം. തസ്മാ കാമഗുണാപി ഏതേ അനേകബ്യസനാവഹട്ഠേന ദള്ഹസന്നിപാതട്ഠേന ച ഈതി. ഗണ്ഡോപി അസുചിം പഗ്ഘരതി, ഉദ്ധുമാതപരിപക്കപരിഭിന്നോ ഹോതി. തസ്മാ ഏതേ കിലേസാസുചിപഗ്ഘരണതോ ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗേഹി ഉദ്ധുമാതപരിപക്കപരിഭിന്നഭാവതോ ച **ഗണ്ഡോ**. ഉപദ്ദവതീതി **ഉപദ്ദവോ;** അനത്ഥം ജനേന്തോ അഭിഭവതി; അജ്ഝോത്ഥരതീതി അത്ഥോ, രാജദണ്ഡാദീനമേതം അധിവചനം. തസ്മാ കാമഗുണാപേതേ അവിദിതനിബ്ബാനത്ഥാവഹഹേതുതായ സബ്ബുപദ്ദവവത്ഥുതായ ച ഉപദ്ദവോ. യസ്മാ പനേതേ കിലേസാതുരഭാവം ജനേന്താ സീലസങ്ഖാതമാരോഗ്യം, ലോലുപ്പം വാ ഉപ്പാദേന്താ പാകതികമേവ ആരോഗ്യം വിലുമ്പന്തി, തസ്മാ ഇമിനാ ആരോഗ്യവിലുമ്പനട്ഠേനേവ **രോഗോ**. അബ്ഭന്തരമനുപ്പവിട്ഠട്ഠേന പന അന്തോതുദകട്ഠേന ദുന്നിഹരണീയട്ഠേന ച **സല്ലം**. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഭയാവഹനതോ **ഭയം**. മേ ഏതന്തി **മേതം**. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ. നിഗമനം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

ഈതിഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൪൨. സീതഞ്ചാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര സീതാലുകബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ അഹോസി. സോ പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞകുടികായ വിഹരതി. തസ്മിഞ്ച പദേസേ സീതേ സീതം, ഉണ്ഹേ ഉണ്ഹമേവ ച ഹോതി അബ്ഭോകാസത്താ പദേസസ്സ. ഗോചരഗാമേ ഭിക്ഖാ യാവദത്ഥായ ന ലബ്ഭതി. പിവനകപാനീയമ്പി ദുല്ലഭം, വാതാതപഡംസസരീസപാപി ബാധേന്തി. തസ്സ ഏതദഹോസി - “ഇതോ അഡ്ഢയോജനമത്തേ സമ്പന്നോ പദേസോ, തത്ഥ സബ്ബേപി ഏതേ

പരിസ്സയാ നത്ഥി. യംനൂനാഹം തത്ഥ ഗച്ഛേയ്യം; ഫാസുകം വിഹരന്തേന സക്കാ വിസേസം അധിഗന്തു''ന്തി. തസ്സ പുന അഹോസി - ''പബ്ബജിതാ നാമ ന പച്ചയവസികാ ഹോന്തി, ഏവരൂപഞ്ച ചിത്തം വസേ വത്തേന്തി, ന ചിത്തസ്സ വസേ വത്തേന്തി, നാഹം ഗമിസ്സാമീ''തി പച്ചവേക്ഖിത്വാ ന അഗമാസി. ഏവം യാവതതിയകം ഉപ്പന്നചിത്തം പച്ചവേക്ഖിത്വാ നിവത്തേസി. തതോ തത്ഥേവ സത്ത വസ്സാനി വസിത്വാ, സമ്മാ പടിപജ്ജമാനോ പച്ചേകസമ്ബോധിം സച്ഛികത്വാ, ഇമം ഉദാനഗാഥം ഭാസിത്വാ നന്ദമൂലകപബ്ഭാരം അഗമാസി.

> ''സീതഞ്ച ഉണ്ഹഞ്ച ഖുദം പിപാസം, വാതാതപേ ഡംസസരീസപേ ച;
> സബ്ബാനിപേതാനി അഭിസമ്ഭവിത്വാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ''തി.

തത്ഥ **സീതഞ്ചാ**തി സീതം നാമ ദുവിധം അബ്ഭന്തരധാതുക്ഖോഭപച്ചയഞ്ച, ബാഹിരധാതുക്ഖോഭപച്ചയഞ്ച; തഥാ ഉണ്ഹം. **ഡംസാ**തി പിങ്ഗലമക്ഖികാ. **സരീസപാ**തി യേ കേചി ദീഘജാതികാ സരിത്വാ ഗച്ഛന്തി. സേസം പാകടമേവ. നിഗമനമ്പി വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

സീതാലുകഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൯. നാഗോവാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ വീസതി വസ്സാനി രജ്ജം കാരേത്വാ കാലകതോ നിരയേ വീസതി ഏവ വസ്സാനി പച്ചിത്വാ ഹിമവന്തപ്പദേസേ ഹത്ഥിയോനിയം ഉപ്പജ്ജിത്വാ സഞ്ജാതക്ഖന്ധോ പദുമവണ്ണസകലസരീരോ ഉളാരോ യൂഥപതി മഹാനാഗോ അഹോസി. തസ്സ ഓഭഗ്ഗോഭഗ്ഗം സാഖാഭങ്ഗം ഹത്ഥിഛാപാവ ഖാദന്തി. ഓഗാഹേപി നം ഹത്ഥിനിയോ കദ്ദമേന ലിമ്പന്തി , സബ്ബം പാലിലേയ്യകനാഗസ്സേവ അഹോസി. സോ യൂഥാ നിബ്ബിജ്ജിത്വാ പക്കമി. തതോ നം പദാനുസാരേന യൂഥം അനുബന്ധി. ഏവം യാവതതിയം പക്കന്തോ അനുബദ്ധോവ. തതോ ചിന്തേസി - ''ഇദാനി മയ്ഹം നത്തകോ ബാരാണസിയം രജ്ജം കാരേതി, യംനൂനാഹം അത്തനോ പുരിമജാതിയാ ഉയ്യാനം ഗച്ഛേയ്യം, തത്ര മം സോ രക്ഖിസ്സതീ''തി. തതോ രത്തിം നിദ്ദാവസം ഗതേ യൂഥേ യൂഥം പഹായ തമേവ ഉയ്യാനം പാവിസി. ഉയ്യാനപാലോ ദിസ്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ ''ഹത്ഥിം ഗഹേസ്സാമീ''തി സേനായ പരിവാരേസി. ഹത്ഥീ രാജാനം ഏവ അഭിമുഖോ ഗച്ഛതി. രാജാ ''മം അഭിമുഖോ ഏതീ''തി ഖുരപ്പം സന്നയ്ഹിത്വാ അട്ഠാസി. തതോ ഹത്ഥീ ''വിജ്ഝേയ്യാപി മം ഏസോ''തി മാനുസികായ വാചായ ''ബ്രഹ്മദത്ത, മാ മം വിജ്ഝ, അഹം തേ അയ്യകോ''തി ആഹ. രാജാ ''കിം ഭണസീ''തി സബ്ബം പുച്ഛി. ഹത്ഥീപി രജ്ജേ ച നരകേ ച ഹത്ഥിയോനിയഞ്ച പവത്തിം സബ്ബം ആരോചേസി. രാജാ ''സുന്ദരം, മാ ഭായി, മാ ച കഞ്ചി ഭിംസാപേഹീ''തി ഹത്ഥിനോ വട്ടഞ്ച ആരക്ഖകേ ച ഹത്ഥിഭണ്ഡേ ച ഉപട്ഠാപേസി.

അഥേകദിവസം രാജാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധഗതോ ''അയം വീസതി വസ്സാനി രജ്ജം കത്വാ നിരയേ പക്കോ, വിപാകാവസേസേന ച തിരച്ഛാനയോനിയം ഉപ്പന്നോ, തത്ഥപി ഗണവാസസങ്ഘട്ടനം അസഹന്തോ ഇധാഗതോ. അഹോ ദുക്ഖോ ഗണവാസോ, ഏകീഭാവോ ഏവ ച പന സുഖോ''തി ചിന്തേത്വാ തത്ഥേവ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. തം ലോകുത്തരസുഖേന സുഖിതം അമച്ചാ ഉപസങ്കമിത്വാ, പണിപാതം കത്വാ ''യാനകാലോ മഹാരാജാ''തി ആഹംസു. തതോ ''നാഹം രാജാ''തി വത്വാ പുരിമനയേനേവ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

> ''നാഗോവ യൂഥാനി വിവജ്ജയിത്വാ, സഞ്ജാതഖന്ധോ പദുമീ ഉളാരോ;
> യഥാഭിരന്തം വിഹരം അരഞ്ഞേ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ''തി.

സാ പദത്ഥതോ പാകടാ ഏവ. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായയോജനാ. സാ ച ഖോ യുത്തിവസേനേവ, ന അനുസ്സവവസേന. യഥാ അയം ഹത്ഥീ മനുസ്സകന്തേസു സീലേസു ദന്തത്താ അദന്തഭൂമിം നാഗച്ഛതീതി വാ, സരീരമഹന്തതായ വാ നാഗോ, ഏവം കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി അരിയകന്തേസു സീലേസു ദന്തത്താ അദന്തഭൂമിം നാഗമനേന ആഗും അകരണേന പുന ഇത്ഥത്തം അനാഗമനേന ച ഗുണസരീരമഹന്തതായ വാ നാഗോ ഭവേയ്യം. യഥാ ചേസ യൂഥാനി വിവജ്ജേത്വാ ഏകചരിയസുഖേന യഥാഭിരന്തം വിഹരം അരഞ്ഞേ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ, കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം ഗണം വിവജ്ജേത്വാ ഏകവിഹാരസുഖേന ഝാനസുഖേന യഥാഭിരന്തം വിഹരം അരഞ്ഞേ അത്തനോ യഥാ യഥാ സുഖം, തഥാ തഥാ യത്തകം വാ ഇച്ഛാമി, തത്തകം അരഞ്ഞേ നിവാസം ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ ചരേയ്യന്തി അത്ഥോ. യഥാ ചേസ സുസണ്ഠിതക്ഖന്ധതായ **സഞ്ജാതക്ഖന്ധോ,** കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം അസേഖസീലക്ഖന്ധമഹന്തതായ സഞ്ജാതക്ഖന്ധോ ഭവേയ്യം. യഥാ ചേസ പദുമസദിസഗത്തതായ വാ പദുമകുലേ ഉപ്പന്നതായ വാ **പദുമീ,** കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം പദുമസദിസഉജുഗത്തതായ വാ അരിയജാതിപദുമേ ഉപ്പന്നതായ വാ പദുമീ ഭവേയ്യം. യഥാ ചേസ ഥാമബലജവാദീഹി ഉളാരോ, കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം പരിസുദ്ധകായസമാചാരതാദീഹി സീലസമാധിനിബ്ബേധികപഞ്ഞാദീഹി

വാ ഉളാരോ ഭവേയ്യന്തി ഏവം ചിന്തേന്തോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം അധിഗതോമ്ഹീതി.

നാഗഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൧൪. **അട്ഠാന ത**ന്തി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിരഞ്ഞോ കിര പുത്തോ ദഹരോ ഏവ സമാനോ പബ്ബജിതുകാമോ മാതാപിതരോ യാചി. മാതാപിതരോ നം വാരേന്തി. സോ വാരിയമാനോപി നിബന്ധതിയേവ "പബ്ബജിസ്സാമീ"തി. തതോ നം പുബ്ബേ വുത്തസേട്ഠിപുത്തം വിയ സബ്ബം വത്വാ അനുജാനിംസു. പബ്ബജിത്വാ ച ഉയ്യാനേയേവ വസിതബ്ബന്തി പടിജാനാപേസും, സോ തഥാ അകാസി. തസ്സ മാതാ പാതോവ വീസതിസഹസ്സനാടകിത്ഥിപരിവുതാ ഉയ്യാനം ഗന്ത്വാ, പുത്തം യാഗും പായേത്വാ, അന്തരാ ഖജ്ജകാദീനി ച ഖാദാപേത്വാ, യാവ മജ്ഝന്ഹികസമയം തേന സദ്ധിം സമുല്ലപിത്വാ, നഗരം പവിസതി. പിതാ ച മജ്ഝന്ഹികേ ആഗന്ത്വാ, തം ഭോജേത്വാ അത്തനാപി ഭുഞ്ജിത്വാ, ദിവസം തേന സദ്ധിം സമുല്ലപിത്വാ, സായന്ഹസമയേ ജഗ്ഗനപുരിസേ ഠപേത്വാ നഗരം പവിസതി. സോ ഏവം രത്തിന്ദിവം അവിവിത്തോ വിഹരതി. തേന ഖോ പന സമയേന ആദിച്ചബന്ധു നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ നന്ദമൂലകപബ്ഭാരേ വിഹരതി. സോ ആവജ്ജേന്തോ തം അദ്ദസ - "അയം കുമാരോ പബ്ബജിതും അസക്ഖി, ജടം ഛിന്ദിതും ന സക്കോതീ"തി. തതോ പരം ആവജ്ജി "അത്തനോ ധമ്മതായ നിബ്ബിജ്ജിസ്സതി, നോ"തി. അഥ "ധമ്മതായ നിബ്ബിന്ദന്തോ അതിചിരം ഭവിസ്സതീ"തി ഞത്വാ "തസ്സ ആരമ്മണം ദസ്സേസ്സാമീ"തി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ മനോസിലാതലതോ ആഗന്ത്വാ ഉയ്യാനേ അട്ഠാസി. രാജപുരിസോ ദിസ്വാ "പച്ചേകബുദ്ധോ ആഗതോ, മഹാരാജാ"തി രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ "ഇദാനി മേ പുത്തോ പച്ചേകബുദ്ധേന സദ്ധിം അനുക്കണ്ഠിതോ വസിസ്സതീ"തി പമുദിതമനോ ഹുത്വാ പച്ചേകബുദ്ധം സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹിത്വാ തത്ഥേവ വാസം യാചിത്വാ പണ്ണസാലാദിവാവിഹാരട്ഠാനചങ്കമാദിസബ്ബം കാരേത്വാ വാസേസി.

സോ തത്ഥ വസന്തോ ഏകദിവസം ഓകാസം ലഭിത്വാ കുമാരം പുച്ഛി "കോസി ത്വ"ന്തി? സോ ആഹ "അഹം പബ്ബജിതോ"തി. "പബ്ബജിതാ നാമ ന ഏദിസാ ഹോന്തീ"തി. "അഥ ഭന്തേ, കീദിസാ ഹോന്തി, കിം മയ്ഹം അനനുച്ഛവിക"ന്തി വുത്തേ "ത്വം അത്തനോ അനനുച്ഛവികം ന പേക്ഖസി , നനു തേ മാതാ വീസതിസഹസ്സഇത്ഥീഹി സദ്ധിം പുബ്ബണ്ഹസമയേ ആഗച്ഛന്തീ ഉയ്യാനം അവിവിത്തം കരോതി, പിതാ മഹതാ ബലകായേന സായന്ഹസമയേ, ജഗ്ഗനപുരിസാ സകലരത്തിം; പബ്ബജിതാ നാമ തവ സദിസാ ന ഹോന്തി, 'ഏദിസാ പന ഹോന്തീ'"തി തത്ര ഠിതസ്സേവ ഇദ്ധിയാ ഹിമവന്തേ അഞ്ഞതരം വിഹാരം ദസ്സേസി. സോ തത്ഥ പച്ചേകബുദ്ധേ ആലമ്ബനബാഹം നിസ്സായ ഠിതേ ച ചങ്കമന്തേ ച രജനകമ്മസൂചികമ്മാദീനി കരോന്തേ ച ദിസ്വാ ആഹ - "തുമ്ഹേ ഇധ, നാഗച്ഛഥ, പബ്ബജ്ജാ നാമ തുമ്ഹേഹി അനുഞ്ഞാതാ"തി. "ആമ, പബ്ബജ്ജാ അനുഞ്ഞാതാ, പബ്ബജിതകാലതോ പട്ഠായ സമണാ നാമ അത്തനോ നിസ്സരണം കാതും ഇച്ഛിതപത്ഥിതഞ്ച പദേസം ഗന്തും ലഭന്തി, ഏത്തകംവ വട്ടതീ"തി വത്വാ ആകാസേ ഠത്വാ -

"അട്ഠാന തം സങ്ഗണികാരതസ്സ, യം ഫസ്സയേ സാമയികം വിമുത്തി"ന്തി. -

ഇമം ഉപഡ്ഢഗാഥം വത്വാ, ദിസ്സമാനേനേവ കായേന നന്ദമൂലകപബ്ഭാരം അഗമാസി. ഏവം ഗതേ പച്ചേകബുദ്ധേ സോ അത്തനോ പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ നിപജ്ജി. ആരക്ഖകപുരിസോപി "സയിതോ കുമാരോ, ഇദാനി കുഹിം ഗമിസ്സതീ"തി പമത്തോ നിദ്ദം ഓക്കമി. സോ തസ്സ പമത്തഭാവം ഞത്വാ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞം പാവിസി. തത്ര ച വിവിത്തോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ, പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ, പച്ചേകബുദ്ധട്ഠാനം ഗതോ. തത്ര ച "കഥമധിഗത"ന്തി പുച്ഛിതോ ആദിച്ചബന്ധുനാ വുത്തം ഉപഡ്ഢഗാഥം പരിപുണ്ണം കത്വാ അഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - **അട്ഠാന ത**ന്തി. അട്ഠാനം തം, അകാരണം തന്തി വുത്തം ഹോതി, അനുനാസികലോപോ കതോ "അരിയസച്ചാന ദസ്സന"ന്തിആദീസു (ഖു॰ പാ॰ ൫.൧൧; സു॰ നി॰ ൨൭൦) വിയ. **സങ്ഗണികാരതസ്സാ**തി ഗണാഭിരതസ്സ. **യ**ന്തി കരണവചനമേതം "യം ഹിരീയതി ഹിരീയിതബ്ബേനാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൩൦) വിയ. **ഫസ്സയേ**തി അധിഗച്ഛേ. **സാമയികം വിമുത്തി**ന്തി ലോകിയസമാപത്തിം. സാ ഹി അപ്പിതപ്പിതസമയേ ഏവ പച്ചനീകേഹി വിമുച്ചനതോ "സാമയികാ വിമുത്തീ"തി വുച്ചതി. തം സാമയികം വിമുത്തിം. അട്ഠാനം തം, ന തം കാരണം വിജ്ജതി സങ്ഗണികാരതസ്സ, യേന കാരണേന ഫസ്സയേതി ഏതം ആദിച്ചബന്ധുസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ വചോ നിസമ്മ സങ്ഗണികാരതിം പഹായ യോനിസോ പടിപജ്ജന്തോ അധിഗതോമ്ഹീതി ആഹ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

അട്ഠാനഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

ദുതിയോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

൧൭. ദിട്ഠീവിസൂകാനീതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ രഹോഗതോ ചിന്തേസി - "യഥാ സീതാദീനം പടിഘാതകാനി ഉണ്ഹാദീനി അത്ഥി, അത്ഥി നു ഖോ ഏവം വട്ടപടിഘാതകം വിവട്ടം, നോ"തി. സോ അമച്ചേ പുച്ഛി - "വിവട്ടം ജാനാഥാ"തി? തേ "ജാനാമ, മഹാരാജാ"തി ആഹംസു. രാജാ - "കിം ത"ന്തി? തതോ "അന്തവാ ലോകോ"തിആദിനാ നയേന സസ്സതുച്ഛേദം കഥേസും. അഥ രാജാ "ഇമേ ന ജാനന്തി, സബ്ബേപിമേ ദിട്ഠിഗതികാ"തി സയമേവ തേസം വിലോമതഞ്ച അയുത്തതഞ്ച ദിസ്വാ "വട്ടപടിഘാതകം വിവട്ടം അത്ഥി, തം ഗവേസിതബ്ബ"ന്തി ചിന്തേത്വാ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. ഇമഞ്ച ഉദാനഗാഥം അഭാസി പച്ചേകബുദ്ധമജ്ഝേ ബ്യാകരണഗാഥഞ്ച -

> "ദിട്ഠീവിസൂകാനി ഉപാതിവത്തോ, പത്തോ നിയാമം പടിലദ്ധമഗ്ഗോ;
> ഉപ്പന്നഞാണോമ്ഹി അനഞ്ഞനേയ്യോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തസ്സത്ഥോ - **ദിട്ഠീവിസൂകാനീ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതാനി. താനി ഹി മഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിയാ വിസൂകട്ഠേന വിജ്ഝനട്ഠേന വിലോമട്ഠേന ച വിസൂകാനി. ഏവം ദിട്ഠിയാ വിസൂകാനി, ദിട്ഠി ഏവ വാ വിസൂകാനി ദിട്ഠിവിസൂകാനി. **ഉപാതിവത്തോ**തി ദസ്സനമഗ്ഗേന അതിക്കന്തോ. **പത്തോ നിയാമ**ന്തി അവിനിപാതധമ്മതായ സമ്ബോധിപരായണതായ ച നിയതഭാവം അധിഗതോ, സമ്മത്തനിയാമസങ്ഖാതം വാ പഠമമഗ്ഗന്തി. ഏത്താവതാ പഠമമഗ്ഗകിച്ചനിപ്ഫത്തി ച തസ്സ പടിലാഭോ ച വുത്തോ. ഇദാനി **പടിലദ്ധമഗ്ഗോ**തി ഇമിനാ സേസമഗ്ഗപടിലാഭം ദസ്സേതി. **ഉപ്പന്നഞാണോമ്ഹീ**തി ഉപ്പന്നപച്ചേകബോധിഞാണോ അമ്ഹി. ഏതേന ഫലം ദസ്സേതി. **അനഞ്ഞനേയ്യോ**തി അഞ്ഞേഹി "ഇദം സച്ചം, ഇദം സച്ച"ന്തി ന നേതബ്ബോ. ഏതേന സയമ്ഭുതം ദീപേതി, പത്തേ വാ പച്ചേകബോധിഞാണേ അനേയ്യതായ അഭാവാ സയംവസിതം. സമഥവിപസ്സനായ വാ ദിട്ഠിവിസൂകാനി ഉപാതിവത്തോ, ആദിമഗ്ഗേന പത്തോ നിയാമം, സേസേഹി പടിലദ്ധമഗ്ഗോ, ഫലഞാണേന ഉപ്പന്നഞാണോ, തം സബ്ബം അത്തനാവ അധിഗതോതി അനഞ്ഞനേയ്യോ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

ദിട്ഠിവിസൂകഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൧൮. നില്ലോലുപോതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിരഞ്ഞോ കിര സൂദോ അന്തരഭത്തം പചിത്വാ ഉപനാമേസി മനുഞ്ഞദസ്സനം സാദുരസം "അപ്പേവ നാമ മേ രാജാ ധനമനുപ്പദേയ്യാ"തി. തം രഞ്ഞോ ഗന്ധേനേവ ഭോത്തുകാമതം ജനേസി മുഖേ ഖേളം ഉപ്പാദേന്തം. പഠമകബളേ പന മുഖേ പക്ഖിത്തമത്തേ സത്തരസഹരണിസഹസ്സാനി അമതേനേവ ഫുട്ഠാനി അഹേസും. സൂദോ "ഇദാനി മേ ദസ്സതി, ഇദാനി മേ ദസ്സതീ"തി ചിന്തേസി. രാജാപി "സക്കാരാരഹോ സൂദോ"തി ചിന്തേസി - "രസം സായിത്വാ പന സക്കരോന്തം മം പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛേയ്യ - 'ലോലോ അയം രാജാ രസഗരുകോ'"തി ന കിഞ്ചി അഭണി. ഏവം യാവ ഭോജനപരിയോസാനം, താവ സൂദോപി "ഇദാനി ദസ്സതി, ഇദാനി ദസ്സതീ"തി ചിന്തേസി. രാജാപി അവണ്ണഭയേന ന കിഞ്ചി അഭണി. തതോ സൂദോ "നത്ഥി ഇമസ്സ രഞ്ഞോ ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണ"ന്തി ദുതിയദിവസേ അരസഭത്തം ഉപനാമേസി. രാജാ ഭുഞ്ജന്തോ "നിഗ്ഗഹാരഹോ അജ്ജ സൂദോ"തി ജാനന്തോപി പുബ്ബേ വിയ പച്ചവേക്ഖിത്വാ അവണ്ണഭയേന ന കിഞ്ചി അഭണി. തതോ സൂദോ "രാജാ നേവ സുന്ദരം നാസുന്ദരം ജാനാതീ"തി ചിന്തേത്വാ സബ്ബം പരിബ്ബയം അത്തനാ ഗഹേത്വാ യംകിഞ്ചിദേവ പചിത്വാ രഞ്ഞോ ദേതി. രാജാ "അഹോ വത ലോഭോ, അഹം നാമ വീസതി നഗരസഹസ്സാനി ഭുഞ്ജന്തോ ഇമസ്സ ലോഭേന ഭത്തമത്തമ്പി ന ലഭാമീ"തി നിബ്ബിജ്ജിത്വാ, രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ, വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി, പുരിമനയേനേവ ച ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

> "നില്ലോലുപോ നിക്കുഹോ നിപ്പിപാസോ, നിമ്മക്ഖോ നിദ്ധന്തകസാവമോഹോ;
> നിരാസയോ സബ്ബലോകേ ഭവിത്വാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **നില്ലോലുപോ**തി അലോലുപോ. യോ ഹി രസതണ്ഹാഭിഭൂതോ ഹോതി, സോ ഭുസം ലുപ്പതി പുനപ്പുനഞ്ച ലുപ്പതി, തേന ലോലുപോതി വുച്ചതി. തസ്മാ ഏസ തം പടിക്ഖിപന്തോ ആഹ "നില്ലോലുപോ"തി. **നിക്കുഹോ**തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി യസ്സ തിവിധം കുഹനവത്ഥു നത്ഥി, സോ നിക്കുഹോതി വുച്ചതി. ഇമിസ്സാ പന ഗാഥായ മനുഞ്ഞഭോജനാദീസു വിമ്ഹയമനാപജ്ജനതോ നിക്കുഹോതി അയമധിപ്പായോ . **നിപ്പിപാസോ**തി ഏത്ഥ പാതുമിച്ഛാ പിപാസാ, തസ്സാ അഭാവേന നിപ്പിപാസോ, സാദുരസലോഭേന ഭോത്തുകമ്യതാവിരഹിതോതി അത്ഥോ. **നിമ്മക്ഖോ**തി ഏത്ഥ പരഗുണവിനാസനലക്ഖണോ മക്ഖോ, തസ്സ അഭാവേന നിമ്മക്ഖോ. അത്തനോ ഗഹട്ഠകാലേ സൂദസ്സ ഗുണമക്ഖനാഭാവം സന്ധായാഹ. **നിദ്ധന്തകസാവമോഹോ**തി ഏത്ഥ രാഗാദയോ തയോ, കായദുച്ചരിതാദീനി ച തീണീതി ഛ ധമ്മാ യഥാസമ്ഭവം അപ്പസന്നട്ഠേന സകഭാവം വിജഹാപേത്വാ പരഭാവം ഗണ്ഹാപനട്ഠേന കസടട്ഠേന ച കസാവാതി വേദിതബ്ബാ. യഥാഹ -

"തത്ഥ, കതമേ തയോ കസാവാ? രാഗകസാവോ, ദോസകസാവോ, മോഹകസാവോ, ഇമേ തയോ കസാവാ. തത്ഥ, കതമേ അപരേപി തയോ കസാവാ? കായകസാവോ, വചീകസാവോ, മനോകസാവോ"തി (വിഭം ൯൨൪).

തേസു മോഹം ഠപേത്വാ പഞ്ചന്നം കസാവാനം തേസഞ്ച സബ്ബേസം മൂലഭൂതസ്സ മോഹസ്സ നിദ്ധന്തത്താ നിദ്ധന്തകസാവമോഹോ, തിണ്ണം ഏവ വാ കായവചീമനോകസാവാനം മോഹസ്സ ച നിദ്ധന്തത്താ നിദ്ധന്തകസാവമോഹോ. ഇതരേസു നില്ലോലുപതാദീഹി രാഗകസാവസ്സ, നിമ്മക്ഖതായ ദോസകസാവസ്സ നിദ്ധന്തഭാവോ സിദ്ധോ ഏവ. **നിരാസയോ**തി നിത്തണ്ഹോ. **സബ്ബലോകേ**തി സകലലോകേ, തീസു ഭവേസു ദ്വാദസസു വാ ആയതനേസു ഭവവിഭവതണ്ഹാവിരഹിതോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അഥ വാ തയോപി പാദേ വത്വാ **ഏകോ ചരേ**തി ഏകോ ചരിതും സക്കുണേയ്യാതി ഏവമ്പി ഏത്ഥ സമ്ബന്ധോ കാതബ്ബോതി.

നില്ലോലുപഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൭൩. പാപം സഹായന്തി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ മഹച്ചരാജാനുഭാവേന നഗരം പദക്ഖിണം കരോന്തോ മനുസ്സേ കോട്ഠാഗാരതോ പുരാണധഞ്ഞാനി ബഹിദ്ധാ നീഹരന്തേ ദിസ്വാ "കിം, ഭണേ, ഇദ"ന്തി അമച്ചേ പുച്ഛി. "ഇദാനി, മഹാരാജ, നവധഞ്ഞാനി ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി, തേസം ഓകാസം കാതും ഇമേ മനുസ്സാ പുരാണധഞ്ഞാദീനി ഛഡ്ഡേന്തീ"തി. രാജാ - "കിം, ഭണേ, ഇത്ഥാഗാരബലകായാദീനം വട്ടം പരിപുണ്ണ"ന്തി ? "ആമ, മഹാരാജ, പരിപുണ്ണന്തി". "തേന ഹി, ഭണേ, ദാനസാലം കാരാപേഥ, ദാനം ദസ്സാമി, മാ ഇമാനി ധഞ്ഞാനി അനുപകാരാനി വിനസ്സിംസൂ"തി. തതോ നം അഞ്ഞതരോ ദിട്ഠിഗതികോ അമച്ചോ "മഹാരാജ, നത്ഥി ദിന്ന"ന്തി ആരബ്ഭ യാവ "ബാലാ ച പണ്ഡിതാ ച സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സന്തീ"തി വത്വാ നിവാരേസി. സോ ദുതിയമ്പി തതിയമ്പി കോട്ഠാഗാരേ വിലുമ്പന്തേ ദിസ്വാ തഥേവ ആണാപേസി. തതിയമ്പി നം "മഹാരാജ, ദത്തുപഞ്ഞത്തം യദിദം ദാന"ന്തിആദീനി വത്വാ നിവാരേസി. സോ "അരേ, അഹം അത്തനോ സന്തകമ്പി ന ലഭാമി ദാതും, കിം മേ ഇമേഹി പാപസഹായേഹീ"തി നിബ്ബിന്നോ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി. തഞ്ച പാപം സഹായം ഗരഹന്തോ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

"പാപം സഹായം പരിവജ്ജയേഥ, അനത്ഥദസ്സിം വിസമേ നിവിട്ഠം;
സയം ന സേവേ പസുതം പമത്തം, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തസ്സായം സങ്ഖേപത്ഥോ - ഽയ്വായം ദസവത്ഥുകായ പാപദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതത്താ **പാപോ,** പരേസമ്പി അനത്ഥം പസ്സതീതി **അനത്ഥദസ്സീ,** കായദുച്ചരിതാദിമ്ഹി ച **വിസമേ നിവിട്ഠോ,** തം അത്ഥകാമോ കുലപുത്തോ പാപം സഹായം പരിവജ്ജയേഥ അനത്ഥദസ്സിം വിസമേ നിവിട്ഠം. **സയം ന സേവേ**തി അത്തനോ വസേന ന സേവേ. യദി പന പരവസോ ഹോതി, കിം സക്കാ കാതുന്തി വുത്തം ഹോതി. **പസുത**ന്തി പസടം , ദിട്ഠിവസേന തത്ഥ തത്ഥ ലഗ്ഗന്തി അത്ഥോ. **പമത്ത**ന്തി കാമഗുണേസു വോസ്സട്ഠചിത്തം, കുസലഭാവനാരഹിതം വാ. തം ഏവരൂപം ന സേവേ, ന ഭജേ, ന പയിരുപാസേ, അഞ്ഞദത്ഥു ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി.

പാപസഹായഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൭൪. ബഹുസ്സുതന്തി കാ ഉപ്പത്തി? പുബ്ബേ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ അട്ഠ പച്ചേകബോധിസത്താ പബ്ബജിത്വാ ഗതപച്ചാഗതവത്തം പൂരേത്വാ ദേവലോകേ ഉപ്പന്നാതി സബ്ബം അനവജ്ജഭോജീഗാഥായ വുത്തസദിസമേവ. അയം പന വിസേസോ - പച്ചേകബുദ്ധേ നിസീദാപേത്വാ രാജാ ആഹ "കേ തുമ്ഹേ"തി? തേ ആഹംസു - "മയം, മഹാരാജ, ബഹുസ്സുതാ നാമാ"തി. രാജാ - "അഹം സുതബ്രഹ്മദത്തോ നാമ, സുതേന തിത്തിം ന ഗച്ഛാമി, ഹന്ദ, നേസം സന്തികേ വിചിത്രനയം സദ്ധമ്മദേസനം സോസ്സാമീ"തി അത്തമനോ ദക്ഖിണോദകം ദത്വാ, പരിവിസിത്വാ, ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ സങ്ഘത്ഥേരസ്സ പത്തം ഗഹേത്വാ, വന്ദിത്വാ, പുരതോ നിസീദി "ധമ്മകഥം, ഭന്തേ, കരോഥാ"തി. സോ "സുഖിതോ ഹോതു, മഹാരാജ, രാഗക്ഖയോ ഹോതൂ"തി വത്വാ ഉട്ഠിതോ. രാജാ "അയം ന ബഹുസ്സുതോ, ദുതിയോ ബഹുസ്സുതോ ഭവിസ്സതി, സ്വേ ദാനി വിചിത്രധമ്മദേസനം സോസ്സാമീ"തി സ്വാതനായ നിമന്തേസി. ഏവം യാവ സബ്ബേസം പടിപാടി ഗച്ഛതി, താവ നിമന്തേസി. തേ സബ്ബേപി "ദോസക്ഖയോ ഹോതു, മോഹക്ഖയോ, ഗതിക്ഖയോ, വട്ടക്ഖയോ, ഉപധിക്ഖയോ, തണ്ഹക്ഖയോ ഹോതൂ"തി ഏവം ഏകേകം പദം വിസേസേത്വാ സേസം പഠമസദിസമേവ വത്വാ ഉട്ഠഹിംസു.

തതോ രാജാ "ഇമേ 'ബഹുസ്സുതാ മയ'ന്തി ഭണന്തി, ന ച തേസം വിചിത്രകഥാ, കിമേതേഹി വുത്ത"ന്തി തേസം വചനത്ഥം ഉപപരിക്ഖിതുമാരദ്ധോ. അഥ "രാഗക്ഖയോ ഹോതൂ"തി ഉപപരിക്ഖന്തോ "രാഗേ ഖീണേ ദോസോപി മോഹോപി അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേപി കിലേസാ ഖീണാ

ഹോന്തീ"തി ഞത്വാ അത്തമനോ അഹോസി - "നിപ്പരിയായബഹുസ്സുതാ ഇമേ സമണാ. യഥാ ഹി പുരിസേന മഹാപഥവിം വാ ആകാസം വാ അങ്ഗുലിയാ നിദ്ദിസന്തേന ന അങ്ഗുലിമത്തോവ പദേസോ നിദ്ദിട്ഠോ ഹോതി, അപിച, ഖോ, പന പഥവീആകാസാ ഏവ നിദ്ദിട്ഠാ ഹോന്തി, ഏവം ഇമേഹി ഏകമേകം അത്ഥം നിദ്ദിസന്തേഹി അപരിമാണാ അത്ഥാ നിദ്ദിട്ഠാ ഹോന്തീ"തി. തതോ സോ "കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഏവം ബഹുസ്സുതോ ഭവിസ്സാമീ"തി തഥാരൂപം ബഹുസ്സുതഭാവം പത്ഥേന്തോ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ, വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ, ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

"ബഹുസ്സുതം ധമ്മധരം ഭജേഥ, മിത്തം ഉളാരം പടിഭാനവന്തം;
അഞ്ഞായ അത്ഥാനി വിനേയ്യ കങ്ഖം, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥായം സങ്ഖേപത്ഥോ - **ബഹുസ്സുത**ന്തി ദുവിധോ ബഹുസ്സുതോ തീസു പിടകേസു അത്ഥതോ നിഖിലോ പരിയത്തിബഹുസ്സുതോ ച, മഗ്ഗഫലവിജ്ജാഭിഞ്ഞാനം പടിവിദ്ധത്താ പടിവേധബഹുസ്സുതോ ച. ആഗതാഗമോ **ധമ്മധരോ**. ഉളാരേഹി പന കായവചീമനോകമ്മേഹി സമന്നാഗതോ **ഉളാരോ**. യുത്തപടിഭാനോ ച മുത്തപടിഭാനോ ച യുത്തമുത്തപടിഭാനോ ച **പടിഭാനവാ**. പരിയത്തിപരിപുച്ഛാധിഗമവസേന വാ തിധാ പടിഭാനവാ വേദിതബ്ബോ. യസ്സ ഹി പരിയത്തി പടിഭാതി, സോ പരിയത്തിപടിഭാനവാ. യസ്സ അത്ഥഞ്ച ഞാണഞ്ച ലക്ഖണഞ്ച ഠാനാട്ഠാനഞ്ച പരിപുച്ഛന്തസ്സ പരിപുച്ഛാ പടിഭാതി, സോ പരിപുച്ഛാപടിഭാനവാ. യേന മഗ്ഗാദയോ പടിവിദ്ധാ ഹോന്തി, സോ അധിഗമപടിഭാനവാ. തം ഏവരൂപം **ബഹുസ്സുതം ധമ്മധരം ഭജേഥ മിത്തം ഉളാരം പടിഭാനവന്തം**. തതോ തസ്സാനുഭാവേന അത്തത്ഥപരത്ഥഉഭയത്ഥഭേദതോ വാ ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥഭേദതോ വാ അനേകപ്പകാരാനി **അഞ്ഞായ അത്ഥാനി**. തതോ - "അഹോസിം നു ഖോ അഹം അതീതമദ്ധാന"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൮; സം॰ നി॰ ൨.൨൦) കങ്ഖട്ഠാനേസു **വിനേയ്യ കങ്ഖം,** വിചികിച്ഛം വിനേത്വാ വിനാസേത്വാ ഏവം കതസബ്ബകിച്ചോ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി.

ബഹുസ്സുതഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൯. ഖിഡ്ഡം രതിന്തി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം വിഭൂസകബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ പാതോവ യാഗും വാ ഭത്തം വാ ഭുഞ്ജിത്വാ നാനാവിധവിഭൂസനേഹി അത്താനം വിഭൂസാപേത്വാ മഹാആദാസേ സകലസരീരം ദിസ്വാ യം ന ഇച്ഛതി തം അപനേത്വാ അഞ്ഞേന വിഭൂസനേന വിഭൂസാപേതി. തസ്സ ഏകദിവസം ഏവം കരോതോ ഭത്തവേലാ മജ്ഝന്ഹികസമയോ പത്തോ. അഥ അവിഭൂസിതോവ ദുസ്സപട്ടേന സീസം വേഠേത്വാ, ഭുഞ്ജിത്വാ, ദിവാസേയ്യം ഉപഗച്ഛി. പുനപി ഉട്ഠഹിത്വാ തഥേവ കരോതോ സൂരിയോ അത്ഥങ്ഗതോ. ഏവം ദുതിയദിവസേപി തതിയദിവസേപി. അഥസ്സ ഏവം മണ്ഡനപ്പസുതസ്സ പിട്ഠിരോഗോ ഉദപാദി. തസ്സേതദഹോസി - "അഹോ രേ, അഹം സബ്ബഥാമേന വിഭൂസന്തോപി ഇമസ്മിം കപ്പകേ വിഭൂസനേ അസന്തുട്ഠോ ലോഭം ഉപ്പാദേസിം. ലോഭോ ച നാമേസ അപായഗമനീയോ ധമ്മോ, ഹന്ദാഹം, ലോഭം നിഗ്ഗണ്ഹാമീ"തി രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

"ഖിഡ്ഡം രതിം കാമസുഖഞ്ച ലോകേ, അനലങ്കരിത്വാ അനപേക്ഖമാനോ;
വിഭൂസനട്ഠാനാ വിരതോ സച്ചവാദീ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **ഖിഡ്ഡാ ച രതി** ച പുബ്ബേ വുത്താവ. **കാമസുഖ**ന്തി വത്ഥുകാമസുഖം. വത്ഥുകാമാപി ഹി സുഖസ്സ വിസയാദിഭാവേന സുഖന്തി വുച്ചന്തി. യഥാഹ - "അത്ഥി രൂപം സുഖം സുഖാനുപതിത"ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൬൦). ഏവമേതം ഖിഡ്ഡം രതിം കാമസുഖഞ്ച ഇമസ്മിം ഓകാസലോകേ **അനലങ്കരിത്വാ** അലന്തി അകത്വാ, ഏതം തപ്പകന്തി വാ സാരഭൂതന്തി വാ ഏവം അഗ്ഗഹേത്വാ. **അനപേക്ഖമാനോ**തി തേന അലങ്കരണേന അനപേക്ഖണസീലോ, അപിഹാലുകോ, നിത്തണ്ഹോ, വിഭൂസനട്ഠാനാ വിരതോ സച്ചവാദീ ഏകോ ചരേതി. തത്ഥ വിഭൂസാ ദുവിധാ - അഗാരികവിഭൂസാ, അനഗാരികവിഭൂസാ ച. തത്ഥ അഗാരികവിഭൂസാ സാടകവേഠനമാലാഗന്ധാദി, അനഗാരികവിഭൂസാ പത്തമണ്ഡനാദി. വിഭൂസാ ഏവ **വിഭൂസനട്ഠാനം**. തസ്മാ വിഭൂസനട്ഠാനാ തിവിധായ വിരതിയാ **വിരതോ**. അവിതഥവചനതോ **സച്ചവാദീ**തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

വിഭൂസനട്ഠാനഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൧൦. പുത്തഞ്ച ദാരന്തി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിരഞ്ഞോ കിര പുത്തോ ദഹരകാലേ ഏവ അഭിസിത്തോ രജ്ജം കാരേസി. സോ പഠമഗാഥായ വുത്തപച്ചേകബോധിസത്തോ വിയ രജ്ജസിരിമനുഭവന്തോ ഏകദിവസം ചിന്തേസി - "അഹം രജ്ജം കാരേന്തോ ബഹൂനം ദുക്ഖം കരോമി. കിം മേ ഏകഭത്തത്ഥായ ഇമിനാ പാപേന, ഹന്ദ സുഖമുപ്പാദേമീ"തി രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

“പുത്തഞ്ച ദാരം പിതരഞ്ച മാതരം, ധനാനി ധഞ്ഞാനി ച ബന്ധവാനി;
ഹിത്വാന കാമാനി യഥോധികാനി, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി.

തത്ഥ **ധനാനീ**തി മുത്താമണിവേളുരിയസങ്ഖസിലാപവാളരജതജാതരൂപാദീനി രതനാനി. **ധഞ്ഞാനീ**തി സാലിവീഹിയവഗോധുമകങ്കുവരകകുദ്രൂസകപഭേദാനി സത്ത സേസാപരണ്ണാനി ച. **ബന്ധവാനീ**തി ഞാതിബന്ധുഗോത്തബന്ധുമിത്തബന്ധുസിപ്പബന്ധുവസേന ചതുബ്ബിധേ ബന്ധവേ. **യഥോധികാനീ**തി സകസകഓധിവസേന ഠിതാനേവ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

പുത്തദാരഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൮. സങ്ഗോ ഏസോതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര പാദലോലബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ അഹോസി. സോ പാതോവ യാഗും വാ ഭത്തം വാ ഭുഞ്ജിത്വാ തീസു പാസാദേസു തിവിധനാടകാനി പസ്സതി. തിവിധനാടകാനീതി കിര പുബ്ബരാജതോ ആഗതം, അനന്തരരാജതോ ആഗതം, അത്തനോ കാലേ ഉട്ഠിതന്തി. സോ ഏകദിവസം പാതോവ ദഹരനാടകപാസാദം ഗതോ. താ നാടകിത്ഥിയോ “രാജാനം രമാപേസ്സാമാ”തി സക്കസ്സ ദേവാനമിന്ദസ്സ അച്ഛരായോ വിയ അതിമനോഹരം നച്ചഗീതവാദിതം പയോജേസും. രാജാ - “അനച്ഛരിയമേതം ദഹരാന”ന്തി അസന്തുട്ഠോ ഹുത്വാ മജ്ഝിമനാടകപാസാദം ഗതോ. താപി നാടകിത്ഥിയോ തഥേവ അകംസു. സോ തത്ഥാപി തഥേവ അസന്തുട്ഠോ ഹുത്വാ മഹാനാടകപാസാദം ഗതോ. താപി നാടകിത്ഥിയോ തഥേവ അകംസു. രാജാ ദ്വേ തയോ രാജപരിവട്ടേ അതീതാനം താസം മഹല്ലകഭാവേന അട്ഠികീളനസദിസം നച്ചം ദിസ്വാ ഗീതഞ്ച അമധുരം സുത്വാ പുനദേവ ദഹരനാടകപാസാദം, പുന മജ്ഝിമനാടകപാസാദന്തി ഏവം വിചരിത്വാ കത്ഥചി അസന്തുട്ഠോ ചിന്തേസി - “ഇമാ നാടകിത്ഥിയോ സക്കം ദേവാനമിന്ദം അച്ഛരായോ വിയ മം രമാപേതുകാമാ സബ്ബഥാമേന നച്ചഗീതവാദിതം പയോജേസും, സ്വാഹം കത്ഥചി അസന്തുട്ഠോ ലോഭമേവ വഡ്ഢേമി, ലോഭോ ച നാമേസ അപായഗമനിയോ ധമ്മോ, ഹന്ദാഹം ലോഭം നിഗ്ഗണ്ഹാമീ”തി രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

“സങ്ഗോ ഏസോ പരിത്തമേത്ഥ സോഖ്യം, അപ്പസ്സാദോ ദുക്ഖമേത്ഥ ഭിയ്യോ;
ഗളോ ഏസോ ഇതി ഞത്വാ മതിമാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി.

തസ്സത്ഥോ - **സങ്ഗോ ഏസോ**തി അത്തനോ ഉപഭോഗം നിദ്ദിസതി. സോ ഹി സജ്ജന്തി തത്ഥ പാണിനോ കദ്ദമേ പവിട്ഠോ ഹത്ഥീ വിയാതി **സങ്ഗോ. പരിത്തമേത്ഥ സോഖ്യ**ന്തി ഏത്ഥ പഞ്ചകാമഗുണൂപഭോഗകാലേ വിപരീതസഞ്ഞായ ഉപ്പാദേതബ്ബതോ കാമാവചരധമ്മപരിയാപന്നതോ വാ ലാമകട്ഠേന സോഖ്യം പരിത്തം, വിജ്ജുപ്പഭായ ഓഭാസിതനച്ചദസ്സനസുഖം വിയ ഇത്തരം , താവകാലികന്തി വുത്തം ഹോതി. **അപ്പസ്സാദോ ദുക്ഖമേത്ഥ ഭിയ്യോ**തി ഏത്ഥ ച യ്വായം “യം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇമേ പഞ്ച കാമഗുണേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി സുഖം സോമനസ്സം, അയം കാമാനം അസ്സാദോ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) വുത്തോ. സോ യദിദം “കോ ച, ഭിക്ഖവേ, കാമാനം ആദീനവോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, കുലപുത്തോ യേന സിപ്പട്ഠാനേന ജീവികം കപ്പേതി, യദി മുദ്ദായ, യദി ഗണനായാ”തി ഏവമാദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൭) നയേനേത്ഥ ദുക്ഖം വുത്തം. തം ഉപനിധായ അപ്പോ ഉദകബിന്ദുമത്തോ ഹോതി. അഥ ഖോ ദുക്ഖമേവ ഭിയ്യോ ബഹു, ചതൂസു സമുദ്ദേസു ഉദകസദിസം ഹോതി. തേന വുത്തം “അപ്പസ്സാദോ ദുക്ഖമേത്ഥ ഭിയ്യോ”തി. **ഗളോ ഏസോ**തി അസ്സാദം ദസ്സേത്വാ ആകഡ്ഢനവസേന ബളിസോ വിയ ഏസോ യദിദം പഞ്ച കാമഗുണാ. **ഇതി ഞത്വാ മതിമാ**തി ഏവം ഞത്വാ ബുദ്ധിമാ പണ്ഡിതോ പുരിസോ സബ്ബമ്പേതം പഹായ ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോതി.

സങ്ഗഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൯. സന്ദാലയിത്വാനാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര അനിവത്തബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ അഹോസി . സോ സങ്ഗാമം ഓതിണ്ണോ അജിനിത്വാ അഞ്ഞം വാ കിച്ചം ആരദ്ധോ അനിട്ഠപേത്വാ ന നിവത്തതി, തസ്മാ നം ഏവം സഞ്ജാനിംസു. സോ ഏകദിവസം ഉയ്യാനം ഗച്ഛതി. തേന ച സമയേന വനദാഹോ ഉട്ഠാസി. സോ അഗ്ഗി സുക്ഖാനി ച ഹരിതാനി ച തിണാദീനി ദഹന്തോ അനിവത്തമാനോ ഏവ ഗച്ഛതി. രാജാ തം ദിസ്വാ തപ്പടിഭാഗനിമിത്തം ഉപ്പാദേസി. “യഥായം വനദാഹോ, ഏവമേവ ഏകാദസവിധോ അഗ്ഗി സബ്ബസത്തേ ദഹന്തോ അനിവത്തമാനോവ ഗച്ഛതി മഹാദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തോ, കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി ഇമസ്സ ദുക്ഖസ്സ നിവത്തനത്ഥം അയം അഗ്ഗി വിയ അരിയമഗ്ഗഞാണഗ്ഗിനാ കിലേസേ ദഹന്തോ അനിവത്തമാനോ ഗച്ഛേയ്യ”ന്തി? തതോ മുഹുത്തം ഗന്ത്വാ കേവട്ടേ അദ്ദസ നദിയം മച്ഛേ ഗണ്ഹന്തേ . തേസം ജാലന്തരം പവിട്ഠോ ഏകോ മഹാമച്ഛോ ജാലം ഭേത്വാ പലായി. തേ “മച്ഛോ ജാലം ഭേത്വാ ഗതോ”തി സദ്ദമകംസു. രാജാ തമ്പി വചനം സുത്വാ തപ്പടിഭാഗനിമിത്തം ഉപ്പാദേസി - “കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി അരിയമഗ്ഗഞാണേന തണ്ഹാദിട്ഠിജാലം ഭേത്വാ അസജ്ജമാനോ ഗച്ഛേയ്യ”ന്തി. സോ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പച്ചേകബോധിം സച്ഛാകാസി, ഇമഞ്ച ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

“സന്ദാലയിത്വാന സംയോജനാനി, ജാലംവ ഭേത്വാ സലിലമ്ബുചാരീ;
അഗ്ഗീവ ദഡ്ഢം അനിവത്തമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി.

തസ്സാ ദുതിയപാദേ **ജാലന്തി** സുത്തമയം വുച്ചതി. **അമ്ബൂ**തി ഉദകം, തത്ഥ ചരതീതി **അമ്ബുചാരീ,** മച്ഛസ്സേതം അധിവചനം. സലിലേ അമ്ബുചാരീ **സലിലമ്ബുചാരീ,** തസ്മിം നദീസലിലേ ജാലം ഭേത്വാ അമ്ബുചാരീവാതി വുത്തം ഹോതി. തതിയപാദേ **ദഡ്ഢന്തി** ദഡ്ഢട്ഠാനം വുച്ചതി. യഥാ അഗ്ഗി ദഡ്ഢട്ഠാനം പുന ന നിവത്തതി, ന തത്ഥ ഭിയ്യോ ആഗച്ഛതി, ഏവം മഗ്ഗഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢം കാമഗുണട്ഠാനം അനിവത്തമാനോ തത്ഥ ഭിയ്യോ അനാഗച്ഛന്തോതി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

സന്ദാലനഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൫. ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര ചക്ഖുലോലബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ പാദലോലബ്രഹ്മദത്തോ വിയ നാടകദസ്സനമനുയുത്തോ ഹോതി. അയം പന വിസേസോ - സോ അസന്തുട്ഠോ തത്ഥ തത്ഥ ഗച്ഛതി, അയം തം തം നാടകം ദിസ്വാ അതിവിയ അഭിനന്ദിത്വാ നാടകപരിവത്തദസ്സനേന തണ്ഹം വഡ്ഢേന്തോ വിചരതി. സോ കിര നാടകദസ്സനായ ആഗതം അഞ്ഞതരം കുടുമ്ബിയഭരിയം ദിസ്വാ രാഗം ഉപ്പാദേസി. തതോ സംവേഗമാപജ്ജിത്വാ പുന “അഹം ഇമം തണ്ഹം വഡ്ഢേന്തോ അപായപരിപൂരകോ ഭവിസ്സാമി, ഹന്ദ നം നിഗ്ഗണ്ഹാമീ”തി പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ അത്തനോ പുരിമപടിപത്തിം ഗരഹന്തോ തപ്പടിപക്ഖഗുണദീപികം ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

“ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂ ന ച പാദലോലോ, ഗുത്തിന്ദ്രിയോ രക്ഖിതമാനസാനോ;
അനവസ്സുതോ അപരിഡയ്ഹമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി.

തത്ഥ **ഓക്ഖിത്തചക്ഖൂ**തി ഹേട്ഠാഖിത്തചക്ഖു, സത്ത ഗീവട്ഠീനി പടിപാടിയാ ഠപേത്വാ പരിവജ്ജഗഹേതബ്ബദസ്സനത്ഥം യുഗമത്തം പേക്ഖമാനോതി വുത്തം ഹോതി. ന തു ഹനുകട്ഠിനാ ഹദയട്ഠിം സങ്ഘട്ടേന്തോ. ഏവഞ്ഹി ഓക്ഖിത്തചക്ഖുതാ ന സമണസാരുപ്പാ ഹോതി. **ന ച പാദലോലോ**തി ഏകസ്സ ദുതിയോ, ദ്വിന്നം തതിയോതി ഏവം ഗണമജ്ഝം പവിസിതുകാമതായ കണ്ഡൂയമാനപാദോ വിയ അഭവന്തോ, ദീഘചാരികഅനവട്ഠിതചാരികവിരതോ വാ. **ഗുത്തിന്ദ്രിയോ**തി ഛസു ഇന്ദ്രിയേസു ഇധ വിസുംവുത്താവസേസവസേന ഗോപിതിന്ദ്രിയോ. **രക്ഖിതമാനസാനോ**തി മാനസം യേവ മാനസാനം, തം രക്ഖിതമസ്സാതി രക്ഖിതമാനസാനോ. യഥാ കിലേസേഹി ന വിലുപ്പതി, ഏവം രക്ഖിതചിത്തോതി വുത്തം ഹോതി. **അനവസ്സുതോ**തി ഇമായ പടിപത്തിയാ തേസു തേസു ആരമ്മണേസു കിലേസഅന്വാസ്സവവിരഹിതോ. **അപരിഡയ്ഹമാനോ**തി ഏവം അന്വാസ്സവവിരഹാവ കിലേസഗ്ഗീഹി അപരിഡയ്ഹമാനോ. ബഹിദ്ധാ വാ അനവസ്സുതോ, അജ്ഝത്തം അപരിഡയ്ഹമാനോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ഓക്ഖിത്തചക്ഖുഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൬. ഓഹാരയിത്വാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര അയം അഞ്ഞോപി ചാതുമാസികബ്രഹ്മദത്തോ നാമ രാജാ ചതുമാസേ ചതുമാസേ ഉയ്യാനകീളം ഗച്ഛതി. സോ ഏകദിവസം ഗിമ്ഹാനം മജ്ഝിമേ മാസേ ഉയ്യാനം പവിസന്തോ ഉയ്യാനദ്വാരേ പത്തസഞ്ഛന്നം പുപ്ഫാലങ്കതവിടപം പാരിച്ഛത്തകകോവിളാരം ദിസ്വാ ഏകം പുപ്ഫം ഗഹേത്വാ ഉയ്യാനം പാവിസി. തതോ “രഞ്ഞാ അഗ്ഗപുപ്ഫം ഗഹിത”ന്തി അഞ്ഞതരോപി അമച്ചോ ഹത്ഥിക്ഖന്ധേ ഠിതോ ഏകമേവ പുപ്ഫം അഗ്ഗഹേസി. ഏതേനേവ ഉപായേന സബ്ബോ ബലകായോ അഗ്ഗഹേസി. പുപ്ഫം അനസ്സാദേന്താ പത്തമ്പി ഗണ്ഹിംസു. സോ രുക്ഖോ നിപ്പത്തപുപ്ഫോ ഖന്ധമത്തോവ അഹോസി. തം രാജാ സായന്ഹസമയേ ഉയ്യാനാ നിക്ഖമന്തോ ദിസ്വാ “കിം കതോ അയം രുക്ഖോ, മമ ആഗമനവേലായം മണിവണ്ണസാഖന്തരേസു പവാളസദിസപുപ്ഫാലങ്കതോ അഹോസി, ഇദാനി നിപ്പത്തപുപ്ഫോ ജാതോ”തി ചിന്തേന്തോ തസ്സേവാവിദൂരേ അപുപ്ഫിതം രുക്ഖം സഞ്ഛന്നപലാസം അദ്ദസ. ദിസ്വാ ചസ്സ ഏതദഹോസി - “അയം രുക്ഖോ പുപ്ഫഭരിതസാഖത്താ ബഹുജനസ്സ ലോഭനീയോ അഹോസി, തേന മുഹുത്തേനേവ ബ്യസനം പത്തോ, അയം പനഞ്ഞോ അലോഭനീയത്താ തഥേവ ഠിതോ. ഇദമ്പി രജ്ജം പുപ്ഫിതരുക്ഖോ വിയ ലോഭനീയം, ഭിക്ഖുഭാവോ പന അപുപ്ഫിതരുക്ഖോ വിയ അലോഭനീയോ. തസ്മാ യാവ ഇദമ്പി അയം രുക്ഖോ വിയ ന വിലുപ്പതി, താവ അയമഞ്ഞോ സഞ്ഛന്നപത്തോ യഥാ പാരിച്ഛത്തകോ, ഏവം കാസാവേന പരിസഞ്ഛന്നേന ഹുത്വാ പബ്ബജിതബ്ബ”ന്തി. സോ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

“ഓഹാരയിത്വാ ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനി, സഞ്ഛന്നപത്തോ യഥാ പാരിഛത്തോ;
കാസായവത്ഥോ അഭിനിക്ഖമിത്വാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ”തി.

തത്ഥ **കാസായവത്ഥോ അഭിനിക്ഖമിത്വാ**തി ഇമസ്സ പാദസ്സ ഗേഹാ അഭിനിക്ഖമിത്വാ കാസായവത്ഥോ ഹുത്വാതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയേനേവ സക്കാ ജാനിതുന്തി ന വിത്ഥാരിതന്തി.

പാരിച്ഛത്തകഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

തതിയോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ.

൩൨. രസേസൂതി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരോ കിര ബാരാണസിരാജാ ഉയ്യാനേ അമച്ചപുത്തേഹി പരിവുതോ സിലാപട്ടപോക്ഖരണിയം കീളതി. തസ്സ സൂദോ സബ്ബമംസാനം രസം ഗഹേത്വാ അതീവ സുസങ്ഖതം അമതകപ്പം അന്തരഭത്തം പചിത്വാ ഉപനാമേസി. സോ തത്ഥ ഗേധമാപന്നോ കസ്സചി കിഞ്ചി അദത്വാ അത്തനാവ ഭുഞ്ജി. ഉദകകീളതോ ച അതിവികാലേ നിക്ഖന്തോ സീഘം സീഘം ഭുഞ്ജി. യേഹി സദ്ധിം പുബ്ബേ ഭുഞ്ജതി, ന തേസം കഞ്ചി സരി. അഥ പച്ഛാ പടിസങ്ഖാനം ഉപ്പാദേത്വാ "അഹോ, മയാ പാപം കതം, യ്വാഹം രസതണ്ഹായ അഭിഭൂതോ സബ്ബജനം വിസരിത്വാ ഏകകോവ ഭുഞ്ജിം. ഹന്ദ രസതണ്ഹം നിഗ്ഗണ്ഹാമീ"തി രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ അത്തനോ പുരിമപടിപത്തിം ഗരഹന്തോ തപ്പടിപക്ഖഗുണദീപികം ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> "രസേസു ഗേധം അകരം അലോലോ, അനഞ്ഞപോസീ സപദാനചാരീ;
> കുലേ കുലേ അപ്പടിബദ്ധചിത്തോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **രസേസൂ**തി അമ്ബിലമധുരതിത്തകകടുകലോണികഖാരികകസാവാദിഭേദേസു സായനീയേസു. **ഗേധം അകര**ന്തി ഗിദ്ധിം അകരോന്തോ, തണ്ഹം അനുപ്പാദേന്തോതി വുത്തം ഹോതി. **അലോലോ**തി "ഇദം സായിസ്സാമി, ഇദം സായിസ്സാമീ"തി ഏവം രസവിസേസേസു അനാകുലോ. **അനഞ്ഞപോസീ**തി പോസേതബ്ബകസദ്ധിവിഹാരികാദിവിരഹിതോ , കായസന്ധാരണമത്തേന സന്തുട്ഠോതി വുത്തം ഹോതി. യഥാ വാ പുബ്ബേ ഉയ്യാനേ രസേസു ഗേധകരണലോലോ ഹുത്വാ അഞ്ഞപോസീ ആസിം, ഏവം അഹുത്വാ യായ തണ്ഹായ ലോലോ ഹുത്വാ രസേസു ഗേധം കരോതി. തം തണ്ഹം ഹിത്വാ ആയതിം തണ്ഹാമൂലകസ്സ അഞ്ഞസ്സ അത്തഭാവസ്സ അനിബ്ബത്തനേന അനഞ്ഞപോസീതി ദസ്സേതി. അഥ വാ അത്ഥഭഞ്ജനകട്ഠേന അഞ്ഞേതി കിലേസാ വുച്ചന്തി. തേസം അപോസനേന അനഞ്ഞപോസീതി അയമ്പേത്ഥ അത്ഥോ. **സപദാനചാരീ**തി അവോക്കമ്മചാരീ അനുപുബ്ബചാരീ, ഘരപടിപാടിം അഛഡ്ഡേത്വാ അഡ്ഢകുലഞ്ച ദലിദ്ദകുലഞ്ച നിരന്തരം പിണ്ഡായ പവിസമാനോതി അത്ഥോ. **കുലേ കുലേ അപ്പടിബദ്ധചിത്തോ**തി ഖത്തിയകുലാദീസു യത്ഥ കത്ഥചി കിലേസവസേന അലഗ്ഗചിത്തോ, ചന്ദൂപമോ നിച്ചനവകോ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

രസഗേധഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൩. പഹായ പഞ്ചാവരണാനീതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ പഠമജ്ഝാനലാഭീ അഹോസി. സോ ഝാനാനുരക്ഖണത്ഥം രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിസമ്പദം ദീപേന്തോ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> "പഹായ പഞ്ചാവരണാനി ചേതസോ, ഉപക്കിലേസേ ബ്യപനുജ്ജ സബ്ബേ;
> അനിസ്സിതോ ഛേത്വ സിനേഹദോസം, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **ആവരണാനീ**തി നീവരണാനേവ. താനി അത്ഥതോ ഉരഗസുത്തേ വുത്താനി. താനി പന യസ്മാ അബ്ഭാദയോ വിയ ചന്ദസൂരിയേ ചേതോ ആവരന്തി, തസ്മാ "ആവരണാനി ചേതസോ"തി വുത്താനി. താനി ഉപചാരേന വാ അപ്പനായ വാ പഹായ. **ഉപക്കിലേസേ**തി ഉപഗമ്മ ചിത്തം വിബാധേന്തേ അകുസലേ ധമ്മേ, വത്ഥോപമാദീസു വുത്തേ അഭിജ്ഝാദയോ വാ. **ബ്യപനുജ്ജാ**തി പനുദിത്വാ വിനാസേത്വാ, വിപസ്സനാമഗ്ഗേന പജഹിത്വാതി അത്ഥോ. **സബ്ബേ**തി അനവസേസേ. ഏവം സമഥവിപസ്സനാസമ്പന്നോ പഠമമഗ്ഗേന ദിട്ഠിനിസ്സയസ്സ പഹീനത്താ **അനിസ്സിതോ**. സേസമഗ്ഗേഹി ഛേത്വാ തേധാതുകം **സിനേഹദോസം,** തണ്ഹാരാഗന്തി വുത്തം ഹോതി. സിനേഹോ ഏവ ഹി ഗുണപടിപക്ഖതോ സിനേഹദോസോതി വുത്തോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ആവരണഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൪. വിപിട്ഠികത്വാനാതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭീ അഹോസി. സോ ഝാനാനുരക്ഖണത്ഥം രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ അത്തനോ പടിപത്തിസമ്പദം ദീപേന്തോ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

"വിപിട്ഠികത്വാന സുഖം ദുഖഞ്ച, പുബ്ബേവ ച സോമനസ്സദോമനസ്സം;
ലദ്ധാനുപേക്ഖം സമഥം വിസുദ്ധം, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **വിപിട്ഠികത്വാനാ**തി പിട്ഠിതോ കത്വാ, ഛഡ്ഡേത്വാ ജഹിത്വാതി അത്ഥോ. **സുഖം ദുഖഞ്ചാ**തി കായികം സാതാസാതം. **സോമനസ്സദോമനസ്സ**ന്തി ചേതസികം സാതാസാതം. **ഉപേക്ഖ**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനുപേക്ഖം. **സമഥ**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനസമഥമേവ. **വിസുദ്ധ**ന്തി പഞ്ചനീവരണവിതക്കവിചാരപീതിസുഖസങ്ഖാതേഹി നവഹി പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുത്തത്താ വിസുദ്ധം, നിദ്ധന്തസുവണ്ണമിവ വിഗതൂപക്കിലേസന്തി അത്ഥോ.

അയം പന യോജനാ - വിപിട്ഠികത്വാന സുഖം ദുക്ഖഞ്ച പുബ്ബേവ പഠമജ്ഝാനുപചാരഭൂമിയംയേവ ദുക്ഖം, തതിയജ്ഝാനുപചാരഭൂമിയം സുഖന്തി അധിപ്പായോ. പുന ആദിതോ വുത്തം ചകാരം പരതോ നേത്വാ "സോമനസ്സം ദോമനസ്സഞ്ച വിപിട്ഠികത്വാന പുബ്ബേവാ"തി അധികാരോ. തേന സോമനസ്സം ചതുത്ഥജ്ഝാനുപചാരേ, ദോമനസ്സഞ്ച ദുതിയജ്ഝാനുപചാരേയേവാതി ദീപേതി. ഏതാനി ഹി ഏതേസം പരിയായതോ പഹാനട്ഠാനാനി. നിപ്പരിയായതോ പന ദുക്ഖസ്സ പഠമജ്ഝാനം, ദോമനസ്സസ്സ ദുതിയജ്ഝാനം, സുഖസ്സ തതിയജ്ഝാനം, സോമനസ്സസ്സ ചതുത്ഥജ്ഝാനം പഹാനട്ഠാനം. യഥാഹ - "പഠമജ്ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി ഏത്ഥുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൫൧൦). തം സബ്ബം അട്ഠസാലിനിയാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൬൫) വുത്തം. യതോ പുബ്ബേവ തീസു പഠമജ്ഝാനാദീസു ദുക്ഖദോമനസ്സസുഖാനി വിപിട്ഠികത്വാ ഏത്ഥേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ സോമനസ്സം വിപിട്ഠികത്വാ ഇമായ പടിപദായ ലദ്ധാനുപേക്ഖം സമഥം വിസുദ്ധം ഏകോ ചരേതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

വിപിട്ഠികത്വാഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൧൬. ആരദ്ധവീരിയോതി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരോ കിര പച്ചന്തരാജാ സഹസ്സയോധപരിമാണബലകായോ രജ്ജേന ഖുദ്ദകോ, പഞ്ഞായ മഹന്തോ അഹോസി. സോ ഏകദിവസം "കിഞ്ചാപി അഹം ഖുദ്ദകോ, പഞ്ഞവതാ ച പന സക്കാ സകലജമ്ബുദീപം ഗഹേതു"ന്തി ചിന്തേത്വാ സാമന്തരഞ്ഞോ ദൂതം പാഹേസി - "സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ മേ രജ്ജം വാ ദേതു യുദ്ധം വാ"തി. തതോ സോ അത്തനോ അമച്ചേ സമോധാനേത്വാ ആഹ - "മയാ തുമ്ഹേ അനാപുച്ഛായേവ സാഹസം കതം, അമുകസ്സ രഞ്ഞോ ഏവം പഹിതം, കിം കാതബ്ബ"ന്തി? തേ ആഹംസു - "സക്കാ, മഹാരാജ, സോ ദൂതോ നിവത്തേതു"ന്തി? "ന സക്കാ, ഗതോ ഭവിസ്സതീ"തി. "യദി ഏവം വിനാസിതമ്ഹാ തയാ, തേന ഹി ദുക്ഖം അഞ്ഞസ്സ സത്ഥേന മരിതും. ഹന്ദ, മയം അഞ്ഞമഞ്ഞം പഹരിത്വാ മരാമ, അത്താനം പഹരിത്വാ മരാമ, ഉബ്ബന്ധാമ, വിസം ഖാദാമാ"തി. ഏവം തേസു ഏകമേകോ മരണമേവ സംവണ്ണേതി. തതോ രാജാ - "കിം മേ, ഇമേഹി, അത്ഥി, ഭണേ, മയ്ഹം യോധാ"തി ആഹ. അഥ "അഹം, മഹാരാജ, യോധോ, അഹം, മഹാരാജ, യോധോ"തി തം യോധസഹസ്സം ഉട്ഠഹി.

രാജാ "ഏതേ ഉപപരിക്ഖിസ്സാമീ"തി മന്ത്വാ ചിതകം സജ്ജേത്വാ ആഹ - "മയാ, ഭണേ, ഇദം നാമ സാഹസം കതം, തം മേ അമച്ചാ പടിക്കോസന്തി, സോഹം ചിതകം പവിസിസ്സാമി, കോ മയാ സദ്ധിം പവിസിസ്സതി, കേന മയ്ഹം ജീവിതം പരിച്ചത്ത"ന്തി? ഏവം വുത്തേ പഞ്ചസതാ യോധാ ഉട്ഠഹിംസു - "മയം, മഹാരാജ, പവിസാമാ"തി. തതോ രാജാ അപരേ പഞ്ചസതേ യോധേ ആഹ - "തുമ്ഹേ ഇദാനി, താതാ, കിം കരിസ്സഥാ"തി? തേ ആഹംസു - "നായം, മഹാരാജ, പുരിസകാരോ, ഇത്ഥികിരിയാ ഏസാ, അപിച മഹാരാജേന പടിരഞ്ഞോ ദൂതോ പേസിതോ, തേന മയം രഞ്ഞാ സദ്ധിം യുജ്ഝിത്വാ മരിസ്സാമാ"തി. തതോ രാജാ "പരിച്ചത്തം തുമ്ഹേഹി മമ ജീവിത"ന്തി ചതുരങ്ഗിനിം സേനം സന്നയ്ഹിത്വാ തേന യോധസഹസ്സേന പരിവുതോ ഗന്ത്വാ രജ്ജസീമായ നിസീദി.

സോപി പടിരാജാ തം പവത്തിം സുത്വാ "അരേ, സോ ഖുദ്ദകരാജാ മമ ദാസസ്സാപി നപ്പഹോതീ"തി കുജ്ഝിത്വാ സബ്ബം ബലകായം ആദായ യുജ്ഝിതും നിക്ഖമി. ഖുദ്ദകരാജാ തം അബ്ഭുയ്യാതം ദിസ്വാ ബലകായം ആഹ - "താതാ, തുമ്ഹേ ന ബഹുകാ; സബ്ബേ സമ്പിണ്ഡിത്വാ, അസിചമ്മം ഗഹേത്വാ, സീഘം ഇമസ്സ രഞ്ഞോ പുരതോ ഉജുകം ഏവ ഗച്ഛഥാ"തി. തേ തഥാ അകംസു. അഥ സാ സേനാ ദ്വിധാ ഭിജ്ജിത്വാ അന്തരമദാസി. തേ തം രാജാനം ജീവഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹിംസു, അഞ്ഞേ യോധാ പലായിംസു. ഖുദ്ദകരാജാ "തം മാരേമീ"തി പുരതോ ധാവതി, പടിരാജാ തം അഭയം യാചി. തതോ തസ്സ അഭയം ദത്വാ, സപഥം കാരാപേത്വാ, തം അത്തനോ മനുസ്സം കത്വാ, തേന സഹ അഞ്ഞം രാജാനം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ, തസ്സ രജ്ജസീമായ ഠത്വാ പേസേസി - "രജ്ജം വാ മേ ദേതു യുദ്ധം വാ"തി. സോ "അഹം ഏകയുദ്ധമ്പി ന സഹാമീ"തി രജ്ജം നിയ്യാതേസി. ഏതേനേവ ഉപായേന സബ്ബരാജാനോ ഗഹേത്വാ അന്തേ ബാരാണസിരാജാനമ്പി അഗ്ഗഹേസി.

സോ ഏകസതരാജപരിവുതോ സകലജമ്ബുദീപേ രജ്ജം അനുസാസന്തോ ചിന്തേസി - "അഹം പുബ്ബേ ഖുദ്ദകോ അഹോസിം, സോമ്ഹി അത്തനോ ഞാണസമ്പത്തിയാ സകലജമ്ബുദീപസ്സ ഇസ്സരോ ജാതോ. തം ഖോ പന മേ ഞാണം ലോകിയവീരിയസമ്പയുത്തം, നേവ നിബ്ബിദായ ന വിരാഗായ സംവത്തതി, സാധു വതസ്സ സ്വാഹം ഇമിനാ ഞാണേന ലോകുത്തരധമ്മം ഗവേസേയ്യ"ന്തി. തതോ ബാരാണസിരഞ്ഞോ രജ്ജം ദത്വാ, പുത്തദാരഞ്ച സകജനപദമേവ പേസേത്വാ, പബ്ബജ്ജം സമാദായ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ, പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ അത്തനോ വീരിയസമ്പത്തിം ദീപേന്തോ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> "ആരദ്ധവിരിയോ പരമത്ഥപത്തിയാ, അലീനചിത്തോ അകുസീതവുത്തി;
> ദള്ഹനിക്കമോ ഥാമബലൂപപന്നോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ ആരദ്ധം വീരിയമസ്സാതി **ആരദ്ധവിരിയോ**. ഏതേന അത്തനോ വീരിയാരമ്ഭം ആദിവീരിയം ദസ്സേതി. പരമത്ഥോ വുച്ചതി നിബ്ബാനം, തസ്സ പത്തിയാ **പരമത്ഥപത്തിയാ**. ഏതേന വീരിയാരമ്ഭേന പത്തബ്ബഫലം ദസ്സേതി. **അലീനചിത്തോ**തി ഏതേന ബലവീരിയൂപത്ഥമ്ഭാനം ചിത്തചേതസികാനം അലീനതം ദസ്സേതി. **അകുസീതവുത്തീ**തി ഏതേന ഠാനആസനചങ്കമനാദീസു കായസ്സ അനവസീദനം. **ദള്ഹനിക്കമോ**തി ഏതേന "കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ചാ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൪; അ॰ നി॰ ൨.൫; മഹാനി॰ ൧൯൬) ഏവം പവത്തം പദഹനവീരിയം ദസ്സേതി, യം തം അനുപുബ്ബസിക്ഖാദീസു പദഹന്തോ "കായേന ചേവ പരമസച്ചം സച്ഛികരോതി, പഞ്ഞായ ച നം അതിവിജ്ഝ പസ്സതീ"തി വുച്ചതി. അഥ വാ ഏതേന മഗ്ഗസമ്പയുത്തവീരിയം ദസ്സേതി. തഞ്ഹി ദള്ഹഞ്ച ഭാവനാപാരിപൂരിം ഗതത്താ, നിക്കമോ ച സബ്ബസോ പടിപക്ഖാ നിക്ഖന്തത്താ, തസ്മാ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോപി ദള്ഹോ നിക്കമോ അസ്സാതി "ദള്ഹനിക്കമോ"തി വുച്ചതി. **ഥാമബലൂപപന്നോ**തി മഗ്ഗക്ഖണേ കായഥാമേന ഞാണബലേന ച ഉപപന്നോ, അഥ വാ ഥാമഭൂതേന ബലേന ഉപപന്നോതി ഥാമബലൂപപന്നോ, ഥിരഞാണബലൂപപന്നോതി വുത്തം ഹോതി. ഏതേന തസ്സ വീരിയസ്സ വിപസ്സനാഞാണസമ്പയോഗം ദീപേന്തോ യോനിസോ പദഹനഭാവം സാധേതി. പുബ്ബഭാഗമജ്ഝിമഉക്കട്ഠവീരിയവസേന വാ തയോപി പാദാ യോജേതബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ആരദ്ധവീരിയഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൱൯. പടിസല്ലാനന്തി കാ ഉപ്പത്തി? ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ആവരണഗാഥായ ഉപ്പത്തിസദിസാ ഏവ ഉപ്പത്തി, നത്ഥി കോചി വിസേസോ. അത്ഥവണ്ണനായം പനസ്സാ **പടിസല്ലാന**ന്തി തേഹി തേഹി സത്തസങ്ഖാരേഹി പടിനിവത്തിത്വാ സല്ലീനം ഏകത്തസേവിതാ ഏകീഭാവോ, കായവിവേകോതി അത്ഥോ. **ഝാന**ന്തി പച്ചനീകഝാപനതോ ആരമ്മണലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനതോ ച ചിത്തവിവേകോ വുച്ചതി. തത്ഥ അട്ഠസമാപത്തിയോ നീവരണാദിപച്ചനീകഝാപനതോ ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനതോ ച ഝാനന്തി വുച്ചതി, വിപസ്സനാമഗ്ഗഫലാനി സത്തസഞ്ഞാദിപച്ചനീകഝാപനതോ, ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനതോയേവ ചേത്ഥ ഫലാനി. ഇധ പന ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനമേവ അധിപ്പേതം. ഏവമേതം പടിസല്ലാനഞ്ച ഝാനഞ്ച **അരിഞ്ചമാനോ,** അജഹമാനോ, അനിസ്സജ്ജമാനോ. **ധമ്മേസൂ**തി വിപസ്സനൂപഗേസു പഞ്ചക്ഖന്ധാദിധമ്മേസു. **നിച്ച**ന്തി സതതം, സമിതം, അബ്ഭോകിണ്ണം. **അനുധമ്മചാരീ**തി തേ ധമ്മേ ആരബ്ഭ പവത്തമാനേന അനുഗതം വിപസ്സനാധമ്മം ചരമാനോ. അഥ വാ ധമ്മാതി നവ ലോകുത്തരധമ്മാ, തേസം ധമ്മാനം അനുലോമോ ധമ്മോതി അനുധമ്മോ, വിപസ്സനായേതം അധിവചനം. തത്ഥ "ധമ്മാനം നിച്ചം അനുധമ്മചാരീ"തി വത്തബ്ബേ ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം വിഭത്തിബ്യത്തയേന "ധമ്മേസൂ"തി വുത്തം സിയാ. **ആദീനവം സമ്മസിതാ ഭവേസൂ**തി തായ അനുധമ്മചരിതാസങ്ഖാതായ വിപസ്സനായ അനിച്ചാകാരാദിദോസം തീസു ഭവേസു സമനുപസ്സന്തോ ഏവം ഇമം കായവിവേകചിത്തവിവേകം അരിഞ്ചമാനോ സിഖാപ്പത്തവിപസ്സനാസങ്ഖാതായ പടിപദായ അധിഗതോതി വത്തബ്ബോ ഏകോ ചരേതി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

പടിസല്ലാനഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൭൦. തണ്ഹക്ഖയന്തി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരോ കിര ബാരാണസിരാജാ മഹച്ചരാജാനുഭാവേന നഗരം പദക്ഖിണം കരോതി. തസ്സ സരീരസോഭായ ആവട്ടിതഹദയാ സത്താ പുരതോ ഗച്ഛന്താപി നിവത്തിത്വാ തമേവ ഉല്ലോകേന്തി, പച്ഛതോ ഗച്ഛന്താപി, ഉഭോഹി പസ്സേഹി ഗച്ഛന്താപി. പകതിയാ ഏവ ഹി ബുദ്ധദസ്സനേ പുണ്ണചന്ദസമുദ്ദരാജദസ്സനേ ച അതിത്തോ ലോകോ. അഥ അഞ്ഞതരാ കുടുമ്ബിയഭരിയാപി ഉപരിപാസാദഗതാ സീഹപഞ്ജരം വിവരിത്വാ ഓലോകയമാനാ അട്ഠാസി. രാജാ തം ദിസ്വാവ പടിബദ്ധചിത്തോ ഹുത്വാ അമച്ചം ആണാപേസി - "ജാനാഹി താവ, ഭണേ, അയം ഇത്ഥീ സസാമികാ വാ അസാമികാ വാ"തി. സോ ഗന്ത്വാ "സസാമികാ"തി ആരോചേസി. അഥ രാജാ ചിന്തേസി - "ഇമാ വീസതിസഹസ്സനാടകിത്ഥിയോ ദേവച്ഛരായോ വിയ മംയേവ ഏകം അഭിരമേന്തി, സോ ദാനാഹം ഏതാപി അതുസിത്വാ പരസ്സ ഇത്ഥിയാ തണ്ഹം ഉപ്പാദേസിം, സാ

ഉപ്പന്നാ അപായമേവ ആകഡ്ഢതീ"തി തണ്ഹായ ആദീനവം ദിസ്വാ "ഹന്ദ നം നിഗ്ഗണ്ഹാമീ"തി രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

"തണ്ഹക്ഖയം പത്ഥയമപ്പമത്തോ, അനേളമൂഗോ സുതവാ സതീമാ;
സങ്ഖാതധമ്മോ നിയതോ പധാനവാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **തണ്ഹക്ഖയ**ന്തി നിബ്ബാനം, ഏവം ദിട്ഠാദീനവായ തണ്ഹായ ഏവ അപ്പവത്തിം. **അപ്പമത്തോ**തി സാതച്ചകാരീ സക്കച്ചകാരീ. **അനേളമൂഗോ**തി അലാലാമുഖോ. അഥ വാ അനേളോ ച അമൂഗോ ച, പണ്ഡിതോ ബ്യത്തോതി വുത്തം ഹോതി. ഹിതസുഖസമ്പാപകം സുതമസ്സ അത്ഥീതി **സുതവാ** ആഗമസമ്പന്നോതി വുത്തം ഹോതി. **സതീമാ**തി ചിരകതാദീനം അനുസ്സരിതാ. **സങ്ഖാതധമ്മോ**തി ധമ്മുപപരിക്ഖായ പരിഞ്ഞാതധമ്മോ. **നിയതോ**തി അരിയമഗ്ഗേന നിയാമം പത്തോ. **പധാനവാ**തി സമ്മപ്പധാനവീരിയസമ്പന്നോ. ഉപ്പടിപാടിയാ ഏസ പാഠോ യോജേതബ്ബോ. ഏവമേതേഹി അപ്പമാദാദീഹി സമന്നാഗതോ നിയാമസമ്പാപകേന പധാനേന പധാനവാ, തേന പധാനേന പത്തനിയാമത്താ നിയതോ, തതോ അരഹത്തപ്പത്തിയാ സങ്ഖാതധമ്മോ. അരഹാ ഹി പുന സങ്ഖാതബ്ബാഭാവതോ "സങ്ഖാതധമ്മോ"തി വുച്ചതി. യഥാഹ "യേ ച സങ്ഖാതധമ്മാസേ, യേ ച സേഖാ പുഥൂ ഇധാ"തി (സു॰ നി॰ ൧൦൩൮; ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൭). സേസം വുത്തനയമേവാതി.

തണ്ഹക്ഖയഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൭. **സീഹോ വാ**തി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരസ്സ കിര ബാരാണസിരഞ്ഞോ ദൂരേ ഉയ്യാനം ഹോതി. സോ പഗേവ വുട്ഠായ ഉയ്യാനം ഗച്ഛന്തോ അന്തരാമഗ്ഗേ യാനാ ഓരുയ്ഹ ഉദകട്ഠാനം ഉപഗതോ "മുഖം ധോവിസ്സാമീ"തി. തസ്മിഞ്ച പദേസേ സീഹീ പോതകം ജനേത്വാ ഗോചരായ ഗതാ. രാജപുരിസോ തം ദിസ്വാ "സീഹപോതകോ ദേവാ"തി ആരോചേസി. രാജാ "സീഹോ കിര ന കസ്സചി ഭായതീ"തി തം ഉപപരിക്ഖിതും ഭേരിആദീനി ആകോടാപേസി. സീഹപോതകോ തം സദ്ദം സുത്വാപി തഥേവ സയി. രാജാ യാവതതിയകം ആകോടാപേസി, സോ തതിയവാരേ സീസം ഉക്ഖിപിത്വാ സബ്ബം പരിസം ഓലോകേത്വാ തഥേവ സയി. അഥ രാജാ "യാവസ്സ മാതാ നാഗച്ഛതി, താവ ഗച്ഛാമാ"തി വത്വാ ഗച്ഛന്തോ ചിന്തേസി - "തം ദിവസം ജാതോപി സീഹപോതകോ ന സന്തസതി ന ഭായതി, കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി തണ്ഹാദിട്ഠിപരിതാസം ഛേത്വാ ന സന്തസേയ്യം ന ഭായേയ്യ"ന്തി. സോ തം ആരമ്മണം ഗഹേത്വാ, ഗച്ഛന്തോ പുന കേവട്ടേഹി മച്ഛേ ഗഹേത്വാ സാഖാസു ബന്ധിത്വാ പസാരിതേ ജാലേ വാതം അലഗ്ഗംയേവ ഗച്ഛമാനം ദിസ്വാ, തമ്പി നിമിത്തം അഗ്ഗഹേസി - "കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി തണ്ഹാദിട്ഠിജാലം മോഹജാലം വാ ഫാലേത്വാ ഏവം അസജ്ജമാനോ ഗച്ഛേയ്യ"ന്തി.

അഥ ഉയ്യാനം ഗന്ത്വാ സിലാപട്ടപോക്ഖരണിതീരേ നിസിന്നോ വാതബ്ഭാഹതാനി പദുമാനി ഓനമിത്വാ ഉദകം ഫുസിത്വാ വാതവിഗമേ പുന യഥാഠാനേ ഠിതാനി ഉദകേന അനുപലിത്താനി ദിസ്വാ തമ്പി നിമിത്തം അഗ്ഗഹേസി - "കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി യഥാ ഏതാനി ഉദകേ ജാതാനി ഉദകേന അനുപലിത്താനി തിട്ഠന്തി, ഏവമേവം ലോകേ ജാതോ ലോകേന അനുപലിത്തോ തിട്ഠേയ്യ"ന്തി. സോ പുനപ്പുനം "യഥാ സീഹവാതപദുമാനി, ഏവം അസന്തസന്തേന അസജ്ജമാനേന അനുപലിത്തേന ഭവിതബ്ബ"ന്തി ചിന്തേത്വാ, രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ, വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

"സീഹോവ സദ്ദേസു അസന്തസന്തോ, വാതോവ ജാലമ്ഹി അസജ്ജമാനോ;
പദുമംവ തോയേന അലിപ്പമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ **സീഹോ**തി ചത്താരോ സീഹാ - തിണസീഹോ, പണ്ഡുസീഹോ, കാളസീഹോ, കേസരസീഹോതി. കേസരസീഹോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി. സോവ ഇധ അധിപ്പേതോ. **വാതോ** പുരത്ഥിമാദിവസേന അനേകവിധോ, **പദുമം** രത്തസേതാദിവസേന. തേസു യോ കോചി വാതോ യംകിഞ്ചി പദുമഞ്ച വട്ടതിയേവ. തത്ഥ യസ്മാ സന്താസോ അത്തസിനേഹേന ഹോതി, അത്തസിനേഹോ ച തണ്ഹാലേപോ, സോപി ദിട്ഠിസമ്പയുത്തേന വാ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേന വാ ലോഭേന ഹോതി, സോ ച തണ്ഹായേവ. സജ്ജനം പന തത്ഥ ഉപപരിക്ഖാവിരഹിതസ്സ മോഹേന ഹോതി, മോഹോ ച അവിജ്ജാ. തത്ഥ സമഥേന തണ്ഹായ പഹാനം ഹോതി, വിപസ്സനായ, അവിജ്ജായ. തസ്മാ സമഥേന അത്തസിനേഹം പഹായ **സീഹോവ സദ്ദേസു** അനിച്ചാദീസു **അസന്തസന്തോ,** വിപസ്സനായ മോഹം പഹായ **വാതോവ ജാലമ്ഹി** ഖന്ധായതനാദീസു **അസജ്ജമാനോ,** സമഥേനേവ ലോഭം ലോഭസമ്പയുത്തം ഏവ ദിട്ഠിഞ്ച പഹായ, **പദുമംവ തോയേന** സബ്ബഭവഭോഗലോഭേന അലിപ്പമാനോ. ഏത്ഥ ച സമഥസ്സ സീലം പദട്ഠാനം, സമഥോ സമാധി, വിപസ്സനാ പഞ്ഞാതി. ഏവം തേസു ദ്വീസു ധമ്മേസു സിദ്ധേസു തയോപി ഖന്ധാ സിദ്ധാ ഹോന്തി. തത്ഥ സീലക്ഖന്ധേന സുരതോ ഹോതി. സോ സീഹോവ സദ്ദേസു ആഘാതവത്ഥൂസു

കുജ്ഝിതുകാമതായ ന സന്തസതി. പഞ്ഞാക്ഖന്ധേന പടിവിദ്ധസഭാവോ വാതോവ ജാലമ്ഹി ഖന്ധാദിധമ്മഭേദേ ന സജ്ജതി, സമാധിക്ഖന്ധേന വീതരാഗോ പദുമംവ തോയേന രാഗേന ന ലിപ്പതി. ഏവം സമഥവിപസ്സനാഹി സീലസമാധിപഞ്ഞാക്ഖന്ധേഹി ച യഥാസമ്ഭവം അവിജ്ജാതണ്ഹാനം തിണ്ണഞ്ച അകുസലമൂലാനം പഹാനവസേന അസന്തസന്തോ അസജ്ജമാനോ അലിപ്പമാനോ ച വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

അസന്തസന്തഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൮. **സീഹോ യഥാ**തി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരോ കിര ബാരാണസിരാജാ പച്ചന്തം കുപ്പിതം വൂപസമേതും ഗാമാനുഗാമിമഗ്ഗം ഛഡ്ഡേത്വാ, ഉജും അടവിമഗ്ഗം ഗഹേത്വാ, മഹതിയാ സേനായ ഗച്ഛതി. തേന ച സമയേന അഞ്ഞതരസ്മിം പബ്ബതപാദേ സീഹോ ബാലസൂരിയാതപം തപ്പമാനോ നിപന്നോ ഹോതി. തം ദിസ്വാ രാജപുരിസോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ "സീഹോ കിര സദ്ദേന ന സന്തസതീ"തി ഭേരിസങ്ഖപണവാദീഹി സദ്ദം കാരാപേസി. സീഹോ തഥേവ നിപജ്ജി. ദുതിയമ്പി കാരാപേസി. സീഹോ തഥേവ നിപജ്ജി. തതിയമ്പി കാരാപേസി. സീഹോ "മമ പടിസത്തു അത്ഥീ"തി ചതൂഹി പാദേഹി സുപ്പതിട്ഠിതം പതിട്ഠഹിത്വാ സീഹനാദം നദി. തം സുത്വാവ ഹത്ഥാരോഹാദയോ ഹത്ഥിആദീഹി ഓരോഹിത്വാ തിണഗഹനാനി പവിട്ഠാ, ഹത്ഥിഅസ്സഗണാ ദിസാവിദിസാ പലാതാ. രഞ്ഞോ ഹത്ഥീപി രാജാനം ഗഹേത്വാ വനഗഹനാനി പോഥയമാനോ പലായി. സോ തം സന്ധാരേതും അസക്കോന്തോ രുക്ഖസാഖായ ഓലമ്ബിത്വാ , പഥവിം പതിത്വാ, ഏകപദികമഗ്ഗേന ഗച്ഛന്തോ പച്ചേകബുദ്ധാനം വസനട്ഠാനം പാപുണിത്വാ തത്ഥ പച്ചേകബുദ്ധേ പുച്ഛി - "അപി, ഭന്തേ, സദ്ദമസ്സുത്ഥാ"തി? "ആമ, മഹാരാജാ"തി. "കസ്സ സദ്ദം, ഭന്തേ"തി? "പഠമം ഭേരിസങ്ഖാദീനം, പച്ഛാ സീഹസ്സാ"തി. "ന ഭായിത്ഥ, ഭന്തേ"തി? "ന മയം, മഹാരാജ, കസ്സചി സദ്ദസ്സ ഭായാമാ"തി. "സക്കാ പന, ഭന്തേ, മയ്ഹമ്പി ഏദിസം കാതു"ന്തി? "സക്കാ, മഹാരാജ, സചേ പബ്ബജസീ"തി. "പബ്ബജാമി, ഭന്തേ"തി. തതോ നം പബ്ബാജേത്വാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ ആഭിസമാചാരികം സിക്ഖാപേസും. സോപി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> "സീഹോ യഥാ ദാഠബലീ പസയ്ഹ, രാജാ മിഗാനം അഭിഭുയ്യ ചാരീ;
> സേവേഥ പന്താനി സേനാസനാനി, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ സഹനാ ച ഹനനാ ച സീഘജവത്താ ച **സീഹോ**. കേസരസീഹോവ ഇധ അധിപ്പേതോ. ദാഠാ ബലമസ്സ അത്ഥീതി **ദാഠബലീ. പസയ്ഹ അഭിഭുയ്യാ**തി, ഉഭയം **ചാരീ**സദ്ദേന സഹ യോജേതബ്ബം **പസയ്ഹചാരീ അഭിഭുയ്യചാരീ**തി തത്ഥ പസയ്ഹ നിഗ്ഗഹേത്വാ ചരണേന പസയ്ഹചാരീ, അഭിഭവിത്വാ, സന്താസേത്വാ, വസീകത്വാ, ചരണേന അഭിഭുയ്യചാരീ. സ്വായം കായബലേന പസയ്ഹചാരീ, തേജസാ അഭിഭുയ്യചാരീ. തത്ഥ സചേ കോചി വദേയ്യ - "കിം പസയ്ഹ അഭിഭുയ്യ ചാരീ"തി, തതോ **മിഗാന**ന്തി സാമിവചനം ഉപയോഗവചനം കത്വാ "മിഗേ പസയ്ഹ അഭിഭുയ്യ ചാരീ"തി പടിവത്തബ്ബം. **പന്താനീ**തി ദൂരാനി. **സേനാസനാനീ**തി വസനട്ഠാനാനി. സേസം പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ സക്കാ ജാനിതുന്തി ന വിത്ഥാരിതന്തി.

ദാഠബലീഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൯. **മേത്തം ഉപേക്ഖ**ന്തി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരോ കിര രാജാ മേത്താദിഝാനലാഭീ അഹോസി. സോ "ഝാനസുഖന്തരായകരം രജ്ജ"ന്തി ഝാനാനുരക്ഖണത്ഥം രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ, ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> മേത്തം ഉപേക്ഖം കരുണം വിമുത്തിം, ആസേവമാനോ മുദിതഞ്ച കാലേ;
> സബ്ബേന ലോകേന അവിരുജ്ഝമാനോ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ"തി.

തത്ഥ "സബ്ബേ സത്താ സുഖിതാ ഹോന്തൂ"തിആദിനാ നയേന ഹിതസുഖുപനയനകാമതാ **മേത്താ**. "അഹോ വത ഇമമ്ഹാ ദുക്ഖാ വിമുച്ചേയ്യു"ന്തിആദിനാ നയേന അഹിതദുക്ഖാപനയനകാമതാ **കരുണാ**. "മോദന്തി വത ഭോന്തോ സത്താ മോദന്തി സാധു സുട്ഠൂ"തിആദിനാ നയേന ഹിതസുഖാവിപ്പയോഗകാമതാ **മുദിതാ**. "പഞ്ഞായിസ്സന്തി സകേന കമ്മേനാ"തി സുഖദുക്ഖേസു അജ്ഝുപേക്ഖനതാ **ഉപേക്ഖാ**. ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം പന ഉപ്പടിപാടിയാ മേത്തം വത്വാ ഉപേക്ഖാ വുത്താ, മുദിതാ പച്ഛാ. **വിമുത്തി**ന്തി ചതസ്സോപി ഹി ഏതാ അത്തനോ പച്ചനീകധമ്മേഹി വിമുത്തത്താ വിമുത്തിയോ. തേന വുത്തം "മേത്തം ഉപേക്ഖം കരുണം, വിമുത്തിം, ആസേവമാനോ മുദിതഞ്ച കാലേ"തി.

തത്ഥ **ആസേവമാനോ**തി തിസ്സോ തികചതുക്കജ്ഝാനവസേന, ഉപേക്ഖം ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേന ഭാവയമാനോ. **കാലേ**തി മേത്തം ആസേവിത്വാ തതോ വുട്ഠായ കരുണം, തതോ വുട്ഠായ മുദിതം,

തതോ ഇതരതോ വാ നിപ്പീതികഝാനതോ വുട്ഠായ ഉപേക്ഖം ആസേവമാനോ ''കാലേ ആസേവമാനോ''തി വുച്ചതി, ആസേവിതും ഫാസുകാലേ വാ. **സബ്ബേന ലോകേന അവിരുജ്ഝമാനോതി** ദസസു ദിസാസു സബ്ബേന സത്തലോകേന അവിരുജ്ഝമാനോ. മേത്താദീനഞ്ഹി ഭാവിതത്താ സത്താ അപ്പടികൂലാ ഹോന്തി. സത്തേസു ച വിരോധഭൂതോ പടിഘോ വൂപസമ്മതി. തേന വുത്തം - ''സബ്ബേന ലോകേന അവിരുജ്ഝമാനോ''തി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരേന പന മേത്താദികഥാ അട്ഠസാലിനിയാ ധമ്മസങ്ഗഹട്ഠകഥായം (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൨൫൧) വുത്താ. സേസം പുബ്ബവുത്തസദിസമേവാതി.

അപ്പമഞ്ഞാഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൩൯. രാഗഞ്ച ദോസഞ്ചാതി കാ ഉപ്പത്തി? രാജഗഹം കിര ഉപനിസ്സായ മാതങ്ഗോ നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ വിഹരതി സബ്ബപച്ഛിമോ പച്ചേകബുദ്ധാനം. അഥ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തേ ഉപ്പന്നേ ദേവതായോ ബോധിസത്തസ്സ പൂജനത്ഥായ ആഗച്ഛന്തിയോ തം ദിസ്വാ ''മാരിസാ, മാരിസാ, ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ''തി ഭണിംസു . സോ നിരോധാ വുട്ഠഹന്തോ തം സദ്ദം സുത്വാ, അത്തനോ ച ജീവിതക്ഖയം ദിസ്വാ, ഹിമവന്തേ മഹാപപാതോ നാമ പബ്ബതോ പച്ചേകബുദ്ധാനം പരിനിബ്ബാനട്ഠാനം, തത്ഥ ആകാസേന ഗന്ത്വാ പുബ്ബേ പരിനിബ്ബുതപച്ചേകബുദ്ധസ്സ അട്ഠിസങ്ഘാതം പപാതേ പക്ഖിപിത്വാ, സിലാതലേ നിസീദിത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> ''രാഗഞ്ച ദോസഞ്ച പഹായ മോഹം, സന്ദാലയിത്വാന സംയോജനാനി;
> അസന്തസം ജീവിതസങ്ഖയമ്ഹി, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ''തി.

തത്ഥ രാഗദോസമോഹാ ഉരഗസുത്തേ വുത്താ. **സംയോജനാനീ**തി ദസ സംയോജനാനി. താനി ച തേന തേന മഗ്ഗേന സന്ദാലയിത്വാ. **അസന്തസം ജീവിതസങ്ഖയമ്ഹീ**തി ജീവിതസങ്ഖയോ വുച്ചതി ചുതിചിത്തസ്സ പരിഭേദോ, തസ്മിഞ്ച ജീവിതസങ്ഖയേ ജീവിതനികന്തിയാ പഹീനത്താ അസന്തസന്തി. ഏത്താവതാ സോപാദിസേസം നിബ്ബാനധാതും അത്തനോ ദസ്സേത്വാ ഗാഥാപരിയോസാനേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായീതി.

ജീവിതസങ്ഖയഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

൪൦. ഭജന്തീതി കാ ഉപ്പത്തി? ബാരാണസിയം കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ ആദിഗാഥായ വുത്തപ്പകാരമേവ ഫീതം രജ്ജം സമനുസാസതി. തസ്സ ഖരോ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജി, ദുക്ഖാ വേദനാ വത്തന്തി. വീസതിസഹസ്സിത്ഥിയോ പരിവാരേത്വാ ഹത്ഥപാദസമ്ബാഹനാദീനി കരോന്തി. അമച്ചാ ''ന ദാനായം രാജാ ജീവിസ്സതി, ഹന്ദ മയം അത്തനോ സരണം ഗവേസാമാ''തി ചിന്തേത്വാ അഞ്ഞസ്സ രഞ്ഞോ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഉപട്ഠാനം യാചിംസു. തേ തത്ഥ ഉപട്ഠഹന്തിയേവ, ന കിഞ്ചി ലഭന്തി. രാജാപി ആബാധാ വുട്ഠഹിത്വാ പുച്ഛി ''ഇത്ഥന്നാമോ ച ഇത്ഥന്നാമോ ച കുഹി''ന്തി? തതോ തം പവത്തിം സുത്വാ സീസം ചാലേത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി. തേപി അമച്ചാ ''രാജാ വുട്ഠിതോ''തി സുത്വാ തത്ഥ കിഞ്ചി അലഭമാനാ പരമേന പാരിജുഞ്ഞേന സമന്നാഗതാ പുനദേവ ആഗന്ത്വാ രാജാനം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠംസു. തേന ച രഞ്ഞാ ''കുഹിം, താതാ, തുമ്ഹേ ഗതാ''തി വുത്താ ആഹംസു - ''ദേവം ദുബ്ബലം ദിസ്വാ ആജീവികഭയേനമ്ഹാ അസുകം നാമ ജനപദം ഗതാ''തി. രാജാ സീസം ചാലേത്വാ ചിന്തേസി - ''യംനൂനാഹം ഇമേ വീമംസേയ്യം, കിം പുനപി ഏവം കരേയ്യും നോ''തി? സോ പുബ്ബേ ആബാധികരോഗേന ഫുട്ഠോ വിയ ബാള്ഹവേദനം അത്താനം ദസ്സേന്തോ ഗിലാനാലയം അകാസി. ഇത്ഥിയോ സമ്പരിവാരേത്വാ പുബ്ബസദിസമേവ സബ്ബം അകംസു. തേപി അമച്ചാ തഥേവ പുന ബഹുതരം ജനം ഗഹേത്വാ പക്കമിംസു. ഏവം രാജാ യാവതതിയം സബ്ബം പുബ്ബസദിസം അകാസി. തേപി തഥേവ പക്കമിംസു. തതോ ചതുത്ഥമ്പി തേ ആഗതേ ദിസ്വാ ''അഹോ ഇമേ ദുക്കരം അകംസു, യേ മം ബ്യാധിതം പഹായ അനപേക്ഖാ പക്കമിംസൂ''തി നിബ്ബിന്നോ രജ്ജം പഹായ പബ്ബജിത്വാ വിപസ്സന്തോ പച്ചേകബോധിം സച്ഛികത്വാ ഇമം ഉദാനഗാഥം അഭാസി -

> ''ഭജന്തി സേവന്തി ച കാരണത്ഥാ, നിക്കാരണാ ദുല്ലഭാ അജ്ജ മിത്താ;
> അത്തട്ഠപഞ്ഞാ അസുചീ മനുസ്സാ, ഏകോ ചരേ ഖഗ്ഗവിസാണകപ്പോ''തി.

തത്ഥ **ഭജന്തീ**തി സരീരേന അല്ലീയിത്വാ പയിരുപാസന്തി. **സേവന്തീ**തി അഞ്ജലികമ്മാദീഹി കിം കാരപടിസ്സാവിതായ ച പരിചരന്തി. കാരണം അത്ഥോ ഏതേസന്തി **കാരണത്ഥാ,** ഭജനായ സേവനായ ച നാഞ്ഞം കാരണമത്ഥി, അത്ഥോ ഏവ നേസം കാരണം, അത്ഥഹേതു സേവന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **നിക്കാരണാ ദുല്ലഭാ അജ്ജ മിത്താ**തി ''ഇതോ കിഞ്ചി ലച്ഛാമാ''തി ഏവം അത്തപടിലാഭകാരണേന നിക്കാരണാ, കേവലം -

> ''ഉപകാരോ ച യോ മിത്തോ,

സുഖേ ദുക്ഖേ ച യോ സഖാ;
അത്ഥക്ഖായീ ച യോ മിത്തോ,
യോ ച മിത്താനുകമ്പകോ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫) -

ഏവം വുത്തേന അരിയേന മിത്തഭാവേന സമന്നാഗതാ ദുല്ലഭാ അജ്ജ മിത്താ. അത്തനി ഠിതാ ഏതേസം പഞ്ഞാ, അത്താനംയേവ ഓലോകേന്തി, ന അഞ്ഞേന്തി **അത്തട്ഠപഞ്ഞാ**. ദിട്ഠത്ഥപഞ്ഞാതി അയമ്പി കിര പോരാണപാഠോ, സമ്പതി ദിട്ഠിയേവ അത്ഥേ ഏതേസം പഞ്ഞാ, ആയതിം ന പേക്ഖന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **അസുചീ**തി അസുചിനാ അനരിയേന കായവചീമനോകമ്മേന സമന്നാഗതാ. സേസം പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

കാരണത്ഥഗാഥാവണ്ണനാ സമത്താ.

ചതുത്ഥോ വഗ്ഗോ നിട്ഠിതോ ഏകാദസഹി ഗാഥാഹി.

ഏവമേതം ഏകചത്താലീസഗാഥാപരിമാണം ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തം കത്ഥചിദേവ വുത്തേന യോജനാനയേന സബ്ബത്ഥ യഥാനുരൂപം യോജേത്വാ അനുസന്ധിതോ അത്ഥതോ ച വേദിതബ്ബം. അതിവിത്ഥാരഭയേന പന അമ്ഹേഹി ന സബ്ബത്ഥ യോജിതന്തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. കസിഭാരദ്വാജസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി കസിഭാരദ്വാജസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവാ മഗധേസു വിഹരന്തോ ദക്ഖിണാഗിരിസ്മിം ഏകനാലായം ബ്രാഹ്മണഗാമേ പുരേഭത്തകിച്ചം പച്ഛാഭത്തകിച്ചന്തി ഇമേസു ദ്വീസു ബുദ്ധകിച്ചേസു പുരേഭത്തകിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ പച്ഛാഭത്തകിച്ചാവസാനേ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ കസിഭാരദ്വാജം ബ്രാഹ്മണം അരഹത്തസ്സ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നം ദിസ്വാ ''തത്ഥ മയി ഗതേ യഥാ പവത്തിസ്സതി, തതോ കഥാവസാനേ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ഏസ ബ്രാഹ്മണോ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതീ''തി ച ഞത്വാ, തത്ഥ ഗന്ത്വാ, കഥം സമുട്ഠാപേത്വാ, ഇമം സുത്തം അഭാസി.

തത്ഥ സിയാ ''കതമം ബുദ്ധാനം പുരേഭത്തകിച്ചം, കതമം പച്ഛാഭത്തകിച്ച''ന്തി? വുച്ചതേ - ബുദ്ധോ ഭഗവാ പാതോ ഏവ ഉട്ഠായ ഉപട്ഠാകാനുഗ്ഗഹത്ഥം സരീരഫാസുകത്ഥഞ്ച മുഖധോവനാദിസരീരപരികമ്മം കത്വാ യാവ ഭിക്ഖാചാരവേലാ, താവ വിവിത്താസനേ വീതിനാമേത്വാ, ഭിക്ഖാചാരവേലായ നിവാസേത്വാ, കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ, ചീവരം പാരുപിത്വാ, പത്തമാദായ കദാചി ഏകകോവ കദാചി ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഗാമം വാ നിഗമം വാ പിണ്ഡായ പവിസതി, കദാചി പകതിയാ, കദാചി അനേകേഹി പാടിഹാരിയേഹി വത്തമാനേഹി. സേയ്യഥിദം - പിണ്ഡായ പവിസതോ ലോകനാഥസ്സ പുരതോ പുരതോ ഗന്ത്വാ മുദുഗതിയോ വാതാ പഥവിം സോധേന്തി; വലാഹകാ ഉദകഫുസിതാനി മുഞ്ചന്താ മഗ്ഗേ രേണും വൂപസമേത്വാ ഉപരി വിതാനം ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി. അപരേ വാതാ പുപ്ഫാനി ഉപസംഹരിത്വാ മഗ്ഗേ ഓകിരന്തി, ഉന്നതാ ഭൂമിപ്പദേസാ ഓനമന്തി, ഓനതാ ഉന്നമന്തി, പാദനിക്ഖേപസമയേ സമാവ ഭൂമി ഹോതി, സുഖസമ്ഫസ്സാനി രഥചക്കമത്താനി പദുമപുപ്ഫാനി വാ പാദേ സമ്പടിച്ഛന്തി, ഇന്ദഖീലസ്സ അന്തോ ഠപിതമത്തേ ദക്ഖിണപാദേ സരീരാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ നിച്ഛരിത്വാ സുവണ്ണരസപിഞ്ജരാനി വിയ ചിത്രപടപരിക്ഖിത്താനി വിയ ച പാസാദകൂടാഗാരാദീനി കരോന്തിയോ ഇതോ ചിതോ ച വിധാവന്തി, ഹത്ഥിഅസ്സവിഹങ്ഗാദയോ സകസകട്ഠാനേസു ഠിതായേവ മധുരേനാകാരേന സദ്ദം കരോന്തി, തഥാ ഭേരിവീണാദീനി തൂരിയാനി മനുസ്സാനം കായൂപഗാനി ച ആഭരണാനി, തേന സഞ്ഞാണേന മനുസ്സാ ജാനന്തി ''അജ്ജ ഭഗവാ ഇധ പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ''തി. തേ സുനിവത്ഥാ സുപാരുതാ ഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ആദായ ഘരാ നിക്ഖമിത്വാ അന്തരവീഥിം പടിപജ്ജിത്വാ ഭഗവന്തം ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി സക്കച്ചം പൂജേത്വാ വന്ദിത്വാ - ''അമ്ഹാകം , ഭന്തേ, ദസ ഭിക്ഖൂ, അമ്ഹാകം വീസതി, അമ്ഹാകം ഭിക്ഖുസതം ദേഥാ''തി യാചിത്വാ ഭഗവതോപി പത്തം ഗഹേത്വാ, ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ സക്കച്ചം പിണ്ഡപാതേന പടിമാനേന്തി.

ഭഗവാ കതഭത്തകിച്ചോ തേസം സന്താനാനി ഓലോകേത്വാ തഥാ ധമ്മം ദേസേതി, യഥാ കേചി സരണഗമനേ പതിട്ഠഹന്തി, കേചി പഞ്ചസു സീലേസു, കേചി സോതാപത്തിസകദാഗാമിഅനാഗാമിഫലാനം അഞ്ഞതരസ്മിം, കേചി പബ്ബജിത്വാ അഗ്ഗഫലേ അരഹത്തേതി. ഏവം തഥാ തഥാ ജനം അനുഗ്ഗഹേത്വാ ഉട്ഠായാസനാ വിഹാരം ഗച്ഛതി. തത്ഥ മണ്ഡലമാളേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദതി ഭിക്ഖൂനം ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനം

ആഗമയമാനോ. തതോ ഭിക്ഖൂനം ഭത്തകിച്ചപരിയോസാനേ ഉപട്ഠാകോ ഭഗവതോ നിവേദേതി. അഥ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിം പവിസതി. ഇദം താവ **പുരേഭത്തകിച്ചം**. യഞ്ചേത്ഥ ന വുത്തം, തം ബ്രഹ്മായുസുത്തേ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം.

അഥ ഭഗവാ ഏവം കതപുരേഭത്തകിച്ചോ ഗന്ധകുടിയാ ഉപട്ഠാനേ നിസീദിത്വാ, പാദേ പക്ഖാലേത്വാ, പാദപീഠേ ഠത്വാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഓവദതി - "ഭിക്ഖവേ, അപ്പമാദേന സമ്പാദേഥ, ബുദ്ധുപ്പാദോ ദുല്ലഭോ ലോകസ്മിം, മനുസ്സപടിലാഭോ ദുല്ലഭോ, സദ്ധാസമ്പത്തി ദുല്ലഭാ, പബ്ബജ്ജാ ദുല്ലഭാ, സദ്ധമ്മസ്സവനം ദുല്ലഭം ലോകസ്മി"ന്തി. തതോ ഭിക്ഖൂ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ കമ്മട്ഠാനം പുച്ഛന്തി. അഥ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം ചരിയവസേന കമ്മട്ഠാനം ദേതി. തേ കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ, ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ, അത്തനോ അത്തനോ വസനട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി; കേചി അരഞ്ഞം, കേചി രുക്ഖമൂലം, കേചി പബ്ബതാദീനം അഞ്ഞതരം, കേചി ചാതുമഹാരാജികഭവനം...പേ०... കേചി വസവത്തിഭവനന്തി. തതോ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ സചേ ആകങ്ഖതി, ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ മുഹുത്തം സീഹസേയ്യം കപ്പേതി. അഥ സമസ്സാസിതകായോ ഉട്ഠഹിത്വാ ദുതിയഭാഗേ ലോകം വോലോകേതി. തതിയഭാഗേ യം ഗാമം വാ നിഗമം വാ ഉപനിസ്സായ വിഹരതി, തത്ഥ ജനോ പുരേഭത്തം ദാനം ദത്വാ പച്ഛാഭത്തം സുനിവത്ഥോ സുപാരുതോ ഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ആദായ വിഹാരേ സന്നിപതതി. തതോ ഭഗവാ സമ്പത്തപരിസായ അനുരൂപേന പാടിഹാരിയേന ഗന്ത്വാ ധമ്മസഭായം പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസജ്ജ ധമ്മം ദേസേതി കാലയുത്തം പമാണയുത്തം. അഥ കാലം വിദിത്വാ പരിസം ഉയ്യോജേതി.

തതോ സചേ ഗത്താനി ഓസിഞ്ചിതുകാമോ ഹോതി. അഥ ബുദ്ധാസനാ ഉട്ഠായ ഉപട്ഠാകേന ഉദകപടിയാദിതോകാസം ഗന്ത്വാ, ഉപട്ഠാകഹത്ഥതോ ഉദകസാടികം ഗഹേത്വാ, ന്ഹാനകോട്ഠകം പവിസതി. ഉപട്ഠാകോപി ബുദ്ധാസനം ആനേത്വാ ഗന്ധകുടിപരിവേണേ പഞ്ഞാപേതി. ഭഗവാ ഗത്താനി ഓസിഞ്ചിത്വാ, സുരത്തദുപട്ടം നിവാസേത്വാ , കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ, ഉത്തരാസങ്ഗം കത്വാ, തത്ഥ ആഗന്ത്വാ, നിസീദതി ഏകകോവ മുഹുത്തം പടിസല്ലീനോ. അഥ ഭിക്ഖൂ തതോ തതോ ആഗമ്മ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛന്തി. തത്ഥ ഏകച്ചേ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, ഏകച്ചേ കമ്മട്ഠാനം, ഏകച്ചേ ധമ്മസ്സവനം യാചന്തി. ഭഗവാ തേസം അധിപ്പായം സമ്പാദേന്തോ പഠമം യാമം വീതിനാമേതി.

മജ്ഝിമയാമേ സകലദസസഹസ്സിലോകധാതുദേവതായോ ഓകാസം ലഭമാനാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി യഥാഭിസങ്ഖതം അന്തമസോ ചതുരക്ഖരമ്പി. ഭഗവാ താസം ദേവതാനം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ മജ്ഝിമയാമം വീതിനാമേതി. തതോ പച്ഛിമയാമം ചത്താരോ ഭാഗേ കത്വാ ഏകം ഭാഗം ചങ്കമം അധിട്ഠാതി, ദുതിയഭാഗം ഗന്ധകുടിം പവിസിത്വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ സീഹസേയ്യം കപ്പേതി, തതിയഭാഗം ഫലസമാപത്തിയാ വീതിനാമേതി, ചതുത്ഥഭാഗം മഹാകരുണാസമാപത്തിം പവിസിത്വാ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേതി അപ്പരജക്ഖമഹാരജക്ഖാദിസത്തദസ്സനത്ഥം. ഇദം **പച്ഛാഭത്തകിച്ചം**.

ഏവമിമസ്സ പച്ഛാഭത്തകിച്ചസ്സ ലോകവോലോകനസങ്ഖാതേ ചതുത്ഥഭാഗാവസാനേ ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘേസു ദാനസീലഉപോസഥകമ്മാദീസു ച അകതാധികാരേ കതാധികാരേ ച അനുപനിസ്സയസമ്പന്നേ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നേ ച സത്തേ പസ്സിതും ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ കസിഭാരദ്വാജം ബ്രാഹ്മണം അരഹത്തസ്സ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നം ദിസ്വാ "തത്ഥേ മയി ഗതേ കഥാ പവത്തിസ്സതി, തതോ കഥാവസാനേ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ഏസ ബ്രാഹ്മണോ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതീ"തി ച ഞത്വാ, തത്ഥ ഗന്ത്വാ, കഥം സമുട്ഠാപേത്വാ ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **ഏവം മേ സുത**ന്തിആദി ആയസ്മതാ ആനന്ദേന പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ ധമ്മസങ്ഗീതിം കരോന്തേന ആയസ്മതാ മഹാകസ്സപത്ഥേരേന പുട്ഠേന പഞ്ചന്നം അരഹന്തസതാനം വുത്തം, "അഹം, ഭോ, സമണ കസാമി ച വപാമി ചാ"തി കസിഭാരദ്വാജേന വുത്തം, "അഹമ്പി ഖോ ബ്രാഹ്മണ കസാമി ച വപാമി ചാ"തിആദി ഭഗവതാ വുത്തം. തദേതം സബ്ബമ്പി സമോധാനേത്വാ "കസിഭാരദ്വാജസുത്ത"ന്തി വുച്ചതി.

തത്ഥ **ഏവ**ന്തി അയം ആകാരനിദസ്സനാവധാരണത്ഥോ ഏവം-സദ്ദോ. ആകാരത്ഥേന ഹി ഏതേന ഏതമത്ഥം ദീപേതി - നാനാനയനിപുണമനേകജ്ഝാസയസമുട്ഠാനം അത്ഥബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം വിവിധപാടിഹാരിയം ധമ്മത്ഥദേസനാപടിവേധഗമ്ഭീരം സബ്ബസത്തേഹി സകസകഭാസാനുരൂപമുപലക്ഖണിയസഭാവം തസ്സ ഭഗവതോ വചനം, തം സബ്ബാകാരേന കോ സമത്ഥോ വിഞ്ഞാതും; അഥ, ഖോ, "ഏവം മേ സുതം, മയാപി ഏകേനാകാരേന സുത"ന്തി. നിദസ്സനത്ഥേന "നാഹം സയമ്ഭൂ, ന മയാ ഇദം സച്ഛികത"ന്തി അത്താനം പരിമോചേന്തോ "ഏവം മേ സുതം, മയാ ഏവം സുത"ന്തി ഇദാനി വത്തബ്ബം സകലസുത്തം നിദസ്സേതി. അവധാരണത്ഥേന "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം ബഹുസ്സുതാനം യദിദം ആനന്ദോ, ഗതിമന്താനം, സതിമന്താനം, ധിതിമന്താനം, ഉപട്ഠാകാനം യദിദം ആനന്ദോ"തി (അ० നി० ൧.൨൧൯-൨൨൩) ഏവം

ഭഗവതാ പസതഥഭാവാനുരൂപം അത്തനോ ധാരണബലം ദസ്സേന്തോ സത്താനം സോതുകമ്യതം ജനേതി "ഏവം മേ സുതം തഞ്ച അത്ഥതോ വാ ബ്യഞ്ജനതോ വാ അനൂനമനധികം, ഏവമേവ, ന അഞ്ഞഥാ ദട്ഠബ്ബ"ന്തി. **മേ സുത**ന്തി എത്ഥ മയാസദ്ദത്ഥോ മേ-സദ്ദോ, സോതദ്വാരവിഞ്ഞാണത്ഥോ സുതസദ്ദോ. തസ്മാ ഏവം മേ സുതന്തി ഏവം മയാ സോതവിഞ്ഞാണപുബ്ബങ്ഗമായ വിഞ്ഞാണവീഥിയാ ഉപധാരിതന്തി വുത്തം ഹോതി.

ഏകം സമയന്തി ഏകം കാലം. **ഭഗവാ**തി ഭാഗ്യവാ, ഭഗ്ഗവാ, ഭത്തവാതി വുത്തം ഹോതി. **മഗധേസു വിഹരതീ**തി മഗധാ നാമ ജനപദിനോ രാജകുമാരാ, തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹീസദ്ദേന "മഗധാ"തി വുച്ചതി. തസ്മിം മഗധേസു ജനപദേ. കേചി പന "യസ്മാ ചേതിയരാജാ മുസാവാദം ഭണിത്വാ ഭൂമിം പവിസന്തോ 'മാ ഗധം പവിസാ'തി വുത്തോ, യസ്മാ വാ തം രാജാനം മഗ്ഗന്താ ഭൂമിം ഖനന്താ പുരിസാ 'മാ ഗധം കരോഥാ'തി വുത്താ, തസ്മാ മഗധാ"തി ഏവമാദീഹി നയേഹി ബഹുധാ പപഞ്ചേന്തി. യം രുച്ചതി, തം ഗഹേതബ്ബന്തി. **വിഹരതീ**തി ഏകം ഇരിയാപഥബാധനം അപരേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ അപരിപതന്തം അത്തഭാവം ഹരതി, പവത്തേതീതി വുത്തം ഹോതി. ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേഹി വാ സത്താനം വിവിധം ഹിതം ഹരതീതി വിഹരതി. ഹരതീതി ഉപസംഹരതി, ഉപനേതി, ജനേതി, ഉപ്പാദേതീതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ഹി യദാ സത്താ കാമേസു വിപ്പടിപജ്ജന്തി, തദാ കിര ഭഗവാ ദിബ്ബേന വിഹാരേന വിഹരതി തേസം അലോഭകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം - "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ഏത്ഥ രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ കാമേസു വിരജ്ജേയ്യു"ന്തി. യദാ പന ഇസ്സരിയത്ഥം സത്തേസു വിപ്പടിപജ്ജന്തി, തദാ ബ്രഹ്മവിഹാരേന വിഹരതി തേസം അദോസകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം - "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ഏത്ഥ രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അദോസേന ദോസം വൂപസമേയ്യു"ന്തി. യദാ പന പബ്ബജിതാ ധമ്മാധികരണം വിവദന്തി, തദാ അരിയവിഹാരേന വിഹരതി തേസം അമോഹകുസലമൂലുപ്പാദനത്ഥം - "അപ്പേവ നാമ ഇമം പടിപത്തിം ദിസ്വാ ഏത്ഥ രുചിം ഉപ്പാദേത്വാ അമോഹേന മോഹം വൂപസമേയ്യു"ന്തി. ഇരിയാപഥവിഹാരേന പന ന കദാചി ന വിഹരതി തം വിനാ അത്തഭാവപരിഹരണാഭാവതോതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരം പന മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനായം വക്ഖാമ.

ദക്ഖിണാഗിരിസ്മിന്തി യോ സോ രാജഗഹം പരിവാരേത്വാ ഠിതോ ഗിരി, തസ്സ ദക്ഖിണപസ്സേ ജനപദോ "ദക്ഖിണാഗിരീ"തി വുച്ചതി, തസ്മിം ജനപദേതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ വിഹാരസ്സാപി തദേവ നാമം. **ഏകനാളായം ബ്രാഹ്മണഗാമേ**തി ഏകനാളാതി തസ്സ ഗാമസ്സ നാമം. ബ്രാഹ്മണാ ചേത്ഥ സമ്ബഹുലാ പടിവസന്തി, ബ്രാഹ്മണഭോഗോ വാ സോ, തസ്മാ "ബ്രാഹ്മണഗാമോ"തി വുച്ചതി.

തേന ഖോ പന സമയേനാതി യം സമയം ഭഗവാ അപരാജിതപല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ മഗധരട്ഠേ ഏകനാളം ബ്രാഹ്മണഗാമം ഉപനിസ്സായ ദക്ഖിണാഗിരിമഹാവിഹാരേ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഇന്ദ്രിയപരിപാകം ആഗമയമാനോ വിഹരതി, തേന സമയേന കരണഭൂതേനാതി വുത്തം ഹോതി. **ഖോ പനാ**തി ഇദം പനേത്ഥ നിപാതദ്വയം പദപൂരണമത്തം, അധികാരന്തരദസ്സനത്ഥം വാതി ദട്ഠബ്ബം. **കസിഭാരദ്വാജസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സാ**തി സോ ബ്രാഹ്മണോ കസിയാ ജീവതി, ഭാരദ്വാജോതി ചസ്സ ഗോത്തം, തസ്മാ ഏവം വുച്ചതി. **പഞ്ചമത്താനീ**തി യഥാ - "ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ"തി ഏത്ഥ മത്തസദ്ദോ പമാണേ വത്തതി, ഏവമിധാപി, തസ്മാ പഞ്ചപമാണാനി അനൂനാനി അനധികാനി, പഞ്ചനങ്ഗലസതാനീതി വുത്തം ഹോതി. **പയുത്താനീ**തി പയോജിതാനി, ബലിബദ്ദാനം ഖന്ധേസു ഠപേത്വാ യുഗേ യോത്തേഹി യോജിതാനി ഹോന്തീതി അത്ഥോ.

വപ്പകാലേതി വപനകാലേ, ബീജനിക്ഖിപകാലേതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ദ്വേ വപ്പാനി കലലവപ്പഞ്ച, പംസുവപ്പഞ്ച. പംസുവപ്പം ഇധ അധിപ്പേതം. തഞ്ച ഖോ പഠമദിവസേ മങ്ഗലവപ്പം. തത്ഥായം ഉപകരണസമ്പദാ - തീണി ബലിബദ്ദസഹസ്സാനി ഉപട്ഠാപിതാനി ഹോന്തി, സബ്ബേസം സുവണ്ണമയാനി സിങ്ഗാനി പടിമുക്കാനി, രജതമയാ ഖുരാ, സബ്ബേ സേതമാലാഹി സബ്ബഗന്ധസുഗന്ധേഹി പഞ്ചങ്ഗുലികേഹി ച അലങ്കതാ പരിപുണ്ണങ്ഗപച്ചങ്ഗാ സബ്ബലക്ഖണസമ്പന്നാ, ഏകച്ചേ കാളാ അഞ്ജനവണ്ണായേവ, ഏകച്ചേ സേതാ ഫലികവണ്ണാ, ഏകച്ചേ രത്താ പവാളവണ്ണാ, ഏകച്ചേ കമ്മാസാ മസാരഗല്ലവണ്ണാ. പഞ്ചസതാ കസ്സകപുരിസാ സബ്ബേ അഹതസേതവത്ഥനിവത്ഥാ മാലാലങ്കതാ ദക്ഖിണഅംസകൂടേസു ഠപിതപുപ്ഫചുമ്ബടകാ ഹരിതാലമനോസിലാലഞ്ഛനുജ്ജലിതഗത്തഭാഗാ ദസ ദസ നങ്ഗലാ ഏകേകഗുമ്ബാ ഹുത്വാ ഗച്ഛന്തി. നങ്ഗലാനം സീസഞ്ച യുഗഞ്ച പതോദാ ച സുവണ്ണവിനദ്ധാ. പഠമനങ്ഗലേ അട്ഠ ബലിബദ്ദാ യുത്താ, സേസേസു ചത്താരോ ചത്താരോ, അവസേസാ കിലന്തപരിവത്തനത്ഥം ആനീതാ. ഏകേകഗുമ്ബേ ഏകമേകം ബീജസകടം ഏകേകോ കസതി, ഏകേകോ വപതി.

ബ്രാഹ്മണോ പന പഗേവ മസ്സുകമ്മം കാരാപേത്വാ ന്ഹത്വാ സുഗന്ധഗന്ധേഹി വിലിത്തോ പഞ്ചസതഗ്ഘനകം വത്ഥം നിവാസേത്വാ സഹസ്സഗ്ഘനകം ഏകംസം കരിത്വാ ഏകമേകിസ്സാ അങ്ഗുലിയാ ദ്വേ ദ്വേ കത്വാ വീസതി അങ്ഗുലിമുദ്ദികായോ, കണ്ണേസു സീഹകുണ്ഡലാനി, സീസേ ച

ബ്രഹ്മവേഠനം പടിമുഞ്ചിത്വാ സുവണ്ണമാലം കണ്ഠേ കത്വാ ബ്രാഹ്മണഗണപരിവുതോ കമ്മന്തം വോസാസതി. അഥസ്സ ബ്രാഹ്മണീ അനേകസതഭാജനേസു പായാസം പചാപേത്വാ മഹാസകടേസു ആരോപേത്വാ ഗന്ധോദകേന ന്ഹായിത്വാ സബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതാ ബ്രാഹ്മണീഗണപരിവുതാ കമ്മന്തം അഗമാസി. ഗേഹമ്പിസ്സ സബ്ബത്ഥ ഗന്ധേഹി സുവിലിത്തം പുപ്ഫേഹി സുകതബലികമ്മം, ഖേത്തഞ്ച തേസു തേസു ഠാനേസു സമുസ്സിതപടാകം അഹോസി. പരിജനകമ്മകാരേഹി സഹ കമ്മന്തം ഓസടപരിസാ അഡ്ഢതേയ്യസഹസ്സാ അഹോസി. സബ്ബേ അഹതവത്ഥനിവത്ഥാ, സബ്ബേസഞ്ച പായാസഭോജനം പടിയത്തം അഹോസി.

അഥ ബ്രാഹ്മണോ യത്ഥ സാമം ഭുഞ്ജതി, തം സുവണ്ണപാതിം ധോവാപേത്വാ പായാസസ്സ പൂരേത്വാ സപ്പിമധുഫാണിതാദീനി അഭിസങ്ഖരിത്വാ നങ്ഗലബലികമ്മം കാരാപേസി. ബ്രാഹ്മണീ പഞ്ച കസ്സകസതാനി സുവണ്ണരജതകംസതമ്ബമയാനി ഭാജനാനി ഗഹേത്വാ നിസിന്നാനി സുവണ്ണകടച്ഛും ഗഹേത്വാ പായാസേന പരിവിസന്തീ ഗച്ഛതി. ബ്രാഹ്മണോ പന ബലികമ്മം കാരാപേത്വാ രത്തസുവണ്ണബന്ധൂപാഹനായോ ആരോഹിത്വാ രത്തസുവണ്ണദണ്ഡം ഗഹേത്വാ "ഇധ പായാസം ദേഥ, ഇധ സപ്പിം, ഇധ സക്ഖരം ദേഥാ"തി വോസാസമാനോ വിചരതി. അഥ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിയം നിസിന്നോവ ബ്രാഹ്മണസ്സ പരിവേസനം വത്തമാനം ഞത്വാ "അയം കാലോ ബ്രാഹ്മണം ദമേതു"ന്തി നിവാസേത്വാ, കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ, സങ്ഘാടിം പാരുപിത്വാ, പത്തം ഗഹേത്വാ, ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമി യഥാ തം അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി. തേനാഹ ആയസ്മാ ആനന്ദോ **"അഥ ഖോ ഭഗവാ പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ"**തി.

തത്ഥ **അഥ** ഇതി നിപാതോ അഞ്ഞാധികാരവചനാരമ്ഭേ **ഖോ**തി പദപൂരണേ. **ഭഗവാ**തി വുത്തനയമേവ. **പുബ്ബണ്ഹസമയ**ന്തി ദിവസസ്സ പുബ്ബഭാഗസമയം, പുബ്ബണ്ഹസമയേതി അത്ഥോ, പുബ്ബണ്ഹേ വാ സമയം പുബ്ബണ്ഹസമയം, പുബ്ബണ്ഹേ ഏകം ഖണന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം ലബ്ഭതി. **നിവാസേത്വാ**തി പരിദഹിത്വാ, വിഹാരനിവാസനപരിവത്തനവസേനേതം വേദിതബ്ബം. ന ഹി ഭഗവാ തതോ പുബ്ബേ അനിവത്ഥോ ആസി. **പത്തചീവരമാദായാ**തി പത്തം ഹത്ഥേഹി, ചീവരം കായേന ആദിയിത്വാ, സമ്പടിച്ഛിത്വാ ധാരേത്വാതി അത്ഥോ. ഭഗവതോ കിര പിണ്ഡായ പവിസിതുകാമസ്സ ഭമരോ വിയ വികസിതപദുമദ്വയമജ്ഝം, ഇന്ദനീലമണിവണ്ണം സേലമയം പത്തം ഹത്ഥദ്വയമജ്ഝം ആഗച്ഛതി. തസ്മാ ഏവമാഗതം പത്തം ഹത്ഥേഹി സമ്പടിച്ഛിത്വാ ചീവരഞ്ച പരിമണ്ഡലം പാരുതം കായേന ധാരേത്വാതി ഏവമസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യേന വാ തേന വാ ഹി പകാരേന ഗണ്ഹന്തോ ആദായ ഇച്ചേവ വുച്ചതി യഥാ "സമാദായേവ പക്കമതീ"തി.

യേനാതി യേന മഗ്ഗേന. **കമ്മന്തോ**തി കമ്മകരണോകാസോ. **തേനാ**തി തേന മഗ്ഗേന. **ഉപസങ്കമീ**തി ഗതോ, യേന മഗ്ഗേന കസിഭാരദ്വാജസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കമ്മന്തോ ഗമ്മതി, തേന മഗ്ഗേന ഗതോതി വുത്തം ഹോതി. അഥ കസ്മാ, ഭിക്ഖൂ, ഭഗവന്തം നാനുബന്ധിംസൂതി? വുച്ചതേ - യദാ ഭഗവാ ഏകകോവ കത്ഥചി ഉപസങ്കമിതുകാമോ ഹോതി, ഭിക്ഖാചാരവേലായം ദ്വാരം പിദഹിത്വാ അന്തോഗന്ധകുടിം പവിസതി. തതോ ഭിക്ഖൂ തായ സഞ്ഞായ ജാനന്തി - "അജ്ജ ഭഗവാ ഏകകോവ ഗാമം പവിസിതുകാമോ, അദ്ധാ കഞ്ചി ഏവ വിനേതബ്ബപുഗ്ഗലം അദ്ദസാ"തി. തേ അത്തനോ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ, ഗന്ധകുടിം പദക്ഖിണം കത്വാ, ഭിക്ഖാചാരം ഗച്ഛന്തി. തദാ ച ഭഗവാ ഏവമകാസി. തസ്മാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവന്തം നാനുബന്ധിംസൂതി.

തേന ഖോ പന സമയേനാതി യേന സമയേന ഭഗവാ കമ്മന്തം ഉപസങ്കമി, തേന സമയേന തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പരിവേസനാ വത്തതി, ഭത്തവിസ്സഗ്ഗോ വത്തതീതി അത്ഥോ. യം പുബ്ബേ അവോചുമ്ഹ - "ബ്രാഹ്മണീ പഞ്ച കസ്സകസതാനി സുവണ്ണരജതകംസതമ്ബമയാനി ഭാജനാനി ഗഹേത്വാ നിസിന്നാനി സുവണ്ണകടച്ഛും ഗഹേത്വാ പായാസേന പരിവിസന്തീ ഗച്ഛതീ"തി. അഥ ഖോ ഭഗവാ യേന പരിവേസനാ തേനുപസങ്കമി. കിം കാരണാതി? ബ്രാഹ്മണസ്സ അനുഗ്ഗഹകരണത്ഥം. ന ഹി ഭഗവാ കപണപുരിസോ വിയ ഭോത്തുകാമതായ പരിവേസനം ഉപസങ്കമതി. ഭഗവതോ ഹി ദ്വേ അസീതിസഹസ്സസങ്ഖ്യാ സക്യകോലിയരാജാനോ ഞാതയോ, തേ അത്തനോ സമ്പത്തിയാ നിബദ്ധഭത്തം ദാതും ഉസ്സഹന്തി. ന പന ഭഗവാ ഭത്തത്ഥായ പബ്ബജിതോ, അപിച ഖോ പന "അനേകാനി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജന്തോ പാരമിയോ പൂരേത്വാ മുത്തോ മോചേസ്സാമി, ദന്തോ ദമേസ്സാമി; സന്തോ സമേസ്സാമി, പരിനിബ്ബുതോ പരിനിബ്ബാപേസ്സാമീ"തി പബ്ബജിതോ. തസ്മാ അത്തനോ മുത്തത്താ...പേ... പരിനിബ്ബുതത്താ ച പരം മോചേന്തോ...പേ... പരിനിബ്ബാപേന്തോ ച ലോകേ വിചരന്തോ ബ്രാഹ്മണസ്സ അനുഗ്ഗഹകരണത്ഥം യേന പരിവേസനാ തേനുപസങ്കമീതി വേദിതബ്ബം.

ഉപസങ്കമിത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസീതി ഏവം ഉപസങ്കമിത്വാ ച ഏകമന്തം അട്ഠാസി. **ഏകമന്ത**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, ഏകോകാസം ഏകപസ്സന്തി വുത്തം ഹോതി. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഉപയോഗവചനം, തസ്സ ദസ്സനൂപചാരേ കഥാസവനട്ഠാനേ, യത്ഥ ഠിതം ബ്രാഹ്മണോ പസ്സതി, തത്ഥ ഉച്ചട്ഠാനേ അട്ഠാസി. ഠത്വാ ച സുവണ്ണരസപിഞ്ജരം സഹസ്സചന്ദസൂരിയോഭാസാതിഭാസയമാനം

സരീരാഭം മുഞ്ചി സമന്തതോ അസീതിഹത്ഥപരിമാണം, യായ അജ്ഝോത്ഥരിതത്താ ബ്രാഹ്മണസ്സ കമ്മന്തസാലാഭിത്തിരുക്ഖകസിതമത്തികാപിണ്ഡാദയോ സുവണ്ണമയാ വിയ അഹേസും. അഥ മനുസ്സാ പായാസം ഭുത്വാ അസീതിഅനുബ്യഞ്ജനപരിവാരദ്വത്തിംസവരലക്ഖണപടിമണ്ഡിതസരീരം ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖേപവിഭൂസിതബാഹുയുഗളം കേതുമാലാസമുജ്ജലിതസസ്സിരികദസ്സനം ജങ്ഗമമിവ പദുമസ്സരം, രംസിജാലുജ്ജലിതതാരാഗണമിവ ഗഗനതലം, ആദിത്തമിവ ച കനകഗിരിസിഖരം സിരിയാ ജലമാനം സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ഏകമന്തം ഠിതം ദിസ്വാ ഹത്ഥപാദേ ധോവിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ സമ്പരിവാരേത്വാ അട്ഠംസു. ഏവം തേഹി സമ്പരിവാരിതം അദ്ദസ ഖോ കസിഭാരദ്വാജോ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവന്തം പിണ്ഡായ ഠിതം. ദിസ്വാന ഭഗവന്തം ഏതദവോച **"അഹം ഖോ, സമണ, കസാമി ച വപാമി ചാ"**തി.

കസ്മാ പനായം ഏവമാഹ? കിം സമന്തപാസാദികേ പസാദനീയേ ഉത്തമദമഥസമഥമനുപ്പത്തേപി ഭഗവതി അപ്പസാദേന, ഉദാഹു അഡ്ഢതേയ്യാനം ജനസഹസ്സാനം പായാസം പടിയാദേത്വാപി കടച്ഛുഭിക്ഖായ മച്ഛേരേനാതി? ഉഭയഥാപി നോ, അപിച ഖ്വാസ്സ ഭഗവതോ ദസ്സനേന അതിത്തം നിക്ഖിത്തകമ്മന്തം ജനം ദിസ്വാ "കമ്മഭങ്ഗം മേ കാതും ആഗതോ"തി അനത്തമനതാ അഹോസി. തസ്മാ ഏവമാഹ. ഭഗവതോ ച ലക്ഖണസമ്പത്തിം ദിസ്വാ "സചായം കമ്മന്തേ പയോജയിസ്സ, സകലജമ്ബുദീപേ മനുസ്സാനം സീസേ ചൂളാമണി വിയ അഭവിസ്സ, കോ നാമസ്സ അത്ഥോ ന സമ്പജ്ജിസ്സ, ഏവമേവം അലസതായ കമ്മന്തേ അപ്പയോജേത്വാ വപ്പമങ്ഗലാദീസു പിണ്ഡായ ചരിത്വാ ഭുഞ്ജന്തോ കായദള്ഹീബഹുലോ വിചരതീ"തിപിസ്സ അഹോസി. തേനാഹ - "അഹം ഖോ, സമണ, കസാമി ച വപാമി ച, കസിത്വാ ച വപിത്വാ ച ഭുഞ്ജാമീ"തി. ന മേ കമ്മന്താ ബ്യാപജ്ജന്തി, ന ചമ്ഹി യഥാ ത്വം ഏവം ലക്ഖണസമ്പന്നോതി അധിപ്പായോ. **ത്വമ്പി സമണ...പേ॰... ഭുഞ്ജസ്സു,** കോ തേ അത്ഥോ ന സമ്പജ്ജേയ്യ ഏവം ലക്ഖണസമ്പന്നസ്സാതി അധിപ്പായോ.

അപിചായം അസ്സോസി - "സക്യരാജകുലേ കിര കുമാരോ ഉപ്പന്നോ, സോ ചക്കവത്തിരജ്ജം പഹായ പബ്ബജിതോ"തി. തസ്മാ "ഇദാനി അയം സോ"തി ഞത്വാ "ചക്കവത്തിരജ്ജം കിര പഹായ കിലന്തോസീ"തി ഉപാരമ്ഭം കരോന്തോ ആഹ **"അഹം ഖോ സമണാ"**തി. അപിചായം തിക്ഖപഞ്ഞോ ബ്രാഹ്മണോ, ന ഭഗവന്തം അവക്ഖിപന്തോ ഭണതി, ഭഗവതോ പന രൂപസമ്പത്തിം ദിസ്വാ പഞ്ഞാസമ്പത്തിം സമ്ഭാവയമാനോ കഥാപവത്തനത്ഥമ്പി ഏവമാഹ - "അഹം ഖോ സമണാ"തി. തതോ ഭഗവാ വേനേയ്യവസേന സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗകസ്സകവപ്പകഭാവം അത്തനോ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അഹമ്പി ഖോ ബ്രാഹ്മണാ"**തി.

അഥ ബ്രാഹ്മണസ്സ ചിന്താ ഉദപാദി - "അയം സമണോ 'കസാമി ച വപാമി ചാ'തി ആഹ. ന ചസ്സ ഓളാരികാനി യുഗനങ്ഗലാദീനി കസിഭണ്ഡാനി പസ്സാമി, സോ മുസാ നു ഖോ ഭണതി, നോ"തി ഭഗവന്തം പാദതലാ പട്ഠായ യാവ ഉപരി കേസന്താ സമ്മാലോകയമാനോ അങ്ഗവിജ്ജായ കതാധികാരത്താ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണസമ്പത്തിമസ്സ ഞത്വാ "അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ, യം ഏവരൂപോ മുസാ ഭണേയ്യാ"തി താവദേവ സഞ്ജാതബഹുമാനോ ഭഗവതി സമണവാദം പഹായ ഗോത്തേന ഭഗവന്തം സമുദാചരമാനോ ആഹ **"ന ഖോ പന മയം പസ്സാമ ഭോതോ ഗോതമസ്സാ"**തി.

ഏവഞ്ച പന വത്വാ തിക്ഖപഞ്ഞോ ബ്രാഹ്മണോ "ഗമ്ഭീരത്ഥം സന്ധായ ഇമിനാ ഏതം വുത്ത"ന്തി ഞത്വാ പുച്ഛിത്വാ തമത്ഥം ഞാതുകാമോ ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി. തേനാഹ ആയസ്മാ ആനന്ദോ **"അഥ ഖോ കസിഭാരദ്വാജോ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസീ"**തി. തത്ഥ **ഗാഥായാ**തി അക്ഖരപദനിയമിതേന വചനേന. **അജ്ഝഭാസീ**തി അഭാസി.

൭൭-൭൭. തത്ഥ ബ്രാഹ്മണോ "കസി"ന്തി യുഗനങ്ഗലാദികസിസമ്ഭാരസമായോഗം വദതി. ഭഗവാ പന യസ്മാ പുബ്ബധമ്മസഭാഗേന രോപേത്വാ കഥനം നാമ ബുദ്ധാനം ആനുഭാവോ, തസ്മാ ബുദ്ധാനുഭാവം ദീപേന്തോ പുബ്ബധമ്മസഭാഗേന രോപേന്തോ ആഹ - "സദ്ധാ ബീജ"ന്തി. കോ പനേത്ഥ പുബ്ബധമ്മസഭാഗോ, നനു ബ്രാഹ്മണേന ഭഗവാ യുഗനങ്ഗലാദികസിസമ്ഭാരസമായോഗം പുച്ഛിതോ അഥ ച പന അപുച്ഛിതസ്സ ബീജസ്സ സഭാഗേന രോപേന്തോ ആഹ - "സദ്ധാ ബീജ"ന്തി, ഏവഞ്ച സതി അനനുസന്ധികാവ അയം കഥാ ഹോതീതി? വുച്ചതേ - ന ബുദ്ധാനം അനനുസന്ധികാ നാമ കഥാ അത്ഥി, നാപി ബുദ്ധാ പുബ്ബധമ്മസഭാഗം അനാരോപേത്വാ കഥേന്തി. ഏവഞ്ചേത്ഥ അനുസന്ധി വേദിതബ്ബാ - അനേന ഹി ബ്രാഹ്മണേന ഭഗവാ യുഗനങ്ഗലാദികസിസമ്ഭാരവസേന കസിം പുച്ഛിതോ. സോ തസ്സ അനുകമ്പായ "ഇദം അപുച്ഛിത"ന്തി അപരിഹാപേത്വാ സമൂലം സഉപകാരം സസമ്ഭാരം സഫലം കസിം ഞാപേതും മൂലതോ പട്ഠായ കസിം ദസ്സേന്തോ ആഹ - "സദ്ധാ ബീജ"ന്തി. ബീജഞ്ഹി കസിയാ മൂലം തസ്മിം സതി കത്തബ്ബതോ, അസതി അകത്തബ്ബതോ, തപ്പമാണേന ച കത്തബ്ബതോ. ബീജേ ഹി സതി കസിം കരോന്തി, അസതി ന കരോന്തി. ബീജപ്പമാണേന ച കുസലാ കസ്സകാ ഖേത്തം കസന്തി, ന ഊനം "മാ നോ സസ്സം പരിഹായീ"തി, ന അധികം "മാ നോ മോഘോ വായാമോ അഹോസീ"തി. യസ്മാ ച ബീജമേവ മൂലം, തസ്മാ ഭഗവാ മൂലതോ പട്ഠായ കസിം ദസ്സേന്തോ തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കസിയാ പുബ്ബധമ്മസ്സ ബീജസ്സ സഭാഗേന

അത്തനോ കസിയാ പുബ്ബധമ്മം രോപേന്തോ ആഹ - “സദ്ധാ ബീജ”ന്തി. ഏവമേത്ഥ പുബ്ബധമ്മസഭാഗോ വേദിതബ്ബോ.

പുച്ഛിതംയേവ വത്വാ അപുച്ഛിതം പച്ഛാ കിം ന വുത്തന്തി ചേ? തസ്സ ഉപകാരഭാവതോ ധമ്മസമ്ബന്ധസമത്ഥഭാവതോ ച. അയഞ്ഹി ബ്രാഹ്മണോ പഞ്ഞവാ, മിച്ഛാദിട്ഠികുലേ പന ജാതത്താ സദ്ധാവിരഹിതോ. സദ്ധാവിരഹിതോ ച പഞ്ഞവാ പരേസം സദ്ധായ അത്തനോ വിസയേ അപടിപജ്ജമാനോ വിസേസം നാധിഗച്ഛതി, കിലേസകാലുസ്സിയഭാവാപഗമപ്പസാദമത്തലക്ഖണാപി ചസ്സ ദുബ്ബലാ സദ്ധാ ബലവതിയാ പഞ്ഞായ സഹ വത്തമാനാ അത്ഥസിദ്ധിം ന കരോതി, ഹത്ഥിനാ സഹ ഏകധുരേ യുത്തഗോണോ വിയ. തസ്മാ തസ്സ സദ്ധാ ഉപകാരികാ. ഏവം തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ സഉപകാരഭാവതോ തം ബ്രാഹ്മണം സദ്ധായ പതിട്ഠാപേന്തേന പച്ഛാപി വത്തബ്ബോ അയമത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തോ ദേസനാകുസലതായ യഥാ അഞ്ഞത്രാപി “സദ്ധാ ബന്ധതി പാഥേയ്യ”ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൯) ച, “സദ്ധാ ദുതിയാ പുരിസസ്സ ഹോതീ”തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൬) ച, “സദ്ധീധ വിത്തം പുരിസസ്സ സേട്ഠ”ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൩, ൨൪൬; സു॰ നി॰ ൧൮൪) ച, “സദ്ധായ തരതി ഓഘ”ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬) ച, “സദ്ധാഹത്ഥോ മഹാനാഗോ”തി (അ॰ നി॰ ൬.൪൩; ഥേരഗാ॰ ൬൯൪) ച, “സദ്ധേസികോ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോതി ചാ”തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൭). ബീജസ്സ ച ഉപകാരികാ വുട്ഠി, സാ തദനന്തരഞ്ഞേവ വുച്ചമാനാ സമത്ഥാ ഹോതി . ഏവം ധമ്മസമ്ബന്ധസമത്ഥഭാവതോ പച്ഛാപി വത്തബ്ബോ അയമത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തോ, അഞ്ഞോ ച ഏവംവിധോ ഈസായോത്താദി.

തത്ഥ സമ്പസാദനലക്ഖണാ സദ്ധാ, ഓകപ്പനലക്ഖണാ വാ, പക്ഖന്ദനരസാ, അധിമുത്തിപച്ചുപട്ഠാനാ, അകാലുസ്സിയപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, സോതാപത്തിയങ്ഗപദട്ഠാനാ, സദ്ധഹിതബ്ബധമ്മപദട്ഠാനാ വാ, ആദാസജലതലാദീനം പസാദോ വിയ ചേതസോ പസാദഭൂതാ, ഉദകപ്പസാദകമണി വിയ ഉദകസ്സ, സമ്പയുത്തധമ്മാനം പസാദികാ. **ബീജന്തി** പഞ്ചവിധം - മൂലബീജം, ഖന്ധബീജം, ഫലുബീജം, അഗ്ഗബീജം, ബീജബീജമേവ പഞ്ചമന്തി. തം സബ്ബമ്പി വിരുഹനട്ഠേന ബീജംത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. യഥാഹ - “ബീജഞ്ചേതം വിരുഹനട്ഠേനാ”തി.

തത്ഥ യഥാ ബ്രാഹ്മണസ്സ കസിയാ മൂലഭൂതം ബീജം ദ്വേ കിച്ചാനി കരോതി, ഹേട്ഠാ മൂലേന പതിട്ഠാതി, ഉപരി അങ്കുരം ഉട്ഠാപേതി; ഏവം ഭഗവതോ കസിയാ മൂലഭൂതാ സദ്ധാ ഹേട്ഠാ സീലമൂലേന പതിട്ഠാതി, ഉപരി സമഥവിപസ്സനങ്കുരം ഉട്ഠാപേതി. യഥാ ച തം മൂലേന പഥവിരസം ആപോരസം ഗഹേത്വാ നാളേന ധഞ്ഞപരിപാകഗഹണത്ഥം വഡ്ഢതി; ഏവമയം സീലമൂലേന സമഥവിപസ്സനാരസം ഗഹേത്വാ അരിയമഗ്ഗനാളേന അരിയഫലധഞ്ഞപരിപാകഗഹണത്ഥം വഡ്ഢതി. യഥാ ച തം സുഭൂമിയം പതിട്ഠഹിത്വാ മൂലങ്കുരപണ്ണനാളകണ്ഡപ്പസവേഹി വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം പത്വാ, ഖീരം ജനേത്വാ, അനേകസാലിഫലഭരിതം സാലിസീസം നിപ്ഫാദേതി; ഏവമയം ചിത്തസന്താനേ പതിട്ഠഹിത്വാ സീലചിത്തദിട്ഠികങ്ഖാവിതരണമഗ്ഗാമഗ്ഗഞാണദസ്സനപടിപദാഞാണദസ്സനവിസുദ്ധീഹി വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം പത്വാ ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിഖീരം ജനേത്വാ അനേകപടിസമ്ഭിദാഭിഞ്ഞാഭരിതം അരഹത്തഫലം നിപ്ഫാദേതി. തേനാഹ ഭഗവാ - “സദ്ധാ ബീജ”ന്തി.

തത്ഥ സിയാ “പരോപഞ്ഞാസകുസലധമ്മേസു ഏകതോ ഉപ്പജ്ജമാനേസു കസ്മാ സദ്ധാവ ബീജന്തി വുത്താ”തി? വുച്ചതേ - ബീജകിച്ചകരണതോ. യഥാ ഹി തേസു വിഞ്ഞാണംയേവ വിജാനനകിച്ചം കരോതി, ഏവം സദ്ധാ ബീജകിച്ചം, സാ ച സബ്ബകുസലാനം മൂലഭൂതാ. യഥാഹ -

> “സദ്ധാജാതോ ഉപസങ്കമതി, ഉപസങ്കമന്തോ പയിരുപാസതി, പയിരുപാസന്തോ സോതം ഓദഹതി , ഓഹിതസോതോ ധമ്മം സുണാതി, സുത്വാ ധമ്മം ധാരേതി, ധതാനം ധമ്മാനം അത്ഥം ഉപപരിക്ഖതി , അത്ഥം ഉപപരിക്ഖതോ ധമ്മാ നിജ്ഝാനം ഖമന്തി, ധമ്മനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ സതി ഛന്ദോ ജായതി, ഛന്ദജാതോ ഉസ്സഹതി, ഉസ്സാഹേത്വാ തുലയതി, തുലയിത്വാ പദഹതി, പഹിതത്തോ സമാനോ കായേന ചേവ പരമസച്ചം സച്ഛികരോതി, പഞ്ഞായ ച നം അതിവിജ്ഝപസ്സതീ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൩, ൪൩൨).

തപതി അകുസലേ ധമ്മേ കായഞ്ചാതി **തപോ;** ഇന്ദ്രിയസംവരവീരിയധുതങ്ഗദുക്കരകാരികാനം ഏതം അധിവചനം. ഇധ പന ഇന്ദ്രിയസംവരോ അധിപ്പേതോ. **വുട്ഠീതി** വസ്സവുട്ഠിവാതവുട്ഠീതിആദിനാ അനേകവിധാ. ഇധ വസ്സവുട്ഠി അധിപ്പേതാ. യഥാ ഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ വസ്സവുട്ഠിസമനുഗ്ഗഹിതം ബീജം ബീജമൂലകഞ്ച സസ്സം വിരുഹതി ന മിലായതി നിപ്ഫത്തിം ഗച്ഛതി, ഏവം ഭഗവതോ ഇന്ദ്രിയസംവരസമനുഗ്ഗഹിതാ സദ്ധാ സദ്ധാമൂലാ ച സീലാദയോ ധമ്മാ വിരുഹന്തി ന മിലായന്തി നിപ്ഫത്തിം ഗച്ഛന്തി. തേനാഹ - “തപോ വുട്ഠീ”തി. “പഞ്ഞാ മേ”തി ഏത്ഥ ച വുത്തോ മേ-സദ്ദോ ഇമേസുപി പദേസു യോജേതബ്ബോ “സദ്ധാ മേ ബീജം, തപോ മേ വുട്ഠീ”തി. തേന കിം ദീപേതി? യഥാ, ബ്രാഹ്മണ, തയാ വപിതേ ബീജേ സചേ വുട്ഠി അത്ഥി, സാധു, നോ ചേ അത്ഥി, ഉദകമ്പി ദാതബ്ബം ഹോതി, തഥാ മയാ ഹിരി-ഈസേ പഞ്ഞായുഗനങ്ഗലേ മനോയോത്തേന ഏകാബദ്ധേ കതേ വീരിയബലിബദ്ദേ യോജേത്വാ

സതിപാചനേന വിജ്ഝിത്വാ അത്തനോ ചിത്തസന്താനഖേത്തേ സദ്ധാബീജേ വപിതേ വുട്ഠി-അഭാവോ നാമ നത്ഥി. അയം പന മേ സതതം സമിതം തപോ വുട്ഠീതി.

പജാനാതി ഏതായ പുഗ്ഗലോ, സയം വാ പജാനാതീതി **പഞ്ഞാ,** സാ കാമാവചരാദിഭേദതോ അനേകവിധാ. ഇധ പന സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗപഞ്ഞാ അധിപ്പേതാ. **യുഗനങ്ഗല**ന്തി യുഗഞ്ച നങ്ഗലഞ്ച. യഥാ ഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ യുഗനങ്ഗലം, ഏവം ഭഗവതോ ദുവിധാപി പഞ്ഞാ. തത്ഥ യഥാ യുഗം ഈസായ ഉപനിസ്സയം ഹോതി, പുരതോ ഹോതി, ഈസാബദ്ധം ഹോതി, യോത്താനം നിസ്സയം ഹോതി, ബലിബദ്ദാനം ഏകതോ ഗമനം ധാരേതി, ഏവം പഞ്ഞാ ഹിരിപമുഖാനം ധമ്മാനം ഉപനിസ്സയാ ഹോതി. യഥാഹ - ''പഞ്ഞുത്തരാ സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ''തി (അം॰ നി॰ വ്വ.വ്വ൩) ച, ''പഞ്ഞാ ഹി സേട്ഠാ കുസലാ വദന്തി, നക്ഖത്തരാജാരിവ താരകാന''ന്തി (ജാ॰ വ.൬൭.വ്വ൫) ച. കുസലാനം ധമ്മാനം പുബ്ബങ്ഗമട്ഠേന പുരതോ ച ഹോതി. യഥാഹ - ''സീലം ഹിരീ ചാപി സതഞ്ച ധമ്മോ, അന്വായികാ പഞ്ഞവതോ ഭവന്തീ''തി. ഹിരിവിപ്പയോഗേന അനുപ്പത്തിതോ ഈസാബദ്ധാ ഹോതി, മനോസങ്ഖാതസ്സ സമാധിയോത്തസ്സ നിസ്സയപച്ചയതോ യോത്താനം നിസ്സയോ ഹോതി, അച്ചാരദ്ധാതിലീനഭാവപടിസേധനതോ വീരിയബലിബദ്ദാനം ഏകതോ ഗമനം ധാരേതി. യഥാ ച നങ്ഗലം ഫാലയുത്തം കസനകാലേ പഥവിഘനം ഭിന്ദതി, മൂലസന്താനകാനി പദാലേതി, ഏവം സതിയുത്താ പഞ്ഞാ വിപസ്സനാകാലേ ധമ്മാനം സന്തതിസമൂഹകിച്ചാരമ്മണഘനം ഭിന്ദതി, സബ്ബകിലേസമൂലസന്താനകാനി പദാലേതി. സാ ച ഖോ ലോകുത്തരാവ ഇതരാ പന ലോകിയാപി സിയാ. തേനാഹ - ''പഞ്ഞാ മേ യുഗനങ്ഗല''ന്തി.

ഹിരീയതി ഏതായ പുഗ്ഗലോ, സയം വാ ഹിരീയതി അകുസലപ്പവത്തിം ജിഗുച്ഛതീതി **ഹിരീ**. തഗ്ഗഹണേന സഹചരണഭാവതോ ഓത്തപ്പം ഗഹിതംയേവ ഹോതി. **ഈസാ**തി യുഗനങ്ഗലസന്ധാരികാ ദാരുയട്ഠി. യഥാ ഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ ഈസാ യുഗനങ്ഗലം സന്ധാരേതി, ഏവം ഭഗവതോപി ഹിരീ ലോകിയലോകുത്തരപഞ്ഞാസങ്ഖാതം യുഗനങ്ഗലം സന്ധാരേതി ഹിരിയാ അസതി പഞ്ഞായ അഭാവതോ. യഥാ ച ഈസാപടിബദ്ധം യുഗനങ്ഗലം കിച്ചകരം ഹോതി അചലം അസിഥിലം, ഏവം ഹിരിപടിബദ്ധാ ച പഞ്ഞാ കിച്ചകാരീ ഹോതി അചലാ അസിഥിലാ അബ്ബോകിണ്ണാ അഹിരികേന. തേനാഹ ''ഹിരീ ഈസാ''തി.

മുനാതീതി **മനോ,** ചിത്തസ്സേതം അധിവചനം. ഇധ പന മനോസീസേന തംസമ്പയുത്തോ സമാധി അധിപ്പേതോ. **യോത്ത**ന്തി രജ്ജുബന്ധനം. തം തിവിധം ഈസായ സഹ യുഗസ്സ ബന്ധനം, യുഗേന സഹ ബലിബദ്ദാനം ബന്ധനം, സാരഥിനാ സഹ ബലിബദ്ദാനം ബന്ധനന്തി. തത്ഥ യഥാ ബ്രാഹ്മണസ്സ യോത്തം ഈസായുഗബലിബദ്ദേ ഏകാബദ്ധേ കത്വാ സകകിച്ചേ പടിപാദേതി, ഏവം ഭഗവതോ സമാധി സബ്ബേവ തേ ഹിരിപഞ്ഞാവീരിയധമ്മേ ഏകാരമ്മണേ അവിക്ഖേപഭാവേന ബന്ധിത്വാ സകകിച്ചേ പടിപാദേതി. തേനാഹ - ''മനോ യോത്ത''ന്തി.

സരതി ഏതായ ചിരകതാദിമത്ഥം പുഗ്ഗലോ, സയം വാ സരതീതി **സതി,** സാ അസമ്മുസ്സനലക്ഖണാ. ഫാലേതീതി **ഫാലോ**. പാജേതി ഏതേനാതി **പാജനം**. തം ഇധ ''പാചന''ന്തി വുച്ചതി, പതോദസ്സേതം അധിവചനം. ഫാലോ ച പാചനഞ്ച **ഫാലപാചനം**. യഥാ ഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ ഫാലപാചനം, ഏവം ഭഗവതോ വിപസ്സനായുത്താ മഗ്ഗയുത്താ ച സതി. തത്ഥ യഥാ ഫാലോ നങ്ഗലമനുരക്ഖതി, പുരതോ ചസ്സ ഗച്ഛതി, ഏവം സതി കുസലാനം ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്വേസമാനാ ആരമ്മണേ വാ ഉപട്ഠാപയമാനാ പഞ്ഞാനങ്ഗലം രക്ഖതി, തഥാ ഹി ''സതാരക്ഖേന ചേതസാ വിഹരതീ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൧൦.൨൦) ''ആരക്ഖാ''തി വുത്താ. അസമ്മുസ്സനവസേന ചസ്സ പുരതോ ഹോതി. സതിപരിചിതേ ഹി ധമ്മേ പഞ്ഞാ പജാനാതി, നോ സമ്മുട്ഠേ. യഥാ ച പാചനം ബലിബദ്ദാനം വിജ്ഝനഭയം ദസ്സേന്തം സംസീദനം ന ദേതി, ഉപ്പഥഗമനഞ്ച വാരേതി, ഏവം സതി വീരിയബലിബദ്ദാനം അപായഭയം ദസ്സേന്തീ കോസജ്ജസംസീദനം ന ദേതി, കാമഗുണസങ്ഖാതേ അഗോചരേ ചാരം നിവാരേത്വാ കമ്മട്ഠാനേ നിയോജേന്തീ ഉപ്പഥഗമനഞ്ച വാരേതി. തേനാഹ - ''സതി മേ ഫാലപാചന''ന്തി.

൭വ്വ. കായഗുത്തോതി തിവിധേന കായസുചരിതേന ഗുത്തോ. **വചീഗുത്തോ**തി ചതുബ്ബിധേന വചീസുചരിതേന ഗുത്തോ. ഏത്താവതാ പാതിമോക്ഖസംവരസീലം വുത്തം. **ആഹാരേ ഉദരേ യതോ**തി ഏത്ഥ ആഹാരമുഖേന സബ്ബപച്ചയാനം സങ്ഗഹിതത്താ ചതുബ്ബിധേപി പച്ചയേ യതോ സംയതോ നിരുപക്കിലേസോതി അത്ഥോ. ഇമിനാ ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലം വുത്തം. **ഉദരേ യതോ**തി ഉദരേ യതോ സംയതോ മിതഭോജീ, ആഹാരേ മത്തഞ്ഞൂതി വുത്തം ഹോതി. ഇമിനാ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാമുഖേന പച്ചയപടിസേവനസീലം വുത്തം. തേന കിം ദീപേതി? യഥാ ത്വം, ബ്രാഹ്മണ, ബീജം വപിത്വാ സസ്സപരിപാലനത്ഥം കണ്ടകവതിം വാ രുക്ഖവതിം വാ പാകാരപരിക്ഖേപം വാ കരോസി, തേന തേ ഗോമഹിംസമിഗഗണാ പവേസം അലഭന്താ സസ്സം ന വിലുമ്പന്തി, ഏവമഹമ്പി സദ്ധാബീജം വപിത്വാ നാനപ്പകാരകുസലസസ്സപരിപാലനത്ഥം കായവചീആഹാരഗുത്തിമയം

തിവിധപരിക്ഖേപം കരോമി. തേന മേ രാഗാദിഅകുസലധമ്മഗോമഹിംസമിഗഗണാ പവേസം അലഭന്താ നാനപ്പകാരകുസലസസ്സം ന വിലുമ്പന്തീതി.

സച്ചം കരോമി നിദ്ദാനന്തി ഏത്ഥ ദ്വീഹി ദ്വാരേഹി അവിസംവാദനം **സച്ചം. നിദ്ദാന**ന്തി ഛേദനം ലുനനം ഉപ്പാടനം, കരണത്ഥേ ചേതം ഉപയോഗവചനം വേദിതബ്ബം. അയഞ്ഹി ഏത്ഥ അത്ഥോ "സച്ചേന കരോമി നിദ്ദാന"ന്തി. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ ത്വം ബാഹിരം കസിം കസിത്വാ സസ്സദൂസകാനം തിണാനം ഹത്ഥേന വാ അസിതേന വാ നിദ്ദാനം കരോസി; ഏവമഹമ്പി അജ്ഝത്തികം കസിം കസിത്വാ കുസലസസ്സദൂസകാനം വിസംവാദനതിണാനം സച്ചേന നിദ്ദാനം കരോമി. ഞാണസച്ചം വാ ഏത്ഥ സച്ചന്തി വേദിതബ്ബം, യം തം യഥാഭൂതഞാണന്തി വുച്ചതി. തേന അത്തസഞ്ഞാദീനം തിണാനം നിദ്ദാനം കരോമീതി ഏവം യോജേതബ്ബം. അഥ വാ **നിദ്ദാന**ന്തി ഛേദകം ലാവകം, ഉപ്പാടകന്തി അത്ഥോ. ഏവം സന്തേ യഥാ ത്വം ദാസം വാ കമ്മകരം വാ നിദ്ദാനം കരോസി, "നിദ്ദേഹി തിണാനീ"തി തിണാനം ഛേദകം ലാവകം ഉപ്പാടകം കരോസി; ഏവമഹം സച്ചം കരോമീതി ഉപയോഗവചനേനേവ വത്തും യുജ്ജതി. അഥ വാ **സച്ച**ന്തി ദിട്ഠിസച്ചം. തമഹം നിദ്ദാനം കരോമി, ഛിന്ദിതബ്ബം ലുനിതബ്ബം ഉപ്പാടേതബ്ബം കരോമീതി ഏവമ്പി ഉപയോഗവചനേനേവ വത്തും യുജ്ജതി.

സോരച്ചം മേ പമോചനന്തി ഏത്ഥ യം തം "കായികോ അവീതിക്കമോ, വാചസികോ അവീതിക്കമോ"തി, ഏവം സീലമേവ "സോരച്ച"ന്തി വുത്തം, ന തം ഇധ അധിപ്പേതം, വുത്തമേവ ഏതം "കായഗുത്തോ"തിആദിനാ നയേന, അരഹത്തഫലം പന അധിപ്പേതം. തമ്പി ഹി സുന്ദരേ നിബ്ബാനേ രതഭാവതോ "സോരച്ച"ന്തി വുച്ചതി. **പമോചന**ന്തി യോഗ്ഗവിസ്സജ്ജനം. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ തവ പമോചനം പുനപി സായന്ഹേ വാ ദുതിയദിവസേ വാ അനാഗതസംവച്ഛരേ വാ യോജേതബ്ബതോ അപ്പമോചനമേവ ഹോതി, ന മമ ഏവം. ന ഹി മമ അന്തരാ മോചനം നാമ അത്ഥി. അഹഞ്ഹി ദീപങ്കരദസബലകാലതോ പഭുതി പഞ്ഞാനങ്ഗലേ വീരിയബലിബദ്ദേ യോജേത്വാ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച മഹാകസിം കസന്തോ താവ ന മുഞ്ചിം, യാവ ന സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിം. യദാ ച മേ സബ്ബം തം കാലം ഖേപേത്വാ ബോധിരുക്ഖമൂലേ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നസ്സ സബ്ബഗുണപരിവാരം അരഹത്തഫലം ഉദപാദി, തദാ മയാ തം സബ്ബുസ്സുക്കപടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പത്തിയാ പമുത്തം, ന ദാനി പുന യോജേതബ്ബം ഭവിസ്സതീതി. ഏതമത്ഥം സന്ധായാഹ ഭഗവാ - "സോരച്ചം മേ പമോചന"ന്തി.

൭൯. **വീരിയം മേ ധുരധോരയ്ഹ**ന്തി ഏത്ഥ **വീരിയ**ന്തി "കായികോ വാ, ചേതസികോ വാ വീരിയാരമ്ഭോ"തിആദിനാ നയേന വുത്തപധാനം. ധുരായം ധോരയ്ഹം **ധുരധോരയ്ഹം,** ധുരം വഹതീതി അത്ഥോ. യഥാ ഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ ധുരായം ധോരയ്ഹാകഡ്ഢിതം നങ്ഗലം ഭൂമിഘനം ഭിന്ദതി, മൂലസന്താനകാനി ച പദാലേതി, ഏവം ഭഗവതോ വീരിയാകഡ്ഢിതം പഞ്ഞാനങ്ഗലം യഥാവുത്തം ഘനം ഭിന്ദതി, കിലേസസന്താനകാനി ച പദാലേതി. തേനാഹ - "വീരിയം മേ ധുരധോരയ്ഹ"ന്തി. അഥ വാ പുരിമധുരം വഹന്താ ധുരാ, മൂലധുരം വഹന്താ ധോരയ്ഹാ; ധുരാ ച ധോരയ്ഹാ ച **ധുരധോരയ്ഹാ**. തത്ഥ യഥാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഏകമേകസ്മിം നങ്ഗലേ ചതുബലിബദ്ദപ്പഭേദം ധുരധോരയ്ഹം വഹന്തം ഉപ്പന്നാനുപ്പന്നതിണമൂലഘാതം സസ്സസമ്പത്തിഞ്ച സാധേതി, ഏവം ഭഗവതോ ചതുസമ്മപ്പധാനവീരിയപ്പഭേദം ധുരധോരയ്ഹം വഹന്തം ഉപ്പന്നാനുപ്പന്നാകുസലമൂലഘാതം കുസലസമ്പത്തിഞ്ച സാധേതി. തേനാഹ - "വീരിയം മേ ധുരധോരയ്ഹ"ന്തി.

യോഗക്ഖേമാധിവാഹനന്തി ഏത്ഥ യോഗേഹി ഖേമത്താ "യോഗക്ഖേമ"ന്തി നിബ്ബാനം വുച്ചതി, തം അധികത്വാ വാഹീയതി, അഭിമുഖം വാ വാഹീയതീതി അധിവാഹനം. യോഗക്ഖേമസ്സ അധിവാഹനം യോഗക്ഖേമാധിവാഹനം. തേന കിം ദീപേതി? യഥാ തവ ധുരധോരയ്ഹം പുരത്ഥിമം ദിസം പച്ഛിമാദീസു വാ അഞ്ഞതരം അഭിമുഖം വാഹീയതി, തഥാ മമ ധുരധോരയ്ഹം നിബ്ബാനാഭിമുഖം വാഹീയതി.

ഏവം വാഹിയമാനഞ്ച **ഗച്ഛതി അനിവത്തന്തം**. യഥാ തവ നങ്ഗലം വഹന്തം ധുരധോരയ്ഹം ഖേത്തകോടിം പത്വാ പുന നിവത്തതി, ഏവം അനിവത്തന്തം ദീപങ്കരകാലതോ പഭുതി ഗച്ഛതേവ. യസ്മാ വാ തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനാ കിലേസാ പുനപ്പുനം പഹാതബ്ബാ ന ഹോന്തി, യഥാ തവ നങ്ഗലേന ഛിന്നാനി തിണാനി പുനപി അപരസ്മിം സമയേ ഛിന്ദിതബ്ബാനി ഹോന്തി, തസ്മാപി ഏതം പഠമമഗ്ഗവസേന ദിട്ഠേകട്ഠേ കിലേസേ, ദുതിയവസേന ഓളാരികേ, തതിയവസേന അനുസഹഗതേ കിലേസേ, ചതുത്ഥവസേന സബ്ബകിലേസേ പജഹന്തം **ഗച്ഛതി അനിവത്തന്തം**. അഥ വാ **ഗച്ഛതി അനിവത്ത**ന്തി നിവത്തനരഹിതം ഹുത്വാ ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ. ന്തി തം ധുരധോരയ്ഹം. ഏവമ്പേത്ഥ പദച്ഛേദോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം ഗച്ഛന്തഞ്ച യഥാ തവ ധുരധോരയ്ഹം ന തം ഠാനം ഗച്ഛതി, യത്ഥ ഗന്ത്വാ കസ്സകോ അസോകോ നിസ്സോകോ വിരജോ ഹുത്വാ ന സോചതി, ഏതം പന തം ഠാനം ഗച്ഛതി, **യത്ഥ ഗന്ത്വാ ന സോചതി**. യത്ഥ സതിപാചനേന ഏതം വീരിയധുരധോരയ്ഹം

ചോദേന്തോ ഗന്ത്വാ മാദിസോ കസ്സകോ അസോകോ നിസ്സോകോ വിരജോ ഹുത്വാ ന സോചതി, തം സബ്ബസോകസല്ലസമുഗ്ഘാതഭൂതം നിബ്ബാനാമതസങ്ഖാതം ഠാനം ഗച്ഛതീതി.

വ്വം. ഇദാനി നിഗമനം കരോന്തോ ഭഗവാ ഇമം ഗാഥമാഹ -

> "ഏവമേസാ കസീ കട്ഠാ, സാ ഹോതി അമതപ്ഫലാ;
> ഏതം കസിം കസിത്വാന, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ"തി.

തസ്സായം സങ്ഖേപത്ഥോ - മയാ ബ്രാഹ്മണ **ഏസാ** സദ്ധാബീജാ തപോവുട്ഠിയാ അനുഗ്ഗഹിതാ **കസി,** പഞ്ഞാമയം യുഗനങ്ഗലം, ഹിരിമയഞ്ച ഈസം, മനോമയേന യോത്തേന, ഏകാബദ്ധം കത്വാ, പഞ്ഞാനങ്ഗലേ സതിഫാലം ആകോടേത്വാ, സതിപാചനം ഗഹേത്വാ, കായവചീആഹാരഗുത്തിയാ ഗോപേത്വാ, സച്ചം നിദ്ദാനം കത്വാ, സോരച്ചം പമോചനം വീരിയം ധുരധോരയ്ഹം യോഗക്ഖേമാഭിമുഖം അനിവത്തന്തം വാഹേന്തേന **കട്ഠാ,** കസികമ്മപരിയോസാനം ചതുബ്ബിധം സാമഞ്ഞഫലം പാപിതാ, **സാ ഹോതി അമതപ്ഫലാ,** സാ ഏസാ കസി അമതപ്ഫലാ ഹോതി. അമതം വുച്ചതി നിബ്ബാനം, നിബ്ബാനാനിസംസാ ഹോതീതി അത്ഥോ. സാ ഖോ പനേസാ കസി ന മമേവേകസ്സ അമതപ്ഫലാ ഹോതി, അപിച, ഖോ, പന യോ കോചി ഖത്തിയോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ വേസ്സോ വാ സുദ്ദോ വാ ഗഹട്ഠോ വാ പബ്ബജിതോ വാ ഏതം കസിം കസതി, സോ സബ്ബോപി **ഏതം കസിം കസിത്വാന, സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതി,** സബ്ബസ്മാ വട്ടദുക്ഖദുക്ഖദുക്ഖസങ്ഖാരദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖാ പമുച്ചതീതി. ഏവം ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണസ്സ അരഹത്തനികൂടേന നിബ്ബാനപരിയോസാനം കത്വാ ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

തതോ ബ്രാഹ്മണോ ഗമ്ഭീരത്ഥം ദേസനം സുത്വാ "മമ കസിഫലം ഭുഞ്ജിത്വാ അപരജ്ജു ഏവ ഛാതോ ഹോതി, ഇമസ്സ പന കസി അമതപ്ഫലാ, തസ്സാ ഫലം ഭുഞ്ജിത്വാ സബ്ബദുക്ഖാ പമുച്ചതീ"തി ച വിദിത്വാ പസന്നോ പസന്നാകാരം കാതും പായാസം ദാതുമാരദ്ധോ. തേനാഹ **"അഥ ഖോ കസിഭാരദ്വാജോ"**തി. തത്ഥ **മഹതിയാ**തി മഹതിയന്തി അത്ഥോ. **കംസപാതിയാ**തി സുവണ്ണപാതിയം, സതസഹസ്സഗ്ഘനകേ അത്തനോ സുവണ്ണഥാലേ. **വഡ്ഢേത്വാ**തി ഛുപിത്വാ, ആകിരിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **ഭഗവതോ ഉപനാമേസീ**തി സപ്പിമധുഫാണിതാദീഹി വിചിത്രം കത്വാ, ദുകൂലവിതാനേന പടിച്ഛാദേത്വാ, ഉക്ഖിപിത്വാ, സക്കച്ചം തഥാഗതസ്സ അഭിഹരി. കിന്തി? **"ഭുഞ്ജതു ഭവം ഗോതമോ പായാസം, കസ്സകോ ഭവ"**ന്തി. തതോ കസ്സകഭാവസാധകം കാരണമാഹ **"യഞ്ഹി...പേ॰... കസതീ"**തി, യസ്മാ ഭവം...പേ॰... കസതീതി വുത്തം ഹോതി. അഥ ഭഗവാ **"ഗാഥാഭിഗീതം മേ"**തി ആഹ.

വ്ഥ. തത്ഥ **ഗാഥാഭിഗീത**ന്തി ഗാഥാഹി അഭിഗീതം, ഗാഥായോ ഭാസിത്വാ ലദ്ധന്തി വുത്തം ഹോതി. **മേ**തി മയാ. **അഭോജനേയ്യ**ന്തി ഭുഞ്ജനാരഹം ന ഹോതി. **സമ്പസ്സത**ന്തി സമ്മാ ആജീവസുദ്ധിം പസ്സതം , സമന്താ വാ പസ്സതം സമ്പസ്സതം, ബുദ്ധാനന്തി വുത്തം ഹോതി. **നേസ ധമ്മോ**തി "ഗാഥാഭിഗീതം ഭുഞ്ജിതബ്ബ"ന്തി ഏസ ധമ്മോ ഏതം ചാരിത്തം ന ഹോതി, തസ്മാ **ഗാഥാഭിഗീതം പനുദന്തി ബുദ്ധാ** പടിക്ഖിപന്തി ന ഭുഞ്ജന്തീതി. കിം പന ഭഗവതാ പായാസത്ഥം ഗാഥാ അഭിഗീതാ, യേന ഏവമാഹാതി? ന ഏതദത്ഥം അഭിഗീതാ, അപിച, ഖോ, പന പാതോ പട്ഠായ ഖേത്തസമീപേ ഠത്വാ കടച്ഛുഭിക്ഖമ്പി അലഭിത്വാ പുന സകലബുദ്ധഗുണേ പകാസേത്വാ ലദ്ധം തദേതം നടനച്ചകാദീഹി നച്ചിത്വാ ഗായിത്വാ ച ലദ്ധസദിസം ഹോതി, തേന "ഗാഥാഭിഗീത"ന്തി വുത്തം. താദിസഞ്ച യസ്മാ ബുദ്ധാനം ന കപ്പതി, തസ്മാ "അഭോജനേയ്യ"ന്തി വുത്തം. അപ്പിച്ഛതാനുരൂപഞ്ചേതം ന ഹോതി, തസ്മാപി പച്ഛിമം ജനതം അനുകമ്പമാനേന ച ഏവം വുത്തം. യത്ര ച നാമ പരപ്പകാസിതേനാപി അത്തനോ ഗുണേന ഉപ്പന്നം ലാഭം പടിക്ഖിപന്തി സേയ്യഥാപി അപ്പിച്ഛോ ഘടികാരോ കുമ്ഭകാരോ, തത്ര കഥം കോടിപ്പത്തായ അപ്പിച്ഛതായ സമന്നാഗതോ ഭഗവാ അത്തനാവ അത്തനോ ഗുണപ്പകാസനേന ഉപ്പന്നം ലാഭം സാദിയിസ്സതി, യതോ യുത്തമേവ ഏതം ഭഗവതോ വത്തുന്തി.

ഏത്താവതാ "അപ്പസന്നം അദാതുകാമം ബ്രാഹ്മണം ഗാഥാഗായനേന ദാതുകാമം കത്വാ, സമണോ ഗോതമോ ഭോജനം പടിഗ്ഗഹേസി, ആമിസകാരണാ ഇമസ്സ ദേസനാ"തി ഇമമ്ഹാ ലോകാപവാദാ അത്താനം മോചേന്തോ ദേസനാപാരിസുദ്ധിം ദീപേത്വാ, ഇദാനി ആജീവപാരിസുദ്ധിം ദീപേന്തോ ആഹ **"ധമ്മേ സതീ ബ്രാഹ്മണ വുത്തിരേസാ"**തി തസ്സത്ഥോ - ആജീവപാരിസുദ്ധിധമ്മേ വാ ദസവിധസുചരിതധമ്മേ വാ ബുദ്ധാനം ചാരിത്തധമ്മേ വാ **സതി** സംവിജ്ജമാനേ അനുപഹതേ വത്തമാനേ **വുത്തിരേസാ** ഏകന്തവോദാതാ ആകാസേ പാണിപ്പസാരണകപ്പാ ഏസനാ പരിയേസനാ ജീവിതവുത്തി ബുദ്ധാനം **ബ്രാഹ്മണാ**തി.

വ്വ. ഏവം വുത്തേ ബ്രാഹ്മണോ "പായാസം മേ പടിക്ഖിപതി, അകപ്പിയം കിരേതം ഭോജനം, അധഞ്ഞോ വതസ്മിം, ദാനം ദാതും ന ലഭാമീ"തി ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേത്വാ "അപ്പേവ നാമ അഞ്ഞം പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാ"തി ച ചിന്തേസി. തം ഞത്വാ ഭഗവാ "അഹം ഭിക്ഖാചാരവേലം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ

ആഗതോ - 'എത്തകേന കാലേന ഇമം ബ്രാഹ്മണം പസാദേസ്സാമീ'തി, ബ്രാഹ്മണോ ച ദോമനസ്സം അകാസി. ഇദാനി തേന ദോമനസ്സേന മയി ചിത്തം പകോപേത്വാ അമതവരധമ്മം പടിവിജ്ഝിതും ന സക്ഖിസ്സതീ"തി ബ്രാഹ്മണസ്സ പസാദജനനത്ഥം തേന പത്ഥിതമനോരഥം പൂരേന്തോ ആഹ **"അഞ്ഞേന ച കേവലിന"**ന്തി. തത്ഥ **കേവലിന**ന്തി സബ്ബഗുണപരിപുണ്ണം, സബ്ബയോഗവിസംയുത്തം വാതി അത്ഥോ. മഹന്താനം സീലക്ഖന്ധാദീനം ഗുണാനം എസനതോ **മഹേസിം**. പരിക്ഖീണസബ്ബാസവത്താ **ഖീണാസവം**. ഹത്ഥപാദകുക്കുച്ചമാദിം കത്വാ വൂപസന്തസബ്ബകുക്കുച്ചത്താ **കുക്കുച്ചവൂപസന്തം**. **ഉപട്ഠഹസ്സൂ**തി പരിവിസസ്സു പടിമാനയസ്സു. ഏവം ബ്രാഹ്മണേന ചിത്തേ ഉപ്പാദിതേപി പരിയായമേവ ഭണതി, ന തു ഭണതി "ദേഹി, ആഹരാഹീ"തി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

അഥ ബ്രാഹ്മണോ "അയം പായാസോ ഭഗവതോ ആനീതോ നാഹം അരഹാമി തം അത്തനോ ഛന്ദേന കസ്സചി ദാതു"ന്തി ചിന്തേത്വാ ആഹ **"അഥ കസ്സ ചാഹ"**ന്തി. തതോ ഭഗവാ "തം പായാസം ഠപേത്വാ തഥാഗതം തഥാഗതസാവകഞ്ച അഞ്ഞസ്സ അജീരണധമ്മോ"തി ഞത്വാ ആഹ - **"ന ഖ്വാഹം ത"**ന്തി. തത്ഥ **സദേവക**വചനേന പഞ്ചകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം, **സമാരക**വചനേന ഛട്ഠകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം, **സബ്രഹ്മക**വചനേന രൂപാവചരബ്രഹ്മഗ്ഗഹണം അരൂപാവചരാ പന ഭുഞ്ജേയ്യുന്തി അസമ്ഭാവനേയ്യാ. **സസ്സമണബ്രാഹ്മണി**വചനേന സാസനപച്ചത്ഥികപച്ചാമിത്തസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണം സമിതപാപബാഹിതപാപസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണഞ്ച. **പജാ**വചനേന സത്തലോകഗ്ഗഹണം, **സദേവമനുസ്സ**വചനേന സമ്മുതിദേവഅവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണം. ഏവമേത്ഥ തീഹി വചനേഹി ഓകാസലോകോ, ദ്വീഹി പജാവസേന സത്തലോകോ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ. ഏസ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരം പന ആളവകസുത്തേ വണ്ണയിസ്സാമ.

കസ്മാ പന സദേവകാദീസു കസ്സചി ന സമ്മാ പരിണാമം ഗച്ഛേയ്യാതി? ഓളാരികേ സുഖുമോജാപക്ഖിപനതോ. ഇമസ്മിഞ്ഹി പായാസേ ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ ഗഹിതമത്തേയേവ ദേവതാഹി ഓജാ പക്ഖിത്താ യഥാ സുജാതായ പായാസേ, ചുന്ദസ്സ ച സൂകരമദ്ദവേ പച്ചമാനേ, വേരഞ്ജായഞ്ച ഭഗവതാ ഗഹിതഗഹിതാലോപേ, ഭേസജ്ജക്ഖന്ധകേ ച കച്ചാനസ്സ ഗുള്ഹകുമ്ഭസ്മിം അവസിട്ഠഗുള്ഹേ. സോ ഓളാരികേ സുഖുമോജാപക്ഖിപനതോ ദേവാനം ന പരിണമതി. ദേവാ ഹി സുഖുമസരീരാ, തേസം ഓളാരികോ മനുസ്സാഹാരോ ന സമ്മാ പരിണമതി. മനുസ്സാനമ്പി ന പരിണമതി. മനുസ്സാ ഹി ഓളാരികസരീരാ, തേസം സുഖുമാ ദിബ്ബോജാ ന സമ്മാ പരിണമതി. തഥാഗതസ്സ പന പകതിഅഗ്ഗിനാവ പരിണമതി, സമ്മാ ജീരതി. കായബലഞാണബലപ്പഭാവേനാതി ഏകേ തഥാഗതസാവകസ്സ ഖീണാസവസ്സേതം സമാധിബലേന മത്തഞ്ഞുതായ ച പരിണമതി, ഇതരേസം ഇദ്ധിമന്താനമ്പി ന പരിണമതി. അചിന്തനീയം വാ ഏത്ഥ കാരണം, ബുദ്ധവിസയോ ഏസോതി.

തേന ഹി ത്വന്തി യസ്മാ അഞ്ഞം ന പസ്സാമി, മമ ന കപ്പതി, മമ അകപ്പന്തം സാവകസ്സാപി മേ ന കപ്പതി, തസ്മാ ത്വം ബ്രാഹ്മണാതി വുത്തം ഹോതി. **അപ്പഹരിതേ**തി പരിത്തഹരിതതിണേ, അപ്പരുള്ഹരിതതിണേ വാ പാസാണപിട്ഠിസദിസേ. **അപ്പാണകേ**തി നിപ്പാണകേ, പായാസജ്ഝോത്ഥരണകാരണേന മരിതബ്ബപാണരഹിതേ വാ മഹാഉദകക്ഖന്ധേ. സഹ തിണനിസ്സിതേഹി പാണേഹി തിണാനം പാണകാനഞ്ച അനുരക്ഖണത്ഥായ ഏതം വുത്തം. **ചിച്ചിടായതി ചിടിചിടായതീ**തി ഏവം സദ്ദം കരോതി. **സംധൂപായതീ**തി സമന്താ ധൂപായതി. **സമ്പധൂപായതീ**തി തഥേവ അധിമത്തം ധൂപായതി. കസ്മാ ഏവം അഹോസീതി? ഭഗവതോ ആനുഭാവേന, ന ഉദകസ്സ, ന പായാസസ്സ, ന ബ്രാഹ്മണസ്സ, ന അഞ്ഞേസം ദേവയക്ഖാദീനം. ഭഗവാ ഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ ധമ്മസംവേഗത്ഥം തഥാ അധിട്ഠാസി. **സേയ്യഥാപി നാമാ**തി ഓപമ്മനിദസ്സനമത്തമേതം, യഥാ ഫാലോതി ഏത്തകമേവ വുത്തം ഹോതി. **സംവിഗ്ഗോ** ചിത്തേന, **ലോമഹട്ഠജാതോ** സരീരേന. സരീരേ കിരസ്സ നവനവുതിലോമകൂപസഹസ്സാനി സുവണ്ണഭിത്തിയാ ആഹതമണിനാഗദന്താ വിയ ഉദ്ധഗ്ഗാ അഹേസും. സേസം പാകടമേവ.

പാദേസു പന നിപതിത്വാ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം അബ്ഭനുമോദമാനോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച **"അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമ, അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമാ"**തി. അബ്ഭനുമോദനേ ഹി അയമിധ **അഭിക്കന്ത** സദ്ദോ. വിത്ഥാരതോ പനസ്സ മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനായം അത്ഥവണ്ണനാ ആവി ഭവിസ്സതി. യസ്മാ ച അബ്ഭനുമോദനത്ഥേ, തസ്മാ സാധു സാധു ഭോ ഗോതമാതി വുത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

> "ഭയേ കോധേ പസംസായം, തുരിതേ കോതൂഹലച്ഛരേ;
> ഹാസേ സോകേ പസാദേ ച, കരേ ആമേഡിതം ബുധോ"തി. -

ഇമിനാ ച ലക്ഖണേന ഇധ പസാദവസേന പസംസാവസേന ചായം ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ **അഭിക്കന്ത**ന്തി അഭികന്തം അതിഇട്ഠം, അതിമനാപം, അതിസുന്ദരന്തി വുത്തം ഹോതി.

തത്ഥ ഏകേന അഭിക്കന്തസദ്ദേന ദേസനം ഥോമേതി, ഏകേന അത്തനോ പസാദം. അയഞ്ഹി ഏത്ഥ അധിപ്പായോ - അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമ, യദിദം ഭോതോ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനാ, അഭിക്കന്തം യദിദം ഭോതോ ഗോതമസ്സ ധമ്മദേസനം ആഗമ്മ മമ പസാദോതി. ഭഗവതോ ഏവ വാ വചനം ദ്വേ ദ്വേ അത്ഥേ സന്ധായ ഥോമേതി - ഭോതോ ഗോതമസ്സ വചനം അഭിക്കന്തം ദോസനാസനതോ, അഭിക്കന്തം ഗുണാധിഗമനതോ, തഥാ സദ്ധാജനനതോ, പഞ്ഞാജനനതോ, സാത്ഥതോ, സബ്യഞ്ജനതോ, ഉത്താനപദതോ, ഗമ്ഭീരത്ഥതോ, കണ്ണസുഖതോ, ഹദയങ്ഗമതോ, അനത്തുക്കംസനതോ, അപരവമ്ഭനതോ, കരുണാസീതലതോ, പഞ്ഞാവദാതതോ, ആപാഥരമണീയതോ, വിമദ്ദക്ഖമതോ, സുയ്യമാനസുഖതോ, വീമംസിയമാനഹിതതോതി ഏവമാദീഹി യോജേതബ്ബം.

തതോ പരമ്പി ചതൂഹി ഉപമാഹി ദേസനംയേവ ഥോമേതി. തത്ഥ **നിക്കുജ്ജിത**ന്തി അധോമുഖട്ഠപിതം, ഹേട്ഠാ മുഖജാതം വാ. **ഉക്കുജ്ജേയ്യാ**തി ഉപരിമുഖം കരേയ്യ. **പടിച്ഛന്ന**ന്തി തിണപണ്ണാദിച്ഛാദിതം. **വിവരേയ്യാ**തി ഉഗ്ഘാടേയ്യ. **മൂള്ഹസ്സാ**തി ദിസാമൂള്ഹസ്സ. **മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യാ**തി ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ "ഏസ മഗ്ഗോ"തി വദേയ്യ. **അന്ധകാരേ**തി കാളപക്ഖചാതുദ്ദസീഅഡ്ഢരത്തഘനവനസണ്ഡമേഘപടലേഹി ചതുരങ്ഗേ തമസി. അയം താവ പദത്ഥോ.

അയം പന അധിപ്പായയോജനാ - യഥാ കോചി നിക്കുജ്ജിതം ഉക്കുജ്ജേയ്യ, ഏവം സദ്ധമ്മവിമുഖം അസദ്ധമ്മപതിതം മം അസദ്ധമ്മാ വുട്ഠാപേന്തേന, യഥാ പടിച്ഛന്നം വിവരേയ്യ; ഏവം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനന്തരധാനാ പഭുതി മിച്ഛാദിട്ഠിഗഹനപടിച്ഛന്നം സാസനം വിവരന്തേന, യഥാ മൂള്ഹസ്സ മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യ, ഏവം കുമ്മഗ്ഗമിച്ഛാമഗ്ഗപടിപന്നസ്സ മേ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗം ആചിക്ഖന്തേന, യഥാ അന്ധകാരേ തേലപജ്ജോതം ധാരേയ്യ, ഏവം മോഹന്ധകാരനിമുഗ്ഗസ്സ മേ ബുദ്ധാദിരതനരൂപാനി അപസ്സതോ തപ്പടിച്ഛാദകമോഹന്ധകാരവിദ്ധംസകദേസനാപജ്ജോതധാരണേന മയ്ഹം ഭോതാ ഗോതമേന ഏതേഹി പരിയായേഹി ദേസിതത്താ അനേകപരിയായേന ധമ്മോ പകാസിതോ.

അഥ വാ ഏകച്ചിയേന മത്തേന യസ്മാ അയം ധമ്മോ ദുക്ഖദസ്സനേന അസുഭേ "സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനേന ച നിക്കുജ്ജിതുക്കുജ്ജിതസദിസോ, സമുദയദസ്സനേന ദുക്ഖേ "സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനേന ച പടിച്ഛന്നവിവരണസദിസോ, നിരോധദസ്സനേന അനിച്ചേ "നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനേന ച മൂള്ഹസ്സ മഗ്ഗാചിക്ഖണസദിസോ, മഗ്ഗദസ്സനേന അനത്തനി "അത്താ"തി വിപല്ലാസപ്പഹാനേന ച അന്ധകാരേ പജ്ജോതസദിസോ, തസ്മാ സേയ്യഥാപി നാമ നിക്കുജ്ജിതം വാ ഉക്കുജ്ജേയ്യ...പേ॰... പജ്ജോതം ധാരേയ്യ "ചക്ഖുമന്തോ രൂപാനി ദക്ഖന്തീ"തി, ഏവം പകാസിതോ ഹോതി.

യസ്മാ പനേത്ഥ സദ്ധാതപകായഗുത്തതാദീഹി സീലക്ഖന്ധോ പകാസിതോ ഹോതി, പഞ്ഞായ പഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഹിരിമനാദീഹി സമാധിക്ഖന്ധോ, യോഗക്ഖേമേന നിരോധോതി ഏവം തിക്ഖന്ധോ അരിയമഗ്ഗോ നിരോധോ ചാതി സരൂപേനേവ ദ്വേ അരിയസച്ചാനി പകാസിതാനി. തത്ഥ മഗ്ഗോ പടിപക്ഖോ സമുദയസ്സ, നിരോധോ ദുക്ഖസ്സാതി പടിപക്ഖേന ദ്വേ. ഇതി ഇമിനാ പരിയായേന ചത്താരി സച്ചാനി പകാസിതാനി. തസ്മാ അനേകപരിയായേന പകാസിതോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ .

ഏസാഹന്തിആദീസു ഏസോ അഹന്തി ഏസാഹം. **സരണം ഗച്ഛാമീ**തി പാദേസു നിപതിത്വാ പണിപാതേന സരണഗമനേന ഗതോപി ഇദാനി വാചായ സമാദിയന്തോ ആഹ. അഥ വാ പണിപാതേന ബുദ്ധംയേവ സരണം ഗതോതി ഇദാനി തം ആദിം കത്വാ സേസേ ധമ്മസങ്ഘേപി ഗന്തും ആഹ. **അജ്ജതഗ്ഗേ**തി അജ്ജതം ആദിം കത്വാ, അജ്ജദഗ്ഗേതി വാ പാഠോ, ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ, അജ്ജ അഗ്ഗം കത്വാതി വുത്തം ഹോതി. പാണേഹി ഉപേതം **പാണുപേതം,** യാവ മേ ജീവിതം പവത്തതി, താവ ഉപേതം, അനഞ്ഞസത്ഥുകം തീഹി സരണഗമനേഹി സരണം ഗതം മം ഭവം ഗോതമോ ധാരേതു ജാനാതൂതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്താവതാ അനേന സുതാനുരൂപാ പടിപത്തി ദസ്സിതാ ഹോതി. നിക്കുജ്ജിതാദീഹി വാ സത്ഥുസമ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇമിനാ "ഏസാഹ"ന്തിആദിനാ സിസ്സസമ്പത്തി ദസ്സിതാ. തേന വാ പഞ്ഞാപടിലാഭം ദസ്സേത്വാ ഇമിനാ സദ്ധാപടിലാഭോ ദസ്സിതോ. ഇദാനി ഏവം പടിലദ്ധസദ്ധേന പഞ്ഞവതാ യം കത്തബ്ബം, തം കത്തുകാമോ ഭഗവന്തം യാചതി **"ലഭേയ്യാഹ"**ന്തി. തത്ഥ ഭഗവതോ ഇദ്ധിയാദീഹി അഭിപ്പസാദിതചിത്തോ "ഭഗവാപി ചക്കവത്തിരജ്ജം പഹായ പബ്ബജിതോ, കിമങ്ഗം പനാഹ"ന്തി സദ്ധായ പബ്ബജ്ജം യാചതി, തത്ഥ പരിപൂരകാരിതം പത്ഥേന്തോ പഞ്ഞായ ഉപസമ്പദം. സേസം പാകടമേവ.

ഏകോ വൂപകട്ഠോതിആദീസു പന **ഏകോ** കായവിവേകേന, **വൂപകട്ഠോ** ചിത്തവിവേകേന, **അപ്പമത്തോ** കമ്മട്ഠാനേ സതിഅവിജഹനേന, **ആതാപീ** കായികചേതസികവീരിയസങ്ഖാതേന ആതാപേന, **പഹിതത്തോ** കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖതായ **വിഹരന്തോ**

അഞ്ഞതരഇരിയാപഥവിഹാരേന. **ന ചിരസ്സേവാ**തി പബ്ബജ്ജം ഉപാദായ വുച്ചതി. **കുലപുത്താ**തി ദുവിധാ കുലപുത്താ, ജാതികുലപുത്താ, ആചാരകുലപുത്താ ച. അയം പന ഉഭയഥാപി കുലപുത്തോ. **അഗാരസ്മാ**തി ഘരാ. അഗാരാനം ഹിതം അഗാരിയം കസിഗോരക്ഖാദികുടുമ്ബപോസനകമ്മം വുച്ചതി. നത്ഥി ഏത്ഥ അഗാരിയന്തി **അനഗാരിയം,** പബ്ബജ്ജായേതം അധിവചനം **പബ്ബജന്തീ**തി ഉപഗച്ഛന്തി ഉപസങ്കമന്തി. **തദനുത്തര**ന്തി തം അനുത്തരം. **ബ്രഹ്മചരിയപരിയോസാന**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയസ്സ പരിയോസാനം, അരഹത്തഫലന്തി വുത്തം ഹോതി. തസ്സ ഹി അത്ഥായ കുലപുത്താ പബ്ബജന്തി. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ. **സയം അഭിഞ്ഞാ സച്ഛികത്വാ**തി അത്തനായേവ പഞ്ഞായ പച്ചക്ഖം കത്വാ, അപരപ്പച്ചയം ഞത്വാതി അത്ഥോ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹാസീ**തി പാപുണിത്വാ സമ്പാദേത്വാ വാ വിഹാസി. ഏവം വിഹരന്തോ ച **ഖീണാ ജാതി…പേ॰… അബ്ഭഞ്ഞാസി**. ഏതേനസ്സ പച്ചവേക്ഖണഭൂമിം ദസ്സേതി.

കതമാ പനസ്സ ജാതി ഖീണാ, കഥഞ്ച നം അബ്ഭഞ്ഞാസീതി? വുച്ചതേ - ന താവസ്സ അതീതാ ജാതി ഖീണാ പുബ്ബേവ ഖീണത്താ, ന അനാഗതാ അനാഗതേ വായാമാഭാവതോ, ന പച്ചുപ്പന്നാ വിജ്ജമാനത്താ. യാ പന മഗ്ഗസ്സ അഭാവിതത്താ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവേസു ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധപ്പഭേദാ ജാതി, സാ മഗ്ഗസ്സ ഭാവിതത്താ അനുപ്പാദധമ്മതം ആപജ്ജനേന ഖീണാ. തം സോ മഗ്ഗഭാവനായ പഹീനകിലേസേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ കിലേസാഭാവേ വിജ്ജമാനമ്പി കമ്മം ആയതിം അപ്പടിസന്ധികം ഹോതീതി ജാനന്തോ ജാനാതി.

വുസിതന്തി വുത്ഥം പരിവുത്ഥം, കതം ചരിതം നിട്ഠാപിതന്തി അത്ഥോ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. **കതം കരണീയ**ന്തി ചതൂസു സച്ചേസു ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി പരിഞ്ഞാപഹാനസച്ഛികിരിയഭാവനാവസേന സോളസവിധമ്പി കിച്ചം നിട്ഠാപിതന്തി അത്ഥോ. **നാപരം ഇത്ഥത്തായാ**തി ഇദാനി പുന ഇത്ഥഭാവായ ഏവം സോളസകിച്ചഭാവായ കിലേസക്ഖയായ വാ മഗ്ഗഭാവനാ നത്ഥീതി. അഥ വാ **ഇത്ഥത്തായാ**തി ഇത്ഥഭാവതോ, ഇമസ്മാ ഏവംപകാരാ ഇദാനി വത്തമാനക്ഖന്ധസന്താനാ അപരം ഖന്ധസന്താനം നത്ഥി. ഇമേ പന പഞ്ചക്ഖന്ധാ പരിഞ്ഞാതാ തിട്ഠന്തി ഛിന്നമൂലകോ രുക്ഖോ വിയാതി അബ്ഭഞ്ഞാസി. **അഞ്ഞതരോ**തി ഏകോ. **അരഹത**ന്തി അരഹന്താനം. മഹാസാവകാനം അബ്ഭന്തരോ ആയസ്മാ ഭാരദ്വാജോ അഹോസീതി അയം കിരേത്ഥ അധിപ്പായോതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ കസിഭാരദ്വാജസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ചുന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൮൩. പുച്ഛാമി മുനിം പഹൂതപഞ്ഞന്തി ചുന്ദസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? സങ്ഖേപതോ താവ അത്തജ്ഝാസയപരജ്ഝാസയഅട്ഠുപ്പത്തിപുച്ഛാവസികഭേദതോ ചതൂസു ഉപ്പത്തീസു ഇമസ്സ സുത്തസ്സ പുച്ഛാവസികാ ഉപ്പത്തി. വിത്ഥാരതോ പന ഏകം സമയം ഭഗവാ മല്ലേസു ചാരികം ചരമാനോ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം യേന പാവാ തദവസരി. തത്ര സുദം ഭഗവാ പാവായം വിഹരതി ചുന്ദസ്സ കമ്മാരപുത്തസ്സ അമ്ബവനേ. ഇതോ പഭുതി യാവ "അഥ ഖോ ഭഗവാ പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന യേന ചുന്ദസ്സ കമ്മാരപുത്തസ്സ നിവേസനം തേനുപസങ്കമി; ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൮൯), താവ സുത്തേ ആഗതനയേനേവ വിത്ഥാരേതബ്ബം.

ഏവം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം നിസിന്നേ ഭഗവതി ചുന്ദോ കമ്മാരപുത്തോ ബുദ്ധപ്പമുഖം ഭിക്ഖുസങ്ഘം പരിവിസന്തോ ബ്യഞ്ജനസൂപാദിഗഹണത്ഥം ഭിക്ഖൂനം സുവണ്ണഭാജനാനി ഉപനാമേസി. അപഞ്ഞത്തേ സിക്ഖാപദേ കേചി ഭിക്ഖൂ സുവണ്ണഭാജനാനി പടിച്ഛിംസു കേചി ന പടിച്ഛിംസു. ഭഗവതോ പന ഏകമേവ ഭാജനം അത്തനോ സേലമയം പത്തം, ദുതിയഭാജനം ബുദ്ധാ ന ഗണ്ഹന്തി. തത്ഥ അഞ്ഞതരോ പാപഭിക്ഖു സഹസ്സഗ്ഘനകം സുവണ്ണഭാജനം അത്തനോ ഭോജനത്ഥായ സമ്പത്തം ഥേയ്യചിത്തേന കുഞ്ചികത്ഥവികായ പക്ഖിപി. ചുന്ദോ പരിവിസിത്വാ ഹത്ഥപാദം ധോവിത്വാ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനോ ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഓലോകേന്തോ തം ഭിക്ഖും അദ്ദസ, ദിസ്വാ ച പന അപസ്സമാനോ വിയ ഹുത്വാ ന നം കിഞ്ചി അഭണി ഭഗവതി ഥേരേസു ച ഗാരവേന, അപിച "മിച്ഛാദിട്ഠികാനം വചനപഥോ മാ അഹോസീ"തി. സോ "കിം നു ഖോ സംവരയുത്തായേവ സമണാ, ഉദാഹു ഭിന്നസംവരാ ഈദിസാപി സമണാ"തി ഞാതുകാമോ സായന്ഹസമയേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ **"പുച്ഛാമി മുനി"**ന്തി.

തത്ഥ **പുച്ഛാമീ**തി ഇദം "തിസ്സോ പുച്ഛാ അദിട്ഠജോതനാ പുച്ഛാ"തിആദിനാ (ചൂളനി॰ പുണ്ണകമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൧൨) നയേന നിദ്ദേസേ വുത്തനയമേവ. **മുനീ**ന്തി ഏത്ഥമ്പി "മോനം വുച്ചതി ഞാണം. യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ…പേ॰… സമ്മാദിട്ഠി, തേന ഞാണേന സമന്നാഗതോ മുനി,

മോനപ്പത്തോതി, തീണി മോനേയ്യാനി കായമോനേയ്യ"ന്തിആദിനാ (മഹാനി॰ ൧൪) നയേന തഥേവ വുത്തനയമേവ . അയമ്പനേത്ഥ സങ്ഖേപോ. **പുച്ഛാമീ**തി ഓകാസം കാരേന്തോ **മുനി**ന്തി മുനിമുനിം ഭഗവന്തം ആലപതി. **പഹൂതപഞ്ഞ**ന്തിആദീനി ഥുതിവചനാനി, തേഹി തം മുനിം ഥുനാതി. തത്ഥ **പഹൂതപഞ്ഞ**ന്തി വിപുലപഞ്ഞം. ഞേയ്യപരിയന്തികത്താ ചസ്സ വിപുലതാ വേദിതബ്ബാ. **ഇതി ചുന്ദോ കമ്മാരപുത്തോ**തി ഇദം ദ്വയം ധനിയസുത്തേ വുത്തനയമേവ. ഇതോ പരം പന ഏത്തകമ്പി അവത്വാ സബ്ബം വുത്തനയം ഛഡ്ഡേത്വാ അവുത്തനയമേവ വണ്ണയിസ്സാമ.

ബുദ്ധന്തി തീസു ബുദ്ധേസു തതിയബുദ്ധം. **ധമ്മസ്സാമി**ന്തി മഗ്ഗധമ്മസ്സ ജനകത്താ പുത്തസ്സേവ പിതരം അത്തനാ ഉപ്പാദിതസിപ്പായതനാദീനം വിയ ച ആചരിയം ധമ്മസ്സ സാമിം, ധമ്മിസ്സരം ധമ്മരാജം ധമ്മവസവത്തിന്തി അത്ഥോ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "സോ ഹി, ബ്രാഹ്മണ, ഭഗവാ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ, അസഞ്ജാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ സഞ്ജനേതാ, അനക്ഖാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ അക്ഖാതാ, മഗ്ഗഞ്ഞൂ, മഗ്ഗവിദൂ, മഗ്ഗകോവിദോ. മഗ്ഗാനുഗാ ച പന ഏതരഹി സാവകാ വിഹരന്തി പച്ഛാ സമന്നാഗതാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൭൯).

വീതതണ്ഹന്തി വിഗതകാമഭവവിഭവതണ്ഹം. **ദ്വിപദുത്തമ**ന്തി ദ്വിപദാനം ഉത്തമം. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഭഗവാ ന കേവലം ദ്വിപദുത്തമോ ഏവ, അഥ ഖോ യാവതാ സത്താ അപദാ വാ ദ്വിപദാ വാ...പേ॰... നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞിനോ വാ, തേസം സബ്ബേസം ഉത്തമോ. അഥ ഖോ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന ദ്വിപദുത്തമോത്വേവ വുച്ചതി. ദ്വിപദാ ഹി സബ്ബസത്താനം ഉക്കട്ഠാ ചക്കവത്തിമഹാസാവകപച്ചേകബുദ്ധാനം തത്ഥ ഉപ്പത്തിതോ, തേസഞ്ച ഉത്തമോതി വുത്തേ സബ്ബസത്തുത്തമോതി വുത്തോയേവ ഹോതി. **സാരഥീനം പവര**ന്തി സാരേതീതി **സാരഥി,** ഹത്ഥിദമകാദീനമേതം അധിവചനം. തേസഞ്ച ഭഗവാ **പവരോ** അനുത്തരേന ദമനേന പുരിസദമ്മേ ദമേതും സമത്ഥഭാവതോ. യഥാഹ -

> "ഹത്ഥിദമകേന, ഭിക്ഖവേ, ഹത്ഥിദമ്മോ സാരിതോ ഏകം ഏവ ദിസം ധാവതി പുരത്ഥിമം വാ പച്ഛിമം വാ ഉത്തരം വാ ദക്ഖിണം വാ. അസ്സദമകേന, ഭിക്ഖവേ, അസ്സദമ്മോ...പേ॰... ഗോദമകേന, ഭിക്ഖവേ, ഗോദമ്മോ...പേ॰... ദക്ഖിണം വാ. തഥാഗതേന ഹി, ഭിക്ഖവേ, അരഹതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന പുരിസദമ്മോ സാരിതോ അട്ഠ ദിസാ വിധാവതി, രൂപീ രൂപാനി പസ്സതി, അയമേകാ ദിസാ...പേ॰... സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, അയം അട്ഠമീ ദിസാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൧൨).
>
> **കതീ**തി അത്ഥപ്പഭേദപുച്ഛാ. **ലോകേ**തി സത്തലോകേ. **സമണാ**തി പുച്ഛിതബ്ബഅത്ഥനിദസ്സനം. **ഇങ്ഘാ**തി യാചനത്ഥേ നിപാതോ. **തദിങ്ഘാ**തി തേ ഇങ്ഘ. **ബ്രൂഹീ**തി ആചിക്ഖ കഥയസ്സൂതി.

൮൪. ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ ചുന്ദം കമ്മാരപുത്തം "കിം, ഭന്തേ, കുസലം, കിം അകുസല"ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൨൯൬) നയേന ഗിഹിപഞ്ഹം അപുച്ഛിത്വാ സമണപഞ്ഹം പുച്ഛന്തം ദിസ്വാ ആവജ്ജേന്തോ "തം പാപഭിക്ഖും സന്ധായ അയം പുച്ഛതീ"തി ഞത്വാ തസ്സ അഞ്ഞത്ര വോഹാരമത്താ അസ്സമണഭാവം ദീപേന്തോ ആഹ **"ചതുരോ സമണാ"**തി. തത്ഥ **ചതുരോ**തി സങ്ഖ്യാപരിച്ഛേദോ. **സമണാ**തി കദാചി ഭഗവാ തിത്ഥിയേ സമണവാദേന വദതി; യഥാഹ - "യാനി താനി പുഥുസമണബ്രാഹ്മണാനം വതകോതൂഹലമങ്ഗലാനീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൭). കദാചി പുഥുജ്ജനേ; യഥാഹ - "സമണാ സമണാതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ജനോ സഞ്ജാനാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൪). കദാചി സേക്ഖേ; യഥാഹ - "ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯; ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪; അ॰ നി॰ ൪.൨൪൧). കദാചി ഖീണാസവേ; യഥാഹ - "ആസവാനം ഖയാ സമണോ ഹോതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൩൮). കദാചി അത്താനംയേവ; യഥാഹ - "സമണോതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചന"ന്തി (അ॰ നി॰ ൮.൮൫). ഇധ പന തീഹി പദേഹി സബ്ബേപി അരിയേ സീലവന്തം പുഥുജ്ജനഞ്ച , ചതുത്ഥേന ഇതരം അസ്സമണമ്പി ഭണ്ഡും കാസാവകണ്ഠം കേവലം വോഹാരമത്തകേന സമണോതി സങ്ഗണ്ഹിത്വാ "ചതുരോ സമണാ"തി ആഹ. **ന പഞ്ചമത്ഥീ**തി ഇമസ്മിം ധമ്മവിനയേ വോഹാരമത്തകേന പടിഞ്ഞാമത്തകേനാപി പഞ്ചമോ സമണോ നാമ നത്ഥി.

തേ തേ ആവികരോമീതി തേ ചതുരോ സമണേ തവ പാകടേ കരോമി. **സക്ഖിപുട്ഠോ**തി സമ്മുഖാ പുച്ഛിതോ. **മഗ്ഗജിനോ**തി മഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസേ വിജിതാവീതി അത്ഥോ. **മഗ്ഗദേസകോ**തി പരേസം മഗ്ഗം ദേസേതാ. **മഗ്ഗേ ജീവതീ**തി സത്തസു സേക്ഖേസു യോ കോചി സേക്ഖോ അപരിയോസിതമഗ്ഗവാസത്താ ലോകുത്തരേ, സീലവന്തപുഥുജ്ജനോ ച ലോകിയേ മഗ്ഗേ ജീവതി നാമ, സീലവന്തപുഥുജ്ജനോ വാ ലോകുത്തരമഗ്ഗനിമിത്തം ജീവനതോപി മഗ്ഗേ ജീവതീതി വേദിതബ്ബോ. **യോ ച മഗ്ഗദൂസീ**തി യോ ച ദുസ്സീലോ മിച്ഛാദിട്ഠി മഗ്ഗപടിലോമായ പടിപത്തിയാ മഗ്ഗദൂസകോതി അത്ഥോ.

൮൫. "ഇമേ തേ ചതുരോ സമണാ"തി ഏവം ഭഗവതാ സങ്ഖേപേന ഉദ്ദിട്ഠേ ചതുരോ സമണേ "അയം നാമേത്ഥ മഗ്ഗജിനോ, അയം മഗ്ഗദേസകോ, അയം മഗ്ഗേ ജീവതി, അയം മഗ്ഗദൂസീ"തി ഏവം പടിവിജ്ഝിതും അസക്കോന്തോ പുന പുച്ഛിതും ചുന്ദോ ആഹ **"കം മഗ്ഗജിന"**ന്തി. തത്ഥ **മഗ്ഗേ ജീവതി മേ**തി യോ സോ മഗ്ഗേ ജീവതി, തം മേ ബ്രൂഹി പുട്ഠോതി. സേസം പാകടമേവ.

൮൬. ഇദാനിസ്സ ഭഗവാ ചതുരോപി സമണേ ചതൂഹി ഗാഥാഹി നിദ്ദിസന്തോ ആഹ **"യോ തിണ്ണകഥംകഥോ വിസല്ലോ"**തി. തത്ഥ **തിണ്ണകഥംകഥോ വിസല്ലോ**തി ഏതം ഉരഗസുത്തേ വുത്തനയമേവ. അയം പന വിസേസോ. യസ്മാ ഇമായ ഗാഥായ മഗ്ഗജിനോതി ബുദ്ധസമണോ അധിപ്പേതോ, തസ്മാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന കഥംകഥാപതിരൂപകസ്സ സബ്ബധമ്മേസു അഞ്ഞാണസ്സ തിണ്ണത്താപി "തിണ്ണകഥംകഥോ"തി വേദിതബ്ബോ. പുബ്ബേ വുത്തനയേന ഹി തിണ്ണകഥംകഥാപി സോതാപന്നാദയോ പച്ചേകബുദ്ധപരിയോസാനാ സകദാഗാമിവിസയാദീസു ബുദ്ധവിസയപരിയോസാനേസു പടിഹതഞാണപ്പഭാവത്താ പരിയായേന അതിണ്ണകഥംകഥാവ ഹോന്തി. ഭഗവാ പന സബ്ബപ്പകാരേന തിണ്ണകഥംകഥോതി. **നിബ്ബാനാഭിരതോ**തി നിബ്ബാനേ അഭിരതോ, ഫലസമാപത്തിവസേന സദാ നിബ്ബാനനിന്നചിത്തോതി അത്ഥോ. താദിസോ ച ഭഗവാ. യഥാഹ -

> "സോ ഖോ അഹം, അഗ്ഗിവേസ്സന, തസ്സാ ഏവ കഥായ പരിയോസാനേ, തസ്മിംയേവ പുരിമസ്മിം സമാധിനിമിത്തേ അജ്ഝത്തമേവ ചിത്തം സണ്ഠപേമി, സന്നിസാദേമി, ഏകോദിം കരോമി, സമാദഹാമീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭).

അനാനുഗിദ്ധോതി കഞ്ചി ധമ്മം തണ്ഹാഗേധേന അനനുഗിജ്ഝന്തോ. **ലോകസ്സ സദേവകസ്സ നേതാ**തി ആസയാനുസയാനുലോമേന ധമ്മം ദേസേത്വാ പാരായനമഹാസമയാദീസു അനേകേസു സുത്തന്തേസു അപരിമാണാനം ദേവമനുസ്സാനം സച്ചപടിവേധസമ്പാദനേന സദേവകസ്സ ലോകസ്സ നേതാ, ഗമയിതാ, താരേതാ, പാരം സമ്പാപേതാതി അത്ഥോ. **താദി**ന്തി താദിസം യഥാവുത്തപ്പകാരലോകധമ്മേഹി നിബ്ബികാരന്തി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൮൭. ഏവം ഭഗവാ ഇമായ ഗാഥായ "മഗ്ഗജിന"ന്തി ബുദ്ധസമണം നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി ഖീണാസവസമണം നിദ്ദിസന്തോ ആഹ **"പരമം പരമന്തി"**തി. തത്ഥ **പരമം** നാമ നിബ്ബാനം, സബ്ബധമ്മാനം അഗ്ഗം ഉത്തമന്തി അത്ഥോ. **പരമന്തി യോധ ഞത്വാ**തി തം പരമം പരമമിച്ചേവ യോ ഇധ സാസനേ ഞത്വാ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന. **അക്ഖാതി വിഭജതേ ഇധേവ ധമ്മ**ന്തി നിബ്ബാനധമ്മം അക്ഖാതി, അത്തനാ പടിവിദ്ധത്താ പരേസം പാകടം കരോതി "ഇദം നിബ്ബാന"ന്തി, മഗ്ഗധമ്മം വിഭജതി "ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ...പേ॰... അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ"തി. ഉഭയമ്പി വാ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂനം സങ്ഖേപദേസനായ ആചിക്ഖതി, വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂനം വിത്ഥാരദേസനായ വിഭജതി. ഏവം ആചിക്ഖന്തോ വിഭജന്തോ ച "ഇധേവ സാസനേ അയം ധമ്മോ, ന ഇതോ ബഹിദ്ധാ"തി സീഹനാദം നദന്തോ അക്ഖാതി ച വിഭജതി ച. തേന വുത്തം "അക്ഖാതി വിഭജതേ ഇധേവ ധമ്മ"ന്തി. **തം കങ്ഖഛിദം മുനിം അനേജ**ന്തി തം ഏവരൂപം ചതുസച്ചപടിവേധേന അത്തനോ, ദേസനായ ച പരേസം കങ്ഖച്ഛേദനേന കങ്ഖച്ഛിദം , മോനേയ്യസമന്നാഗമേന മുനിം, ഏജാസങ്ഖാതായ തണ്ഹായ അഭാവതോ അനേജം **ദുതിയം ഭിക്ഖുനമാഹു മഗ്ഗദേസി**ന്തി.

൮൮. ഏവം ഇമായ ഗാഥായ സയം അനുത്തരം മഗ്ഗം ഉപ്പാദേത്വാ ദേസനായ അനുത്തരോ മഗ്ഗദേസീ സമാനോപി ദൂതമിവ ലേഖവാചകമിവ ച രഞ്ഞോ അത്തനോ സാസനഹരം സാസനജോതകഞ്ച "മഗ്ഗദേസി"ന്തി ഖീണാസവസമണം നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി സേക്ഖസമണഞ്ച സീലവന്തപുഥുജ്ജനസമണഞ്ച നിദ്ദിസന്തോ ആഹ **"യോ ധമ്മപദേ"**തി. തത്ഥ പദവണ്ണനാ പാകടായേവ. അയം പനേത്ഥ അത്ഥവണ്ണനാ - യോ നിബ്ബാനധമ്മസ്സ പദത്താ **ധമ്മപദേ,** ഉഭോ അന്തേ അനുപഗമ്മ ദേസിതത്താ ആസയാനുരൂപതോ വാ സതിപട്ഠാനാദിനാനപ്പകാരേഹി ദേസിതത്താ **സുദേസിതേ,** മഗ്ഗസമങ്ഗീപി അനവസിതമഗ്ഗകിച്ചത്താ **മഗ്ഗേ ജീവതി,** സീലസംയമേന **സഞ്ഞതോ,** കായാദീസു സൂപട്ഠിതായ ചിരകതാദിസരണായ വാ സതിയാ **സതിമാ,** അണുമത്തസ്സാപി വജ്ജസ്സ അഭാവതോ അനവജ്ജത്താ, കോട്ഠാസഭാവേന ച പദത്താ സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മസങ്ഖാതാനി **അനവജ്ജപദാനി** ഭങ്ഗഞാണതോ പഭുതി ഭാവനാസേവനായ **സേവമാനോ,** തം **ഭിക്ഖുനം തതിയം മഗ്ഗജീവി**ന്തി **ആഹൂ**തി.

൮൯. ഏവം ഭഗവാ ഇമായ ഗാഥായ "മഗ്ഗജീവി"ന്തി സേക്ഖസമണം സീലവന്തപുഥുജ്ജനസമണഞ്ച നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി തം ഭണ്ഡും കാസാവകണ്ഠം കേവലം വോഹാരമത്തസമണം നിദ്ദിസന്തോ ആഹ **"ഛദനം കത്വാനാ"**തി. തത്ഥ **ഛദനം കത്വാനാ**തി പതിരൂപം കരിത്വാ, വേസം ഗഹേത്വാ, ലിങ്ഗം ധാരേത്വാതി അത്ഥോ. **സുബ്ബതാന**ന്തി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം. തേസഞ്ഹി സുന്ദരാനി വതാനി, തസ്മാ തേ സുബ്ബതാതി വുച്ചന്തി. **പക്ഖന്ദീ**തി പക്ഖന്ദകോ, അന്തോ പവിസകോതി അത്ഥോ. ദുസ്സീലോ ഹി ഗൂഥപടിച്ഛാദനത്ഥം തിണപണ്ണാദിച്ഛദനം വിയ അത്തനോ ദുസ്സീലഭാവം പടിച്ഛാദനത്ഥം സുബ്ബതാനം ഛദനം കത്വാ "അഹമ്പി ഭിക്ഖൂ"തി ഭിക്ഖുമജ്ഝേ പക്ഖന്ദതി, "ഏത്തകവസ്സേന ഭിക്ഖുനാ ഗഹേതബ്ബം ഏത"ന്തി ലാഭേ ദീയമാനേ "അഹം ഏത്തകവസ്സോ"തി ഗണ്ഹിതും

പക്ഖന്ദതി, തേന വുച്ചതി "ഛദനം കത്വാന സുബ്ബതാനം പക്ഖന്ദീ"തി. ചതുന്നമ്പി ഖത്തിയാദികുലാനം ഉപ്പന്നം പസാദം അനനുരൂപപടിപത്തിയാ ദൂസേതീതി **കുലദൂസകോ.** **പഗബ്ഭോ**തി അട്ഠട്ഠാനേന കായപാഗബ്ഭിയേന, ചതുട്ഠാനേന വചീപാഗബ്ഭിയേന, അനേകട്ഠാനേന മനോപാഗബ്ഭിയേന ച സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരം പന മേത്തസുത്തവണ്ണനായം വക്ഖാമ.

കതപടിച്ഛാദനലക്ഖണായ മായായ സമന്നാഗതത്താ **മായാവീ**. സീലസംയമാഭാവേന **അസഞ്ഞതോ**. പലാപസദിസത്താ **പലാപോ**. യഥാ ഹി പലാപോ അന്തോ തണ്ഡുലരഹിതോപി ബഹി ഥുസേന വീഹി വിയ ദിസ്സതി, ഏവമിധേകച്ചോ അന്തോ സീലാദിഗുണസാരവിരഹിതോപി ബഹി സുബ്ബതച്ഛദനേന സമണവേസേന സമണോ വിയ ദിസ്സതി. സോ ഏവം പലാപസദിസത്താ "പലാപോ"തി വുച്ചതി. ആനാപാനസ്സതിസുത്തേ പന "അപലാപായം, ഭിക്ഖവേ, പരിസാ, നിപ്പലാപായം, ഭിക്ഖവേ, പരിസാ, സുദ്ധാ സാരേ പതിട്ഠിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൭) ഏവം പുഥുജ്ജനകല്യാണോപി "പലാപോ"തി വുത്തോ . ഇധ പന കപിലസുത്തേ ച "തതോ പലാപേ വാഹേഥ, അസ്സമണേ സമണമാനിനേ"തി (സു॰ നി॰ ൨൮൨) ഏവം പരാജിതകോ "പലാപോ"തി വുത്തോ. **പതിരൂപേന ചരം സമഗ്ഗദൂസീ**തി തം സുബ്ബതാനം ഛദനം കത്വാ യഥാ ചരന്തം "ആരഞ്ഞികോ അയം രുക്ഖമൂലികോ, പംസുകൂലികോ, പിണ്ഡപാതികോ, അപ്പിച്ഛോ, സന്തുട്ഠോ"തി ജനോ ജാനാതി, ഏവം പതിരൂപേന യുത്തരൂപേന ബാഹിരമട്ഠേന ആചാരേന ചരന്തോ പുഗ്ഗലോ അത്തനോ ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ, പരേസം സുഗതിമഗ്ഗസ്സ ച ദൂസനതോ "മഗ്ഗദൂസീ"തി വേദിതബ്ബോ.

൯൦. ഏവം ഇമായ ഗാഥായ "മഗ്ഗദൂസീ"തി ദുസ്സീലം വോഹാരമത്തകസമണം നിദ്ദിസിത്വാ ഇദാനി തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം അബ്യാമിസ്സീഭാവം ദീപേന്തോ ആഹ **"ഏതേ ച പടിവിജ്ഝീ"**തി. തസ്സത്ഥോ - ഏതേ ചതുരോ സമണേ യഥാവുത്തേന ലക്ഖണേന **പടിവിജ്ഝി** അഞ്ഞാസി സച്ഛാകാസി **യോ ഗഹട്ഠോ** ഖത്തിയോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ അഞ്ഞോ വാ കോചി, ഇമേസം ചതുന്നം സമണാനം ലക്ഖണസ്സവനമത്തേന **സുതവാ,** തസ്സേവ ലക്ഖണസ്സ അരിയാനം സന്തികേ സുതത്താ **അരിയസാവകോ,** തേയേവ സമണേ "അയഞ്ച അയഞ്ച ഏവംലക്ഖണോ"തി പജാനനമത്തേന **സപ്പഞ്ഞോ,** യാദിസോ അയം പച്ഛാ വുത്തോ മഗ്ഗദൂസീ, ഇതരേപി **സബ്ബേ നേതാദിസാതി ഞത്വാ ഇതി ദിസ്വാ** ഏവം പാപം കരോന്തമ്പി ഏതം പാപഭിക്ഖും ദിസ്വാ. തത്ഥായം യോജനാ - ഏതേ ച പടിവിജ്ഝി യോ ഗഹട്ഠോ സുതവാ അരിയസാവകോ സപ്പഞ്ഞോ, തസ്സ തായ പഞ്ഞായ സബ്ബേ "നേതാദിസാ"തി ഞത്വാ വിഹരതോ ഇതി ദിസ്വാ ന ഹാപേതി സദ്ധാ, ഏവം പാപകമ്മം കരോന്തം പാപഭിക്ഖും ദിസ്വാപി ന ഹാപേതി, ന ഹായതി, ന നസ്സതി സദ്ധാതി.

ഏവം ഇമായ ഗാഥായ തേസം അബ്യാമിസ്സീഭാവം ദീപേത്വാ ഇദാനി ഇതി ദിസ്വാപി "സബ്ബേ നേതാദിസാ"തി ജാനന്തം അരിയസാവകം പസംസന്തോ ആഹ **"കഥഞ്ഹി ദുട്ഠേനാ"**തി. തസ്സ സമ്ബന്ധോ - ഏതദേവ ച യുത്തം സുതവതോ അരിയസാവകസ്സ, യദിദം ഏകച്ചം പാപം കരോന്തം ഇതി ദിസ്വാപി സബ്ബേ "നേതാദിസാ"തി ജാനനം. കിം കാരണാ? കഥഞ്ഹി ദുട്ഠേന അസമ്പദുട്ഠം, സുദ്ധം അസുദ്ധേന സമം കരേയ്യാതി? തസ്സത്ഥോ - കഥഞ്ഹി സുതവാ അരിയസാവകോ സപ്പഞ്ഞോ, സീലവിപത്തിയാ ദുട്ഠേന മഗ്ഗദൂസിനാ അദുട്ഠം ഇതരം സമണത്തയം, സുദ്ധം സമണത്തയമേവം അപരിസുദ്ധകായസമാചാരതാദീഹി അസുദ്ധേന പച്ഛിമേന വോഹാരമത്തകസമണേന സമം കരേയ്യ സദിസന്തി ജാനേയ്യാതി. സുത്തപരിയോസാനേ ഉപാസകസ്സ മഗ്ഗോ വാ ഫലം വാ ന കഥിതം. കങ്ഖാമത്തമേവ ഹി തസ്സ പഹീനന്തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ചുന്ദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. പരാഭവസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി പരാഭവസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? മങ്ഗലസുത്തം കിര സുത്വാ ദേവാനം ഏതദഹോസി - "ഭഗവതാ മങ്ഗലസുത്തേ സത്താനം വുഡ്ഢിഞ്ച സോത്ഥിഞ്ച കഥയമാനേന ഏകംസേന ഭവോ ഏവ കഥിതോ, നോ പരാഭവോ. ഹന്ദ ദാനി യേന സത്താ പരിഹായന്തി വിനസ്സന്തി, തം നേസം പരാഭവമ്പി പുച്ഛാമാ"തി. അഥ മങ്ഗലസുത്തം കഥിതദിവസതോ ദുതിയദിവസേ ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു ദേവതായോ പരാഭവസുത്തം സോതുകാമാ ഇമസ്മിം ഏകചക്കവാളേ സന്നിപതിത്വാ ഏകവാലഗ്ഗകോടിഓകാസമത്തേ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി സട്ഠിപി സത്തതിപി അസീതിപി സുഖുമത്തഭാവേ നിമ്മിനിത്വാ സബ്ബദേവമാരബ്രഹ്മാനോ സിരിയാ ച തേജേന ച അധിഗയ്ഹ വിരോചമാനം പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നം ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ അട്ഠംസു. തതോ സക്കേന

ദേവാനമിന്ദേന ആണത്തോ അഞ്ഞതരോ ദേവപുത്തോ ഭഗവന്തം പരാഭവപഞ്ഹം പുച്ഛി. അഥ ഭഗവാ പുച്ഛാവസേന ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ "ഏവം മേ സുത"ന്തിആദി ആയസ്മതാ ആനന്ദേന വുത്തം. "പരാഭവന്തം പുരിസ"ന്തിആദിനാ നയേന ഏകന്തരികാ ഗാഥാ ദേവപുത്തേന വുത്താ, "സുവിജാനോ ഭവം ഹോതീ"തിആദിനാ നയേന ഏകന്തരികാ ഏവ അവസാനഗാഥാ ച ഭഗവതാ വുത്താ, തദേതം സബ്ബമ്പി സമോധാനേത്വാ "പരാഭവസുത്ത"ന്തി വുച്ചതി. തത്ഥ "ഏവം മേ സുത"ന്തിആദീസു യം വത്തബ്ബം, തം സബ്ബം മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനായം വക്ഖാമ.

൯൧. പരാഭവന്തം പുരിസന്തിആദീസു പന **പരാഭവന്ത**ന്തി പരിഹായന്തം വിനസ്സന്തം. **പുരിസ**ന്തി യംകിഞ്ചി സത്തം ജന്തും. **മയം പുച്ഛാമ ഗോതമാ**തി സേസദേവേഹി സദ്ധിം അത്താനം നിദസ്സേത്വാ ഓകാസം കാരേന്തോ സോ ദേവപുത്തോ ഗോത്തേന ഭഗവന്തം ആലപതി. **ഭവന്തം പുട്ഠുമാഗമ്മാ**തി മയഞ്ഹി ഭവന്തം പുച്ഛിസ്സാമാതി തതോ തതോ ചക്കവാളാ ആഗതാതി അത്ഥോ. ഏതേന ആദരം ദസ്സേതി. **കിം പരാഭവതോ മുഖ**ന്തി ഏവം ആഗതാനം അമ്ഹാകം ബ്രൂഹി പരാഭവതോ പുരിസസ്സ കിം മുഖം, കിം ദ്വാരം, കാ യോനി, കിം കാരണം, യേന മയം പരാഭവന്തം പുരിസം ജാനേയ്യാമാതി അത്ഥോ. ഏതേന "പരാഭവന്തം പുരിസ"ന്തി ഏത്ഥ വുത്തസ്സ പരാഭവതോ പുരിസസ്സ പരാഭവകാരണം പുച്ഛതി. പരാഭവകാരണേ ഹി ഞാതേ തേന കാരണസാമഞ്ഞേന സക്കാ യോ കോചി പരാഭവപുരിസോ ജാനിതുന്തി .

൯൨. അഥസ്സ ഭഗവാ സുട്ഠു പാകടീകരണത്ഥം പടിപക്ഖം ദസ്സേത്വാ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ പരാഭവമുഖം ദീപേന്തോ ആഹ **"സുവിജാനോ ഭവ"**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - യ്വായം **ഭവം** വഡ്ഢന്തോ അപരിഹായന്തോ പുരിസോ, സോ **സുവിജാനോ ഹോതി,** സുഖേന അകസിരേന അകിച്ഛേന സക്കാ വിജാനിതും. യോപായം പരാഭവതീതി **പരാഭവോ,** പരിഹായതി വിനസ്സതി, യസ്സ തുമ്ഹേ പരാഭവതോ പുരിസസ്സ മുഖം മം പുച്ഛഥ, സോപി **സുവിജാനോ**. കഥം? അയഞ്ഹി **ധമ്മകാമോ ഭവം ഹോതി** ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മം കാമേതി, പിഹേതി, പത്ഥേതി, സുണാതി, പടിപജ്ജതി, സോ തം പടിപത്തിം ദിസ്വാ സുത്വാ ച ജാനിതബ്ബതോ സുവിജാനോ ഹോതി. ഇതരോപി **ധമ്മദേസ്സീ പരാഭവോ,** തമേവ ധമ്മം ദേസ്സതി, ന കാമേതി, ന പിഹേതി, ന പത്ഥേതി, ന സുണാതി, ന പടിപജ്ജതി, സോ തം വിപ്പടിപത്തിം ദിസ്വാ സുത്വാ ച ജാനിതബ്ബതോ സുവിജാനോ ഹോതീതി. ഏവമേത്ഥ ഭഗവാ പടിപക്ഖം ദസ്സേന്തോ അത്ഥതോ ധമ്മകാമതം ഭവതോ മുഖം ദസ്സേത്വാ ധമ്മദേസ്സിതം പരാഭവതോ മുഖം ദസ്സേതീതി വേദിതബ്ബം.

൯൩. അഥ സാ ദേവതാ ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദമാനാ ആഹ **"ഇതി ഹേത"**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - ഇതി ഹി യഥാ വുത്തോ ഭഗവതാ, തഥേവ ഏതം വിജാനാമ, ഗണ്ഹാമ, ധാരേമ, **പഠമോ സോ പരാഭവോ** സോ ധമ്മദേസ്സിതാലക്ഖണോ പഠമോ പരാഭവോ. യാനി മയം പരാഭവമുഖാനി വിജാനിതും ആഗതമ്ഹാ, തേസു ഇദം താവ ഏകം പരാഭവമുഖന്തി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ വിഗ്ഗഹോ, പരാഭവന്തി ഏതേനാതി പരാഭവോ. കേന ച പരാഭവന്തി? യം പരാഭവതോ മുഖം, കാരണം, തേന. ബ്യഞ്ജനമത്തേന ഏവ ഹി ഏത്ഥ നാനാകരണം, അത്ഥതോ പന പരാഭവോതി വാ പരാഭവതോ മുഖന്തി വാ നാനാകരണം നത്ഥി. ഏവമേകം പരാഭവതോ മുഖം വിജാനാമാതി അഭിനന്ദിത്വാ തതോ പരം ഞാതുകാമതായാഹ **"ദുതിയം ഭഗവാ ബ്രൂഹി, കിം പരാഭവതോ മുഖ"**ന്തി. ഇതോ പരഞ്ച **തതിയം ചതുത്ഥ**ന്തിആദീസുപി ഇമിനാവ നയേനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൯൪. ബ്യാകരണപക്ഖേപി ച യസ്മാ തേ തേ സത്താ തേഹി തേഹി പരാഭവമുഖേഹി സമന്നാഗതാ, ന ഏകോയേവ സബ്ബേഹി, ന ച സബ്ബേ ഏകേനേവ, തസ്മാ തേസം തേസം താനി താനി പരാഭവമുഖാനി ദസ്സേതും **"അസന്തസ്സ പിയാ ഹോന്തി"**തിആദിനാ നയേന പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ഏവ ദേസനായ നാനാവിധാനി പരാഭവമുഖാനി ബ്യാകാസീതി വേദിതബ്ബാ.

തത്രായം സങ്ഖേപതോ അത്ഥവണ്ണനാ - **അസന്തോ** നാമ ഛ സത്ഥാരോ, യേ വാ പനഞ്ഞേപി അവൂപസന്തേന കായവചീമനോകമ്മേന സമന്നാഗതാ, തേ അസന്തോ അസ്സപിയാ ഹോന്തി സുനക്ഖത്താദീനം അചേലകകോരഖത്തിയാദയോ വിയ. **സന്തോ** നാമ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാ. യേ വാ പനഞ്ഞേപി വൂപസന്തേന കായവചീമനോകമ്മേന സമന്നാഗതാ, തേ **സന്തേ ന കുരുതേ പിയം,** അത്തനോ പിയേ ഇട്ഠേ കന്തേ മനാപേ ന കുരുതേതി അത്ഥോ. വേനേയ്യവസേന ഹേത്ഥ വചനഭേദോ കതോതി വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ **സന്തേ ന കുരുതേ**തി സന്തേ ന സേവതീതി അത്ഥോ, യഥാ "രാജാനം സേവതീ"തി ഏതസ്മിഞ്ഹി അത്ഥേ രാജാനം പിയം കുരുതേതി സദ്ദവിദൂ മന്തേന്തി. **പിയ**ന്തി പിയമാനോ, തുസ്സമാനോ, മോദമാനോതി അത്ഥോ. **അസതം ധമ്മോ** നാമ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി, ദസാകുസലകമ്മപഥാ വാ. തം അസതം ധമ്മം **രോചേതി,** പിഹേതി, പത്ഥേതി, സേവതി. ഏവമേതായ ഗാഥായ അസന്തപിയതാ, സന്തഅപ്പിയതാ, അസദ്ധമ്മരോചനഞ്ചാതി തിവിധം പരാഭവതോ മുഖം വുത്തം. ഏതേന ഹി സമന്നാഗതോ പുരിസോ പരാഭവതി പരിഹായതി, നേവ

ഇധ ന ഹുരം വുഡ്ഢിം പാപുണാതി, തസ്മാ ‘‘പരാഭവതോ മുഖ’’ന്തി വുച്ചതി. വിത്ഥാരം പനേത്ഥ ‘‘അസേവനാ ച ബാലാനം, പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ’’തി ഗാഥാവണ്ണനായം വക്ഖാമ.

൯൬. **നിദ്ദാസീലീ** നാമ യോ ഗച്ഛന്തോപി, നിസീദന്തോപി, തിട്ഠന്തോപി, സയാനോപി നിദ്ദായതിയേവ. **സഭാസീലീ** നാമ സങ്ഗണികാരാമതം, ഭസ്സാരാമതമനുയുത്തോ. **അനുട്ഠാതാ**തി വീരിയതേജവിരഹിതോ ഉട്ഠാനസീലോ ന ഹോതി, അഞ്ഞേഹി ചോദിയമാനോ ഗഹട്ഠോ വാ സമാനോ ഗഹട്ഠകമ്മം , പബ്ബജിതോ വാ പബ്ബജിതകമ്മം ആരഭതി. **അലസോ**തി ജാതിഅലസോ, അച്ചന്താഭിഭൂതോ ഥിനേന ഠിതട്ഠാനേ ഠിതോ ഏവ ഹോതി, നിസിന്നട്ഠാനേ നിസിന്നോ ഏവ ഹോതി, അത്തനോ ഉസ്സാഹേന അഞ്ഞം ഇരിയാപഥം ന കപ്പേതി. അതീതേ അരഞ്ഞേ അഗ്ഗിമ്ഹി ഉട്ഠിതേ അപലായനഅലസാ ചേത്ഥ നിദസ്സനം. അയമേത്ഥ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദോ, തതോ ലാമകപരിച്ഛേദേനാപി പന അലസോ അലസോത്വേവ വേദിതബ്ബോ. ധജോവ രഥസ്സ, ധൂമോവ അഗ്ഗിനോ, കോധോ പഞ്ഞാണമസ്സാതി **കോധപഞ്ഞാണോ**. ദോസചരിതോ ഖിപ്പകോപീ അരുകൂപമചിത്തോ പുഗ്ഗലോ ഏവരൂപോ ഹോതി. ഇമായ ഗാഥായ നിദ്ദാസീലതാ, സഭാസീലതാ, അനുട്ഠാനതാ, അലസതാ, കോധപഞ്ഞാണതാതി പഞ്ചവിധം പരാഭവമുഖം വുത്തം. ഏതേന ഹി സമന്നാഗതോ നേവ ഗഹട്ഠോ ഗഹട്ഠവുഡ്ഢിം, ന പബ്ബജിതോ പബ്ബജിതവുഡ്ഢിം പാപുണാതി, അഞ്ഞദത്ഥു പരിഹായതിയേവ പരാഭവതിയേവ, തസ്മാ ‘‘പരാഭവതോ മുഖ’’ന്തി വുച്ചതി.

൯൮. **മാതാ**തി ജനികാ വേദിതബ്ബാ. **പിതാ**തി ജനകോയേവ. **ജിണ്ണകം** സരീരസിഥിലതായ. **ഗതയോബ്ബനം** യോബ്ബനാതിക്കമേന ആസീതികം വാ നാവുതികം വാ സയം കമ്മാനി കാതുമസമത്ഥം. **പഹു സന്തോ**തി സമത്ഥോ സമാനോ സുഖം ജീവമാനോ. **ന ഭരതീ**തി ന പോസേതി. ഇമായ ഗാഥായ മാതാപിതൂനം അഭരണം, അപോസനം, അനുപട്ഠാനം ഏകംയേവ പരാഭവമുഖം വുത്തം. ഏതേന ഹി സമന്നാഗതോ യം തം -

‘‘തായ നം പാരിചരിയായ, മാതാപിതൂസു പണ്ഡിതാ;
ഇധേവ നം പസംസന്തി, പേച്ച സഗ്ഗേ പമോദതീ’’തി. (ഇതിവു॰ ൧൦൬; അ॰ നി॰ ൪.൬൩) -

മാതാപിതുഭരണേ ആനിസംസം വുത്തം. തം ന പാപുണാതി, അഞ്ഞദത്ഥു ‘‘മാതാപിതരോപി ന ഭരതി, കം അഞ്ഞം ഭരിസ്സതീ’’തി നിന്ദഞ്ച വജ്ജനീയതഞ്ച ദുഗ്ഗതിഞ്ച പാപുണന്തോ പരാഭവതിയേവ, തസ്മാ ‘‘പരാഭവതോ മുഖ’’ന്തി വുച്ചതി.

൧൦൦. പാപാനം ബാഹിതത്താ **ബ്രാഹ്മണം,** സമിതത്താ **സമണം**. ബ്രാഹ്മണകുലപ്പഭവമ്പി വാ ബ്രാഹ്മണം, പബ്ബജ്ജുപഗതം സമണം, തതോ **അഞ്ഞം വാപി** യംകിഞ്ചി യാചനകം. **മുസാവാദേന വഞ്ചേതീ**തി ‘‘വദ, ഭന്തേ, പച്ചയേനാ’’തി പവാരേത്വാ യാചിതോ വാ പടിജാനിത്വാ പച്ഛാ അപ്പദാനേന തസ്സ തം ആസം വിസംവാദേതി. ഇമായ ഗാഥായ ബ്രാഹ്മണാദീനം മുസാവാദേന വഞ്ചനം ഏകംയേവ പരാഭവമുഖം വുത്തം. ഏതേന ഹി സമന്നാഗതോ ഇധ നിന്ദം, സമ്പരായേ ദുഗ്ഗതിം സുഗതിയമ്പി അധിപ്പായവിപത്തിഞ്ച പാപുണാതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

‘‘ദുസ്സീലസ്സ സീലവിപന്നസ്സ പാപകോ കിത്തിസദ്ദോ അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതീ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൪൯; അ॰ നി॰ ൫.൨൧൩; മഹാവ॰ ൨൮൫).

തഥാ -

‘‘ചതൂഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം നിരയേ. കതമേഹി ചതൂഹി? മുസാവാദീ ഹോതീ’’തിആദി (അ॰ നി॰ ൪.൮൨).

തഥാ -

‘‘ഇധ, സാരിപുത്ത, ഏകച്ചോ സമണം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ ഉപസങ്കമിത്വാ പവാരേതി, ‘വദ, ഭന്തേ, പച്ചയേനാ’തി, സോ യേന പവാരേതി, തം ന ദേതി. സോ ചേ തതോ ചുതോ ഇത്ഥത്തം ആഗച്ഛതി. സോ യം യദേവ വണിജ്ജം പയോജേതി, സാസ്സ ഹോതി ഛേദഗാമിനീ. ഇധ പന സാരിപുത്ത...പേ॰... സോ യേന പവാരേതി, ന തം യഥാധിപ്പായം ദേതി. സോ ചേ തതോ ചുതോ ഇത്ഥത്തം ആഗച്ഛതി. സോ യം യദേവ വണിജ്ജം പയോജേതി, സാസ്സ ന ഹോതി യഥാധിപ്പായാ’’തി (അ॰ നി॰ ൪.൭൯).

ഏവമിമാനി നിന്ദാദീനി പാപുണന്തോ പരാഭവതിയേവ, തസ്മാ ‘‘പരാഭവതോ മുഖ’’ന്തി വുത്തം.

൧൦൨. **പഹൂതവിത്തോ**തി പഹൂതജാതരൂപരജതമണിരതനോ. **സഹിരഞ്ഞോ**തി സകഹാപണോ. **സഭോജനോ**തി അനേകസൂപബ്യഞ്ജനഭോജനസമ്പന്നോ. **ഏകോ ഭുഞ്ജതി സാദൂനീ**തി സാദൂനി ഭോജനാനി അത്തനോ പുത്താനമ്പി അദത്വാ പടിച്ഛന്നോകാസേ ഭുഞ്ജതീതി ഏകോ ഭുഞ്ജതി

സാദൂനി. ഇമായ ഗാഥായ ഭോജനഗിദ്ധതായ ഭോജനമച്ഛരിയം ഏകംയേവ പരാഭവമുഖം വുത്തം. ഏതേന ഹി സമന്നാഗതോ നിന്ദം വജ്ജനീയം ദുഗ്ഗതിന്തി ഏവമാദീനി പാപുണന്തോ പരാഭവതിയേവ, തസ്മാ "പരാഭവതോ മുഖ"ന്തി വുത്തം. വുത്തനയേനേവ സബ്ബം സുത്താനുസാരേന യോജേതബ്ബം, അതിവിത്ഥാരഭയേന പന ഇദാനി യോജനാനയം അദസ്സേത്വാ അത്ഥമത്തമേവ ഭണാമ.

൧൦൪. **ജാതിത്ഥദ്ധോ** നാമ യോ "അഹം ജാതിസമ്പന്നോ"തി മാനം ജനേത്വാ തേന ഥദ്ധോ വാതപൂരിതഭസ്താ വിയ ഉദ്ധുമാതോ ഹുത്വാ ന കസ്സചി ഓനമതി. ഏസ നയോ ധനഗോത്തത്ഥദ്ധേസു. **സഞ്ഞാതിം അതിമഞ്ഞേതീ**തി അത്തനോ ഞാതിമ്പി ജാതിയാ അതിമഞ്ഞതി സക്യാ വിയ വിടടൂഭം. ധനേനാപി ച "കപണോ അയം ദലിദ്ദോ"തി അതിമഞ്ഞതി, സാമീചിമത്തമ്പി ന കരോതി, തസ്സ തേ ഞാതയോ പരാഭവമേവ ഇച്ഛന്തി. ഇമായ ഗാഥായ വത്ഥുതോ ചതുബ്ബിധം, ലക്ഖണതോ ഏകംയേവ പരാഭവമുഖം വുത്തം.

൧൦൬. **ഇത്ഥിധുത്തോ**തി ഇത്ഥീസു സാരത്തോ, യംകിഞ്ചി അത്ഥി, തം സബ്ബമ്പി ദത്വാ അപരാപരം ഇത്ഥിം സങ്ഗണ്ഹാതി. തഥാ സബ്ബമ്പി അത്തനോ സന്തകം നിക്ഖിപിത്വാ സുരാപാനപയുത്തോ **സുരാധുത്തോ**. നിവത്ഥസാടകമ്പി നിക്ഖിപിത്വാ ജൂതകീളനമനുയുത്തോ **അക്ഖധുത്തോ**. ഏതേഹി തീഹി ഠാനേഹി യംകിഞ്ചിപി ലദ്ധം ഹോതി, തസ്സ വിനാസനതോ ലദ്ധം ലദ്ധം വിനാസേതീതി വേദിതബ്ബോ. ഏവംവിധോ പരാഭവതിയേവ, തേനസ്സേതം ഇമായ ഗാഥായ തിവിധം പരാഭവമുഖം വുത്തം.

൧൦൮. **സേഹി ദാരേഹീ**തി അത്തനോ ദാരേഹി. യോ അത്തനോ ദാരേഹി അസന്തുട്ഠോ ഹുത്വാ **വേസിയാസു പദുസ്സതി,** തഥാ **പരദാരേസു,** സോ യസ്മാ വേസീനം ധനപ്പദാനേന പരദാരസേവനേന ച രാജദണ്ഡാദീഹി പരാഭവതിയേവ, തേനസ്സേതം ഇമായ ഗാഥായ ദുവിധം പരാഭവമുഖം വുത്തം.

൧൧൦. **അതീതയോബ്ബനോ**തി യോബ്ബനമതിച്ച ആസീതികോ വാ നാവുതികോ വാ ഹുത്വാ **ആനേതി** പരിഗ്ഗണ്ഹാതി. **തിമ്ബരുത്ഥനി**ന്തി തിമ്ബരുഫലസദിസത്ഥനിം തരുണദാരികം. **തസ്സാ ഇസ്സാ ന സുപതീ**തി "ദഹരായ മഹല്ലകേന സദ്ധിം രതി ച സംവാസോ ച അമനാപോ, മാ ഹേവ ഖോ തരുണം പത്ഥേയ്യാ"തി ഇസ്സായ തം രക്ഖന്തോ ന സുപതി. സോ യസ്മാ കാമരാഗേന ച ഇസ്സായ ച ഡയ്ഹന്തോ ബഹിദ്ധാ കമ്മന്തേ ച അപ്പയോജേന്തോ പരാഭവതിയേവ, തേനസ്സേതം ഇമായ ഗാഥായ ഇമം ഇസ്സായ അസുപനം ഏകംയേവ പരാഭവമുഖം വുത്തം.

൧൧൨. **സോണ്ഡി**ന്തി മച്ഛമംസാദീസു ലോലം ഗേധജാതികം. **വികിരണി**ന്തി തേസം അത്ഥായ ധനം പംസുകം വിയ വികിരിത്വാ നാസനസീലം. **പുരിസം വാപി താദിസ**ന്തി പുരിസോ വാപി യോ ഏവരൂപോ ഹോതി, തം യോ ഇസ്സരിയസ്മിം **ഠപേതി,** ലഞ്ഛനമുദ്ദികാദീനി ദത്വാ ഘരാവാസേ കമ്മന്തേ വാ വണിജ്ജാദിവോഹാരേസു വാ തദേവ വാവടം കാരേതി. സോ യസ്മാ തസ്സ ദോസേന ധനക്ഖയം പാപുണന്തോ പരാഭവതിയേവ, തേനസ്സേതം ഇമായ ഗാഥായ തഥാവിധസ്സ ഇസ്സരിയസ്മിം ഠപനം ഏകംയേവ പരാഭവമുഖം വുത്തം.

൧൧൪. **അപ്പഭോഗോ** നാമ സന്നിചിതാനഞ്ച ഭോഗാനം ആയമുഖസ്സ ച അഭാവതോ. **മഹാതണ്ഹോ**തി മഹതിയാ ഭോഗതണ്ഹായ സമന്നാഗതോ, യം ലദ്ധം, തേന അസന്തുട്ഠോ. **ഖത്തിയേ ജായതേ കുലേ**തി ഖത്തിയാനം കുലേ ജായതി. **സോ ച രജ്ജം പത്ഥയതീ**തി സോ ഏതായ മഹാതണ്ഹതായ അനുപായേന ഉപ്പടിപാടിയാ അത്തനോ ദായജ്ജഭൂതം അലബ്ഭനേയ്യം വാ പരസന്തകം രജ്ജം പത്ഥേതി, സോ ഏവം പത്ഥേന്തോ യസ്മാ തമ്പി അപ്പകം ഭോഗം യോധാജീവാദീനം ദത്വാ രജ്ജം അപാപുണന്തോ പരാഭവതിയേവ, തേനസ്സേതം ഇമായ ഗാഥായ രജ്ജപത്ഥനം ഏകംയേവ പരാഭവമുഖം വുത്തം.

൧൧൫. ഇതോ പരം യദി സാ ദേവതാ "തേരസമം ഭഗവാ ബ്രൂഹി…പേ॰… സതസഹസ്സിമം ഭഗവാ ബ്രൂഹീ"തി പുച്ഛേയ്യ, തമ്പി ഭഗവാ കഥേയ്യ. യസ്മാ പന സാ ദേവതാ "കിം ഇമേഹി പുച്ഛിതേഹി, ഏകമേത്ഥ വുഡ്ഢികരം നത്ഥീ"തി താനി പരാഭവമുഖാനി അസുയ്യമാനാ ഏത്തകമ്പി പുച്ഛിത്വാ വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ തുണ്ഹീ അഹോസി, തസ്മാ ഭഗവാ തസ്സാസയം വിദിത്വാ ദേസനം നിട്ഠാപേന്തോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി **"ഏതേ പരാഭവേ ലോകേ"**തി.

തത്ഥ **പണ്ഡിതോ**തി പരിവീമംസായ സമന്നാഗതോ. **സമവേക്ഖിയാ**തി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഉപപരിക്ഖിത്വാ. **അരിയോ**തി ന മഗ്ഗേന, ന ഫലേന, അപിച ഖോ, പന ഏതസ്മിം പരാഭവസങ്ഖാതേ അനയേ ന ഇരിയതീതി അരിയോ. യേന ദസ്സനേന യായ പഞ്ഞായ പരാഭവേ ദിസ്വാ വിവജ്ജേതി, തേന സമ്പന്നത്താ **ദസ്സനസമ്പന്നോ. സ ലോകം ഭജതേ സിവ**ന്തി സോ ഏവരൂപോ സിവം ഖേമമുത്തമമനുപദ്ദവം ദേവലോകം ഭജതി, അല്ലീയതി, ഉപഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി.

ദേസനാപരിയോസാനേ പരാഭവമുഖാനി സുത്വാ ഉപ്പന്നസംവേഗാനുരൂപം യോനിസോ പദഹിത്വാ സോതാപത്തിസകദാഗാമിഅനാഗാമിഫലാനി പത്താ ദേവതാ ഗണനം വീതിവത്താ. യഥാഹ -

> ''മഹാസമയസുത്തേ ച, അഥോ മങ്ഗലസുത്തകേ;
> സമചിത്തേ രാഹുലോവാദേ, ധമ്മചക്കേ പരാഭവേ.
>
> ''ദേവതാസമിതീ തത്ഥ, അപ്പമേയ്യാ അസങ്ഖിയാ;
> ധമ്മാഭിസമയോ ചേത്ഥ, ഗണനാതോ അസങ്ഖിയോ''തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പരാഭവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. അഗ്ഗികഭാരദ്വാജസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി അഗ്ഗികഭാരദ്വാജസുത്തം, ''വസലസുത്ത''ന്തിപി വുച്ചതി. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ. കസിഭാരദ്വാജസുത്തേ വുത്തനയേന പച്ഛാഭത്തകിച്ചാവസാനേ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ അഗ്ഗികഭാരദ്വാജം ബ്രാഹ്മണം സരണസിക്ഖാപദാനം ഉപനിസ്സയസമ്പന്നം ദിസ്വാ ''തത്ഥ മയി ഗതേ കഥാ പവത്തിസ്സതി, തതോ കഥാവസാനേ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ഏസ ബ്രാഹ്മണോ സരണം ഗന്ത്വാ സിക്ഖാപദാനി സമാദിയിസ്സതീ''തി ഞത്വാ, തത്ഥ ഗന്ത്വാ, പവത്തായ കഥായ ബ്രാഹ്മണേന ധമ്മദേസനം യാചിതോ ഇമം സുത്തം അഭാസി. തത്ഥ ''ഏവം മേ സുത''ന്തിആദിം മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനായം വണ്ണയിസ്സാമ, ''അഥ ഖോ ഭഗവാ പുബ്ബണ്ഹസമയ''ന്തിആദി കസിഭാരദ്വാജസുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

തേന ഖോ പന സമയേന അഗ്ഗികഭാരദ്വാജസ്സാതി യം യം അവുത്തപുബ്ബം, തം തദേവ വണ്ണയിസ്സാമ. സേയ്യഥിദം - സോ ഹി ബ്രാഹ്മണോ അഗ്ഗിം ജുഹതി പരിചരതീതി കത്വാ അഗ്ഗികോതി നാമേന പാകടോ അഹോസി, ഭാരദ്വാജോതി ഗോത്തേന. തസ്മാ വുത്തം ''അഗ്ഗികഭാരദ്വാജസ്സാ''തി. **നിവേസനേ**തി ഘരേ. തസ്സ കിര ബ്രാഹ്മണസ്സ നിവേസനദ്വാരേ അന്തരവീഥിയം അഗ്ഗിഹുതസാലാ അഹോസി. തതോ ''നിവേസനദ്വാരേ''തി വത്തബ്ബേ തസ്സപി പദേസസ്സ നിവേസനേയേവ പരിയാപന്നത്താ ''നിവേസനേ''തി വുത്തം. സമീപത്ഥേ വാ ഭുമ്മവചനം, നിവേസനസമീപേതി അത്ഥോ. **അഗ്ഗി പജ്ജലിതോ ഹോതീ**തി അഗ്ഗിയാധാനേ ഠിതോ അഗ്ഗി കതബ്ഭുദ്ധരണോ സമിധാപക്ഖേപം ബീജനവാതഞ്ച ലഭിത്വാ ജലിതോ ഉദ്ധം സമുഗ്ഗതച്ചിസമാകുലോ ഹോതി. **ആഹുതി പഗ്ഗഹിതാ**തി സസീസം ന്ഹായിത്വാ മഹതാ സക്കാരേന പായാസസപ്പിമധുഫാണിതാദീനി അഭിസങ്ഖതാനി ഹോന്തീതി അത്ഥോ. യഞ്ഹി കിഞ്ചി അഗ്ഗിമ്ഹി ജുഹിതബ്ബം, തം സബ്ബം ''ആഹുതീ''തി വുച്ചതി. **സപദാന**ന്തി അനുഘരം. ഭഗവാ ഹി സബ്ബജനാനുഗ്ഗഹത്ഥായ ആഹാരസന്തുട്ഠിയാ ച ഉച്ചനീചകുലം അവോക്കമ്മ പിണ്ഡായ ചരതി. തേന വുത്തം ''സപദാനം പിണ്ഡായ ചരമാനോ''തി.

അഥ കിമത്ഥം സബ്ബാകാരസമ്പന്നം സമന്തപാസാദികം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ചിത്തം നപ്പസീദതി? കസ്മാ ച ഏവം ഫരുസേന വചനേന ഭഗവന്തം സമുദാചരതീതി? വുച്ചതേ - അയം കിര ബ്രാഹ്മണോ ''മങ്ഗലകിച്ചേസു സമണദസ്സനം അവമങ്ഗല''ന്തി ഏവംദിട്ഠികോ, തതോ ''മഹാബ്രഹ്മുനോ ഭുഞ്ജനവേലായ കാളകണ്ണീ മുണ്ഡകസമണകോ മമ നിവേസനം ഉപസങ്കമതീ''തി മന്ത്വാ ചിത്തം നപ്പസാദേസി, അഞ്ഞദത്ഥു ദോസവസംയേവ അഗമാസി. അഥ കുദ്ധോ അനത്തമനോ അനത്തമനവാചം നിച്ഛാരേസി **''തത്രേവ മുണ്ഡകാ''**തിആദി. തത്രാപി ച യസ്മാ ''മുണ്ഡോ അസുദ്ധോ ഹോതീ''തി ബ്രാഹ്മണാനം ദിട്ഠി, തസ്മാ ''അയം അസുദ്ധോ, തേന ദേവബ്രാഹ്മണപൂജകോ ന ഹോതീ''തി ജിഗുച്ഛന്തോ ''മുണ്ഡകാ''തി ആഹ. മുണ്ഡകത്താ വാ ഉച്ഛിട്ഠോ ഏസ, ന ഇമം പദേസം അരഹതി ആഗച്ഛിതുന്തി സമണോ ഹുത്വാപി ഈദിസം കായകിലേസം ന വണ്ണേതീതി ച സമണഭാവം ജിഗുച്ഛന്തോ **''സമണകാ''**തി ആഹ. ന കേവലം ദോസവസേനേവ, വസലേ വാ പബ്ബാജേത്വാ തേഹി സദ്ധിം ഏകതോ സമ്ഭോഗപരിഭോഗകരണേന പതിതോ അയം വസലതോപി പാപതരോതി ജിഗുച്ഛന്തോ **''വസലകാ''**തി ആഹ - ''വസലജാതികാനം വാ ആഹുതിദസ്സനമത്തസവനേന പാപം ഹോതീ''തി മഞ്ഞമാനോപി ഏവമാഹ.

ഭഗവാ തഥാ വുത്തോപി വിപ്പസന്നേനേവ മുഖവണ്ണേന മധുരേന സരേന ബ്രാഹ്മണസ്സ ഉപരി അനുകമ്പാസീതലേന ചിത്തേന അത്തനോ സബ്ബസത്തേഹി അസാധാരണതാദിഭാവം പകാസേന്തോ ആഹ **''ജാനാസി പന, ത്വം ബ്രാഹ്മണാ''**തി. അഥ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവതോ മുഖപ്പസാദസൂചിതം താദിഭാവം ഞത്വാ അനുകമ്പാസീതലേന ചിത്തേന നിച്ഛാരിതം മധുരസ്സരം സുത്വാ അമതേനേവ അഭിസിത്തഹദയോ അത്തമനോ വിപ്പസന്നിന്ദ്രിയോ നിഹതമാനോ ഹുത്വാ തം ജാതിസഭാവം വിസഉഗ്ഗിരസദിസം സമുദാചാരവചനം പഹായ ''നൂന യമഹം ഹീനജച്ചം വസലന്തി പച്ചേമി, ന

സോ പരമത്ഥതോ വസലോ, ന ച ഹീനജച്ചതാ ഏവ വസലകരണോ ധമ്മോ”തി മഞ്ഞമാനോ **“ന ഖ്വാഹം, ഭോ ഗോതമാ”**തി ആഹ. ധമ്മതാ ഹേസാ, യം ഹേതുസമ്പന്നോ പച്ചയാലാഭേന ഫരുസോപി സമാനോ ലദ്ധമത്തേ പച്ചയേ മുദുകോ ഹോതീതി.

തത്ഥ **സാധൂ**തി അയം സദ്ദോ ആയാചനസമ്പടിച്ഛനസമ്പഹംസനസുന്ദരദള്ഹീകമ്മാദീസു ദിസ്സതി. “സാധു മേ, ഭന്തേ, ഭഗവാ സംഖിത്തേന ധമ്മം ദേസേതൂ”തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൯൫; അ॰ നി॰ ൭.൮൩) ഹി ആയാചനേ. “സാധു, ഭന്തേതി ഖോ സോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദിത്വാ അനുമോദിത്വാ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൮൬) സമ്പടിച്ഛനേ. “സാധു, സാധു, സാരിപുത്താ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൯) സമ്പഹംസനേ.

> “സാധു ധമ്മരുചീ രാജാ, സാധു പഞ്ഞാണവാ നരോ;
> സാധു മിത്താനമദ്ദുബ്ഭോ, പാപസ്സാകരണം സുഖ”ന്തി. (ജാ॰ ൨.൧൮.൧൦൧) -

ആദീസു സുന്ദരേ. “തം സുണാഥ, സാധുകം മനസി കരോഥാ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧) ദള്ഹീകമ്മേ. ഇധ പന ആയാചനേ.

തേന ഹീതി തസ്സാധിപ്പായനിദസ്സനം, സചേ ഞാതുകാമോസീതി വുത്തം ഹോതി. കാരണവചനം വാ, തസ്സ യസ്മാ ഞാതുകാമോസി, തസ്മാ, ബ്രാഹ്മണ, സുണാഹി, സാധുകം മനസി കരോഹി, തഥാ തേ ഭാസിസ്സാമി, യഥാ ത്വം ജാനിസ്സസീതി ഏവം പരപദേഹി സദ്ധിം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. തത്ര ച **സുണാഹീ**തി സോതിന്ദ്രിയവിക്ഖേപവാരണം, **സാധുകം മനസി കരോഹീ**തി മനസികാരേ ദള്ഹീകമ്മനിയോജനേന മനിന്ദ്രിയവിക്ഖേപവാരണം. പുരിമഞ്ചേത്ഥ ബ്യഞ്ജനവിപല്ലാസഗ്ഗാഹവാരണം, പച്ഛിമം അത്ഥവിപല്ലാസഗ്ഗാഹവാരണം . പുരിമേന ച ധമ്മസ്സവനേ നിയോജേതി, പച്ഛിമേന സുതാനം ധമ്മാനം ധാരണത്ഥൂപപരിക്ഖാദീസു. പുരിമേന ച “സബ്യഞ്ജനോ അയം ധമ്മോ, തസ്മാ സവനീയോ”തി ദീപേതി, പച്ഛിമേന “സാത്ഥോ, തസ്മാ മനസി കാതബ്ബോ”തി. സാധുകപദം വാ ഉഭയപദേഹി യോജേത്വാ “യസ്മാ അയം ധമ്മോ ധമ്മഗമ്ഭീരോ ച ദേസനാഗമ്ഭീരോ ച, തസ്മാ സുണാഹി സാധുകം. യസ്മാ അത്ഥഗമ്ഭീരോ പടിവേധഗമ്ഭീരോ ച, തസ്മാ സാധുകം മനസി കരോഹീ”തി ഏതമത്ഥം ദീപേന്തോ ആഹ - “സുണാഹി സാധുകം മനസി കരോഹീ”തി.

തതോ “ഏവം ഗമ്ഭീരേ കഥമഹം പതിട്ഠം ലഭിസ്സാമീ”തി വിസീദന്തമിവ തം ബ്രാഹ്മണം സമുസ്സാഹേന്തോ ആഹ - “ഭാസിസ്സാമീ”തി. തത്ഥ “യഥാ ത്വം ഞസ്സസി, തഥാ പരിമണ്ഡലേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹി ഉത്താനേന നയേന ഭാസിസ്സാമീ”തി ഏവമധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. തതോ ഉസ്സാഹജാതോ ഹുത്വാ **“ഏവം ഭോ”തി ഖോ അഗ്ഗികഭാരദ്വാജോ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസി,** സമ്പടിച്ഛി പടിഗ്ഗഹേസീതി വുത്തം ഹോതി, യഥാനുസിട്ഠം വാ പടിപജ്ജനേന അഭിമുഖോ അസ്സോസീതി. അഥസ്സ **“ഭഗവാ ഏതദവോചാ”**തി ഇദാനി വത്തബ്ബം സന്ധായ വുത്തം “കോധനോ ഉപനാഹീ”തി ഏവമാദികം.

൧൧൬. തത്ഥ **കോധനോ**തി കുജ്ഝനസീലോ. **ഉപനാഹീ**തി തസ്സേവ കോധസ്സ ദള്ഹീകമ്മേന ഉപനാഹേന സമന്നാഗതോ. പരേസം ഗുണേ മക്ഖേതി പുഞ്ഛതീതി മക്ഖീ, പാപോ ച സോ മക്ഖീ ചാതി **പാപമക്ഖീ. വിപന്നദിട്ഠീ**തി വിനട്ഠസമ്മാദിട്ഠി, വിപന്നായ വാ വിരൂപം ഗതായ ദസവത്ഥുകായ മിച്ഛാദിട്ഠിയാ സമന്നാഗതോ. **മായാവീ**തി അത്തനി വിജ്ജമാനദോസപടിച്ഛാദനലക്ഖണായ മായായ സമന്നാഗതോ. **തം ജഞ്ഞാ വസലോ ഇതീ**തി തം ഏവരൂപം പുഗ്ഗലം ഏതേസം ഹീനധമ്മാനം വസ്സനതോ സിഞ്ചനതോ അന്വാസ്സവനതോ “വസലോ”തി ജാനേയ്യാതി, ഏതേഹി സബ്ബേഹി ബ്രാഹ്മണമത്ഥകേ ജാതോ. അയഞ്ഹി പരമത്ഥതോ വസലോ ഏവ, അത്തനോ ഹദയതുട്ഠിമത്തം, ന പരന്തി. ഏവമേത്ഥ ഭഗവാ ആദിപദേനേവ തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ കോധനിഗ്ഗഹം കത്വാ “കോധാദിധമ്മോ ഹീനപുഗ്ഗലോ”തി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ച ദേസനായ കോധാദിധമ്മേ ദേസേന്തോ ഏകേന താവ പരിയായേന വസലഞ്ച വസലകരണേ ച ധമ്മേ ദേസേസി. ഏവം ദേസേന്തോ ച “ത്വം അഹ”ന്തി പരവമ്ഭനം അത്തുക്കംസനഞ്ച അകത്വാ ധമ്മേനേവ സമേന ഞായേന തം ബ്രാഹ്മണം വസലഭാവേ, അത്താനഞ്ച ബ്രാഹ്മണഭാവേ ഠപേസി.

൧൧൭. ഇദാനി യായം ബ്രാഹ്മണാനം ദിട്ഠി “കദാചി പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനാദീനി കരോന്തോപി ബ്രാഹ്മണോ ഏവാ”തി. തം ദിട്ഠിം പടിസേധേന്തോ, യേ ച സത്തവിഹിംസാദീസു അകുസലധമ്മേസു തേഹി തേഹി സമന്നാഗതാ ആദീനവം അപസ്സന്താ തേ ധമ്മേ ഉപ്പാദേന്തി, തേസം “ഹീനാ ഏതേ ധമ്മാ വസലകരണാ”തി തത്ഥ ആദീനവഞ്ച ദസ്സേന്തോ അപരേഹിപി പരിയായേഹി വസലഞ്ച വസലകരണേ ച ധമ്മേ ദേസേതും “ഏകജം വാ ദ്വിജം വാ”തി ഏവമാദിഗാഥായോ അഭാസി.

തത്ഥ **ഏകജോ**തി ഠപേത്വാ അണ്ഡജം അവസേസയോനിജോ. സോ ഹി ഏകദാ ഏവ ജായതി. **ദ്വിജോ**തി അണ്ഡജോ. സോ ഹി മാതുകുച്ഛിതോ അണ്ഡകോസതോ ചാതി ദ്വിക്ഖത്തും ജായതി. തം ഏകജം വാ ദ്വിജം വാപി. **യോധ പാണ**ന്തി യോ ഇധ സത്തം. **വിഹിംസതീ**തി കായദ്വാരികചേതനാസമുട്ഠിതേന വാ വചീദ്വാരികചേതനാസമുട്ഠിതേന വാ പയോഗേന ജീവിതാ വോരോപേതി. "പാണാനി ഹിംസതീ"തിപി പാഠോ. തത്ഥ ഏകജം വാ ദ്വിജം വാതി ഏവംപഭേദാനി യോധ പാണാനി ഹിംസതീതി ഏവം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **യസ്സ പാണേ ദയാ നത്ഥീ**തി ഏതേന മനസാ അനുകമ്പായ അഭാവം ആഹ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ. ഇതോ പരാസു ച ഗാഥാസു, യതോ ഏത്തകമ്പി അവത്വാ ഇതോ പരം ഉത്താനത്ഥാനി പദാനി പരിഹരന്താ അവണ്ണിതപദവണ്ണനാമത്തമേവ കരിസ്സാമ.

൧൧൮. **ഹന്തീ**തി ഹനതി വിനാസേതി. **പരിരുന്ധതീ**തി സേനായ പരിവാരേത്വാ തിട്ഠതി. **ഗാമാനി നിഗമാനി ചാ**തി ഏത്ഥ ച-സദ്ദേന നഗരാനീതിപി വത്തബ്ബം. **നിഗ്ഗാഹകോ സമഞ്ഞാതോ**തി ഇമിനാ ഹനനപരിരുന്ധനേന ഗാമനിഗമനഗരഘാതകോതി ലോകേ വിദിതോ.

൧൧൯. **ഗാമേ വാ യദി വാരഞ്ഞേ**തി ഗാമോപി നിഗമോപി നഗരമ്പി സബ്ബോവ ഇധ ഗാമോ സദ്ധിം ഉപചാരേന, തം ഠപേത്വാ സേസം അരഞ്ഞം. തസ്മിം ഗാമേ വാ യദി വാരഞ്ഞേ **യം പരേസം മമായിതം,** യം പരസത്താനം പരിഗ്ഗഹിതമപരിച്ചത്തം സത്തോ വാ സങ്ഖാരോ വാ. **ഥേയ്യാ അദിന്നമാദേതീ**തി തേഹി അദിന്നം അനനുഞ്ഞാതം ഥേയ്യചിത്തേന ആദിയതി, യേന കേനചി പയോഗേന യേന കേനചി അവഹാരേന അത്തനോ ഗഹണം സാധേതി.

൧൨൦. **ഇണമാദായാ**തി അത്തനോ സന്തകം കിഞ്ചി നിക്ഖിപിത്വാ നിക്ഖേപഗ്ഗഹണേന വാ, കിഞ്ചി അനിക്ഖിപിത്വാ "ഏത്തകേന കാലേന ഏത്തകം വഡ്ഢിം ദസ്സാമീ"തി വഡ്ഢിഗ്ഗഹണേന വാ, "യം ഇതോ ഉദയം ഭവിസ്സതി, തം മയ്ഹം മൂലം തവേവ ഭവിസ്സതീ"തി വാ "ഉദയം ഉഭിന്നമ്പി സാധാരണ"ന്തി വാ ഏവം തംതംആയോഗഗ്ഗഹണേന വാ ഇണം ഗഹേത്വാ. **ചുജ്ജമാനോ പലായതി ന ഹി തേ ഇണമത്ഥീ**തി തേന ഇണായികേന "ദേഹി മേ ഇണ"ന്തി ചോദിയമാനോ "ന ഹി തേ ഇണമത്ഥി, മയാ ഗഹിതന്തി കോ സക്ഖീ"തി ഏവം ഭണനേന ഘരേ വസന്തോപി പലായതി.

൧൨൧. **കിഞ്ചിക്ഖകമ്യതാ**തി അപ്പമത്തകേപി കിസ്മിഞ്ചിദേവ ഇച്ഛായ. **പന്ഥസ്മിം വജന്തം ജന**ന്തി മഗ്ഗേ ഗച്ഛന്തം യംകിഞ്ചി ഇത്ഥിം വാ പുരിസം വാ. **ഹന്ത്വാ കിഞ്ചിക്ഖമാദേതീ**തി മാരേത്വാ കോട്ടേത്വാ തം ഭണ്ഡകം ഗണ്ഹാതി.

൧൨൨. **അത്തഹേതൂ**തി അത്തനോ ജീവിതകാരണാ, തഥാ **പരഹേതു. ധനഹേതൂ**തി സകധനസ്സ വാ പരധനസ്സ വാ കാരണാ. ച-കാരോ സബ്ബത്ഥ വികപ്പനത്ഥോ. **സക്ഖിപുട്ഠോ**തി യം ജാനാസി, തം വദേഹീതി പുച്ഛിതോ. **മുസാ ബ്രൂതീ**തി ജാനന്തോ വാ "ന ജാനാമീ"തി അജാനന്തോ വാ "ജാനാമീ"തി ഭണതി, സാമികേ അസാമികേ, അസാമികേ ച സാമികേ കരോതി.

൧൨൩. **ഞാതീന**ന്തി സമ്ബന്ധീനം. **സഖീന**ന്തി വയസ്സാനം **ദാരേസൂ**തി പരപരിഗ്ഗഹിതേസു. **പടിദിസ്സതീ**തി പടികൂലേന ദിസ്സതി, അതിചരന്തോ ദിസ്സതീതി അത്ഥോ. **സാഹസാ**തി ബലക്കാരേന അനിച്ഛം. **സമ്പിയേനാ**തി തേഹി തേസം ദാരേഹി പത്ഥിയമാനോ സയഞ്ച പത്ഥയമാനോ, ഉഭയസിനേഹവസേനാപീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൨൪. **മാതരം പിതരം വാ**തി ഏവം മേത്തായ പദട്ഠാനഭൂതമ്പി, **ജിണ്ണകം ഗതയോബ്ബന**ന്തി ഏവം കരുണായ പദട്ഠാനഭൂതമ്പി . **പഹു സന്തോ ന ഭരതീ**തി അത്ഥസമ്പന്നോ ഉപകരണസമ്പന്നോ ഹുത്വാപി ന പോസേതി.

൧൨൫. **സസു**ന്തി സസ്സും. **ഹന്തീ**തി പാണിനാ വാ ലേഡ്ഡുനാ വാ അഞ്ഞേന വാ കേനചി പഹരതി. **രോസേതീ**തി കോധമസ്സ സഞ്ജനേതി **വാചായ** ഫരുസവചനേന.

൧൨൬. **അത്ഥ**ന്തി സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികപരമത്ഥേസു യംകിഞ്ചി. **പുച്ഛിതോ സന്തോ**തി പുട്ഠോ സമാനോ. **അനത്ഥമനുസാസതീ**തി തസ്സ അഹിതമേവ ആചിക്ഖതി. **പടിച്ഛന്നേന മന്തേതീ**തി അത്ഥം ആചിക്ഖന്തോപി യഥാ സോ ന ജാനാതി, തഥാ അപാകടേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹി പടിച്ഛന്നേന വചനേന മന്തേതി, ആചരിയമുട്ഠിം വാ കത്വാ ദീഘരത്തം വസാപേത്വാ സാവസേസമേവ മന്തേതി.

൧൨൭. **യോ കത്വാ**തി ഏത്ഥ മയാ പുബ്ബഭാഗേ പാപിച്ഛതാ വുത്താ. യാ സാ "ഇധേകച്ചോ കായേന ദുച്ചരിതം ചരിത്വാ, വാചായ ദുച്ചരിതം ചരിത്വാ, മനസാ ദുച്ചരിതം ചരിത്വാ, തസ്സ പടിച്ഛാദനഹേതു പാപികം ഇച്ഛം പണിദഹതി, മാ മം ജഞ്ഞാതി ഇച്ഛതീ"തി ഏവം ആഗതാ. യഥാ അഞ്ഞേ ന ജാനന്തി, തഥാ കരണേന കതാനഞ്ച അവിവരണേന പടിച്ഛന്നാ അസ്സ കമ്മന്താതി **പടിച്ഛന്നകമ്മന്തോ**.

൧൨൮. **പരകുല**ന്തി ഞാതികുലം വാ മിത്തകുലം വാ. **ആഗത**ന്തി യസ്സ തേന കുലേ ഭുത്തം, തം അത്തനോ ഗേഹമാഗതം പാനഭോജനാദീഹി **നപ്പടിപൂജേതി,** ന വാ ദേതി, അവഭുത്തം വാ ദേതീതി അധിപ്പായോ.

൧൨൯. **യോ ബ്രാഹ്മണം വാ**തി പരാഭവസുത്തേ വുത്തനയമേവ.

൧൩൦. **ഭത്തകാലേ ഉപട്ഠിതേ**തി ഭോജനകാലേ ജാതേ. ഉപട്ഠിതന്തിപി പാഠോ, ഭത്തകാലേ ആഗതന്തി അത്ഥോ. **രോസേതി വാചാ ന ച ദേതീ**തി "അത്ഥകാമോ മേ അയം ബലക്കാരേന മം പുഞ്ഞം കാരാപേതും ആഗതോ"തി അചിന്തേത്വാ അപ്പതിരൂപേന ഫരുസവചനേന രോസേതി, അന്തമസോ സമ്മുഖഭാവമത്തമ്പി ചസ്സ ന ദേതി, പഗേവ ഭോജനന്തി അധിപ്പായോ.

൧൩൧. **അസതം യോധ പബ്രൂതീ**തി യോ ഇധ യഥാ നിമിത്താനി ദിസ്സന്തി "അസുകദിവസേ ഇദഞ്ചിദഞ്ച തേ ഭവിസ്സതീ"തി ഏവം അസജ്ജനാനം വചനം പബ്രൂതി. "അസന്ത"ന്തിപി പാഠോ, അഭൂതന്തി അത്ഥോ. **പബ്രൂതീ**തി ഭണതി "അമുകസ്മിം നാമ ഗാമേ മയ്ഹം ഈദിസോ ഘരവിഭവോ, ഏഹി തത്ഥ ഗച്ഛാമ, ഘരണീ മേ ഭവിസ്സസി, ഇദഞ്ചിദഞ്ച തേ ദസ്സാമീ"തി പരഭരിയം പരദാസിം വാ വഞ്ചേന്തോ ധുത്തോ വിയ. **നിജിഗീസാനോ**തി നിജിഗീസമാനോ മഗ്ഗമാനോ, തം വഞ്ചേത്വാ യംകിഞ്ചി ഗഹേത്വാ പലായിതുകാമോതി അധിപ്പായോ.

൧൩൨. **യോ ചത്താന**ന്തി യോ ച അത്താനം. **സമുക്കംസേതി** ജാതിആദീഹി സമുക്കംസതി ഉച്ചട്ഠാനേ ഠപേതി. **പരേ ച മവജാനാതീ**തി തേഹിയേവ പരേ അവജാനാതി, നീചം കരോതി. മ-കാരോ പദസന്ധികരോ . **നിഹീനോ**തി ഗുണവുഡ്ഢിതോ പരിഹീനോ, അധമഭാവം വാ ഗതോ. **സേന മാനേനാ**തി തേന ഉക്കംസനാവജാനനസങ്ഖാതേന അത്തനോ മാനേന.

൧൩൩. **രോസകോ**തി കായവാചാഹി പരേസം രോസജനകോ. **കദരിയോ**തി ഥദ്ധമച്ഛരീ, യോ പരേ പരേസം ദേന്തേ അഞ്ഞം വാ പുഞ്ഞം കരോന്തേ വാരേതി, തസ്സേതം അധിവചനം. **പാപിച്ഛോ**തി അസന്തഗുണസമ്ഭാവനിച്ഛായ സമന്നാഗതോ. **മച്ഛരീ**തി ആവാസാദിമച്ഛരിയയുത്തോ. **സഠോ**തി അസന്തഗുണപ്പകാസനലക്ഖണേന സാഠേയ്യേന സമന്നാഗതോ, അസമ്മാഭാസീ വാ അകാതുകാമോപി "കരോമീ"തിആദിവചനേന. നാസ്സ പാപജിഗുച്ഛനലക്ഖണാ ഹിരീ, നാസ്സ ഉത്താസനതോ ഉബ്ബേഗലക്ഖണം ഓത്തപ്പന്തി **അഹിരികോ അനോത്തപ്പീ**.

൧൩൪. **ബുദ്ധ**ന്തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധം. **പരിഭാസതീ**തി "അസബ്ബഞ്ഞൂ"തിആദീഹി അപവദതി, **സാവകഞ്ച** "ദുപ്പടിപന്നോ"തിആദീഹി. **പരിബ്ബാജം ഗഹട്ഠം വാ**തി സാവകവിസേസനമേവേതം പബ്ബജിതം വാ തസ്സ സാവകം, ഗഹട്ഠം വാ പച്ചയദായകന്തി അത്ഥോ. ബാഹിരകം വാ പരിബ്ബാജകം യംകിഞ്ചി ഗഹട്ഠം വാ അഭൂതേന ദോസേന പരിഭാസതീതി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥം ഇച്ഛന്തി പോരാണാ.

൧൩൫. **അനരഹം സന്തോ**തി അഖീണാസവോ സമാനോ. **അരഹം പടിജാനാതീ**തി "അഹം അരഹാ"തി പടിജാനാതി, യഥാ നം "അരഹാ അയ"ന്തി ജാനന്തി, തഥാ വാചം നിച്ഛാരേതി, കായേന പരക്കമതി, ചിത്തേന ഇച്ഛതി അധിവാസേതി. **ചോരോ**തി ഥേനോ. **സബ്രഹ്മകേ ലോകേ**തി ഉക്കട്ഠവസേന ആഹ - സബ്ബലോകേതി വുത്തം ഹോതി . ലോകേ ഹി സന്ധിച്ഛേദനനില്ലോപഹരണഏകാഗാരികകരണപരിപന്ഥതിട്ഠനാദീഹി പരേസം ധനം വിലുമ്പന്താ ചോരാതി വുച്ചന്തി. സാസനേ പന പരിസസമ്പത്തിആദീഹി പച്ചയാദീനി വിലുമ്പന്താ. യഥാഹ -

> "പഞ്ചിമേ, ഭിക്ഖവേ, മഹാചോരാ സന്തോ സംവിജ്ജമാനാ ലോകസ്മിം. കതമേ പഞ്ച? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചസ്സ മഹാചോരസ്സ ഏവം ഹോതി 'കുദാസ്സു നാമാഹം സതേന വാ സഹസ്സേന വാ പരിവുതോ ഗാമനിഗമരാജധാനീസു ആഹിണ്ഡിസ്സാമി ഹനന്തോ, ഘാതേന്തോ, ഛിന്ദന്തോ, ഛേദാപേന്തോ, പചന്തോ പാചേന്തോതി, സോ അപരേന സമയേന സതേന വാ സഹസ്സേന വാ പരിവുതോ ഗാമനിഗമരാജധാനീസു ആഹിണ്ഡതി ഹനന്തോ...പേ०... പാചേന്തോ. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഇധേകച്ചസ്സ പാപഭിക്ഖുനോ ഏവം ഹോതി 'കുദാസ്സു നാമാഹം സതേന വാ...പേ०... രാജധാനീസു ചാരികം ചരിസ്സാമി സക്കതോ, ഗരുകതോ, മാനിതോ, പൂജിതോ, അപചിതോ, ഗഹട്ഠാനഞ്ചേവ പബ്ബജിതാനഞ്ച ലാഭീ ചീവര...പേ०... പരിക്ഖാരാന'ന്തി. സോ അപരേന സമയേന സതേന വാ സഹസ്സേന വാ പരിവുതോ ഗാമനിഗമരാജധാനീസു ചാരികം ചരതി സക്കതോ...പേ०... പരിക്ഖാരാനം. അയം, ഭിക്ഖവേ, പഠമോ മഹാചോരോ സന്തോ സംവിജ്ജമാനോ ലോകസ്മിം.
>
> "പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഇധേകച്ചോ പാപഭിക്ഖു തഥാഗതപ്പവേദിതം ധമ്മവിനയം പരിയാപുണിത്വാ അത്തനോ ദഹതി, അയം, ഭിക്ഖവേ, ദുതിയോ...പേ०... ലോകസ്മിം.

“പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഇധേകച്ചോ പാപഭിക്ഖു സുദ്ധം ബ്രഹ്മചാരിം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്തം അമൂലകേന അബ്രഹ്മചരിയേന അനുദ്ധംസേതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, തതിയോ...പേ॰... ലോകസ്മിം.

“പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, ഇധേകച്ചോ, പാപഭിക്ഖു യാനി താനി സങ്ഘസ്സ ഗരുഭണ്ഡാനി ഗരുപരിക്ഖാരാനി, സേയ്യഥിദം - ആരാമോ, ആരാമവത്ഥു, വിഹാരോ, വിഹാരവത്ഥു, മഞ്ചോ, പീഠം, ഭിസി, ബിമ്ബോഹനം, ലോഹകുമ്ഭീ, ലോഹഭാണകം, ലോഹവാരകോ, ലോഹകടാഹം, വാസി, ഫരസു, കുഠാരീ, കുദാലോ, നിഖാദനം, വല്ലി, വേളു, മുഞ്ജം, പബ്ബജം, തിണം, മത്തികാ, ദാരുഭണ്ഡം, മത്തികാഭണ്ഡം, തേഹി ഗിഹിം സങ്ഗണ്ഹാതി ഉപലാപേതി. അയം, ഭിക്ഖവേ, ചതുത്ഥോ...പേ॰... ലോകസ്മിം.

“സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ അയം അഗ്ഗോ മഹാചോരോ, യോ അസന്തം അഭൂതം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം ഉല്ലപതീ”തി (പാരാ॰ ൱൯).

തത്ഥ ലോകിയചോരാ ലോകിയമേവ ധനധഞ്ഞാദിം ഥേനേന്തി. സാസനേ വുത്തചോരേസു പഠമോ തഥാരൂപമേവ ചീവരാദിപച്ചയമത്തം, ദുതിയോ പരിയത്തിധമ്മം, തതിയോ പരസ്സ ബ്രഹ്മചരിയം, ചതുത്ഥോ സങ്ഘികഗരുഭണ്ഡം, പഞ്ചമോ ഝാനസമാധിസമാപത്തിമഗ്ഗഫലപ്പഭേദം ലോകിയലോകുത്തരഗുണധനം, ലോകിയഞ്ച ചീവരാദിപച്ചയജാതം. യഥാഹ - “ഥേയ്യായ വോ, ഭിക്ഖവേ, രട്ഠപിണ്ഡോ ഭുത്തോ”തി. തത്ഥ യ്വായം പഞ്ചമോ മഹാചോരോ, തം സന്ധായാഹ ഭഗവാ “ചോരോ സബ്രഹ്മകേ ലോകേ”തി. സോ ഹി “സദേവകേ, ഭിക്ഖവേ, ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ അയം അഗ്ഗോ മഹാചോരോ, യോ അസന്തം അഭൂതം ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മം ഉല്ലപതീ”തി (പാരാ॰ ൱൯) ഏവം ലോകിയലോകുത്തരധനഥേനനതോ അഗ്ഗോ മഹാചോരോതി വുത്തോ, തസ്മാ തം ഇധാപി “സബ്രഹ്മകേ ലോകേ”തി ഇമിനാ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദേന പകാസേസി.

ഏസോ ഖോ വസലാധമോതി. ഏത്ഥ **ഖോ**തി അവധാരണത്ഥോ, തേന ഏസോ ഏവ വസലാധമോ. വസലാനം ഹീനോ സബ്ബപച്ഛിമകോതി അവധാരേതി. കസ്മാ? വിസിട്ഠവത്ഥുമ്ഹി ഥേയ്യധമ്മവസ്സനതോ, യാവ തം പടിഞ്ഞം ന വിസ്സജ്ജേതി, താവ അവിഗതവസലകരണധമ്മതോ ചാതി.

ഏതേ ഖോ വസലാതി. ഇദാനി യേ തേ പഠമഗാഥായ ആസയവിപത്തിവസേന കോധനാദയോ പഞ്ച, പാപമക്ഖിം വാ ദ്വിധാ കത്വാ ഛ, ദുതിയഗാഥായ പയോഗവിപത്തിവസേന പാണഹിംസകോ ഏകോ, തതിയായ പയോഗവിപത്തിവസേനേവ ഗാമനിഗമനിഗ്ഗാഹകോ ഏകോ, ചതുത്ഥായ ഥേയ്യാവഹാരവസേന ഏകോ, പഞ്ചമായ ഇണവഞ്ചനവസേന ഏകോ, ഛട്ഠായ പസയ്ഹാവഹാരവസേന പന്ഥദൂസകോ ഏകോ, സത്തമായ കൂടസക്ഖിവസേന ഏകോ, അട്ഠമായ മിത്തദുബ്ഭിവസേന ഏകോ, നവമായ അകതഞ്ഞുവസേന ഏകോ, ദസമായ കതനാസനവിഹേസനവസേന ഏകോ, ഏകാദസമായ ഹദയവഞ്ചനവസേന ഏകോ, ദ്വാദസമായ പടിച്ഛന്നകമ്മന്തവസേന ദ്വേ, തേരസമായ അകതഞ്ഞുവസേന ഏകോ, ചുദ്ദസമായ വഞ്ചനവസേന ഏകോ, പന്നരസമായ വിഹേസനവസേന ഏകോ, സോളസമായ വഞ്ചനവസേന ഏകോ, സത്തരസമായ അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനവസേന ദ്വേ, അട്ഠാരസമായ പയോഗാസയവിപത്തിവസേന രോസകാദയോ സത്ത, ഏകൂനവീസതിമായ പരിഭാസനവസേന ദ്വേ, വീസതിമായ അഗ്ഗമഹാചോരവസേന ഏകോതി ഏവം തേത്തിംസ ചതുത്തിംസ വാ വസലാ വുത്താ. തേ നിദ്ദിസന്തോ ആഹ **“ഏതേ ഖോ വസലാ വുത്താ, മയാ യേ തേ പകാസിതാ”**തി. തസ്സത്ഥോ - യേ തേ മയാ പുബ്ബേ “ജാനാസി പന ത്വം, ബ്രാഹ്മണ, വസല”ന്തി ഏവം സങ്ഖേപതോ വസലാ വുത്താ, തേ വിത്ഥാരതോ ഏതേ ഖോ പകാസിതാതി. അഥ വാ യേ തേ മയാ പുഗ്ഗലവസേന വുത്താ, തേ ധമ്മവസേനാപി ഏതേ ഖോ പകാസിതാ. അഥ വാ ഏതേ ഖോ വസലാ വുത്താ അരിയേഹി കമ്മവസേന, ന ജാതിവസേന, മയാ യേ തേ പകാസിതാ “കോധനോ ഉപനാഹീ”തിആദിനാ നയേന.

൱൩൬. ഏവം ഭഗവാ വസലം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ ബ്രാഹ്മണോ സകായ ദിട്ഠിയാ അതീവ അഭിനിവിട്ഠോ ഹോതി, തസ്മാ തം ദിട്ഠിം പടിസേധേന്തോ ആഹ **“ന ജച്ചാ വസലോ ഹോതീ**”തി. തസ്സത്ഥോ - പരമത്ഥതോ ഹി ന ജച്ചാ വസലോ ഹോതി, ന ജച്ചാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ, അപിച ഖോ കമ്മുനാ വസലോ ഹോതി, കമ്മുനാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ, അപരിസുദ്ധകമ്മവസ്സനതോ വസലോ ഹോതി, പരിസുദ്ധേന കമ്മുനാ അപരിസുദ്ധവാഹനതോ ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി. യസ്മാ വാ തുമ്ഹേ ഹീനം വസലം ഉക്കട്ഠം ബ്രാഹ്മണം മഞ്ഞിത്ഥ, തസ്മാ ഹീനേന കമ്മുനാ വസലോ ഹോതി, ഉക്കട്ഠേന കമ്മുനാ ബ്രാഹ്മണോ ഹോതീതി ഏവമ്പി അത്ഥം ഞാപേന്തോ ഏവമാഹ.

൱൩൭-൱൩൯. ഇദാനി തമേവത്ഥം നിദസ്സനേന സാധേതും **“തദമിനാപി ജാനാഥാ”**തിആദികാ തിസ്സോ ഗാഥായോ ആഹ. താസു ദ്വേ ചതുപ്പാദാ, ഏകാ ഛപ്പാദാ, താസം അത്ഥോ - യം മയാ വുത്തം “ന ജച്ചാ വസലോ ഹോതീ”തിആദി, **തദമിനാപി ജാനാഥ, യഥാ മേദം നിദസ്സനം,** തം ഇമിനാപി പകാരേന

ജാനാഥ, യേന മേ പകാരേന യേന സാമഞ്ഞേന ഇദം നിദസ്സനന്തി വുത്തം ഹോതി. കതമം നിദസ്സനന്തി ചേ? **ചണ്ഡാലപുത്തോ സോപാകോ...പേ॰... ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ**തി.

ചണ്ഡാലസ്സ പുത്തോ **ചണ്ഡാലപുത്തോ**. അത്തനോ ഖാദനത്ഥായ മതേ സുനഖേ ലഭിത്വാ പചതീതി **സോപാകോ. മാതങ്ഗോ**തി ഏവംനാമോ **വിസ്സുതോ**തി ഏവം ഹീനായ ജാതിയാ ച ജീവികായ ച നാമേന ച പാകടോ.

സോതി പുരിമപദേന സമ്ബന്ധിത്വാ സോ മാതങ്ഗോ **യസം പരമം പത്തോ,** അബ്ഭുതം ഉത്തമം അതിവിസിട്ഠം യസം കിത്തിം പസംസം പത്തോ. **യം സുദുല്ലഭ**ന്തി യം ഉളാരകുലൂപപന്നേനാപി ദുല്ലഭം, ഹീനകുലൂപപന്നേന സുദുല്ലഭം. ഏവം യസപ്പത്തസ്സ ച **ആഗച്ഛും തസ്സുപട്ഠാനം, ഖത്തിയാ ബ്രാഹ്മണാ ബഹൂ,** തസ്സ മാതങ്ഗസ്സ പാരിചരിയത്ഥം ഖത്തിയാ ച ബ്രാഹ്മണാ ച അഞ്ഞേ ച ബഹൂ വേസ്സസുദ്ദാദയോ ജമ്ബുദീപമനുസ്സാ യേഭുയ്യേന ഉപട്ഠാനം ആഗമിംസൂതി അത്ഥോ.

ഏവം ഉപട്ഠാനസമ്പന്നോ സോ മാതങ്ഗോ വിഗതകിലേസരജത്താ **വിരജം,** മഹന്തേഹി ബുദ്ധാദീഹി പടിപന്നത്താ **മഹാപഥം,** ബ്രഹ്മലോകസങ്ഖാതം ദേവലോകം യാപേതും സമത്ഥത്താ ദേവലോകയാനസഞ്ഞിതം അട്ഠസമാപത്തിയാനം **അഭിരുയ്ഹ,** തായ പടിപത്തിയാ **കാമരാഗം വിരാജേത്വാ,** കായസ്സ ഭേദാ **ബ്രഹ്മലോകൂപഗോ അഹു,** സാ തഥാ ഹീനാപി **ന നം ജാതി നിവാരേസി ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ,** ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിതോതി വുത്തം ഹോതി.

അയം പനത്ഥോ ഏവം വേദിതബ്ബോ - അതീതേ കിര മഹാപുരിസോ തേന തേനുപായേന സത്തഹിതം കരോന്തോ സോപാകജീവികേ ചണ്ഡാലകുലേ ഉപ്പജ്ജി. സോ നാമേന മാതങ്ഗോ , രൂപേന ദുദ്ദസികോ ഹുത്വാ ബഹിനഗരേ ചമ്മകുടികായ വസതി, അന്തോനഗരേ ഭിക്ഖം ചരിത്വാ ജീവികം കപ്പേതി. അഥേകദിവസം തസ്മിം നഗരേ സുരാനക്ഖത്തേ ഘോസിതേ ധുത്താ യഥാസകേന പരിവാരേന കീളന്തി. അഞ്ഞതരാപി ബ്രാഹ്മണമഹാസാലധീതാ പന്നരസസോളസവസ്സുദ്ദേസികാ ദേവകഞ്ഞാ വിയ രൂപേന ദസ്സനീയാ പാസാദികാ "അത്തനോ കുലവംസാനുരൂപം കീളിസ്സാമീ"തി പഹൂതം ഖജ്ജഭോജ്ജാദികീളനസമ്ഭാരം സകടേസു ആരോപേത്വാ സബ്ബസേതവളവയുത്തം യാനമാരുയ്ഹ മഹാപരിവാരേന ഉയ്യാനഭൂമിം ഗച്ഛതി **ദിട്ഠമങ്ഗലികാ**തി നാമേന. സാ കിര "ദുസ്സണ്ഠിതം രൂപം അവമങ്ഗല"ന്തി ദട്ഠും ന ഇച്ഛതി, തേനസ്സാ ദിട്ഠമങ്ഗലികാത്വേവ സങ്ഖാ ഉദപാദി.

തദാ സോ മാതങ്ഗോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ പടപിലോതികം നിവാസേത്വാ, കംസതാളം ഹത്ഥേ ബന്ധിത്വാ, ഭാജനഹത്ഥോ നഗരം പവിസതി, മനുസ്സേ ദിസ്വാ ദൂരതോ ഏവ കംസതാളം ആകോടേന്തോ. അഥ ദിട്ഠമങ്ഗലികാ "ഉസ്സരഥ, ഉസ്സരഥാ"തി പുരതോ പുരതോ ഹീനജനം അപനേന്തേഹി പുരിസേഹി നീയമാനാ നഗരദ്വാരമജ്ഝേ മാതങ്ഗം ദിസ്വാ "കോ ഏസോ"തി ആഹ. അഹം മാതങ്ഗചണ്ഡാലോതി. സാ "ഈദിസം ദിസ്വാ ഗതാനം കുതോ വുഡ്ഢീ"തി യാനം നിവത്താപേസി. മനുസ്സാ "യം മയം ഉയ്യാനം ഗന്ത്വാ ഖജ്ജഭോജ്ജാദിം ലഭേയ്യാമ, തസ്സ നോ മാതങ്ഗേന അന്തരായോ കതോ"തി കുപിതാ "ഗണ്ഹഥ ചണ്ഡാല"ന്തി ലേഡ്ഡൂഹി പഹരിത്വാ "മതോ"തി പാദേ ഗഹേത്വാ ഏകമന്തേ ഛഡ്ഡേത്വാ കചവരേന പടിച്ഛാദേത്വാ അഗമംസു. സോ സതിം പടിലഭിത്വാ ഉട്ഠായ മനുസ്സേ പുച്ഛി - "കിം, അയ്യാ, ദ്വാരം നാമ സബ്ബസാധാരണം, ഉദാഹു ബ്രാഹ്മണാനംയേവ കത"ന്തി? മനുസ്സാ ആഹംസു - "സബ്ബേസം സാധാരണ"ന്തി. "ഏവം സബ്ബസാധാരണദ്വാരേന പവിസിത്വാ ഭിക്ഖാഹാരേന യാപേന്തം മം ദിട്ഠമങ്ഗലികായ മനുസ്സാ ഇമം അനയബ്യസനം പാപേസു"ന്തി രഥികായ രഥികം ആഹിണ്ഡന്തോ മനുസ്സാനം ആരോചേത്വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഘരദ്വാരേ നിപജ്ജി - "ദിട്ഠമങ്ഗലികം അലദ്ധാ ന വുട്ഠഹിസ്സാമീ"തി.

ബ്രാഹ്മണോ "ഘരദ്വാരേ മാതങ്ഗോ നിപന്നോ"തി സുത്വാ "തസ്സ കാകണികം ദേഥ, തേലേന അങ്ഗം മക്ഖേത്വാ ഗച്ഛതൂ"തി ആഹ. സോ തം ന ഇച്ഛതി, "ദിട്ഠമങ്ഗലികം അലദ്ധാ ന വുട്ഠഹിസ്സാമി"ച്ചേവ ആഹ. തതോ ബ്രാഹ്മണോ "ദ്വേ കാകണികായോ ദേഥ, കാകണികായ പൂവം ഖാദതു, കാകണികായ തേലേന അങ്ഗം മക്ഖേത്വാ ഗച്ഛതൂ"തി ആഹ. സോ തം ന ഇച്ഛതി, തഥേവ വദതി. ബ്രാഹ്മണോ സുത്വാ "മാസകം ദേഥ, പാദം, ഉപഡ്ഢകഹാപണം, കഹാപണം ദ്വേ തീണീ"തി യാവ സതം ആണാപേസി. സോ ന ഇച്ഛതി, തഥേവ വദതി. ഏവം യാചന്താനംയേവ സൂരിയോ അത്ഥങ്ഗതോ. അഥ ബ്രാഹ്മണീ പാസാദാ ഓരുയ്ഹ സാണിപാകാരം പരിക്ഖിപാപേത്വാ തം ഉപസങ്കമിത്വാ യാചി - "താത മാതങ്ഗ, ദിട്ഠമങ്ഗലികായ അപരാധം ഖമ, സഹസ്സം ഗണ്ഹാഹി, ദ്വേ തീണീ"തി യാവ "സതസഹസ്സം ഗണ്ഹാഹീ"തി ആഹ. സോ തുണ്ഹീഭൂതോ നിപജ്ജിയേവ.

ഏവം ചതൂഹപഞ്ചാഹേ വീതിവത്തേ ബഹുമ്പി പണ്ണാകാരം ദത്വാ ദിട്ഠമങ്ഗലികം അലഭന്താ ഖത്തിയകുമാരാദയോ മാതങ്ഗസ്സ ഉപകണ്ണകേ ആരോചാപേസും - "പുരിസാ നാമ അനേകാനിപി സംവച്ഛരാനി വീരിയം കത്വാ ഇച്ഛിതത്ഥം പാപുണന്തി, മാ ഖോ ത്വം നിബ്ബിജ്ജി, അദ്ധാ ദ്വീഹതീഹച്ചയേന ദിട്ഠമങ്ഗലികം ലച്ഛസീ"തി. സോ തുണ്ഹീഭൂതോ നിപജ്ജിയേവ. അഥ സത്തമേ

ദിവസേ സമന്താ പടിവിസ്സകാ ഉട്ഠഹിത്വാ "തുമ്ഹേ മാതങ്ഗം വാ ഉട്ഠാപേഥ, ദാരികം വാ ദേഥ, മാ അമ്ഹേ സബ്ബേ നാസയിത്ഥാ"തി ആഹംസു. തേസം കിര അയം ദിട്ഠി "യസ്സ ഘരദ്വാരേ ഏവം നിപന്നോ ചണ്ഡാലോ മരതി, തസ്സ ഘരേന സഹ സമന്താ സത്തസത്തഘരവാസിനോ ചണ്ഡാലാ ഹോന്തീ"തി. തതോ ദിട്ഠമങ്ഗലികം നീലപടപിലോതികം നിവാസാപേത്വാ ഉളുങ്കകളോപികാദീനി ദത്വാ പരിദേവമാനം തസ്സ സന്തികം നേത്വാ "ഗണ്ഹ ദാരികം, ഉട്ഠായ ഗച്ഛാഹീ"തി അദംസു. സാ പസ്സേ ഠത്വാ "ഉട്ഠാഹീ"തി ആഹ, സോ "ഹത്ഥേന മം ഗഹേത്വാ ഉട്ഠാപേഹീ"തി ആഹ. സാ നം ഉട്ഠാപേസി. സോ നിസീദിത്വാ ആഹ - "മയം അന്തോനഗരേ വസിതും ന ലഭാമ, ഏഹി മം ബഹിനഗരേ ചമ്മകുടിം നേഹീ"തി. സാ നം ഹത്ഥേ ഗഹേത്വാ തത്ഥ നേസി. "പിട്ഠിയം ആരോപേത്വാ"തി ജാതകഭാണകാ. നേത്വാ ചസ്സ സരീരം തേലേന മക്ഖേത്വാ, ഉണ്ഹോദകേന ന്ഹാപേത്വാ, യാഗും പചിത്വാ അദാസി. സോ "ബ്രാഹ്മണകഞ്ഞാ അയം മാ വിനസ്സീ"തി ജാതിസമ്ഭേദം അകത്വാവ അഡ്ഢമാസമത്തം ബലം ഗഹേത്വാ "അഹം വനം ഗച്ഛാമി, 'അതിചിരായതീ'തി മാ ത്വം ഉക്കണ്ഠീ"തി വത്വാ ഘരമാനുസകാനി ച "ഇമം മാ പമജ്ജിത്ഥാ"തി ആണാപേത്വാ ഘരാ നിക്ഖമ്മ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ, കസിണപരികമ്മം കത്വാ, കതിപാഹേനേവ അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ച ച അഭിഞ്ഞായോ നിബ്ബത്തേത്വാ "ഇദാനാഹം ദിട്ഠമങ്ഗലികായ മനാപോ ഭവിസ്സാമീ"തി ആകാസേനാഗന്ത്വാ നഗരദ്വാരേ ഓരോഹിത്വാ ദിട്ഠമങ്ഗലികായ സന്തികം പേസേസി.

സാ സുത്വാ "കോചി മഞ്ഞേ മമ ഞാതകോ പബ്ബജിതോ മം ദുക്ഖിതം ഞത്വാ ദട്ഠും ആഗതോ ഭവിസ്സതീ"തി ചിന്തയമാനാ ഗന്ത്വാ, തം ഞത്വാ, പാദേസു നിപതിത്വാ "കിസ്സ മം അനാഥം തുമ്ഹേ അകത്ഥാ"തി ആഹ. മഹാപുരിസോ "മാ ത്വം ദിട്ഠമങ്ഗലികേ ദുക്ഖിനീ അഹോസി, സകലജമ്ബുദീപവാസീഹി തേ സക്കാരം കാരേസ്സാമീ"തി വത്വാ ഏതദവോച - "ഗച്ഛ ത്വം ഘോസനം കരോഹി - 'മഹാബ്രഹ്മാ മമ സാമികോ ന മാതങ്ഗോ, സോ ചന്ദവിമാനം ഭിന്ദിത്വാ സത്തമേ ദിവസേ മമ സന്തികം ആഗമിസ്സതീ'"തി. സാ ആഹ - "അഹം, ഭന്തേ, ബ്രാഹ്മണമഹാസാലധീതാ ഹുത്വാ അത്തനോ പാപകമ്മേന ഇമം ചണ്ഡാലഭാവം പത്താ, ന സക്കോമി ഏവം വത്തു"ന്തി. മഹാപുരിസോ "ന ത്വം മാതങ്ഗസ്സ ആനുഭാവം ജാനാസീ"തി വത്വാ യഥാ സാ സദ്ദഹതി, തഥാ അനേകാനി പാടിഹാരിയാനി ദസ്സേത്വാ തഥേവ തം ആണാപേത്വാ അത്തനോ വസതിം അഗമാസി. സാ തഥാ അകാസി.

മനുസ്സാ ഉജ്ഝായന്തി ഹസന്തി - "കഥഞ്ഹി നാമായം അത്തനോ പാപകമ്മേന ചണ്ഡാലഭാവം പത്വാ പുന തം മഹാബ്രഹ്മാനം കരിസ്സതീ"തി. സാ അധിമാനാ ഏവ ഹുത്വാ ദിവസേ ദിവസേ ഘോസന്തീ നഗരം ആഹിണ്ഡതി "ഇതോ ഛട്ഠേ ദിവസേ, പഞ്ചമേ, ചതുത്ഥേ, തതിയേ, സുവേ, അജ്ജ ആഗമിസ്സതീ"തി. മനുസ്സാ തസ്സാ വിസ്സത്ഥവാചം സുത്വാ "കദാചി ഏവമ്പി സിയാ"തി അത്തനോ അത്തനോ ഘരദ്വാരേസു മണ്ഡപം കാരാപേത്വാ, സാണിപാകാരം സജ്ജേത്വാ, വയപ്പത്താ ദാരികായോ അലങ്കരിത്വാ "മഹാബ്രഹ്മനി ആഗതേ കഞ്ഞാദാനം ദസ്സാമാ"തി ആകാസം ഉല്ലോകേന്താ നിസീദിംസു. അഥ മഹാപുരിസോ പുണ്ണമദിവസേ ഗഗനതലം ഉപാരൂള്ഹേ ചന്ദേ ചന്ദവിമാനം ഫാലേത്വാ പസ്സതോ മഹാജനസ്സ മഹാബ്രഹ്മരൂപേന നിഗ്ഗച്ഛി. മഹാജനോ "ദ്വേ ചന്ദാ ജാതാ"തി അതിമഞ്ഞി. തതോ അനുക്കമേന ആഗതം ദിസ്വാ "സച്ചം ദിട്ഠമങ്ഗലികാ ആഹ, മഹാബ്രഹ്മാവ അയം ദിട്ഠമങ്ഗലികം ദമേതും പുബ്ബേ മാതങ്ഗവേസേനാഗച്ഛീ"തി നിട്ഠം അഗമാസി. ഏവം സോ മഹാജനേന ദിസ്സമാനോ ദിട്ഠമങ്ഗലികായ വസനട്ഠാനേ ഏവ ഓതരി. സാ ച തദാ ഉതുനീ അഹോസി. സോ തസ്സാ നാഭിം അങ്ഗുട്ഠകേന പരാമസി. തേന ഫസ്സേന ഗബ്ഭോ പതിട്ഠാസി. തതോ നം "ഗബ്ഭോ തേ സണ്ഠിതോ , പുത്തമ്ഹി ജാതേ തം നിസ്സായ ജീവാഹീ"തി വത്വാ പസ്സതോ മഹാജനസ്സ പുന ചന്ദവിമാനം പാവിസി.

ബ്രാഹ്മണാ "ദിട്ഠമങ്ഗലികാ മഹാബ്രഹ്മുനോ പജാപതി അമ്ഹാകം മാതാ ജാതാ"തി വത്വാ തതോ തതോ ആഗച്ഛന്തി. തം സക്കാരം കാതുകാമാനം മനുസ്സാനം സമ്ബാധേന നഗരദ്വാരാനി അനോകാസാനി അഹേസും. തേ ദിട്ഠമങ്ഗലികം ഹിരഞ്ഞരാസിമ്ഹി ഠപേത്വാ, ന്ഹാപേത്വാ, മണ്ഡേത്വാ, രഥം ആരോപേത്വാ, മഹാസക്കാരേന നഗരം പദക്ഖിണം കാരാപേത്വാ, നഗരമജ്ഝേ മണ്ഡപം കാരാപേത്വാ, തത്ര നം "മഹാബ്രഹ്മുനോ പജാപതീ"തി ദിട്ഠട്ഠാനേ ഠപേത്വാ വസാപേന്തി "യാവസ്സാ പതിരൂപം വസനോകാസം കരോമ, താവ ഇധേവ വസതൂ"തി. സാ മണ്ഡപേ ഏവ പുത്തം വിജായി. തം വിസുദ്ധദിവസേ സദ്ധിം പുത്തേന സസീസം ന്ഹാപേത്വാ മണ്ഡപേ ജാതോതി ദാരകസ്സ **"മണ്ഡബ്യകുമാരോ"**തി നാമം അകംസു. തതോ പഭുതി ച നം ബ്രാഹ്മണാ "മഹാബ്രഹ്മുനോ പുത്തോ"തി പരിവാരേത്വാ ചരന്തി. തതോ അനേകസതസഹസ്സപ്പകാരാ പണ്ണാകാരാ ആഗച്ഛന്തി, തേ ബ്രാഹ്മണാ കുമാരസ്സാരക്ഖം ഠപേസും, ആഗതാ ലഹും കുമാരം ദട്ഠും ന ലഭന്തി.

കുമാരോ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിമന്വായ ദാനം ദാതും ആരദ്ധോ. സോ സാലായ സമ്പത്താനം കപണദ്ധികാനം അദത്വാ ബ്രാഹ്മണാനംയേവ ദേതി. മഹാപുരിസോ "കിം മമ പുത്തോ ദാനം ദേതീ"തി ആവജ്ജേത്വാ ബ്രാഹ്മണാനംയേവ ദാനം ദേന്തം ദിസ്വാ "യഥാ സബ്ബേസം ദസ്സതി, തഥാ

കരിസ്സാമീ"തി ചീവരം പാരുപിത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ ആകാസേന ആഗമ്മ പുത്തസ്സ ഘരദ്വാരേ അട്ഠാസി. കുമാരോ തം ദിസ്വാ "കുതോ അയം ഏവം വിരൂപവേസോ വസലോ ആഗതോ"തി കുദ്ധോ ഇമം ഗാഥമാഹ -

"കുതോ നു ആഗച്ഛസി ദുമ്മവാസീ, ഓതല്ലകോ പംസുപിസാചകോവ;
സങ്കാരചോളം പടിമുഞ്ച കണ്ഠേ, കോ രേ തുവം ഹോസി അദക്ഖിണേയ്യോ"തി.

ബ്രാഹ്മണാ "ഗണ്ഹഥ ഗണ്ഹഥാ"തി തം ഗഹേത്വാ ആകോടേത്വാ അനയബ്യസനം പാപേസും. സോ ആകാസേന ഗന്ത്വാ ബഹിനഗരേ പച്ചട്ഠാസി . ദേവതാ കുപിതാ കുമാരം ഗലേ ഗഹേത്വാ ഉദ്ധംപാദം അധോസിരം ഠപേസും. സോ അക്ഖീഹി നിഗ്ഗതേഹി മുഖേന ഖേളം പഗ്ഘരന്തേന ഘരുഘരുപസ്സാസീ ദുക്ഖം വേദയതി. ദിട്ഠമങ്ഗലികാ സുത്വാ "കോചി ആഗതോ അത്ഥീ"തി പുച്ഛി. "ആമ, പബ്ബജിതോ ആഗച്ഛീ"തി. "കുഹിം ഗതോ"തി? "ഏവം ഗതോ"തി. സാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ "ഖമഥ, ഭന്തേ, അത്തനോ ദാസസ്സാ"തി യാചന്തീ തസ്സ പാദമൂലേ ഭൂമിയാ നിപജ്ജി. തേന ച സമയേന മഹാപുരിസോ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ, യാഗും ലഭിത്വാ, തം പിവന്തോ തത്ഥ നിസിന്നോ ഹോതി, സോ അവസിട്ഠം ഥോകം യാഗും ദിട്ഠമങ്ഗലികായ അദാസി. "ഗച്ഛ ഇമം യാഗും ഉദകകുമ്ഭിയാ ആലോലേത്വാ യേസം ഭൂതവികാരോ അത്ഥി, തേസം അക്ഖിമുഖകണ്ണനാസാബിലേസു ആസിഞ്ച, സരീരഞ്ച പരിപ്ഫോസേഹി, ഏവം നിബ്ബികാരാ ഭവിസ്സന്തീ"തി. സാ തഥാ അകാസി. തതോ കുമാരേ പകതിസരീരേ ജാതേ "ഏഹി, താത മണ്ഡബ്യ, തം ഖമാപേസ്സാമാ"തി പുത്തഞ്ച സബ്ബേ ബ്രാഹ്മണേ ച തസ്സ പാദമൂലേ നിക്കുജ്ജിത്വാ നിപജ്ജാപേത്വാ ഖമാപേസി.

സോ "സബ്ബജനസ്സ ദാനം ദാതബ്ബ"ന്തി ഓവദിത്വാ, ധമ്മകഥം കത്വാ, അത്തനോ വസനട്ഠാനംയേവ ഗന്ത്വാ, ചിന്തേസി "ഇത്ഥീസു പാകടാ ദിട്ഠമങ്ഗലികാ ദമിതാ, പുരിസേസു പാകടോ മണ്ഡബ്യകുമാരോ, ഇദാനി കോ ദമേതബ്ബോ"തി. തതോ ജാതിമന്തതാപസം അദ്ദസ ബന്ധുമതീനഗരം നിസ്സായ കുമ്ഭവതീനദീതീരേ വിഹരന്തം. സോ "അഹം ജാതിയാ വിസിട്ഠോ, അഞ്ഞേഹി പരിഭുത്തോദകം ന പരിഭുഞ്ജാമീ"തി ഉപരിനദിയാ വസതി. മഹാപുരിസോ തസ്സ ഉപരിഭാഗേ വാസം കപ്പേത്വാ തസ്സ ഉദകപരിഭോഗവേലായം ദന്തകട്ഠം ഖാദിത്വാ ഉദകേ പക്ഖിപി. താപസോ തം ഉദകേന വുയ്ഹമാനം ദിസ്വാ "കേനിദം ഖിത്ത"ന്തി പടിസോതം ഗന്ത്വാ മഹാപുരിസം ദിസ്വാ "കോ ഏത്ഥാ"തി ആഹ. "മാതങ്ഗചണ്ഡാലോ, ആചരിയാ"തി. "അപേഹി, ചണ്ഡാല, മാ ഉപരിനദിയാ വസീ"തി. മഹാപുരിസോ "സാധു, ആചരിയാ"തി ഹേട്ഠാനദിയാ വസതി, പടിസോതമ്പി ദന്തകട്ഠം താപസസ്സ സന്തികം ആഗച്ഛതി. താപസോ പുന ഗന്ത്വാ "അപേഹി, ചണ്ഡാല, മാ ഹേട്ഠാനദിയം വസ, ഉപരിനദിയായേവ വസാ"തി ആഹ. മഹാപുരിസോ "സാധു, ആചരിയാ"തി തഥാ അകാസി, പുനപി തഥേവ അഹോസി. താപസോ പുനപി "തഥാ കരോതീ"തി ദുട്ഠോ മഹാപുരിസം സപി "സൂരിയസ്സ തേ ഉഗ്ഗമനവേലായ സത്തധാ മുദ്ധാ ഫലതൂ"തി. മഹാപുരിസോപി "സാധു, ആചരിയ, അഹം പന സൂരിയുട്ഠാനം ന ദേമീ"തി വത്വാ സൂരിയുട്ഠാനം നിവാരേസി . തതോ രത്തി ന വിഭായതി, അന്ധകാരോ ജാതോ, ഭീതാ ബന്ധുമതീവാസിനോ താപസസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ "അത്ഥി നു ഖോ, ആചരിയ, അമ്ഹാകം സോത്ഥിഭാവോ"തി പുച്ഛിംസു. തേ ഹി തം "അരഹാ"തി മഞ്ഞന്തി. സോ തേസം സബ്ബമാചിക്ഖി. തേ മഹാപുരിസം ഉപസങ്കമിത്വാ "സൂരിയം, ഭന്തേ, മുഞ്ചഥാ"തി യാചിംസു. മഹാപുരിസോ "യദി തുമ്ഹാകം അരഹാ ആഗന്ത്വാ മം ഖമാപേതി, മുഞ്ചാമീ"തി ആഹ.

മനുസ്സാ ഗന്ത്വാ താപസം ആഹംസു - "ഏഹി, ഭന്തേ, മാതങ്ഗപണ്ഡിതം ഖമാപേഹി, മാ തുമ്ഹാകം കലഹകാരണാ മയം നസ്സിമ്ഹാ"തി. സോ "നാഹം ചണ്ഡാലം ഖമാപേമീ"തി ആഹ. മനുസ്സാ "അമ്ഹേ ത്വം നാസേസീ"തി തം ഹത്ഥപാദേസു ഗഹേത്വാ മഹാപുരിസസ്സ സന്തികം നേസും. മഹാപുരിസോ "മമ പാദമൂലേ കുച്ഛിയാ നിപജ്ജിത്വാ ഖമാപേന്തേ ഖമാമീ"തി ആഹ. മനുസ്സാ "ഏവം കരോഹീ"തി ആഹംസു. താപസോ "നാഹം ചണ്ഡാലം വന്ദാമീ"തി. മനുസ്സാ "തവ ഛന്ദേന ന വന്ദിസ്സസീ"തി ഹത്ഥപാദമസ്സുഗീവാദീസു ഗഹേത്വാ മഹാപുരിസസ്സ പാദമൂലേ സയാപേസും. സോ "ഖമാമഹം ഇമസ്സ, അപിചാഹം തസ്സേവാനുകമ്പായ സൂരിയം ന മുഞ്ചാമി, സൂരിയേ ഹി ഉഗ്ഗതമത്തേ മുദ്ധാ അസ്സ സത്തധാ ഫലിസ്സതീ"തി ആഹ. മനുസ്സാ "ഇദാനി, ഭന്തേ, കിം കാതബ്ബ"ന്തി ആഹംസു. മഹാപുരിസോ "തേന ഹി ഇമം ഗലപ്പമാണേ ഉദകേ ഠപേത്വാ മത്തികാപിണ്ഡേനസ്സ സീസം പടിച്ഛാദേഥ, സൂരിയരസ്മീഹി ഫുട്ഠോ മത്തികാപിണ്ഡോ സത്തധാ ഫലിസ്സതി. തസ്മിം ഫലിതേ ഏസ അഞ്ഞത്ര ഗച്ഛതൂ"തി ആഹ. തേ താപസം ഹത്ഥപാദാദീസു ഗഹേത്വാ തഥാ അകംസു. സൂരിയേ മുഞ്ചിതമത്തേ മത്തികാപിണ്ഡോ സത്തധാ ഫലിത്വാ പതി, താപസോ ഭീതോ പലായി. മനുസ്സാ ദിസ്വാ "പസ്സഥ, ഭോ, സമണസ്സ ആനുഭാവ"ന്തി ദന്തകട്ഠപക്ഖിപനമാദിം കത്വാ സബ്ബം വിത്ഥാരേത്വാ "നത്ഥി ഈദിസോ സമണോ"തി തസ്മിം പസീദിംസു. തതോ പഭുതി സകലജമ്ബുദീപേ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണാദയോ ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാ മാതങ്ഗപണ്ഡിതസ്സ ഉപട്ഠാനം അഗമംസു. സോ യാവതായുകം ഠത്വാ കായസ്സ ഭേദാ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജി. തേനാഹ ഭഗവാ "തദമിനാപി ജാനാഥ...പേ॰... ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിയാ"തി.

൧൪൨-൧൪൩. ഏവം "ന ജച്ചാ വസലോ ഹോതി, കമ്മുനാ വസലോ ഹോതീ"തി സാധേത്വാ ഇദാനി "ന ജച്ചാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ, കമ്മുനാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ"തി ഏതം സാധേതും ആഹ **"അജ്ഝായകകുലേ ജാതാ ...പേ॰... ദുഗ്ഗത്യാ ഗരഹായ വാ"**തി. തത്ഥ **അജ്ഝായകകുലേ ജാതാ**തി മന്തജ്ഝായകേ ബ്രാഹ്മണകുലേ ജാതാ. "അജ്ഝായകാകുളേ ജാതാ"തിപി പാഠോ. മന്താനം അജ്ഝായകേ അനുപകുട്ഠേ ച ബ്രാഹ്മണകുലേ ജാതാതി അത്ഥോ. മന്താ ബന്ധവാ ഏതേസന്തി **മന്തബന്ധവാ**. വേദബന്ധൂ വേദപടിസ്സരണാതി വുത്തം ഹോതി. **തേ ച പാപേസു കമ്മേസു അഭിണ്ഹമുപദിസ്സരേ**തി തേ ഏവം കുലേ ജാതാ മന്തബന്ധവാ ച സമാനാപി യദി പാണാതിപാതാദീസു പാപകമ്മേസു പുനപ്പുനം ഉപദിസ്സന്തി, അഥ **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഗാരയ്ഹാ സമ്പരായേ ച ദുഗ്ഗതി** തേ ഏവമുപദിസ്സമാനാ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ മാതാപിതൂഹിപി "നയിമേ അമ്ഹാകം പുത്താ, ദുജ്ജാതാ ഏതേ കുലസ്സ അങ്ഗാരഭൂതാ, നിക്കഡ്ഢഥ നേ"തി, ബ്രാഹ്മണേഹിപി "ഗഹപതികാ ഏതേ, ന ഏതേ ബ്രാഹ്മണാ, മാ നേസം സദ്ധയഞ്ഞഥാലിപാകാദീസു പവേസം ദേഥ, മാ നേഹി സദ്ധിം സല്ലപഥാ"തി, അഞ്ഞേഹിപി മനുസ്സേഹി "പാപകമ്മന്താ ഏതേ, ന ഏതേ ബ്രാഹ്മണാ"തി ഏവം ഗാരയ്ഹാ ഹോന്തി. സമ്പരായേ ച നേസം ദുഗ്ഗതി നിരയാദിഭേദാ, ദുഗ്ഗതി ഏതേസം പരലോകേ ഹോതീതി അത്ഥോ. സമ്പരായേ വാതിപി പാഠോ. പരലോകേ ഏതേസം ദുക്ഖസ്സ ഗതി **ദുഗ്ഗതി,** ദുക്ഖപ്പത്തിയേവ ഹോതീതി അത്ഥോ. **ന നേ ജാതി നിവാരേതി, ദുഗ്ഗത്യാ ഗരഹായ വാ**തി സാ തഥാ ഉക്കട്ഠാപി യം ത്വം സാരതോ പച്ചേസി, ജാതി ഏതേ പാപകമ്മേസു പദിസ്സന്തേ ബ്രാഹ്മണേ "സമ്പരായേ ച ദുഗ്ഗതീ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പകാരായ ദുഗ്ഗതിയാ വാ, "ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഗാരയ്ഹാ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പകാരായ ഗരഹായ വാ ന നിവാരേതി.

൧൪൪. ഏവം ഭഗവാ അജ്ഝായകകുലേ ജാതാനമ്പി ബ്രാഹ്മണാനം ഗാരയ്ഹാദികമ്മവസേന ദിട്ഠേവ ധമ്മേ പതിതഭാവം ദീപേന്തോ ദുഗ്ഗതിഗമനേന ച സമ്പരായേ ബ്രാഹ്മണജാതിയാ അഭാവം ദീപേന്തോ "ന ജച്ചാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ, കമ്മുനാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ"തി ഏതമ്പി അത്ഥം സാധേത്വാ ഇദാനി ദുവിധമ്പി അത്ഥം നിഗമേന്തോ ആഹ, ഏവം ബ്രാഹ്മണ -

> "ന ജച്ചാ വസലോ ഹോതി, ന ജച്ചാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ;
> കമ്മുനാ വസലോ ഹോതി, കമ്മുനാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ"തി.

സേസം കസിഭാരദ്വാജസുത്തേ വുത്തനയമേവ. വിസേസതോ വാ ഏത്ഥ **നിക്കുജ്ജിതം വാ**തിആദീനം ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ - യഥാ കോചി നിക്കുജ്ജിതം വാ ഉക്കുജ്ജേയ്യ, ഏവം മം കമ്മവിമുഖം ജാതിവാദേ പതിതം "ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണവസലഭാവോ ഹോതീ"തി ദിട്ഠിതോ വുട്ഠാപേന്തേന, യഥാ പടിച്ഛന്നം വിവരേയ്യ, ഏവം ജാതിവാദപടിച്ഛന്നം കമ്മവാദം വിവരന്തേന, യഥാ മൂള്ഹസ്സ മഗ്ഗം ആചിക്ഖേയ്യ, ഏവം ബ്രാഹ്മണവസലഭാവസ്സ അസമ്ഭിന്നഉജുമഗ്ഗം ആചിക്ഖന്തേന, യഥാ അന്ധകാരേ വാ തേലപജ്ജോതം ധാരേയ്യ, ഏവം മാതങ്ഗാദിനിദസ്സനപജ്ജോതധാരണേന മയ്ഹം ഭോതാ ഗോതമേന ഏതേഹി പരിയായേഹി പകാസിതത്താ അനേകപരിയായേന ധമ്മോ പകാസിതോതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ അഗ്ഗികഭാരദ്വാജസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. മേത്തസുത്തവണ്ണനാ

കരണീയമത്ഥകുസലേനാതി മേത്തസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഹിമവന്തപസ്സതോ കിര ദേവതാഹി ഉബ്ബാള്ഹാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികം സാവത്ഥിം ആഗച്ഛിംസു. തേസം ഭഗവാ പരിത്തത്ഥായ കമ്മട്ഠാനത്ഥായ ച ഇമം സുത്തം അഭാസി. അയം താവ സങ്ഖേപോ.

അയം പന വിത്ഥാരോ - ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ. തേന ഖോ പന സമയേന സമ്ബഹുലാ നാനാവേരജ്ജകാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ തത്ഥ തത്ഥ വസ്സം ഉപഗന്തുകാമാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമന്തി. തത്ര സുദം ഭഗവാ രാഗചരിതാനം സവിഞ്ഞാണകാവിഞ്ഞാണകവസേന ഏകാദസവിധം അസുഭകമ്മട്ഠാനം, ദോസചരിതാനം ചതുബ്ബിധം മേത്താദികമ്മട്ഠാനം, മോഹചരിതാനം മരണസ്സതികമ്മട്ഠാനാദീനി, വിതക്കചരിതാനം ആനാപാനസ്സതിപഥവീകസിണാദീനി, സദ്ധാചരിതാനം ബുദ്ധാനുസ്സതികമ്മട്ഠാനാദീനി, ബുദ്ധിചരിതാനം ചതുധാതുവവത്ഥാനാദീനീതി ഇമിനാ നയേന ചതുരാസീതിസഹസ്സപ്പഭേദചരിതാനുകൂലാനി കമ്മട്ഠാനാനി കഥേതി.

അഥ ഖോ പഞ്ചമത്താനി ഭിക്ഖുസതാനി ഭഗവതോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ സപ്പായസേനാസനഞ്ച ഗോചരഗാമഞ്ച പരിയേസമാനാനി അനുപുബ്ബേന ഗന്ത്വാ പച്ചന്തേ ഹിമവന്തേന സദ്ധിം ഏകാബദ്ധം നീലകാചമണിസന്നിഭസിലാതലം സീതലഘനച്ഛായനീലവനസണ്ഡമണ്ഡിതം

മുത്താതലരജതപട്ടസദിസവാലുകാകിണ്ണഭൂമിഭാഗം സുചിസാതസീതലജലാസയപരിവാരിതം പബ്ബതമദ്ദസംസു. അഥ ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ തത്ഥേകരത്തിം വസിത്വാ പഭാതായ രത്തിയാ സരീരപരികമ്മം കത്വാ തസ്സ അവിദൂരേ അഞ്ഞതരം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിംസു. ഗാമോ ഘനനിവേസസന്നിവിട്ഠകുലസഹസ്സയുത്തോ, മനുസ്സാ ചേത്ഥ സദ്ധാ പസന്നാ, തേ പച്ചന്തേ പബ്ബജിതദസ്സനസ്സ ദുല്ലഭതായ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ ഏവ പീതിസോമനസ്സജാതാ ഹുത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ഭോജേത്വാ "ഇധേവ, ഭന്തേ, തേമാസം വസഥാ"തി യാചിത്വാ പഞ്ചപധാനകുടിസതാനി കാരാപേത്വാ തത്ഥ മഞ്ചപീഠപാനീയപരിഭോജനീയഘടാദീനി സബ്ബൂപകരണാനി പടിയാദേസും.

ഭിക്ഖൂ ദുതിയദിവസേ അഞ്ഞം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസിംസു. തത്ഥാപി മനുസ്സാ തഥേവ ഉപട്ഠഹിത്വാ വസ്സാവാസം യാചിംസു. ഭിക്ഖൂ "അസതി അന്തരായേ"തി അധിവാസേത്വാ തം വനസണ്ഡം പവിസിത്വാ സബ്ബരത്തിന്ദിവം ആരദ്ധവീരിയാ ഹുത്വാ യാമഗണ്ഡികം കോട്ടേത്വാ യോനിസോമനസികാരബഹുലാ വിഹരന്താ രുക്ഖമൂലാനി ഉപഗന്ത്വാ നിസീദിംസു. സീലവന്താനം ഭിക്ഖൂനം തേജേന വിഹതതേജാ രുക്ഖദേവതാ അത്തനോ അത്തനോ വിമാനാ ഓരുയ്ഹ ദാരകേ ഗഹേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തി. സേയ്യഥാപി നാമ രാജൂഹി വാ രാജമഹാമത്തേഹി വാ ഗാമകാവാസം ഗതേഹി ഗാമവാസീനം ഘരേസു ഓകാസേ ഗഹിതേ ഘരമാനുസകാ ഘരാ നിക്ഖമിത്വാ അഞ്ഞത്ര വസന്താ "കദാ നു ഖോ ഗമിസ്സന്തീ"തി ദൂരതോ ഓലോകേന്തി; ഏവമേവ ദേവതാ അത്തനോ അത്തനോ വിമാനാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തിയോ ദൂരതോവ ഓലോകേന്തി - "കദാ നു ഖോ ഭദന്താ ഗമിസ്സന്തീ"തി. തതോ ഏവം സമചിന്തേസും "പഠമവസ്സൂപഗതാ ഭിക്ഖൂ അവസ്സം തേമാസം വസിസ്സന്തി. മയം പന താവ ചിരം ദാരകേ ഗഹേത്വാ ഓക്കമ്മ വസിതും ന സക്ഖിസ്സാമ. ഹന്ദ മയം ഭിക്ഖൂനം ഭയാനകം ആരമ്മണം ദസ്സേമാ"തി. താ രത്തിം ഭിക്ഖൂനം സമണധമ്മകരണവേലായ ഭിംസനകാനി യക്ഖരൂപാനി നിമ്മിനിത്വാ പുരതോ പുരതോ തിട്ഠന്തി, ഭേരവസദ്ദഞ്ച കരോന്തി. ഭിക്ഖൂനം താനി രൂപാനി പസ്സന്താനം തഞ്ച സദ്ദം സുണന്താനം ഹദയം ഫന്ദി, ദുബ്ബണ്ണാ ച അഹേസും ഉപ്പണ്ഡുപണ്ഡുകജാതാ. തേന തേ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം കാതും നാസക്ഖിംസു. തേസം അനേകഗ്ഗചിത്താനം ഭയേന ച പുനപ്പുനം സംവിഗ്ഗാനം സതി സമ്മുസ്സി. തതോ നേസം മുട്ഠസ്സതീനം ദുഗ്ഗന്ധാനി ആരമ്മണാനി പയോജേസും. തേസം തേന ദുഗ്ഗന്ധേന നിമ്മഥിയമാനമിവ മത്ഥലുങ്ഗം അഹോസി, ബാള്ഹാ സീസവേദനാ ഉപ്പജ്ജിംസു, ന ച തം പവത്തിം അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ആരോചേസും.

അഥേകദിവസം സങ്ഘത്ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാനകാലേ സബ്ബേസു സന്നിപതിതേസു സങ്ഘത്ഥേരോ പുച്ഛി - "തുമ്ഹാകം, ആവുസോ, ഇമം വനസണ്ഡം പവിട്ഠാനം കതിപാഹം അതിവിയ പരിസുദ്ധോ ഛവിവണ്ണോ അഹോസി പരിയോദാതോ, വിപ്പസന്നാനി ച ഇന്ദ്രിയാനി ഏതരഹി പനത്ഥ കിസാ ദുബ്ബണ്ണാ ഉപ്പണ്ഡുപണ്ഡുകജാതാ, കിം വോ ഇധ അസപ്പായ"ന്തി? തതോ ഏകോ ഭിക്ഖു ആഹ - "അഹം, ഭന്തേ, രത്തിം ഈദിസഞ്ച ഈദിസഞ്ച ഭേരവാരമ്മണം പസ്സാമി ച സുണാമി ച, ഈദിസഞ്ച ഗന്ധം ഘായാമി, തേന മേ ചിത്തം ന സമാധിയതീ"തി. ഏതേനേവ ഉപായേന സബ്ബേ തം പവത്തിം ആരോചേസും. സങ്ഘത്ഥേരോ ആഹ - "ഭഗവതാ ആവുസോ ദ്വേ വസ്സൂപനായികാ പഞ്ഞത്താ, അമ്ഹാകഞ്ച ഇദം സേനാസനം അസപ്പായം, ആയാമാവുസോ ഭഗവതോ സന്തികം, ഗന്ത്വാ അഞ്ഞം സപ്പായം സേനാസനം പുച്ഛാമാ"തി. "സാധു ഭന്തേ"തി തേ ഭിക്ഖൂ ഥേരസ്സ പടിസ്സുണിത്വാ സബ്ബേ സേനാസനം സംസാമേത്വാ പത്തചീവരമാദായ അനുപലിത്തത്താ കുലേസു കഞ്ചി അനാമന്തേത്വാ ഏവ യേന സാവത്ഥി തേന ചാരികം പക്കമിംസു. അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമിംസു.

ഭഗവാ തേ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ ഏതദവോച - "ന, ഭിക്ഖവേ, അന്തോവസ്സം ചാരികാ ചരിതബ്ബാതി മയാ സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, കിസ്സ തുമ്ഹേ ചാരികം ചരഥാ"തി. തേ ഭഗവതോ സബ്ബം ആരോചേസും. ഭഗവാ ആവജ്ജേന്തോ സകലജമ്ബുദീപേ അന്തമസോ ചതുപ്പാദപീഠകട്ഠാനമത്തമ്പി തേസം സപ്പായം സേനാസനം നാദ്ദസ. അഥ തേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - "ന, ഭിക്ഖവേ, തുമ്ഹാകം അഞ്ഞം സപ്പായം സേനാസനം അത്ഥി, തത്ഥേവ തുമ്ഹേ വിഹരന്താ ആസവക്ഖയം പാപുണേയ്യാഥ. ഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, തമേവ സേനാസനം ഉപനിസ്സായ വിഹരഥ. സചേ പന ദേവതാഹി അഭയം ഇച്ഛഥ, ഇമം പരിത്തം ഉഗ്ഗണ്ഹഥ, ഏതഞ്ഹി വോ പരിത്തഞ്ച കമ്മട്ഠാനഞ്ച ഭവിസ്സതീ"തി ഇമം സുത്തമഭാസി.

അപരേ പനാഹു - "ഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, തമേവ സേനാസനം ഉപനിസ്സായ വിഹരഥാ"തി ഇദഞ്ച വത്വാ ഭഗവാ ആഹ - "അപിച ഖോ ആരഞ്ഞകേന പരിഹരണം ഞാതബ്ബം. സേയ്യഥിദം - സായംപാതം കരണവസേന ദ്വേ മേത്താ, ദ്വേ പരിത്താ, ദ്വേ അസുഭാ, ദ്വേ മരണസ്സതീ അട്ഠ മഹാസംവേഗവത്ഥുസമാവജ്ജനഞ്ച. അട്ഠ മഹാസംവേഗവത്ഥൂനി നാമ ജാതി ജരാ ബ്യാധി മരണം ചത്താരി അപായദുക്ഖാനീതി . അഥ വാ ജാതിജരാബ്യാധിമരണാനി ചത്താരി, അപായദുക്ഖം പഞ്ചമം, അതീതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, അനാഗതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, പച്ചുപ്പന്നേ

ആഹാരപരിയേട്ഠിമൂലകം ദുക്ഖ”ന്തി. ഏവം ഭഗവാ പരിഹരണം ആചിക്ഖിത്വാ തേസം ഭിക്ഖൂനം മേത്തത്ഥഞ്ച പരിത്തത്ഥഞ്ച വിപസ്സനാപാദകഝാനത്ഥഞ്ച ഇമം സുത്തം അഭാസീതി.

៨៧៣. തത്ഥ **കരണീയമത്ഥകുസലേനാ**തി ഇമിസ്സാ പഠമഗാഥായ താവ അയം പദവണ്ണനാ - **കരണീയ**ന്തി കാതബ്ബം, കരണാരഹന്തി അത്ഥോ. **അത്ഥോ**തി പടിപദാ, യം വാ കിഞ്ചി അത്തനോ ഹിതം, തം സബ്ബം അരണീയതോ അത്ഥോതി വുച്ചതി, അരണീയതോ നാമ ഉപഗന്തബ്ബതോ. അത്ഥേ കുസലേന **അത്ഥകുസലേന,** അത്ഥഛേകേനാതി വുത്തം ഹോതി. **യ**ന്തി അനിയമിതപച്ചത്തം. ന്തി നിയമിതഉപയോഗം. ഉഭയമ്പി വാ **യം തന്തി** പച്ചത്തവചനം. **സന്തം പദ**ന്തി ഉപയോഗവചനം. തത്ഥ ലക്ഖണതോ സന്തം, പത്തബ്ബതോ പദം, നിബ്ബാനസ്സേതം അധിവചനം. **അഭിസമേച്ചാ**തി അഭിസമാഗന്ത്വാ. സക്കോതീതി **സക്കോ,** സമത്ഥോ പടിബലോതി വുത്തം ഹോതി. **ഉജൂ**തി അജ്ജവയുത്തോ. സുട്ഠു ഉജൂതി **സുഹുജു**. സുഖം വചോ അസ്മിന്തി **സുവചോ. അസ്സാ**തി ഭവേയ്യ. **മുദൂ**തി മദ്ദവയുത്തോ. ന അതിമാനീതി **അനതിമാനീ**.

അയം പനേത്ഥ അത്ഥവണ്ണനാ - **കരണീയമത്ഥകുസലേന യന്ത സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാ**തി. ഏത്ഥ താവ അത്ഥി കരണീയം, അത്ഥി അകരണീയം. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ സിക്ഖത്തയം **കരണീയം,** സീലവിപത്തി, ദിട്ഠിവിപത്തി, ആചാരവിപത്തി, ആജീവവിപത്തീതി ഏവമാദി **അകരണീയം**. തഥാ അത്ഥി അത്ഥകുസലോ, അത്ഥി അനത്ഥകുസലോ.

തത്ഥ യോ ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ ന അത്താനം സമ്മാ പയോജേതി, ഖണ്ഡസീലോ ഹോതി, ഏകവീസതിവിധം അനേസനം നിസ്സായ ജീവികം കപ്പേതി. സേയ്യഥിദം - വേളുദാനം, പത്തദാനം, പുപ്ഫദാനം, ഫലദാനം, ദന്തകട്ഠദാനം, മുഖോദകദാനം, സിനാനദാനം, ചുണ്ണദാനം, മത്തികാദാനം, ചാടുകമ്യതം, മുഗ്ഗസൂപ്യതം, പാരിഭടുതം, ജങ്ഘപേസനിയം, വേജ്ജകമ്മം, ദൂതകമ്മം, പഹിണഗമനം, പിണ്ഡപടിപിണ്ഡദാനാനുപ്പദാനം, വത്ഥുവിജ്ജം, നക്ഖത്തവിജ്ജം, അങ്ഗവിജ്ജന്തി. ഛബ്ബിധേ ച അഗോചരേ ചരതി . സേയ്യഥിദം - വേസിയഗോചരേ വിധവാഥുല്ലകുമാരികപണ്ഡകഭിക്ഖുനിപാനാഗാരഗോചരേതി. സംസട്ഠോ ച വിഹരതി രാജൂഹി രാജമഹാമത്തേഹി തിത്ഥിയേഹി തിത്ഥിയസാവകേഹി അനനുലോമികേന ഗിഹിസംസഗ്ഗേന. യാനി വാ പന താനി കുലാനി അസദ്ധാനി അപ്പസന്നാനി അനോപാനഭൂതാനി അക്കോസകപരിഭാസകാനി അനത്ഥകാമാനി അഹിതഅഫാസുകഅയോഗക്ഖേമകാമാനി ഭിക്ഖൂനം...പേ॰... ഉപാസികാനം, തഥാരൂപാനി കുലാനി സേവതി ഭജതി പയിരുപാസതി. അയം **അനത്ഥകുസലോ**.

യോ പന ഇമസ്മിം സാസനേ പബ്ബജിത്വാ അത്താനം സമ്മാ പയോജേതി, അനേസനം പഹായ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ പതിട്ഠാതുകാമോ സദ്ധാസീസേന പാതിമോക്ഖസംവരം, സതിസീസേന ഇന്ദ്രിയസംവരം, വീരിയസീസേന ആജീവപാരിസുദ്ധിം, പഞ്ഞാസീസേന പച്ചയപടിസേവനം പൂരേതി അയം **അത്ഥകുസലോ**.

യോ വാ സത്താപത്തിക്ഖന്ധസോധനവസേന പാതിമോക്ഖസംവരം, ഛദ്വാരേ ഘട്ടിതാരമ്മണേസു അഭിജ്ഝാദീനം അനുപ്പത്തിവസേന ഇന്ദ്രിയസംവരം, അനേസനപരിവജ്ജനവസേന വിഞ്ഞുപസത്ഥബുദ്ധബുദ്ധസാവകവണ്ണിതപച്ചയപടിസേവനേന ച ആജീവപാരിസുദ്ധിം, യഥാവുത്തപച്ചവേക്ഖണവസേന പച്ചയപടിസേവനം, ചതുഇരിയാപഥപരിവത്തനേ സാത്ഥകാദീനം പച്ചവേക്ഖണവസേന സമ്പജഞ്ഞഞ്ച സോധേതി, അയമ്പി **അത്ഥകുസലോ**.

യോ വാ യഥാ ഊസോദകം പടിച്ച സംകിലിട്ഠം വത്ഥം പരിയോദായതി, ഛാരികം പടിച്ച ആദാസോ, ഉക്കാമുഖം പടിച്ച ജാതരൂപം, തഥാ ഞാണം പടിച്ച സീലം വോദായതീതി ഞത്വാ ഞാണോദകേന ധോവന്തോ സീലം പരിയോദാപേതി. യഥാ ച കികീ സകുണികാ അണ്ഡം, ചമരീമിഗോ വാലധിം, ഏകപുത്തികാ നാരീ പിയം ഏകപുത്തകം, ഏകനയനോ പുരിസോ തം ഏകനയനം രക്ഖതി, തഥാ അതിവിയ അപ്പമത്തോ അത്തനോ സീലക്ഖന്ധം രക്ഖതി, സായംപാതം പച്ചവേക്ഖമാനോ അണുമത്തമ്പി വജ്ജം ന പസ്സതി, അയമ്പി **അത്ഥകുസലോ**.

യോ വാ പന അവിപ്പടിസാരകരസീലേ പതിട്ഠായ കിലേസവിക്ഖമ്ഭനപടിപദം പഗ്ഗണ്ഹാതി, തം പഗ്ഗഹേത്വാ കസിണപരികമ്മം കരോതി, കസിണപരികമ്മം കത്വാ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേതി, അയമ്പി **അത്ഥകുസലോ**. യോ വാ പന സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയം അത്ഥകുസലാനം അഗ്ഗോ.

തത്ഥ യേ ഇമേ യാവ അവിപ്പടിസാരകരസീലേ പതിട്ഠാനേന, യാവ വാ കിലേസവിക്ഖമ്ഭനപടിപദായ പഗ്ഗഹണേന മഗ്ഗഫലേന വണ്ണിതാ അത്ഥകുസലാ, തേ ഇമസ്മിം അത്ഥേ **അത്ഥകുസലാ**തി അധിപ്പേതാ. തഥാവിധാ ച തേ ഭിക്ഖൂ. തേന ഭഗവാ തേ ഭിക്ഖൂ സന്ധായ ഏകപുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ “കരണീയമത്ഥകുസലേനാ”തി ആഹ.

തതോ "കിം കരണീയ"ന്തി തേസം സഞ്ജാതകങ്ഖാനം ആഹ **"യന്ത സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാ"**തി. അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ - തം ബുദ്ധാനുബുദ്ധേഹി വണ്ണിതം സന്തം നിബ്ബാനപദം പടിവേധവസേന അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമേന യം കരണീയന്തി. ഏത്ഥ ച **യ**ന്തി ഇമസ്സ ഗാഥാപാദസ്സ ആദിതോ വുത്തമേവ കരണീയന്തി. അധികാരതോ അനുവത്തതി തം സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാതി. അയം പന യസ്മാ സാവസേസപാഠോ അത്ഥോ, തസ്മാ "വിഹരിതുകാമേനാ"തി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

അഥ വാ **സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാ**തി അനുസ്സവാദിവസേന ലോകിയപഞ്ഞായ നിബ്ബാനപദം സന്തന്തി ഞത്വാ തം അധിഗന്തുകാമേന യന്തം കരണീയന്തി അധികാരതോ അനുവത്തതി, തം കരണീയമത്ഥകുസലേനാതി ഏവമ്പേത്ഥ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. അഥ വാ "കരണീയമത്ഥകുസലേനാ"തി വുത്തേ "കി"ന്തി ചിന്തേന്താനം ആഹ **"യന്ത സന്തം പദം അഭിസമേച്ചാ"**തി. തസ്സേവം അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ - ലോകിയപഞ്ഞായ സന്തം പദം അഭിസമേച്ച യം കരണീയം, തന്തി. യം കാതബ്ബം, തം കരണീയം, കരണാരഹമേവ തന്തി വുത്തം ഹോതി.

കിം പന തന്തി? കിമഞ്ഞം സിയാ അഞ്ഞത്ര തദധിഗമൂപായതോ. കാമഞ്ചേതം കരണാരഹത്ഥേന സിക്ഖത്തയദീപകേന ആദിപദേനേവ വുത്തം. തഥാ ഹി തസ്സ അത്ഥവണ്ണനായം അവോചുമ്ഹാ "അത്ഥി കരണീയം അത്ഥി അകരണീയം. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ സിക്ഖത്തയം കരണീയ"ന്തി. അതിസങ്ഖേപദേസിതത്താ പന തേസം ഭിക്ഖൂനം കേഹിചി വിഞ്ഞാതം, കേഹിചി ന വിഞ്ഞാതം. തതോ യേഹി ന വിഞ്ഞാതം, തേസം വിഞ്ഞാപനത്ഥം യം വിസേസതോ ആരഞ്ഞകേന ഭിക്ഖുനാ കാതബ്ബം, തം വിത്ഥാരേന്തോ **"സക്കോ ഉജൂ ച സുഹുജൂ ച, സുവചോ ചസ്സ മുദു അനതിമാനീ"**തി ഇമം താവ ഉപഡ്ഢഗാഥം ആഹ.

കിം വുത്തം ഹോതി? സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമോ ലോകിയപഞ്ഞായ വാ തം അഭിസമേച്ച തദധിഗമായ പടിപജ്ജമാനോ ആരഞ്ഞകോ ഭിക്ഖു ദുതിയചതുത്ഥപധാനിയങ്ഗസമന്നാഗമേന കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖോ ഹുത്വാ സച്ചപടിവേധായ പടിപജ്ജിതും സക്കോ അസ്സ, തഥാ കസിണപരികമ്മവത്തസമാദാനാദീസു, അത്തനോ പത്തചീവരപടിസങ്ഖരണാദീസു ച യാനി താനി സബ്രഹ്മചാരീനം ഉച്ചാവചാനി കിം കരണീയാനി, തേസു അഞ്ഞേസു ച ഏവരൂപേസു സക്കോ അസ്സ ദക്ഖോ അനലസോ സമത്ഥോ. സക്കോ ഹോന്തോപി ച തതിയപധാനിയങ്ഗസമന്നാഗമേന ഉജു അസ്സ. ഉജു ഹോന്തോപി ച സകിം ഉജുഭാവേന സന്തോസം അനാപജ്ജിത്വാ യാവജീവം പുനപ്പുനം അസിഥിലകരണേന സുട്ഠുതരം ഉജു അസ്സ. അസഠതായ വാ ഉജു, അമായാവിതായ സുഹുജു. കായവചീവങ്കപ്പഹാനേന വാ ഉജു, മനോവങ്കപ്പഹാനേന സുഹുജു. അസന്തഗുണസ്സ വാ അനാവികരണേന ഉജു, അസന്തഗുണേന ഉപ്പന്നസ്സ ലാഭസ്സ അനധിവാസനേന സുഹുജു. ഏവം ആരമ്മണലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനേഹി പുരിമദ്വയതതിയസിക്ഖാഹി പയോഗാസയസുദ്ധീഹി ച ഉജു ച സുഹുജു ച അസ്സ.

ന കേവലഞ്ച ഉജു ച സുഹുജു ച, അപിച പന **സുബ്ബചോ ച അസ്സ**. യോ ഹി പുഗ്ഗലോ "ഇദം ന കാതബ്ബ"ന്തി വുത്തോ "കിം തേ ദിട്ഠം, കിം തേ സുതം, കോ മേ ഹുത്വാ വദസി, കിം ഉപജ്ഝായോ ആചരിയോ സന്ദിട്ഠോ സമ്ഭത്തോ വാ"തി വദതി, തുണ്ഹീഭാവേന വാ തം വിഹേഠേതി, സമ്പടിച്ഛിത്വാ വാ ന തഥാ കരോതി, സോ വിസേസാധിഗമസ്സ ദൂരേ ഹോതി. യോ പന ഓവദിയമാനോ "സാധു, ഭന്തേ, സുട്ഠു വുത്തം, അത്തനോ വജ്ജം നാമ ദുദ്ദസം ഹോതി, പുനപി മം ഏവരൂപം ദിസ്വാ വദേയ്യാഥ അനുകമ്പം ഉപാദായ, ചിരസ്സം മേ തുമ്ഹാകം സന്തികാ ഓവാദോ ലദ്ധോ"തി വദതി, യഥാനുസിട്ഠഞ്ച പടിപജ്ജതി, സോ വിസേസാധിഗമസ്സ അവിദൂരേ ഹോതി. തസ്മാ ഏവം പരസ്സ വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ കരോന്തോ സുബ്ബചോ ച അസ്സ.

യഥാ ച സുവചോ, ഏവം **മുദു അസ്സ. മുദൂ**തി ഗഹട്ഠേഹി ദൂതഗമനപ്പഹിണഗമനാദീസു നിയുഞ്ജിയമാനോ തത്ഥ മുദുഭാവം അകത്വാ ഥദ്ധോ ഹുത്വാ വത്തപടിപത്തിയം സകലബ്രഹ്മചരിയേ ച മുദു അസ്സ സുപരികമ്മകതസുവണ്ണം വിയ തത്ഥ തത്ഥ വിനിയോഗക്ഖമോ. അഥ വാ **മുദൂ**തി അഭാകുടികോ ഉത്താനമുഖോ സുഖസമ്ഭാസോ പടിസന്ഥാരവുത്തി സുതിത്ഥം വിയ സുഖാവഗാഹോ അസ്സ. ന കേവലഞ്ച മുദു, അപിച പന **അനതിമാനീ അസ്സ,** ജാതിഗോത്താദീഹി അതിമാനവത്ഥൂഹി പരേ നാതിമഞ്ഞേയ്യ, സാരിപുത്തത്ഥേരോ വിയ ചണ്ഡാലകുമാരകസമേന ചേതസാ വിഹരേയ്യാതി.

൧൪൪. ഏവം ഭഗവാ സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമസ്സ തദധിഗമായ വാ പടിപജ്ജമാനസ്സ വിസേസതോ ആരഞ്ഞകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏകച്ചം കരണീയം വത്വാ പുന തതുത്തരിപി വത്തുകാമോ **"സന്തുസ്സകോ ചാ"**തി ദുതിയം ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ "സന്തുട്ഠീ ച കതഞ്ഞുതാ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പഭേദേന ദ്വാദസവിധേന സന്തോസേന സന്തുസ്സതീതി **സന്തുസ്സകോ**. അഥ വാ തുസ്സതീതി തുസ്സകോ, സകേന തുസ്സകോ, സന്തേന തുസ്സകോ, സമേന തുസ്സകോതി **സന്തുസ്സകോ**. തത്ഥ **സകം** നാമ "പിണ്ഡിയാലോപഭോജനം നിസ്സായാ"തി

(മഹാവ॰ ൗ൩.) ഏവം ഉപസമ്പദമാളകേ ഉദ്ദിട്ഠം അത്തനാ ച സമ്പടിച്ഛിതം ചതുപച്ചയജാതം. തേന സുന്ദരേന വാ അസുന്ദരേന വാ സക്കച്ചം വാ അസക്കച്ചം വാ ദിന്നേന പടിഗ്ഗഹണകാലേ പരിഭോഗകാലേ ച വികാരമദസ്സേത്വാ യാപേന്തോ "സകേന തുസ്സകോ"തി വുച്ചതി. **സന്തം** നാമ യം ലദ്ധം ഹോതി അത്തനോ വിജ്ജമാനം, തേന സന്തേനേവ തുസ്സന്തോ തതോ പരം ന പത്ഥേന്തോ അത്രിച്ഛതം പജഹന്തോ "സന്തേന തുസ്സകോ"തി വുച്ചതി. **സമം** നാമ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു അനുനയപടിഘപ്പഹാനം. തേന സമേന സബ്ബാരമ്മണേസു തുസ്സന്തോ "സമേന തുസ്സകോ"തി വുച്ചതി.

സുഖേന ഭരീയതീതി **സുഭരോ,** സുപോസോതി വുത്തം ഹോതി. യോ ഹി ഭിക്ഖു സാലിമംസോദനാദീനം പത്തേ പൂരേത്വാ ദിന്നേപി ദുമ്മുഖഭാവം അനത്തമനഭാവമേവ ച ദസ്സേതി, തേസം വാ സമ്മുഖാവ തം പിണ്ഡപാതം "കിം തുമ്ഹേഹി ദിന്ന"ന്തി അപസാദേന്തോ സാമണേരഗഹട്ഠാദീനം ദേതി, ഏസ ദുബ്ഭരോ. ഏതം ദിസ്വാ മനുസ്സാ ദൂരതോവ പരിവജ്ജേന്തി "ദുബ്ഭരോ ഭിക്ഖു ന സക്കാ പോസിതു"ന്തി. യോ പന യംകിഞ്ചി ലൂഖം വാ പണീതം വാ അപ്പം വാ ബഹും വാ ലഭിത്വാ അത്തമനോ വിപ്പസന്നമുഖോ ഹുത്വാ യാപേതി, ഏസ സുഭരോ. ഏതം ദിസ്വാ മനുസ്സാ അതിവിയ വിസ്സത്ഥാ ഹോന്തി - "അമ്ഹാകം ഭദന്തോ സുഭരോ ഥോകഥോകേനപി തുസ്സതി, മയമേവ നം പോസേസ്സാമാ"തി പടിഞ്ഞം കത്വാ പോസേന്തി. ഏവരൂപോ ഇധ സുഭരോതി അധിപ്പേതോ.

അപ്പം കിച്ചമസ്സാതി **അപ്പകിച്ചോ,** ന കമ്മാരാമതാഭസ്സാരാമതാസങ്ഗണികാരാമതാദിഅനേകകിച്ചബ്യാവടോ. അഥ വാ സകലവിഹാരേ നവകമ്മസങ്ഘഭോഗസാമണേരആരാമികവോസാസനാദികിച്ചവിരഹിതോ, അത്തനോ കേസനഖച്ഛേദനപത്തചീവരപരികമ്മാദിം കത്വാ സമണധമ്മകിച്ചപരോ ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി.

സല്ലഹുകാ വുത്തി അസ്സാതി **സല്ലഹുകവുത്തി**. യഥാ ഏകച്ചോ ബഹുഭണ്ഡോ ഭിക്ഖു ദിസാപക്കമനകാലേ ബഹും പത്തചീവരപച്ചത്ഥരണതേലഗുളാദിം മഹാജനേന സീസഭാരകടിഭാരാദീഹി ഉച്ചാരാപേത്വാ പക്കമതി, ഏവം അഹുത്വാ യോ അപ്പപരിക്ഖാരോ ഹോതി, പത്തചീവരാദിഅട്ഠസമണപരിക്ഖാരമത്തമേവ പരിഹരതി, ദിസാപക്കമനകാലേ പക്ഖീ സകുണോ വിയ സമാദായേവ പക്കമതി, ഏവരൂപോ ഇധ സല്ലഹുകവുത്തീതി അധിപ്പേതോ. സന്താനി ഇന്ദ്രിയാനി അസ്സാതി **സന്തിന്ദ്രിയോ,** ഇട്ഠാരമ്മണാദീസു രാഗാദിവസേന അനുദ്ധതിന്ദ്രിയോതി വുത്തം ഹോതി. **നിപകോ**തി വിഞ്ഞൂ വിഭാവീ പഞ്ഞവാ, സീലാനുരക്ഖണപഞ്ഞായ ചീവരാദിവിചാരണപഞ്ഞായ ആവാസാദിസത്തസപ്പായപരിജാനനപഞ്ഞായ ച സമന്നാഗതോതി അധിപ്പായോ.

ന പഗബ്ഭോതി **അപ്പഗബ്ഭോ,** അട്ഠട്ഠാനേന കായപാഗബ്ഭിയേന, ചതുട്ഠാനേന വചീപാഗബ്ഭിയേന, അനേകട്ഠാനേന മനോപാഗബ്ഭിയേന ച വിരഹിതോതി അത്ഥോ.

അട്ഠട്ഠാനം കായപാഗബ്ഭിയം (മഹാനി॰ ൮൭) നാമ സങ്ഘഗണപുഗ്ഗലഭോജനസാലാജന്താഘരന്ഹാനതിത്ഥഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗഅന്തരഘരപവേസനേസു കായേന അപ്പതിരൂപകരണം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ സങ്ഘമജ്ഝേ പല്ലത്ഥികായ വാ നിസീദതി, പാദേ പാദമോദഹിത്വാ വാതി ഏവമാദി, തഥാ ഗണമജ്ഝേ, ഗണമജ്ഝേതി ചതുപരിസസന്നിപാതേ, തഥാ വുഡ്ഢതരേ പുഗ്ഗലേ. ഭോജനസാലായം പന വുഡ്ഢാനം ആസനം ന ദേതി, നവാനം ആസനം പടിബാഹതി, തഥാ ജന്താഘരേ. വുഡ്ഢേ ചേത്ഥ അനാപുച്ഛാ അഗ്ഗിജാലനാദീനി കരോതി. ന്ഹാനതിത്ഥേ ച യദിദം "ദഹരോ വുഡ്ഢോതി പമാണം അകത്വാ ആഗതപടിപാടിയാ ന്ഹായിതബ്ബ"ന്തി വുത്തം , തമ്പി അനാദിയന്തോ പച്ഛാ ആഗന്ത്വാ ഉദകം ഓതരിത്വാ വുഡ്ഢേ ച നവേ ച ബാധേതി. ഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗേ പന അഗ്ഗാസനഅഗ്ഗോദകഅഗ്ഗപിണ്ഡത്ഥം വുഡ്ഢാനം പുരതോ പുരതോ യാതി ബാഹായ ബാഹം പഹരന്തോ, അന്തരഘരപ്പവേസനേ വുഡ്ഢാനം പഠമതരം പവിസതി, ദഹരേഹി കായകീളനം കരോതീതി ഏവമാദി.

ചതുട്ഠാനം വചീപാഗബ്ഭിയം നാമ സങ്ഘഗണപുഗ്ഗലഅന്തരഘരേസു അപ്പതിരൂപവാചാനിച്ഛാരണം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ സങ്ഘമജ്ഝേ അനാപുച്ഛാ ധമ്മം ഭാസതി, തഥാ പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരേ ഗണേ വുഡ്ഢതരേ പുഗ്ഗലേ ച. തത്ഥ മനുസ്സേഹി പഞ്ഹം പുട്ഠോ വുഡ്ഢതരം അനാപുച്ഛാ വിസ്സജ്ജേതി. അന്തരഘരേ പന "ഇത്ഥന്നാമേ കിം അത്ഥി, കിം യാഗു ഉദാഹു ഖാദനീയം ഭോജനീയം, കിം മേ ദസ്സസി, കിമജ്ജ ഖാദിസ്സാമി, കിം ഭുഞ്ജിസ്സാമി, കിം പിവിസ്സാമീ"തി ഏദമാദിം ഭാസതി.

അനേകട്ഠാനം മനോപാഗബ്ഭിയം നാമ തേസു തേസു ഠാനേസു കായവാചാഹി അജ്ഝാചാരം അനാപജ്ജിത്വാപി മനസാ ഏവ കാമവിതക്കാദിനാനപ്പകാരഅപ്പതിരൂപവിതക്കനം.

കുലേസ്വനനുഗിദ്ധോതി യാനി കുലാനി ഉപസങ്കമതി, തേസു പച്ചയതണ്ഹായ വാ അനനുലോമിയഗിഹിസംസഗ്ഗവസേന വാ അനനുഗിദ്ധോ, ന സഹസോകീ, ന സഹനന്ദീ, ന സുഖിതേസു സുഖിതോ, ന ദുക്ഖിതേസു ദുക്ഖിതോ, ന ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു അത്തനാ വാ യോഗമാപജ്ജിതാതി വുത്തം ഹോതി. ഇമിസ്സാ ച ഗാഥായ യം "സുവചോ ചസ്സാ"തി ഏത്ഥ വുത്തം "അസ്സാ"തി വചനം, തം സബ്ബപദേഹി സദ്ധിം "സന്തുസ്സകോ ച അസ്സ, സുഭരോ ച അസ്സാ"തി ഏവം യോജേതബ്ബം.

൧൪൫. ഏവം ഭഗവാ സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമസ്സ തദധിഗമായ വാ പടിപജ്ജിതുകാമസ്സ വിസേസതോ ആരഞ്ഞകസ്സ ഭിക്ഖുനോ തതുത്തരിപി കരണീയം ആചിക്ഖിത്വാ ഇദാനി അകരണീയമ്പി ആചിക്ഖിതുകാമോ **"ന ച ഖുദ്ദമാചരേ കിഞ്ചി, യേന വിഞ്ഞൂ പരേ ഉപവദേയ്യു"**ന്തി ഇമം ഉപഡ്ഢഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ഏവമിമം കരണീയം കരോന്തോ യം തം കായവചീമനോദുച്ചരിതം ഖുദ്ദം ലാമകന്തി വുച്ചതി, തം ന ച ഖുദ്ദം സമാചരേ. അസമാചരന്തോ ച ന കേവലം ഓളാരികം, കിം പന കിഞ്ചി ന സമാചരേ, അപ്പമത്തകം അണുമത്തമ്പി ന സമാചരേതി വുത്തം ഹോതി.

തതോ തസ്സ സമാചാരേ സന്ദിട്ഠികമേവാദീനവം ദസ്സേതി **"യേന വിഞ്ഞൂ പരേ ഉപവദേയ്യു"**ന്തി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ അവിഞ്ഞൂ പരേ അപ്പമാണം. തേ ഹി അനവജ്ജം വാ സാവജ്ജം കരോന്തി, അപ്പസാവജ്ജം വാ മഹാസാവജ്ജം. വിഞ്ഞൂ ഏവ പന പമാണം. തേ ഹി അനുവിച്ച പരിയോഗാഹേത്വാ അവണ്ണാരഹസ്സ അവണ്ണം ഭാസന്തി, വണ്ണാരഹസ്സ ച വണ്ണം ഭാസന്തി, തസ്മാ "വിഞ്ഞൂ പരേ"തി വുത്തം.

ഏവം ഭഗവാ ഇമാഹി അഡ്ഢതേയ്യാഹി ഗാഥാഹി സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമസ്സ, തദധിഗമായ വാ പടിപജ്ജിതുകാമസ്സ വിസേസതോ ആരഞ്ഞകസ്സ ആരഞ്ഞകസീസേന ച സബ്ബേസമ്പി കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ വിഹരിതുകാമാനം കരണീയാകരണീയഭേദം കമ്മട്ഠാനൂപചാരം വത്വാ ഇദാനി തേസം ഭിക്ഖൂനം തസ്സ ദേവതാഭയസ്സ പടിഘാതായ പരിത്തത്ഥം വിപസ്സനാപാദകജ്ഝാനവസേന കമ്മട്ഠാനത്ഥഞ്ച **"സുഖിനോ വ ഖേമിനോ ഹോന്തൂ"**തിആദിനാ നയേന മേത്തകഥം കഥേതുമാരദ്ധോ.

തത്ഥ **സുഖിനോ**തി സുഖസമങ്ഗിനോ. **ഖേമിനോ**തി ഖേമവന്തോ, അഭയാ നിരുപദ്ദവാതി വുത്തം ഹോതി. **സബ്ബേ**തി അനവസേസാ. **സത്താ**തി പാണിനോ. **സുഖിതത്താ**തി സുഖിതചിത്താ. ഏത്ഥ ച കായികേന സുഖേന സുഖിനോ, മാനസേന സുഖിതത്താ, തദുഭയേനാപി സബ്ബഭയൂപദ്ദവവിഗമേന വാ ഖേമിനോതി വേദിതബ്ബാ. കസ്മാ പന ഏവം വുത്തം? മേത്താഭാവനാകാരദസ്സനത്ഥം. ഏവഞ്ഹി മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ "സബ്ബേ സത്താ സുഖിനോ ഹോന്തൂ"തി വാ, "ഖേമിനോ ഹോന്തൂ"തി വാ, "സുഖിതത്താ ഹോന്തൂ"തി വാ.

൧൪൬. ഏവം യാവ ഉപചാരതോ അപ്പനാകോടി, താവ സങ്ഖേപേന മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിത്ഥാരതോപി തം ദസ്സേതും **"യേ കേചീ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. അഥ വാ യസ്മാ പുഥുത്താരമ്മണേ പരിചിതം ചിത്തം ന ആദികേനേവ ഏകത്തേ സണ്ഠാതി, ആരമ്മണപ്പഭേദം പന അനുഗന്ത്വാ കമേന സണ്ഠാതി, തസ്മാ തസ്സ തസഥാവരാദിദുകതികപ്പഭേദേ ആരമ്മണേ അനുഗന്ത്വാ അനുഗന്ത്വാ സണ്ഠാനത്ഥമ്പി "യേ കേചീ"തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. അഥ വാ യസ്മാ യസ്സ യം ആരമ്മണം വിഭൂതം ഹോതി, തസ്സ തത്ഥ ചിത്തം സുഖം തിട്ഠതി. തസ്മാ തേസം ഭിക്ഖൂനം യസ്സ യം വിഭൂതം ആരമ്മണം, തസ്സ തത്ഥ ചിത്തം സണ്ഠാപേതുകാമോ തസഥാവരാദിദുകത്തികആരമ്മണപ്പഭേദദീപകം "യേ കേചീ"തി ഇമം ഗാഥാദ്വയമാഹ.

ഏത്ഥ ഹി തസഥാവരദുകം ദിട്ഠാദിട്ഠദുകം ദൂരസന്തികദുകം ഭൂതസമ്ഭവേസിദുകന്തി ചത്താരി ദുകാനി, ദീഘാദീഹി ച ഛഹി പദേഹി മജ്ഝിമപദസ്സ തീസു, അണുകപദസ്സ ച ദ്വീസു തികേസു അത്ഥസമ്ഭവതോ ദീഘരസ്സമജ്ഝിമത്തികം മഹന്താണുകമജ്ഝിമത്തികം ഥൂലാണുകമജ്ഝിമത്തികന്തി തയോ തികേ ദീപേതി. തത്ഥ **യേ കേചീ**തി അനവസേസവചനം. പാണാ ഏവ ഭൂതാ **പാണഭൂതാ**. അഥ വാ പാണന്തീതി പാണാ. ഏതേന അസ്സാസപസ്സാസപടിബദ്ധേ പഞ്ചവോകാരസത്തേ ഗണ്ഹാതി. ഭവന്തീതി **ഭൂതാ**. ഏതേന ഏകവോകാരചതുവോകാരസത്തേ ഗണ്ഹാതി. **അത്ഥീ**തി സന്തി, സംവിജ്ജന്തി.

ഏവം **"യേ കേചി പാണഭൂതത്ഥീ"**തി ഇമിനാ വചനേന ദുകത്തികേഹി സങ്ഗഹേതബ്ബേ സബ്ബേ സത്തേ ഏകജ്ഝം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സബ്ബേപി തേ **തസാ വാ ഥാവരാ വാ അനവസേസാ**തി ഇമിനാ ദുകേന സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതി.

തത്ഥ തസന്തീതി **തസാ,** സതണ്ഹാനം സഭയാനഞ്ചേതം അധിവചനം. തിട്ഠന്തീതി **ഥാവരാ,** പഹീനതണ്ഹാഭയാനം അരഹതം ഏതം അധിവചനം. നത്ഥി തേസം അവസേസന്തി **അനവസേസാ,**

സബ്ബേപീതി വുത്തം ഹോതി. യഞ്ച ദുതിയഗാഥായ അന്തേ വുത്തം, തം സബ്ബദുകതികേഹി സമ്ബന്ധിതബ്ബം - യേ കേചി പാണഭൂതത്ഥി തസാ വാ ഥാവരാ വാ അനവസേസാ, ഇമേപി സബ്ബേ സത്താ ഭവന്തു സുഖിതത്താ. ഏവം യാവ ഭൂതാ വാ സമ്ഭവേസീ വാ ഇമേപി സബ്ബേ സത്താ ഭവന്തു സുഖിതത്താതി.

ഇദാനി ദീഘരസ്സമജ്ഝിമാദിതികത്തയദീപകേസു **ദീഘാ വാ**തിആദീസു ഛസു പദേസു **ദീഘാ**തി ദീഘത്തഭാവാ നാഗമച്ഛഗോധാദയോ. അനേകബ്യാമസതപ്പമാണാപി ഹി മഹാസമുദ്ദേ നാഗാനം അത്തഭാവാ അനേകയോജനപ്പമാണാപി മച്ഛഗോധാദീനം അത്തഭാവാ ഹോന്തി. **മഹന്താ**തി മഹന്തത്തഭാവാ ജലേ മച്ഛകച്ഛപാദയോ, ഥലേ ഹത്ഥിനാഗാദയോ, അമനുസ്സേസു ദാനവാദയോ. ആഹ ച - ''രാഹുഗ്ഗം അത്തഭാവീന''ന്തി (അം॰ നി॰ ൪.൧൫). തസ്സ ഹി അത്തഭാവോ ഉബ്ബേധേന ചത്താരി യോജനസഹസ്സാനി അട്ഠ ച യോജനസതാനി, ബാഹൂ ദ്വാദസയോജനസതപരിമാണാ, പഞ്ഞാസയോജനം ഭമുകന്തരം, തഥാ അങ്ഗുലന്തരികാ, ഹത്ഥതലാനി ദ്വേ യോജനസതാനീതി. **മജ്ഝിമാ**തി അസ്സഗോണമഹിംസസൂകരാദീനം അത്തഭാവാ. **രസ്സകാ**തി താസു താസു ജാതീസു വാമനാദയോ ദീഘമജ്ഝിമേഹി ഓമകപ്പമാണാ സത്താ. **അണുകാ**തി മംസചക്ഖുസ്സ അഗോചരാ, ദിബ്ബചക്ഖുവിസയാ ഉദകാദീസു നിബ്ബത്താ സുഖുമത്തഭാവാ സത്താ, ഊകാദയോ വാ. അപിച യേ താസു താസു ജാതീസു മഹന്തമജ്ഝിമേഹി ഥൂലമജ്ഝിമേഹി ച ഓമകപ്പമാണാ സത്താ, തേ അണുകാതി വേദിതബ്ബാ. **ഥൂലാ**തി പരിമണ്ഡലത്തഭാവാ മച്ഛകുമ്മസിപ്പികസമ്ബുകാദയോ സത്താ.

൧൪൭. ഏവം തീഹി തികേഹി അനവസേസതോ സത്തേ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി **''ദിട്ഠാ വാ യേവ അദിട്ഠാ''**തിആദീഹി തീഹി ദുകേഹിപി തേ സങ്ഗഹേത്വാ ദസ്സേതി.

തത്ഥ **ദിട്ഠാ**തി യേ അത്തനോ ചക്ഖുസ്സ ആപാഥമാഗതവസേന ദിട്ഠപുബ്ബാ. **അദിട്ഠാ**തി യേ പരസമുദ്ദപരസേലപരചക്കവാളാദീസു ഠിതാ. **''യേവ ദൂരേ വസന്തി അവിദൂരേ''**തി ഇമിനാ പന ദുകേന അത്തനോ അത്തഭാവസ്സ ദൂരേ ച അവിദൂരേ ച വസന്തേ സത്തേ ദസ്സേതി. തേ ഉപാദായുപാദാവസേന വേദിതബ്ബാ. അത്തനോ ഹി കായേ വസന്താ സത്താ അവിദൂരേ, ബഹികായേ വസന്താ ദൂരേ. തഥാ അന്തോഉപചാരേ വസന്താ അവിദൂരേ, ബഹിഉപചാരേ വസന്താ ദൂരേ. അത്തനോ വിഹാരേ ഗാമേ ജനപദേ ദീപേ ചക്കവാളേ വസന്താ അവിദൂരേ, പരചക്കവാളേ വസന്താ ദൂരേ വസന്തീതി വുച്ചന്തി.

ഭൂതാതി ജാതാ, അഭിനിബ്ബത്താ. യേ ഭൂതാ ഏവ, ന പുന ഭവിസ്സന്തീതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി, തേസം ഖീണാസവാനമേതം അധിവചനം. സമ്ഭവമേസന്തീതി **സമ്ഭവേസീ**. അപ്പഹീനഭവസംയോജനത്താ ആയതിമ്പി സമ്ഭവം ഏസന്താനം സേക്ഖപുഥുജ്ജനാനമേതം അധിവചനം. അഥ വാ ചതൂസു യോനീസു അണ്ഡജജലാബുജാ സത്താ യാവ അണ്ഡകോസം വത്ഥികോസഞ്ച ന ഭിന്ദന്തി, താവ സമ്ഭവേസീ നാമ. അണ്ഡകോസം വത്ഥികോസഞ്ച ഭിന്ദിത്വാ ബഹി നിക്ഖന്താ ഭൂതാ നാമ. സംസേദജാ ഓപപാതികാ ച പഠമചിത്തക്ഖണേ സമ്ഭവേസീ നാമ. ദുതിയചിത്തക്ഖണതോ പഭുതി ഭൂതാ നാമ. യേന വാ ഇരിയാപഥേന ജായന്തി, യാവ തതോ അഞ്ഞം ന പാപുണന്തി, താവ സമ്ഭവേസീ നാമ. തതോ പരം ഭൂതാതി.

൧൪൮. ഏവം ഭഗവാ ''സുഖിനോ വാ''തിആദീഹി അഡ്ഢതേയ്യാഹി ഗാഥാഹി നാനപ്പകാരതോ തേസം ഭിക്ഖൂനം ഹിതസുഖാഗമപത്ഥനാവസേന സത്തേസു മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അഹിതദുക്ഖാനാഗമപത്ഥനാവസേനാപി തം ദസ്സേന്തോ ആഹ **''ന പരോ പരം നികുബ്ബേഥാ''**തി. ഏസ പോരാണപാഠോ, ഇദാനി പന ''പരം ഹീ''തിപി പഠന്തി, അയം ന സോഭനോ.

തത്ഥ **പരോ**തി പരജനോ. **പര**ന്തി പരജനം. **ന നികുബ്ബേഥാ**തി ന വഞ്ചേയ്യ. **നാതിമഞ്ഞേഥാ**തി ന അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞേയ്യ. **കത്ഥചീ**തി കത്ഥചി ഓകാസേ, ഗാമേ വാ നിഗമേ വാ ഖേത്തേ വാ ഞാതിമജ്ഝേ വാ പൂഗമജ്ഝേ വാതിആദി. **ന**ന്തി ഏതം. **കഞ്ചീ**തി യം കഞ്ചി ഖത്തിയം വാ ബ്രാഹ്മണം വാ ഗഹട്ഠം വാ പബ്ബജിതം വാ സുഗതം വാ ദുഗ്ഗതം വാതിആദി. **ബ്യാരോസനാ പടിഘസഞ്ഞാ**തി കായവചീവികാരേഹി ബ്യാരോസനായ ച, മനോവികാരേന പടിഘസഞ്ഞായ ച. ''ബ്യാരോസനായ പടിഘസഞ്ഞായാ''തി ഹി വത്തബ്ബേ ''ബ്യാരോസനാ പടിഘസഞ്ഞാ''തി വുച്ചതി യഥാ ''സമ്മ ദഞ്ഞായ വിമുത്താ''തി വത്തബ്ബേ ''സമ്മ ദഞ്ഞാ വിമുത്താ''തി, യഥാ ച ''അനുപുബ്ബസിക്ഖായ അനുപുബ്ബകിരിയായ അനുപുബ്ബപടിപദായാ''തി വത്തബ്ബേ ''അനുപുബ്ബസിക്ഖാ അനുപുബ്ബകിരിയാ അനുപുബ്ബപടിപദാ''തി (അം॰ നി॰ ൮.൧൯; ഉദാ॰ ൪൫; ചൂളവ॰ ൩൮൪). **നാഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ദുക്ഖമിച്ഛേയ്യാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ദുക്ഖം ന ഇച്ഛേയ്യ. കിം വുത്തം ഹോതി? ന കേവലം ''സുഖിനോ വാ ഖേമിനോ വാ ഹോന്തൂ''തിആദി മനസികാരവസേനേവ മേത്തം ഭാവേയ്യ. കിം പന ''അഹോ വത യോ കോചി പരപുഗ്ഗലോ യം കഞ്ചി പരപുഗ്ഗലം വഞ്ചനാദീഹി നികതീഹി ന നികുബ്ബേഥ, ജാതിആദീഹി ച നവഹി മാനവത്ഥൂഹി കത്ഥചി പദേസേ യം കഞ്ചി പരപുഗ്ഗലം നാതിമഞ്ഞേയ്യ, അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ച ബ്യാരോസനായ വാ പടിഘസഞ്ഞായ വാ ദുക്ഖം ന ഇച്ഛേയ്യാ''തി ഏവമ്പി മനസി കരോന്തോ ഭാവേയ്യാതി.

൧൪൯. ഏവം അഹിതദുക്ഖാനാഗമപത്ഥനാവസേന അത്ഥതോ മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തമേവ ഉപമായ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മാതാ യഥാ നിയം പുത്ത"**ന്തി.

തസ്സത്ഥോ - യഥാ മാതാ **നിയം പുത്തം** അത്തനി ജാതം ഓരസം പുത്തം, തഞ്ച **ഏകപുത്തമേവ ആയുസാ അനുരക്ഖേ,** തസ്സ ദുക്ഖാഗമപടിബാഹനത്ഥം അത്തനോ ആയുമ്പി ചജിത്വാ തം അനുരക്ഖേ, **ഏവമ്പി സബ്ബഭൂതേസു** ഇദം **മേത്തമാനസം ഭാവയേ,** പുനപ്പുനം ജനയേ വഡ്ഢയേ, തഞ്ച അപരിമാണസത്താരമ്മണവസേന ഏകസ്മിം വാ സത്തേ അനവസേസഫരണവസേന **അപരിമാണം** ഭാവയേതി.

൧൫൦. ഏവം സബ്ബാകാരേന മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സേവ വഡ്ഢനം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മേത്തഞ്ച സബ്ബലോകസ്മീ"**തി.

തത്ഥ മിജ്ജതി തായതി ചാതി മിത്തോ, ഹിതജ്ഝാസയതായ സിനിയ്ഹതി, അഹിതാഗമതോ രക്ഖതി ചാതി അത്ഥോ. മിത്തസ്സ ഭാവോ **മേത്തം. സബ്ബസ്മി**ന്തി അനവസേസേ. **ലോകസ്മി**ന്തി സത്തലോകേ. മനസി ഭവന്തി **മാനസം**. തഞ്ഹി ചിത്തസമ്പയുത്തത്താ ഏവം വുത്തം. **ഭാവയേ**തി വഡ്ഢയേ. നാസ്സ പരിമാണന്തി **അപരിമാണം,** അപ്പമാണസത്താരമ്മണതായ ഏവം വുത്തം. **ഉദ്ധ**ന്തി ഉപരി. തേന അരൂപഭവം ഗണ്ഹാതി. **അധോ**തി ഹേട്ഠാ. തേന കാമഭവം ഗണ്ഹാതി. **തിരിയ**ന്തി വേമജ്ഝം. തേന രൂപഭവം ഗണ്ഹാതി. **അസമ്ബാധ**ന്തി സമ്ബാധവിരഹിതം, ഭിന്നസീമന്തി വുത്തം ഹോതി. സീമാ നാമ പച്ചത്ഥികോ വുച്ചതി, തസ്മിമ്പി പവത്തന്തി അത്ഥോ. **അവേര**ന്തി വേരവിരഹിതം, അന്തരന്തരാപി വേരചേതനാപാതുഭാവവിരഹിതന്തി വുത്തം ഹോതി. **അസപത്ത**ന്തി വിഗതപച്ചത്ഥികം. മേത്താവിഹാരീ ഹി പുഗ്ഗലോ മനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി, അമനുസ്സാനം പിയോ ഹോതി, നാസ്സ കോചി പച്ചത്ഥികോ ഹോതി, തേനസ്സ തം മാനസം വിഗതപച്ചത്ഥികത്താ "അസപത്ത"ന്തി വുച്ചതി. പരിയായവചനഞ്ഹി ഏതം, യദിദം പച്ചത്ഥികോ സപത്തോതി. അയം അനുപദതോ അത്ഥവണ്ണനാ.

അയം പനേത്ഥ അധിപ്പേതത്ഥവണ്ണനാ - യദേതം "ഏവമ്പി സബ്ബഭൂതേസു മാനസം ഭാവയേ അപരിമാണ"ന്തി വുത്തം. തഞ്ചേതം അപരിമാണം മേത്തം മാനസം സബ്ബലോകസ്മിം ഭാവയേ വഡ്ഢയേ, വുഡ്ഢിം, വിരൂള്ഹിം, വേപുല്ലം ഗമയേ. കഥം? **ഉദ്ധം അധോ ച തിരിയഞ്ച,** ഉദ്ധം യാവ ഭവഗ്ഗാ, അധോ യാവ അവീചിതോ, തിരിയം യാവ അവസേസദിസാ. ഉദ്ധം വാ ആരുപ്പം, അധോ കാമധാതും, തിരിയം രൂപധാതും അനവസേസം ഫരന്തോ. ഏവം ഭാവേന്തോപി ച തം യഥാ അസമ്ബാധം, അവേരം, അസപത്തഞ്ച, ഹോതി തഥാ സമ്ബാധവേരസപത്താഭാവം കരോന്തോ ഭാവയേ. യം വാ തം ഭാവനാസമ്പദം പത്തം സബ്ബത്ഥ ഓകാസലാഭവസേന അസമ്ബാധം. അത്തനോ പരേസു ആഘാതപടിവിനയേന അവേരം, അത്തനി ച പരേസം ആഘാതപടിവിനയേന അസപത്തം ഹോതി, തം അസമ്ബാധം അവേരം അസപത്തം അപരിമാണം മേത്തം മാനസം ഉദ്ധം അധോ തിരിയഞ്ചാതി തിവിധപരിച്ഛേദേ സബ്ബലോകസ്മിം ഭാവയേ വഡ്ഢയേതി.

൧൫൧. ഏവം മേത്താഭാവനായ വഡ്ഢനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തം ഭാവനമനുയുത്തസ്സ വിഹരതോ ഇരിയാപഥനിയമാഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തിട്ഠം ചരം...പേ॰... അധിട്ഠേയ്യാ"**തി.

തസ്സത്ഥോ - ഏവമേതം മേത്തം മാനസം ഭാവേന്തോ സോ "നിസീദതി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ, ഉജും കായം പണിധായാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൭; വിഭ॰ ൫൦൮) വിയ ഇരിയാപഥനിയമം അകത്വാ യഥാസുഖം അഞ്ഞതരഞ്ഞതരഇരിയാപഥബാധനവിനോദനം കരോന്തോ തിട്ഠം വാ ചരം വാ നിസിന്നോ വാ സയാനോ വാ യാവതാ വിഗതമിദ്ധോ അസ്സ, അഥ ഏതം മേത്താഝാനസ്സതിം അധിട്ഠേയ്യ.

അഥ വാ ഏവം മേത്താഭാവനായ വഡ്ഢനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വസീഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തിട്ഠം ചര"**ന്തി. വസിപ്പത്തോ ഹി തിട്ഠം വാ ചരം വാ നിസിന്നോ വാ സയാനോ വാ യാവതാ ഇരിയാപഥേന ഏതം മേത്താഝാനസ്സതിം അധിട്ഠാതുകാമോ ഹോതി. അഥ വാ തിട്ഠം വാ ചരം വാതി ന തസ്സ ഠാനാദീനി അന്തരായകരാനി ഹോന്തി, അപിച ഖോ സോ യാവതാ ഏതം മേത്താഝാനസ്സതിം അധിട്ഠാതുകാമോ ഹോതി, താവതാ വിതമിദ്ധോ ഹുത്വാ അധിട്ഠാതി, നത്ഥി തസ്സ തത്ഥ ദന്ധായിതത്തം. തേനാഹ **"തിട്ഠം ചരം നിസിന്നോ വ സയാനോ, യാവതാസ്സ വിതമിദ്ധോ. ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാ"**തി.

തസ്സായമധിപ്പായോ - യം തം "മേത്തഞ്ച സബ്ബലോകസ്മി, മാനസം ഭാവയേ"തി വുത്തം, തം തഥാ ഭാവയേ, യഥാ ഠാനാദീസു യാവതാ ഇരിയാപഥേന, ഠാനാദീനി വാ അനാദിയിത്വാ യാവതാ ഏതം മേത്താഝാനസ്സതിം അധിട്ഠാതുകാമോ അസ്സ, താവതാ വിതമിദ്ധോ ഹുത്വാ ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാതി.

ഏവം മേത്താഭാവനായ വസീഭാവം ദസ്സേന്തോ "ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാ"തി തസ്മിം മേത്താവിഹാരേ നിയോജേത്വാ ഇദാനി തം വിഹാരം ഥുനന്തോ ആഹ **"ബ്രഹ്മമേതം വിഹാരമിധമാഹൂ"**തി.

തസ്സത്ഥോ - യ്വായം "സുഖിനോവ ഖേമിനോ ഹോന്തൂ"തിആദിം കത്വാ യാവ "ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാ"തി സംവണ്ണിതോ മേത്താവിഹാരോ, **ഏതം** ചതൂസു ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയഇരിയാപഥവിഹാരേസു നിദ്ദോസത്താ അത്തനോപി പരേസമ്പി അത്ഥകരത്താ ച **ഇധ** അരിയസ്സ ധമ്മവിനയേ **ബ്രഹ്മവിഹാരമാഹു,** സേട്ഠവിഹാരമാഹൂതി. യതോ സതതം സമിതം അബ്ബോകിണ്ണം തിട്ഠം ചരം നിസിന്നോ വാ സയാനോ വാ യാവതാസ്സ വിതമിദ്ധോ, ഏതം സതിം അധിട്ഠേയ്യാതി.

൧൫൨. ഏവം ഭഗവാ തേസം ഭിക്ഖൂനം നാനപ്പകാരതോ മേത്താഭാവനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ മേത്താ സത്താരമ്മണത്താ അത്തദിട്ഠിയാ ആസന്നാ ഹോതി തസ്മാ ദിട്ഠിഗഹണനിസേധനമുഖേന തേസം ഭിക്ഖൂനം തദേവ മേത്താഝാനം പാദകം കത്വാ അരിയഭൂമിപ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ദിട്ഠിഞ്ച അനുപഗ്ഗമ്മാ"**തി. ഇമായ ഗാഥായ ദേസനം സമാപേസി.

തസ്സത്ഥോ - യ്വായം "ബ്രഹ്മമേതം വിഹാരമിധമാഹൂ"തി സംവണ്ണിതോ മേത്താഝാനവിഹാരോ, തതോ വുട്ഠായ യേ തത്ഥ വിതക്കവിചാരാദയോ ധമ്മാ, തേ, തേസഞ്ച വത്ഥാദിഅനുസാരേന രൂപധമ്മേ പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഇമിനാ നാമരൂപപരിച്ഛേദേന "സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജോയം, ന ഇധ സത്തൂപലബ്ഭതീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൧) ഏവം **ദിട്ഠിഞ്ച അനുപഗ്ഗമ്മ** അനുപുബ്ബേന ലോകുത്തരസീലേന **സീലവാ** ഹുത്വാ ലോകുത്തരസീലസമ്പയുത്തേനേവ സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്മാദിട്ഠിസങ്ഖാതേന **ദസ്സനേന സമ്പന്നോ**. തതോ പരം യോപായം വത്ഥുകാമേസു ഗേധോ കിലേസകാമോ അപ്പഹീനോ ഹോതി, തമ്പി സകദാഗാമിഅനാഗാമിമഗ്ഗേഹി തനുഭാവേന അനവസേസപ്പഹാനേന ച **കാമേസു ഗേധം വിനേയ്യ** വിനയിത്വാ വൂപസമേത്വാ **ന ഹി ജാതു ഗബ്ഭസേയ്യ പുന രേതി** ഏകംസേനേവ പുന ഗബ്ഭസേയ്യം ന ഏതി, സുദ്ധാവാസേസു നിബ്ബത്തിത്വാ തത്ഥേവ അരഹത്തം പാപുണിത്വാ പരിനിബ്ബാതീതി.

ഏവം ഭഗവാ ദേസനം സമാപേത്വാ തേ ഭിക്ഖൂ ആഹ - "ഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മിംയേവ വനസണ്ഡേ വിഹരഥ. ഇമഞ്ച സുത്തം മാസസ്സ അട്ഠസു ധമ്മസ്സവനദിവസേസു ഗണ്ഡിം ആകോടേത്വാ ഉസ്സാരേഥ, ധമ്മകഥം കരോഥ, സാകച്ഛഥ, അനുമോദഥ, ഇദമേവ കമ്മട്ഠാനം ആസേവഥ, ഭാവേഥ, ബഹുലീകരോഥ. തേപി വോ അമനുസ്സാ തം ഭേരവാരമ്മണം ന ദസ്സേസ്സന്തി, അഞ്ഞദത്ഥു അത്ഥകാമാ ഹിതകാമാ ഭവിസ്സന്തീ"തി. തേ "സാധൂ"തി ഭഗവതോ പടിസ്സുണിത്വാ ഉട്ഠായാസനാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ, പദക്ഖിണം കത്വാ, തത്ഥ ഗന്ത്വാ, തഥാ അകംസു. ദേവതായോ ച "ഭദന്താ അമ്ഹാകം അത്ഥകാമാ ഹിതകാമാ"തി പീതിസോമനസ്സജാതാ ഹുത്വാ സയമേവ സേനാസനം സമ്മജ്ജന്തി, ഉണ്ഹോദകം പടിയാദേന്തി, പിട്ഠിപരികമ്മപാദപരികമ്മം കരോന്തി, ആരക്ഖം സംവിദഹന്തി. തേ ഭിക്ഖൂ തഥേവ മേത്തം ഭാവേത്വാ തമേവ ച പാദകം കത്വാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ സബ്ബേവ തസ്മിംയേവ അന്തോതേമാസേ അഗ്ഗഫലം അരഹത്തം പാപുണിത്വാ മഹാപവാരണായ വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസുന്തി.

> ഏവഞ്ഹി അത്ഥകുസലേന തഥാഗതേന,
> ധമ്മിസ്സരേന കഥിതം കരണീയമത്ഥം;
> കത്വാനുഭുയ്യ പരമം ഹദയസ്സ സന്തിം,
> സന്തം പദം അഭിസമേന്തി സമത്തപഞ്ഞാ.
>
> തസ്മാ ഹി തം അമതമബ്ഭുതമരിയകന്തം,
> സന്തം പദം അഭിസമേച്ച വിഹരിതുകാമോ;
> വിഞ്ഞൂ ജനോ വിമലസീലസമാധിപഞ്ഞാ,
> ഭേദം കരേയ്യ സതതം കരണീയമത്ഥന്തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ മേത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ഹേമവതസുത്തവണ്ണനാ

അജ്ജ പന്നരസോതി ഹേമവതസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? പുച്ഛാവസികാ ഉപ്പത്തി. ഹേമവതേന ഹി പുട്ഠോ ഭഗവാ "ഛസു ലോകോ സമുപ്പന്നോ"തിആദീനി അഭാസി. തത്ഥ "അജ്ജ പന്നരസോ"തിആദി

സാതാഗിരേന വുത്തം, “ഇതി സാതാഗിരോ”തിആദി സങ്ഗീതികാരേഹി, “കച്ചിമനോ”തിആദി ഹേമവതേന, “ഛസു ലോകോ”തിആദി ഭഗവതാ, തം സബ്ബമ്പി സമോധാനേത്വാ “ഹേമവതസുത്ത”ന്തി വുച്ചതി. “സാതാഗിരിസുത്ത”ന്തി ഏകച്ചേഹി.

തത്ഥ യായം “അജ്ജ പന്നരസോ”തിആദി ഗാഥാ. തസ്സാ ഉപ്പത്തി - ഇമസ്മിംയേവ ഭദ്ദകപ്പേ വീസതിവസ്സസഹസ്സായുകേസു പുരിസേസു ഉപ്പജ്ജിത്വാ സോളസവസ്സസഹസ്സായുകാനി ഠത്വാ പരിനിബ്ബുതസ്സ ഭഗവതോ കസ്സപസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ മഹതിയാ പൂജായ സരീരകിച്ചം അകംസു. തസ്സ ധാതുയോ അവികിരിത്വാ സുവണ്ണക്ഖന്ധോ വിയ ഏകഗ്ഘനാ ഹുത്വാ അട്ഠംസു. ദീഘായുകബുദ്ധാനഞ്ഹി ഏസാ ധമ്മതാ. അപ്പായുകബുദ്ധാ പന യസ്മാ ബഹുതരേന ജനേന അദിട്ഠാ ഏവ പരിനിബ്ബായന്തി, തസ്മാ ധാതുപൂജമ്പി കത്വാ “തത്ഥ തത്ഥ ജനാ പുഞ്ഞം പസവിസ്സന്തീ”തി അനുകമ്പായ “ധാതുയോ വികിരന്തൂ”തി അധിട്ഠഹന്തി. തേന തേസം സുവണ്ണചുണ്ണാനി വിയ ധാതുയോ വികിരന്തി, സേയ്യഥാപി അമ്ഹാകം ഭഗവതോ.

മനുസ്സാ തസ്സ ഭഗവതോ ഏകംയേവ ധാതുഘരം കത്വാ ചേതിയം പതിട്ഠാപേസും യോജനം ഉബ്ബേധേന പരിക്ഖേപേന ച. തസ്സ ഏകേകഗാവുതന്തരാനി ചത്താരി ദ്വാരാനി അഹേസും. ഏകം ദ്വാരം കികീ രാജാ അഗ്ഗഹേസി; ഏകം തസ്സേവ പുത്തോ പഥവിന്ധരോ നാമ; ഏകം സേനാപതിപമുഖാ അമച്ചാ; ഏകം സേട്ഠിപമുഖാ ജാനപദാ രത്തസുവണ്ണമയാ ഏകഗ്ഘനാ സുവണ്ണരസപടിഭാഗാ ച നാനാരതനമയാ ഇട്ഠകാ അഹേസും ഏകേകാ സതസഹസ്സഗ്ഘനികാ. തേ ഹരിതാലമനോസിലാഹി മത്തികാകിച്ചം സുരഭിതേലേന ഉദകകിച്ചഞ്ച കത്വാ തം ചേതിയം പതിട്ഠാപേസും.

ഏവം പതിട്ഠിതേ ചേതിയേ ദ്വേ കുലപുത്താ സഹായകാ നിക്ഖമിത്വാ സമ്മുഖസാവകാനം ഥേരാനം സന്തികേ പബ്ബജിംസു. ദീഘായുകബുദ്ധാനഞ്ഹി സമ്മുഖസാവകായേവ പബ്ബാജേന്തി, ഉപസമ്പാദേന്തി, നിസ്സയം ദേന്തി, ഇതരേ ന ലഭന്തി. തതോ തേ കുലപുത്താ “സാസനേ, ഭന്തേ, കതി ധുരാനീ”തി പുച്ഛിംസു. ഥേരാ “ദ്വേ ധുരാനീ”തി കഥേസും - “വാസധുരം, പരിയത്തിധുരഞ്ചാ”തി. തത്ഥ പബ്ബജിതേന കുലപുത്തേന ആചരിയുപജ്ഝായാനം സന്തികേ പഞ്ച വസ്സാനി വസിത്വാ, വത്തപടിവത്തം പൂരേത്വാ, പാതിമോക്ഖം ദ്വേ തീണി ഭാണവാരസുത്തന്താനി ച പഗുണം കത്വാ, കമ്മട്ഠാനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ, കുലേ വാ ഗണേ വാ നിരാലയേന അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ, അരഹത്തസച്ഛികിരിയായ ഘടിതബ്ബം വായമിതബ്ബം, ഏതം **വാസധുരം**. അത്തനോ ഥാമേന പന ഏകം വാ നികായം പരിയാപുണിത്വാ ദ്വേ വാ പഞ്ച വാ നികായേ പരിയത്തിതോ ച അത്ഥതോ ച സുവിസദം സാസനം അനുയുഞ്ജിതബ്ബം, ഏതം **പരിയത്തിധുര**ന്തി. അഥ തേ കുലപുത്താ “ദ്വിന്നം ധുരാനം വാസധുരമേവ സേട്ഠ”ന്തി വത്വാ “മയം പനമ്ഹാ ദഹരാ, വുഡ്ഢകാലേ വാസധുരം പരിപൂരേസ്സാമ, പരിയത്തിധുരം താവ പൂരേമാ”തി പരിയത്തിം ആരഭിംസു. തേ പകതിയാവ പഞ്ഞവന്തോ നചിരസ്സേവ സകലേ ബുദ്ധവചനേ പകതഞ്ഞനോ വിനയേ ച അതിവിയ വിനിച്ഛയകുസലാ അഹേസും. തേസം പരിയത്തിം നിസ്സായ പരിവാരോ ഉപ്പജ്ജി, പരിവാരം നിസ്സായ ലാഭോ, ഏകമേകസ്സ പഞ്ചസതപഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ പരിവാരാ അഹേസും. തേ സത്ഥുസാസനം ദീപേന്താ വിഹരിംസു, പുന ബുദ്ധകാലോ വിയ അഹോസി.

തദാ ദ്വേ ഭിക്ഖൂ ഗാമകാവാസേ വിഹരന്തി ധമ്മവാദീ ച അധമ്മവാദീ ച. അധമ്മവാദീ ചണ്ഡോ ഹോതി ഫരുസോ, മുഖരോ, തസ്സ അജ്ഝാചാരോ ഇതരസ്സ പാകടോ ഹോതി. തതോ നം “ഇദം തേ, ആവുസോ, കമ്മം സാസനസ്സ അപ്പതിരൂപ”ന്തി ചോദേസി. സോ “കിം തേ ദിട്ഠം, കിം സുത”ന്തി വിക്ഖിപതി. ഇതരോ “വിനയധരാ ജാനിസ്സന്തീ”തി ആഹ. തതോ അധമ്മവാദീ “സചേ ഇമം വത്ഥും വിനയധരാ വിനിച്ഛിനിസ്സന്തി, അദ്ധാ മേ സാസനേ പതിട്ഠാ ന ഭവിസ്സതീ”തി ഞത്വാ അത്തനോ പക്ഖം കാതുകാമോ താവദേവ പരിക്ഖാരേ ആദായ തേ ദ്വേ ഥേരേ ഉപസങ്കമിത്വാ സമണപരിക്ഖാരേ ദത്വാ തേസം നിസ്സയേന വിഹരിതുമാരദ്ധോ. സബ്ബഞ്ച നേസം ഉപട്ഠാനം കരോന്തോ സക്കച്ചം വത്തപടിവത്തം പൂരേതുകാമോ വിയ അകാസി. തതോ ഏകദിവസം ഉപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ വന്ദിത്വാ തേഹി വിസ്സജ്ജിയമാനോപി അട്ഠാസിയേവ. ഥേരാ “കിഞ്ചി വത്തബ്ബമത്ഥീ”തി തം പുച്ഛിംസു. സോ “ആമ, ഭന്തേ, ഏകേന മേ ഭിക്ഖുനാ സഹ അജ്ഝാചാരം പടിച്ച വിവാദോ അത്ഥി. സോ യദി തം വത്ഥും ഇധാഗന്ത്വാ ആരോചേതി, യഥാവിനിച്ഛയം ന വിനിച്ഛിനിതബ്ബ”ന്തി. ഥേരാ “ഓസടം വത്ഥും യഥാവിനിച്ഛയം ന വിനിച്ഛിനിതും ന വട്ടതീ”തി ആഹംസു. സോ “ഏവം കരിയമാനേ, ഭന്തേ, മമ സാസനേ പതിട്ഠാ നത്ഥി, മയ്ഹേതം പാപം ഹോതു, മാ തുമ്ഹേ വിനിച്ഛിനഥാ”തി. തേ തേന നിപ്പീളിയമാനാ സമ്പടിച്ഛിംസു. സോ തേസം പടിഞ്ഞം ഗഹേത്വാ പുന തം ആവാസം ഗന്ത്വാ “സബ്ബം വിനയധരാനം സന്തികേ നിട്ഠിത”ന്തി തം ധമ്മവാദിം സുട്ഠുതരം അവമഞ്ഞന്തോ ഫരുസേന സമുദാചരതി. ധമ്മവാദീ “നിസ്സങ്കോ അയം ജാതോ”തി താവദേവ നിക്ഖമിത്വാ ഥേരാനം പരിവാരം ഭിക്ഖുസഹസ്സം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - “നനു, ആവുസോ, ഓസടം വത്ഥു യഥാധമ്മം വിനിച്ഛിനിതബ്ബം, അനോസരാപേത്വാ ഏവ വാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അച്ചയം ദേസാപേത്വാ സാമഗ്ഗീ കാതബ്ബാ. ഇമേ പന ഥേരാ നേവ വത്ഥും

വിനിച്ഛിനിംസു, ന സാമഗ്ഗിം അകംസു. കിം നാമേത''ന്തി? തേപി സുത്വാ തുണ്ഹീ അഹേസും - ''നൂന കിഞ്ചി ആചരിയേഹി ഞാത''ന്തി. തതോ അധമ്മവാദീ ഓകാസം ലഭിത്വാ ''ത്വം പുബ്ബേ 'വിനയധരാ ജാനിസ്സന്തീ'തി ഭണസി. ഇദാനി തേസം വിനയധരാനം ആരോചേഹി തം വത്ഥു''ന്തി ധമ്മവാദിം പീളേത്വാ ''അജ്ജതഗ്ഗേ പരാജിതോ ത്വം, മാ തം ആവാസം ആഗച്ഛീ''തി വത്വാ പക്കാമി. തതോ ധമ്മവാദീ ഥേരേ ഉപസങ്കമിത്വാ ''തുമ്ഹേ സാസനം അനപേക്ഖിത്വാ 'അമ്ഹേ ഉപട്ഠേസി പരിതോസേസീ'തി പുഗ്ഗലമേവ അപേക്ഖിത്ഥ, സാസനം അരക്ഖിത്വാ പുഗ്ഗലം രക്ഖിത്ഥ, അജ്ജതഗ്ഗേ ദാനി തുമ്ഹാകം വിനിച്ഛയം വിനിച്ഛിനിതും ന വട്ടതി, അജ്ജ പരിനിബ്ബുതോ കസ്സപോ ഭഗവാ''തി മഹാസദ്ദേന കന്ദിത്വാ ''നട്ഠം സത്ഥു സാസന''ന്തി പരിദേവമാനോ പക്കാമി.

അഥ ഖോ തേ ഭിക്ഖൂ സംവിഗ്ഗമാനസാ ''മയം പുഗ്ഗലമനുരക്ഖന്താ സാസനരതനം സോബ്ഭേ പക്ഖിപിമ്ഹാ''തി കുക്കുച്ചം ഉപ്പാദേസും . തേ തേനേവ കുക്കുച്ചേന ഉപഹതാസയത്താ കാലം കത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിതുമസക്കോന്താ ഏകാചരിയോ ഹിമവതി ഹേമവതേ പബ്ബതേ നിബ്ബത്തി **ഹേമവതോ യക്ഖോ**തി നാമേന. ദുതിയാചരിയോ മജ്ഝിമദേസേ സാതപബ്ബതേ **സാതാഗിരോ**തി നാമേന. തേപി നേസം പരിവാരാ ഭിക്ഖൂ തേസംയേവ അനുവത്തിത്വാ സഗ്ഗേ നിബ്ബത്തിതുമസക്കോന്താ തേസം പരിവാരാ യക്ഖാവ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തിംസു. തേസം പന പച്ചയദായകാ ഗഹട്ഠാ ദേവലോകേ നിബ്ബതിംസു. ഹേമവതസാതാഗിരാ അട്ഠവീസതിയക്ഖസേനാപതീനമബ്ഭന്തരാ മഹാനുഭാവാ യക്ഖരാജാനോ അഹേസും.

യക്ഖസേനാപതീനഞ്ച അയം ധമ്മതാ - മാസേ മാസേ അട്ഠ ദിവസാനി ധമ്മവിനിച്ഛയത്ഥം ഹിമവതി മനോസിലാതലേ നാഗവതിമണ്ഡപേ ദേവതാനം സന്നിപാതോ ഹോതി, തത്ഥ സന്നിപതിതബ്ബന്തി. അഥ സാതാഗിരഹേമവതാ തസ്മിം സമാഗമേ അഞ്ഞമഞ്ഞം ദിസ്വാ സഞ്ജാനിംസു - ''ത്വം, സമ്മ, കുഹിം ഉപ്പന്നോ, ത്വം കുഹി''ന്തി അത്തനോ അത്തനോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനഞ്ച പുച്ഛിത്വാ വിപ്പടിസാരിനോ അഹേസും. ''നട്ഠാ മയം, സമ്മ, പുബ്ബേ വീസതി വസ്സസഹസ്സാനി സമണധമ്മം കത്വാ ഏകം പാപസഹായം നിസ്സായ യക്ഖയോനിയം ഉപ്പന്നാ, അമ്ഹാകം പന പച്ചയദായകാ കാമാവചരദേവേസു നിബ്ബത്താ''തി. അഥ സാതാഗിരോ ആഹ - ''മാരിസ, ഹിമവാ നാമ അച്ഛരിയബ്ഭുതസമ്മതോ, കിഞ്ചി അച്ഛരിയം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ മമാപി ആരോചേയ്യാസീ''തി. ഹേമവതോപി ആഹ - ''മാരിസ, മജ്ഝിമദേസോ നാമ അച്ഛരിയബ്ഭുതസമ്മതോ, കിഞ്ചി അച്ഛരിയം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ മമാപി ആരോചേയ്യാസീ''തി. ഏവം തേസു ദ്വീസു സഹായേസു അഞ്ഞമഞ്ഞം കതികം കത്വാ, തമേവ ഉപ്പത്തിം അവിവജ്ജേത്വാ വസമാനേസു ഏകം ബുദ്ധന്തരം വീതിവത്തം, മഹാപഥവീ ഏകയോജനതിഗാവുതമത്തം ഉസ്സദാ.

അഥമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ ദീപങ്കരപാദമൂലേ കതപണിധാനോ യാവ വേസ്സന്തരജാതകം, താവ പാരമിയോ പൂരേത്വാ, തുസിതഭവനേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ, തത്ഥ യാവതായുകം ഠത്വാ, ധമ്മപദനിദാനേ വുത്തനയേന ദേവതാഹി ആയാചിതോ പഞ്ച മഹാവിലോകനാനി വിലോകേത്വാ, ദേവതാനം ആരോചേത്വാ, ദ്വത്തിംസായ പുബ്ബനിമിത്തേസു വത്തമാനേസു ഇധ പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി ദസസഹസ്സിലോകധാതും കമ്പേത്വാ. താനി ദിസ്വാപി ഇമേ രാജയക്ഖാ ''ഇമിനാ കാരണേന നിബ്ബത്താനീ''തി ന ജാനിംസു. ''ഖിഡ്ഡാപസുതത്താ നേവാദ്ദസംസൂ''തി ഏകേ. ഏസ നയോ ജാതിയം അഭിനിക്ഖമനേ ബോധിയഞ്ച. ധമ്മചക്കപ്പവത്തനേ പന പഞ്ചവഗ്ഗിയേ ആമന്തേത്വാ ഭഗവതി തിപരിവട്ടം ദ്വാദസാകാരം വരധമ്മചക്കം പവത്തേന്തേ മഹാഭൂമിചാലം പുബ്ബനിമിത്തം പാടിഹാരിയാനി ച ഏതേസം ഏകോ സാതാഗിരോയേവ പഠമം അദ്ദസ. നിബ്ബത്തികാരണഞ്ച തേസം ഞത്വാ സപരിസോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമ്മ ധമ്മദേസനം അസ്സോസി, ന ച കിഞ്ചി വിസേസം അധിഗച്ഛി. കസ്മാ? സോ ഹി ധമ്മം സുണന്തോ ഹേമവതം അനുസ്സരിത്വാ ''ആഗതോ നു ഖോ മേ സഹായകോ, നോ''തി പരിസം ഓലോകേത്വാ തം അപസ്സന്തോ ''വഞ്ചിതോ മേ സഹായോ, യോ ഏവം വിചിത്രപടിഭാനം ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം ന സുണാതീ''തി വിക്ഖിത്തചിത്തോ അഹോസി. ഭഗവാ ച അത്ഥങ്ഗതേപി ച സൂരിയേ ദേസനം ന നിട്ഠാപേസി.

അഥ സാതാഗിരോ ''സഹായം ഗഹേത്വാ തേന സഹാഗമ്മ ധമ്മദേസനം സോസ്സാമീ''തി ഹത്ഥിയാനഅസ്സയാനഗരുളയാനാദീനി മാപേത്വാ പഞ്ചഹി യക്ഖസതേഹി പരിവുതോ ഹിമവന്താഭിമുഖോ പായാസി, തദാ ഹേമവതോപി. യസ്മാ പടിസന്ധിജാതി-അഭിനിക്ഖമന-ബോധിപരിനിബ്ബാനേസ്വേവ ദ്വത്തിംസ പുബ്ബനിമിത്താനി ഹുത്വാവ പതിവിഗച്ഛന്തി, ന ചിരട്ഠിതികാനി ഹോന്തി, ധമ്മചക്കപവത്തനേ പന താനി സവിസേസാനി ഹുത്വാ, ചിരതരം ഠത്വാ നിരുജ്ഝന്തി, തസ്മാ ഹിമവതി തം അച്ഛരിയപാതുഭാവം ദിസ്വാ ''യതോ അഹം ജാതോ, ന കദാചി അയം പബ്ബതോ ഏവം അഭിരാമോ ഭൂതപുബ്ബോ, ഹന്ദ ദാനി മമ സഹായം ഗഹേത്വാ ആഗമ്മ തേന സഹ ഇമം പുപ്ഫസിരിം അനുഭവിസ്സാമീ''തി തഥേവ മജ്ഝിമദേസാഭിമുഖോ ആഗച്ഛതി. തേ ഉഭോപി രാജഗഹസ്സ ഉപരി സമാഗന്ത്വാ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ആഗമനകാരണം പുച്ഛിംസു. ഹേമവതോ ആഹ - ''യതോ അഹം, മാരിസ, ജാതോ, നായം പബ്ബതോ ഏവം അകാലകുസുമിതേഹി രുക്ഖേഹി അഭിരാമോ ഭൂതപുബ്ബോ, തസ്മാ ഏതം പുപ്ഫസിരിം തയാ

സദ്ധിം അനുഭവിസ്സാമീതി ആഗതോമ്ഹീ"തി . സാതാഗിരോ ആഹ - "ജാനാസി, പന, ത്വം മാരിസ, യേന കാരണേന ഇമം അകാലപുപ്ഫപാടിഹാരിയം ജാത"ന്തി? "ന ജാനാമി, മാരിസാ"തി. "ഇമം, മാരിസ, പാടിഹാരിയം ന കേവല ഹിമവന്തേയേവ, അപിച ഖോ പന ദസസഹസ്സിലോകധാതൂസു നിബ്ബത്തം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, അജ്ജ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി, തേന കാരണേനാ"തി. ഏവം സാതാഗിരോ ഹേമവതസ്സ ബുദ്ധുപ്പാദം കഥേത്വാ, തം ഭഗവതോ സന്തികം ആനേതുകാമോ ഇമം ഗാഥമാഹ. കേചി പന ഗോതമകേ ചേതിയേ വിഹരന്തേ ഭഗവതി അയമേവമാഹാതി ഭണന്തി **"അജ്ജ പന്നരസോ"**തി.

൧൫൩. തത്ഥ **അജ്ജാ**തി അയം രത്തിന്ദിവോ പക്ഖഗണനതോ **പന്നരസോ,** ഉപവസിതബ്ബതോ **ഉപോസഥോ**. തീസു വാ ഉപോസഥേസു അജ്ജ പന്നരസോ ഉപോസഥോ, ന ചാതുദ്ദസീ ഉപോസഥോ, ന സാമഗ്ഗീഉപോസഥോ. യസ്മാ വാ പാതിമോക്ഖുദ്ദേസഅട്ഠങ്ഗഉപവാസപഞ്ഞത്തിദിവസാദീസു സമ്ബഹുലേസു അത്ഥേസു ഉപോസഥസദ്ദോ വത്തതി. "ആയാമാവുസോ, കപ്പിന, ഉപോസഥം ഗമിസ്സാമാ"തിആദീസു ഹി പാതിമോക്ഖുദ്ദേസേ ഉപോസഥസദ്ദോ. "ഏവം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതോ ഖോ വിസാഖേ ഉപോസഥോ ഉപവുത്ഥോ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൪൩) പാണാതിപാതാ വേരമണിആദികേസു അട്ഠങ്ഗേസു. "സുദ്ധസ്സ വേ സദാ ഫഗ്ഗു, സുദ്ധസ്സുപോസഥോ സദാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൭൯) ഉപവാസേ. "ഉപോസഥോ നാമ നാഗരാജാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൬; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൮) പഞ്ഞത്തിയം. "തദഹുപോസഥേ പന്നരസേ സീസംന്ഹാതസ്സാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൮൫; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൬) ദിവസേ. തസ്മാ അവസേസത്ഥം പടിക്ഖിപിത്വാ ആസാള്ഹീപുണ്ണമദിവസംയേവ നിയാമേന്തോ ആഹ - "അജ്ജ പന്നരസോ ഉപോസഥോ"തി. പാടിപദോ ദുതിയോതി ഏവം ഗണിയമാനേ അജ്ജ പന്നരസോ ദിവസോതി അത്ഥോ.

ദിവി ഭവാനി ദിബ്ബാനി, ദിബ്ബാനി ഏത്ഥ അത്ഥീതി **ദിബ്ബാ**. കാനി താനി? രൂപാനി. തഞ്ഹി രത്തിം ദേവാനം ദസസഹസ്സിലോകധാതുതോ സന്നിപതിതാനം സരീരവത്ഥാഭരണവിമാനപ്പഭാഹി അബ്ഭാദിഉപക്കിലേസവിരഹിതായ ചന്ദപ്പഭായ ച സകലജമ്ബുദീപോ അലങ്കതോ അഹോസി. വിസേസാലങ്കതോ ച പരമവിസുദ്ധിദേവസ്സ ഭഗവതോ സരീരപ്പഭായ. തേനാഹ **"ദിബ്ബാ രത്തി ഉപട്ഠിതാ"**തി.

ഏവം രത്തിഗുണവണ്ണനാപദേസേനാപി സഹായസ്സ ചിത്തപ്പസാദം ജനേന്തോ ബുദ്ധുപ്പാദം കഥേത്വാ ആഹ **"അനോമനാമം സത്ഥാരം, ഹന്ദ പസ്സാമ ഗോതമ"**ന്തി. തത്ഥ അനോമേഹി അലാമകേഹി സബ്ബാകാരപരിപൂരേഹി ഗുണേഹി നാമം അസ്സാതി **അനോമനാമോ**. തഥാ ഹിസ്സ "ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീതി ബുദ്ധോ, ബോധേതാ പജായാതി ബുദ്ധോ"തിആദിനാ (മഹാനി॰ ൧൯൨; ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൯൭; പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൨) നയേന ബുദ്ധോതി അനോമേഹി ഗുണേഹി നാമം, "ഭഗ്ഗരാഗോതി ഭഗവാ, ഭഗ്ഗദോസോതി ഭഗവാ"തിആദിനാ (മഹാനി॰ ൮൪) നയേന ച അനോമേഹി ഗുണേഹി നാമം. ഏസ നയോ "അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ"തിആദീസു. ദിട്ഠധമ്മികാദീസു അത്ഥേസു ദേവമനുസ്സേ അനുസാസതി "ഇമം പജഹഥ, ഇമം സമാദായ വത്തഥാ"തി **സത്ഥാ**. അപിച "സത്ഥാ ഭഗവാ സത്ഥവാഹോ, യഥാ സത്ഥവാഹോ സത്തേ കന്താരം താരേതീ"തിആദിനാ (മഹാനി॰ ൧൯൦) നിദ്ദേസേ വുത്തനയേനാപി സത്ഥാ. തം അനോമനാമം സത്ഥാരം. **ഹന്ദാ**തി ബ്യവസാനത്ഥേ നിപാതോ. **പസ്സാമാ**തി തേന അത്താനം സഹ സങ്ഗഹേത്വാ പച്ചുപ്പന്നവചനം. **ഗോതമ**ന്തി ഗോതമഗോത്തം. കിം വുത്തം ഹോതി ? "സത്ഥാ, ന സത്ഥാ"തി മാ വിമതിം അകാസി, ഏകന്തബ്യവസിതോ ഹുത്വാവ ഏഹി പസ്സാമ ഗോതമന്തി.

൧൫൪. ഏവം വുത്തേ ഹേമവതോ "അയം സാതാഗിരോ 'അനോമനാമം സത്ഥാര'ന്തി ഭണന്തോ തസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതം പകാസേതി, സബ്ബഞ്ഞുനോ ച ദുല്ലഭാ ലോകേ, സബ്ബഞ്ഞുപടിഞ്ഞേഹി പൂരണാദിസദിസേഹേവ ലോകോ ഉപദ്ദുതോ. സോ പന യദി സബ്ബഞ്ഞൂ, അദ്ധാ താദിലക്ഖണപ്പത്തോ ഭവിസ്സതി, തേന തം ഏവം പരിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി ചിന്തേത്വാ താദിലക്ഖണം പുച്ഛന്തോ ആഹ - **"കച്ചി മനോ"**തി.

തത്ഥ **കച്ചീ**തി പുച്ഛാ. **മനോ**തി ചിത്തം. **സുപണിഹിതോ**തി സുട്ഠു ഠപിതോ, അചലോ അസമ്പവേധീ. സബ്ബേസു ഭൂതേസു **സബ്ബഭൂതേസു. താദിനോ**തി താദിലക്ഖണപ്പത്തസ്സേവ സതോ. പുച്ഛാ ഏവ വാ അയം "സോ തേ സത്ഥാ സബ്ബഭൂതേസു താദീ, ഉദാഹു നോ"തി. **ഇട്ഠേ അനിട്ഠേ ചാ**തി ഏവരൂപേ ആരമ്മണേ. **സങ്കപ്പാ**തി വിതക്കാ. **വസീകതാ**തി വസം ഗമിതാ. കിം വുത്തം ഹോതി? യം ത്വം സത്ഥാരം വദസി, തസ്സ തേ സത്ഥുനോ കച്ചി താദിലക്ഖണപ്പത്തസ്സ സതോ സബ്ബഭൂതേസു മനോ സുപണിഹിതോ, ഉദാഹു യാവ ചലനപച്ചയം ന ലഭതി, താവ സുപണിഹിതോ വിയ ഖായതി. സോ വാ തേ സത്ഥാ കച്ചി സബ്ബഭൂതേസു സമചിത്തേന താദീ, ഉദാഹു നോ, യേ ച ഖോ ഇട്ഠാനിട്ഠേസു ആരമ്മണേസു രാഗദോസവസേന സങ്കപ്പാ ഉപ്പജ്ജെയ്യും, ത്യാസ്സ കച്ചി വസീകതാ, ഉദാഹു കദാചി തേസമ്പി വസേന വത്തതീതി.

൧൬൬. തതോ സാതാഗിരോ ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുഭാവേ ബ്യവസിതത്താ സബ്ബേ സബ്ബഞ്ഞുഗുണേ അനുജാനന്തോ ആഹ **"മനോ ചസ്സ സുപണിഹിതോ"**തിആദി. തത്ഥ **സുപണിഹിതോ**തി സുട്ഠു ഠപിതോ, പഥവീസമോ അവിരുജ്ഝനട്ഠേന, സിനേരുസമോ സുപ്പതിട്ഠിതാചലനട്ഠേന, ഇന്ദഖീലസമോ ചതുബ്ബിധമാരപരവാദിഗണേഹി അകമ്പിയട്ഠേന. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, ഭഗവതോ ഇദാനി സബ്ബാകാരസമ്പന്നത്താ സബ്ബഞ്ഞുഭാവേ ഠിതസ്സ മനോ സുപണിഹിതോ അചലോ ഭവേയ്യ. യസ്സ തിരച്ഛാനഭൂതസ്സാപി സരാഗാദികാലേ ഛദ്ദന്തനാഗകുലേ ഉപ്പന്നസ്സ സവിസേന സല്ലേന വിദ്ധസ്സ അചലോ അഹോസി, വധകേപി തസ്മിം നപ്പദുസ്സി, അഞ്ഞദത്ഥു തസ്സേവ അത്തനോ ദന്തേ ഛേത്വാ അദാസി; തഥാ മഹാകപിഭൂതസ്സ മഹതിയാ സിലായ സീസേ പഹടസ്സാപി തസ്സേവ ച മഗ്ഗം ദസ്സേസി; തഥാ വിധുരപണ്ഡിതഭൂതസ്സ പാദേസു ഗഹേത്വാ സട്ഠിയോജനേ കാളപബ്ബതപപാതേ പക്ഖിത്തസ്സാപി അഞ്ഞദത്ഥു തസ്സേവ യക്ഖസ്സത്ഥായ ധമ്മം ദേസേസി. തസ്മാ സമ്മദേവ ആഹ സാതാഗിരോ - "മനോ ചസ്സ സുപണിഹിതോ"തി.

സബ്ബഭൂതേസു താദിനോതി സബ്ബസത്തേസു താദിലക്ഖണപ്പത്തസ്സേവ സതോ മനോ സുപണിഹിതോ, ന യാവ പച്ചയം ന ലഭതീതി അത്ഥോ . തത്ഥ ഭഗവതോ താദിലക്ഖണം പഞ്ചധാ വേദിതബ്ബം. യഥാഹ -

> "ഭഗവാ പഞ്ചഹാകാരേഹി താദീ, ഇട്ഠാനിട്ഠേ താദീ, ചത്താവീതി താദീ, മുത്താവീതി താദീ, തിണ്ണാവീതി താദീ, തന്നിദ്ദേസാതി താദീ. കഥം ഭഗവാ ഇട്ഠാനിട്ഠേ താദീ? ഭഗവാ ലാഭേപി താദീ"തി (മഹാനി॰ ൩൮).

ഏവമാദി സബ്ബം നിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം. ലാഭാദയോ ച തസ്സ മഹാഅട്ഠകഥായം വിത്ഥാരിതനയേന വേദിതബ്ബാ. "പുച്ഛാ ഏവ വാ അയം. സോ തേ സത്ഥാ സബ്ബഭൂതേസു താദീ, ഉദാഹു നോ"തി ഇമസ്മിമ്പി വികപ്പേ സബ്ബഭൂതേസു സമചിത്തതായ താദീ അമ്ഹാകം സത്ഥാതി അത്ഥോ. അയഞ്ഹി ഭഗവാ സുഖൂപസംഹാരകാമതായ ദുക്ഖാപനയനകാമതായ ച സബ്ബസത്തേസു സമചിത്തോ, യാദിസോ അത്തനി, താദിസോ പരേസു, യാദിസോ മാതരി മഹാമായായ, താദിസോ ചിഞ്ചമാണവികായ, യാദിസോ പിതരി സുദ്ധോദനേ, താദിസോ സുപ്പബുദ്ധേ, യാദിസോ പുത്തേ രാഹുലേ, താദിസോ വധകേസു ദേവദത്തധനപാലകഅങ്ഗുലിമാലാദീസു. സദേവകേ ലോകേപി താദീ. തസ്മാ സമ്മദേവാഹ സാതാഗിരോ - "സബ്ബഭൂതേസു താദിനോ"തി.

അഥോ ഇട്ഠേ അനിട്ഠേ ചാതി. ഏത്ഥ പന ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ - യം കിഞ്ചി ഇട്ഠം വാ അനിട്ഠം വാ ആരമ്മണം, സബ്ബപ്പകാരേഹി തത്ഥ യേ രാഗദോസവസേന സങ്കപ്പാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, ത്യാസ്സ അനുത്തരേന മഗ്ഗേന രാഗാദീനം പഹീനത്താ വസീകതാ, ന കദാചി തേസം വസേ വത്തതി. സോ ഹി ഭഗവാ അനാവിലസങ്കപ്പോ സുവിമുത്തചിത്തോ സുവിമുത്തപഞ്ഞോതി. ഏത്ഥ ച സുപണിഹിതമനതായ അയോനിസോമനസികാരാഭാവോ വുത്തോ. സബ്ബഭൂതേസു ഇട്ഠാനിട്ഠേഹി സോ യത്ഥ ഭവേയ്യ, തം സത്തസങ്ഖാരഭേദതോ ദുവിധമാരമ്മണം വുത്തം. സങ്കപ്പവസീഭാവേന തസ്മിം ആരമ്മണേ തസ്സ മനസികാരാഭാവതോ കിലേസപ്പഹാനം വുത്തം. സുപണിഹിതമനതായ ച മനോസമാചാരസുദ്ധി, സബ്ബഭൂതേസു താദിതായ കായസമാചാരസുദ്ധി, സങ്കപ്പവസീഭാവേന വിതക്കമൂലകത്താ വാചായ വചീസമാചാരസുദ്ധി. തഥാ സുപണിഹിതമനതായ ലോഭാദിസബ്ബദോസാഭാവോ , സബ്ബഭൂതേസു താദിതായ മേത്താദിഗുണസബ്ഭാവോ, സങ്കപ്പവസീഭാവേന പടികൂലേ അപ്പടികൂലസഞ്ഞിതാദിഭേദോ അരിയിദ്ധി, തായ ചസ്സ സബ്ബഞ്ഞുഭാവോ വുത്തോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

൧൬൭. ഏവം ഹേമവതോ പുബ്ബേ മനോദ്വാരവസേനേവ താദിഭാവം പുച്ഛിത്വാ തഞ്ച പടിജാനന്തമിമം സുത്വാ ദള്ഹീകമ്മത്ഥം ഇദാനി ദ്വാരത്തയവസേനാപി, പുബ്ബേ വാ സങ്ഖേപേന കായവചീമനോദ്വാരസുദ്ധിം പുച്ഛിത്വാ തഞ്ച പടിജാനന്തമിമം സുത്വാ ദള്ഹീകമ്മത്ഥമേവ വിത്ഥാരേനാപി പുച്ഛന്തോ ആഹ **"കച്ചി അദിന്ന"**ന്തി. തത്ഥ ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥായ പഠമം അദിന്നാദാനവിരതിം പുച്ഛതി. **ആരാ പമാദമ്ഹാ**തി പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗതോ ദൂരീഭാവേന അബ്രഹ്മചരിയവിരതിം പുച്ഛതി. "ആരാ പമദമ്ഹാ"തിപി പഠന്തി, ആരാ മാതുഗാമാതി വുത്തം ഹോതി. **ഝാനം ന രിഞ്ചതീ**തി ഇമിനാ പന തസ്സായേവ തിവിധായ കായദുച്ചരിതവിരതിയാ ബലവഭാവം പുച്ഛതി. ഝാനയുത്തസ്സ ഹി വിരതി ബലവതീ ഹോതീതി.

൧൬൮. അഥ സാതാഗിരോ യസ്മാ ഭഗവാ ന കേവലം ഏതരഹി, അതീതേപി അദ്ധാനേ ദീഘരത്തം അദിന്നാദാനാദീഹി പടിവിരതോ, തസ്സാ തസ്സായേവ ച വിരതിയാ ആനുഭാവേന തം തം മഹാപുരിസലക്ഖണം പടിലഭി, സദേവകോ ചസ്സ ലോകോ "അദിന്നാദാനാ പടിവിരതോ സമണോ ഗോതമോ"തിആദിനാ നയേന വണ്ണം ഭാസതി. തസ്മാ വിസ്സട്ഠായ വാചായ സീഹനാദം നദന്തോ ആഹ **"ന സോ അദിന്നം ആദിയതീ"**തി. തം അത്ഥതോ പാകടമേവ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ തതിയപാദേ "പമാദമ്ഹാ പമദമ്ഹാ"തി ദ്വിധാ പാഠോ. ചതുത്ഥപാദേ ച **ഝാനം ന രിഞ്ചതീ**തി ഝാനം രിത്തകം സുഞ്ഞകം ന കരോതി, ന പരിച്ചജതീതി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൲൯൫. ഏവം കായദ്വാരേ സുദ്ധിം സുത്വാ ഇദാനി വചീദ്വാരേ സുദ്ധിം പുച്ഛന്തോ ആഹ - **"കച്ചി മുസാ ന ഭണതീ"**തി. ഏത്ഥ ഖീണാതീതി ഖീണോ, വിഹിംസതി ബധതീതി അത്ഥോ. വാചായ പഥോ ബ്യപ്പഥോ, ഖീണോ ബ്യപ്പഥോ അസ്സാതി **ഖീണബ്യപ്പഥോ**. തം ന-കാരേന പടിസേധേത്വാ പുച്ഛതി **"ന ഖീണബ്യപ്പഥോ"**തി, ന ഫരുസവാചോതി വുത്തം ഹോതി. "നാഖീണബ്യപ്പഥോ"തിപി പാഠോ, ന അഖീണവചനോതി അത്ഥോ. ഫരുസവചനഞ്ഹി പരേസം ഹദയേ അഖീയമാനം തിട്ഠതി. താദിസവചനോ കച്ചി ന സോതി വുത്തം ഹോതി. വിഭൂതീതി വിനാസോ, വിഭൂതിം കാസതി കരോതി വാതി വിഭൂതികം, വിഭൂതികമേവ **വേഭൂതികം, വേഭൂതിയ**ന്തിപി വുച്ചതി, പേസുഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. തഞ്ഹി സത്താനം അഞ്ഞമഞ്ഞതോ ഭേദനേന വിനാസം കരോതി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൲൯൬. അഥ സാതാഗിരോ യസ്മാ ഭഗവാ ന കേവലം ഏതരഹി, അതീതേപി അദ്ധാനേ ദീഘരത്തം മുസാവാദാദീഹി പടിവിരതോ, തസ്സാ തസ്സായേവ ച വിരതിയാ ആനുഭാവേന തം തം മഹാപുരിസലക്ഖണം പടിലഭി, സദേവകോ ചസ്സ ലോകോ "മുസാവാദാ പടിവിരതോ സമണോ ഗോതമോ"തി വണ്ണം ഭാസതി. തസ്മാ വിസ്സട്ഠായ വാചായ സീഹനാദം നദന്തോ ആഹ, **"മുസാ ച സോ ന ഭണതീ"**തി. തത്ഥ **മുസാ**തി വിനിധായ ദിട്ഠാദീനി പരവിസംവാദനവചനം. തം സോ ന ഭണതി. ദുതിയപാദേ പന പഠമത്ഥവസേന ന ഖീണബ്യപ്പഥോതി, ദുതിയത്ഥവസേന നാഖീണബ്യപ്പഥോതി പാഠോ. ചതുത്ഥപാദേ **മന്താ**തി പഞ്ഞാ വുച്ചതി. ഭഗവാ യസ്മാ തായ മന്തായ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അത്ഥമേവ ഭാസതി അത്ഥതോ അനപേതവചനം, ന സമ്ഫം . അഞ്ഞാണപുരേക്ഖാരഞ്ഹി നിരത്ഥകവചനം ബുദ്ധാനം നത്ഥി. തസ്മാ ആഹ - "മന്താ അത്ഥം സോ ഭാസതീ"തി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൲൯൭. ഏവം വചീദ്വാരസുദ്ധിമ്പി സുത്വാ ഇദാനി മനോദ്വാരസുദ്ധിം പുച്ഛന്തോ ആഹ **"കച്ചി ന രജ്ജതി കാമേസൂ"**തി. തത്ഥ **കാമാ**തി വത്ഥുകാമാ. തേസു കിലേസകാമേന ന രജ്ജതീതി പുച്ഛന്തോ അനഭിജ്ഝാലുതം പുച്ഛതി. **അനാവില**ന്തി പുച്ഛന്തോ ബ്യാപാദേന ആവിലഭാവം സന്ധായ അബ്യാപാദതം പുച്ഛതി. **മോഹം അതിക്കന്തോ**തി പുച്ഛന്തോ യേന മോഹേന മൂള്ഹോ മിച്ഛാദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി, തസ്സാതിക്കമേന സമ്മാദിട്ഠിതം പുച്ഛതി. **ധമ്മേസു ചക്ഖുമാ**തി പുച്ഛന്തോ സബ്ബധമ്മേസു അപ്പടിഹതസ്സ ഞാണചക്ഖുനോ, പഞ്ചചക്ഖുവിസയേസു വാ ധമ്മേസു പഞ്ചന്നമ്പി ചക്ഖൂനം വസേന സബ്ബഞ്ഞുതം പുച്ഛതി "ദ്വാരത്തയപാരിസുദ്ധിയാപി സബ്ബഞ്ഞൂ ന ഹോതീ"തി ചിന്തേത്വാ.

൲൯൮. അഥ സാതാഗിരോ യസ്മാ ഭഗവാ അപ്പത്വാവ അരഹത്തം അനാഗാമിമഗ്ഗേന കാമരാഗബ്യാപാദാനം പഹീനത്താ നേവ കാമേസു രജ്ജതി, ന ബ്യാപാദേന ആവിലചിത്തോ, സോതാപത്തിമഗ്ഗേനേവ ച മിച്ഛാദിട്ഠിപച്ചയസ്സ സച്ചപടിച്ഛാദകമോഹസ്സ പഹീനത്താ മോഹം അതിക്കന്തോ, സാമഞ്ച സച്ചാനി അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ ബുദ്ധോതി വിമോക്ഖന്തികം നാമം യഥാവുത്താനി ച ചക്ഖൂനി പടിലഭി, തസ്മാ തസ്സ മനോദ്വാരസുദ്ധിം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ച ഉഗ്ഘോസേന്തോ ആഹ **"ന സോ രജ്ജതി കാമേസൂ"**തി.

൲൯൯. ഏവം ഹേമവതോ ഭഗവതോ ദ്വാരത്തയപാരിസുദ്ധിം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ച സുത്വാ ഹട്ഠോ ഉദഗ്ഗോ അതീതജാതിയം ബാഹുസച്ചവിസദായ പഞ്ഞായ അസജ്ജമാനവചനപ്പഥോ ഹുത്വാ അച്ഛരിയബ്ഭുതരൂപേ സബ്ബഞ്ഞുഗുണേ സോതുകാമോ ആഹ **"കച്ചി വിജ്ജായ സമ്പന്നോ"**തി. തത്ഥ **വിജ്ജായ സമ്പന്നോ**തി ഇമിനാ ദസ്സനസമ്പത്തിം പുച്ഛതി, **സംസുദ്ധചാരണോ**തി ഇമിനാ ഗമനസമ്പത്തിം. ഛന്ദവസേന ചേത്ഥ ദീഘം കത്വാ ചാകാരമാഹ, സംസുദ്ധചരണോതി അത്ഥോ. **ആസവാ ഖീണാ**തി ഇമിനാ ഏതായ ദസ്സനഗമനസമ്പത്തിയാ പത്തബ്ബായ ആസവക്ഖയസഞ്ഞിതായ പഠമനിബ്ബാനധാതുയാ പത്തിം പുച്ഛതി, **നത്ഥി പുനബ്ഭവോ**തി ഇമിനാ ദുതിയനിബ്ബാനധാതുപത്തിസമത്ഥതം, പച്ചവേക്ഖണഞാണേന വാ പരമസ്സാസപ്പത്തിം ഞത്വാ ഠിതഭാവം.

൲൰൦. തതോ യാ ഏസാ "സോ അനേകവിഹിതം പുബ്ബേനിവാസ"ന്തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൫൨) നയേന ഭയഭേരവാദീസു തിവിധാ, "സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ...പേ॰... ആനേഞ്ജപ്പത്തേ ഞാണദസ്സനായ ചിത്തം അഭിനീഹരതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൫) നയേന അമ്ബട്ഠാദീസു അട്ഠവിധാ വിജ്ജാ വുത്താ, തായ യസ്മാ സബ്ബായപി സബ്ബാകാരസമ്പന്നായ ഭഗവാ ഉപേതോ. യഞ്ചേതം "ഇധ, മഹാനാമ, അരിയസാവകോ സീലസമ്പന്നോ ഹോതി, ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഹോതി, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ ഹോതി , ജാഗരിയം അനുയുത്തോ ഹോതി, സത്തഹി സദ്ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ ഹോതി, ചതുന്നം ഝാനാനം ആഭിചേതസികാനം ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാനം നികാമലാഭീ ഹോതീ"തി ഏവം ഉദ്ദിസിത്വാ "കഥഞ്ച, മഹാനാമ, അരിയസാവകോ സീലസമ്പന്നോ ഹോതീ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൨.൨൪) നയേന സേഖസുത്തേ നിദ്ദിട്ഠം പന്നരസപ്പഭേദം ചരണം. തഞ്ച യസ്മാ സബ്ബൂപക്കിലേസപ്പഹാനേന ഭഗവതോ അതിവിയ സംസുദ്ധം. യേപിമേ കാമാസവാദയോ ചത്താരോ ആസവാ, തേപി യസ്മാ സബ്ബേ സപരിവാരാ സവാസനാ ഭഗവതോ ഖീണാ. യസ്മാ ച

ഇമായ വിജ്ജാചരണസമ്പദായ ഖീണാസവോ ഹുത്വാ തദാ ഭഗവാ “നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ”തി പച്ചവേക്ഖിത്വാ ഠിതോ, തസ്മാ സാതാഗിരോ ഭഗവതോ സബ്ബഞ്ഞുഭാവേ ബ്യവസായേന സമുസ്സാഹിതഹദയോ സബ്ബേപി ഗുണേ അനുജാനന്തോ ആഹ **“വിജ്ജായ ചേവ സമ്പന്നോ”**തി.

൧൬൪. തതോ ഹേമവതോ “സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഭഗവാ”തി ഭഗവതി നിക്കങ്ഖോ ഹുത്വാ ആകാസേ ഠിതോയേവ ഭഗവന്തം പസംസന്തോ സാതാഗിരഞ്ച ആരാധേന്തോ ആഹ **“സമ്പന്നം മുനിനോ ചിത്ത”**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - സമ്പന്നം മുനിനോ ചിത്തം, “മനോ ചസ്സ സുപണിഹിതോ”തി ഏത്ഥ വുത്തതാദിഭാവേന പുണ്ണം സമ്പുണ്ണം, “ന സോ അദിന്നം ആദിയതീ”തി ഏത്ഥ വുത്തകായകമ്മുനാ, “ന സോ രജ്ജതി കാമേസൂ”തി ഏത്ഥ വുത്തമനോകമ്മുനാ ച പുണ്ണം സമ്പുണ്ണം, “മുസാ ച സോ ന ഭണതീ”തി ഏത്ഥ വുത്തബ്യപ്പഥേന ച വചീകമ്മുനാതി വുത്തം ഹോതി. ഏവം സമ്പന്നചിത്തഞ്ച അനുത്തരായ വിജ്ജാചരണസമ്പദായ സമ്പന്നത്താ വിജ്ജാചരണസമ്പന്നഞ്ച ഇമേഹി ഗുണേഹി “മനോ ചസ്സ സുപണിഹിതോ”തിആദിനാ നയേന ധമ്മതോ നം പസംസസി, സഭാവതോ തച്ഛതോ ഭൂതതോ ഏവ നം പസംസസി, ന കേവലം സദ്ധാമത്തകേനാതി ദസ്സേതി.

൧൬൫-൧൬൬. തതോ സാതാഗിരോപി “ഏവമേതം, മാരിസ, സുട്ഠു തയാ ഞാതഞ്ച അനുമോദിതഞ്ചാ”തി അധിപ്പായേന തമേവ സംരാധേന്തോ ആഹ - **“സമ്പന്നം മുനിനോ…പേ॰… ധമ്മതോ അനുമോദസീ”**തി. ഏവഞ്ച പന വത്വാ പുന ഭഗവതോ ദസ്സനേ തം അഭിത്ഥവയമാനോ ആഹ **“സമ്പന്നം…പേ॰… ഹന്ദ പസ്സാമ ഗോതമ”**ന്തി.

൧൬൭. അഥ ഹേമവതോ അത്തനോ അഭിരുചിതഗുണേഹി പുരിമജാതിബാഹുസച്ചബലേന ഭഗവന്തം അഭിത്ഥുനന്തോ സാതാഗിരം ആഹ - **“ഏണിജങ്ഘം…പേ॰… ഏഹി പസ്സാമ ഗോതമ”**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - ഏണിമിഗസ്സേവ ജങ്ഘാ അസ്സാതി **ഏണിജങ്ഘോ**. ബുദ്ധാനഞ്ഹി ഏണിമിഗസ്സേവ അനുപുബ്ബവട്ടാ ജങ്ഘാ ഹോന്തി, ന പുരതോ നിമ്മംസാ പച്ഛതോ സുസുമാരകുച്ഛി വിയ ഉദ്ധുമാതാ. **കിസാ** ച ബുദ്ധാ ഹോന്തി ദീഘരസ്സസമവട്ടിതയുത്തട്ഠാനേസു തഥാരൂപായ അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമ്പത്തിയാ, ന വഠരപുരിസാ വിയ ഥൂലാ. പഞ്ഞായ വിലിഖിതകിലേസത്താ വാ **കിസാ**. അജ്ഝത്തികബാഹിരസപത്തവിദ്ധംസനതോ **വീരാ**. ഏകാസനഭോജിതായ പരിമിതഭോജിതായ **ച അപ്പാഹാരാ,** ന ദ്വത്തിമത്താലോപഭോജിതായ. യഥാഹ -

> “അഹം ഖോ പന, ഉദായി, അപ്പേകദാ ഇമിനാ പത്തേന സമതിത്തികമ്പി ഭുഞ്ജാമി, ഭിയ്യോപി ഭുഞ്ജാമി. ‘അപ്പാഹാരോ സമണോ ഗോതമോ അപ്പാഹാരതായ ച വണ്ണവാദീ’തി ഇതി ചേ മം, ഉദായി, സാവകാ സക്കരേയ്യും, ഗരും കരേയ്യും, മാനേയ്യും, പൂജേയ്യും, സക്കത്വാ, ഗരും കത്വാ, ഉപനിസ്സായ വിഹരേയ്യും. യേ തേ, ഉദായി, മമ സാവകാ കോസകാഹാരാപി അഡ്ഢകോസകാഹാരാപി ബേലുവാഹാരാപി അഡ്ഢബേലുവാഹാരാപി, ന മം തേ ഇമിനാ ധമ്മേന സക്കരേയ്യും…പേ॰… ഉപനിസ്സായ വിഹരേയ്യു”ന്തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൪൨).

ആഹാരേ ഛന്ദരാഗാഭാവേന **അലോലുപാ** അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹാരേന്തി മോനേയ്യസമ്പത്തിയാ **മുനിനോ**. അനഗാരികതായ വിവേകനിന്നമാനസതായ ച **വനേ ഝായന്തി**. തേനാഹ ഹേമവതോ യക്ഖോ “ഏണിജങ്ഘം…പേ॰… ഏഹി പസ്സാമ ഗോതമ”ന്തി.

൧൬൮. ഏവഞ്ച വത്വാ പുന തസ്സ ഭഗവതോ സന്തികേ ധമ്മം സോതുകാമതായ **“സീഹംവേകചര”**ന്തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **സീഹംവാ**തി ദുരാസദട്ഠേന ഖമനട്ഠേന നിബ്ഭയട്ഠേന ച കേസരസീഹസദിസം. യായ തണ്ഹായ “തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ”തി വുച്ചതി, തസ്സാ അഭാവേന **ഏകചരം,** ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം അനുപ്പത്തിതോപി **ഏകചരം**. ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തേ വുത്തനയേനാപി ചേത്ഥ തം തം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **നാഗ**ന്തി പുനബ്ഭവം നേവ ഗന്താരം നാഗന്താരം. അഥ വാ ആഗും ന കരോതീതിപി **നാഗോ**. ബലവാതിപി **നാഗോ**. തം നാഗം. **കാമേസു അനപേക്ഖിന**ന്തി ദ്വീസുപി കാമേസു ഛന്ദരാഗാഭാവേന അനപേക്ഖിനം. **ഉപസങ്കമ്മ പുച്ഛാമ, മച്ചുപാസപ്പമോചന**ന്തി തം ഏവരൂപം മഹേസിം ഉപസങ്കമിത്വാ തേഭൂമകവട്ടസ്സ മച്ചുപാസസ്സ പമോചനം വിവട്ടം നിബ്ബാനം പുച്ഛാമ. യേന വാ ഉപായേന ദുക്ഖസമുദയസങ്ഖാതാ മച്ചുപാസാ പമുച്ചതി, തം മച്ചുപാസപ്പമോചനം പുച്ഛാമാതി. ഇമം ഗാഥം ഹേമവതോ സാതാഗിരഞ്ച സാതാഗിരപരിസഞ്ച അത്തനോ പരിസഞ്ച സന്ധായ ആഹ.

തേന ഖോ പന സമയേന ആസാള്ഹീനക്ഖത്തം ഘോസിതം അഹോസി. അഥ സമന്തതോ അലങ്കതപടിയത്തേ ദേവനഗരേ സിരിം പച്ചനുഭോന്തീ വിയ രാജഗഹേ കാളീ നാമ കുരരഘരികാ ഉപാസികാ പാസാദമാരുയ്ഹ സീഹപഞ്ജരം വിവരിത്വാ ഗബ്ഭപരിസ്സമം വിനോദേന്തീ സവാതപ്പദേസേ ഉതുഗ്ഗഹണത്ഥം ഠിതാ തേസം യക്ഖസേനാപതീനം തം ബുദ്ധഗുണപടിസംയുത്തം കഥം ആദിമജ്ഝപരിയോസാനതോ അസ്സോസി. സുത്വാ ച “ഏവം വിവിധഗുണസമന്നാഗതാ ബുദ്ധാ”തി ബുദ്ധാരമ്മണം പീതിം ഉപ്പാദേത്വാ തായ നീവരണാനി വിക്ഖമ്ഭേത്വാ തത്ഥേവ ഠിതാ

സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. തതോ ഏവ ഭഗവതാ "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവികാനം ഉപാസികാനം അനുസ്സവപ്പസന്നാനം, യദിദം കാളീ ഉപാസികാ കുരരഘരികാ"തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൬൭) ഏതദഗ്ഗേ ഠപിതാ.

൧൬൬. തേപി യക്ഖസേനാപതയോ സഹസ്സയക്ഖപരിവാരാ മജ്ഝിമയാമസമയേ ഇസിപതനം പത്വാ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തിതപല്ലങ്കേനേവ നിസിന്നം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമ്മ വന്ദിത്വാ, ഇമായ ഗാഥായ ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവിത്വാ ഓകാസമകാരയിംസു **"അക്ഖാതാരം പവത്താര"**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - ഠപേത്വാ തണ്ഹം തേഭൂമകേ ധമ്മേ "ഇദം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖം അരിയസച്ച"ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൪) നയേന സച്ചാനം വവത്ഥാനകഥായ **അക്ഖാതാരം,** "'തം ഖോ പനിദം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം പരിഞ്ഞേയ്യ'ന്തി മേ ഭിക്ഖവേ"തിആദിനാ നയേന തേസു കിച്ചഞാണകതഞാണപ്പവത്തനേന **പവത്താരം**. യേ വാ ധമ്മാ യഥാ വോഹരിതബ്ബാ, തേസു തഥാ വോഹാരകഥനേന അക്ഖാതാരം, തേസംയേവ ധമ്മാനം സത്താനുരൂപതോ പവത്താരം. ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞുവിപഞ്ചിതഞ്ഞൂനം വാ ദേസനായ അക്ഖാതാരം, നേയ്യാനം പടിപാദനേന പവത്താരം. ഉദ്ദേസേന വാ അക്ഖാതാരം, വിഭങ്ഗേന തേഹി തേഹി പകാരേഹി വചനതോ പവത്താരം. ബോധിപക്ഖിയാനം വാ സലക്ഖണകഥനേന അക്ഖാതാരം, സത്താനം ചിത്തസന്താനേ പവത്തനേന പവത്താരം. സങ്ഖേപതോ വാ തീഹി പരിവട്ടേഹി സച്ചാനം കഥനേന അക്ഖാതാരം, വിത്ഥാരതോ പവത്താരം. "സദ്ധിന്ദ്രിയം ധമ്മോ, തം ധമ്മം പവത്തേതീതി ധമ്മചക്ക"ന്തി (പടി॰ മ॰ ൨.൪൦) ഏവമാദിനാ പടിസമ്ഭിദാനയേന വിത്ഥാരിതസ്സ ധമ്മചക്കസ്സ പവത്തനതോ പവത്താരം.

സബ്ബധമ്മാനന്തി ചതുഭൂമകധമ്മാനം. **പാരഗു**ന്തി ഛഹാകാരേഹി പാരം ഗതം അഭിഞ്ഞായ, പരിഞ്ഞായ, പഹാനേന, ഭാവനായ, സച്ഛികിരിയായ, സമാപത്തിയാ. സോ ഹി ഭഗവാ സബ്ബധമ്മേ അഭിജാനന്തോ ഗതോതി അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ, പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധേ പരിജാനന്തോ ഗതോതി പരിഞ്ഞാപാരഗൂ, സബ്ബകിലേസേ പജഹന്തോ ഗതോതി പഹാനപാരഗൂ, ചത്താരോ മഗ്ഗേ ഭാവേന്തോ ഗതോതി ഭാവനാപാരഗൂ, നിരോധം സച്ഛികരോന്തോ ഗതോതി സച്ഛികിരിയാപാരഗൂ, സബ്ബാ സമാപത്തിയോ സമാപജ്ജന്തോ ഗതോതി സമാപത്തിപാരഗൂ. ഏവം സബ്ബധമ്മാനം പാരഗും. **ബുദ്ധം വേരഭയാതീത**ന്തി അഞ്ഞാണസയനതോ പടിബുദ്ധത്താ ബുദ്ധം, സബ്ബേന വാ സരണവണ്ണനായം വുത്തേനത്ഥേന ബുദ്ധം, പഞ്ചവേരഭയാനം അതീതത്താ വേരഭയാതീതം. ഏവം ഭഗവന്തം അതിത്ഥവന്താ "മയം പുച്ഛാമ ഗോതമ"ന്തി ഓകാസമകാരയിംസു.

൧൬൭. അഥ നേസം യക്ഖാനം തേജേന ച പഞ്ഞായ ച അഗ്ഗോ ഹേമവതോ യഥാധിപ്പേതം പുച്ഛിതബ്ബം പുച്ഛന്തോ **"കിസ്മിം ലോകോ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തസ്സാദിപാദേ **കിസ്മി**ന്തി ഭാവേനഭാവലക്ഖണേ ഭുമ്മവചനം, കിസ്മിം ഉപ്പന്നേ ലോകോ സമുപ്പന്നോ ഹോതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ. സത്തലോകസങ്ഖാരലോകേ സന്ധായ പുച്ഛതി. **കിസ്മിം കുബ്ബതി സന്ഥവ**ന്തി അഹന്തി വാ മമന്തി വാ തണ്ഹാദിട്ഠിസന്ഥവം കിസ്മിം കുബ്ബതി, അധികരണത്ഥേ ഭുമ്മവചനം. **കിസ്സ ലോകോ**തി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം, കിം ഉപാദായ ലോകോതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ. **കിസ്മിം ലോകോ**തി ഭാവേനഭാവലക്ഖണകാരണത്ഥേസു ഭുമ്മവചനം. കിസ്മിം സതി കേന കാരണേന ലോകോ വിഹഞ്ഞതി പീളിയതി ബാധീയതീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോ.

൧൬൮. അഥ ഭഗവാ യസ്മാ ഛസു അജ്ഝത്തികബാഹിരേസു ആയതനേസു ഉപ്പന്നേസു സത്തലോകോ ച ധനധഞ്ഞാദിവസേന സങ്ഖാരലോകോ ച ഉപ്പന്നോ ഹോതി, യസ്മാ ചേത്ഥ സത്തലോകോ തേസ്വേവ ഛസു ദുവിധമ്പി സന്ഥവം കരോതി. ചക്ഖായതനം വാ ഹി "അഹം മമ"ന്തി ഗണ്ഹാതി അവസേസേസു വാ അഞ്ഞതരം. യഥാഹ - "ചക്ഖു അത്താതി യോ വദേയ്യ, തം ന ഉപപജ്ജതീ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൪൨൨). യസ്മാ ച ഏതാനിയേവ ഛ ഉപാദായ ദുവിധോപി ലോകോതി സങ്ഖ്യം ഗച്ഛതി, യസ്മാ ച തേസ്വേവ ഛസു സതി സത്തലോകോ ദുക്ഖപാതുഭാവേന വിഹഞ്ഞതി. യഥാഹ -

> "ഹത്ഥേസു, ഭിക്ഖവേ, സതി ആദാനനിക്ഖേപനം ഹോതി, പാദേസു സതി അഭിക്കമപടിക്കമോ ഹോതി, പബ്ബേസു സതി സമിഞ്ജനപസാരണം ഹോതി, കുച്ഛിസ്മിം സതി ജിഘച്ഛാപിപാസാ ഹോതി; ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ചക്ഖുസ്മിം സതി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജതി അജ്ഝത്തം സുഖം ദുക്ഖ"ന്തിആദി (സം॰ നി॰ ४.൨൩൭).

തഥാ തേസു ആധാരഭൂതേസു പടിഹതോ സങ്ഖാരലോകോ വിഹഞ്ഞതി. യഥാഹ -

> "ചക്ഖുസ്മിം അനിദസ്സനേ സപ്പടിഘേ പടിഹഞ്ഞി വാ"ഇതി (ധ॰ സ॰ ൬൩൭-൮) ച.

> "ചക്ഖു, ഭിക്ഖവേ, പടിഹഞ്ഞതി മനാപാമനാപേസു രൂപേസൂ"തി (സം॰ നി॰ ४.൨൩൮) ഏവമാദി.

തഥാ തേഹിയേവ കാരണഭൂതേഹി ദുവിധോപി ലോകോ വിഹഞ്ഞതി. യഥാഹ -

> “ചക്ഖു വിഹഞ്ഞതി മനാപാമനാപേസു രൂപേസൂ”തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൩൮) ച.

> “ചക്ഖു, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്തം, രൂപാ ആദിത്താ. കേന ആദിത്തം? രാഗഗ്ഗിനാ”തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൮; മഹാവ॰ ൫൪) ഏവമാദി.

തസ്മാ ഛഅജ്ഝത്തികബാഹിരായതനവസേന തം പുച്ഛം വിസ്സജ്ജേന്തോ ആഹ **“ഛസു ലോകോ സമുപ്പന്നോ”**തി.

൧൭൨. അഥ സോ യക്ഖോ അത്തനാ വട്ടവസേന പുട്ഠപഞ്ഹം ഭഗവതാ ദ്വാദസായതനവസേന സങ്ഖിപിത്വാ വിസ്സജ്ജിതം ന സുട്ഠു ഉപലക്ഖേത്വാ തഞ്ച അത്ഥം തപ്പടിപക്ഖഞ്ച ഞാതുകാമോ സങ്ഖേപേനേവ വട്ടവിവട്ടം പുച്ഛന്തോ ആഹ **“കതമം ത”**ന്തി. തത്ഥ ഉപാദാതബ്ബട്ഠേന **ഉപാദാനം,** ദുക്ഖസച്ചസ്സേതം അധിവചനം. **യത്ഥ ലോകോ വിഹഞ്ഞതീ**തി “ഛസു ലോകോ വിഹഞ്ഞതീ”തി ഏവം ഭഗവതാ യത്ഥ ഛബ്ബിധേ ഉപാദാനേ ലോകോ വിഹഞ്ഞതീതി വുത്തോ, തം കതമം ഉപാദാനന്തി? ഏവം ഉപഡ്ഢഗാഥായ സരൂപേനേവ ദുക്ഖസച്ചം പുച്ഛി. സമുദയസച്ചം പന തസ്സ കാരണഭാവേന ഗഹിതമേവ ഹോതി. **നിയ്യാനം പുച്ഛിതോ**തി ഇമായ പന ഉപഡ്ഢഗാഥായ മഗ്ഗസച്ചം പുച്ഛി. മഗ്ഗസച്ചേന ഹി അരിയസാവകോ ദുക്ഖം പരിജാനന്തോ, സമുദയം പജഹന്തോ, നിരോധം സച്ഛികരോന്തോ, മഗ്ഗം ഭാവേന്തോ ലോകമ്ഹാ നിയ്യാതി, തസ്മാ നിയ്യാനന്തി വുച്ചതി. **കഥന്തി** കേന പകാരേന. **ദുക്ഖാ പമുച്ചതീ**തി “ഉപാദാന”ന്തി വുത്താ വട്ടദുക്ഖാ പമോക്ഖം പാപുണാതി. ഏവമേത്ഥ സരൂപേനേവ മഗ്ഗസച്ചം പുച്ഛി, നിരോധസച്ചം പന തസ്സ വിസയഭാവേന ഗഹിതമേവ ഹോതി.

൧൭൩. ഏവം യക്ഖേന സരൂപേന ദസ്സേത്വാ ച അദസ്സേത്വാ ച ചതുസച്ചവസേന പഞ്ഹം പുട്ഠോ ഭഗവാ തേനേവ നയേന വിസ്സജ്ജേന്തോ ആഹ **“പഞ്ച കാമഗുണാ”**തി. തത്ഥ പഞ്ചകാമഗുണസങ്ഖാതഗോചരഗ്ഗഹണേന തഗ്ഗോചരാനി പഞ്ചായതനാനി ഗഹിതാനേവ ഹോന്തി. മനോ ഛട്ഠോ ഏതേസന്തി **മനോഛട്ഠാ. പവേദിതാ**തി പകാസിതാ. ഏത്ഥ അജ്ഝത്തികേസു ഛട്ഠസ്സ മനായതനസ്സ ഗഹണേന തസ്സ വിസയഭൂതം ധമ്മായതനം ഗഹിതമേവ ഹോതി. ഏവം “കതമം തം ഉപാദാന”ന്തി ഇമം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ പുനപി ദ്വാദസായതനാനം വസേനേവ ദുക്ഖസച്ചം പകാസേസി. മനോഗഹണേന വാ സത്തന്നം വിഞ്ഞാണധാതൂനം ഗഹിതത്താ താസു പുരിമപഞ്ചവിഞ്ഞാണധാതുഗ്ഗഹണേന താസം വത്ഥൂനി പഞ്ച ചക്ഖാദീനി ആയതനാനി, മനോധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതുഗ്ഗഹണേന താസം വത്ഥുഗോചരഭേദം ധമ്മായതനം ഗഹിതമേവാതി ഏവമ്പി ദ്വാദസായതനവസേന ദുക്ഖസച്ചം പകാസേസി. ലോകുത്തരമനായതനധമ്മായതനേകദേസോ പനേത്ഥ യത്ഥ ലോകോ വിഹഞ്ഞതി, തം സന്ധായ നിദ്ദിട്ഠത്താ ന സങ്ഗയ്ഹതി.

ഏത്ഥ ഛന്ദം വിരാജേത്വാതി ഏത്ഥ ദ്വാദസായതനഭേദേ ദുക്ഖസച്ചേ താനേവായതനാനി ഖന്ധതോ ധാതുതോ നാമരൂപതോതി തഥാ തഥാ വവത്ഥപേത്വാ, തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ, വിപസ്സന്തോ അരഹത്തമഗ്ഗപരിയോസാനായ വിപസ്സനായ തണ്ഹാസങ്ഖാതം **ഛന്ദം** സബ്ബസോ **വിരാജേത്വാ** വിനേത്വാ വിദ്ധംസേത്വാതി അത്ഥോ. **ഏവം ദുക്ഖാ പമുച്ചതീ**തി ഇമിനാ പകാരേന ഏതസ്മാ വട്ടദുക്ഖാ പമുച്ചതീതി . ഏവമിമായ ഉപഡ്ഢഗാഥായ “നിയ്യാനം പുച്ഛിതോ ബ്രൂഹി, കഥം ദുക്ഖാ പമുച്ചതീ”തി അയം പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ ഹോതി, മഗ്ഗസച്ചഞ്ച പകാസിതം സമുദയനിരോധസച്ചാനി പനേത്ഥ പുരിമനയേനേവ സങ്ഗഹിതത്താ പകാസിതാനേവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാനി. ഉപഡ്ഢഗാഥായ വാ ദുക്ഖസച്ചം, ഛന്ദേന സമുദയസച്ചം, “വിരാജേത്വാ”തി ഏത്ഥ വിരാഗേന നിരോധസച്ചം, “വിരാഗാവിമുച്ചതീ”തി വചനതോ വാ മഗ്ഗസച്ചം. “ഏവ”ന്തി ഉപായനിദസ്സനേന മഗ്ഗസച്ചം, ദുക്ഖനിരോധന്തി വചനതോ വാ. “ദുക്ഖാ പമുച്ചതീ”തി ദുക്ഖപമോക്ഖേന നിരോധസച്ചന്തി ഏവമേത്ഥ ചത്താരി സച്ചാനി പകാസിതാനി ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാനി.

൧൭൪. ഏവം ചതുസച്ചഗബ്ഭായ ഗാഥായ ലക്ഖണതോ നിയ്യാനം പകാസേത്വാ പുന തദേവ സകേന നിരുത്താഭിലാപേന നിഗമേന്തോ ആഹ **“ഏതം ലോകസ്സ നിയ്യാന”**ന്തി. ഏത്ഥ **ഏതന്തി** പുബ്ബേ വുത്തസ്സ നിദ്ദേസോ, **ലോകസ്സാ**തി തേധാതുകലോകസ്സ. **യഥാതഥന്തി** അവിപരീതം. **ഏതം വോ അഹമക്ഖാമീ**തി സചേപി മം സഹസ്സക്ഖത്തും പുച്ഛേയ്യാഥ, ഏതം വോ അഹമക്ഖാമി, ന അഞ്ഞം. കസ്മാ? യസ്മാ ഏവം ദുക്ഖാ പമുച്ചതി, ന അഞ്ഞഥാതി അധിപ്പായോ. അഥ വാ ഏതേന നിയ്യാനേന ഏകദ്വത്തിക്ഖത്തും നിഗ്ഗതാനമ്പി ഏതം വോ അഹമക്ഖാമി, ഉപരിവിസേസാധിഗമായപി ഏതദേവ അഹമക്ഖാമീതി അത്ഥോ. കസ്മാ? യസ്മാ ഏവം ദുക്ഖാ പമുച്ചതി അസേസനിസ്സേസാതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ദ്വേപി യക്ഖസേനാപതയോ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു സദ്ധിം യക്ഖസഹസ്സേന.

൧൬൪. അഥ ഹേമവതോ പകതിയാപി ധമ്മഗരു ഇദാനി അരിയഭൂമിയം പതിട്ഠായ സുട്ഠുതരം അതിത്തോ ഭഗവതോ വിചിത്രപടിഭാനായ ദേസനായ ഭഗവന്തം സേക്ഖാസേക്ഖഭൂമിം പുച്ഛന്തോ **“കോ സൂധ തരതീ”**തി ഗാഥമഭാസി. തത്ഥ **കോ സൂധ തരതി ഓഘ**ന്തി ഇമിനാ ചതുരോഘം കോ തരതീതി സേക്ഖഭൂമിം പുച്ഛതി അവിസേസേന. യസ്മാ **അണ്ണവ**ന്തി ന വിത്ഥതമത്തം നാപി ഗമ്ഭീരമത്തം അപിച പന യം വിത്ഥതതരഞ്ച ഗമ്ഭീരതരഞ്ച, തം വുച്ചതി. താദിസോ ച സംസാരണ്ണവോ. അയഞ്ഹി സമന്തതോ പരിയന്താഭാവേന വിത്ഥതോ, ഹേട്ഠാ പതിട്ഠാഭാവേന ഉപരി ആലമ്ബനാഭാവേന ച ഗമ്ഭീരോ, തസ്മാ “കോ ഇധ തരതി അണ്ണവം, തസ്മിഞ്ച അപ്പതിട്ഠേ അനാലമ്ബേ ഗമ്ഭീരേ അണ്ണവേ കോ ന സീദതീ”തി അസേക്ഖഭൂമിം പുച്ഛതി.

൧൬൫. അഥ ഭഗവാ യോ ഭിക്ഖു ജീവിതഹേതുപി വീതിക്കമം അകരോന്തോ സബ്ബദാ സീലസമ്പന്നോ ലോകിയലോകുത്തരായ ച പഞ്ഞായ പഞ്ഞവാ, ഉപചാരപ്പനാസമാധിനാ ഇരിയാപഥഹേട്ഠിമമഗ്ഗഫലേഹി ച സുസമാഹിതോ, തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വിപസ്സനായ നിയകജ്ഝത്തചിന്തനസീലോ, സാതച്ചകിരിയാവഹായ അപ്പമാദസതിയാ ച സമന്നാഗതോ. യസ്മാ സോ ചതുത്ഥേന മഗ്ഗേന ഇമം സുദുത്തരം ഓഘം അനവസേസം തരതി, തസ്മാ സേക്ഖഭൂമിം വിസ്സജ്ജേന്തോ **“സബ്ബദാ സീലസമ്പന്നോ”**തി ഇമം തിസിക്ഖാഗബ്ഭം ഗാഥമാഹ. എത്ഥ ഹി സീലസമ്പദായ അധിസീലസിക്ഖാ, സതിസമാധീഹി അധിചിത്തസിക്ഖാ, അജ്ഝത്തചിന്തിതാപഞ്ഞാഹി അധിപഞ്ഞാസിക്ഖാതി തിസ്സോ സിക്ഖാ സഉപകാരാ സാനിസംസാ ച വുത്താ. ഉപകാരോ ഹി സിക്ഖാനം ലോകിയപഞ്ഞാ സതി ച, അനിസംസോ സാമഞ്ഞഫലാനീതി.

൧൬൬. എവം പഠമഗാഥായ സേക്ഖഭൂമിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അസേക്ഖഭൂമിം ദസ്സേന്തോ ദുതിയഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ **വിരതോ കാമസഞ്ഞായ**ാതി യാ കാചി കാമസഞ്ഞാ, തതോ സബ്ബതോ ചതുത്ഥമഗ്ഗസമ്പയുത്തായ സമുച്ഛേദവിരതിയാ വിരതോ. “വിരത്തോ”തിപി പാഠോ. തദാ “കാമസഞ്ഞായാ”തി ഭുമ്മവചനം ഹോതി, സഗാഥാവഗ്ഗേ പന “കാമസഞ്ഞാസൂ”തിപി (സം॰ നി॰ ൧.൯൫) പാഠോ. ചതൂഹിപി മഗ്ഗേഹി ദസന്നം സംയോജനാനം അതീതത്താ **സബ്ബസംയോജനാതിഗോ,** ചതുത്ഥേനേവ വാ ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസബ്ബസംയോജനാതിഗോ , തത്രതത്രാഭിനന്ദിനീതണ്ഹാസങ്ഖാതായ നന്ദിയാ തിണ്ണഞ്ച ഭവാനം പരിക്ഖീണത്താ **നന്ദീഭവപരിക്ഖീണോ സോ** താദിസോ ഖീണാസവോ ഭിക്ഖു **ഗമ്ഭീരേ** സംസാരണ്ണവേ **ന സീദതി** നന്ദീപരിക്ഖയേന സഉപാദിസേസം, ഭവപരിക്ഖയേന ച അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനഥലം സമാപജ്ജ പരമസ്സാസപ്പത്തിയാതി.

൧൬൭. അഥ ഹേമവതോ സഹായഞ്ച യക്ഖപരിസഞ്ച ഓലോകേത്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ “ഗമ്ഭീരപഞ്ഞ”ന്തി എവമാദീഹി ഗാഥാഹി ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവിത്വാ സബ്ബാവതിയാ പരിസായ സഹായേന ച സദ്ധിം അഭിവാദേത്വാ, പദക്ഖിണം കത്വാ, അത്തനോ വസനട്ഠാനം അഗമാസി.

താസം പന ഗാഥാനം അയം അത്ഥവണ്ണനാ - **ഗമ്ഭീരപഞ്ഞ**ന്തി ഗമ്ഭീരായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതം. തത്ഥ പടിസമ്ഭിദായം വുത്തനയേന ഗമ്ഭീരപഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹി തത്ഥ “ഗമ്ഭീരേസു ഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി ഗമ്ഭീരപഞ്ഞാ”തിആദി (പടി॰ മ॰ ൩.൪). **നിപുണത്ഥദസ്സി**ന്തി നിപുണേഹി ഖത്തിയപണ്ഡിതാദീഹി അഭിസങ്ഖതാനം പഞ്ഹാനം അത്ഥദസ്സിം അത്ഥാനം വാ യാനി നിപുണാനി കാരണാനി ദുപ്പടിവിജ്ഝാനി അഞ്ഞേഹി തേസം ദസ്സനേന നിപുണത്ഥദസ്സിം. രാഗാദികിഞ്ചനാഭാവേന **അകിഞ്ചനം**. ദുവിധേ കാമേ തിവിധേ ചേ ഭവേ അലഗ്ഗനേന **കാമഭവേ അസത്തം**. ഖന്ധാദിഭേദേസു സബ്ബാരമ്മണേസു ഛന്ദരാഗബന്ധനാഭാവേന **സബ്ബധി വിപ്പമുത്തം. ദിബ്ബേ പഥേ കമമാന**ന്തി അട്ഠസമാപത്തിഭേദേ ദിബ്ബേ പഥേ സമാപജ്ജനവസേന ചങ്കമന്തം. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ന തായ വേലായ ഭഗവാ ദിബ്ബേ പഥേ കമതി, അപിച ഖോ പുബ്ബേ കമനം ഉപാദായ കമനസത്തിസബ്ഭാവേന തത്ഥ ലദ്ധവസീഭാവതായ എവം വുച്ചതി. അഥ വാ യേ തേ വിസുദ്ധിദേവാ അരഹന്തോ, തേസം പഥേ സന്തവിഹാരേ കമനേനാപേതം വുത്തം. മഹന്താനം ഗുണാനം എസനേന **മഹേസിം**.

൧൬൮. ദുതിയഗാഥായ അപരേന പരിയായേന ഥുതി ആരദ്ധാതി കത്വാ പുന നിപുണത്ഥദസ്സിഗ്ഗഹണം നിദസ്സേതി. അഥ വാ നിപുണത്ഥേ ദസ്സേതാരന്തി അത്ഥോ. **പഞ്ഞാദദ**ന്തി പഞ്ഞാപടിലാഭസംവത്തനികായ പടിപത്തിയാ കഥനേന പഞ്ഞാദായകം. **കാമാലയേ അസത്ത**ന്തി യ്വായംകാമേസു തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന ദുവിധോ ആലയോ, തത്ഥ അസത്തം. **സബ്ബവിദു**ന്തി സബ്ബധമ്മവിദും, സബ്ബഞ്ഞുന്തി വുത്തം ഹോതി. **സുമേധ**ന്തി തസ്സ സബ്ബഞ്ഞുഭാവസ്സ മഗ്ഗഭൂതായ പാരമീപഞ്ഞാസങ്ഖാതായ മേധായ സമന്നാഗതം. **അരിയേ പഥേ**തി അട്ഠങ്ഗികേ മഗ്ഗേ, ഫലസമാപത്തിയം വാ. **കമമാന**ന്തി പഞ്ഞായ അജ്ഝോഗാഹമാനം മഗ്ഗലക്ഖണം ഞത്വാ ദേസനതോ, പവിസമാനം വാ ഖണേ ഖണേ ഫലസമാപത്തിസമാപജ്ജനതോ, ചതുബ്ബിധമഗ്ഗഭാവനാസങ്ഖാതായ കമനസത്തിയാ കമിതപുബ്ബം വാ.

൧൮൦. **സുദിട്ഠം വത നോ അജ്ജാ**തി. അജ്ജ അമ്ഹേഹി സുന്ദരം ദിട്ഠം, അജ്ജ വാ അമ്ഹാകം സുന്ദരം ദിട്ഠം, ദസ്സനന്തി അത്ഥോ. **സുപ്പഭാതം സുഹുട്ഠിത**ന്തി അജ്ജ അമ്ഹാകം സുട്ഠു പഭാതം സോഭനം വാ പഭാതം അഹോസി. അജ്ജ ച നോ സുന്ദരം ഉട്ഠിതം അഹോസി, അനുപരോധേന സയനതോ ഉട്ഠിതം. കിം കാരണം? **യം അദ്ദസാമ സമ്ബുദ്ധം,** യസ്മാ സമ്ബുദ്ധം അദ്ദസാമാതി അത്തനോ ലാഭസമ്പത്തിം ആരബ്ഭ പാമോജ്ജം പവേദേതി.

൧൮൧. **ഇദ്ധിമന്തോ**തി കമ്മവിപാകജിദ്ധിയാ സമന്നാഗതാ. **യസസ്സിനോ**തി ലാഭഗ്ഗപരിവാരഗ്ഗസമ്പന്നാ. **സരണം യന്തീ**തി കിഞ്ചാപി മഗ്ഗേനേവ ഗതാ, തഥാപി സോതാപന്നഭാവപരിദീപനത്ഥം പസാദദസ്സനത്ഥഞ്ച വാചം ഭിന്ദതി.

൧൮൨. **ഗാമാ ഗാമ**ന്തി ദേവഗാമാ ദേവഗാമം. **നഗാ നഗ**ന്തി ദേവപബ്ബതാ ദേവപബ്ബതം. **നമസ്സമാനാ സമ്ബുദ്ധം, ധമ്മസ്സ ച സുധമ്മത**ന്തി "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത ഭഗവാ, സ്വാക്ഖാതോ വത ഭഗവതോ ധമ്മോ"തിആദിനാ നയേന ബുദ്ധസുബോധിതഞ്ച ധമ്മസുധമ്മതഞ്ച. "സുപ്പടിപന്നോ വത ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ"തിആദിനാ സങ്ഘ-സുപ്പടിപത്തിഞ്ച അഭിത്ഥവിത്വാ അഭിത്ഥവിത്വാ നമസ്സമാനാ ധമ്മഘോസകാ ഹുത്വാ വിചരിസ്സാമാതി വുത്തം ഹോതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഹേമവതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ആളവകസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി ആളവകസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അത്ഥവണ്ണനാനയേനേവസ്സ ഉപ്പത്തി ആവിഭവിസ്സതി. അത്ഥവണ്ണനായ ച "ഏവം മേ സുതം, ഏകം സമയം ഭഗവാ"തി ഏതം വുത്തത്ഥമേവ. **ആളവിയം വിഹരതി ആളവകസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനേ**തി ഏത്ഥ പന കാ ആളവീ, കസ്മാ ച ഭഗവാ തസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനേ വിഹരതീതി? വുച്ചതേ - **ആളവീ**തി രട്ഠമ്പി നഗരമ്പി വുച്ചതി, തദുഭയമ്പി ഇധ വട്ടതി. ആളവീനഗരസ്സ ഹി സമീപേ വിഹരന്തോപി "ആളവിയം വിഹരതീ"തി വുച്ചതി. തസ്സ ച നഗരസ്സ സമീപേ അവിദൂരേ ഗാവുതമത്തേ തം ഭവനം, ആളവീരട്ഠേ വിഹരന്തോപി "ആളവിയം വിഹരതീ"തി വുച്ചതി, ആളവീരട്ഠേ ചേതം ഭവനം.

യസ്മാ പന ആളവകോ രാജാ വിവിധനാടകൂപഭോഗം ഛഡ്ഡേത്വാ ചോരപടിബാഹനത്ഥം പടിരാജനിസേധനത്ഥം ബ്യായാമകരണത്ഥഞ്ച സത്തമേ സത്തമേ ദിവസേ മിഗവം ഗച്ഛന്തോ ഏകദിവസം ബലകായേന സദ്ധിം കതികം അകാസി - "യസ്സ പസ്സേന മിഗോ പലായതി, തസ്സേവ സോ ഭാരോ"തി. അഥ തസ്സേവ പസ്സേന മിഗോ പലായി, ജവസമ്പന്നോ രാജാ ധനും ഗഹേത്വാ പത്തികോവ തിയോജനം തം മിഗം അനുബന്ധി. ഏണിമിഗാ ച തിയോജനവേഗാ ഏവ ഹോന്തി. അഥ പരിക്ഖീണജവം തം മിഗം ഉദകം പവിസിത്വാ, ഠിതം വധിത്വാ, ദ്വിധാ ഛേത്വാ, അനത്ഥികോപി മംസേന "നാസക്ഖി മിഗം ഗഹേതു"ന്തി അപവാദമോചനത്ഥം കാജേനാദായ ആഗച്ഛന്തോ നഗരസ്സാവിദൂരേ ബഹലപത്തപലാസം മഹാനിഗ്രോധം ദിസ്വാ പരിസ്സമവിനോദനത്ഥം തസ്സ മൂലമുപഗതോ. തസ്മിഞ്ച നിഗ്രോധേ ആളവകോ യക്ഖോ മഹാരാജസന്തികാ വരം ലഭിത്വാ മജ്ഝന്ഹികസമയേ തസ്സ രുക്ഖസ്സ ഛായായ ഫുട്ഠോകാസം പവിട്ഠേ പാണിനോ ഖാദന്തോ പടിവസതി. സോ തം ദിസ്വാ ഖാദിതും ഉപഗതോ. അഥ രാജാ തേന സദ്ധിം കതികം അകാസി - "മുഞ്ച മം, അഹം തേ ദിവസേ ദിവസേ മനുസ്സഞ്ച ഥാലിപാകഞ്ച പേസേസ്സാമീ"തി. യക്ഖോ "ത്വം രാജൂപഭോഗേന പമത്തോ സമ്മുസ്സസി, അഹം പന ഭവനം അനുപഗതഞ്ച അനനുഞ്ഞാതഞ്ച ഖാദിതും ന ലഭാമി, സ്വാഹം ഭവന്തമ്പി ജീയേയ്യ"ന്തി ന മുഞ്ചി. രാജാ "യം ദിവസം ന പേസേമി, തം ദിവസം മം ഗഹേത്വാ ഖാദാഹീ"തി അത്താനം അനുജാനിത്വാ തേന മുത്തോ നഗരാഭിമുഖോ അഗമാസി.

ബലകായോ മഗ്ഗേ ഖന്ധാവാരം ബന്ധിത്വാ ഠിതോ രാജാനം ദിസ്വാ - "കിം, മഹാരാജ, അയസമത്തഭയാ ഏവം കിലന്തോസീ"തി വദന്തോ പച്ചുഗ്ഗന്ത്വാ പടിഗ്ഗഹേസി. രാജാ തം പവത്തിം അനാരോചേത്വാ നഗരം ഗന്ത്വാ, കതപാതരാസോ നഗരഗുത്തികം ആമന്തേത്വാ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി. നഗരഗുത്തികോ - "കിം, ദേവ, കാലപരിച്ഛേദോ കതോ"തി ആഹ. രാജാ "ന കതോ, ഭണേ"തി ആഹ. "ദുട്ഠു കതം, ദേവ, അമനുസ്സാ ഹി പരിച്ഛിന്നമത്തമേവ ലഭന്തി, അപരിച്ഛിന്നേ പന ജനപദസ്സ ആബാധോ ഭവിസ്സതി. ഹോതു, ദേവ, കിഞ്ചാപി ഏവമകാസി, അപ്പോസ്സുക്കോ ത്വം രജ്ജസുഖം അനുഭോഹി, അഹമേത്ഥ കാതബ്ബം കരിസ്സാമീ"തി. സോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ ബന്ധനാഗാരം ഗന്ത്വാ യേ യേ വജ്ഝാ ഹോന്തി, തേ തേ സന്ധായ - "യോ ജീവിതത്ഥികോ ഹോതി, സോ നിക്ഖമതൂ"തി ഭണതി. യോ പഠമം നിക്ഖമതി തം ഗേഹം നേത്വാ, ന്ഹാപേത്വാ, ഭോജേത്വാ ച, "ഇമം ഥാലിപാകം യക്ഖസ്സ ദേഹീ"തി പേസേതി. തം രുക്ഖമൂലം പവിട്ഠമത്തംയേവ യക്ഖോ ഭേരവം അത്തഭാവം നിമ്മിനിത്വാ മൂലകന്ദം വിയ ഖാദതി . യക്ഖാനുഭാവേന കിര മനുസ്സാനം

കേസാദീനി ഉപാദായ സകലസരീരം നവനീതപിണ്ഡോ വിയ ഹോതി. യക്ഖസ്സ ഭത്തം ഗാഹാപേത്തും ഗതപുരിസാ തം ദിസ്വാ ഭീതാ യഥാമിത്തം ആരോചേസും. തതോ പഭുതി "രാജാ ചോരേ ഗഹേത്വാ യക്ഖസ്സ ദേതീ"തി മനുസ്സാ ചോരകമ്മതോ പടിവിരതാ. തതോ അപരേന സമയേന നവചോരാനം അഭാവേന പുരാണചോരാനഞ്ച പരിക്ഖയേന ബന്ധനാഗാരാനി സുഞ്ഞാനി അഹേസും.

അഥ നഗരഗുത്തികോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ അത്തനോ ധനം നഗരരച്ഛാസു ഛഡ്ഡാപേസി - "അപ്പേവ നാമ കോചി ലോഭേന ഗണ്ഹേയ്യാ"തി. തം പാദേനപി ന കോചി ഛുപി. സോ ചോരേ അലഭന്തോ അമച്ചാനം ആരോചേസി. അമച്ചാ "കുലപടിപാടിയാ ഏകമേകം ജിണ്ണകം പേസേമ, സോ പകതിയാപി മച്ചുമുഖേ വത്തതീ"തി ആഹംസു. രാജാ "'അമ്ഹാകം പിതരം, അമ്ഹാകം പിതാമഹം പേസേതീ'തി മനുസ്സാ ഖോഭം കരിസ്സന്തി, മാ വോ ഏതം രുച്ചീ"തി നിവാരേസി. "തേന ഹി, ദേവ, ദാരകം പേസേമ ഉത്താനസേയ്യകം, തഥാവിധസ്സ ഹി 'മാതാ മേ പിതാ മേ'തി സിനേഹോ നത്ഥീ"തി ആഹംസു. രാജാ അനുജാനി. തേ തഥാ അകംസു. നഗരേ ദാരകമാതരോ ച ദാരകേ ഗഹേത്വാ ഗബ്ഭിനിയോ ച പലായിത്വാ പരജനപദേ ദാരകേ സംവഡ്ഢേത്വാ ആനേന്തി. ഏവം സബ്ബാനിപി ദ്വാദസ വസ്സാനി ഗതാനി.

തതോ ഏകദിവസം സകലനഗരം വിചിനിത്വാ ഏകമ്പി ദാരകം അലഭിത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസും - "നത്ഥി, ദേവ, നഗരേ ദാരകോ ഠപേത്വാ അന്തേപുരേ തവ പുത്തം ആളവകകുമാര"ന്തി. രാജാ "യഥാ മമ പുത്തോ പിയോ, ഏവം സബ്ബലോകസ്സ, അത്തനാ പന പിയതരം നത്ഥി, ഗച്ഛഥ, തമ്പി ദത്വാ മമ ജീവിതം രക്ഖഥാ"തി ആഹ. തേന ച സമയേന ആളവകകുമാരസ്സ മാതാ പുത്തം ന്ഹാപേത്വാ, മണ്ഡേത്വാ, ദുകൂലചുമ്ബടകേ കത്വാ, അങ്കേ സയാപേത്വാ, നിസിന്നാ ഹോതി. രാജപുരിസാ രഞ്ഞോ ആണായ തത്ഥ ഗന്ത്വാ വിപ്പലപന്തിയാ തസ്സാ സോളസന്നഞ്ച ഇത്ഥിസഹസ്സാനം സദ്ധിം ധാതിയാ തം ആദായ പക്കമിംസു "സ്വേ യക്ഖഭക്ഖോ ഭവിസ്സതീ"തി. തം ദിവസഞ്ച ഭഗവാ പച്ചൂസസമയേ പച്ചുട്ഠായ ജേതവനമഹാവിഹാരേ ഗന്ധകുടിയം മഹാകരുണാസമാപത്തിം സമാപജ്ജിത്വാ പുന ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ അദ്ദസ ആളവകസ്സ കുമാരസ്സ അനാഗാമിഫലുപ്പത്തിയാ ഉപനിസ്സയം, യക്ഖസ്സ ച സോതാപത്തിഫലുപ്പത്തിയാ ഉപനിസ്സയം ദേസനാപരിയോസാനേ ച ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മചക്ഖുപടിലാഭസ്സാതി. തസ്മാ വിഭാതായ രത്തിയാ പുരേഭത്തകിച്ചം കത്വാ അനിട്ഠിതപച്ഛാഭത്തകിച്ചോവ കാളപക്ഖഉപോസഥദിവസേ വത്തമാനേ ഓഗ്ഗതേ സൂരിയേ ഏകകോവ അദുതിയോ പത്തചീവരമാദായ പാദഗമനേനേവ സാവത്ഥിതോ തിംസ യോജനാനി ഗന്ത്വാ തസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനം പാവിസി. തേന വുത്തം "ആളവകസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനേ"തി.

കിം പന ഭഗവാ യസ്മിം നിഗ്രോധേ ആളവകസ്സ ഭവനം, തസ്സ മൂലേ വിഹാസി, ഉദാഹു ഭവനേയേവാതി? വുച്ചതേ - ഭവനേയേവ. യഥേവ ഹി യക്ഖാ അത്തനോ ഭവനം പസ്സന്തി, തഥാ ഭഗവാപി. സോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഭവനദ്വാരേ അട്ഠാസി. തദാ ആളവകോ ഹിമവന്തേ യക്ഖസമാഗമം ഗതോ ഹോതി. തതോ ആളവകസ്സ ദ്വാരപാലോ ഗദ്രഭോ നാമ യക്ഖോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ, വന്ദിത്വാ - "കിം, ഭന്തേ, ഭഗവാ വികാലേ ആഗതോ"തി ആഹ. "ആമ, ഗദ്രഭ, ആഗതോമ്ഹി. സചേ തേ അഗരു, വിഹരേയ്യാമേകരത്തിം ആളവകസ്സ ഭവനേ"തി. "ന മേ, ഭന്തേ, ഗരു, അപിച ഖോ സോ യക്ഖോ കക്ഖളോ ഫരുസോ, മാതാപിതൂനമ്പി അഭിവാദനാദീനി ന കരോതി, മാ രുച്ചി ഭഗവതോ ഇധ വാസോ"തി. "ജാനാമി, ഗദ്രഭ, തസ്സ കക്ഖളത്തം, ന കോചി മമന്തരായോ ഭവിസ്സതി, സചേ തേ അഗരു, വിഹരേയ്യാമേകരത്തി"ന്തി .

ദുതിയമ്പി ഗദ്രഭോ യക്ഖോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച - "അഗ്ഗിതത്തകപാലസദിസോ, ഭന്തേ, ആളവകോ, 'മാതാപിതരോ'തി വാ 'സമണബ്രാഹ്മണാ'തി വാ 'ധമ്മോ'തി വാ ന ജാനാതി, ഇധാഗതാനം ചിത്തക്ഖേപമ്പി കരോതി, ഹദയമ്പി ഫാലേതി, പാദേപി ഗഹേത്വാ പരസമുദ്ദേ വാ പരചക്കവാളേ വാ ഖിപതീ"തി. ദുതിയമ്പി ഭഗവാ ആഹ - "ജാനാമി, ഗദ്രഭ, സചേ തേ അഗരു, വിഹരേയ്യാമേകരത്തി"ന്തി. തതിയമ്പി ഗദ്രഭോ യക്ഖോ ഭഗവന്തം ഏതദവോച - "അഗ്ഗിതത്തകപാലസദിസോ, ഭന്തേ, ആളവകോ, 'മാതാപിതരോ'തി വാ 'സമണബ്രാഹ്മണാ'തി വാ 'ധമ്മോ'തി വാ ന ജാനാതി, ഇധാഗതാനം ചിത്തക്ഖേപമ്പി കരോതി, ഹദയമ്പി ഫാലേതി, പാദേപി ഗഹേത്വാ പരസമുദ്ദേ വാ പരചക്കവാളേ വാ ഖിപതീ"തി. തതിയമ്പി ഭഗവാ ആഹ - "ജാനാമി, ഗദ്രഭ, സചേ തേ അഗരു, വിഹരേയ്യാമേകരത്തി"ന്തി. "ന മേ, ഭന്തേ, ഗരു, അപിച ഖോ സോ യക്ഖോ അത്തനോ അനാരോചേത്വാ അനുജാനന്തം മം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, ആരോചേമി, ഭന്തേ, തസ്സാ"തി. "യഥാസുഖം, ഗദ്രഭ, ആരോചേഹീ"തി. "തേന ഹി, ഭന്തേ, ത്വമേവ ജാനാഹീ"തി ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഹിമവന്താഭിമുഖോ പക്കാമി. ഭവനദ്വാരമ്പി സയമേവ ഭഗവതോ വിവരമദാസി. ഭഗവാ അന്തോഭവനം പവിസിത്വാ യത്ഥ അഭിലക്ഖിതേസു മങ്ഗലദിവസാദീസു നിസീദിത്വാ ആളവകോ സിരിം അനുഭോതി, തസ്മിംയേവ ദിബ്ബരതനപല്ലങ്കേ നിസീദിത്വാ സുവണ്ണാഭം മുഞ്ചി. തം ദിസ്വാ യക്ഖസ്സ ഇത്ഥിയോ ആഗന്ത്വാ, ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ, സമ്പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസു. ഭഗവാ

“പുബ്ബേ തുമ്ഹേ ദാനം ദത്വാ, സീലം സമാദിയിത്വാ, പൂജനേയ്യം പൂജേത്വാ, ഇമം സമ്പത്തിം പത്താ, ഇദാനിപി തഥേവ കരോഥ, മാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഇസ്സാമച്ഛരിയാഭിഭൂതാ വിഹരഥാ”തിആദിനാ നയേന താസം പകിണ്ണകധമ്മകഥം കഥേസി. താ ച ഭഗവതോ മധുരനിഗ്ഘോസം സുത്വാ, സാധുകാരസഹസ്സാനി ദത്വാ, ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസുയേവ. ഗദ്രഭോപി ഹിമവന്തം ഗന്ത്വാ ആളവകസ്സ ആരോചേസി - “യഗ്ഘേ, മാരിസ, ജാനേയ്യാസി, വിമാനേ തേ ഭഗവാ നിസിന്നോ”തി. സോ ഗദ്രഭസ്സ സഞ്ഞമകാസി “തുണ്ഹീ ഹോഹി, ഗന്ത്വാ കത്തബ്ബം കരിസ്സാമീ”തി. പുരിസമാനേന കിര ലജ്ജിതോ അഹോസി, തസ്മാ “മാ കോചി പരിസമജ്ഝേ സുണേയ്യാ”തി വാരേസി.

തദാ സാതാഗിരഹേമവതാ ഭഗവന്തം ജേതവനേയേവ വന്ദിത്വാ “യക്ഖസമാഗമം ഗമിസ്സാമാ”തി സപരിവാരാ നാനായാനേഹി ആകാസേന ഗച്ഛന്തി. ആകാസേ ച യക്ഖാനം ന സബ്ബത്ഥ മഗ്ഗോ അത്ഥി, ആകാസട്ഠാനി വിമാനാനി പരിഹരിത്വാ മഗ്ഗട്ഠാനേനേവ മഗ്ഗോ ഹോതി. ആളവകസ്സ പന വിമാനം ഭൂമട്ഠം സുഗുത്തം പാകാരപരിക്ഖിത്തം സുസംവിഹിതദ്വാരട്ടാലകഗോപുരം, ഉപരി കംസജാലസഞ്ഛന്നം മഞ്ജൂസസദിസം തിയോജനം ഉബ്ബേധേന. തസ്സ ഉപരി മഗ്ഗോ ഹോതി. തേ തം പദേസമാഗമ്മ ഗന്തും അസമത്ഥാ അഹേസും. ബുദ്ധാനഞ്ഹി നിസിന്നോകാസസ്സ ഉപരിഭാഗേന യാവ ഭവഗ്ഗാ, താവ കോചി ഗന്തും അസമത്ഥോ. തേ “കിമിദ”ന്തി ആവജ്ജേത്വാ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ആകാസേ ഖിത്തലേഡ്ഡു വിയ ഓരുയ്ഹ വന്ദിത്വാ, ധമ്മം സുത്വാ, പദക്ഖിണം കത്വാ “യക്ഖസമാഗമം ഗച്ഛാമ ഭഗവാ”തി തീണി വത്ഥൂനി പസംസന്താ യക്ഖസമാഗമം അഗമംസു. ആളവകോ തേ ദിസ്വാ “ഇധ നിസീദഥാ”തി പടിക്കമ്മ ഓകാസമദാസി. തേ ആളവകസ്സ നിവേദേസും “ലാഭാ തേ, ആളവക, യസ്സ തേ ഭവനേ ഭഗവാ വിഹരതി, ഗച്ഛാവുസോ ഭഗവന്തം പയിരുപാസസ്സൂ”തി. ഏവം ഭഗവാ ഭവനേയേവ വിഹാസി, ന യസ്മിം നിഗ്രോധേ ആളവകസ്സ ഭവനം, തസ്സ മൂലേതി. തേന വുത്തം “ഏകം സമയം ഭഗവാ ആളവിയം വിഹരതി ആളവകസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനേ”തി.

അഥ ഖോ ആളവകോ...പേ... ഭഗവന്തം ഏതദവോച **“നിക്ഖമ സമണാ”**തി. “കസ്മാ പനായം ഏതദവോചാ”തി? വുച്ചതേ - രോസേതുകാമതായ. തത്രേവം ആദിതോ പഭുതി സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ - അയഞ്ഹി യസ്മാ അസ്സദ്ധസ്സ സദ്ധാകഥാ ദുക്ഖാ ഹോതി ദുസ്സീലാദീനം സീലാദികഥാ വിയ, തസ്മാ തേസം യക്ഖാനം സന്തികാ ഭഗവതോ പസംസം സുത്വാ ഏവ അഗ്ഗിമ്ഹി പക്ഖിത്തലോണസക്ഖരാ വിയ അബ്ഭന്തരകോപേന തടതടായമാനഹദയോ ഹുത്വാ “കോ സോ ഭഗവാ നാമ, യോ മമ ഭവനം പവിട്ഠോ”തി ആഹ. തേ ആഹംസു - “ന ത്വം, ആവുസോ, ജാനാസി ഭഗവന്തം അമ്ഹാകം സത്ഥാരം, യോ തുസിതഭവനേ ഠിതോ പഞ്ച മഹാവിലോകനാനി വിലോകേത്വാ”തിആദിനാ നയേന യാവ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം കഥേന്താ പടിസന്ധിആദിനാ ദ്വത്തിംസ പുബ്ബനിമിത്താനി വത്വാ “ഇമാനിപി ത്വം, ആവുസോ , അച്ഛരിയാനി നാദ്ദസാ”തി ചോദേസും. സോ ദിസ്വാപി കോധവസേന “നാദ്ദസ”ന്തി ആഹ. ആവുസോ ആളവക പസ്സേയ്യാസി വാ ത്വം, ന വാ, കോ തയാ അത്ഥോ പസ്സതാ വാ അപസ്സതാ വാ, കിം ത്വം കരിസ്സസി അമ്ഹാകം സത്ഥുനോ, യോ ത്വം തം ഉപനിധായ ചലക്കകുധമഹാഉസഭസമീപേ തദഹുജാതവച്ഛകോ വിയ, തിധാപഭിന്നമത്തവാരണസമീപേ ഭിങ്കപോതകോ വിയ, ഭാസുരവിലമ്ബകേസരഉപസോഭിതക്ഖന്ധസ്സ മിഗരഞ്ഞോ സമീപേ ജരസിങ്ഗാലോ വിയ, ദിയഡ്ഢയോജനസതപ്പവഡ്ഢകായസുപണ്ണരാജസമീപേ ഛിന്നപക്ഖകാകപോതകോ വിയ ഖായസി, ഗച്ഛ യം തേ കരണീയം, തം കരോഹീതി. ഏവം വുത്തേ കുദ്ധോ ആളവകോ ഉട്ഠഹിത്വാ മനോസിലാതലേ വാമപാദേന ഠത്വാ “പസ്സഥ ദാനി തുമ്ഹാകം വാ സത്ഥാ മഹാനുഭാവോ, അഹം വാ”തി ദക്ഖിണപാദേന സട്ഠിയോജനമത്തം കേലാസപബ്ബതകൂടം അക്കമി, തം അയോകൂടപഹടോ നിദ്ധന്തഅയോപിണ്ഡോ വിയ പപടികായോ മുഞ്ചി. സോ തത്ര ഠത്വാ “അഹം ആളവകോ”തി ഘോസേസി, സകലജമ്ബുദീപം സദ്ദോ ഫരി.

ചത്താരോ കിര സദ്ദാ സകലജമ്ബുദീപേ സുയ്യിംസു - യഞ്ച പുണ്ണകോ യക്ഖസേനാപതി ധനഞ്ചയകോരബ്യരാജാനം ജൂതേ ജിനിത്വാ അപ്ഫോടേത്വാ “അഹം ജിനി”ന്തി ഉഗ്ഘോസേസി, യഞ്ച സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പരിഹായമാനേ വിസ്സകമ്മം ദേവപുത്തം സുനഖം കാരേത്വാ “അഹം പാപഭിക്ഖൂ ച പാപഭിക്ഖുനിയോ ച ഉപാസകേ ച ഉപാസികായോ ച സബ്ബേവ അധമ്മവാദിനോ ഖാദാമീ”തി ഉഗ്ഘോസാപേസി, യഞ്ച കുസജാതകേ പഭാവതിഹേതു സത്തഹി രാജൂഹി നഗരേ ഉപരുദ്ധേ പഭാവതിം അത്തനാ സഹ ഹത്ഥിക്ഖന്ധം ആരോപേത്വാ നഗരാ നിക്ഖമ്മ “അഹം സീഹസ്സരകുസമഹാരാജാ”തി മഹാപുരിസോ ഉഗ്ഘോസേസി, യഞ്ച ആളവകോ കേലാസമുദ്ധനി ഠത്വാ “അഹം ആളവകോ”തി. തദാ ഹി സകലജമ്ബുദീപേ ദ്വാരേ ദ്വാരേ ഠത്വാ ഉഗ്ഘോസിതസദിസം അഹോസി, തിയോജനസഹസ്സവിത്ഥതോ ച ഹിമവാപി സങ്കമ്പി യക്ഖസ്സ ആനുഭാവേന.

സോ **വാതമണ്ഡലം** സമുട്ഠാപേസി - "ഏതേനേവ സമണം പലാപേസ്സാമീ"തി. തേ പുരത്ഥിമാദിഭേദാ വാതാ സമുട്ഠഹിത്വാ അഡ്ഢയോജനയോജനദ്വിയോജനതിയോജനപ്പമാണാനി പബ്ബതകൂടാനി പദാലേത്വാ വനഗച്ഛരുക്ഖാദീനി ഉമ്മൂലേത്വാ ആളവീനഗരം പക്ഖന്താ ജിണ്ണഹത്ഥിസാലാദീനി ചുണ്ണേന്താ ഛദനിട്ഠകാ ആകാസേ ഭമേന്താ. ഭഗവാ "മാ കസ്സചി ഉപരോധോ ഹോതൂ"തി അധിട്ഠാസി. തേ വാതാ ദസബലം പത്വാ ചീവരകണ്ണമത്തമ്പി ചാലേതും നാസക്ഖിംസു. തതോ **മഹാവസ്സം** സമുട്ഠാപേസി "ഉദകേന അജ്ഝോത്ഥരിത്വാ സമണം മാരേസ്സാമീ"തി. തസ്സാനുഭാവേന ഉപരൂപരി സതപടലസഹസ്സപടലാദിഭേദാ വലാഹകാ ഉട്ഠഹിത്വാ വസ്സിംസു, വുട്ഠിധാരാവേഗേന പഥവീ ഛിദ്ദാ അഹോസി, വനരുക്ഖാദീനം ഉപരി മഹോഘോ ആഗന്ത്വാ ദസബലസ്സ ചീവരേ ഉസ്സാവബിന്ദുമത്തമ്പി തേമേതും നാസക്ഖി. തതോ **പാസാണവസ്സം** സമുട്ഠാപേസി, മഹന്താനി മഹന്താനി പബ്ബതകൂടാനി ധൂമായന്താനി പജ്ജലന്താനി ആകാസേനാഗന്ത്വാ ദസബലം പത്വാ ദിബ്ബമാലാഗുളാനി സമ്പജ്ജിംസു. തതോ **പഹരണവസ്സം** സമുട്ഠാപേസി, ഏകതോധാരാഉഭതോധാരാ അസിസത്തിഖുരപ്പാദയോ ധൂമായന്താ പജ്ജലന്താ ആകാസേനാഗന്ത്വാ ദസബലം പത്വാ ദിബ്ബപുപ്ഫാനി അഹേസും. തതോ **അങ്ഗാരവസ്സം** സമുട്ഠാപേസി, കിംസുകവണ്ണാ അങ്ഗാരാ ആകാസേനാഗന്ത്വാ ദസബലസ്സ പാദമൂലേ ദിബ്ബപുപ്ഫാനി ഹുത്വാ വികിരിംസു. തതോ **കുക്കുലവസ്സം** സമുട്ഠാപേസി, അച്ചുണ്ഹോ കുക്കുലോ ആകാസേനാഗന്ത്വാ ദസബലസ്സ പാദമൂലേ ചന്ദനചുണ്ണം ഹുത്വാ നിപതി. തതോ **വാലുകാവസ്സം** സമുട്ഠാപേസി, അതിസുഖുമാ വാലുകാ ധൂമായന്താ പജ്ജലന്താ ആകാസേനാഗന്ത്വാ ദസബലസ്സ പാദമൂലേ ദിബ്ബപുപ്ഫാനി ഹുത്വാ നിപതിംസു. തതോ **കലലവസ്സം** സമുട്ഠാപേസി, തം കലലവസ്സം ധൂമായന്തം പജ്ജലന്തം ആകാസേനാഗന്ത്വാ ദസബലസ്സ പാദമൂലേ ദിബ്ബഗന്ധം ഹുത്വാ നിപതി. തതോ **അന്ധകാരം** സമുട്ഠാപേസി "ഭിംസേത്വാ സമണം പലാപേസ്സാമീ"തി. തം ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതന്ധകാരസദിസം ഹുത്വാ ദസബലം പത്വാ സൂരിയപ്പഭാവിഹതമിവന്ധകാരം അന്തരധായി.

ഏവം യക്ഖോ ഇമാഹി നവഹി വാതവസ്സപാസാണപഹരണങ്ഗാരകുക്കുലവാലുകകലലന്ധകാരവുട്ഠീഹി ഭഗവന്തം പലാപേതും അസക്കോന്തോ നാനാവിധപഹരണഹത്ഥായ അനേകപ്പകാരരൂപഭൂതഗണസമാകുലായ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ സയമേവ ഭഗവന്തം അഭിഗതോ. തേ ഭൂതഗണാ അനേകപ്പകാരേ വികാരേ കത്വാ "ഗണ്ഹഥ ഹനഥാ"തി ഭഗവതോ ഉപരി ആഗച്ഛന്താ വിയ ഹോന്തി, അപിച തേ നിദ്ധന്തലോഹപിണ്ഡം വിയ മക്ഖികാ, ഭഗവന്തം അല്ലീയിതും അസമത്ഥാ ഏവം അഹേസും. ഏവം സന്തേപി യഥാ ബോധിമണ്ഡേ മാരോ ആഗതവേലായമേവ നിവത്തോ, തഥാ അനിവത്തിത്വാ ഉപഡ്ഢരത്തിമത്തം ബ്യാകുലമകംസു. ഏവം ഉപഡ്ഢരത്തിമത്തം അനേകപ്പകാരവിഭിംസനദസ്സനേനപി ഭഗവന്തം ചാലേതുമസക്കോന്തോ ആളവകോ ചിന്തേസി - "യംനൂനാഹം കേനചി അജേയ്യം ദുസ്സാവുധം മുഞ്ചേയ്യ"ന്തി.

ചത്താരി കിര ആവുധാനി ലോകേ സേട്ഠാനി - സക്കസ്സ വജിരാവുധം, വേസ്സവണസ്സ ഗദാവുധം, യമസ്സ നയനാവുധം, ആളവകസ്സ ദുസ്സാവുധന്തി. യദി ഹി സക്കോ കുദ്ധോ വജിരാവുധം സിനേരുമത്ഥകേ പഹരേയ്യ അട്ഠസട്ഠിസഹസ്സാധികയോജനസതസഹസ്സം സിനേരും വിനിവിജ്ഝിത്വാ ഹേട്ഠതോ ഗച്ഛേയ്യ . വേസ്സവണസ്സ പുഥുജ്ജനകാലേ വിസ്സജ്ജിതഗദാ ബഹൂനം യക്ഖസഹസ്സാനം സീസം പാതേത്വാ പുന ഹത്ഥപാസം ആഗന്ത്വാ തിട്ഠതി. യമേന കുദ്ധേന നയനാവുധേന ഓലോകിതമത്തേ അനേകാനി കുമ്ഭണ്ഡസഹസ്സാനി തത്തകപാലേ തിലാ വിയ വിപ്ഫുരന്താനി വിനസ്സന്തി. ആളവകോ കുദ്ധോ സചേ ആകാസേ ദുസ്സാവുധം മുഞ്ചേയ്യ, ദ്വാദസ വസ്സാനി ദേവോ ന വസ്സേയ്യ. സചേ പഥവിയം മുഞ്ചേയ്യ, സബ്ബരുക്ഖതിണാദീനി സുസ്സിത്വാ ദ്വാദസവസ്സന്തരം ന പുന രുഹേയ്യും. സചേ സമുദ്ദേ മുഞ്ചേയ്യ, തത്തകപാലേ ഉദകബിന്ദു വിയ സബ്ബമുദകം സുസ്സേയ്യ. സചേ സിനേരുസദിസേപി പബ്ബതേ മുഞ്ചേയ്യ, ഖണ്ഡാഖണ്ഡം ഹുത്വാ വികിരേയ്യ. സോ ഏവം മഹാനുഭാവം ദുസ്സാവുധം ഉത്തരീയകതം മുഞ്ചിത്വാ അഗ്ഗഹേസി . യേഭുയ്യേന ദസസഹസ്സിലോകധാതുദേവതാ വേഗേന സന്നിപതിംസു - "അജ്ജ ഭഗവാ ആളവകം ദമേസ്സതി, തത്ഥ ധമ്മം സോസ്സാമാ"തി. യുദ്ധദസ്സനകാമാപി ദേവതാ സന്നിപതിംസു. ഏവം സകലമ്പി ആകാസം ദേവതാഹി പുരിപുണ്ണമഹോസി.

അഥ ആളവകോ ഭഗവതോ സമീപേ ഉപരൂപരി വിചരിത്വാ വത്ഥാവുധം മുഞ്ചി. തം അസനിവിചക്കം വിയ ആകാസേ ഭേരവസദ്ദം കരോന്തം ധൂമായന്തം പജ്ജലന്തം ഭഗവന്തം പത്വാ യക്ഖസ്സ മാനമദ്ദനത്ഥം പാദമുഞ്ഛനചോളകം ഹുത്വാ പാദമൂലേ നിപതി. ആളവകോ തം ദിസ്വാ ഛിന്നവിസാണോ വിയ ഉസഭോ, ഉദ്ധടദാഠോ വിയ സപ്പോ, നിത്തേജോ നിമ്മദോ നിപതിതമാനദ്ധജോ ഹുത്വാ ചിന്തേസി - "ദുസ്സാവുധമ്പി സമണം നഭിഭോസി, കിം നു ഖോ കാരണ"ന്തി? ഇദം കാരണം, മേത്താവിഹാരയുത്തോ സമണോ, ഹന്ദ നം രോസേത്വാ മേത്തായ വിയോജേമീതി. ഇമിനാ സമ്ബന്ധേനേതം വുത്തം - "അഥ ഖോ ആളവകോ യക്ഖോ യേന ഭഗവാ... പേ॰... നിക്ഖമ സമണാ"തി. തത്രായമധിപ്പായോ - കസ്മാ മയാ അനനുഞ്ഞാതോ മമ ഭവനം

പവിസിത്വാ ഘരസാമികോ വിയ ഇത്ഥാഗാരസ്സ മജ്ഝേ നിസിന്നോസി, നനു അയുത്തമേതം സമണസ്സ യദിദം അദിന്നപടിഭോഗോ ഇത്ഥിസംസഗ്ഗോ ച, തസ്മാ യദി ത്വം സമണധമ്മേ ഠിതോ, നിക്ഖമ സമണാതി. ഏകേ പന "ഏതാനി അഞ്ഞാനി ച ഫരുസവചനാനി വത്വാ ഏവായം ഏതദവോചാ"തി ഭണന്തി.

അഥ ഭഗവാ "യസ്മാ ഥദ്ധോ പടിഥദ്ധഭാവേന വിനേതും ന സക്കാ, സോ ഹി പടിഥദ്ധഭാവേ കരിയമാനേ സേയ്യഥാപി ചണ്ഡസ്സ കുക്കുരസ്സ നാസായ പിത്തം ഭിന്ദേയ്യ, സോ ഭിയ്യോസോ മത്തായ ചണ്ഡതരോ അസ്സ, ഏവം ഥദ്ധതരോ ഹോതി, മുദുനാ പന സോ സക്കാ വിനേതു"ന്തി ഞത്വാ "സാധാവുസോ"തി പിയവചനേന തസ്സ വചനം സമ്പടിച്ഛിത്വാ നിക്ഖമി . തേന വുത്തം **"സാധാവുസോതി ഭഗവാ നിക്ഖമീ"**തി.

തതോ ആളവകോ "സുവചോ വതായം സമണോ ഏകവചനേനേവ നിക്ഖന്തോ, ഏവം നാമ നിക്ഖമേതും സുഖം സമണം അകാരണേനേവാഹം സകലരത്തിം യുദ്ധേന അബ്ഭുയ്യാസി"ന്തി മുദുചിത്തോ ഹുത്വാ പുന ചിന്തേസി "ഇദാനിപി ന സക്കാ ജാനിതും, കിം നു ഖോ സുവചതായ നിക്ഖന്തോ, ഉദാഹു കോധേന, ഹന്ദ നം വീമംസാമീ"തി. തതോ **"പവിസ സമണാ"**തി ആഹ. അഥ "സുവചോ"തി മുദുഭൂതചിത്തവവത്ഥാനകരണത്ഥം പുനപി പിയവചനം വദന്തോ **സാധാവുസോതി** ഭഗവാ പാവിസി. ആളവകോ പുനപ്പുനം തമേവ സുവചഭാവം വീമംസന്തോ ദുതിയമ്പി തതിയമ്പി **"നിക്ഖമ പവിസാ"**തി ആഹ. ഭഗവാപി തഥാ അകാസി. യദി ന കരേയ്യ, പകതിയാപി ഥദ്ധയക്ഖസ്സ ചിത്തം ഥദ്ധതരം ഹുത്വാ ധമ്മകഥായ ഭാജനം ന ഭവേയ്യ. തസ്മാ യഥാ നാമ മാതാ രോദന്തം പുത്തകം യം സോ ഇച്ഛതി, തം ദത്വാ വാ കത്വാ വാ സഞ്ഞാപേതി, തഥാ ഭഗവാ കിലേസരോദനേന രോദന്തം യക്ഖം സഞ്ഞാപേതും യം സോ ഭണതി, തം അകാസി. യഥാ ച ധാതീ ഥഞ്ഞം അപിവന്തം ദാരകം കിഞ്ചി ദത്വാ ഉപലാളേത്വാ പായേതി, തഥാ ഭഗവാ യക്ഖം ലോകുത്തരധമ്മഖീരം പായേതും തസ്സ പത്ഥിതവചനകരണേന ഉപലാളേന്തോ ഏവമകാസി. യഥാ ച പുരിസോ ലാബുമ്ഹി ചതുമധുരം പൂരേതുകാമോ തസ്സബ്ഭന്തരം സോധേതി, ഏവം ഭഗവാ യക്ഖസ്സ ചിത്തേ ലോകുത്തരചതുമധുരം പൂരേതുകാമോ തസ്സ അബ്ഭന്തരേ കോധമലം സോധേതും യാവ തതിയം നിക്ഖമനപവേസനം അകാസി.

അഥ ആളവകോ "സുവചോ അയം സമണോ, 'നിക്ഖമാ'തി വുത്തോ നിക്ഖമതി, 'പവിസാ'തി വുത്തോ പവിസതി, യംനൂനാഹം ഇമം സമണം ഏവമേവം സകലരത്തിം കിലമേത്വാ, പാദേ ഗഹേത്വാ, പാരഗങ്ഗായ ഖിപേയ്യ"ന്തി പാപകം ചിതം ഉപ്പാദേത്വാ ചതുത്ഥവാരം ആഹ - **"നിക്ഖമ സമണാ"**തി. തം ഞത്വാ ഭഗവാ **"ന ഖ്വാഹം ത"**ന്തി ആഹ. "ഏവം വുത്തേ തദുത്തരിം കരണീയം പരിയേസമാനോ പഞ്ഹം പുച്ഛിതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സതി, തം ധമ്മകഥായ മുഖം ഭവിസ്സതീ"തി ഞത്വാ **"ന ഖ്വാഹം ത"**ന്തി ആഹ. തത്ഥ **ന**ഇതി പടിക്ഖേപേ, **ഖോ**ഇതി അവധാരണേ. **അഹ**ന്തി അത്തനിദസ്സനം, ന്തി ഹേതുവചനം. തേനേത്ഥ "യസ്മാ ത്വം ഏവം ചിന്തേസി, തസ്മാ അഹം ആവുസോ നേവ നിക്ഖമിസ്സാമി, യം തേ കരണീയം, തം കരോഹീ"തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

തതോ ആളവകോ യസ്മാ പുബ്ബേപി ആകാസേനാഗമനവേലായം "കിം നു ഖോ, ഏതം സുവണ്ണവിമാനം, ഉദാഹു രജതമണിവിമാനാനം അഞ്ഞതരം, ഹന്ദ നം പസ്സാമാ"തി ഏവം അത്തനോ വിമാനം ആഗതേ ഇദ്ധിമന്തേ താപസപരിബ്ബാജകേ പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ വിസ്സജ്ജേതുമസക്കോന്തേ ചിത്തക്ഖേപാദീഹി വിഹേഠേതി. കഥം? അമനുസ്സാ ഹി ഭിംസനകരൂപദസ്സനേന വാ ഹദയവത്ഥുപരിമദ്ദനേന വാതി ദ്വീഹാകാരേഹി ചിത്തക്ഖേപം കരോന്തി. അയം പന യസ്മാ "ഇദ്ധിമന്തോ ഭിംസനകരൂപദസ്സനേന ന തസന്തീ"തി ഞത്വാ അത്തനോ ഇദ്ധിപ്പഭാവേന സുഖുമത്തഭാവം നിമ്മിനിത്വാ, തേസം അന്തോ പവിസിത്വാ ഹദയവത്ഥും പരിമദ്ദതി, തതോ ചിത്തസന്തതി ന സണ്ഠാതി, തസ്സാ അസണ്ഠമാനായ ഉമ്മത്തകാ ഹോന്തി ഖിത്തചിത്താ. ഏവം ഖിത്തചിത്താനം ഏതേസം ഉരമ്പി ഫാലേതി, പാദേപി നേ ഗഹേത്വാ പാരഗങ്ഗായ ഖിപതി "മാസ്സു മേ പുന ഏവരൂപാ ഭവനമാഗമിംസൂ"തി, തസ്മാ തേ പഞ്ഹേ സരിത്വാ "യംനൂനാഹം ഇമം സമണം ഇദാനി ഏവം വിഹേഠേയ്യ"ന്തി ചിന്തേത്വാ ആഹ **"പഞ്ഹം തം സമണാ"**തിആദി.

കുതോ പനസ്സ തേ പഞ്ഹാതി? തസ്സ കിര മാതാപിതരോ കസ്സപം ഭഗവന്തം പയിരുപാസിത്വാ അട്ഠ പഞ്ഹേ സവിസ്സജ്ജനേ ഉഗ്ഗഹേസും. തേ ദഹരകാലേ ആളവകം പരിയാപുണാപേസും. സോ കാലച്ചയേന വിസ്സജ്ജനം സമ്മുസ്സി. തതോ "ഇമേ പഞ്ഹാപി മാ വിനസ്സന്തൂ"തി സുവണ്ണപട്ടേ ജാതിഹിങ്ഗുലകേന ലിഖാപേത്വാ വിമാനേ നിക്ഖിപി. ഏവമേതേ ബുദ്ധപഞ്ഹാ ബുദ്ധവിസയാ ഏവ ഹോന്തി. ഭഗവാ തം സുത്വാ യസ്മാ ബുദ്ധാനം പരിച്ചത്തലാഭന്തരായോ വാ ജീവിതന്തരായോ വാ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണബ്യാമപ്പഭാനം പടിഘാതോ വാ ന സക്കാ കേനചി കാതും, തസ്മാ തം ലോകേ അസാധാരണം ബുദ്ധാനുഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ന ഖ്വാഹം തം, ആവുസോ, പസ്സാമി സദേവകേ ലോകേ"**തി.

തത്ഥ "സദേവകവചനേന പഞ്ചകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണ"ന്തിആദിനാ നയേന ഏതേസം പദാനം അത്ഥമത്തദസ്സനേന സങ്ഖേപോ വുത്തോ, ന അനുസന്ധിയോജനാക്കമേന വിത്ഥാരോ. സ്വായം വുച്ചതി - **സദേവക**വചനേന ഹി ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ സബ്ബദേവേസു ഗഹിതേസുപി യേസം തത്ഥ സന്നിപതിതേ ദേവഗണേ വിമതി അഹോസി "മാരോ മഹാനുഭാവോ ഛകാമാവചരിസ്സരോ വസവത്തീ പച്ചനീകസാതോ ധമ്മദേസ്സീ കുരുരകമ്മന്തോ, കിം നു ഖോ, സോപിസ്സ ചിത്തക്ഖേപാദീനി ന കരേയ്യാ"തി, തേസം വിമതിപടിബാഹനത്ഥം **"സമാരകേ"**തി ആഹ. തതോ യേസം അഹോസി - "ബ്രഹ്മാ മഹാനുഭാവോ ഏകങ്ഗുലിയാ ഏകചക്കവാളസഹസ്സേ ആലോകം കരോതി, ദ്വീഹി...പേ... ദസഹി അങ്ഗുലീഹി ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു, അനുത്തരഞ്ച ഝാനസമാപത്തിസുഖം പടിസംവേദേതി, കിം സോപി ന കരേയ്യാ"തി, തേസം വിമതിപടിബാഹനത്ഥം **"സബ്രഹ്മകേ"**തി ആഹ. അഥ യേസം അഹോസി "പുഥു സമണബ്രാഹ്മണാ സാസനസ്സ പച്ചത്ഥികാ പച്ചാമിത്താ മന്താദിബലസമന്നാഗതാ, കിം തേപി ന കരേയ്യു"ന്തി, തേസം വിമതിപടിബാഹനത്ഥം **"സസ്സമണബ്രാഹ്മണിയാ പജായാ"**തി ആഹ. ഏവം ഉക്കട്ഠട്ഠാനേസു കസ്സചി അഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി **സദേവമനുസ്സായാ**തി വചനേന സമ്മുതിദേവേ അവസേസമനുസ്സേ ച ഉപാദായ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേനേവ സേസസത്തലോകേപി കസ്സചി അഭാവം ദസ്സേസീതി ഏവമേത്ഥ അനുസന്ധിയോജനാക്കമോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം ഭഗവാ തസ്സ ബാധനചിത്തം പടിസേധേത്വാ പഞ്ഹപുച്ഛനേ ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ ആഹ **"അപി ച ത്വം, ആവുസോ, പുച്ഛ യദാകങ്ഖസീ"**തി. തസ്സത്ഥോ - പുച്ഛ, യദി ആകങ്ഖസി, ന മേ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേ ഭാരോ അത്ഥി. അഥ വാ "പുച്ഛ യം ആകങ്ഖസി, തേ സബ്ബം വിസ്സജ്ജേസ്സാമീ"തി സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി അസാധാരണം പച്ചേകബുദ്ധഅഗ്ഗസാവകമഹാസാവകേഹി. തേ ഹി "പുച്ഛാവുസോ സുത്വാ വേദിസ്സാമാ"തി വദന്തി. ബുദ്ധാ പന "പുച്ഛാവുസോ യദാകങ്ഖസീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൭, ൨൪൬) വാ,

"പുച്ഛ വാസവ മം പഞ്ഹം, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛസീ"തി വാ. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫൬);

"ബാവരിസ്സ ച തുയ്ഹം വാ, സബ്ബേസം സബ്ബസംസയം;
കതാവകാസാ പുച്ഛവ്ഹോ, യം കിഞ്ചി മനസിച്ഛഥാ"തി വാ. (സു॰ നി॰ ൧൦൩൬) -

ഏവമാദിനാ നയേന ദേവമനുസ്സാനം സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേന്തി. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം ഭഗവാ ബുദ്ധഭൂമിം പത്വാ ഏവം പവാരണം പവാരേയ്യ, യോ ബോധിസത്തഭൂമിയം പദേസഞാണേ വത്തമാനോപി -

"കോണ്ഡഞ്ഞ പഞ്ഹാനി വിയാകരോഹി, യാചന്തി തം ഇസയോ സാധുരൂപാ;
കോണ്ഡഞ്ഞ ഏസോ മനുജേസു ധമ്മോ, യം വുദ്ധമാഗച്ഛതി ഏസ ഭാരോ"തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൬൦) -

ഏവം ഇസീഹി യാചിതോ -

"കതാവകാസാ പുച്ഛന്തു ഭോന്തോ, യം കിഞ്ചി പഞ്ഹം മനസാഭിപത്ഥിതം;
അഹഞ്ഹി തം തം വോ വിയാകരിസ്സം, ഞത്വാ സയം ലോകമിമം പരഞ്ചാ"തി. -

ഏവം സരഭങ്ഗകാലേ സമ്ഭവജാതകേ ച സകലജമ്ബുദീപേ തിക്ഖത്തും വിചരിത്വാ പഞ്ഹാനം അന്തകരം അദിസ്വാ ജാതിയാ സത്തവസ്സികോ രഥികായ പംസുകീളികം കീളന്തോ സുചിരതേന ബ്രാഹ്മണേന പുട്ഠോ -

"തഗ്ഘ തേ അഹമക്ഖിസ്സം, യഥാപി കുസലോ തഥാ;
രാജാ ച ഖോ നം ജാനാതി, യദി കാഹതി വാ ന വാ"തി. (ജാ॰ ൧.൧൬.൧൭൨) -

ഏവം സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി. ഏവം ഭഗവതാ ആളവകസ്സ സബ്ബഞ്ഞുപവാരണായ പവാരിതായ **അഥ ഖോ ആളവകോ യക്ഖോ ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി "കിം സൂധ വിത്ത"**ന്തി.

൧൮൩. തത്ഥ **കി**ന്തി പുച്ഛാവചനം. **സൂ**തി പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം ലോകേ. **വിത്ത**ന്തി വിദതി, പീതിം കരോതീതി വിത്തം, ധനസ്സേതം അധിവചനം. **സുചിണ്ണ**ന്തി സുകതം. **സുഖ**ന്തി കായികചേതസികം സാതം. **ആവഹാതീ**തി ആവഹതി, ആനേതി, ദേതി, അപ്പേതീതി വുത്തം ഹോതി **ഹവേ**തി ദള്ഹത്ഥേ നിപാതോ. **സാദുതര**ന്തി അതിസയേന സാദും. "സാധുതര"ന്തിപി പാഠോ. **രസാന**ന്തി രസസഞ്ഞിതാനം ധമ്മാനം. **കഥ**ന്തി കേന പകാരേന, കഥംജീവിനോ ജീവിതം **കഥംജീവിജീവിതം,** ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം പന സാനുനാസികം വുച്ചതി. "കഥംജീവിം ജീവത"ന്തി വാ പാഠോ. തസ്സ ജീവന്താനം കഥംജീവിന്തി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ

പാകടമേവ. ഏവമിമായ ഗാഥായ "കിം സു ഇധ ലോകേ പുരിസസ്സ വിത്തം സേട്ഠം, കിം സു സുചിണ്ണം സുഖമാവഹാതി, കിം രസാനം സാദുതരം, കഥംജീവിനോ ജീവിതം സേട്ഠമാഹൂ"തി ഇമേ ചത്താരോ പഞ്ഹേ പുച്ഛി.

൧൮൨. അഥസ്സ ഭഗവാ കസ്സപദസബലേന വിസ്സജ്ജിതനയേനേവ വിസ്സജ്ജേന്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ **"സദ്ധീധ വിത്ത"**ന്തി. തത്ഥ യഥാ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദി വിത്തം ഉപഭോഗപരിഭോഗസുഖം ആവഹതി, ഖുപ്പിപാസാദിദുക്ഖം പടിബാഹതി, ദാലിദ്ദിയം വൂപസമേതി, മുത്താദിരതനപടിലാഭഹേതു ഹോതി, ലോകസന്ഥുതിഞ്ച ആവഹതി, ഏവം ലോകിയലോകുത്തരാ സദ്ധാപി യഥാസമ്ഭവം ലോകിയലോകുത്തരവിപാകസുഖമാവഹതി, സദ്ധാധുരേന പടിപന്നാനം ജാതിജരാദിദുക്ഖം പടിബാഹതി, ഗുണദാലിദ്ദിയം വൂപസമേതി, സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാദിരതനപടിലാഭഹേതു ഹോതി.

> "സദ്ധോ സീലേന സമ്പന്നോ, യസോ ഭോഗസമപ്പിതോ;
> യം യം പദേസം ഭജതി, തത്ഥ തത്ഥേവ പൂജിതോ"തി. (ധ॰ പ॰ ൩൦൩) -

വചനതോ ലോകസന്ഥുതിഞ്ച ആവഹതീതി കത്വാ "വിത്ത"ന്തി വുത്താ. യസ്മാ പനേതം സദ്ധാവിത്തം അനുഗാമികം അനഞ്ഞസാധാരണം സബ്ബസമ്പത്തിഹേതു, ലോകിയസ്സ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിവിത്തസ്സാപി നിദാനം. സദ്ധോയേവ ഹി ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി കത്വാ വിത്തം അധിഗച്ഛതി, അസ്സദ്ധസ്സ പന വിത്തം യാവദേവ അനത്ഥായ ഹോതി, തസ്മാ "സേട്ഠ"ന്തി വുത്തം. **പുരിസസ്സാ**തി ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദദേസനാ; തസ്മാ ന കേവലം പുരിസസ്സ , ഇത്ഥിആദീനമ്പി സദ്ധാവിത്തമേവ സേട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം.

ധമ്മോതി ദസകുസലകമ്മപഥധമ്മോ, ദാനസീലഭാവനാധമ്മോ വാ. **സുചിണ്ണോ**തി സുകതോ സുചരിതോ . **സുഖമാവഹാതീ**തി സോണസേട്ഠിപുത്തരട്ഠപാലാദീനം വിയ മനുസ്സസുഖം, സക്കാദീനം വിയ ദിബ്ബസുഖം, പരിയോസാനേ ച മഹാപദുമാദീനം വിയ നിബ്ബാനസുഖഞ്ച ആവഹതീതി.

സച്ചന്തി അയം സച്ചസദ്ദോ അനേകേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. സേയ്യഥിദം - "സച്ചം ഭണേ ന കുജ്ഝേയ്യാ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൨൨൪) വാചാസച്ചേ. "സച്ചേ ഠിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ചാ"തിആദീസു (ജാ॰ ൨.൨൧.൪൩൩) വിരതിസച്ചേ. "കസ്മാ നു സച്ചാനി വദന്തി നാനാ, പവാദിയാസേ കുസലാവദാനാ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൮൯൧) ദിട്ഠിസച്ചേ. "ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ബ്രാഹ്മണസച്ചാനീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൧൮൫) ബ്രാഹ്മണസച്ചേ. "ഏകഞ്ഹി സച്ചം ന ദുതീയമത്ഥീ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൮൯൦) പരമത്ഥസച്ചേ. "ചതുന്നം സച്ചാനം കതി കുസലാ"തിആദീസു (വിഭ॰ ൨൧൬) അരിയസച്ചേ. ഇധ പന പരമത്ഥസച്ചം നിബ്ബാനം, വിരതിസച്ചം വാ അബ്ഭന്തരം കത്വാ വാചാസച്ചം അധിപ്പേതം, യസ്സാനുഭാവേന ഉദകാദീനി വസേ വത്തേന്തി ജാതിജരാമരണപാരം തരന്തി. യഥാഹ -

> "സച്ചേന വാചേനുദകമ്പി ധാവതി, വിസമ്പി സച്ചേന ഹനന്തി പണ്ഡിതാ;
> സച്ചേന ദേവോ ഥനയം പവസ്സതി, സച്ചേ ഠിതാ നിബ്ബുതിം പത്ഥയന്തി.
>
> "യേ കേചിമേ അത്ഥി രസാ പഥബ്യാ, സച്ചം തേസം സാദുതരം രസാനം;
> സച്ചേ ഠിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച, തരന്തി ജാതിമരണസ്സ പാര"ന്തി. (ജാ॰ ൨.൨൧.൪൩൩);

സാദുതരന്തി മധുരതരം, പണീതതരം. **രസാന**ന്തി യേ ഇമേ "മൂലരസോ, ഖന്ധരസോ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൬൨൮-൬൩൦) നയേന സായനീയധമ്മാ, യേ ചിമേ "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബം ഫലരസം (മഹാവ॰ ൩൦൦) അരസരൂപോ ഭവം ഗോതമോ, യേ തേ, ബ്രാഹ്മണ, രൂപരസാ, സദ്ദരസാ (അ॰ നി॰ ൮.൧൧; പാരാ॰ ൩), അനാപത്തി രസരസേ (പാചി॰ ൬൦൭-൬൦൯), അയം ധമ്മവിനയോ ഏകരസോ വിമുത്തിരസോ (അ॰ നി॰ ൮.൧൯; ചൂളവ॰ ൩൮൫), ഭാഗീ വാ ഭഗവാ അത്ഥരസസ്സ ധമ്മരസസ്സാ"തിആദിനാ (മഹാനി॰ ൧൪൯; ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨) നയേന വാചാരസൂപവജ്ജാ അവസേസബ്യഞ്ജനാദയോ ധമ്മാ "രസാ"തി വുച്ചന്തി, തേസം രസാനം **സച്ചം ഹവേ സാദുതരം** സച്ചമേവ സാദുതരം, സാധുതരം വാ സേട്ഠതരം, ഉത്തമതരം. മൂലരസാദയോ ഹി സരീരം ഉപബ്രൂഹേന്തി, സംകിലേസികഞ്ച സുഖമാവഹന്തി. സച്ചരസേ വിരതിസച്ചവാചാസച്ചരസാ സമഥവിപസ്സനാദീഹി ചിത്തമുപബ്രൂഹേന്തി, അസംകിലേസികഞ്ച സുഖമാവഹന്തി, വിമുത്തിരസോ പരമത്ഥസച്ചരസപരിഭാവിതത്താ സാദു, അത്ഥരസധമ്മരസാ ച തദധിഗമൂപായഭൂതം അത്ഥഞ്ച ധമ്മഞ്ച നിസ്സായ പവത്തിതോതി.

പഞ്ഞാജീവിന്തി ഏത്ഥ പന യ്വായം അന്ധേകചക്ഖുദ്വിചക്ഖുകേസു ദ്വിചക്ഖുപുഗ്ഗലോ ഗഹട്ഠോ വാ
കമ്മന്താനുട്ഠാനസരണഗമനദാനസംവിഭാഗസീലസമാദാനഉപോസഥകമ്മാദിഗഹട്ഠപടിപദം, പബ്ബജിതോ

വാ അവിപ്പടിസാരകരസീലസങ്ഖാതം തദുത്തരിചിത്തവിസുദ്ധിആദിഭേദം വാ പബ്ബജിതപടിപദം പഞ്ഞായ ആരാധേത്വാ ജീവതി, തസ്സ പഞ്ഞാജീവിനോ ജീവിതം, തം വാ പഞ്ഞാജീവിം ജീവിതം സേട്ഠമാഹൂതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൧൮൬-൭. ഏവം ഭഗവതാ വിസ്സജ്ജിതേ ചത്താരോപി പഞ്ഹേ സുത്വാ അത്തമനോ യക്ഖോ അവസേസേപി ചത്താരോ പഞ്ഹേ പുച്ഛന്തോ **"കഥം സു തരതി ഓഘ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ പുരിമനയേനേവ വിസ്സജ്ജേന്തോ **"സദ്ധായ തരതീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി യോ ചതുബ്ബിധം ഓഘം തരതി, സോ സംസാരണ്ണവമ്പി തരതി, വട്ടദുക്ഖമ്പി അച്ചേതി, കിലേസമലാപി പരിസുജ്ഝതി, ഏവം സന്തേപി പന യസ്മാ അസ്സദ്ധോ ഓഘതരണം അസദ്ദഹന്തോ ന പക്ഖന്ദതി, പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗേന പമത്തോ തത്ഥേവ സത്തവിസത്തതായ സംസാരണ്ണവം ന തരതി, കുസീതോ ദുക്ഖം വിഹരതി വോകിണ്ണോ അകുസലേഹി ധമ്മേഹി, അപ്പഞ്ഞോ സുദ്ധിമഗ്ഗം അജാനന്തോ ന പരിസുജ്ഝതി, തസ്മാ തപ്പടിപക്ഖം ദസ്സേന്തേന ഭഗവതാ അയം ഗാഥാ വുത്താ.

ഏവം വുത്തായ ചേതായ യസ്മാ സോതാപത്തിയങ്ഗപദട്ഠാനം സദ്ധിന്ദ്രിയം, തസ്മാ **"സദ്ധായ തരതി ഓഘ"**ന്തി ഇമിനാ പദേന ദിട്ഠോഘതരണം സോതാപത്തിമഗ്ഗം സോതാപന്നഞ്ച പകാസേതി. യസ്മാ പന സോതാപന്നോ കുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ സാതച്ചകിരിയാസങ്ഖാതേന അപ്പമാദേന സമന്നാഗതോ ദുതിയമഗ്ഗം ആരാധേത്വാ ഠപേത്വാ സകിദേവ ഇമം ലോകം ആഗമനമത്തം അവസേസം സോതാപത്തിമഗ്ഗേന അതിണ്ണം ഭവോഘവത്ഥും സംസാരണ്ണവം തരതി, തസ്മാ **"അപ്പമാദേന അണ്ണവ"**ന്തി ഇമിനാ പദേന ഭവോഘതരണം സകദാഗാമിമഗ്ഗം സകദാഗാമിഞ്ച പകാസേതി. യസ്മാ സകദാഗാമീ വീരിയേന തതിയമഗ്ഗം ആരാധേത്വാ സകദാഗാമിമഗ്ഗേന അനതീതം കാമോഘവത്ഥും; കാമോഘസഞ്ഞിതഞ്ച കാമദുക്ഖമച്ചേതി, തസ്മാ **"വീരിയേന ദുക്ഖമച്ചേതീ"**തി ഇമിനാ പദേന കാമോഘതരണം അനാഗാമിമഗ്ഗം അനാഗാമിഞ്ച പകാസേതി. യസ്മാ പന അനാഗാമീ വിഗതകാമപങ്കതായ പരിസുദ്ധായ പഞ്ഞായ ഏകന്തപരിസുദ്ധം ചതുത്ഥമഗ്ഗപഞ്ഞം ആരാധേത്വാ അനാഗാമിമഗ്ഗേന അപ്പഹീനം അവിജ്ജാസങ്ഖാതം പരമമലം പജഹതി, തസ്മാ **"പഞ്ഞായ പരിസുജ്ഝതീ"**തി ഇമിനാ പദേന അവിജ്ജോഘതരണം അരഹത്തമഗ്ഗം അരഹന്തഞ്ച പകാസേതി. ഇമായ ച അരഹത്തനികൂടേന കഥിതായ ഗാഥായ പരിയോസാനേ യക്ഖോ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി.

൧൮൮. ഇദാനി തമേവ "പഞ്ഞായ പരിസുജ്ഝതീ"തി ഏത്ഥ വുത്തം പഞ്ഞാപദം ഗഹേത്വാ അത്തനോ പടിഭാനേന ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ **"കഥം സു ലഭതേ പഞ്ഞ"**ന്തി ഇമം ഛപ്പദഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കഥം സൂ**തി സബ്ബത്ഥേവ അത്ഥയുത്തിപുച്ഛാ ഹോതി. അയഞ്ഹി പഞ്ഞാദിഅത്ഥം ഞത്വാ തസ്സ യുത്തിം പുച്ഛതി **"കഥം** കായ യുത്തിയാ കേന കാരണേന പഞ്ഞം ലഭതീ"തി. ഏസ നയോ ധനാദീസു.

൧൮൯. അഥസ്സ ഭഗവാ ചതൂഹി കാരണേഹി പഞ്ഞാലാഭം ദസ്സേന്തോ **"സദ്ദഹാനോ"**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യേന പുബ്ബഭാഗേ കായസുചരിതാദിഭേദേന, അപരഭാഗേ ച സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയഭേദേന ധമ്മേന അരഹന്തോ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാ നിബ്ബാനം പത്താ, തം **സദ്ദഹാനോ അരഹതം ധമ്മം നിബ്ബാനപ്പത്തിയാ** ലോകിയലോകുത്തരം **പഞ്ഞം ലഭതി**. തഞ്ച ഖോ ന സദ്ധാമത്തകേനേവ, യസ്മാ പന സദ്ധാജാതോ ഉപസങ്കമതി, ഉപസങ്കമന്തോ പയിരുപാസതി, പയിരുപാസന്തോ സോതം ഓദഹതി, ഓഹിതസോതോ ധമ്മം സുണാതി, തസ്മാ ഉപസങ്കമനതോ പഭുതി യാവ ധമ്മസ്സവനേന **സുസ്സൂസം ലഭതി**. കിം വുത്തം ഹോതി - തം ധമ്മം സദ്ദഹിത്വാപി ആചരിയുപജ്ഝായേ കാലേന ഉപസങ്കമിത്വാ വത്തകരണേന പയിരുപാസിത്വാ യദാ പയിരുപാസനായ ആരാധിതചിത്താ കിഞ്ചി വത്തുകാമാ ഹോന്തി. അഥ അധിഗതായ സോതുകാമതായ സോതം ഓദഹിത്വാ സുണന്തോ ലഭതീതി. ഏവം സുസ്സൂസമ്പി ച സതിഅവിപ്പവാസേന **അപ്പമത്തോ** സുഭാസിതദുബ്ഭാസിതഞ്ഞുതായ **വിചക്ഖണോ** ഏവ ലഭതി, ന ഇതരോ. തേനാഹ **"അപ്പമത്തോ വിചക്ഖണോ"**തി.

ഏവം യസ്മാ സദ്ധായ പഞ്ഞാലാഭസംവത്തനികം പടിപദം പടിപജ്ജതി, സുസ്സൂസായ സക്കച്ചം പഞ്ഞാധിഗമൂപായം സുണാതി, അപ്പമാദേന ഗഹിതം ന സമ്മുസ്സതി, വിചക്ഖണതായ അനൂനാധികം അവിപരീതഞ്ച ഗഹേത്വാ വിത്ഥാരികം കരോതി. സുസ്സൂസായ വാ ഓഹിതസോതോ പഞ്ഞാപടിലാഭഹേതും ധമ്മം സുണാതി, അപ്പമാദേന സുത്വാ ധമ്മം ധാരേതി , വിചക്ഖണതായ ധതാനം ധമ്മാനം അത്ഥമുപപരിക്ഖതി, അഥാനുപുബ്ബേന പരമത്ഥസച്ചം സച്ഛികരോതി, തസ്മാസ്സ ഭഗവാ "കഥം സു ലഭതേ പഞ്ഞ"ന്തി പുട്ഠോ ഇമാനി ചത്താരി കാരണാനി ദസ്സേന്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ - "സദ്ദഹാനോ...പേ॰... വിചക്ഖണോ"തി.

൧൯൦. ഇദാനി തതോ പരേ തയോ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേന്തോ "പതിരൂപകാരീ"തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ ദേസകാലാദീനി അഹാപേത്വാ ലോകിയസ്സ ലോകുത്തരസ്സ വാ ധനസ്സ പതിരൂപം അധിഗമൂപായം കരോതീതി **പതിരൂപകാരീ. ധുരവാ**തി ചേതസികവീരിയവസേന

അനിക്ഖിത്തധുരോ. **ഉട്ഠാതാ**തി "യോ ച സീതഞ്ച ഉണ്ഹഞ്ച, തിണാ ഭിയ്യോ ന മഞ്ഞതീ"തിആദിനാ (ഥേരഗാ॰ ൨൩൨; ദീ॰ നി॰ ൩.൨൫൩) നയേന കായികവീരിയവസേന ഉട്ഠാനസമ്പന്നോ അസിഥിലപരക്കമോ. **വിന്ദതേ ധന**ന്തി ഏകമൂസികായ ന ചിരസ്സേവ ദ്വേസതസഹസ്സസങ്ഖം ചൂളന്തേവാസീ വിയ ലോകിയധനഞ്ച, മഹല്ലകമഹാതിസ്സത്ഥേരോ വിയ ലോകുത്തരധനഞ്ച ലഭതി. സോ ഹി "തീഹി ഇരിയാപഥേഹി വിഹരിസ്സാമീ"തി വത്തം കത്വാ ഥിനമിദ്ധാഗമനവേലായ പലാലചുമ്ബടകം തേമേത്വാ, സീസേ കത്വാ, ഗലപ്പമാണം ഉദകം പവിസിത്വാ, ഥിനമിദ്ധം പടിബാഹേന്തോ ദ്വാദസഹി വസ്സേഹി അരഹത്തം പാപുണി. **സച്ചേനാ**തി വചീസച്ചേനാപി "സച്ചവാദീ ഭൂതവാദീ"തി, പരമത്ഥസച്ചേനാപി "ബുദ്ധോ പച്ചേകബുദ്ധോ അരിയസാവകോ"തി ഏവം കിത്തിം പപ്പോതി. ദദന്തി യംകിഞ്ചി ഇച്ഛിതപത്ഥിതം ദദന്തോ **മിത്താനി ഗന്ഥതി,** സമ്പാദേതി കരോതീതി അത്ഥോ. ദുദ്ദദം വാ ദദം ഗന്ഥതി, ദാനമുഖേന വാ ചത്താരിപി സങ്ഗഹവത്ഥൂനി ഗഹിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി. തേഹി മിത്താനി കരോതീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൮൯. ഏവം ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം സാധാരണേന ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകേന നയേന ചത്താരോ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇദാനി "കഥം പേച്ച ന സോചതീ"തി ഇമം പഞ്ചമം പഞ്ഹം ഗഹട്ഠവസേന വിസ്സജ്ജേന്തോ ആഹ **"യസ്സേതേ"**തി. തസ്സത്ഥോ - യസ്സ "സദ്ദഹാനോ അരഹത"ന്തി ഏത്ഥ വുത്തായ സബ്ബകല്യാണധമ്മുപ്പാദികായ സദ്ധായ സമന്നാഗതത്താ **സദ്ധസ്സ ഘരമേസിനോ** ഘരാവാസം പഞ്ച വാ കാമഗുണേ ഏസന്തസ്സ ഗവേസന്തസ്സ കാമഭോഗിനോ ഗഹട്ഠസ്സ "സച്ചേന കിത്തിം പപ്പോതീ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പകാരം **സച്ചം,** "സുസ്സൂസം ലഭതേ പഞ്ഞ"ന്തി ഏത്ഥ സുസ്സൂസപഞ്ഞാനാമേന വുത്തോ **ധമ്മോ,** "ധുരവാ ഉട്ഠാതാ"തി ഏത്ഥ ധുരനാമേന ഉട്ഠാനനാമേന ച വുത്താ **ധിതി,** "ദദം മിത്താനി ഗന്ഥതീ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പകാരോ **ചാഗോ** ചാതി ഏതേ ചതുരോ ധമ്മാ സന്തി. **സ വേ പേച്ച ന സോചതീ**തി ഇധലോകാ പരലോകം ഗന്ത്വാ സ വേ ന സോചതീതി.

൧൯൦. ഏവം ഭഗവാ പഞ്ചമമ്പി പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ തം യക്ഖം ചോദേന്തോ ആഹ - "ഇങ്ഘ **അഞ്ഞേപീ"**തി. തത്ഥ **ഇങ്ഘാ**തി ചോദനത്ഥേ നിപാതോ. **അഞ്ഞേപീ**തി അഞ്ഞേപി ധമ്മേ പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണേ പുച്ഛസ്സു, അഞ്ഞേപി വാ പൂരണാദയോ സബ്ബഞ്ഞുപടിഞ്ഞേ പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണേ പുച്ഛസ്സു. യദി അമ്ഹേഹി "സച്ചേന കിത്തിം പപ്പോതീ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പകാരാ **സച്ചാ** ഭിയ്യോ കിത്തിപ്പത്തികാരണം വാ, "സുസ്സൂസം ലഭതേ പഞ്ഞ"ന്തി ഏത്ഥ സുസ്സൂസനപഞ്ഞാപദേസേന വുത്താ **ദമാ** ഭിയ്യോ ലോകിയലോകുത്തരപഞ്ഞാപടിലാഭകാരണം വാ. "ദദം മിത്താനി ഗന്ഥതീ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പകാരാ **ചാഗാ** ഭിയ്യോ മിത്തഗന്ഥനകാരണം വാ, "ധുരവാ ഉട്ഠാതാ"തി ഏത്ഥ തം തം അത്ഥവസം പടിച്ച ധുരനാമേന ഉട്ഠാനനാമേന ച വുത്തായ മഹാഭാരസഹനട്ഠേന ഉസ്സോള്ഹീഭാവപ്പത്തായ വീരിയസങ്ഖാതായ **ഖന്ത്യാ** ഭിയ്യോ ലോകിയലോകുത്തരധനവിന്ദനകാരണം വാ, "സച്ചം ധമ്മോ ധിതി ചാഗോ"തി ഏവം വുത്തേഹി ഇമേഹേവ ചതൂഹി ധമ്മേഹി ഭിയ്യോ അസ്മാ ലോകാ പരം ലോകം പേച്ച അസോചനകാരണം വാ ഇധ വിജ്ജതീതി അയമേത്ഥ സന്ധിം സങ്ഖേപയോജനായ അത്ഥവണ്ണനാ. വിത്ഥാരതോ പന ഏകമേകം പദം അത്ഥുദ്ധാരപദുദ്ധാരവണ്ണനാനയേഹി വിഭജിത്വാ വേദിതബ്ബാ.

൧൯൧. ഏവം വുത്തേ യക്ഖോ യേന സംസയേന അഞ്ഞേ പുച്ഛേയ്യ, തസ്സ പഹീനത്താ **"കഥം നു ദാനി പുച്ഛേയ്യം, പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണേ**തി വത്വാ യേപിസ്സ അപുച്ഛനകാരണം ന ജാനന്തി, തേപി ജാനാപേന്തോ **"യോഹം അജ്ജ പജാനാമി, യോ അത്ഥോ സമ്പരായികോ"**തി ആഹ. തത്ഥ **അജ്ജാ**തി അജ്ജാദിം കത്വാതി അധിപ്പായോ. **പജാനാമീ**തി യഥാവുത്തേന പകാരേന ജാനാമി. **യോ അത്ഥോ**തി ഏത്താവതാ "സുസ്സൂസം ലഭതേ പഞ്ഞ"ന്തിആദിനാ നയേന വുത്തം ദിട്ഠധമ്മികം ദസ്സേതി **സമ്പരായികോ**തി ഇമിനാ "യസ്സേതേ ചതുരോ ധമ്മാ"തി വുത്തം പേച്ച സോകാഭാവകരം സമ്പരായികം. **അത്ഥോ**തി ച കാരണസ്സേതം അധിവചനം. അയഞ്ഹി അത്ഥസദ്ദോ "സാത്ഥം സബ്യഞ്ജന"ന്തി ഏവമാദീസു (പാരാ॰ ൧; ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൦) പാഠത്ഥേ വത്തതി. "അത്ഥോ മേ, ഗഹപതി, ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണേനാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൧; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൬) കിച്ചത്ഥേ "ഹോതി സീലവതം അത്ഥോ"തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧.൧൧) വുഡ്ഢിമ്ഹി. "ബഹുജനോ ഭജതേ അത്ഥഹേതൂ"തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧൧.൫൭) ധനേ. "ഉഭിന്നമത്ഥം ചരതീ"തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൭.൧൧൪; സം॰ നി॰ ൧.൨൫൦; ഥേരഗാ॰ ൪൪൩) ഹിതേ. "അത്ഥേ ജാതേ ച പണ്ഡിത"ന്തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧.൯൨) കാരണേ. ഇധ പന കാരണേ. തസ്മാ യം പഞ്ഞാദിലാഭാദീനം കാരണം ദിട്ഠധമ്മികം, യഞ്ച പേച്ച സോകാഭാവസ്സ കാരണം സമ്പരായികം, തം യോഹം അജ്ജ ഭഗവതാ വുത്തനയേന സാമംയേവ പജാനാമി, സോ കഥം നു ദാനി പുച്ഛേയ്യം പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണേതി ഏവമേത്ഥ സങ്ഖേപതോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൧൯൨. ഏവം യക്ഖോ "പജാനാമി യോ അത്ഥോ സമ്പരായികോ"തി വത്വാ തസ്സ ഞാണസ്സ ഭഗവംമൂലകത്തം ദസ്സേന്തോ **"അത്ഥായ വത മേ ബുദ്ധോ"**തി ആഹ. തത്ഥ **അത്ഥായാ**തി ഹിതായ, വുഡ്ഢിയാ വാ. **യത്ഥ ദിന്നം മഹപ്ഫല**ന്തി "യസ്സേതേ ചതുരോ ധമ്മാ"തി (ജാ॰ ൧.൧.൯൭) ഏത്ഥ

വുത്തചാഗേന യത്ഥ ദിന്നം മഹപ്ഫലം ഹോതി, തം അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യം ബുദ്ധം പജാനാമീതി അത്ഥോ. കേചി പന "സങ്ഘം സന്ധായ ഏവമാഹാ"തി ഭണന്തി.

൧൮൧. ഏവം ഇമായ ഗാഥായ അത്തനോ ഹിതാധിഗമം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പരഹിതായ പടിപത്തിം ദീപേന്തോ ആഹ **"സോ അഹം വിചരിസ്സാമീ"**തി. തസ്സത്ഥോ ഹേമവതസുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ഏവമിമായ ഗാഥായ പരിയോസാനഞ്ച രത്തിവിഭായനഞ്ച സാധുകാരസദ്ദുട്ഠാനഞ്ച ആളവകകുമാരസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനം ആനയനഞ്ച ഏകക്ഖണേയേവ അഹോസി. രാജപുരിസാ സാധുകാരസദ്ദം സുത്വാ "ഏവരൂപോ സാധുകാരസദ്ദോ ഠപേത്വാ ബുദ്ധേ ന അഞ്ഞേസം അബ്ഭുഗ്ഗച്ഛതി, ആഗതോ നു ഖോ ഭഗവാ"തി ആവജ്ജേന്താ ഭഗവതോ സരീരപ്പഭം ദിസ്വാ, പുബ്ബേ വിയ ബഹി അട്ഠത്വാ, നിബ്ബിസങ്കാ അന്തോയേവ പവിസിത്വാ, അദ്ദസംസു ഭഗവന്തം യക്ഖസ്സ ഭവനേ നിസിന്നം, യക്ഖഞ്ച അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ ഠിതം. ദിസ്വാന യക്ഖം ആഹംസു - "അയം തേ, മഹായക്ഖ, രാജകുമാരോ ബലികമ്മായ ആനീതോ, ഹന്ദ നം ഖാദ വാ ഭുഞ്ജ വാ, യഥാപച്ചയം വാ കരോഹീ"തി. സോ സോതാപന്നത്താ ലജ്ജിതോ വിസേസതോ ച ഭഗവതോ പുരതോ ഏവം വുച്ചമാനോ, അഥ തം കുമാരം ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി പടിഗ്ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ ഉപനാമേസി - "അയം ഭന്തേ കുമാരോ മയ്ഹം പേസിതോ, ഇമാഹം ഭഗവതോ ദമ്മി, ഹിതാനുകമ്പകാ ബുദ്ധാ, പടിഗ്ഗണ്ഹാതു, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഇമം ദാരകം ഇമസ്സ ഹിതത്ഥായ സുഖത്ഥായാ"തി. ഇമഞ്ച ഗാഥമാഹ -

> "ഇമം കുമാരം സതപുഞ്ഞലക്ഖണം, സബ്ബങ്ഗുപേതം പരിപുണ്ണബ്യഞ്ജനം;
> ഉദഗ്ഗചിത്തോ സുമനോ ദദാമി തേ, പടിഗ്ഗഹ ലോകഹിതായ ചക്ഖുമാ"തി.

പടിഗ്ഗഹേസി ഭഗവാ കുമാരം, പടിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ച യക്ഖസ്സ ച കുമാരസ്സ ച മങ്ഗലകരണത്ഥം പാദൂനഗാഥം അഭാസി. തം യക്ഖോ കുമാരം സരണം ഗമേന്തോ തിക്ഖത്തും ചതുത്ഥപാദേന പൂരേതി. സേയ്യഥിദം -

> "ദീഘായുകോ ഹോതു അയം കുമാരോ,
> തുവഞ്ച യക്ഖ സുഖിതോ ഭവാഹി;
> അബ്യാധിതാ ലോകഹിതായ തിട്ഠഥ,
> അയം കുമാരോ സരണമുപേതി ബുദ്ധം...പേ॰... ധമ്മം...പേ॰... സങ്ഘ"ന്തി.

ഭഗവാ കുമാരം രാജപുരിസാനം അദാസി - "ഇമം വഡ്ഢേത്വാ പുന മമേവ ദേഥാ"തി. ഏവം സോ കുമാരോ രാജപുരിസാനം ഹത്ഥതോ യക്ഖസ്സ ഹത്ഥം യക്ഖസ്സ ഹത്ഥതോ ഭഗവതോ ഹത്ഥം, ഭഗവതോ ഹത്ഥതോ പുന രാജപുരിസാനം ഹത്ഥം ഗതത്താ നാമതോ "ഹത്ഥകോ ആളവകോ"തി ജാതോ. തം ആദായ പടിനിവത്തേ രാജപുരിസേ ദിസ്വാ കസ്സകവനകമ്മികാദയോ "കിം യക്ഖോ കുമാരം അതിദഹരത്താ ന ഇച്ഛതീ"തി ഭീതാ പുച്ഛിംസു. രാജപുരിസാ "മാ ഭായഥ, ഖേമം കതം ഭഗവതാ"തി സബ്ബമാരോചേസും. തതോ "സാധു സാധൂ"തി സകലം ആളവിനഗരം ഏകകോലാഹലേന യക്ഖാഭിമുഖം അഹോസി. യക്ഖോപി ഭഗവതോ ഭിക്ഖാചാരകാലേ അനുപ്പത്തേ പത്തചീവരം ഗഹേത്വാ ഉപഡ്ഢമഗ്ഗം ആഗന്ത്വാ നിവത്തി.

അഥ ഭഗവാ നഗരേ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ നഗരദ്വാരേ അഞ്ഞതരസ്മിം വിവിത്തേ രുക്ഖമൂലേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദി. തതോ മഹാജനകായേന സദ്ധിം രാജാ ച നാഗരാ ച ഏകതോ സമ്പിണ്ഡിത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമ്മ വന്ദിത്വാ പരിവാരേത്വാ നിസിന്നാ "കഥം, ഭന്തേ, ഏവം ദാരുണം യക്ഖം ദമയിത്ഥാ"തി പുച്ഛിംസു. തേസം ഭഗവാ യുദ്ധമാദിം കത്വാ "ഏവം നവവിധവസ്സം വസ്സി, ഏവം വിഭിംസനകം അകാസി, ഏവം പഞ്ഹം പുച്ഛി, തസ്സാഹം ഏവം വിസ്സജ്ജേസി"ന്തി തമേവാളവകസുത്തം കഥേസി. കഥാപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിപാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. തതോ രാജാ ച നാഗരാ ച വേസ്സവണമഹാരാജസ്സ ഭവനസമീപേ യക്ഖസ്സ ഭവനം കത്വാ പുപ്ഫഗന്ധാദിസക്കാരൂപേതം നിച്ചം ബലിം പവത്തേസും. തഞ്ച കുമാരം വിഞ്ഞുതം പത്തം "ത്വം ഭഗവന്തം നിസ്സായ ജീവിതം ലഭി, ഗച്ഛ, ഭഗവന്തംയേവ പയിരുപാസസ്സു ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ചാ"തി വിസ്സജ്ജേസും. സോ ഭഗവന്തഞ്ച ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച പയിരുപാസമാനോ ന ചിരസ്സേവ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠായ സബ്ബം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ചസതഉപാസകപരിവാരോ അഹോസി. ഭഗവാ ച നം ഏതദഗ്ഗേ നിദ്ദിസി "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഉപാസകാനം ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി പരിസം സങ്ഗണ്ഹന്താനം യദിദം ഹത്ഥകോ ആളവകോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൫൧).

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ആളവകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. വിജയസുത്തവണ്ണനാ

ചരം വാ യദി വാ തിട്ഠന്തി നന്ദസുത്തം. "വിജയസുത്തം കായവിച്ഛന്ദനികസുത്ത"ന്തിപി വുച്ചതി. കാ ഉപ്പത്തി? ഇദം കിര സുത്തം ദ്വീസു ഠാനേസു വുത്തം, തസ്മാ അസ്സ ദുവിധാ ഉപ്പത്തി. തത്ഥ ഭഗവതാ അനുപുബ്ബേന കപിലവത്ഥും അനുപ്പത്വാ, സാകിയേ വിനേത്വാ നന്ദാദയോ പബ്ബാജേത്വാ, അനുഞ്ഞാതായ മാതുഗാമസ്സ പബ്ബജ്ജായ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ഭഗിനീ നന്ദാ, ഖേമകസക്കരഞ്ഞോ ധീതാ അഭിരൂപനന്ദാ, ജനപദകല്യാണീ നന്ദാതി തിസ്സോ നന്ദായോ പബ്ബജിംസു. തേന ച സമയേന ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി. അഭിരൂപനന്ദാ അഭിരൂപാ ഏവ അഹോസി ദസ്സനീയാ പാസാദികാ, തേനേവസ്സാ അഭിരൂപനന്ദാതി നാമമകംസു. ജനപദകല്യാണീ നന്ദാപി രൂപേന അത്തനാ സദിസം ന പസ്സതി. താ ഉഭോപി രൂപമദമത്താ "ഭഗവാ രൂപം വിവണ്ണേതി, ഗരഹതി, അനേകപരിയായേന രൂപേ ആദീനവം ദസ്സേതീ"തി ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനം ന ഗച്ഛന്തി, ദട്ഠുമ്പി ന ഇച്ഛന്തി. ഏവം അപ്പസന്നാ കസ്മാ പബ്ബജിതാതി ചേ? അഗതിയാ. അഭിരൂപനന്ദായ ഹി വാരേയ്യദിവസേയേവ സാമികോ സക്യകുമാരോ കാലമകാസി. അഥ നം മാതാപിതരോ അകാമകം പബ്ബാജേസും. ജനപദകല്യാണീ നന്ദാപി ആയസ്മന്തേ നന്ദേ അരഹത്തം പത്തേ നിരാസാ ഹുത്വാ "മയ്ഹം സാമികോ ച മാതാ ച മഹാപജാപതി അഞ്ഞേ ച ഞാതകാ പബ്ബജിതാ, ഞാതീഹി വിനാ ദുക്ഖോ ഘരാവാസോ"തി ഘരാവാസേ അസ്സാദമലഭന്തീ പബ്ബജിതാ, ന സദ്ധായ.

അഥ ഭഗവാ താസം ഞാണപരിപാകം വിദിത്വാ മഹാപജാപതിം ആണാപേസി "സബ്ബാപി ഭിക്ഖുനിയോ പടിപാടിയാ ഓവാദം ആഗച്ഛന്തൂ"തി . താ അത്തനോ വാരേ സമ്പത്തേ അഞ്ഞം പേസേന്തി. തതോ ഭഗവാ "സമ്പത്തേ വാരേ അത്തനാവ ആഗന്തബ്ബം, ന അഞ്ഞാ പേസേതബ്ബാ"തി ആഹ. അഥേകദിവസം അഭിരൂപനന്ദാ അഗമാസി. തം ഭഗവാ നിമ്മിതരൂപേന സംവേജേത്വാ "അട്ഠീനം നഗരം കത"ന്തി ഇമായ ധമ്മപദഗാഥായ -

> "ആതുരം അസുചിം പൂതിം, പസ്സ നന്ദേ സമുസ്സയം;
> ഉഗ്ഘരന്തം പഗ്ഘരന്തം, ബാലാനം അഭിപത്ഥിതം. (ഥേരീഗാ॰ ൧൯);
>
> "അനിമിത്തഞ്ച ഭാവേഹി, മാനാനുസയമുജ്ജഹ;
> തതോ മാനാഭിസമയാ, ഉപസന്താ ചരിസ്സസീ"തി. (സു॰ നി॰ ൩൪൨; ഥേരീഗാ॰ ൨൦) -

ഇമാഹി ഥേരീഗാഥാഹി ച അനുപുബ്ബേന അരഹത്തേ പതിട്ഠാപേസി. അഥേകദിവസം സാവത്ഥിവാസിനോ പുരേഭത്തം ദാനം ദത്വാ സമാദിന്നുപോസഥാ സുനിവത്ഥാ സുപാരുതാ ഗന്ധപുപ്ഫാദീനി ആദായ ധമ്മസ്സവനത്ഥായ ജേതവനം ഗന്ത്വാ ധമ്മസ്സവനപരിയോസാനേ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ നഗരം പവിസന്തി. ഭിക്ഖുനിസങ്ഘോപി ധമ്മകഥം സുത്വാ ഭിക്ഖുനിഉപസ്സയം ഗച്ഛതി. തത്ഥ മനുസ്സാ ച ഭിക്ഖുനിയോ ച ഭഗവതോ വണ്ണം ഭാസന്തി. ചതുപ്പമാണികേ ഹി ലോകസന്നിവാസേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധം ദിസ്വാ അപ്പസീദന്തോ നാമ നത്ഥി. രൂപപ്പമാണികാ ഹി പുഗ്ഗലാ ഭഗവതോ ലക്ഖണഖചിതമനുബ്യഞ്ജനവിചിത്രം സമുജ്ജലിതകേതുമാലാബ്യാമപ്പഭാവിനദ്ധമലങ്കാരത്ഥമിവ ലോകസ്സ സമുപ്പന്നം രൂപം ദിസ്വാ പസീദന്തി, ഘോസപ്പമാണികാ അനേകസതേസു ജാതകേസു കിത്തിഘോസം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം കരവീകമധുരനിഗ്ഘോസം ബ്രഹ്മസ്സരഞ്ച സുത്വാ, ലൂഖപ്പമാണികാ പത്തചീവരാദിലൂഖതം ദുക്കരകാരികലൂഖതം വാ ദിസ്വാ, ധമ്മപ്പമാണികാ സീലക്ഖന്ധാദീസു യംകിഞ്ചി ധമ്മക്ഖന്ധം ഉപപരിക്ഖിത്വാ. തസ്മാ സബ്ബട്ഠാനേസു ഭഗവതോ വണ്ണം ഭാസന്തി. ജനപദകല്യാണീ നന്ദാ ഭിക്ഖുനിപസ്സയം പത്വാപി അനേകപരിയായേന ഭഗവതോ വണ്ണം ഭാസന്താനം തേസം സുത്വാ ഭഗവന്തം ഉപഗന്തുകാമാ ഹുത്വാ ഭിക്ഖുനീനം ആരോചേസി. ഭിക്ഖുനിയോ തം ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിംസു.

ഭഗവാ പടികച്ചേവ തസ്സാഗമനം വിദിത്വാ കണ്ടകേന കണ്ടകം, ആണിയാ ച ആണിം നീഹരിതുകാമോ പുരിസോ വിയ രൂപേനേവ രൂപമദം വിനേതും അത്തനോ ഇദ്ധിബലേന പന്നരസസോളസവസ്സുദ്ദേസികം അതിദസ്സനീയം ഇത്ഥിം പസ്സേ ഠത്വാ ബീജമാനം അഭിനിമ്മിനി. നന്ദാ ഭിക്ഖുനീഹി സദ്ധിം ഉപസങ്കമിത്വാ, ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ, ഭിക്ഖുനിസങ്ഘസ്സ അന്തരേ നിസീദിത്വാ, പാദതലാ പഭുതി യാവ കേസഗ്ഗാ ഭഗവതോ രൂപസമ്പത്തിം ദിസ്വാ പുന തം ഭഗവതോ പസ്സേ ഠിതം നിമ്മതരൂപഞ്ച ദിസ്വാ "അഹോ അയം ഇത്ഥീ രൂപവതീ"തി അത്തനോ രൂപമദം ജഹിത്വാ തസ്സാ രൂപേ അഭിരത്തഭാവാ അഹോസി. തതോ ഭഗവാ തം ഇത്ഥിം വീസതിവസ്സപ്പമാണം കത്വാ ദസ്സേസി. മാതുഗാമോ ഹി സോളസവസ്സുദ്ദേസികോയേവ സോഭതി, ന തതോ ഉദ്ധം. അഥ തസ്സാ രൂപപരിഹാനിം ദിസ്വാ നന്ദായ തസ്മിം രൂപേ ഛന്ദരാഗോ തനുകോ അഹോസി. തതോ ഭഗവാ അവിജാതവണ്ണം, സകിംവിജാതവണ്ണം, മജ്ഝിമിത്ഥിവണ്ണം, മഹിത്ഥിവണ്ണന്തി ഏവം യാവ വസ്സസതികം ഓഭഗ്ഗം ദണ്ഡപരായണം തിലകാഹതഗത്തം കത്വാ, ദസ്സേത്വാ പസ്സമാനായേവ നന്ദായ

തസ്സാ മരണം ഉദ്ധുമാതകാദിഭേദം കാകാദീഹി സമ്പരിവാരേത്വാ ഖജ്ജമാനം ദുഗ്ഗന്ധം ജേഗുച്ഛപടികൂലഭാവഞ്ച ദസ്സേസി . നന്ദായ തം കമം ദിസ്വാ "ഏവമേവം മമപി അഞ്ഞേസമ്പി സബ്ബസാധാരണോ അയം കമോ"തി അനിച്ചസഞ്ഞാ സണ്ഠാസി, തദനുസാരേന ച ദുക്ഖനത്തസഞ്ഞാപി, തയോ ഭവാ ആദിത്തമിവ അഗാരം അപ്പടിസരണാ ഹുത്വാ ഉപട്ഠഹിംസു. അഥ ഭഗവാ "കമ്മട്ഠാനേ പക്ഖന്തം നന്ദായ ചിത്ത"ന്തി ഞത്വാ തസ്സാ സപ്പായവസേന ഇമാ ഗാഥായോ അഭാസി -

"ആതുരം അസുചിം പൂതിം, പസ്സ നന്ദേ സമുസ്സയം;
ഉഗ്ഘരന്തം പഗ്ഘരന്തം, ബാലാനം അഭിപത്ഥിതം. (ഥേരീഗാ॰ ൮൨);

"യഥാ ഇദം തഥാ ഏതം, യഥാ ഏതം തഥാ ഇദം;
ധാതുസോ സുഞ്ഞതോ പസ്സ, മാ ലോകം പുനരാഗമി;
ഭവേ ഛന്ദം വിരാജേത്വാ, ഉപസന്താ ചരിസ്സസീ"തി. (സു॰ നി॰ ൨൦൩);

ഗാഥാപരിയോസാനേ നന്ദാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. അഥസ്സാ ഭഗവാ ഉപരിമഗ്ഗാധിഗമത്ഥം സുഞ്ഞതപരിവാരം വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനം കഥേന്തോ ഇമം സുത്തമഭാസി. അയം താവസ്സ ഏകാ ഉപ്പത്തി.

ഭഗവതി പന രാജഗഹേ വിഹരന്തേ യാ സാ ചീവരക്ഖന്ധകേ (മഹാവ॰ ൩൨൬) വിത്ഥാരതോ വുത്തസമുട്ഠാനായ സാലവതിയാ ഗണികായ ധീതാ ജീവകസ്സ കനിട്ഠാ സിരിമാ നാമ മാതു അച്ചയേന തം ഠാനം ലഭിത്വാ "അക്കോധേന ജിനേ കോധ"ന്തി (ധ॰ പ॰ ൨൨൩; ജാ॰ ൧.൨.൧) ഇമിസ്സാ ഗാഥായ വത്ഥുമ്ഹി പുണ്ണകസേട്ഠിധീതരം അവമഞ്ഞിത്വാ, ഭഗവന്തം ഖമാപേന്തീ ധമ്മദേസനം സുത്വാ, സോതാപന്നാ ഹുത്വാ അട്ഠ നിച്ചഭത്താനി പവത്തേസി. തം ആരബ്ഭ അഞ്ഞതരോ നിച്ചഭത്തികോ ഭിക്ഖു രാഗം ഉപ്പാദേസി. ആഹാരകിച്ചമ്പി ച കാതും അസക്കോന്തോ നിരാഹാരോ നിപജ്ജീതി ധമ്മപദഗാഥാവത്ഥുമ്ഹി വുത്തം. തസ്മിം തഥാനിപന്നേയേവ സിരിമാ കാലം കത്വാ യാമഭവനേ സുയാമസ്സ ദേവീ അഹോസി. അഥ തസ്സാ സരീരസ്സ അഗ്ഗികിച്ചം നിവാരേത്വാ ആമകസുസാനേ രഞ്ഞാ നിക്ഖിപാപിതം സരീരം ദസ്സനായ ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ അഗമാസി, തമ്പി ഭിക്ഖും ആദായ, തഥാ നാഗരാ ച രാജാ ച. തത്ഥ മനുസ്സാ ഭണന്തി "പുബ്ബേ സിരിമായ അട്ഠുത്തരസഹസ്സേനാപി ദസ്സനം ദുല്ലഭം , തം ദാനജ്ജ കാകണികായാപി ദട്ഠുകാമോ നത്ഥീ"തി. സിരിമാപി ദേവകഞ്ഞാ പഞ്ചഹി രഥസതേഹി പരിവുതാ തത്രാഗമാസി. തത്രാപി ഭഗവാ സന്നിപതിതാനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം സുത്തം തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഓവാദത്ഥം "പസ്സ ചിത്തകതം ബിമ്ബ"ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧൪൭) ഇമഞ്ച ധമ്മപദഗാഥം അഭാസി. അയമസ്സ ദുതിയാ ഉപ്പത്തി.

൧൯൫. തത്ഥ **ചരം വാ**തി സകലരൂപകായസ്സ ഗന്തബ്ബദിസാഭിമുഖേനാഭിനീഹാരേന ഗച്ഛന്തോ വാ. **യദി വാ തിട്ഠ**ന്തി തസ്സേവ ഉസ്സാപനഭാവേന തിട്ഠന്തോ വാ. **നിസിന്നോ ഉദ വാ സയ**ന്തി തസ്സേവ ഹേട്ഠിമഭാഗസമിഞ്ജനഉപരിമഭാഗസമുസ്സാപനഭാവേന നിസിന്നോ വാ, തിരിയം പസാരണഭാവേന സയന്തോ വാ. **സമിഞ്ജേതി പസാരേതീ**തി താനി താനി പബ്ബാനി സമിഞ്ജേതി ച പസാരേതി ച.

ഏസാ കായസ്സ ഇഞ്ജനാതി സബ്ബാപേസാ ഇമസ്സേവ സവിഞ്ഞാണകസ്സ കായസ്സ ഇഞ്ജനാ ചലനാ ഫന്ദനാ, നത്ഥേത്ഥ അഞ്ഞോ കോചി ചരന്തോ വാ പസാരേന്തോ വാ, അപിച ഖോ പന "ചരാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജന്തേ തംസമുട്ഠാനാ വായോധാതു കായം ഫരതി, തേനസ്സ ഗന്തബ്ബദിസാഭിമുഖോ അഭിനീഹാരോ ഹോതി, ദേസന്തരേ രൂപന്തരപാതുഭാവോതി അത്ഥോ. തേന "ചര"ന്തി വുച്ചതി. തഥാ "തിട്ഠാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജന്തേ തംസമുട്ഠാനാ വായോധാതു കായം ഫരതി, തേനസ്സ സമുസ്സാപനം ഹോതി, ഉപരൂപരിട്ഠാനേന രൂപപാതുഭാവോതി അത്ഥോ. തേന "തിട്ഠ"ന്തി വുച്ചതി. തഥാ "നിസീദാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജന്തേ തംസമുട്ഠാനാ വായോധാതു കായം ഫരതി, തേനസ്സ ഹേട്ഠിമഭാഗസമിഞ്ജനഞ്ച ഉപരിമഭാഗസമുസ്സാപനഞ്ച ഹോതി, തഥാഭാവേന രൂപപാതുഭാവോതി അത്ഥോ. തേന "നിസിന്നോ"തി വുച്ചതി. തഥാ "സയാമീ"തി ചിത്തേ ഉപ്പജ്ജന്തേ തംസമുട്ഠാനാ വായോധാതു കായം ഫരതി, തേനസ്സ തിരിയം പസാരണം ഹോതി, തഥാഭാവേന രൂപപാതുഭാവോതി അത്ഥോ. തേന "സയ"ന്തി വുച്ചതി.

ഏവം ചായമായസ്മാ യോ കോചി ഇത്ഥന്നാമോ ചരം വാ യദി വാ തിട്ഠം, നിസിന്നോ ഉദ വാ സയം യമേതം തത്ഥ തത്ഥ ഇരിയാപഥേ തേസം തേസം പബ്ബാനം സമിഞ്ജനപ്പസാരണവസേന സമിഞ്ജേതി പസാരേതീതി വുച്ചതി. തമ്പി യസ്മാ സമിഞ്ജനപ്പസാരണചിത്തേ ഉപ്പജ്ജമാനേ യഥാവുത്തേനേവ നയേന ഹോതി, തസ്മാ ഏസാ കായസ്സ ഇഞ്ജനാ, നത്ഥേത്ഥ അഞ്ഞോ കോചി, സുഞ്ഞമിദം കേനചി ചരന്തേന വാ പസാരേന്തേന വാ സത്തേന വാ പുഗ്ഗലേന വാ. കേവലം പന -

"ചിത്തനാനത്തമാഗമ്മ, നാനത്തം ഹോതി വായുനോ;

വായുനാനത്തതോ നാനാ, ഹോതി കായസ്സ ഇഞ്ജനാ”തി. -

അയമേത്ഥ പരമത്ഥോ.

ഏവമേതായ ഗാഥായ ഭഗവാ യസ്മാ ഏകസ്മിം ഇരിയാപഥേ ചിരവിനിയോഗേന കായപീളനം ഹോതി, തസ്സ ച വിനോദനത്ഥം ഇരിയാപഥപരിവത്തനം കരീയതി, തസ്മാ “ചരം വാ”തിആദീഹി ഇരിയാപഥപടിച്ഛന്നം ദുക്ഖലക്ഖണം ദീപേതി, തഥാ ചരണകാലേ ഠാനാദീനമഭാവതോ സബ്ബമേതം ചരണാദിഭേദം “ഏസാ കായസ്സ ഇഞ്ജനാ”തി ഭണന്തോ സന്തതിപടിച്ഛന്നം അനിച്ചലക്ഖണം. തായ തായ സാമഗ്ഗിയാ പവത്തായ “ഏസാ കായസ്സ ഇഞ്ജനാ”തി ച അത്തപടിക്ഖേപേന ഭണന്തോ അത്തസഞ്ഞാഘനപടിച്ഛന്നം അനത്തലക്ഖണം ദീപേതി.

൧൯൮. ഏവം ലക്ഖണത്തയദീപനേന സുഞ്ഞതകമ്മട്ഠാനം കഥേത്വാ പുന സവിഞ്ഞാണകാവിഞ്ഞാണകഅസുഭദസ്സനത്ഥം **“അട്ഠിനഹാരുസംയുത്തോ”**തി ആരഭി. തസ്സത്ഥോ - യസ്സ ചേസാ കായസ്സ ഇഞ്ജനാ, സ്വായം കായോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ദ്വത്തിംസാകാരവണ്ണനായം വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദഭേദേന അബ്യാപാരനയേന ച പകാസിതേഹി സട്ഠാധികേഹി തീഹി അട്ഠിസതേഹി നവഹി ന്ഹാരുസതേഹി ച സംയുത്തത്താ അട്ഠിനഹാരുസംയുത്തോ. തഥേവ പകാസിതേന അഗ്ഗപാദങ്ഗുലിതചാദിനാ തചേന ച നവപേസിസതപ്പഭേദേന ച മംസേന അവലിത്തത്താ **തചമംസാവലേപനോ** പരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛപടികൂലോതി വേദിതബ്ബോ . കിഞ്ചേത്ഥ വേദിതബ്ബം സിയാ, യദി ഏസ യാ സാ മജ്ഝിമസ്സ പുരിസസ്സ സകലസരീരതോ സംകഡ്ഢിതാ ബദരട്ഠിപ്പമാണാ ഭവേയ്യ, തായ മക്ഖികാപത്തസുഖുമച്ഛവിയാ നീലാദിരങ്ഗജാതേന ഗേഹഭിത്തി വിയ പടിച്ഛന്നോ ന ഭവേയ്യ, അയം പന ഏവം സുഖുമായപി **ഛവിയാ കായോ പടിച്ഛന്നോ** പഞ്ഞാചക്ഖുവിരഹിതേഹി ബാലപുഥുജ്ജനേഹി **യഥാഭൂതം ന ദിസ്സതി**. ഛവിരാഗരഞ്ജിതോ ഹിസ്സ പരമജേഗുച്ഛപടികൂലധമ്മസങ്ഖാതോ തചോപി തചപലിവേഠിതം യം തം പഭേദതോ -

“നവപേസിസതാ മംസാ, അവലിത്താ കളേവരേ;
നാനാകിമികുലാകിണ്ണം, മിള്ഹട്ഠാനംവ പൂതികാ”തി. -

ഏവം വുത്തം നവമംസസതമ്പി, മംസാവലിത്താ യേ തേ -

“നവന്ഹാരുസതാ ഹോന്തി, ബ്യാമമത്തേ കളേവരേ;
ബന്ധന്തി അട്ഠിസങ്ഘാതം, അഗാരമിവ വല്ലിയാ”തി. -

തേപി, ന്ഹാരുസമുട്ഠിതാനി പടിപാടിയാ അവട്ഠിതാനി പൂതീനി ദുഗ്ഗന്ധാനി തീണി സട്ഠാധികാനി അട്ഠിസതാനിപി യഥാഭൂതം ന ദിസ്സന്തി യതോ അനാദിയിത്വാ തം മക്ഖികാപത്തസുഖുമച്ഛവിം. യാനി പനസ്സ ഛവിരാഗരത്തേന തചേന പലിവേഠിതത്താ സബ്ബലോകസ്സ അപാകടാനി നാനപ്പകാരാനി അബ്ഭന്തരകുണപാനി പരമാസുചിദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛനീയപടികൂലാനി, താനിപി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ പടിവിജ്ഝിത്വാ ഏവം പസ്സിതബ്ബോ **“അന്തപൂരോ ഉദരപൂരോ…പേ॰… പിത്തസ്സ ച വസായ ചാ”**തി.

൧൯൭. തത്ഥ അന്തസ്സ പൂരോ **അന്തപൂരോ**. ഉദരസ്സ പൂരോ **ഉദരപൂരോ**. ഉദരന്തി ച ഉദരിയസ്സേതം അധിവചനം. തഞ്ഹി ഠാനനാമേന “ഉദര”ന്തി വുത്തം. **യകനപേളസ്സാതി** യകനപിണ്ഡസ്സ. **വത്ഥിനോതി** മുത്തസ്സ. ഠാനൂപചാരേന പനേതം “വത്ഥീ”തി വുത്തം. **പൂരോതി** അധികാരോ, തസ്മാ യകനപേളസ്സ പൂരോ വത്ഥിനോ പൂരോതി ഏവം യോജേതബ്ബം. ഏസ നയോ **ഹദയസ്സാതിആദീസു**. സബ്ബാനേവ ചേതാനി അന്താദീനി വണ്ണസണ്ഠാനദിസോകാസപരിച്ഛേദഭേദേന അബ്യാപാരനയേന ച വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയവസേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

൧൯൯-൨൦൦. ഏവം ഭഗവാ “ന കിഞ്ചേത്ഥ ഏകമ്പി ഗയ്ഹൂപഗം മുത്താമണിസദിസം അത്ഥി, അഞ്ഞദത്ഥു അസുചിപരിപൂരോവായം കായോ”തി അബ്ഭന്തരകുണപം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തമേവ അബ്ഭന്തരകുണപം ബഹിനിക്ഖമനകുണപേന പാകടം കത്വാ ദസ്സേന്തോ പുബ്ബേ വുത്തഞ്ച സങ്ഗണ്ഹിത്വാ **“അഥസ്സ നവഹി സോതേഹീ”**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ.

തത്ഥ **അഥാതി** പരിയായന്തരനിദസ്സനം, അപരേനാപി പരിയായേന അസുചിഭാവം പസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. **അസ്സാതി** ഇമസ്സ കായസ്സ. **നവഹി സോതേഹീതി** ഉഭോഅക്ഖിച്ഛിദ്ദകണ്ണച്ഛിദ്ദനാസാഛിദ്ദമുഖവച്ചമഗ്ഗപസ്സാവമഗ്ഗേഹി. **അസുചി സവതീതി** സബ്ബലോകപാകടനാനപ്പകാരപരമദുഗ്ഗന്ധജേഗുച്ഛഅസുചിയേവ സവതി, സന്ദതി, പഗ്ഘരതി, ന അഞ്ഞം കിഞ്ചി അഗരുചന്ദനാദിഗന്ധജാതം വാ മണിമുത്താദിരതനജാതം വാ. **സബ്ബദാതി** തഞ്ച ഖോ സബ്ബദാ രത്തിമ്പി ദിവാപി പുബ്ബണ്ഹേപി സായന്ഹേപി തിട്ഠതോപി ഗച്ഛതോപീതി. കിം തം അസുചീതി ചേ? **“അക്ഖിമ്ഹാ അക്ഖിഗൂഥകോ”**തിആദി. ഏതസ്സ ഹി ദ്വീഹി അക്ഖിച്ഛിദ്ദേഹി

അപനീതതചമംസസദിസോ അക്ഖിഗൂഥകോ, കണ്ണച്ഛിദ്ദേഹി രജോജല്ലസദിസോ കണ്ണഗൂഥകോ, നാസാഛിദ്ദേഹി പുബ്ബസദിസാ സിങ്ഘാണികാ ച സവതി, മുഖേന ച വമതി. കിം വമതീതി ചേ? **ഏകദാ പിത്തം,** യദാ അബദ്ധപിത്തം കുപ്പിതം ഹോതി, തദാ തം വമതീതി അധിപ്പായോ. **സേമ്ഹഞ്ചാ**തി ന കേവലഞ്ച പിത്തം, യമ്പി ഉദരപടലേ ഏകപത്ഥപൂരപ്പമാണം സേമ്ഹം തിട്ഠതി, തമ്പി ഏകദാ വമതി. തം പനേതം വണ്ണാദിതോ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൦൩-൨൦൪, ൨൧൦-൨൧൧) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. "സേമ്ഹഞ്ചാ"തി ച-സദ്ദേന സേമ്ഹഞ്ച അഞ്ഞഞ്ച ഏവരൂപം ഉദരിയലോഹിതാദിഅസുചിം വമതീതി ദസ്സേതി. ഏവം സത്തഹി ദ്വാരേഹി അസുചിവമനം ദസ്സേത്വാ കാലഞ്ഞൂ പുഗ്ഗലഞ്ഞൂ പരിസഞ്ഞൂ ച ഭഗവാ തദുത്തരി ദ്വേ ദ്വാരാനി വിസേസവചനേന അനാമസിത്വാ അപരേന പരിയായേന സബ്ബസ്മാപി കായാ അസുചിസവനം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"കായമ്ഹാ സേദജല്ലികാ"**തി. തത്ഥ **സേദജല്ലികാ**തി സേദോ ച ലോണപടലമലഭേദാ ജല്ലികാ ച, തസ്സ "സവതി സബ്ബദാ"തി ഇമിനാ സദ്ധിം സമ്ബന്ധോ.

൨൦൧. ഏവം ഭഗവാ യഥാ നാമ ഭത്തേ പച്ചമാനേ തണ്ഡുലമലഞ്ച ഉദകമലഞ്ച ഫേണേന സദ്ധിം ഉട്ഠഹിത്വാ ഉക്ഖലിമുഖം മക്ഖേത്വാ ബഹി ഗളതി, തഥാ അസിതപീതാദിഭേദേ ആഹാരേ കമ്മജേന അഗ്ഗിനാ പച്ചമാനേ യം അസിതപീതാദിമലം ഉട്ഠഹിത്വാ "അക്ഖിമ്ഹാ അക്ഖിഗൂഥകോ"തിആദിനാ ഭേദേന നിക്ഖമന്തം അക്ഖിആദീനി മക്ഖേത്വാ ബഹി ഗളതി, തസ്സാപി വസേന ഇമസ്സ കായസ്സ അസുചിഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യം ലോകേ ഉത്തമങ്ഗസമ്മതം സീസം അതിവിസിട്ഠഭാവതോ പച്ചേന്താ വന്ദനേയ്യാനമ്പി വന്ദനം ന കരോന്തി, തസ്സാപി നിസ്സാരതായ അസുചിതായ ചസ്സ അസുചിഭാവം ദസ്സേന്തോ **"അഥസ്സ സുസിരം സീസ"**ന്തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **സുസിര**ന്തി ഛിദ്ദം. **മത്ഥലുങ്ഗസ്സ പൂരിത**ന്തി ദധിഭരിതഅലാബുകം വിയ മത്ഥലുങ്ഗഭരിതം. തഞ്ച പനേതം മത്ഥലുങ്ഗം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. **സുഭതോ നം മഞ്ഞതി ബാലോ**തി തമേനം ഏവം നാനാവിധകുണപഭരിതമ്പി കായം ദുച്ചിന്തിതചിന്തീ ബാലോ സുഭതോ മഞ്ഞതി, സുഭം സുചിം ഇട്ഠം കന്തം മനാപന്തി തീഹിപി തണ്ഹാദിട്ഠിമാനമഞ്ഞനാഹി മഞ്ഞതി. കസ്മാ? യസ്മാ **അവിജ്ജായ പുരക്ഖതോ** ചതുസച്ചപടിച്ഛാദകേന മോഹേന പുരക്ഖതോ, ചോദിതോ, പവത്തിതോ, "ഏവം ആദിയ, ഏവം അഭിനിവിസ ഏവം മഞ്ഞാഹീ"തി ഗാഹിതോതി അധിപ്പായോ. പസ്സ യാവ അനത്ഥകരാ ചായം അവിജ്ജാതി.

൨൦൨. ഏവം ഭഗവാ സവിഞ്ഞാണകവസേന അസുഭം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അവിഞ്ഞാണകവസേന ദസ്സേതും, യസ്മാ വാ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോപി കായോ യഥാവുത്തകുണപഭരിതോയേവ ഹോതി, തസ്മാ സബ്ബപ്പകാരേനപി സമ്പത്തിഭവേ അസുഭം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിപത്തിഭവേ ദസ്സേതും **"യദാ ച സോ മതോ സേതീ"**തി ഗാഥമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - സ്വായമേവംവിധോ കായോ **യദാ** ആയുഉസ്മാവിഞ്ഞാണാപഗമേന **മതോ** വാതഭരിതഭസ്താ വിയ **ഉദ്ധുമാതകോ** വണ്ണപരിഭേദേന **വിനീലകോ സുസാനസ്മിം** നിരത്ഥംവ കലിങ്ഗരം ഛഡ്ഡിതത്താ **അപവിദ്ധോ സേതി,** അഥ "ന ദാനിസ്സ പുന ഉട്ഠാനം ഭവിസ്സതീ"തി ഏകംസതോയേവ **അനപേക്ഖാ ഹോന്തി ഞാതയോ**. തത്ഥ **മതോ**തി അനിച്ചതം ദസ്സേതി, **സേതീ**തി നിരീഹകത്തം. തദുഭയേന ച ജീവിതബലമദപ്പഹാനേ നിയോജേതി. **ഉദ്ധുമാതോ**തി സണ്ഠാനവിപത്തിം ദസ്സേതി, **വിനീലകോ**തി ഛവിരാഗവിപത്തിം. തദുഭയേന ച രൂപമദപ്പഹാനേ വണ്ണപോക്ഖരതം പടിച്ച മാനപ്പഹാനേ ച നിയോജേതി. **അപവിദ്ധോ**തി ഗഹേതബ്ബാഭാവം ദസ്സേതി, **സുസാനസ്മി**ന്തി അന്തോ അധിവാസേതുമനരഹം ജിഗുച്ഛനീയഭാവം. തദുഭയേനപി "മമ"ന്തി ഗാഹസ്സ സുഭസഞ്ഞായ ച പഹാനേ നിയോജേതി. **അനപേക്ഖാ ഹോന്തി ഞാതയോ**തി പടികിരിയാഭാവം ദസ്സേതി, തേന ച പരിവാരമദപ്പഹാനേ നിയോജേതി.

൨൦൩. ഏവമിമായ ഗാഥായ അപരിഭിന്നാവിഞ്ഞാണകവസേന അസുഭം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പരിഭിന്നവസേനാപി ദസ്സേതും **"ഖാദന്തി ന"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **യേ ചഞ്ഞേ**തി യേ ച അഞ്ഞേപി കാകകുലലാദയോ കുണപഭക്ഖാ പാണിനോ സന്തി, തേപി നം ഖാദന്തീതി അത്ഥോ. സേസം ഉത്താനമേവ.

൨൦൪. ഏവം "ചരം വാ"തിആദിനാ നയേന സുഞ്ഞതകമ്മട്ഠാനവസേന, "അട്ഠിനഹാരുസംയുത്തോ"തിആദിനാ സവിഞ്ഞാണകാസുഭവസേന "യദാ ച സോ മതോ സേതീ"തിആദിനാ അവിഞ്ഞാണകാസുഭവസേന കായം ദസ്സേത്വാ ഏവം നിച്ചസുഖത്തഭാവസുഞ്ഞേ ഏകന്തഅസുഭേ ചാപി കായസ്മിം "സുഭതോ നം മഞ്ഞതി ബാലോ, അവിജ്ജായ പുരക്ഖതോ"തി ഇമിനാ ബാലസ്സ വുത്തിം പകാസേത്വാ അവിജ്ജാമുഖേന ച വട്ടം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തത്ഥ പണ്ഡിതസ്സ വുത്തിം പരിഞ്ഞാമുഖേന ച വിവട്ടം ദസ്സേതും **"സുത്വാന ബുദ്ധവചന"**ന്തി ആരഭി.

തത്ഥ **സുത്വാനാ**തി യോനിസോ നിസാമേത്വാ. **ബുദ്ധവചന**ന്തി കായവിച്ഛന്ദനകരം ബുദ്ധവചനം. **ഭിക്ഖൂ**തി സേക്ഖോ വാ പുഥുജ്ജനോ വാ. **പഞ്ഞാണവാ**തി പഞ്ഞാണം വുച്ചതി വിപസ്സനാ

അനിച്ചാദിപ്പകാരേസു പവത്തത്താ, തായ സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ. **ഇധാ**തി സാസനേ. **സോ ഖോ നം പരിജാനാതീ**തി സോ ഇമം കായം തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനാതി. കഥം? യഥാ നാമ കുസലോ വാണിജോ ഇദഞ്ചിദഞ്ചാതി ഭണ്ഡം ഓലോകേത്വാ "എത്തകേന ഗഹിതേ എത്തകോ നാമ ഉദയോ ഭവിസ്സതീ"തി തുലയിത്വാ തഥാ കത്വാ പുന സഉദയം മൂലം ഗണ്ഹന്തോ തം ഭണ്ഡം ഛഡ്ഡേതി, ഏവമേവം "അട്ഠിന്ഹാരുആദയോ ഇമേ കേസലോമാദയോ ചാ"തി ഞാണചക്ഖുനാ ഓലോകേന്തോ ഞാതപരിഞ്ഞായ പരിജാനാതി, "അനിച്ചാ ഏതേ ധമ്മാ ദുക്ഖാ അനത്താ"തി തുലയന്തോ തീരണപരിഞ്ഞായ പരിജാനാതി, ഏവം തീരയിത്വാ അരിയമഗ്ഗം പാപുണന്തോ തത്ഥ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന പഹാനപരിഞ്ഞായ പരിജാനാതി. സവിഞ്ഞാണകാവിഞ്ഞാണകഅസുഭവസേന വാ പസ്സന്തോ ഞാതപരിഞ്ഞായ പരിജാനാതി, അനിച്ചാദിവസേന പസ്സന്തോ തീരണപരിഞ്ഞായ, അരഹത്തമഗ്ഗേന തതോ ഛന്ദരാഗം അപകഡ്ഢിത്വാ തം പജഹന്തോ പഹാനപരിഞ്ഞായ പരിജാനാതി.

കസ്മാ സോ ഏവം പരിജാനാതീതി ചേ? **യഥാഭൂതഞ്ഹി പസ്സതി,** യസ്മാ യഥാഭൂതം പസ്സതീതി അത്ഥോ. "പഞ്ഞാണവാ"തിആദിനാ ഏവ ച ഏതസ്മിം അത്ഥേ സിദ്ധേ യസ്മാ ബുദ്ധവചനം സുത്വാ തസ്സ പഞ്ഞാണവത്തം ഹോതി, യസ്മാ ച സബ്ബജനസ്സ പാകടോപായം കായോ അസുത്വാ ബുദ്ധവചനം ന സക്കാ പരിജാനിതും, തസ്മാ തസ്സ ഞാണഹേതും ഇതോ ബാഹിരാനം ഏവം ദട്ഠും അസമത്ഥതഞ്ച ദസ്സേതും "സുത്വാന ബുദ്ധവചന"ന്തി ആഹ. നന്ദാഭിക്ഖുനിം തഞ്ച വിപല്ലത്ഥചിത്തം ഭിക്ഖും ആരബ്ഭ ദേസനാപവത്തിതോ അഗ്ഗപരിസതോ തപ്പടിപത്തിപ്പത്താനം ഭിക്ഖുഭാവദസ്സനതോ ച "ഭിക്ഖൂ"തി ആഹ.

൨൦൩. ഇദാനി "യഥാഭൂതഞ്ഹി പസ്സതീ"തി ഏത്ഥ യഥാ പസ്സന്തോ യഥാഭൂതം പസ്സതി, തം ദസ്സേതും ആഹ **"യഥാ ഇദം തഥാ ഏതം, യഥാ ഏതം തഥാ ഇദ"**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - യഥാ ഇദം സവിഞ്ഞാണകാസുഭം ആയുഉസ്മാവിഞ്ഞാണാനം അനപഗമാ ചരതി, തിട്ഠതി, നിസീദതി, സയതി; തഥാ ഏതം ഏതരഹി സുസാനേ സയിതം അവിഞ്ഞാണകമ്പി പുബ്ബേ തേസം ധമ്മാനം അനപഗമാ അഹോസി. യഥാ ച ഏതം ഏതരഹി മതസരീരം തേസം ധമ്മാനം അപഗമാ ന ചരതി, ന തിട്ഠതി, ന നിസീദതി, ന സേയ്യം കപ്പേതി, തഥാ ഇദം സവിഞ്ഞാണകമ്പി തേസം ധമ്മാനം അപഗമാ ഭവിസ്സതി. യഥാ ച ഇദം സവിഞ്ഞാണകം ഏതരഹി ന സുസാനേ മതം സേതി, ന ഉദ്ധുമാതകാദിഭാവമുപഗതം, തഥാ ഏതം ഏതരഹി മതസരീരമ്പി പുബ്ബേ അഹോസി. യഥാ പനേതം ഏതരഹി അവിഞ്ഞാണകാസുഭം മതം സുസാനേ സേതി, ഉദ്ധുമാതകാദിഭാവഞ്ച ഉപഗതം, തഥാ ഇദം സവിഞ്ഞാണകമ്പി ഭവിസ്സതീതി.

തത്ഥ **യഥാ ഇദം തഥാ ഏത**ന്തി അത്തനാ മതസ്സ സരീരസ്സ സമാനഭാവം കരോന്തോ ബാഹിരേ ദോസം പജഹതി. **യഥാ ഏതം തഥാ ഇദ**ന്തി മതസരീരേന അത്തനോ സമാനഭാവം കരോന്തോ അജ്ഝത്തികേ രാഗം പജഹതി. യേനാകാരേന ഉഭയം സഭം കരോതി, തം പജാനന്തോ ഉഭയത്ഥ മോഹം പജഹതി. ഏവം യഥാഭൂതദസ്സനേന പുബ്ബഭാഗേയേവ അകുസലമൂലപ്പഹാനം സാധേത്വാ, യസ്മാ ഏവം പടിപന്നോ ഭിക്ഖു അനുപുബ്ബേന അരഹത്തമഗ്ഗം പത്വാ സബ്ബം ഛന്ദരാഗം വിരാജേതും സമത്ഥോ ഹോതി, തസ്മാ ആഹ **"അജ്ഝത്തഞ്ച ബഹിദ്ധാ ച, കായേ ഛന്ദം വിരാജയേ"**തി. ഏവം പടിപന്നോ ഭിക്ഖു അനുപുബ്ബേനാതി പാഠസേസോ.

൨൦൪. ഏവം സേക്ഖഭൂമിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അസേക്ഖഭൂമിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഛന്ദരാഗവിരത്തോ സോ"**തി. തസ്സത്ഥോ - സോ ഭിക്ഖു അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന **പഞ്ഞാണവാ** മഗ്ഗാനന്തരം ഫലം പാപുണാതി, അഥ സബ്ബസോ ഛന്ദരാഗസ്സ പഹീനത്താ **"ഛന്ദരാഗവിരത്തോ"**തി ച, മരണാഭാവേന പണീതട്ഠേന വാ **അമതം** സബ്ബസങ്ഖാരവൂപസമനതോ **സന്തിം** തണ്ഹാസങ്ഖാതവാനാഭാവതോ **നിബ്ബാനം,** ചവനാഭാവതോ **അച്ചുത**ന്തി സംവണ്ണിതം പദമജ്ഝഗാതി ച വുച്ചതി. അഥ വാ സോ ഭിക്ഖു അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന പഞ്ഞാണവാ മഗ്ഗാനന്തരഫലേ ഠിതോ ഛന്ദരാഗവിരത്തോ നാമ ഹോതി, വുത്തപ്പകാരഞ്ച പദമജ്ഝഗാതി വേദിതബ്ബോ. തേന "ഇദമസ്സ പഹീനം, ഇദഞ്ചാനേന ലദ്ധ"ന്തി ദീപേതി.

൨൦൫-൨൦൬. ഏവം സവിഞ്ഞാണകാവിഞ്ഞാണകവസേന അസുഭകമ്മട്ഠാനം സഹ നിപ്ഫത്തിയാ കഥേത്വാ പുന സങ്ഖേപദേസനായ ഏവം മഹതോ ആനിസംസസ്സ അന്തരായകരം പമാദവിഹാരം ഗരഹന്തോ **"ദ്വിപാദകോയ"**ന്തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി അപാദകാദയോപി കായാ അസുചീയേവ, ഇധാധികാരവസേന പന ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന വാ, യസ്മാ വാ അഞ്ഞേ അസുചിഭൂതാപി കായാ ലോണമ്ബിലാദീഹി അഭിസങ്ഖരിത്വാ മനുസ്സാനം ഭോജനേപി ഉപനീയന്തി, ന ത്വേവ മനുസ്സകായോ, തസ്മാ അസുചിതരഭാവമസ്സ ദസ്സേന്തോപി "ദ്വിപാദകോ"തി ആഹ.

അയന്തി മനുസ്സകായം ദസ്സേതി. **ദുഗ്ഗന്ധോ പരിഹീരതീ**തി ദുഗ്ഗന്ധോ സമാനോ പുപ്ഫഗന്ധാദീഹി അഭിസങ്ഖരിത്വാ പരിഹീരതി. **നാനാകുണപപരിപൂരോ**തി കേസാദിഅനേകപ്പകാരകുണപഭരിതോ. **വിസ്സവന്തോ തതോ തതോ**തി പുപ്ഫഗന്ധാദീഹി പടിച്ഛാദേതും ഘടേന്തോനമ്പി തം വായാമം നിപ്ഫലം

കത്വാ നവഹി ദ്വാരേഹി ഖേളസിങ്ഘാണികാദീനി, ലോമകൂപേഹി ച സേദജല്ലികം വിസ്സവന്തോയേവ. തത്ഥ ദാനി പസ്സഥ - **ഏതാദിസേന കായേന യോ** പുരിസോ വാ ഇത്ഥീ വാ കോചി ബാലോ **മഞ്ഞേ ഉണ്ണമേതവേ** തണ്ഹാദിട്ഠിമാനമഞ്ഞനാഹി "അഹ"ന്തി വാ "മമ"ന്തി വാ "നിച്ചോ"തി വാതിആദിനാ നയേന യോ ഉണ്ണമിതും മഞ്ഞേയ്യ, **പരം വാ** ജാതിആദീഹി **അവജാനേയ്യ** അത്താനം ഉച്ചേ ഠാനേ ഠപേന്തോ, **കിമഞ്ഞത്ര അദസ്സനാ** ഠപേത്വാ അരിയമഗ്ഗേന അരിയസച്ചദസ്സനാഭാവം കിമഞ്ഞം തസ്സ ഏവം ഉണ്ണമാവജാനനകാരണം സിയാതി.

ദേസനാപരിയോസാനേ നന്ദാ ഭിക്ഖുനീ സംവേഗമാപാദി - "അഹോ വത രേ, അഹം ബാലാ, യാ മംയേവ ആരബ്ഭ ഏവം വിവിധധമ്മദേസനാപവത്തകസ്സ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനം നാഗമാസി"ന്തി. ഏവം സംവിഗ്ഗാ ച തമേവ ധമ്മദേസനം സമന്നാഹരിത്വാ തേനേവ കമ്മട്ഠാനേന കതിപയദിവസബ്ഭന്തരേ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. ദുതിയട്ഠാനേപി കിര ദേസനാപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, സിരിമാ ദേവകഞ്ഞാ അനാഗാമിഫലം പത്താ, സോ ച ഭിക്ഖു സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ വിജയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. മുനിസുത്തവണ്ണനാ

൨൦൭. സന്ഥവാതോ ഭയം ജാതന്തി മുനിസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ന സബ്ബസ്സേവ സുത്തസ്സ ഏകാ ഉപ്പത്തി, അപിചേത്ഥ ആദിതോ താവ ചതുന്നം ഗാഥാനം അയമുപ്പത്തി - ഭഗവതി കിര സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ ഗാമകാവാസേ അഞ്ഞതരാ ദുഗ്ഗതിത്ഥീ മതപതികാ പുത്തം ഭിക്ഖൂസു പബ്ബാജേത്വാ അത്തനാപി ഭിക്ഖുനീസു പബ്ബജി. തേ ഉഭോപി സാവത്ഥിയം വസ്സം ഉപഗന്ത്വാ അഭിണ്ഹം അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ദസ്സനകാമാ അഹേസും. മാതാ കിഞ്ചി ലഭിത്വാ പുത്തസ്സ ഹരതി, പുത്തോപി മാതു. ഏവം സായമ്പി പാതോപി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമാഗന്ത്വാ ലദ്ധം ലദ്ധം സംവിഭജമാനാ, സമ്മോദമാനാ, സുഖദുക്ഖം പുച്ഛമാനാ, നിരാസങ്കാ അഹേസും. തേസം ഏവം അഭിണ്ഹദസ്സനേന സംസഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജി, സംസഗ്ഗാ വിസ്സാസോ, വിസ്സാസാ ഓതാരോ, രാഗേന ഓതിണ്ണചിത്താനം പബ്ബജിതസഞ്ഞാ ച മാതുപുത്തസഞ്ഞാ ച അന്തരധായി. തതോ മരിയാദവീതിക്കമം കത്വാ അസദ്ധമ്മം പടിസേവിംസു, അയസപ്പത്താ ച വിബ്ഭമിത്വാ അഗാരമജ്ഝേ വസിംസു. ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ആരോചേസും. "കിം നു സോ, ഭിക്ഖവേ, മോഘപുരിസോ മഞ്ഞതി ന മാതാ പുത്തേ സാരജ്ജതി, പുത്തോ വാ പന മാതരീ"തി ഗരഹിത്വാ "നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകരൂപമ്പി സമനുപസ്സാമീ"തിആദിനാ (അം॰ നി॰ ൫.൫൫) അവസേസസുത്തേനപി ഭിക്ഖൂ സംവേജേത്വാ "തസ്മാതിഹ, ഭിക്ഖവേ -

> "വിസം യഥാ ഹലാഹലം, തേലം പക്കുഥിതം യഥാ;
> തമ്ബലോഹവിലീനംവ, മാതുഗാമം വിവജ്ജയേ"തി ച. -

വത്വാ പുന ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനത്ഥം - "സന്ഥവാതോ ഭയം ജാത"ന്തി ഇമാ അത്തുപനായികാ ചതസ്സോ ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ **സന്ഥവോ** തണ്ഹാദിട്ഠിമിത്തഭേദേന തിവിധോതി പുബ്ബേ വുത്തോ. ഇധ തണ്ഹാദിട്ഠിസന്ഥവോ അധിപ്പേതോ. തം സന്ധായ ഭഗവാ ആഹ - "പസ്സഥ, ഭിക്ഖവേ, യഥാ ഇദം തസ്സ മോഘപുരിസസ്സ സന്ഥവാതോ ഭയം ജാത"ന്തി. തഞ്ഹി തസ്സ അഭിണ്ഹദസ്സനകാമതാദിതണ്ഹായ ബലവകിലേസഭയം ജാതം, യേന സണ്ഠാതും അസക്കോന്തോ മാതരി വിപ്പടിപജ്ജി. അത്താനുവാദാദികം വാ മഹാഭയം, യേന സാസനം ഛഡ്ഡേത്വാ വിബ്ഭന്തോ. **നികേതാ**തി "രൂപനിമിത്തനികേതവിസാരവിനിബന്ധാ ഖോ, ഗഹപതി, 'നികേതസാരീ'തി വുച്ചതീ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൩.൩) നയേന വുത്താ ആരമ്മണപ്പഭേദാ. **ജായതേ രജോ**തി രാഗദോസമോഹരജോ ജായതേ. കിം വുത്തം ഹോതി? ന കേവലഞ്ച തസ്സ സന്ഥവാതോ ഭയം ജാതം, അപിച ഖോ പന യദേതം കിലേസാനം നിവാസട്ഠേന സാസവാരമ്മണം "നികേത"ന്തി വുച്ചതി, ഇദാനിസ്സ ഭിന്നസംവരത്താ അതിക്കന്തമരിയാദത്താ സുട്ഠുതരം തതോ നികേതാ ജായതേ രജോ, യേന സംകിലിട്ഠചിത്തോ അനയബ്യസനം പാപുണിസ്സതി. അഥ വാ പസ്സഥ, ഭിക്ഖവേ, യഥാ ഇദം തസ്സ മോഘപുരിസസ്സ സന്ഥവാതോ ഭയം ജാതം, യഥാ ച സബ്ബപുഥുജ്ജനാനം നികേതാ ജായതേ രജോതി ഏവമ്പേതം പദദ്വയം യോജേതബ്ബം.

സബ്ബഥാ പന ഇമിനാ പുരിമദ്ധേന ഭഗവാ പുഥുജ്ജനദസ്സനം ഗരഹിത്വാ അത്തനോ ദസ്സനം പസംസന്തോ **"അനികേത"**ന്തി പച്ഛിമദ്ധമാഹ. തത്ഥ യഥാവുത്തനികേതപടിക്ഖേപേന **അനികേതം,** സന്ഥവപടിക്ഖേപേന ച **അസന്ഥവം** വേദിതബ്ബം. ഉഭയമ്പേതം നിബ്ബാനസ്സാധിവചനം. **ഏതം വേ**

മുനിദസ്സനന്തി ഏതം അനികേതമസന്ഥവം ബുദ്ധമുനിനാ ദിട്ഠന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ **വേ**തി വിമ്ഹയത്ഥേ നിപാതോ ദട്ഠബ്ബോ. തേന ച യം നാമ നികേതസന്ഥവവസേന മാതാപുത്തേസു വിപ്പടിപജ്ജമാനേസു അനികേതമസന്ഥവം, ഏതം മുനിനാ ദിട്ഠം അഹോ അബ്ഭുതന്തി അയമധിപ്പായോ സിദ്ധോ ഹോതി. അഥ വാ മുനിനോ ദസ്സനന്തിപി മുനിദസ്സനം, ദസ്സനം നാമ ഖന്തി രുചി, ഖമതി ചേവ രുച്ചതി ചാതി അത്ഥോ.

൨൧൮. ദുതിയഗാഥായ **യോ ജാതമുച്ഛിജ്ജാ**തി യോ കിസ്മിഞ്ചിദേവ വത്ഥുസ്മിം ജാതം ഭൂതം നിബ്ബത്തം കിലേസം യഥാ ഉപ്പന്നാകുസലപ്പഹാനം ഹോതി, തഥാ വായമന്തോ തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം പുന അനിബ്ബത്തനവസേന ഉച്ഛിന്ദിത്വാ യോ അനാഗതോപി കിലേസോ തഥാരൂപപച്ചയസമോധാനേ നിബ്ബത്തിതും അഭിമുഖീഭൂതത്താ വത്തമാനസമീപേ വത്തമാനലക്ഖണേന "ജായന്തോ"തി വുച്ചതി, തഞ്ച **ന രോപയേയ്യ ജായന്തം,** യഥാ അനുപ്പന്നാകുസലാനുപ്പാദോ ഹോതി, തഥാ വായമന്തോ ന നിബ്ബത്തേയ്യാതി അത്ഥോ. കഥഞ്ച ന നിബ്ബത്തേയ്യ? **അസ്സ നാനുപ്പവേച്ഛേ,** യേന പച്ചയേന സോ നിബ്ബത്തേയ്യ തം നാനുപ്പവേസേയ്യ ന സമോധാനേയ്യ. ഏവം സമ്ഭാരവേകല്ലകരണേന തം ന രോപയേയ്യ ജായന്തം. അഥ വാ യസ്മാ മഗ്ഗഭാവനായ അതീതാപി കിലേസാ ഉച്ഛിജ്ജന്തി ആയതിം വിപാകാഭാവേന വത്തമാനാപി ന രോപീയന്തി തദഭാവേന, അനാഗതാപി ചിത്തസന്തതിം നാനുപ്പവേസീയന്തി ഉപ്പത്തിസാമത്ഥിയവിഘാതേന, തസ്മാ യോ അരിയമഗ്ഗഭാവനായ ജാതമുച്ഛിജ്ജ ന രോപയേയ്യ ജായന്തം, അനാഗതമ്പി ചസ്സ ജായന്തസ്സ നാനുപ്പവേച്ഛേ, തമാഹു ഏകം മുനിനം ചരന്തം, സോ ച അദ്ദക്ഖി സന്തിപദം മഹേസീതി ഏവമേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ഏകന്തനിക്കിലേസതായ **ഏകം,** സേട്ഠട്ഠേന വാ ഏകം. **മുനിന**ന്തി മുനിം, മുനീസു വാ ഏകം. **ചരന്ത**ന്തി സബ്ബാകാരപരിപൂരായ ലോകത്ഥചരിയായ അവസേസചരിയാഹി ച ചരന്തം. **അദ്ദക്ഖീ**തി അദ്ദസ. **സോ**തി യോ ജാതമുച്ഛിജ്ജ അരോപനേ അനനുപ്പവേസനേ ച സമത്ഥതായ "ന രോപയേയ്യ ജായന്തമസ്സ നാനുപ്പവേച്ഛേ"തി വുത്തോ ബുദ്ധമുനി. **സന്തിപദ**ന്തി സന്തികോട്ഠാസം, ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതവിപസ്സനാനിബ്ബാനഭേദാസു തീസു സമ്മുതിസന്തി, തദങ്ഗസന്തി, അച്ചന്തസന്തീസു സേട്ഠം ഏവം അനുപസന്തേ ലോകേ അച്ചന്തസന്തിം അദ്ദസ മഹേസീതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൨൧൯. തതിയഗാഥായ **സങ്ഖായാ**തി ഗണയിത്വാ, പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വീമംസിത്വാ യഥാഭൂതതോ ഞത്വാ, ദുക്ഖപരിഞ്ഞായ പരിജാനിത്വാതി അത്ഥോ. **വത്ഥൂനീ**തി യേസു ഏവമയം ലോകോ സജ്ജതി, താനി ഖന്ധായതനധാതുഭേദാനി കിലേസട്ഠാനാനി. **പമായ ബീജ**ന്തി യം തേസം വത്ഥൂനം ബീജം അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം, തം പമായ ഹിംസിത്വാ, ബാധിത്വാ, സമുച്ഛേദപ്പഹാനേന പജഹിത്വാതി അത്ഥോ. **സിനേഹമസ്സ നാനുപ്പവേച്ഛേ**തി യേന തണ്ഹാദിട്ഠിസിനേഹേന സിനേഹിതം തം ബീജം ആയതിം പടിസന്ധിവസേന തം യഥാവുത്തം വത്ഥുസസ്സം വിരുഹേയ്യ, തം സിനേഹമസ്സ നാനുപ്പവേച്ഛേ, തപ്പടിപക്ഖായ മഗ്ഗഭാവനായ തം നാനുപ്പവേസേയ്യാതി അത്ഥോ. **സ വേ മുനി ജാതിഖയന്തദസ്സീ**തി സോ ഏവരൂപോ ബുദ്ധമുനി നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ ജാതിയാ ച മരണസ്സ ച അന്തഭൂതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ദിട്ഠത്താ ജാതിക്ഖയന്തദസ്സീ **തക്കം പഹായ ന ഉപേതി സങ്ഖം**. ഇമായ ചതുസച്ചഭാവനായ നവപ്പഭേദമ്പി അകുസലവിതക്കം പഹായ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനധാതും പത്വാ ലോകത്ഥചരിയം കരോന്തോ അനുപുബ്ബേന ചരിമവിഞ്ഞാണക്ഖയാ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതുപ്പത്തിയാ "ദേവോ വാ മനുസ്സോ വാ"തി ന ഉപേതി സങ്ഖം. അപരിനിബ്ബുതോ ഏവ വാ യഥാ കാമവിതക്കാദിനോ വിതക്കസ്സ അപ്പഹീനത്താ "അയം പുഗ്ഗലോ രത്തോ"തി വാ "ദുട്ഠോ"തി വാ സങ്ഖം ഉപേതി, ഏവം തക്കം പഹായ ന ഉപേതി സങ്ഖന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ .

൨൨൦. ചതുത്ഥഗാഥായ **അഞ്ഞായാ**തി അനിച്ചാദിനയേന ജാനിത്വാ. **സബ്ബാനീ**തി അനവസേസാനി, **നിവേസനാനീ**തി കാമഭവാദികേ ഭവേ. നിവസന്തി ഹി തേസു സത്താ, തസ്മാ "നിവേസനാനീ"തി വുച്ചന്തി. **അനികാമയം അഞ്ഞതരമ്പി തേസ**ന്തി ഏവം ദിട്ഠാദീനവത്താ തേസം നിവേസനാനം ഏകമ്പി അപത്ഥേന്തോ സോ ഏവരൂപോ ബുദ്ധമുനി മഗ്ഗഭാവനാബലേന തണ്ഹാഗേധസ്സ വിഗതത്താ **വീതഗേധോ,** വീതഗേധത്താ ഏവ ച **അഗിദ്ധോ,** ന യഥാ ഏകേ അവീതഗേധാ ഏവ സമാനാ "അഗിദ്ധമ്ഹാ"തി പടിജാനന്തി, ഏവം. **നായൂഹതീ**തി തസ്സ തസ്സ നിവേസനസ്സ നിബ്ബത്തകം കുസലം വാ അകുസലം വാ ന കരോതി. കിം കാരണാ? **പാരഗതോ ഹി ഹോതി,** യസ്മാ ഏവരൂപോ സബ്ബനിവേസനാനം പാരം നിബ്ബാനം ഗതോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

ഏവം പഠമഗാഥായ പുഥുജ്ജനദസ്സനം ഗരഹിത്വാ അത്തനോ ദസ്സനം പസംസന്തോ ദുതിയഗാഥായ യേഹി കിലേസേഹി പുഥുജ്ജനോ അനുപസന്തോ ഹോതി, തേസം അഭാവേന അത്തനോ സന്തിപദാധിഗമം പസംസന്തോ തതിയഗാഥായ യേസു വത്ഥൂസു പുഥുജ്ജനോ തക്കം അപ്പഹായ തഥാ തഥാ സങ്ഖം ഉപേതി, തേസു ചതുസച്ചഭാവനായ തക്കം പഹായ അത്തനോ സങ്ഖാനുപഗമനം പസംസന്തോ ചതുത്ഥഗാഥായ ആയതിമ്പി യാനി നിവേസനാനി കാമയമാനോ പുഥുജ്ജനോ ഭവതണ്ഹായ ആയൂഹതി, തേസു തണ്ഹാഭാവേന അത്തനോ അനായൂഹനം പസംസന്തോ ചതൂഹി ഗാഥാഹി അരഹത്തനികൂടേനേവ ഏകട്ഠുപ്പത്തികം ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

൨൧൩. സബ്ബാഭിഭൂന്തി കാ ഉപ്പത്തി? മഹാപുരിസോ മഹാഭിനിക്ഖമനം കത്വാ അനുപുബ്ബേന സബ്ബഞ്ഞുതം പത്വാ ധമ്മചക്കപ്പവത്തനത്ഥായ ബാരാണസിം ഗച്ഛന്തോ ബോധിമണ്ഡസ്സ ച ഗയായ ച അന്തരേ ഉപകേനാജീവകേന സമാഗച്ഛി. തേന ച "വിപ്പസന്നാനി ഖോ തേ, ആവുസോ, ഇന്ദ്രിയാനീ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൫; മഹാവ॰ ൧൧) നയേന പുട്ഠോ "സബ്ബാഭിഭൂ"തിആദീനി ആഹ. ഉപകോ "ഹുപേയ്യാവുസോ"തി വത്വാ, സീസം ഓകമ്പേത്വാ, ഉമ്മഗ്ഗം ഗഹേത്വാ പക്കാമി . അനുക്കമേന ച വങ്കഹാരജനപദേ അഞ്ഞതരം മാഗവികഗാമം പാപുണി. തമേനം മാഗവികജേട്ഠകോ ദിസ്വാ - "അഹോ അപ്പിച്ഛോ സമണോ വത്ഥമ്പി ന നിവാസേതി, അയം ലോകേ അരഹാ"തി ഘരം നേത്വാ മംസരസേന പരിവിസിത്വാ ഭുത്താവിഞ്ച നം സപുത്തദാരോ വന്ദിത്വാ "ഇധേവ, ഭന്തേ, വസഥ, അഹം പച്ചയേന ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി നിമന്തേത്വാ, വസനോകാസം കത്വാ അദാസി. സോ തത്ഥ വസതി.

മാഗവികോ ഗിമ്ഹകാലേ ഉദകസമ്പന്നേ സീതലേ പദേസേ ചരിതും ദൂരം അപക്കന്തേസു മിഗേസു തത്ഥ ഗച്ഛന്തോ "അമ്ഹാകം അരഹന്തം സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹേസ്സൂ"തി ഛാവം നാമ ധീതരം ആണാപേത്വാ അഗമാസി സദ്ധിം പുത്തഭാതുകേഹി. സാ ചസ്സ ധീതാ ദസ്സനീയാ ഹോതി കോട്ഠാസസമ്പന്നാ. ദുതിയദിവസേ ഉപകോ ഘരം ആഗതോ തം ദാരികം സബ്ബം ഉപചാരം കത്വാ, പരിവിസിതും ഉപഗതം ദിസ്വാ, രാഗേന അഭിഭൂതോ ഭുഞ്ജിതുമ്പി അസക്കോന്തോ ഭാജനേന ഭത്തം ആദായ വസനട്ഠാനം ഗന്ത്വാ, ഭത്തം ഏകമന്തേ നിക്ഖിപിത്വാ - "സചേ ഛാവം ലഭാമി, ജീവാമി, നോ ചേ, മരാമീ"തി നിരാഹാരോ സയി. സത്തമേ ദിവസേ മാഗവികോ ആഗന്ത്വാ ധീതരം ഉപകസ്സ പവത്തിം പുച്ഛി. സാ - "ഏകദിവസമേവ ആഗന്ത്വാ പുന നാഗതപുബ്ബോ"തി ആഹ. മാഗവികോ "ആഗതവേസേനേവ നം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛിസ്സാമീ"തി തങ്ഖണഞ്ഞേവ ഗന്ത്വാ - "കിം, ഭന്തേ, അഫാസുക"ന്തി പാദേ പരാമസന്തോ പുച്ഛി. ഉപകോ നിത്ഥുനന്തോ പരിവത്തതിയേവ. സോ "വദ, ഭന്തേ, യം മയാ സക്കാ കാതും, സബ്ബം കരിസ്സാമീ"തി ആഹ. ഉപകോ - "സചേ ഛാവം ലഭാമി, ജീവാമി, നോ ചേ, ഇധേവ മരണം സേയ്യോ"തി ആഹ. "ജാനാസി പന, ഭന്തേ, കിഞ്ചി സിപ്പ"ന്തി? "ന ജാനാമീ"തി . "ന, ഭന്തേ, കിഞ്ചി സിപ്പം അജാനന്തേന സക്കാ ഘരാവാസം അധിട്ഠാതു"ന്തി? സോ ആഹ - "നാഹം കിഞ്ചി സിപ്പം ജാനാമി, അപിച തുമ്ഹാകം മംസഹാരകോ ഭവിസ്സാമി, മംസഞ്ച വിക്കിണിസ്സാമീ"തി. മാഗവികോപി "അമ്ഹാകം ഏതദേവ രുച്ചതീ"തി ഉത്തരസാടകം ദത്വാ, ഘരം ആനേത്വാ ധീതരം അദാസി. തേസം സംവാസമന്വായ പുത്തോ വിജായി. സുഭദ്ദോതിസ്സ നാമം അകംസു. ഛാവാ പുത്തതോസനഗീതേന ഉപകം ഉപ്പണ്ഡേസി. സോ തം അസഹന്തോ "ഭദ്ദേ, അഹം അനന്തജിനസ്സ സന്തികം ഗച്ഛാമീ"തി മജ്ഝിമദേസാഭിമുഖോ പക്കാമി.

ഭഗവാ ച തേന സമയേന സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനമഹാവിഹാരേ. അഥ ഖോ ഭഗവാ പടികച്ചേവ ഭിക്ഖൂ ആണാപേസി - "യോ, ഭിക്ഖവേ, അനന്തജിനോതി പുച്ഛമാനോ ആഗച്ഛതി, തസ്സ മം ദസ്സേയ്യാഥാ"തി. ഉപകോപി ഖോ അനുപുബ്ബേനേവ സാവത്ഥിം ആഗന്ത്വാ വിഹാരമജ്ഝേ ഠത്വാ "ഇമസ്മിം വിഹാരേ മമ സഹായോ അനന്തജിനോ നാമ അത്ഥി, സോ കുഹിം വസതീ"തി പുച്ഛി. തം ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ സന്തികം നയിംസു. ഭഗവാ തസ്സാനുരൂപം ധമ്മം ദേസേസി. സോ ദേസനാപരിയോസാനേ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠാസി. ഭിക്ഖൂ തസ്സ പുബ്ബപ്പവത്തിം സുത്വാ കഥം സമുട്ഠാപേസും - "ഭഗവാ പഠമം നിസ്സിരികസ്സ നഗ്ഗസമണസ്സ ധമ്മം ദേസേസീ"തി. ഭഗവാ തം കഥാസമുട്ഠാനം വിദിത്വാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമ്മ തങ്ഖണാനുരൂപേന പാടിഹാരിയേന ബുദ്ധാസനേ നിസീദിത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "കായ നുത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി കഥായ സന്നിസിന്നാ"തി? തേ സബ്ബം കഥേസും. തതോ ഭഗവാ - "ന, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ അഹേതുഅപ്പച്ചയാ ധമ്മം ദേസേതി, നിമ്മലാ തഥാഗതസ്സ ധമ്മദേസനാ, ന സക്കാ തത്ഥ ദോസം ദട്ഠും. തേന, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മദേസനൂപനിസ്സയേന ഉപകോ ഏതരഹി അനാഗാമീ ജാതോ"തി വത്വാ അത്തനോ ദേസനാമലാഭാവദീപികം ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - സാസവേസു സബ്ബഖന്ധായതനധാതൂസു ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന തേഹി അനഭിഭൂതത്താ സയഞ്ച തേ ധമ്മേ സബ്ബേ അഭിഭുയ്യ പവത്തത്താ **സബ്ബാഭിഭൂ**. തേസഞ്ച അഞ്ഞേസഞ്ച സബ്ബധമ്മാനം സബ്ബാകാരേന വിദിതത്താ **സബ്ബവിദൂ**. സബ്ബധമ്മദേസനസമത്ഥായ സോഭനായ മേധായ സമന്നാഗതത്താ **സുമേധോ**. യേസം തണ്ഹാദിട്ഠിലേപാനം വസേന സാസവഖന്ധാദിഭേദേസു സബ്ബധമ്മേസു ഉപലിമ്പതി, തേസം ലേപാനം അഭാവാ തേസു **സബ്ബേസു ധമ്മേസു അനുപലിത്തം**. തേസു ച സബ്ബധമ്മേസു ഛന്ദരാഗാഭാവേന സബ്ബേ തേ ധമ്മേ ജഹിത്വാ ഠിതത്താ **സബ്ബഞ്ജഹം**. ഉപധിവിവേകനിന്നേന ചിത്തേന തണ്ഹക്ഖയേ നിബ്ബാനേ വിസേസേന മുത്തത്താ **തണ്ഹക്ഖയേ വിമുത്തം,** അധിമുത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. **തം വാപി ധീരാ മുനി വേദയന്തി**തി തമ്പി പണ്ഡിതാ സത്താ മുനിം വേദയന്തി ജാനന്തി. പസ്സഥ യാവ പടിവിസിട്ഠോവായം മുനി, തസ്സ കുതോ ദേസനാമലന്തി അത്താനം വിഭാവേതി . വിഭാവനത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ വാസദ്ദോതി. കേചി പന വണ്ണയന്തി - "ഉപകോ തദാ തഥാഗതം ദിസ്വാപി 'അയം ബുദ്ധമുനീ'തി ന സദ്ദഹീ"തി ഏവം ഭിക്ഖൂ കഥം സമുട്ഠാപേസും , തതോ ഭഗവാ "സദ്ദഹതു വാ മാ വാ, ധീരാ പന തം മുനിം വേദയന്തീ"തി ദസ്സേന്തോ ഇമം ഗാഥമഭാസീതി.

൨൧൪. **പഞ്ഞാബലന്തി** കാ ഉപ്പത്തി? അയം ഗാഥാ രേവതത്ഥേരം ആരബ്ഭ വുത്താ. തത്ഥ “ഗാമേ വാ യദി വാരഞ്ഞേ”തി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ വുത്തനയേനേവ രേവതത്ഥേരസ്സ ആദിതോ പഭുതി പബ്ബജ്ജാ, പബ്ബജിതസ്സ ഖദിരവനേ വിഹാരോ, തത്ഥ വിഹരതോ വിസേസാധിഗമോ, ഭഗവതോ തത്ഥ ഗമനപച്ചാഗമനഞ്ച വേദിതബ്ബം. പച്ചാഗതേ പന ഭഗവതി യോ സോ മഹല്ലകഭിക്ഖു ഉപാഹനം സമ്മുസ്സിത്വാ പടിനിവത്തോ ഖദിരരുക്ഖേ ആലഗ്ഗിതം ദിസ്വാ സാവത്ഥിം അനുപ്പത്തോ വിസാഖായ ഉപാസികായ “കിം, ഭന്തേ, രേവതത്ഥേരസ്സ വസനോകാസോ രമണീയോ”തി ഭിക്ഖൂ പുച്ഛമാനായ യേഹി ഭിക്ഖൂഹി പസംസിതോ, തേ അപസാദേന്തോ “ഉപാസികേ, ഏതേ തുച്ഛം ഭണന്തി, ന സുന്ദരോ ഭൂമിപ്പദേസോ, അതിലൂഖകക്ഖളം ഖദിരവനമേവാ”തി ആഹ. സോ വിസാഖായ ആഗന്തുകഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ പച്ഛാഭത്തം മണ്ഡലമാളേ സന്നിപതിതേ ഭിക്ഖൂ ഉജ്ഝാപേന്തോ ആഹ - “കിം, ആവുസോ, രേവതത്ഥേരസ്സ സേനാസനേ രമണീയം തുമ്ഹേഹി ദിട്ഠ”ന്തി . ഭഗവാ തം ഞത്വാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമ്മ തങ്ഖണാനുരൂപേന പാടിഹാരിയേന പരിസമജ്ഝം പത്വാ, ബുദ്ധാസനേ നിസീദിത്വാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - “കായ നുത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി കഥായ സന്നിസിന്നാ”തി? തേ ആഹംസു - “രേവതം, ഭന്തേ, ആരബ്ഭ കഥാ ഉപ്പന്നാ ‘ഏവം നവകമ്മികോ കദാ സമണധമ്മം കരിസ്സതീ’”തി. “ന, ഭിക്ഖവേ, രേവതോ നവകമ്മികോ, അരഹാ രേവതോ ഖീണാസവോ”തി വത്വാ തം ആരബ്ഭ തേസം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - ദുബ്ബലകരകിലേസപ്പഹാനസാധകേന വികുബ്ബനഅധിട്ഠാനപ്പഭേദേന വാ പഞ്ഞാബലേന സമന്നാഗതത്താ **പഞ്ഞാബലം,** ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന ധുതങ്ഗവതേന ച ഉപപന്നത്താ **സീലവതൂപപന്നം,** മഗ്ഗസമാധിനാ ഫലസമാധിനാ ഇരിയാപഥസമാധിനാ ച **സമാഹിതം,** ഉപചാരപ്പനാഭേദേന ഝാനേന ഝാനേ വാ രതത്താ **ഝാനരതം,** സതിവേപുല്ലപ്പത്തത്താ **സതിമം,** രാഗാദിസങ്ഗതോ പമുത്തതാ **സങ്ഗാ പമുത്തം,** പഞ്ചചേതോഖിലചതുആസവാഭാവേന **അഖിലം അനാസവം തം വാപി ധീരാ മുനിം വേദയന്തി**. തമ്പി ഏവം പഞ്ഞാദിഗുണസംയുത്തം സങ്ഗാദിദോസവിസംയുത്തം പണ്ഡിതാ സത്താ മുനിം വാ വേദയന്തി. പസ്സഥ യാവ പടിവിസിട്ഠോവായം ഖീണാസവമുനി, സോ “നവകമ്മികോ”തി വാ “കദാ സമണധമ്മം കരിസ്സതീ”തി വാ കഥം വത്തബ്ബോ. സോ ഹി പഞ്ഞാബലേന തം വിഹാരം നിട്ഠാപേസി, ന നവകമ്മകരണേന, കതകിച്ചോവ സോ, ന ഇദാനി സമണധമ്മം കരിസ്സതീതി രേവതത്ഥേരം വിഭാവേതി. വിഭാവനത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ വാ-സദ്ദോതി.

൨൧൫. **ഏകം ചരന്തന്തി** കാ ഉപ്പത്തി? ബോധിമണ്ഡതോ പഭുതി യഥാക്കമം കപിലവത്ഥും അനുപ്പത്തേ ഭഗവതി പിതാപുത്തസമാഗമേ വത്തമാനേ ഭഗവാ സമ്മോദമാനേന രഞ്ഞാ സുദ്ധോദനേന “തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, ഗഹട്ഠകാലേ ഗന്ധകരണ്ഡകേ വാസിതാനി കാസികാദീനി ദുസ്സാനി നിവാസേത്വാ ഇദാനി കഥം ഛിന്നകാനി പംസുകൂലാനി ധാരേഥാ”തി ഏവമാദിനാ വുത്തോ രാജാനം അനുനയമാനോ -

> “യം ത്വം താത വദേ മയ്ഹം, പട്ടുണ്ണം ദുകൂലകാസികം;
> പംസുകൂലം തതോ സേയ്യം, ഏതം മേ അഭിപത്ഥിത”ന്തി. -

ആദീനി വത്വാ ലോകധമ്മേഹി അത്തനോ അവികമ്പഭാവം ദസ്സേന്തോ രഞ്ഞോ ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം സത്തപദഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതാദീഹി **ഏകം,** ഇരിയാപഥാദീഹി ചരിയാഹി **ചരന്തം**. മോനേയ്യധമ്മസമന്നാഗമേന **മുനിം**. സബ്ബട്ഠാനേസു പമാദാഭാവതോ **അപ്പമത്തം**. അക്കോസനഗരഹനാദിഭേദായ നിന്ദായ വണ്ണനഥോമനാദിഭേദായ പസംസായ ചാതി ഇമാസു നിന്ദാപസംസാസു പടിഘാനുനയവസേന **അവേധമാനം**. നിന്ദാപസംസാമുഖേന ചേത്ഥ അട്ഠപി ലോകധമ്മാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. **സീഹംവ** ഭേരിസദ്ദാദീസു **സദ്ദേസു** അട്ഠസു ലോകധമ്മേസു പകതിവികാരാനുപഗമേന **അസന്തസന്തം,** പന്തേസു വാ സേനാസനേസു സന്താസാഭാവേന. **വാതംവ** സുത്തമയാദിഭേദേ **ജാലമ്ഹി** ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി തണ്ഹാദിട്ഠിജാലേ **അസജ്ജമാനം,** അട്ഠസു വാ ലോകധമ്മേസു പടിഘാനുനയവസേന അസജ്ജമാനം. **പദുമംവ തോയേന** ലോകേ ജാതമ്പി യേസം തണ്ഹാദിട്ഠിലേപാനം വസേന സത്താ ലോകേന ലിപ്പന്തി, തേസം ലേപാനം പഹീനത്താ ലോകേന **അലിപ്പമാനം,** നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗം ഉപ്പാദേത്വാ തേന മഗ്ഗേന **നേതാരമഞ്ഞേസം** ദേവമനുസ്സാനം. അത്തനോ പന അഞ്ഞേന കേനചി മഗ്ഗം ദസ്സേത്വാ അനേതബ്ബത്താ **അനഞ്ഞനേയ്യം തം വാപി ധീരാ മുനി വേദയന്തി** ബുദ്ധമുനിം വേദയന്തീതി അത്ഥാനം വിഭാവേതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

൨൧൬. **യോ ഓഗഹണേതി** കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതോ പഠമാഭിസമ്ബുദ്ധസ്സ ചത്താരി അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പൂരിതദസപാരമിദസഉപപാരമിദസപരമത്ഥപാരമിപ്പഭേദം അഭിനീഹാരഗുണപാരമിയോ പൂരേത്വാ തുസിതഭവനേ അഭിനിബ്ബത്തിഗുണം തത്ഥ നിവാസഗുണം മഹാവിലോകനഗുണം ഗബ്ഭവോക്കന്തിം ഗബ്ഭവാസം ഗബ്ഭനിക്ഖമനം പദവീതിഹാരം ദിസാവിലോകനം ബ്രഹ്മഗജ്ജനം മഹാഭിനിക്ഖമനം മഹാപധാനം അഭിസമ്ബോധിം

ധമ്മചക്കപ്പവത്തനം ചതുബ്ബിധം മഗ്ഗഞാണം ഫലഞാണം അട്ഠസു പരിസാസു അകമ്പനഞാണം, ദസബലഞാണം, ചതുയോനിപരിച്ഛേദകഞാണം, പഞ്ചഗതിപരിച്ഛേദകഞാണം, ഛബ്ബിധം അസാധാരണഞാണം, അട്ഠവിധം സാവകസാധാരണബുദ്ധഞാണം, ചുദ്ദസവിധം ബുദ്ധഞാണം, അട്ഠാരസബുദ്ധഗുണപരിച്ഛേദകഞാണം, ഏകൂനവീസതിവിധപച്ചവേക്ഖണഞാണം, സത്തസത്തതിവിധഞാണവത്ഥു ഏവമിച്ചാദിഗുണസതസഹസ്സേ നിസ്സായ പവത്തം മഹാലാഭസക്കാരം അസഹമാനേഹി തിത്ഥിയേഹി ഉയ്യോജിതായ ചിഞ്ചമാണവികായ “ഏകം ധമ്മം അതീതസ്സാ”തി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ വത്ഥുമ്ഹി വുത്തനയേന ചതുപരിസമജ്ഝേ ഭഗവതോ അയസേ ഉപ്പാദിതേ തപ്പച്ചയാ ഭിക്ഖൂ കഥം സമുട്ഠാപേസും “ഏവരൂപേപി നാമ അയസേ ഉപ്പന്നേ ന ഭഗവതോ ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തം അത്ഥീ”തി. തം ഞത്വാ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമ്മ തങ്ഖണാനുരൂപേന പാടിഹാരിയേന പരിസമജ്ഝം പത്വാ, ബുദ്ധാസനേ നിസീദിത്വാ, ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - “കായ നുത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി കഥായ സന്നിസിന്നാ”തി? തേ സബ്ബം ആരോചേസും. തതോ ഭഗവാ - “ബുദ്ധാ നാമ, ഭിക്ഖവേ, അട്ഠസു ലോകധമ്മേസു താദിനോ ഹോന്തീ”തി വത്വാ തേസം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - യഥാ നാമ ഓഗഹണേ മനുസ്സാനം ന്ഹാനതിത്ഥേ അങ്ഗഘംസനത്ഥായ ചതുരസ്സേ വാ അട്ഠംസേ വാ ഥമ്ഭേ നിഖാതേ ഉച്ചകുലീനാപി നീചകുലീനാപി അങ്ഗം ഘംസന്തി, ന തേന ഥമ്ഭസ്സ ഉന്നതി വാ ഓനതി വാ ഹോതി. ഏവമേവം **യോ ഓഗഹണേ ഥമ്ഭോരിവാഭിജായതി യസ്മിം പരേ വാചാപരിയന്തം വദന്തി**. കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്മിം വത്ഥുസ്മിം പരേ തിത്ഥിയാ വാ അഞ്ഞേ വാ വണ്ണവസേന ഉപരിമം വാ അവണ്ണവസേന ഹേട്ഠിമം വാ വാചാപരിയന്തം വദന്തി, തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം അനുനയം വാ പടിഘം വാ അനാപജ്ജമാനോ താദിഭാവേന യോ ഓഗഹണേ ഥമ്ഭോരിവ ഭവതീതി. **തം വീതരാഗം സുസമാഹിതിന്ദ്രിയ**ന്തി തം ഇട്ഠാരമ്മണേ രാഗാഭാവേന വീതരാഗം, അനിട്ഠാരമ്മണേ ച ദോസമോഹാഭാവേന സുസമാഹിതിന്ദ്രിയം, സുട്ഠു വാ സമോധാനേത്വാ ഠപിതിന്ദ്രിയം, രക്ഖിതിന്ദ്രിയം, ഗോപിതിന്ദ്രിയന്തി വുത്തം ഹോതി. **തം വാപി ധീരാ മുനി വേദയന്തി** ബുദ്ധമുനിം വേദയന്തി, തസ്സ കഥം ചിത്തസ്സ അഞ്ഞഥത്തം ഭവിസ്സതീതി അത്ഥാനം വിഭാവേതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

൨൧൭. യോ വേ ഠിതത്തോതി കാ ഉപ്പത്തി? സാവത്ഥിയം കിര അഞ്ഞതരാ സേട്ഠിധീതാ പാസാദാ ഓരുയ്ഹ ഹേട്ഠാപാസാദേ തന്തവായസാലം ഗന്ത്വാ തസരം വട്ടേന്തേ ദിസ്വാ തസ്സ ഉജുഭാവേന തപ്പടിഭാഗനിമിത്തം അഗ്ഗഹേസി - “അഹോ വത സബ്ബേ സത്താ കായവചീമനോവങ്കം പഹായ തസരം വിയ ഉജുചിത്താ ഭവേയ്യു”ന്തി. സാ പാസാദം അഭിരുഹിത്വാപി പുനപ്പുനം തദേവ നിമിത്തം ആവജ്ജേന്തീ നിസീദി. ഏവം പടിപന്നായ ചസ്സാ ന ചിരസ്സേവ അനിച്ചലക്ഖണം പാകടം അഹോസി, തദനുസാരേനേവ ച ദുക്ഖാനത്തലക്ഖണാനിപി. അഥസ്സാ തയോപി ഭവാ ആദിത്താ വിയ ഉപട്ഠഹിംസു. തം തഥാ വിപസ്സമാനം ഞത്വാ ഭഗവാ ഗന്ധകുടിയം നിസിന്നോവ ഓഭാസം മുഞ്ചി. സാ തം ദിസ്വാ “കിം ഇദ”ന്തി ആവജ്ജേന്തീ ഭഗവന്തം പസ്സേ നിസിന്നമിവ ദിസ്വാ ഉട്ഠായ പഞ്ജലികാ അട്ഠാസി. അഥസ്സാ ഭഗവാ സപ്പായം വിദിത്വാ ധമ്മദേസനാവസേന ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - യോ വേ ഏകഗ്ഗചിത്തതായ അകുപ്പവിമുത്തിതായ ച വുഡ്ഢിഹാനീനം അഭാവതോ വിക്ഖീണജാതിസംസാരത്താ ഭവന്തരൂപഗമനാഭാവതോ ച **ഠിതത്തോ,** പഹീനകായവചീമനോവങ്കതായ അഗതിഗമനാഭാവേന വാ **തസരംവ ഉജു,** ഹിരോത്തപ്പസമ്പന്നത്താ **ജിഗുച്ഛതി കമ്മേഹി പാപകേഹി,** പാപകാനി കമ്മാനി ഗൂഥഗതം വിയ മുത്തഗതം വിയ ച ജിഗുച്ഛതി, ഹിരീയതീതി വുത്തം ഹോതി. യോഗവിഭാഗേന ഹി ഉപയോഗത്ഥേ കരണവചനം സദ്ദസത്ഥേ സിജ്ഝതി. **വീമംസമാനോ വിസമം സമഞ്ചാ**തി കായവിസമാദിവിസമം കായസമാദിസമഞ്ച പഹാനഭാവനാകിച്ചസാധനേന മഗ്ഗപഞ്ഞായ വീമംസമാനോ ഉപപരിക്ഖമാനോ. **തം വാപി** ഖീണാസവം **ധീരാ മുനിം വേദയന്തീ**തി. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാവുത്തനയേന മഗ്ഗപഞ്ഞായ വീമംസമാനോ വിസമം സമഞ്ച യോ വേ ഠിതത്തോ ഹോതി, സോ ഏവം തസരംവ ഉജു ഹുത്വാ കിഞ്ചി വീതിക്കമം അനാപജ്ജന്തോ ജിഗുച്ഛതി കമ്മേഹി പാപകേഹി. തം വാപി ധീരാ മുനിം വേദയന്തി. യതോ ഈദിസോ ഹോതീതി ഖീണാസവമുനിം ദസ്സേന്തോ അരഹത്തനികൂടേന ഗാഥം ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ സേട്ഠിധീതാ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹി. ഏത്ഥ ച വികപ്പേ വാ സമുച്ചയേ വാ വാസദ്ദോ ദട്ഠബ്ബോ.

൨൧൮. യോ സഞ്ഞതത്തോതി കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതി കിര ആളവിയം വിഹരന്തേ ആളവീനഗരേ അഞ്ഞതരോ തന്തവായോ സത്തവസ്സികം ധീതരം ആണാപേസി - “അമ്മ, ഹിയ്യോ അവസിട്ഠതസരം ന ബഹു, തസരം വട്ടേത്വാ ലഹും തന്തവായസാലം ആഗച്ഛേയ്യാസി, മാ ഖോ ചിരായീ”തി. സാ “സാധൂ”തി സമ്പടിച്ഛി. സോ സാലം ഗന്ത്വാ തന്തം വിനേന്തോ അട്ഠാസി. തം ദിവസഞ്ച ഭഗവാ മഹാകരുണാസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ലോകം വോലോകേന്തോ തസ്സാ ദാരികായ സോതാപത്തിഫലൂപനിസ്സയം ദേസനാപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനഞ്ച

ധമ്മാഭിസമയം ദിസ്വാ പഗേവ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ പത്തചീവരമാദായ നഗരം പാവിസി. മനുസ്സാ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ - “അദ്ധാ അജ്ജ കോചി അനുഗ്ഗഹേതബ്ബോ അത്ഥി, പഗേവ പവിട്ഠോ ഭഗവാ”തി ഭഗവന്തം ഉപഗച്ഛിംസു. ഭഗവാ യേന മഗ്ഗേന സാ ദാരികാ പിതുസന്തികം ഗച്ഛതി, തസ്മിം അട്ഠാസി. നഗരവാസിനോ തം പദേസം സമ്മജ്ജിത്വാ, പരിപ്ഫോസിത്വാ, പുപ്ഫൂപഹാരം കത്വാ, വിതാനം ബന്ധിത്വാ, ആസനം പഞ്ഞാപേസും. നിസീദി ഭഗവാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ, മഹാജനകായോ പരിവാരേത്വാ അട്ഠാസി. സാ ദാരികാ തം പദേസം പത്വാ മഹാജനപരിവുതം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദി. തം ഭഗവാ ആമന്തേത്വാ - “ദാരികേ കുതോ ആഗതാസീ”തി പുച്ഛി. “ന ജാനാമി ഭഗവാ”തി. “കുഹിം ഗമിസ്സസീ”തി? “ന ജാനാമി ഭഗവാ”തി. “ന ജാനാസീ”തി? “ജാനാമി ഭഗവാ”തി. “ജാനാസീ”തി? “ന ജാനാമി ഭഗവാ”തി.

തം സുത്വാ മനുസ്സാ ഉജ്ഝായന്തി - “പസ്സഥ, ഭോ, അയം ദാരികാ അത്തനോ ഘരാ ആഗതാപി ഭഗവതാ പുച്ഛിയമാനാ ‘ന ജാനാമീ’തി ആഹ, തന്തവായസാലം ഗച്ഛന്തീ ചാപി പുച്ഛിയമാനാ ‘ന ജാനാമീ’തി ആഹ, ‘ന ജാനാസീ’തി വുത്താ ‘ജാനാമീ’തി ആഹ, ‘ജാനാസീ’തി വുത്താ ‘ന ജാനാമീ’തി ആഹ, സബ്ബം പച്ചനീകമേവ കരോതീ”തി. ഭഗവാ മനുസ്സാനം തമത്ഥം പാകടം കാതുകാമോ തം പുച്ഛി - “കിം മയാ പുച്ഛിതം, കിം തയാ വുത്ത”ന്തി? സാ ആഹ - “ന മം, ഭന്തേ, കോചി ന ജാനാതി, ഘരതോ ആഗതാ തന്തവായസാലം ഗച്ഛതീ”തി; അപിച മം തുമ്ഹേ പടിസന്ധിവസേന പുച്ഛഥ, “കുതോ ആഗതാസീ”തി, ചുതിവസേന പുച്ഛഥ, “കുഹിം ഗമിസ്സസീ”തി അഹഞ്ച ന ജാനാമി. “കുതോ ചമ്ഹി ആഗതാ; നിരയാ വാ ദേവലോകാ വാ”തി, ന ഹി ജാനാമി, “കുഹിമ്പി ഗമിസ്സാമി നിരയം വാ ദേവലോകം വാ”തി, തസ്മാ “ന ജാനാമീ”തി അവചം. തതോ മം ഭഗവാ മരണം സന്ധായ പുച്ഛി - “ന ജാനാസീ”തി, അഹഞ്ച ജാനാമി. “സബ്ബേസം മരണം ധുവ”ന്തി, തേനാവോചം “ജാനാമീ”തി. തതോ മം ഭഗവാ മരണകാലം സന്ധായ പുച്ഛി “ജാനാസീ”തി, അഹഞ്ച ന ജാനാമി “കദാ മരിസ്സാമി കിം അജ്ജ വാ ഉദാഹു സ്വേ വാ”തി, തേനാവോചം “ന ജാനാമീ”തി. ഭഗവാ തായ വിസ്സജ്ജിതം പഞ്ഹം “സാധു സാധൂ”തി അനുമോദി. മഹാജനകായോപി “യാവ പണ്ഡിതാ അയം ദാരികാ”തി സാധുകാരസഹസ്സാനി അദാസി. അഥ ഭഗവാ ദാരികായ സപ്പായം വിദിത്വാ ധമ്മം ദേസേന്തോ -

> “അന്ധഭൂതോ അയം ലോകോ, തനുകേത്ഥ വിപസ്സതി;
> സകുണോ ജാലമുത്തോവ, അപ്പോ സഗ്ഗായ ഗച്ഛതീ”തി. (ധം പം ൧൭൪) -

ഇമം ഗാഥമാഹ. സാ ഗാഥാപരിയോസാനേ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി, ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനഞ്ച ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി.

സാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പിതു സന്തികം അഗമാസി. പിതാ തം ദിസ്വാ “ചിരേനാഗതാ”തി കുദ്ധോ വേഗേന തന്തേ വേമം പക്ഖിപി. തം നിക്ഖമിത്വാ ദാരികായ കുച്ഛിം ഭിന്ദി. സാ തത്ഥേവ കാലമകാസി. സോ ദിസ്വാ - “നാഹം മമ ധീതരം പഹരിം, അപിച ഖോ ഇമം വേമം വേഗസാ നിക്ഖമിത്വാ ഇമിസ്സാ കുച്ഛിം ഭിന്ദി. ജീവതി നു ഖോ നനു ഖോ”തി വീമംസന്തോ മതം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - “മനുസ്സാ മം ‘ഇമിനാ ധീതാ മാരിതാ’തി ഞത്വാ ഉപക്കോസേയ്യും, തേന രാജാപി ഗരുകം ദണ്ഡം പണേയ്യ, ഹന്ദാഹം പടികച്ചേവ പലായാമീ”തി. സോ ദണ്ഡഭയേന പലായന്തോ ഭഗവതോ സന്തികേ കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ അരഞ്ഞേ വസന്താനം ഭിക്ഖൂനം വസനോകാസം പാപുണി. തേ ച ഭിക്ഖൂ ഉപസങ്കമിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി. തേ തം പബ്ബാജേത്വാ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം അദംസു. സോ തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ വായമന്തോ ന ചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി, തേ ചസ്സ ആചരിയുപജ്ഝായാ. അഥ മഹാപവാരണായ സബ്ബേവ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമംസു - “വിസുദ്ധിപവാരണം പവാരേസ്സാമാ”തി. ഭഗവാ പവാരേത്വാ വുത്ഥവസ്സോ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ഗാമനിഗമാദീസു ചാരികം ചരമാനോ അനുപുബ്ബേന ആളവിം അഗമാസി. തത്ഥ മനുസ്സാ ഭഗവന്തം നിമന്തേത്വാ ദാനാദീനി കരോന്താ തം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ “ധീതരം മാരേത്വാ ഇദാനി കം മാരേതും ആഗതോസീ”തിആദീനി വത്വാ ഉപ്പണ്ഡേസും. ഭിക്ഖൂ തം സുത്വാ ഉപട്ഠാനവേലായം ഉപസങ്കമിത്വാ ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസും. ഭഗവാ - “ന, ഭിക്ഖവേ , അയം ഭിക്ഖു ധീതരം മാരേസി, സാ അത്തനോ കമ്മേന മതാ”തി വത്വാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ മനുസ്സേഹി ദുബ്ബിജാനം ഖീണാസവമുനിഭാവം പകാസേന്തോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - യോ തീസുപി കമ്മദ്വാരേസു സീലസംയമേന **സംയതത്തോ** കായേന വാ വാചായ വാ ചേതസാ വാ ഹിംസാദികം **ന കരോതി പാപം,** തഞ്ച ഖോ പന **ദഹരോ** വാ ദഹരവയേ ഠിതോ, **മജ്ഝിമോ** വാ മജ്ഝിമവയേ ഠിതോ, ഏതേനേവ നയേന ഥേരോ വാ പച്ഛിമവയേ ഠിതോതി കദാചിപി ന കരോതി. കിം കാരണാ? **യതത്തോ,** യസ്മാ അനുത്തരായ വിരതിയാ സബ്ബപാപേഹി ഉപരതചിത്തോതി വുത്തം ഹോതി.

ഇദാനി **മുനി അരോസനേയ്യോ ന സോ രോസേതി കഞ്ചീ**തി ഏതേസം പദാനം അയം യോജനാ ച അധിപ്പായോ ച - സോ ഖീണാസവമുനി **അരോസനേയ്യോ** "ധീതുമാരകോ"തി വാ "പേസകാരോ"തി വാ ഏവമാദിനാ നയേന കായേന വാ വാചായ വാ രോസേതും, ഘട്ടേതും, ബാധേതും അരഹോ ന ഹോതി. **സോപി ഹി ന രോസേതി കഞ്ചി,** "നാഹം മമ ധീതരം മാരേമി, ത്വം മാരേസി, തുമ്ഹാദിസോ വാ മാരേതീ"തിആദീനി വത്വാ കഞ്ചി ന രോസേതി, ന ഘട്ടേതി, ന ബാധേതി, തസ്മാ സോപി ന രോസനേയ്യോ. അപിച ഖോ പന "തിട്ഠതു നാഗോ, മാ നാഗം ഘട്ടേസി, നമോ കരോഹി നാഗസ്സാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൯) വുത്തനയേന നമസ്സിതബ്ബോയേവ ഹോതി. **തം വാപി ധീരാ മുനി വേദയന്തീ**തി ഏത്ഥ പന തമ്പി ധീരാവ മുനിം വേദയന്തീതി ഏവം പദവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. അധിപ്പായോ ചേത്ഥ - തം "അയം അരോസനേയ്യോ"തി ഏതേ ബാലമനുസ്സാ അജാനിത്വാ രോസേന്തി. യേ പന ധീരാ ഹോന്തി, തേ ധീരാവ തമ്പി മുനിം വേദയന്തി, അയം ഖീണാസവമുനീതി ജാനന്തീതി.

൨൨൯. യദഗ്ഗതോതി കാ ഉപ്പത്തി? സാവത്ഥിയം കിര പഞ്ചഗ്ഗദായകോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസി. സോ നിപ്ഫജ്ജമാനേസു സസ്സേസു ഖേത്തഗ്ഗം, രാസഗ്ഗം, കോട്ഠഗ്ഗം, കുമ്ഭിഅഗ്ഗം, ഭോജനഗ്ഗന്തി ഇമാനി പഞ്ച അഗ്ഗാനി ദേതി. തത്ഥ പഠമപക്കാനിയേവ സാലി-യവ-ഗോധൂമ-സീസാനി ആഹരാപേത്വാ യാഗുപായാസപുഥുകാദീനി പടിയാദേത്വാ "അഗ്ഗസ്സ ദാതാ മേധാവീ, അഗ്ഗം സോ അധിഗച്ഛതീ"തി ഏവംദിട്ഠികോ ഹുത്വാ ബുദ്ധപ്പമുഖസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ദാനം ദേതി, ഇദമസ്സ **ഖേത്തഗ്ഗദാനം**. നിപ്ഫന്നേസു പന സസ്സേസു ലായിതേസു മദ്ദിതേസു ച വരധഞ്ഞാനി ഗഹേത്വാ തഥേവ ദാനം ദേതി, ഇദമസ്സ **രാസഗ്ഗദാനം** . പുന തേഹി ധഞ്ഞേഹി കോട്ഠാഗാരാനി പൂരാപേത്വാ പഠമകോട്ഠാഗാരവിവരണേ പഠമനീഹടാനി ധഞ്ഞാനി ഗഹേത്വാ തഥേവ ദാനം ദേതി, ഇദമസ്സ **കോട്ഠഗ്ഗദാനം**. യം യദേവ പനസ്സ ഘരേ രന്ധേതി, തതോ അഗ്ഗം അനുപ്പത്തപബ്ബജിതാനം അദത്വാ അന്തമസോ ദാരകാനമ്പി ന കിഞ്ചി ദേതി, ഇദമസ്സ **കുമ്ഭിഅഗ്ഗദാനം**. പുന അത്തനോ ഭോജനകാലേ പഠമൂപനീതം ഭോജനം പുരേഭത്തകാലേ സങ്ഘസ്സ, പച്ഛാഭത്തകാലേ സമ്പത്തയാചകാനം, തദഭാവേ അന്തമസോ സുനഖാനമ്പി അദത്വാ ന ഭുഞ്ജതി, ഇദമസ്സ **ഭോജനഗ്ഗദാനം**. ഏവം സോ **പഞ്ചഗ്ഗദായകോത്വേവ** അഭിലക്ഖിതോ അഹോസി.

അഥേകദിവസം ഭഗവാ പച്ചൂസസമയേ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ബ്രാഹ്മണിയാ ച സോതാപത്തിമഗ്ഗഉപനിസ്സയം ദിസ്വാ സരീരപടിജഗ്ഗനം കത്വാ അതിപ്പഗേവ ഗന്ധകുടിം പാവിസി. ഭിക്ഖൂ പിഹിതദ്വാരം ഗന്ധകുടിം ദിസ്വാ - "അജ്ജ ഭഗവാ ഏകകോവ ഗാമം പവിസിതുകാമോ"തി ഞത്വാ ഭിക്ഖാചാരവേലായ ഗന്ധകുടിം പദക്ഖിണം കത്വാ പിണ്ഡായ പവിസിംസു. ഭഗവാപി ബ്രാഹ്മണസ്സ ഭോജനവേലായം നിക്ഖമിത്വാ സാവത്ഥിം പാവിസി. മനുസ്സാ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ഏവം - "നൂനജ്ജ കോചി സത്തോ അനുഗ്ഗഹേതബ്ബോ അത്ഥി, തഥാ ഹി ഭഗവാ ഏകകോവ പവിട്ഠോ"തി ഞത്വാ ന ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിംസു നിമന്തനത്ഥായ. ഭഗവാപി അനുപുബ്ബേന ബ്രാഹ്മണസ്സ ഘരദ്വാരം സമ്പത്വാ അട്ഠാസി. തേന ച സമയേന ബ്രാഹ്മണോ ഭോജനം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോ ഹോതി, ബ്രാഹ്മണീ പനസ്സ ബീജനിം ഗഹേത്വാ ഠിതാ. സാ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ "സചായം ബ്രാഹ്മണോ പസ്സേയ്യ, പത്തം ഗഹേത്വാ സബ്ബം ഭോജനം ദദേയ്യ, തതോ മേ പുന പചിതബ്ബം ഭവേയ്യാ"തി ചിന്തേത്വാ അപ്പസാദഞ്ച മച്ഛേരഞ്ച ഉപ്പാദേത്വാ യഥാ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവന്തം ന പസ്സതി, ഏവം താലവണ്ടേന പടിച്ഛാദേസി. ഭഗവാ തം ഞത്വാ സരീരാഭം മുഞ്ചി. തം ബ്രാഹ്മണോ സുവണ്ണോഭാസം ദിസ്വാ "കിമേത"ന്തി ഉല്ലോകേന്തോ അദ്ദസ ഭഗവന്തം ദ്വാരേ ഠിതം. ബ്രാഹ്മണീപി "ദിട്ഠോനേന ഭഗവാ"തി താവദേവ താലവണ്ടം നിക്ഖിപിത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദി, വന്ദിത്വാ ചസ്സാ ഉട്ഠഹന്തിയാ സപ്പായം വിദിത്വാ -

> "സബ്ബസോ നാമരൂപസ്മിം, യസ്സ നത്ഥി മമായിതം;
> അസതാ ച ന സോചതി, സ വേ ഭിക്ഖൂതി വുച്ചതീ"തി. (ധ॰ പ॰ ൩൬൭) -

ഇമം ഗാഥമഭാസി. സാ ഗാഥാപരിയോസാനേയേവ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠാസി. ബ്രാഹ്മണോപി ഭഗവന്തം അന്തോഘരം പവേസേത്വാ, വരാസനേ നിസീദാപേത്വാ, ദക്ഖിണോദകം ദത്വാ, അത്തനോ ഉപനീതഭോജനം ഉപനാമേസി - "തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, സദേവകേ ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യാ, സാധു, മേ തം ഭോജനം അത്തനോ പത്തേ പതിട്ഠാപേഥാ"തി. ഭഗവാ തസ്സ അനുഗ്ഗഹത്ഥം പടിഗ്ഗഹേത്വാ പരിഭുഞ്ജി. കതഭത്തകിച്ചോ ച ബ്രാഹ്മണസ്സ സപ്പായം വിദിത്വാ ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - യം കുമ്ഭിതോ പഠമമേവ ഗഹിതത്താ **അഗ്ഗതോ,** അഡ്ഢാവസേസായ കുമ്ഭിയാ ആഗന്ത്വാ തതോ ഗഹിതത്താ **മജ്ഝതോ,** ഏകദ്വികടച്ഛുമത്താവസേസായ കുമ്ഭിയാ ആഗന്ത്വാ തതോ ഗഹിതത്താ **സേസതോ വാ പിണ്ഡം ലഭേഥ. പരദത്തൂപജീവീ**തി പബ്ബജിതോ. സോ ഹി ഉദകദന്തപോണം ഠപേത്വാ അവസേസം പരേനേവ ദത്തം ഉപജീവതി, തസ്മാ "പരദത്തൂപജീവീ"തി വുച്ചതി. **നാലം ഥുതും നോപി നിപച്ചവാദീ**തി അഗ്ഗതോ ലദ്ധാ അത്താനം വാ ദായകം വാ ഥോമേതുമ്പി നാരഹതി പഹീനാനുനയത്താ. സേസതോ ലദ്ധാ "കിം ഏതം ഇമിനാ ദിന്ന"ന്തിആദിനാ നയേന ദായകം നിപാതേത്വാ അപ്പിയവചനാനി വത്താപി ന ഹോതി പഹീനപടിഘത്താ. **തം വാപി ധീരാ മുനി വേദയന്തീ**തി തമ്പി പഹീനാനുനയപടിഘം ധീരാവ മുനിം വേദയന്തീതി ബ്രാഹ്മണസ്സ

അരഹത്തനികൂടേന ഗാഥം ദേസേസി. ഗാഥാപരിയോസാനേ ബ്രാഹ്മണോ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹീതി.

൨൨൦. മുനിം ചരന്തന്തി കാ ഉപ്പത്തി? സാവത്ഥിയം കിര അഞ്ഞതരോ സേട്ഠിപുത്തോ ഉതുവസേന തീസു പാസാദേസു സബ്ബസമ്പത്തീഹി പരിചാരയമാനോ ദഹരോവ പബ്ബജിതുകാമോ ഹുത്വാ, മാതാപിതരോ യാചിത്വാ, ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തേ "കാമാ ഹി ചിത്രാ"തി (സു॰ നി॰ ൫൦) ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അട്ഠുപ്പത്തിയം വുത്തനയേനേവ തിക്ഖത്തും പബ്ബജിത്വാ ച ഉപ്പബ്ബജിത്വാ ച ചതുത്ഥവാരേ അരഹത്തം പാപുണി. തം പുബ്ബപരിചയേന ഭിക്ഖൂ ഭണന്തി - "സമയോ, ആവുസോ, ഉപ്പബ്ബജിതു"ന്തി. സോ "അഭബ്ബോ ദാനാഹം, ആവുസോ, വിബ്ഭമിതു"ന്തി ആഹ. തം സുത്വാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ആരോചേസും. ഭഗവാ "ഏവമേതം, ഭിക്ഖവേ, അഭബ്ബോ സോ ദാനി വിബ്ഭമിതു"ന്തി തസ്സ ഖീണാസവമുനിഭാവം ആവികരോന്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - മോനേയ്യധമ്മസമന്നാഗമേന **മുനിം,** ഏകവിഹാരിതായ, പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരാസു വാ ചരിയാസു യായ കായചി ചരിയായ **ചരന്തം,** പുബ്ബേ വിയ മേഥുനധമ്മേ ചിത്തം അകത്വാ അനുത്തരായ വിരതിയാ **വിരതം മേഥുനസ്മാ**. ദുതിയപാദസ്സ സമ്ബന്ധോ - കീദിസം മുനിം ചരന്തം വിരതം മേഥുനസ്മാതി ചേ? **യോ യോബ്ബനേ നോപനിബജ്ഝതേ ക്വചി,** യോ ഭദ്രേപി യോബ്ബനേ വത്തമാനേ ക്വചി ഇത്ഥിരൂപേ യഥാ പുരേ, ഏവം മേഥുനരാഗേന ന ഉപനിബജ്ഝതി. അഥ വാ ക്വചി അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ യോബ്ബനേ "യുവാ താവമ്ഹി, അയം വാ യുവാതി പടിസേവാമി താവ കാമേ"തി ഏവം യോ രാഗേന ന ഉപനിബജ്ഝതീതി അയമ്പേത്ഥ അത്ഥോ. ന കേവലഞ്ച വിരതം മേഥുനസ്മാ, അപിച ഖോ പന ജാതിമദാദിഭേദാ **മദാ,** കാമഗുണേസു സതിവിപ്പവാസസങ്ഖാതാ **പമാദാപി** ച **വിരതം,** ഏവം മദപ്പമാദാ വിരതത്താ ഏവ ച **വിപ്പമുത്തം** സബ്ബകിലേസബന്ധനേഹി. യഥാ വാ ഏകോ ലോകികായപി വിരതിയാ വിരതോ ഹോതി, ന ഏവം, കിം പന **വിപ്പമുത്തം വിരതം,** സബ്ബകിലേസബന്ധനേഹി വിപ്പമുത്തത്താ ലോകുത്തരവിരതിയാ വിരതന്തിപി അത്ഥോ. **തം വാപി ധീരാ മുനി വേദയന്തീ**തി തമ്പി ധീരാ ഏവ മുനിം വേദയന്തി, തുമ്ഹേ പന നം ന വേദയഥ, തേന നം ഏവം ഭണഥാതി ദസ്സേതി.

൨൨൧. അഞ്ഞായ ലോകന്തി കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവാ കപിലവത്ഥുസ്മിം വിഹരതി. തേന സമയേന നന്ദസ്സ ആഭരണമങ്ഗലം, അഭിസേകമങ്ഗലം, ആവാഹമങ്ഗലന്തി തീണി മങ്ഗലാനി അകംസു. ഭഗവാപി തത്ഥ നിമന്തിതോ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഭുഞ്ജിത്വാ നിക്ഖമന്തോ നന്ദസ്സ ഹത്ഥേ പത്തം അദാസി. തം നിക്ഖമന്തം ദിസ്വാ ജനപദകല്യാണീ "തുവട്ടം ഖോ, അയ്യപുത്ത, ആഗച്ഛേയ്യാസീ"തി ആഹ. സോ ഭഗവതോ ഗാരവേന "ഹന്ദ ഭഗവാ പത്ത"ന്തി വത്തും അസക്കോന്തോ വിഹാരമേവ ഗതോ. ഭഗവാ ഗന്ധകുടിപരിവേണേ ഠത്വാ "ആഹര, നന്ദ, പത്ത"ന്തി ഗഹേത്വാ "പബ്ബജിസ്സസീ"തി ആഹ. സോ ഭഗവതോ ഗാരവേന പടിക്ഖിപിതും അസക്കോന്തോ "പബ്ബജാമി, ഭഗവാ"തി ആഹ. തം ഭഗവാ പബ്ബാജേസി. സോ പന ജനപദകല്യാണിയാ വചനം പുനപ്പുനം സരന്തോ ഉക്കണ്ഠി. ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ആരോചേസും. ഭഗവാ നന്ദസ്സ അനഭിരതിം വിനോദേതുകാമോ "താവതിംസഭവനം ഗതപുബ്ബോസി, നന്ദാ"തി ആഹ. നന്ദോ "നാഹം, ഭന്തേ, ഗതപുബ്ബോ"തി അവോച.

തതോ നം ഭഗവാ അത്തനോ ആനുഭാവേന താവതിംസഭവനം നേത്വാ വേജയന്തപാസാദദ്വാരേ അട്ഠാസി. ഭഗവതോ ആഗമനം വിദിത്വാ സക്കോ അച്ഛരാഗണപരിവുതോ പാസാദാ ഓരോഹി. താ സബ്ബാപി കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാവകാനം പാദമക്ഖനതേലം ദത്വാ കകുടപാദിനിയോ അഹേസും. അഥ ഭഗവാ നന്ദം ആമന്തേസി - "പസ്സസി നോ, ത്വം നന്ദ, ഇമാനി പഞ്ച അച്ഛരാസതാനി കകുടപാദാനീ"തി സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. മാതുഗാമസ്സ നാമ നിമിത്താനുബ്യഞ്ജനം ഗഹേതബ്ബന്തി സകലേപി ബുദ്ധവചനേ ഏതം നത്ഥി. അഥ ച പനേത്ഥ ഭഗവാ ഉപായകുസലതായ ആതുരസ്സ ദോസേ ഉഗ്ഗിലേത്വാ നീഹരിതുകാമോ വേജ്ജോ സുഭോജനം വിയ നന്ദസ്സ രാഗം ഉഗ്ഗിലേത്വാ നീഹരിതുകാമോ നിമിത്താനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗഹണം അനുഞ്ഞാസി യഥാ തം അനുത്തരോ പുരിസദമ്മസാരഥി. തതോ ഭഗവാ അച്ഛരാഹേതു നന്ദസ്സ ബ്രഹ്മചരിയേ അഭിരതിം ദിസ്വാ ഭിക്ഖൂ ആണാപേസി - "ഭതകവാദേന നന്ദം ചോദേഥാ"തി. സോ തേഹി ചോദിയമാനോ ലജ്ജിതോ യോനിസോ മനസി കരോന്തോ പടിപജ്ജിത്വാ ന ചിരസ്സേവ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. തസ്സ ചങ്കമനകോടിയം രുക്ഖേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി. ഭഗവതോപി ഞാണം ഉദപാദി. ഭിക്ഖൂ അജാനന്താ തഥേവായസ്മന്തം ചോദേന്തി. ഭഗവാ "ന, ഭിക്ഖവേ, ഇദാനി നന്ദോ ഏവം ചോദേതബ്ബോ"തി തസ്സ ഖീണാസവമുനിഭാവം ദീപേന്തോ തേസം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - ദുക്ഖസച്ചവവത്ഥാനകരണേന ഖന്ധാദി**ലോകം അഞ്ഞായ** ജാനിത്വാ വവത്ഥപേത്വാ നിരോധസച്ചസച്ഛികിരിയായ **പരമത്ഥദസ്സിം,** സമുദയപ്പഹാനേന ചതുബ്ബിധമ്പി **ഓഘം,** പഹീനസമുദയത്താ രൂപമദാദിവേഗസഹനേന ചക്ഖാദിആയതന**സമുദ്ദഞ്ച** അതിതരിയ അതിതരിത്വാ അതിക്കമിത്വാ മഗ്ഗഭാവനായ, "തന്നിദ്ദേസാ താദീ"തി ഇമായ താദിലക്ഖണപ്പത്തിയാ **താദിം**. യോ

വായം കാമരാഗാദികിലേസരാസിയേവ അവഹനനട്ഠേന ഓഘോ, കുച്ഛിതഗതിപരിയായേന സമുദ്ദനട്ഠേന സമുദ്ദോ, സമുദയപ്പഹാനേനേവ തം ഓഘം സമുദ്ദഞ്ച അതിതരിയ അതിതിണ്ണോഘത്താ ഇദാനി തുമ്ഹേഹി ഏവം വുച്ചമാനേപി വികാരമനാപജ്ജനതായ താദിമ്പി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ ച അധിപ്പായോ ച വേദിതബ്ബോ. **തം ഛിന്നഗന്ഥം അസിതം അനാസവ**ന്തി ഇദം പനസ്സ ഥുതിവചനമേവ, ഇമായ ചതുസച്ചഭാവനായ ചതുന്നം ഗന്ഥാനം ഛിന്നത്താ **ഛിന്നഗന്ഥം,** ദിട്ഠിയാ തണ്ഹായ വാ കത്ഥചി അനിസ്സിതത്താ **അസിതം,** ചതുന്നം ആസവാനം അഭാവേന **അനാസവ**ന്തി വുത്തം ഹോതി. **തം വാപി ധീരാ മുനി വേദയന്തി**തി തമ്പി ധീരാവ ഖീണാസവമുനിം വേദയന്തി തുമ്ഹേ പന അവേദയമാനാ ഏവം ഭണഥാതി ദസ്സേതി.

൨൨൨. **അസമാ ഉഭോ**തി കാ ഉപ്പത്തി? അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു കോസലരട്ഠേ പച്ചന്തഗാമം നിസ്സായ അരഞ്ഞേ വിഹരതി. തസ്മിഞ്ച ഗാമേ മിഗലുദ്ദകോ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ വസനോകാസം ഗന്ത്വാ മിഗേ ബന്ധതി. സോ അരഞ്ഞം പവിസന്തോ ഥേരം ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസന്തമ്പി പസ്സതി, അരഞ്ഞാ ആഗച്ഛന്തോ ഗാമതോ നിക്ഖമന്തമ്പി പസ്സതി. ഏവം അഭിണ്ഹദസ്സനേന ഥേരേ ജാതസിനേഹോ അഹോസി. സോ യദാ ബഹും മംസം ലഭതി, തദാ ഥേരസ്സാപി രസപിണ്ഡപാതം ദേതി. മനുസ്സാ ഉജ്ഝായന്തി - "അയം ഭിക്ഖു 'അമുകസ്മിം പദേസേ മിഗാ തിട്ഠന്തി, ചരന്തി, പാനീയം പിവന്തീ'തി ലുദ്ദകസ്സ ആരോചേതി. തതോ ലുദ്ദകോ മിഗേ മാരേതി, തേന ഉഭോ സങ്ഗമ്മ ജീവികം കപ്പേന്തീ"തി. അഥ ഭഗവാ ജനപദചാരികം ചരമാനോ തം ജനപദം അഗമാസി. ഭിക്ഖൂ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസന്താ തം പവത്തിം സുത്വാ ഭഗവതോ ആരോചേസും. ഭഗവാ ലുദ്ദകേന സദ്ധിം സമാനജീവികാഭാവസാധകം തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഖീണാസവമുനിഭാവം ദീപേന്തോ തേസം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - യോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു, യോ ച ലുദ്ദകോ, ഏതേ **അസമാ ഉഭോ**. യം മനുസ്സാ ഭണന്തി "സമാനജീവികാ"തി, തം മിച്ഛാ. കിം കാരണാ? **ദൂരവിഹാരവുത്തിനോ,** ദൂരേ വിഹാരോ ച വുത്തി ച നേസന്തി ദൂരവിഹാരവുത്തിനോ. വിഹാരോതി വസനോകാസോ, സോ ച ഭിക്ഖുനോ അരഞ്ഞേ, ലുദ്ദകസ്സ ച ഗാമേ. വുത്തീതി ജീവികാ, സാ ച ഭിക്ഖുനോ ഗാമേ സപദാനഭിക്ഖാചരിയാ, ലുദ്ദകസ്സ ച അരഞ്ഞേ മിഗസകുണമാരണാ. പുന ചപരം **ഗിഹീ ദാരപോസീ,** സോ ലുദ്ദകോ തേന കമ്മേന പുത്തദാരം പോസേതി. **അമമോ ച സുബ്ബതോ,** പുത്തദാരേസു തണ്ഹാദിട്ഠിമമത്തവിരഹിതോ സുചിവതത്താ സുന്ദരവതത്താ ച സുബ്ബതോ സോ ഖീണാസവഭിക്ഖു. പുന ചപരം **പരപാണരോധായ ഗിഹീ അസഞ്ഞതോ,** സോ ലുദ്ദകോ ഗിഹീ പരപാണരോധായ തേസം പാണാനം ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദായ കായവാചാചിത്തേഹി അസംയതോ. **നിച്ചം മുനീ രക്ഖതി പാണിനേ യതോ,** ഇതരോ പന ഖീണാസവമുനി കായവാചാചിത്തേഹി നിച്ചം യതോ സംയതോ പാണിനോ രക്ഖതി. ഏവം സന്തേ തേ കഥം സമാനജീവികാ ഭവിസ്സന്തീതി?

൨൨൩. **സിഖീ യഥാ**തി കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതി കപിലവത്ഥുസ്മിം വിഹരന്തേ സാകിയാനം കഥാ ഉദപാദി - "പഠമകസോതാപന്നോ പച്ഛാ സോതാപത്തിം പത്തസ്സ ധമ്മേന വുഡ്ഢതരോ ഹോതി, തസ്മാ പച്ഛാ സോതാപന്നേന ഭിക്ഖുനാ പഠമസോതാപന്നസ്സ ഗിഹിനോ അഭിവാദനാദീനി കത്തബ്ബാനീ"തി തം കഥം അഞ്ഞതരോ പിണ്ഡചാരികോ ഭിക്ഖു സുത്വാ ഭഗവതോ ആരോചേസി. ഭഗവാ "അഞ്ഞാ ഏവ ഹി അയം ജാതി, പൂജനേയ്യവത്ഥു ലിങ്ഗ"ന്തി സന്ധായ "അനാഗാമീപി ചേ, ഭിക്ഖവേ, ഗിഹീ ഹോതി, തേന തദഹുപബ്ബജിതസ്സാപി സാമണേരസ്സ അഭിവാദനാദീനി കത്തബ്ബാനേവാ"തി വത്വാ പുന പച്ഛാ സോതാപന്നസ്സാപി ഭിക്ഖുനോ പഠമസോതാപന്നഗഹട്ഠതോ അതിമഹന്തം വിസേസം ദസ്സേന്തോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - യ്വായം മത്ഥകേ ജാതായ സിഖായ സബ്ഭാവേന **സിഖീ,** മണിദണ്ഡസദിസായ ഗീവായ **നീലഗീവോ**തി ച മയൂരവിഹങ്ഗമോ വുച്ചതി. സോ യഥാ ഹരിതഹംസതമ്ബഹംസഖീരഹംസകാളഹംസപാകഹംസസുവണ്ണഹംസേസു യ്വായം സുവണ്ണഹംസോ, തസ്സ ഹംസസ്സ ജവേന സോളസിമ്പി കലം ന ഉപേതി. സുവണ്ണഹംസോ ഹി മുഹുത്തകേന യോജനസഹസ്സമ്പി ഗച്ഛതി, യോജനമ്പി അസമത്ഥോ ഇതരോ. ദസ്സനീയതായ പന ഉഭോപി ദസ്സനീയാ ഹോന്തി, ഏവം ഗിഹീ പഠമസോതാപന്നോപി കിഞ്ചാപി മഗ്ഗദസ്സനേന ദസ്സനീയോ ഹോതി. അഥ ഖോ സോ പച്ഛാ സോതാപന്നസ്സാപി മഗ്ഗദസ്സനേന തുല്യദസ്സനീയഭാവസ്സാപി ഭിക്ഖുനോ ജവേന നാനുകരോതി. കതമേന ജവേന? ഉപരിമഗ്ഗവിപസ്സനാഞാണജവേന. ഗിഹിനോ ഹി തം ഞാണം ദന്ധം ഹോതി പുത്തദാരാദിജടായ ജടിതത്താ, ഭിക്ഖുനോ പന തിക്ഖം ഹോതി തസ്സാ ജടായ വിജടിതത്താ. സ്വായമത്ഥോ ഭഗവതാ "മുനിനോ വിവിത്തസ്സ വനമ്ഹി ഝായതോ"തി ഇമിനാ പാദേന ദീപിതോ. അയഞ്ഹി സേക്ഖമുനി ഭിക്ഖു കായചിത്തവിവേകേന ച വിവിത്തോ ഹോതി, ലക്ഖണാരമ്മണൂപനിജ്ഝാനേന ച നിച്ചം വനസ്മിം ഝായതി. കുതോ ഗിഹിനോ ഏവരൂപോ വിവേകോ ച ഝാനഞ്ചാതി അയഞ്ഹേത്ഥ അധിപ്പായോതി?

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ മുനിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ച പഠമോ വഗ്ഗോ അത്ഥവണ്ണനാനയതോ, നാമേന ഉരഗവഗ്ഗോതി.

൨. ചൂളവഗ്ഗോ

൧. രതനസുത്തവണ്ണനാ

യാനീധ ഭൂതാനീതി രതനസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അതീതേ കിര വേസാലിയം ദുബ്ഭിക്ഖാദയോ ഉപദ്ദവാ ഉപ്പജ്ജിംസു. തേസം വൂപസമനത്ഥായ ലിച്ഛവയോ രാജഗഹം ഗന്ത്വാ, യാചിത്വാ, ഭഗവന്തം വേസാലിമാനയിംസു. ഏവം ആനീതോ ഭഗവാ തേസം ഉപദ്ദവാനം വൂപസമനത്ഥായ ഇദം സുത്തമഭാസി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. പോരാണാ പനസ്സ വേസാലിവത്ഥുതോ പഭുതി ഉപ്പത്തിം വണ്ണയന്തി. സാ ഏവം വേദിതബ്ബാ - ബാരാണസിരഞ്ഞോ കിര അഗ്ഗമഹേസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി ഗബ്ഭോ സണ്ഠാസി. സാ തം ഞത്വാ രഞ്ഞോ നിവേദേസി. രാജാ ഗബ്ഭപരിഹാരം അദാസി. സാ സമ്മാ പരിഹരിയമാനഗബ്ഭാ ഗബ്ഭപരിപാകകാലേ വിജായനഘരം പാവിസി. പുഞ്ഞവതീനം പച്ചൂസസമയേ ഗബ്ഭവുട്ഠാനം ഹോതി, സാ ച താസം അഞ്ഞതരാ, തേന പച്ചൂസസമയേ അലത്തകപടലബന്ധുജീവകപുപ്ഫസദിസം മംസപേസിം വിജായി. തതോ "അഞ്ഞാ ദേവിയോ സുവണ്ണബിമ്ബസദിസേ പുത്തേ വിജായന്തി, അഗ്ഗമഹേസീ മംസപേസിന്തി രഞ്ഞോ പുരതോ മമ അവണ്ണോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ"തി ചിന്തേത്വാ തേന അവണ്ണഭയേന തം മംസപേസിം ഏകസ്മിം ഭാജനേ പക്ഖിപിത്വാ അഞ്ഞേന പടികുജ്ജിത്വാ രാജമുദ്ദികായ ലഞ്ഛേത്വാ ഗങ്ഗായ സോതേ പക്ഖിപാപേസി. മനുസ്സേഹി ഛഡ്ഡിതമത്തേ ദേവതാ ആരക്ഖം സംവിദഹിംസു. സുവണ്ണപട്ടികഞ്ചേത്ഥ ജാതിഹിങ്ഗുലകേന "ബാരാണസിരഞ്ഞോ അഗ്ഗമഹേസിയാ പജാ"തി ലിഖിത്വാ ബന്ധിംസു. തതോ തം ഭാജനം ഊമിഭയാദീഹി അനുപദ്ദുതം ഗങ്ഗായ സോതേന പായാസി.

തേന ച സമയേന അഞ്ഞതരോ താപസോ ഗോപാലകുലം നിസ്സായ ഗങ്ഗായ തീരേ വസതി. സോ പാതോവ ഗങ്ഗം ഓതിണ്ണോ തം ഭാജനം ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ പംസുകൂലസഞ്ഞായ അഗ്ഗഹേസി. തതോ തത്ഥ തം അക്ഖരപട്ടികം രാജമുദ്ദികാലഞ്ഛനഞ്ച ദിസ്വാ മുഞ്ചിത്വാ തം മംസപേസിം അദ്ദസ. ദിസ്വാനസ്സ ഏതദഹോസി - "സിയാ ഗബ്ഭോ, തഥാ ഹിസ്സ ദുഗ്ഗന്ധപൂതിഭാവോ നത്ഥീ"തി തം അസ്സമം നേത്വാ സുദ്ധേ ഓകാസേ ഠപേസി. അഥ അഡ്ഢമാസച്ചയേന ദ്വേ മംസപേസിയോ അഹേസും. താപസോ ദിസ്വാ സാധുകതരം ഠപേസി. തതോ പുന അഡ്ഢമാസച്ചയേന ഏകമേകിസ്സാ പേസിയാ ഹത്ഥപാദസീസാനമത്ഥായ പഞ്ച പഞ്ച പിളകാ ഉട്ഠഹിംസു. അഥ തതോ അഡ്ഢമാസച്ചയേന ഏകാ മംസപേസി സുവണ്ണബിമ്ബസദിസോ ദാരകോ; ഏകാ ദാരികാ അഹോസി. തേസു താപസസ്സ പുത്തസിനേഹോ ഉപ്പജ്ജി, അങ്ഗുട്ഠതോ ചസ്സ ഖീരം നിബ്ബത്തി, തതോ പഭുതി ച ഖീരഭത്തം ലഭതി. സോ ഭത്തം ഭുഞ്ജിത്വാ ഖീരം ദാരകാനം മുഖേ ആസിഞ്ചതി. തേസം യം യം ഉദരം പവിസതി, തം സബ്ബം മണിഭാജനഗതം വിയ ദിസ്സതി. ഏവം നിച്ഛവീ അഹേസും. അപരേ പന ആഹു - "സിബ്ബിത്വാ ഠപിതാ വിയ നേസം അഞ്ഞമഞ്ഞം ലീനാ ഛവി അഹോസീ"തി. ഏവം തേ നിച്ഛവിതായ വാ ലീനച്ഛവിതായ വാ **ലിച്ഛവീ**തി പഞ്ഞായിംസു.

താപസോ ദാരകേ പോസേന്തോ ഉസ്സൂരേ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി, അതിദിവാ പടിക്കമതി. തസ്സ തം ബ്യാപാരം ഞത്വാ ഗോപാലകാ ആഹംസു - "ഭന്തേ, പബ്ബജിതാനം ദാരകപോസനം പലിബോധോ, അമ്ഹാകം ദാരകേ ദേഥ, മയം പോസേസ്സാമ, തുമ്ഹേ അത്തനോ കമ്മം കരോഥാ"തി. താപസോ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണി. ഗോപാലകാ ദുതിയദിവസേ മഗ്ഗം സമം കത്വാ, പുപ്ഫേഹി ഓകിരിത്വാ; ധജപടാകാ ഉസ്സാപേത്വാ തൂരിയേഹി വജ്ജമാനേഹി അസ്സമം ആഗതാ. താപസോ "മഹാപുഞ്ഞാ ദാരകാ, അപ്പമാദേന വഡ്ഢേഥ, വഡ്ഢേത്വാ ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ആവാഹവിവാഹം കരോഥ, പഞ്ചഗോരസേന രാജാനം തോസേത്വാ ഭൂമിഭാഗം ഗഹേത്വാ നഗരം മാപേഥ, തത്ര കുമാരം അഭിസിഞ്ചഥാ"തി വത്വാ ദാരകേ അദാസി. തേ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണിത്വാ ദാരകേ നേത്വാ പോസേസും.

ദാരകാ വഡ്ഢിമന്വായ കീളന്താ വിവാദട്ഠാനേസു അഞ്ഞേ ഗോപാലദാരകേ ഹത്ഥേനപി പാദേനപി പഹരന്തി, തേ രോദന്തി. "കിസ്സ രോദഥാ"തി ച മാതാപിതൂഹി

വുത്താ “ഇമേ നിമ്മാതാപിതികാ താപസപോസിതാ അമ്ഹേ അതീവ പഹരന്തീ”തി വദന്തി. തതോ തേസം മാതാപിതരോ “ഇമേ ദാരകാ അഞ്ഞേ ദാരകേ വിഹേഠേന്തി ദുക്ഖാപേന്തി, ന ഇമേ സങ്ഗഹേതബ്ബാ, വജ്ജേതബ്ബാ ഇമേ”തി ആഹംസു. തതോ പഭുതി കിര സോ പദേസോ “വജ്ജീ”തി വുച്ചതി യോജനസതം പരിമാണേന. അഥ തം പദേസം ഗോപാലകാ രാജാനം തോസേത്വാ അഗ്ഗഹേസും. തത്ഥേവ നഗരം മാപേത്വാ സോളസവസ്സുദ്ദേസികം കുമാരം അഭിസിഞ്ചിത്വാ രാജാനം അകംസു. തായ ചസ്സ ദാരികായ സദ്ധിം വാരേയ്യം കത്വാ കതികം അകംസു - “ന ബാഹിരതോ ദാരികാ ആനേതബ്ബാ, ഇതോ ദാരികാ ന കസ്സചി ദാതബ്ബാ”തി. തേസം പഠമസംവാസേന ദ്വേ ദാരകാ ജാതാ ധീതാ ച പുത്തോ ച, ഏവം സോളസക്ഖത്തും ദ്വേ ദ്വേ ജാതാ. തതോ തേസം ദാരകാനം യഥാക്കമം വഡ്ഢന്താനം ആരാമുയ്യാനനിവാസനട്ഠാനപരിവാരസമ്പത്തിം ഗഹേതും അപ്പഹോന്തം തം നഗരം തിക്ഖത്തും ഗാവുതന്തരേന ഗാവുതന്തരേന പാകാരേന പരിക്ഖിപിംസു. തസ്സ പുനപ്പുനം വിസാലീകതത്താ **വേസാലീ**ത്വേവ നാമം ജാതം. ഇദം **വേസാലീവത്ഥു.**

അയം പന വേസാലീ ഭഗവതോ ഉപ്പന്നകാലേ ഇദ്ധാ വേപുല്ലപ്പത്താ അഹോസി. തത്ഥ ഹി രാജൂനംയേവ സത്ത സഹസ്സാനി സത്ത ച സതാനി സത്ത ച രാജാനോ അഹേസും, തഥാ യുവരാജസേനാപതിഭണ്ഡാഗാരികപ്പഭുതീനം. യഥാഹ -

> “തേന ഖോ പന സമയേന വേസാലീ ഇദ്ധാ ചേവ ഹോതി ഫീതാ ച ബഹുജനാ ആകിണ്ണമനുസ്സാ സുഭിക്ഖാ ച, സത്ത ച പാസാദസഹസ്സാനി, സത്ത ച പാസാദസതാനി, സത്ത ച പാസാദാ, സത്ത ച കൂടാഗാരസഹസ്സാനി, സത്ത ച കൂടാഗാരസതാനി, സത്ത ച കൂടാഗാരാനി, സത്ത ച ആരാമസഹസ്സാനി, സത്ത ച ആരാമസതാനി, സത്ത ച ആരാമാ, സത്ത ച പോക്ഖരണിസഹസ്സാനി, സത്ത ച പോക്ഖരണിസതാനി, സത്ത ച പോക്ഖരണിയോ”തി (മഹാവ॰ ൩൨൬).

സാ അപരേന സമയേന ദുബ്ഭിക്ഖാ അഹോസി ദുബ്ബുട്ഠികാ ദുസ്സസ്സാ. പഠമം ദുഗ്ഗതമനുസ്സാ മരന്തി, തേ ബഹിദ്ധാ ഛഡ്ഡേന്തി. മതമനുസ്സാനം കുണപഗന്ധേന അമനുസ്സാ നഗരം പവിസിംസു. തതോ ബഹുതരാ മീയന്തി, തായ പടികൂലതായ ച സത്താനം അഹിവാതകരോഗോ ഉപ്പജ്ജി. ഇതി തീഹി ദുബ്ഭിക്ഖഅമനുസ്സരോഗഭയേഹി ഉപദ്ദുതായ വേസാലിയാ നഗരവാസിനോ ഉപസങ്കമിത്വാ രാജാനമാഹംസു - “മഹാരാജ, ഇമസ്മിം നഗരേ തിവിധം ഭയമുപ്പന്നം, ഇതോ പുബ്ബേ യാവ സത്തമാ രാജകുലപരിവട്ടാ ഏവരൂപം അനുപ്പന്നപുബ്ബം, തുമ്ഹാകം മഞ്ഞേ അധമ്മികത്തേന ഏതരഹി ഉപ്പന്ന”ന്തി. രാജാ സബ്ബേ സന്ഥാഗാരേ സന്നിപാതാപേത്വാ, “മയ്ഹം അധമ്മികഭാവം വിചിനഥാ”തി ആഹ. തേ സബ്ബം പവേണിം വിചിനന്താ ന കിഞ്ചി അദ്ദസംസു.

തതോ രഞ്ഞോ ദോസം അദിസ്വാ “ഇദം ഭയം അമ്ഹാകം കഥം വൂപസമേയ്യാ”തി ചിന്തേസും. തത്ഥ ഏകച്ചേ ഛ സത്ഥാരോ അപദിസിംസു - “ഏതേഹി ഓക്കന്തമത്തേ വൂപസമിസ്സതീ”തി. ഏകച്ചേ ആഹംസു - “ബുദ്ധോ കിര ലോകേ ഉപ്പന്നോ, സോ ഭഗവാ സബ്ബസത്തഹിതായ ധമ്മം ദേസേതി മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ, തേന ഓക്കന്തമത്തേ സബ്ബഭയാനി വൂപസമേയ്യു”ന്തി. തേന തേ അത്തമനാ ഹുത്വാ “കഹം പന സോ ഭഗവാ ഏതരഹി വിഹരതി, അമ്ഹേഹി വാ പേസിതേ ആഗച്ഛേയ്യാ”തി ആഹംസു. അഥാപരേ ആഹംസു - “ബുദ്ധാ നാമ അനുകമ്പകാ, കിസ്സ നാഗച്ഛേയ്യും, സോ പന ഭഗവാ ഏതരഹി രാജഗഹേ വിഹരതി, രാജാ ച ബിമ്ബിസാരോ തം ഉപട്ഠഹതി, കദാചി സോ ആഗന്തും ന ദദേയ്യാ”തി. “തേന ഹി രാജാനം സഞ്ഞാപേത്വാ ആനേസ്സാമാ”തി ദ്വേ ലിച്ഛവിരാജാനോ മഹതാ ബലകായേന പഹൂതം പണ്ണാകാരം ദത്വാ രഞ്ഞോ സന്തികം പേസേസും - “ബിമ്ബിസാരം സഞ്ഞാപേത്വാ ഭഗവന്തം ആനേഥാ”തി. തേ ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ പണ്ണാകാരം ദത്വാ തം പവത്തിം നിവേദേത്വാ “മഹാരാജ, ഭഗവന്തം അമ്ഹാകം നഗരം പേസേഹീ”തി ആഹംസു. രാജാ ന സമ്പടിച്ഛി - “തുമ്ഹേ ഏവ ജാനാഥാ”തി ആഹ. തേ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഏവമാഹംസു - “ഭന്തേ, അമ്ഹാകം നഗരേ തീണി ഭയാനി ഉപ്പന്നാനി. സചേ ഭഗവാ ആഗച്ഛേയ്യ, സോത്ഥി നോ ഭവേയ്യാ”തി. ഭഗവാ ആവജ്ജേത്വാ “വേസാലിയം രതനസുത്തേ വുത്തേ സാ രക്ഖാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളാനി ഫരിസ്സതി, സുത്തപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ ഭവിസ്സതീ”തി

അധിവാസേസി. അഥ രാജാ ബിമ്ബിസാരോ ഭഗവതോ അധിവാസനം സുത്വാ "ഭഗവതാ വേസാലിഗമനം അധിവാസിത"ന്തി നഗരേ ഘോസനം കാരാപേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - "കിം, ഭന്തേ, സമ്പടിച്ഛിത്ഥ വേസാലിഗമന"ന്തി? "ആമ, മഹാരാജാ"തി. "തേന ഹി, ഭന്തേ, ആഗമേഥ, യാവ മഗ്ഗം പടിയാദേമീ"തി.

അഥ ഖോ രാജാ ബിമ്ബിസാരോ രാജഗഹസ്സ ച ഗങ്ഗായ ച അന്തരാ പഞ്ചയോജനം ഭൂമിം സമം കത്വാ, യോജനേ യോജനേ വിഹാരം മാപേത്വാ, ഭഗവതോ ഗമനകാലം പടിവേദേസി. ഭഗവാ പഞ്ചഹി ഭിക്ഖുസതേഹി പരിവുതോ പായാസി. രാജാ പഞ്ചയോജനം മഗ്ഗം പഞ്ചവണ്ണേഹി പുപ്ഫേഹി ജാണുമത്തം ഓകിരാപേത്വാ ധജപടാകാപുണ്ണഘടകദലിആദീനി ഉസ്സാപേത്വാ ഭഗവതോ ദ്വേ സേതച്ഛത്താനി, ഏകമേകസ്സ ച ഭിക്ഖുസ്സ ഏകമേകം ഉക്ഖിപാപേത്വാ സദ്ധിം അത്തനോ പരിവാരേന പുപ്ഫഗന്ധാദീഹി പൂജം കരോന്തോ ഏകമേകസ്മിം വിഹാരേ ഭഗവന്തം വസാപേത്വാ മഹാദാനാനി ദത്വാ പഞ്ചഹി ദിവസേഹി ഗങ്ഗാതീരം നേസി. തത്ഥ സബ്ബാലങ്കാരേഹി നാവം അലങ്കരോന്തോ വേസാലികാനം സാസനം പേസേസി - "ആഗതോ ഭഗവാ, മഗ്ഗം പടിയാദേത്വാ സബ്ബേ ഭഗവതോ പച്ചുഗ്ഗമനം കരോഥാ"തി. തേ "ദിഗുണം പൂജം കരിസ്സാമാ"തി വേസാലിയാ ച ഗങ്ഗായ ച അന്തരാ തിയോജനം ഭൂമിം സമം കത്വാ ഭഗവതോ ചത്താരി, ഏകമേകസ്സ ച ഭിക്ഖുനോ ദ്വേ ദ്വേ സേതച്ഛത്താനി സജ്ജേത്വാ പൂജം കുരുമാനാ ഗങ്ഗാതീരേ ആഗന്ത്വാ അട്ഠംസു.

ബിമ്ബിസാരോ ദ്വേ നാവായോ സങ്ഘാടേത്വാ, മണ്ഡപം കത്വാ, പുപ്ഫദാമാദീഹി അലങ്കരിത്വാ തത്ഥ സബ്ബരതനമയം ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞാപേസി. ഭഗവാ തസ്മിം നിസീദി. പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂപി നാവം അഭിരുഹിത്വാ യഥാനുരൂപം നിസീദിംസു. രാജാ ഭഗവന്തം അനുഗച്ഛന്തോ ഗലപ്പമാണം ഉദകം ഓരോഹിത്വാ "യാവ, ഭന്തേ, ഭഗവാ ആഗച്ഛതി, താവാഹം ഇധേവ ഗങ്ഗാതീരേ വസിസ്സാമീ"തി വത്വാ നിവത്തോ. ഉപരി ദേവതാ യാവ അകനിട്ഠഭവനാ പൂജമകംസു, ഹേട്ഠാ ഗങ്ഗാനിവാസിനോ കമ്ബലസ്സതരാദയോ നാഗാ പൂജമകംസു. ഏവം മഹതിയാ പൂജായ ഭഗവാ യോജനമത്തം അദ്ധാനം ഗങ്ഗായ ഗന്ത്വാ വേസാലികാനം സീമന്തരം പവിട്ഠോ.

തതോ ലിച്ഛവിരാജാനോ തേന ബിമ്ബിസാരേന കതപൂജായ ദിഗുണം കരോന്താ ഗലപ്പമാണേ ഉദകേ ഭഗവന്തം പച്ചുഗ്ഗച്ഛിംസു. തേനേവ ഖണേന തേന മുഹുത്തേന വിജ്ജുപ്പഭാവിനദ്ധന്ധകാരവിസടകൂടോ ഗളഗളായന്തോ ചതൂസു ദിസാസു മഹാമേഘോ വുട്ഠാസി. അഥ ഭഗവതാ പഠമപാദേ ഗങ്ഗാതീരേ നിക്ഖിത്തമത്തേ പോക്ഖരവസ്സം വസ്സി. യേ തേമേതുകാമാ, തേ ഏവ തേമേന്തി, അതേമേതുകാമാ ന തേമേന്തി. സബ്ബത്ഥ ജാണുമത്തം ഊരുമത്തം കടിമത്തം ഗലപ്പമാണം ഉദകം വഹതി, സബ്ബകുണപാനി ഉദകേന ഗങ്ഗം പവേസിതാനി പരിസുദ്ധോ ഭൂമിഭാഗോ അഹോസി.

ലിച്ഛവിരാജാനോ ഭഗവന്തം അന്തരാ യോജനേ യോജനേ വാസാപേത്വാ മഹാദാനാനി ദത്വാ തീഹി ദിവസേഹി ദിഗുണം പൂജം കരോന്താ വേസാലിം നയിംസു. വേസാലിം സമ്പത്തേ ഭഗവതി സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ദേവസങ്ഘപുരക്ഖതോ ആഗച്ഛി, മഹേസക്ഖാനം ദേവാനം സന്നിപാതേന അമനുസ്സാ യേഭുയ്യേന പലായിംസു. ഭഗവാ നഗരദ്വാരേ ഠത്വാ ആനന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി - "ഇമം ആനന്ദ, രതനസുത്തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ബലികമ്മൂപകരണാനി ഗഹേത്വാ ലിച്ഛവികുമാരേഹി സദ്ധിം വേസാലിയാ തീസു പാകാരന്തരേസു വിചരന്തോ പരിത്തം കരോഹീ"തി രതനസുത്തം അഭാസി. ഏവം "കേന പനേതം സുത്തം, കദാ, കത്ഥ, കസ്മാ ച വുത്ത"ന്തി ഏതേസം പഞ്ഹാനം വിസ്സജ്ജനാ വിത്ഥാരേന വേസാലിവത്ഥുതോ പഭുതി പോരാണേഹി വണ്ണിയതി.

ഏവം ഭഗവതോ വേസാലിം അനുപ്പത്തദിവസേയേവ വേസാലിനഗരദ്വാരേ തേസം ഉപദ്ദവാനം പടിഘാതത്ഥായ വുത്തമിദം രതനസുത്തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ആയസ്മാ ആനന്ദോ പരിത്തത്ഥായ ഭാസമാനോ ഭഗവതോ പത്തേന ഉദകം ആദായ സബ്ബനഗരം അബ്ഭുക്കിരന്തോ അനുവിചരി. "യം കിഞ്ചീ"തി വുത്തമത്തേയേവ ച ഥേരേന യേ പുബ്ബേ അപലാതാ സങ്കാരകൂടഭിത്തിപ്പദേസാദിനിസ്സിതാ അമനുസ്സാ, തേ ചതൂഹി ദ്വാരേഹി പലായിംസു, ദ്വാരാനി അനോകാസാനി അഹേസും. തതോ ഏകദ്വാരേ ദ്വാരേസു ഓകാസം

അലഭമാനാ പാകാരം ഭിന്ദിത്വാ പലാതാ. അമനുസ്സേസു ഗതമത്തേസു മനുസ്സാനം ഗത്തേസു രോഗോ വൂപസന്തോ, തേ നിക്ഖമിത്വാ സബ്ബഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി ഥേരം പൂജേസും. മഹാജനോ നഗരമജ്ഝേ സന്ഥാഗാരം സബ്ബഗന്ധേഹി ലിമ്പിത്വാ വിതാനം കത്വാ സബ്ബാലങ്കാരേഹി അലങ്കരിത്വാ തത്ഥ ബുദ്ധാസനം പഞ്ഞാപേത്വാ ഭഗവന്തം ആനേസി.

ഭഗവാ സന്ഥാഗാരം പവിസിത്വാ പഞ്ഞത്തേ ആസനേ നിസീദി. ഭിക്ഖുസങ്ഘോപി ഖോ രാജാനോ മനുസ്സാ ച പതിരൂപേ ഓകാസേ നിസീദിംസു. സക്കോപി ദേവാനമിന്ദോ ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവപരിസായ സദ്ധിം ഉപനിസീദി അഞ്ഞേ ച ദേവാ. ആനന്ദത്ഥേരോപി സബ്ബം വേസാലിം അനുവിചരന്തോ ആരക്ഖം കത്വാ വേസാലിനഗരവാസീഹി സദ്ധിം ആഗന്ത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. തത്ഥ ഭഗവാ സബ്ബേസം തദേവ രതനസുത്തം അഭാസീതി.

൨൨൪. തത്ഥ **യാനീധ ഭൂതാനീ**തി പഠമഗാഥായം **യാനീ**തി യാദിസാനി അപ്പേസക്ഖാനി വാ മഹേസക്ഖാനി വാ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം പദേസേ, തസ്മിം ഖണേ സന്നിപതിതട്ഠാനം സന്ധായാഹ. **ഭൂതാനീ**തി കിഞ്ചാപി ഭൂതസദ്ദോ ''ഭൂതസ്മിം പാചിത്തിയ''ന്തി ഏവമാദീസു (പാചി॰ ൬൯) വിജ്ജമാനേ, ''ഭൂതമിദന്തി, ഭിക്ഖവേ, സമനുപസ്സഥാ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൪൦൧) ഖന്ധപഞ്ചകേ, ''ചത്താരോ ഖോ, ഭിക്ഖു, മഹാഭൂതാ ഹേതൂ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൮൬) ചതുബ്ബിധേ പഥവീധാത്വാദിരൂപേ, ''യോ ച കാലഘസോ ഭൂതോ''തി ഏവമാദീസു (ജാ॰ ൧.൨.൧൯൦) ഖീണാസവേ, ''സബ്ബേവ നിക്ഖിപിസ്സന്തി, ഭൂതാ ലോകേ സമുസ്സയ''ന്തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൨൦) സബ്ബസത്തേ, ''ഭൂതഗാമപാതബ്യതായാ''തി ഏവമാദീസു (പാചി॰ ൯൦) രുക്ഖാദികേ, ''ഭൂതം ഭൂതതോ സഞ്ജാനാതീ''തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩) ചാതുമഹാരാജികാനം ഹേട്ഠാ സത്തനികായം ഉപാദായ വത്തതി. ഇധ പന അവിസേസതോ അമനുസ്സേസു ദട്ഠബ്ബോ.

സമാഗതാനീതി സന്നിപതിതാനി. **ഭുമ്മാനീ**തി ഭൂമിയം നിബ്ബത്താനി. **വാ**തി വികപ്പനേ. തേന യാനീധ ഭുമ്മാനി വാ ഭൂതാനി സമാഗതാനീതി ഇമമേകം വികപ്പം കത്വാ പുന ദുതിയം വികപ്പം കാതും **''യാനി വാ അന്തലിക്ഖേ''**തി ആഹ. അന്തലിക്ഖേ വാ യാനി ഭൂതാനി നിബ്ബത്താനി, താനി സബ്ബാനി ഇധ സമാഗതാനീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച യാമതോ യാവ അകനിട്ഠം, താവ നിബ്ബത്താനി ഭൂതാനി ആകാസേ പാതുഭൂതവിമാനേസു നിബ്ബത്തത്താ ''അന്തലിക്ഖേ ഭൂതാനീ''തി വേദിതബ്ബാനി. തതോ ഹേട്ഠാ സിനേരുതോ പഭുതി യാവ ഭൂമിയം രുക്ഖലതാദീസു അധിവത്ഥാനി പഥവിയഞ്ച നിബ്ബത്താനി ഭൂതാനി, താനി സബ്ബാനി ഭൂമിയം ഭൂമിപടിബദ്ധേസു ച രുക്ഖലതാപബ്ബതാദീസു നിബ്ബത്തത്താ ''ഭുമ്മാനി ഭൂതാനീ''തി വേദിതബ്ബാനി.

ഏവം ഭഗവാ സബ്ബാനേവ അമനുസ്സഭൂതാനി ''ഭുമ്മാനി വാ യാനി വ അന്തലിക്ഖേ''തി ദ്വീഹി പദേഹി വികപ്പേത്വാ പുന ഏകേന പദേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ **''സബ്ബേവ ഭൂതാ സുമനാ ഭവന്തൂ''**തി ആഹ. **സബ്ബേ**തി അനവസേസാ. **ഏവാ**തി അവധാരണേ, ഏകമ്പി അനപനേത്വാതി അധിപ്പായോ. **ഭൂതാ**തി അമനുസ്സാ. **സുമനാ ഭവന്തൂ**തി സുഖിതമനാ, പീതിസോമനസ്സജാതാ ഭവന്തൂതി അത്ഥോ. **അഥോപീ**തി കിച്ചന്തരസന്നിയോജനത്ഥം വാക്യോപാദാനേ നിപാതദ്വയം. **സക്കച്ച സുണന്തു ഭാസിത**ന്തി അട്ഠിം കത്വാ, മനസി കത്വാ, സബ്ബചേതസോ സമന്നാഹരിത്വാ ദിബ്ബസമ്പത്തിലോകുത്തരസുഖാവഹം മമ ദേസനം സുണന്തു.

ഏവമേത്ഥ ഭഗവാ ''യാനീധ ഭൂതാനി സമാഗതാനീ''തി അനിയമിതവചനേന ഭൂതാനി പരിഗ്ഗഹേത്വാ പുന ''ഭുമ്മാനി വാ യാനി വ അന്തലിക്ഖേ''തി ദ്വിധാ വികപ്പേത്വാ തതോ ''സബ്ബേവ ഭൂതാ''തി പുന ഏകജ്ഝം കത്വാ ''സുമനാ ഭവന്തൂ''തി ഇമിനാ വചനേന ആസയസമ്പത്തിയം നിയോജേന്തോ ''സക്കച്ച സുണന്തു ഭാസിത''ന്തി പയോഗസമ്പത്തിയം, തഥാ യോനിസോമനസികാരസമ്പത്തിയം പരതോഘോസസമ്പത്തിയഞ്ച, തഥാ അത്തസമ്മാപണിധിസപ്പുരിസൂപനിസ്സയസമ്പത്തീസു സമാധിപഞ്ഞാഹേതുസമ്പത്തീസു ച നിയോജേന്തോ ഗാഥം സമാപേസി.

൨൨൭. **തസ്മാ ഹി ഭൂതാ**തി ദുതിയഗാഥാ. തത്ഥ **തസ്മാ**തി കാരണവചനം. **ഭൂതാ**തി ആമന്തനവചനം. **നിസാമേഥാ**തി സുണാഥ. **സബ്ബേ**തി അനവസേസാ . കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്മാ തുമ്ഹേ ദിബ്ബട്ഠാനാനി തത്ഥ ഉപഭോഗസമ്പദഞ്ച പഹായ ധമ്മസ്സവനത്ഥം ഇധ സമാഗതാ, ന നടനച്ചനാദിദസ്സനത്ഥം, തസ്മാ ഹി ഭൂതാ നിസാമേഥ സബ്ബേതി. അഥ വാ "സുമനാ ഭവന്തു സക്കച്ച സുണന്തൂ"തി വചനേന തേസം സുമനഭാവം സക്കച്ചം സോതുകമ്യതഞ്ച ദിസ്വാ ആഹ - യസ്മാ തുമ്ഹേ സുമനഭാവേന അത്തസമ്മാപണിധിയോനിസോമനസികാരാസയസുദ്ധീഹി സക്കച്ചം സോതുകമ്യതായ സപ്പുരിസൂപനിസ്സയപരതോഘോസപദട്ഠാനതോ പയോഗസുദ്ധീഹി ച യുത്താ, തസ്മാ ഹി ഭൂതാ നിസാമേഥ സബ്ബേതി. അഥ വാ യം പുരിമഗാഥായ അന്തേ "ഭാസിത"ന്തി വുത്തം, തം കാരണഭാവേന അപദിസന്തോ ആഹ - "യസ്മാ മമ ഭാസിതം നാമ അതിദുല്ലഭം അട്ഠക്ഖണപരിവജ്ജിതസ്സ ഖണസ്സ ദുല്ലഭത്താ, അനേകാനിസംസഞ്ച പഞ്ഞാകരുണാഗുണേന പവത്തത്താ, തഞ്ചാഹം വത്തുകാമോ 'സുണന്തു ഭാസിത'ന്തി അവോചം. തസ്മാ ഹി ഭൂതാ നിസാമേഥ സബ്ബേ"തി ഇദം ഇമിനാ ഗാഥാപദേന വുത്തം ഹോതി.

ഏവമേതം കാരണം നിരോപേന്തോ അത്തനോ ഭാസിതനിസാമനേ നിയോജേത്വാ നിസാമേതബ്ബം വത്തുമാരദ്ധോ **"മേത്തം കരോഥ മാനുസിയാ പജായാ"**തി. തസ്സത്ഥോ - യായം തീഹി ഉപദ്ദവേഹി ഉപദ്ദുതാ മാനുസീ പജാ, തസ്സാ മാനുസിയാ പജായ മിത്തഭാവം ഹിതജ്ഝാസയതം പച്ചുപട്ഠാപേഥാതി. കേചി പന "മാനുസിയം പജ"ന്തി പഠന്തി, തം ഭുമ്മത്ഥാസമ്ഭവാ ന യുജ്ജതി. യമ്പി ചഞ്ഞേ അത്ഥം വണ്ണയന്തി, സോപി ന യുജ്ജതി. അധിപ്പായോ പനേത്ഥ - നാഹം ബുദ്ധോതി ഇസ്സരിയബലേന വദാമി, അപിച പന തുമ്ഹാകഞ്ച ഇമിസ്സാ ച മാനുസിയാ പജായ ഹിതത്ഥം വദാമി - "മേത്തം കരോഥ മാനുസിയാ പജായാ"തി. ഏത്ഥ ച -

> "യേ സത്തസണ്ഡം പഥവിം വിജേത്വാ, രാജിസയോ യജമാനാ അനുപരിയഗാ;
> അസ്സമേധം പുരിസമേധം, സമ്മാപാസം വാജപേയ്യം നിരഗ്ഗളം.
>
> "മേത്തസ്സ ചിത്തസ്സ സുഭാവിതസ്സ, കലമ്പി തേ നാനുഭവന്തി സോളസിം.
>
> "ഏകമ്പി ചേ പാണമദുട്ഠചിത്തോ, മേത്തായതി കുസലീ തേന ഹോതി;
> സബ്ബേ ച പാണേ മനസാനുകമ്പീ, പഹൂതമരിയോ പകരോതി പുഞ്ഞ"ന്തി. (അം॰ നി॰ ൮.൧) -

ഏവമാദീനം സുത്താനം ഏകാദസാനിസംസാനഞ്ച വസേന യേ മേത്തം കരോന്തി, തേസം മേത്താ ഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

> "ദേവതാനുകമ്പിതോ പോസോ, സദാ ഭദ്രാനി പസ്സതീ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൫൨; ഉദാ॰ ൭൬; മഹാവ॰ ൨൮൬) -

ഏവമാദീനം വസേന യേസു കരീയതി, തേസമ്പി ഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

ഏവം ഉഭയേസമ്പി ഹിതഭാവം ദസ്സേന്തോ "മേത്തം കരോഥ മാനുസിയാ പജായാ"തി വത്വാ ഇദാനി ഉപകാരമ്പി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ദിവാ ച രത്തോ ച ഹരന്തി യേ ബലിം, തസ്മാ ഹി നേ രക്ഖഥ അപ്പമത്താ"**തി. തസ്സത്ഥോ - യേ മനുസ്സാ ചിത്തകമ്മകട്ഠകമ്മാദീഹിപി ദേവതാ കത്വാ ചേതിയരുക്ഖാദീനി ച ഉപസങ്കമിത്വാ ദേവതാ ഉദ്ദിസ്സ ദിവാ ബലിം കരോന്തി, കാളപക്ഖാദീസു ച രത്തിം ബലിം കരോന്തി. സലാകഭത്താദീനി വാ ദത്വാ ആരക്ഖദേവതാ ഉപാദായ യാവ ബ്രഹ്മദേവതാനം പത്തിദാനനിയ്യാതനേന ദിവാ ബലിം കരോന്തി, ഛത്താരോപനദീപമാലാ സബ്ബരത്തികധമ്മസ്സവനാദീനി കാരാപേത്വാ പത്തിദാനനിയ്യാതനേന ച രത്തിം ബലിം കരോന്തി, തേ കഥം ന രക്ഖിതബ്ബാ. യതോ ഏവം ദിവാ ച രത്തോ ച തുമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ കരോന്തി യേ ബലിം, **തസ്മാ ഹി നേ രക്ഖഥ**. തസ്മാ ബലികമ്മകാരണാപി തേ മനുസ്സേ രക്ഖഥ ഗോപയഥ, അഹിതം തേസം അപനേഥ, ഹിതം ഉപനേഥ അപ്പമത്താ ഹുത്വാ തം കതഞ്ഞുഭാവം ഹദയേ കത്വാ നിച്ചമനുസ്സരന്താതി.

ഹൂറന്തി. ഏവം ദേവതാസു മനുസ്സാനം ഉപകാരകഭാവം ദസ്സേത്വാ തേസം ഉപദ്ദവവൂപസമനത്ഥം ബുദ്ധാദിഗുണപ്പകാസനേന ച ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മസ്സവനത്ഥം **"യംകിഞ്ചി വിത്ത"**ന്തിആദിനാ നയേന സച്ചവചനം പയുജ്ജിതുമാരദ്ധോ. തത്ഥ **യംകിഞ്ചീതി** അനിയമിതവസേന അനവസേസം പരിയാദിയതി യംകിഞ്ചി തത്ഥ തത്ഥ വോഹാരൂപഗം . **വിത്ത**ന്തി ധനം. തഞ്ഹി വിത്തിം ജനേതീതി വിത്തം. **ഇധ വാ**തി മനുസ്സലോകം നിദ്ദിസതി, **ഹുരം വാ**തി തതോ പരം അവസേസലോകം. തേന ച ഠപേത്വാ മനുസ്സേ സബ്ബലോകഗ്ഗഹണേ പത്തേ "സഗ്ഗേസു വാ"തി പരതോ വുത്തത്താ ഠപേത്വാ മനുസ്സേ ച സഗ്ഗേ ച അവസേസാനം നാഗസുപണ്ണാദീനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. ഏവം ഇമേഹി ദ്വീഹി പദേഹി യം മനുസ്സാനം വോഹാരൂപഗം അലങ്കാരപരിഭോഗൂപഗഞ്ച ജാതരൂപരജതമുത്താമണിവേളുരിയപവാളലോഹിതങ്കമസാരഗല്ലാദികം, യഞ്ച മുത്താമണിവാലുകത്ഥതായ ഭൂമിയാ രതനമയവിമാനേസു അനേകയോജനസതവിത്ഥതേസു ഭവനേസു ഉപ്പന്നാനം നാഗസുപണ്ണാദീനം വിത്തം, തം നിദ്ദിട്ഠം ഹോതി.

സഗ്ഗേസു വാതി കാമാവചരരൂപാവചരദേവലോകേസു. തേ ഹി സോഭനേന കമ്മേന അജീയന്തി ഗമ്മന്തീതി സഗ്ഗാ, സുട്ഠു വാ അഗ്ഗാതിപി സഗ്ഗാ. **യ**ന്തി യം സസ്സാമികം വാ അസ്സാമികം വാ. **രതന**ന്തി രതിം നയതി, വഹതി, ജനയതി, വഡ്ഢേതീതി രതനം, യംകിഞ്ചി ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘം അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം അനോമസത്തപരിഭോഗഞ്ച, തസ്സേതം അധിവചനം. യഥാഹ -

> "ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
> അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനം തേന വുച്ചതീ"തി.

പണീതന്തി ഉത്തമം, സേട്ഠം, അതപ്പകം. ഏവം ഇമിനാ ഗാഥാപദേന യം സഗ്ഗേസു അനേകയോജനസതപ്പമാണസബ്ബരതനമയവിമാനേസു സുധമ്മവേജയന്തപ്പഭുതീസു സസ്സാമികം, യഞ്ച ബുദ്ധുപ്പാദവിരഹേന അപായമേവ പരിപൂരേന്തേസു സത്തേസു സുഞ്ഞവിമാനപടിബദ്ധം അസ്സാമികം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി പഥവീമഹാസമുദ്ദഹിമവന്താദിനിസ്സിതം അസ്സാമികം രതനം, തം നിദ്ദിട്ഠം ഹോതി.

ന നോ സമം അത്ഥി തഥാഗതേനാതി **ന**-ഇതി പടിസേധേ, **നോ**-ഇതി അവധാരണേ. **സമ**ന്തി തുല്യം. **അത്ഥീ**തി വിജ്ജതി. **തഥാഗതേനാ**തി ബുദ്ധേന. കിം വുത്തം ഹോതി? യം ഏതം വിത്തഞ്ച രതനഞ്ച പകാസിതം, ഏത്ഥ ഏകമ്പി ബുദ്ധരതനേന സദിസം രതനം നേവത്ഥി. യമ്പി ഹി തം **ചിത്തീകതട്ഠേന രതനം,** സേയ്യഥിദം - രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ചക്കരതനം മണിരതനഞ്ച, യമ്ഹി ഉപ്പന്നേ മഹാജനോ ന അഞ്ഞത്ഥ ചിത്തീകാരം കരോതി, ന കോചി പുപ്ഫഗന്ധാദീനി ഗഹേത്വാ യക്ഖട്ഠാനം വാ ഭൂതട്ഠാനം വാ ഗച്ഛതി, സബ്ബോപി ജനോ ചക്കരതനമണിരതനമേവ ചിത്തിം കരോതി പൂജേതി, തം തം വരം പത്ഥേതി, പത്ഥിതപത്ഥിതഞ്ചസ്സ ഏകച്ചം സമിജ്ഝതി, തമ്പി രതനം ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി ചിത്തീകതട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. തഥാഗതേ ഹി ഉപ്പന്നേ യേ കേചി മഹേസക്ഖാ ദേവമനുസ്സാ, ന തേ അഞ്ഞത്ര ചിത്തീകാരം കരോന്തി, ന കഞ്ചി അഞ്ഞം പൂജേന്തി. തഥാ ഹി ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി സിനേരുമത്തേന രതനദാമേന തഥാഗതം പൂജേസി, യഥാബലഞ്ച അഞ്ഞേ ദേവാ മനുസ്സാ ച ബിമ്ബിസാരകോസലരാജഅനാഥപിണ്ഡികാദയോ. പരിനിബ്ബുതമ്പി ച ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ ഛന്നവുതികോടിധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ അസോകമഹാരാജാ സകലജമ്ബുദീപേ ചതുരാസീതി വിഹാരസഹസ്സാനി പതിട്ഠാപേസി, കോ പന വാദോ അഞ്ഞേസം ചിത്തീകാരാനം. അപിച കസ്സഞ്ഞസ്സ പരിനിബ്ബുതസ്സാപി ജാതിബോധിധമ്മചക്കപ്പവത്തനപരിനിബ്ബാനട്ഠാനാനി പടിമാചേതിയാദീനി വാ ഉദ്ദിസ്സ ഏവം ചിത്തീകാരഗരുകാരോ വത്തതി യഥാ ഭഗവതോ. ഏവം ചിത്തീകതട്ഠേനാപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

തഥാ യമ്പി തം **മഹഗ്ഘട്ഠേന രതനം,** സേയ്യഥിദം - കാസികം വത്ഥം. യഥാഹ - "ജിണ്ണമ്പി, ഭിക്ഖവേ, കാസികം വത്ഥം വണ്ണവന്തഞ്ചേവ ഹോതി സുഖസമ്ഫസ്സഞ്ച മഹഗ്ഘഞ്ചാ"തി, തമ്പി ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി മഹഗ്ഘട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. തഥാഗതോ ഹി യേസം പംസുകമ്പി പടിഗ്ഗണ്ഹാതി, തേസം തം മഹപ്ഫലം ഹോതി മഹാനിസംസം, സേയ്യഥാപി അസോകസ്സ രഞ്ഞോ. ഇദമസ്സ

മഹഗ്ഘതായ. ഏവം മഹഗ്ഘതാവചനേ ചേത്ഥ ദോസാഭാവസാധകം ഇദം താവ സുത്തപദം വേദിതബ്ബം -

> ‘‘യേസം ഖോ പന സോ പടിഗ്ഗണ്ഹാതി ചീവരപിണ്ഡപാതസേനാസനഗിലാനപ്പച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം, തേസം തം മഹപ്ഫലം ഹോതി മഹാനിസംസം. ഇദമസ്സ മഹഗ്ഘതായ വദാമി. സേയ്യഥാപി തം, ഭിക്ഖവേ, കാസികം വത്ഥം മഹഗ്ഘം, തഥൂപമാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഇമം പുഗ്ഗലം വദാമീ’’തി (അം॰ നി॰ ൩.൧൦൦).

ഏവം മഹഗ്ഘട്ഠേനാപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

തഥാ യമ്പി തം **അതുലട്ഠേന രതനം**. സേയ്യഥിദം - രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ **ചക്കരതനം** ഉപ്പജ്ജതി ഇന്ദനീലമണിമയനാഭി സത്തരതനമയസഹസ്സാരം പവാളമയനേമി, രത്തസുവണ്ണമയസന്ധി, യസ്സ ദസന്നം ദസന്നം അരാനം ഉപരി ഏകം മുണ്ഡാരം ഹോതി വാതം ഗഹേത്വാ സദ്ദകരണത്ഥം, യേന കതോ സദ്ദോ സുകുസലപ്പതാളിതപഞ്ചങ്ഗികതൂരിയസദ്ദോ വിയ ഹോതി. യസ്സ നാഭിയാ ഉഭോസു പസ്സേസു ദ്വേ സീഹമുഖാനി ഹോന്തി, അബ്ഭന്തരം സകടചക്കസ്സേവ സുസിരം, തസ്സ കത്താ വാ കാരേതാ വാ നത്ഥി, കമ്മപച്ചയേന ഉതുതോ സമുട്ഠാതി. യം രാജാ ദസവിധം ചക്കവത്തിവത്തം പൂരേത്വാ തദഹുപോസഥേ പന്നരസേ പുണ്ണമദിവസേ സീസംന്ഹാതോ ഉപോസഥികോ ഉപരിപാസാദവരഗതോ സീലാനി സോധേന്തോ നിസിന്നോ പുണ്ണചന്ദം വിയ സൂരിയം വിയ ച ഉട്ഠേന്തം പസ്സതി, യസ്സ ദ്വാദസയോജനതോ സദ്ദോ സുയ്യതി, യോജനതോ വണ്ണോ ദിസ്സതി, യം മഹാജനേന ‘‘ദുതിയോ മഞ്ഞേ ചന്ദോ സൂരിയോ വാ ഉട്ഠിതോ’’തി അതിവിയ കോതൂഹലജാതേന ദിസ്സമാനം നഗരസ്സ ഉപരി ആഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ അന്തേപുരസ്സ പാചീനപസ്സേ നാതിഉച്ചം നാതിനീചം ഹുത്വാ മഹാജനസ്സ ഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി പൂജേതും യുത്തട്ഠാനേ അക്ഖാഹതം വിയ തിട്ഠതി.

തദേവ അനുബന്ധമാനം **ഹത്ഥിരതനം** ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബസേതോ രത്തപാദോ സത്തപ്പതിട്ഠോ ഇദ്ധിമാ വേഹാസങ്ഗമോ ഉപോസഥകുലാ വാ ഛദ്ദന്തകുലാ വാ ആഗച്ഛതി. ഉപോസഥകുലാ ആഗച്ഛന്തോ ഹി സബ്ബജേട്ഠോ ആഗച്ഛതി, ഛദ്ദന്തകുലാ സബ്ബകനിട്ഠോ സിക്ഖിതസിക്ഖോ ദമഥൂപേതോ. സോ ദ്വാദസയോജനം പരിസം ഗഹേത്വാ സകലജമ്ബുദീപം അനുസംയായിത്വാ പുരേപാതരാസമേവ സകം രാജധാനിം ആഗച്ഛതി.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **അസ്സരതനം** ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബസേതോ രത്തപാദോ കാകസീസോ മുഞ്ജകേസോ വലാഹകസ്സ രാജകുലാ ആഗച്ഛതി. സേസമേത്ഥ ഹത്ഥിരതനസദിസമേവ.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **മണിരതനം** ഉപ്പജ്ജതി. സോ ഹോതി മണി വേളുരിയോ സുഭോ ജാതിമാ അട്ഠംസോ സുപരികമ്മകതോ ആയാമതോ ചക്കനാഭിസദിസോ, വേപുല്ലപബ്ബതാ ആഗച്ഛതി, സോ ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതേപി അന്ധകാരേ രഞ്ഞോ ധജഗ്ഗതോ യോജനം ഓഭാസേതി, യസ്സോഭാസേന മനുസ്സാ ‘‘ദിവാ’’തി മഞ്ഞമാനാ കമ്മന്തേ പയോജേന്തി, അന്തമസോ കുന്ഥകിപില്ലികം ഉപാദായ പസ്സന്തി.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **ഇത്ഥിരതനം** ഉപ്പജ്ജതി. പകതിഅഗ്ഗമഹേസീ വാ ഹോതി, ഉത്തരകുരുതോ വാ ആഗച്ഛതി മദ്ദരാജകുലതോ വാ, അതിദീഘാദിഛദോസവിവജ്ജിതാ അതിക്കന്താ മാനുസം വണ്ണം അപ്പത്താ ദിബ്ബം വണ്ണം, യസ്സാ രഞ്ഞോ സീതകാലേ ഉണ്ഹാനി ഗത്താനി ഹോന്തി, ഉണ്ഹകാലേ സീതാനി, സതധാ ഫോടിതതൂലപിചുനോ വിയ സമ്ഫസ്സോ ഹോതി, കായതോ ചന്ദനഗന്ധോ വായതി, മുഖതോ ഉപ്പലഗന്ധോ, പുബ്ബുട്ഠായിതാദിഅനേകഗുണസമന്നാഗതാ ച ഹോതി.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **ഗഹപതിരതനം** ഉപ്പജ്ജതി രഞ്ഞോ പകതികമ്മകരോ സേട്ഠി, യസ്സ ചക്കരതനേ ഉപ്പന്നമത്തേ ദിബ്ബം ചക്ഖു പാതുഭവതി, യേന സമന്തതോ യോജനമത്തേ നിധിം പസ്സതി സസ്സാമികമ്പി അസ്സാമികമ്പി. സോ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ പവാരേതി ‘‘അപ്പോസ്സുക്കോ ത്വം, ദേവ, ഹോഹി, അഹം തേ ധനേന ധനകരണീയം കരിസ്സാമീ’’തി.

തമ്പി അനുബന്ധമാനം **പരിണായകരതനം** ഉപ്പജ്ജതി രഞ്ഞോ പകതിജേട്ഠപുത്തോ, ചക്കരതനേ ഉപ്പന്നമത്തേ അതിരേകപഞ്ഞാവേയ്യത്തിയേന സമന്നാഗതോ ഹോതി, ദ്വാദസയോജനായ പരിസായ ചേതസാ ചിത്തം പരിജാനിത്വാ നിഗ്ഗഹപഗ്ഗഹസമത്ഥോ ഹോതി. സോ രാജാനം ഉപസങ്കമിത്വാ പവാരേതി - "അപ്പോസ്സുക്കോ ത്വം, ദേവ, ഹോഹി, അഹം തേ രജ്ജം അനുസാസിസ്സാമീ"തി. യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം അതുലട്ഠേന രതനം, യസ്സ ന സക്കാ തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ അഗ്ഘോ കാതും "സതം വാ സഹസ്സം വാ അഗ്ഘതി കോടിം വാ"തി. തത്ഥ ഏകരതനമ്പി ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി അതുലട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. തഥാഗതോ ഹി ന സക്കാ സീലതോ വാ സമാധിതോ വാ പഞ്ഞാദീനം വാ അഞ്ഞതരതോ കേനചി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ "ഏത്തകഗുണോ വാ ഇമിനാ സമോ വാ സപ്പടിഭാഗോ വാ"തി പരിച്ഛിന്ദിതും. ഏവം അതുലട്ഠേനാപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

തഥാ യമ്പി തം **ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേന രതനം**. സേയ്യഥിദം - ദുല്ലഭപാതുഭാവോ രാജാ ചക്കവത്തി ചക്കാദീനി ച തസ്സ രതനാനി, തമ്പി ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം, കുതോ ചക്കവത്തിആദീനം രതനത്തം, യാനി ഏകസ്മിംയേവ കപ്പേ അനേകാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. യസ്മാ പന അസങ്ഖ്യേയ്യേപി കപ്പേ തഥാഗതസുഞ്ഞോ ലോകോ ഹോതി, തസ്മാ തഥാഗതോ ഏവ കദാചി കരഹചി ഉപ്പജ്ജനതോ ദുല്ലഭദസ്സനോ. വുത്തം ചേതം ഭഗവതാ പരിനിബ്ബാനസമയേ -

> "ദേവതാ, ആനന്ദ, ഉജ്ഝായന്തി - 'ദൂരാ ച വതമ്ഹ ആഗതാ തഥാഗതം ദസ്സനായ, കദാചി കരഹചി തഥാഗതാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജന്തി അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, അജ്ജേവ രത്തിയാ പച്ഛിമേ യാമേ തഥാഗതസ്സ പരിനിബ്ബാനം ഭവിസ്സതി, അയഞ്ച മഹേസക്ഖോ ഭിക്ഖു ഭഗവതോ പുരതോ ഠിതോ ഓവാരേന്തോ, ന മയം ലഭാമ പച്ഛിമേ കാലേ തഥാഗതം ദസ്സനായാ'"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൦).

ഏവം ദുല്ലഭദസ്സനട്ഠേനപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

തഥാ യമ്പി തം **അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേന രതനം**. സേയ്യഥിദം - രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ചക്കരതനാദി. തഞ്ഹി കോടിസതസഹസ്സധനാനമ്പി സത്തഭൂമികപാസാദവരതലേ വസന്താനമ്പി ചണ്ഡാലവേനനേസാദരഥകാരപുക്കുസാദീനം നീചകുലികാനം ഓമകപുരിസാനം സുപിനന്തേപി പരിഭോഗത്ഥായ ന നിബ്ബത്തതി. ഉഭതോ സുജാതസ്സ പന രഞ്ഞോ ഖത്തിയസ്സേവ പരിപൂരിതദസവിധചക്കവത്തിവത്തസ്സ പരിഭോഗത്ഥായ നിബ്ബത്തനതോ അനോമസത്തപരിഭോഗംയേവ ഹോതി, തമ്പി ബുദ്ധരതനേന സമം നത്ഥി. യദി ഹി അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. തഥാഗതോ ഹി ലോകേ അനോമസത്തസമ്മതാനമ്പി അനുപനിസ്സയസമ്പന്നാനം വിപരീതദസ്സനാനം പൂരണകസ്സപാദീനം ഛന്നം സത്ഥാരാനം അഞ്ഞേസഞ്ച ഏവരൂപാനം സുപിനന്തേപി അപരിഭോഗോ, ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാനം പന ചതുപ്പദായപി ഗാഥായ പരിയോസാനേ അരഹത്തമധിഗന്തും സമത്ഥാനം നിബ്ബേധികഞാണദസ്സനാനം ബാഹിയദാരുചീരിയപ്പഭുതീനം അഞ്ഞേസഞ്ച മഹാകുലപ്പസുതാനം മഹാസാവകാനം പരിഭോഗോ. തേ ഹി തം ദസ്സനാനുത്തരിയസവനാനുത്തരിയപാരിചരിയാനുത്തരിയാദീനി സാധേന്താ തഥാ തഥാ പരിഭുഞ്ജന്തി. ഏവം അനോമസത്തപരിഭോഗട്ഠേനാപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി.

യമ്പി തം അവിസേസതോ **രതിജനനട്ഠേന രതനം**. സേയ്യഥിദം - രഞ്ഞോ ചക്കവത്തിസ്സ ചക്കരതനം. തഞ്ഹി ദിസ്വാ രാജാ ചക്കവത്തി അത്തമനോ ഹോതി, ഏവമ്പി തം രഞ്ഞോ രതിം ജനേതി. പുന ചപരം രാജാ ചക്കവത്തി വാമേന ഹത്ഥേന സുവണ്ണഭിങ്കാരം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന ചക്കരതനം അബ്ഭുക്കിരതി "പവത്തതു ഭവം ചക്കരതനം, അഭിവിജിനാതു ഭവം ചക്കരതന"ന്തി. തതോ ചക്കരതനം പഞ്ചങ്ഗികം വിയ തൂരിയം മധുരസ്സരം നിച്ഛരന്തം ആകാസേന പുരത്ഥിമം ദിസം ഗച്ഛതി, അന്വദേവ രാജാ ചക്കവത്തി ചക്കാനുഭാവേന ദ്വാദസയോജനവിത്ഥിണ്ണായ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ നാതിഉച്ചം നാതിനീചം ഉച്ചരുക്ഖാനം ഹേട്ഠാഭാഗേന, നീചരുക്ഖാനം ഉപരിഭാഗേന, രുക്ഖേസു പുപ്ഫഫലപല്ലവാദിപണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ആഗതാനം ഹത്ഥതോ പണ്ണാകാരഞ്ച

ഗണ്ഹന്തോ "ഏഹി ഖോ മഹാരാജാ"തിഏവമാദിനാ പരമനിപച്ചകാരേന ആഗതേ പടിരാജാനോ "പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ"തിആദിനാ നയേന അനുസാസന്തോ ഗച്ഛതി. യത്ഥ പന രാജാ ഭുഞ്ജിതുകാമോ വാ ദിവാസേയ്യം വാ കപ്പേതുകാമോ ഹോതി, തത്ഥ ചക്കരതനം ആകാസാ ഓതരിത്വാ ഉദകാദിസബ്ബകിച്ചക്ഖമേ സമേ ഭൂമിഭാഗേ അക്ഖാഹതം വിയ തിട്ഠതി. പുന രഞ്ഞോ ഗമനചിത്തേ ഉപ്പന്നേ പുരിമനയേനേവ സദ്ദം കരോന്തം ഗച്ഛതി, യം സുത്വാ ദ്വാദസയോജനികാപി പരിസാ ആകാസേന ഗച്ഛതി. ചക്കരതനം അനുപുബ്ബേന പുരത്ഥിമം സമുദ്ദം അജ്ഝോഗാഹതി, തസ്മിം അജ്ഝോഗാഹന്തേ ഉദകം യോജനപ്പമാണം അപഗന്ത്വാ ഭിത്തീകതം വിയ തിട്ഠതി. മഹാജനോ യഥാകാമം സത്ത രതനാനി ഗണ്ഹാതി. പുന രാജാ സുവണ്ണഭിങ്കാരം ഗഹേത്വാ "ഇതോ പട്ഠായ മമ രജ്ജ"ന്തി ഉദകേന അബ്ഭുക്കിരിത്വാ നിവത്തതി. സേനാ പുരതോ ഹോതി, ചക്കരതനം പച്ഛതോ, രാജാ മജ്ഝേ. ചക്കരതനസ്സ ഓസക്കിതോസക്കിതട്ഠാനം ഉദകം പരിപൂരതി. ഏതേനേവ ഉപായേന ദക്ഖിണപച്ഛിമഉത്തരേപി സമുദ്ദേ ഗച്ഛതി.

ഏവം ചതുദ്ദിസം അനുസംയായിത്വാ ചക്കരതനം തിയോജനപ്പമാണം ആകാസം ആരോഹതി. തത്ഥ ഠിതോ രാജാ ചക്കരതനാനുഭാവേന വിജിതം പഞ്ചസതപരിത്തദീപപടിമണ്ഡിതം സത്തയോജനസഹസ്സപരിമണ്ഡലം പുബ്ബവിദേഹം, തഥാ അട്ഠയോജനസഹസ്സപരിമണ്ഡലം ഉത്തരകുരും, സത്തയോജനസഹസ്സപരിമണ്ഡലംയേവ അപരഗോയാനം, ദസയോജനസഹസ്സപരിമണ്ഡലം ജമ്ബുദീപഞ്ചാതി ഏവം ചതുമഹാദീപദ്വിസഹസ്സപരിത്തദീപപടിമണ്ഡിതം ഏകം ചക്കവാളം സുഫുല്ലപുണ്ഡരീകവനം വിയ ഓലോകേതി. ഏവം ഓലോകയതോ ചസ്സ അനപ്പികാ രതി ഉപ്പജ്ജതി. ഏവമ്പി തം ചക്കരതനം രഞ്ഞോ രതിം ജനേതി, തമ്പി ബുദ്ധരതനസമം നത്ഥി. യദി ഹി രതിജനനട്ഠേന രതനം, തഥാഗതോവ രതനം. കിം കരിസ്സതി ഏതം ചക്കരതനം? തഥാഗതോ ഹി യസ്സാ ദിബ്ബായ രതിയാ ചക്കരതനാദീഹി സബ്ബേഹിപി ജനിതാ ചക്കവത്തിരതി സങ്ഖമ്പി കലമ്പി കലഭാഗമ്പി ന ഉപേതി, തതോപി രതിതോ ഉത്തരിതരഞ്ച പണീതതരഞ്ച അത്തനോ ഓവാദപ്പതികരാനം അസങ്ഖ്യേയ്യാനമ്പി ദേവമനുസ്സാനം പഠമജ്ഝാനരതിം, ദുതിയതതിയചതുത്ഥപഞ്ചമജ്ഝാനരതിം, ആകാസാനഞ്ചായതനരതിം, വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനആകിഞ്ചഞ്ഞായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനരതിം, സോതാപത്തിമഗ്ഗരതിം, സോതാപത്തിഫലരതിം, സകദാഗാമിഅനാഗാമിഅരഹത്തമഗ്ഗഫലരതിഞ്ച ജനേതി. ഏവം രതിജനനട്ഠേനാപി തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥീതി.

അപിച രതനം നാമേതം ദുവിധം ഹോതി സവിഞ്ഞാണകം അവിഞ്ഞാണകഞ്ച. തത്ഥ അവിഞ്ഞാണകം ചക്കരതനം മണിരതനം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി അനിന്ദ്രിയബദ്ധം സുവണ്ണരജതാദി, സവിഞ്ഞാണകം ഹത്ഥിരതനാദി പരിണായകരതനപരിയോസാനം, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ഏവരൂപം ഇന്ദ്രിയബദ്ധം. ഏവം ദുവിധേ ചേത്ഥ സവിഞ്ഞാണകരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? യസ്മാ അവിഞ്ഞാണകം സുവണ്ണരജതമണിമുത്താദിരതനം, സവിഞ്ഞാണകാനം ഹത്ഥിരതനാദീനം അലങ്കാരത്ഥായ ഉപനീയതി.

സവിഞ്ഞാണകരതനമ്പി ദുവിധം തിരച്ഛാനഗതരതനം, മനുസ്സരതനഞ്ച. തത്ഥ മനുസ്സരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? യസ്മാ തിരച്ഛാനഗതരതനം മനുസ്സരതനസ്സ ഓപവയ്ഹം ഹോതി. മനുസ്സരതനമ്പി ദുവിധം ഇത്ഥിരതനം, പുരിസരതനഞ്ച. തത്ഥ പുരിസരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? യസ്മാ ഇത്ഥിരതനം പുരിസരതനസ്സ പരിചാരികത്തം ആപജ്ജതി. പുരിസരതനമ്പി ദുവിധം അഗാരികരതനം, അനഗാരികരതനഞ്ച. തത്ഥ അനഗാരികരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? യസ്മാ അഗാരികരതനേസു അഗ്ഗോ ചക്കവത്തീപി സീലാദിഗുണയുത്തം അനഗാരികരതനം പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ ഉപട്ഠഹിത്വാ പയിരുപാസിത്വാ ച ദിബ്ബമാനുസികാ സമ്പത്തിയോ പാപുണിത്വാ അന്തേ നിബ്ബാനസമ്പത്തിം പാപുണാതി.

ഏവം അനഗാരികരതനമ്പി ദുവിധം - അരിയപുഥുജ്ജനവസേന. അരിയരതനമ്പി ദുവിധം സേക്ഖാസേക്ഖവസേന. അസേക്ഖരതനമ്പി ദുവിധം സുക്ഖവിപസ്സകസമഥയാനികവസേന, സമഥയാനികരതനമ്പി ദുവിധം സാവകപാരമിപ്പത്തം,

അപ്പത്തഞ്ച. തത്ഥ സാവകപാരമിപ്പത്തം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? ഗുണമഹന്തതായ. സാവകപാരമിപ്പത്തരതനതോപി പച്ചേകബുദ്ധരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? ഗുണമഹന്തതായ. സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനസദിസാപി ഹി അനേകസതാ സാവകാ ഏകസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ഗുണാനം സതഭാഗമ്പി ന ഉപേന്തി. പച്ചേകബുദ്ധരതനതോപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധരതനം അഗ്ഗമക്ഖായതി. കസ്മാ? ഗുണമഹന്തതായ. സകലമ്പി ഹി ജമ്ബുദീപം പൂരേത്വാ പല്ലങ്കേന പല്ലങ്കം ഘട്ടേന്തോ നിസിന്നാ പച്ചേകബുദ്ധാ ഏകസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ ഗുണാനം നേവ സങ്ഖം ന കലം ന കലഭാഗം ഉപേന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ - ''യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സത്താ അപദാ വാ...പേ॰... തഥാഗതോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ''തിആദി (സം॰ നി॰ ൫.൱൩൯; അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ൫.൩൨; ഇതിവു॰ ൯൦). ഏവം കേനചിപി പരിയായേന തഥാഗതസമം രതനം നത്ഥി. തേനാഹ ഭഗവാ **''ന നോ സമം അത്ഥി തഥാഗതേനാ''**തി.

ഏവം ഭഗവാ ബുദ്ധരതനസ്സ അഞ്ഞേഹി രതനേഹി അസമതം വത്വാ ഇദാനി തേസം സത്താനം ഉപ്പന്നഉപദ്ദവവൂപസമനത്ഥം നേവ ജാതിം ന ഗോത്തം ന കോലപുത്തിയം ന വണ്ണപോക്ഖരതാദിം നിസ്സായ, അപിച ഖോ അവീചിമുപാദായ ഭവഗ്ഗപരിയന്തേ ലോകേ സീലസമാധിക്ഖന്ധാദീഹി ഗുണേഹി ബുദ്ധരതനസ്സ അസദിസഭാവം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **''ഇദമ്പി ബുദ്ധേ രതനം പണീതം, ഏതേന സച്ചേന സുവത്ഥി ഹോതൂ''**തി.

തസ്സത്ഥോ - **ഇദമ്പി** ഇധ വാ ഹുരം വാ സഗ്ഗേസു വാ യംകിഞ്ചി അത്ഥി വിത്തം വാ രതനം വാ, തേന സദ്ധിം തേഹി തേഹി ഗുണേഹി അസമത്താ **ബുദ്ധരതനം പണീതം**. യദി ഏതം സച്ചം, **ഏതേന സച്ചേന** ഇമേസം പാണീനം **സോത്ഥി ഹോതു,** സോഭനാനം അത്ഥിതാ ഹോതു, അരോഗതാ നിരുപദ്ദവതാതി. ഏത്ഥ ച യഥാ ''ചക്ഖും ഖോ, ആനന്ദ, സുഞ്ഞം അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ''തിഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൮൫) അത്തഭാവേന വാ അത്തനിയഭാവേന വാതി അത്ഥോ. ഇതരഥാ ഹി ചക്ഖു അത്താ വാ അത്തനിയം വാതി അപ്പടിസിദ്ധമേവ സിയാ. ഏവം **രതനം പണീത**ന്തി രതനത്തം പണീതം, രതനഭാവോ പണീതോതി അയമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇതരഥാ ഹി ബുദ്ധോ നേവ രതനന്തി സിജ്ഝേയ്യ. ന ഹി യത്ഥ രതനം അത്ഥി, തം രതനന്തി സിജ്ഝതി. യത്ഥ പന ചിത്തീകതാദിഅത്ഥസങ്ഖാതം യേന വാ തേന വാ വിധിനാ സമ്ബന്ധഗതം രതനത്തം അത്ഥി, യസ്മാ തം രതനത്തമുപാദായ രതനന്തി പഞ്ഞാപീയതി, തസ്മാ തസ്സ രതനത്തസ്സ അത്ഥിതായ രതനന്തി സിജ്ഝതി. അഥ വാ **ഇദമ്പി ബുദ്ധേ രതന**ന്തി ഇമിനാപി കാരണേന ബുദ്ധോവ രതനന്തി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. വുത്തമത്തായ ച ഭഗവതാ ഇമായ ഗാഥായ രാജകുലസ്സ സോത്ഥി ജാതാ, ഭയം വൂപസന്തം. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൨൫. ഏവം ബുദ്ധഗുണേന സച്ചം വത്വാ ഇദാനി നിബ്ബാനധമ്മഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **''ഖയം വിരാഗ''**ന്തി. തത്ഥ യസ്മാ നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ രാഗാദയോ ഖീണാ ഹോന്തി പരിക്ഖീണാ, യസ്മാ വാ തം തേസം അനുപ്പാദനിരോധക്ഖയമത്തം, യസ്മാ ച തം രാഗാദിവിയുത്തം സമ്പയോഗതോ ച ആരമ്മണതോ ച, യസ്മാ വാ തമ്ഹി സച്ഛികതേ രാഗാദയോ അച്ചന്തം വിരത്താ ഹോന്തി വിഗതാ വിദ്ധസ്താ , തസ്മാ **''ഖയ''**ന്തി ച **''വിരാഗ''**ന്തി ച വുച്ചതി. യസ്മാ പനസ്സ ന ഉപ്പാദോ പഞ്ഞായതി, ന വയോ ന ഠിതസ്സ അഞ്ഞഥത്തം, തസ്മാ തം ന ജായതി ന ജീയതി ന മീയതീതി കത്വാ **''അമത''**ന്തി വുച്ചതി, ഉത്തമട്ഠേന പന അതപ്പകട്ഠേന ച **പണീത**ന്തി. **യദജ്ഝഗാ**തി യം അജ്ഝഗാ വിന്ദി, പടിലഭി, അത്തനോ ഞാണബലേന സച്ഛാകാസി. **സക്യമുനീ**തി സക്യകുലപ്പസുതത്താ സക്യോ, മോനേയ്യധമ്മസമന്നാഗതത്താ മുനി, സക്യോ ഏവ മുനി സക്യമുനി. **സമാഹിതോ**തി അരിയമഗ്ഗസമാധിനാ സമാഹിതചിത്തോ. **ന തേന ധമ്മേന സമത്ഥി കിഞ്ചീ**തി തേന ഖയാദിനാമകേന സക്യമുനിനാ അധിഗതേന ധമ്മേന സമം കിഞ്ചി ധമ്മജാതം നത്ഥി. തസ്മാ സുത്തന്തരേപി വുത്തം ''യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ വാ അസങ്ഖതാ വാ, വിരാഗോ തേസം ധമ്മാനം അഗ്ഗമക്ഖായതീ''തിആദി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦).

ഏവം ഭഗവാ നിബ്ബാനധമ്മസ്സ അഞ്ഞേഹി ധമ്മേഹി അസമതം വത്വാ ഇദാനി തേസം സത്താനം ഉപ്പന്നഉപദ്ദവവൂപസമനത്ഥം ഖയവിരാഗാമതപണീതതാഗുണേഹി

നിബ്ബാനധമ്മരതനസ്സ അസദിസഭാവം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **“ഇദമ്പി ധമ്മേ രതനം പണീതം ഏതേന സച്ചേന സുവത്ഥി ഹോതൂ”**തി. തസ്സത്ഥോ പുരിമഗാഥായ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൨൮. ഏവം നിബ്ബാനധമ്മഗുണേന സച്ചം വത്വാ ഇദാനി മഗ്ഗധമ്മഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **“യം ബുദ്ധസേട്ഠോ”**തി. തത്ഥ “ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീ”തിആദിനാ (മഹാനി॰ ൧൯൨; ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൯൭; പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൨) നയേന ബുദ്ധോ, ഉത്തമോ പസംസനീയോ ചാതി സേട്ഠോ, ബുദ്ധോ ച സോ സേട്ഠോ ചാതി **ബുദ്ധസേട്ഠോ**. അനുബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസങ്ഖാതേസു വാ ബുദ്ധേസു സേട്ഠോതി ബുദ്ധസേട്ഠോ. സോ ബുദ്ധസേട്ഠോ **യം പരിവണ്ണയീ,** “അട്ഠങ്ഗികോ ച മഗ്ഗാനം, ഖേമം നിബ്ബാനപ്പത്തിയാ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൨൧൫) ച “അരിയം വോ, ഭിക്ഖവേ, സമ്മാസമാധിം ദേസേസ്സാമി സഉപനിസം സപരിക്ഖാര”ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൬) ച ഏവമാദിനാ നയേന തത്ഥ തത്ഥ പസംസി പകാസയി. **സുചി**ന്തി കിലേസമലസമുച്ഛേദകരണതോ അച്ചന്തവോദാനം. **സമാധിമാനന്തരികഞ്ഞമാഹൂ**തി യഞ്ച അത്തനോ പവത്തിസമനന്തരം നിയമേനേവ ഫലദാനതോ “ആനന്തരികസമാധീ”തി ആഹു. ന ഹി മഗ്ഗസമാധിമ്ഹി ഉപ്പന്നേ തസ്സ ഫലുപ്പത്തിനിസേധകോ കോചി അന്തരായോ അത്ഥി. യഥാഹ -

> “അയഞ്ച പുഗ്ഗലോ സോതാപത്തിഫലസച്ഛികിരിയായ പടിപന്നോ അസ്സ, കപ്പസ്സ ച ഉഡ്ഡയ്ഹനവേലാ അസ്സ, നേവ താവ കപ്പോ ഉഡ്ഡയ്ഹേയ്യ, യാവായം പുഗ്ഗലോ ന സോതാപത്തിഫലം സച്ഛികരോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ ഠിതകപ്പീ. സബ്ബേപി മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലാ ഠിതകപ്പിനോ”തി (പു॰ പ॰ ൧൭).

സമാധിനാ തേന സമോ ന വിജ്ജതീതി തേന ബുദ്ധസേട്ഠപരിവണ്ണിതേന സുചിനാ ആനന്തരികസമാധിനാ സമോ രൂപാവചരസമാധി വാ അരൂപാവചരസമാധി വാ കോചി ന വിജ്ജതി. കസ്മാ? തേസം ഭാവിതത്താ തത്ഥ തത്ഥ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പന്നസ്സാപി പുന നിരയാദീസു ഉപ്പത്തിസമ്ഭവതോ, ഇമസ്സ ച അരഹത്തസമാധിസ്സ ഭാവിതത്താ അരിയപുഗ്ഗലസ്സ സബ്ബുപ്പത്തിസമുഗ്ഘാതസമ്ഭവതോ. തസ്മാ സുത്തന്തരേപി വുത്തം “യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ സങ്ഖതാ, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതീ”തിആദി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ഇതിവു॰ ൯൦).

ഏവം ഭഗവാ ആനന്തരികസമാധിസ്സ അഞ്ഞേഹി സമാധീഹി അസമതം വത്വാ ഇദാനി പുരിമനയേനേവ മഗ്ഗധമ്മരതനസ്സ അസദിസഭാവം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **“ഇദമ്പി ധമ്മേ…പേ॰… ഹോതൂ”**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൨൯. ഏവം മഗ്ഗധമ്മഗുണേനാപി സച്ചം വത്വാ ഇദാനി സങ്ഘഗുണേനാപി വത്തുമാരദ്ധോ **“യേ പുഗ്ഗലാ”**തി. തത്ഥ **യേ**തി അനിയമേത്വാ ഉദ്ദേസോ. **പുഗ്ഗലാ**തി സത്താ. **അട്ഠാ**തി തേസം ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേ ഹി ചത്താരോ ച പടിപന്നാ ചത്താരോ ച ഫലേ ഠിതാതി അട്ഠ ഹോന്തി. **സതം പസത്ഥാ**തി സപ്പുരിസേഹി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകേഹി അഞ്ഞേഹി ച ദേവമനുസ്സേഹി പസത്ഥാ. കസ്മാ? സഹജാതസീലാദിഗുണയോഗാ. തേസഞ്ഹി ചമ്പകവകുലകുസുമാദീനം സഹജാതവണ്ണഗന്ധാദയോ വിയ സഹജാതസീലസമാധിആദയോ ഗുണാ. തേന തേ വണ്ണഗന്ധാദിസമ്പന്നാനി വിയ പുപ്ഫാനി ദേവമനുസ്സാനം സതം പിയാ മനാപാ പസംസനീയാ ച ഹോന്തി. തേന വുത്തം “യേ പുഗ്ഗലാ അട്ഠസതം പസത്ഥാ”തി.

അഥ വാ **യേ**തി അനിയമേത്വാ ഉദ്ദേസോ. **പുഗ്ഗലാ**തി സത്താ. **അട്ഠസത**ന്തി തേസം ഗണനപരിച്ഛേദോ. തേ ഹി ഏകബീജീ കോലംകോലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോതി തയോ സോതാപന്നാ, കാമരൂപാരൂപഭവേസു അധിഗതപ്ഫലാ തയോ സകദാഗാമിനോ, തേ സബ്ബേപി ചതുന്നം പടിപദാനം വസേന ചതുവീസതി, അന്തരാപരിനിബ്ബായീ, ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ, സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ, അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ, ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീതി, അവിഹേസു പഞ്ച, തഥാ അതപ്പസുദസ്സസുദസ്സീസു. അകനിട്ഠേസു പന

ഉദ്ധംസോതവജ്ജാ ചത്താരോതി ചതുവീസതി അനാഗാമിനോ, സുക്ഖവിപസ്സകോ സമഥയാനികോതി ദ്വേ അരഹന്തോ, ചത്താരോ മഗ്ഗട്ഠാതി ചതുപഞ്ഞാസ. തേ സബ്ബേപി സദ്ധാധുരപഞ്ഞാധുരാനം വസേന ദിഗുണാ ഹുത്വാ അട്ഠസതം ഹോന്തി. സേസം വുത്തനയമേവ.

ചത്താരി ഏതാനി യുഗാനി ഹോന്തീതി തേ സബ്ബേപി അട്ഠ വാ അട്ഠസതം വാതി വിത്ഥാരവസേന ഉദ്ദിട്ഠപുഗ്ഗലാ, സങ്ഖേപവസേന സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠോ ഫലട്ഠോതി ഏകം യുഗം, ഏവം യാവ അരഹത്തമഗ്ഗട്ഠോ ഫലട്ഠോതി ഏകം യുഗന്തി ചത്താരി യുഗാനി ഹോന്തി. **തേ ദക്ഖിണേയ്യാ**തി ഏത്ഥ **തേ**തി പുബ്ബേ അനിയമേത്വാ ഉദ്ദിട്ഠാനം നിയമേത്വാ നിദ്ദേസോ. യേ പുഗ്ഗലാ വിത്ഥാരവസേന അട്ഠ വാ അട്ഠസതം വാ, സങ്ഖേപവസേന ചത്താരി യുഗാനി ഹോന്തീതി വുത്താ, സബ്ബേപി തേ ദക്ഖിണം അരഹന്തീതി ദക്ഖിണേയ്യാ. ദക്ഖിണാ നാമ കമ്മഞ്ച കമ്മവിപാകഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ ''ഏസ മേ ഇദം വേജ്ജകമ്മം വാ ജങ്ഘപേസനികം വാ കരിസ്സതീ''തി ഏവമാദീനി അനപേക്ഖിത്വാ ദീയമാനോ ദേയ്യധമ്മോ, തം അരഹന്തി നാമ സീലാദിഗുണയുത്താ പുഗ്ഗലാ. ഇമേ ച താദിസാ, തേന വുച്ചന്തി തേ ''ദക്ഖിണേയ്യാ''തി.

സുഗതസ്സ സാവകാതി ഭഗവാ സോഭനേന ഗമനേന യുത്തത്താ, സോഭനഞ്ച ഠാനം ഗതത്താ, സുട്ഠു ച ഗതത്താ സുട്ഠു ഏവ ച ഗദത്താ സുഗതോ, തസ്സ സുഗതസ്സ. സബ്ബേപി തേ വചനം സുണന്തീതി സാവകാ. കാമഞ്ച അഞ്ഞേപി സുണന്തി, ന പന സുത്വാ കത്തബ്ബകിച്ചം കരോന്തി. ഇമേ പന സുത്വാ കത്തബ്ബം ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തിം കത്വാ മഗ്ഗഫലാനി പത്താ, തസ്മാ ''സാവകാ''തി വുച്ചന്തി. **ഏതേസു ദിന്നാനി മഹപ്ഫലാനീ**തി ഏതേസു സുഗതസാവകേസു അപ്പകാനിപി ദാനാനി ദിന്നാനി പടിഗ്ഗാഹകതോ ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിഭാവം ഉപഗതത്താ മഹപ്ഫലാനി ഹോന്തി. തസ്മാ സുത്തന്തരേപി വുത്തം -

> ''യാവതാ, ഭിക്ഖവേ, സങ്ഘാ വാ ഗണാ വാ, തഥാഗതസാവകസങ്ഘോ തേസം അഗ്ഗമക്ഖായതി, യദിദം ചത്താരി പുരിസയുഗാനി അട്ഠ പുരിസപുഗ്ഗലാ, ഏസ ഭഗവതോ സാവകസങ്ഘോ...പേ॰... അഗ്ഗോ വിപാകോ ഹോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൩൪; ൫.൩൨; ഇതിവു॰ ൯൦).

ഏവം ഭഗവാ സബ്ബേസമ്പി മഗ്ഗട്ഠഫലട്ഠാനം വസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **''ഇദമ്പി സങ്ഘേ''**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൩. ഏവം മഗ്ഗട്ഠഫലട്ഠാനം വസേന സങ്ഘഗുണേന സച്ചം വത്വാ ഇദാനി തതോ ഏകച്ചിയാനം ഫലസമാപത്തിസുഖമനുഭവന്താനം ഖീണാസവപുഗ്ഗലാനംയേവ ഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **''യേ സുപ്പയുത്താ''**തി. തത്ഥ **യേ**തി അനിയമിതുദ്ദേസവചനം. **സുപ്പയുത്താ**തി സുട്ഠു പയുത്താ, അനേകവിഹിതം അനേസനം പഹായ സുദ്ധാജീവിതം നിസ്സായ വിപസ്സനായ അത്താനം പയുഞ്ജിതുമാരദ്ധാതി അത്ഥോ. അഥ വാ **സുപ്പയുത്താ**തി പരിസുദ്ധകായവചീപയോഗസമന്നാഗതാ. തേന തേസം സീലക്ഖന്ധം ദസ്സേതി. **മനസാ ദള്ഹേനാ**തി ദള്ഹേന മനസാ, ഥിരസമാധിയുത്തേന ചേതസാതി അത്ഥോ. തേന തേസം സമാധിക്ഖന്ധം ദസ്സേതി. **നിക്കാമിനോ**തി കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖാ ഹുത്വാ പഞ്ഞാധുരേന വീരിയേന സബ്ബകിലേസേഹി കതനിക്കമനാ. തേന തേസം വീരിയസമ്പന്നം പഞ്ഞാക്ഖന്ധം ദസ്സേതി.

ഗോതമസാസനമ്ഹീതി ഗോത്തതോ ഗോതമസ്സ തഥാഗതസ്സേവ സാസനമ്ഹി. തേന ഇതോ ബഹിദ്ധാ നാനപ്പകാരമ്പി അമരതപം കരോന്താനം സുപ്പയോഗാദിഗുണാഭാവതോ കിലേസേഹി നിക്കമനാഭാവം ദീപേതി. **തേ**തി പുബ്ബേ ഉദ്ദിട്ഠാനം നിദ്ദേസവചനം. **പത്തിപത്താ**തി ഏത്ഥ പത്തബ്ബാതി പത്തി, പത്തബ്ബാ നാമ പത്തും അരഹാ, യം പത്വാ അച്ചന്തയോഗക്ഖേമിനോ ഹോന്തി, അരഹത്തഫലസ്സേതം അധിവചനം, തം പത്തിം പത്താതി പത്തിപത്താ. **അമത**ന്തി നിബ്ബാനം. **വിഗയ്ഹാ**തി ആരമ്മണവസേന

വിഗാഹിത്വാ. **ലദ്ധാ**തി ലഭിത്വാ. **മുധാ**തി അബ്യയേന കാകണികമത്തമ്പി ബ്യയം അകത്വാ. **നിബ്ബുതി**ന്തി പടിപ്പസ്സദ്ധകിലേസദരഥം ഫലസമാപത്തിം. **ഭുഞ്ജമാനാ**തി അനുഭവമാനാ. കിം വുത്തം ഹോതി? യേ ഇമസ്മിം ഗോതമസാസനമ്ഹി സീലസമ്പന്നത്താ സുപ്പയുത്താ, സമാധിസമ്പന്നത്താ മനസാ ദള്ഹേന, പഞ്ഞാസമ്പന്നത്താ നിക്കാമിനോ, തേ ഇമായ സമ്മാപടിപദായ അമതം വിഗയ്ഹ മുധാ ലദ്ധാ ഫലസമാപത്തിസഞ്ഞിതം നിബ്ബുതിം ഭുഞ്ജമാനാ പത്തിപത്താ നാമ ഹോന്തീതി.

ഏവം ഭഗവാ ഫലസമാപത്തിസുഖമനുഭവന്താനം ഖീണാസവപുഗ്ഗലാനംയേവ വസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൩൯. ഏവം ഖീണാസവപുഗ്ഗലാനം ഗുണേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി ബഹുജനപച്ചക്ഖേന സോതാപന്നസ്സേവ ഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"യഥിന്ദഖീലോ"**തി. തത്ഥ **യഥാ**തി ഉപമാവചനം. **ഇന്ദഖീലോ**തി നഗരദ്വാരനിവാരണത്ഥം ഉമ്മാരബ്ഭന്തരേ അട്ഠ വാ ദസ വാ ഹത്ഥേ പഥവിം ഖണിത്വാ ആകോടിതസ്സ സാരദാരുമയഥമ്ഭസ്സേതം അധിവചനം. **പഥവി**ന്തി ഭൂമിം. **സിതോ**തി അന്തോ പവിസിത്വാ നിസ്സിതോ. **സിയാ**തി ഭവേയ്യ. **ചതുബ്ഭി വാതേഹീ**തി ചതൂഹി ദിസാഹി ആഗതവാതേഹി. **അസമ്പകമ്പിയോ**തി കമ്പേതും വാ ചാലേതും വാ അസക്കുണേയ്യോ. **തഥൂപമ**ന്തി തഥാവിധം. **സപ്പുരിസ**ന്തി ഉത്തമപുരിസം. **വദാമീ**തി ഭണാമി. **യോ അരിയസച്ചാനി അവേച്ച പസ്സതീ**തി യോ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി പഞ്ഞായ അജ്ഝോഗാഹേത്വാ പസ്സതി. തത്ഥ അരിയസച്ചാനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാനി.

അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - യഥാ ഹി ഇന്ദഖീലോ ഗമ്ഭീരനേമതായ പഥവിസ്സിതോ ചതുബ്ഭി വാതേഹി അസമ്പകമ്പിയോ സിയാ, ഇമമ്പി സപ്പുരിസം തഥൂപമമേവ വദാമി, യോ അരിയസച്ചാനി അവേച്ച പസ്സതി. കസ്മാ? യസ്മാ സോപി ഇന്ദഖീലോ വിയ ചതൂഹി വാതേഹി സബ്ബതിത്ഥിയവാദവാതേഹി അസമ്പകമ്പിയോ ഹോതി, തമ്ഹാ ദസ്സനാ കേനചി കമ്പേതും വാ ചാലേതും വാ അസക്കുണേയ്യോ. തസ്മാ സുത്തന്തരേപി വുത്തം -

> ''സേയ്യഥാപി , ഭിക്ഖവേ, അയോഖീലോ വാ ഇന്ദഖീലോ വാ ഗമ്ഭീരനേമോ സുനിഖാതോ അചലോ അസമ്പകമ്പീ, പുരത്ഥിമായ ചേപി ദിസായ ആഗച്ഛേയ്യ ഭുസാ വാതവുട്ഠി, നേവ നം സങ്കമ്പേയ്യ ന സമ്പകമ്പേയ്യ ന സമ്പചാലേയ്യ. പച്ഛിമായ...പേ॰... ദക്ഖിണായ... ഉത്തരായ ചേപി...പേ॰... ന സമ്പചാലേയ്യ. തം കിസ്സ ഹേതു? ഗമ്ഭീരത്താ, ഭിക്ഖവേ, നേമസ്സ സുനിഖാതത്താ ഇന്ദഖീലസ്സ. ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യേ ച ഖോ കേചി സമണാ വാ ബ്രാഹ്മണാ വാ 'ഇദം ദുക്ഖന്തി...പേ॰... പടിപദാ'തി യഥാഭൂതം പജാനന്തി, തേ ന അഞ്ഞസ്സ സമണസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ വാ മുഖം ഓലോകേന്തി 'അയം നൂന ഭവം ജാനം ജാനാതി പസ്സം പസ്സതീ'തി. തം കിസ്സ ഹേതു? സുദിട്ഠത്താ, ഭിക്ഖവേ, ചതുന്നം അരിയസച്ചാന''ന്തി (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൦൯).

ഏവം ഭഗവാ ബഹുജനപച്ചക്ഖസ്സ സോതാപന്നസ്സേവ വസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൩൦. ഏവം അവിസേസതോ സോതാപന്നസ്സ ഗുണേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി യേ തേ തയോ സോതാപന്നാ ഏകബീജീ കോലംകോലോ സത്തക്ഖത്തുപരമോതി. യഥാഹ -

> ''ഇധേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ തിണ്ണം സംയോജനാനം പരിക്ഖയാ സോതാപന്നോ ഹോതി...പേ॰... സോ ഏകംയേവ ഭവം നിബ്ബത്തിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം ഏകബീജീ. തഥാ ദ്വേ വാ തീണി വാ കുലാനി സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ

ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം കോലംകോലോ. തഥാ സത്തക്ഖത്തും ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സന്ധാവിത്വാ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം സത്തക്ഖത്തുപരമോ''തി (പു॰ പ॰ ൩൧-൩൩).

തേസം സബ്ബകനിട്ഠസ്സ സത്തക്ഖത്തുപരമസ്സ ഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"യേ അരിയസച്ചാനീ"**തി. തത്ഥ **യേ അരിയസച്ചാനീ**തി ഏതം വുത്തനയമേവ. **വിഭാവയന്തീ**തി പഞ്ഞാഓഭാസേന സച്ചപടിച്ഛാദകം കിലേസന്ധകാരം വിധമിത്വാ അത്തനോ പകാസാനി പാകടാനി കരോന്തി. **ഗമ്ഭീരപഞ്ഞേനാ**തി അപ്പമേയ്യപഞ്ഞതായ സദേവകസ്സപി ലോകസ്സ ഞാണേന അലബ്ഭനേയ്യപതിട്ഠപഞ്ഞേന, സബ്ബഞ്ഞുനാതി വുത്തം ഹോതി. **സുദേസിതാനീ**തി സമാസബ്യാസസാകല്യവേകല്യാദീഹി തേഹി തേഹി നയേഹി സുട്ഠു ദേസിതാനി. **കിഞ്ചാപി തേ ഹോന്തി ഭുസം പമത്താ**തി തേ വിഭാവിതഅരിയസച്ചാ പുഗ്ഗലാ കിഞ്ചാപി ദേവരജ്ജചക്കവത്തിരജ്ജാദിപ്പമാദട്ഠാനം ആഗമ്മ ഭുസം പമത്താ ഹോന്തി, തഥാപി സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധാ ഠപേത്വാ സത്ത ഭവേ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും നാമഞ്ച രൂപഞ്ച , തേസം നിരുദ്ധത്താ അത്ഥങ്ഗതത്താ ന അട്ഠമം ഭവം ആദിയന്തി, സത്തമഭവേ ഏവ പന വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അരഹത്തം പാപുണന്തീതി.

ഏവം ഭഗവാ സത്തക്ഖത്തുപരമവസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൩൩. ഏവം സത്തക്ഖത്തുപരമസ്സ അട്ഠമം ഭവം അനാദിയനഗുണേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി തസ്സേവ സത്ത ഭവേ ആദിയതോപി അഞ്ഞേഹി അപ്പഹീനഭവാദാനേഹി പുഗ്ഗലേഹി വിസിട്ഠേന ഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"സഹാവസ്സാ"**തി. തത്ഥ **സഹാവാ**തി സദ്ധിംയേവ. **അസ്സാ**തി ''ന തേ ഭവം അട്ഠമമാദിയന്തീ''തി വുത്തേസു അഞ്ഞതരസ്സ. **ദസ്സനസമ്പദായാ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്പത്തിയാ. സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ഹി നിബ്ബാനം ദിസ്വാ കത്തബ്ബകിച്ചസമ്പദായ സബ്ബപഠമം നിബ്ബാനദസ്സനതോ ''ദസ്സന''ന്തി വുച്ചതി. തസ്സ അത്തനി പാതുഭാവോ ദസ്സനസമ്പദാ, തായ ദസ്സനസമ്പദായ സഹ ഏവ. **തയസ്സു ധമ്മാ ജഹിതാ ഭവന്തീ**തി ഏത്ഥ **സു**ഇതി പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ. ''ഇദംസു മേ, സാരിപുത്ത, മഹാവികടഭോജനസ്മിം ഹോതീ''തിഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൫) വിയ. യതോ സഹാവസ്സ ദസ്സനസമ്പദായ തയോ ധമ്മാ ജഹിതാ ഭവന്തി പഹീനാ ഭവന്തീതി അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ.

ഇദാനി ജഹിതധമ്മദസ്സനത്ഥം ആഹ **"സക്കായദിട്ഠീ വിചികിച്ഛിതഞ്ച, സീലബ്ബതം വാപി യദത്ഥി കിഞ്ചീ"**തി. തത്ഥ സതി കായേ വിജ്ജമാനേ ഉപാദാനക്ഖന്ധപഞ്ചകസങ്ഖാതേ കായേ വീസതിവത്ഥുകാ ദിട്ഠി **സക്കായദിട്ഠി,** സതീ വാ തത്ഥ കായേ ദിട്ഠീതിപി സക്കായദിട്ഠി, യഥാവുത്തപ്പകാരേ കായേ വിജ്ജമാനാ ദിട്ഠീതി അത്ഥോ. സതിയേവ വാ കായേ ദിട്ഠീതിപി സക്കായദിട്ഠി, യഥാവുത്തപ്പകാരേ കായേ വിജ്ജമാനേ രൂപാദിസങ്ഖാതോ അത്താതി ഏവം പവത്താ ദിട്ഠീതി അത്ഥോ. തസ്സാ ച പഹീനത്താ സബ്ബദിട്ഠിഗതാനി പഹീനാനിയേവ ഹോന്തി. സാ ഹി നേസം മൂലം. സബ്ബകിലേസബ്യാധിവൂപസമനതോ പഞ്ഞാ ''ചികിച്ഛിത''ന്തി വുച്ചതി, തം പഞ്ഞാചികിച്ഛിതം ഇതോ വിഗതം, തതോ വാ പഞ്ഞാചികിച്ഛിതാ ഇദം വിഗതന്തി **വിചികിച്ഛിതം,** ''സത്ഥരി കങ്ഖതീ''തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൦൦൮; വിഭ॰ ൯൧൫) നയേന വുത്തായ അട്ഠവത്ഥുകായ വിമതിയാ ഏതം അധിവചനം. തസ്സാ പഹീനത്താ സബ്ബവിചികിച്ഛിതാനി പഹീനാനി ഹോന്തി. തഞ്ഹി നേസം മൂലം. ''ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാനം സീലേന സുദ്ധി വതേന സുദ്ധീ''തിഏവമാദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൨; വിഭ॰ ൯൩൮) ആഗതം ഗോസീലകുക്കുരസീലാദികം സീലം ഗോവതകുക്കുരവതാദികഞ്ച വതം **"സീലബ്ബത"**ന്തി വുച്ചതി. തസ്സ പഹീനത്താ സബ്ബമ്പി നഗ്ഗിയമുണ്ഡികാദി അമരതപം പഹീനം ഹോതി. തഞ്ഹി തസ്സ മൂലം. തേന സബ്ബാവസാനേ വുത്തം **"യദത്ഥി കിഞ്ചീ"**തി. ദുക്ഖദസ്സനസമ്പദായ ചേത്ഥ സക്കായദിട്ഠി, സമുദയദസ്സനസമ്പദായ വിചികിച്ഛിതം, മഗ്ഗദസ്സനനിബ്ബാനദസ്സനസമ്പദായ സീലബ്ബതം പഹീയതീതി വിഞ്ഞാതബ്ബം.

൨൩൮. ഏവമസ്സ കിലേസവട്ടപ്പഹാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്മിം കിലേസവട്ടേ സതി യേന വിപാകവട്ടേന ഭവിതബ്ബം, തപ്പഹാനാ തസ്സാപി പഹാനം ദീപേന്തോ ആഹ **"ചതൂഹപായേഹി ച വിപ്പമുത്തോ"**തി. തത്ഥ ചത്താരോ അപായാ നാമ നിരയതിരച്ഛാനപേത്തിവിസയഅസുരകായാ, തേഹി ഏസ സത്ത ഭവേ ഉപാദിയന്തോപി വിപ്പമുത്തോതി അത്ഥോ.

ഏവമസ്സ വിപാകവട്ടപ്പഹാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യം ഇമസ്സ വിപാകവട്ടസ്സ മൂലഭൂതം കമ്മവട്ടം, തസ്സാപി പഹാനം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ഛച്ചാഭിഠാനാനി അഭബ്ബ കാതു"**ന്തി. തത്ഥ **അഭിഠാനാനീ**തി ഓളാരികട്ഠാനാനി, താനി ഏസ ഛ അഭബ്ബോ കാതും. താനി ച "അട്ഠാനമേതം, ഭിക്ഖവേ, അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യാ"തിആദിനാ (അം॰ നി॰ ൧.൨൭൧; മ॰ നി॰ ൩.൧൨൭; വിഭ॰ ൮൦൯) നയേന ഏകകനിപാതേ വുത്താനി മാതുഘാതപിതുഘാതഅരഹന്തഘാതലോഹിതുപ്പാദസങ്ഘഭേദഅഞ്ഞസത്ഥാരുദ്ദേസകമ്മാനി വേദിതബ്ബാനി. താനി ഹി കിഞ്ചാപി ദിട്ഠിസമ്പന്നോ അരിയസാവകോ കുന്ഥകിപില്ലികമ്പി ജീവിതാ ന വോരോപേതി, അപിച ഖോ പന പുഥുജ്ജനഭാവസ്സ വിഗരഹണത്ഥം വുത്താനി. പുഥുജ്ജനോ ഹി അദിട്ഠിസമ്പന്നത്താ ഏവംമഹാസാവജ്ജാനി അഭിഠാനാനിപി കരോതി, ദസ്സനസമ്പന്നോ പന അഭബ്ബോ താനി കാതുന്തി. അഭബ്ബഗ്ഗഹണഞ്ചേത്ഥ ഭവന്തരേപി അകരണദസ്സനത്ഥം. ഭവന്തരേപി ഹി ഏസ അത്തനോ അരിയസാവകഭാവം അജാനന്തോപി ധമ്മതായ ഏവ ഏതാനി വാ ഛ, പകതിപാണാതിപാതാദീനി വാ പഞ്ച വേരാനി അഞ്ഞസത്ഥാരുദ്ദേസേന സഹ ഛ ഠാനാനി ന കരോതി, യാനി സന്ധായ ഏകച്ചേ "ഛഛാഭിഠാനാനീ"തി പഠന്തി. മതമച്ഛഗ്ഗാഹാദയോ ചേത്ഥ അരിയസാവകഗാമദാരകാനം നിദസ്സനം.

ഏവം ഭഗവാ സത്ത ഭവേ ആദിയതോപി അരിയസാവകസ്സ അഞ്ഞേഹി അപ്പഹീനഭവാദാനേഹി പുഗ്ഗലേഹി വിസിട്ഠഗുണവസേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൩൭. ഏവം സത്ത ഭവേ ആദിയതോപി അഞ്ഞേഹി അപ്പഹീനഭവാദാനേഹി പുഗ്ഗലേഹി വിസിട്ഠഗുണവസേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി "ന കേവലം ദസ്സനസമ്പന്നോ ഛ അഭിഠാനാനി അഭബ്ബോ കാതും, കിം പന അപ്പമത്തകമ്പി പാപം കമ്മം കത്വാ തസ്സ പടിച്ഛാദനായപി അഭബ്ബോ"തി പമാദവിഹാരിനോപി ദസ്സനസമ്പന്നസ്സ കതപടിച്ഛാദനാഭാവഗുണേന വത്തുമാരദ്ധോ **"കിഞ്ചാപി സോ കമ്മം കരോതി പാപക"**ന്തി.

തസ്സത്ഥോ - സോ ദസ്സനസമ്പന്നോ കിഞ്ചാപി സതിസമ്മോസേന പമാദവിഹാരം ആഗമ്മ യം തം ഭഗവതാ ലോകവജ്ജസഞ്ചിച്ചാനതിക്കമനം സന്ധായ വുത്തം "യം മയാ സാവകാനം സിക്ഖാപദം പഞ്ഞത്തം, തം മമ സാവകാ ജീവിതഹേതുപി നാതിക്കമന്തീ"തി (ചൂളവ॰ ൩൮൫; അം॰ നി॰ ൮.൧൯; ഉദാ॰ ൪൫), തം ഠപേത്വാ അഞ്ഞം കുടികാരസഹസേയ്യാദിം വാ പണ്ണത്തിവജ്ജവീതിക്കമസങ്ഖാതം ബുദ്ധപടികുട്ഠം **കായേന പാപകമ്മം കരോതി,** പദസോധമ്മഉത്തരിഛപ്പഞ്ചവാചാധമ്മദേസനാസമ്ഫപ്പലാപഫരുസവചനാദിം വാ **വാചായ, ഉദ ചേതസാ** വാ കത്ഥചി ലോഭദോസുപ്പാദനജാതരൂപാദിസാദിയനം ചീവരാദിപരിഭോഗേസു അപച്ചവേക്ഖണാദിം വാ പാപകമ്മം കരോതി. **അഭബ്ബോ സോ തസ്സ പടിച്ഛദായ,** ന സോ തം "ഇദം അകപ്പിയമകരണീയ"ന്തി ജാനിത്വാ മുഹുത്തമ്പി പടിച്ഛാദേതി, തങ്ഖണഞ്ഞേവ പന സത്ഥരി വാ വിഞ്ഞൂസു വാ സബ്രഹ്മചാരീസു ആവി കത്വാ യഥാധമ്മം പടികരോതി, "ന പുന കരിസ്സാമീ"തി ഏവം സംവരിതബ്ബം വാ സംവരതി. കസ്മാ? യസ്മാ **അഭബ്ബതാ ദിട്ഠപദസ്സ വുത്താ,** ഏവരൂപം പാപകമ്മം കത്വാ തസ്സ പടിച്ഛാദായ ദിട്ഠനിബ്ബാനപദസ്സ ദസ്സനസമ്പന്നസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അഭബ്ബതാ വുത്താതി അത്ഥോ.

കഥം -

"സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ദഹരോ കുമാരോ മന്ദോ ഉത്താനസേയ്യകോ ഹത്ഥേന വാ പാദേന വാ അങ്ഗാരം അക്കമിത്വാ ഖിപ്പമേവ പടിസംഹരതി , ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഘമ്മതാ ഏസാ ദിട്ഠിസമ്പന്നസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ, കിഞ്ചാപി തഥാരൂപിം ആപത്തിം ആപജ്ജതി, യഥാരൂപായ ആപത്തിയാ വുട്ഠാനം പഞ്ഞായതി, അഥ ഖോ നം ഖിപ്പമേവ സത്ഥരി വാ വിഞ്ഞൂസു വാ സബ്രഹ്മചാരീസു ദേസേതി വിവരതി ഉത്താനികരോതി, ദേസേത്വാ വിവരിത്വാ ഉത്താനീകത്വാ ആയതിം സംവരം ആപജ്ജതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൯൬).

ഏവം ഭഗവാ പമാദവിഹാരിനോപി ദസ്സനസമ്പന്നസ്സ കതപടിച്ഛാദനാഭാവഗുണേന സങ്ഘരതനസ്സ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി "ഇദമ്പി സങ്ഘേ"തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൩൬. ഏവം സങ്ഘപരിയാപന്നാനം പുഗ്ഗലാനം തേന തേന ഗുണപ്പകാരേന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി യ്വായം ഭഗവതാ രതനത്തയഗുണം ദീപേന്തേന ഇധ സങ്ഖേപേന അഞ്ഞത്ര ച വിത്ഥാരേന പരിയത്തിധമ്മോ ദേസിതോ, തമ്പി നിസ്സായ പുന ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്തുമാരദ്ധോ **"വനപ്പഗുമ്ബേ യഥ ഫുസ്സിതഗ്ഗേ"**തി. തത്ഥ ആസന്നസന്നിവേസവവത്ഥിതാനം രുക്ഖാനം സമൂഹോ വനം, മൂലസാരഫേഗ്ഗുതചസാഖാപലാസേഹി പവുഡ്ഢോ ഗുമ്ബോ പഗുമ്ബോ, വനേ പഗുമ്ബോ **വനപ്പഗുമ്ബോ,** സ്വായം "വനപ്പഗുമ്ബേ"തി വുത്തോ . ഏവമ്പി ഹി വത്തും ലബ്ഭതി "അത്ഥി സവിതക്കസവിചാരേ, അത്ഥി അവിതക്കവിചാരമത്തേ, സുഖേ ദുക്ഖേ ജീവേ"തിആദീസു വിയ. **യഥാ**തി ഓപമ്മവചനം. ഫുസ്സിതാനി അഗ്ഗാനി അസ്സാതി **ഫുസ്സിതഗ്ഗോ,** സബ്ബസാഖാപസാഖാസു സഞ്ജാതപുപ്ഫോതി അത്ഥോ. സോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ "ഫുസ്സിതഗ്ഗേ"തി വുത്തോ. **ഗിമ്ഹാന മാസേ പഠമസ്മിം ഗിമ്ഹേ**തി യേ ചത്താരോ ഗിമ്ഹമാസാ, തേസം ചതുന്നം ഗിമ്ഹാനം ഏകസ്മിം മാസേ. കതമസ്മിം മാസേ ഇതി ചേ? **പഠമസ്മിം ഗിമ്ഹേ,** ചിത്രമാസേതി അത്ഥോ. സോ ഹി "പഠമഗിമ്ഹോ"തി ച "ബാലവസന്തോ"തി ച വുച്ചതി. തതോ പരം പദത്ഥതോ പാകടമേവ.

അയം പനേത്ഥ പിണ്ഡത്ഥോ - യഥാ പഠമഗിമ്ഹനാമകേ ബാലവസന്തേ നാനാവിധരുക്ഖഗഹനേ വനേ സുപുപ്ഫിതഗ്ഗസാഖോ തരുണരുക്ഖഗച്ഛപരിയായനാമോ പഗുമ്ബോ അതിവിയ സസ്സിരികോ ഹോതി, ഏവമേവം ഖന്ധായതനാദീഹി സതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനാദീഹി സീലസമാധിക്ഖന്ധാദീഹി വാ നാനപ്പകാരേഹി അത്ഥപ്പഭേദപുപ്ഫേഹി അതിവിയ സസ്സിരികത്താ തഥൂപമം നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗദീപനതോ നിബ്ബാനഗാമിം പരിയത്തിധമ്മവരം നേവ ലാഭഹേതു ന സക്കാരാദിഹേതു, കേവലഞ്ഹി മഹാകരുണായ അബ്ഭുസ്സാഹിതഹദയോ സത്താനം പരമംഹിതായ അദേസയീതി. **പരമംഹിതായാ**തി ഏത്ഥ ച ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം അനുനാസികോ, അയം പനത്ഥോ "പരമഹിതായ നിബ്ബാനായ അദേസയീ"തി.

ഏവം ഭഗവാ ഇമം സുപുപ്ഫിതഗ്ഗവനപ്പഗുമ്ബസദിസം പരിയത്തിധമ്മം വത്വാ ഇദാനി തമേവ നിസ്സായ ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി ബുദ്ധേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ, കേവലം പന ഇദമ്പി യഥാവുത്തപ്പകാരപരിയത്തിധമ്മസങ്ഖാതം ബുദ്ധേ രതനം പണീതന്തി യോജേതബ്ബം. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൩൭. ഏവം ഭഗവാ പരിയത്തിധമ്മേന ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി ലോകുത്തരധമ്മേന വത്തുമാരദ്ധോ **"വരോ വരഞ്ഞൂ"**തി. തത്ഥ **വരോ**തി പണീതാധിമുത്തികേഹി ഇച്ഛിതോ "അഹോ വത മയമ്പി ഏവരൂപാ അസ്സാമാ"തി, വരഗുണയോഗതോ വാ വരോ, ഉത്തമോ സേട്ഠോതി അത്ഥോ. **വരഞ്ഞൂ**തി നിബ്ബാനഞ്ഞൂ. നിബ്ബാനഞ്ഹി സബ്ബധമ്മാനം ഉത്തമട്ഠേന വരം, തഞ്ചേസ ബോധിമൂലേ സയം പടിവിജ്ഝിത്വാ അഞ്ഞാസി. **വരദോ**തി പഞ്ചവഗ്ഗിയഭദ്ദവഗ്ഗിയജടിലാദീനം അഞ്ഞേസഞ്ച ദേവമനുസ്സാനം നിബ്ബേധഭാഗിയവാസനാഭാഗിയവരധമ്മദായീതി അത്ഥോ. **വരാഹരോ**തി

വരസ്സ മഗ്ഗസ്സ ആഹടത്താ വരാഹരോതി വുച്ചതി. സോ ഹി ഭഗവാ ദീപങ്കരതോ പഭുതി സമതിംസ പാരമിയോ പൂരേന്തോ പുബ്ബകേഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധേഹി അനുയാതം പുരാണം മഗ്ഗവരം ആഹരി, തേന വരാഹരോതി വുച്ചതി. അപിച സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപടിലാഭേന വരോ, നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയായ വരഞ്ഞൂ, സത്താനം വിമുത്തിസുഖദാനേന വരദോ, ഉത്തമപടിപദാഹരണേന വരാഹരോ, ഏതേഹി ലോകുത്തരഗുണേഹി അധികസ്സ കസ്സചി അഭാവതോ **അനുത്തരോ**.

അപരോ നയോ - വരോ ഉപസമാധിട്ഠാനപരിപൂരണേന, വരഞ്ഞൂ പഞ്ഞാധിട്ഠാനപരിപൂരണേന, വരദോ ചാഗാധിട്ഠാനപരിപൂരണേന, വരാഹരോ സച്ചാധിട്ഠാനപരിപൂരണേന, വരം മഗ്ഗസച്ചമാഹരീതി. തഥാ വരോ പുഞ്ഞുസ്സയേന, വരഞ്ഞൂ പഞ്ഞുസ്സയേന, വരദോ ബുദ്ധഭാവത്ഥികാനം തദുപായസമ്പദാനേന, വരാഹരോ പച്ചേകബുദ്ധഭാവത്ഥികാനം തദുപായാഹരണേന, അനുത്തരോ തത്ഥ തത്ഥ അസദിസതായ, അത്തനാ വാ അനാചരിയകോ ഹുത്വാ പരേസം ആചരിയഭാവേന, **ധമ്മവരം അദേസയി** സാവകഭാവത്ഥികാനം തദത്ഥായ സ്വാഖാതതാദിഗുണയുത്തസ്സ വരധമ്മസ്സ ദേസനതോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ഏവം ഭഗവാ നവവിധേന ലോകുത്തരധമ്മേന അത്തനോ ഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചവചനം പയുഞ്ജതി **"ഇദമ്പി ബുദ്ധേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. കേവലം പന യം വരം നവലോകുത്തരധമ്മം ഏസ അഞ്ഞാസി, യഞ്ച അദാസി, യഞ്ച ആഹരി, യഞ്ച അദേസയി, ഇദമ്പി ബുദ്ധേ രതനം പണീതന്തി ഏവം യോജേതബ്ബം. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

൨൩-൪. ഏവം ഭഗവാ പരിയത്തിധമ്മം ലോകുത്തരധമ്മഞ്ച നിസ്സായ ദ്വീഹി ഗാഥാഹി ബുദ്ധാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്വാ ഇദാനി യേ തം പരിയത്തിധമ്മം അസ്സോസും സുതാനുസാരേന ച പടിപജ്ജിത്വാ നവപ്പകാരമ്പി ലോകുത്തരധമ്മം അധിഗമിംസു, തേസം അനുപാദിസേസനിബ്ബാനപ്പത്തിഗുണം നിസ്സായ പുന സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചം വത്തുമാരദ്ധോ **"ഖീണം പുരാണ"**ന്തി. തത്ഥ **ഖീണ**ന്തി സമുച്ഛിന്നം. **പുരാണ**ന്തി പുരാതനം. **നവ**ന്തി സമ്പതി വത്തമാനം. **നത്ഥിസമ്ഭവ**ന്തി അവിജ്ജമാനപാതുഭാവം. **വിരത്തചിത്താ**തി വിഗതരാഗചിത്താ. **ആയതികേ ഭവസ്മി**ന്തി അനാഗതമദ്ധാനം പുനബ്ഭവേ. **തേ**തി യേസം ഖീണം പുരാണം നവം നത്ഥിസമ്ഭവം, യേ ച ആയതികേ ഭവസ്മിം വിരത്തചിത്താ, തേ ഖീണാസവാ ഭിക്ഖൂ. **ഖീണബീജാ**തി ഉച്ഛിന്നബീജാ. **അവിരൂള്ഹിഛന്ദാ**തി വിരൂള്ഹിഛന്ദവിരഹിതാ. **നിബ്ബന്തീ**തി വിജ്ഝായന്തി. **ധീരാ**തി ധിതിസമ്പന്നാ. **യഥായം പദീപോ**തി അയം പദീപോ വിയ.

കിം വുത്തം ഹോതി? യം തം സത്താനം ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധമ്പി പുരാണം അതീതകാലികം കമ്മം തണ്ഹാസിനേഹസ്സ അപ്പഹീനത്താ പടിസന്ധിആഹരണസമത്ഥതായ അഖീണംയേവ ഹോതി, തം പുരാണം കമ്മം യേസം അരഹത്തമഗ്ഗേന തണ്ഹാസിനേഹസ്സ സോസിതത്താ അഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢബീജമിവ ആയതിം വിപാകദാനാസമത്ഥതായ ഖീണം. യഞ്ച നേസം ബുദ്ധപൂജാദിവസേന ഇദാനി പവത്തമാനം കമ്മം നവന്തി വുച്ചതി, തഞ്ച തണ്ഹാപഹാനേനേവ ഛിന്നമൂലപാദപപുപ്ഫമിവ ആയതിം ഫലദാനാസമത്ഥതായ യേസം നത്ഥിസമ്ഭവം, യേ ച തണ്ഹാപഹാനേനേവ ആയതികേ ഭവസ്മിം വിരത്തചിത്താ, തേ ഖീണാസവാ ഭിക്ഖൂ "കമ്മം ഖേത്തം വിഞ്ഞാണം ബീജ"ന്തി (അ॰ നി॰ ൩.൭൭) ഏത്ഥ വുത്തസ്സ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ കമ്മക്ഖയേനേവ ഖീണത്താ ഖീണബീജാ. യോപി പുബ്ബേ പുനബ്ഭവസങ്ഖാതായ വിരൂള്ഹിയാ ഛന്ദോ അഹോസി, തസ്സാപി സമുദയപ്പഹാനേനേവ പഹീനത്താ പുബ്ബേ വിയ ചുതികാലേ അസമ്ഭവേന അവിരൂള്ഹിഛന്ദാ ധിതിസമ്പന്നത്താ ധീരാ ചരിമവിഞ്ഞാണനിരോധേന യഥായം പദീപോ നിബ്ബുതോ, ഏവം നിബ്ബന്തി, പുന "രൂപിനോ വാ അരൂപിനോ വാ"തി ഏവമാദിം പഞ്ഞത്തിപഥം അച്ചേന്തീതി. തസ്മിം കിര സമയേ നഗരദേവതാനം പൂജനത്ഥായ ജാലിതേസു പദീപേസു ഏകോ പദീപോ വിജ്ഝായി, തം ദസ്സേന്തോ ആഹ - "യഥായം പദീപോ"തി.

ഏവം ഭഗവാ യേ തം പുരിമാഹി ദ്വീഹി ഗാഥാഹി വുത്തം പരിയത്തിധമ്മം അസ്സോസും, സുതാനുസാരേനേവ പടിപജ്ജിത്വാ നവപ്പകാരമ്പി ലോകുത്തരധമ്മം അധിഗമിംസു, തേസം അനുപാദിസേസനിബ്ബാനപ്പത്തിഗുണം വത്വാ ഇദാനി തമേവ ഗുണം നിസ്സായ സങ്ഘാധിട്ഠാനം സച്ചവചനം പയുഞ്ജന്തോ ദേസനം സമാപേസി **"ഇദമ്പി സങ്ഘേ"**തി. തസ്സത്ഥോ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ, കേവലം പന ഇദമ്പി യഥാവുത്തേന പകാരേന ഖീണാസവഭിക്ഖൂനം നിബ്ബാനസങ്ഖാതം സങ്ഘേ രതനം പണീതന്തി ഏവം യോജേതബ്ബം. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ ആണാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളേസു അമനുസ്സേഹി പടിഗ്ഗഹിതാതി.

ദേസനാപരിയോസാനേ രാജകുലസ്സ സോത്ഥി അഹോസി, സബ്ബൂപദ്ദവാ വൂപസമിംസു ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി.

൧൫൬-൧൫൮. അഥ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ "ഭഗവതാ രതനത്തയഗുണം നിസ്സായ സച്ചവചനം പയുഞ്ജമാനേന നാഗരസ്സ സോത്ഥി കതാ, മയാപി നാഗരസ്സ സോത്ഥിത്ഥം രതനത്തയഗുണം നിസ്സായ കിഞ്ചി വത്തബ്ബ"ന്തി ചിന്തേത്വാ അവസാനേ ഗാഥാത്തയം അഭാസി **"യാനീധ ഭൂതാനീ"**തി. തത്ഥ യസ്മാ ബുദ്ധോ യഥാ ലോകഹിതത്ഥായ ഉസ്സുക്കം ആപന്നേഹി ആഗന്തബ്ബം, തഥാ ആഗതതോ, യഥാ ച ഏതേഹി ഗന്തബ്ബം, തഥാ ഗതതോ, യഥാ വാ ഏതേഹി ആജാനിതബ്ബം, തഥാ ആജാനനതോ, യഥാ ച ജാനിതബ്ബം, തഥാ ജാനനതോ, യഞ്ച തഥേവ ഹോതി, തസ്സ ഗദനതോ ച "തഥാഗതോ"തി വുച്ചതി. യസ്മാ ച സോ ദേവമനുസ്സേഹി പുപ്ഫഗന്ധാദിനാ ബഹിനിബ്ബത്തേന ഉപകരണേന, ധമ്മാനുധമ്മപ്പടിപത്താദിനാ ച അത്തനി നിബ്ബത്തേന അതിവിയ പൂജിതോ, തസ്മാ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ സബ്ബദേവപരിസം അത്തനാ സദ്ധിം സമ്പിണ്ഡേത്വാ ആഹ **"തഥാഗതം ദേവമനുസ്സപൂജിതം, ബുദ്ധം നമസ്സാമ സുവത്ഥി ഹോതൂ"**തി.

യസ്മാ പന ധമ്മേ മഗ്ഗധമ്മോ യഥാ യുഗനന്ധ സമഥവിപസ്സനാബലേന ഗന്തബ്ബം കിലേസപക്ഖം സമുച്ഛിന്ദന്തേന, തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ. നിബ്ബാനധമ്മോപി യഥാ ഗതോ പഞ്ഞായ പടിവിദ്ധോ സബ്ബദുക്ഖവിഘാതായ സമ്പജ്ജതി, ബുദ്ധാദീഹി തഥാ അവഗതോ, തസ്മാ "തഥാഗതോ"തി വുച്ചതി. യസ്മാ ച സങ്ഘോപി യഥാ അത്തഹിതായ പടിപന്നേഹി ഗന്തബ്ബം തേന തേന മഗ്ഗേന, തഥാ ഗതോ, തസ്മാ "തഥാഗതോ" ത്വേവ വുച്ചതി. തസ്മാ അവസേസഗാഥാദ്വയേപി **തഥാഗതം ധമ്മം നമസ്സാമ സുവത്ഥി ഹോതു, തഥാഗതം സങ്ഘം നമസ്സാമ സുവത്ഥി ഹോതൂ**തി വുത്തം. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

ഏവം സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ ഇമം ഗാഥാത്തയം ഭാസിത്വാ ഭഗവന്തം പദക്ഖിണം കത്വാ ദേവപുരമേവ ഗതോ സദ്ധിം ദേവപരിസായ. ഭഗവാ പന തദേവ രതനസുത്തം ദുതിയദിവസേപി ദേസേസി, പുന ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. ഏവം ഭഗവാ യാവ സത്തമം ദിവസം ദേസേസി, ദിവസേ ദിവസേ തഥേവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. ഭഗവാ അഡ്ഢമാസമേവ വേസാലിയം വിഹരിത്വാ രാജൂനം "ഗച്ഛാമാ"തി പടിവേദേസി. തതോ രാജാനോ ദിഗുണേന സക്കാരേന പുന തീഹി ദിവസേഹി ഭഗവന്തം ഗങ്ഗാതീരം നയിംസു. ഗങ്ഗായം നിബ്ബത്താ നാഗരാജാനോ ചിന്തേസും - "മനുസ്സാ തഥാഗതസ്സ സക്കാരം കരോന്തി, മയം കിം ന കരിസ്സാമാ"തി സുവണ്ണരജതമണിമയാ നാവായോ മാപേത്വാ സുവണ്ണരജതമണിമയേ ഏവ പല്ലങ്കേ പഞ്ഞാപേത്വാ പഞ്ചവണ്ണപദുമസഞ്ഛന്നം ഉദകം കരിത്വാ "അമ്ഹാകം അനുഗ്ഗഹം കരോഥാ"തി ഭഗവന്തം ഉപഗതാ. ഭഗവാ അധിവാസേത്വാ രതനനാവമാരൂള്ഹോ പഞ്ച ച ഭിക്ഖുസതാനി സകം സകം നാവം. നാഗരാജാനോ ഭഗവന്തം സദ്ധിം ഭിക്ഖുസങ്ഘേന നാഗഭവനം പവേസേസും. തത്ര സുദം ഭഗവാ സബ്ബരത്തിം നാഗപരിസായ ധമ്മം ദേസേസി. ദുതിയദിവസേ ദിബ്ബേഹി ഖാദനീയഭോജനീയേഹി മഹാദാനം അദംസു. ഭഗവാ അനുമോദിത്വാ നാഗഭവനാ നിക്ഖമി.

ഭൂമട്ഠാ ദേവാ "മനുസ്സാ ച നാഗാ ച തഥാഗതസ്സ സക്കാരം കരോന്തി, മയം കിം ന കരിസ്സാമാ"തി ചിന്തേത്വാ വനഗുമ്ബരുക്ഖപബ്ബതാദീസു ഛത്താതിഛത്താനി ഉക്ഖിപിംസു. ഏതേനേവ ഉപായേന യാവ അകനിട്ഠബ്രഹ്മഭവനം, താവ മഹാസക്കാരവിസേസോ

നിബ്ബത്തി. ബിമ്ബിസാരോപി ലിച്ഛവീഹി ആഗതകാലേ കതസക്കാരതോ ദിഗുണമകാസി, പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ പഞ്ചഹി ദിവസേഹി ഭഗവന്തം രാജഗഹം ആനേസി.

രാജഗഹമനുപ്പത്തേ ഭഗവതി പച്ഛാഭത്തം മണ്ഡലമാളേ സന്നിപതിതാനം ഭിക്ഖൂനം അയമന്തരകഥാ ഉദപാദി - "അഹോ ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ആനുഭാവോ, യം ഉദ്ദിസ്സ ഗങ്ഗായ ഓരതോ ച പാരതോ ച അട്ഠയോജനോ ഭൂമിഭാഗോ നിന്നഞ്ച ഥലഞ്ച സമം കത്വാ വാലുകായ ഓകിരിത്വാ പുപ്ഫേഹി സഞ്ഛന്നോ, യോജനപ്പമാണം ഗങ്ഗായ ഉദകം നാനാവണ്ണേഹി പദുമേഹി സഞ്ഛന്നം, യാവ അകനിട്ഠഭവനാ ഛത്താതിഛത്താനി ഉസ്സിതാനീ"തി. ഭഗവാ തം പവത്തിം ഞത്വാ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമിത്വാ തങ്ഖണാനുരൂപേന പാടിഹാരിയേന ഗന്ത്വാ മണ്ഡലമാളേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസീദി. നിസജ്ജ ഖോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - "കായ നുത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി കഥായ സന്നിസിന്നാ"തി? ഭിക്ഖൂ സബ്ബം ആരോചേസും. ഭഗവാ ഏതദവോച - "ന, ഭിക്ഖവേ, അയം പൂജാവിസേസോ മയ്ഹം ബുദ്ധാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ, ന നാഗദേവബ്രഹ്മാനുഭാവേന, അപിച ഖോ പുബ്ബേ അപ്പമത്തകപരിച്ചാഗാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ"തി. ഭിക്ഖൂ ആഹംസു - "ന മയം, ഭന്തേ, തം അപ്പമത്തകം പരിച്ചാഗം ജാനാമ, സാധു നോ ഭഗവാ തഥാ കഥേതു, യഥാ മയം തം ജാനേയ്യാമാ"തി.

ഭഗവാ ആഹ - ഭൂതപുബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, തക്കസിലായം സങ്ഖോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസി. തസ്സ പുത്തോ സുസീമോ നാമ മാണവോ സോളസവസ്സുദ്ദേസികോ വയേന, സോ ഏകദിവസം പിതരം ഉപസങ്കമിത്വാ അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. തം പിതാ ആഹ - "കിം, താത സുസീമാ"തി? സോ ആഹ - "ഇച്ഛാമഹം, താത, ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേതു"ന്തി. "തേന ഹി, താത സുസീമ, അസുകോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ മമ സഹായകോ, തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാഹീ"തി കഹാപണസഹസ്സം അദാസി. സോ തം ഗഹേത്വാ മാതാപിതരോ അഭിവാദേത്വാ അനുപുബ്ബേന ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ ഉപചാരയുത്തേന വിധിനാ ആചരിയം ഉപസങ്കമിത്വാ അഭിവാദേത്വാ അത്താനം നിവേദേസി. ആചരിയോ "മമ സഹായകസ്സ പുത്തോ"തി മാണവം സമ്പടിച്ഛിത്വാ സബ്ബം പാഹുനേയ്യമകാസി. സോ അദ്ധാനകിലമഥം പടിവിനോദേത്വാ തം കഹാപണസഹസ്സം ആചരിയസ്സ പാദമൂലേ ഠപേത്വാ സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേതും ഓകാസം യാചി. ആചരിയോ ഓകാസം കത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാപേസി.

സോ ലഹുഞ്ച ഗണ്ഹന്തോ ബഹുഞ്ച ഗണ്ഹന്തോ ഗഹിതഗഹിതഞ്ച സുവണ്ണഭാജനേ പക്ഖിത്തമിവ സീഹതേലം അവിനസ്സമാനം ധാരേന്തോ ദ്വാദസവസ്സികം സിപ്പം കതിപയമാസേനേവ പരിയോസാപേസി. സോ സജ്ഝായം കരോന്തോ ആദിമജ്ഝംയേവ പസ്സതി, നോ പരിയോസാനം. അഥ ആചരിയം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - "ഇമസ്സ സിപ്പസ്സ ആദിമജ്ഝമേവ പസ്സാമി, പരിയോസാനം ന പസ്സാമീ"തി. ആചരിയോ ആഹ - "അഹമ്പി, താത, ഏവമേവാ"തി. "അഥ കോ, ആചരിയ, ഇമസ്സ സിപ്പസ്സ പരിയോസാനം ജാനാതീ"തി? "ഇസിപതനേ, താത, ഇസയോ അത്ഥി, തേ ജാനേയ്യു"ന്തി. തേ ഉപസങ്കമിത്വാ "പുച്ഛാമി, ആചരിയാ"തി. "പുച്ഛ, താത, യഥാസുഖ"ന്തി. സോ ഇസിപതനം ഗന്ത്വാ പച്ചേകബുദ്ധേ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി - "ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം ജാനാഥാ"തി? "ആമാവുസോ, ജാനാമാ"തി. "തം മമ്പി സിക്ഖാപേഥാ"തി. "തേന, ഹാവുസോ, പബ്ബജാഹി, ന സക്കാ അപബ്ബജിതേന സിക്ഖിതു"ന്തി. "സാധു, ഭന്തേ, പബ്ബാജേഥ വാ മം, യം വാ ഇച്ഛഥ, തം കത്വാ പരിയോസാനം ജാനാപേഥാ"തി. തേ തം പബ്ബാജേത്വാ കമ്മട്ഠാനേ നിയോജേതും അസമത്ഥാ "ഏവം തേ നിവാസേതബ്ബം, ഏവം പാരുപിതബ്ബ"ന്തിആദിനാ നയേന ആഭിസമാചാരികം സിക്ഖാപേസും. സോ തത്ഥ സിക്ഖന്തോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നത്താ ന ചിരേനേവ പച്ചേകബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝി. സകലബാരാണസിയം "സുസീമപച്ചേകബുദ്ധോ"തി പാകടോ അഹോസി ലാഭഗ്ഗയസഗ്ഗപ്പത്തോ സമ്പന്നപരിവാരോ. സോ അപ്പായുകസംവത്തനികസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ന ചിരേനേവ പരിനിബ്ബായി. തസ്സ പച്ചേകബുദ്ധാ ച മഹാജനകായോ ച സരീരകിച്ചം കത്വാ ധാതുയോ ഗഹേത്വാ നഗരദ്വാരേ ഥൂപം പതിട്ഠാപേസും.

അഥ ഖോ സങ്ഖോ ബ്രാഹ്മണോ "പുത്തോ മേ ചിരഗതോ, ന ചസ്സ പവത്തിം ജാനാമീ"തി പുത്തം ദട്ഠുകാമോ തക്കസിലായ നിക്ഖമിത്വാ അനുപുബ്ബേന ബാരാണസിം

പത്വാ മഹാജനകായം സന്നിപതിതം ദിസ്വാ "അദ്ധാ ബഹൂസു ഏകോപി മേ പുത്തസ്സ പവത്തിം ജാനിസ്സതീ"തി ചിന്തേന്തോ ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി - "സുസീമോ നാമ മാണവോ ഇധ ആഗതോ അത്ഥി, അപി നു തസ്സ പവത്തിം ജാനാഥാ"തി? തേ "ആമ, ബ്രാഹ്മണ, ജാനാമ, അസ്മിം നഗരേ ബ്രാഹ്മണസ്സ സന്തികേ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ ഹുത്വാ പച്ചേകബുദ്ധാനം സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ പച്ചേകബുദ്ധോ ഹുത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി, അയമസ്സ ഥൂപോ പതിട്ഠാപിതോ"തി ആഹംസു. സോ ഭൂമിം ഹത്ഥേന പഹരിത്വാ, രോദിത്വാ ച പരിദേവിത്വാ ച തം ചേതിയങ്ഗണം ഗന്ത്വാ തിണാനി ഉദ്ധരിത്വാ ഉത്തരസാടകേന വാലുകം ആനേത്വാ, പച്ചേകബുദ്ധചേതിയങ്ഗണേ ആകിരിത്വാ, കമണ്ഡലുതോ ഉദകേന സമന്തതോ ഭൂമിം പരിപ്ഫോസിത്വാ വനപുപ്ഫേഹി പൂജം കത്വാ ഉത്തരസാടകേന പടാകം ആരോപേത്വാ ഥൂപസ്സ ഉപരി അത്തനോ ഛത്തം ബന്ധിത്വാ പക്കാമീതി.

ഏവം അതീതം ദസ്സേത്വാ തം ജാതകം പച്ചുപ്പന്നേന അനുസന്ധേന്തോ ഭിക്ഖൂനം ധമ്മകഥം കഥേസി - "സിയാ ഖോ പന വോ, ഭിക്ഖവേ, ഏവമസ്സ അഞ്ഞോ നൂന തേന സമയേന സങ്ഖോ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസീ"തി, ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം, അഹം തേന സമയേന സങ്ഖോ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസിം, മയാ സുസീമസ്സ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ ചേതിയങ്ഗണേ തിണാനി ഉദ്ധടാനി, തസ്സ മേ കമ്മസ്സ നിസ്സന്ദേന അട്ഠയോജനമഗ്ഗം വിഗതഖാണുകണ്ടകം കത്വാ സമം സുദ്ധമകംസു, മയാ തത്ഥ വാലുകാ ഓകിണ്ണാ, തസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന അട്ഠയോജനമഗ്ഗേ വാലുകം ഓകിരിംസു. മയാ തത്ഥ വനകുസുമേഹി പൂജാ കതാ, തസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന നവയോജനമഗ്ഗേ ഥലേ ച ഉദകേ ച നാനാപുപ്ഫേഹി പുപ്ഫസന്ഥരം അകംസു. മയാ തത്ഥ കമണ്ഡലുദകേന ഭൂമി പരിപ്ഫോസിതാ, തസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന വേസാലിയം പോക്ഖരവസ്സം വസ്സി. മയാ തസ്മിം ചേതിയേ പടാകാ ആരോപിതാ, ഛത്തഞ്ച ബദ്ധം, തസ്സ മേ നിസ്സന്ദേന യാവ അകനിട്ഠഭവനാ പടാകാ ച ആരോപിതാ, ഛത്താതിഛത്താനി ച ഉസ്സിതാനി. ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അയം മയ്ഹം പൂജാവിസേസോ നേവ ബുദ്ധാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ, ന നാഗദേവബ്രഹ്മാനുഭാവേന, അപിച ഖോ അപ്പമത്തകപരിച്ചാഗാനുഭാവേന നിബ്ബത്തോ"തി. ധമ്മകഥാപരിയോസാനേ ഇമം ഗാഥമഭാസി -

"മത്താസുഖപരിച്ചാഗാ, പസ്സേ ചേ വിപുലം സുഖം;
ചജേ മത്താസുഖം ധീരോ, സമ്പസ്സം വിപുലം സുഖ"ന്തി. (ധം॰ പ॰ ൨൯൦);

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ രതനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ആമഗന്ധസുത്തവണ്ണനാ

സാമാകചിങ്ഗൂലകചീനകാനി ചാതി ആമഗന്ധസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അനുപ്പന്നേ ഭഗവതി ആമഗന്ധോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ പഞ്ചഹി മാണവകസതേഹി സദ്ധിം താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തം പവിസിത്വാ പബ്ബതന്തരേ അസ്സമം കാരാപേത്വാ വനമൂലഫലാഹാരോ ഹുത്വാ തത്ഥ പടിവസതി, ന കദാചി മച്ഛമംസം ഖാദതി. അഥ തേസം താപസാനം ലോണമ്ബിലാദീനി അപരിഭുഞ്ജന്താനം പണ്ഡുരോഗോ ഉപ്പജ്ജി. തതോ തേ "ലോണമ്ബിലാദിസേവനത്ഥായ മനുസ്സപഥം ഗച്ഛാമാ"തി പച്ചന്തഗാമം സമ്പത്താ. തത്ഥ മനുസ്സാ തേസു പസീദിത്വാ നിമന്തേത്വാ ഭോജേസും, കതഭത്തകിച്ചാനം നേസം മഞ്ചപീഠപരിഭോഗഭാജനപാദമക്ഖനാദീനി ഉപനേത്വാ "ഏത്ഥ, ഭന്തേ, വസഥ, മാ ഉക്കണ്ഠിത്ഥാ"തി വസനട്ഠാനം ദസ്സേത്വാ പക്കമിംസു. ദുതിയദിവസേപി നേസം ദാനം ദത്വാ പുന ഘരപടിപാടിയാ ഏകേകദിവസം ദാനമദംസു. താപസാ ചതുമാസം തത്ഥ വസിത്വാ ലോണമ്ബിലാദിസേവനായ ഥിരഭാവപ്പത്തസരീരാ ഹുത്വാ "മയം, ആവുസോ, ഗച്ഛാമാ"തി മനുസ്സാനം ആരോചേസും. മനുസ്സാ തേസം തേലതണ്ഡുലാദീനി അദംസു. തേ താനി ആദായ അത്തനോ അസ്സമമേവ അഗമംസു. തഞ്ച ഗാമം തഥേവ സംവച്ഛരേ സംവച്ഛരേ ആഗമിംസു. മനുസ്സാപി തേസം ആഗമനകാലം വിദിത്വാ ദാനത്ഥായ തണ്ഡുലാദീനി സജ്ജേത്വാവ അച്ഛന്തി, ആഗതേ ച നേ തഥേവ സമ്മാനേന്തി.

അഥ ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ തത്ഥ വിഹരന്തോ തേസം താപസാനം ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ദിസ്വാ തതോ നിക്ഖമ്മ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ ചാരികം ചരമാനോ അനുപുബ്ബേന തം ഗാമം അനുപ്പത്തോ. മനുസ്സാ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ മഹാദാനാനി അദംസു. ഭഗവാ തേസം ധമ്മം ദേസേസി. തേ തായ ധമ്മദേസനായ അപ്പേകച്ചേ സോതാപന്നാ, ഏകച്ചേ സകദാഗാമിനോ, ഏകച്ചേ അനാഗാമിനോ അഹേസും, ഏകച്ചേ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. ഭഗവാ പുനദേവ സാവത്ഥിം പച്ചാഗമാസി. അഥ തേ താപസാ തം ഗാമം ആഗമിംസു. മനുസ്സാ താപസേ ദിസ്വാ ന പുബ്ബസദിസം കോതൂഹലമകംസു. താപസാ തം പുച്ഛിംസു - "കിം, ആവുസോ, ഇമേ മനുസ്സാ ന പുബ്ബസദിസാ, കിം നു ഖോ അയം ഗാമോ രാജദണ്ഡേന ഉപദ്ദുതോ, ഉദാഹു ദുബ്ഭിക്ഖേന, ഉദാഹു അമ്ഹേഹി സീലാദിഗുണേഹി സമ്പന്നതരോ കോചി പബ്ബജിതോ ഇമം ഗാമമനുപ്പത്തോ"തി? തേ ആഹംസു - "ന, ഭന്തേ, രാജദണ്ഡേന, ന ദുബ്ഭിക്ഖേനായം ഗാമോ ഉപദ്ദുതോ, അപിച ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, സോ ഭഗവാ ബഹുജനഹിതായ ധമ്മം ദേസേന്തോ ഇധാഗതോ"തി.

തം സുത്വാ ആമഗന്ധതാപസോ "ബുദ്ധോതി, ഗഹപതയോ, വദഥാ"തി? "ബുദ്ധോതി, ഭന്തേ, വദാമാ"തി തിക്ഖത്തും വത്വാ "ഘോസോപി ഖോ ഏസോ ദുല്ലഭോ ലോകസ്മിം, യദിദം ബുദ്ധോ"തി അത്തമനോ അത്തമനവാചം നിച്ഛാരേത്വാ പുച്ഛി - "കിം നു ഖോ സോ ബുദ്ധോ ആമഗന്ധം ഭുഞ്ജതി, ന ഭുഞ്ജതീ"തി? "കോ, ഭന്തേ, ആമഗന്ധോ"തി? "ആമഗന്ധോ നാമ മച്ഛമംസം, ഗഹപതയോ"തി. "ഭഗവാ, ഭന്തേ, മച്ഛമംസം പരിഭുഞ്ജതീ"തി. തം സുത്വാ താപസോ വിപ്പടിസാരീ അഹോസി - "മാഹേവ ഖോ പന ബുദ്ധോ സിയാ"തി . പുന ചിന്തേസി - "ബുദ്ധാനം പാതുഭാവോ നാമ ദുല്ലഭോ, ഗന്ത്വാ ബുദ്ധം ദിസ്വാ പുച്ഛിത്വാ ജാനിസ്സാമീ"തി. തതോ യേന ഭഗവാ ഗതോ, തം മഗ്ഗം മനുസ്സേ പുച്ഛിത്വാ വച്ഛഗിദ്ധിനീ ഗാവീ വിയ തുരിതതുരിതോ സബ്ബത്ഥ ഏകരത്തിവാസേന സാവത്ഥിം അനുപ്പത്വാ ജേതവനമേവ പാവിസി സദ്ധിം സകായ പരിസായ. ഭഗവാപി തസ്മിം സമയേ ധമ്മദേസനത്ഥായ ആസനേ നിസിന്നോ ഏവ ഹോതി. താപസാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമ്മ തുണ്ഹീഭൂതാ അനഭിവാദേത്വാവ ഏകമന്തം നിസീദിംസു. ഭഗവാ "കച്ചി വോ ഇസയോ ഖമനീയ"ന്തിആദിനാ നയേന തേഹി സദ്ധിം പടിസമ്മോദി. തേപി "ഖമനീയം, ഭോ ഗോതമാ"തിആദിമാഹംസു. തതോ ആമഗന്ധോ ഭഗവന്തം പുച്ഛി - "ആമഗന്ധം, ഭോ ഗോതമ, ഭുഞ്ജസി, ന ഭുഞ്ജസീ"തി? "കോ സോ, ബ്രാഹ്മണ, ആമഗന്ധോ നാമാ"തി? "മച്ഛമംസം, ഭോ ഗോതമാ"തി. ഭഗവാ "ന, ബ്രാഹ്മണ, മച്ഛമംസം ആമഗന്ധോ. അപിച ഖോ ആമഗന്ധോ നാമ സബ്ബേ കിലേസാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ"തി വത്വാ "ന, ബ്രാഹ്മണ, ഇദാനി ത്വമേവ ആമഗന്ധം പുച്ഛി, അതീതേപി തിസ്സോ നാമ ബ്രാഹ്മണോ കസ്സപം ഭഗവന്തം പുച്ഛി. ഏവഞ്ച സോ പുച്ഛി, ഏവഞ്ചസ്സ ഭഗവാ ബ്യാകാസീ"തി തിസ്സേന ച ബ്രാഹ്മണേന കസ്സപേന ച ഭഗവതാ വുത്തഗാഥായോ ഏവ ആനേത്വാ താഹി ഗാഥാഹി ബ്രാഹ്മണം സഞ്ഞാപേന്തോ ആഹ - "സാമാകചിങ്ഗൂലകചീനകാനി ചാ"തി. അയം താവ ഇമസ്സ സുത്തസ്സ ഇധ ഉപ്പത്തി.

അതീതേ പന കസ്സപോ കിര ബോധിസത്തോ അട്ഠാസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ ബാരാണസിയം ബ്രഹ്മദത്തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ ധനവതീ നാമ ബ്രാഹ്മണീ, തസ്സാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. അഗ്ഗസാവകോപി തം ദിവസംയേവ ദേവലോകാ ചവിത്വാ അനുപുരോഹിതബ്രാഹ്മണസ്സ പജാപതിയാ കുച്ഛിമ്ഹി നിബ്બത്തി. ഏവം തേസം ഏകദിവസമേവ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണഞ്ച ഗബ്ഭവുട്ഠാനഞ്ച അഹോസി, ഏകദിവസമേവ ഏതേസം ഏകസ്സ കസ്സപോ, ഏകസ്സ തിസ്സോതി നാമമകംസു. തേ സഹപംസുകീളനകാ ദ്വേ സഹായാ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിം അഗമിംസു. തിസ്സസ്സ പിതാ പുത്തം ആണാപേസി - "അയം, താത, കസ്സപോ നിക്ഖമ്മ പബ്ബജിത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, ത്വമ്പിസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഭവനിസ്സരണം കരേയ്യാസീ"തി. സോ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണിത്വാ ബോധിസത്തസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ "ഉഭോപി, സമ്മ, പബ്ബജിസ്സാമാ"തി ആഹ. ബോധിസത്തോ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണി. തതോ വുഡ്ഢിം അനുപ്പത്തകാലേപി തിസ്സോ ബോധിസത്തം ആഹ - "ഏഹി, സമ്മ, പബ്ബജിസ്സാമാ"തി ബോധിസത്തോ ന നിക്ഖമി. തിസ്സോ "ന താവസ്സ ഞാണം പരിപാകം ഗത"ന്തി സയം നിക്ഖമ്മ ഇസിപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ അരഞ്ഞേ പബ്ബതപാദേ അസ്സമം കാരാപേത്വാ വസതി. ബോധിസത്തോപി അപരേന സമയേന ഘരേ ഠിതോയേവ ആനാപാനസ്സതിം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ചത്താരി

ഝാനാനി അഭിഞ്ഞായോ ച ഉപ്പാദേത്വാ പാസാദേന ബോധിമണ്ഡസമീപം ഗന്ത്വാ “പുന പാസാദോ യഥാഠാനേയേവ പതിട്ഠാതൂ”തി അധിട്ഠാസി, സോ സകട്ഠാനേയേവ പതിട്ഠാസി. അപബ്ബജിതേന കിര ബോധിമണ്ഡം ഉപഗന്തും ന സക്കാതി. സോ പബ്ബജിത്വാ ബോധിമണ്ഡം പത്വാ നിസീദിത്വാ സത്ത ദിവസേ പധാനയോഗം കത്വാ സത്തഹി ദിവസേഹി സമ്മാസമ്ബോധിം സച്ഛാകാസി.

തദാ ഇസിപതനേ വീസതിസഹസ്സാ പബ്ബജിതാ പടിവസന്തി. അഥ കസ്സപോ ഭഗവാ തേ ആമന്തേത്വാ ധമ്മചക്കം പവത്തേസി. സുത്തപരിയോസാനേ സബ്ബേവ അരഹന്തോ അഹേസും. സോ സുദം ഭഗവാ വീസതിഭിക്ഖുസഹസ്സപരിവുതോ തത്ഥേവ ഇസിപതനേ വസതി. കികീ ച നം കാസിരാജാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠാതി. അഥേകദിവസം ബാരാണസിവാസീ ഏകോ പുരിസോ പബ്ബതേ ചന്ദനസാരാദീനി ഗവേസന്തോ തിസ്സസ്സ താപസസ്സ അസ്സമം പത്വാ തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. താപസോ തം ദിസ്വാ “കുതോ ആഗതോസീ”തി പുച്ഛി. “ബാരാണസിതോ, ഭന്തേ”തി. “കാ തത്ഥ പവത്തീ”തി? “തത്ഥ, ഭന്തേ, കസ്സപോ നാമ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ”തി. താപസോ ദുല്ലഭവചനം സുത്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ പുച്ഛി - “കിം സോ ആമഗന്ധം ഭുഞ്ജതി, ന ഭുഞ്ജതീ”തി? “കോ ഭന്തേ, ആമഗന്ധോ”തി? “മച്ഛമംസം ആവുസോ”തി. “ഭഗവാ, ഭന്തേ, മച്ഛമംസം ഭുഞ്ജതീ”തി. തം സുത്വാ താപസോ വിപ്പടിസാരീ ഹുത്വാ പുന ചിന്തേസി - “ഗന്ത്വാ തം പുച്ഛിസ്സാമി, സചേ ‘ആമഗന്ധം പരിഭുഞ്ജാമീ’തി വക്ഖതി, തതോ നം ‘തുമ്ഹാകം, ഭന്തേ, ജാതിയാ ച കുലസ്സ ച ഗോത്തസ്സ ച അനനുച്ഛവികമേത’ന്തി നിവാരേത്വാ തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ഭവനിസ്സരണം കരിസ്സാമീ”തി സല്ലഹുകം ഉപകരണം ഗഹേത്വാ സബ്ബത്ഥ ഏകരത്തിവാസേന സായന്ഹസമയേ ബാരാണസിം പത്വാ ഇസിപതനമേവ പാവിസി. ഭഗവാപി തസ്മിം സമയേ ധമ്മദേസനത്ഥായ ആസനേ നിസിന്നോയേവ ഹോതി. താപസോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമ്മ അനഭിവാദേത്വാ തുണ്ഹീഭൂതോ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. ഭഗവാ തം ദിസ്വാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ പടിസമ്മോദി. സോപി “ഖമനീയം, ഭോ കസ്സപാ”തിആദീനി വത്വാ ഏകമന്തം നിസീദിത്വാ ഭഗവന്തം പുച്ഛി - “ആമഗന്ധം, ഭോ കസ്സപ, ഭുഞ്ജസി, ന ഭുഞ്ജസീ”തി? “നാഹം, ബ്രാഹ്മണ, ആമഗന്ധം ഭുഞ്ജാമീ”തി. “സാധു, സാധു, ഭോ കസ്സപ, പരകുണപം അഖാദന്തോ സുന്ദരമകാസി, യുത്തമേതം ഭോതോ കസ്സപസ്സ ജാതിയാ ച കുലസ്സ ച ഗോത്തസ്സ ചാ”തി. തതോ ഭഗവാ “അഹം കിലേസേ സന്ധായ ‘ആമഗന്ധം ന ഭുഞ്ജാമീ’തി വദാമി, ബ്രാഹ്മണോ മച്ഛമംസം പച്ചേതി, യംനൂനാഹം സ്വേ ഗാമം പിണ്ഡായ അപവിസിത്വാ കികീരഞ്ഞോ ഗേഹാ ആഭതം പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജേയ്യം, ഏവം ആമഗന്ധം ആരബ്ഭ കഥാ പവത്തിസ്സതി. തതോ ബ്രാഹ്മണം ധമ്മദേസനായ സഞ്ഞാപേസ്സാമീ”തി ദുതിയദിവസേ കാലസ്സേവ സരീരപരികമ്മം കത്വാ ഗന്ധകുടിം പാവിസി. ഭിക്ഖൂ ഗന്ധകുടിദ്വാരം പിഹിതം ദിസ്വാ “ന ഭഗവാ അജ്ജ ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം പവിസിതുകാമോ”തി ഞത്വാ ഗന്ധകുടിം പദക്ഖിണം കത്വാ പിണ്ഡായ പവിസിംസു.

ഭഗവാപി ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമ്മ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദി. താപസോപി ഖോ പത്തസാകം പചിത്വാ ഖാദിത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ നിസീദി. കികീ കാസിരാജാ ഭിക്ഖൂ പിണ്ഡായ ചരന്തേ ദിസ്വാ “കുഹിം ഭഗവാ, ഭന്തേ”തി പുച്ഛിത്വാ “വിഹാരേ, മഹാരാജാ”തി ച സുത്വാ നാനാബ്യഞ്ജനരസമനേകമംസവികതിസമ്പന്നം ഭോജനം ഭഗവതോ പാഹേസി. അമച്ചാ വിഹാരം നേത്വാ ഭഗവതോ ആരോചേത്വാ ദക്ഖിണോദകം ദത്വാ പരിവിസന്താ പഠമം നാനാമംസവികതിസമ്പന്നം യാഗും അദംസു, താപസോ ദിസ്വാ “ഖാദതി നു ഖോ നോ”തി ചിന്തേന്തോ അട്ഠാസി. ഭഗവാ തസ്സ പസ്സതോയേവ യാഗും പിവന്തോ മംസഖണ്ഡം മുഖേ പക്ഖിപി. താപസോ ദിസ്വാ കുദ്ധോ. പുന യാഗുപീതസ്സ നാനാരസബ്യഞ്ജനം ഭോജനമദംസു, തമ്പി ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജന്തം ദിസ്വാ അതിവിയ കുദ്ധോ “മച്ഛമംസം ഖാദന്തോയേവ ‘ന ഖാദാമീ’തി ഭണതീ”തി. അഥ ഭഗവന്തം കതഭത്തകിച്ചം ഹത്ഥപാദേ ധോവിത്വാ നിസിന്നം ഉപസങ്കമ്മ “ഭോ കസ്സപ, മുസാ ത്വം ഭണസി, നേതം പണ്ഡിതകിച്ചം. മുസാവാദോ ഹി ഗരഹിതോ ബുദ്ധാനം, യേപി തേ പബ്ബതപാദേ വനമൂലഫലാദീഹി യാപേന്താ ഇസയോ വസന്തി, തേപി മുസാ ന ഭണന്തീ”തി വത്വാ പുന ഇസീനം ഗുണേ ഗാഥായ വണ്ണേന്തോ ആഹ **“സാമാകചിങ്ഗൂലകചീനകാനി ചാ”**തി.

൨൪൨. തത്ഥ **സാമാകാ**തി ധുനിത്വാ വാ സീസാനി ഉച്ചിനിത്വാ വാ ഗയ്ഹൂപഗാ തിണധഞ്ഞജാതി. തഥാ **ചിങ്ഗൂലകാ** കണവീരപുപ്ഫസണ്ഠാനസീസാ ഹോന്തി.

ചീനകാനീതി അടവിപബ്ബതപാദേസു അരോപിതജാതാ ചീനമുഗ്ഗാ. **പത്തപ്ഫല**ന്തി യംകിഞ്ചി ഹരിതപണ്ണം. **മൂലഫല**ന്തി യംകിഞ്ചി കന്ദമൂലം. **ഗവിപ്ഫല**ന്തി യംകിഞ്ചി രുക്ഖവല്ലിഫലം. മൂലഗ്ഗഹണേന വാ കന്ദമൂലം, ഫലഗ്ഗഹണേന രുക്ഖവല്ലിഫലം, ഗവിപ്ഫലഗ്ഗഹണേന ഉദകേ ജാതസിങ്ഘാതകകസേരുകാദിഫലം വേദിതബ്ബം. **ധമ്മേന ലദ്ധ**ന്തി ദൂതേയ്യപഹിണഗമനാദിമിച്ഛാജീവം പഹായ വനേ ഉഞ്ഛാചരിയായ ലദ്ധം. **സത**ന്തി സന്തോ അരിയാ. **അസ്നമാനാ**തി ഭുഞ്ജമാനാ. **ന കാമകാമാ അലികം ഭണന്തീ**തി തേ ഏവം അമമാ അപരിഗ്ഗഹാ ഏതാനി സാമാകാദീനി ഭുഞ്ജമാനാ ഇസയോ യഥാ ത്വം സാദുരസാദികേ കാമേ പത്ഥയന്തോ ആമഗന്ധം ഭുഞ്ജന്തോയേവ ''നാഹം, ബ്രാഹ്മണ, ആമഗന്ധം ഭുഞ്ജാമീ''തി ഭണന്തോ അലികം ഭണസി, തഥാ ന കാമകാമാ അലികം ഭണന്തി, കാമേ കാമയന്താ മുസാ ന ഭണന്തീതി ഇസീനം പസംസായ ഭഗവതോ നിന്ദം ദീപേതി.

൨൪൫. ഏവം ഇസീനം പസംസാപദേസേന ഭഗവന്തം നിന്ദിത്വാ ഇദാനി അത്തനാ അധിപ്പേതം നിന്ദാവത്ഥും ദസ്സേത്വാ നിപ്പരിയായേനേവ ഭഗവന്തം നിന്ദന്തോ ആഹ **"യദസ്നമാനോ"**തി തത്ഥ ദ-കാരോ പദസന്ധികരോ. അയം പനത്ഥോ - യം കിഞ്ചിദേവ സസമംസം വാ തിത്തിരമംസം വാ ധോവനച്ഛേദനാദിനാ പുബ്ബപരികമ്മേന **സുകതം,** പചനവാസനാദിനാ പച്ഛാപരികമ്മേന **സുനിട്ഠിതം,** ന മാതരാ ന പിതരാ, അപിച ഖോ പന ''ദക്ഖിണേയ്യോ അയ''ന്തി മഞ്ഞമാനേഹി ധമ്മകാമേഹി **പരേഹി ദിന്നം,** സക്കാരകരണേന **പയതം** പണീതമലങ്കതം, ഉത്തമരസതായ ഓജവന്തതായ ഥാമബലഭരണസമത്ഥതായ ച **പണീതം അസ്നമാനോ** ആഹാരയമാനോ, ന കേവലഞ്ച യംകിഞ്ചി മംസമേവ, അപിച ഖോ പന ഇദമ്പി **സാലീനമന്നം** വിചിതകാളകം സാലിതണ്ഡുലോദനം **പരിഭുഞ്ജമാനോ സോ ഭുഞ്ജസി, കസ്സപ, ആമഗന്ധം,** സോ ത്വം യംകിഞ്ചി മംസം ഭുഞ്ജമാനോ ഇദഞ്ച സാലീനമന്നം പരിഭുഞ്ജമാനോ ഭുഞ്ജസി, കസ്സപ, ആമഗന്ധന്തി ഭഗവന്തം ഗോത്തേന ആലപതി.

൨൪൬. ഏവം ആഹാരതോ ഭഗവന്തം നിന്ദിത്വാ ഇദാനി മുസാവാദം ആരോപേത്വാ നിന്ദന്തോ ആഹ **"ന ആമഗന്ധോ...പേ॰... സുസങ്ഖതേഹീ"**തി. തസ്സത്ഥോ - പുബ്ബേ മയാ പുച്ഛിതോ സമാനോ **"ന ആമഗന്ധോ മമ കപ്പതീ"തി ഇച്ചേവ ത്വം ഭാസസി,** ഏവം ഏകംസേനേവ ത്വം ഭാസസി **ബ്രഹ്മബന്ധു** ബ്രാഹ്മണഗുണവിരഹിതജാതിമത്തബ്രാഹ്മണാതി പരിഭാസന്തോ ഭണതി. **സാലീനമന്ന**ന്തി സാലിതണ്ഡുലോദനം. **പരിഭുഞ്ജമാനോ**തി ഭുഞ്ജമാനോ. **സകുന്തമംസേഹി സുസങ്ഖതേഹീ**തി തദാ ഭഗവതോ അഭിഹടം സകുണമംസം നിദ്ദിസന്തോ ഭണതി.

ഏവം ഭണന്തോ ഏവ ച ഭഗവതോ ഹേട്ഠാ പാദതലാ പഭുതി യാവ ഉപരി കേസഗ്ഗാ സരീരമുല്ലോകേന്തോ ദ്വത്തിംസവരലക്ഖണാസീതിഅനുബ്യഞ്ജനസമ്പദം ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖേപഞ്ച ദിസ്വാ ''ഏവരൂപോ മഹാപുരിസലക്ഖണാദിപടിമണ്ഡിതകായോ ന മുസാ ഭണിതും അരഹതി. അയം ഹിസ്സ ഭവന്തരേപി സച്ചവാചാനിസ്സന്ദേനേവ ഉണ്ണാ ഭമുകന്തരേ ജാതാ ഓദാതാ മുദു തൂലസന്നിഭാ, ഏകേകാനി ച ലോമകൂപേസു ലോമാനി. സ്വായം കഥമിദാനി മുസാ ഭണിസ്സതി. അദ്ധാ അഞ്ഞോ ഇമസ്സ ആമഗന്ധോ ഭവിസ്സതി, യം സന്ധായ ഏതദവോച - 'നാഹം, ബ്രാഹ്മണ, ആമഗന്ധം ഭുഞ്ജാമീ'തി, യംനൂനാഹം ഏതം പുച്ഛേയ്യ''ന്തി ചിന്തേത്വാ സഞ്ജാതബഹുമാനോ ഗോത്തേനേവ ആലപന്തോ ഇമം ഗാഥാസേസം ആഹ -

''പുച്ഛാമി തം കസ്സപ ഏതമത്ഥം, കഥംപകാരോ തവ ആമഗന്ധോ''തി.

൨൪൭. അഥസ്സ ഭഗവാ ആമഗന്ധം വിസ്സജ്ജേതും **"പാണാതിപാതോ"**തി ഏവമാദിമാഹ. തത്ഥ **പാണാതിപാതോ**തി പാണവധോ. **വധഛേദബന്ധന**ന്തി ഏത്ഥ സത്താനം ദണ്ഡാദീഹി ആകോടനം വധോ, ഹത്ഥപാദാദീനം ഛേദനം ഛേദോ, രജ്ജുആദീഹി ബന്ധോ ബന്ധനം. **ഥേയ്യം മുസാവാദോ**തി ഥേയ്യഞ്ച മുസാവാദോ ച. **നികതീ**തി ''ദസ്സാമി, കരിസ്സാമീ''തിആദിനാ നയേന ആസം ഉപ്പാദേത്വാ നിരാസാകരണം. **വഞ്ചനാനീ**തി അസുവണ്ണം സുവണ്ണന്തി ഗാഹാപനാദീനി. **അജ്ഝേനകുത്ത**ന്തി നിരത്ഥകമനേകഗന്ഥപരിയാപുണനം. **പരദാരസേവനാ**തി പരപരിഗ്ഗഹിതാസു ചാരിത്താപജ്ജനം. **ഏസാമഗന്ധോ ന ഹി മംസഭോജന**ന്തി ഏസ പാണാതിപാതാദിഅകുസലധമ്മസമുദാചാരോ ആമഗന്ധോ

വിസ്സഗന്ധോ കുണപഗന്ധോ. കിം കാരണാ? അമനുഞ്ഞത്താ കിലേസഅസുചിമിസ്സകത്താ സബ്ബിഭി ജിഗുച്ഛിതത്താ പരമദുഗ്ഗന്ധഭാവാവഹത്താ ച. യേ ഹി ഉസ്സന്നകിലേസാ സത്താ, തേ തേഹി അതിദുഗ്ഗന്ധാ ഹോന്തി, നിക്കിലേസാനം മതസരീരമ്പി ദുഗ്ഗന്ധം ന ഹോതി, തസ്മാ ഏസാമഗന്ധോ. മംസഭോജനം പന അദിട്ഠമസുതമപരിസങ്കിതഞ്ച അനവജ്ജം, തസ്മാ ന ഹി മംസഭോജനം ആമഗന്ധോതി.

൨൪൭. ഏവം ധമ്മാധിട്ഠാനായ ദേസനായ ഏകേന നയേന ആമഗന്ധം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ തേ തേ സത്താ തേഹി തേഹി ആമഗന്ധേഹി സമന്നാഗതാ, ന ഏകോ ഏവ സബ്ബേഹി, ന ച സബ്ബേ ഏകേനേവ, തസ്മാ നേസം തേ തേ ആമഗന്ധേ പകാസേതും **"യേ ഇധ കാമേസു അസഞ്ഞതാ ജനാ"**തിആദിനാ നയേന പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ താവ ദേസനായ ആമഗന്ധേ വിസ്സജ്ജേന്തോ ദ്വേ ഗാഥായോ അഭാസി.

തത്ഥ **യേ ഇധ കാമേസു അസഞ്ഞതാ ജനാ**തി യേ കേചി ഇധ ലോകേ കാമപടിസേവനസങ്ഖാതേസു കാമേസു മാതിമാതുച്ഛാദീസുപി മരിയാദാവിരഹേന ഭിന്നസംവരതായ അസംയതാ പുഥുജ്ജനാ. **രസേസു ഗിദ്ധാ**തി ജിവ്ഹാവിഞ്ഞേയ്യേസു രസേസു ഗിദ്ധാ ഗധിതാ മുച്ഛിതാ അജ്ഝോസന്നാ അനാദീനവദസ്സാവിനോ അനിസ്സരണപഞ്ഞാ രസേ പരിഭുഞ്ജന്തി. **അസുചിഭാവമസ്സിതാ**തി തായ രസഗിദ്ധിയാ രസപടിലാഭത്ഥായ നാനപ്പകാരമിച്ഛാജീവസങ്ഖാതഅസുചിഭാവമിസ്സിതാ. **നത്ഥികദിട്ഠീ**തി "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിദസവത്ഥുകമിച്ഛാദിട്ഠിസമന്നാഗതാ. **വിസമാ**തി വിസമേന കായകമ്മാദിനാ സമന്നാഗതാ. **ദുരന്നയാ**തി ദുവിഞ്ഞാപയാ സന്ദിട്ഠിപരാമാസീആധാനഗ്ഗാഹീദുപ്പടിനിസ്സഗ്ഗിതാസമന്നാഗതാ. **ഏസാമഗന്ധോ**തി ഏസ ഏതായ ഗാഥായ പുഗ്ഗലേ അധിട്ഠായ നിദ്ദിട്ഠോ "കാമേസു അസംയതതാ രസഗിദ്ധതാ ആജീവവിപത്തിനത്ഥികദിട്ഠികായദുച്ചരിതാദിവിസമതാ ദുരന്നയഭാവതാ"തി അപരോപി പുബ്ബേ വുത്തേനേവത്ഥേന ഛബ്ബിധോ ആമഗന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **ന ഹി മംസഭോജന**ന്തി മംസഭോജനം പന യഥാവുത്തേനേവത്ഥേന ന ആമഗന്ധോതി.

൨൪൮. ദുതിയഗാഥായപി **യേ ലൂഖസാ**തി യേ ലൂഖാ നിരസാ, അത്തകിലമഥാനുയുത്താതി അത്ഥോ. **ദാരുണാ**തി കക്ഖളാ ദോവചസ്സതായുത്താ. **പിട്ഠിമംസികാ**തി പുരതോ മധുരം ഭണിത്വാ പരമ്മുഖേ അവണ്ണഭാസിനോ . ഏതേ ഹി അഭിമുഖം ഓലോകേതുമസക്കോന്താ പരമ്മുഖാനം പിട്ഠിമംസഖാദകാ വിയ ഹോന്തി, തേന "പിട്ഠിമംസികാ"തി വുച്ചന്തി. **മിത്തദ്ദുനോ**തി മിത്തദൂഹകാ, ദാരധനജീവിതേസു വിസ്സാസമാപന്നാനം മിത്താനം തത്ഥ മിച്ഛാപടിപജ്ജനകാതി വുത്തം ഹോതി. **നിക്കരുണാ**തി കരുണാവിരഹിതാ സത്താനം അനത്ഥകാമാ. **അതിമാനിനോ**തി "ഇധേകച്ചോ ജാതിയാ വാ...പേ॰... അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വത്ഥുനാ പരേ അതിമഞ്ഞതി, യോ ഏവരൂപോ മാനോ കേതുകമ്യതാ ചിത്തസ്സാ"തി (വിഭ॰ ൮൮൮) ഏവം വുത്തേന അതിമാനേന സമന്നാഗതാ. **അദാനസീലാ**തി അദാനപകതികാ, അദാനാധിമുത്താ അസംവിഭാഗരതാതി അത്ഥോ. **ന ച ദേന്തി കസ്സചീ**തി തായ ച പന അദാനസീലതായ യാചിതാപി സന്താ കസ്സചി കിഞ്ചി ന ദേന്തി, അദിന്നപുബ്ബകകുലേ മനുസ്സസദിസാ നിജ്ഝാമതണ്ഹികപേതപരായണാ ഹോന്തി. കേചി പന "ആദാനസീലാ"തിപി പഠന്തി, കേവലം ഗഹണസീലാ, കസ്സചി പന കിഞ്ചി ന ദേന്തീതി. **ഏസാമഗന്ധോ ന ഹി മംസഭോജന**ന്തി ഏസ ഏതായ ഗാഥായ പുഗ്ഗലേ അധിട്ഠായ നിദ്ദിട്ഠോ "ലൂഖതാ, ദാരുണതാ , പിട്ഠിമംസികതാ, മിത്തദൂഭിതാ, നിക്കരുണതാ, അതിമാനിതാ, അദാനസീലതാ, അദാന"ന്തി അപരോപി പുബ്ബേ വുത്തേനേവത്ഥേന അട്ഠവിധോ ആമഗന്ധോ വേദിതബ്ബോ, ന ഹി മംസഭോജനന്തി.

൨൪൯. ഏവം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ ദ്വേ ഗാഥായോ വത്വാ പുന തസ്സ താപസസ്സ ആസയാനുപരിവത്തനം വിദിത്വാ ധമ്മാധിട്ഠാനായേവ ദേസനായ ഏകം ഗാഥം അഭാസി. തത്ഥ **കോധോ** ഉരഗസുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. **മദോ**തി "ജാതിമദോ, ഗോത്തമദോ, ആരോഗ്യമദോ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൩൨) നയേന വിഭങ്ഗേ വുത്തപ്പഭേദോ ചിത്തസ്സ മജ്ജനഭാവോ. **ഥമ്ഭോ**തി ഥദ്ധഭാവോ. **പച്ചുപട്ഠാപനാ**തി പച്ചനീകട്ഠാപനാ, ധമ്മേന നയേന വുത്തസ്സ പടിവിരുജ്ഝിത്വാ ഠാനം. **മായാ**തി "ഇധേകച്ചോ കായേന ദുച്ചരിതം ചരിത്വാ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൯൪) നയേന വിഭങ്ഗേ വിഭത്താ കതപാപപടിച്ഛാദനതാ. **ഉസൂയാ**തി പരലാഭസക്കാരാദീസു ഇസ്സാ. **ഭസ്സസമുസ്സയോ**തി

സമുസ്സിതം ഭസ്സം, അത്തുക്കംസനതാതി വുത്തം ഹോതി. **മാനാതിമാനോതി** "ഇധേകച്ചോ ജാതിയാ വാ...പേ॰... അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വത്ഥുനാ പുബ്ബകാലം പരേഹി സദിസം അത്താനം ദഹതി, അപരകാലം അത്താനം സേയ്യം ദഹതി, പരേ ഹീനേ ദഹതി, യോ ഏവരൂപോ മാനോ...പേ॰... കേതുകമ്യതാ ചിത്തസ്സാ"തി (വിഭ॰ വ്വവ്വം) വിഭങ്ഗേ വിഭത്തോ. **അസബ്ഭി സന്ഥവോതി** അസപ്പുരിസേഹി സന്ഥവോ. **ഏസാമഗന്ധോ ന ഹി മംസഭോജനന്തി** ഏസ കോധാദി നവവിധോ അകുസലരാസി പുബ്ബേ വുത്തേനേവത്ഥേന ആമഗന്ധോതി വേദിതബ്ബോ, ന ഹി മംസഭോജനന്തി.

൨൪൬. ഏവം ധമ്മാധിട്ഠാനായ ദേസനായ നവവിധം ആമഗന്ധം ദസ്സേത്വാ പുനപി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ ആമഗന്ധേ വിസ്സജ്ജേന്തോ തിസ്സോ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **യേ പാപസീലാതി** യേ പാപസമാചാരതായ "പാപസീലാ"തി ലോകേ പാകടാ. **ഇണഘാതസൂചകാതി** വസലസുത്തേ വുത്തനയേന ഇണം ഗഹേത്വാ തസ്സ അപ്പദാനേന ഇണഘാതാ, പേസുഞ്ഞേന സൂചകാ ച. **വോഹാരകൂടാ ഇധ പാടിരൂപികാതി** ധമ്മട്ഠാനേ ഠിതാ ലഞ്ജം ഗഹേത്വാ സാമികേ പരാജേന്താ കൂടേന വോഹാരേന സമന്നാഗതത്താ വോഹാരകൂടാ, ധമ്മട്ഠപടിരൂപകത്താ പാടിരൂപികാ. അഥ വാ **ഇധാതി** സാസനേ. **പാടിരൂപികാതി** ദുസ്സീലാ. തേ ഹി യസ്മാ നേസം ഇരിയാപഥസമ്പദാദീഹി സീലവന്തപടിരൂപം അത്ഥി, തസ്മാ പടിരൂപാ, പടിരൂപാ ഏവ പാടിരൂപികാ. **നരാധമാ യേധ കരോന്തി കിബ്ബിസന്തി** യേ ഇധ ലോകേ നരാധമാ മാതാപിതൂസു ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധാദീസു ച മിച്ഛാപടിപത്തിസഞ്ഞിതം കിബ്ബിസം കരോന്തി. **ഏസാമഗന്ധോ ന ഹി മംസഭോജനന്തി** ഏസ ഏതായ ഗാഥായ പുഗ്ഗലേ അധിട്ഠായ നിദ്ദിട്ഠോ "പാപസീലതാ, ഇണഘാതതാ, സൂചകതാ, വോഹാരകൂടതാ, പാടിരൂപികതാ, കിബ്ബിസകാരിതാ"തി അപരോപി പുബ്ബേ വുത്തേനേവത്ഥേന ഛബ്ബിധോ ആമഗന്ധോ വേദിതബ്ബോ, ന ഹി മംസഭോജനന്തി.

൨൪൭. **യേ ഇധ പാണേസു അസഞ്ഞതാ ജനാതി** യേ ജനാ ഇധലോകേ പാണേസു യഥാകാമചാരിതായ സതമ്പി സഹസ്സമ്പി മാരേത്വാ അനുദ്ദയാമത്തസ്സാപി അകരണേന അസംയതാ. **പരേസമാദായ വിഹേസമുയ്യുതാതി** പരേസം സന്തകം ആദായ ധനം വാ ജീവിതം വാ തതോ "മാ ഏവം കരോഥാ"തി യാചന്താനം വാ നിവാരേന്താനം വാ പാണിലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി വിഹേസം ഉയ്യുതാ. പരേ വാ സത്തേ സമാദായ "അജ്ജ ദസ, അജ്ജ വീസ"ന്തി ഏവം സമാദിയിത്വാ തേസം വധബന്ധനാദീഹി വിഹേസമുയ്യുതാ. **ദുസ്സീലലുദ്ദാതി** നിസ്സീലാ ച ദുരാചാരത്താ , ലുദ്ദാ ച കുരൂരകമ്മന്താ ലോഹിതപാണിതായ, മച്ഛഘാതകമിഗബന്ധകസാകുണികാദയോ ഇധാധിപ്പേതാ. **ഫരുസാതി** ഫരുസവാചാ. **അനാദരാതി** "ഇദാനി ന കരിസ്സാമ, വിരമിസ്സാമ ഏവരൂപാ"തി ഏവം ആദരവിരഹിതാ . **ഏസാമഗന്ധോ ന ഹി മംസഭോജനന്തി** ഏസ ഏതായ ഗാഥായ പുഗ്ഗലേ അധിട്ഠായ നിദ്ദിട്ഠോ "പാണാതിപാതോ വധഛേദബന്ധന"ന്തിആദിനാ നയേന പുബ്ബേ വുത്തോ ച അവുത്തോ ച "പാണേസു അസംയതതാ പരേസം വിഹേസതാ ദുസ്സീലതാ ലുദ്ദതാ ഫരുസതാ അനാദരോ"തി ഛബ്ബിധോ ആമഗന്ധോ വേദിതബ്ബോ, ന ഹി മംസഭോജനന്തി. പുബ്ബേ വുത്തമ്പി ഹി സോതൂനം സോതുകാമതായ അവധാരണതായ ദള്ഹീകരണതായാതി ഏവമാദീഹി കാരണേഹി പുന വുച്ചതി. തേനേവ ച പരതോ വക്ഖതി "ഇച്ചേതമത്ഥം ഭഗവാ പുനപ്പുനം, അക്ഖാസി നം വേദയി മന്തപാരഗൂ"തി.

൨൪൮. **ഏതേസു ഗിദ്ധാ വിരുദ്ധാതിപാതിനോതി** ഏതേസു പാണേസു ഗേധേന ഗിദ്ധാ, ദോസേന വിരുദ്ധാ, മോഹേന ആദീനവം അപസ്സന്താ പുനപ്പുനം അജ്ഝാചാരപ്പത്തിയാ അതിപാതിനോ, ഏതേസു വാ "പാണാതിപാതോ വധഛേദബന്ധന"ന്തിആദിനാ നയേന വുത്തേസു പാപകമ്മേസു യഥാസമ്ഭവം യേ ഗേധവിരോധാതിപാതസങ്ഖാതാ രാഗദോസമോഹാ, തേഹി ഗിദ്ധാ വിരുദ്ധാ അതിപാതിനോ ച. **നിച്ചുയ്യുതാതി** അകുസലകരണേ നിച്ചം ഉയ്യുതാ, കദാചി പടിസങ്ഖായ അപ്പടിവിരതാ. **പേച്ചാതി** അസ്മാ ലോകാ പരം ഗന്ത്വാ. **തമം വജന്തി യേ, പതന്തി സത്താ നിരയം അവംസിരാതി** യേ ലോകന്തരികന്ധകാരസങ്ഖാതം നീചകുലതാദിഭേദം വാ തമം വജന്തി, യേ ച പതന്തി സത്താ അവീചിആദിഭേദം നിരയം അവംസിരാ അധോഗതസീസാ. **ഏസാമഗന്ധോതി** തേസം സത്താനം തമവജനനിരയപതനഹേതു ഏസ ഗേധവിരോധാതിപാതഭേദോ

സബ്ബാമഗന്ധമൂലഭൂതോ യഥാവുത്തേനത്ഥേന തിവിധോ ആമഗന്ധോ. **ന ഹി മംസഭോജനന്തി** മംസഭോജനം പന ന ആമഗന്ധോതി.

൨൪൯. ഏവം ഭഗവാ പരമത്ഥതോ ആമഗന്ധം വിസ്സജ്ജേത്വാ ദുഗ്ഗതിമഗ്ഗഭാവഞ്ചസ്സ പകാസേത്വാ ഇദാനി യസ്മിം മച്ഛമംസഭോജനേ താപസോ ആമഗന്ധസഞ്ഞീ ദുഗ്ഗതിമഗ്ഗസഞ്ഞീ ച ഹുത്വാ തസ്സ അഭോജനേന സുദ്ധികാമോ ഹുത്വാ തം ന ഭുഞ്ജതി, തസ്സ ച അഞ്ഞസ്സ ച തഥാവിധസ്സ സോധേതും അസമത്ഥഭാവം ദസ്സേന്തോ **"ന മച്ഛമംസ"**ന്തി ഇമം ഛപ്പദം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ സബ്ബപദാനി അന്തിമപാദേന യോജേതബ്ബാനി - ന മച്ഛമംസം സോധേതി മച്ചം അവിതിണ്ണകങ്ഖം, ന ആഹുതിയഞ്ഞമുതൂപസേവനാ സോധേതി മച്ചം അവിതിണ്ണകങ്ഖന്തി ഏവം. ഏത്ഥ ച **ന മച്ഛമംസ**ന്തി അഖാദിയമാനം മച്ഛമംസം ന സോധേതി, തഥാ **അനാസകത്ത**ന്തി ഏവം പോരാണാ വണ്ണേന്തി. ഏവം പന സുന്ദരതരം സിയാ "ന മച്ഛമംസാനം അനാസകത്തം ന മച്ഛമംസാനാനാസകത്തം, മച്ഛമംസാനം അനാസകത്തം ന സോധേതി, മച്ച"ന്തി അഥാപി സിയാ, ഏവം സന്തേ അനാസകത്തം ഓഹീയതീതി? തഞ്ച ന, അമരതപേന സങ്ഗഹിതത്താ. "യേ വാപി ലോകേ അമരാ ബഹൂ തപാ"തി ഏത്ഥ ഹി സബ്ബോപി വുത്താവസേസോ അത്തകിലമഥോ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീതി. **നഗ്ഗിയ**ന്തി അചേലകത്തം. **മുണ്ഡിയ**ന്തി മുണ്ഡഭാവോ. **ജടാജല്ല**ന്തി ജടാ ച രജോജല്ലഞ്ച. **ഖരാജിനാനീ**തി ഖരാനി അജിനചമ്മാനി. **അഗ്ഗിഹുത്തസ്സുപസേവനാ**തി അഗ്ഗിപാരിചാരിയാ. **അമരാ**തി അമരഭാവപത്ഥനതായ പവത്തകായകിലേസാ. **ബഹൂ**തി ഉക്കുടികപ്പധാനാദിഭേദതോ അനേകേ. **തപാ**തി സരീരസന്താപാ. **മന്താ**തി വേദാ. **ആഹുതീ**തി അഗ്ഗിഹോമകമ്മം. **യഞ്ഞമുതൂപസേവനാ**തി അസ്സമേധാദിയഞ്ഞാ ച ഉതൂപസേവനാ ച. ഉതൂപസേവനാ നാമ ഗിമ്ഹേ ആതപട്ഠാനസേവനാ, വസ്സേ രുക്ഖമൂലസേവനാ, ഹേമന്തേ ജലപ്പവേസസേവനാ. **ന സോധേന്തി മച്ചം അവിതിണ്ണകങ്ഖ**ന്തി കിലേസസുദ്ധിയാ വാ ഭവസുദ്ധിയാ വാ അവിതിണ്ണവിചികിച്ഛം മച്ചം ന സോധേന്തി. കങ്ഖാമലേ ഹി സതി ന വിസുദ്ധോ ഹോതി, ത്വഞ്ച സകങ്ഖോയേവാതി. ഏത്ഥ ച "അവിതിണ്ണകങ്ഖ"ന്തി ഏതം "ന മച്ഛമംസ"ന്തിആദീനി സുത്വാ "കിം നു ഖോ മച്ഛമംസാനം അഭോജനാദിനാ സിയാ വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ"തി താപസസ്സ കങ്ഖായ ഉപ്പന്നായ ഭഗവതാ വുത്തം സിയാതി നോ അധിപ്പായോ. യാ ചസ്സ "സോ മച്ഛമംസം ഭുഞ്ജതീ"തി സുത്വാവ ബുദ്ധേ കങ്ഖാ ഉപ്പന്നാ, തം സന്ധായേതം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

൨൫൦. ഏവം മച്ഛമംസാനാസകത്താദീനം സോധേതും അസമത്ഥഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സോധേതും സമത്ഥേ ധമ്മേ ദസ്സേന്തോ **"സോതേസു ഗുത്തോ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സോതേസൂ**തി ഛസു ഇന്ദ്രിയേസു. **ഗുത്തോ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരഗുത്തിയാ സമന്നാഗതോ. ഏത്താവതാ ഇന്ദ്രിയസംവരപരിവാരസീലം ദസ്സേതി. **വിദിതിന്ദ്രിയോ ചരേ**തി ഞാതപരിഞ്ഞായ ഛളിന്ദ്രിയാനി വിദിത്വാ പാകടാനി കത്വാ ചരേയ്യ, വിഹരേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്താവതാ വിസുദ്ധസീലസ്സ നാമരൂപപരിച്ഛേദം ദസ്സേതി. **ധമ്മേ ഠിതോ**തി അരിയമഗ്ഗേന അഭിസമേതബ്ബചതുസച്ചധമ്മേ ഠിതോ. ഏതേന സോതാപത്തിഭൂമിം ദസ്സേതി. **അജ്ജവമദ്ദവേ രതോ**തി ഉജുഭാവേ ച മുദുഭാവേ ച രതോ. ഏതേന സകദാഗാമിഭൂമിം ദസ്സേതി. സകദാഗാമീ ഹി കായവങ്കാദികരാനം ചിത്തഥദ്ധഭാവകരാനഞ്ച രാഗദോസാനം തനുഭാവാ അജ്ജവമദ്ദവേ രതോ ഹോതി. **സങ്ഗാതിഗോ**തി രാഗദോസസങ്ഗാതിഗോ. ഏതേന അനാഗാമിഭൂമിം ദസ്സേതി. **സബ്ബദുക്ഖപ്പഹീനോ**തി സബ്ബസ്സ വട്ടദുക്ഖസ്സ ഹേതുപ്പഹാനേന പഹീനസബ്ബദുക്ഖോ. ഏതേന അരഹത്തഭൂമിം ദസ്സേതി. **ന ലിപ്പതി ദിട്ഠസുതേസു ധീരോ**തി സോ ഏവം അനുപുബ്ബേന അരഹത്തം പത്തോ ധിതിസമ്പദായ ധീരോ ദിട്ഠസുതേസു ധമ്മേസു കേനചി കിലേസേന ന ലിപ്പതി. ന കേവലഞ്ച ദിട്ഠസുതേസു, മുതവിഞ്ഞാതേസു ച ന ലിപ്പതി, അഞ്ഞദത്ഥു പരമവിസുദ്ധിപ്പത്തോ ഹോതീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

൨൫൧-൨. ഇതോ പരം **"ഇച്ചേതമത്ഥ"**ന്തി ദ്വേ ഗാഥാ സങ്ഗീതികാരേഹി വുത്താ. താസമത്ഥോ - **ഇതി ഭഗവാ** കസ്സപോ **ഏതമത്ഥം പുനപ്പുനം** അനേകാഹി ഗാഥാഹി ധമ്മാധിട്ഠാനായ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ച ദേസനായ യാവ താപസോ അഞ്ഞാസി, താവ സോ **അക്ഖാസി** കഥേസി വിത്ഥാരേസി. **നം വേദയി മന്തപാരഗൂ**തി സോപി തഞ്ച അത്ഥം മന്തപാരഗൂ, വേദപാരഗൂ, തിസ്സോ ബ്രാഹ്മണോ വേദയി അഞ്ഞാസി. കിം കാരണാ? യസ്മാ അത്ഥതോ ച പദതോ ച ദേസനാനയതോ ച **ചിത്രാഹി ഗാഥാഹി മുനീ പകാസയി**.

കീദിസോ? **നിരാമഗന്ധോ അസിതോ ദുരന്നയോ,** ആമഗന്ധകിലേസാഭാവാ നിരാമഗന്ധോ, തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സയാഭാവാ അസിതോ, ബാഹിരദിട്ഠിവസേന "ഇദം സേയ്യോ ഇദം വര"ന്തി കേനചി നേതും അസക്കുണേയ്യത്താ ദുരന്നയോ. ഏവം പകാസിതവതോ ചസ്സ **സുത്വാന ബുദ്ധസ്സ സുഭാസിതം പദം** സുകഥിതം ധമ്മദേസനം സുത്വാ **നിരാമഗന്ധം** നിക്കിലേസയോഗം, **സബ്ബദുക്ഖപ്പനൂദനം** സബ്ബവട്ടദുക്ഖപ്പനൂദനം, **നീചമനോ** നീചചിത്തോ ഹുത്വാ **വന്ദി തഥാഗതസ്സ,** തിസ്സോ ബ്രാഹ്മണോ തഥാഗതസ്സ പാദേ പഞ്ചപതിട്ഠിതം കത്വാ വന്ദി. **തത്ഥേവ പബ്ബജ്ജമരോചയിത്ഥാ**തി തത്ഥേവ ച നം ആസനേ നിസിന്നം കസ്സപം ഭഗവന്തം തിസ്സോ താപസോ പബ്ബജ്ജമരോചയിത്ഥ, അയാചീതി വുത്തം ഹോതി. തം ഭഗവാ "ഏഹി ഭിക്ഖൂ"തി ആഹ. സോ തങ്ഖണംയേവ അട്ഠപരിക്ഖാരയുത്തോ ഹുത്വാ ആകാസേനാഗന്ത്വാ വസ്സസതികത്ഥേരോ വിയ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ കതിപാഹേനേവ സാവകപാരമിഞാണം പടിവിജ്ഝിത്വാ **തിസ്സോ** നാമ അഗ്ഗസാവകോ അഹോസി, പുന ദുതിയോ **ഭാരദ്വാജോ** നാമ. ഏവം തസ്സ ഭഗവതോ തിസ്സഭാരദ്വാജം നാമ സാവകയുഗം അഹോസി.

അമ്ഹാകം പന ഭഗവാ യാ ച തിസ്സേന ബ്രാഹ്മണേന ആദിതോ തിസ്സോ ഗാഥാ വുത്താ, യാ ച കസ്സപേന ഭഗവതാ മജ്ഝേ നവ, യാ ച തദാ സങ്ഗീതികാരേഹി അന്തേ ദ്വേ, താ സബ്ബാപി ചുദ്ദസ ഗാഥാ ആനേത്വാ പരിപുണ്ണം കത്വാ ഇമം ആമഗന്ധസുത്തം ആചരിയപ്പമുഖാനം പഞ്ചന്നം താപസസതാനം ആമഗന്ധം ബ്യാകാസി. തം സുത്വാ സോ ബ്രാഹ്മണോ തഥേവ നീചമനോ ഹുത്വാ ഭഗവതോ പാദേ വന്ദിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി സദ്ധിം പരിസായ. "ഏഥ ഭിക്ഖവോ"തി ഭഗവാ അവോച. തേ തഥേവ ഏഹിഭിക്ഖുഭാവം പത്വാ ആകാസേനാഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ കതിപാഹേനേവ സബ്ബേവ അഗ്ഗഫലേ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസൂതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ആമഗന്ധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ഹിരിസുത്തവണ്ണനാ

ഹിരിം തരന്തന്തി ഹിരിസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അനുപ്പന്നേ ഭഗവതി സാവത്ഥിയം അഞ്ഞതരോ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ അഡ്ഢോ അഹോസി അസീതികോടിധനവിഭവോ. തസ്സ ഏകപുത്തകോ അഹോസി പിയോ മനാപോ. സോ തം ദേവകുമാരം വിയ നാനപ്പകാരേഹി സുഖൂപകരണേഹി സംവഡ്ഢേന്തോ തം സാപതേയ്യം തസ്സ അനിയ്യാതേത്വാവ കാലമകാസി സദ്ധിം ബ്രാഹ്മണിയാ. തതോ തസ്സ മാണവസ്സ മാതാപിതൂനം അച്ചയേന ഭണ്ഡാഗാരികോ സാരഗബ്ഭം വിവരിത്വാ സാപതേയ്യം നിയ്യാതേന്തോ ആഹ - "ഇദം തേ, സാമി, മാതാപിതൂനം സന്തകം, ഇദം അയ്യകപയ്യകാനം സന്തകം, ഇദം സത്തകുലപരിവട്ടേന ആഗത"ന്തി. മാണവോ ധനം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - "ഇദം ധനംയേവ ദിസ്സതി, യേഹി പന ഇദം സഞ്ചിതം, തേ ന ദിസ്സന്തി, സബ്ബേവ മച്ചുവസം ഗതാ. ഗച്ഛന്താ ച ന ഇതോ കിഞ്ചി ആദായ അഗമംസു, ഏവം നാമ ഭോഗേ പഹായ ഗന്തബ്ബോ പരലോകോ, ന സക്കാ കിഞ്ചി ആദായ ഗന്തും അഞ്ഞത്ര സുചരിതേന. യംനൂനാഹം ഇമം ധനം പരിച്ചജിത്വാ സുചരിതധനം ഗണ്ഹേയ്യം, യം സക്കാ ആദായ ഗന്തു"ന്തി. സോ ദിവസേ ദിവസേ സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേന്തോ പുന ചിന്തേസി - "പഹൂതമിദം ധനം, കിം ഇമിനാ ഏവമപ്പകേന പരിച്ചാഗേന, യംനൂനാഹം മഹാദാനം ദദേയ്യ"ന്തി. സോ രഞ്ഞോ ആരോചേസി - "മഹാരാജ, മമ ഘരേ ഏത്തകം ധനം അത്ഥി, ഇച്ഛാമി തേന മഹാദാനം ദാതും. സാധു, മഹാരാജ, നഗരേ ഘോസനം കാരാപേഥാ"തി. രാജാ തഥാ കാരാപേസി. സോ ആഗതാഗതാനം ഭാജനാനി പൂരേത്വാ സത്തഹി ദിവസേഹി സബ്ബധനമദാസി , ദത്വാ ച ചിന്തേസി - "ഏവം മഹാപരിച്ചാഗം കത്വാ അയുത്തം ഘരേ വസിതും, യംനൂനാഹം പബ്ബജേയ്യ"ന്തി. തതോ പരിജനസ്സ ഏതമത്ഥം ആരോചേസി. തേ "മാ, ത്വം സാമി, 'ധനം പരിക്ഖീണ'ന്തി ചിന്തയി, മയം അപ്പകേനേവ കാലേന നാനാവിധേഹി ഉപായേഹി ധനസഞ്ചയം കരിസ്സാമാ"തി വത്വാ നാനപ്പകാരേഹി തം യാചിംസു. സോ തേസം യാചനം അനാദിയിത്വാവ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജി.

തത്ഥ അട്ഠവിധാ താപസാ - സപുത്തഭരിയാ, ഉഞ്ഛാചാരികാ, സമ്പത്തകാലികാ, അനഗ്ഗിപക്കികാ, അസ്മമുട്ഠികാ, ദന്തലുയ്യകാ, പവത്തഫലികാ, വണ്ടമുത്തികാ ചാതി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮൪). തത്ഥ **സപുത്തഭരിയാ**തി പുത്തദാരേന സദ്ധിം പബ്ബജിത്വാ കസിവണിജ്ജാദീഹി ജീവികം കപ്പയമാനാ കേണിയജടിലാദയോ. **ഉഞ്ഛാചാരികാ**തി നഗരദ്വാരേ അസ്സമം കാരാപേത്വാ തത്ഥ ഖത്തിയബ്രാഹ്മണകുമാരാദയോ സിപ്പാദീനി സിക്ഖാപേത്വാ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം പടിക്ഖിപിത്വാ തിലതണ്ഡുലാദികപ്പിയഭണ്ഡപടിഗ്ഗാഹകാ, തേ സപുത്തഭരിയേഹി സേട്ഠതരാ. **സമ്പത്തകാലികാ**തി ആഹാരവേലായ സമ്പത്തം ആഹാരം ഗഹേത്വാ യാപേന്താ, തേ ഉഞ്ഛാചാരികേഹി സേട്ഠതരാ. **അനഗ്ഗിപക്കികാ**തി അഗ്ഗിനാ അപക്കപത്തഫലാനി ഖാദിത്വാ യാപേന്താ, തേ സമ്പത്തകാലികേഹി സേട്ഠതരാ. **അസ്മമുട്ഠികാ**തി മുട്ഠിപാസാണം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞം വാ കിഞ്ചി വാസിസത്ഥകാദിം ഗഹേത്വാ വിചരന്താ യദാ ഛാതാ ഹോന്തി, തദാ സമ്പത്തരുക്ഖതോ തചം ഗഹേത്വാ ഖാദിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ചത്താരോ ബ്രഹ്മവിഹാരേ ഭാവേന്തി, തേ അനഗ്ഗിപക്കികേഹി സേട്ഠതരാ. **ദന്തലുയ്യകാ**തി മുട്ഠിപാസാണാദീനിപി അഗഹേത്വാ ചരന്താ ഖുദാകാലേ സമ്പത്തരുക്ഖതോ ദന്തേഹി ഉപ്പാടേത്വാ തചം ഖാദിത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ ബ്രഹ്മവിഹാരേ ഭാവേന്തി, തേ അസ്മമുട്ഠികേഹി സേട്ഠതരാ. **പവത്തഫലികാ**തി ജാതസ്സരം വാ വനസണ്ഡം വാ നിസ്സായ വസന്താ യം തത്ഥ സരേ ഭിസമുളാലാദി, യം വാ വനസണ്ഡേ പുപ്ഫകാലേ പുപ്ഫം, ഫലകാലേ ഫലം, തമേവ ഖാദന്തി. പുപ്ഫഫലേ അസതി അന്തമസോ തത്ഥ രുക്ഖപപടികമ്പി ഖാദിത്വാ വസന്തി, ന ത്വേവ ആഹാരത്ഥായ അഞ്ഞത്ര ഗച്ഛന്തി. ഉപോസഥങ്ഗാധിട്ഠാനം ബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനം ച കരോന്തി, തേ ദന്തലുയ്യകേഹി സേട്ഠതരാ. **വണ്ടമുത്തികാ** നാമ വണ്ടമുത്താനി ഭൂമിയം പതിതാനി പണ്ണാനിയേവ ഖാദന്തി, സേസം പുരിമസദിസമേവ, തേ സബ്ബസേട്ഠാ.

അയം പന ബ്രാഹ്മണകുലപുത്തോ ''താപസപബ്ബജ്ജാസു അഗ്ഗപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിസ്സാമീ''തി വണ്ടമുത്തികപബ്ബജ്ജമേവ പബ്ബജിത്വാ ഹിമവന്തേ ദ്വേ തയോ പബ്ബതേ അതിക്കമ്മ അസ്സമം കാരാപേത്വാ പടിവസതി. അഥ ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം ഗന്ത്വാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ. തേന ഖോ പന സമയേന സാവത്ഥിവാസീ ഏകോ പുരിസോ പബ്ബതേ ചന്ദനസാരാദീനി ഗവേസന്തോ തസ്സ അസ്സമം പത്വാ അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. സോ തം ദിസ്വാ ''കുതോ ആഗതോസീ''തി പുച്ഛി. ''സാവത്ഥിതോ, ഭന്തേ''തി. ''കാ തത്ഥ പവത്തീ''തി? ''തത്ഥ, ഭന്തേ, മനുസ്സാ അപ്പമത്താ ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി കരോന്തീ''തി. ''കസ്സ ഓവാദം സുത്വാ''തി? ''ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ''തി. താപസോ ബുദ്ധസദ്ദസ്സവനേന വിമ്ഹിതോ ''ബുദ്ധോതി ത്വം, ഭോ പുരിസ, വദേസീ''തി ആമഗന്ധേ വുത്തനയേനേവ തിക്ഖത്തും പുച്ഛിത്വാ ''ഘോസോപി ഖോ ഏസോ ദുല്ലഭോ''തി അത്തമനോ ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്തുകാമോ ഹുത്വാ ചിന്തേസി - ''ന യുത്തം ബുദ്ധസ്സ സന്തികം തുച്ഛമേവ ഗന്തും, കിം നു ഖോ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛേയ്യ''ന്തി. പുന ചിന്തേസി - ''ബുദ്ധാ നാമ ആമിസഗരുകാ ന ഹോന്തി, ഹന്ദാഹം ധമ്മപണ്ണാകാരം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛാമീ''തി ചത്താരോ പഞ്ഹേ അഭിസങ്ഖരി -

> ''കീദിസോ മിത്തോ ന സേവിതബ്ബോ, കീദിസോ മിത്തോ സേവിതബ്ബോ;
> കീദിസോ പയോഗോ പയുഞ്ജിതബ്ബോ, കിം രസാനം അഗ്ഗ''ന്തി.

സോ തേ പഞ്ഹേ ഗഹേത്വാ മജ്ഝിമദേസാഭിമുഖോ പക്കമിത്വാ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം പത്വാ ജേതവനം പവിട്ഠോ. ഭഗവാപി തസ്മിം സമയേ ധമ്മദേസനത്ഥായ ആസനേ നിസിന്നോയേവ ഹോതി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ അവന്ദിത്വാവ ഏകമന്തം അട്ഠാസി. ഭഗവാ ''കച്ചി, ഇസി, ഖമനീയ''ന്തിആദിനാ നയേന സമ്മോദി. സോപി ''ഖമനീയം, ഭോ ഗോതമാ''തിആദിനാ നയേന പടിസമ്മോദിത്വാ ''യദി ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതി, മനസാ പുച്ഛിതേ പഞ്ഹേ വാചായ ഏവ വിസ്സജ്ജേസ്സതീ''തി മനസാ ഏവ ഭഗവന്തം തേ പഞ്ഹേ പുച്ഛി. ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണേന പുട്ഠോ ആദിപഞ്ഹം താവ വിസ്സജ്ജേതും **ഹിരിം തരന്ത**ന്തി ആരഭിത്വാ അഡ്ഢതേയ്യാ ഗാഥായോ ആഹ.

൨൭൭. താസം അത്ഥോ - **ഹിരിം തരന്ത**ന്തി ഹിരിം അതിക്കമന്തം അഹിരികം നില്ലജ്ജം. **വിജിഗുച്ഛമാന**ന്തി അസുചിമിവ പസ്സമാനം. അഹിരികോ ഹി ഹിരിം ജിഗുച്ഛതി അസുചിമിവ പസ്സതി, തേന നം ന ഭജതി ന അല്ലീയതി. തേന വുത്തം "വിജിഗുച്ഛമാന"ന്തി. **തവാഹമസ്മി ഇതി ഭാസമാന**ന്തി "അഹം, സമ്മ, തവ സഹായോ ഹിതകാമോ സുഖകാമോ, ജീവിതമ്പി മേ തുയ്ഹം അത്ഥായ പരിച്ചത്ത"ന്തി ഏവമാദിനാ നയേന ഭാസമാനം. **സയ്ഹാനി കമ്മാനി അനാദിയന്ത**ന്തി ഏവം ഭാസിത്വാപി ച സയ്ഹാനി കാതും സക്കാനിപി തസ്സ കമ്മാനി അനാദിയന്തം കരണത്ഥായ അസമാദിയന്തം. അഥ വാ ചിത്തേന തത്ഥ ആദരമത്തമ്പി അകരോന്തം, അപിച ഖോ പന ഉപ്പന്നേസു കിച്ചേസു ബ്യസനമേവ ദസ്സേന്തം. **നേസോ മമന്തി ഇതി നം വിജഞ്ഞാ**തി തം ഏവരൂപം "മിത്തപടിരൂപകോ ഏസോ, നേസോ മേ മിത്തോ"തി ഏവം പണ്ഡിതോ പുരിസോ വിജാനേയ്യ.

൨൭൮. **അനന്വയ**ന്തി യം അത്ഥം ദസ്സാമി, കരിസ്സാമീതി ച ഭാസതി, തേന അനനുഗതം. **പിയം വാചം യോ മിത്തേസു പകുബ്ബതീ**തി യോ അതീതാനാഗതേഹി പദേഹി പടിസന്ഥരന്തോ നിരത്ഥകേന സങ്ഗണ്ഹന്തോ കേവലം ബ്യഞ്ജനച്ഛായാമത്തേനേവ പിയം മിത്തേസു വാചം പവത്തേതി. **അകരോന്തം ഭാസമാനം, പരിജാനന്തി പണ്ഡിതാ**തി ഏവരൂപം യം ഭാസതി, തം അകരോന്തം, കേവലം വാചായ ഭാസമാനം "വചീപരമോ നാമേസ അമിത്തോ മിത്തപടിരൂപകോ"തി ഏവം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ പണ്ഡിതാ ജാനന്തി.

൨൭൯. **ന സോ മിത്തോ യോ സദാ അപ്പമത്തോ, ഭേദാസങ്കീ രന്ധമേവാനുപസ്സീ**തി യോ ഭേദമേവ ആസങ്കമാനോ കതമധുരേന ഉപചാരേന സദാ അപ്പമത്തോ വിഹരതി, യംകിഞ്ചി അസ്സതിയാ അമനസികാരേന കതം, അഞ്ഞാണകേന വാ അകതം, "യദാ മം ഗരഹിസ്സതി, തദാ നം ഏതേന പടിചോദേസ്സാമീ"തി ഏവം രന്ധമേവ അനുപസ്സതി, ന സോ മിത്തോ സേവിതബ്ബോതി.

ഏവം ഭഗവാ "കീദിസോ മിത്തോ ന സേവിതബ്ബോ"തി ഇമം ആദിപഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ ദുതിയം വിസ്സജ്ജേതും **"യസ്മിഞ്ച സേതീ"**തി ഇമം ഉപഡ്ഢഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ **യസ്മിഞ്ച** മിത്തേ മിത്തോ തസ്സ ഹദയമനുപവിസിത്വാ സയനേന യഥാ നാമ പിതു **ഉരസി പുത്തോ** "ഇമസ്സ മയി ഉരസി സയന്തേ ദുക്ഖം വാ അനത്തമനതാ വാ ഭവേയ്യാ"തിആദീഹി അപരിസങ്കമാനോ നിബ്ബിസങ്കോ ഹുത്വാ **സേതി,** ഏവമേവം ദാരധനജീവിതാദീസു വിസ്സാസം കരോന്തോ മിത്തഭാവേന നിബ്ബിസങ്കോ സേതി. **യോ ച പരേഹി** കാരണസതം കാരണസഹസ്സമ്പി വത്വാ **അഭേജ്ജോ, സ വേ മിത്തോ** സേവിതബ്ബോതി.

൨൮൦. ഏവം ഭഗവാ "കീദിസോ മിത്തോ സേവിതബ്ബോ"തി ഏവം ദുതിയപഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ തതിയം വിസ്സജ്ജേതും "പാമുജ്ജകരണ"ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - പാമുജ്ജം കരോതീതി **പാമുജ്ജകരണം. ഠാന**ന്തി കാരണം. കിം പന തന്തി? വീരിയം. തഞ്ഹി ധമ്മൂപസഞ്ഹിതം പീതിപാമോജ്ജസുഖമുപ്പാദനതോ പാമുജ്ജകരണന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ "സ്വാഖാതേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മവിനയേ യോ ആരദ്ധവീരിയോ, സോ സുഖം വിഹരതീ"തി (അം॰ നി॰ ൧.൩൧൯). പസംസം ആവഹതീതി **പസംസാവഹനം**. ആദിതോ ദിബ്ബമാനുസകസുഖാനം , പരിയോസാനേ നിബ്ബാനസുഖസ്സ ആവഹനതോ ഫലൂപചാരേന **സുഖം**. ഫലം പടികങ്ഖമാനോ **ഫലാനിസംസോ. ഭാവേതീ**തി വഡ്ഢേതി. **വഹന്തോ പോരിസം ധുര**ന്തി പുരിസാനുച്ഛവികം ഭാരം ആദായ വിഹരന്തോ ഏതം സമ്മപ്പധാനവീരിയസങ്ഖാതം ഠാനം ഭാവേതി, ഈദിസോ പയോഗോ സേവിതബ്ബോതി.

൨൮൧. ഏവം ഭഗവാ "കീദിസോ പയോഗോ പയുഞ്ജിതബ്ബോ"തി തതിയപഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേത്വാ ചതുത്ഥം വിസ്സജ്ജേതും **"പവിവേകരസ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പവിവേകോ**തി കിലേസവിവേകതോ ജാതത്താ അഗ്ഗഫലം വുച്ചതി, തസ്സ **രസോ**തി അസ്സാദനട്ഠേന തംസമ്പയുത്തം സുഖം. **ഉപസമോപി** കിലേസൂപസമന്തേ ജാതത്താ നിബ്ബാനസങ്ഖാതഉപസമാരമ്മണത്താ വാ തദേവ, **ധമ്മപീതിരസോപി** അരിയധമ്മതോ അനപേതായ നിബ്ബാനസങ്ഖാതേ ധമ്മേ ഉപ്പന്നായ പീതിയാ രസത്താ തദേവ. തം പവിവേകരസം ഉപസമസ്സ ച രസം പിത്വാ തദേവ **ധമ്മപീതിരസം പിവം നിദ്ദരോ ഹോതി നിപ്പാപോ,** പിവിത്വാപി കിലേസപരിളാഹാഭാവേന നിദ്ദരോ, പിവന്തോപി

പഹീനപാപത്താ നിപ്പാപോ ഹോതി, തസ്മാ ഏതം രസാനമഗ്ഗന്തി. കേചി പന “ഝാനനിബ്ബാനപച്ചവേക്ഖണാനം കായചിത്തഉപധിവിവേകാനഞ്ച വസേന പവിവേകരസാദയോ തയോ ഏവ ഏതേ ധമ്മാ”തി യോജേന്തി , പുരിമമേവ സുന്ദരം. ഏവം ഭഗവാ ചതുത്ഥപഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ കതിപാഹേനേവ പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തോ അരഹാ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഹിരിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പഠമോ ഭാഗോ നിട്ഠിതോ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥാ

(ദുതിയോ ഭാഗോ)

൨. ചൂളവഗ്ഗോ

൪. മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി മങ്ഗലസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ജമ്ബുദീപേ കിര തത്ഥ തത്ഥ നഗരദ്വാരസന്ഥാഗാരസഭാദീസു മഹാജനാ സന്നിപതിത്വാ ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണം ദത്വാ നാനപ്പകാരം സീതാഹരണാദിബാഹിരകകഥം കഥാപേന്തി, ഏകേകാ കഥാ ചതുമാസച്ചയേന നിട്ഠാതി. തത്ഥ ഏകദിവസം മങ്ഗലകഥാ സമുട്ഠാസി - “കിം നു ഖോ മങ്ഗലം, കിം ദിട്ഠം മങ്ഗലം, സുതം മങ്ഗലം, മുതം മങ്ഗലം, കോ മങ്ഗലം ജാനാതീ”തി?

അഥ ദിട്ഠമങ്ഗലികോ നാമേകോ പുരിസോ ആഹ - “അഹം മങ്ഗലം ജാനാമി, ദിട്ഠം ലോകേ മങ്ഗലം, ദിട്ഠം നാമ അഭിമങ്ഗലസമ്മതം രൂപം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ ചാതകസകുണം വാ പസ്സതി, ബേലുവലട്ഠിം വാ ഗബ്ഭിനിം വാ കുമാരകേ വാ അലങ്കതപടിയത്തേ പുണ്ണഘടം വാ അല്ലരോഹിതമച്ഛം വാ ആജഞ്ഞം വാ ആജഞ്ഞരഥം വാ ഉസഭം വാ ഗാവിം വാ കപിലം വാ, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചി ഏവരൂപം അഭിമങ്ഗലസമ്മതം രൂപം പസ്സതി, ഇദം വുച്ചതി ദിട്ഠമങ്ഗല”ന്തി. തസ്സ വചനം ഏകച്ചേ അഗ്ഗഹേസും, ഏകച്ചേ നാഗ്ഗഹേസും. യേ നാഗ്ഗഹേസും, തേ തേന സഹ വിവദിംസു.

അഥ സുതമങ്ഗലികോ നാമേകോ പുരിസോ ആഹ - “ചക്ഖു നാമേതം, ഭോ, സുചിമ്പി അസുചിമ്പി പസ്സതി, തഥാ സുന്ദരമ്പി അസുന്ദരമ്പി, മനാപമ്പി അമനാപമ്പി. യദി തേന ദിട്ഠം മങ്ഗലം സിയാ, സബ്ബമ്പി മങ്ഗലം സിയാ, തസ്മാ ന ദിട്ഠം മങ്ഗലം, അപിച ഖോ പന സുതം മങ്ഗലം, സുതം നാമ അഭിമങ്ഗലസമ്മതോ സദ്ദോ. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ വഡ്ഢാതി വാ വഡ്ഢമാനാതി വാ പുണ്ണാതി വാ ഫുസ്സാതി വാ സുമനാതി വാ സിരീതി വാ സിരിവഡ്ഢാതി വാ അജ്ജ സുനക്ഖത്തം സുമുഹുത്തം സുദിവസം സുമങ്ഗലന്തി ഏവരൂപം വാ യംകിഞ്ചി അഭിമങ്ഗലസമ്മതം സദ്ദം സുണാതി, ഇദം വുച്ചതി സുതമങ്ഗല”ന്തി. തസ്സപി വചനം ഏകച്ചേ അഗ്ഗഹേസും, ഏകച്ചേ നാഗ്ഗഹേസും. യേ നാഗ്ഗഹേസും, തേ തേന സഹ വിവദിംസു.

അഥ മുതമങ്ഗലികോ നാമേകോ പുരിസോ ആഹ - “സോതമ്പി ഹി നാമേതം ഭോ സാധുമ്പി അസാധുമ്പി മനാപമ്പി അമനാപമ്പി സുണാതി. യദി തേന സുതം മങ്ഗലം

സിയാ, സബ്ബമ്പി മങ്ഗലം സിയാ, തസ്മാ ന സുതം മങ്ഗലം, അപിച ഖോ പന മുതം മങ്ഗലം, മുതം നാമ അഭിമങ്ഗലസമ്മതം ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ കാലസ്സേവ വുട്ഠായ പദുമഗന്ധാദിപുപ്ഫഗന്ധം വാ ഘായതി, ഫുസ്സദന്തകട്ഠം വാ ഖാദതി, പഥവിം വാ ആമസതി, ഹരിതസസ്സം വാ അല്ലഗോമയം വാ കച്ഛപം വാ തിലവാഹം വാ പുപ്ഫം വാ ഫലം വാ ആമസതി, ഫുസ്സമത്തികായ വാ സമ്മാ ലിമ്പതി, ഫുസ്സസാടകം വാ നിവാസേതി, ഫുസ്സവേഠനം വാ ധാരേതി, യം വാ പനഞ്ഞമ്പി കിഞ്ചി ഏവരൂപം അഭിമങ്ഗലസമ്മതം ഗന്ധം വാ ഘായതി, രസം വാ സായതി, ഫോട്ഠബ്ബം വാ ഫുസതി, ഇദം വുച്ചതി മുതമങ്ഗല"ന്തി. തസ്സപി വചനം ഏകച്ചേ അഗ്ഗഹേസും, ഏകച്ചേ നാഗ്ഗഹേസും.

തഥ ന ദിട്ഠമങ്ഗലികോ സുതമുതമങ്ഗലികേ അസക്ഖി സഞ്ഞാപേതും. ന തേസം അഞ്ഞതരോ ഇതരേ ദ്വേ. തേസു ച മനുസ്സേസു യേ ദിട്ഠമങ്ഗലികസ്സ വചനം ഗണ്ഹിംസു, തേ "ദിട്ഠംയേവ മങ്ഗല"ന്തി ഗതാ. യേ സുതമുതമങ്ഗലികാനം വചനം ഗണ്ഹിംസു, തേ "സുതംയേവ മുതംയേവ മങ്ഗല"ന്തി ഗതാ. ഏവമയം മങ്ഗലകഥാ സകലജമ്ബുദീപേ പാകടാ ജാതാ.

അഥ സകലജമ്ബുദീപേ മനുസ്സാ ഗുമ്ബഗുമ്ബാ ഹുത്വാ "കിം നു ഖോ മങ്ഗല"ന്തി മങ്ഗലാനി ചിന്തയിംസു . തേസം മനുസ്സാനം ആരക്ഖദേവതാ തം കഥം സുത്വാ തഥേവ മങ്ഗലാനി ചിന്തയിംസു. താസം ദേവതാനം ഭുമ്മദേവതാ മിത്താ ഹോന്തി, അഥ തതോ സുത്വാ ഭുമ്മദേവതാപി തഥേവ മങ്ഗലാനി ചിന്തയിംസു. താസമ്പി ദേവതാനം ആകാസട്ഠദേവതാ മിത്താ ഹോന്തി, ആകാസട്ഠദേവതാനം ചാതുമഹാരാജികദേവതാ. ഏതേനേവ ഉപായേന യാവ സുദസ്സീദേവതാനം അകനിട്ഠദേവതാ മിത്താ ഹോന്തി, അഥ തതോ സുത്വാ അകനിട്ഠദേവതാപി തഥേവ ഗുമ്ബഗുമ്ബാ ഹുത്വാ മങ്ഗലാനി ചിന്തയിംസു. ഏവം ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു സബ്ബത്ഥ മങ്ഗലചിന്താ ഉദപാദി. ഉപ്പന്നാ ച സാ "ഇദം മങ്ഗലം ഇദം മങ്ഗല"ന്തി വിനിച്ഛിയമാനാപി അപ്പത്താ ഏവ വിനിച്ഛയം ദ്വാദസ വസ്സാനി അട്ഠാസി. സബ്ബേ മനുസ്സാ ച ദേവാ ച ബ്രഹ്മാനോ ച ഠപേത്വാ അരിയസാവകേ ദിട്ഠസുതമുതവസേന തിധാ ഭിന്നാ. ഏകോപി "ഇദമേവ മങ്ഗല"ന്തി യഥാഭുച്ചതോ നിട്ഠങ്ഗതോ നാഹോസി, മങ്ഗലകോലാഹലം ലോകേ ഉപ്പജ്ജി.

കോലാഹലം നാമ പഞ്ചവിധം - കപ്പകോലാഹലം, ചക്കവത്തികോലാഹലം, ബുദ്ധകോലാഹലം, മങ്ഗലകോലാഹലം, മോനേയ്യകോലാഹലന്തി. തത്ഥ കാമാവചരദേവാ മുത്തസിരാ വികിണ്ണകേസാ രുദമ്മുഖാ അസ്സൂനി ഹത്ഥേഹി പുഞ്ഛമാനാ രത്തവത്ഥനിവത്ഥാ അതിവിയ വിരൂപവേസധാരിനോ ഹുത്വാ, "വസ്സസതസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന കപ്പുട്ഠാനം ഭവിസ്സതി. അയം ലോകോ വിനസ്സിസ്സതി, മഹാസമുദ്ദോ സുസ്സിസ്സതി, അയഞ്ച മഹാപഥവീ സിനേരു ച പബ്ബതരാജാ ഉഡ്ഢയ്ഹിസ്സതി വിനസ്സിസ്സതി, യാവ ബ്രഹ്മലോകാ ലോകവിനാസോ ഭവിസ്സതി. മേത്തം, മാരിസാ, ഭാവേഥ, കരുണം മുദിതം ഉപേക്ഖം, മാരിസാ, ഭാവേഥ, മാതരം ഉപട്ഠഹഥ, പിതരം ഉപട്ഠഹഥ, കുലേ ജേട്ഠാപചായിനോ ഹോഥ, ജാഗരഥ മാ പമാദത്ഥാ"തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **കപ്പകോലാഹലം** നാമ.

കാമാവചരദേവായേവ "വസ്സസതസ്സച്ചയേന ചക്കവത്തിരാജാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **ചക്കവത്തികോലാഹലം** നാമ.

സുദ്ധാവാസാ പന ദേവാ ബ്രഹ്മാഭരണേന അലങ്കരിത്വാ ബ്രഹ്മവേഠനം സീസേ കത്വാ പീതിസോമനസ്സജാതാ ബുദ്ധഗുണവാദിനോ "വസ്സസഹസ്സസ്സ അച്ചയേന ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **ബുദ്ധകോലാഹലം** നാമ.

സുദ്ധാവാസാ ഏവ ദേവാ മനുസ്സാനം ചിത്തം ഞത്വാ "ദ്വാദസന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ മങ്ഗലം കഥേസ്സതീ"തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ ആരോചേന്തി. ഇദം **മങ്ഗലകോലാഹലം** നാമ.

സുദ്ധാവാസാ ഏവ ദേവാ "സത്തന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന അഞ്ഞതരോ ഭിക്ഖു ഭഗവതാ സദ്ധിം സമാഗമ്മ മോനേയ്യപടിപദം പുച്ഛിസ്സതീ"തി മനുസ്സപഥേ വിചരിത്വാ

ആരോചേന്തി. ഇദം **മോനേയ്യകോലാഹലം** നാമ. ഇമേസു പഞ്ചസു കോലാഹലേസു ദിട്ഠമങ്ഗലാദിവസേന തിധാ ഭിന്നേസു ദേവമനുസ്സേസു ഇദം മങ്ഗലകോലാഹലം ലോകേ ഉപ്പജ്ജി.

അഥ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച വിചിനിത്വാ വിചിനിത്വാ മങ്ഗലാനി അലഭമാനേസു ദ്വാദസന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന താവതിംസകായികാ ദേവതാ സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ ഏവം സമചിന്തേസും - "സേയ്യഥാപി നാമ, മാരിസാ, ഘരസാമികോ അന്തോഘരജനാനം, ഗാമസാമികോ ഗാമവാസീനം, രാജാ സബ്ബമനുസ്സാനം, ഏവമേവം അയം സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ അമ്ഹാകം അഗ്ഗോ ച സേട്ഠോ ച യദിദം പുഞ്ഞേന തേജേന ഇസ്സരിയേന പഞ്ഞായ ദ്വിന്നം ദേവലോകാനം അധിപതി. യംനൂന മയം സക്കം ദേവാനമിന്ദം ഏതമത്ഥം പുച്ഛേയ്യാമാ"തി. താ സക്കസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ സക്കം ദേവാനമിന്ദം തങ്ഖണാനുരൂപനിവാസനാഭരണസസ്സിരികസരീരം അഡ്ഢതേയ്യകോടിഅച്ഛരാഗണപരിവുതം പാരിച്ഛത്തകമൂലേ പണ്ഡുകമ്ബലവരാസനേ നിസിന്നം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം ഠത്വാ ഏതദവോചും - "യഗ്ഘേ, മാരിസ, ജാനേയ്യാസി, ഏതരഹി മങ്ഗലപഞ്ഹാ സമുട്ഠിതാ, ഏകേ ദിട്ഠം മങ്ഗലന്തി വദന്തി, ഏകേ സുതം മങ്ഗലന്തി വദന്തി, ഏകേ മുതം മങ്ഗലന്തി വദന്തി. തത്ഥ മയഞ്ച അഞ്ഞേ ച അനിട്ഠങ്ഗതാ, സാധു വത നോ ത്വം യാഥാവതോ ബ്യാകരോഹീ"തി. ദേവരാജാ പകതിയാപി പഞ്ഞവാ "അയം മങ്ഗലകഥാ കത്ഥ പഠമം സമുട്ഠിതാ"തി ആഹ. "മയം ദേവ ചാതുമഹാരാജികാനം അസ്സുമ്ഹാ"തി ആഹംസു. തതോ ചാതുമഹാരാജികാ ആകാസട്ഠദേവതാനം, ആകാസട്ഠദേവതാ ഭുമ്മദേവതാനം, ഭുമ്മദേവതാ മനുസ്സാരക്ഖദേവതാനം, മനുസ്സാരക്ഖദേവതാ "മനുസ്സലോകേ സമുട്ഠിതാ"തി ആഹംസു.

അഥ ദേവാനമിന്ദോ "സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ കത്ഥ വസതീ"തി പുച്ഛി. "മനുസ്സലോകേ, ദേവാ"തി ആഹംസു. "തം ഭഗവന്തം കോചി പുച്ഛീ"തി ആഹ. "ന കോചി ദേവാ"തി. "കിം നു ഖോ നാമ തുമ്ഹേ മാരിസാ അഗ്ഗിം ഛഡ്ഡേത്വാ ഖജ്ജോപനകം ഉജ്ജാലേഥ, യേ അനവസേസമങ്ഗലദേസകം തം ഭഗവന്തം അതിക്കമിത്വാ മം പുച്ഛിതബ്ബം മഞ്ഞഥ? ആഗച്ഛഥ, മാരിസാ, തം ഭഗവന്തം പുച്ഛാമ, അദ്ധാ സസ്സിരികം പഞ്ഹബ്യാകരണം ലഭിസ്സാമാ"തി ഏകം ദേവപുത്തം ആണാപേസി - "ത്വം ഭഗവന്തം പുച്ഛാ"തി. സോ ദേവപുത്തോ തങ്ഖണാനുരൂപേന അലങ്കാരേന അത്താനം അലങ്കരിത്വാ വിജ്ജുരിവ വിജ്ജോതമാനോ ദേവഗണപരിവുതോ ജേതവനമഹാവിഹാരം ആഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ഏകമന്തം ഠത്വാ മങ്ഗലപഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി. ഭഗവാ തസ്സ തം പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേന്തോ ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **ഏവം മേ സുത**ന്തിആദീനമത്ഥോ സങ്ഖേപതോ കസിഭാരദ്വാജസുത്തവണ്ണനായം വുത്തോ, വിത്ഥാരം പന ഇച്ഛന്തേഹി പപഞ്ചസൂദനിയാ മജ്ഝിമട്ഠകഥായം വുത്തനയേന ഗഹേതബ്ബോ. കസിഭാരദ്വാജസുത്തേ **ച** "മഗധേസു വിഹരതി ദക്ഖിണാഗിരിസ്മിം ഏകനാളായം ബ്രാഹ്മണഗാമേ"തി വുത്തം, ഇധ "സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ അനാഥപിണ്ഡികസ്സ ആരാമേ"തി. തസ്മാ "സാവത്ഥിയ"ന്തി ഇമം പദം ആദിം കത്വാ ഇധ അപുബ്ബപദവണ്ണനം കരിസ്സാമ.

സേയ്യഥിദം, **സാവത്ഥിയ**ന്തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തം കിര സവത്ഥസ്സ നാമ ഇസിനോ നിവാസട്ഠാനം അഹോസി. തസ്മാ യഥാ കുസമ്ബസ്സ നിവാസോ കോസമ്ബീ, കാകണ്ഡസ്സ നിവാസോ കാകണ്ഡീതി, ഏവം ഇത്ഥിലിങ്ഗവസേന "സാവത്ഥീ"തി വുച്ചതി. പോരാണാ പന വണ്ണയന്തി - യസ്മാ തസ്മിം ഠാനേ സത്ഥസമായോഗേ "കിംഭണ്ഡമത്ഥീ"തി പുച്ഛിതേ "സബ്ബമത്ഥീ"തി ആഹംസു, തസ്മാ തം വചനമുപാദായ "സാവത്ഥീ"തി വുച്ചതി. തസ്സം സാവത്ഥിയം. ഏതേനസ്സ ഗോചരഗാമോ ദീപിതോ ഹോതി. ജേതോ നാമ രാജകുമാരോ, തേന രോപിതസംവഡ്ഢിതത്താ തസ്സ ജേതസ്സ വനന്തി ജേതവനം, തസ്മിം **ജേതവനേ**. അനാഥാനം പിണ്ഡോ ഏതസ്മിം അത്ഥീതി അനാഥപിണ്ഡികോ, തസ്സ **അനാഥപിണ്ഡികസ്സ**. അനാഥപിണ്ഡികേന ഗഹപതിനാ ചതുപണ്ണാസകോടിപരിച്ചാഗേന നിട്ഠാപിതാരാമേതി അത്ഥോ. ഏതേനസ്സ പബ്ബജിതാനുരൂപനിവാസോകാസോ ദീപിതോ ഹോതി.

അഥാതി അവിച്ഛേദത്ഥേ, **ഖോ**തി അധികാരന്തരനിദസ്സനത്ഥേ നിപാതോ. തേന അവിച്ഛിന്നേയേവ തത്ഥ ഭഗവതോ വിഹാരേ "ഇദമധികാരന്തരം ഉദപാദീ"തി ദസ്സേതി. കിം തന്തി? **അഞ്ഞതരാ ദേവതാ**തിആദി. തത്ഥ **അഞ്ഞതരാ**തി അനിയമിതനിദ്ദേസോ. സാ ഹി നാമഗോത്തതോ അപാകടാ, തസ്മാ "അഞ്ഞതരാ"തി വുത്താ. ദേവോ ഏവ ദേവതാ, ഇത്ഥിപുരിസസാധാരണമേതം. ഇധ പന പുരിസോ ഏവ സോ ദേവപുത്തോ, കിന്തു സാധാരണനാമവസേന "ദേവതാ"തി വുത്തോ.

അഭിക്കന്തായ രത്തിയാതി ഏത്ഥ **അഭിക്കന്ത**സദ്ദോ ഖയസുന്ദരാഭിരൂപഅബ്ഭനുമോദനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ "അഭിക്കന്താ, ഭന്തേ, രത്തി, നിക്ഖന്തോ പഠമോ യാമോ, ചിരനിസിന്നോ ഭിക്ഖുസങ്ഘോ. ഉദ്ദിസതു, ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം പാതിമോക്ഖ"ന്തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ॰ ൩൮൩; അ॰ നി॰ ൮.൨൦; ഉദാ॰ ൪൫) ഖയേ ദിസ്സതി. "അയം ഇമേസം ചതുന്നം പുഗ്ഗലാനം അഭിക്കന്തതരോ ച പണീതതരോ ചാ"തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൧൦൦) സുന്ദരേ.

> "കോ മേ വന്ദതി പാദാനി, ഇദ്ധിയാ യസസാ ജലം;
> അഭിക്കന്തേന വണ്ണേന, സബ്ബാ ഓഭാസയം ദിസാ"തി. (വി॰ വ॰ ൮൫൭) -

ഏവമാദീസു അഭിരൂപേ. "അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമ, അഭിക്കന്തം, ഭോ ഗോതമാ"തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൨.൧൬; പാരാ॰ ൧൫) അബ്ഭനുമോദനേ. ഇധ പന ഖയേ. തേന അഭിക്കന്തായ രത്തിയാ, പരിക്ഖീണായ രത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി.

അഭിക്കന്തവണ്ണാതി ഏത്ഥ **അഭിക്കന്ത**സദ്ദോ അഭിരൂപേ, **വണ്ണ**സദ്ദോ പന ഛവിഥുതികുലവഗ്ഗകാരണസണ്ഠാനപ്പമാണരൂപായതനാദീസു ദിസ്സതി. തത്ഥ "സുവണ്ണവണ്ണോസി ഭഗവാ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯; സു॰ നി॰ ൫൫൩) ഛവിയം. "കദാ സഞ്ഞൂള്ഹാ പന തേ, ഗഹപതി, ഇമേ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ വണ്ണാ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൨.൭൭) ഥുതിയം. "ചത്താരോമേ, ഭോ ഗോതമ, വണ്ണാ"തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൧൫) കുലവഗ്ഗേ. "അഥ കേന നു വണ്ണേന, ഗന്ധത്ഥേനോതി വുച്ചതീ"തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൪) കാരണേ. "മഹന്തം ഹത്ഥിരാജവണ്ണം അഭിനിമ്മിനിത്വാ"തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧൩൮) സണ്ഠാനേ. "തയോ പത്തസ്സ വണ്ണാ"തി ഏവമാദീസു പമാണേ. "വണ്ണോ ഗന്ധോ രസോ ഓജാ"തി ഏവമാദീസു രൂപായതനേ. സോ ഇധ ഛവിയം ദട്ഠബ്ബോ. തേന അഭിക്കന്തവണ്ണാ അഭിരൂപച്ഛവീതി വുത്തം ഹോതി.

കേവലകപ്പന്തി ഏത്ഥ **കേവല**സദ്ദോ അനവസേസയേഭുയ്യഅബ്യാമിസ്സഅനതിരേകദള്ഹത്ഥവിസംയോഗാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ "കേവലപരിപുണ്ണം പരിസുദ്ധം ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൫൫; പാരാ॰ ൧) അനവസേസതാ അത്ഥോ. "കേവലകപ്പാ ച അങ്ഗമാഗധാ പഹൂതം ഖാദനീയം ഭോജനീയം ആദായ ഉപസങ്കമിസ്സന്തീ"തി ഏവമാദീസു (മഹാവ॰ ൪൩) യേഭുയ്യതാ. "കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ"തി ഏവമാദീസു (വിഭ॰ ൨൨൫) അബ്യാമിസ്സതാ. "കേവലം സദ്ധാമത്തകം നൂന അയമായസ്മാ"തി ഏവമാദീസു (മഹാവ॰ ൨൪൪) അനതിരേകതാ. "ആയസ്മതോ ഭന്തേ അനുരുദ്ധസ്സ ബാഹികോ നാമ സദ്ധിവിഹാരികോ കേവലകപ്പം സങ്ഘഭേദായ ഠിതോ"തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൨൪൩) ദള്ഹത്ഥതാ. "കേവലീ വുസിതവാ ഉത്തമപുരിസോതി വുച്ചതീ"തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൫൭) വിസംയോഗോ. ഇധ പനസ്സ അനവസേസതോ അത്ഥോ അധിപ്പേതോ.

കപ്പസദ്ദോ പനായം അഭിസദ്ദഹനവോഹാരകാലപഞ്ഞത്തിഛേദനവികപ്പലേസസമന്തഭാവാദിഅനേകത്ഥോ. തഥാ ഹിസ്സ "ഓകപ്പനിയമേതം ഭോതോ ഗോതമസ്സ, യഥാ തം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) അഭിസദ്ദഹനമത്ഥോ. "അനുജാനാമി, ഭിക്ഖവേ, പഞ്ചഹി സമണകപ്പേഹി ഫലം പരിഭുഞ്ജിതു"ന്തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ॰ ൨൫൦) വോഹാരോ. "യേന സുദം നിച്ചകപ്പം വിഹരാമീ"തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൩൮൭) കാലോ. "ഇച്ചായസ്മാ കപ്പോ"തി ഏവമാദീസു (സു॰ നി॰ ൧൦൯൮; ചൂളനി॰ കപ്പമാണവപുച്ഛാ ൧൧൭) പഞ്ഞത്തി. "അലങ്കതോ കപ്പിതകേസമസ്സൂ"തി ഏവമാദീസു (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൩൬൮) ഛേദനം. "കപ്പതി

ദ്വങ്ഗുലകപ്പോ''തി ഏവമാദീസു (ചൂളവ॰ ൪൪൩) വികപ്പോ. ''അത്ഥി കപ്പോ നിപജ്ജിതു''ന്തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ൮.൮൦) ലേസോ. ''കേവലകപ്പം വേളുവനം ഓഭാസേത്വാ''തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൯൪) സമന്തഭാവോ. ഇധ പനസ്സ സമന്തഭാവോ അത്ഥോതി അധിപ്പേതോ. യതോ **കേവലകപ്പം ജേതവന**ന്തി ഏത്ഥ അനവസേസം സമന്തതോ ജേതവനന്തി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

ഓഭാസേത്വാതി ആഭായ ഫരിത്വാ, ചന്ദിമാ വിയ സൂരിയോ വിയ ച ഏകോഭാസം ഏകപജ്ജോതം കരിത്വാതി അത്ഥോ.

യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീതി ഭുമ്മത്ഥേ കരണവചനം, യതോ യത്ഥ ഭഗവാ, തത്ഥ ഉപസങ്കമീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യേന വാ കാരണേന ഭഗവാ ദേവമനുസ്സേഹി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ, തേനേവ കാരണേന ഉപസങ്കമീതി ഏവമ്പേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേന ച കാരണേന ഭഗവാ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ? നാനപ്പകാരഗുണവിസേസാധിഗമാധിപ്പായേന സാദുഫലൂപഭോഗാധിപ്പായേന ദിജഗണേഹി നിച്ചഫലിതമഹാരുക്ഖോ വിയ. ഉപസങ്കമീതി ച ഗതാതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപസങ്കമിത്വാ**തി ഉപസങ്കമനപരിയോസാനദീപനം. അഥ വാ ഏവം ഗതാ തതോ ആസന്നതരം ഠാനം ഭഗവതോ സമീപസങ്ഖാതം ഗന്ത്വാതിപി വുത്തം ഹോതി. **ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ**തി ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പണമിത്വാ നമസ്സിത്വാ.

ഏകമന്തന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, ഏകോകാസം ഏകപസ്സന്തി വുത്തം ഹോതി. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഉപയോഗവചനം. **അട്ഠാസീ**തി നിസജ്ജാദിപടിക്ഖേപോ, ഠാനം കപ്പേസി, ഠിതാ അഹോസീതി അത്ഥോ.

കഥം ഠിതാ പന സാ ഏകമന്തം ഠിതാ അഹൂതി?

''ന പച്ഛതോ ന പുരതോ, നാപി ആസന്നദൂരതോ;
ന കച്ഛേ നോപി പടിവാതേ, ന ചാപി ഓണതുണ്ണതേ;
ഇമേ ദോസേ വിവജ്ജേത്വാ, ഏകമന്തം ഠിതാ അഹൂ''തി.

കസ്മാ പനായം അട്ഠാസി ഏവ, ന നിസീദീതി? ലഹും നിവത്തിതുകാമതായ. ദേവതാ ഹി കഞ്ചിദേവ അത്ഥവസം പടിച്ച സുചിപുരിസോ വിയ വച്ചട്ഠാനം മനുസ്സലോകം ആഗച്ഛന്തി. പകതിയാ പനേതാസം യോജനസതതോ പഭുതി മനുസ്സലോകോ ദുഗ്ഗന്ധതായ പടികൂലോ ഹോതി, ന തത്ഥ അഭിരമന്തി. തേന സാ ആഗതകിച്ചം കത്വാ ലഹും നിവത്തിതുകാമതായ ന നിസീദി. യസ്സ ച ഗമനാദിഇരിയാപഥപരിസ്സമസ്സ വിനോദനത്ഥം നിസീദന്തി, സോ ദേവാനം പരിസ്സമോ നത്ഥി, തസ്മാപി ന നിസീദി. യേ ച മഹാസാവകാ ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ ഠിതാ, തേ പതിമാനേസി, തസ്മാപി ന നിസീദി. അപിച ഭഗവതി ഗാരവേനേവ ന നിസീദി. ദേവാനഞ്ഹി നിസീദിതുകാമാനം ആസനം നിബ്ബത്തതി, തം അനിച്ഛമാനാ നിസജ്ജായ ചിത്തമ്പി അകത്വാ ഏകമന്തം അട്ഠാസി.

ഏകമന്തം ഠിതാ ഖോ സാ ദേവതാതി ഏവം ഇമേഹി കാരണേഹി ഏകമന്തം ഠിതാ ഖോ സാ ദേവതാ. **ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസീ**തി ഭഗവന്തം ഗാഥായ അക്ഖരപദനിയമിതഗന്ഥിതേന വചനേന അഭാസീതി അത്ഥോ.

൨൬൧. തത്ഥ **ബഹൂ**തി അനിയമിതസങ്ഖ്യാനിദ്ദേസോ. തേന അനേകസതാ അനേകസഹസ്സാ അനേകസതസഹസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. ദിബ്ബന്തീതി **ദേവാ,** പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി കീളന്തി, അത്തനോ വാ സിരിയാ ജോതന്തീതി അത്ഥോ. അപിച തിവിധാ ദേവാ സമ്മുതിഉപപത്തിവിസുദ്ധിവസേന. യഥാഹ -

''ദേവാതി തയോ ദേവാ സമ്മുതിദേവാ, ഉപപത്തിദേവാ, വിസുദ്ധിദേവാ. തത്ഥ സമ്മുതിദേവാ നാമ രാജാനോ, ദേവിയോ, രാജകുമാരാ. ഉപപത്തിദേവാ നാമ ചാതുമഹാരാജികേ ദേവേ ഉപാദായ തദുത്തരിദേവാ. വിസുദ്ധിദേവാ നാമ അരഹന്തോ വുച്ചന്തീ''തി (ചൂളനി॰ ധോതകമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൩൨, പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൧൯).

തേസു ഇധ ഉപപത്തിദേവാ അധിപ്പേതാ. മനുനോ അപച്ചാതി **മനുസ്സാ**. പോരാണാ പന ഭണന്തി - മനസ്സ ഉസ്സന്നതായ മനുസ്സാ. തേ ജമ്ബുദീപകാ, അപരഗോയാനകാ, ഉത്തരകുരുകാ, പുബ്ബവിദേഹകാതി ചതുബ്ബിധാ. ഇധ ജമ്ബുദീപകാ അധിപ്പേതാ. മങ്ഗലന്തി ഇമേഹി സത്താതി **മങ്ഗലാനി,** ഇദ്ധിം വുദ്ധിഞ്ച പാപുണന്തീതി അത്ഥോ. **അചിന്തയു**ന്തി ചിന്തേസും. **ആകങ്ഖമാനാ**തി ഇച്ഛമാനാ പത്ഥയമാനാ പിഹയമാനാ. **സോത്ഥാന**ന്തി സോത്ഥിഭാവം, സബ്ബേസം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാനം സോഭനാനം സുന്ദരാനം കല്യാണാനം ധമ്മാനമത്ഥിതന്തി വുത്തം ഹോതി. **ബ്രൂഹീ**തി ദേസേഹി പകാസേഹി ആചിക്ഖ വിവര വിഭജ ഉത്താനീകരോഹി. **മങ്ഗല**ന്തി ഇദ്ധികാരണം വുദ്ധികാരണം സബ്ബസമ്പത്തികാരണം. **ഉത്തമ**ന്തി വിസിട്ഠം പവരം സബ്ബലോകഹിതസുഖാവഹന്തി അയം ഗാഥായ അനുപുബ്ബപദവണ്ണനാ.

അയം പന പിണ്ഡത്ഥോ - സോ ദേവപുത്തോ ദസസഹസ്സചക്കവാളേസു ദേവതാ മങ്ഗലപഞ്ഹം സോതുകാമതായ ഇമസ്മിം ഏകചക്കവാളേ സന്നിപതിത്വാ ഏകവാലഗ്ഗകോടിഓകാസമത്തേ ദസപി വീസമ്പി തിംസമ്പി ചത്താലീസമ്പി പഞ്ഞാസമ്പി സട്ഠിപി സത്തതിപി അസീതിപി സുഖുമത്തഭാവേ നിമ്മിനിത്വാ സബ്ബദേവമാരബ്രഹ്മാനോ സിരിയാ ച തേജസാ ച അധിഗയ്ഹ വിരോചമാനം പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നം ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ ഠിതാ ദിസ്വാ തസ്മിം ച സമയേ അനാഗതാനമ്പി സകലജമ്ബുദീപകാനം മനുസ്സാനം ചേതസാ ചേതോപരിവിതക്കമഞ്ഞായ സബ്ബദേവമനുസ്സാനം വിചികിച്ഛാസല്ലസമുദ്ധരണത്ഥം ആഹ - "ബഹൂ ദേവാ മനുസ്സാ ച, മങ്ഗലാനി അചിന്തയും, ആകങ്ഖമാനാ സോത്ഥാനം അത്തനോ സോത്ഥിഭാവം ഇച്ഛന്താ, ബ്രൂഹി മങ്ഗലമുത്തമം, തേസം ദേവാനം അനുമതിയാ മനുസ്സാനഞ്ച അനുഗ്ഗഹേന മയാ പുട്ഠോ സമാനോ യം സബ്ബേസമേവ അമ്ഹാകം ഏകന്തഹിതസുഖാവഹനതോ ഉത്തമം മങ്ഗലം, തം നോ അനുകമ്പം ഉപാദായ ബ്രൂഹി ഭഗവാ"തി.

൨൬൨. ഏവമേതം ദേവപുത്തസ്സ വചനം സുത്വാ ഭഗവാ **"അസേവനാ ച ബാലാന"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അസേവനാ**തി അഭജനാ അപയിരുപാസനാ. **ബാലാന**ന്തി ബലന്തി അസ്സസന്തീതി ബാലാ, അസ്സസിതപസ്സസിതമത്തേന ജീവന്തി, ന പഞ്ഞാജീവിതേനാതി അധിപ്പായോ. തേസം ബാലാനം **പണ്ഡിതാന**ന്തി പണ്ഡന്തീതി പണ്ഡിതാ, സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികേസു അത്ഥേസു ഞാണഗതിയാ ഗച്ഛന്തീതി അധിപ്പായോ. തേസം പണ്ഡിതാനം. **സേവനാ**തി ഭജനാ പയിരുപാസനാ തംസഹായതാ തംസമ്പവങ്കതാ. **പൂജാ**തി സക്കാരഗരുകാരമാനനവന്ദനാ. **പൂജനേയ്യാന**ന്തി പൂജാരഹാനം. **ഏതം മങ്ഗലമുത്തമ**ന്തി യാ ച ബാലാനം അസേവനാ, യാ ച പണ്ഡിതാനം സേവനാ, യാ ച പൂജനേയ്യാനം പൂജാ, തം സബ്ബം സമ്പിണ്ഡേത്വാ ആഹ ഏതം മങ്ഗലമുത്തമന്തി. യം തയാ പുട്ഠം "ബ്രൂഹി മങ്ഗലമുത്തമ"ന്തി, ഏത്ഥ താവ ഏതം മങ്ഗലമുത്തമന്തി ഗണ്ഹാഹീതി വുത്തം ഹോതി. അയമേതിസ്സാ ഗാഥായ പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പനസ്സാ ഏവം വേദിതബ്ബാ - ഏവമേതം ദേവപുത്തസ്സ വചനം സുത്വാ ഭഗവാ ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ ചതുബ്ബിധാ കഥാ പുച്ഛിതകഥാ, അപുച്ഛിതകഥാ, സാനുസന്ധികഥാ, അനനുസന്ധികഥാതി. തത്ഥ "പുച്ഛാമി തം, ഗോതമ, ഭൂരിപഞ്ഞം, കഥംകരോ സാവകോ സാധു ഹോതീ"തി (സു॰ നി॰ ൩൭൮) ച, "കഥം നു ത്വം, മാരിസ, ഓഘമതരീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧) ച ഏവമാദീസു പുച്ഛിതേന കഥികാ പുച്ഛിതകഥാ. "യം പരേ സുഖതോ ആഹു, തദരിയാ ആഹു ദുക്ഖതോ"തി ഏവമാദീസു (സു॰ നി॰ ൭൬൭) അപുച്ഛിതേന അത്തജ്ഝാസയവസേനേവ കഥിതാ അപുച്ഛിതകഥാ. സബ്ബാപി ബുദ്ധാനം കഥാ "സനിദാനാഹം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മം ദേസേമീ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൨൬; കഥാ॰ ൮൦൬) വചനതോ സാനുസന്ധികഥാ. അനനുസന്ധികഥാ ഇമസ്മിം സാസനേ നത്ഥി. ഏവമേതാസു കഥാസു അയം ദേവപുത്തേന പുച്ഛിതേന ഭഗവതാ കഥിതത്താ പുച്ഛിതകഥാ. പുച്ഛിതകഥായഞ്ച യഥാ ഛേകോ പുരിസോ കുസലോ മഗ്ഗസ്സ, കുസലോ അമഗ്ഗസ്സ, മഗ്ഗം പുട്ഠോ പഠമം വിജഹിതബ്ബം ആചിക്ഖിത്വാ പച്ഛാ ഗഹേതബ്ബം ആചിക്ഖതി - "അസുകസ്മിം നാമ ഠാനേ ദ്വേധാപഥോ ഹോതി, തത്ഥ വാമം മുഞ്ചിത്വാ ദക്ഖിണം ഗണ്ഹഥാ"തി, ഏവം സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബേസു അസേവിതബ്ബം ആചിക്ഖിത്വാ സേവിതബ്ബം ആചിക്ഖതി. ഭഗവാ ച മഗ്ഗകുസലപുരിസസദിസോ. യഥാഹ -

“പുരിസോ മഗ്ഗകുസലോതി ഖോ, തിസ്സ, തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ”തി (സം॰ നി॰ ൩.൮൪).

സോ ഹി കുസലോ ഇമസ്സ ലോകസ്സ, കുസലോ പരസ്സ ലോകസ്സ, കുസലോ മച്ചുധേയ്യസ്സ, കുസലോ അമച്ചുധേയ്യസ്സ, കുസലോ മാരധേയ്യസ്സ, കുസലോ അമാരധേയ്യസ്സാതി. തസ്മാ പഠമം അസേവിതബ്ബം ആചിക്ഖിത്വാ സേവിതബ്ബം ആചിക്ഖന്തോ ആഹ - “അസേവനാ ച ബാലാനം, പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ”തി. വിജഹിതബ്ബമഗ്ഗോ വിയ ഹി പഠമം ബാലാ ന സേവിതബ്ബാ ന പയിരുപാസിതബ്ബാ, തതോ ഗഹേതബ്ബമഗ്ഗോ വിയ പണ്ഡിതാ സേവിതബ്ബാ പയിരുപാസിതബ്ബാതി.

കസ്മാ പന ഭഗവതാ മങ്ഗലം കഥേന്തേന പഠമം ബാലാനം അസേവനാ പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ കഥിതാതി? വുച്ചതേ - യസ്മാ ഇമം ദിട്ഠാദീസു മങ്ഗലദിട്ഠിം ബാലസേവനായ ദേവമനുസ്സാ ഗണ്ഹിംസു, സാ ച അമങ്ഗലം, തസ്മാ നേസം തം ഇധലോകത്ഥപരലോകത്ഥഭഞ്ജകം അകല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗം ഗരഹന്തേന ഉഭയലോകത്ഥസാധകഞ്ച കല്യാണമിത്തസംസഗ്ഗം പസംസന്തേന ഭഗവതാ പഠമം ബാലാനം അസേവനാ പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ കഥിതാതി.

തത്ഥ **ബാലാ** നാമ യേ കേചി പാണാതിപാതാദിഅകുസലകമ്മപഥസമന്നാഗതാ സത്താ. തേ തീഹാകാരേഹി ജാനിതബ്ബാ. യഥാഹ - “തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ബാലസ്സ ബാലലക്ഖണാനീ”തി (അ॰ നി॰ ൩.൩; മ॰ നി॰ ൩.൨൪൬) സുത്തം. അപിച പൂരണകസ്സപാദയോ ഛ സത്ഥാരോ ദേവദത്തകോകാലികകടമോദകതിസ്സഖണ്ഡദേവിയാപുത്തസമുദ്ദദത്തചിഞ്ചമാണവികാദയോ അതീതകാലേ ച ദീഘവിദസ്സ ഭാതാതി ഇമേ അഞ്ഞേ ച ഏവരൂപാ സത്താ ബാലാതി വേദിതബ്ബാ.

തേ അഗ്ഗിപദിത്തമിവ അങ്ഗാരം അത്തനാ ദുഗ്ഗഹിതേന അത്താനഞ്ച അത്തനോ വചനകാരകേ ച വിനാസേന്തി, യഥാ ദീഘവിദസ്സ ഭാതാ ചതുബുദ്ധന്തരം സട്ഠിയോജനമത്തേന അത്തഭാവേന ഉത്താനോ പതിതോ മഹാനിരയേ പച്ചതി, യഥാ ച തസ്സ ദിട്ഠിം അഭിരുചികാനി പഞ്ച കുലസതാനി തസ്സേവ സഹബ്യതം ഉപപന്നാനി നിരയേ പച്ചന്തി. വുത്തം ഹേതം -

> “സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, നളാഗാരാ വാ തിണാഗാരാ വാ അഗ്ഗി മുത്തോ കൂടാഗാരാനിപി ഡഹതി ഉല്ലിത്താവലിത്താനി നിവാതാനി ഫുസിതഗ്ഗളാനി പിഹിതവാതപാനാനി, ഏവമേവ ഖോ, ഭിക്ഖവേ, യാനി കാനിചി ഭയാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, സബ്ബാനി താനി ബാലതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, നോ പണ്ഡിതതോ. യേ കേചി ഉപദ്ദവാ ഉപ്പജ്ജന്തി...പേ॰... യേ കേചി ഉപസഗ്ഗാ...പേ॰... നോ പണ്ഡിതതോ. ഇതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സപ്പടിഭയോ ബാലോ, അപ്പടിഭയോ പണ്ഡിതോ. സഉപദ്ദവോ ബാലോ, അനുപദ്ദവോ പണ്ഡിതോ, സഉപസഗ്ഗോ ബാലോ, അനുപസഗ്ഗോ പണ്ഡിതോ”തി (അ॰ നി॰ ൩.൧).

അപിച പൂതിമച്ഛസദിസോ ബാലോ, പൂതിമച്ഛബന്ധപത്തപുടസദിസോ ഹോതി തദുപസേവീ, ഛഡ്ഡനീയതം ജിഗുച്ഛനീയതഞ്ച ആപജ്ജതി വിഞ്ഞൂനം. വുത്തഞ്ചേതം -

> “പൂതിമച്ഛം കുസഗ്ഗേന, യോ നരോ ഉപനയ്ഹതി;
> കുസാപി പൂതീ വായന്തി, ഏവം ബാലൂപസേവനാ”തി. (ഇതിവു॰ ൭൬; ജാ॰ ൧.൧൫.൧൮൩; ൨.൨൨.൧൨൫൭);

അകിത്തിപണ്ഡിതോ ചാപി സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന വരേ ദിയ്യമാനേ ഏവമാഹ -

> “ബാലം ന പസ്സേ ന സുണേ, ന ച ബാലേന സംവസേ;
> ബാലേനല്ലാപസല്ലാപം, ന കരേ ന ച രോചയേ.

> “കിന്നു തേ അകരം ബാലോ, വദ കസ്സപ കാരണം;

കേന കസ്സപ ബാലസ്സ, ദസ്സനം നാഭികങ്ഖസി.

“അനയം നയതി ദുമ്മേധോ, അധുരായം നിയുഞ്ജതി;
ദുന്നയോ സേയ്യസോ ഹോതി, സമ്മാ വുത്തോ പകുപ്പതി;
വിനയം സോ ന ജാനാതി, സാധു തസ്സ അദസ്സന”ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧൩.൯൦-൯൨);

ഏവം ഭഗവാ സബ്ബാകാരേന ബാലൂപസേവനം ഗരഹന്തോ ബാലാനം അസേവനം “മങ്ഗല”ന്തി വത്വാ ഇദാനി പണ്ഡിതസേവനം പസംസന്തോ “പണ്ഡിതാനഞ്ച സേവനാ മങ്ഗല”ന്തി ആഹ. തത്ഥ **പണ്ഡിതാ** നാമ യേ കേചി പാണാതിപാതാവേരമണിആദിദസകുസലകമ്മപഥസമന്നാഗതാ സത്താ, തേ തീഹാകാരേഹി ജാനിതബ്ബാ. യഥാഹ - “തീണിമാനി, ഭിക്ഖവേ, പണ്ഡിതസ്സ പണ്ഡിതലക്ഖണാനീ”തി (അം॰ നി॰ ൩.൩; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൩) വുത്തം. അപിച ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഅസീതിമഹാസാവകാ അഞ്ഞേ ച തഥാഗതസ്സ സാവകാ സുനേത്തമഹാഗോവിന്ദവിധുരസരഭങ്ഗമഹോസധസുതസോമനിമിരാജ-അയോഘരകുമാരഅകിത്തിപണ്ഡിതാദയോ ച പണ്ഡിതാതി വേദിതബ്ബാ.

തേ ഭയേ വിയ രക്ഖാ, അന്ധകാരേ വിയ പദീപോ, ഖുപ്പിപാസാദിദുക്ഖാഭിഭവേ വിയ അന്നപാനാദിപടിലാഭോ, അത്തനോ വചനകരാനം സബ്ബഭയഉപദ്ദവൂപസഗ്ഗവിദ്ധംസനസമത്ഥാ ഹോന്തി. തഥാ ഹി തഥാഗതം ആഗമ്മ അസങ്ഖ്യേയ്യാ അപരിമാണാ ദേവമനുസ്സാ ആസവക്ഖയം പത്താ, ബ്രഹ്മലോകേ പതിട്ഠിതാ, ദേവലോകേ പതിട്ഠിതാ, സുഗതിലോകേ ഉപ്പന്നാ. സാരിപുത്തത്ഥേരേ ചിത്തം പസാദേത്വാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഥേരം ഉപട്ഠഹിത്വാ അസീതി കുലസഹസ്സാനി സഗ്ഗേ നിബ്ബത്താനി. തഥാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനമഹാകസ്സപപ്പഭുതീസു സബ്ബമഹാസാവകേസു, സുനേത്തസ്സ സത്ഥുനോ സാവകാ അപ്പേകച്ചേ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പജ്ജിംസു, അപ്പേകച്ചേ പരനിമ്മിതവസവത്തീനം ദേവാനം സഹബ്യതം…പേ॰… അപ്പേകച്ചേ ഗഹപതിമഹാസാലകുലാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജിംസു. വുത്തഞ്ചേതം -

“നത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, പണ്ഡിതതോ ഭയം, നത്ഥി പണ്ഡിതതോ ഉപദ്ദവോ, നത്ഥി പണ്ഡിതതോ ഉപസഗ്ഗോ”തി (അം॰ നി॰ ൩.൧).

അപിച തഗരമാലാദിഗന്ധഭണ്ഡസദിസോ പണ്ഡിതോ, തഗരമാലാദിഗന്ധഭണ്ഡപലിവേഠനപത്തസദിസോ ഹോതി തദുപസേവീ, ഭാവനീയതം മനുഞ്ഞതഞ്ച ആപജ്ജതി വിഞ്ഞൂനം. വുത്തഞ്ചേതം -

“തഗരഞ്ച പലാസേന, യോ നരോ ഉപനയ്ഹതി;
പത്താപി സുരഭീ വായന്തി, ഏവം ധീരൂപസേവനാ”തി. (ഇതിവു॰ ൭൬; ജാ॰ ൧.൧൫.൧൮൩; ൨.൨൨.൧൨൫൭);

അകിത്തിപണ്ഡിതോ ചാപി സക്കേന ദേവാനമിന്ദേന വരേ ദിയ്യമാനേ ഏവമാഹ -

“ധീരം പസ്സേ സുണേ ധീരം, ധീരേന സഹ സംവസേ;
ധീരേനല്ലാപസല്ലാപം, തം കരേ തഞ്ച രോചയേ.

“കിന്നു തേ അകരം ധീരോ, വദ കസ്സപ കാരണം;
കേന കസ്സപ ധീരസ്സ, ദസ്സനം അഭികങ്ഖസി.

“നയം നയതി മേധാവീ, അധുരായം ന യുഞ്ജതി;
സുനയോ സേയ്യസോ ഹോതി, സമ്മാ വുത്തോ ന കുപ്പതി;
വിനയം സോ പജാനാതി, സാധു തേന സമാഗമോ”തി. (ജാ॰ ൧.൧൩.൯൪-൯൭);

ഏവം ഭഗവാ സബ്ബാകാരേന പണ്ഡിതസേവനം പസംസന്തോ, പണ്ഡിതാനം സേവനം “മങ്ഗല”ന്തി വത്വാ ഇദാനി തായ ബാലാനം അസേവനായ പണ്ഡിതാനം സേവനായ ച അനുപുബ്ബേന പൂജനേയ്യഭാവം ഉപഗതാനം പൂജം പസംസന്തോ **“പൂജാ ച പൂജനേയ്യാനം**

ഏതം മങ്ഗലമുത്തമ"ന്തി ആഹ. തത്ഥ **പൂജനേയ്യാ** നാമ സബ്ബദോസവിരഹിതത്താ സബ്ബഗുണസമന്നാഗതത്താ ച ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ, തതോ പച്ഛാ പച്ചേകബുദ്ധാ അരിയസാവകാ ച. തേസഞ്ഹി പൂജാ അപ്പകാപി ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഹോതി, സുമനമാലാകാരമല്ലികാദയോ ചേത്ഥ നിദസ്സനം.

തത്ഥേകം നിദസ്സനമത്തം ഭണാമ. ഭഗവാ കിര ഏകദിവസം പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാ പത്തചീവരമാദായ രാജഗഹം പിണ്ഡായ പാവിസി. അഥ ഖോ സുമനമാലാകാരോ രഞ്ഞോ മാഗധസ്സ സേനിയസ്സ ബിമ്ബിസാരസ്സ പുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തോ അദ്ദസ ഭഗവന്തം നഗരദ്വാരം അനുപ്പത്തം പാസാദികം പസാദനീയം ദ്വത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാസീതാനുബ്യഞ്ജനപടിമണ്ഡിതം ബുദ്ധസിരിയാ ജലന്തം. ദിസ്വാനസ്സ ഏതദഹോസി - "രാജാ പുപ്ഫാനി ഗഹേത്വാ സതം വാ സഹസ്സം വാ ദദേയ്യ, തഞ്ച ഇധലോകമത്തമേവ സുഖം ഭവേയ്യ, ഭഗവതോ പന പൂജാ അപ്പമേയ്യഅസങ്ഖ്യേയ്യഫലാ ദീഘരത്തം ഹിതസുഖാവഹാ ഹോതി. ഹന്ദാഹം ഇമേഹി പുപ്ഫേഹി ഭഗവന്തം പൂജേമീ"തി പസന്നചിത്തോ ഏകം പുപ്ഫമുട്ഠിം ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ പടിമുഖം ഖിപി, പുപ്ഫാനി ആകാസേന ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ ഉപരി മാലാവിതാനം ഹുത്വാ അട്ഠംസു. മാലാകാരോ തം ആനുഭാവം ദിസ്വാ പസന്നതരചിത്തോ പുന ഏകം പുപ്ഫമുട്ഠിം ഖിപി, താനി ഗന്ത്വാ മാലാകഞ്ചുകോ ഹുത്വാ അട്ഠംസു. ഏവം അട്ഠ പുപ്ഫമുട്ഠിയോ ഖിപി, താനി ഗന്ത്വാ പുപ്ഫകൂടാഗാരം ഹുത്വാ അട്ഠംസു. ഭഗവാ അന്തോകൂടാഗാരേ വിയ അഹോസി, മഹാജനകായോ സന്നിപതി. ഭഗവാ മാലാകാരം പസ്സന്തോ സിതം പാത്വാകാസി. ആനന്ദത്ഥേരോ "ന ബുദ്ധാ അഹേതു അപ്പച്ചയാ സിതം പാതുകരോന്തീ"തി സിതകാരണം പുച്ഛി. ഭഗവാ ആഹ - "ഏസോ, ആനന്ദ, മാലാകാരോ ഇമിസ്സാ പൂജായ ആനുഭാവേന സതസഹസ്സകപ്പേ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സംസരിത്വാ പരിയോസാനേ സുമനിസ്സരോ നാമ പച്ചേകബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി. വചനപരിയോസാനേ ച ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

> "തഞ്ച കമ്മം കതം സാധു, യം കത്വാ നാനുതപ്പതി;
> യസ്സ പതീതോ സുമനോ, വിപാകം പടിസേവതീ"തി. (ധം᳚ പ᳚ ന്റവ്വ);

ഗാഥാപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി, ഏവം അപ്പകാപി തേസം പൂജാ ദീഘരത്തം ഹിതായ സുഖായ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ. സാ ച ആമിസപൂജാവ കോ പന വാദോ പടിപത്തിപൂജായ. യതോ യേ കുലപുത്താ സരണഗമനേന സിക്ഖാപദപടിഗ്ഗഹണേന ഉപോസഥങ്ഗസമാദാനേന ചതുപാരിസുദ്ധിസീലാദീഹി ച അത്തനോ ഗുണേഹി ഭഗവന്തം പൂജേന്തി, കോ തേസം പൂജായ ഫലം വണ്ണയിസ്സതി. തേ ഹി തഥാഗതം പരമായ പൂജായ പൂജേന്തീതി വുത്താ. യഥാഹ -

> "യോ ഖോ, ആനന്ദ, ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖുനീ വാ ഉപാസകോ വാ ഉപാസികാ വാ ധമ്മാനുധമ്മപടിപന്നോ വിഹരതി സാമീചിപ്പടിപന്നോ അനുധമ്മചാരീ, സോ തഥാഗതം സക്കരോതി ഗരും കരോതി മാനേതി പൂജേതി അപചിയതി പരമായ പൂജായാ"തി.

ഏതേനാനുസാരേന പച്ചേകബുദ്ധഅരിയസാവകാനമ്പി പൂജായ ഹിതസുഖാവഹതാ വേദിതബ്ബാ.

അപിച ഗഹട്ഠാനം കനിട്ഠസ്സ ജേട്ഠോ ഭാതാപി ഭഗിനീപി പൂജനേയ്യാ, പുത്തസ്സ മാതാപിതരോ, കുലവധൂനം സാമികസസ്സുസസുരാതി ഏവമ്പേത്ഥ പൂജനേയ്യാ വേദിതബ്ബാ. ഏതേസമ്പി ഹി പൂജാ കുസലധമ്മസങ്ഖാതത്താ ആയുആദിവഡ്ഢിഹേതുത്താ ച മങ്ഗലമേവ. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "തേ മത്തേയ്യാ ഭവിസ്സന്തി പേത്തേയ്യാ സാമഞ്ഞാ ബ്രഹ്മഞ്ഞാ കുലേ ജേട്ഠാപചായിനോ, ഇദം കുസലം ധമ്മം സമാദായ വത്തിസ്സന്തി. തേ തേസം കുസലാനം ധമ്മാനം സമാദാനഹേതു ആയുനാപി വഡ്ഢിസ്സന്തി, വണ്ണേനപി വഡ്ഢിസ്സന്തീ"തിആദി.

ഏവമേതിസ്സാ ഗാഥായ ബാലാനം അസേവനാ പണ്ഡിതാനം സേവനാ പൂജനേയ്യാനം പൂജാതി തീണി മങ്ഗലാനി വുത്താനി. തത്ഥ ബാലാനം അസേവനാ ബാലസേവനപച്ചയഭയാദിപരിത്താണേന ഉഭയലോകഹിതഹേതുത്താ പണ്ഡിതാനം സേവനാ പൂജനേയ്യാനം പൂജാ ച താസം ഫലവിഭൂതിവണ്ണനായം വുത്തനയേനേവ നിബ്ബാനസുഗതിഹേതുത്താ "മങ്ഗല"ന്തി വേദിതബ്ബാ. ഇതോ പരം തു മാതികം അദസ്സേത്വാ ഏവ യം യത്ഥ മങ്ഗലം, തം വവത്ഥപേസ്സാമ, തസ്സ ച മങ്ഗലത്തം വിഭാവയിസ്സാമാതി.

നിട്ഠിതാ അസേവനാ ച ബാലാനന്തി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

ഛന്ന. ഏവം ഭഗവാ "ബ്രൂഹി മങ്ഗലമുത്തമ"ന്തി ഏകം അജ്ഝേസിതോപി അപ്പം യാചിതോ ബഹുദായകോ ഉളാരപുരിസോ വിയ ഏകായ ഗാഥായ തീണി മങ്ഗലാനി വത്വാ തതോ ഉത്തരിപി ദേവതാനം സോതുകാമതായ മങ്ഗലാനഞ്ച അത്ഥിതായ യേസം യേസം യം യം അനുകൂലം, തേ തേ സത്തേ തത്ഥ തത്ഥ മങ്ഗലേ നിയോജേതുകാമതായ ച **"പതിരൂപദേസവാസോ ചാ"**തിആദീഹി ഗാഥാഹി പുനപി അനേകാനി മങ്ഗലാനി വത്തുമാരദ്ധോ.

തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ **പതിരൂപോ**തി അനുച്ഛവികോ. **ദേസോ**തി ഗാമോപി നിഗമോപി നഗരമ്പി ജനപദോപി യോ കോചി സത്താനം നിവാസോകാസോ. **വാസോ**തി തത്ഥ നിവാസോ. **പുബ്ബേ**തി പുരാ അതീതാസു ജാതീസു. **കതപുഞ്ഞതാ**തി ഉപചിതകുസലതാ. **അത്താ**തി ചിത്തം വുച്ചതി, സകലോ വാ അത്തഭാവോ. **സമ്മാപണിധീ**തി തസ്സ അത്തനോ സമ്മാ പണിധാനം നിയുഞ്ജനം, ഠപനന്തി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയമേത്ഥ പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ **പതിരൂപദേസോ** നാമ യത്ഥ ചതസ്സോ പരിസാ വിഹരന്തി, ദാനാദീനി പുഞ്ഞകിരിയാവത്ഥൂനി വത്തന്തി, നവങ്ഗം സത്ഥു സാസനം ദിപ്പതി. തത്ഥ നിവാസോ സത്താനം പുഞ്ഞകിരിയായ പച്ചയത്താ "മങ്ഗല"ന്തി വുച്ചതി. സീഹളദീപപവിട്ഠകേവട്ടാദയോ ചേത്ഥ നിദസ്സനം.

അപരോ നയോ - പതിരൂപദേസോ നാമ ഭഗവതോ ബോധിമണ്ഡപ്പദേസോ, ധമ്മചക്കപ്പവത്തിതപ്പദേസോ, ദ്വാദസയോജനായ പരിസായ മജ്ഝേ സബ്ബതിത്ഥിയമതം ഭിന്ദിത്വാ യമകപാടിഹാരിയദസ്സിതകണ്ഡമ്ബരുക്ഖമൂലപ്പദേസോ, ദേവോരോഹനപ്പദേസോ, യോ വാ പനഞ്ഞോപി സാവത്ഥിരാജഗഹാദിബുദ്ധാദിവാസപ്പദേസോ. തത്ഥ നിവാസോ സത്താനം ഛഅനുത്തരിയപടിലാഭപച്ചയതോ "മങ്ഗല"ന്തി വുച്ചതി.

അപരോ നയോ - പുരത്ഥിമായ ദിസായ കജങ്ഗലം നാമ നിഗമോ, തസ്സ അപരേന മഹാസാലാ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. ദക്ഖിണപുരത്ഥിമായ ദിസായ സല്ലവതീ നാമ നദീ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. ദക്ഖിണായ ദിസായ സേതകണ്ണികം നാമ നിഗമോ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. പച്ഛിമായ ദിസായ ഥൂണം നാമ ബ്രാഹ്മണഗാമോ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ, ഓരതോ മജ്ഝേ. ഉത്തരായ ദിസായ ഉസിരദ്ധജോ നാമ പബ്ബതോ, തതോ പരം പച്ചന്തിമാ ജനപദാ , ഓരതോ മജ്ഝേ (മഹാവ॰ ൨൫൯). അയം മജ്ഝിമപ്പദേസോ ആയാമേന തീണി യോജനസതാനി, വിത്ഥാരേന അഡ്ഢതേയ്യാനി, പരിക്ഖേപേന നവയോജനസതാനി ഹോന്തി, ഏസോ പതിരൂപദേസോ നാമ.

ഏത്ഥ ചതുന്നം മഹാദീപാനം ദ്വിസഹസ്സാനം പരിത്തദീപാനഞ്ച ഇസ്സരിയാധിപച്ചകാരകാ ചക്കവത്തീ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ സാരിപുത്തമഹാമോഗ്ഗല്ലാനാദയോ മഹാസാവകാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ദ്വേ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ പച്ചേകബുദ്ധാ, ചത്താരി അട്ഠ സോളസ വാ അസങ്ഖ്യേയ്യാനി കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ച ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ സത്താ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ ഓവാദം ഗഹേത്വാ പഞ്ചസു സീലേസു പതിട്ഠായ സഗ്ഗപരായണാ ഹോന്തി, തഥാ പച്ചേകബുദ്ധാനം ഓവാദേ പതിട്ഠായ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധസാവകാനം പന ഓവാദേ പതിട്ഠായ സഗ്ഗപരായണാ

നിബ്ബാനപരായണാ ച ഹോന്തി. തസ്മാ തത്ഥ വാസോ ഇമാസം സമ്പത്തീനം പച്ചയതോ “മങ്ഗല”ന്തി വുച്ചതി.

പുബ്ബേ കതപുഞ്ഞതാ നാമ അതീതജാതിയം ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവേ ആരബ്ഭ ഉപചിതകുസലതാ, സാപി മങ്ഗലം. കസ്മാ? ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധേ സമ്മുഖതോ ദസ്സേത്വാ ബുദ്ധാനം വാ ബുദ്ധസാവകാനം വാ സമ്മുഖാ സുതായ ചതുപ്പദികായപി ഗാഥായ പരിയോസാനേ അരഹത്തം പാപേതീതി കത്വാ. യോ ച മനുസ്സോ പുബ്ബേ കതാധികാരോ ഉസ്സന്നകുസലമൂലോ ഹോതി, സോ തേനേവ കുസലമൂലേന വിപസ്സനം ഉപ്പാദേത്വാ ആസവക്ഖയം പാപുണാതി യഥാ രാജാ മഹാകപ്പിനോ അഗ്ഗമഹേസീ ച. തേന വുത്തം “പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതാ മങ്ഗല”ന്തി.

അത്തസമ്മാപണിധി നാമ ഇധേകച്ചോ അത്താനം ദുസ്സീലം സീലേ പതിട്ഠാപേതി, അസ്സദ്ധം സദ്ധാസമ്പദായ പതിട്ഠാപേതി, മച്ഛരിം ചാഗസമ്പദായ പതിട്ഠാപേതി. അയം വുച്ചതി “അത്തസമ്മാപണിധീ”തി. ഏസോ ച മങ്ഗലം. കസ്മാ? ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികവേരപ്പഹാനവിവിധാനിസംസാധിഗമഹേതുതോതി.

ഏവം ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ പതിരൂപദേസവാസോ, പുബ്ബേ ച കതപുഞ്ഞതാ, അത്തസമ്മാപണിധീതി തീണിയേവ മങ്ഗലാനി വുത്താനി, മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ പതിരൂപദേസവാസോ ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൨൬൩. ഇദാനി **ബാഹുസച്ചഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ **ബാഹുസച്ച**ന്തി ബഹുസ്സുതഭാവോ. **സിപ്പ**ന്തി യംകിഞ്ചി ഹത്ഥകോസല്ലം. **വിനയോ**തി കായവാചാചിത്തവിനയനം. **സുസിക്ഖിതോ**തി സുട്ഠു സിക്ഖിതോ. **സുഭാസിതാ**തി സുട്ഠു ഭാസിതാ. **യാ**തി അനിയമനിദ്ദേസോ. **വാചാ**തി ഗിരാ ബ്യപ്പഥോ. സേസം വുത്തനയമേവാതി. അയമേത്ഥ പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ബാഹുസച്ചം** നാമ യം തം “സുതധരോ ഹോതി സുതസന്നിചയോ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൩൯; അ॰ നി॰ ൪.൨൨) ച “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഏകച്ചസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ബഹുകം സുതം ഹോതി സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണ”ന്തി (അ॰ നി॰ ൪.൬) ച ഏവമാദിനാ നയേന സത്ഥുസാസനധരത്തം വണ്ണിതം, തം അകുസലപ്പഹാനകുസലാധിഗമഹേതുതോ അനുപുബ്ബേന പരമത്ഥസച്ചസച്ഛികിരിയഹേതുതോ ച “മങ്ഗല”ന്തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> “സുതവാ ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, അരിയസാവകോ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി, സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി, സുദ്ധമത്താനം പരിഹരതീ”തി (അ॰ നി॰ ൭.൬൭).

അപരമ്പി വുത്തം -

> “ധതാനം ധമ്മാനം അത്ഥമുപപരിക്ഖതി, അത്ഥം ഉപപരിക്ഖതോ ധമ്മാ നിജ്ഝാനം ഖമന്തി, ധമ്മനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ സതി ഛന്ദോ ജായതി, ഛന്ദജാതോ ഉസ്സഹതി, ഉസ്സഹന്തോ തുലയതി, തുലയന്തോ പദഹതി, പദഹന്തോ കായേന ചേവ പരമത്ഥസച്ചം സച്ഛികരോതി, പഞ്ഞായ ച അതിവിജ്ഝ പസ്സതീ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൪൩൨).

അപിച അഗാരികബാഹുസച്ചമ്പി യം അനവജ്ജം, തം ഉഭയലോകഹിതസുഖാവഹനതോ “മങ്ഗല”ന്തി വേദിതബ്ബം.

സിപ്പം നാമ അഗാരികസിപ്പഞ്ച അനഗാരികസിപ്പഞ്ച. തത്ഥ അഗാരികസിപ്പം നാമ യം പരൂപരോധവിരഹിതം അകുസലവിവജ്ജിതം മണികാരസുവണ്ണകാരകമ്മാദി, തം ഇധലോകത്ഥാവഹനതോ മങ്ഗലം. അനഗാരികസിപ്പം നാമ ചീവരവിചാരണസിബ്ബനാദി സമണപരിക്ഖാരാഭിസങ്ഖരണം, യം തം “ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു യാനി താനി

സബ്രഹ്മചാരീനം ഉച്ചാവചാനി കിംകരണീയാനി, തത്ഥ ദക്ഖോ ഹോതീ"തിആദിനാ നയേന തത്ഥ തത്ഥ സംവണ്ണിതം, യം "നാഥകരണോ ധമ്മോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൫; അം॰ നി॰ ൧൦.൧൭) ച വുത്തം, തം അത്തനോ ച പരേസഞ്ച ഉഭയലോകഹിതസുഖാവഹനതോ "മങ്ഗല"ന്തി വേദിതബ്ബം.

വിനയോ നാമ അഗാരികവിനയോ ച അനഗാരികവിനയോ ച. തത്ഥ അഗാരികവിനയോ നാമ ദസഅകുസലകമ്മപഥവിരമണം, സോ തത്ഥ അസംകിലേസാപജ്ജനേന ആചാരഗുണവവത്ഥാനേന ച സുസിക്ഖിതോ ഉഭയലോകഹിതസുഖാവഹനതോ മങ്ഗലം. അനഗാരികവിനയോ നാമ സത്താപത്തിക്ഖന്ധേ അനാപജ്ജനം, സോപി വുത്തനയേനേവ സുസിക്ഖിതോ. ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം വാ അനഗാരികവിനയോ. സോ യഥാ തത്ഥ പതിട്ഠായ അരഹത്തം പാപുണാതി, ഏവം സിക്ഖനേന സുസിക്ഖിതോ ലോകിയലോകുത്തരസുഖാധിഗമഹേതുതോ "മങ്ഗല"ന്തി വേദിതബ്ബോ.

സുഭാസിതാ വാചാ നാമ മുസാവാദാദിദോസവിരഹിതാ വാചാ. യഥാഹ - "ചതൂഹി, ഭിക്ഖവേ, അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ വാചാ സുഭാസിതാ ഹോതീ"തി. അസമ്ഫപ്പലാപാ വാചാ ഏവ വാ സുഭാസിതാ. യഥാഹ -

"സുഭാസിതം ഉത്തമമാഹു സന്തോ,
ധമ്മം ഭണേ നാധമ്മം തം ദുതിയം;
പിയം ഭണേ നാപ്പിയം തം തതിയം,
സച്ചം ഭണേ നാലികം തം ചതുത്ഥ"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൩; സു॰ നി॰ ൪൫൨);

അയമ്പി ഉഭയലോകഹിതസുഖാവഹനതോ "മങ്ഗല"ന്തി വേദിതബ്ബാ. യസ്മാ ച അയം വിനയപരിയാപന്നാ ഏവ, തസ്മാ വിനയഗ്ഗഹണേന ഏതം അസങ്ഗണ്ഹിത്വാ വിനയോ സങ്ഗഹേതബ്ബോ. അഥവാ കിം ഇമിനാ പരിസ്സമേന പരേസം ധമ്മദേസനാവാചാ ഇധ "സുഭാസിതാ വാചാ"തി വേദിതബ്ബാ. സാ ഹി യഥാ പതിരൂപദേസവാസോ, ഏവം സത്താനം ഉഭയലോകഹിതസുഖനിബ്ബാനാധിഗമപച്ചയതോ "മങ്ഗല"ന്തി വുച്ചതി. ആഹ ച -

"യം ബുദ്ധോ ഭാസതി വാചം, ഖേമം നിബ്ബാനപത്തിയാ;
ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായ, സാ വേ വാചാനമുത്തമാ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൧൩; സു॰ നി॰ ൪൫൫);

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ബാഹുസച്ചം, സിപ്പം, വിനയോ സുസിക്ഖിതോ, സുഭാസിതാ വാചാതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി, മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ബാഹുസച്ചഞ്ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൨൬൫. ഇദാനി **മാതാപിതുഉപട്ഠാന**ന്തി ഏത്ഥ മാതു ച പിതു ചാതി **മാതാപിതു**. **ഉപട്ഠാന**ന്തി ഉപട്ഠഹനം. പുത്താനഞ്ച ദാരാനഞ്ചാതി **പുത്തദാരസ്സ**. സങ്ഗണ്ഹനം **സങ്ഗഹോ**. ന ആകുലാ **അനാകുലാ**. കമ്മാനി ഏവ **കമ്മന്താ**. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **മാതാ** നാമ ജനികാ വുച്ചതി, തഥാ **പിതാ**. **ഉപട്ഠാനം** നാമ പാദധോവനസമ്ബാഹനഉച്ഛാദനന്ഹാപനേഹി ചതുപച്ചയസമ്പദാനേന ച ഉപകാരകരണം. തത്ഥ യസ്മാ മാതാപിതരോ ബഹൂപകാരാ പുത്താനം അത്ഥകാമാ അനുകമ്പകാ, യം പുത്തകേ ബഹി കീളിത്വാ പംസുമക്ഖിതസരീരകേ ആഗതേ ദിസ്വാ പംസുകം പുഞ്ഛിത്വാ മത്ഥകം ഉപസിങ്ഘായന്താ പരിചുമ്ബന്താ ച സിനേഹം ഉപ്പാദേന്തി, വസ്സസതമ്പി മാതാപിതരോ സീസേന പരിഹരന്താ പുത്താ തേസം പടികാരം കാതും അസമത്ഥാ. യസ്മാ ച തേ ആപാദകാ പോസകാ ഇമസ്സ ലോകസ്സ ദസ്സേതാരോ ബ്രഹ്മസമ്മതാ പുബ്ബാചരിയസമ്മതാ, തസ്മാ തേസം ഉപട്ഠാനം ഇധ പസംസം പേച്ച സഗ്ഗസുഖഞ്ച ആവഹതി, തേന "മങ്ഗല"ന്തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

‘‘ബ്രഹ്മാതി മാതാപിതരോ, പുബ്ബാചരിയാതി വുച്ചരേ;
ആഹുനേയ്യാ ച പുത്താനം, പജായ അനുകമ്പകാ.

‘‘തസ്മാ ഹി നേ നമസ്സേയ്യ, സക്കരേയ്യ ച പണ്ഡിതോ;
അന്നേന അഥ പാനേന, വത്ഥേന സയനേന ച.

‘‘ഉച്ഛാദനേന ന്ഹാപനേന, പാദാനം ധോവനേന ച;
തായ നം പാരിചരിയായ, മാതാപിതൂസു പണ്ഡിതാ;
ഇധേവ നം പസംസന്തി, പേച്ച സഗ്ഗേ പമോദതീ’’തി. (അം॰ നി॰ ൩.൩൧; ഇതിവു॰ ൧൦൬; ജാ॰ ൨.൨൦.൧൮൧-൧൮൩);

അപരോ നയോ - ഉപട്ഠാനം നാമ ഭരണകിച്ചകരണകുലവംസട്ഠപനാദിപഞ്ചവിധം, തം പാപനിവാരണാദിപഞ്ചവിധദിട്ഠധമ്മികഹിതഹേതുതോ ‘‘മങ്ഗല’’ന്തി വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

‘‘പഞ്ചഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി പുത്തേന പുരത്ഥിമാ ദിസാ മാതാപിതരോ പച്ചുപട്ഠാതബ്ബാ ‘ഭതോ നേ ഭരിസ്സാമി, കിച്ചം നേസം കരിസ്സാമി, കുലവംസം ഠപേസ്സാമി, ദായജ്ജം പടിപജ്ജിസ്സാമി, അഥ വാ പന പേതാനം കാലകതാനം ദക്ഖിണം അനുപ്പദസ്സാമീ’തി . ഇമേഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, പഞ്ചഹി ഠാനേഹി പുത്തേന പുരത്ഥിമാ ദിസാ മാതാപിതരോ പച്ചുപട്ഠിതാ പഞ്ചഹി ഠാനേഹി പുത്തം അനുകമ്പന്തി, പാപാ നിവാരേന്തി, കല്യാണേ നിവേസേന്തി, സിപ്പം സിക്ഖാപേന്തി, പതിരൂപേന ദാരേന സംയോജേന്തി, സമയേ ദായജ്ജം നിയ്യാദേന്തീ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൭).

അപിച യോ മാതാപിതരോ തീസു വത്ഥൂസു പസാദുപ്പാദനേന സീലസമാദാപനേന പബ്ബജ്ജായ വാ ഉപട്ഠഹതി, അയം മാതാപിതുഉപട്ഠാകാനം അഗ്ഗോ, തസ്സ തം മാതാപിതുഉപട്ഠാനം മാതാപിതൂഹി കതസ്സ ഉപകാരസ്സ പച്ചുപകാരഭൂതം അനേകേസം ദിട്ഠധമ്മികാനം സമ്പരായികാനഞ്ച അത്ഥാനം പദട്ഠാനതോ ‘‘മങ്ഗല’’ന്തി വുച്ചതി.

പുത്തദാരസ്സാതി ഏത്ഥ അത്തനാ ജനിതാ പുത്താപി ധീതരോപി ‘‘പുത്താ’’ ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. **ദാരാ**തി വീസതിയാ ഭരിയാനം യാ കാചി ഭരിയാ. പുത്താ ച ദാരാ ച പുത്തദാരം, തസ്സ പുത്തദാരസ്സ. **സങ്ഗഹോ**തി സമ്മാനനാദീഹി ഉപകാരകരണം. തം സുസംവിഹിതകമ്മന്തതാദിദിട്ഠധമ്മികഹിതഹേതുതോ ‘‘മങ്ഗല’’ന്തി വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - ‘‘പച്ഛിമാ ദിസാ പുത്തദാരാ വേദിതബ്ബാ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൬) ഏത്ഥ ഉദ്ദിട്ഠം പുത്തദാരം ഭരിയാസദ്ദേന സങ്ഗണ്ഹിത്വാ -

‘‘പഞ്ചഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, ഠാനേഹി സാമികേന പച്ഛിമാ ദിസാ ഭരിയാ പച്ചുപട്ഠാതബ്ബാ, സമ്മാനനായ അനവമാനനായ അനതിചരിയായ ഇസ്സരിയവോസ്സഗ്ഗേന അലങ്കാരാനുപ്പദാനേന. ഇമേഹി ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, പഞ്ചഹി ഠാനേഹി സാമികേന പച്ഛിമാ ദിസാ ഭരിയാ പച്ചുപട്ഠിതാ പഞ്ചഹി ഠാനേഹി സാമികം അനുകമ്പതി, സുസംവിഹിതകമ്മന്താ ച ഹോതി, സങ്ഗഹിതപരിജനാ ച, അനതിചാരിനീ ച, സമ്ഭതഞ്ച അനുരക്ഖതി, ദക്ഖാ ച ഹോതി അനലസാ സബ്ബകിച്ചേസൂ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൯).

അയം വാ അപരോ നയോ - **സങ്ഗഹോ**തി ധമ്മികാഹി ദാനപിയവാചഅത്ഥചരിയാഹി സങ്ഗണ്ഹനം. സേയ്യഥിദം - ഉപോസഥദിവസേസു പരിബ്ബയദാനം, നക്ഖത്തദിവസേസു നക്ഖത്തദസ്സാപനം, മങ്ഗലദിവസേസു മങ്ഗലകരണം, ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികേസു അത്ഥേസു ഓവാദാനുസാസനന്തി. തം വുത്തനയേനേവ ദിട്ഠധമ്മികഹിതഹേതുതോ സമ്പരായികഹിതഹേതുതോ ദേവതാഹിപി നമസ്സനീയഭാവഹേതുതോ ച ‘‘മങ്ഗല’’ന്തി വേദിതബ്ബം. യഥാഹ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ -

‘‘യേ ഗഹട്ഠാ പുഞ്ഞകരാ, സീലവന്തോ ഉപാസകാ;
ധമ്മേന ദാരം പോസേന്തി, തേ നമസ്സാമി മാതലീ’’തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൬൪);

അനാകുലാ കമ്മന്താ നാമ കാലഞ്ഞുതായ പതിരൂപകാരിതായ അനലസതായ ഉട്ഠാനവീരിയസമ്പദായ അബ്യസനീയതായ ച കാലാതിക്കമനഅപ്പതിരൂപകരണാകരണസിഥിലകരണാദിആകുലഭാവവിരഹിതാ കസിഗോരക്ഖവണിജ്ജാദയോ കമ്മന്താ. ഏതേ അത്തനോ വാ പുത്തദാരസ്സ വാ ദാസകമ്മകരാനം വാ ബ്യത്തതായ ഏവം പയോജിതാ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ധനധഞ്ഞവുഡ്ഢിപടിലാഭഹേതുതോ "മങ്ഗല"ന്തി വുത്താ. വുത്തഞ്ചേതം ഭഗവതാ -

"പതിരൂപകാരീ ധുരവാ, ഉട്ഠാതാ വിന്ദതേ ധന"ന്തി. (സു॰ നി॰ ൧൮൭; സം॰ നി॰ ൧.൨൪൬) ച;
"ന ദിവാ സോപ്പസീലേന, രത്തിമുട്ഠാനദേസ്സിനാ;
നിച്ചം മത്തേന സോണ്ഡേന, സക്കാ ആവസിതും ഘരം.

"അതിസീതം അതിഉണ്ഹം, അതിസായമിദം അഹു;
ഇതി വിസ്സട്ഠകമ്മന്തേ, അത്ഥാ അച്ചേന്തി മാണവേ.

"യോധ സീതഞ്ച ഉണ്ഹഞ്ച, തിണാ ഭിയ്യോ ന മഞ്ഞതി;
കരം പുരിസകിച്ചാനി, സോ സുഖാ ന വിഹായതീ"തി. ച (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൫൩);

"ഭോഗേ സംഹരമാനസ്സ, ഭമരസ്സേവ ഇരീയതോ;
ഭോഗാ സന്നിചയം യന്തി, വമ്മികോവൂപചീയതീ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൬൫) -

ച ഏവമാദി.

ഏവം ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ മാതുപട്ഠാനം, പിതുപട്ഠാനം, പുത്തദാരസ്സ സങ്ഗഹോ, അനാകുലാ ച കമ്മന്താതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി, പുത്തദാരസ്സ സങ്ഗഹം വാ ദ്വിധാ കത്വാ പഞ്ച, മാതാപിതുഉപട്ഠാനം വാ ഏകമേവ കത്വാ തീണി. മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ മാതാപിതുഉപട്ഠാനന്തി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൨൬൨. ഇദാനി **ദാനഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ ദീയതേ ഇമിനാതി ദാനം, അത്തനോ സന്തകം പരസ്സ പടിപാദീയതീതി വുത്തം ഹോതി. ധമ്മസ്സ ചരിയാ, ധമ്മാ വാ അനപേതാ ചരിയാ **ധമ്മചരിയാ**. ഞായന്തേ "അമ്ഹാകം ഇമേ"തി **ഞാതകാ**. ന അവജ്ജാനി **അനവജ്ജാനി,** അനിന്ദിതാനി അഗരഹിതാനീതി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ദാനം** നാമ പരം ഉദ്ദിസ്സ സുബുദ്ധിപുബ്ബികാ അന്നാദിദസദാനവത്ഥുപരിച്ചാഗചേതനാ തംസമ്പയുത്തോ വാ അലോഭോ. അലോഭേന ഹി തം വത്ഥും പരസ്സ പടിപാദേതി. തേന വുത്തം "ദീയതേ ഇമിനാതി ദാന"ന്തി. തം ബഹുജനപിയമനാപതാദീനം ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികാനം ഫലവിസേസാനം അധിഗമഹേതുതോ "മങ്ഗല"ന്തി വുത്തം. "ദായകോ സീഹ ദാനപതി ബഹുനോ ജനസ്സ പിയോ ഹോതി മനാപോ"തി ഏവമാദീനി ചേത്ഥ സുത്താനി (അ॰ നി॰ ൫.൩൪) അനുസ്സരിതബ്ബാനി.

അപരോ നയോ - ദാനം നാമ ദുവിധം ആമിസദാനഞ്ച, ധമ്മദാനഞ്ച. തത്ഥ ആമിസദാനം വുത്തപ്പകാരമേവ. ഇധലോകപരലോകദുക്ഖക്ഖയസുഖാവഹസ്സ പന സമ്മാസമ്ബുദ്ധപ്പവേദിതസ്സ ധമ്മസ്സ പരേസം ഹിതകാമതായ ദേസനാ ധമ്മദാനം. ഇമേസഞ്ച ദ്വിന്നം ദാനാനം ഏതദേവ അഗ്ഗം. യഥാഹ -

"സബ്ബദാനം ധമ്മദാനം ജിനാതി,
സബ്ബരസം ധമ്മരസോ ജിനാതി;
സബ്ബരതിം ധമ്മരതീ ജിനാതി,
തണ്ഹക്ഖയോ സബ്ബദുക്ഖം ജിനാതീ"തി. (ധ॰ പ॰ ൩൫൪);

തത്ഥ ആമിസദാനസ്സ മങ്ഗലത്തം വുത്തമേവ. ധമ്മദാനം പന യസ്മാ അത്ഥപടിസംവേദിതാദീനം ഗുണാനം പദട്ഠാനം, തസ്മാ ''മങ്ഗല''ന്തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> ''യഥാ യഥാ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു യഥാസുതം യഥാപരിയത്തം ധമ്മം വിത്ഥാരേന പരേസം ദേസേതി, തഥാ തഥാ സോ തസ്മിം ധമ്മേ അത്ഥപടിസംവേദീ ച ഹോതി ധമ്മപടിസംവേദീ ചാ''തി ഏവമാദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൫; അ॰ നി॰ ൫.൨൬).

ധമ്മചരിയാ നാമ ദസകുസലകമ്മപഥചരിയാ. യഥാഹ - ''തിവിധം ഖോ, ഗഹപതയോ, കായേന ധമ്മചരിയാസമചരിയാ ഹോതീ''തി ഏവമാദി. സാ പനേസാ ധമ്മചരിയാ സഗ്ഗലോകൂപപത്തിഹേതുതോ ''മങ്ഗല''ന്തി വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - ''ധമ്മചരിയാസമചരിയാഹേതു ഖോ, ഗഹപതയോ, ഏവമിധേകച്ചേ സത്താ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജന്തീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൧).

ഞാതകാ നാമ മാതിതോ വാ പിതിതോ വാ യാവ സത്തമാ പിതാമഹയുഗാ സമ്ബന്ധാ. തേസം ഭോഗപാരിജുഞ്ഞേന വാ ബ്യാധിപാരിജുഞ്ഞേന വാ അഭിഹതാനം അത്തനോ സമീപം ആഗതാനം യഥാബലം ഘാസച്ഛാദനധനധഞ്ഞാദീഹി സങ്ഗഹോ പസംസാദീനം ദിട്ഠധമ്മികാനം സുഗതിഗമനാദീനഞ്ച സമ്പരായികാനം വിസേസാധിഗമാനം ഹേതുതോ ''മങ്ഗല''ന്തി വുച്ചതി.

അനവജ്ജാനി കമ്മാനി നാമ ഉപോസഥങ്ഗസമാദാനവേയ്യാവച്ചകരണആരാമവനരോപനസേതുകരണാദീനി കായവചീമനോസുചരിതകമ്മാനി. താനി ഹി നാനപ്പകാരഹിതസുഖാധിഗമഹേതുതോ ''മങ്ഗല''ന്തി വുച്ചതി. ''ഠാനം ഖോ പനേതം, വിസാഖേ, വിജ്ജതി യം ഇധേകച്ചോ ഇത്ഥീ വാ പുരിസോ വാ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ഉപോസഥം ഉപവസിത്വാ കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ ചാതുമഹാരാജികാനം ദേവാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജേയ്യാ''തി ഏവമാദീനി ചേത്ഥ സുത്താനി (അ॰ നി॰ ৮.൪൩) അനുസ്സരിതബ്ബാനി.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ദാനം, ധമ്മചരിയാ, ഞാതകാനം സങ്ഗഹോ, അനവജ്ജാനി കമ്മാനീതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി, മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ദാനഞ്ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൨൬൭. ഇദാനി **ആരതീ വിരതീ**തി ഏത്ഥ **ആരതീ**തി ആരമണം. **വിരതീ**തി വിരമണം, വിരമന്തി വാ ഏതായ സത്താതി വിരതി. **പാപാ**തി അകുസലാ. മദനീയട്ഠേന മജ്ജം, മജ്ജസ്സ പാനം മജ്ജപാനം, തതോ **മജ്ജപാനാ**. സംയമനം **സംയമോ**. അപ്പമജ്ജനം **അപ്പമാദോ**. **ധമ്മേസൂ**തി കുസലേസു. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - ആരതി നാമ പാപേ ആദീനവദസ്സാവിനോ മനസാ ഏവ അനഭിരതി. **വിരതി** നാമ കമ്മദ്വാരവസേന കായവാചാഹി വിരമണം. സാ ചേസാ വിരതി നാമ സമ്പത്തവിരതി സമാദാനവിരതി സമുച്ഛേദവിരതീതി തിവിധാ ഹോതി. തത്ഥ യാ കുലപുത്തസ്സ അത്തനോ ജാതിം വാ കുലം വാ ഗോത്തം വാ പടിച്ച ''ന മേ ഏതം പതിരൂപം, യ്വാഹം ഇമം പാണം ഹനേയ്യം, അദിന്നം ആദിയേയ്യ''ന്തിആദിനാ നയേന സമ്പത്തവത്ഥുതോ വിരതി, അയം **സമ്പത്തവിരതി** നാമ. സിക്ഖാപദസമാദാനവസേന പന പവത്താ **സമാദാനവിരതി** നാമ, യസ്സാ പവത്തിതോ പഭുതി കുലപുത്തോ പാണാതിപാതാദീനി ന സമാചരതി. അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്താ **സമുച്ഛേദവിരതി** നാമ, യസ്സാ പവത്തിതോ പഭുതി അരിയസാവകസ്സ പഞ്ച ഭയാനി വേരാനി വൂപസന്താനി ഹോന്തി. **പാപം** നാമ യം തം ''പാണാതിപാതോ ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, കമ്മകിലേസോ അദിന്നാദാനം...പേ॰... കാമേസുമിച്ഛാചാരോ...പേ॰... മുസാവാദോ''തി ഏവം വിത്ഥാരേത്വാ -

> ''പാണാതിപാതോ അദിന്നാദാനം, മുസാവാദോ ച വുച്ചതി;

പരദാരഗമനഞ്ചേവ, നപ്പസംസന്തി പണ്ഡിതാ''തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൪൫) -

ഏവം ഗാഥായ സങ്ഗഹിതം കമ്മകിലേസസങ്ഖാതം ചതുബ്ബിധം അകുസലം, തതോ പാപാ. സബ്ബാപേസാ ആരതി ച വിരതി ച ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികഭയവേരപ്പഹാനാദിനാനപ്പകാരവിസേസാധിഗമഹേതുതോ ''മങ്ഗല''ന്തി വുച്ചതി. ''പാണാതിപാതാ പടിവിരതോ ഖോ, ഗഹപതിപുത്ത, അരിയസാവകോ''തിആദീനി ചേത്ഥ സുത്താനി അനുസ്സരിതബ്ബാനി.

മജ്ജപാനാ ച സംയമോ നാമ പുബ്ബേ വുത്തസുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ വേരമണിയാവേതം അധിവചനം. യസ്മാ പന മജ്ജപായീ അത്ഥം ന ജാനാതി, ധമ്മം ന ജാനാതി, മാതുപി അന്തരായം കരോതി, പിതു ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധതഥാഗതസാവകാനമ്പി അന്തരായം കരോതി, ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഗരഹം, സമ്പരായേ ദുഗ്ഗതിം, അപരാപരിയായേ ഉമ്മാദഞ്ച പാപുണാതി. മജ്ജപാനാ പന സംയതോ തേസം ദോസാനം വൂപസമം തബ്ബിപരീതഗുണസമ്പദഞ്ച പാപുണാതി. തസ്മാ അയം മജ്ജപാനാ സംയമോ ''മങ്ഗല''ന്തി വേദിതബ്ബോ.

കുസലേസു **ധമ്മേസു അപ്പമാദോ** നാമ ''കുസലാനം വാ ധമ്മാനം ഭാവനായ അസക്കച്ചകിരിയതാ അസാതച്ചകിരിയതാ അനട്ഠിതകിരിയതാ ഓലീനവുത്തിതാ നിക്ഖിത്തഛന്ദതാ നിക്ഖിത്തധുരതാ അനാസേവനാ അഭാവനാ അബഹുലീകമ്മം അനധിട്ഠാനം അനനുയോഗോ പമാദോ. യോ ഏവരൂപോ പമാദോ പമജ്ജനാ പമജ്ജിതത്തം, അയം വുച്ചതി പമാദോ''തി (വിഭ॰ ൮൪൬) ഏത്ഥ വുത്തസ്സ പമാദസ്സ പടിപക്ഖനയേന അത്ഥതോ കുസലേസു ധമ്മേസു സതിയാ അവിപ്പവാസോ വേദിതബ്ബോ. സോ നാനപ്പകാരകുസലാധിഗമഹേതുതോ അമതാധിഗമഹേതുതോ ച ''മങ്ഗല''ന്തി വുച്ചതി. തത്ഥ ''അപ്പമത്തസ്സ ആതാപിനോ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൮൭-൧൮൮; അ॰ നി॰ ൪.൨൪) ച ''അപ്പമാദോ അമതപദ''ന്തി (ധ॰ പ॰ ൨൧) ച ഏവമാദി സത്ഥുസാസനം അനുസ്സരിതബ്ബം.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ പാപാ വിരതി, മജ്ജപാനാ സംയമോ, കുസലേസു ധമ്മേസു അപ്പമാദോതി തീണി മങ്ഗലാനി വുത്താനി, മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ആരതീ വിരതീതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൨൪൭. ഇദാനി **ഗാരവോ ചാ**തി ഏത്ഥ **ഗാരവോ**തി ഗരുഭാവോ. **നിവാതോ**തി നീചവുത്തിതാ. **സന്തുട്ഠീ**തി സന്തോസോ. കതസ്സ ജാനനതാ **കതഞ്ഞുതാ**. **കാലേനാ**തി ഖണേന സമയേന. ധമ്മസ്സ സവനം **ധമ്മസ്സവനം**. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ഗാരവോ** നാമ ഗരുകാരപയോഗാരഹേസു ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധതഥാഗതസാവകആചരിയുപജ്ഝായമാതാപിതുജേട്ഠഭാതികഭഗിനിആദീസു യഥാനുരൂപം ഗരുകാരോ ഗരുകരണം സഗാരവതാ. സ്വായം ഗാരവോ യസ്മാ സുഗതിഗമനാദീനം ഹേതു. യഥാഹ -

> ''ഗരുകാതബ്ബം ഗരും കരോതി, മാനേതബ്ബം മാനേതി, പൂജേതബ്ബം പൂജേതി. സോ തേന കമ്മേന ഏവം സമത്തേന ഏവം സമാദിന്നേന കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ സുഗതിം സഗ്ഗം ലോകം ഉപപജ്ജതി. നോ ചേ കായസ്സ ഭേദാ…പേ॰… ഉപപജ്ജതി, സചേ മനുസ്സത്തം ആഗച്ഛതി, യത്ഥ യത്ഥ പച്ചാജായതി, ഉച്ചാകുലീനോ ഹോതീ''തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൯൫).

യഥാ ചാഹ - ''സത്തിമേ, ഭിക്ഖവേ, അപരിഹാനിയാ ധമ്മാ. കതമേ സത്ത? സത്ഥുഗാരവതാ''തിആദി (അ॰ നി॰ ൭.൩൨-൩൩). തസ്മാ ''മങ്ഗല''ന്തി വുച്ചതി.

നിവാതോ നാമ നീചമനതാ നിവാതവുത്തിതാ, യായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ നിഹതമാനോ നിഹതദപ്പോ പാദപുഞ്ഛനചോളകസമോ ഛിന്നവിസാണുസഭസമോ

ഉദ്ധടദാഠസപ്പസമോ ച ഹുത്വാ സണ്ഹോ സഖിലോ സുഖസമ്ഭാസോ ഹോതി, അയം നിവാതോ. സ്വായം യസാദിഗുണപടിലാഭഹേതുതോ "മങ്ഗല"ന്തി വുച്ചതി. ആഹ ച - "നിവാതവുത്തി അത്ഥദ്ധോ, താദിസോ ലഭതേ യസ"ന്തി ഏവമാദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൩).

സന്തുട്ഠി നാമ ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസോ, സോ ദ്വാദസവിധോ ഹോതി. സേയ്യഥിദം - ചീവരേ യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി തിവിധോ. ഏവം പിണ്ഡപാതാദീസു.

തസ്സായം പഭേദവണ്ണനാ - ഇധ ഭിക്ഖു ചീവരം ലഭതി സുന്ദരം വാ അസുന്ദരം വാ, സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ പന ആബാധികോ ഹോതി, ഗരും ചീവരം പാരുപന്തോ ഓണമതി വാ കിലമതി വാ. സോ സഭാഗേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം തം പരിവത്തേത്വാ ലഹുകേന യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ഭിക്ഖു പണീതപച്ചയലാഭീ ഹോതി, സോ പട്ടചീവരാദീനം അഞ്ഞതരം മഹഗ്ഘം ചീവരം ലഭിത്വാ "ഇദം ഥേരാനം ചിരപബ്ബജിതാനം ബഹുസ്സുതാനഞ്ച അനുരൂപ"ന്തി തേസം ദത്വാ അത്തനാ സങ്കാരകൂടാ വാ അഞ്ഞതോ വാ കുതോചി നന്തകാനി ഉച്ചിനിത്വാ സങ്ഘാടിം കത്വാ ധാരേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു പിണ്ഡപാതം ലഭതി ലൂഖം വാ പണീതം വാ, സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ പന ആബാധികോ ഹോതി, ലൂഖം പിണ്ഡപാതം ഭുഞ്ജിത്വാ ബാള്ഹം രോഗാതങ്കം പാപുണാതി, സോ സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ സപ്പിമധുഖീരാദീനി ഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ഭിക്ഖു പണീതം പിണ്ഡപാതം ലഭതി, സോ "അയം പിണ്ഡപാതോ ഥേരാനം ചിരപബ്ബജിതാനം അഞ്ഞേസഞ്ച പണീതപിണ്ഡപാതം വിനാ അയാപേന്താനം സബ്രഹ്മചാരീനം അനുരൂപോ"തി തേസം ദത്വാ അത്തനാ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ മിസ്സകാഹാരം ഭുഞ്ജന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖുനോ സേനാസനം പാപുണാതി, സോ തേനേവ സന്തുസ്സതി, പുന അഞ്ഞം സുന്ദരതരമ്പി പാപുണന്തം ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ പന ആബാധികോ ഹോതി, നിവാതസേനാസനേ വസന്തോ അതിവിയ പിത്തരോഗാദീഹി ആതുരീയതി, സോ സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ തം ദത്വാ തസ്സ പാപുണനകേ സവാതസീതലസേനാസനേ വസിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ഭിക്ഖു സുന്ദരം സേനാസനം പത്തമ്പി ന സമ്പടിച്ഛതി "സുന്ദരസേനാസനം പമാദട്ഠാനം, തത്ര നിസിന്നസ്സ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി, നിദ്ദാഭിഭൂതസ്സ ച പുന പടിബുജ്ഝതോ കാമവിതക്കാ സമുദാചരന്തീ"തി, സോ തം പടിക്ഖിപിത്വാ അബ്ഭോകാസരുക്ഖമൂലപണ്ണകുടീസു യത്ഥ കത്ഥചി നിവസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു ഭേസജ്ജം ലഭതി ഹരീതകം വാ ആമലകം വാ, സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞേഹി ലദ്ധം സപ്പിമധുഫാണിതാദിമ്പി ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി, അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ പന ആബാധികോ തേലേന അത്ഥികോ ഫാണിതം ലഭതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ തേലേന ഭേസജ്ജം കത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ഭിക്ഖു ഏകസ്മിം ഭാജനേ പൂതിമുത്തഹരീതകം ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം ചതുമധുരം "ഗണ്ഹഥ, ഭന്തേ, യദിച്ഛസീ"തി വുച്ചമാനോ സചസ്സ തേസം ദ്വിന്നം അഞ്ഞതരേനപി ബ്യാധി വൂപസമ്മതി, അഥ "പൂതിമുത്തഹരീതകം നാമ ബുദ്ധാദീഹി വണ്ണിതം, അയഞ്ച പൂതിമുത്തഭേസജ്ജം നിസ്സായ പബ്ബജ്ജാ, തത്ഥ തേ യാവജീവം ഉസ്സാഹോ കരണീയോ"തി (മഹാവ॰ ൭൩, ൧൨൮) വുത്തന്തി

ചിന്തേന്തോ ചതുമധുരഭേസജ്ജം പടിക്ഖിപിത്വാ മുത്തഹരീതകേന ഭേസജ്ജം കരോന്തോപി പരമസന്തുട്ഠോവ ഹോതി, അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഏവം പഭേദോ സബ്ബോപേസോ സന്തോസോ സന്തുട്ഠീതി വുച്ചതി. സാ അത്രിച്ഛതാപാപിച്ഛതാമഹിച്ഛതാദീനം പാപധമ്മാനം പഹാനാധിഗമഹേതുതോ സുഗതിഹേതുതോ അരിയമഗ്ഗസമ്ഭാരഭാവതോ ചാതുദ്ദിസാദിഭാവഹേതുതോ ച ''മങ്ഗല''ന്തി വേദിതബ്ബാ. ആഹ ച -

''ചാതുദ്ദിസോ അപ്പടിഘോ ച ഹോതി,
സന്തുസ്സമാനോ ഇതരീതരേനാ''തി. (സു॰ നി॰ ൪൨; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൮) ഏവമാദി;

കതഞ്ഞുതാ നാമ അപ്പസ്സ വാ ബഹുസ്സ വാ യേന കേനചി കതസ്സ ഉപകാരസ്സ പുനപ്പുനം അനുസ്സരണഭാവേന ജാനനതാ. അപിച നേരയികാദിദുക്ഖപരിത്താണതോ പുഞ്ഞാനി ഏവ പാണീനം ബഹൂപകാരാനി, തതോ തേസമ്പി ഉപകാരാനുസ്സരണതാ ''കതഞ്ഞുതാ''തി വേദിതബ്ബാ. സാ സപ്പുരിസേഹി പസംസനീയതാദിനാനപ്പകാരവിസേസാധിഗമഹേതുതോ ''മങ്ഗല''ന്തി വുത്താ. ആഹ ച - ''ദ്വേമേ, ഭിക്ഖവേ, പുഗ്ഗലാ ദുല്ലഭാ ലോകസ്മിം. കതമേ ദ്വേ? യോ ച പുബ്ബകാരീ, യോ ച കതഞ്ഞൂ കതവേദീ''തി (അ॰ നി॰ ൨.൧൨൦).

കാലേന ധമ്മസ്സവനം നാമ യസ്മിം കാലേ ഉദ്ധച്ചസഹഗതം ചിത്തം ഹോതി, കാമവിതക്കാദീനം വാ അഞ്ഞതരേന അഭിഭൂതം, തസ്മിം കാലേ തേസം വിനോദനത്ഥം ധമ്മസ്സവനം. അപരേ ആഹു - പഞ്ചമേ പഞ്ചമേ ദിവസേ ധമ്മസ്സവനം കാലേന ധമ്മസ്സവനം നാമ. യഥാഹ ആയസ്മാ അനുരുദ്ധോ ''പഞ്ചാഹികം ഖോ പന മയം, ഭന്തേ, സബ്ബരത്തിം ധമ്മിയാ കഥായ സന്നിസീദാമാ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൭; മഹാവ॰ ൪൬൬).

അപിച യസ്മിം കാലേ കല്യാണമിത്തേ ഉപസങ്കമിത്വാ സക്കാ ഹോതി അത്തനോ കങ്ഖാപടിവിനോദകം ധമ്മം സോതും, തസ്മിം കാലേപി ധമ്മസ്സവനം ''കാലേന ധമ്മസ്സവന''ന്തി വേദിതബ്ബം. യഥാഹ - ''തേ കാലേന കാലം ഉപസങ്കമിത്വാ പരിപുച്ഛതി പരിപഞ്ഹതീ''തിആദി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൨). തദേതം കാലേന ധമ്മസ്സവനം നീവരണപ്പഹാനചതുരാനിസംസആസവക്ഖയാദിനാനപ്പകാരവിസേസാധിഗമഹേതുതോ ''മങ്ഗല''ന്തി വേദിതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം -

''യസ്മിം, ഭിക്ഖവേ, സമയേ അരിയസാവകോ അട്ഠിം കത്വാ മനസി കത്വാ സബ്ബം ചേതസോ സമന്നാഹരിത്വാ ഓഹിതസോതോ ധമ്മം സുണാതി, പഞ്ചസ്സ നീവരണാനി തസ്മിം സമയേ ന ഹോന്തീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൧൯) ച.

''സോതാനുഗതാനം, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാനം...പേ॰... സുപ്പടിവിദ്ധാനം ചത്താരോ ആനിസംസാ പാടികങ്ഖാ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൧൯൧) ച.

''ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മാ കാലേന കാലം സമ്മാ ഭാവിയമാനാ സമ്മാ അനുപരിവത്തിയമാനാ അനുപുബ്ബേന ആസവാനം ഖയം പാപേന്തി. കതമേ ചത്താരോ? കാലേന ധമ്മസ്സവന''ന്തി ച ഏവമാദീനി (അ॰ നി॰ ൪.൧൪൭).

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ഗാരവോ, നിവാതോ, സന്തുട്ഠി, കതഞ്ഞുതാ, കാലേന ധമ്മസ്സവനന്തി പഞ്ച മങ്ഗലാനി വുത്താനി, മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ഗാരവോ ച നിവാതോ ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൨൬൬. ഇദാനി **ഖന്തീ ചാ**തി ഏത്ഥ ഖമനം ഖന്തി. പദക്ഖിണഗ്ഗാഹിതായ സുഖം വചോ അസ്മിന്തി സുവചോ, സുവചസ്സ കമ്മം സോവചസ്സം, സോവചസ്സസ്സ ഭാവോ

സോവചസ്സതാ. കിലേസാനം സമിതത്താ **സമണാ.** **ദസ്സന**ന്തി പേക്ഖനം. ധമ്മസ്സ സാകച്ഛാ **ധമ്മസാകച്ഛാ**. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ **ഖന്തി** നാമ അധിവാസനക്ഖന്തി, യായ സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസന്തേ, വധബന്ധാദീഹി വാ വിഹിംസന്തേ പുഗ്ഗലേ അസുണന്തോ വിയ ച അപസ്സന്തോ വിയ ച നിബ്ബികാരോ ഹോതി ഖന്തിവാദീ വിയ. യഥാഹ -

> ''അഹൂ അതീതമദ്ധാനം, സമണോ ഖന്തിദീപനോ;
> തം ഖന്തിയായേവ ഠിതം, കാസിരാജാ അഛേദയീ''തി. (ജാ॰ ൧.൪.൪൯);

ഭദ്ദകതോ വാ മനസി കരോതി തതോ ഉത്തരി അപരാധാഭാവേന ആയസ്മാ പുണ്ണത്ഥേരോ വിയ. യഥാഹ -

> ''സചേ മം, ഭന്തേ, സുനാപരന്തകാ മനുസ്സാ അക്കോസിസ്സന്തി പരിഭാസിസ്സന്തി, തത്ഥ മേ ഏവം ഭവിസ്സതി 'ഭദ്ദകാ വതിമേ സുനാപരന്തകാ മനുസ്സാ, സുഭദ്ദകാ വതിമേ സുനാപരന്തകാ മനുസ്സാ, യം മേ നയിമേ പാണിനാ പഹാരം ദേന്തീ'''തിആദി (മ॰ നി॰ ൩.൩൯൫; സം॰ നി॰ ൪.൮൮).

യായ ച സമന്നാഗതോ ഇസീനമ്പി പസംസനീയോ ഹോതി. യഥാഹ സരഭങ്ഗോ ഇസി -

> ''കോധം വധിത്വാ ന കദാചി സോചതി,
> മക്ഖപ്പഹാനം ഇസയോ വണ്ണയന്തി;
> സബ്ബേസം വുത്തം ഫരുസം ഖമേഥ,
> ഏതം ഖന്തിം ഉത്തമമാഹു സന്തോ''തി. (ജാ॰ ൨.൧൭.൬൪);

ദേവതാനമ്പി പസംസനീയോ ഹോതി. യഥാഹ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ -

> ''യോ ഹവേ ബലവാ സന്തോ, ദുബ്ബലസ്സ തിതിക്ഖതി;
> തമാഹു പരമം ഖന്തിം, നിച്ചം ഖമതി ദുബ്ബലോ''തി. (സം॰ നി॰ ൧.൨൫൦-൨൫൧);

ബുദ്ധാനമ്പി പസംസനീയോ ഹോതി. യഥാഹ ഭഗവാ -

> ''അക്കോസം വധബന്ധഞ്ച, അദുട്ഠോ യോ തിതിക്ഖതി;
> ഖന്തീബലം ബലാനീകം, തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണ''ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൩൯൯);

സാ പനേസാ ഖന്തി ഏതേസഞ്ച ഇധ വണ്ണിതാനം അഞ്ഞേസഞ്ച ഗുണാനം അധിഗമഹേതുതോ ''മങ്ഗല''ന്തി വേദിതബ്ബാ.

സോവചസ്സതാ നാമ സഹധമ്മികം വുച്ചമാനേ വിക്ഖേപം വാ തുണ്ഹീഭാവം വാ ഗുണദോസചിന്തനം വാ അനാപജ്ജിത്വാ അതിവിയ ആദരഞ്ച ഗാരവഞ്ച നീചമനതഞ്ച പുരക്ഖത്വാ ''സാധൂ''തി വചനകരണതാ. സാ സബ്രഹ്മചാരീനം സന്തികാ ഓവാദാനുസാസനീപടിലാഭഹേതുതോ ദോസപ്പഹാനഗുണാധിഗമഹേതുതോ ച ''മങ്ഗല''ന്തി വുച്ചതി.

സമണാനം ദസ്സനം നാമ ഉപസമിതകിലേസാനം ഭാവിതകായവചീചിത്തപഞ്ഞാനം ഉത്തമദമഥസമഥസമന്നാഗതാനം പബ്ബജിതാനം ഉപസങ്കമനുപട്ഠാനഅനുസ്സരണസവനദസ്സനം, സബ്ബമ്പി ഓമകദേസനായ ''ദസ്സന''ന്തി വുത്തം. തം ''മങ്ഗല''ന്തി വേദിതബ്ബം. കസ്മാ? ബഹൂപകാരത്താ. ആഹ ച - ''ദസ്സനമ്പഹം, ഭിക്ഖവേ, തേസം ഭിക്ഖൂനം ബഹൂപകാരം വദാമീ''തിആദി (ഇതിവു॰ ൧൦൪). യതോ ഹിതകാമേന കുലപുത്തേന സീലവന്തേ ഭിക്ഖൂ ഘരദ്വാരം സമ്പത്തേ ദിസ്വാ യദി ദേയ്യധമ്മോ അത്ഥി, യഥാബലം ദേയ്യധമ്മേന പതിമാനേതബ്ബാ. യദി നത്ഥി, പഞ്ചപതിട്ഠിതം കത്വാ വന്ദിതബ്ബാ. തസ്മിം അസമ്പജ്ജമാനേ

അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ നമസ്സിതബ്ബാ, തസ്മിമ്പി അസമ്പജ്ജമാനേ പസന്നചിത്തേന പിയചക്ഖൂഹി സമ്പസ്സിതബ്ബാ. ഏവം ദസ്സനമൂലകേനാപി ഹി പുഞ്ഞേന അനേകാനി ജാതിസഹസ്സാനി ചക്ഖുമ്ഹി രോഗോ വാ ദാഹോ വാ ഉസ്സദാ വാ പിളകാ വാ ന ഹോന്തി, വിപ്പസന്നപഞ്ചവണ്ണസസ്സിരികാനി ഹോന്തി ചക്ഖൂനി രതനവിമാനേ ഉഗ്ഘാടിതമണികവാടസദിസാനി , സതസഹസ്സകപ്പമത്തം ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സബ്ബസമ്പത്തീനം ലാഭീ ഹോതി. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, യം മനുസ്സഭൂതോ സപ്പഞ്ഞജാതികോ സമ്മാ പവത്തിതേന സമണദസ്സനമയേന പുഞ്ഞേന ഏവരൂപം വിപാകസമ്പത്തിം അനുഭവേയ്യ, യത്ഥ തിരച്ഛാനഗതാനമ്പി കേവലം സദ്ധാമത്തകജനിതസ്സ സമണദസ്സനസ്സ ഏവം വിപാകസമ്പത്തിം വണ്ണയന്തി -

> ‘‘ഉലൂകോ മണ്ഡലക്ഖികോ,
> വേദിയകേ ചിരദീഘവാസികോ;
> സുഖിതോ വത കോസിയോ അയം,
> കാലുട്ഠിതം പസ്സതി ബുദ്ധവരം.
>
> ‘‘മയി ചിത്തം പസാദേത്വാ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേ അനുത്തരേ;
> കപ്പാനം സതസഹസ്സാനി, ദുഗ്ഗതിം സോ ന ഗച്ഛതി.
>
> ‘‘ദേവലോകാ ചവിത്വാന, കുസലകമ്മേന ചോദിതോ;
> ഭവിസ്സതി അനന്തഞാണോ, സോമനസ്സോതി വിസ്സുതോ’’തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൮; ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൫.൧);

കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാ നാമ പദോസേ വാ പച്ചൂസേ വാ ദ്വേ സുത്തന്തികാ ഭിക്ഖൂ അഞ്ഞമഞ്ഞം സുത്തന്തം സാകച്ഛന്തി, വിനയധരാ വിനയം, ആഭിധമ്മികാ അഭിധമ്മം , ജാതകഭാണകാ ജാതകം, അട്ഠകഥികാ അട്ഠകഥം, ലീനുദ്ധതവിചികിച്ഛാപരേതചിത്തവിസോധനത്ഥം വാ തമ്ഹി തമ്ഹി കാലേ സാകച്ഛന്തി, അയം കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാ. സാ ആഗമബ്യത്തിആദീനം ഗുണാനം ഹേതുതോ ‘‘മങ്ഗല’’ന്തി വുച്ചതീതി.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ ഖന്തി, സോവചസ്സതാ, സമണദസ്സനം, കാലേന ധമ്മസാകച്ഛാതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി, മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ഖന്തീ ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൨൭. ഇദാനി **തപോ ചാ**തി ഏത്ഥ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ തപതീതി **തപോ**. ബ്രഹ്മം ചരിയം, ബ്രഹ്മാനം വാ ചരിയം **ബ്രഹ്മചരിയം,** സേട്ഠചരിയന്തി വുത്തം ഹോതി. അരിയസച്ചാനം ദസ്സനം **അരിയസച്ചാന ദസ്സനം**. അരിയസച്ചാനി ദസ്സനന്തിപി ഏകേ, തം ന സുന്ദരം. നിക്ഖന്തം വാനതോതി നിബ്ബാനം, സച്ഛികരണം സച്ഛികിരിയാ, നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികിരിയാ **നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ**. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **തപോ** നാമ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സാദീനം തപനതോ ഇന്ദ്രിയസംവരോ, കോസജ്ജസ്സ വാ തപനതോ വീരിയം. തേന ഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ആതാപീതി വുച്ചതി. സ്വായം അഭിജ്ഝാദിപ്പഹാനഝാനാദിപടിലാഭഹേതുതോ ‘‘മങ്ഗല’’ന്തി വേദിതബ്ബോ.

ബ്രഹ്മചരിയം നാമ മേഥുനവിരതിസമണധമ്മസാസനമഗ്ഗാനം അധിവചനം. തഥാ ഹി ‘‘അബ്രഹ്മചരിയം പഹായ ബ്രഹ്മചാരീ ഹോതീ’’തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൯൪; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൨) ഏവമാദീസു മേഥുനവിരതി ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുച്ചതി. ‘‘ഭഗവതി നോ, ആവുസോ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ’’തി ഏവമാദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൭) സമണധമ്മോ. ‘‘ന താവാഹം, പാപിമ, പരിനിബ്ബായിസ്സാമി, യാവ മേ ഇദം ബ്രഹ്മചരിയം ന ഇദ്ധഞ്ചേവ ഭവിസ്സതി ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞ’’ന്തി ഏവമാദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൧൬൮; സം॰ നി॰ ൫.൮൨൨; ഉദാ॰ ൫൧) സാസനം. ‘‘അയമേവ ഖോ, ഭിക്ഖു, അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ബ്രഹ്മചരിയം. സേയ്യഥിദം, സമ്മാദിട്ഠീ’’തി ഏവമാദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൬) മഗ്ഗോ. ഇധ പന

അരിയസച്ചദസ്സനേന പരതോ മഗ്ഗസ്സ ഗഹിതത്താ അവസേസം സബ്ബമ്പി വട്ടതി. തഞ്ചേതം ഉപരൂപരി നാനപ്പകാരവിസേസാധിഗമഹേതുതോ "മങ്ഗല"ന്തി വേദിതബ്ബം.

അരിയസച്ചാന ദസ്സനം നാമ കുമാരപഞ്ഹേ വുത്തത്ഥാനം ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം അഭിസമയവസേന മഗ്ഗദസ്സനം. തം സംസാരദുക്ഖവീതിക്കമഹേതുതോ "മങ്ഗല"ന്തി വുച്ചതി.

നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ നാമ ഇധ അരഹത്തഫലം "നിബ്ബാന"ന്തി അധിപ്പേതം. തമ്പി ഹി പഞ്ചഗതിവാനനേന വാനസഞ്ഞിതായ തണ്ഹായ നിക്ഖന്തത്താ "നിബ്ബാന"ന്തി വുച്ചതി. തസ്സ പത്തി വാ പച്ചവേക്ഖണാ വാ "സച്ഛികിരിയാ"തി വുച്ചതി. ഇതരസ്സ പന നിബ്ബാനസ്സ അരിയസച്ചാനം ദസ്സനേനേവ സച്ഛികിരിയാ സിദ്ധാ, തേനേതം ഇധ ന അധിപ്പേതം. ഏവമേസാ നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാദിഹേതുതോ "മങ്ഗല"ന്തി വേദിതബ്ബാ.

ഏവം ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ തപോ, ബ്രഹ്മചരിയം, അരിയസച്ചാന ദസ്സനം, നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാതി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി, മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തത്ഥ തത്ഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ തപോ ചാതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൨൭൮. ഇദാനി **ഫുട്ഠസ്സ ലോകധമ്മേഹീ**തി ഏത്ഥ **ഫുട്ഠസ്സാ**തി ഫുസിതസ്സ ഛുപിതസ്സ സമ്പത്തസ്സ. ലോകേ ധമ്മാ **ലോകധമ്മാ,** യാവ ലോകപ്പവത്തി, താവ അനിവത്തകാ ധമ്മാതി വുത്തം ഹോതി. **ചിത്ത**ന്തി മനോ മാനസം. **യസ്സാ**തി നവസ്സ വാ മജ്ഝിമസ്സ വാ ഥേരസ്സ വാ. ന **കമ്പതീ**തി ന ചലതി, ന വേധതി. **അസോക**ന്തി നിസ്സോകം അബ്ബൂള്ഹസോകസല്ലം. **വിരജ**ന്തി വിഗതരജം വിദ്ധംസിതരജം. **ഖേമ**ന്തി അഭയം നിരുപദ്ദവം. സേസം വുത്തനയമേവാതി അയം താവ പദവണ്ണനാ.

അത്ഥവണ്ണനാ പന ഏവം വേദിതബ്ബാ - **ഫുട്ഠസ്സ ലോകധമ്മേഹി യസ്സ ചിത്തം ന കമ്പതി,** യസ്സ ലാഭാലാഭാദീഹി അട്ഠഹി ലോകധമ്മേഹി ഫുട്ഠസ്സ അജ്ഝോത്ഥടസ്സ ചിത്തം ന കമ്പതി, ന ചലതി, ന വേധതി, തസ്സ തം ചിത്തം കേനചി അകമ്പനീയലോകുത്തരഭാവാവഹനതോ "മങ്ഗല"ന്തി വേദിതബ്ബം.

കസ്സ പന ഏതേഹി ഫുട്ഠസ്സ ചിത്തം ന കമ്പതി? അരഹതോ ഖീണാസവസ്സ, ന അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "സേലോ യഥാ ഏകഗ്ഘനോ, വാതേന ന സമീരതി;
> ഏവം രൂപാ രസാ സദ്ദാ, ഗന്ധാ ഫസ്സാ ച കേവലാ.
>
> "ഇട്ഠാ ധമ്മാ അനിട്ഠാ ച, ന പവേധേന്തി താദിനോ;
> ഠിതം ചിത്തം വിപ്പമുത്തം, വയഞ്ചസ്സാനുപസ്സതീ"തി. (അ॰ നി॰ ൬.൫൫; മഹാവ॰ ൨൪൪);

അസോകം നാമ ഖീണാസവസ്സേവ ചിത്തം. തഞ്ഹി യോ "സോകോ സോചനാ സോചിതത്തം അന്തോസോകോ അന്തോപരിസോകോ ചേതസോ പരിനിജ്ഝായിതത്ത"ന്തിആദിനാ (വിഭ॰ ൨൩൭) നയേന വുച്ചതി സോകോ, തസ്സ അഭാവതോ അസോകം. കേചി നിബ്ബാനം വദന്തി, തം പുരിമപദേന നാനുസന്ധിയതി. യഥാ ച അസോകം, ഏവം വിരജം ഖേമന്തിപി ഖീണാസവസ്സേവ ചിത്തം. തഞ്ഹി രാഗദോസമോഹരജാനം വിഗതത്താ **വിരജം,** ചതൂഹി ച യോഗേഹി ഖേമത്താ **ഖേമം**. യതോ ഏതം തേന തേനാകാരേന തമ്ഹി തമ്ഹി പവത്തിക്ഖണേ ഗഹേത്വാ നിദ്ദിട്ഠവസേന തിവിധമ്പി അപ്പവത്തക്ഖന്ധതാദിലോകുത്തമഭാവാവഹനതോ ആഹുനേയ്യാദിഭാവാവഹനതോ ച "മങ്ഗല"ന്തി വേദിതബ്ബം.

ഏവം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അട്ഠലോകധമ്മേഹി അകമ്പിതചിത്തം, അസോകചിത്തം, വിരജചിത്തം, ഖേമചിത്തന്തി ചത്താരി മങ്ഗലാനി വുത്താനി, മങ്ഗലത്തഞ്ച നേസം തഥ തഥ വിഭാവിതമേവാതി.

നിട്ഠിതാ ഫുട്ഠസ്സ ലോകധമ്മേഹീതി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അത്ഥവണ്ണനാ.

൮൭൮. ഏവം ഭഗവാ "അസേവനാ ച ബാലാന"ന്തിആദീഹി ദസഹി ഗാഥാഹി അട്ഠതിംസ മങ്ഗലാനി കഥേത്വാ ഇദാനി ഏതാനേവ അത്തനാ വുത്തമങ്ഗലാനി ഥുനന്തോ **"ഏതാദിസാനി കത്വാന"**തി ഇമം അവസാനഗാഥമഭാസി.

തസ്സായം അത്ഥവണ്ണനാ - **ഏതാദിസാനീ**തി ഏതാനി ഈദിസാനി മയാ വുത്തപ്പകാരാനി ബാലാനം അസേവനാദീനി. **കത്വാനാ**തി കത്വാ. കത്വാന കത്വാ കരിത്വാതി ഹി അത്ഥതോ അനഞ്ഞം. **സബ്ബത്ഥമപരാജിതാ**തി സബ്ബത്ഥ ഖന്ധകിലേസാഭിസങ്ഖാരദേവപുത്തമാരപ്പഭേദേസു ചതൂസു പച്ചത്ഥികേസു ഏകേനപി അപരാജിതാ ഹുത്വാ, സയമേവ തേ ചത്താരോ മാരേ പരാജേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. മകാരോ ചേത്ഥ പദസന്ധികരണമത്തോതി വിഞ്ഞാതബ്ബോ.

സബ്ബത്ഥ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തീതി ഏതാദിസാനി മങ്ഗലാനി കത്വാ ചതൂഹി മാരേഹി അപരാജിതാ ഹുത്വാ സബ്ബത്ഥ ഇധലോകപരലോകേസു ഠാനചങ്കമനാദീസു ച സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി, ബാലസേവനാദീഹി യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും ആസവാ വിഘാതപരിളാഹാ , തേസം അഭാവാ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി, അനുപദ്ദുതാ അനുപസട്ഠാ ഖേമിനോ അപ്പടിഭയാ ഗച്ഛന്തീതി വുത്തം ഹോതി. അനുനാസികോ ചേത്ഥ ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ.

തം തേസം മങ്ഗലമുത്തമന്തി ഇമിനാ ഗാഥാപാദേന ഭഗവാ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. കഥം? ഏവം ദേവപുത്ത യേ ഏതാദിസാനി കരോന്തി, തേ യസ്മാ സബ്ബത്ഥ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ തം ബാലാനം അസേവനാദി അട്ഠതിംസവിധമ്പി തേസം ഏതാദിസകാരകാനം മങ്ഗലം ഉത്തമം സേട്ഠം പവരന്തി ഗണ്ഹാഹീതി.

ഏവഞ്ച ഭഗവതാ നിട്ഠാപിതായ ദേസനായ പരിയോസാനേ കോടിസതസഹസ്സദേവതാ അരഹത്തം പാപുണിംസു, സോതാപത്തിസകദാഗാമിഅനാഗാമിഫലപ്പത്താനം ഗണനാ അസങ്ഖ്യേയ്യാ അഹോസി. അഥ ഭഗവാ ദുതിയദിവസേ ആനന്ദത്ഥേരം ആമന്തേസി - "ഇമം, ആനന്ദ, രത്തിം അഞ്ഞതരാ ദേവതാ മം ഉപസങ്കമിത്വാ മങ്ഗലപഞ്ഹം പുച്ഛി. അഥസ്സാഹം അട്ഠതിംസ മങ്ഗലാനി അഭാസിം, ഉഗ്ഗണ്ഹ, ആനന്ദ, ഇമം മങ്ഗലപരിയായം, ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖൂ വാചേഹീ"തി. ഥേരോ ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖൂ വാചേസി. തയിദം ആചരിയപരമ്പരാഭതം യാവജ്ജതനാ പവത്തതി, ഏവമിദം ബ്രഹ്മചരിയം ഇദ്ധഞ്ചേവ ഫീതഞ്ച വിത്ഥാരികം ബാഹുജഞ്ഞം പുഥുഭൂതം യാവ ദേവമനുസ്സേഹി സുപ്പകാസിതന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി ഏതേസ്വേവ മങ്ഗലേസു ഞാണപരിചയപാടവത്ഥം അയം ആദിതോ പഭുതി യോജനാ - ഏവമിമേ ഇധലോകപരലോകലോകുത്തരസുഖകാമാ സത്താ ബാലജനസേവനം പഹായ, പണ്ഡിതേ നിസ്സായ, പൂജനേയ്യേ പൂജേന്താ, പതിരൂപദേസവാസേന പുബ്ബേ കതപുഞ്ഞതായ ച കുസലപ്പവത്തിയം ചോദിയമാനാ, അത്താനം സമ്മാ പണിധായ, ബാഹുസച്ചസിപ്പവിനയേഹി അലങ്കതത്തഭാവാ, വിനയാനുരൂപം സുഭാസിതം ഭാസമാനാ , യാവ ഗിഹിഭാവം ന വിജഹന്തി, താവ മാതാപിതുഉപട്ഠാനേന പോരാണം ഇണമൂലം വിസോധയമാനാ, പുത്തദാരസങ്ഗഹേന നവം ഇണമൂലം പയോജയമാനാ, അനാകുലകമ്മന്തതായ ധനധഞ്ഞാദിസമിദ്ധിം പാപുണന്താ, ദാനേന ഭോഗസാരം ധമ്മചരിയായ ജീവിതസാരഞ്ച ഗഹേത്വാ, ഞാതിസങ്ഗഹേന സകജനഹിതം അനവജ്ജകമ്മന്തതായ പരജനഹിതഞ്ച കരോന്താ, പാപവിരതിയാ പരൂപഘാതം മജ്ജപാനസംയമേന അത്തൂപഘാതഞ്ച വിവജ്ജേത്വാ, ധമ്മേസു അപ്പമാദേന കുസലപക്ഖം വഡ്ഢേത്വാ, വഡ്ഢിതകുസലതായ ഗിഹിബ്യഞ്ജനം ഓഹായ പബ്ബജിതഭാവേ ഠിതാപി ബുദ്ധബുദ്ധസാവകുപജ്ഝാചരിയാദീസു ഗാരവേന നിവാതേന ച വത്തസമ്പദം ആരാധേത്വാ, സന്തുട്ഠിയാ പച്ചയഗേധം പഹായ, കതഞ്ഞുതായ സപ്പുരിസഭൂമിയം ഠത്വാ, ധമ്മസ്സവനേന ചിത്തലീനതം പഹായ, ഖന്തിയാ സബ്ബപരിസ്സയേ അഭിഭവിത്വാ,

സോവചസ്സതായ സനാഥമത്താനം കത്വാ, സമണദസ്സനേന പടിപത്തിപയോഗം പസ്സന്താ, ധമ്മസാകച്ഛായ കങ്ഖാട്ഠാനിയേസു ധമ്മേസു കങ്ഖം പടിവിനോദേത്വാ, ഇന്ദ്രിയസംവരതപേന സീലവിസുദ്ധിം സമണധമ്മബ്രഹ്മചരിയേന ചിത്തവിസുദ്ധിം തതോ പരാ ച ചതസ്സോ വിസുദ്ധിയോ സമ്പാദേന്താ, ഇമായ പടിപദായ അരിയസച്ചദസ്സനപരിയായം ഞാണദസ്സനവിസുദ്ധിം പത്വാ അരഹത്തഫലസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി. യം സച്ഛികത്വാ സിനേരുപബ്ബതോ വിയ വാതവുട്ഠീഹി അട്ഠഹി ലോകധമ്മേഹി അവികമ്പമാനചിത്താ അസോകാ വിരജാ ഖേമിനോ ഹോന്തി. യേ ച ഖേമിനോ, തേ സബ്ബത്ഥ ഏകേനാപി അപരാജിതാ ഹോന്തി, സബ്ബത്ഥ ച സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ -

> ''ഏതാദിസാനി കത്വാന, സബ്ബത്ഥമപരാജിതാ;
> സബ്ബത്ഥ സോത്ഥിം ഗച്ഛന്തി, തം തേസം മങ്ഗലമുത്തമ''ന്തി.

ഇതി പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. സൂചിലോമസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി സൂചിലോമസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അത്ഥവണ്ണനാനയേനേവസ്സ ഉപ്പത്തി ആവി ഭവിസ്സതി. അത്ഥവണ്ണനായഞ്ച ''ഏവം മേ സുത''ന്തിആദി വുത്തത്ഥമേവ. **ഗയായം വിഹരതി ടങ്കിതമഞ്ചേ സൂചിലോമസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനേ**തി ഏത്ഥ പന കാ ഗയാ, കോ ടങ്കിതമഞ്ചോ, കസ്മാ ച ഭഗവാ തസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനേ വിഹരതീതി? വുച്ചതേ - **ഗയാ**തി ഗാമോപി തിത്ഥമ്പി വുച്ചതി, തദുഭയമ്പി ഇധ വട്ടതി. ഗയാഗാമസ്സ ഹി അവിദൂരേ ദേസേ വിഹരന്തോപി ''ഗയായം വിഹരതീ''തി വുച്ചതി, തസ്സ ച ഗാമസ്സ സമീപേ അവിദൂരേ ദ്വാരസന്തികേ സോ ടങ്കിതമഞ്ചോ. ഗയാതിത്ഥേ വിഹരന്തോപി ''ഗയായം വിഹരതീ''തി വുച്ചതി, ഗയാതിത്ഥേ ച സോ ടങ്കിതമഞ്ചോ. **ടങ്കിതമഞ്ചോ**തി ചതുന്നം പാസാണാനം ഉപരി വിത്ഥതം പാസാണം ആരോപേത്വാ കതോ പാസാണമഞ്ചോ . തം നിസ്സായ യക്ഖസ്സ ഭവനം ആളവകസ്സ ഭവനം വിയ. യസ്മാ വാ പന ഭഗവാ തം ദിവസം പച്ചൂസസമയേ മഹാകരുണാസമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ സൂചിലോമസ്സ ച ഖരലോമസ്സ ചാതി ദ്വിന്നമ്പി യക്ഖാനം സോതാപത്തിഫലൂപനിസ്സയം അദ്ദസ, തസ്മാ പത്തചീവരം ആദായ അന്തോഅരുണേയേവ നാനാദിസാഹി സന്നിപതിതസ്സ ജനസ്സ ഖേളസിങ്ഘാണികാദിനാനപ്പകാരാസുചിനിസ്സന്ദകിലിന്നഭൂമിഭാഗമ്പി തം തിത്ഥപ്പദേസം ആഗന്ത്വാ തസ്മിം ടങ്കിതമഞ്ചേ നിസീദി സൂചിലോമസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനേ. തേന വുത്തം ''ഏകം സമയം ഭഗവാ ഗയായം വിഹരതി ടങ്കിതമഞ്ചേ സൂചിലോമസ്സ യക്ഖസ്സ ഭവനേ''തി.

തേന ഖോ പന സമയേനാതി യം സമയം ഭഗവാ തത്ഥ വിഹരതി, തേന സമയേന. **ഖരോ ച യക്ഖോ സൂചിലോമോ ച യക്ഖോ ഭഗവതോ അവിദൂരേ അതിക്കമന്തീ**തി. കേ തേ യക്ഖാ, കസ്മാ ച അതിക്കമന്തീതി? വുച്ചതേ - തേസു താവ ഏകോ അതീതേ സങ്ഘസ്സ തേലം അനാപുച്ഛാ ഗഹേത്വാ അത്തനോ സരീരം മക്ഖേസി. സോ തേന കമ്മേന നിരയേ പച്ചിത്വാ ഗയാപോക്ഖരണിതീരേ യക്ഖയോനിയം നിബ്ബത്തോ. തസ്സേവ ചസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകാവസേസേന വിരൂപാനി അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനി അഹേസും , ഇട്ഠകച്ഛദനസദിസഞ്ച ഖരസമ്ഫസ്സം ചമ്മം. സോ കിര യദാ പരം ഭിംസാപേതുകാമോ ഹോതി, തദാ ഛദനിട്ഠകസദിസാനി ചമ്മകപാലാനി ഉക്ഖിപിത്വാ ഭിംസാപേതി. ഏവം സോ ഖരസമ്ഫസ്സത്താ **ഖരോ യക്ഖോ**ത്വേവ നാമം ലഭി.

ഇതരോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ഉപാസകോ ഹുത്വാ മാസസ്സ അട്ഠ ദിവസേ വിഹാരം ഗന്ത്വാ ധമ്മം സുണാതി. സോ ഏകദിവസം ധമ്മസ്സവനേ ഘോസിതേ സങ്ഘാരാമദ്വാരേ അത്തനോ ഖേത്തം കേലായന്തോ ഉഗ്ഘോസനം സുത്വാ ''സചേ ന്ഹായാമി, ചിരം ഭവിസ്സതീ''തി കിലിട്ഠഗത്തോവ ഉപോസഥാഗാരം പവിസിത്വാ മഹഗ്ഘേ ഭുമ്മത്ഥരണേ അനാദരേന നിപജ്ജിത്വാ സുപി. ഭിക്ഖു ഏവായം, ന

ഉപാസകോതി സംയുത്തഭാണകാ. സോ തേന ച അഞ്ഞേന കമ്മേന ച നിരയേ പച്ചിത്വാ ഗയാപോക്ഖരണിയാ തീരേ യക്ഖയോനിയം നിബ്ബത്തോ. സോ തസ്സ കമ്മസ്സ വിപാകാവസേസേന ദുദ്ദസികോ അഹോസി, സരീരേ ചസ്സ സൂചിസദിസാനി ലോമാനി അഹേസും. സോ ഹി ഭിംസാപേതബ്ബകേ സത്തേ സൂചീഹി വിജ്ഝന്തോ വിയ ഭിംസാപേതി. ഏവം സോ സൂചിസദിസലോമത്താ **സൂചിലോമോ യക്ഖോ**ത്വേവ നാമം ലഭി. തേ അത്തനോ ഗോചരത്ഥായ ഭവനതോ നിക്ഖമിത്വാ മുഹുത്തം ഗന്ത്വാ ഗതമഗ്ഗേനേവ നിവത്തിത്വാ ഇതരം ദിസാഭാഗം ഗച്ഛന്താ ഭഗവതോ അവിദൂരേ അതിക്കമന്തി.

അഥ ഖോ ഖരോതി കസ്മാ തേ ഏവമാഹംസു? ഖരോ സമണകപ്പം ദിസ്വാ ആഹ. സൂചിലോമോ പന "യോ ഭായതി ന സോ സമണോ, സമണപടിരൂപകത്താ പന സമണകോ ഹോതീ"തി ഏവംലദ്ധികോ. തസ്മാ താദിസം ഭഗവന്തം മഞ്ഞമാനോ **"നേസോ സമണോ, സമണകോ ഏസോ"**തി സഹസാവ വത്വാപി പുന വീമംസിതുകാമോ ആഹ - **"യാവാഹം ജാനാമീ"**തി. "അഥ ഖോ"തി ഏവം വത്വാ തതോ. **സൂചിലോമോ യക്ഖോ**തി ഇതോ പഭുതി യാവ **അപിച ഖോ തേ സമ്ഫസ്സോ പാപകോതി,** താവ ഉത്താനത്ഥമേവ കേവലഞ്ചേത്ഥ **ഭഗവതോ കായ**ന്തി അത്തനോ കായം ഭഗവതോ ഉപനാമേസീതി ഏവം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ.

തതോ അഭായന്തം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ **"പഞ്ഹം തം സമണാ"**തിആദിമാഹ. കിം കാരണാ? സോ ഹി ചിന്തേസി - "ഇമിനാപി നാമ മേ ഏവം ഖരേന അമനുസ്സസമ്ഫസ്സേന മനുസ്സോ സമാനോ അയം ന ഭായതി, ഹന്ദാഹം ഏതം ബുദ്ധവിസയേ പഞ്ഹം പുച്ഛാമി, അദ്ധാ അയം തത്ഥ ന സമ്പായിസ്സതി, തതോ നം ഏവം വിഹേഠേസ്സാമീ"തി. ഭഗവാ തം സുത്വാ "ന ഖ്വാഹം തം ആവുസോ"തിആദിമാഹ. തം സബ്ബം ആളവകസുത്തേ വുത്തനയേനേവ സബ്ബാകാരേഹി വേദിതബ്ബം.

൨൭൩. അഥ ഖോ സൂചിലോമോ യക്ഖോ ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസി "രാഗോ ച ദോസോ ചാ"തി. തത്ഥ രാഗദോസാ വുത്തനയാ ഏവ. **കുതോനിദാനാ**തി കിംനിദാനാ കിംഹേതുകാ. **കുതോ**തി പച്ചത്തവചനസ്സ തോ-ആദേസോ വേദിതബ്ബോ, സമാസേ ചസ്സ ലോപാഭാവോ. അഥ വാ **നിദാനാ**തി ജാതാ ഉപ്പന്നാതി അത്ഥോ, തസ്മാ കുതോനിദാനാ, കുതോജാതാ, കുതോഉപ്പന്നാതി വുത്തം ഹോതി. **അരതീ രതീ ലോമഹംസോ കുതോജാ**തി യായം "പന്തേസു വാ സേനാസനേസു അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേസു വാ അധികുസലേസു ധമ്മേസു അരതി അരതിതാ അനഭിരതി അനഭിരമണാ ഉക്കണ്ഠിതാ പരിതസ്സിതാ"തി (വിഭ॰ ൮൫൬) ഏവം വിഭത്താ അരതി, യാ ച പഞ്ചസു കാമഗുണേസു രതി, യോ ച ലോമഹംസസമുട്ഠാപനതോ "ലോമഹംസോ"ത്വേവ സങ്ഖ്യം ഗതോ ചിത്തുത്രാസോ. ഇമേ തയോ ധമ്മാ കുതോജാ കുതോജാതാതി പുച്ഛതി . **കുതോ സമുട്ഠായാ**തി കുതോ ഉപ്പജ്ജിത്വാ. **മനോ**തി കുസലചിത്തം, **വിതക്കാ**തി ഉരഗസുത്തേ വുത്താ നവ കാമവിതക്കാദയോ. **കുമാരകാ ധങ്കമിവോസ്സജന്തീ**തി യഥാ ഗാമദാരകാ കീളന്താ കാകം സുത്തേന പാദേ ബന്ധിത്വാ ഓസ്സജന്തി ഖിപന്തി, ഏവം കുസലമനം അകുസലവിതക്കാ കുതോ സമുട്ഠായ ഓസ്സജന്തീതി പുച്ഛതി.

൨൭൪. അഥസ്സ ഭഗവാ തേ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേന്തോ **"രാഗോ ചാ"**തി ദുതിയഗാഥമഭാസി. തത്ഥ **ഇതോ**തി അത്തഭാവം സന്ധായാഹ. അത്തഭാവനിദാനാ ഹി രാഗദോസാ. അരതിരതിലോമഹംസാ ച അത്തഭാവതോ ജാതാ, കാമവിതക്കാദിഅകുസലവിതക്കാ ച അത്തഭാവതോയേവ സമുട്ഠായ കുസലമനോ ഓസ്സജന്തി, തേന തദഞ്ഞം പകതിആദികാരണം പടിക്ഖിപന്തോ ആഹ - **"ഇതോനിദാനാ ഇതോജാ ഇതോ സമുട്ഠായാ"**തി. സദ്ദസിദ്ധി ചേത്ഥ പുരിമഗാഥായ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

൨൭൫-൬. ഏവം തേ പഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇദാനി യ്വായം "ഇതോനിദാനാ"തിആദീസു "അത്തഭാവനിദാനാ അത്തഭാവതോ ജാതാ അത്തഭാവതോ സമുട്ഠായാ"തി അത്ഥോ വുത്തോ, തം സാധേന്തോ ആഹ - **"സ്നേഹജാ അത്തസമ്ഭൂതാ"**തി. ഏതേ ഹി സബ്ബേപി രാഗാദയോ വിതക്കപരിയോസാനാ തണ്ഹാസ്നേഹേന ജാതാ, തഥാ ജായന്താ ച പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധഭേദേ അത്തഭാവപരിയായേ അത്തനി സമ്ഭൂതാ. തേനാഹ

- “സ്നേഹജാ അത്തസമ്ഭൂതാ”തി. ഇദാനി തദത്ഥജോതികം ഉപമം കരോതി **“നിഗ്രോധസ്സേവ ഖന്ധജാ”**തി. തത്ഥ ഖന്ധേസു ജാതാ **ഖന്ധജാ,** പാരോഹാനമേതം അധിവചനം. കിം വുത്തം ഹോതി? യഥാ നിഗ്രോധസ്സ ഖന്ധജാ നാമ പാരോഹാ ആപോരസസിനേഹേ സതി ജായന്തി, ജായന്താ ച തസ്മിംയേവ നിഗ്രോധേ തേസു തേസു സാഖപ്പഭേദേസു സമ്ഭവന്തി, ഏവമേതേപി രാഗാദയോ അജ്ഝത്തതണ്ഹാസ്നേഹേ സതി ജായന്തി, ജായന്താ ച തസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ തേസു തേസു ചക്ഖാദിഭേദേസു ദ്വാരാരമ്മണവത്ഥൂസു സമ്ഭവന്തി. തസ്മാ വേദിതബ്ബമേതം “അത്തഭാവനിദാനാ അത്തഭാവജാ അത്തഭാവസമുട്ഠാനാ ച ഏതേ”തി.

അവസേസദിയഡ്ഢഗാഥായ പന അയം സബ്ബസങ്ഗാഹികാ അത്ഥവണ്ണനാ - ഏവം അത്തസമ്ഭൂതാ ച ഏതേ **പുഥൂ വിസത്താ കാമേസു**. രാഗോപി ഹി പഞ്ചകാമഗുണികാദിവസേന, ദോസോപി ആഘാതവത്ഥാദിവസേന, അരതിആദയോപി തസ്സ തസ്സേവ ഭേദസ്സ വസേനാതി സബ്ബഥാ സബ്ബേപിമേ കിലേസാ പുഥൂ അനേകപ്പകാരാ ഹുത്വാ വത്ഥുദ്വാരാരമ്മണാദിവസേന തേസു തേസു വത്ഥുകാമേസു തഥാ തഥാ വിസത്താ ലഗ്ഗാ ലഗ്ഗിതാ സംസിബ്ബിത്വാ ഠിതാ. കിമിവ? **മാലുവാവ വിതതാ വനേ,** യഥാ വനേ വിതതാ മാലുവാ തേസു തേസു രുക്ഖസ്സ സാഖപസാഖാദിഭേദേസു വിസത്താ ഹോതി ലഗ്ഗാ ലഗ്ഗിതാ സംസിബ്ബിത്വാ ഠിതാ, ഏവം പുഥുപ്പഭേദേസു വത്ഥുകാമേസു വിസത്തം കിലേസഗണം **യേ നം പജാനന്തി യതോനിദാനം, തേ നം വിനോദേന്തി സുണോഹി യക്ഖ** .

തത്ഥ **യതോനിദാനന്തി** ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ, തേന കിം ദീപേതി? യേ സത്താ നം കിലേസഗണം “യതോനിദാനം ഉപ്പജ്ജതീ”തി ഏവം ജാനന്തി, തേ നം “തണ്ഹാസ്നേഹസ്നേഹിതേ അത്തഭാവേ ഉപ്പജ്ജതീ”തി ഞത്വാ തം തണ്ഹാസ്നേഹം ആദീനവാനുപസ്സനാദിഭാവനാഞാണഗ്ഗിനാ വിസോസേന്താ വിനോദേന്തി പജഹന്തി ബ്യന്തീകരോന്തി ച, ഏതം അമ്ഹാകം സുഭാസിതം സുണോഹി യക്ഖാതി. ഏവമേത്ഥ അത്തഭാവജാനനേന ദുക്ഖപരിഞ്ഞം തണ്ഹാസ്നേഹരാഗാദികിലേസഗണവിനോദനേന സമുദയപ്പഹാനഞ്ച ദീപേതി.

യേ ച നം വിനോദേന്തി, **തേ ദുത്തരം ഓഘമിമം തരന്തി അതിണ്ണപുബ്ബം അപുനബ്ഭവായ**. ഏതേന മഗ്ഗഭാവനം നിരോധസച്ഛികിരിയഞ്ച ദീപേതി. യേ ഹി നം കിലേസഗണം വിനോദേന്തി, തേ അവസ്സം മഗ്ഗം ഭാവേന്തി. ന ഹി മഗ്ഗഭാവനം വിനാ കിലേസവിനോദനം അത്ഥി. യേ ച മഗ്ഗം ഭാവേന്തി, തേ ദുത്തരം പകതിഞാണേന കാമോഘാദിം ചതുബ്ബിധമ്പി ഓഘമിമം തരന്തി. മഗ്ഗഭാവനാ ഹി ഓഘതരണം. **അതിണ്ണപുബ്ബന്തി** ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ സുപിനന്തേനപി അവീതിക്കന്തപുബ്ബം. **അപുനബ്ഭവായാതി** നിബ്ബാനായ. ഏവമിമം ചതുസച്ചദീപികം ഗാഥം സുണന്താ “സുത്വാ ധമ്മം ധാരേന്തി, ധതാനം ധമ്മാനം അത്ഥമുപപരിക്ഖന്തീ”തിആദികം കഥം സുഭാവിനിയാ പഞ്ഞായ അനുക്കമമാനാ തേ ദ്വേപി സഹായകാ യക്ഖാ ഗാഥാപരിയോസാനേയേവ സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസു, പാസാദികാ ച അഹേസും സുവണ്ണവണ്ണാ ദിബ്ബാലങ്കാരവിഭൂസിതാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സൂചിലോമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. കപിലസുത്ത-(ധമ്മചരിയസുത്ത)-വണ്ണനാ

ധമ്മചരിയന്തി കപിലസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഹേമവതസുത്തേ വുത്തനയേനേവ പരിനിബ്ബുതേ കസ്സപേ ഭഗവതി ദ്വേ കുലപുത്താ ഭാതരോ നിക്ഖമിത്വാ സാവകാനം സന്തികേ പബ്ബജിംസു. ജേട്ഠോ സോധനോ നാമ, കനിട്ഠോ കപിലോ നാമ. തേസം മാതാ സാധനീ നാമ, കനിട്ഠഭഗിനീ താപനാ നാമ. താപി ഭിക്ഖുനീസു പബ്ബജിംസു. തതോ തേ ദ്വേപി ഹേമവതസുത്തേ വുത്തനയേനേവ “സാസനേ കതി ധുരാനീ”തി പുച്ഛിത്വാ സുത്വാ ച ജേട്ഠോ “വാസധുരം പൂരേസ്സാമീ”തി പഞ്ച വസ്സാനി ആചരിയുപജ്ഝായാനം സന്തികേ വസിത്വാ പഞ്ചവസ്സോ ഹുത്വാ യാവ അരഹത്തം, താവ കമ്മട്ഠാനം സുത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ വായമന്തോ അരഹത്തം പാപുണി. കപിലോ “അഹം താവ തരുണോ, വുഡ്ഢകാലേ വാസധുരം പരിപൂരേസ്സാമീ”തി ഗന്ഥധുരം ആരഭിത്വാ തേപിടകോ

അഹോസി. തസ്സ പരിയത്തിം നിസ്സായ പരിവാരോ, പരിവാരം നിസ്സായ ലാഭോ ച ഉദപാദി.

സോ ബാഹുസച്ചമദേന മത്തോ പണ്ഡിതമാനീ അനഞ്ഞാതേപി അഞ്ഞാതമാനീ ഹുത്വാ പരേഹി വുത്തം കപ്പിയമ്പി അകപ്പിയം, അകപ്പിയമ്പി കപ്പിയം, സാവജ്ജമ്പി അനവജ്ജം, അനവജ്ജമ്പി സാവജ്ജന്തി ഭണതി. സോ പേസലേഹി ഭിക്ഖൂഹി, "മാ, ആവുസോ കപില, ഏവം അവചാ"തിആദിനാ നയേന ഓവദിയമാനോ "തുമ്ഹേ കിം ജാനാഥ രിത്തമുട്ഠിസദിസാ"തിആദീഹി വചനേഹി ഖുംസേന്തോ വമ്ഭേന്തോയേവ ചരതി. ഭിക്ഖൂ തസ്സ ഭാതുനോ സോധനത്ഥേരസ്സാപി ഏതമത്ഥം ആരോചേസും. സോപി നം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - "ആവുസോ കപില, സാസനസ്സ ആയു നാമ തുമ്ഹാദിസാനം സമ്മാപടിപത്തി. മാ, ആവുസോ കപില, കപ്പിയമ്പി അകപ്പിയം, അകപ്പിയമ്പി കപ്പിയം, സാവജ്ജമ്പി അനവജ്ജം, അനവജ്ജമ്പി സാവജ്ജന്തി വദേഹീ"തി. സോ തസ്സപി വചനം നാദിയി. തതോ നം സോധനത്ഥേരോ ദ്വത്തിക്ഖത്തും വത്വാ -

"ഏകവാചമ്പി ദ്വിവാചം, ഭണേയ്യ അനുകമ്പകോ;
തതുത്തരിം ന ഭാസേയ്യ, ദാസോവയ്യസ്സ സന്തികേ"തി. (ജാ॰ ൨.൧൯.൩൪) -

പരിവജ്ജേത്വാ "ത്വമേവ, ആവുസോ, സകേന കമ്മേന പഞ്ഞായിസ്സസീ"തി പക്കാമി. തതോ പഭുതി നം പേസലാ ഭിക്ഖൂ ഛഡ്ഡേസും.

സോ ദുരാചാരോ ഹുത്വാ ദുരാചാരപരിവുതോ വിഹരന്തോ ഏകദിവസം "ഉപോസഥം ഓസാരേസ്സാമീ"തി സീഹാസനം അഭിരുയ്ഹ ചിത്രബീജനിം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോ "വത്തതി, ആവുസോ, ഏത്ഥ ഭിക്ഖൂനം പാതിമോക്ഖോ"തി തിക്ഖത്തും ആഹ. അഥേകോ ഭിക്ഖുപി "മയ്ഹം വത്തതീ"തി ന അവോച. ന ച തസ്സ തേസം വാ പാതിമോക്ഖോ വത്തതി. തതോ സോ "പാതിമോക്ഖേ സുതേപി അസുതേപി വിനയോ നാമ നത്ഥീ"തി ആസനാ വുട്ഠാസി. ഏവം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനം ഓസക്കാപേസി വിനാസേസി. അഥ സോധനത്ഥേരോ തദഹേവ പരിനിബ്ബായി. സോപി കപിലോ ഏവം തം സാസനം ഓസക്കാപേത്വാ കാലകതോ അവീചിമഹാനിരയേ നിബ്ബത്തി, സാപിസ്സ മാതാ ച ഭഗിനീ ച തസ്സേവ ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജിത്വാ പേസലേ ഭിക്ഖൂ അക്കോസമാനാ പരിഭാസമാനാ കാലം കത്വാ നിരയേ നിബ്ബത്തിംസു.

തസ്മിംയേവ ച കാലേ പഞ്ചസതാ പുരിസാ ഗാമഘാതാദീനി കത്വാ ചോരികായ ജീവന്താ ജനപദമനുസ്സേഹി അനുബദ്ധാ പലായമാനാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ തത്ഥ കിഞ്ചി ഗഹനം വാ പടിസരണം വാ അപസ്സന്താ അവിദൂരേ പാസാണേ വസന്തം അഞ്ഞതരം ആരഞ്ഞികം ഭിക്ഖും ദിസ്വാ വന്ദിത്വാ "അമ്ഹാകം, ഭന്തേ, പടിസരണം ഹോഥാ"തി ഭണിംസു. ഥേരോ "തുമ്ഹാകം സീലസദിസം പടിസരണം നത്ഥി, സബ്ബേ പഞ്ച സീലാനി സമാദിയഥാ"തി ആഹ. തേ "സാധൂ"തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ സീലാനി സമാദിയിംസു. ഥേരോ "തുമ്ഹേ സീലവന്തോ, ഇദാനി അത്തനോ ജീവിതം വിനാസേന്തേസുപി മാ മനോ പദൂസയിത്ഥാ"തി ആഹ. തേ "സാധൂ"തി സമ്പടിച്ഛിംസു. അഥ തേ ജാനപദാ സമ്പത്താ ഇതോ ചിതോ ച മഗ്ഗമാനാ തേ ചോരേ ദിസ്വാ സബ്ബേവ ജീവിതാ വോരോപേസും. തേ കാലം കത്വാ കാമാവചരദേവലോകേ നിബ്ബത്തിംസു. തേസു ജേട്ഠകചോരോ ജേട്ഠകദേവപുത്തോ അഹോസി, ഇതരേ തസ്സേവ പരിവാരാ.

തേ അനുലോമപടിലോമം സംസരന്താ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവലോകേ ഖേപേത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ ജേട്ഠകദേവപുത്തോ സാവത്ഥിദ്വാരേ കേവട്ടഗാമോ അത്ഥി, തത്ഥ പഞ്ചസതകുലജേട്ഠസ്സ കേവട്ടസ്സ പജാപതിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി, ഇതരേ അവസേസകേവട്ടപജാപതീനം. ഏവം തേസം ഏകദിവസംയേവ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണഞ്ച ഗബ്ഭവുട്ഠാനഞ്ച അഹോസി. അഥ കേവട്ടജേട്ഠോ "അത്ഥി നു ഖോ ഇമസ്മിം ഗാമേ അഞ്ഞേപി ദാരകാ അജ്ജ ജാതാ"തി വിചിനന്തോ തേ ദാരകേ ദിസ്വാ "ഇമേ മേ പുത്തസ്സ സഹായകാ ഭവിസ്സന്തീ"തി സബ്ബേസം പോസാവനികം അദാസി. തേ സബ്ബേ സഹായകാ സഹപംസും കീളന്താ അനുപുബ്ബേന വയപ്പത്താ അഹേസും. യസോജോ തേസം അഗ്ഗോ അഹോസി.

കപിലോപി തദാ നിരയേ പക്കാവസേസേന അചിരവതിയാ സുവണ്ണവണ്ണോ ദുഗ്ഗന്ധമുഖോ മച്ഛോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തി. അഥേകദിവസം സബ്ബേപി കേവട്ടദാരകാ ജാലാനി ഗഹേത്വാ "മച്ഛേ ബന്ധിസ്സാമാ"തി നദിം ഗന്ത്വാ ജാലാനി പക്ഖിപിംസു. തേസം ജാലം സോ മച്ഛോ പാവിസി. തം ദിസ്വാ സബ്ബോ കേവട്ടഗാമോ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദോ അഹോസി - "അമ്ഹാകം പുത്താ പഠമം മച്ഛേ ബന്ധന്താ സുവണ്ണമച്ഛം ബന്ധിംസു, വുഡ്ഢി നേസം ദാരകാനം, ഇദാനി ച നോ രാജാ പഹൂതം ധനം ദസ്സതീ"തി. അഥ തേ പഞ്ചസതാപി ദാരകസഹായകാ മച്ഛം നാവായ പക്ഖിപിത്വാ നാവം ഉക്ഖിപിത്വാ രഞ്ഞോ സന്തികം അഗമംസു. രാജാ ദിസ്വാ "കിം ഏതം ഭണേ"തി ആഹ. "മച്ഛോ ദേവാ"തി. രാജാ സുവണ്ണവണ്ണം മച്ഛം ദിസ്വാ "ഭഗവാ ഏതസ്സ വണ്ണകാരണം ജാനിസ്സതീ"തി മച്ഛം ഗാഹാപേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമാസി. മച്ഛസ്സ മുഖവിവരണകാലേ ജേതവനം അതിവിയ ദുഗ്ഗന്ധം ഹോതി.

രാജാ ഭഗവന്തം പുച്ഛി - "കസ്മാ, ഭന്തേ, മച്ഛോ സുവണ്ണവണ്ണോ ജാതോ, കസ്മാ ചസ്സ മുഖതോ ദുഗ്ഗന്ധോ വായതീ"തി? അയം, മഹാരാജ, കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ പാവചനേ കപിലോ നാമ ഭിക്ഖു അഹോസി, ബഹുസ്സുതോ ആഗതാഗമോ. അത്തനോ വചനം അഗണ്ഹന്താനം ഭിക്ഖൂനം അക്കോസകപരിഭാസകോ. തസ്സ ച ഭഗവതോ സാസനവിനാസകോ. യം സോ തസ്സ ഭഗവതോ സാസനം വിനാസേസി, തേന കമ്മേന അവീചിമഹാനിരയേ നിബ്ബത്തി, വിപാകാവസേസേന ച ഇദാനി മച്ഛോ ജാതോ. യം ദീഘരത്തം ബുദ്ധവചനം വാചേസി, ബുദ്ധസ്സ വണ്ണം കഥേസി, തസ്സ നിസ്സന്ദേന ഈദിസം വണ്ണം പടിലഭി. യം ഭിക്ഖൂനം അക്കോസകപരിഭാസകോ അഹോസി, തേനസ്സ മുഖതോ ദുഗ്ഗന്ധോ വായതി. "ഉല്ലപാപേമി നം മഹാരാജാ"തി? "ആമ ഭഗവാ"തി. അഥ ഭഗവാ മച്ഛം ആലപി - "ത്വംസി കപിലോ"തി? "ആമ ഭഗവാ, അഹം കപിലോ"തി. "കുതോ ആഗതോസീ"തി? "അവീചിമഹാനിരയതോ ഭഗവാ"തി. "സോധനോ കുഹിം ഗതോ"തി? "പരിനിബ്ബുതോ ഭഗവാ"തി. "സാധനീ കുഹിം ഗതാ"തി? "മഹാനിരയേ നിബ്ബത്താ ഭഗവാ"തി. "താപനാ കുഹിം ഗതാ"തി? "മഹാനിരയേ നിബ്ബത്താ ഭഗവാ"തി. "ഇദാനി ത്വം കുഹിം ഗമിസ്സസീ"തി? "മഹാനിരയം ഭഗവാ"തി. താവദേവ വിപ്പടിസാരാഭിഭൂതോ നാവം സീസേന പഹരിത്വാ കാലകതോ മഹാനിരയേ നിബ്ബത്തി. മഹാജനോ സംവിഗ്ഗോ അഹോസി ലോമഹട്ഠജാതോ. അഥ ഭഗവാ തത്ഥ സമ്പത്തഗഹട്ഠപബ്ബജിതപരിസായ തങ്ഖണാനുരൂപം ധമ്മം ദേസേന്തോ ഇമം സുത്തമഭാസി.

൨൭൭-൮. തത്ഥ **ധമ്മചരിയ**ന്തി കായസുചരിതാദി ധമ്മചരിയം. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം. **ഏതദാഹു വസുത്തമ**ന്തി ഏതം ഉഭയമ്പി ലോകിയലോകുത്തരം സുചരിതം സഗ്ഗമോക്ഖസുഖസമ്പാപകത്താ വസുത്തമന്തി ആഹു അരിയാ. വസുത്തമം നാമ ഉത്തമരതനം, അനുഗാമികം അത്താധീനം രാജാദീനം അസാധാരണന്തി അധിപ്പായോ.

ഏത്താവതാ "ഗഹട്ഠസ്സ വാ പബ്ബജിതസ്സ വാ സമ്മാപടിപത്തിയേവ പടിസരണ"ന്തി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പടിപത്തിവിരഹിതായ പബ്ബജ്ജായ അസാരകത്തദസ്സനേന കപിലം അഞ്ഞേ ച തഥാരൂപേ ഗരഹന്തോ **"പബ്ബജിതോപി ചേ ഹോതീ"**തി ഏവമാദിമാഹ.

തത്രായം അത്ഥവണ്ണനാ - യോ ഹി കോചി ഗിഹിബ്യഞ്ജനാനി അപനേത്വാ ഭണ്ഡുകാസാവാദിഗഹണമത്തം ഉപസങ്കമനേന **പബ്ബജിതോപി ചേ ഹോതി** പുബ്ബേ വുത്തത്ഥം **അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം, സോ ചേ മുഖരജാതികോ** ഹോതി ഫരുസവചനോ, നാനപ്പകാരായ വിഹേസായ അഭിരതത്താ **വിഹേസാഭിരതോ,** ഹിരോത്തപ്പാഭാവേന മഗസദിസത്താ **മഗോ, ജീവിതം തസ്സ പാപിയോ,** തസ്സ ഏവരൂപസ്സ ജീവിതം അതിപാപം അതിഹീനം. കസ്മാ? യസ്മാ ഇമായ മിച്ഛാപടിപത്തിയാ രാഗാദിമനേകപ്പകാരം **രജം വഡ്ഢേതി അത്തനോ**.

൨൭൯. ന കേവലഞ്ച ഇമിനാവ കാരണേനസ്സ ജീവിതം പാപിയോ, അപിച ഖോ പന അയം ഏവരൂപോ മുഖരജാതികത്താ **കലഹാഭിരതോ ഭിക്ഖു** സുഭാസിതസ്സ അത്ഥവിജാനനസമ്മോഹനേന **മോഹധമ്മേന ആവുതോ,** "മാ, ആവുസോ കപില, ഏവം അവച, ഇമിനാപി പരിയായേന തം ഗണ്ഹാഹീ"തി ഏവമാദിനാ നയേന പേസലേഹി ഭിക്ഖൂഹി **അക്ഖാതമ്പി ന ജാനാതി ധമ്മം ബുദ്ധേന ദേസിതം**. യോ ധമ്മോ ബുദ്ധേന

ദേസിതോ, തം നാനപ്പകാരേന അത്തനോ വുച്ചമാനമ്പി ന ജാനാതി. ഏവമ്പിസ്സ ജീവിതം പാപിയോ.

൨൮൨. തഥാ സോ ഏവരൂപോ വിഹേസാഭിരതത്താ **വിഹേസം ഭാവിതത്താനം** ഭാവിതത്തേ ഖീണാസവഭിക്ഖൂ സോധനത്ഥേരപഭുതികേ "ന തുമ്ഹേ വിനയം ജാനാഥ, ന സുത്തം ന അഭിധമ്മം, വുഡ്ഢപബ്ബജിതാ"തിആദിനാ നയേന വിഹേസന്തോ . ഉപയോഗപ്പവത്തിയഞ്ഹി ഇദം സാമിവചനം. അഥ വാ യഥാവുത്തേനേവ നയേന "വിഹേസം ഭാവിതത്താനം കരോന്തോ"തി പാഠസേസോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം നിപ്പരിയായമേവ സാമിവചനം സിജ്ഝതി. **അവിജ്ജായ പുരക്ഖതോതി** ഭാവിതത്തവിഹേസനേ ആദീനവദസ്സനപടിച്ഛാദികായ അവിജ്ജായ പുരക്ഖതോ പേസിതോ പയോജിതോ സേസപബ്ബജിതാനം ഭാവിതത്താനം വിഹേസഭാവേന പവത്തം ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ചിത്തവിബാധനേന **സങ്കിലേസം,** ആയതിഞ്ച നിരയസമ്പാപനേന **മഗ്ഗം നിരയഗാമിനം** ന ജാനാതി.

൨൮൩. അജാനന്തോ ച തേന മഗ്ഗേന ചതുബ്ബിധാപായഭേദം **വിനിപാതം സമാപന്നോ**. തത്ഥ ച വിനിപാതേ **ഗബ്ഭാ ഗബ്ഭം തമാ തമം** ഏകേകനികായേ സതക്ഖത്തും സഹസ്സക്ഖത്തുമ്പി മാതുകുച്ഛിതോ മാതുകുച്ഛിം ചന്ദിമസൂരിയേഹിപി അവിദ്ധംസനീയാ അസുരകായതമാ തമഞ്ച സമാപന്നോ. **സ വേ താദിസകോ ഭിക്ഖു പേച്ച** ഇതോ പരലോകം ഗന്ത്വാ അയം കപിലമച്ഛോ വിയ നാനപ്പകാരം **ദുക്ഖം നിഗച്ഛതി.**

൨൮൪. കിം കാരണാ? **ഗൂഥകൂപോ യഥാ അസ്സ, സമ്പുണ്ണോ ഗണവസ്സികോ,**യഥാ വച്ചകുടിഗൂഥകൂപോ ഗണവസ്സികോ അനേകവസ്സികോ ബഹൂനി വസ്സാനി മുഖതോ ഗൂഥേന പൂരിയമാനോ സമ്പുണ്ണോ അസ്സ, സോ ഉദകകുമ്ഭസതേഹി ഉദകകുമ്ഭസഹസ്സേഹി ധോവിയമാനോപി ദുഗ്ഗന്ധദുബ്ബണ്ണിയാനപഗമാ ദുബ്ബിസോധോ ഹോതി, ഏവമേവ **യോ ഏവരൂപോ അസ്സ** ദീഘരത്തം സംകിലിട്ഠകമ്മന്തോ ഗൂഥകൂപോ വിയ ഗൂഥേന പാപേന സമ്പുണ്ണത്താ സമ്പുണ്ണോ പുഗ്ഗലോ, സോ **ദുബ്ബിസോധോ ഹി സാങ്ഗണോ**, ചിരകാലം തസ്സ അങ്ഗണസ്സ വിപാകം പച്ചനുഭോന്തോപി ന സുജ്ഝതി. തസ്മാ വസ്സഗണനായ അപരിമാണമ്പി കാലം സ വേ താദിസകോ ഭിക്ഖു പേച്ച ദുക്ഖം നിഗച്ഛതീതി. അഥ വാ അയം ഇമിസ്സാ ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ - യം വുത്തം "സ വേ താദിസകോ ഭിക്ഖു, പേച്ച ദുക്ഖം നിഗച്ഛതീ"തി, തത്ര സിയാ തുമ്ഹാകം "സക്കാ പനായം തഥാ കാതും, യഥാ പേച്ച ദുക്ഖം ന നിഗച്ഛേയ്യാ"തി. ന സക്കാ. കസ്മാ? യസ്മാ **ഗൂഥകൂപോ...പേ॰... സാങ്ഗണോതി.**

൨൮൫-൮. യതോ പടികച്ചേവ **യം ഏവരൂപം ജാനാഥ, ഭിക്ഖവോ ഗേഹനിസ്സിതം,** യം ഏവരൂപം പഞ്ചകാമഗുണനിസ്സിതം ജാനേയ്യാഥ അഭൂതഗുണപത്ഥനാകാരപ്പവത്തായ പാപികായ ഇച്ഛായ സമന്നാഗതത്താ **പാപിച്ഛം,** കാമവിതക്കാദീഹി സമന്നാഗതത്താ **പാപസങ്കപ്പം,** കായികവീതിക്കമാദിനാ വേളുദാനാദിഭേദേന ച പാപാചാരേന സമന്നാഗതത്താ **പാപാചാരം,** വേസിയാദിപാപഗോചരതോ **പാപഗോചരം, സബ്ബേ സമഗ്ഗാ ഹുത്വാന അഭിനിബ്ബജ്ജിയാഥ നം**. തത്ഥ **അഭിനിബ്ബജ്ജിയാഥാതി** വിവജ്ജേയ്യാഥ മാ ഭജേയ്യാഥ, മാ ചസ്സ അഭിനിബ്ബജ്ജനമത്തേനേവ അപ്പോസ്സുക്കതം ആപജ്ജേയ്യാഥ, അപിച ഖോ പന **കാരണ്ഡവം നിദ്ധമഥ, കസമ്ബും അപകസ്സഥ,** തം കചവരഭൂതം പുഗ്ഗലം കചവരമിവ അനപേക്ഖാ നിദ്ധമഥ, കസടഭൂതഞ്ച നം ഖത്തിയാദീനം മജ്ഝേ പവിട്ഠം പഭിന്നപഗ്ഘരിതകുട്ഠം ചണ്ഡാലം വിയ അപകസ്സഥ, ഹത്ഥേ വാ സീസേ വാ ഗഹേത്വാ നിക്കഡ്ഢഥ. സേയ്യഥാപി ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ തം പുഗ്ഗലം പാപധമ്മം ബാഹായ ഗഹേത്വാ ബഹിദ്വാരകോട്ഠകാ നിക്ഖാമേത്വാ സൂചിഘടികം അദാസി, ഏവം അപകസ്സഥാതി ദസ്സേതി. കിം കാരണാ? സങ്ഘാരാമോ നാമ സീലവന്താനം കതോ, ന ദുസ്സീലാനം.

൨൮൯-൯൦. യതോ ഏതദേവ **തതോ പലാപേ വാഹേഥ, അസ്സമണേ സമണമാനിനേ,** യഥാ ഹി പലാപാ അന്തോ തണ്ഡുലരഹിതാപി ബഹി ഥുസേഹി വീഹീ വിയ ദിസ്സന്തി, ഏവം പാപഭിക്ഖൂ അന്തോ സീലാദിവിരഹിതാപി ബഹി കാസാവാദിപരിക്ഖാരേന ഭിക്ഖൂ വിയ ദിസ്സന്തി. തസ്മാ "പലാപാ"തി വുച്ചന്തി. തേ പലാപേ വാഹേഥ, ഓപുനാഥ, വിധമഥ പരമത്ഥതോ അസ്സമണേ വേസമത്തേന സമണമാനിനേ . ഏവം **നിദ്ധമിത്വാന...പേ॰...**

പതിസ്സതാ. തത്ഥ **കപ്പയവ്ഹോ**തി കപ്പേഥ, കരോഥാതി വുത്തം ഹോതി. **പതിസ്സതാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം സഗാരവാ സപ്പതിസ്സാ. **തതോ സമഗ്ഗാ നിപകാ, ദുക്ഖസ്സന്തം കരിസ്സഥാ**തി അഥേവം തുമ്ഹേ സുദ്ധാ സുദ്ധേഹി സംവാസം കപ്പേന്താ, ദിട്ഠിസീലസാമഞ്ഞതായ സമഗ്ഗാ, അനുപുബ്ബേന പരിപാകഗതായ പഞ്ഞായ നിപകാ, സബ്ബസ്സേവിമസ്സ വട്ടദുക്ഖാദിനോ ദുക്ഖസ്സ അന്തം കരിസ്സഥാതി അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം നിട്ഠപേസി.

ദേസനാപരിയോസാനേ തേ പഞ്ചസതാ കേവട്ടപുത്താ സംവേഗമാപജ്ജിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയം പത്ഥയമാനാ ഭഗവതോ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ നചിരസ്സേവ ദുക്ഖസ്സന്തം കത്വാ ഭഗവതാ സദ്ധിം ആനേഞ്ജവിഹാരസമാപത്തിധമ്മപരിഭോഗേന ഏകപരിഭോഗാ അഹേസും. സാ ച നേസം ഏവം ഭഗവതാ സദ്ധിം ഏകപരിഭോഗതാ ഉദാനേ വുത്തയസോജസുത്തവസേനേവ വേദിതബ്ബാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ കപിലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അയമേവ യാസ്സ നിദാനേ ''അഥ ഖോ സമ്ബഹുലാ''തിആദിനാ നയേന വുത്താ. തത്ഥ **സമ്ബഹുലാ**തി ബഹൂ അനേകേ. **കോസലകാ**തി കോസലരട്ഠവാസിനോ. **ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ**തി ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണാ മഹാസാരതായ മഹാസാലാ. യേസം കിര നിദഹിത്വാ ഠപിതംയേവ അസീതികോടിസങ്ഖ്യം ധനമത്ഥി, തേ ''ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ''തി വുച്ചന്തി. ഇമേ ച താദിസാ, തേന വുത്തം ''ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ''തി. **ജിണ്ണാ**തി ജജ്ജരീഭൂതാ ജരായ ഖണ്ഡിച്ചാദിഭാവമാപാദിതാ. **വുഡ്ഢാ**തി അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം വുഡ്ഢിമരിയാദം പത്താ. **മഹല്ലകാ**തി ജാതിമഹല്ലകതായ സമന്നാഗതാ, ചിരകാലപ്പസുതാതി വുത്തം ഹോതി. **അദ്ധഗതാ**തി അദ്ധാനം ഗതാ, ദ്വേ തയോ രാജപരിവട്ടേ അതീതാതി അധിപ്പായോ. **വയോ അനുപ്പത്താ**തി പച്ഛിമവയം സമ്പത്താ. അപിച **ജിണ്ണാ**തി പോരാണാ, ചിരകാലപ്പവത്തകുലന്വയാതി വുത്തം ഹോതി. **വുഡ്ഢാ**തി സീലാചാരാദിഗുണവുഡ്ഢിയുത്താ. **മഹല്ലകാ**തി വിഭവമഹന്തതായ സമന്നാഗതാ മഹദ്ധനാ മഹാഭോഗാ. **അദ്ധഗതാ**തി മഗ്ഗപടിപന്നാ ബ്രാഹ്മണാനം വതചരിയാദിമരിയാദം അവീതിക്കമ്മ ചരമാനാ. **വയോ അനുപ്പത്താ**തി ജാതിവുഡ്ഢഭാവമ്പി അന്തിമവയം അനുപ്പത്താതി ഏവമ്പേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

ഭഗവതാ സദ്ധിം സമ്മോദിംസൂതി ഖമനീയാദീനി പുച്ഛന്താ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമപ്പവത്തമോദാ അഹേസും. യായ ച ''കച്ചി ഭോതോ ഗോതമസ്സ ഖമനീയം, കച്ചി യാപനീയം, അപ്പാബാധം, അപ്പാതങ്കം, ബലം, ലഹുട്ഠാനം, ഫാസുവിഹാരോ''തിആദികായ കഥായ സമ്മോദിംസു, തം പീതിപാമോജ്ജസങ്ഖാതസമ്മോദജനനതോ സമ്മോദിതും അരഹതോ ച **സമ്മോദനീയം,** അത്ഥബ്യഞ്ജനമധുരതായ സുചിരമ്പി കാലം സാരേതും നിരന്തരം പവത്തേതും അരഹതോ സരിതബ്ബഭാവതോ ച **സാരണീയം**. സുയ്യമാനസുഖതോ ച സമ്മോദനീയം, അനുസ്സരിയമാനസുഖതോ സാരണീയം, തഥാ ബ്യഞ്ജനപരിസുദ്ധതായ സമ്മോദനീയം, അത്ഥപരിസുദ്ധതായ സാരണീയന്തി ഏവം അനേകേഹി പരിയായേഹി സമ്മോദനീയം **കഥം** സാരണീയം **വീതിസാരേത്വാ** പരിയോസാപേത്വാ നിട്ഠാപേത്വാ യേനത്ഥേന ആഗതാ, തം പുച്ഛിതുകാമാ **ഏകമന്തം നിസീദിംസു**. തം -

> ''ന പച്ഛതോ ന പുരതോ, നാപി ആസന്നദൂരതോ;
> ന പസ്സേ നാപി പടിവാതേ, ന ചാപി ഓണതുണ്ണതേ''തി. -

ആദിനാ നയേന മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനായം വുത്തമേവ.

ഏവം **ഏകമന്തം നിസിന്നാ ഖോ തേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ ഭഗവന്തം ഏതദവോചും** - ''കിം ത''ന്തി? **''സന്ദിസ്സന്തി നു ഖോ''**തിആദി. തം സബ്ബം ഉത്താനത്ഥമേവ. കേവലഞ്ഹേത്ഥ

ബ്രാഹ്മണാനം ബ്രാഹ്മണധമ്മേതി ദേസകാലാദിധമ്മേ ഠത്വേ യോ ബ്രാഹ്മണധമ്മോ, തസ്മിംയേവ. **തേന ഹി ബ്രാഹ്മണാ**തി യസ്മാ മം തുമ്ഹേ യാചിത്ഥ, തസ്മാ ബ്രാഹ്മണാ സുണാഥ, സോതം ഓദഹഥ, സാധുകം മനസി കരോഥ, യോനിസോ മനസി കരോഥ. തഥാ പയോഗസുദ്ധിയാ സുണാഥ, ആസയസുദ്ധിയാ സാധുകം മനസി കരോഥ. അവിക്ഖേപേന സുണാഥ, പഗ്ഗഹേന സാധുകം മനസി കരോഥാതിആദിനാ നയേന ഏതേസം പദാനം പുബ്ബേ അവുത്തോപി അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. അഥ ഭഗവതാ വുത്തം തം വചനം സമ്പടിച്ഛന്താ **"ഏവം ഭോ"തി ഖോ തേ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസും,** ഭഗവതോ വചനം അഭിമുഖാ ഹുത്വാ അസ്സോസും. അഥ വാ പടിസ്സുണിംസു. "സുണാഥ സാധുകം മനസി കരോഥാ"തി വുത്തമത്ഥം കത്തുകാമതായ പടിജാനിംസൂതി വുത്തം ഹോതി. അഥ തേസം ഏവം പടിസ്സുതവതം ഭഗവാ ഏതദവോച - "കിം ത"ന്തി? **"ഇസയോ പുബ്ബകാ"**തിആദി.

൨൮൭. തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ **സഞ്ഞതത്താ**തി സീലസംയമേന സംയതചിത്താ. **തപസ്സിനോ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരതപയുത്താ. **അത്തദത്ഥമചാരിസു**ന്തി മന്തജ്ഝേനബ്രഹ്മവിഹാരഭാവനാദിം അത്തനോ അത്ഥം അകംസു. സേസം പാകടമേവ.

൨൮൮. ദുതിയഗാഥാദീസുപി അയം സങ്ഖേപവണ്ണനാ - **ന പസൂ ബ്രാഹ്മണാനാസു**ന്തി പോരാണാനം ബ്രാഹ്മണാനം പസൂ ന ആസും, ന തേ പസുപരിഗ്ഗഹമകംസു. **ന ഹിരഞ്ഞം ന ധാനിയ**ന്തി ഹിരഞ്ഞഞ്ച ബ്രാഹ്മണാനം അന്തമസോ ജതുമാസകോപി നാഹോസി , തഥാ വീഹിസാലിയവഗോധൂമാദി പുബ്ബണ്ണാപരണ്ണഭേദം ധാനിയമ്പി തേസം നാഹോസി. തേ ഹി നിക്ഖിത്തജാതരൂപരജതാ അസന്നിധികാരകാവ ഹുത്വാ കേവലം **സജ്ഝായധനധഞ്ഞാ** അത്തനോ മന്തജ്ഝേനസങ്ഖാതേനേവ ധനേന ധഞ്ഞേന ച സമന്നാഗതാ അഹേസും. യോ ചായം മേത്താദിവിഹാരോ സേട്ഠത്താ അനുഗാമികത്താ ച ബ്രഹ്മനിധീതി വുച്ചതി, തഞ്ച **ബ്രഹ്മം നിധിമപാലയും** സദാ തസ്സ ഭാവനാനുയോഗേന.

൨൮൯. ഏവം വിഹാരീനം **യം നേസം പകതം ആസി,** യം ഏതേസം പകതം ഏതേ ബ്രാഹ്മണേ ഉദ്ദിസ്സ കതം അഹോസി. **ദ്വാരഭത്തം ഉപട്ഠിത**ന്തി "ബ്രാഹ്മണാനം ദസ്സാമാ"തി സജ്ജേത്വാ തേഹി തേഹി ദായകേഹി അത്തനോ അത്തനോ ഘരദ്വാരേ ഠപിതഭത്തം. **സദ്ധാപകത**ന്തി സദ്ധായ പകതം, സദ്ധാദേയ്യന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഏസാന**ന്തി ഏസന്തീതി ഏസാ, തേസം ഏസാനം, ഏസമാനാനം പരിയേസമാനാനന്തി വുത്തം ഹോതി. **ദാതവേ**തി ദാതബ്ബം. **തദമഞ്ഞിസു**ന്തി തം അമഞ്ഞിംസു, തം ദ്വാരേ സജ്ജേത്വാ ഠപിതം ഭത്തം സദ്ധാദേയ്യം പരിയേസമാനാനം ഏതേസം ബ്രാഹ്മണാനം ദാതബ്ബം അമഞ്ഞിംസു ദായകാ ജനാ, ന തതോ പരം. അനത്ഥികാ ഹി തേ അഞ്ഞേന അഹേസും, കേവലം ഘാസച്ഛാദനപരമതായ സന്തുട്ഠാതി അധിപ്പായോ.

൨൯൦. **നാനാരത്തേഹീ**തി നാനാവിധരാഗരത്തേഹി വത്ഥേഹി വിചിത്രത്ഥരണത്ഥതേഹി, **സയനേഹി** ഏകഭൂമികദ്വിഭൂമികാദിപാസാദവരേഹി. **ആവസഥേഹീ**തി ഏവരൂപേഹി ഉപകരണേഹി. **ഫീതാ ജനപദാ രട്ഠാ** ഏകേകപ്പദേസഭൂതാ ജനപദാ ച കേചി കേചി സകലരട്ഠാ ച "നമോ ബ്രാഹ്മണാന"ന്തി സായം പാതം ബ്രാഹ്മണേ ദേവേ വിയ നമസ്സിംസു.

൨൯൧. തേ ഏവം നമസ്സിയമാനാ ലോകേന **അവജ്ഝാ ബ്രാഹ്മണാ** ആസും, ന കേവലഞ്ച അവജ്ഝാ, **അജേയ്യാ** വിഹിംസിതുമ്പി അനഭിഭവനീയത്താ അജേയ്യാ ച അഹേസും. കിം കാരണാ? **ധമ്മരക്ഖിതാ,** യസ്മാ ധമ്മേന രക്ഖിതാ. തേ ഹി പഞ്ച വരസീലധമ്മേ രക്ഖിംസു, "ധമ്മോ ഹവേ രക്ഖതി ധമ്മചാരി"ന്തി (ജാ॰ ൧.൧൦.൧൦൨; ൧.൧൫.൩൮൫) ധമ്മരക്ഖിതാ ഹുത്വാ അവജ്ഝാ അജേയ്യാ ച അഹേസുന്തി അധിപ്പായോ. **ന നേ കോചി നിവാരേസീ**തി തേ ബ്രാഹ്മണേ കുലാനം ദ്വാരേസു സബ്ബസോ ബാഹിരേസു ച അബ്ഭന്തരേസു ച സബ്ബദ്വാരേസു യസ്മാ തേസു പിയസമ്മതേസു വരസീലസമന്നാഗതേസു മാതാപിതൂസു വിയ അതിവിസ്സത്ഥാ മനുസ്സാ അഹേസും, തസ്മാ "ഇദം നാമ ഠാനം തയാ ന പവിസിതബ്ബ"ന്തി ന കോചി നിവാരേസി.

൨൯൨. ഏവം ധമ്മരക്ഖിതാ കുലദ്വാരേസു അനിവാരിതാ ചരന്താ അട്ഠ ച ചത്താലീസഞ്ചാതി **അട്ഠചത്താലീസം വസ്സാനി** കുമാരഭാവതോ പഭുതി ചരണേന **കോമാരം**

ബ്രഹ്മചരിയം ചരിംസു തേ. യേപി ബ്രാഹ്മണചണ്ഡാലാ അഹേസും, കോ പന വാദോ ബ്രഹ്മസമാദീസൂതി ഏവമേത്ഥ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം ബ്രഹ്മചരിയം ചരന്താ ഏവ ഹി **വിജ്ജാചരണപരിയേട്ഠിം അചരും ബ്രാഹ്മണാ പുരേ,** ന അബ്രഹ്മചാരിനോ ഹുത്വാ. തത്ഥ **വിജ്ജാപരിയേട്ഠീ**തി മന്തജ്ഝേനം. വുത്തഞ്ചേതം "സോ അട്ഠചത്താലീസ വസ്സാനി കോമാരം ബ്രഹ്മചരിയം ചരതി മന്തേ അധീയമാനോ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൯൨). **ചരണപരിയേട്ഠീ**തി സീലരക്ഖണം. "വിജ്ജാചരണപരിയേട്ഠു"ന്തിപി പാഠോ, വിജ്ജാചരണം പരിയേസിതും അചരുന്തി അത്ഥോ.

൨൯൩. യഥാവുത്തഞ്ച കാലം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിത്വാ തതോ പരം ഘരാവാസം കപ്പേന്താപി **ന ബ്രാഹ്മണാ അഞ്ഞമഗമും** ഖത്തിയം വാ വേസ്സാദീസു അഞ്ഞതരം വാ, യേ അഹേസും ദേവസമാ വാ മരിയാദാ വാതി അധിപ്പായോ. തഥാ സതം വാ സഹസ്സം വാ ദത്വാ **നപി ഭരിയം കിണിംസു തേ,** സേയ്യഥാപി ഏതരഹി ഏകച്ചേ കിണന്തി. തേ ഹി ധമ്മേന ദാരം പരിയേസന്തി. കഥം? അട്ഠചത്താലീസം വസ്സാനി ബ്രഹ്മചരിയം ചരിത്വാ ബ്രാഹ്മണാ കഞ്ഞാഭിക്ഖം ആഹിണ്ഡന്തി - "അഹം അട്ഠചത്താലീസ വസ്സാനി ചിണ്ണബ്രഹ്മചരിയോ, യദി വയപ്പത്താ ദാരികാ അത്ഥി, ദേഥ മേ"തി. തതോ യസ്സ വയപ്പത്താ ദാരികാ ഹോതി, സോ തം അലങ്കരിത്വാ നീഹരിത്വാ ദ്വാരേ ഠിതസ്സേവ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഹത്ഥേ ഉദകം ആസിഞ്ചന്തോ "ഇമം തേ, ബ്രാഹ്മണ, ഭരിയം പോസാവനത്ഥായ ദമ്മീ"തി വത്വാ ദേതി.

കസ്മാ പന തേ ഏവം ചിരം ബ്രഹ്മചരിയം ചരിത്വാപി ദാരം പരിയേസന്തി, ന യാവജീവം ബ്രഹ്മചാരിനോ ഹോന്തീതി? മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന. തേസഞ്ഹി ഏവംദിട്ഠി ഹോതി - "യോ പുത്തം ന ഉപ്പാദേതി, സോ കുലവംസച്ഛേദകരോ ഹോതി, തതോ നിരയേ പച്ചതീ"തി. ചത്താരോ കിര അഭായിതബ്ബം ഭായന്തി ഗണ്ഡുപ്പാദോ കികീ കുന്തനീ ബ്രാഹ്മണാതി. ഗണ്ഡുപ്പാദാ കിര മഹാപഥവിയാ ഖയഭയേന മത്തഭോജിനോ ഹോന്തി, ന ബഹും മത്തികം ഖാദന്തി. കികീ സകുണികാ ആകാസപതനഭയേന അണ്ഡസ്സ ഉപരി ഉത്താനാ സേതി. കുന്തനീ സകുണികാ പഥവികമ്പനഭയേന പാദേഹി ഭൂമിം ന സുട്ഠു അക്കമതി. ബ്രാഹ്മണാ കുലവംസൂപച്ഛേദഭയേന ദാരം പരിയേസന്തി. ആഹ ചേത്ഥ -

> "ഗണ്ഡുപ്പാദോ കികീ ചേവ, കുന്തീ ബ്രാഹ്മണധമ്മികോ;
> ഏതേ അഭയം ഭായന്തി, സമ്മൂള്ഹാ ചതുരോ ജനാ"തി.

ഏവം ധമ്മേന ദാരം പരിയേസിത്വാപി ച **സമ്പിയേനേവ സംവാസം സങ്ഗന്ത്വാ സമരോചയും,** സമ്പിയേനേവ അഞ്ഞമഞ്ഞം പേമേനേവ കായേന ച ചിത്തേന ച മിസ്സീഭൂതാ സങ്ഘടിതാ സംസട്ഠാ ഹുത്വാ സംവാസം സമരോചയും, ന അപ്പിയേന ന നിഗ്ഗഹേന ചാതി വുത്തം ഹോതി.

൨൯൪. ഏവം സമ്പിയേനേവ സംവാസം കരോന്താപി ച **അഞ്ഞത്ര തമ്ഹാ**തി, യോ സോ ഉതുസമയോ, യമ്ഹി സമയേ ബ്രാഹ്മണീ ബ്രാഹ്മണേന ഉപഗന്തബ്ബാ, അഞ്ഞത്ര തമ്ഹാ സമയാ ഠപേത്വാ തം സമയം ഉതുതോ വിരതം **ഉതുവേരമണിം പതി** ഭരിയം, യാവ പുന സോ സമയോ ആഗച്ഛതി, താവ അട്ഠത്വാ അന്തരായേവ. **മേഥുനം ധമ്മ**ന്തി മേഥുനായ ധമ്മായ. സമ്പദാനവചനപത്തിയാ കിരേതം ഉപയോഗവചനം. **നാസ്സു ഗച്ഛന്തീ**തി നേവ ഗച്ഛന്തി. **ബ്രാഹ്മണാ**തി യേ ഹോന്തി ദേവസമാ ച മരിയാദാ ചാതി അധിപ്പായോ.

൨൯൫. അവിസേസേന പന സബ്ബേപി ബ്രഹ്മചരിയഞ്ച...പേ॰... അവണ്ണയും. തത്ഥ **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി മേഥുനവിരതി. **സീല**ന്തി സേസാനി ചത്താരി സിക്ഖാപദാനി. **അജ്ജവ**ന്തി ഉജുഭാവോ, അത്ഥതോ അസഠതാ അമായാവിതാ ച. **മദ്ദവ**ന്തി മുദുഭാവോ, അത്ഥതോ അത്ഥദ്ധതാ അനതിമാനിതാ ച. **തപോ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരോ. **സോരച്ച**ന്തി സുരതഭാവോ സുഖസീലതാ അപ്പടികൂലസമാചാരതാ. **അവിഹിംസാ**തി പാണിആദീഹി അവിഹേസികജാതികതാ സകരുണഭാവോ. **ഖന്തീ**തി അധിവാസനക്ഖന്തി. ഇച്ചേതേ ഗുണേ അവണ്ണയും. യേപി നാസക്ഖിംസു സബ്ബസോ പടിപത്തിയാ ആരാധേതും, തേപി തത്ഥ സാരദസ്സിനോ ഹുത്വാ വാചായ വണ്ണയിംസു പസംസിംസു.

൨൬൬. ഏവം വണ്ണേന്താനഞ്ച **യോ നേസം…പേ॰… നാഗമാ,** യോ ഏതേസം ബ്രാഹ്മണാനം **പരമോ ബ്രഹ്മാ അഹോസി,** ബ്രഹ്മസമോ നാമ ഉത്തമോ ബ്രാഹ്മണോ അഹോസി, ദള്ഹേന പരക്കമേന സമന്നാഗതത്താ **ദള്ഹപരക്കമോ. സ വാതി** വിഭാവനേ വാ-സദ്ദോ, തേന സോ ഏവരൂപോ ബ്രാഹ്മണോതി തമേവ വിഭാവേതി. **മേഥുനം ധമ്മ**ന്തി മേഥുനസമാപത്തിം. **സുപിനന്തേപി നാഗമാ**തി സുപിനേപി ന അഗമാസി.

൨൬൭. തതോ **തസ്സ വത്തം…പേ॰… അവണ്ണയും**. ഇമായ ഗാഥായ നവമഗാഥായ വുത്തഗുണേയേവ ആദിഅന്തവസേന നിദ്ദിസന്തോ ദേവസമേ ബ്രാഹ്മണേ പകാസേതി. തേ ഹി വിഞ്ഞുജാതികാ പണ്ഡിതാ തസ്സ ബ്രഹ്മസമസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ വത്തം അനുസിക്ഖന്തി പബ്ബജ്ജായ ഝാനഭാവനായ ച, തേ ച ഇമേ ബ്രഹ്മചരിയാദിഗുണേ പടിപത്തിയാ ഏവ വണ്ണയന്തീതി. തേ സബ്ബേപി ബ്രാഹ്മണാ പഞ്ചകനിപാതേ ദോണസുത്തേ (അ॰ നി॰ ൫.൧൯൨) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

൨൬൮. ഇദാനി മരിയാദേ ബ്രാഹ്മണേ ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"തണ്ഡുലം സയന"**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - തേസു യേ ഹോന്തി മരിയാദാ, തേ ബ്രാഹ്മണാ സചേ യഞ്ഞം കപ്പേതുകാമാ ഹോന്തി, അഥ ആമകധഞ്ഞപടിഗ്ഗഹണാ പടിവിരതത്താ നാനപ്പകാരകം **തണ്ഡുലഞ്ച,** മഞ്ചപീഠാദിഭേദം **സയനഞ്ച,** ഖോമാദിഭേദം **വത്ഥഞ്ച,** ഗോസപ്പിതിലതേലാദിഭേദം **സപ്പിതേലഞ്ച യാചിയ ധമ്മേന,** "ഉദ്ദിസ്സ അരിയാ തിട്ഠന്തി, ഏസാ അരിയാന യാചനാ"തി ഏവം വുത്തേന ഉദ്ദിസ്സഠാനസങ്ഖാതേന ധമ്മേന യാചിത്വാ, അഥ യോ യം ഇച്ഛതി ദാതും, തേന തം ദിന്നതണ്ഡുലാദിം **സമോധാനേത്വാ** സംകഡ്ഢിത്വാ. "സമുദാനേത്വാ"തിപി പാഠോ, ഏകോയേവത്ഥോ. **തതോ യഞ്ഞമകപ്പയു**ന്തി തതോ ഗഹേത്വാ ദാനമകംസു .

൨൬൯. കരോന്താ ച ഏവമേതസ്മിം **ഉപട്ഠിതസ്മിം** ദാനസങ്ഖാതേ **യഞ്ഞസ്മിം നാസ്സു ഗാവോ ഹനിംസു** തേ, ന തേ ഗാവിയോ ഹനിംസു. ഗാവീമുഖേന ചേത്ഥ സബ്ബപാണാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. കിംകാരണാ ന ഹനിംസൂതി? ബ്രഹ്മചരിയാദിഗുണയുത്തത്താ. അപിച വിസേസതോ **യഥാ മാതാ…പേ॰… നാസ്സു ഗാവോ ഹനിംസു തേ**. തത്ഥ **യാസു ജായന്തി ഓസധാ**തി യാസു പിത്താദീനം ഭേസജ്ജഭൂതാ പഞ്ച ഗോരസാ ജായന്തി.

൩൦൦. **അന്നദാ**തിആദീസു യസ്മാ പഞ്ച ഗോരസേ പരിഭുഞ്ജന്താനം ഖുദാ വൂപസമ്മതി, ബലം വഡ്ഢതി, ഛവിവണ്ണോ വിപ്പസീദതി, കായികമാനസികം സുഖം ഉപ്പജ്ജതി , തസ്മാ അന്നദാ ബലദാ വണ്ണദാ സുഖദാ ചേതാതി വേദിതബ്ബാ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

൩൦൧. ഏവം തേ യഞ്ഞേസു ഗാവോ അഹനന്താ പുഞ്ഞപ്പഭാവാനുഗ്ഗഹിതസരീരാ **സുഖുമാലാ…പേ॰… സുഖമേധിത്ഥ യം പജാ**. തത്ഥ **സുഖുമാലാ** മുദുതലുണഹത്ഥപാദാദിതായ, **മഹാകായാ** ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിയാ, **വണ്ണവന്തോ** സുവണ്ണവണ്ണതായ സണ്ഠാനയുത്തതായ ച, **യസസ്സിനോ** ലാഭപരിവാരസമ്പദായ. **സേഹി ധമ്മേഹീ**തി സകേഹി ചാരിത്തേഹി. **കിച്ചാകിച്ചേസു ഉസ്സുകാ**തി കിച്ചേസു "ഇദം കാതബ്ബം", അകിച്ചേസു "ഇദം ന കാതബ്ബ"ന്തി ഉസ്സുക്കമാപന്നാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. ഏവം തേ പോരാണാ ബ്രാഹ്മണാ ഏവരൂപാ ഹുത്വാ ദസ്സനീയാ പസാദനീയാ ലോകസ്സ പരമദക്ഖിണേയ്യാ ഇമായ പടിപത്തിയാ **യാവ ലോകേ അവത്തിംസു,** താവ വിഗതഈതിഭയുപദ്ദവാ ഹുത്വാ നാനപ്പകാരകം **സുഖം ഏധിത്ഥ** പാപുണി, സുഖം വാ ഏധിത്ഥ സുഖം വുഡ്ഢിം അഗമാസി. **അയം പജാ**തി സത്തലോകം നിദസ്സേതി.

൩൦൨-൩. കാലച്ചയേന പന സമ്ഭിന്നമരിയാദഭാവം ആപജ്ജിതുകാമാനം **തേസം ആസി വിപല്ലാസോ…പേ॰… ഭാഗസോ മിതേ**. തത്ഥ **വിപല്ലാസോ**തി വിപരീതസഞ്ഞാ. **അണുതോ അണു**ന്തി ലാമകട്ഠേന പരിത്തട്ഠേന അപ്പസ്സാദട്ഠേന അണുഭൂതതോ കാമഗുണതോ ഉപ്പന്നം ഝാനസാമഞ്ഞനിബ്ബാനസുഖാനി ഉപനിധായ സങ്ഖ്യമ്പി അനുപഗമനേന അണും കാമസുഖം, ലോകുത്തരസുഖം വാ ഉപനിധായ അണുഭൂതതോ അത്തനാ പടിലദ്ധലോകിയസമാപത്തിസുഖതോ അണും അപ്പകതോപി അപ്പകം കാമസുഖം ദിസ്വാതി അധിപ്പായോ. **രാജിനോ ചാ**തി രഞ്ഞോ ച. **വിയാകാര**ന്തി സമ്പത്തിം.

ആജഞ്ഞസംയുത്തേതി അസ്സാജാനീയസംയുത്തേ. **സുകതേ**തി ദാരുകമ്മലോഹകമ്മേന സുനിട്ഠിതേ. **ചിത്തസിബ്ബനേ**തി സീഹചമ്മാദീഹി അലങ്കരണവസേന ചിത്രസിബ്ബനേ. **നിവേസനേ**തി ഘരവത്ഥൂനി. **നിവേസേ**തി തത്ഥ പതിട്ഠാപിതഘരാനി. **വിഭത്തേ**തി ആയാമവിത്ഥാരവസേന വിഭത്താനി. **ഭാഗസോ മിതേ**തി അങ്ഗണദ്വാരപാസാദകൂടാഗാരാദിവസേന കോട്ഠാസം കോട്ഠാസം കത്വാ മിതാനി. കിം വുത്തം ഹോതി? തേസം ബ്രാഹ്മണാനം അണുതോ അണുസഞ്ഞിതം കാമസുഖഞ്ച രഞ്ഞോ ബ്യാകാരഞ്ച അലങ്കതനാരിയോ ച വുത്തപ്പകാരേ രഥേ ച നിവേസനേ നിവേസേ ച ദിസ്വാ ദുക്ഖേസുയേവ ഏതേസു വത്ഥൂസു "സുഖ"ന്തി പവത്തത്താ പുബ്ബേ പവത്തനേക്ഖമ്മസഞ്ഞാവിപല്ലാസസങ്ഖാതാ വിപരീതസഞ്ഞാ ആസി.

൩൦൮. തേ ഏവം വിപരീതസഞ്ഞാ ഹുത്വാ **ഗോമണ്ഡലപരിബ്ബ്യൂള്ഹം...പേ... ബ്രാഹ്മണാ**. തത്ഥ **ഗോമണ്ഡലപരിബ്ബ്യൂള്ഹ**ന്തി ഗോയൂഥേഹി പരികിണ്ണം. **നാരീവരഗണായുത**ന്തി വരനാരീഗണസംയുത്തം. **ഉളാര**ന്തി വിപുലം . **മാനുസം ഭോഗ**ന്തി മനുസ്സാനം നിവേസനാദിഭോഗവത്ഥും. **അഭിജ്ഝായിംസൂ**തി "അഹോ വതിദം അമ്ഹാകം അസ്സാ"തി തണ്ഹം വഡ്ഢേത്വാ അഭിപത്ഥയമാനാ ഝായിംസു.

൩൦൯. ഏവം അഭിജ്ഝായന്താ ച "ഏതേ മനുസ്സാ സുന്ഹാതാ സുവിലിത്താ കപ്പിതകേസമസ്സൂ ആമുത്തമണിആഭരണാ പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി പരിചാരേന്തി, മയം പന ഏവം തേഹി നമസ്സിയമാനാപി സേദമലകിലിട്ഠഗത്താ പരൂള്ഹകച്ഛനഖലോമാ ഭോഗരഹിതാ പരമകാരുഞ്ഞതം പത്താ വിഹരാമ. ഏതേ ച ഹത്ഥിക്ഖന്ധഅസ്സപിട്ഠിസിവികാസുവണ്ണരഥാദീഹി വിചരന്തി, മയം പാദേഹി. ഏതേ ദ്വിഭൂമികാദിപാസാദതലേസു വസന്തി, മയം അരഞ്ഞരുക്ഖമൂലാദീസു. ഏതേ ച ഗോനകാദീഹി അത്ഥരണേഹി അത്ഥതാസു വരസേയ്യാസു സയന്തി, മയം തട്ടികാചമ്മഖണ്ഡാദീനി അത്ഥരിത്വാ ഭൂമിയം. ഏതേ നാനാരസാനി ഭോജനാനി ഭുഞ്ജന്തി, മയം ഉഞ്ഛാചരിയായ യാപേമ. കഥം നു ഖോ മയമ്പി ഏതേഹി സദിസാ ഭവേയ്യാമാ"തി ചിന്തേത്വാ "ധനം ഇച്ഛിതബ്ബം, ന സക്കാ ധനരഹിതേഹി അയം സമ്പത്തി പാപുണിതു"ന്തി ച അവധാരേത്വാ വേദേ ഭിന്ദിത്വാ ധമ്മയുത്തേ പുരാണമന്തേ നാസേത്വാ അധമ്മയുത്തേ കൂടമന്തേ ഗന്ഥേത്വാ ധനത്ഥികാ ഓക്കാകരാജാനമുപസങ്കമ്മ സോത്ഥിവചനാദീനി പയുഞ്ജിത്വാ "അമ്ഹാകം, മഹാരാജ, ബ്രാഹ്മണവംസേ പവേണിയാ ആഗതം പോരാണമന്തപദം അത്ഥി, തം മയം ആചരിയമുട്ഠിതായ ന കസ്സചി ഭണിമ്ഹാ, തം മഹാരാജാ സോതുമരഹതീ"തി ച വത്വാ അസ്സമേധാദിയഞ്ഞം വണ്ണയിംസു. വണ്ണയിത്വാ ച രാജാനം ഉസ്സാഹേന്താ "യജ, മഹാരാജ, ഏവം പഹൂതധനധഞ്ഞോ ത്വം, നത്ഥി തേ യഞ്ഞസമ്ഭാരവേകല്ലം, ഏവഞ്ഹി തേ യജതോ സത്തകുലപരിവട്ടാ സഗ്ഗേ ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തീ"തി അവോചും. തേന നേസം തം പവത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ ഭഗവാ **"തേ തത്ഥ മന്തേ...പേ... ബഹു തേ ധന"ന്തി**.

തത്ഥ **തത്ഥാ**തി തസ്മിം, യം ഭോഗമഭിജ്ഝായിംസു, തന്നിമിത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. നിമിത്തത്ഥേ ഹി ഏതം ഭുമ്മവചനം. **തദുപാഗമു**ന്തി തദാ ഉപാഗമും. **പഹൂതധനധഞ്ഞോസീ**തി പഹൂതധനധഞ്ഞോ ഭവിസ്സസി, അഭിസമ്പരായന്തി അധിപ്പായോ. ആസംസായഞ്ഹി അനാഗതേപി വത്തമാനവചനം ഇച്ഛന്തി സദ്ദകോവിദാ. **യജസ്സൂ**തി യജാഹി. **വിത്തം ധന**ന്തി ജാതരൂപാദിരതനമേവ വിത്തികാരണതോ വിത്തം, സമിദ്ധികാരണതോ ധനന്തി വുത്തം. അഥ വാ **വിത്ത**ന്തി വിത്തികാരണഭൂതമേവ ആഭരണാദി ഉപകരണം, യം "പഹൂതവിത്തൂപകരണോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൩൧) ആഗച്ഛതി. **ധന**ന്തി ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദി. കിം വുത്തം ഹോതി? തേ ബ്രാഹ്മണാ മന്തേ ഗന്ഥേത്വാ തദാ ഓക്കാകം ഉപാഗമും. കിന്തി? "മഹാരാജ, ബഹൂ തേ വിത്തഞ്ച ധനഞ്ച, യജസ്സു, ആയതിമ്പി പഹൂതധനധഞ്ഞോ ഭവിസ്സസീ"തി.

൩൧൦. ഏവം കാരണം വത്വാ സഞ്ഞാപേന്തേഹി **തതോ ച രാജാ...പേ... അദാ ധനം**. തത്ഥ **സഞ്ഞത്തോ**തി ഞാപിതോ. **രഥേസഭോ**തി മഹാരഥേസു ഖത്തിയേസു അകമ്പിയട്ഠേന ഉസഭസദിസോ. **"അസ്സമേധ"**ന്തിആദീസു അസ്സമേത്ഥ മേധന്തീതി **അസ്സമേധോ,** ദ്വീഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ ഏകവീസതിയൂപസ്സ ഠപേത്വാ ഭൂമിഞ്ച പുരിസേ ച അവസേസസബ്ബവിഭവദക്ഖിണസ്സ യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. പുരിസമേത്ഥ മേധന്തീതി

പുരിസമേധോ, ചതൂഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ സദ്ധിം ഭൂമിയാ അസ്സമേധേ വുത്തവിഭവദക്ഖിണസ്സ യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. സമ്മമേത്ഥ പാസന്തീതി **സമ്മാപാസോ,** ദിവസേ ദിവസേ സമ്മം ഖിപിത്വാ തസ്സ പതിതോകാസേ വേദിം കത്വാ സംഹാരിമേഹി യൂപാദീഹി സരസ്സതിനദിയാ നിമുഗ്ഗോകാസതോ പഭുതി പടിലോമം ഗച്ഛന്തേന യജിതബ്ബസ്സ സത്രയാഗസ്സേതം അധിവചനം. വാജമേത്ഥ പിവന്തീതി **വാജപേയ്യോ**. ഏകേന പരിയഞ്ഞേന സത്തരസഹി പസൂഹി യജിതബ്ബസ്സ ബേലുവയൂപസ്സ സത്തരസകദക്ഖിണസ്സ യഞ്ഞസ്സേതം അധിവചനം. നത്ഥി ഏത്ഥ അഗ്ഗളാതി **നിരഗ്ഗളോ,** നവഹി പരിയഞ്ഞേഹി യജിതബ്ബസ്സ സദ്ധിം ഭൂമിയാ ച പുരിസേഹി ച അസ്സമേധേ വുത്തവിഭവദക്ഖിണസ്സ സബ്ബമേധപരിയായനാമസ്സ അസ്സമേധവികപ്പസ്സേതം അധിവചനം. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൨൦൭-൮. ഇദാനി യം വുത്തം "ബ്രാഹ്മണാനമദാ ധന"ന്തി, തം ദസ്സേന്തോ **"ഗാവോ സയനഞ്ചാ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. സോ ഹി രാജാ "ദീഘരത്തം ലൂഖാഹാരേന കിലന്താ പഞ്ച ഗോരസേ പരിഭുഞ്ജന്തൂ"തി നേസം സപുങ്ഗവാനി ഗോയൂഥാനേവ അദാസി, തഥാ "ദീഘരത്തം ഥണ്ഡിലസായിതായ ഥൂലസാടകനിവാസനേന ഏകസേയ്യായ പാദചാരേന രുക്ഖമൂലാദിവാസേന ച കിലന്താ ഗോനകാദിഅത്ഥതവരസയനാദീസു സുഖം അനുഭോന്തൂ"തി നേസം മഹഗ്ഘാനി സയനാദീനി ച അദാസി. ഏവമേതം നാനപ്പകാരകം അഞ്ഞഞ്ച ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിധനം അദാസി. തേനാഹ ഭഗവാ - "ഗാവോ സയനഞ്ച വത്ഥഞ്ച...പേ°... ബ്രാഹ്മണാനമദാ ധന"ന്തി.

൨൦൯-൧൦. ഏവം തസ്സ രഞ്ഞോ സന്തികാ **തേ ച തത്ഥ...പേ°... പുന മുപാഗമും**. കിം വുത്തം ഹോതി? തസ്സ രഞ്ഞോ സന്തികാ **തേ** ബ്രാഹ്മണാ തേസു യാഗേസു **ധനം** ലഭിത്വാ ദീഘരത്തം ദിവസേ ദിവസേ ഏവമേവ ഘാസച്ഛാദനം പരിയേസിത്വാ നാനപ്പകാരകം വത്ഥുകാമ **സന്നിധിം സമരോചയും**. തതോ **തേസം ഇച്ഛാവതിണ്ണാനം** ഖീരാദിപഞ്ചഗോരസസ്സാദവസേന രസതണ്ഹായ ഓതിണ്ണചിത്താനം "ഖീരാദീനിപി താവ ഗുന്നം സാദൂനി, അദ്ധാ ഇമാസം മംസം സാദുതരം ഭവിസ്സതീ"തി ഏവം മംസം പടിച്ച **ഭിയ്യോ തണ്ഹാ പവഡ്ഢഥ**. തതോ ചിന്തേസും - "സചേ മയം മാരേത്വാ ഖാദിസ്സാമ, ഗാരയ്ഹാ ഭവിസ്സാമ, യംനൂന മന്തേ ഗന്ഥേയ്യാമാ"തി. അഥ പുനപി വേദം ഭിന്ദിത്വാ തദനുരൂപേ **തേ തത്ഥ മന്തേ ഗന്ഥേത്വാ** തേ ബ്രാഹ്മണാ തന്നിമിത്തം കൂടമന്തേ ഗന്ഥേത്വാ ഓക്കാകരാജാനം പുന ഉപാഗമിംസു. ഇമമത്ഥം ഭാസമാനാ **"യഥാ ആപോ ച...പേ°... ബഹു തേ ധന"**ന്തി.

കിം വുത്തം ഹോതി? അമ്ഹാകം, മഹാരാജ, മന്തേസു ഏതദാഗതം **യഥാ ആപോ** ഹത്ഥധോവനാദിസബ്ബകിച്ചേസു പാണീനം ഉപയോഗം ഗച്ഛതി, നത്ഥി തേസം തതോനിദാനം പാപം. കസ്മാ? യസ്മാ **പരിക്ഖാരോ സോ ഹി പാണിനം,** ഉപകരണത്ഥായ ഉപ്പന്നോതി അധിപ്പായോ. യഥാ ചായം മഹാപഥവീ ഗമനട്ഠാനാദിസബ്ബകിച്ചേസു കഹാപണസങ്ഖാതം **ഹിരഞ്ഞം** സുവണ്ണരജതാദിഭേദം **ധനം,** യവഗോധൂമാദിഭേദം **ധാനിയഞ്ച,** സംവോഹാരാദിസബ്ബകിച്ചേസു ഉപയോഗം ഗച്ഛതി, **ഏവം ഗാവോ മനുസ്സാനം** സബ്ബകിച്ചേസു ഉപയോഗഗമനത്ഥായ ഉപ്പന്നാ. തസ്മാ ഏതാ ഹനിത്വാ നാനപ്പകാരകേ യാഗേ **യജസ്സു ബഹു തേ വിത്തം, യജസ്സു ബഹു തേ ധന**ന്തി.

൨൧൧-൧൨. ഏവം പുരിമനയേനേവ **തതോ ച രാജാ...പേ°... അഘാതയി,** യം തതോ പുബ്ബേ കഞ്ചി സത്തം **ന പാദാ...പേ°... ഘാതയി**. തദാ കിര ബ്രാഹ്മണാ യഞ്ഞാവാടം ഗാവീനം പൂരേത്വാ മങ്ഗലഉസഭം ബന്ധിത്വാ രഞ്ഞോ മൂലം നേത്വാ "മഹാരാജ, ഗോമേധയഞ്ഞം യജസ്സു, ഏവം തേ ബ്രഹ്മലോകസ്സ മഗ്ഗോ വിസുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ആഹംസു. രാജാ കതമങ്ഗലകിച്ചോ ഖഗ്ഗം ഗഹേത്വാ പുങ്ഗവേന സഹ അനേകസതസഹസ്സാ ഗാവോ മാരേസി. ബ്രാഹ്മണാ യഞ്ഞാവാടേ മംസാനി ഛിന്ദിത്വാ ഖാദിംസു, പീതകോദാതരത്തകമ്ബലേ ച പാരുപിത്വാ മാരേസും. തദുപാദായ കിര ഗാവോ പാരുതേ ദിസ്വാ ഉബ്ബിജ്ജന്തി. തേനാഹ ഭഗവാ - "ന പാദാ...പേ°... ഘാതയീ"തി.

൨൧൩. **തതോ ദേവാ**തി ഏവം തസ്മിം രാജിനി ഗാവിയോ ഘാതേതുമാരദ്ധേ അഥ തദനന്തരമേവ തം ഗോഘാതകം ദിസ്വാ ഏതേ ചാതുമഹാരാജികാദയോ **ദേവാ** ച, **പിതരോ**തി ബ്രാഹ്മണേസു ലദ്ധവോഹാരാ ബ്രഹ്മാനോ ച, സക്കോ **ദേവാനമിന്ദോ** ച,

പബ്ബതപാദനിവാസിനോ ദാനവയക്ഖസഞ്ഞിതാ **അസുരരക്ഖസാ ച "അധമ്മോ അധമ്മോ"**തി ഏവം വാചം നിച്ഛാരേന്താ "ധി മനുസ്സാ, ധി മനുസ്സാ"തി ച വദന്താ **പക്കന്ദും**. ഏവം ഭൂമിതോ പഭുതി സോ സദ്ദോ മുഹുത്തേന യാവ ബ്രഹ്മലോകാ അഗമാസി, ഏകധിക്കാരപരിപുണ്ണോ ലോകോ അഹോസി. കിം കാരണം? **യം സത്ഥം നിപതീ ഗവേ,** യസ്മാ ഗാവിമ്ഹി സത്ഥം നിപതീതി വുത്തം ഹോതി.

൩൧൧. ന കേവലഞ്ച ദേവാദയോ പക്കന്ദും, അയമഞ്ഞോപി ലോകേ അനത്ഥോ ഉദപാദി - യേ ഹി തേ **തയോ രോഗാ പുരേ ആസും, ഇച്ഛാ അനസനം ജരാ,** കിഞ്ചി കിഞ്ചിദേവ പത്ഥനതണ്ഹാ ച ഖുദാ ച പരിപാകജരാ ചാതി വുത്തം ഹോതി. തേ **പസൂനഞ്ച സമാരമ്ഭാ, അട്ഠാനവുതിമാഗമും,** ചക്ഖുരോഗാദിനാ ഭേദേന അട്ഠനവുതിഭാവം പാപുണിംസൂതി അത്ഥോ.

൩൧൨. ഇദാനി ഭഗവാ തം പസുസമാരമ്ഭം നിന്ദന്തോ ആഹ **"ഏസോ അധമ്മോ"**തി. തസ്സത്ഥോ **ഏസോ** പസുസമാരമ്ഭസങ്ഖാതോ കായദണ്ഡാദീനം തിണ്ണം **ദണ്ഡാനം** അഞ്ഞതരദണ്ഡഭൂതോ ധമ്മതോ അപേതത്താ **അധമ്മോ ഓക്കന്തോ അഹു,** പവത്തോ ആസി, സോ ച ഖോ തതോ പഭുതി പവത്തത്താ **പുരാണോ,** യസ്സ ഓക്കമനതോ പഭുതി കേനചി പാദാദിനാ അഹിംസനതോ **അദൂസികായോ** ഗാവോ **ഹഞ്ഞന്തി**. യാ ഘാതേന്താ **ധമ്മാ ധംസന്തി** ചവന്തി പരിഹായന്തി **യാജകാ** യഞ്ഞയാജിനോ ജനാതി.

൩൧൩. **ഏവമേസോ അണുധമ്മോ**തി ഏവം ഏസോ ലാമകധമ്മോ ഹീനധമ്മോ, അധമ്മോതി വുത്തം ഹോതി. യസ്മാ വാ ഏത്ഥ ദാനധമ്മോപി അപ്പകോ അത്ഥി , തസ്മാ തം സന്ധായാഹ "അണുധമ്മോ"തി. **പോരാണോ**തി താവ ചിരകാലതോ പഭുതി പവത്തത്താ പോരാണോ. വിഞ്ഞൂഹി പന ഗരഹിതത്താ **വിഞ്ഞൂഗരഹിതോ**തി വേദിതബ്ബോ. യസ്മാ ച വിഞ്ഞുഗരഹിതോ, തസ്മാ **യത്ഥ ഏദിസകം പസ്സതി, യാജകം ഗരഹതീ ജനോ**. കഥം? "അബ്ബുദം ബ്രാഹ്മണേഹി ഉപ്പാദിതം, ഗാവോ വധിത്വാ മംസം ഖാദന്തീ"തി ഏവമാദീനി വത്വാതി അയമേത്ഥ അനുസ്സവോ.

൩൧൪. **ഏവം ധമ്മേ വിയാപന്നേ**തി ഏവം പോരാണേ ബ്രാഹ്മണധമ്മേ നട്ഠേ. "വിയാവത്തേ"തിപി പാഠോ, വിപരിവത്തിത്വാ അഞ്ഞഥാ ഭൂതേതി അത്ഥോ. **വിഭിന്നാ സുദ്ദവേസ്സികാ**തി പുബ്ബേ സമഗ്ഗാ വിഹരന്താ സുദ്ദാ ച വേസ്സാ ച തേ വിഭിന്നാ. **പുഥൂ വിഭിന്നാ ഖത്തിയാ**തി ഖത്തിയാപി ബഹൂ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭിന്നാ. **പതിം ഭരിയാവമഞ്ഞഥാ**തി ഭരിയാ ച ഘരാവാസത്ഥം ഇസ്സരിയബലേ ഠപിതാ പുത്തബലാദീഹി ഉപേതാ ഹുത്വാ പതിം അവമഞ്ഞഥ, പരിഭവി അവമഞ്ഞി ന സക്കച്ചം ഉപട്ഠാസി.

൩൧൫. ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞം വിഭിന്നാ സമാനാ **ഖത്തിയാ ബ്രഹ്മബന്ധൂ ച...പേ॰... കാമാനം വസമന്വഗുന്തി**. ഖത്തിയാ ച ബ്രാഹ്മണാ ച യേ ചഞ്ഞേ വേസ്സസുദ്ദാ യഥാ സങ്കരം നാപജ്ജന്തി, ഏവം അത്തനോ അത്തനോ ഗോത്തേന രക്ഖിതത്താ **ഗോത്തരക്ഖിതാ**. തേ സബ്ബേപി തം **ജാതിവാദം നിരംകത്വാ,** "അഹം ഖത്തിയോ, അഹം ബ്രാഹ്മണോ"തി ഏതം സബ്ബമ്പി നാസേത്വാ പഞ്ചകാമഗുണസങ്ഖാതാനം **കാമാനം വസം അന്വഗും** ആസത്തം പാപുണിംസു, കാമഹേതു ന കിഞ്ചി അകത്തബ്ബം നാകംസൂതി വുത്തം ഹോതി.

ഏവമേത്ഥ ഭഗവാ "ഇസയോ പുബ്ബകാ"തിആദീഹി നവഹി ഗാഥാഹി പോരാണാനം ബ്രാഹ്മണാനം വണ്ണം ഭാസിത്വാ "യോ നേസം പരമോ"തി ഗാഥായ ബ്രഹ്മസമം, "തസ്സ വത്തമനുസിക്ഖന്താ"തി ഗാഥായ ദേവസമം, "തണ്ഡുലം സയന"ന്തിആദികാഹി ചതൂഹി ഗാഥാഹി മരിയാദം, "തേസം ആസി വിപല്ലാസോ"തിആദീഹി സത്തരസഹി ഗാഥാഹി സമ്ഭിന്നമരിയാദം, തസ്സ വിപ്പടിപത്തിയാ ദേവാദീനം പക്കന്ദനാദിദീപനത്ഥഞ്ച ദസ്സേത്വാ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ബ്രാഹ്മണചണ്ഡാലോ പന ഇധ അവുത്തോയേവ. കസ്മാ? യസ്മാ വിപത്തിയാ അകാരണം. ബ്രാഹ്മണധമ്മസമ്പത്തിയാ ഹി ബ്രഹ്മസമദേവസമമരിയാദാ കാരണം ഹോന്തി, വിപത്തിയാ സമ്ഭിന്നമരിയാദോ. അയം പന ദോണസുത്തേ (അ॰ നി॰ ൫.൧൯൨) വുത്തപ്പകാരോ ബ്രാഹ്മണചണ്ഡാലോ ബ്രാഹ്മണധമ്മവിപത്തിയാപി അകാരണം. കസ്മാ? വിപന്നേ ധമ്മേ ഉപ്പന്നത്താ. തസ്മാ തം അദസ്സേത്വാവ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ഏതരഹി പന സോപി ബ്രാഹ്മണചണ്ഡാലോ ദുല്ലഭോ. ഏവമയം ബ്രാഹ്മണാനം ധമ്മോ

വിനട്ഠോ. തേനേവാഹ ദോണോ ബ്രാഹ്മണോ - "ഏവം സന്തേ മയം, ഭോ ഗോതമ, ബ്രാഹ്മണചണ്ഡാലമ്പി ന പൂരേമാ"തി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ബ്രാഹ്മണധമ്മികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ധമ്മസുത്ത-(നാവാസുത്ത)-വണ്ണനാ

൩൨൨. **യസ്മാ ഹി ധമ്മ**ന്തി ധമ്മസുത്തം, "നാവാസുത്ത"ന്തിപി വുച്ചതി. കാ ഉപ്പത്തി? ഇദം സുത്തം ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തത്ഥേരം ആരബ്ഭ വുത്തം. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന ദ്വിന്നം അഗ്ഗസാവകാനം ഉപ്പത്തിതോ പഭുതി വേദിതബ്ബോ. സേയ്യഥിദം - അനുപ്പന്നേ കിര ഭഗവതി ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം കപ്പസതസഹസ്സഞ്ച പാരമിയോ പൂരേത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്താ. തേസം പഠമോ ചവിത്വാ രാജഗഹസ്സ അവിദൂരേ ഉപതിസ്സഗാമോ നാമ ബ്രാഹ്മണാനം ഭോഗഗാമോ അത്ഥി, തത്ഥ സട്ഠിഅധികപഞ്ചകോടിസതധനവിഭവസ്സ ഗാമസാമിനോ ബ്രാഹ്മണസ്സ രൂപസാരീ നാമ ബ്രാഹ്മണീ, തസ്സാ കുച്ഛിയം പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. ദുതിയോ തസ്സേവാവിദൂരേ കോലിതഗാമോ നാമ ബ്രാഹ്മണാനം ഭോഗഗാമോ അത്ഥി. തത്ഥ തഥാരൂപവിഭവസ്സേവ ഗാമസാമിനോ ബ്രാഹ്മണസ്സ മോഗ്ഗല്ലാനീ നാമ ബ്രാഹ്മണീ, തസ്സാ കുച്ഛിയം തം ദിവസമേവ പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. ഏവം തേസം ഏകദിവസമേവ പടിസന്ധിഗ്ഗഹണഞ്ച ഗബ്ഭവുട്ഠാനഞ്ച അഹോസി. ഏകദിവസേയേവ ച നേസം ഏകസ്സ ഉപതിസ്സഗാമേ ജാതത്താ **ഉപതിസ്സോ,** ഏകസ്സ കോലിതഗാമേ ജാതത്താ **കോലിതോ**തി നാമമകംസു.

തേ സഹപംസും കീളന്താ സഹായകാ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിം പാപുണിംസു, ഏകമേകസ്സ ച പഞ്ചപഞ്ചമാണവകസതാനി പരിവാരാ അഹേസും. തേ ഉയ്യാനം വാ നദീതിത്ഥം വാ ഗച്ഛന്താ സപരിവാരായേവ ഗച്ഛന്തി. ഏകോ പഞ്ചഹി സുവണ്ണസിവികാസതേഹി, ദുതിയോ പഞ്ചഹി ആജഞ്ഞരഥസതേഹി. തദാ ച രാജഗഹേ കാലാനുകാലം ഗിരഗ്ഗസമജ്ജോ നാമ ഹോതി. സായന്ഹസമയേ നഗരവേമജ്ഝേ യത്ഥ സകലഅങ്ഗമഗധവാസിനോ അഭിഞ്ഞാതാ ഖത്തിയകുമാരാദയോ സന്നിപതിത്വാ സുപഞ്ഞത്തേസു മഞ്ചപീഠാദീസു നിസിന്നാ സമജ്ജവിഭൂതിം പസ്സന്തി. അഥ തേ സഹായകാ തേന പരിവാരേന സദ്ധിം തത്ഥ ഗന്ത്വാ പഞ്ഞത്താസനേസു നിസീദിംസു. തതോ ഉപതിസ്സോ സമജ്ജവിഭൂതിം പസ്സന്തോ മഹാജനകായം സന്നിപതിതം ദിസ്വാ "ഏത്തകോ ജനകായോ വസ്സസതം അപ്പത്വാവ മരിസ്സതീ"തി ചിന്തേസി. തസ്സ മരണം ആഗന്ത്വാ നലാടന്തേ പതിട്ഠിതം വിയ അഹോസി, തഥാ കോലിതസ്സ. തേസം അനേകപ്പകാരേസു നടേസു നച്ചന്തേസു ദസ്സനമത്തേപി ചിത്തം ന നമി, അഞ്ഞദത്ഥു സംവേഗോയേവ ഉദപാദി.

അഥ വുട്ഠിതേ സമജ്ജേ പക്കന്തായ പരിസായ സകപരിവാരേന പക്കന്തേസു തേസു സഹായേസു കോലിതോ ഉപതിസ്സം പുച്ഛി - "കിം, സമ്മ, നാടകാദിദസ്സനേന തവ പമോദനമത്തമ്പി നാഹോസീ"തി? സോ തസ്സ തം പവത്തിം ആരോചേത്വാ തമ്പി തഥേവ പടിപുച്ഛി. സോപി തസ്സ അത്തനോ പവത്തിം ആരോചേത്വാ "ഏഹി, സമ്മ, പബ്ബജിത്വാ അമതം ഗവേസാമാ"തി ആഹ. "സാധു സമ്മാ"തി ഉപതിസ്സോ തം സമ്പടിച്ഛി. തതോ ദ്വേപി ജനാ തം സമ്പത്തിം ഛഡ്ഡേത്വാ പുനദേവ രാജഗഹമനുപ്പത്താ. തേന ച സമയേന രാജഗഹേ സഞ്ചയോ നാമ പരിബ്ബാജകോ പടിവസതി. തേ തസ്സ സന്തികേ പഞ്ചഹി മാണവകസതേഹി സദ്ധിം പബ്ബജിത്വാ കതിപാഹേനേവ തയോ വേദേ സബ്ബഞ്ച പരിബ്ബാജകസമയം ഉഗ്ഗഹേസും. തേ തേസം സത്ഥാനം ആദിമജ്ഝപരിയോസാനം ഉപപരിക്ഖന്താ പരിയോസാനം അദിസ്വാ ആചരിയം പുച്ഛിംസു - "ഇമേസം സത്ഥാനം ആദിമജ്ഝം ദിസ്സതി, പരിയോസാനം പന ന ദിസ്സതി 'ഇദം നാമ ഇമേഹി സത്ഥേഹി പാപുണേയ്യാതി, യതോ ഉത്തരി പാപുണിതബ്ബം നത്ഥീ'"തി. സോപി ആഹ - "അഹമ്പി തേസം തഥാവിധം പരിയോസാനം ന പസ്സാമീ"തി. തേ ആഹംസു - "തേന ഹി മയം ഇമേസം പരിയോസാനം ഗവേസാമാ"തി. തേ ആചരിയോ "യഥാസുഖം ഗവേസഥാ"തി ആഹ. ഏവം തേ തേന അനുഞ്ഞാതാ അമതം ഗവേസമാനാ ആഹിണ്ഡന്താ ജമ്ബുദീപേ പാകടാ അഹേസും. തേഹി ഖത്തിയപണ്ഡിതാദയോ പഞ്ഹം പുട്ഠാ ഉത്തരുത്തരിം ന

സമ്പായന്തി. “ഉപതിസ്സോ കോലിതോ”തി വുത്തേ പന “കേ ഏതേ, ന ഖോ മയം ജാനാമാ”തി ഭണന്താ നത്ഥി, ഏവം വിസ്സുതാ അഹേസും.

ഏവം തേസു അമതപരിയേസനം ചരമാനേസു അമ്ഹാകം ഭഗവാ ലോകേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹമനുപ്പത്തോ. തേ ച പരിബ്ബാജകാ സകലജമ്ബുദീപം ചരിത്വാ തിട്ഠതു അമതം, അന്തമസോ പരിയോസാനപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനമത്തമ്പി അലഭന്താ പുനദേവ രാജഗഹം അഗമംസു. അഥ ഖോ ആയസ്മാ അസ്സജി പുബ്ബണ്ഹസമയം നിവാസേത്വാതി യാവ തേസം പബ്ബജ്ജാ, താവ സബ്ബം പബ്ബജ്ജാക്ഖന്ധകേ (മഹാവ॰ ൬൩) ആഗതനയേനേവ വിത്ഥാരതോ ദട്ഠബ്ബം.

ഏവം പബ്ബജിതേസു തേസു ദ്വീസു സഹായകേസു ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ അഡ്ഢമാസേന സാവകപാരമീഞാണം സച്ഛാകാസി. സോ യദാ അസ്സജിത്ഥേരേന സദ്ധിം ഏകവിഹാരേ വസതി, തദാ ഭഗവതോ ഉപട്ഠാനം ഗന്ത്വാ അനന്തരം ഥേരസ്സ ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛതി “പുബ്ബാചരിയോ മേ അയമായസ്മാ, ഏതമഹം നിസ്സായ ഭഗവതോ സാസനം അഞ്ഞാസി”ന്തി ഗാരവേന. യദാ പന അസ്സജിത്ഥേരേന സദ്ധിം ഏകവിഹാരേ ന വസതി, തദാ യസ്സം ദിസായം ഥേരോ വസതി, തം ദിസം ഓലോകേത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗയ്ഹ നമസ്സതി. തം ദിസ്വാ കേചി ഭിക്ഖൂ കഥം സമുട്ഠാപേസും - “സാരിപുത്തോ അഗ്ഗസാവകോ ഹുത്വാ ദിസം നമസ്സതി, അജ്ജാപി മഞ്ഞേ ബ്രാഹ്മണദിട്ഠി അപ്പഹീനാ”തി. അഥ ഭഗവാ ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ തം കഥാസല്ലാപം സുത്വാ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നംയേവ അത്താനം ദസ്സേന്തോ ഭിക്ഖൂ ആമന്തേസി - “കായ നുത്ഥ, ഭിക്ഖവേ, ഏതരഹി കഥായ സന്നിസിന്നാ”തി ? തേ തം പവത്തിം ആചിക്ഖിംസു. തതോ ഭഗവാ “ന, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ ദിസം നമസ്സതി, യം നിസ്സായ സാസനം അഞ്ഞാസി, തം അത്തനോ ആചരിയം വന്ദതി നമസ്സതി സമ്മാനേതി, ആചരിയപൂജകോ, ഭിക്ഖവേ, സാരിപുത്തോ”തി വത്വാ തത്ഥ സന്നിപതിതാനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **യസ്മാ ഹി ധമ്മം പുരിസോ വിജഞ്ഞാ**തി യതോ പുഗ്ഗലാ പിടകത്തയപ്പഭേദം പരിയത്തിധമ്മം വാ, പരിയത്തിം സുത്വാ അധിഗന്തബ്ബം നവലോകുത്തരപ്പഭേദം പടിവേധധമ്മം വാ പുരിസോ വിജഞ്ഞാ ജാനേയ്യ വേദേയ്യ. “യസ്സാ”തിപി പാഠോ, സോ ഏവമത്ഥോ. **ഇന്ദംവ നം ദേവതാ പൂജയേയ്യാ**തി യഥാ സക്കം ദേവാനമിന്ദം ദ്വീസു ദേവലോകേസു ദേവതാ പൂജേന്തി, ഏവം സോ പുഗ്ഗലോ തം പുഗ്ഗലം കാലസ്സേവ വുട്ഠായ ഉപാഹനഓമുഞ്ചനാദിം സബ്ബം വത്തപടിവത്തം കരോന്തോ പൂജേയ്യ സക്കരേയ്യ ഗരുകരേയ്യ. കിം കാരണം? **സോ പൂജിതോ…പേ॰… പാതുകരോതി ധമ്മം,** സോ ആചരിയോ ഏവം പൂജിതോ തസ്മിം അന്തേവാസിമ്ഹി പസന്നചിത്തോ പരിയത്തിപടിവേധവസേന ബഹുസ്സുതോ ദേസനാവസേനേവ പരിയത്തിധമ്മഞ്ച, ദേസനം സുത്വാ യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിയാ അധിഗന്തബ്ബം പടിവേധധമ്മഞ്ച പാതുകരോതി ദേസേതി, ദേസനായ വാ പരിയത്തിധമ്മം, ഉപമാവസേന അത്തനാ അധിഗതപടിവേധധമ്മം പാതുകരോതി.

൩൨൭. **തദട്ഠികത്വാന നിസമ്മ ധീരോ**തി ഏവം പസന്നേന ആചരിയേന പാതുകതം ധമ്മം അട്ഠികത്വാന സുണിത്വാ ഉപധാരണസമത്ഥതായ ധീരോ പുരിസോ. **ധമ്മാനുധമ്മം പടിപജ്ജമാനോ**തി ലോകുത്തരധമ്മസ്സ അനുലോമത്താ അനുധമ്മഭൂതം വിപസ്സനം ഭാവയമാനോ. **വിഞ്ഞൂ വിഭാവീ നിപുണോ ച ഹോതീ**തി വിഞ്ഞുതാസങ്ഖാതായ പഞ്ഞായ അധിഗമേന വിഞ്ഞൂ, വിഭാവേത്വാ പരേസമ്പി പാകടം കത്വാ ഞാപനസമത്ഥതായ വിഭാവീ, പരമസുഖുമത്ഥപടിവേധതായ നിപുണോ ച ഹോതി. **യോ താദിസം ഭജതി അപ്പമത്തോ**തി യോ താദിസം പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരം ബഹുസ്സുതം അപ്പമത്തോ തപ്പസാദനപരോ ഹുത്വാ ഭജതി.

൩൨൮. ഏവം പണ്ഡിതാചരിയസേവനം പസംസിത്വാ ഇദാനി ബാലാചരിയസേവനം നിന്ദന്തോ **“ഖുദ്ദഞ്ച ബാല”**ന്തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഖുദ്ദ**ന്തി ഖുദ്ദേന കായകമ്മാദിനാ സമന്നാഗതം, പഞ്ഞാഭാവതോ ബാലം. **അനാഗതത്ഥ**ന്തി അനധിഗതപരിയത്തിപടിവേധത്ഥം. **ഉസൂയക**ന്തി ഇസ്സാമനകതായ അന്തേവാസികസ്സ വുഡ്ഢിം അസഹമാനം. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ പദതോ. അധിപ്പായതോ പന യോ ബഹുചീവരാദിലാഭീ ആചരിയോ

അന്തേവാസികാനം ചീവരാദീനി ന സക്കോതി ദാതും, ധമ്മദാനേ പന അനിച്ചദുക്ഖാനത്തവചനമത്തമ്പി ന സക്കോതി. ഏതേഹി ഖുദ്ദതാദിധമ്മേഹി സമന്നാഗതത്താ തം ഖുദ്ദം ബാലം അനാഗതത്ഥം ഉസൂയകം ആചരിയം ഉപസേവമാനോ "പൂതിമച്ഛം കുസഗ്ഗേനാ"തി (ഇതിവു॰ ൭൬; ജാ॰ ൧.൧൫.൧൮൩) വുത്തനയേന സയമ്പി ബാലോ ഹോതി. തസ്മാ ഇധ സാസനേ കിഞ്ചി അപ്പമത്തകമ്പി പരിയത്തിധമ്മം പടിവേധധമ്മം വാ അവിഭാവയിത്വാ ച അവിജാനിത്വാ ച യസ്സ ധമ്മേസു കങ്ഖാ, തം അതരിത്വാ മരണം ഉപേതീതി ഏവമസ്സ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൩൨൨-൩. ഇദാനി തസ്സേവത്ഥസ്സ പാകടകരണത്ഥം **"യഥാ നരോ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ആപഗ**ന്തി നദിം. **മഹോദക**ന്തി ബഹുഉദകം. **സലില**ന്തി ഇതോ ചിതോ ച ഗതം, വിത്ഥിണ്ണന്തി വുത്തം ഹോതി. "സരിത"ന്തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ. **സീഘസോത**ന്തി ഹാരഹാരികം, വേഗവതിന്തി വുത്തം ഹോതി. **കിം സോ**തി ഏത്ഥ "സോ വുയ്ഹമാനോ"തി ഇമിനാ ച സോകാരേന തസ്സ നരസ്സ നിദ്ദിട്ഠത്താ നിപാതമത്തോ സോകാരോ. കിം സൂതി വുത്തം ഹോതി യഥാ "ന ഭവിസ്സാമി നാമ സോ, വിനസ്സിസ്സാമി നാമ സോ"തി. **ധമ്മ**ന്തി പുബ്ബേ വുത്തം ദുവിധമേവ. **അനിസാമയത്ഥ**ന്തി അനിസാമേത്വാ അത്ഥം. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ പദതോ.

അധിപ്പായതോ പന യഥാ യോ കോചിദേവ നരോ വുത്തപ്പകാരം നദിം ഓതരിത്വാ തായ നദിയാ വുയ്ഹമാനോ അനുസോതഗാമീ സോതമേവ അനുഗച്ഛന്തോ പരേ പാരത്ഥികേ കിം സക്ഖതി പാരം നേതും. "സക്കതീ"തിപി പാഠോ. തഥേവ ദുവിധമ്പി ധമ്മം അത്തനോ പഞ്ഞായ അവിഭാവയിത്വാ ബഹുസ്സുതാനഞ്ച സന്തികേ അത്ഥം അനിസാമേത്വാ സയം അവിഭാവിതത്താ അജാനന്തോ അനിസാമിതത്താ ച അവിതിണ്ണകങ്ഖോ പരേ കിം സക്ഖതി നിജ്ഝാപേതും പേക്ഖാപേതുന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. "സോ വത, ചുന്ദ, അത്തനാ പലിപപലിപന്നോ"തിആദികഞ്ചേത്ഥ (മ॰ നി॰ ൧.൮൭) സുത്തപദം അനുസ്സരിതബ്ബം.

൩൨൪-൫. ഏവം ബാലസേവനായ ബാലസ്സ പരം നിജ്ഝാപേതും അസമത്ഥതായ പാകടകരണത്ഥം ഉപമം വത്വാ ഇദാനി "യോ താദിസം ഭജതി അപ്പമത്തോ"തി ഏത്ഥ വുത്തസ്സ പണ്ഡിതസ്സ പരേ നിജ്ഝാപേതും സമത്ഥതായ പാകടകരണത്ഥം **"യഥാപി നാവ"**ന്തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ഫിയേനാ**തി ദബ്ബിപദരേന. **രിത്തേനാ**തി വേളുദണ്ഡേന. **തത്ഥാ**തി തസ്സം നാവായം. **തത്രൂപയഞ്ഞൂ**തി തസ്സാ നാവായ ആഹരണപടിഹരണാദിഉപായജാനനേന മഗ്ഗപടിപാദനേന ഉപായഞ്ഞൂ. സിക്ഖിതസിക്ഖതായ സുകുസലഹത്ഥതായ ച **കുസലോ**. ഉപ്പന്നുപദ്ദവപടികാരസമത്ഥതായ **മുതീമാ**. **വേദഗൂ**തി വേദസങ്ഖാതേഹി ചതൂഹി മഗ്ഗഞാണേഹി ഗതോ. **ഭാവിതത്തോ**തി തായേവ മഗ്ഗഭാവനായ ഭാവിതചിത്തോ. **ബഹുസ്സുതോ**തി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ. **അവേധധമ്മോ**തി അട്ഠഹി ലോകധമ്മേഹി അകമ്പനിയസഭാവോ. **സോതാവധാനൂപനിസൂപപന്നേ**തി സോതഓദഹനേന ച മഗ്ഗഫലാനം ഉപനിസ്സയേന ച ഉപപന്നേ. സേസം ഉത്താനപദത്ഥമേവ. അധിപ്പായയോജനാപി സക്കാ പുരിമനയേനേവ ജാനിതുന്തി ന വിത്ഥാരിതാ.

൩൨൬. ഏവം പണ്ഡിതസ്സ പരേ നിജ്ഝാപേതും സമത്ഥഭാവപാകടകരണത്ഥം ഉപമം വത്വാ തസ്സാ പണ്ഡിതസേവനായ നിയോജേന്തോ **"തസ്മാ ഹവേ"**തി ഇമം അവസാനഗാഥമാഹ. തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ - യസ്മാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാ പണ്ഡിതസേവനേന വിസേസം പാപുണന്തി, **തസ്മാ ഹവേ സപ്പുരിസം ഭജേഥ**. കീദിസം സപ്പുരിസം ഭജേഥ? **മേധാവിനഞ്ചേവ ബഹുസ്സുതഞ്ച,** പഞ്ഞാസമ്പത്തിയാ ച മേധാവിനം വുത്തപ്പകാരസുതദ്വയേന ച ബഹുസ്സുതം. താദിസഞ്ഹി ഭജമാനോ തേന ഭാസിതസ്സ ധമ്മസ്സ **അഞ്ഞായ അത്ഥം** ഏവം ഞത്വാ ച യഥാനുസിട്ഠം **പടിപജ്ജമാനോ** തായ പടിപത്തിയാ പടിവേധവസേന **വിഞ്ഞാതധമ്മോ** സോ മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനപ്പഭേദം ലോകുത്തര**സുഖം ലഭേഥ** അധിഗച്ഛേയ്യ പാപുണേയ്യാതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം സമാപേസീതി.

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ധമ്മസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. കിംസീലസുത്തവണ്ണനാ

൩൨൭. കിംസീലോതി കിംസീലസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ആയസ്മതോ സാരിപുത്തസ്സ ഗിഹിസഹായകോ ഏകോ ഥേരസ്സേവ പിതുനോ വങ്ഗന്തബ്രാഹ്മണസ്സ സഹായസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ പുത്തോ സട്ഠികോടിഅധികം പഞ്ചസതകോടിധനം പരിച്ചജിത്വാ ആയസ്മതോ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ സബ്ബം ബുദ്ധവചനം പരിയാപുണി. തസ്സ ഥേരോ ബഹുസോ ഓവദിത്വാ കമ്മട്ഠാനമദാസി, സോ തേന വിസേസം നാധിഗച്ഛതി. തതോ ഥേരോ ''ബുദ്ധവേനേയ്യോ ഏസോ''തി ഞത്വാ തം ആദായ ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്ത്വാ തം ഭിക്ഖും ആരബ്ഭ പുഗ്ഗലം അനിയമേത്വാ ''കിംസീലോ''തി പുച്ഛി. അഥസ്സ ഭഗവാ തതോ പരം അഭാസി. തത്ഥ **കിംസീലോ**തി കീദിസേന വാരിത്തസീലേന സമന്നാഗതോ, കീദിസപകതികോ വാ. **കിംസമാചാരോ**തി കീദിസേന ചാരിത്തേന യുത്തോ. **കാനി കമ്മാനി ബ്രൂഹയ**ന്തി കാനി കായകമ്മാദീനി വഡ്ഢേന്തോ. **നരോ സമ്മാ നിവിട്ഠസ്സാ**തി അഭിരതോ നരോ സാസനേ സമ്മാ പതിട്ഠിതോ ഭവേയ്യ. **ഉത്തമത്ഥഞ്ച പാപുണേ**തി സബ്ബത്ഥാനം ഉത്തമം അരഹത്തഞ്ച പാപുണേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി.

൩൨൮. തതോ ഭഗവാ ''സാരിപുത്തോ അഡ്ഢമാസൂപസമ്പന്നോ സാവകപാരമിപ്പത്തോ, കസ്മാ ആദികമ്മികപുഥുജ്ജനപഞ്ഹം പുച്ഛതീ''തി ആവജ്ജേന്തോ ''സദ്ധിവിഹാരികം ആരബ്ഭാ''തി ഞത്വാ പുച്ഛായ വുത്തം ചാരിത്തസീലം അവിഭജിത്വാവ തസ്സ സപ്പായവസേന ധമ്മം ദേസേന്തോ **''വുഡ്ഢാപചായീ''**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ പഞ്ഞാവുഡ്ഢോ, ഗുണവുഡ്ഢോ, ജാതിവുഡ്ഢോ, വയോവുഡ്ഢോതി ചത്താരോ വുഡ്ഢാ. ജാതിയാ ഹി ദഹരോപി ബഹുസ്സുതോ ഭിക്ഖു അപ്പസ്സുതമഹല്ലകഭിക്ഖൂനമന്തരേ ബാഹുസച്ചപഞ്ഞായ വുഡ്ഢത്താ **പഞ്ഞാവുഡ്ഢോ**. തസ്സ ഹി സന്തികേ മഹല്ലകഭിക്ഖൂപി ബുദ്ധവചനം പരിയാപുണന്തി, ഓവാദവിനിച്ഛയപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനാനി ച പച്ചാസീസന്തി. തഥാ ദഹരോപി ഭിക്ഖു അധിഗമസമ്പന്നോ **ഗുണവുഡ്ഢോ** നാമ. തസ്സ ഹി ഓവാദേ പതിട്ഠായ മഹല്ലകാപി വിപസ്സനാഗബ്ഭം ഗഹേത്വാ അരഹത്തഫലം പാപുണന്തി. തഥാ ദഹരോപി രാജാ ഖത്തിയോ മുദ്ധാവസിത്തോ ബ്രാഹ്മണോ വാ സേസജനസ്സ വന്ദനാരഹതോ **ജാതിവുഡ്ഢോ** നാമ. സബ്ബോ പന പഠമജാതോ **വയോവുഡ്ഢോ** നാമ. തത്ഥ യസ്മാ പഞ്ഞായ സാരിപുത്തത്ഥേരസ്സ സദിസോ നത്ഥി ഠപേത്വാ ഭഗവന്തം, തഥാ ഗുണേനപി അഡ്ഢമാസേന സബ്ബസാവകപാരമീഞാണസ്സ പടിവിദ്ധത്താ. ജാതിയാപി സോ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ ഉപ്പന്നോ, തസ്മാ തസ്സ ഭിക്ഖുനോ വയേന സമാനോപി സോ ഇമേഹി തീഹി കാരണേഹി വുഡ്ഢോ. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ പഞ്ഞാഗുണേഹി ഏവ വുഡ്ഢഭാവം സന്ധായ ഭഗവാ ആഹ - ''വുഡ്ഢാപചായീ''തി. തസ്മാ താദിസാനം വുഡ്ഢാനം അപചിതികരണേന വുഡ്ഢാപചായീ, തേസമേവ വുഡ്ഢാനം ലാഭാദീസു ഉസൂയവിഗമേന അനുസൂയകോ ച സിയാതി അയമാദിപാദസ്സ അത്ഥോ.

കാലഞ്ഞൂ ചസ്സാതി ഏത്ഥ പന രാഗേ ഉപ്പന്നേ തസ്സ വിനോദനത്ഥായ ഗരൂനം ദസ്സനം ഗച്ഛന്തോപി കാലഞ്ഞൂ, ദോസേ... മോഹേ... കോസജ്ജേ ഉപ്പന്നേ തസ്സ വിനോദനത്ഥായ ഗരൂനം ദസ്സനം ഗച്ഛന്തോപി കാലഞ്ഞൂ, യതോ ഏവം കാലഞ്ഞൂ ച അസ്സ ഗരൂനം ദസ്സനായ. **ധമ്മിം കഥ**ന്തി സമഥവിപസ്സനായുത്തം. **ഏരയിത**ന്തി വുത്തം. **ഖണഞ്ഞൂ**തി തസ്സാ കഥായ ഖണവേദീ, ദുല്ലഭോ വാ അയം ഈദിസായ കഥായ സവനക്ഖണോതി ജാനന്തോ. **സുണേയ്യ സക്കച്ചാ**തി തം കഥം സക്കച്ചം സുണേയ്യ. ന കേവലഞ്ച തമേവ, അഞ്ഞാനിപി ബുദ്ധഗുണാദിപടിസംയുത്താനി സുഭാസിതാനി സക്കച്ചമേവ സുണേയ്യാതി അത്ഥോ.

൩൨൯. ''കാലഞ്ഞൂ ചസ്സ ഗരൂനം ദസ്സനായാ''തി ഏത്ഥ വുത്തനയഞ്ച അത്തനോ ഉപ്പന്നരാഗാദിവിനോദനകാലം ഞത്വാപി ഗരൂനം സന്തികം ഗച്ഛന്തോ **കാലേന ഗച്ഛേ ഗരൂനം സകാസം,** ''അഹം കമ്മട്ഠാനികോ ധുതങ്ഗധരോ ചാ''തി കത്വാ ന ചേതിയവന്ദനബോധിയങ്ഗണഭിക്ഖാചാരമഗ്ഗഅതിമജ്ഝന്ഹികവേലാദീസു യത്ഥ കത്ഥചി ഠിതമാചരിയം ദിസ്വാ പരിപുച്ഛനത്ഥായ ഉപസങ്കമേയ്യ, സകസേനാസനേ പന അത്തനോ

ആസനേ നിസിന്നം വൂപസന്തദരഥം സല്ലക്ഖേത്വാ കമ്മട്ഠാനാദിവിധിപുച്ഛനത്ഥം ഉപസങ്കമേയ്യാതി അത്ഥോ. ഏവം ഉപസങ്കമന്തോപി ച **ഥമ്ഭം നിരംകത്വാ നിവാതവുത്തി** ഥദ്ധഭാവകരം മാനം വിനാസേത്വാ നീചവുത്തി പാദപുഞ്ഛനചോളകഛിന്നവിസാണുസഭഉദ്ധതദാഠസപ്പസദിസോ ഹുത്വാ ഉപസങ്കമേയ്യ. **അഥ** തേന ഗരുനാ വുത്തം **അത്ഥം ധമ്മം...പേ॰... സമാചരേ ച. അത്ഥ**ന്തി ഭാസിതത്ഥം. **ധമ്മ**ന്തി പാളിധമ്മം. **സംയമ**ന്തി സീലം. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി അവസേസസാസനബ്രഹ്മചരിയം. **അനുസ്സരേ ചേവ സമാചരേ ചാ**തി അത്ഥം കഥിതോകാസേ അനുസ്സരേയ്യ, ധമ്മം സംയമം ബ്രഹ്മചരിയം കഥിതോകാസേ അനുസ്സരേയ്യ, അനുസ്സരണമത്തേനേവ ച അതുസ്സന്തോ തം സബ്ബമ്പി സമാചരേ സമാചരേയ്യ സമാദായ വത്തേയ്യ. താസം കഥാനം അത്തനി പവത്തനേ ഉസ്സുക്കം കരേയ്യാതി അത്ഥോ. ഏവം കരോന്തോ ഹി കിച്ചകരോ ഹോതി.

൩൨൭. തതോ പരഞ്ച **ധമ്മാരാമോ ധമ്മരതോ ധമ്മേ ഠിതോ ധമ്മവിനിച്ഛയഞ്ഞൂ** ഭവേയ്യ. സബ്ബപദേസു ചേത്ഥ **ധമ്മോ**തി സമഥവിപസ്സനാ, ആരാമോ രതീതി ഏകോവ അത്ഥോ, ധമ്മേ ആരാമോ അസ്സാതി **ധമ്മാരാമോ**. ധമ്മേ രതോ, ന അഞ്ഞം പിഹേതീതി **ധമ്മരതോ**. **ധമ്മേ ഠിതോ** ധമ്മം വത്തനതോ. ധമ്മവിനിച്ഛയം ജാനാതി ''ഇദം ഉദയഞാണം ഇദം വയഞാണ''ന്തി **ധമ്മവിനിച്ഛയഞ്ഞൂ,** ഏവരൂപോ അസ്സ. അഥ യായം രാജകഥാദിതിരച്ഛാനകഥാ തരുണവിപസ്സകസ്സ ബഹിദ്ധാരൂപാദീസു അഭിനന്ദനുപ്പാദനേന തം സമഥവിപസ്സനാധമ്മം സന്ദൂസേതി, തസ്മാ ''ധമ്മസന്ദോസവാദോ''തി വുച്ചതി, തം **നേവാചരേ ധമ്മസന്ദോസവാദം,** അഞ്ഞദത്ഥു ആവാസഗോചരാദിസപ്പായാനി സേവന്തോ **തച്ഛേഹി നീയേഥ സുഭാസിതേഹി**. സമഥവിപസ്സനാപടിസംയുത്താനേവേത്ഥ തച്ഛാനി, തഥാരൂപേഹി സുഭാസിതേഹി നീയേഥ നീയേയ്യ, കാലം ഖേപേയ്യാതി അത്ഥോ.

൩൨൮. ഇദാനി ''ധമ്മസന്ദോസവാദ''ന്തി ഏത്ഥ അതിസങ്ഖേപേന വുത്തം സമഥവിപസ്സനായുത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉപക്കിലേസം പാകടം കരോന്തോ തദഞ്ഞേനപി ഉപക്കിലേസേന സദ്ധിം **''ഹസ്സം ജപ്പ''**ന്തി ഇമം ഗാഥമാഹ. ഹാസന്തിപി പാഠോ. വിപസ്സകേന ഹി ഭിക്ഖുനാ ഹസനീയസ്മിം വത്ഥുസ്മിം സിതമത്തമേവ കാതബ്ബം, നിരത്ഥകകഥാജപ്പോ ന ഭാസിതബ്ബോ, ഞാതിബ്യസനാദീസു പരിദേവോ ന കാതബ്ബോ, ഖാണുകണ്ടകാദീഹി മനോപദോസോ ന ഉപ്പാദേതബ്ബോ. **മായാകത**ന്തി വുത്താ **മായാ,** തിവിധം **കുഹനം,** പച്ചയേസു **ഗിദ്ധി,** ജാതിആദീഹി **മാനോ,** പച്ചനീകസാതതാസങ്ഖാതോ **സാരമ്ഭോ,** ഫരുസവചനലക്ഖണം **കക്കസം,** രാഗാദയോ **കസാവാ,** അധിമത്തതണ്ഹാലക്ഖണാ **മുച്ഛാ**തി ഇമേ ച ദോസാ സുഖകാമേന അങ്ഗാരകാസു വിയ, സുചികാമേന ഗൂഥഠാനം വിയ, ജീവിതുകാമേന ആസിവിസാദയോ വിയ ച പഹാതബ്ബാ. ഹിത്വാ ച ആരോഗ്യമദാദിവിഗമാ വീതമദേന ചിത്തവിക്ഖേപാഭാവാ ഠിതത്തേന ചരിതബ്ബം. ഏവം പടിപന്നോ ഹി സബ്ബുപക്കിലേസപരിസുദ്ധായ ഭാവനായ ന ചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണാതി. തേനാഹ ഭഗവാ - ''ഹസ്സം ജപ്പം...പേ॰... ഠിതത്തോ''തി.

൩൨൯. ഇദാനി യ്വായം ''ഹസ്സം ജപ്പ''ന്തിആദിനാ നയേന ഉപക്കിലേസോ വുത്തോ, തേന സമന്നാഗതോ ഭിക്ഖു യസ്മാ സാഹസോ ഹോതി അവീമംസകാരീ, രത്തോ രാഗവസേന ദുട്ഠോ ദോസവസേന ഗച്ഛതി, പമത്തോ ച ഹോതി കുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ അസാതച്ചകാരീ, തഥാരൂപസ്സ ച ''സുണേയ്യ സക്കച്ച സുഭാസിതാനീ''തിആദിനാ നയേന വുത്തോ ഓവാദോ നിരത്ഥകോ, തസ്മാ ഇമസ്സ സംകിലേസസ്സ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ സുതാദിവുദ്ധിപടിപക്ഖഭാവം ദസ്സേന്തോ **''വിഞ്ഞാതസാരാനീ''**തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - യാനി ഹേതാനി സമഥവിപസ്സനാപടിസംയുത്താനി **സുഭാസിതാനി,** തേസം വിജാനനം സാരോ. യദി വിഞ്ഞാതാനി സാധു, അഥ സദ്ദമത്തമേവ ഗഹിതം, ന കിഞ്ചി കതം ഹോതി, യേന ഏതാനി സുതമയേന ഞാണേന വിഞ്ഞായന്തി, തം **സുതം,** ഏതഞ്ച സുതമയഞാണം **വിഞ്ഞാതസമാധിസാരം,** തേസു വിഞ്ഞാതേസു ധമ്മേസു യോ സമാധി ചിത്തസ്സാവിക്ഖേപോ തഥത്തായ പടിപത്തി, അയമസ്സ സാരോ. ന ഹി വിജാനനമത്തേനേവ കോചി അത്ഥോ സിജ്ഝതി. യോ പനായം നരോ രാഗാദിവസേന വത്തനതോ **സാഹസോ** , കുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ അസാതച്ചകാരിതായ **പമത്തോ,** സോ സദ്ദമത്തഗ്ഗാഹീയേവ ഹോതി. തേന തസ്സ അത്ഥവിജാനനാഭാവതോ സാ

സുഭാസിതവിജാനനപഞ്ഞാ ച, തഥത്തായ പടിപത്തിയാ അഭാവതോ സുതഞ്ച ന വഡ്ഢതീതി.

൩൩൩. ഏവം പമത്താനം സത്താനം പഞ്ഞാപരിഹാനിം സുതപരിഹാനിഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അപ്പമത്താനം തദുഭയസാരാധിഗമം ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"ധമ്മേ ച യേ…പേ…സാരമജ്ഝഗൂ"**തി. തത്ഥ **അരിയപ്പവേദിതോ ധമ്മോ** നാമ സമഥവിപസ്സനാധമ്മോ. ഏകോപി ഹി ബുദ്ധോ സമഥവിപസ്സനാധമ്മം അദേസേത്വാ പരിനിബ്ബുതോ നാമ നത്ഥി. തസ്മാ ഏതസ്മിം **ധമ്മേ ച യേ അരിയപ്പവേദിതേ രതാ** നിരതാ അപ്പമത്താ സാതച്ചാനുയോഗിനോ, **അനുത്തരാ തേ വചസാ മനസാ കമ്മുനാ ച,** തേ ചതുബ്ബിധേന വചീസുചരിതേന തിവിധേന മനോസുചരിതേന തിവിധേന കായസുചരിതേന ച സമന്നാഗതത്താ വചസാ മനസാ കമ്മുനാ ച അനുത്തരാ, അവസേസസത്തേഹി അസമാ അഗ്ഗാവിസിട്ഠാ. ഏത്താവതാ സദ്ധിം പുബ്ബഭാഗസീലേന അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്തം സീലം ദസ്സേതി. ഏവം പരിസുദ്ധസീലാ **തേ സന്തിസോരച്ചസമാധിസണ്ഠിതാ, സുതസ്സ പഞ്ഞായ ച സാരമജ്ഝഗൂ,** യേ അരിയപ്പവേദിതേ ധമ്മേ രതാ, തേ ന കേവലം വാചാദീഹി അനുത്തരാ ഹോന്തി, അപിച ഖോ പന സന്തിസോരച്ചേ സമാധിമ്ഹി ച സണ്ഠിതാ ഹുത്വാ സുതസ്സ പഞ്ഞായ ച സാരമജ്ഝഗൂ അധിഗതാ ഇച്ചേവ വേദിതബ്ബാ. ആസംസായം ഭൂതവചനം. തത്ഥ **സന്തീ**തി നിബ്ബാനം, **സോരച്ച**ന്തി സുന്ദരേ രതഭാവേന യഥാഭൂതപടിവേധികാ പഞ്ഞാ, സന്തിയാ സോരച്ചന്തി **സന്തിസോരച്ചം,** നിബ്ബാനാരമ്മണായ മഗ്ഗപഞ്ഞായേതം അധിവചനം. **സമാധീ**തി തംസമ്പയുത്തോവ മഗ്ഗസമാധി. **സണ്ഠിതാ**തി തദുഭയേ പതിട്ഠിതാ. സുതപഞ്ഞാനം സാരം നാമ അരഹത്തഫലവിമുത്തി. വിമുത്തിസാരഞ്ഹി ഇദം ബ്രഹ്മചരിയം.

ഏവമേത്ഥ ഭഗവാ ധമ്മേന പുബ്ബഭാഗപടിപദം, "അനുത്തരാ വചസാ"തിആദീഹി സീലക്ഖന്ധം, സന്തിസോരച്ചസമാധീഹി പഞ്ഞാക്ഖന്ധസമാധിക്ഖന്ധേതി തീഹിപി ഇമേഹി ഖന്ധേഹി അപരഭാഗപടിപദഞ്ച ദസ്സേത്വാ സുതപഞ്ഞാസാരേന അകുപ്പവിമുത്തിം ദസ്സേന്തോ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം സമാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച സോ ഭിക്ഖു സോതാപത്തിഫലം പത്വാ പുന ന ചിരസ്സേവ അഗ്ഗഫലേ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ കിംസീലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. ഉട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ

൩൩൪. **ഉട്ഠഹഥാ**തി ഉട്ഠാനസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരന്തോ രത്തിം ജേതവനവിഹാരേ വസിത്വാ പുബ്ബണ്ഹസമയം ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ സാവത്ഥിയം പിണ്ഡായ ചരിത്വാ പാചീനദ്വാരേന നഗരാ നിക്ഖമിത്വാ മിഗാരമാതുപാസാദം അഗമാസി ദിവാവിഹാരത്ഥായ. ആചിണ്ണം കിരേതം ഭഗവതോ രത്തിം ജേതവനവിഹാരേ വസിത്വാ മിഗാരമാതുപാസാദേ ദിവാവിഹാരൂപഗമനം, രത്തിഞ്ച മിഗാരമാതുപാസാദേ വസിത്വാ ജേതവനേ ദിവാവിഹാരൂപഗമനം. കസ്മാ? ദ്വിന്നം കുലാനം അനുഗ്ഗഹത്ഥായ മഹാപരിച്ചാഗഗുണപരിദീപനത്ഥായ ച. മിഗാരമാതുപാസാദസ്സ ച ഹേട്ഠാ പഞ്ച കൂടാഗാരഗബ്ഭസതാനി ഹോന്തി, യേസു പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ വസന്തി. തത്ഥ യദാ ഭഗവാ ഹേട്ഠാപാസാദേ വസതി, തദാ ഭിക്ഖൂ ഭഗവതോ ഗാരവേന ഉപരിപാസാദം നാരുഹന്തി. തം ദിവസം പന ഭഗവാ ഉപരിപാസാദേ കൂടാഗാരഗബ്ഭം പാവിസി, തേന ഹേട്ഠാപാസാദേ പഞ്ചപി ഗബ്ഭസതാനി പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ പവിസിംസു. തേ ച സബ്ബേവ നവാ ഹോന്തി അധുനാഗതാ ഇമം ധമ്മവിനയം ഉദ്ധതാ ഉന്നളാ പാകതിന്ദ്രിയാ. തേ പവിസിത്വാ ദിവാസേയ്യം സുപിത്വാ സായം ഉട്ഠായ മഹാതലേ സന്നിപതിത്വാ "അജ്ജ ഭത്തഗ്ഗേ തുയ്ഹം കിം അഹോസി, ത്വം കത്ഥ അഗമാസി, അഹം ആവുസോ കോസലരഞ്ഞോ ഘരം, അഹം അനാഥപിണ്ഡികസ്സ, തത്ഥ ഏവരൂപോ ച ഏവരൂപോ ച

ഭോജനവിധി അഹോസീ”തി നാനപ്പകാരം ആമിസകഥം കഥേന്താ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദാ അഹേസും.

ഭഗവാ തം സദ്ദം സുത്വാ “ഇമേ മയാ സദ്ധിം വസന്താപി ഏവം പമത്താ, അഹോ അയുത്തകാരിനോ”തി മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരസ്സ ആഗമനം ചിന്തേസി. താവദേവ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഭഗവതോ ചിത്തം ഞത്വാ ഇദ്ധിയാ ആഗമ്മ പാദമൂലേ വന്ദമാനോയേവ അഹോസി. തതോ നം ഭഗവാ ആമന്തേസി - “ഏതേ തേ, മോഗ്ഗല്ലാന, സബ്രഹ്മചാരിനോ പമത്താ, സാധു നേ സംവേജേഹീ”തി. “ഏവം ഭന്തേ”തി ഖോ സോ ആയസ്മാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനോ ഭഗവതോ പടിസ്സുണിത്വാ താവദേവ ആപോകസിണം സമാപജ്ജിത്വാ കരീസഭൂമിയം ഠിതം മഹാപാസാദം നാവം വിയ മഹാവാതോ പാദങ്ഗുട്ഠകേന കമ്പേസി സദ്ധിം പതിട്ഠിതപഥവിപ്പദേസേന. അഥ തേ ഭിക്ഖൂ ഭീതാ വിസ്സരം കരോന്താ സകസകചീവരാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ചതൂഹി ദ്വാരേഹി നിക്ഖമിംസു. ഭഗവാ തേസം അത്താനം ദസ്സേന്തോ അഞ്ഞേന ദ്വാരേന ഗന്ധകുടിം പവിസന്തോ വിയ അഹോസി, തേ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ വന്ദിത്വാ അട്ഠംസു . ഭഗവാ “കിം, ഭിക്ഖവേ, ഭീതത്ഥാ”തി പുച്ഛി, തേ “അയം, ഭന്തേ, മിഗാരമാതുപാസാദോ കമ്പിതോ”തി ആഹംസു . “ജാനാഥ, ഭിക്ഖവേ, കേനാ”തി? “ന ജാനാമ, ഭന്തേ”തി. അഥ ഭഗവാ “തുമ്ഹാദിസാനം, ഭിക്ഖവേ, മുട്ഠസ്സതീനം അസമ്പജാനാനം പമാദവിഹാരീനം സംവേഗജനനത്ഥം മോഗ്ഗല്ലാനേന കമ്പിതോ”തി വത്വാ തേസം ഭിക്ഖൂനം ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **ഉട്ഠഹഥാ**തി ആസനാ ഉട്ഠഹഥ ഘടഥ വായമഥ, മാ കുസീതാ ഹോഥ. **നിസീദഥാ**തി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ കമ്മട്ഠാനാനുയോഗത്ഥായ നിസീദഥ. **കോ അത്ഥോ സുപിതേന വോ**തി കോ തുമ്ഹാകം അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥായ പബ്ബജിതാനം സുപിതേന അത്ഥോ. ന ഹി സക്കാ സുപന്തേന കോചി അത്ഥോ പാപുണിതും. **ആതുരാനഞ്ഹി കാ നിദ്ദാ, സല്ലവിദ്ധാന രുപ്പത**ന്തി യത്ര ച നാമ അപ്പകേപി സരീരപ്പദേസേ ഉട്ഠിതേന ചക്ഖുരോഗാദിനാ രോഗേന ആതുരാനം ഏകങ്ഗുലമത്തമ്പി പവിട്ഠേന അയസല്ലഅട്ഠിസല്ലദന്തസല്ലവിസാണസല്ലകട്ഠസല്ലാനം അഞ്ഞതരേന സല്ലേന രുപ്പമാനാനം മനുസ്സാനം നിദ്ദാ നത്ഥി, തത്ഥ തുമ്ഹാകം സകലചിത്തസരീരസന്താനം ഭഞ്ജിത്വാ ഉപ്പന്നേഹി നാനപ്പകാരകിലേസരോഗേഹി ആതുരാനഞ്ഹി കാ നിദ്ദാ രാഗസല്ലാദീഹി ച പഞ്ചഹി സല്ലേഹി അന്തോഹദയം പവിസിയ വിദ്ധത്താ സല്ലവിദ്ധാനം രുപ്പതം.

൩൩൨. ഏവം വത്വാ പുന ഭഗവാ ഭിയ്യോസോമത്തായ തേ ഭിക്ഖൂ ഉസ്സാഹേന്തോ സംവേജേന്തോ ച ആഹ - **“ഉട്ഠഹഥ…പേ… വസാനുഗേ”**തി. തത്രായം സാധിപ്പായയോജനാ അത്ഥവണ്ണനാ - ഏവം കിലേസസല്ലവിദ്ധാനഞ്ഹി വോ, ഭിക്ഖവേ, കാലോ പബുജ്ഝിതും. കിം കാരണം? മണ്ഡപേയ്യമിദം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മചരിയം, സത്ഥാ സമ്മുഖീഭൂതോ, ഇതോ പുബ്ബേ പന വോ ദീഘരത്തം സുത്തം, ഗിരീസു സുത്തം, നദീസു സുത്തം, സമേസു സുത്തം, വിസമേസു സുത്തം, രുക്ഖഗ്ഗേസുപി സുത്തം അദസ്സനാ അരിയസച്ചാനം, തസ്മാ തസ്സാ നിദ്ദായ അന്തകിരിയത്ഥം ഉട്ഠഹഥ നിസീദഥ ദള്ഹം സിക്ഖഥ സന്തിയാ.

തത്ഥ പുരിമപാദസ്സത്ഥോ വുത്തനയോ ഏവ. ദുതിയപാദേ പന **സന്തീ**തി തിസ്സോ സന്തിയോ - അച്ചന്തസന്തി, തദങ്ഗസന്തി, സമ്മുതിസന്തീതി, നിബ്ബാനവിപസ്സനാദിട്ഠിഗതാനമേതം അധിവചനം. ഇധ പന അച്ചന്തസന്തി നിബ്ബാനമധിപ്പേതം, തസ്മാ നിബ്ബാനത്ഥം ദള്ഹം സിക്ഖഥ, അസിഥിലപരക്കമാ ഹുത്വാ സിക്ഖഥാതി വുത്തം ഹോതി. കിം കാരണം? **മാ വോ പമത്തേ വിഞ്ഞായ, മച്ചുരാജാ അമോഹയിത്ഥ വസാനുഗേ** , മാ തുമ്ഹേ “പമത്താ ഏതേ”തി ഏവം ഞത്വാ മച്ചുരാജപരിയായനാമോ മാരോ വസാനുഗേ അമോഹയിത്ഥ, യഥാ തസ്സ വസം ഗച്ഛഥ, ഏവം വസാനുഗേ കരോന്തോ മാ അമോഹയിത്ഥാതി വുത്തം ഹോതി.

൩൩൩. യതോ തസ്സ വസം അനുപഗച്ഛന്താ **യായ ദേവാ മനുസ്സാ ച…പേ… സമപ്പിതാ,** യായ ദേവാ ച മനുസ്സാ ച അത്ഥികാ രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബത്ഥികാ, തം രൂപാദിം സിതാ നിസ്സിതാ അല്ലീനാ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി, തരഥ സമതിക്കമഥ ഏതം നാനപ്പകാരേസു വിസയേസു വിസടവിത്ഥിണ്ണവിസാലത്താ വിസത്തികം ഭവഭോഗതണ്ഹം. **ഖണോ വോ മാ**

ഉപച്ചഗാ, അയം തുമ്ഹാകം സമണധമ്മകരണക്ഖണോ മാ അതിക്കമി. യേസഞ്ഹി അയമേവരൂപോ ഖണോ അതിക്കമതി, യേ ച ഇമം ഖണം അതിക്കമന്തി, തേ **ഖണാതീതാ ഹി സോചന്തി നിരയമ്ഹി സമപ്പിതാ,** നിരസ്സാദട്ഠേന നിരയസഞ്ഞിതേ ചതുബ്ബിധേപി അപായേ പതിട്ഠിതാ "അകതം വത നോ കല്യാണ"ന്തിആദിനാ നയേന സോചന്തി.

൩൩൭. ഏവം ഭഗവാ തേ ഭിക്ഖൂ ഉസ്സാഹേത്വാ സംവേജേത്വാ ച ഇദാനി തേസം തം പമാദവിഹാരം വിഗരഹിത്വാ സബ്ബേവ തേ അപ്പമാദേ നിയോജേന്തോ **"പമാദോ രജോ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പമാദോ**തി സങ്ഖേപതോ സതിവിപ്പവാസോ, സോ ചിത്തമലിനട്ഠേന **രജോ**. തം പമാദമനുപതിതോ **പമാദാനുപതിതോ,** പമാദാനുപതിതത്താ അപരാപരുപ്പന്നോ പമാദോ ഏവ, സോപി രജോ. ന ഹി കദാചി പമാദോ നാമ അരജോ അത്ഥി. തേന കിം ദീപേതി? മാ തുമ്ഹേ "ദഹരാ താവ മയം പച്ഛാ ജാനിസ്സാമാ"തി വിസ്സാസമാപജ്ജിത്ഥ. ദഹരകാലേപി ഹി പമാദോ രജോ, മജ്ഝിമകാലേപി ഥേരകാലേപി പമാദാനുപതിതത്താ മഹാരജോ സങ്കാരകൂടോ ഏവ ഹോതി, യഥാ ഘരേ ഏകദേവസികോ രജോ രജോ ഏവ, വഡ്ഢമാനോ പന ഗണവസ്സികോ സങ്കാരകൂടോ ഏവ ഹോതി. ഏവം സന്തേപി പന പഠമവയേ ബുദ്ധവചനം പരിയാപുണിത്വാ ഇതരവയേസു സമണധമ്മം കരോന്തോ, പഠമവയേ വാ പരിയാപുണിത്വാ മജ്ഝിമവയേ സുണിത്വാ പച്ഛിമവയേ സമണധമ്മം കരോന്തോപി ഭിക്ഖു പമാദവിഹാരീ ന ഹോതി അപ്പമാദാനുലോമപടിപദം പടിപന്നത്താ. യോ പന സബ്ബവയേസു പമാദവിഹാരീ ദിവാസേയ്യം ആമിസകഥഞ്ച അനുയുത്തോ, സേയ്യഥാപി തുമ്ഹേ, തസ്സേവ സോ പഠമവയേ പമാദോ രജോ, ഇതരവയേസു പമാദാനുപതിതോ മഹാപമാദോ ച മഹാരജോ ഏവാതി.

ഏവം തേസം പമാദവിഹാരം വിഗരഹിത്വാ അപ്പമാദേ നിയോജേന്തോ ആഹ - **"അപ്പമാദേന വിജ്ജായ, അബ്ബഹേ സല്ലമത്തനോ"**തി, തസ്സത്ഥോ - യസ്മാ ഏവമേസോ സബ്ബദാപി പമാദോ രജോ, തസ്മാ സതിഅവിപ്പവാസസങ്ഖാതേന അപ്പമാദേന ആസവാനം ഖയഞാണസങ്ഖാതായ ച വിജ്ജായ പണ്ഡിതോ കുലപുത്തോ ഉദ്ധരേ അത്തനോ ഹദയനിസ്സിതം രാഗാദിപഞ്ചവിധം സല്ലന്തി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം സമാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ സംവേഗമാപജ്ജിത്വാ തമേവ ധമ്മദേസനം മനസി കരിത്വാ പച്ചവേക്ഖമാനാ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ പഞ്ചസതാപി തേ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസൂതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഉട്ഠാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. രാഹുലസുത്തവണ്ണനാ

൩൩൮. കച്ചി അഭിണ്ഹസംവാസാതി രാഹുലസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവാ സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ ബോധിമണ്ഡതോ അനുപുബ്ബേന കപിലവത്ഥും ഗന്ത്വാ തത്ഥ രാഹുലകുമാരേന "ദായജ്ജം മേ സമണ ദേഹീ"തി ദായജ്ജം യാചിതോ സാരിപുത്തത്ഥേരം ആണാപേസി - "രാഹുലകുമാരം പബ്ബാജേഹീ"തി. തം സബ്ബം ഖന്ധകട്ഠകഥായം (മഹാവ॰ അട്ഠ॰ ൧൦൫) വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം. ഏവം പബ്ബജിതം പന രാഹുലകുമാരം വുഡ്ഢിപ്പത്തം സാരിപുത്തത്ഥേരോവ ഉപസമ്പാദേസി, മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ അസ്സ കമ്മവാചാചരിയോ അഹോസി. തം ഭഗവാ "അയം കുമാരോ ജാതിആദിസമ്പന്നോ, സോ ജാതിഗോത്തകുലവണ്ണപോക്ഖരതാദീനി നിസ്സായ മാനം വാ മദം വാ മാ അകാസീ"തി ദഹരകാലതോ പഭുതി യാവ ന അരിയഭൂമിം പാപുണി, താവ ഓവദന്തോ അഭിണ്ഹം ഇമം സുത്തമഭാസി. തസ്മാ ചേതം സുത്തപരിയോസാനേപി വുത്തം "ഇത്ഥം സുദം ഭഗവാ ആയസ്മന്തം രാഹുലം ഇമാഹി ഗാഥാഹി അഭിണ്ഹം ഓവദതീ"തി. തത്ഥ പഠമഗാഥായം അയം സങ്ഖേപത്ഥോ "കച്ചി ത്വം, രാഹുല, അഭിണ്ഹം സംവാസഹേതു ജാതിആദീനം അഞ്ഞതരേന വത്ഥുനാ ന പരിഭവസി പണ്ഡിതം, ഞാണപദീപസ്സ ധമ്മദേസനാപദീപസ്സ ച ധാരണതോ **ഉക്കാധാരോ മനുസ്സാനം കച്ചി അപചിതോ തയാ**, കച്ചി നിച്ചം പൂജിതോ തയാ"തി ആയസ്മന്തം സാരിപുത്തം സന്ധായ ഭണതി.

൧൩൯. ഏവം വുത്തേ ആയസ്മാ രാഹുലോ "നാഹം ഭഗവാ നീചപുരിസോ വിയ സംവാസഹേതു മാനം വാ മദം വാ കരോമീ"തി ദീപേന്തോ ഇമം പടിഗാഥമാഹ **"നാഹം അഭിണ്ഹസംവാസാ"**തി. സാ ഉത്താനത്ഥാ ഏവ.

൧൪൦. തതോ നം ഭഗവാ ഉത്തരിം ഓവദന്തോ **പഞ്ച കാമഗുണേ**തിആദികാ അവസേസഗാഥായോ ആഹ. തത്ഥ യസ്മാ പഞ്ച കാമഗുണാ സത്താനം പിയരൂപാ പിയജാതികാ അതിവിയ സത്തേഹി ഇച്ഛിതാ പത്ഥിതാ , മനോ ച നേസം രമയന്തി, തേ ചായസ്മാ രാഹുലോ ഹിത്വാ സദ്ധായ ഘരാ നിക്ഖന്തോ, ന രാജാഭിനീതോ, ന ചോരാഭിനീതോ, ന ഇണട്ടോ, ന ഭയട്ടോ, ന ജീവികാപകതോ, തസ്മാ നം ഭഗവാ **"പഞ്ച കാമഗുണേ ഹിത്വാ, പിയരൂപേ മനോരമേ, സദ്ധായ ഘരാ നിക്ഖമ്മാ"**തി സമുത്തേജേത്വാ ഇമസ്സ നേക്ഖമ്മസ്സ പതിരൂപായ പടിപത്തിയാ നിയോജേന്തോ ആഹ - **"ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഭവാ"**തി.

തത്ഥ സിയാ "നനു ചായസ്മാ ദായജ്ജം പത്ഥേന്തോ ബലക്കാരേന പബ്ബാജിതോ, അഥ കസ്മാ ഭഗവാ ആഹ - 'സദ്ധായ ഘരാ നിക്ഖമ്മാ'"തി വുച്ചതേ - നേക്ഖമ്മാധിമുത്തത്താ. അയഞ്ഹി ആയസ്മാ ദീഘരത്തം നേക്ഖമ്മാധിമുത്തോ പദുമുത്തരസമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ പുത്തം ഉപരേവതം നാമ സാമണേരം ദിസ്വാ സങ്ഖോ നാമ നാഗരാജാ ഹുത്വാ സത്ത ദിവസേ ദാനം ദത്വാ തത്ഥാഭാവം പത്ഥേത്വാ തതോ പഭുതി പത്ഥനാസമ്പന്നോ അഭിനീഹാരസമ്പന്നോ സതസഹസ്സകപ്പേ പാരമിയോ പൂരേത്വാ അന്തിമഭവം ഉപപന്നോ. ഏവം നേക്ഖമ്മാധിമുത്തതഞ്ചസ്സ ഭഗവാ ജാനാതി. തഥാഗതബലഞ്ഞതരഞ്ഹി ഏതം ഞാണം. തസ്മാ ആഹ - "സദ്ധായ ഘരാ നിക്ഖമ്മാ"തി. അഥ വാ ദീഘരത്തം സദ്ധായേവ ഘരാ നിക്ഖമ്മ ഇദാനി ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഭവാതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ.

൧൪൧. ഇദാനിസ്സ ആദിതോ പഭുതി വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തകിരിയായ പടിപത്തിം ദസ്സേതും **"മിത്തേ ഭജസ്സു കല്യാണേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ സീലാദീഹി അധികാ കല്യാണമിത്താ നാമ, തേ ഭജന്തോ ഹിമവന്തം നിസ്സായ മഹാസാലാ മൂലാദീഹി വിയ സീലാദീഹി വഡ്ഢതി. തേനാഹ - "മിത്തേ ഭജസ്സു കല്യാണേ"തി. **പന്തഞ്ച സയനാസനം, വിവിത്തം അപ്പനിഗ്ഘോസ**ന്തി യഞ്ച സയനാസനം പന്തം ദൂരം വിവിത്തം അപ്പാകിണ്ണം അപ്പനിഗ്ഘോസം, യത്ഥ മിഗസൂകരാദിസദ്ദേന അരഞ്ഞസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, തഥാരൂപം സയനാസനഞ്ച ഭജസ്സു. **മത്തഞ്ഞൂ ഹോഹി ഭോജനേ**തി പമാണഞ്ഞൂ ഹോഹി, പടിഗ്ഗഹണമത്തം പരിഭോഗമത്തഞ്ച ജാനാഹീതി അത്ഥോ. തത്ഥ പടിഗ്ഗഹണമത്തഞ്ഞുനാ ദേയ്യധമ്മേപി അപ്പേ ദായകേപി അപ്പം ദാതുകാമേ അപ്പമേവ ഗഹേതബ്ബം, ദേയ്യധമ്മേ അപ്പേ ദായകേ പന ബഹും ദാതുകാമേപി അപ്പമേവ ഗഹേതബ്ബം, ദേയ്യധമ്മേ പന ബഹുതരേ ദായകേപി അപ്പം ദാതുകാമേ അപ്പമേവ ഗഹേതബ്ബം, ദേയ്യധമ്മേപി ബഹുതരേ ദായകേപി ബഹും ദാതുകാമേ അത്തനോ ബലം ജാനിത്വാ ഗഹേതബ്ബം. അപിച മത്തായേവ വണ്ണിതാ ഭഗവതാതി പരിഭോഗമത്തഞ്ഞുനാ പുത്തമംസം വിയ അക്ഖബ്ഭഞ്ജനമിവ ച യോനിസോ മനസി കരിത്വാ ഭോജനം പരിഭുഞ്ജിതബ്ബന്തി.

൧൪൨. ഏവമിമായ ഗാഥായ ബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഉപകാരഭൂതായ കല്യാണമിത്തസേവനായ നിയോജേത്വാ സേനാസനഭോജനമുഖേന ച പച്ചയപരിഭോഗപാരിസുദ്ധിസീലേ സമാദപേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ ചീവരാദീസു തണ്ഹായ മിച്ഛാആജീവോ ഹോതി, തസ്മാ തം പടിസേധേത്വാ ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലേ സമാദപേന്തോ **"ചീവരേ പിണ്ഡപാതേ ചാ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പച്ചയേ**തി ഗിലാനപ്പച്ചയേ. **ഏതേസൂ**തി ഏതേസു ചതൂസു ചീവരാദീസു ഭിക്ഖൂനം തണ്ഹുപ്പാദവത്ഥൂസു. **തണ്ഹം മാകാസീ**തി "ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനാദിഅത്ഥമേവ തേ ചത്താരോ പച്ചയാ നിച്ചാതുരാനം പുരിസാനം പടികാരഭൂതാ ജജ്ജരഘരസ്സേവിമസ്സ അതിദുബ്ബലസ്സ കായസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭഭൂതാ"തിആദിനാ നയേന ആദീനവം പസ്സന്തോ തണ്ഹം മാ ജനേസി, അജനേന്തോ അനുപ്പാദേന്തോ വിഹരാഹീതി വുത്തം ഹോതി. കിം കാരണം? **മാ ലോകം പുനരാഗമി**. ഏതേസു ഹി തണ്ഹം കരോന്തോ തണ്ഹായ ആകഡ്ഢിയമാനോ പുനപി ഇമം ലോകം ആഗച്ഛതി. സോ ത്വം ഏതേസു തണ്ഹം മാകാസി, ഏവം സന്തേ ന പുന ഇമം ലോകം ആഗമിസ്സസീതി.

ഏവം വുത്തേ ആയസ്മാ രാഹുലോ “ചീവരേ തണ്ഹം മാകാസീതി മം ഭഗവാ ആഹാ”തി ചീവരപടിസംയുത്താനി ദ്വേ ധുതങ്ഗാനി സമാദിയി പംസുകൂലികങ്ഗഞ്ച, തേചീവരികങ്ഗഞ്ച. “പിണ്ഡപാതേ തണ്ഹം മാകാസീതി മം ഭഗവാ ആഹാ”തി പിണ്ഡപാതപടിസംയുത്താനി പഞ്ച ധുതങ്ഗാനി സമാദിയി - പിണ്ഡപാതികങ്ഗം, സപദാനചാരികങ്ഗം, ഏകാസനികങ്ഗം, പത്തപിണ്ഡികങ്ഗം, ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗന്തി. “സേനാസനേ തണ്ഹം മാകാസീതി മം ഭഗവാ ആഹാ”തി സേനാസനപടിസംയുത്താനി ഛ ധുതങ്ഗാനി സമാദിയി - ആരഞ്ഞികങ്ഗം, അബ്ഭോകാസികങ്ഗം, രുക്ഖമൂലികങ്ഗം, യഥാസന്ഥതികങ്ഗം, സോസാനികങ്ഗം, നേസജ്ജികങ്ഗന്തി. “ഗിലാനപ്പച്ചയേ തണ്ഹം മാകാസീതി മം ഭഗവാ ആഹാ”തി സബ്ബപ്പച്ചയേസു യഥാലാഭം യഥാബലം യഥാസാരുപ്പന്തി തീഹി സന്തോസേഹി സന്തുട്ഠോ അഹോസി, യഥാ തം സുബ്ബചോ കുലപുത്തോ പദക്ഖിണഗ്ഗാഹീ അനുസാസനിന്തി.

൩൪൧. ഏവം ഭഗവാ ആയസ്മന്തം രാഹുലം ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലേ സമാദപേത്വാ ഇദാനി അവസേസസീലേ സമഥവിപസ്സനാസു ച സമാദപേതും **“സംവുതോ പാതിമോക്ഖസ്മി”**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സംവുതോ പാതിമോക്ഖസ്മി**ന്തി ഏത്ഥ ഭവസ്സൂതി പാഠസേസോ. **ഭവാ**തി അന്തിമപദേന വാ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ, തഥാ ദുതിയപദേ. ഏവമേതേഹി ദ്വീഹി വചനേഹി പാതിമോക്ഖസംവരസീലേ, ഇന്ദ്രിയസംവരസീലേ ച സമാദപേസി. പാകടവസേന ചേത്ഥ പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി വുത്താനി. ലക്ഖണതോ പന ഛട്ഠമ്പി വുത്തംയേവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. **സതി കായഗതാ ത്യത്ഥൂ**തി ഏവം ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേ പതിട്ഠിതസ്സ തുയ്ഹം ചതുധാതുവവത്ഥാനചതുബ്ബിധസമ്പജഞ്ഞാനാപാനസ്സതിആഹാരേപടികൂലസഞ്ഞാഭാവനാദിഭേദാ കായഗതാ സതി അത്ഥു ഭവതു, ഭാവേഹി നന്തി അത്ഥോ. **നിബ്ബിദാബഹുലോ ഭവാ**തി സംസാരവട്ടേ ഉക്കണ്ഠനബഹുലോ സബ്ബലോകേ അനഭിരതസഞ്ഞീ ഹോഹീതി അത്ഥോ.

൩൪൨. ഏത്താവതാ നിബ്ബേധഭാഗിയം ഉപചാരഭൂമിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അപ്പനാഭൂമിം ദസ്സേന്തോ **“നിമിത്തം പരിവജ്ജേഹീ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നിമിത്ത**ന്തി രാഗട്ഠാനിയം സുഭനിമിത്തം. തേനേവ നം പരതോ വിസേസേന്തോ ആഹ - **“സുഭം രാഗൂപസഞ്ഹിത”**ന്തി. **പരിവജ്ജേഹീ**തി അമനസികാരേന പരിച്ചജാഹി. **അസുഭായ ചിത്തം ഭാവേഹീ**തി യഥാ സവിഞ്ഞാണകേ അവിഞ്ഞാണകേ വാ കായേ അസുഭഭാവനാ സമ്പജ്ജതി, ഏവം ചിത്തം ഭാവേഹി. **ഏകഗ്ഗം സുസമാഹിത**ന്തി ഉപചാരസമാധിനാ ഏകഗ്ഗം, അപ്പനാസമാധിനാ സുസമാഹിതം. യഥാ തേ ഈദിസം ചിത്തം ഹോതി, തഥാ നം ഭാവേഹീതി അത്ഥോ.

൩൪൩. ഏവമസ്സ അപ്പനാഭൂമിം ദസ്സേത്വാ വിപസ്സനം ദസ്സേന്തോ **“അനിമിത്ത”**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനിമിത്തഞ്ച ഭാവേഹീ**തി ഏവം നിബ്ബേധഭാഗിയേന സമാധിനാ സമാഹിതചിത്തോ വിപസ്സനം ഭാവേഹീതി വുത്തം ഹോതി. വിപസ്സനാ ഹി “അനിച്ചാനുപസ്സനാഞാണം നിച്ചനിമിത്തതോ വിമുച്ചതീതി അനിമിത്തോ വിമോക്ഖോ”തിആദിനാ നയേന രാഗനിമിത്താദീനം വാ അഗ്ഗഹണേന അനിമിത്തവോഹാരം ലഭതി. യഥാഹ -

> “സോ ഖ്വാഹം, ആവുസോ, സബ്ബനിമിത്താനം അമനസികാരാ അനിമിത്തം ചേതോസമാധിം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരാമി. തസ്സ മയ്ഹം, ആവുസോ, ഇമിനാ വിഹാരേന വിഹരതോ നിമിത്താനുസാരി വിഞ്ഞാണം ഹോതീ”തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൪).

മാനാനുസയമുജ്ജഹാതി ഇമായ അനിമിത്തഭാവനായ അനിച്ചസഞ്ഞം പടിലഭിത്വാ “അനിച്ചസഞ്ഞിനോ, മേഘിയ, അനത്തസഞ്ഞാ സണ്ഠാതി, അനത്തസഞ്ഞീ അസ്മിമാനസമുഗ്ഘാതം പാപുണാതീ”തി ഏവമാദിനാ (അ॰ നി॰ ൯.൩; ഉദാ॰ ൩൧) അനുക്കമേന മാനാനുസയം ഉജ്ജഹ പജഹ പരിച്ചജാഹീതി അത്ഥോ. **തതോ മാനാഭിസമയാ, ഉപസന്തോ ചരിസ്സസീ**തി അഥേവം അരിയമഗ്ഗേന മാനസ്സ അഭിസമയാ ഖയാ വയാ പഹാനാ പടിനിസ്സഗ്ഗാ ഉപസന്തോ നിബ്ബുതോ സീതിഭൂതോ സബ്ബദരഥപരിളാഹവിരഹിതോ യാവ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബാസി, താവ

സുഞ്ഞതാനിമിത്താപ്പണിഹിതാനം അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന ഫലസമാപത്തിവിഹാരേന ചരിസ്സസി വിഹരിസ്സസീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

തതോ പരം "ഇത്ഥം സുദം ഭഗവാ"തിആദി സങ്ഗീതികാരകാനം വചനം. **തത്ഥ ഇത്ഥം സുദ**ന്തി ഇത്ഥം സു ഇദം, ഏവമേവാതി വുത്തം ഹോതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ. ഏവം ഓവദിയമാനോ ചായസ്മാ രാഹുലോ പരിപാകഗതേസു വിമുത്തിപരിപാചനിയേസു ധമ്മേസു ചൂളരാഹുലോവാദസുത്തപരിയോസാനേ അനേകേഹി ദേവതാസഹസ്സേഹി സദ്ധിം അരഹത്തേ പതിട്ഠാസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ രാഹുലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. നിഗ്രോധകപ്പസുത്ത-(വങ്ഗീസസുത്ത)-വണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി നിഗ്രോധകപ്പസുത്തം, "വങ്ഗീസസുത്ത"ന്തിപി വുച്ചതി. കാ ഉപ്പത്തി? അയമേവ യാസ്സ നിദാനേ വുത്താ. തത്ഥ **ഏവം മേ**തിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ, യതോ താനി അഞ്ഞാനി ച തഥാവിധാനി ഛഡ്ഡേത്വാ അവുത്തനയമേവ വണ്ണയിസ്സാമ. **അഗ്ഗാളവേ ചേതിയേ**തി ആളവിയം അഗ്ഗചേതിയേ. അനുപ്പന്നേ ഹി ഭഗവതി അഗ്ഗാളവഗോതമകാദീനി അനേകാനി ചേതിയാനി അഹേസും യക്ഖനാഗാദീനം ഭവനാനി. താനി ഉപ്പന്നേ ഭഗവതി മനുസ്സാ വിനാസേത്വാ വിഹാരേ അകംസു, തേനേവ ച നാമേന വോഹരിംസു. തതോ അഗ്ഗാളവചേതിയസങ്ഖാതേ വിഹാരേ വിഹരതീതി വുത്തം ഹോതി. **ആയസ്മതോ വങ്ഗീസസ്സാ**തി ഏത്ഥ **ആയസ്മാ**തി പിയവചനം, **വങ്ഗീസോ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം. സോ ജാതിതോ പഭുതി ഏവം വേദിതബ്ബോ - സോ കിര പരിബ്ബാജകസ്സ പുത്തോ പരിബ്ബാജികായ കുച്ഛിമ്ഹി ജാതോ അഞ്ഞതരം വിജ്ജം ജാനാതി, യസ്സാനുഭാവേന ഛവസീസം ആകോടേത്വാ സത്താനം ഗതിം ജാനാതി. മനുസ്സാപി സുദം അത്തനോ ഞാതീനം കാലകതാനം സുസാനതോ സീസാനി ആനേത്വാ തം തേസം ഗതിം പുച്ഛന്തി. സോ "അസുകനിരയേ നിബ്ബത്തോ, അസുകമനുസ്സലോകേ"തി വദതി. തേ തേന വിമ്ഹിതാ തസ്സ ബഹും ധനം ദേന്തി. ഏവം സോ സകലജമ്ബുദീപേ പാകടോ അഹോസി.

സോ സതസഹസ്സകപ്പം പൂരിതപാരമീ അഭിനീഹാരസമ്പന്നോ പഞ്ചഹി പുരിസസഹസ്സേഹി പരിവുതോ ഗാമനിഗമജനപദരാജധാനീസു വിചരന്തോ സാവത്ഥിം അനുപ്പത്തോ. തേന ച സമയേന ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി, സാവത്ഥിവാസിനോ പുരേഭത്തം ദാനം ദത്വാ പച്ഛാഭത്തം സുനിവത്ഥാ സുപാരുതാ പുപ്ഫഗന്ധാദീനി ഗഹേത്വാ ധമ്മസ്സവനത്ഥായ ജേതവനം ഗച്ഛന്തി. സോ തേ ദിസ്വാ "മഹാജനകായോ കുഹിം ഗച്ഛതീ"തി പുച്ഛി. അഥസ്സ തേ ആചിക്ഖിംസു - "ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, സോ ബഹുജനഹിതായ ധമ്മം ദേസേതി, തത്ഥ ഗച്ഛാമാ"തി. സോപി തേഹി സദ്ധിം സപരിവാരോ ഗന്ത്വാ ഭഗവതാ സദ്ധിം സമ്മോദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. അഥ നം ഭഗവാ ആമന്തേസി - "കിം, വങ്ഗീസ, ജാനാസി കിര താദിസം വിജ്ജം, യായ സത്താനം ഛവസീസാനി ആകോടേത്വാ ഗതിം പവേദേസീ"തി? "ഏവം, ഭോ ഗോതമ, ജാനാമീ"തി. ഭഗവാ നിരയേ നിബ്ബത്തസ്സ സീസം ആഹരാപേത്വാ ദസ്സേസി, സോ നഖേന ആകോടേത്വാ "നിരയേ നിബ്ബത്തസ്സ സീസം ഭോ ഗോതമാ"തി ആഹ. ഏവം സബ്ബഗതിനിബ്ബത്താനം സീസാനി ദസ്സേസി, സോപി തഥേവ ഞത്വാ ആരോചേസി. അഥസ്സ ഭഗവാ ഖീണാസവസീസം ദസ്സേസി, സോ പുനപ്പുനം ആകോടേത്വാ ന അഞ്ഞാസി. തതോ ഭഗവാ "അവിസയോ തേ ഏത്ഥ വങ്ഗീസ, മമേവേസോ വിസയോ, ഖീണാസവസീസ"ന്തി വത്വാ ഇമം ഗാഥമഭാസി -

> "ഗതീ മിഗാനം പവനം, ആകാസോ പക്ഖിനം ഗതി;
> വിഭവോ ഗതി ധമ്മാനം, നിബ്ബാനം അരഹതോ ഗതീ"തി. (പരി॰ ൩൩൯);

വങ്ഗീസോ ഗാഥം സുത്വാ "ഇമം മേ, ഭോ ഗോതമ, വിജ്ജം ദേഹീ"തി ആഹ. ഭഗവാ "നായം വിജ്ജാ അപബ്ബജിതാനം സമ്പജ്ജതീ"തി ആഹ. സോ "പബ്ബാജേത്വാ വാ മം, ഭോ ഗോതമ, യം വാ ഇച്ഛസി, തം കത്വാ ഇമം വിജ്ജം ദേഹീ"തി ആഹ. തദാ ച ഭഗവതോ

നിഗ്രോധകപ്പത്ഥേരോ സമീപേ ഹോതി, തം ഭഗവാ ആണാപേസി - “തേന ഹി, നിഗ്രോധകപ്പ, ഇമം പബ്ബാജേഹീ”തി. സോ തം പബ്ബാജേത്വാ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖി. വങ്ഗീസോ അനുപുബ്ബേന പടിസമ്ഭിദാപ്പത്തോ അരഹാ അഹോസി. ഏതദഗ്ഗേ ച ഭഗവതാ നിദ്ദിട്ഠോ “ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം പടിഭാനവന്താനം യദിദം വങ്ഗീസോ”തി (അം॰ നി॰ ൧.൨൨൨).

ഏവം സമുദാഗതസ്സ ആയസ്മതോ വങ്ഗീസസ്സ **ഉപജ്ഝായോ** വജ്ജാവജ്ജാദിഉപനിജ്ഝായനേന ഏവം ലദ്ധവോഹാരോ **നിഗ്രോധകപ്പോ** നാമ ഥേരോ. **കപ്പോ**തി തസ്സ ഥേരസ്സ നാമം, നിഗ്രോധമൂലേ പന അരഹത്തം അധിഗതത്താ **“നിഗ്രോധകപ്പോ”**തി ഭഗവതാ വുത്തോ. തതോ നം ഭിക്ഖൂപി ഏവം വോഹരന്തി. സാസനേ ഥിരഭാവം പത്തോതി **ഥേരോ**. **അഗ്ഗാളവേ ചേതിയേ അചിരപരിനിബ്ബുതോ ഹോതീ**തി തസ്മിം ചേതിയേ അചിരപരിനിബ്ബുതോ ഹോതി. **രഹോഗതസ്സ പടിസല്ലീനസ്സാ**തി ഗണമ്ഹാ വൂപകട്ഠത്താ രഹോഗതസ്സ കായേന, പടിസല്ലീനസ്സ ചിത്തേന തേഹി തേഹി വിസയേഹി പടിനിവത്തിത്വാ സല്ലീനസ്സ. **ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദീ**തി ഇമിനാ ആകാരേന വിതക്കോ ഉപ്പജ്ജി. കസ്മാ പന ഉദപാദീതി. അസമ്മുഖത്താ ദിട്ഠാസേവനത്താ ച. അയഞ്ഹി തസ്സ പരിനിബ്ബാനകാലേ ന സമ്മുഖാ അഹോസി, ദിട്ഠപുബ്ബഞ്ചാനേന അസ്സ ഹത്ഥകുക്കുച്ചാദിപുബ്ബാസേവനം, താദിസഞ്ച അഖീണാസവാനമ്പി ഹോതി ഖീണാസവാനമ്പി പുബ്ബപരിചയേന.

തഥാ ഹി പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജോ പച്ഛാഭത്തം ദിവാവിഹാരത്ഥായ ഉദേനസ്സ ഉയ്യാനമേവ ഗച്ഛതി പുബ്ബേ രാജാ ഹുത്വാ തത്ഥ പരിചാരേസീതി ഇമിനാ പുബ്ബപരിചയേന, ഗവമ്പതിത്ഥേരോ താവതിംസഭവനേ സുഞ്ഞം ദേവവിമാനം ഗച്ഛതി ദേവപുത്തോ ഹുത്വാ തത്ഥ പരിചാരേസീതി ഇമിനാ പുബ്ബപരിചയേന. പിലിന്ദവച്ഛോ ഭിക്ഖൂ വസലവാദേന സമുദാചരതി അബ്ബോകിണ്ണാനി പഞ്ച ജാതിസതാനി ബ്രാഹ്മണോ ഹുത്വാ തഥാ അഭാസീതി ഇമിനാ പുബ്ബപരിചയേന. തസ്മാ അസമ്മുഖത്താ ദിട്ഠാസേവനത്താ ചസ്സ ഏവം ചേതസോ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി **“പരിനിബ്ബുതോ നു ഖോ മേ ഉപജ്ഝായോ, ഉദാഹു നോ പരിനിബ്ബുതോ”**തി. തതോ പരം ഉത്താനത്ഥമേവ. **ഏകംസം ചീവരം കത്വാ**തി ഏത്ഥ പന പുന സണ്ഠാപനേന ഏവം വുത്തം. ഏകംസന്തി ച വാമംസം പാരുപിത്വാ ഠിതസ്സേതം അധിവചനം. യതോ യഥാ വാമംസം പാരുപിത്വാ ഠിതം ഹോതി, തഥാ ചീവരം കത്വാതി ഏവമസ്സത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സേസം പാകടമേവ.

൩൪൪. അനോമപഞ്ഞന്തി ഓമം വുച്ചതി പരിത്തം ലാമകം, ന ഓമപഞ്ഞം, അനോമപഞ്ഞം, മഹാപഞ്ഞന്തി അത്ഥോ. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ**തി പച്ചക്ഖമേവ, ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേതി വാ അത്ഥോ. **വിചികിച്ഛാന**ന്തി ഏവരൂപാനം പരിവിതക്കാനം. **ഞാതോ**തി പാകടോ. **യസസ്സീ**തി ലാഭപരിവാരസമ്പന്നോ **അഭിനിബ്ബുതത്തോ**തി ഗുത്തചിത്തോ അപരിഡയ്ഹമാനചിത്തോ വാ.

൩൪൫. തയാ കതന്തി നിഗ്രോധമൂലേ നിസിന്നത്താ “നിഗ്രോധകപ്പോ”തി വദതാ തയാ കതന്തി യഥാ അത്തനാ ഉപലക്ഖേതി, തഥാ ഭണതി. ഭഗവാ പന ന നിസിന്നത്താ ഏവ തം തഥാ ആലപി, അപിച ഖോ തത്ഥ അരഹത്തം പത്തത്താ. **ബ്രാഹ്മണസ്സാ**തി ജാതിം സന്ധായ ഭണതി. സോ കിര ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലാ പബ്ബജിതോ. **നമസ്സം അചരീ**തി നമസ്സമാനോ വിഹാസി. **മുത്യപേക്ഖോ**തി നിബ്ബാനസങ്ഖാതം വിമുത്തിം അപേക്ഖമാനോ, നിബ്ബാനം പത്ഥേന്തോതി വുത്തം ഹോതി. **ദള്ഹധമ്മദസ്സീ**തി ഭഗവന്തം ആലപതി. ദള്ഹധമ്മോ ഹി നിബ്ബാനം അഭിജ്ജനട്ഠേന, തഞ്ച ഭഗവാ ദസ്സേതി. തസ്മാ തം “ദള്ഹധമ്മദസ്സീ”തി ആഹ.

൩൪൬. സക്യാതിപി ഭഗവന്തമേവ കുലനാമേന ആലപതി. **മയമ്പി സബ്ബേ**തി നിരവസേസപരിസം സങ്ഗണ്ഹിത്വാ അത്താനം ദസ്സേന്തോ ഭണതി. **സമന്തചക്ഖൂ**തിപി ഭഗവന്തമേവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ആലപതി. **സമവട്ഠിതാ**തി സമ്മാ അവട്ഠിതാ ആഭോഗം കത്വാ ഠിതാ. **നോ**തി അമ്ഹാകം. **സവനായാ**തി ഇമസ്സ പഞ്ഹസ്സ വേയ്യാകരണസ്സവനത്ഥായ. **സോതാ**തി സോതിന്ദ്രിയാനി. **തുവം നോ സത്ഥാ ത്വമനുത്തരോസീ**തി ഥുതിവചനമത്തമേവേതം.

൩൪൯. ഛിന്ദേവ നോ വിചികിച്ഛന്തി അകുസലവിചികിച്ഛായ നിബ്ബിചികിച്ഛോ സോ, വിചികിച്ഛാപതിരൂപകം പന തം പരിവിതക്കം സന്ധായേവമാഹ. **ബ്രൂഹി മേതന്തി** ബ്രൂഹി മേ ഏതം, യം മയാ യാചിതോസി "തം സാവകം സക്യ, മയമ്പി സബ്ബേ അഞ്ഞാതുമിച്ഛാമാ"തി, ബ്രൂവന്തോ ച തം **ബ്രാഹ്മണം പരിനിബ്ബുതം വേദയ ഭൂരിപഞ്ഞ മജ്ഝേവ നോ ഭാസ,** പരിനിബ്ബുതം ഞത്വാ മഹാപഞ്ഞം ഭഗവാ മജ്ഝേവ അമ്ഹാകം സബ്ബേസം ഭാസ, യഥാ സബ്ബേവ മയം ജാനേയ്യാമ. **സക്കോവ ദേവാന സഹസ്സനേത്തോതി** ഇദം പന ഥുതിവചനമേവ. അപിചസ്സ അയം അധിപ്പായോ - യഥാ സക്കോ സഹസ്സനേത്തോ ദേവാനം മജ്ഝേ തേഹി സക്കച്ചം സമ്പടിച്ഛിതവചനോ ഭാസതി, ഏവം അമ്ഹാകം മജ്ഝേ അമ്ഹേഹി സമ്പടിച്ഛിതവചനോ ഭാസാതി.

൩൫൦. യേ കേചീതി ഇമമ്പി ഗാഥം ഭഗവന്തം ഥുനന്തോയേവ വത്തുകാമതം ജനേതും ഭണതി. തസ്സത്ഥോ **യേ കേചി** അഭിജ്ഝാദയോ **ഗന്ഥാ** തേസം അപ്പഹാനേ മോഹവിചികിച്ഛാനം പഹാനാഭാവതോ **"മോഹമഗ്ഗാ"**തി ച **"അഞ്ഞാണപക്ഖാ"**തി ച **"വിചികിച്ഛട്ഠാനാ"**തി ച വുച്ചന്തി. സബ്ബേ തേ **തഥാഗതം പത്വാ** തഥാഗതസ്സ ദേസനാബലേന വിദ്ധംസിതാ ന ഭവന്തി നസ്സന്തി. കിം കാരണം? ചക്ഖുഞ്ഹി **ഏതം പരമം നരാനം,** യസ്മാ തഥാഗതോ സബ്ബഗന്ഥവിധമനപഞ്ഞാചക്ഖുജനനതോ നരാനം പരമം ചക്ഖുന്തി വുത്തം ഹോതി.

൩൫൧. നോ ചേ ഹി ജാതൂതി ഇമമ്പി ഗാഥം ഥുനന്തോയേവ വത്തുകാമതം ജനേന്തോവ ഭണതി. തത്ഥ **ജാതൂതി** ഏകംസവചനം. **പുരിസോതി** ഭഗവന്തം സന്ധായാഹ. **ജോതിമന്തോതി** പഞ്ഞാജോതിസമന്നാഗതാ സാരിപുത്താദയോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദി ഭഗവാ യഥാ പുരത്ഥിമാദിഭേദോ വാതോ അബ്ഭഘനം വിഹനതി, ഏവം ദേസനാവേഗേന കിലേസേ ന വിഹനേയ്യ . തഥാ യഥാ അബ്ഭഘനേന നിവുതോ ലോകോ തമോവ ഹോതി ഏകന്ധകാരോ, ഏവം അഞ്ഞാണനിവുതോപി തമോവസ്സ. യേപി ഇമേ ദാനി ജോതിമന്തോ ഖായന്തി സാരിപുത്താദയോ, തേപി നരാ ന തപേയ്യുന്തി.

൩൫൨. ധീരാ ചാതി ഇമമ്പി ഗാഥം പുരിമനയേനേവ ഭണതി. തസ്സത്ഥോ **ധീരാ** ച പണ്ഡിതാ പുരിസാ **പജ്ജോതകരാ ഭവന്തി,** പഞ്ഞാപജ്ജോതം ഉപ്പാദേന്തി. തസ്മാ അഹം തം **വീര** പധാനവീരിയസമന്നാഗതോ ഭഗവാ **തഥേവ മഞ്ഞേ** ധീരോതി ച പജ്ജോതകരോത്വേവ ച മഞ്ഞാമി. മയഞ്ഹി വിപസ്സിനം സബ്ബധമ്മേ യഥാഭൂതം പസ്സന്തം ഭഗവന്തം ജാനന്താ ഏവ ഉപാഗമുമ്ഹാ, തസ്മാ **പരിസാസു നോ ആവികരോഹി കപ്പം,** നിഗ്രോധകപ്പം ആചിക്ഖ പകാസേഹീതി.

൩൫൩. ഖിപ്പന്തി ഇമമ്പി ഗാഥം പുരിമനയേനേവ ഭണതി. തസ്സത്ഥോ **ഖിപ്പം ഗിരം ഏരയ** ലഹും അചിരായമാനോ വചനം ഭാസ, **വഗ്ഗും** മനോരമം ഭഗവാ. യഥാ സുവണ്ണഹംസോ ഗോചരപടിക്കന്തോ ജാതസ്സരവനസണ്ഡം ദിസ്വാ ഗീവം **പഗ്ഗയ്ഹ** ഉച്ചാരേത്വാ രത്തതുണ്ഡേന സണികം അതരമാനോ വഗ്ഗും ഗിരം നികൂജതി നിച്ഛാരേതി, ഏവമേവ ത്വമ്പി **സണികം നികൂജ,** ഇമിനാ മഹാപുരിസലക്ഖണഞ്ഞതരേന **ബിന്ദുസ്സരേന സുവികപ്പിതേന** സുട്ഠുവികപ്പിതേന അഭിസങ്ഖതേന. ഏതേ മയം **സബ്ബേവ ഉജുഗതാ** അവിക്ഖിത്തമാനസാ ഹുത്വാ തവ നികൂജിതം **സുണോമാതി.**

൩൫൪. പഹീനജാതിമരണന്തി ഇമമ്പി ഗാഥം പുരിമനയേനേവ ഭണതി. തത്ഥ ന സേസേതീതി അസേസോ, തം **അസേസം.** സോതാപന്നാദയോ വിയ കിഞ്ചി അസേസേത്വാ പഹീനജാതിമരണന്തി വുത്തം ഹോതി. **നിഗ്ഗയ്ഹാതി** സുട്ഠു യാചിത്വാ നിബന്ധിത്വാ. **ധോനന്തി** ധുതസബ്ബപാപം. **വദേസ്സാമീതി** കഥാപേസ്സാമി ധമ്മം. **ന കാമകാരോ ഹി പുഥുജ്ജനാനന്തി** പുഥുജ്ജനാനമേവ ഹി കാമകാരോ നത്ഥി, യം പത്ഥേന്തി ഞാതും വാ വത്തും വാ, തം ന സക്കോന്തി. **സങ്ഖേയ്യകാരോ ച തഥാഗതാനന്തി** തഥാഗതാനം പന വീമംസകാരോ പഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമാ കിരിയാ. തേ യം പത്ഥേന്തി ഞാതും വാ വത്തും വാ, തം സക്കോന്തീതി അധിപ്പായോ.

൩൫൫. ഇദാനി തം സങ്ഖേയ്യകാരം പകാസേന്തോ **"സമ്പന്നവേയ്യാകരണ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - തഥാ ഹി തവ ഭഗവാ ഇദം **സമുജ്ജുപഞ്ഞസ്സ** തത്ഥ തത്ഥ സമുഗ്ഗഹീതം

വുത്തം പവത്തിതം സമ്പന്നവേയ്യാകരണം, "സന്തതിമഹാമത്തോ സത്തതാലമത്തം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സതി, സുപ്പബുദ്ധോ സക്കോ സത്തമേ ദിവസേ പഥവിം പവിസിസ്സതീ"തി ഏവമാദീസു അവിപരീതം ദിട്ഠം. തതോ പന സുട്ഠുതരം അഞ്ജലിം പണാമേത്വാ ആഹ - അയമഞ്ജലീ പച്ഛിമോ സുപ്പണാമിതോ, അയമപരോപി അഞ്ജലീ സുട്ഠുതരം പണാമിതോ. **മാ മോഹയീ**തി മാ നോ അകഥനേന മോഹയി ജാനം ജാനന്തോ കപ്പസ്സ ഗതിം. **അനോമപഞ്ഞാ**തി ഭഗവന്തം ആലപതി.

൩൫൩. പരോവരന്തി ഇമം പന ഗാഥം അപരേനപി പരിയായേന അമോഹനമേവ യാചന്തോ ആഹ. തത്ഥ **പരോവര**ന്തി ലോകിയലോകുത്തരവസേന സുന്ദരാസുന്ദരം ദൂരേസന്തികം വാ. **അരിയധമ്മ**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മം. **വിദിത്വാ**തി പടിവിജ്ഝിത്വാ. **ജാന**ന്തി സബ്ബം ഞേയ്യധമ്മം ജാനന്തോ. **വാചാഭികങ്ഖാമീ**തി യഥാ ഘമ്മനി ഘമ്മതത്തോ പുരിസോ കിലന്തോ തസിതോ വാരിം, ഏവം തേ വാചം അഭികങ്ഖാമി. **സുതം പവസ്സാ**തി സുതസങ്ഖാതം സദ്ദായതനം പവസ്സ പഗ്ഘര മുഞ്ച പവത്തേഹി. "സുതസ്സ വസ്സാ"തിപി പാഠോ, വുത്തപ്പകാരസ്സ സദ്ദായതനസ്സ വുട്ഠിം വസ്സാതി അത്ഥോ.

൩൫൪. ഇദാനി യാദിസം വാചം അഭികങ്ഖതി, തം പകാസേന്തോ -

> "യദത്ഥികം ബ്രഹ്മചരിയം അചരീ,
> കപ്പായനോ കച്ചിസ്സ തം അമോഘം;
> നിബ്ബായി സോ ആദു സഉപാദിസേസോ,
> യഥാ വിമുത്തോ അഹു തം സുണോമാ"തി. -

ഗാഥമാഹ . തത്ഥ **കപ്പായനോ**തി കപ്പമേവ പൂജാവസേന ഭണതി. **യഥാ വിമുത്തോ**തി "കിം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ യഥാ അസേക്ഖാ, ഉദാഹു ഉപാദിസേസായ യഥാ സേക്ഖാ"തി പുച്ഛതി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൩൫൫. ഏവം ദ്വാദസഹി ഗാഥാഹി യാചിതോ ഭഗവാ തം വിയാകരോന്തോ -

> "അച്ഛേച്ഛി തണ്ഹം ഇധ നാമരൂപേ, (ഇതി ഭഗവാ)
> കണ്ഹസ്സ സോതം ദീഘരത്താനുസയിതം;
> അതാരി ജാതിം മരണം അസേസം,
> ഇച്ചബ്രവീ ഭഗവാ പഞ്ചസേട്ഠോ"തി. -

ഗാഥമാഹ. തത്ഥ പുരിമപദസ്സ താവ അത്ഥോ - യാപി ഇമസ്മിം നാമരൂപേ കാമതണ്ഹാദിഭേദാ തണ്ഹാദീഘരത്തം അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസയിതാ കണ്ഹനാമകസ്സ മാരസ്സ "സോത"ന്തിപി വുച്ചതി, തം കണ്ഹസ്സ സോതഭൂതം ദീഘരത്താനുസയിതം ഇധ നാമരൂപേ തണ്ഹം കപ്പായനോ ഛിന്ദീതി. **ഇതി ഭഗവാ**തി ഇദം പനേത്ഥ സങ്ഗീതികാരാനം വചനം. **അതാരി ജാതിം മരണം അസേസ**ന്തി സോ തം തണ്ഹം ഛേത്വാ അസേസം ജാതിമരണം അതാരി, അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായീതി ദസ്സേതി. **ഇച്ചബ്രവീ ഭഗവാ പഞ്ചസേട്ഠോ**തി വങ്ഗീസേന പുട്ഠോ ഭഗവാ ഏതദവോച പഞ്ചന്നം പഠമസിസ്സാനം പഞ്ചവഗ്ഗിയാനം സേട്ഠോ, പഞ്ചഹി വാ സദ്ധാദീഹി ഇന്ദ്രിയേഹി, സീലാദീഹി വാ ധമ്മക്ഖന്ധേഹി അതിവിസിട്ഠേഹി ചക്ഖൂഹി ച സേട്ഠോതി സങ്ഗീതികാരാനമേവിദം വചനം.

൩൫൬. ഏവം വുത്തേ ഭഗവതോ ഭാസിതമഭിനന്ദമാനസോ വങ്ഗീസോ **"ഏസ സുത്വാ"**തിആദിഗാഥായോ ആഹ. തത്ഥ പഠമഗാഥായ **ഇസിസത്തമാ**തി ഭഗവാ ഇസി ച സത്തമോ ച ഉത്തമട്ഠേന വിപസ്സീസിഖീവേസ്സഭൂകകുസന്ധകോണാഗമനകസ്സപനാമകേ ഛ ഇസയോ അത്തനാ സഹ സത്ത കരോന്തോ പാതുഭൂതോതിപി ഇസിസത്തമോ, തം ആലപന്തോ ആഹ. **ന മം വഞ്ചേസീ**തി യസ്മാ പരിനിബ്ബുതോ, തസ്മാ തസ്സ പരിനിബ്ബുതഭാവം ഇച്ഛന്തം മം ന വഞ്ചേസി, ന വിസംവാദേസീതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൩൬൭. ദുതിയഗാഥായ യസ്മാ മുത്യപേക്ഖോ വിഹാസി, തസ്മാ തം സന്ധായാഹ **"യഥാവാദീ തഥാകാരീ, അഹു ബുദ്ധസ്സ സാവകോ"**തി. **മച്ചുനോ ജാലം തതന്തി** തേഭൂമകവട്ടേ വിത്ഥതം മാരസ്സ തണ്ഹാജാലം. **മായാവിനോ**തി ബഹുമായസ്സ. "തഥാ മായാവിനോ"തിപി കേചി പഠന്തി, തേസം യോ അനേകാഹി മായാഹി അനേകക്ഖത്തുമ്പി ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമി, തസ്സ തഥാ മായാവിനോതി അധിപ്പായോ.

൩൬൮. തതിയഗാഥായ **ആദീ**തി കാരണം. **ഉപാദാനസ്സാ**തി വട്ടസ്സ. വട്ടഞ്ഹി ഉപാദാതബ്ബട്ഠേന ഇധ "ഉപാദാന"ന്തി വുത്തം, തസ്സേവ ഉപാദാനസ്സ ആദിം അവിജ്ജാതണ്ഹാദിഭേദം കാരണം അദ്ദസ കപ്പോതി ഏവം വത്തും വട്ടതി ഭഗവാതി അധിപ്പായേന വദതി. **അച്ചഗാ വതാ**തി അതിക്കന്തോ വത. **മച്ചുധേയ്യ**ന്തി മച്ചു ഏത്ഥ ധിയതീതി മച്ചുധേയ്യം, തേഭൂമകവട്ടസ്സേതം അധിവചനം. തം സുദുത്തരം മച്ചുധേയ്യം അച്ചഗാ വതാതി വേദജാതോ ഭണതി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ നിഗ്രോധകപ്പസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്ത-(മഹാസമയസുത്ത)-വണ്ണനാ

൩൬൯. **പുച്ഛാമി മുനിം പഹൂതപഞ്ഞ**ന്തി സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്തം, "മഹാസമയസുത്ത"ന്തിപി വുച്ചതി മഹാസമയദിവസേ കഥിതത്താ. കാ ഉപ്പത്തി? പുച്ഛാവസികാ ഉപ്പത്തി. നിമ്മിതബുദ്ധേന ഹി പുട്ഠോ ഭഗവാ ഇമം സുത്തമഭാസി, തം സദ്ധിം പുച്ഛായ "സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്ത"ന്തി വുച്ചതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പന സാകിയകോലിയാനം ഉപ്പത്തിതോ പഭുതി പോരാണേഹി വണ്ണീയതി.

തത്രായം ഉദ്ദേസമഗ്ഗവണ്ണനാ - പഠമകപ്പികാനം കിര രഞ്ഞോ മഹാസമ്മതസ്സ രോജോ നാമ പുത്തോ അഹോസി. രോജസ്സ വരരോജോ, വരരോജസ്സ കല്യാണോ, കല്യാണസ്സ വരകല്യാണോ, വരകല്യാണസ്സ മന്ധാതാ, മന്ധാതുസ്സ വരമന്ധാതാ, വരമന്ധാതുസ്സ ഉപോസഥോ, ഉപോസഥസ്സ വരോ, വരസ്സ ഉപവരോ, ഉപവരസ്സ മഘദേവോ, മഘദേവസ്സ പരമ്പരാ ചതുരാസീതി ഖത്തിയസഹസ്സാനി അഹേസും. തേസം പരതോ തയോ ഓക്കാകവംസാ അഹേസും. തേസു തതിയഓക്കാകസ്സ പഞ്ച മഹേസിയോ അഹേസും - ഹത്ഥാ, ചിത്താ, ജന്തു, ജാലിനീ, വിസാഖാതി. ഏകേകിസ്സാ പഞ്ച പഞ്ച ഇത്ഥിസതാനി പരിവാരാ. സബ്ബജേട്ഠായ ചത്താരോ പുത്താ - ഓക്കാമുഖോ, കരകണ്ഡു, ഹത്ഥിനികോ, സിനിപുരോതി; പഞ്ച ധീതരോ - പിയാ, സുപ്പിയാ, ആനന്ദാ, വിജിതാ, വിജിതസേനാതി. ഏവം സാ നവ പുത്തേ ലഭിത്വാ കാലമകാസി.

അഥ രാജാ അഞ്ഞം ദഹരം അഭിരൂപം രാജധീതരം ആനേത്വാ അഗ്ഗമഹേസിട്ഠാനേ ഠപേസി. സാപി ജന്തും നാമ ഏകം പുത്തം വിജായി. തം ജന്തുകുമാരം പഞ്ചമദിവസേ അലങ്കരിത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേസി. രാജാ തുട്ഠോ മഹേസിയാ വരം അദാസി. സാ ഞാതകേഹി സദ്ധിം മന്തേത്വാ പുത്തസ്സ രജ്ജം യാചി. രാജാ "നസ്സ വസലി, മമ പുത്താനം അന്തരായമിച്ഛസീ"തി നാദാസി. സാ പുനപ്പുനം രഹോ രാജാനം പരിതോസേത്വാ "ന, മഹാരാജ, മുസാവാദോ വട്ടതീ"തിആദീനി വത്വാ യാചതി ഏവ. അഥ രാജാ പുത്തേ ആമന്തേസി - "അഹം, താതാ, തുമ്ഹാകം കനിട്ഠം ജന്തുകുമാരം ദിസ്വാ തസ്സ മാതുയാ സഹസാ വരം അദാസിം. സാ പുത്തസ്സ രജ്ജം പരിണാമേതും ഇച്ഛതി. തുമ്ഹേ മമച്ചയേന ആഗന്ത്വാ രജ്ജം കാരേയ്യാഥാ"തി അട്ഠഹി അമച്ചേഹി സദ്ധിം ഉയ്യോജേസി. തേ ഭഗിനിയോ ആദായ ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ നഗരാ നിക്ഖമിംസു. "കുമാരാ പിതുഅച്ചയേന ആഗന്ത്വാ രജ്ജം കാരേസ്സന്തി, ഗച്ഛാമ നേ ഉപട്ഠഹാമാ"തി ചിന്തേത്വാ ബഹൂ മനുസ്സാ അനുബന്ധിംസു. പഠമദിവസേ യോജനമത്താ സേനാ അഹോസി, ദുതിയദിവസേ ദ്വിയോജനമത്താ, തതിയദിവസേ തിയോജനമത്താ. കുമാരാ ചിന്തേസും - "മഹാ അയം ബലകായോ, സചേ മയം കഞ്ചി സാമന്തരാജാനം അക്കമിത്വാ ജനപദം ഗണ്ഹിസ്സാമ, സോപി നോ ന പഹോസ്സതി, കിം പരേസം പീളം കത്വാ ലദ്ധരജ്ജേന, മഹാ ജമ്ബുദീപോ, അരഞ്ഞേ നഗരം മാപേസ്സാമാ"തി ഹിമവന്താഭിമുഖാ അഗമിംസു.

തത്ഥ നഗരമാപനോകാസം പരിയേസമാനാ ഹിമവതി കപിലോ നാമ ഘോരതപോ താപസോ പടിവസതി പോക്ഖരണിതീരേ മഹാസാകസണ്ഡേ, തസ്സ വസനോകാസം ഗതാ. സോ തേ ദിസ്വാ പുച്ഛിത്വാ സബ്ബം പവത്തിം സുത്വാ തേസു അനുകമ്പം അകാസി. സോ കിര ഭുമ്മജാലം നാമ വിജ്ജം ജാനാതി, യായ ഉദ്ധം അസീതിഹത്ഥേ ആകാസേ ച ഹേട്ഠാ ഭൂമിയഞ്ച ഗുണദോസേ പസ്സതി. അഥേകസ്മിം പദേസേ സൂകരമിഗാ സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ താസേത്വാ പരിപാതേന്തി, മണ്ഡൂകമൂസികാ സപ്പേ ഭിംസാപേന്തി. സോ തേ ദിസ്വാ "അയം ഭൂമിപ്പദേസോ പഥവീഅഗ്ഗ"ന്തി തസ്മിം പദേസേ അസ്സമം മാപേസി. തതോ സോ രാജകുമാരേ ആഹ - "സചേ മമ നാമേന നഗരം കരോഥ, ദേമി വോ ഇമം ഓകാസ"ന്തി. തേ തഥാ പടിജാനിംസു. താപസോ "ഇമസ്മിം ഓകാസേ ഠത്വാ ചണ്ഡാലപുത്തോപി ചക്കവത്തിം ബലേന അതിസേതീ"തി വത്വാ "അസ്സമേ രഞ്ഞോ ഘരം മാപേത്വാ നഗരം മാപേഥാ"തി തം ഓകാസം ദത്വാ സയം അവിദൂരേ പബ്ബതപാദേ അസ്സമം കത്വാ വസി. തതോ കുമാരാ തത്ഥ നഗരം മാപേത്വാ കപിലസ്സ വുത്ഥോകാസേ കതത്താ **"കപിലവത്ഥൂ"**തി നാമം ആരോപേത്വാ തത്ഥ നിവാസം കപ്പേസും.

അഥ അമച്ചാ "ഇമേ കുമാരാ വയപ്പത്താ, യദി നേസം പിതാ സന്തികേ ഭവേയ്യ, സോ ആവാഹവിവാഹം കാരേയ്യ. ഇദാനി പന അമ്ഹാകം ഭാരോ"തി ചിന്തേത്വാ കുമാരേഹി സദ്ധിം മന്തേസും. കുമാരാ "അമ്ഹാകം സദിസാ ഖത്തിയധീതരോ ന പസ്സാമ, താസമ്പി ഭഗിനീനം സദിസേ ഖത്തിയകുമാരേ, ജാതിസമ്ഭേദഞ്ച ന കരോമാ"തി. തേ ജാതിസമ്ഭേദഭയേന ജേട്ഠഭഗിനിം മാതുട്ഠാനേ ഠപേത്വാ അവസേസാഹി സംവാസം കപ്പേസും. തേസം പിതാ തം പവത്തിം സുത്വാ "സക്യാ വത, ഭോ കുമാരാ, പരമസക്യാ വത, ഭോ കുമാരാ"തി ഉദാനം ഉദാനേസി. അയം താവ സക്യാനം ഉപ്പത്തി. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ -

> "അഥ ഖോ, അമ്ബട്ഠ, രാജാ ഓക്കാകോ അമച്ചേ പാരിസജ്ജേ ആമന്തേസി - 'കഹം നു ഖോ, ഭോ, ഏതരഹി കുമാരാ സമ്മന്തീ'തി. അത്ഥി, ദേവ, ഹിമവന്തപസ്സേ പോക്ഖരണിയാ തീരേ മഹാസാകസണ്ഡോ, തത്ഥേതരഹി കുമാരാ സമ്മന്തി. തേ ജാതിസമ്ഭേദഭയാ സകാഹി ഭഗിനീഹി സദ്ധിം സംവാസം കപ്പേന്തീതി. അഥ ഖോ, അമ്ബട്ഠ, രാജാ ഓക്കാകോ ഉദാനം ഉദാനേസി - 'സക്യാ വത, ഭോ കുമാരാ, പരമസക്യാ വത, ഭോ കുമാരാ'തി, തദഗ്ഗേ ഖോ പന , അമ്ബട്ഠ, സക്യാ പഞ്ഞായന്തി, സോ ച സക്യാനം പുബ്ബപുരിസോ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൬൭).

തതോ നേസം ജേട്ഠഭഗിനിയാ കുട്ഠരോഗോ ഉദപാദി, കോവിളാരപുപ്ഫസദിസാനി ഗത്താനി അഹേസും. രാജകുമാരാ "ഇമായ സദ്ധിം ഏകതോ നിസജ്ജട്ഠാനഭോജനാദീനി കരോന്താനമ്പി ഉപരി ഏസ രോഗോ സങ്കമതീ"തി ചിന്തേത്വാ ഉയ്യാനകീളം ഗച്ഛന്താ വിയ തം യാനേ ആരോപേത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ പോക്ഖരണിം ഖണാപേത്വാ തം തത്ഥ ഖാദനീയഭോജനീയേഹി സദ്ധിം പക്ഖിപിത്വാ ഉപരി പദരം പടിച്ഛാദാപേത്വാ പംസും ദത്വാ പക്കമിംസു. തേന ച സമയേന രാമോ നാമ രാജാ കുട്ഠരോഗീ ഓരോധേഹി ച നാടകേഹി ച ജിഗുച്ഛിയമാനോ തേന സംവേഗേന ജേട്ഠപുത്തസ്സ രജ്ജം ദത്വാ അരഞ്ഞം പവിസിത്വാ തത്ഥ പണ്ണമൂലഫലാനി പരിഭുഞ്ജന്തോ നചിരസ്സേവ അരോഗോ സുവണ്ണവണ്ണോ ഹുത്വാ, ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തോ മഹന്തം സുസിരരുക്ഖം ദിസ്വാ തസ്സബ്ഭന്തരേ സോളസഹത്ഥപ്പമാണം തം കോലാപം സോധേത്വാ, ദ്വാരഞ്ച വാതപാനഞ്ച കത്വാ നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ തത്ഥ വാസം കപ്പേസി. സോ അങ്ഗാരകടാഹേ അഗ്ഗിം കത്വാ രത്തിം വിസ്സരഞ്ച സുസ്സരഞ്ച സുണന്തോ സയതി. സോ "അസുകസ്മിം പദേസേ സീഹോ സദ്ദമകാസി, അസുകസ്മിം ബ്യഗ്ഘോ"തി സല്ലക്ഖേത്വാ പഭാതേ തത്ഥ ഗന്ത്വാ വിഘാസമംസം ആദായ പചിത്വാ ഖാദതി.

അഥേകദിവസം സോ പച്ചൂസസമയേ അഗ്ഗിം ജാലേത്വാ നിസീദി. തേന ച സമയേന തസ്സാ രാജധീതായ ഗന്ധം ഘായിത്വാ ബ്യഗ്ഘോ തം പദേസം ഖണിത്വാ പദരത്ഥരേ വിവരമകാസി. തേന വിവരേന സാ ബ്യഗ്ഘം ദിസ്വാ ഭീതാ വിസ്സരമകാസി. സോ തം സദ്ദം സുത്വാ "ഇത്ഥിസദ്ദോ ഏസോ"തി ച സല്ലക്ഖേത്വാ പാതോവ തത്ഥ ഗന്ത്വാ "കോ ഏത്ഥാ"തി ആഹ. "മാതുഗാമോ സാമീ"തി. "നിക്ഖമാ"തി. "ന നിക്ഖമാമീ"തി. "കിം കാരണാ"തി? "ഖത്തിയകഞ്ഞാ അഹ"ന്തി. ഏവം സോബ്ഭേ നിഖാതാപി മാനമേവ

കരോതി. സോ സബ്ബം പുച്ഛിത്വാ “അഹമ്പി ഖത്തിയോ”തി ജാതിം ആചിക്ഖിത്വാ “ഏഹി ദാനി ഖീരേ പക്ഖിത്തസപ്പി വിയ ജാത”ന്തി ആഹ. സാ “കുട്ഠരോഗിനീമ്ഹി സാമി, ന സക്കാ നിക്ഖമിതു”ന്തി ആഹ. സോ “കതകമ്മോ ദാനി അഹം സക്കാ തികിച്ഛിതു”ന്തി നിസ്സേണിം ദത്വാ തം ഉദ്ധരിത്വാ അത്തനോ വസനോകാസം നേത്വാ സയം പരിഭുത്തഭേസജ്ജാനി ഏവ ദത്വാ നചിരസ്സേവ അരോഗം സുവണ്ണവണ്ണമകാസി. സോ തായ സദ്ധിം സംവാസം കപ്പേസി. സാ പഠമസംവാസേനേവ ഗബ്ഭം ഗണ്ഹിത്വാ ദ്വേ പുത്തേ വിജായി, പുനപി ദ്വേതി ഏവം സോളസക്ഖത്തും വിജായി. ഏവം തേ ദ്വത്തിംസ ഭാതരോ അഹേസും. തേ അനുപുബ്ബേന വുഡ്ഢിപ്പത്തേ പിതാ സബ്ബസിപ്പാനി സിക്ഖാപേസി.

അഥേകദിവസം ഏകോ രാമരഞ്ഞോ നഗരവാസീ പബ്ബതേ രതനാനി ഗവേസന്തോ തം പദേസം ആഗതോ രാജാനം ദിസ്വാ അഞ്ഞാസി. “ജാനാമഹം, ദേവ, തുമ്ഹേ”തി ആഹ. “കുതോ ത്വം ആഗതോസീ”തി ച തേന പുട്ഠോ “നഗരതോ ദേവാ”തി ആഹ. തതോ നം രാജാ സബ്ബം പവത്തിം പുച്ഛി. ഏവം തേസു സമുല്ലപമാനേസു തേ ദാരകാ ആഗമിംസു. സോ തേ ദിസ്വാ “ഇമേ കേ ദേവാ”തി പുച്ഛി. “പുത്താ മേ ഭണേ”തി. “ഇമേഹി ദാനി, ദേവ, ദ്വത്തിംസകുമാരേഹി പരിവുതോ വനേ കിം കരിസ്സസി, ഏഹി രജ്ജമനുസാസാ”തി? “അലം, ഭണേ, ഇധേവ സുഖ”ന്തി. സോ “ലദ്ധം ദാനി മേ കഥാപാഭത”ന്തി നഗരം ഗന്ത്വാ രഞ്ഞോ പുത്തസ്സാരോചേസി. രഞ്ഞോ പുത്തോ “പിതരം ആനേസ്സാമീ”തി ചതുരങ്ഗിനിയാ സേനായ തത്ഥ ഗന്ത്വാ നാനപ്പകാരേഹി പിതരം യാചി. സോപി “അലം, താത കുമാര, ഇധേവ സുഖ”ന്തി നേവ ഇച്ഛി. തതോ രാജപുത്തോ “ന ദാനി രാജാ ആഗന്തും ഇച്ഛതി, ഹന്ദസ്സ ഇധേവ നഗരം മാപേമീ”തി ചിന്തേത്വാ തം കോലരുക്ഖം ഉദ്ധരിത്വാ ഘരം കത്വാ നഗരം മാപേത്വാ കോലരുക്ഖം അപനേത്വാ കതത്താ “കോലനഗര”ന്തി ച ബ്യഗ്ഘപഥേ കതത്താ “ബ്യഗ്ഘപജ്ജ”ന്തി ചാതി ദ്വേ നാമാനി ആരോപേത്വാ അഗമാസി.

തതോ വയപ്പത്തേ കുമാരേ മാതാ ആണാപേസി - “താതാ, തുമ്ഹാകം കപിലവത്ഥുവാസിനോ സക്യാ മാതുലാ ഹോന്തി, ധീതരോ നേസം ഗണ്ഹഥാ”തി. തേ യം ദിവസം ഖത്തിയകഞ്ഞായോ നദീകീളനം ഗച്ഛന്തി, തം ദിവസം ഗന്ത്വാ നദീതിത്ഥം ഉപരുന്ധിത്വാ നാമാനി സാവേത്വാ പത്ഥിതാ പത്ഥിതാ രാജധീതരോ ഗഹേത്വാ അഗമംസു. സക്യരാജാനോ സുത്വാ “ഹോതു ഭണേ, അമ്ഹാകം ഞാതകാ ഏവാ”തി തുണ്ഹീ അഹേസും. അയം കോലിയാനം ഉപ്പത്തി.

ഏവം തേസം സാകിയകോലിയാനം അഞ്ഞമഞ്ഞം ആവാഹവിവാഹം കരോന്താനം ആഗതോ വംസോ യാവ സീഹഹനുരാജാ, താവ വിത്ഥാരതോ വേദിതബ്ബോ - സീഹഹനുരഞ്ഞോ കിര പഞ്ച പുത്താ അഹേസും - സുദ്ധോദനോ, അമിതോദനോ, ധോതോദനോ, സക്കോദനോ, സുക്കോദനോതി. തേസു സുദ്ധോദനേ രജ്ജം കാരയമാനേ തസ്സ പജാപതിയാ അഞ്ജനരഞ്ഞോ ധീതായ മഹാമായാദേവിയാ കുച്ഛിമ്ഹി പൂരിതപാരമീ മഹാപുരിസോ ജാതകനിദാനേ വുത്തനയേന തുസിതപുരാ ചവിത്വാ പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ അനുപുബ്ബേന കതമഹാഭിനിക്ഖമനോ സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുക്കമേന കപിലവത്ഥും ഗന്ത്വാ സുദ്ധോദനമഹാരാജാദയോ അരിയഫലേ പതിട്ഠാപേത്വാ ജനപദചാരികം പക്കമിത്വാ പുനപി അപരേന സമയേന പച്ചാഗന്ത്വാ പന്നരസഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം കപിലവത്ഥുസ്മിം വിഹരതി നിഗ്രോധാരാമേ.

തത്ഥ വിഹരന്തേ ച ഭഗവതി സാകിയകോലിയാനം ഉദകം പടിച്ച കലഹോ അഹോസി. കഥം? നേസം കിര ഉഭിന്നമ്പി കപിലപുരകോലിയപുരാനം അന്തരേ രോഹിണീ നാമ നദീ പവത്തതി. സാ കദാചി അപ്പോദകാ ഹോതി, കദാചി മഹോദകാ. അപ്പോദകകാലേ സേതും കത്വാ സാകിയാപി കോലിയാപി അത്തനോ അത്തനോ സസ്സപായനത്ഥം ഉദകം ആനേന്തി. തേസം മനുസ്സാ ഏകദിവസം സേതും കരോന്താ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭണ്ഡന്താ “അരേ തുമ്ഹാകം രാജകുലം ഭഗിനീഹി സദ്ധിം സംവാസം കപ്പേസി കുക്കുടസോണസിങ്ഗാലാദിതിരച്ഛാനാ വിയ, തുമ്ഹാകം രാജകുലം സുസിരരുക്ഖേ വാസം കപ്പേസി പിസാചില്ലികാ വിയാ”തി ഏവം ജാതിവാദേന

ഖുംസേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ രാജൂനം ആരോചേസും. തേ കുദ്ധാ യുദ്ധസജ്ജാ ഹുത്വാ രോഹിണിനദീതീരം സമ്പത്താ. ഏവം സാഗരസദിസം ബലം അട്ഠാസി.

അഥ ഭഗവാ “ഞാതകാ കലഹം കരോന്തി, ഹന്ദ, നേ വാരേസ്സാമീ”തി ആകാസേനാഗന്ത്വാ ദ്വിന്നം സേനാനം മജ്ഝേ അട്ഠാസി. തമ്പി ആവജ്ജേത്വാ സാവത്ഥിതോ ആഗതോതി ഏകേ. ഏവം ഠത്വാ ച പന **അത്തദണ്ഡസുത്തം** (സു॰ നി॰ ൻർ൧ ആദയോ) അഭാസി. തം സുത്വാ സബ്ബേ സംവേഗപ്പത്താ ആവുധാനി ഛഡ്ഡേത്വാ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനാ അട്ഠംസു, മഹഗ്ഘഞ്ച ആസനം പഞ്ഞാപേസും. ഭഗവാ ഓരുയ്ഹ പഞ്ഞത്താസനേ നിസീദിത്വാ “കുഠാരീഹത്ഥോ പുരിസോ”തിആദികം **ഫന്ദനജാതകം** (ജാ॰ ൧.൧൩.൧ർ), “വന്ദാമി തം കുഞ്ജരാ”തിആദികം **ലടുകികജാതകം** (ജാ॰ ൧.൫.൩ൻ).

> “സമ്മോദമാനാ ഗച്ഛന്തി, ജാലമാദായ പക്ഖിനോ;
> യദാ തേ വിവദിസ്സന്തി, തദാ ഏഹിന്തി മേ വസ”ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧.൩൩) -

ഇമം **വട്ടകജാതകഞ്ച** കഥേത്വാ പുന തേസം ചിരകാലപ്പവത്തം ഞാതിഭാവം ദസ്സേന്തോ ഇമം മഹാവംസം കഥേസി. തേ “പുബ്ബേ കിര മയം ഞാതകാ ഏവാ”തി അതിവിയ പസീദിംസു. തതോ സക്യാ അഡ്ഢതേയ്യകുമാരസതേ, കോലിയാ അഡ്ഢതേയ്യകുമാരസതേതി പഞ്ച കുമാരസതേ ഭഗവതോ പരിവാരത്ഥായ അദംസു. ഭഗവാ തേസം പുബ്ബഹേതും ദിസ്വാ “ഏഥ ഭിക്ഖവോ”തി ആഹ. തേ സബ്ബേ ഇദ്ധിയാ നിബ്ബത്തഅട്ഠപരിക്ഖാരയുത്താ ആകാസേ അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ആഗമ്മ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ അട്ഠംസു. ഭഗവാ തേ ആദായ മഹാവനം അഗമാസി. തേസം പജാപതിയോ ദൂതേ പാഹേസും, തേ താഹി നാനപ്പകാരേഹി പലോഭിയമാനാ ഉക്കണ്ഠിംസു. ഭഗവാ തേസം ഉക്കണ്ഠിതഭാവം ഞത്വാ ഹിമവന്തം ദസ്സേത്വാ തത്ഥ **കുണാലജാതകകഥായ** (ജാ॰ ൨.൨൧.൨൮ൻ കുണാലജാതകം) തേസം അനഭിരതിം വിനോദേതുകാമോ ആഹ - “ദിട്ഠപുബ്ബോ വോ, ഭിക്ഖവേ, ഹിമവാ”തി? “ന ഭഗവാ”തി. “ഏഥ, ഭിക്ഖവേ, പേക്ഖഥാ”തി അത്തനോ ഇദ്ധിയാ തേ ആകാസേന നേന്തോ “അയം സുവണ്ണപബ്ബതോ, അയം രജതപബ്ബതോ, അയം മണിപബ്ബതോ”തി നാനപ്പകാരേ പബ്ബതേ ദസ്സേത്വാ കുണാലദഹേ മനോസിലാതലേ പച്ചുട്ഠാസി. തതോ “ഹിമവന്തേ സബ്ബേ ചതുപ്പദബഹുപ്പദാദിഭേദാ തിരച്ഛാനഗതാ പാണാ ആഗച്ഛന്തു, സബ്ബേസഞ്ച പച്ഛതോ കുണാലസകുണോ”തി അധിട്ഠാസി. ആഗച്ഛന്തേ ച തേ ജാതിനാമനിരുത്തിവസേന വണ്ണേന്തോ “ഏതേ, ഭിക്ഖവേ, ഹംസാ, ഏതേ കോഞ്ചാ , ഏതേ ചക്കവാകാ, കരവീകാ, ഹത്ഥിസോണ്ഡകാ, പോക്ഖരസാതകാ”തി തേസം ദസ്സേസി.

തേ വിമ്ഹിതഹദയാ പസ്സന്താ സബ്ബപച്ഛതോ ആഗച്ഛന്തം ദ്വീഹി ദിജകഞ്ഞാഹി മുഖതുണ്ഡകേന ഡംസിത്വാ ഗഹിതകട്ഠവേമജ്ഝേ നിസിന്നം സഹസ്സദിജകഞ്ഞാപരിവാരം കുണാലസകുണം ദിസ്വാ അച്ഛരിയബ്ഭുതചിത്തജാതാ ഭഗവന്തം ആഹംസു - “കച്ചി, ഭന്തേ, ഭഗവാപി ഇധ കുണാലരാജാ ഭൂതപുബ്ബോ”തി? “ആമ, ഭിക്ഖവേ, മയാവേസ കുണാലവംസോ കതോ. അതീതേ ഹി മയം ചത്താരോ ജനാ ഇധ വസിമ്ഹാ - നാരദോ ദേവിലോ ഇസി, ആനന്ദോ ഗിജ്ഝരാജാ, പുണ്ണമുഖോ ഫുസ്സകോകിലോ, അഹം കുണാലോ സകുണോ”തി സബ്ബം മഹാകുണാലജാതകം കഥേസി. തം സുത്വാ തേസം ഭിക്ഖൂനം പുരാണദുതിയികായോ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ അനഭിരതി വൂപസന്താ. തതോ തേസം ഭഗവാ സച്ചകഥം കഥേസി, കഥാപരിയോസാനേ സബ്ബപച്ഛിമകോ സോതാപന്നോ, സബ്ബഉപരിമോ അനാഗാമീ അഹോസി, ഏകോപി പുഥുജ്ജനോ വാ അരഹാ വാ നത്ഥി. തതോ ഭഗവാ തേ ആദായ പുനദേവ മഹാവനേ ഓരുഹി. ആഗച്ഛമാനാ ച തേ ഭിക്ഖൂ അത്തനോവ ഇദ്ധിയാ ആഗച്ഛിംസു.

അഥ നേസം ഭഗവാ ഉപരിമഗ്ഗത്ഥായ പുന ധമ്മം ദേസേസി. തേ പഞ്ചസതാപി വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ അരഹത്തേ പതിട്ഠഹിംസു. പഠമം പത്തോ പഠമമേവ അഗമാസി “ഭഗവതോ ആരോചേസ്സാമീ”തി. ആഗന്ത്വാ ച “അഭിരമാമഹം ഭഗവാ, ന ഉക്കണ്ഠാമീ”തി വത്വാ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. ഏവം തേ സബ്ബേപി അനുക്കമേന ആഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസു ജേട്ഠമാസഉപോസഥദിവസേ സായന്ഹസമയേ. തതോ പഞ്ചസതഖീണാസവപരിവുതം വരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നം

ഭഗവന്തം ഠപേത്വാ അസഞ്ഞസത്തേ ച അരൂപബ്രഹ്മാനോ ച സകലദസസഹസ്സചക്കവാളേ അവസേസദേവതാദയോ മങ്ഗലസുത്തവണ്ണനായം വുത്തനയേന സുഖുമത്തഭാവേ നിമ്മിനിത്വാ സമ്പരിവാരേസും "വിചിത്രപടിഭാനം ധമ്മദേസനം സോസ്സാമാ"തി. തത്ഥ ചത്താരോ ഖീണാസവബ്രഹ്മാനോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ ബ്രഹ്മഗണം അപസ്സന്താ "കുഹിം ഗതാ"തി ആവജ്ജേത്വാ തമത്ഥം ഞത്വാ പച്ഛാ ആഗന്ത്വാ ഓകാസം അലഭമാനാ ചക്കവാളമുദ്ധനി ഠത്വാ പച്ചേകഗാഥായോ അഭാസിംസു. യഥാഹ -

"അഥ ഖോ ചതുന്നം സുദ്ധാവാസകായികാനം ദേവതാനം ഏതദഹോസി - 'അയം, ഖോ, ഭഗവാ സക്കേസു വിഹരതി കപിലവത്ഥുസ്മിം മഹാവനേ മഹതാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സബ്ബേഹേവ അരഹന്തേഹി. ദസഹി ച ലോകധാതൂഹി ദേവതാ യേഭുയ്യേന സന്നിപതിതാ ഹോന്തി ഭഗവന്തം ദസ്സനായ ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച . യംനൂന മയമ്പി യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമേയ്യാമ, ഉപസങ്കമിത്വാ ഭഗവതോ സന്തികേ പച്ചേകം ഗാഥം ഭാസേയ്യാമാ'"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൧; സം॰ നി॰ ൧.൩൭).

സബ്ബം സഗാഥാവഗ്ഗേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. ഏവം ഗന്ത്വാ ച തത്ഥ ഏകോ ബ്രഹ്മാ പുരത്ഥിമചക്കവാളമുദ്ധനി ഓകാസം ലഭിത്വാ തത്ഥ ഠിതോ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

"മഹാസമയോ പവനസ്മിം...പേ॰...
ദക്ഖിതായേ അപരാജിതസങ്ഘ"ന്തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

ഇമഞ്ചസ്സ ഗാഥം ഭാസമാനസ്സ പച്ഛിമചക്കവാളപബ്ബതേ ഠിതോ സദ്ദം അസ്സോസി.

ദുതിയോ പച്ഛിമചക്കവാളമുദ്ധനി ഓകാസം ലഭിത്വാ തത്ഥ ഠിതോ തം ഗാഥം സുത്വാ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

"തത്ര ഭിക്ഖവോ സമാദഹംസു...പേ॰...
ഇന്ദ്രിയാനി രക്ഖന്തി പണ്ഡിതാ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

തതിയോ ദക്ഖിണചക്കവാളമുദ്ധനി ഓകാസം ലഭിത്വാ തത്ഥ ഠിതോ തം ഗാഥം സുത്വാ ഇമം ഗാഥം അഭാസി -

"ഛേത്വാ ഖീലം ഛേത്വാ പലിഘം...പേ॰... സുസുനാഗാ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

ചതുത്ഥോ ഉത്തരചക്കവാളമുദ്ധനി ഓകാസം ലഭിത്വാ തത്ഥ ഠിതോ തം ഗാഥം സുത്വാ ഇമം ഗാഥമഭാസി -

"യേ കേചി ബുദ്ധം സരണം ഗതാസേ...പേ॰...
ദേവകായം പരിപൂരേസ്സന്തീ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨; സം॰ നി॰ ൧.൩൭);

തസ്സപി തം സദ്ദം ദക്ഖിണചക്കവാളമുദ്ധനി ഠിതോ അസ്സോസി. ഏവം തദാ ഇമേ ചത്താരോ ബ്രഹ്മാനോ പരിസം ഥോമേത്വാ ഠിതാ അഹേസും, മഹാബ്രഹ്മാനോ ഏകചക്കവാളം ഛാദേത്വാ അട്ഠംസു.

അഥ ഭഗവാ ദേവപരിസം ഓലോകേത്വാ ഭിക്ഖൂനം ആരോചേസി - "യേപി തേ, ഭിക്ഖവേ, അഹേസും അതീതമദ്ധാനം അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തേസമ്പി ഭഗവന്താനം ഏതപ്പരമായേവ ദേവതാ സന്നിപതിതാ അഹേസും. സേയ്യഥാപി മയ്ഹം ഏതരഹി, യേപി തേ, ഭിക്ഖവേ, ഭവിസ്സന്തി അനാഗതമദ്ധാനം അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തേസമ്പി ഭഗവന്താനം ഏതപ്പരമായേവ ദേവതാ സന്നിപതിതാ ഭവിസ്സന്തി സേയ്യഥാപി മയ്ഹം ഏതരഹീ"തി. തതോ തം ദേവപരിസം ഭബ്ബാഭബ്ബവസേന ദ്വിധാ വിഭജി "ഏത്തകാ ഭബ്ബാ, ഏത്തകാ അഭബ്ബാ"തി. തത്ഥ "അഭബ്ബപരിസാ ബുദ്ധസതേപി ധമ്മം ദേസേന്തേ ന ബുജ്ഝതി, ഭബ്ബപരിസാ സക്കാ ബോധേതു"ന്തി ഞത്വാ പുന

ഭബ്ബപുഗ്ഗലേ ചരിയവസേന ഛധാ വിഭജി “ഏത്തകാ രാഗചരിതാ, ഏത്തകാ ദോസ-മോഹ-വിതക്ക-സദ്ധാ-ബുദ്ധിചരിതാ”തി. ഏവം ചരിയവസേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ “അസ്സാ പരിസായ കീദിസാ ധമ്മദേസനാ സപ്പായാ”തി ധമ്മകഥം വിചിനിത്വാ പുന തം പരിസം മനസാകാസി - “അത്തജ്ഝാസയേന നു ഖോ ജാനേയ്യ, പരജ്ഝാസയേന, അട്ഠുപ്പത്തിവസേന, പുച്ഛാവസേനാ”തി. തതോ “പുച്ഛാവസേന ജാനേയ്യാ”തി ഞത്വാ “പഞ്ഹം പുച്ഛിതും സമത്ഥോ അത്ഥി, നത്ഥീ”തി പുന സകലപരിസം ആവജ്ജേത്വാ “നത്ഥി കോചീ”തി ഞത്വാ “സചേ അഹമേവ പുച്ഛിത്വാ അഹമേവ വിസ്സജ്ജേയ്യം, ഏവമസ്സാ പരിസായ സപ്പായം ന ഹോതി. യംനൂനാഹം നിമ്മിതബുദ്ധം മാപേയ്യന്തി പാദകജ്ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ മനോമയിദ്ധിയാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ നിമ്മിതബുദ്ധം മാപേസി. സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗീ ലക്ഖണസമ്പന്നോ പത്തചീവരധരോ ആലോകിതവിലോകിതാദിസമ്പന്നോ ഹോതൂ”തി അധിട്ഠാനചിത്തേന സഹ പാതുരഹോസി. സോ പാചീനലോകധാതുതോ ആഗന്ത്വാ ഭഗവതോ സമസമേ ആസനേ നിസിന്നോ ഏവം ആഗന്ത്വാ യാനി ഭഗവതാ ഇമമ്ഹി സമാഗമേ ചരിയവസേന ഛ സുത്താനി (സു॰ നി॰ ൮൪൨ ആദയോ, ൮൬൮ ആദയോ, ൮൮൪ ആദയോ, ൯൦൧ ആദയോ, ൯൨൧ ആദയോ) കഥിതാനി. സേയ്യഥിദം - പുരാഭേദസുത്തം കലഹവിവാദസുത്തം ചൂളബ്യൂഹം മഹാബ്യൂഹം തുവടകം ഇദമേവ സമ്മാപരിബ്ബാജനീയന്തി. തേസു രാഗചരിതദേവതാനം സപ്പായവസേന കഥേതബ്ബസ്സ ഇമസ്സ സുത്തസ്സ പവത്തനത്ഥം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ **“പുച്ഛാമി മുനിം പഹൂതപഞ്ഞ”**ന്തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ **പഹൂതപഞ്ഞ**ന്തി മഹാപഞ്ഞം. **തിണ്ണ**ന്തി ചതുരോഘതിണ്ണം. **പാരങ്ഗത**ന്തി നിബ്ബാനപ്പത്തം. **പരിനിബ്ബുത**ന്തി സഉപാദിസേസനിബ്ബാനവസേന പരിനിബ്ബുതം. **ഠിതത്ത**ന്തി ലോകധമ്മേഹി അകമ്പനീയചിത്തം. **നിക്ഖമ്മ ഘരാ പനുജ്ജ കാമേ**തി വത്ഥുകാമേ പനുദിത്വാ ഘരാവാസാ നിക്ഖമ്മ. **കഥം ഭിക്ഖു സമ്മാ സോ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യാ**തി സോ ഭിക്ഖു കഥം ലോകേ സമ്മാ പരിബ്ബജേയ്യ വിഹരേയ്യ അനുപലിത്തോ ലോകേന ഹുത്വാ, ലോകം അതിക്കമേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയമേവ.

൩൬൩. അഥ ഭഗവാ യസ്മാ ആസവക്ഖയം അപ്പത്വാ ലോകേ സമ്മാ പരിബ്ബജന്തോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ തസ്മിം രാഗചരിതാദിവസേന പരിഗ്ഗഹിതേ സബ്ബപുഗ്ഗലസമൂഹേ തം തം തേസം തേസം സമാനദോസാനം ദേവതാഗണാനം ആചിണ്ണദോസപ്പഹാനത്ഥം **“യസ്സ മങ്ഗലാ”**തി ആരഭിത്വാ അരഹത്തനികൂടേനേവ ഖീണാസവപടിപദം പകാസേന്തോ പന്നരസ ഗാഥായോ അഭാസി.

തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ **മങ്ഗലാ**തി മങ്ഗലസുത്തേ വുത്താനം ദിട്ഠമങ്ഗലാദീനമേതം അധിവചനം. **സമൂഹതാ**തി സുട്ഠു ഊഹതാ പഞ്ഞാസത്ഥേന സമുച്ഛിന്നാ. **ഉപ്പാതാ**തി “ഉക്കാപാതദിസാഡാഹാദയോ ഏവം വിപാകാ ഹോന്തീ”തി ഏവം പവത്താ ഉപ്പാതാഭിനിവേസാ. **സുപിനാ**തി “പുബ്ബണ്ഹസമയേ സുപിനം ദിസ്വാ ഇദം നാമ ഹോതി, മജ്ഝന്ഹികാദീസു ഇദം, വാമപസ്സേന സയതാ ദിട്ഠേ ഇദം നാമ ഹോതി, ദക്ഖിണപസ്സാദീഹി ഇദം, സുപിനന്തേ ചന്ദം ദിസ്വാ ഇദം നാമ ഹോതി, സൂരിയാദയോ ദിസ്വാ ഇദ”ന്തി ഏവം പവത്താ സുപിനാഭിനിവേസാ. **ലക്ഖണാ**തി ദണ്ഡലക്ഖണവത്ഥലക്ഖണാദിപാഠം പഠിത്വാ “ഇമിനാ ഇദം നാമ ഹോതീ”തി ഏവം പവത്താ ലക്ഖണാഭിനിവേസാ. തേ സബ്ബേപി ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സോ മങ്ഗലദോസവിപ്പഹീനോ**തി അട്ഠതിംസ മഹാമങ്ഗലാനി ഠപേത്വാ അവസേസാ മങ്ഗലദോസാ നാമ. യസ്സ പനേതേ മങ്ഗലാദയോ സമൂഹതാ, സോ മങ്ഗലദോസവിപ്പഹീനോ ഹോതി. അഥ വാ മങ്ഗലാനഞ്ച ഉപ്പാതാദിദോസാനഞ്ച പഹീനത്താ മങ്ഗലദോസവിപ്പഹീനോ ഹോതി, ന മങ്ഗലാദീഹി സുദ്ധിം പച്ചേതി അരിയമഗ്ഗസ്സ അധിഗതത്താ. തസ്മാ **സമ്മാ സോ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യ,** സോ ഖീണാസവോ സമ്മാ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യ അനുപലിത്തോ ലോകേനാതി.

൩൬൪. ദുതിയഗാഥായ **രാഗം വിനയേഥ മാനുസേസു, ദിബ്ബേസു കാമേസു ചാപി ഭിക്ഖൂ**തി മാനുസേസു ച ദിബ്ബേസു ച കാമഗുണേസു അനാഗാമിമഗ്ഗേന അനുപ്പത്തിധമ്മതം നേന്തോ രാഗം വിനയേഥ. **അതിക്കമ്മ ഭവം സമേച്ച ധമ്മ**ന്തി ഏവം രാഗം വിനേത്വാ തതോ പരം അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബപ്പകാരതോ പരിഞ്ഞാഭിസമയാദയോ സാധേന്തോ ചതുസച്ചഭേദമ്പി

സമേച്ച ധമ്മം ഇമായ പടിപദായ തിവിധമ്പി അതിക്കമ്മ ഭവം. **സമ്മാ സോ**തി സോപി ഭിക്ഖു സമ്മാ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യ.

൩൬൮. തതിയഗാഥായ **"അനുരോധവിരോധവിപ്പഹീനോ"**തി സബ്ബവത്ഥൂസു പഹീനരാഗദോസോ. സേസം വുത്തനയമേവ സബ്ബഗാഥാസു ച "സോപി ഭിക്ഖു സമ്മാ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യാ"തി യോജേതബ്ബം. ഇതോ പരഞ്ഹി യോജനമ്പി അവത്വാ അവുത്തനയമേവ വണ്ണയിസ്സാമ.

൩൬൯. ചതുത്ഥഗാഥായ സത്തസങ്ഖാരവസേന ദുവിധം **പിയഞ്ച അപ്പിയഞ്ച** വേദിതബ്ബം, തഥ ഛന്ദരാഗപടിഘപ്പഹാനേന **ഹിത്വാ. അനുപാദായാ**തി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി കഞ്ചി ധമ്മം അഗ്ഗഹേത്വാ. **അനിസ്സിതോ കുഹിഞ്ചീ**തി അട്ഠസതഭേദേന തണ്ഹാനിസ്സയേന ദ്വാസട്ഠിഭേദേന ദിട്ഠിനിസ്സയേന ച കുഹിഞ്ചി രൂപാദിധമ്മേ ഭവേ വാ അനിസ്സിതോ. **സംയോജനിയേഹി വിപ്പമുത്തോ**തി സബ്ബേപി തേഭൂമകധമ്മാ ദസവിധസംയോജനസ്സ വിസയത്താ സംയോജനിയാ, തേഹി സബ്ബപ്പകാരതോ മഗ്ഗഭാവനായ പരിഞ്ഞാതത്താ ച വിപ്പമുത്തോതി അത്ഥോ. പഠമപാദേന ചേത്ഥ രാഗദോസപ്പഹാനം വുത്തം, ദുതിയേന ഉപാദാനനിസ്സയാഭാവോ, തതിയേന സേസാകുസലേഹി അകുസലവത്ഥൂഹി ച വിപ്പമോക്ഖോ. പഠമേന വാ രാഗദോസപ്പഹാനം, ദുതിയേന തദുപായോ, തതിയേന തേസം പഹീനത്താ സംയോജനിയേഹി വിപ്പമോക്ഖോതി വേദിതബ്ബോ.

൩൭൦. പഞ്ചമഗാഥായ **ഉപധീസൂ**തി ഖന്ധുപധീസു. **ആദാന**ന്തി ആദാതബ്ബട്ഠേന തേയേവ വുച്ചന്തി. **അനഞ്ഞനേയ്യോ**തി അനിച്ചാദീനം സുദിട്ഠത്താ "ഇദം സേയ്യോ"തി കേനചി അനേതബ്ബോ. സേസം ഉത്താനപദത്ഥമേവ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ആദാനേസു ചതുത്ഥമഗ്ഗേന സബ്ബസോ ഛന്ദരാഗം വിനേത്വാ സോ വിനീതഛന്ദരാഗോ, തേസു ഉപധീസു ന സാരമേതി, സബ്ബേ ഉപധീ അസാരകത്തേനേവ പസ്സതി. തതോ തേസു ദുവിധേനപി നിസ്സയേന അനിസ്സിതോ അഞ്ഞേന വാ കേനചി "ഇദം സേയ്യോ"തി അനേതബ്ബോ ഖീണാസവോ ഭിക്ഖു സമ്മാ സോ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യ.

൩൭൧. ഛട്ഠഗാഥായ **അവിരുദ്ധോ**തി ഏതേസം തിണ്ണം ദുച്ചരിതാനം പഹീനത്താ സുചരിതേഹി സദ്ധിം അവിരുദ്ധോ. **വിദിത്വാ ധമ്മ**ന്തി മഗ്ഗേന ചതുസച്ചധമ്മം ഞത്വാ. **നിബ്ബാനപദാഭിപത്ഥയാനോ**തി അനുപാദിസേസം ഖന്ധപരിനിബ്ബാനപദം പത്ഥയമാനോ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൩൭൨. സത്തമഗാഥായ **അക്കുട്ഠോ**തി ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അഭിസത്തോ. **ന സന്ധിയേഥാ**തി ന ഉപനയ്ഹേഥ ന കുപ്പേയ്യ. **ലദ്ധാ പരഭോജനം ന മജ്ജേ**തി പരേഹി ദിന്നം സദ്ധാദേയ്യം ലഭിത്വാ "അഹം ഞാതോ യസസ്സീ ലാഭീ"തി ന മജ്ജേയ്യ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൩൭൩. അട്ഠമഗാഥായ **ലോഭ**ന്തി വിസമലോഭം. **ഭവ**ന്തി കാമഭവാദിഭവം. ഏവം ദ്വീഹി പദേഹി ഭവഭോഗതണ്ഹാ വുത്താ. പുരിമേന വാ സബ്ബാപി തണ്ഹാ, പച്ഛിമേന കമ്മഭവോ. **വിരതോ ഛേദനബന്ധനാ ചാ**തി ഏവമേതേസം കമ്മകിലേസാനം പഹീനത്താ പരസത്തഛേദനബന്ധനാ ച വിരതോതി. സേസം വുത്തനയമേവ.

൩൭൪. നവമഗാഥായ **സാരുപ്പം അത്തനോ വിദിത്വാ**തി അത്തനോ ഭിക്ഖുഭാവസ്സ പതിരൂപം അനേസനാദിം പഹായ സമ്മാഏസനാദിആജീവസുദ്ധിം അഞ്ഞഞ്ച സമ്മാപടിപത്തിം തഥ പതിട്ഠഹനേന വിദിത്വാ. ന ഹി ഞാതമത്തേനേവ കിഞ്ചി ഹോതി. **യഥാതഥിയ**ന്തി യഥാതഥം യഥാഭൂതം. **ധമ്മ**ന്തി ഖന്ധായതനാദിഭേദം യഥാഭൂതഞാണേന, ചതുസച്ചധമ്മം വാ മഗ്ഗേന വിദിത്വാ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൩൭൫. ദസമഗാഥായ **സോ നിരാസോ അനാസിസാനോ**തി യസ്സ അരിയമഗ്ഗേന വിനാസിതത്താ അനുസയാ ച ന സന്തി, അകുസലമൂലാ ച സമൂഹതാ, സോ നിരാസോ നിത്തണ്ഹോ ഹോതി. തതോ ആസായ അഭാവേന കഞ്ചി രൂപാദിധമ്മം നാസീസതി. തേനാഹ "നിരാസോ അനാസിസാനോ"തി. സേസം വുത്തനയമേവ.

൩൭൩. ഏകാദസമഗാഥായ **ആസവഖീണോ**തി ഖീണചതുരാസവോ. **പഹീനമാനോ**തി പഹീനനവവിധമാനോ. **രാഗപഥ**ന്തി രാഗവിസയഭൂതം തേഭൂമകധമ്മജാതം. **ഉപാതിവത്തോ**തി പരിഞ്ഞാപഹാനേഹി അതിക്കന്തോ. **ദന്തോ**തി സബ്ബദ്വാരവിസേവനം ഹിത്വാ അരിയേന ദമഥേന ദന്തഭൂമിം പത്തോ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസഗ്ഗിവൂപസമേന സീതിഭൂതോ. സേസം വുത്തനയമേവ.

൩൭൪. ദ്വാദസമഗാഥായ **സദ്ധോ**തി ബുദ്ധാദിഗുണേസു പരപ്പച്ചയവിരഹിതത്താ സബ്ബാകാരസമ്പന്നേന അവേച്ചപ്പസാദേന സമന്നാഗതോ, ന പരസ്സ സദ്ധായ പടിപത്തിയം ഗമനഭാവേന. യഥാഹ - "ന ഖ്വാഹം എത്ഥ ഭന്തേ ഭഗവതോ സദ്ധായ ഗച്ഛാമീ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൩൪). **സുതവാ**തി വോസിതസുതകിച്ചത്താ പരമത്ഥികസുതസമന്നാഗതോ. **നിയാമദസ്സീ**തി സംസാരകന്താരമൂള്ഹേ ലോകേ അമതപുരഗാമിനോ സമ്മത്തനിയാമഭൂതസ്സ മഗ്ഗസ്സ ദസ്സാവീ, ദിട്ഠമഗ്ഗോതി വുത്തം ഹോതി. **വഗ്ഗഗതേസു ന വഗ്ഗസാരീ**തി വഗ്ഗഗതാ നാമ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതികാ അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിലോമത്താ, ഏവം വഗ്ഗാഹി ദിട്ഠീഹി ഗതേസു സത്തേസു ന വഗ്ഗസാരീ - "ഇദം ഉച്ഛിജ്ജിസ്സതി, ഇദം തഥേവ ഭവിസ്സതീ"തി ഏവം ദിട്ഠിവസേന അഗമനതോ. **പടിഘ**ന്തി പടിഘാതകം, ചിത്തവിഘാതകന്തി വുത്തം ഹോതി. ദോസവിസേസനമേവേതം. **വിനേയ്യാ**തി വിനേത്വാ. സേസം വുത്തനയമേവ.

൩൭൫. തേരസമഗാഥായ **സംസുദ്ധജിനോ**തി സംസുദ്ധേന അരഹത്തമഗ്ഗേന വിജിതകിലേസോ. **വിവട്ടച്ഛദോ**തി വിവടരാഗദോസമോഹഛദനോ. **ധമ്മേസു വസീ**തി ചതുസച്ചധമ്മേസു വസിപ്പത്തോ. ന ഹിസ്സ സക്കാ തേ ധമ്മാ യഥാ ഞാതാ കേനചി അഞ്ഞഥാ കാതും, തേന ഖീണാസവോ "ധമ്മേസു വസീ"തി വുച്ചതി. **പാരഗൂ**തി പാരം വുച്ചതി നിബ്ബാനം, തം ഗതോ, സഉപാദിസേസവസേന അധിഗതോതി വുത്തം ഹോതി. **അനേജോ**തി അപഗതതണ്ഹാചലനോ. **സങ്ഖാരനിരോധഞാണകുസലോ**തി സങ്ഖാരനിരോധോ വുച്ചതി നിബ്ബാനം, തമ്ഹി ഞാണം അരിയമഗ്ഗപഞ്ഞാ, തത്ഥ കുസലോ, ചതുക്ഖത്തും ഭാവിതത്താ ഛേകോതി വുത്തം ഹോതി.

൩൭൬. ചുദ്ദസമഗാഥായ **അതീതേസൂ**തി പവത്തിം പത്വാ അതിക്കന്തേസു പഞ്ചക്ഖന്ധേസു. **അനാഗതേസൂ**തി പവത്തിം അപ്പത്തേസു പഞ്ചക്ഖന്ധേസു ഏവ. **കപ്പാതീതോ**തി "അഹം മമ"ന്തി കപ്പനം സബ്ബമ്പി വാ തണ്ഹാദിട്ഠികപ്പം അതീതോ. **അതിച്ച സുദ്ധിപഞ്ഞോ**തി അതീവ സുദ്ധിപഞ്ഞോ, അതിക്കമിത്വാ വാ സുദ്ധിപഞ്ഞോ. കിം അതിക്കമിത്വാ? അദ്ധത്തയം. അരഹാ ഹി യ്വായം അവിജ്ജാസങ്ഖാരസങ്ഖാതോ അതീതോ അദ്ധാ, ജാതിജരാമരണസങ്ഖാതോ അനാഗതോ അദ്ധാ, വിഞ്ഞാണാദിഭവപരിയന്തോ പച്ചുപ്പന്നോ ച അദ്ധാ, തം സബ്ബമ്പി അതിക്കമ്മ കങ്ഖം വിതരിത്വാ പരമസുദ്ധിപ്പത്തപഞ്ഞോ ഹുത്വാ ഠിതോ. തേന വുച്ചതി "അതിച്ച സുദ്ധിപഞ്ഞോ"തി. **സബ്ബായതനേഹീ**തി ദ്വാദസഹായതനേഹി. അരഹാ ഹി ഏവം കപ്പാതീതോ. കപ്പാതീതത്താ അതിച്ച സുദ്ധിപഞ്ഞത്താ ച ആയതിം ന കിഞ്ചി ആയതനം ഉപേതി. തേനാഹ - "സബ്ബായതനേഹി വിപ്പമുത്തോ"തി.

൩൭൭. പന്നരസമഗാഥായ **അഞ്ഞായ പദ**ന്തി യേ തേ "സച്ചാനം ചതുരോ പദാ"തി വുത്താ, തേസു ഏകേകപദം പുബ്ബഭാഗസച്ചവവത്ഥാപനപഞ്ഞായ ഞത്വാ. **സമേച്ച ധമ്മ**ന്തി തതോ പരം ചതൂഹി അരിയമഗ്ഗേഹി ചതുസച്ചധമ്മം സമേച്ച. **വിവടം ദിസ്വാന പഹാനമാസവാന**ന്തി അഥ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന ആസവക്ഖയസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം വിവടം പാകടമനാവടം ദിസ്വാ. **സബ്ബുപധീനം പരിക്ഖയാ**തി സബ്ബേസം ഖന്ധകാമഗുണകിലേസാഭിസങ്ഖാരഭേദാനം ഉപധീനം പരിക്ഖീണത്താ കത്ഥചി അസജ്ജമാനോ ഭിക്ഖു **സമ്മാ സോ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യ** വിഹരേയ്യ, അനല്ലീയന്തോ ലോകം ഗച്ഛേയ്യാതി ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

൩൭൮. തതോ സോ നിമ്മിതോ ധമ്മദേസനം ഥോമേന്തോ **"അദ്ധാ ഹി ഭഗവാ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **യോ സോ ഏവം വിഹാരീ**തി യോ സോ മങ്ഗലാദീനി സമൂഹനിത്വാ സബ്ബമങ്ഗലദോസപ്പഹാനവിഹാരീ, യോപി സോ ദിബ്ബമാനുസകേസു കാമേസു രാഗം വിനേയ്യ ഭവാതിക്കമ്മ ധമ്മാഭിസമയവിഹാരീതി ഏവം തായ തായ ഗാഥായ നിദ്ദിട്ഠഭിക്ഖും ദസ്സേന്തോ ആഹ. സേസം ഉത്താനമേവ. അയം പന യോജനാ - അദ്ധാ

ഹി ഭഗവാ തഥേവ ഏതം യം ത്വം "യസ്സ മങ്ഗലാ സമൂഹതാ"തിആദീനി വത്വാ തസ്സാ തസ്സാ ഗാഥായ പരിയോസാനേ "സമ്മാ സോ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യാ"തി അവച. കിം കാരണം? യോ സോ ഏവംവിഹാരീ ഭിക്ഖു, സോ ഉത്തമേന ദമഥേന ദന്തോ, സബ്ബാനി ച ദസപി സംയോജനാനി ചതുരോ ച യോഗേ വീതിവത്തോ ഹോതി. തസ്മാ സമ്മാ സോ ലോകേ പരിബ്ബജേയ്യ, നത്ഥി മേ ഏത്ഥ വിചികിച്ഛാതി ഇതി ദേസനാഥോമനഗാഥമ്പി വത്വാ അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. സുത്തപരിയോസാനേ കോടിസതസഹസ്സദേവതാനം അഗ്ഗഫലപ്പത്തി അഹോസി, സോതാപത്തിസകദാഗാമിഅനാഗാമിഫലപ്പത്താ പന ഗണനതോ അസങ്ഖ്യേയ്യാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്തവണ്ണനാ

നിട്ഠിതാ.

൧൪. ധമ്മികസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി ധമ്മികസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? തിട്ഠമാനേ കിര ഭഗവതി ലോകനാഥേ ധമ്മികോ നാമ ഉപാസകോ അഹോസി നാമേന ച പടിപത്തിയാ ച. സോ കിര സരണസമ്പന്നോ സീലസമ്പന്നോ ബഹുസ്സുതോ പിടകത്തയധരോ അനാഗാമീ അഭിഞ്ഞാലാഭീ ആകാസചാരീ അഹോസി. തസ്സ പരിവാരാ പഞ്ചസതാ ഉപാസകാ, തേപി താദിസാ ഏവ അഹേസും. തസ്സേകദിവസം ഉപോസഥികസ്സ രഹോഗതസ്സ പടിസല്ലീനസ്സ മജ്ഝിമയാമാവസാനസമയേ ഏവം പരിവിതക്കോ ഉദപാദി - "യംനൂനാഹം അഗാരിയഅനഗാരിയാനം പടിപദം പുച്ഛേയ്യ"ന്തി. സോ പഞ്ചഹി ഉപാസകസതേഹി പരിവുതോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ തമത്ഥം പുച്ഛി, ഭഗവാ ചസ്സ ബ്യാകാസി. തത്ഥ പുബ്ബേ വണ്ണിതസദിസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം, അപുബ്ബം വണ്ണയിസ്സാമ.

൩൭൮. തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ **കഥംകരോ**തി കഥം കരോന്തോ കഥം പടിപജ്ജന്തോ. **സാധു ഹോതീ**തി സുന്ദരോ അനവജ്ജോ അത്ഥസാധനോ ഹോതി. **ഉപാസകാസേ**തി ഉപാസകാഇച്ചേവ വുത്തം ഹോതി. സേസമത്ഥതോ പാകടമേവ. അയം പന യോജനാ - യോ വാ അഗാരാ അനഗാരമേതി പബ്ബജതി, യേ വാ അഗാരിനോ ഉപാസകാ, ഏതേസു ദുവിധേസു സാവകേസു കഥംകരോ സാവകോ സാധു ഹോതീതി.

൩൭൯-൮. ഇദാനി ഏവം പുട്ഠസ്സ ഭഗവതോ ബ്യാകരണസമത്ഥതം ദീപേന്തോ **"തുവഞ്ഹീ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ഗതി**ന്തി അജ്ഝാസയഗതിം. **പരായണ**ന്തി നിപ്ഫത്തിം. അഥ വാ **ഗതി**ന്തി നിരയാദിപഞ്ചപ്പഭേദം. **പരായണ**ന്തി ഗതിതോ പരം അയനം ഗതിവിപ്പമോക്ഖം പരിനിബ്ബാനം, **ന ചത്ഥി തുല്യോ**തി തയാ സദിസോ നത്ഥി. **സബ്ബം തുവം ഞാണമവേച്ച ധമ്മം, പകാസേസി സത്തേ അനുകമ്പമാനോ**തി ത്വം ഭഗവാ യദത്ഥി ഞേയ്യം നാമ, തം അനവസേസം അവേച്ച പടിവിജ്ഝിത്വാ സത്തേ അനുകമ്പമാനോ സബ്ബം ഞാണഞ്ച ധമ്മഞ്ച പകാസേസി. യം യം യസ്സ ഹിതം ഹോതി, തം തം തസ്സ ആവികാസിയേവ ദേസേസിയേവ, ന തേ അത്ഥി ആചരിയമുട്ഠീതി വുത്തം ഹോതി. **വിരോചസി വിമലോ**തി ധൂമരജാദിവിരഹിതോ വിയ ചന്ദോ, രാഗാദിമലാഭാവേന വിമലോ വിരോചസി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവ.

൩൮൦-൧. ഇദാനി യേസം തദാ ഭഗവാ ധമ്മം ദേസേസി, തേ ദേവപുത്തേ കിത്തേത്വാ ഭഗവന്തം പസംസന്തോ **"ആഗഞ്ഛി തേ സന്തികേ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **നാഗരാജാ ഏരാവണോ നാമാ**തി അയം കിര ഏരാവണോ നാമ ദേവപുത്തോ കാമരൂപീ ദിബ്ബേ വിമാനേ വസതി. സോ യദാ സക്കോ ഉയ്യാനകീളം ഗച്ഛതി, തദാ ദിയഡ്ഢസതയോജനം കായം അഭിനിമ്മിനിത്വാ തേത്തിംസ കുമ്ഭേ മാപേത്വാ ഏരാവണോ നാമ ഹത്ഥീ ഹോതി. തസ്സ ഏകേകസ്മിം കുമ്ഭേ ദ്വേ ദ്വേ ദന്താ ഹോന്തി, ഏകേകസ്മിം ദന്തേ സത്ത സത്ത പോക്ഖരണിയോ, ഏകേകിസ്സാ പോക്ഖരണിയാ സത്ത സത്ത പദുമിനിയോ, ഏകേകിസ്സാ പദുമിനിയാ സത്ത സത്ത പുപ്ഫാനി, ഏകേകസ്മിം പുപ്ഫേ സത്ത സത്ത പത്താനി, ഏകേകസ്മിം പത്തേ സത്ത സത്ത അച്ഛരായോ നച്ചന്തി പദുമച്ഛരായോത്വേവ വിസ്സുതാ

സക്കസ്സ നാടകിത്ഥിയോ, യാ ച വിമാനവത്ഥുസ്മിമ്പി "ഭമന്തി കഞ്ഞാ പദുമേസു സിക്ഖിതാ"തി (വി॰ വ॰ ൧൦൭൫) ആഗതാ. തേസം പന തേത്തിസംകുമ്ഭാനം മജ്ഝേ സുദസ്സനകുമ്ഭോ നാമ തിംസയോജനമത്തോ ഹോതി, തത്ഥ യോജനപ്പമാണോ മണിപല്ലങ്കോ തിയോജനുബ്ബേധേ പുപ്ഫമണ്ഡപേ അത്ഥരീയതി. തത്ഥ സക്കോ ദേവാനമിന്ദോ അച്ഛരാസങ്ഘപരിവുതോ ദിബ്ബസമ്പത്തിം പച്ചനുഭോതി. സക്കേ പന ദേവാനമിന്ദേ ഉയ്യാനകീളാതോ പടിനിവത്തേ പുന തം രൂപം സംഹരിത്വാന ദേവപുത്തോവ ഹോതി. തം സന്ധായാഹ - "ആഗഞ്ഛി തേ സന്തികേ നാഗരാജാ എരാവണോ നാമാ"തി. **ജിനോതി സുത്വാതി** "വിജിതപാപധമ്മോ എസ ഭഗവാ"തി എവം സുത്വാ. **സോപി തയാ മന്തയിത്വാതി** തയാ സദ്ധിം മന്തയിത്വാ, പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാതി അധിപ്പായോ. **അജ്ഝഗമാതി** അധിഅഗമാ, ഗതോതി വുത്തം ഹോതി. **സാധൂതി സുത്വാന പതീതരൂപോതി** തം പഞ്ഹം സുത്വാ "സാധു ഭന്തേ"തി അഭിനന്ദിത്വാ തുട്ഠരൂപോ ഗതോതി അത്ഥോ.

൩൮൩. രാജാപി തം വേസ്സവണോ കുവേരോതി എത്ഥ സോ യക്ഖോ രഞ്ജനട്ഠേന **രാജാ,** വിസാണായ രാജധാനിയാ രജ്ജം കാരേതീതി **വേസ്സവണോ,** പുരിമനാമേന **കുവേരോതി** വേദിതബ്ബോ. സോ കിര കുവേരോ നാമ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ ഹുത്വാ ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി കത്വാ വിസാണായ രാജധാനിയാ അധിപതി ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ. തസ്മാ "കുവേരോ വേസ്സവണോ"തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ചേതം ആടാനാടിയസുത്തേ -

> "കുവേരസ്സ ഖോ പന, മാരിസ, മഹാരാജസ്സ വിസാണാ നാമ രാജധാനീ, തസ്മാ കുവേരോ മഹാരാജാ 'വേസ്സവണോ'തി പവുച്ചതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൮൯) -

സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

തത്ഥ സിയാ - കസ്മാ പന ദൂരതരേ താവതിംസഭവനേ വസന്തോ എരാവണോ പഠമം ആഗതോ, വേസ്സവണോ പച്ഛാ, എകനഗരേവ വസന്തോ അയം ഉപാസകോ സബ്ബപച്ഛാ, കഥഞ്ച സോ തേസം ആഗമനം അഞ്ഞാസി, യേന എവമാഹാതി? വുച്ചതേ - വേസ്സവണോ കിര തദാ അനേകസഹസ്സപവാളപല്ലങ്കം ദ്വാദസയോജനം നാരിവാഹനം അഭിരുയ്ഹ പവാളകുന്തം ഉച്ചാരേത്വാ ദസസഹസ്സകോടിയക്ഖേഹി പരിവുതോ "ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛിസ്സാമീ"തി ആകാസട്ഠകവിമാനാനി പരിഹരിത്വാ മഗ്ഗേന മഗ്ഗം ആഗച്ഛന്തോ വേളുകണ്ഡകനഗരേ നന്ദമാതായ ഉപാസികായ നിവേസനസ്സ ഉപരിഭാഗം സമ്പത്തോ. ഉപാസികായ അയമാനുഭാവോ - പരിസുദ്ധസീലാ ഹോതി, നിച്ചം വികാലഭോജനാ പടിവിരതാ, പിടകത്തയധാരിനീ, അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠിതാ. സാ തമ്ഹി സമയേ സീഹപഞ്ജരം ഉഗ്ഘാടേത്വാ ഉതുഗ്ഗഹണത്ഥായ മാലുതേരിതോകാസേ ഠത്വാ അട്ഠകപാരായനവഗ്ഗേ പരിമണ്ഡലേഹി പദബ്യഞ്ജനേഹി മധുരേന സരേന ഭാസതി. വേസ്സവണോ തത്ഥേവ യാനാനി ഠപേത്വാ യാവ ഉപാസികാ "ഇദമവോച ഭഗവാ മഗധേസു വിഹരന്തോ പാസാണകേ ചേതിയേ പരിചാരകസോളസന്നം ബ്രാഹ്മണാന"ന്തി നിഗമനം അഭാസി, താവ സബ്ബം സുത്വാ വഗ്ഗപരിയോസാനേ സുവണ്ണമുരജസദിസം മഹന്തം ഗീവം പഗ്ഗഹേത്വാ "സാധു സാധു ഭഗിനീ"തി സാധുകാരമദാസി. സാ "കോ എത്ഥാ"തി ആഹ. "അഹം ഭഗിനി വേസ്സവണോ"തി. ഉപാസികാ കിര പഠമം സോതാപന്നാ അഹോസി, പച്ഛാ വേസ്സവണോ. തം സോ ധമ്മതോ സഹോദരഭാവം സന്ധായ ഉപാസികം ഭഗിനിവാദേന സമുദാചരതി. ഉപാസികായ ച "വികാലോ, ഭാതിക ഭദ്രമുഖ, യസ്സ ദാനി കാലം മഞ്ഞസീ"തി വുത്തോ "അഹം ഭഗിനി തയി പസന്നോ പസന്നാകാരം കരോമീ"തി ആഹ. തേന ഹി ഭദ്രമുഖ, മമ ഖേത്തേ നിപ്ഫന്നം സാലിം കമ്മകരാ ആഹരിതും ന സക്കോന്തി, തം തവ പരിസായ ആണാപേഹീതി. സോ "സാധു ഭഗിനീ"തി യക്ഖേ ആണാപേസി. തേ അഡ്ഢതേരസ കോട്ഠാഗാരസതാനി പൂരേസും. തതോ പഭുതി കോട്ഠാഗാരം ഊനം നാമ നാഹോസി, "നന്ദമാതു കോട്ഠാഗാരം വിയാ"തി ലോകേ നിദസ്സനം അഹോസി. വേസ്സവണോ കോട്ഠാഗാരാനി പൂരേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമി. ഭഗവാ "വികാലേ ആഗതോസീ"തി ആഹ. അഥ ഭഗവതോ സബ്ബം ആരോചേസി. ഇമിനാ കാരണേന ആസന്നതരേപി ചാതുമഹാരാജികഭവനേ വസന്തോ വേസ്സവണോ പച്ഛാ ആഗതോ. എരാവണസ്സ പന ന കിഞ്ചി അന്തരാ കരണീയം അഹോസി, തേന സോ പഠമതരം ആഗതോ.

അയം പന ഉപാസകോ കിഞ്ചാപി അനാഗാമീ പകതിയാവ ഏകഭത്തികോ, തഥാപി തദാ ഉപോസഥദിവസോതി കത്വാ ഉപോസഥങ്ഗാനി അധിട്ഠായ സായന്ഹസമയം സുനിവത്ഥോ സുപാരുതോ പഞ്ചസതഉപാസകപരിവുതോ ജേതവനം ഗന്ത്വാ ധമ്മദേസനം സുത്വാ അത്തനോ ഘരം ആഗമ്മ തേസം ഉപാസകാനം സരണസീലഉപോസഥാനിസംസാദിഭേദം ഉപാസകധമ്മം കഥേത്വാ തേ ഉപാസകേ ഉയ്യോജേസി. തേസഞ്ച തസ്സേവ ഘരേ മുട്ഠിഹത്ഥപ്പമാണപാദകാനി പഞ്ച കപ്പിയമഞ്ചസതാനി പാദേക്കോവരകേസു പഞ്ഞത്താനി ഹോന്തി. തേ അത്തനോ അത്തനോ ഓവരകം പവിസിത്വാ സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ നിസീദിംസു, ഉപാസകോപി തഥേവാകാസി. തേന ച സമയേന സാവത്ഥിനഗരേ സത്തപഞ്ഞാസ കുലസതസഹസ്സാനി വസന്തി, മനുസ്സഗണനായ അട്ഠാരസകോടിമനുസ്സാ. തേന പഠമയാമേ ഹത്ഥിഅസ്സമനുസ്സഭേരിസദ്ദാദീഹി സാവത്ഥിനഗരം മഹാസമുദ്ദോ വിയ ഏകസദ്ദം ഹോതി. മജ്ഝിമയാമസമനന്തരേ സോ സദ്ദോ പടിപ്പസ്സമ്ഭതി . തമ്ഹി കാലേ ഉപാസകോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ അത്തനോ ഗുണേ ആവജ്ജേത്വാ “യേനാഹം മഗ്ഗസുഖേന ഫലസുഖേന സുഖിതോ വിഹരാമി, ഇദം സുഖം കം നിസ്സായ ലദ്ധ”ന്തി ചിന്തേത്വാ “ഭഗവന്തം നിസ്സായാ”തി ഭഗവതി ചിത്തം പസാദേത്വാ “ഭഗവാ ഏതരഹി കതമേന വിഹാരേന വിഹരതീ”തി ആവജ്ജേന്തോ ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ഏരാവണവേസ്സവണേ ദിസ്വാ ദിബ്ബായ സോതധാതുയാ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ചേതോപരിയഞാണേന തേസം പസന്നചിത്തതം ഞത്വാ “യംനൂനാഹമ്പി ഭഗവന്തം ഉഭയഹിതം പടിപദം പുച്ഛേയ്യ”ന്തി ചിന്തേസി. തസ്മാ സോ ഏകനഗരേ വസന്തോപി സബ്ബപച്ഛാ ആഗതോ, ഏവഞ്ച നേസം ആഗമനം അഞ്ഞാസി. തേനാഹ - “ആഗഞ്ഛി തേ സന്തികേ നാഗരാജാ...പേ॰... സോ ചാപി സുത്വാന പതീതരൂപോ”തി.

൩൮൨. ഇദാനി ഇതോ ബഹിദ്ധാ ലോകസമ്മതേഹി സമണബ്രാഹ്മണേഹി ഉക്കട്ഠഭാവേന ഭഗവന്തം പസംസന്തോ **“യേ കേചിമേ”**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **തിത്ഥിയാ**തി നന്ദവച്ഛസംകിച്ചേഹി ആദിപുഗ്ഗലേഹി തീഹി തിത്ഥകരേഹി കതേ ദിട്ഠിതിത്ഥേ ജാതാ, തേസം സാസനേ പബ്ബജിതാ പൂരണാദയോ ഛ സത്ഥാരോ. തത്ഥ നാടപുത്തോ നിഗണ്ഠോ, അവസേസാ ആജീവകാതി തേ സബ്ബേ ദസ്സേന്തോ ആഹ **“യേ കേചിമേ തിത്ഥിയാ വാദസീലാ”**തി, “മയം സമ്മാ പടിപന്നാ, അഞ്ഞേ മിച്ഛാ പടിപന്നാ”തി ഏവം വാദകരണസീലാ ലോകം മുഖസത്തീഹി വിതുദന്താ വിചരന്തി. **ആജീവകാ വാ**തി തേ ഏകജ്ഝമുദ്ദിട്ഠേ ഭിന്ദിത്വാ ദസ്സേതി. **നാതിതരന്തീ**തി നാതിക്കമന്തി. **സബ്ബേ**തി അഞ്ഞേപി യേ കേചി തിത്ഥിയസാവകാദയോ, തേപി പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ ആഹ. **“ഠിതോ വജന്തം വിയാ”**തി യഥാ കോചി ഠിതോ ഗതിവികലോ സീഘഗാമിനം പുരിസം ഗച്ഛന്തം നാതിതരേയ്യ, ഏവം തേ പഞ്ഞാഗതിയാ അഭാവേന തേ തേ അത്ഥപ്പഭേദേ ബുജ്ഝിതും അസക്കോന്താ ഠിതാ, അതിജവനപഞ്ഞം ഭഗവന്തം നാതിതരന്തീതി അത്ഥോ.

൩൮൩. **ബ്രാഹ്മണാ വാദസീലാ വുദ്ധാ ചാ**തി ഏത്താവതാ ചങ്കീതാരുക്ഖപോക്ഖരസാതിജാണുസ്സോണിആദയോ ദസ്സേതി, **അപി ബ്രാഹ്മണാ സന്തി കേചീ**തി ഇമിനാ മജ്ഝിമാപി ദഹരാപി കേവലം ബ്രാഹ്മണാ സന്തി അത്ഥി ഉപലബ്ഭന്തി കേചീതി ഏവം അസ്സലായനവാസേട്ഠഅമ്ബട്ഠഉത്തരമാണവകാദയോ ദസ്സേതി. **അത്ഥബദ്ധാ**തി “അപി നു ഖോ ഇമം പഞ്ഹം ബ്യാകരേയ്യ, ഇമം കങ്ഖം ഛിന്ദേയ്യാ”തി ഏവം അത്ഥബദ്ധാ ഭവന്തി. **യേ ചാപി** അഞ്ഞേതി അഞ്ഞേപി യേ “മയം വാദിനോ”തി ഏവം മഞ്ഞമാനാ വിചരന്തി ഖത്തിയപണ്ഡിതബ്രാഹ്മണബ്രഹ്മദേവയക്ഖാദയോ അപരിമാണാ. തേപി സബ്ബേ തയി അത്ഥബദ്ധാ ഭവന്തീതി ദസ്സേതി.

൩൮൪-൭. ഏവം നാനപ്പകാരേഹി ഭഗവന്തം പസംസിത്വാ ഇദാനി ധമ്മേനേവ തം പസംസിത്വാ ധമ്മകഥം യാചന്തോ **“അയഞ്ഹി ധമ്മോ”**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **അയഞ്ഹി ധമ്മോ**തി സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മേ സന്ധായാഹ. **നിപുണോ**തി സണ്ഹോ ദുപ്പടിവിജ്ഝോ. **സുഖോ**തി പടിവിദ്ധോ സമാനോ ലോകുത്തരസുഖമാവഹതി, തസ്മാ സുഖാവഹത്താ “സുഖോ”തി വുച്ചതി. **സുപ്പവുത്തോ**തി സുദേസിതോ. **സുസ്സൂസമാനാ**തി സോതുകാമമ്ഹാതി അത്ഥോ. **തം നോ വദാ**തി തം ധമ്മം അമ്ഹാകം വദ. “ത്വം നോ”തിപി പാഠോ, ത്വം അമ്ഹാകം വദാതി അത്ഥോ. **സബ്ബേപിമേ ഭിക്ഖവോ**തി തങ്ഖണം നിസിന്നാനി കിര പഞ്ച ഭിക്ഖുസതാനി ഹോന്തി, താനി

ദസ്സേന്തോ യാചതി. **ഉപാസകാ ചാപീ**തി അത്തനോ പരിവാരേ അഞ്ഞേ ച ദസ്സേതി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൩൭൮. അഥ ഭഗവാ അനഗാരിയപടിപദം താവ ദസ്സേതും ഭിക്ഖൂ ആമന്തേത്വാ **"സുണാഥ മേ ഭിക്ഖവോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ധമ്മം ധുതം തഞ്ച ചരാഥ സബ്ബേ**തി കിലേസേ ധുനാതീതി ധുതോ, ഏവരൂപം കിലേസധുനനകം പടിപദാധമ്മം സാവയാമി വോ, തഞ്ച മയാ സാവിതം സബ്ബേ ചരഥ പടിപജ്ജഥ, മാ പമാദിത്ഥാതി വുത്തം ഹോതി. **ഇരിയാപഥ**ന്തി ഗമനാദിചതുബ്ബിധം. **പബ്ബജിതാനുലോമിക**ന്തി സമണസാരുപ്പം സതിസമ്പജഞ്ഞയുത്തം. അരഞ്ഞേ കമ്മട്ഠാനാനുയോഗവസേന പവത്തമേവാതി അപരേ. **സേവേഥ ന**ന്തി തം ഇരിയാപഥം ഭജേയ്യ . **അത്ഥദസോ**തി ഹിതാനുപസ്സീ. **മുതീമാ**തി ബുദ്ധിമാ. സേസമേത്ഥ ഗാഥായ പാകടമേവ.

൩൭൯. **നോ വേ വികാലേ**തി ഏവം പബ്ബജിതാനുലോമികം ഇരിയാപഥം സേവമാനോ ച ദിവാമജ്ഝന്ഹികവീതിക്കമം ഉപാദായ വികാലേ ന ചരേയ്യ ഭിക്ഖു, യുത്തകാലേ ഏവ പന ഗാമം പിണ്ഡായ ചരേയ്യ. കിം കാരണം? **അകാലചാരിഞ്ഹി സജന്തി സങ്ഗാ,** അകാലചാരിം പുഗ്ഗലം രാഗസങ്ഗാദയോ അനേകേ സങ്ഗാ സജന്തി പരിസ്സജന്തി ഉപഗുഹന്തി അല്ലീയന്തി. **തസ്മാ വികാലേ ന ചരന്തി ബുദ്ധാ,** തസ്മാ യേ ചതുസച്ചബുദ്ധാ അരിയപുഗ്ഗലാ, ന തേ വികാലേ പിണ്ഡായ ചരന്തീതി. തേന കിര സമയേന വികാലഭോജനസിക്ഖാപദം അപ്പഞ്ഞത്തം ഹോതി, തസ്മാ ധമ്മദേസനാവസേനേവേത്ഥ പുഥുജ്ജനാനം ആദീനവം ദസ്സേന്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ. അരിയാ പന സഹ മഗ്ഗപടിലാഭാ ഏവ തതോ പടിവിരതാ ഹോന്തി, ഏസാ ധമ്മതാ.

൩൮൦. ഏവം വികാലചരിയം പടിസേധേത്വാ "കാലേ ചരന്തേനപി ഏവം ചരിതബ്ബ"ന്തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"രൂപാ ച സദ്ദാ ചാ"**തി. തസ്സത്ഥോ - യേ തേ രൂപാദയോ നാനപ്പകാരകം മദം ജനേന്താ സത്തേ സമ്മദയന്തി, തേസു പിണ്ഡപാതപാരിസുദ്ധിസുത്താദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൪൩൮ ആദയോ) വുത്തനയേന ഛന്ദം വിനോദേത്വാ യുത്തകാലേനേവ പാതരാസം പവിസേയ്യാതി. ഏത്ഥ ച പാതോ അസിതബ്ബോതി **പാതരാസോ,** പിണ്ഡപാതസ്സേതം നാമം. യോ യത്ഥ ലബ്ഭതി, സോ പദേസോപി തം യോഗേന "പാതരാസോ"തി ഇധ വുത്തോ. യതോ പിണ്ഡപാതം ലഭതി, തം ഓകാസം ഗച്ഛേയ്യാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൩൮൧. ഏവം പവിട്ഠോ -

"പിണ്ഡഞ്ച ഭിക്ഖു സമയേന ലദ്ധാ,
ഏകോ പടിക്കമ്മ രഹോ നിസീദേ;
അജ്ഝത്തചിന്തീ ന മനോ ബഹിദ്ധാ,
നിച്ഛാരയേ സങ്ഗഹിതത്തഭാവോ".

തത്ഥ **പിണ്ഡ**ന്തി മിസ്സകഭിക്ഖം, സാ ഹി തതോ തതോ സമോധാനേത്വാ സമ്പിണ്ഡിതട്ഠേന "പിണ്ഡോ"തി വുച്ചതി. **സമയേനാ**തി അന്തോമജ്ഝന്ഹികകാലേ. **ഏകോ പടിക്കമ്മാ**തി കായവിവേകം സമ്പാദേന്തോ അദുതിയോ നിവത്തിത്വാ. **അജ്ഝത്തചിന്തീ**തി തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ ഖന്ധസന്താനം ചിന്തേന്തോ. **ന മനോ ബഹിദ്ധാ നിച്ഛാരയേ**തി ബഹിദ്ധാ രൂപാദീസു രാഗവസേന ചിത്തം ന നീഹരേ. **സങ്ഗഹിതത്തഭാവോ**തി സുട്ഠു ഗഹിതചിത്തോ.

൩൮൨. ഏവം വിഹരന്തോ ച -

"സചേപി സോ സല്ലപേ സാവകേന,
അഞ്ഞേന വാ കേനചി ഭിക്ഖുനാ വാ;
ധമ്മം പണീതം തമുദാഹരേയ്യ,
ന പേസുണം നോപി പരൂപവാദം".

കിം വുത്തം ഹോതി? സോ യോഗാവചരോ കിഞ്ചിദേവ സോതുകാമതായ ഉപഗതേന സാവകേന വാ കേനചി അഞ്ഞതിത്ഥിയഗഹട്ഠാദിനാ വാ ഇധേവ പബ്ബജിതേന ഭിക്ഖുനാ

വാ സദ്ധിം സചേപി സല്ലപേ, അഥ യ്വായം മഗ്ഗഫലാദിപടിസംയുത്തോ ദസകഥാവത്ഥുഭേദോ വാ അതപ്പകട്ഠേന പണീതോ ധമ്മോ. തം ധമ്മം പണീതം ഉദാഹരേയ്യ, അഞ്ഞം പന പിസുണവചനം വാ പരൂപവാദം വാ അപ്പമത്തകമ്പി ന ഉദാഹരേയ്യാതി.

൩൯൩. ഇദാനി തസ്മിം പരൂപവാദേ ദോസം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"വാദഞ്ഹി ഏകേ"**തി. തസ്സത്ഥോ - ഇധേകച്ചേ മോഘപുരിസാ പരൂപവാദസഞ്ഞിതം നാനപ്പകാരം വിഗ്ഗാഹികകഥാഭേദം **വാദം പടിസേനിയ**ന്തി വിരുജ്ഝന്തി, യുജ്ഝിതുകാമാ ഹുത്വാ സേനായ പടിമുഖം ഗച്ഛന്താ വിയ ഹോന്തി, **തേ** മയം ലാമകപഞ്ഞേ ന **പസംസാമ**. കിം കാരണം? **തതോ തതോ നേ പസജന്തി സങ്ഗാ,** യസ്മാ തേ താദിസകേ പുഗ്ഗലേ തതോ തതോ വചനപഥതോ സമുട്ഠായ വിവാദസങ്ഗാ സജന്തി അല്ലീയന്തി. കിം കാരണാ സജന്തീതി? **ചിത്തഞ്ഹി തേ തത്ഥ ഗമേന്തി ദൂരേ,** യസ്മാ തേ പടിസേനിയന്താ ചിത്തം തത്ഥ ഗമേന്തി, യത്ഥ ഗതം സമഥവിപസ്സനാനം ദൂരേ ഹോതീതി.

൩൯൪-൫. ഏവം പരിത്തപഞ്ഞാനം പവത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി മഹാപഞ്ഞാനം പവത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"പിണ്ഡം വിഹാരം…പേ॰… സാവകോ"**തി. തത്ഥ വിഹാരേന പതിസ്സയോ, സയനാസനേന മഞ്ചപീഠന്തി തീഹിപി പദേഹി സേനാസനമേവ വുത്തം. **ആപ**ന്തി ഉദകം. **സങ്ഘാടിരജൂപവാഹന**ന്തി പംസുമലാദിനോ സങ്ഘാടിരജസ്സ ധോവനം. **സുത്വാന ധമ്മം സുഗതേന ദേസിത**ന്തി സബ്ബാസവസംവരാദീസു "പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ചീവരം പടിസേവതി സീതസ്സ പടിഘാതായാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അ॰ നി॰ ൬.൫൮) നയേന ഭഗവതാ ദേസിതം ധമ്മം സുത്വാ. **സങ്ഖായ സേവേ വരപഞ്ഞസാവകോ**തി ഏതം ഇധ പിണ്ഡന്തി വുത്തം പിണ്ഡപാതം, വിഹാരാദീഹി വുത്തം സേനാസനം, ആപമുഖേന ദസ്സിതം ഗിലാനപച്ചയം, സങ്ഘാടിയാ ചീവരന്തി ചതുബ്ബിധമ്പി പച്ചയം സങ്ഖായ "യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ"തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൧.൨൩; അ॰ നി॰ ൬.൫൮) നയേന പച്ചവേക്ഖിത്വാ സേവേ വരപഞ്ഞസാവകോ, സേവിതും സക്കുണേയ്യ വരപഞ്ഞസ്സ തഥാഗതസ്സ സാവകോ സേക്ഖോ വാ പുഥുജ്ജനോ വാ, നിപ്പരിയായേന ച അരഹാ. സോ ഹി ചതുരാപസ്സേനോ "സങ്ഖായേകം പടിസേവതി, സങ്ഖായേകം അധിവാസേതി, സങ്ഖായേകം പരിവജ്ജേതി, സങ്ഖായേകം വിനോദേതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൮; മ॰ നി॰ ൨.൧൬൮; അ॰ നി॰ ൧൦.൨൦) വുത്തോ. യസ്മാ ച സങ്ഖായ സേവേ വരപഞ്ഞസാവകോ, **തസ്മാ ഹി പിണ്ഡേ…പേ॰… യഥാ പോക്ഖരേ വാരിബിന്ദു,** തഥാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

൩൯൬. ഏവം ഖീണാസവപടിപത്തിം ദസ്സേന്തോ അരഹത്തനികൂടേന അനഗാരിയപടിപദം നിട്ഠാപേത്വാ ഇദാനി അഗാരിയപടിപദം ദസ്സേതും **"ഗഹട്ഠവത്തം പന വോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ **സാവകോ**തി അഗാരിയസാവകോ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ. അയം പന യോജനാ - യോ മയാ ഇതോ പുബ്ബേ കേവലോ അബ്യാമിസ്സോ സകലോ പരിപുണ്ണോ ഭിക്ഖുധമ്മോ കഥിതോ. ഏസ ഖേത്തവത്ഥുആദിപരിഗ്ഗഹേഹി സപരിഗ്ഗഹേന ന ലബ്ഭാ ഫസ്സേതും ന സക്കാ അധിഗന്തുന്തി.

൩൯൭. ഏവം തസ്സ ഭിക്ഖുധമ്മം പടിസേധേത്വാ ഗഹട്ഠധമ്മമേവ ദസ്സേന്തോ ആഹ **"പാണം ന ഹനേ"**തി. തത്ഥ പുരിമഡ്ഢേന തികോടിപരിസുദ്ധാ പാണാതിപാതാവേരമണി വുത്താ, പച്ഛിമഡ്ഢേന സത്തേസു ഹിതപടിപത്തി. തതിയപാദോ ചേത്ഥ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തേ (സു॰ നി॰ ൩൫ ആദയോ) ചതുത്ഥപാദേ ഥാവരതസഭേദോ മേത്തസുത്തവണ്ണനായം (സു॰ നി॰ ൧൪൩ ആദയോ) സബ്ബപ്പകാരതോ വണ്ണിതോ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഉപ്പടിപാടിയാ പന യോജനാ കാതബ്ബാ - തസഥാവരേസു സബ്ബേസു ഭൂതേസു നിധായ ദണ്ഡം ന ഹനേ ന ഘാതയേയ്യ നാനുജഞ്ഞാതി. "നിധായ ദണ്ഡ"ന്തി ഇതോ വാ പരം "വത്തേയ്യാ"തി പാഠസേസോ ആഹരിതബ്ബോ. ഇതരഥാ ഹി ന പുബ്ബേനാപരം സന്ധിയതി.

൩൯൮. ഏവം പഠമസിക്ഖാപദം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദുതിയസിക്ഖാപദം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തതോ അദിന്ന"**ന്തി. തത്ഥ **കിഞ്ചീ**തി അപ്പം വാ ബഹും വാ. **കഥചീ**തി ഗാമേ വാ അരഞ്ഞേ വാ. **സാവകോ**തി അഗാരിയസാവകോ. **ബുജ്ഝമാനോ**തി "പരസന്തകമിദ"ന്തി

ജാനമാനോ. **സബ്ബം അദിന്നം പരിവജ്ജയേയ്യാ**തി ഏവഞ്ഹി പടിപജ്ജമാനോ സബ്ബം അദിന്നം പരിവജ്ജേയ്യ, നോ അഞ്ഞഥാതി ദീപേതി. സേസമേത്ഥ വുത്തനയഞ്ച പാകടഞ്ചാതി.

൩൯൪. ഏവം ദുതിയസിക്ഖാപദമ്പി തികോടിപരിസുദ്ധം ദസ്സേത്വാ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ പഭുതി തതിയം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"അബ്രഹ്മചരിയ"**ന്തി. തത്ഥ **അസമ്ഭുണന്തോ**തി അസക്കോന്തോ.

൪൦൦. ഇദാനി ചതുത്ഥസിക്ഖാപദം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"സഭഗ്ഗതോ വാ"**തി. തത്ഥ **സഭഗ്ഗതോ**തി സന്ഥാഗാരാദിഗതോ. **പരിസഗ്ഗതോ**തി പൂഗമജ്ജഗതോ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയഞ്ച പാകടഞ്ചാതി.

൪൦൧. ഏവം ചതുത്ഥസിക്ഖാപദമ്പി തികോടിപരിസുദ്ധം ദസ്സേത്വാ പഞ്ചമം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"മജ്ജഞ്ച പാന"**ന്തി. തത്ഥ **മജ്ജഞ്ച പാന**ന്തി ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം ഏവം വുത്തം. അയം പനത്ഥോ "മജ്ജപാനഞ്ച ന സമാചരേയ്യാ"തി. **ധമ്മം ഇമ**ന്തി ഇമം മജ്ജപാനവേരമണീധമ്മം. **ഉമ്മാദനന്ത**ന്തി ഉമ്മാദനപരിയോസാനം. യോ ഹി സബ്ബലഹുകോ മജ്ജപാനസ്സ വിപാകോ, സോ മനുസ്സഭൂതസ്സ ഉമ്മത്തകസംവത്തനികോ ഹോതി. **ഇതി നം വിദിത്വാ**തി ഇതി നം മജ്ജപാനം ഞത്വാ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയഞ്ച പാകടഞ്ചാതി.

൪൦൨. ഏവം പഞ്ചമസിക്ഖാപദമ്പി തികോടിപരിസുദ്ധം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പുരിമസിക്ഖാപദാനമ്പി മജ്ജപാനമേവ സംകിലേസകരഞ്ച ഭേദകരഞ്ച ദസ്സേത്വാ ദള്ഹതരം തതോ വേരമണിയം നിയോജേന്തോ ആഹ **"മദാ ഹി പാപാനി കരോന്തീ"**തി. തത്ഥ **മദാ**തി മദഹേതു. **ഹി**കാരോ പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ. **പാപാനി കരോന്തീ**തി പാണാതിപാതാദീനി സബ്ബാകുസലാനി കരോന്തി. **ഉമ്മാദനം മോഹന**ന്തി പരലോകേ ഉമ്മാദനം ഇഹലോകേ മോഹനം. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൪൦൩-൪. ഏത്താവതാ അഗാരിയസാവകസ്സ നിച്ചസീലം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഉപോസഥങ്ഗാനി ദസ്സേന്തോ **"പാണം ന ഹനേ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **അബ്രഹ്മചരിയാ**തി അസേട്ഠചരിയഭൂതാ. **മേഥുനാ**തി മേഥുനധമ്മസമാപത്തിതോ. **രത്തിം ന ഭുഞ്ജേയ്യ വികാലഭോജന**ന്തി രത്തിമ്പി ന ഭുഞ്ജേയ്യ, ദിവാപി കാലാതിക്കന്തഭോജനം ന ഭുഞ്ജേയ്യ. **ന ച ഗന്ധ**ന്തി ഏത്ഥ ഗന്ധഗ്ഗഹണേന വിലേപനചുണ്ണാദീനിപി ഗഹിതാനേവാതി വേദിതബ്ബാനി. **മഞ്ചേ**തി കപ്പിയമഞ്ചേ. **സന്ഥതേ**തി തട്ടികാദീഹി കപ്പിയത്ഥരണേഹി അത്ഥതേ. ഛമായം പന ഗോനകാദിസന്ഥതായപി വട്ടതി. **അട്ഠങ്ഗിക**ന്തി പഞ്ചങ്ഗികം വിയ തൂരിയം, ന അങ്ഗവിനിമുത്തം. **ദുക്ഖന്തഗുനാ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തഗതേന. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ. പച്ഛിമഡ്ഢം പന സങ്ഗീതികാരകേഹി വുത്തന്തിപി ആഹു.

൪൦൫. ഏവം ഉപോസഥങ്ഗാനി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഉപോസഥകാലം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തതോ ച പക്ഖസ്സാ"**തി. തത്ഥ **തതോ**തി പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ. **പക്ഖസ്സുപവസ്സുപോസഥ**ന്തി ഏവം പരപദേന യോജേതബ്ബം "പക്ഖസ്സ ചാതുദ്ദസിം പഞ്ചദസിം അട്ഠമിന്തി ഏതേ തയോ ദിവസേ ഉപവസ്സ ഉപോസഥം, ഏതം അട്ഠങ്ഗികഉപോസഥം ഉപഗമ്മ വസിത്വാ"തി. **പാടിഹാരിയപക്ഖഞ്ചാ**തി ഏത്ഥ പന വസ്സൂപനായികായ പുരിമഭാഗേ ആസാള്ഹമാസോ, അന്തോവസ്സം തയോ മാസാ, കത്തികമാസോതി ഇമേ പഞ്ച മാസാ "പാടിഹാരിയപക്ഖോ"തി വുച്ചന്തി. ആസാള്ഹകത്തികഫഗ്ഗുണമാസാ തയോ ഏവാതി അപരേ. പക്ഖുപോസഥദിവസാനം പുരിമപച്ഛിമദിവസവസേന പക്ഖേ പക്ഖേ തേരസീപാടിപദസത്തമീനവമീസങ്ഖാതാ ചത്താരോ ചത്താരോ ദിവസാതി അപരേ. യം രുച്ചതി, തം ഗഹേതബ്ബം. സബ്ബം വാ പന പുഞ്ഞകാമീനം ഭാസിതബ്ബം. ഏവമേതം പാടിഹാരിയപക്ഖഞ്ച പസന്നമാനസോ സുസമത്തരൂപം സുപരിപുണ്ണരൂപം ഏകമ്പി ദിവസം അപരിച്ചജന്തോ അട്ഠങ്ഗുപേതം ഉപോസഥം ഉപവസ്സാതി സമ്ബന്ധിതബ്ബം.

൪൦൬. ഏവം ഉപോസഥകാലം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേസു കാലേസു ഏതം ഉപോസഥം ഉപവസ്സ യം കാതബ്ബം, തം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"തതോ ച പാതോ"**തി. ഏത്ഥാപി **തതോ**തി പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ, അനന്തരത്ഥേ വാ, അഥാതി വുത്തം ഹോതി. **പാതോ**തി

അപരജ്ജുദിവസപുബ്ബഭാഗേ. **ഉപവുത്ഥുപോസഥോ**തി ഉപവസിതഉപോസഥോ. **അന്നേനാ**തി യാഗുഭത്താദിനാ. **പാനേനാ**തി അട്ഠവിധപാനേന. **അനുമോദമാനോ**തി അനുപമോദമാനോ, നിരന്തരം മോദമാനോതി അത്ഥോ. **യഥാരഹ**ന്തി അത്തനോ അനുരൂപേന, യഥാസത്തി യഥാബലന്തി വുത്തം ഹോതി. **സംവിഭജേഥാ**തി ഭാജേയ്യ പതിമാനേയ്യ. സേസം പാകടമേവ.

൪൦൭. ഏവം ഉപവുത്ഥുപോസഥസ്സ കിച്ചം വത്വാ ഇദാനി യാവജീവികം ഗരുവത്തം ആജീവപാരിസുദ്ധിഞ്ച കഥേത്വാ തായ പടിപദായ അധിഗന്തബ്ബട്ഠാനം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"ധമ്മേന മാതാപിതരോ"**തി. തത്ഥ **ധമ്മേനാ**തി ധമ്മലദ്ധേന ഭോഗേന . **ഭരേയ്യാ**തി പോസേയ്യ. **ധമ്മികം സോ വണിജ്ജ**ന്തി സത്തവണിജ്ജാ, സത്ഥവണിജ്ജാ, വിസവണിജ്ജാ, മംസവണിജ്ജാ, സുരാവണിജ്ജാതി ഇമാ പഞ്ച അധമ്മവണിജ്ജാ വജ്ജേത്വാ അവസേസാ ധമ്മികവണിജ്ജാ. വണിജ്ജാമുഖേന ചേത്ഥ കസിഗോരക്ഖാദി അപരോപി ധമ്മികോ വോഹാരോ സങ്ഗഹിതോ. സേസമുത്താനത്ഥമേവ. അയം പന യോജനാ - സോ നിച്ചസീലഉപോസഥസീലദാനധമ്മസമന്നാഗതോ അരിയസാവകോ പയോജയേ ധമ്മികം വണിജ്ജം, തതോ ലദ്ധേന ച ധമ്മതോ അനപേതത്താ ധമ്മേന ഭോഗേന മാതാപിതരോ ഭരേയ്യ. അഥ സോ ഗിഹീ ഏവം അപ്പമത്തോ ആദിതോ പഭുതി വുത്തം ഇമം വത്തം വത്തയന്തോ കായസ്സ ഭേദാ യേ തേ അത്തനോ ആഭായ അന്ധകാരം വിധമേത്വാ ആലോകകരണേന സയമ്പഭാതി ലദ്ധനാമാ ഛ കാമാവചരദേവാ, തേ സയമ്പഭേ നാമ ദേവേ ഉപേതി ഭജതി അല്ലീയതി, തേസം നിബ്ബത്തട്ഠാനേ നിബ്ബത്തതീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ധമ്മികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ച ദുതിയോ വഗ്ഗോ അത്ഥവണ്ണനാനയതോ, നാമേന

ചൂളവഗ്ഗോതി.

൩. മഹാവഗ്ഗോ

൧. പബ്ബജ്ജാസുത്തവണ്ണനാ

൪൦൮. പബ്ബജ്ജം കിത്തയിസ്സാമീതി പബ്ബജ്ജാസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതി കിര സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ ആയസ്മതോ ആനന്ദസ്സ പരിവിതക്കോ ഉദപാദി - ''സാരിപുത്താദീനം മഹാസാവകാനം പബ്ബജ്ജാ കിത്തിതാ, തം ഭിക്ഖൂ ച ഉപാസകാ ച ജാനന്തി. ഭഗവതോ പന അകിത്തിതാ, യംനൂനാഹം കിത്തേയ്യ''ന്തി. സോ ജേതവനവിഹാരേ ആസനേ നിസീദിത്വാ ചിത്തബീജനിം ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖൂനം ഭഗവതോ പബ്ബജ്ജം കിത്തേന്തോ ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ യസ്മാ പബ്ബജ്ജം കിത്തേന്തേന യഥാ പബ്ബജി, തം കിത്തേതബ്ബം. യഥാ ച പബ്ബജി, തം കിത്തേന്തേന യഥാ വീമംസമാനോ പബ്ബജ്ജം രോചേസി, തം കിത്തേതബ്ബം. തസ്മാ ''പബ്ബജ്ജം കിത്തയിസ്സാമീ''തി വത്വാ **''യഥാ പബ്ബജീ''**തിആദിമാഹ. **ചക്ഖുമാ**തി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമാ ചക്ഖുസമ്പന്നോതി അത്ഥോ. സേസമാദിഗാഥായ ഉത്താനമേവ.

൪൦൯. ഇദാനി ''യഥാ വീമംസമാനോ''തി തമത്ഥം പകാസേന്തോ ആഹ **''സമ്ബാധോയ''**ന്തി. തത്ഥ **സമ്ബാധോ**തി പുത്തദാരാദിസമ്പീളനേന കിലേസസമ്പീളനേന ച കുസലകിരിയായ ഓകാസരഹിതോ. **രജസ്സായതന**ന്തി കമ്ബോജാദയോ വിയ അസ്സാദീനം, രാഗാദിരജസ്സ ഉപ്പത്തിദേസോ. **അബ്ഭോകാസോ**തി വുത്തസമ്ബാധപടിപക്ഖഭാവേന ആകാസോ വിയ വിവടാ. **ഇതി ദിസ്വാന പബ്ബജീ**തി ഇതി ഘരാവാസപബ്ബജ്ജാസു ബ്യാധിജരാമരണേഹി സുട്ഠുതരം ചോദിയമാനഹദയോ ആദീനവമാനിസംസഞ്ച വീമംസിത്വാ, മഹാഭിനിക്ഖമനം നിക്ഖമിത്വാ , അനോമാനദീതീരേ ഖഗ്ഗേന കേസേ ഛിന്ദിത്വാ, താവദേവ ച ദ്വങ്ഗുലമത്തസണ്ഠിതസമണസാരുപ്പകേസമസ്സു ഹുത്വാ ഘടികാരേന ബ്രഹ്മുനാ ഉപനീതേ അട്ഠ പരിക്ഖാരേ ഗഹേത്വാ ''ഏവം നിവാസേതബ്ബം പാരുപിതബ്ബ''ന്തി കേനചി അനനുസിട്ഠോ അനേകജാതിസഹസ്സപവത്തിതേന അത്തനോ പബ്ബജ്ജാചിണ്ണേനേവ സിക്ഖാപിയമാനോ പബ്ബജി. ഏകം കാസാവം നിവാസേത്വാ ഏകം ഉത്തരാസങ്ഗം കരിത്വാ ഏകം ചീവരം ഖന്ധേ കരിത്വാ മത്തികാപത്തം അംസേ ആലഗ്ഗേത്വാ പബ്ബജിതവേസം അധിട്ഠാസീതി വുത്തം ഹോതി. സേസമേത്ഥ ഉത്താനമേവ.

൪൧൦. ഏവം ഭഗവതോ പബ്ബജ്ജം കിത്തേത്വാ തതോ പരം പബ്ബജിതപടിപത്തിം അനോമാനദീതീരം ഹിത്വാ പധാനായ ഗമനഞ്ച പകാസേതും **''പബ്ബജിത്വാന കായേനാ''**തിആദിം സബ്ബമഭാസി. തത്ഥ **കായേന പാപകമ്മം വിവജ്ജയീ**തി തിവിധം കായദുച്ചരിതം വജ്ജേസി. **വചീദുച്ചരിത**ന്തി ചതുബ്ബിധം വചീദുച്ചരിതം. **ആജീവം പരിസോധയീ**തി മിച്ഛാജീവം ഹിത്വാ സമ്മാജീവമേവ പവത്തയി.

൪൧൧. ഏവം ആജീവട്ഠമകസീലം സോധേത്വാ അനോമാനദീതീരതോ തിംസയോജനപ്പമാണം സത്താഹേന **അഗമാ രാജഗഹം ബുദ്ധോ**. തത്ഥ കിഞ്ചാപി യദാ രാജഗഹം അഗമാസി, തദാ ബുദ്ധോ ന ഹോതി, തഥാപി ബുദ്ധസ്സ പുബ്ബചരിയാതി കത്വാ ഏവം വത്തും ലബ്ഭതി - ''ഇധ രാജാ ജാതോ, ഇധ രജ്ജം അഗ്ഗഹേസീ''തിആദി ലോകിയവോഹാരവചനം വിയ. **മഗധാന**ന്തി മഗധാനം ജനപദസ്സ നഗരന്തി വുത്തം ഹോതി. **ഗിരിബ്ബജ**ന്തി ഇദമ്പി തസ്സ നാമം. തഞ്ഹി പണ്ഡവഗിജ്ഝകൂടവേഭാരഇസിഗിലിവേപുല്ലനാമകാനം പഞ്ചന്നം ഗിരീനം മജ്ഝേ വജോ വിയ ഠിതം, തസ്മാ ''ഗിരിബ്ബജ''ന്തി വുച്ചതി. **പിണ്ഡായ അഭിഹാരേസീ**തി ഭിക്ഖത്ഥായ തസ്മിം നഗരേ ചരി. സോ കിര നഗരദ്വാരേ ഠത്വാ ചിന്തേസി - ''സചാഹം രഞ്ഞോ ബിമ്ബിസാരസ്സ അത്തനോ ആഗമനം നിവേദേയ്യം, 'സുദ്ധോദനസ്സ പുത്തോ സിദ്ധത്ഥോ നാമ കുമാരോ ആഗതോ'തി ബഹുമ്പി മേ പച്ചയം അഭിഹരേയ്യ. ന ഖോ പന മേ തം പതിരൂപം പബ്ബജിതസ്സ ആരോചേത്വാ പച്ചയഗഹണം, ഹന്ദാഹം പിണ്ഡായ ചരാമീ''തി ദേവദത്തിയം പംസുകൂലചീവരം പാരുപിത്വാ മത്തികാപത്തം ഗഹേത്വാ പാചീനദ്വാരേന നഗരം പവിസിത്വാ അനുഘരം പിണ്ഡായ അചരി. തേനാഹ ആയസ്മാ ആനന്ദോ - ''പിണ്ഡായ അഭിഹാരേസീ''തി. **ആകിണ്ണവരലക്ഖണോ**തി സരീരേ ആകിരിത്വാ വിയ ഠപിതവരലക്ഖണോ വിപുലവരലക്ഖണോ വാ. വിപുലമ്പി ഹി ''ആകിണ്ണ''ന്തി വുച്ചതി. യഥാഹ - ''ആകിണ്ണലുദ്ദോ പുരിസോ, ധാതിചേലംവ മക്ഖിതോ''തി (ജാ° ൧.൭.൧൧൮; ൧.൯.൧൦൭). വിപുലലുദ്ദോതി അത്ഥോ.

൪൧൮. തമദ്ദസാതി തതോ കിര പുരിമാനി സത്ത ദിവസാനി നഗരേ നക്ഖത്തം ഘോസിതം അഹോസി. തം ദിവസം പന "നക്ഖത്തം വീതിവത്തം, കമ്മന്താ പയോജേതബ്ബാ"തി ഭേരി ചരി. അഥ മഹാജനോ രാജങ്ഗണേ സന്നിപതി. രാജാപി "കമ്മന്തം സംവിദഹിസ്സാമീ"തി സീഹപഞ്ജരം വിവരിത്വാ ബലകായം പസ്സന്തോ തം പിണ്ഡായ അഭിഹാരേന്തം മഹാസത്തം അദ്ദസ. തേനാഹ ആയസ്മാ ആനന്ദോ - "തമദ്ദസാ ബിമ്ബിസാരോ, പാസാദസ്മിം പതിട്ഠിതോ"തി. **ഇമമത്ഥം അഭാസഥാതി** ഇമം അത്ഥം അമച്ചാനം അഭാസി.

൪൧൯. ഇദാനി തം തേസം അമച്ചാനം ഭാസിതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"ഇമം ഭോന്തോ"**തി. തത്ഥ **ഇമന്തി** സോ രാജാ ബോധിസത്തം ദസ്സേതി, **ഭോന്തോതി** അമച്ചേ ആലപതി. **നിസാമേഥാതി** പസ്സഥ. **അഭിരൂപോതി** ദസ്സനീയങ്ഗപച്ചങ്ഗോ. **ബ്രഹാതി** ആരോഹപരിണാഹസമ്പന്നോ. **സുചീതി** പരിസുദ്ധഛവിവണ്ണോ. **ചരണേനാതി** ഗമനേന.

൪൨൦-൧. നീചകുലാമിവാതി നീചകുലാ ഇവ പബ്ബജിതോ ന ഹോതീതി അത്ഥോ. മകാരോ പദസന്ധികരോ. **കുഹിം ഭിക്ഖു ഗമിസ്സതീതി** അയം ഭിക്ഖു കുഹിം ഗമിസ്സതി, അജ്ജ കത്ഥ വസിസ്സതീതി ജാനിതും രാജദൂതാ സീഘം ഗച്ഛന്തു. ദസ്സനകാമാ ഹി മയം അസ്സാതി ഇമിനാ അധിപ്പായേന ആഹ. **ഗുത്തദ്വാരോ** ഓക്ഖിത്തചക്ഖുതായ, **സുസംവുതോ** സതിയാ. ഗുത്തദ്വാരോ വാ സതിയാ, സുസംവുതോ പാസാദികേന സങ്ഘാടിചീവരധാരണേന.

൪൨൨. ഖിപ്പം പത്തം അപൂരേസീതി സമ്പജാനത്താ പതിസ്സതത്താ ച അധികം അഗണ്ഹന്തോ "അലം എത്താവതാ"തി അജ്ഝാസയപൂരണേന ഖിപ്പം പത്തം അപൂരേസി. **മുനീതി** മോനത്ഥായ പടിപന്നത്താ അപ്പത്തമുനിഭാവോപി മുനിഇച്ചേവ വുത്തോ, ലോകവോഹാരേന വാ. ലോകിയാ ഹി അമോനസമ്പത്തമ്പി പബ്ബജിതം "മുനീ"തി ഭണന്തി. **പണ്ഡവം അഭിഹാരേസീതി** തം പബ്ബതം അഭിരുഹി. സോ കിര മനുസ്സേ പുച്ഛി "ഇമസ്മിം നഗരേ പബ്ബജിതാ കത്ഥ വസന്തീ"തി. അഥസ്സ തേ "പണ്ഡവസ്സ ഉപരി പുരത്ഥാഭിമുഖപബ്ഭാരേ"തി ആരോചേസും. തസ്മാ തമേവ പണ്ഡവം അഭിഹാരേസി "എത്ഥ വാസോ ഭവിസ്സതീ"തി എവം ചിന്തേത്വാ.

൪൨൩-൫. ബ്യഗ്ഘുസഭോവ സീഹോവ ഗിരിഗബ്ഭരേതി ഗിരിഗുഹായം ബ്യഗ്ഘോ വിയ ഉസഭോ വിയ സീഹോ വിയ ച നിസിന്നോതി അത്ഥോ. എതേ ഹി തയോ സേട്ഠാ വിഗതഭയഭേരവാ ഗിരിഗബ്ഭരേ നിസീദന്തി, തസ്മാ എവം ഉപമം അകാസി. **ഭദ്ദയാനേനാതി** ഹത്ഥിഅസ്സരഥസിവികാദിനാ ഉത്തമയാനേന. **സയാനഭൂമിം യായിത്വാതി** യാവതികാ ഭൂമി ഹത്ഥിഅസ്സാദിനാ യാനേന സക്കാ ഗന്തും, തം ഗന്ത്വാ. **ആസജ്ജാതി** പത്വാ, സമീപമസ്സ ഗന്ത്വാതി അത്ഥോ. **ഉപാവിസീതി** നിസീദി. **യുവാതി** യോബ്ബനസമ്പന്നോ. **ദഹരോതി** ജാതിയാ തരുണോ. **പഠമുപ്പത്തികോ സുസൂതി** തദുഭയവിസേസനമേവ. **യുവാ സുസൂതി** അതിയോബ്ബനോ. **പഠമുപ്പത്തികോതി** പഠമേനേവ യോബ്ബനവേസേന ഉട്ഠിതോ. **ദഹരോ ചാസീതി** സതി ച ദഹരത്തേ സുസു ബാലകോ വിയ ഖായസീതി.

൪൨൬-൯. അനീകഗ്ഗന്തി ബലകായം സേനാമുഖം. **ദദാമി ഭോഗേ ഭുഞ്ജസ്സൂതി** എത്ഥ "അഹം തേ അങ്ഗമഗധേസു യാവിച്ഛസി, താവ ദദാമി ഭോഗേ. തം ത്വം സോഭയന്തോ അനീകഗ്ഗം നാഗസങ്ഘപുരക്ഖതോ ഭുഞ്ജസ്സൂ"തി എവം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **ഉജും ജനപദോ രാജാതി** "ദദാമി ഭോഗേ ഭുഞ്ജസ്സു, ജാതിം അക്ഖാഹി പുച്ഛിതോ"തി എവം കിര വുത്തോ മഹാപുരിസോ ചിന്തേസി - "സചേ അഹം രജ്ജേന അത്ഥികോ അസ്സം, ചാതുമഹാരാജികാദയോപി മം അത്തനോ അത്തനോ രജ്ജേന നിമന്തേയ്യും, ഗേഹേ ഠിതോ എവ വാ ചക്കവത്തിരജ്ജം കാരേയ്യം. അയം പന രാജാ അജാനന്തോ എവമാഹ - 'ഹന്ദാഹം, തം ജാനാപേമീ'"തി ബാഹം ഉച്ചാരേത്വാ അത്തനോ ആഗതദിസാഭാഗം നിദ്ദിസന്തോ "ഉജും ജനപദോ രാജാ"തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഹിമവന്തസ്സ പസ്സതോതി** ഭണന്തോ സസ്സസമ്പത്തിവേകല്ലാഭാവം ദസ്സേതി. ഹിമവന്തഞ്ഹി നിസ്സായ പാസാണവിവരസമ്ഭവാ മഹാസാലാപി പഞ്ചഹി വുഡ്ഢീഹി വഡ്ഢന്തി, കിമങ്ഗം പന ഖേത്തേ വുത്താനി സസ്സാനി. **ധനവീരിയേന സമ്പന്നോതി** ഭണന്തോ സത്തഹി രതനേഹി അവേകല്ലത്തം, പരരാജൂഹി അതക്കനീയം വീരപുരിസാധിട്ഠിതഭാവഞ്ചസ്സ ദസ്സേതി. **കോസലേസു നികേതിനോതി** ഭണന്തോ നവകരാജഭാവം പടിക്ഖിപതി. നവകരാജാ ഹി നികേതീതി ന വുച്ചതി. യസ്സ പന ആദികാലതോ പഭുതി അന്വയവസേന സോ എവ ജനപദോ നിവാസോ, സോ നികേതീതി വുച്ചതി. തഥാരൂപോ ച രാജാ സുദ്ധോദനോ, യം സന്ധായാഹ "കോസലേസു നികേതിനോ"തി. തേന അന്വയാഗതമ്പി ഭോഗസമ്പത്തിം ദീപേതി.

൪൨൬. ഏത്താവതാ അത്തനോ ഭോഗസമ്പത്തിം ദീപേത്വാ "ആദിച്ചാ നാമ ഗോത്തേന, സാകിയാ നാമ ജാതിയാ"തി ഇമിനാ ജാതിസമ്പത്തിഞ്ച ആചിക്ഖിത്വാ യം വുത്തം രഞ്ഞാ "ദദാമി ഭോഗേ ഭുഞ്ജസ്സൂ"തി, തം പടിക്ഖിപന്തോ ആഹ - **"തമ്ഹാ കുലാ പബ്ബജിതോമ്ഹി, ന കാമേ അഭിപത്ഥയ"**ന്തി. യദി ഹി അഹം കാമേ അഭിപത്ഥയേയ്യം, ന ഈദിസം ധനവീരിയസമ്പന്നം ദ്വാസീതിസഹസ്സവീരപുരിസസമാകുലം കുലം ഛഡ്ഡേത്വാ പബ്ബജേയ്യന്തി അയം കിരേത്ഥ അധിപ്പായോ.

൪൨൭. ഏവം രഞ്ഞോ വചനം പടിക്ഖിപിത്വാ തതോ പരം അത്തനോ പബ്ബജ്ജാഹേതും ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"കാമേസ്വാദീനവം ദിസ്വാ, നേക്ഖമ്മം ദട്ഠു ഖേമതോ"**തി. ഏതം "പബ്ബജിതോമ്ഹീ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധിതബ്ബം. തത്ഥ **ദട്ഠൂ**തി ദിസ്വാ . സേസമേത്ഥ ഇതോ പുരിമഗാഥാസു ച യം യം ന വിചാരിതം, തം തം സബ്ബം ഉത്താനത്ഥത്താ ഏവ ന വിചാരിതന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം അത്തനോ പബ്ബജ്ജാഹേതും വത്വാ പധാനത്ഥായ ഗന്തുകാമോ രാജാനം ആമന്തേന്തോ ആഹ - **"പധാനായ ഗമിസ്സാമി, ഏത്ഥ മേ രഞ്ജതീ മനോ"**തി. തസ്സത്ഥോ - യസ്മാഹം, മഹാരാജ, നേക്ഖമ്മം ദട്ഠു ഖേമതോ പബ്ബജിതോ, തസ്മാ തം പരമത്ഥനേക്ഖമ്മം നിബ്ബാനാമതം സബ്ബധമ്മാനം അഗ്ഗട്ഠേന പധാനം പത്ഥേന്തോ പധാനത്ഥായ ഗമിസ്സാമി, ഏത്ഥ മേ പധാനേ രഞ്ജതി മനോ, ന കാമേസൂതി. ഏവം വുത്തേ കിര രാജാ ബോധിസത്തം ആഹ - "പുബ്ബേവ മേതം, ഭന്തേ, സുതം 'സുദ്ധോദനരഞ്ഞോ കിര പുത്തോ സിദ്ധത്ഥകുമാരോ ചത്താരി പുബ്ബനിമിത്താനി ദിസ്വാ പബ്ബജിത്വാ ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ'തി, സോഹം, ഭന്തേ, തുമ്ഹാകം അധിമുത്തിം ദിസ്വാ ഏവംപസന്നോ 'അദ്ധാ ബുദ്ധത്തം പാപുണിസ്സഥാ'തി. സാധു, ഭന്തേ, ബുദ്ധത്തം പത്വാ പഠമം മമ വിജിതം ഓക്കമേയ്യാഥാ"തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പബ്ബജ്ജാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. പധാനസുത്തവണ്ണനാ

൪൨൮. തം മം പധാനപഹിതത്തന്തി പധാനസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? "പധാനായ ഗമിസ്സാമി, ഏത്ഥ മേ രഞ്ജതീ മനോ"തി ആയസ്മാ ആനന്ദോ പബ്ബജ്ജാസുത്തം നിട്ഠാപേസി. ഭഗവാ ഗന്ധകുടിയം നിസിന്നോ ചിന്തേസി - "മയാ ഛബ്ബസ്സാനി പധാനം പത്ഥയമാനേന ദുക്കരകാരികാ കതാ, തം അജ്ജ ഭിക്ഖൂനം കഥേസ്സാമീ"തി. അഥ ഗന്ധകുടിതോ നിക്ഖമിത്വാ ബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ "തം മം പധാനപഹിതത്ത"ന്തി ആരഭിത്വാ ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **തം മ**ന്തി ദ്വീഹിപി വചനേഹി അത്താനമേവ നിദ്ദിസതി. **പധാനപഹിതത്ത**ന്തി നിബ്ബാനത്ഥായ പേസിതചിത്തം പരിച്ചത്തഅത്തഭാവം വാ. **നദിം നേരഞ്ജരം പതീ**തി ലക്ഖണം നിദ്ദിസതി. ലക്ഖണഞ്ഹി പധാനപഹിതത്തായ നേരഞ്ജരാ നദീ. തേനേവ ചേത്ഥ ഉപയോഗവചനം. അയം പനത്ഥോ "നദിയാ നേരഞ്ജരായാ"തി, നേരഞ്ജരായ തീരേതി വുത്തം ഹോതി. **വിപരക്കമ്മാ**തി അതീവ പരക്കമിത്വാ. **ഝായന്ത**ന്തി അപ്പാണകജ്ഝാനമനുയുഞ്ജന്തം . **യോഗക്ഖേമസ്സ പത്തിയാ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമസ്സ നിബ്ബാനസ്സ അധിഗമത്ഥം.

൪൨൯. **നമുചീ**തി മാരോ. സോ ഹി അത്തനോ വിസയാ നിക്ഖമിതുകാമേ ദേവമനുസ്സേ ന മുഞ്ചതി, അന്തരായം നേസം കരോതി, തസ്മാ "നമുചീ"തി വുച്ചതി. **കരുണം വാച**ന്തി അനുദ്ദയായുത്തം വാചം. **ഭാസമാനോ ഉപാഗമീ**തി ഇദം ഉത്താനമേവ. കസ്മാ പന ഉപാഗതോ? മഹാപുരിസോ കിര ഏകദിവസം ചിന്തേസി - "സബ്ബദാ ആഹാരം പരിയേസമാനോ ജീവിതേ സാപേക്ഖോ ഹോതി, ന ച സക്കാ ജീവിതേ സാപേക്ഖേന അമതം അധിഗന്തു"ന്തി . തതോ ആഹാരുപച്ഛേദായ പടിപജ്ജി, തേന കിസോ ദുബ്ബണ്ണോ ച അഹോസി. അഥ മാരോ "അയം സമ്ബോധായ മഗ്ഗോ ഹോതി, ന ഹോതീതി അജാനന്തോ അതിഘോരം തപം കരോതി, കദാചി മമ വിസയം അതിക്കമേയ്യാ"തി ഭീതോ "ഇദഞ്ചിദഞ്ച വത്വാ വാരേസ്സാമീ"തി ആഗതോ. തേനേവാഹ - **"കിസോ ത്വമസി ദുബ്ബണ്ണോ, സന്തികേ മരണം തവാ"**തി.

൪൩൦. ഏവഞ്ച പന വത്വാ അഥസ്സ മരണസന്തികഭാവം സാവേന്തോ ആഹ - **"സഹസ്സഭാഗോ മരണസ്സ, ഏകംസോ തവ ജീവിത"**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - സഹസ്സം ഭാഗാനം അസ്സാതി സഹസ്സഭാഗോ. കോ സോ ? മരണസ്സ പച്ചയോതി പാഠസേസോ. ഏകോ അംസോതി ഏകംസോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - അയം അപ്പാണകജ്ഝാനാദിസഹസ്സഭാഗോ തവ മരണസ്സ

പച്ചയോ, തതോ പന തേ ഏകോ ഏവ ഭാഗോ ജീവിതം, ഏവം സന്തികേ മരണം തവാതി. ഏവം മരണസ്സ സന്തികഭാവം സാവേത്വാ അഥ നം ജീവിതേ സമുസ്സാഹേന്തോ ആഹ **“ജീവ ഭോ ജീവിതം സേയ്യോ”**തി. കഥം സേയ്യോതി ചേ. **ജീവം പുഞ്ഞാനി കാഹസീ**തി.

൪൩൧. അഥ അത്തനാ സമ്മതാനി പുഞ്ഞാനി ദസ്സേന്തോ ആഹ - “ചരതോ ച തേ ബ്രഹ്മചരിയ”ന്തി. തത്ഥ **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി കാലേന കാലം മേഥുനവിരതിം സന്ധായാഹ, യം താപസാ കരോന്തി. **ജൂഹതോ**തി ജുഹന്തസ്സ. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൪൩൨. **ദുഗ്ഗോ മഗ്ഗോ**തി ഇമം പന അഡ്ഢഗാഥം പധാനവിച്ഛന്ദം ജനേന്തോ ആഹ. തത്ഥ അപ്പാണകജ്ഝാനാദിഗഹനത്താ ദുക്ഖേന ഗന്തബ്ബോതി **ദുഗ്ഗോ,** ദുക്ഖിതകായചിത്തേന കത്തബ്ബത്താ **ദുക്കരോ,** സന്തികമരണേന താദിസേനാപി പാപുണിതും അസക്കുണേയ്യതോ **ദുരഭിസമ്ഭവോ**തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇതോ പരം **ഇമാ ഗാഥാ ഭണം മാരോ, അട്ഠാ ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ**തി അയമുപഡ്ഢഗാഥാ സങ്ഗീതികാരേഹി വുത്താ. സകലഗാഥാപീതി ഏകേ. ഭഗവതാ ഏവ പന പരം വിയ അത്താനം നിദ്ദിസന്തേന സബ്ബമേത്ഥ ഏവംജാതികം വുത്തന്തി അയമമ്ഹാകം ഖന്തി. തത്ഥ **അട്ഠാ**തി അട്ഠാസി. സേസം ഉത്താനമേവ.

൪൩൩. ഛട്ഠഗാഥായ **യേനത്ഥേനാ**തി ഏത്ഥ പരേസം അന്തരായകരണേന അത്തനോ അത്ഥേന ത്വം, പാപിമ, ആഗതോസീതി അയമധിപ്പായോ . സേസം ഉത്താനമേവ.

൪൩൪. “ജീവം പുഞ്ഞാനി കാഹസീ”തി ഇദം പന വചനം പടിക്ഖിപന്തോ **“അണുമത്തോപീ”**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പുഞ്ഞേനാ**തി വട്ടഗാമിം മാരേന വുത്തം പുഞ്ഞം സന്ധായ ഭണതി. സേസം ഉത്താനമേവ.

൪൩൫. ഇദാനി “ഏകംസോ തവ ജീവിത”ന്തി ഇദം വചനം ആരബ്ഭ മാരം സന്തജ്ജേന്തോ **“അത്ഥി സദ്ധാ”**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്രായമധിപ്പായോ - അരേ, മാര, യോ അനുത്തരേ സന്തിവരപദേ അസ്സദ്ധോ ഭവേയ്യ, സദ്ധോപി വാ കുസീതോ, സദ്ധോ ആരദ്ധവീരിയോ സമാനോപി വാ ദുപ്പഞ്ഞോ, തം ത്വം ജീവിതമനുപുച്ഛമാനോ സോഭേയ്യാസി, മയ്ഹം പന അനുത്തരേ സന്തിവരപദേ ഓകപ്പനസദ്ധാ അത്ഥി, തഥാ കായികചേതസികമസിഥിലപരക്കമതാസങ്ഖാതം വീരിയം, വജിരൂപമാ പഞ്ഞാ ച മമ വിജ്ജതി, സോ ത്വം ഏവം മം പഹിതത്തം ഉത്തമജ്ഝാസയം കിം ജീവമനുപുച്ഛസി, കസ്മാ ജീവിതം പുച്ഛസി. **പഞ്ഞാ ച മമാ**തി ഏത്ഥ ച സദ്ദേന സതി സമാധി ച. ഏവം സന്തേ യേഹി പഞ്ചഹി ഇന്ദ്രിയേഹി സമന്നാഗതാ നിബ്ബാനം പാപുണന്തി, തേസു ഏകേനാപി അവിരഹിതം ഏവം മം പഹിതത്തം കിം ജീവമനുപുച്ഛസി? നനു - ഏകാഹം ജീവിതം സേയ്യോ, വീരിയമാരഭതോ ദള്ഹം (ധ॰ പ॰ ൧൧൨). പഞ്ഞവന്തസ്സ ഝായിനോ, പസ്സതോ ഉദയബ്ബയന്തി (ധ॰ പ॰ ൧൧൧, ൧൧൩).

൪൩൬-൭. ഏവം മാരം സന്തജ്ജേത്വാ അത്തനോ ദേഹചിത്തപ്പവത്തിം ദസ്സേന്തോ **“നദീനമപീ”**പി ഗാഥാത്തയമാഹ. തമത്ഥതോ പാകടമേവ. അയം പന അധിപ്പായവണ്ണനാ - യ്വായം മമ സരീരേ അപ്പാണകജ്ഝാനവീരിയവേഗസമുട്ഠിതോ വാതോ വത്തതി, ലോകേ ഗങ്ഗായമുനാദീനം നദീനമ്പി സോതാനി അയം വിസോസയേ, കിഞ്ച മേ ഏവം പഹിതത്തസ്സ ചതുനാളിമത്തം ലോഹിതം ന ഉപസോസേയ്യ. ന കേവലഞ്ച മേ ലോഹിതമേവ സുസ്സതി, അപിച ഖോ പന തമ്ഹി ലോഹിതേ സുസ്സമാനമ്ഹി ബദ്ധാബദ്ധഭേദം സരീരാനുഗതം പിത്തം, അസിതപീതാദിപടിച്ഛാദകം ചതുനാളിമത്തമേവ സേമ്ഹഞ്ച, കിഞ്ചാപരം തത്തകമേവ മുത്തഞ്ച ഓജഞ്ച സുസ്സതി, തേസു ച സുസ്സമാനേസു മംസാനിപി ഖീയന്തി, തസ്സ മേ ഏവം അനുപുബ്ബേന **മംസേസു ഖീയമാനേസു ഭിയ്യോ ചിത്തം പസീദതി,** ന ത്വേവ തപ്പച്ചയാ സംസീദതി. സോ ത്വം ഈദിസം ചിത്തമജാനന്തോ സരീരമത്തമേവ ദിസ്വാ ഭണസി “കിസോ ത്വമസി ദുബ്ബണ്ണോ, സന്തികേ മരണം തവാ”തി. ന കേവലഞ്ച മേ ചിത്തമേവ പസീദതി, അപിച ഖോ പന **ഭിയ്യോ സതി ച പഞ്ഞാ ച സമാധി മമ തിട്ഠതി,** അണുമത്തോപി പമാദോ വാ സമ്മോഹോ വാ ചിത്തവിക്ഖേപോ വാ നത്ഥി, തസ്സ മയ്ഹം ഏവം വിഹരതോ യേ കേചി സമണബ്രാഹ്മണാ അതീതം വാ അദ്ധാനം അനാഗതം വാ ഏതരഹി വാ ഓപക്കമികാ വേദനാ വേദയന്തി, താസം നിദസ്സനഭൂതം **പത്തസ്സ ഉത്തമവേദനം**. യഥാ അഞ്ഞേസം ദുക്ഖേന ഫുട്ഠാനം സുഖം, സീതേന ഉണ്ഹം, ഉണ്ഹേന സീതം, ഖുദായ ഭോജനം, പിപാസായ ഫുട്ഠാനം ഉദകം അപേക്ഖതേ ചിത്തം, ഏവം പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ഏകകാമമ്പി **നാപേക്ഖതേ** ചിത്തം. “അഹോ വതാഹം സുഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ സുഖസേയ്യം സയേയ്യ”ന്തി ഈദിസേനാകാരേന മമ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, **പസ്സ,** ത്വം മാര, **സത്തസ്സ സുദ്ധത**ന്തി.

൪൩൯-൪൭൧. ഏവം അത്തനോ സുദ്ധതം ദസ്സേത്വാ "നിവാരേസ്സാമി ത"ന്തി ആഗതസ്സ മാരസ്സ മനോരഥഭഞ്ജനത്ഥം മാരസേനം കിത്തേത്വാ തായ അപരാജിതഭാവം ദസ്സേന്തോ **"കാമാ തേ പഠമാ സേനാ"**തിആദികാ ഛ ഗാഥായോ ആഹ.

തത്ഥ യസ്മാ ആദിതോവ അഗാരിയഭൂതേ സത്തേ വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമാ മോഹയന്തി, തേ അഭിഭുയ്യ അനഗാരിയഭാവം ഉപഗതാനം പന്തേസു വാ സേനാസനേസു അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേസു വാ അധികുസലേസു ധമ്മേസു **അരതി** ഉപ്പജ്ജതി. വുത്തഞ്ചേതം "പബ്ബജിതേന ഖോ, ആവുസോ, അഭിരതി ദുക്കരാ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൩൧). തതോ തേ പരപടിബദ്ധജീവികത്താ **ഖുപ്പിപാസാ** ബാധേതി, തായ ബാധിതാനം പരിയേസന**തണ്ഹാ** ചിത്തം കിലമയതി, അഥ നേസം കിലന്തചിത്താനം **ഥിനമിദ്ധം** ഓക്കമതി. തതോ വിസേസമനധിഗച്ഛന്താനം ദുരഭിസമ്ഭവേസു അരഞ്ഞവനപത്ഥേസു സേനാസനേസു വിഹരതം ഉത്രാസസഞ്ഞിതാ **ഭീരു** ജായതി, തേസം ഉസ്സങ്കിതപരിസങ്കിതാനം ദീഘരത്തം വിവേകരസമനസ്സാദയമാനാനം വിഹരതം "ന സിയാ നു ഖോ ഏസ മഗ്ഗോ"തി പടിപത്തിയം **വിചികിച്ഛാ** ഉപ്പജ്ജതി, തം വിനോദേത്വാ വിഹരതം അപ്പമത്തകേന വിസേസാധിഗമേന **മാനമക്ഖഥമ്ഭാ** ജായന്തി, തേപി വിനോദേത്വാ വിഹരതം തതോ അധികതരം വിസേസാധിഗമം നിസ്സായ **ലാഭസക്കാരസിലോകാ** ഉപ്പജ്ജന്തി, ലാഭാദിമുച്ഛിതാ ധമ്മപതിരൂപകാനി പകാസേന്താ **മിച്ഛായസം** അധിഗന്ത്വാ തത്ഥ ഠിതാ ജാതിആദീഹി **അത്താനം ഉക്കംസേന്തി, പരം വമ്ഭേന്തി,** തസ്മാ കാമാദീനം പഠമസേനാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

൪൪൨-൪൩. ഏവമേതം ദസവിധം സേനം ഉദ്ദിസിത്വാ യസ്മാ സാ കണ്ഹധമ്മസമന്നാഗതത്താ കണ്ഹസ്സ നമുചിനോ ഉപകാരായ സംവത്തതി, തസ്മാ നം തവ സേനാതി നിദ്ദിസന്തോ ആഹ - **"ഏസാ നമുചി തേ സേനാ, കണ്ഹസ്സാഭിപ്പഹാരിനീ"**തി. തത്ഥ **അഭിപ്പഹാരിനീ**തി സമണബ്രാഹ്മണാനം ഘാതനീ നിപ്പോഥനീ, അന്തരായകരീതി അത്ഥോ. **ന നം അസൂരോ ജിനാതി, ജേത്വാ ച ലഭതേ സുഖ**ന്തി ഏവം തവ സേനം അസൂരോ കായേ ച ജീവിതേ ച സാപേക്ഖോ പുരിസോ ന ജിനാതി, സൂരോ പന ജിനാതി, ജേത്വാ ച മഗ്ഗസുഖം ഫലസുഖഞ്ച അധിഗച്ഛതി. യസ്മാ ച ലഭതേ സുഖം, തസ്മാ സുഖം പത്ഥയമാനോ അഹമ്പി **ഏസ മുഞ്ജം പരിഹരേ**തി. സങ്ഗാമാവചരാ അനിവത്തിനോ പുരിസാ അത്തനോ അനിവത്തനകഭാവവിഞ്ഞാപനത്ഥം സീസേ വാ ധജേ വാ ആവുധേ വാ മുഞ്ജതിണം ബന്ധന്തി, തം അയമ്പി പരിഹരതിച്ചേവ മം ധാരേഹി. തവ സേനായ പരാജിതസ്സ **ധിരത്ഥു മമ ജീവിതം,** തസ്മാ ഏവം ധാരേഹി - **സങ്ഗാമേ മേ മതം സേയ്യോ, യഞ്ചേ ജീവേ പരാജിതോ,** യേന ജീവിതേന പരാജിതോ ജീവേ, തസ്മാ ജീവിതാ തയാ സമ്മാപടിപന്നാനം അന്തരായകരേന സദ്ധിം സങ്ഗാമേ മതം മമ സേയ്യോതി അത്ഥോ.

൪൪൪. കസ്മാ മതം സേയ്യോതി ചേ? യസ്മാ **പഗാള്ഹേത്ഥ...പേ॰... സുബ്ബതാ,** ഏത്ഥ കാമാദികായ അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനപരിയോസാനായ തവ സേനായ പഗാള്ഹാ നിമുഗ്ഗാ അനുപവിട്ഠാ ഏകേ സമണബ്രാഹ്മണാ ന ദിസ്സന്തി, സീലാദീഹി ഗുണേഹി നപ്പകാസന്തി, അന്ധകാരം പവിട്ഠാ വിയ ഹോന്തി. ഏതേ ഏവം പഗാള്ഹാ സമാനാ സചേപി കദാചി ഉമ്മുജ്ജിത്വാ നിമുജ്ജനപുരിസോ വിയ "സാഹു സദ്ധാ"തിആദിനാ നയേന ഉമ്മുജ്ജന്തി, തഥാപി തായ സേനായ അജ്ഝോത്ഥടത്താ **തഞ്ച മഗ്ഗം ന ജാനന്തി** ഖേമം നിബ്ബാനഗാമിനം, സബ്ബേപി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധാദയോ **യേന ഗച്ഛന്തി സുബ്ബതാ**തി. ഇമം പന ഗാഥം സുത്വാ മാരോ പുന കിഞ്ചി അവത്വാ ഏവ പക്കാമി.

൪൪൫-൫൦. പക്കന്തേ പന തസ്മിം മഹാസത്തോ തായ ദുക്കരകാരികായ കിഞ്ചിപി വിസേസം അനധിഗച്ഛന്തോ അനുക്കമേന "സിയാ നു ഖോ അഞ്ഞോ മഗ്ഗോ ബോധായാ"തിആദീനി ചിന്തേത്വാ ഓളാരികാഹാരം ആഹാരേത്വാ, ബലം ഗഹേത്വാ, വിസാഖപുണ്ണമദിവസേ പഗേവ സുജാതായ പായാസം പരിഭുഞ്ജിത്വാ, ഭദ്രവനസണ്ഡേ ദിവാവിഹാരം നിസീദിത്വാ, തത്ഥ അട്ഠ സമാപത്തിയോ നിബ്ബത്തേന്തോ ദിവസം വീതിനാമേത്വാ സായന്ഹസമയേ മഹാബോധിമണ്ഡാഭിമുഖോ ഗന്ത്വാ സോത്ഥിയേന ദിന്നാ അട്ഠ തിണമുട്ഠിയോ ബോധിമൂലേ വികിരിത്വാ ദസസഹസ്സലോകധാതുദേവതാഹി കതസക്കാരബഹുമാനോ -

> "കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ച, അട്ഠി ച അവസിസ്സതു;
> ഉപസുസ്സതു നിസ്സേസം, സരീരേ മംസലോഹിത"ന്തി. -

ചതുരങ്ഗവീരിയം അധിട്ഠഹിത്വാ “ന ദാനി ബുദ്ധത്തം അപാപുണിത്വാ പല്ലങ്കം ഭിന്ദിസ്സാമീ”തി പടിഞ്ഞം കത്വാ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസീദി. തം ഞത്വാ മാരോ പാപിമാ “അജ്ജ സിദ്ധത്ഥോ പടിഞ്ഞം കത്വാ നിസിന്നോ, അജ്ജേവ ദാനിസ്സ സാ പടിഞ്ഞാ പടിബാഹിതബ്ബാ”തി ബോധിമണ്ഡതോ യാവ ചക്കവാളമായതം ദ്വാദസയോജനവിത്ഥാരം ഉദ്ധം നവയോജനമുഗ്ഗതം മാരസേനം സമുട്ഠാപേത്വാ ദിയഡ്ഢയോജനസതപ്പമാണം ഗിരിമേഖലം ഹത്ഥിരാജാനം ആരുയ്ഹ ബാഹുസഹസ്സം മാപേത്വാ നാനാവുധാനി ഗഹേത്വാ “ഗണ്ഹഥ, ഹനഥ, പഹരഥാ”തി ഭണന്തോ ആളവകസുത്തേ വുത്തപ്പകാരാ വുട്ഠിയോ മാപേസി, താ മഹാപുരിസം പത്വാ തത്ഥ വുത്തപ്പകാരാ ഏവ സമ്പജ്ജിംസു. തതോ വജിരങ്കുസേന ഹത്ഥിം കുമ്ഭേ പഹരിത്വാ മഹാപുരിസസ്സ സമീപം നേത്വാ “ഉട്ഠേഹി, ഭോ സിദ്ധത്ഥ, പല്ലങ്കാ”തി ആഹ. മഹാപുരിസോ “ന ഉട്ഠഹാമി മാരാ”തി വത്വാ തം ധജിനിം സമന്താ വിലോകേന്തോ ഇമാ ഗാഥായോ അഭാസി **“സമന്താ ധജിനി”**ന്തി.

തത്ഥ **ധജിനി**ന്തി സേനം. **യുത്ത**ന്തി ഉയ്യുത്തം. **സവാഹന**ന്തി ഗിരിമേഖലനാഗരാജസഹിതം. **പച്ചുഗ്ഗച്ഛാമീ**തി അഭിമുഖോ ഉപരി ഗമിസ്സാമി, സോ ച ഖോ തേജേനേവ, ന കായേന. കസ്മാ? **മാ മം ഠാനാ അചാവയി,** മം ഏതസ്മാ ഠാനാ അപരാജിതപല്ലങ്കാ മാരോ മാ ചാലേസീതി വുത്തം ഹോതി. **നപ്പസഹതീ**തി സഹിതും ന സക്കോതി, നാഭിഭവതി വാ. **ആമം പത്ത**ന്തി കാചജാതം മത്തികാഭാജനം. **അസ്മനാ**തി പാസാണേന. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൪൪൭-൪. ഇദാനി “ഏതം തേ മാരസേനം ഭിന്ദിത്വാ തതോ പരം വിജിതസങ്ഗാമോ സമ്പത്തധമ്മരാജാഭിസേകോ ഇദം കരിസ്സാമീ”തി ദസ്സേന്തോ ആഹ **“വസീകരിത്വാ”**തി. തത്ഥ **വസീകരിത്വാ സങ്കപ്പ**ന്തി മഗ്ഗഭാവനായ സബ്ബം മിച്ഛാസങ്കപ്പം പഹായ സമ്മാസങ്കപ്പസ്സേവ പവത്തനേന വസീകരിത്വാ സങ്കപ്പം. **സതിഞ്ച സൂപതിട്ഠിത**ന്തി കായാദീസു ചതൂസു ഠാനേസു അത്തനോ സതിഞ്ച സുട്ഠു ഉപട്ഠിതം കരിത്വാ ഏവം വസീകതസങ്കപ്പോ സുപ്പതിട്ഠിതസ്സതി **രട്ഠാ രട്ഠം വിചരിസ്സാമി** ദേവമനുസ്സഭേദേ **പുഥൂ സാവകേ വിനയന്തോ**. അഥ മയാ വിനീയമാനാ **തേ അപ്പമത്താ...പേ॰... ന സോചരേ,** തം നിബ്ബാനാമതമേവാതി അധിപ്പായോ.

൪൪൯-൫൦. അഥ മാരോ ഇമാ ഗാഥായോ സുത്വാ ആഹ - “ഏവരൂപം പക്ഖം ദിസ്വാ ന ഭായസി ഭിക്ഖൂ”തി? “ആമ, മാര, ന ഭായാമീ”തി. “കസ്മാ ന ഭായസീ”തി? “ദാനാദീനം പാരമിപുഞ്ഞാനം കതത്താ”തി. “കോ ഏതം ജാനാതി ദാനാദീനി ത്വമകാസീ”തി? “കിം ഏത്ഥ പാപിമ സക്ഖികിച്ചേന, അപിച ഏകസ്മിംയേവ ഭവേ വേസ്സന്തരോ ഹുത്വാ യം ദാനമദാസിം, തസ്സാനുഭാവേന സത്തക്ഖത്തും ഛഹി പകാരേഹി സഞ്ജാതകമ്പാ അയം മഹാപഥവീയേവ സക്ഖീ”തി. ഏവം വുത്തേ ഉദകപരിയന്തം കത്വാ മഹാപഥവീ കമ്പി ഭേരവസദ്ദം മുഞ്ചമാനാ, യം സുത്വാ മാരോ അസനിഹതോ വിയ ഭീതോ ധജം പണാമേത്വാ പലായി സദ്ധിം പരിസായ. അഥ മഹാപുരിസോ തീഹി യാമേഹി തിസ്സോ വിജ്ജാ സച്ഛികത്വാ അരുണുഗ്ഗമനേ “അനേകജാതിസംസാരം...പേ॰... തണ്ഹാനം ഖയമജ്ഝഗാ”തി ഇമം ഉദാനം ഉദാനേസി. മാരോ ഉദാനസദ്ദേന ആഗന്ത്വാ “അയം‘ബുദ്ധോ അഹ’ന്തി പടിജാനാതി, ഹന്ദ നം അനുബന്ധാമി ആഭിസമാചാരികം പസ്സിതും. സചസ്സ കിഞ്ചി കായേന വാ വാചായ വാ ഖലിതം ഭവിസ്സതി, വിഹേഠേസ്സാമി ന”ന്തി പുബ്ബേ ബോധിസത്തഭൂമിയം ഛബ്ബസ്സാനി അനുബന്ധിത്വാ ബുദ്ധത്തം പത്തം ഏകം വസ്സം അനുബന്ധി. തതോ ഭഗവതോ കിഞ്ചി ഖലിതം അപസ്സന്തോ **“സത്ത വസ്സാനീ”**തി ഇമാ നിബ്ബേജനീയഗാഥായോ അഭാസി.

തത്ഥ **ഓതാര**ന്തി രന്ധം വിവരം. **നാധിഗച്ഛിസ്സ**ന്തി നാധിഗമിം. **മേദവണ്ണ**ന്തി മേദപിണ്ഡസദിസം. **അനുപരിയഗാ**തി പരിതോ പരിതോ അഗമാസി. **മുദു**ന്തി മുദുകം. **വിന്ദേമാ**തി അധിഗച്ഛേയ്യാമ. **അസ്സാദനാ**തി സാദുഭാവോ. **വായസേത്തോ**തി വായസോ ഏത്തോ. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

അയം പന യോജനാ - സത്ത വസ്സാനി ഭഗവന്തം ഓതാരാപേക്ഖോ അനുബന്ധിം കത്ഥചി അവിജഹന്തോ പദാപദം, ഏവം അനുബന്ധിത്വാപി ച ഓതാരം നാധിഗമിം. സോഹം യഥാ നാമ മേദവണ്ണം പാസാണം മേദസഞ്ഞീ വായസോ ഏകസ്മിം പസ്സേ മുഖതുണ്ഡകേന വിജ്ഝിത്വാ അസ്സാദം അവിന്ദമാനോ “അപ്പേവ നാമ ഏത്ഥ മുദു വിന്ദേമ, അപി ഇതോ അസ്സാദനാ സിയാ”തി സമന്താ തഥേവ വിജ്ഝന്തോ അനുപരിയായിത്വാ കത്ഥചി അസ്സാദം അലദ്ധാ “പാസാണോവായ”ന്തി നിബ്ബിജ്ജ പക്കമേയ്യ, ഏവമേവാഹം ഭഗവന്തം കായകമ്മാദീസു അത്തനോ പരിത്തപഞ്ഞാമുഖതുണ്ഡകേന വിജ്ഝന്തോ സമന്താ അനുപരിയഗാ “അപ്പേവ നാമ കത്ഥചി അപരിസുദ്ധകായസമാചാരാദിമുദുഭാവം വിന്ദേമ, കുതോചി അസ്സാദനാ സിയാ”തി,

തേ ദാനി മയം അസ്സാദം അലഭമാനാ **കാകോവ സേലമാസജ്ജ നിബ്ബിജ്ജാപേമ ഗോതമം** ആസജ്ജ തതോ ഗോതമാ നിബ്ബിജ്ജ അപേമാതി. ഏവം വദതോ കിര മാരസ്സ സത്ത വസ്സാനി നിപ്ഫലപരിസ്സമം നിസ്സായ ബലവസോകോ ഉദപാദി. തേനസ്സ വിസീദമാനങ്ഗപച്ചങ്ഗസ്സ ബേലുവപണ്ഡു നാമ വീണാ കച്ഛതോ പതിതാ. യാ സകിം കുസലേഹി വാദിതാ ചത്താരോ മാസേ മധുരസ്സരം മുഞ്ചതി, യം ഗഹേത്വാ സക്കോ പഞ്ചസിഖസ്സ അദാസി. തം സോ പതമാനമ്പി ന ബുജ്ഝി. തേനാഹ ഭഗവാ -

൪൫൦.''തസ്സ സോകപരേതസ്സ, വീണാ കച്ഛാ അഭസ്സഥ;
തതോ സോ ദുമ്മനോ യക്ഖോ, തത്ഥേവന്തരധായഥാ''തി.

സങ്ഗീതികാരകാ ആഹംസൂതി ഏകേ, അമ്ഹാകം പനേതം നക്ഖമതീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പധാനസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. സുഭാസിതസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി സുഭാസിതസുത്തം. അത്തജ്ഝാസയതോ ചസ്സ ഉപ്പത്തി. ഭഗവാ ഹി സുഭാസിതപ്പിയോ, സോ അത്തനോ സുഭാസിതസമുദാചാരപ്പകാസനേന സത്താനം ദുബ്ഭാസിതസമുദാചാരം പടിസേധേന്തോ ഇമം സുത്തമഭാസി. തത്ഥ **ഏവം മേ സുത**ന്തിആദി സങ്ഗീതികാരവചനം. തത്ഥ **തത്ര ഖോ ഭഗവാ…പേ… ഭദന്തേതി തേ ഭിക്ഖൂ**തി ഏത്തം അപുബ്ബം, സേസം വുത്തനയമേവ. തസ്മാ അപുബ്ബപദവണ്ണനത്ഥമിദം വുച്ചതി - **തത്രാ**തി ദേസകാലപരിദീപനം. തഞ്ഹി യം സമയം വിഹരതി, തത്ര സമയേ, യസ്മിഞ്ച ആരാമേ വിഹരതി, തത്ര ആരാമേതി ദീപേതി. ഭാസിതബ്ബയുത്തേ വാ ദേസകാലേ ദീപേതി. ന ഹി ഭഗവാ അയുത്തേ ദേസേ കാലേ വാ ധമ്മം ഭാസതി. ''അകാലോ ഖോ, താവ, ബാഹിയാ''തിആദി (ഉദാ॰ ൧൦) ചേത്ഥ സാധകം. **ഖോ**തി പദപൂരണമത്തേ അവധാരണാദികാലത്ഥേ വാ നിപാതോ. **ഭഗവാ**തി ലോകഗരുപരിദീപനം. ഭിക്ഖൂതി കഥാസവനയുത്തപുഗ്ഗലപരിദീപനം. **ആമന്തേസീ**തി ആലപി അഭാസി സമ്ബോധേസി.

ഭിക്ഖവോതി ആമന്തനാകാരപരിദീപനം. തഞ്ച ഭിക്ഖനസീലതാദിഗുണയോഗസിദ്ധത്താ വുത്തം. തേന നേസം ഹീനാധികജനസേവിതം വുത്തിം പകാസേന്തോ ഉദ്ധതദീനഭാവനിഗ്ഗഹം കരോതി. ''ഭിക്ഖവോ''തി ഇമിനാ ച കരുണാവിപ്ഫാരസോമ്മഹദയനയനനിപാതപുബ്ബങ്ഗമേന വചനേന തേ അത്തനോ മുഖാഭിമുഖേ കരിത്വാ തേനേവ കഥേതുകമ്യതാദീപകേന വചനേന തേസം സോതുകമ്യതം ജനേതി, തേനേവ ച സമ്ബോധനത്ഥേന വചനേന സാധുകസവനമനസികാരേപി തേ നിയോജേതി. സാധുകസവനമനസികാരായത്താ ഹി സാസനസമ്പത്തി. അപരേസുപി ദേവമനുസ്സേസു വിജ്ജമാനേസു കസ്മാ ഭിക്ഖൂ ഏവ ആമന്തേസീതി ചേ? ജേട്ഠസേട്ഠാസന്നസദാസന്നിഹിതഭാവതോ. സബ്ബപരിസസാധാരണാ ഹി അയം ധമ്മദേസനാ, ന പാടിപുഗ്ഗലികാ. പരിസായ ച ജേട്ഠാ ഭിക്ഖൂ പഠമുപ്പന്നത്താ, സേട്ഠാ അനഗാരിയഭാവം ആദിം കത്വാ സത്ഥു ചരിയാനുവിധായകത്താ സകലസാസനപടിഗ്ഗാഹകത്താ ച. ആസന്നാ തത്ഥ നിസിന്നേസു സത്ഥു സന്തികത്താ, സദാ സന്നിഹിതാ സത്ഥു സന്തികാവചരത്താ. തേന ഭഗവാ സബ്ബപരിസസാധാരണം ധമ്മം ദേസേന്തോ ഭിക്ഖൂ ഏവ ആമന്തേസി. അപിച ഭാജനം തേ ഇമായ കഥായ യഥാനുസിട്ഠം പടിപത്തിസബ്ഭാവതോതിപി തേ ഏവ ആമന്തേസി. **ഭദന്തേ**തി ഗാരവാധിവചനമേതം. **തേ ഭിക്ഖൂ**തി യേ ഭഗവാ ആമന്തേസി, തേ ഏവം ഭഗവന്തം ആലപന്താ ഭഗവതോ പച്ചസ്സോസുന്തി.

ചതൂഹി അങ്ഗേഹീതി ചതൂഹി കാരണേഹി അവയവേഹി വാ. മുസാവാദാവേരമണിആദീനി ഹി ചത്താരി സുഭാസിതവാചായ കാരണാനി. സച്ചവചനാദയോ ചത്താരോ അവയവാ, കാരണത്ഥേ ച അങ്ഗസദ്ദോ. **ചതൂഹീ**തി നിസ്സക്കവചനം ഹോതി, അവയവത്ഥേ കരണവചനം. **സമന്നാഗതാ**തി സമനുആഗതാ പവത്താ യുത്താ ച. **വാചാ**തി സമുല്ലപനവാചാ. യാ സാ ''വാചാ ഗിരാ ബ്യപ്പഥോ''തി (ധ॰ സ॰ ൬൩൬) ച, ''നേലാ കണ്ണസുഖാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൯; മ॰ നി॰ ൩.൧൪) ച ഏവമാദീസു ആഗച്ഛതി. യാ പന ''വാചായ ചേ കതം കമ്മ''ന്തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧ കായകമ്മദ്വാര) ഏവം വിഞ്ഞത്തി ച, ''യാ ചതൂഹി വചീദുച്ചരിതേഹി ആരതി വിരതി…പേ॰… അയം വുച്ചതി സമ്മാവാചാ''തി (ധ॰ സ॰ ൨൯;

വിഭം വംന്ന) ഏവം വിരതി ച, "ഫരുസവാചാ, ഭിക്ഖവേ, ആസേവിതാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ നിരയസംവത്തനികാ ഹോതീ"തി (അം നിം വ്യ.ർം) ഏവം ചേതനാ ച വാചാതി ആഗച്ഛതി, സാ ഇധ ന അധിപ്പേതാ. കസ്മാ? അഭാസിതബ്ബതോ. **സുഭാസിതാ ഹോതീ**തി സുട്ഠു ഭാസിതാ ഹോതി. തേനസ്സാ അത്ഥാവഹനതം ദീപേതി. **ന ദുബ്ഭാസിതാ**തി ന ദുട്ഠു ഭാസിതാ. തേനസ്സാ അനത്ഥാനാവഹനതം ദീപേതി. **അനവജ്ജാ**തി വജ്ജസങ്ഖാതരാഗാദിദോസവിരഹിതാ. തേനസ്സാ കാരണസുദ്ധിം വുത്തദോസാഭാവഞ്ച ദീപേതി. **അനനുവജ്ജാ ചാ**തി അനുവാദവിമുത്താ. തേനസ്സാ സബ്ബാകാരസമ്പത്തിം ദീപേതി. **വിഞ്ഞൂന**ന്തി പണ്ഡിതാനം. തേന നിന്ദാപസംസാസു ബാലാ അപ്പമാണാതി ദീപേതി.

കതമേഹി ചതൂഹീതി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. **ഭിക്ഖവേ**തി യേസം കഥേതുകാമോ, തദാലപനം. **ഭിക്ഖൂ**തി വുത്തപ്പകാരവാചാഭാസനകപുഗ്ഗലനിദസ്സനം. **സുഭാസിതംയേവ ഭാസതീ**തി പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ ചതൂസു വാചങ്ഗേസു അഞ്ഞതരങ്ഗനിദ്ദേസവചനം. **നോ ദുബ്ഭാസിത**ന്തി തസ്സേവ വാചങ്ഗസ്സ പടിപക്ഖഭാസനനിവാരണം. തേന "മുസാവാദാദയോപി കദാചി വത്തബ്ബാ"തി ദിട്ഠിം നിസേധേതി. "നോ ദുബ്ഭാസിത"ന്തി ഇമിനാ വാ മിച്ഛാവാചപ്പഹാനം ദീപേതി, "സുഭാസിത"ന്തി ഇമിനാ പഹീനമിച്ഛാവാചേന സതാ ഭാസിതബ്ബവചനലക്ഖണം. തഥാ പാപസ്സ അകരണം, കുസലസ്സ ഉപസമ്പദം . അങ്ഗപരിദീപനത്ഥം പന അഭാസിതബ്ബം പുബ്ബേ അവത്വാ ഭാസിതബ്ബമേവാഹ. ഏസ നയോ **ധമ്മംയേവാ**തിആദീസുപി.

ഏത്ഥ ച "സുഭാസിതംയേവ ഭാസതി നോ ദുബ്ഭാസിത"ന്തി ഇമിനാ പിസുണദോസരഹിതം സമഗ്ഗകരണവചനം വുത്തം, "ധമ്മംയേവ ഭാസതി നോ അധമ്മ"ന്തി ഇമിനാ സമ്ഫദോസരഹിതം ധമ്മതോ അനപേതം മന്താവചനം വുത്തം, ഇതരേഹി ദ്വീഹി ഫരുസാലികരഹിതാനി പിയസച്ചവചനാനി വുത്താനി. **ഇമേഹി ഖോ**തിആദിനാ പന താനി അങ്ഗാനി പച്ചക്ഖതോ ദസ്സേന്തോ തം വാചം നിഗമേതി. വിസേസതോ ചേത്ഥ "ഇമേഹി ഖോ, ഭിക്ഖവേ , ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ വാചാ സുഭാസിതാ ഹോതീ"തി ഭണന്തോ യദഞ്ഞേ പടിഞ്ഞാദീഹി അവയവേഹി നാമാദീഹി പദേഹി ലിങ്ഗവചനവിഭത്തികാലകാരകാദീഹി സമ്പത്തീഹി ച സമന്നാഗതം വാചം "സുഭാസിത"ന്തി മഞ്ഞന്തി, തം ധമ്മതോ പടിസേധേതി. അവയവാദിസമ്പന്നാപി ഹി പേസുഞ്ഞാദിസമന്നാഗതാ വാചാ ദുബ്ഭാസിതാവ ഹോതി അത്തനോ പരേസഞ്ച അനത്ഥാവഹത്താ. ഇമേഹി പന ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ സചേപി മിലക്ഖുഭാസാപരിയാപന്നാ ഘടചേടികാഗീതികപരിയാപന്നാ വാ ഹോതി, തഥാപി സുഭാസിതാ ഏവ ലോകിയലോകുത്തരഹിതസുഖാവഹത്താ. സീഹളദീപേ മഗ്ഗപസ്സേ സസ്സം രക്ഖന്തിയാ സീഹളചേടികായ സീഹളകേനേവ ജാതിജരാമരണപടിസംയുത്തം ഗീതം ഗായന്തിയാ സുത്വാ മഗ്ഗം ഗച്ഛന്താ സട്ഠിമത്താ വിപസ്സകഭിക്ഖൂ ചേത്ഥ അരഹത്തം പത്താ നിദസ്സനം. തഥാ തിസ്സോ നാമ ആരദ്ധവിപസ്സകോ ഭിക്ഖു പദുമസരസമീപേന ഗച്ഛന്തോ പദുമസരേ പദുമാനി ഭഞ്ജിത്വാ ഭഞ്ജിത്വാ -

> "പാതോ ഫുല്ലം കോകനദം, സൂരിയാലോകേന ഭജ്ജിയതേ;
> ഏവം മനുസ്സത്തഗതാ സത്താ, ജരാഭിവേഗേന മദ്ദീയന്തീ"തി. -

ഇമം ഗീതം ഗായന്തിയാ ചേടികായ സുത്വാ അരഹത്തം പത്തോ, ബുദ്ധന്തരേ ച അഞ്ഞതരോ പുരിസോ സത്തഹി പുത്തേഹി സദ്ധിം വനാ ആഗമ്മ അഞ്ഞതരായ ഇത്ഥിയാ മുസലേന തണ്ഡുലേ കോട്ടേന്തിയാ -

> "ജരായ പരിമദ്ദിതം ഏതം, മിലാതഛവിചമ്മനിസ്സിതം;
> മരണേന ഭിജ്ജതി ഏതം, മച്ചുസ്സ ഘസമാമിസം.

> "കിമീനം ആലയം ഏതം, നാനാകുണപേന പൂരിതം;
> അസുചിസ്സ ഭാജനം ഏതം, കദലിക്ഖന്ധസമം ഇദ"ന്തി. -

ഇമം ഗീതികം സുത്വാ സഹ പുത്തേഹി പച്ചേകബോധിം പത്തോ, അഞ്ഞേ ച ഈദിസേഹി ഉപായേഹി അരിയഭൂമിം പത്താ നിദസ്സനം. അനച്ഛരിയം പനേതം, യം ഭഗവതാ ആസയാനുസയകുസലേന "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ നയേന വുത്താ ഗാഥായോ സുത്വാ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പാപുണിംസു, അഞ്ഞേ ച ഖന്ധായതനാദിപടിസംയുത്താ കഥാ സുത്വാ അനേകേ ദേവമനുസ്സാതി. ഏവം ഇമേഹി

ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതാ വാചാ സചേപി മിലക്ഖുഭാസാപരിയാപന്നാ, ഘടചേടികാഗീതികപരിയാപന്നാ വാ ഹോതി, തഥാപി “സുഭാസിതാ”തി വേദിതബ്ബാ. സുഭാസിതത്താ ഏവ ച അനവജ്ജാ ച അനനുവജ്ജാ ച വിഞ്ഞൂനം അത്ഥത്ഥികാനം കുലപുത്താനം അത്ഥപടിസരണാനം, നോ ബ്യഞ്ജനപടിസരണാനന്തി.

ഇദമവോച ഭഗവാതി ഇദം സുഭാസിതലക്ഖണം ഭഗവാ അവോച. **ഇദം വത്വാന സുഗതോ, അഥാപരം ഏതദവോച സത്ഥാതി** ഇദഞ്ച ലക്ഖണം വത്വാ അഥ അഞ്ഞമ്പി ഏതം അവോച സത്ഥാ. ഇദാനി വത്തബ്ബഗാഥം ദസ്സേത്വാ സബ്ബമേതം സങ്ഗീതികാരകാ ആഹംസു. തത്ഥ **അപര**ന്തി ഗാഥാബന്ധവചനം സന്ധായ വുച്ചതി. തം ദുവിധം ഹോതി - പച്ഛാ ആഗതപരിസം അസ്സവനസുസ്സവനആധാരണദള്ഹീകരണാദീനി വാ സന്ധായ തദത്ഥദീപകമേവ ച. പുബ്ബേ കേനചി കാരണേന പരിഹാപിതസ്സ അത്ഥസ്സ ദീപനേന അത്ഥവിസേസദീപകഞ്ച “പുരിസസ്സ ഹി ജാതസ്സ, കുഠാരീ ജായതേ മുഖേ”തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൬൬൫) വിയ. ഇധ പന തദത്ഥദീപകമേവ.

൪൫൨. തത്ഥ **സന്തോ**തി ബുദ്ധാദയോ. തേ ഹി സുഭാസിതം “ഉത്തമം സേട്ഠ”ന്തി വണ്ണയന്തി. **ദുതിയം തതിയം ചതുത്ഥ**ന്തി ഇദം പന പുബ്ബേ നിദ്ദിട്ഠക്കമം ഉപാദായ വുത്തം. ഗാഥാപരിയോസാനേ പന വങ്ഗീസത്ഥേരോ ഭഗവതോ സുഭാസിതേ പസീദി.

സോ യം പസന്നാകാരം അകാസി, യഞ്ച വചനം ഭഗവാ അഭാസി, തം ദസ്സേന്താ സങ്ഗീതികാരകാ **“അഥ ഖോ ആയസ്മാ”**തിആദിമാഹംസു. തത്ഥ **പടിഭാതി മ**ന്തി മമ ഭാഗോ പകാസതി . **പടിഭാതു ത**ന്തി തവ ഭാഗോ പകാസതു. **സാരുപ്പാഹീ**തി അനുച്ഛവികാഹി. **അഭിത്ഥവീ**തി പസംസി.

൪൫൩. **ന താപയേ**തി വിപ്പടിസാരേന ന താപേയ്യ. **ന വിഹിംസേയ്യാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭിന്ദന്തോ ന ബാധേയ്യ. **സാ വേ വാചാ**തി സാ വാചാ ഏകംസേനേവ സുഭാസിതാ. ഏത്താവതാ അപിസുണവാചായ ഭഗവന്തം ഥോമേതി.

൪൫൪. **പടിനന്ദിതാ**തി ഹട്ഠേന ഹദയേന പടിമുഖം ഗന്ത്വാ നന്ദിതാ സമ്പിയായിതാ. **യം അനാദായ പാപാനി, പരേസം ഭാസതേ പിയ**ന്തി യം വാചം ഭാസന്തോ പരേസം പാപാനി അപ്പിയാനി പടിക്കൂലാനി ഫരുസവചനാനി അനാദായ അത്ഥബ്യഞ്ജനമധുരം പിയമേവ വചനം ഭാസതി, തം പിയവാചമേവ ഭാസേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. ഇമായ ഗാഥായ പിയവചനേന ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവി.

൪൫൫. **അമതാ**തി അമതസദിസാ സാദുഭാവേന. വുത്തമ്പി ചേതം “സച്ചം ഹവേ സാദുതരം രസാന”ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൩; സു॰ നി॰ ൧൮൪). നിബ്ബാനാമതപച്ചയത്താ വാ അമതാ. **ഏസ ധമ്മോ സനന്തനോ**തി യായം സച്ചവാചാ നാമ, ഏസ പോരാണോ ധമ്മോ ചരിയാ പവേണീ, ഇദമേവ ഹി പോരാണാനം ആചിണ്ണം, ന തേ അലികം ഭാസിംസു. തേനേവാഹ - **“സച്ചേ അത്ഥേ ച ധമ്മേ ച, അഹു സന്തോ പതിട്ഠിതാ”**തി. തത്ഥ സച്ചേ പതിട്ഠിതത്താ ഏവ അത്തനോ ച പരേസഞ്ച അത്ഥേ പതിട്ഠിതാ. അത്ഥേ പതിട്ഠിതത്താ ഏവ ച ധമ്മേ പതിട്ഠിതാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. പരം വാ ദ്വയം സച്ചവിസേസനമിച്ചേവ വേദിതബ്ബം. സച്ചേ പതിട്ഠിതാ. കീദിസേ? **അത്ഥേ ച ധമ്മേ ച,** യം പരേസം അത്ഥതോ അനപേതത്താ അത്ഥം അനുപരോധം കരോതീതി വുത്തം ഹോതി. സതിപി ച അനുപരോധകരത്തേ ധമ്മതോ അനപേതത്താ ധമ്മം, യം ധമ്മികമേവ അത്ഥം സാധേതീതി വുത്തം ഹോതി. ഇമായ ഗാഥായ സച്ചവചനേന ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവി.

൪൫൬. **ഖേമ**ന്തി അഭയം നിരുപദ്ദവം. കേന കാരണേനാതി ചേ? **നിബ്ബാനപ്പത്തിയാ ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായ,** യസ്മാ കിലേസനിബ്ബാനം പാപേതി, വട്ടദുക്ഖസ്സ ച അന്തകിരിയായ സംവത്തതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ യം ബുദ്ധോ നിബ്ബാനപ്പത്തിയാ ദുക്ഖസ്സന്തകിരിയായാതി ദ്വിന്നം നിബ്ബാനധാതൂനമത്ഥായ ഖേമമഗ്ഗപ്പകാസനതോ ഖേമം വാചം ഭാസതി, **സാ വേ വാചാനമുത്തമാ**തി സാ വാചാ സബ്ബവാചാനം സേട്ഠാതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇമായ ഗാഥായ മന്താവചനേന ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവന്തോ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസീതി അയമേത്ഥ അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. സേസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി.

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സുഭാസിതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. പൂരളാസസുത്ത-(സുന്ദരികഭാരദ്വാജസുത്ത)-വണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി പൂരളാസസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവാ പച്ഛാഭത്തകിച്ചാവസാനേ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ സുന്ദരികഭാരദ്വാജബ്രാഹ്മണം അരഹത്തസ്സ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നം ദിസ്വാ "തത്ഥ മയി ഗതേ കഥാ പവത്തിസ്സതി, തതോ കഥാവസാനേ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ഏസ ബ്രാഹ്മണോ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിസ്സതീ"തി ച ഞത്വാ തത്ഥ ഗന്ത്വാ കഥം സമുട്ഠാപേത്വാ ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **ഏവം മേ സുത**ന്തിആദി സങ്ഗീതികാരകാനം വചനം. **കിംജച്ചോ ഭവ**ന്തിആദി തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ, **ന ബ്രാഹ്മണോ നോമ്ഹീ**തിആദി ഭഗവതോ. തം സബ്ബമ്പി സമോധാനേത്വാ "പൂരളാസസുത്ത"ന്തി വുച്ചതി. തത്ഥ വുത്തസദിസം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം, അവുത്തം വണ്ണയിസ്സാമ, തഞ്ച ഖോ ഉത്താനത്ഥാനി പദാനി അനാമസന്താ. **കോസലേസൂ**തി കോസലാ നാമ ജാനപദിനോ രാജകുമാരാ. തേസം നിവാസോ ഏകോപി ജനപദോ രുള്ഹിസദ്ദേന "കോസലാ"തി വുച്ചതി. തസ്മിം കോസലേസു ജനപദേ. കേചി പന "യസ്മാ പുബ്ബേ മഹാപനാദം രാജകുമാരം നാനാനാടകാദീനി ദിസ്വാ സിതമത്തമ്പി അകരോന്തം സുത്വാ രാജാ ആണാപേസി 'യോ മമ പുത്തം ഹസാപേതി, സബ്ബാഭരണേഹി നം അലങ്കരോമീ'തി. തതോ നങ്ഗലാനി ഛഡ്ഡേത്വാ മഹാജനകായോ സന്നിപതി. തേ ച മനുസ്സാ അതിരേകസത്തവസ്സാനി നാനാകീളികാദയോ ദസ്സേന്താപി തം നാസക്ഖിംസു ഹസാപേതും. തതോ സക്കോ ദേവനടം പേസേസി, സോ ദിബ്ബനാടകം ദസ്സേത്വാ ഹസാപേസി. അഥ തേ മനുസ്സാ അത്തനോ അത്തനോ വസനോകാസാഭിമുഖാ പക്കമിംസു. തേ പടിപഥേ മിത്തസുഹജ്ജാദയോ ദിസ്വാ പടിസന്ഥാരമകംസു 'കച്ചി ഭോ കുസലം, കച്ചി ഭോ കുസല'ന്തി . തസ്മാ തം 'കുസല'ന്തി സദ്ദം ഉപാദായ സോ പദേസോ 'കോസലോ'തി വുച്ചതീ"തി വണ്ണയന്തി. **സുന്ദരികായ നദിയാ തീരേ**തി സുന്ദരികാതി ഏവംനാമികായ നദിയാ തീരേ.

തേന ഖോ പനാതി യേന സമയേന ഭഗവാ തം ബ്രാഹ്മണം വിനേതുകാമോ ഗന്ത്വാ തസ്സാ നദിയാ തീരേ സസീസം പാരുപിത്വാ രുക്ഖമൂലേ നിസജ്ജാസങ്ഖാതേന ഇരിയാപഥവിഹാരേന വിഹരതി. **സുന്ദരികഭാരദ്വാജോ**തി സോ ബ്രാഹ്മണോ തസ്സാ നദിയാ തീരേ വസതി അഗ്ഗിഞ്ച ജുഹതി, ഭാരദ്വാജോതി ചസ്സ ഗോത്തം, തസ്മാ ഏവം വുച്ചതി. **അഗ്ഗിം ജുഹതീ**തി ആഹുതിപക്ഖിപനേന ജാലേതി. **അഗ്ഗിഹുത്തം പരിചരതീ**തി അഗ്യായതനം സമ്മജ്ജനൂപലേപനബലികമ്മാദിനാ പയിരുപാസതി. **കോ നു ഖോ ഇമം ഹബ്യസേസം ഭുഞ്ജേയ്യാ**തി സോ കിര ബ്രാഹ്മണോ അഗ്ഗിമ്ഹി ജുഹിത്വാ അവസേസം പായാസം ദിസ്വാ ചിന്തേസി - "അഗ്ഗിമ്ഹി താവ പക്ഖിത്തപായാസോ മഹാബ്രഹ്മുനാ ഭുത്തോ, അയം പന അവസേസോ അത്ഥി. തം യദി ബ്രഹ്മുനോ മുഖതോ ജാതസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സേവ ദദേയ്യം, ഏവം മേ പിതരാ സഹ പുത്തോപി സന്തപ്പിതോ ഭവേയ്യ, സുവിസോധിതോ ച ബ്രഹ്മലോകഗാമിമഗ്ഗോ അസ്സ, ഹന്ദാഹം ബ്രാഹ്മണം ഗവേസാമീ"തി. തതോ ബ്രാഹ്മണദസ്സനത്ഥം ഉട്ഠായാസനാ ചതുദ്ദിസാ അനുവിലോകേസി - "കോ നു ഖോ ഇമം ഹബ്യസേസം ഭുഞ്ജേയ്യാ"തി.

അഞ്ഞതരസ്മിം രുക്ഖമൂലേതി തസ്മിം വനസണ്ഡേ സേട്ഠരുക്ഖമൂലേ. **സസീസം പാരുത**ന്തി സഹ സീസേന പാരുതകായം. കസ്മാ പന ഭഗവാ ഏവമകാസി, കിം നാരായനസങ്ഖാതബലോപി ഹുത്വാ നാസക്ഖി ഹിമപാതം സീതവാതഞ്ച പടിബാഹിതുന്തി? അത്ഥേതം കാരണം. ന ഹി ബുദ്ധാ സബ്ബസോ കായപടിജഗ്ഗനം കരോന്തി ഏവ, അപിച ഭഗവാ "ആഗതേ ബ്രാഹ്മണേ സീസം വിവരിസ്സാമി, മം ദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണോ കഥം പവത്തേസ്സതി, അഥസ്സ കഥാനുസാരേന ധമ്മം ദേസേസ്സാമീ"തി കഥാപവത്തനത്ഥം ഏവമകാസി. **ദിസ്വാന വാമേന...പേ॰... തേനുപസങ്കമീ**തി സോ കിര ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണോ "അയം സസീസം പാരുപിത്വാ സബ്ബരത്തിം പധാനമനുയുത്തോ, ഇമസ്സ ദക്ഖിണോദകം ദത്വാ ഇമം ഹബ്യസേസം ദസ്സാമീ"തി ബ്രാഹ്മണസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ഏവ ഉപസങ്കമി. **മുണ്ഡോ അയം ഭവം, മുണ്ഡകോ അയം ഭവ**ന്തി സീസേ വിവരിതമത്തേവ കേസന്തം ദിസ്വാ "മുണ്ഡോ"തി ആഹ. തതോ സുട്ഠുതരം ഓലോകേന്തോ പരിത്തമ്പി സിഖം അദിസ്വാ ഹീളേന്തോ "മുണ്ഡകോ"തി ആഹ. ഏവരൂപാ ഹി നേസം ബ്രാഹ്മണാനം ദിട്ഠി. **തതോ വാ**തി യത്ഥ ഠിതോ അദ്ദസ, തമ്ഹാ പദേസാ **മുണ്ഡാപീ**തി കേനചി കാരണേന മുണ്ഡിതസീസാപി ഹോന്തി.

ർദവ്വ. **ന ബ്രാഹ്മണോ നോമ്ഹീ**തി ഏത്ഥ **ന**കാരോ പടിസേധേ, **നോ**കാരോ അവധാരണേ "ന നോ സമ"ന്തിആദീസു (ഖു॰ പാ॰ ന്ന.ന; സു॰ നി॰ ൨൨൬) വിയ. തേന നേവമ്ഹി ബ്രാഹ്മണോതി ദസ്സേതി. **ന രാജപുത്തോ**തി ഖത്തിയോ നമ്ഹി. **ന വേസ്സായനോ**തി വേസ്സോപി നമ്ഹി. **ഉദ കോചി നോമ്ഹീ**തി അഞ്ഞോപി സുദ്ദോ വാ ചണ്ഡാലോ വാ കോചി ന ഹോമീതി ഏവം ഏകംസേനേവ ജാതിവാദസമുദാചാരം പടിക്ഖിപതി. കസ്മാ? മഹാസമുദ്ദം പത്താ വിയ ഹി നദിയോ പബ്ബജ്ജൂപഗതാ കുലപുത്താ ജഹന്തി പുരിമാനി നാമഗോത്താനി. പഹാരാദസുത്തഞ്ചേത്ഥ (അ॰ നി॰ ൮.൧൯) സാധകം. ഏവം ജാതിവാദം പടിക്ഖിപിത്വാ യഥാഭൂതമത്താനം ആവികരോന്തോ ആഹ - **"ഗോത്തം പരിഞ്ഞായ പുഥുജ്ജനാനം, അകിഞ്ചനോ മന്ത ചരാമി ലോകേ"**തി. കഥം ഗോത്തം പരിഞ്ഞാസീതി ചേ? ഭഗവാ ഹി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പഞ്ചക്ഖന്ധേ പരിഞ്ഞാസി, തേസു ച പരിഞ്ഞാതേസു ഗോത്തം പരിഞ്ഞാതമേവ ഹോതി. രാഗാദികിഞ്ചനാനം പന അഭാവേന സോ അകിഞ്ചനോ മന്താ ജാനിത്വാ ഞാണാനുപരിവത്തീഹി കായകമ്മാദീഹി ചരതി. തേനാഹ - "ഗോത്തം...പേ॰... ലോകേ"തി. മന്താ വുച്ചതി പഞ്ഞാ, തായ ചേസ ചരതി. തേനേവാഹ - "മന്തം ചരാമി ലോകേ"തി ഛന്ദവസേന രസ്സം കത്വാ.

ർദൻ-ന്നം. ഏവം അത്താനം ആവികത്വാ ഇദാനി "ഏവം ഓളാരികം ലിങ്ഗമ്പി ദിസ്വാ പുച്ഛിതബ്ബാപുച്ഛിതബ്ബം ന ജാനാസീ"തി ബ്രാഹ്മണസ്സ ഉപാരമ്ഭം ആരോപേന്തോ ആഹ - "സങ്ഘാടിവാസീ...പേ॰... ഗോത്തപഞ്ഹ"ന്തി. ഏത്ഥ ച ഛിന്നസങ്ഘടിതട്ഠേന തീണിപി ചീവരാനി "സങ്ഘാടീ"തി അധിപ്പേതാനി, താനി നിവാസേതി പരിദഹതീതി **സങ്ഘാടിവാസീ. അഗഹോ**തി അഗേഹോ, നിത്തണ്ഹോതി അധിപ്പായോ. നിവാസാഗാരം പന ഭഗവതോ ജേതവനേ മഹാഗന്ധകുടികരേരിമണ്ഡലമാളകോസമ്ബകുടിചന്ദനമാലാദിഅനേകപ്പകാരം, തം സന്ധായ ന യുജ്ജതി. **നിവുത്തകേസോ**തി അപനീതകേസോ, ഓഹാരിതകേസമസ്സൂതി വുത്തം ഹോതി. **അഭിനിബ്ബുതത്തോ**തി അതീവ വൂപസന്തപരിളാഹചിത്തോ, ഗുത്തചിത്തോ വാ. **അലിപ്പമാനോ ഇധ മാണവേഹീ**തി ഉപകരണസിനേഹസ്സ പഹീനത്താ മനുസ്സേഹി അലിത്തോ അസംസട്ഠോ ഏകന്തവിവിത്തോ. **അകല്ലം മം ബ്രാഹ്മണാ**തി യ്വാഹം ഏവം സങ്ഘാടിവാസീ...പേ॰... അലിപ്പമാനോ ഇധ മാണവേഹി, തം മം ത്വം, ബ്രാഹ്മണ, പാകതികാനി നാമഗോത്താനി അതീതം പബ്ബജിതം സമാനം അപ്പതിരൂപം ഗോത്തപഞ്ഹം പുച്ഛസീതി.

ഏവം വുത്തേ ഉപാരമ്ഭം മോചേന്തോ ബ്രാഹ്മണോ ആഹ - **പുച്ഛന്തി വേ, ഭോ ബ്രാഹ്മണാ, ബ്രാഹ്മണേഭി സഹ "ബ്രാഹ്മണോ നോ ഭവ"**ന്തി. തത്ഥ **ബ്രാഹ്മണോ നോ**തി ബ്രാഹ്മണോ നൂതി അത്ഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - നാഹം ഭോ അകല്ലം പുച്ഛാമി. അമ്ഹാകഞ്ഹി ബ്രാഹ്മണസമയേ ബ്രാഹ്മണാ ബ്രാഹ്മണേഹി സഹ സമാഗന്ത്വാ "ബ്രാഹ്മണോ നു ഭവം, ഭാരദ്വാജോ നു ഭവ"ന്തി ഏവം ജാതിമ്പി ഗോത്തമ്പി പുച്ഛന്തി ഏവാതി.

ർന്നൂ-വ. ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ചിത്തമുദുഭാവകരണത്ഥം മന്തേസു അത്തനോ പകതഞ്ഞുതം പകാസേന്തോ ആഹ - **"ബ്രാഹ്മണോ ഹി ചേ ത്വം ബ്രൂസി...പേ॰... ചതുവീസതക്ഖര"**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - സചേ ത്വം "ബ്രാഹ്മണോ അഹം"തി ബ്രൂസി, മഞ്ച അബ്രാഹ്മണം ബ്രൂസി, തസ്മാ ഭവന്തം സാവിത്തിം പുച്ഛാമി തിപദം ചതുവീസതക്ഖരം, തം മേ ബ്രൂഹീതി. ഏത്ഥ ച ഭഗവാ പരമത്ഥവേദാനം തിണ്ണം പിടകാനം ആദിഭൂതം പരമത്ഥബ്രാഹ്മണേഹി സബ്ബബുദ്ധേഹി പകാസിതം അത്ഥസമ്പന്നം ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നഞ്ച "ബുദ്ധം സരണം ഗച്ഛാമി, ധമ്മം സരണം ഗച്ഛാമി, സങ്ഘം സരണം ഗച്ഛാമീ"തി ഇമം അരിയസാവിത്തിം സന്ധായ പുച്ഛതി. യദിപി ഹി ബ്രാഹ്മണോ അഞ്ഞം വദേയ്യ, അഥാ നം ഭഗവാ "നായം, ബ്രാഹ്മണ, അരിയസ്സ വിനയേ സാവിത്തീതി വുച്ചതീ"തി തസ്സ അസാരകത്തം ദസ്സേത്വാ ഇധേവ പതിട്ഠാപേയ്യ. ബ്രാഹ്മണോ പന "സാവിത്തിം പുച്ഛാമി തിപദം ചതുവീസതക്ഖര"ന്തി ഇദം അത്തനോ സമയസിദ്ധം സാവിത്തിലക്ഖണബ്യഞ്ജനകം ബ്രഹ്മസ്സരേന നിച്ഛാരിതവചനം സുത്വാവ "അദ്ധായം സമണോ ബ്രാഹ്മണസമയേ നിട്ഠം ഗതോ, അഹം പന അഞ്ഞാണേന 'അബ്രാഹ്മണോ അയ'ന്തി പരിഭവിം, സാധുരൂപോ മന്തപാരഗൂ ബ്രാഹ്മണോവ ഏസോ"തി നിട്ഠം ഗന്ത്വാ "ഹന്ദ നം യഞ്ഞവിധിം ദക്ഖിണേയ്യവിധിഞ്ച പുച്ഛാമീ"തി തമത്ഥം പുച്ഛന്തോ **"കിംനിസ്സിതാ...പേ॰... ലോകേ"**തി ഇമം വിസമഗാഥാപദത്തയമാഹ. തസ്സത്ഥോ - കിംനിസ്സിതാ കിമധിപ്പായാ കിം പത്ഥേന്താ ഇസയോ ച ഖത്തിയാ ച ബ്രാഹ്മണാ ച അഞ്ഞേ ച മനുജാ ദേവതാനം അത്ഥായ യഞ്ഞം അകപ്പയിംസു. **യഞ്ഞമകപ്പയിംസൂ**തി മകാരോ പദസന്ധികരോ. **അകപ്പയിംസൂ**തി സംവിദഹിംസു അകംസു. **പുഥൂ**തി ബഹൂ അന്നപാനദാനാദിനാ ഭേദേന അനേകപ്പകാരേ പുഥൂ

വാ ഇസയോ മനുജാ ഖത്തിയാ ബ്രാഹ്മണാ ച കിംനിസ്സിതാ യഞ്ഞമകപ്പയിംസു. കഥം നേസം തം കമ്മം സമിജ്ഝതീതി ഇമിനാധിപ്പായേന പുച്ഛതി.

ർന്നന. അഥസ്സ ഭഗവാ തമത്ഥം ബ്യാകരോന്തോ **"യദന്തഗൂ വേദഗൂ യഞ്ഞകാലേ. യസ്സാഹുതിം ലഭേ തസ്സിജ്ഝേതി ബ്രൂമീ"**തി ഇദം സേസപദദ്വയമാഹ. തത്ഥ **യദന്തഗൂ**തി യോ അന്തഗൂ, ഓകാരസ്സ അകാരോ, ദകാരോ ച പദസന്ധികരോ "അസാധാരണമഞ്ഞേസ"ന്തിആദീസു (ഖു॰ പാ॰ ൮.൯) മകാരോ വിയ. അയം പന അത്ഥോ - യോ വട്ടദുക്ഖസ്സ തീഹി പരിഞ്ഞാഹി അന്തഗതത്താ **അന്തഗൂ,** ചതൂഹി ച മഗ്ഗഞാണവേദേഹി കിലേസേ വിജ്ഝിത്വാ ഗതത്താ **വേദഗൂ,** സോ **യസ്സ** ഇസിമനുജഖത്തിയബ്രാഹ്മണാനം അഞ്ഞതരസ്സ യഞ്ഞകാലേ യസ്മിം കിസ്മിഞ്ചി ആഹാരേ പച്ചുപട്ഠിതേ അന്തമസോ വനപണ്ണമൂലഫലാദിമ്ഹിപി **ആഹുതിം ലഭേ,** തതോ കിഞ്ചി ദേയ്യധമ്മം ലഭേയ്യ, **തസ്സ** തം യഞ്ഞകമ്മം **ഇജ്ഝേ** സമിജ്ഝേയ്യ, മഹപ്ഫലം ഭവേയ്യാതി **ബ്രൂമീ**തി.

ർന്നർ. അഥ ബ്രാഹ്മണോ തം ഭഗവതോ പരമത്ഥയോഗഗമ്ഭീരം അതിമധുരഗിരനിബ്ബികാരസരസമ്പന്നം ദേസനം സുത്വാ സരീരസമ്പത്തിസൂചിതഞ്ചസ്സ സബ്ബഗുണസമ്പത്തിം സമ്ഭാവയമാനോ പീതിസോമനസ്സജാതോ **"അദ്ധാ ഹി തസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഇതി ബ്രാഹ്മണോ**തി സങ്ഗീതികാരാനം വചനം, സേസം ബ്രാഹ്മണസ്സ. തസ്സത്ഥോ - **അദ്ധാ ഹി തസ്സ** മയ്ഹം **ഹുതമിജ്ഝേ,** അയം അജ്ജ ദേയ്യധമ്മോ ഇജ്ഝിസ്സതി സമിജ്ഝിസ്സതി മഹപ്ഫലോ ഭവിസ്സതി **യം താദിസം വേദഗുമദ്ദസാമ,** യസ്മാ താദിസം ഭവന്തരൂപം വേദഗും അദ്ദസാമ. ത്വഞ്ഞേവ ഹി സോ വേദഗൂ, ന അഞ്ഞോ. ഇതോ പുബ്ബേ പന **തുമ്ഹാദിസാനം** വേദഗൂനം അന്തഗൂനഞ്ച **അദസ്സനേന** അമ്ഹാദിസാനം യഞ്ഞേ പടിയത്തം **അഞ്ഞോ ജനോ ഭുഞ്ജതി പൂരളാസം** ചരുകഞ്ച പൂവഞ്ചാതി.

ർന്നൻ. തതോ ഭഗവാ അത്തനി പസന്നം വചനപടിഗ്ഗഹണസജ്ജം ബ്രാഹ്മണം വിദിത്വാ യഥാസ്സ സുട്ഠു പാകടാ ഹോന്തി, ഏവം നാനപ്പകാരേഹി ദക്ഖിണേയ്യേ പകാസേതുകാമോ **"തസ്മാതിഹ ത്വ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യസ്മാ മയി പസന്നോസി, **തസ്മാ** പന **ഇഹ ത്വം, ബ്രാഹ്മണ, ഉപസങ്കമ്മ പുച്ഛാ**തി അത്താനം ദസ്സേന്തോ ആഹ. ഇദാനി ഇതോ പുബ്ബം അത്ഥേനഅത്ഥികപദം പരപദേന സമ്ബന്ധിതബ്ബം - അത്ഥേന അത്ഥികോ തസ്സ അത്ഥത്ഥികഭാവസ്സ അനുരൂപം കിലേസഗ്ഗിവൂപസമേന **സന്തം,** കോധധൂമവിഗമേന **വിധൂമം,** ദുക്ഖാഭാവേന **അനീഘം,** അനേകവിധആസാഭാവേന **നിരാസം അപ്പേവിധ** ഏകംസേന ഇധ ഠിതോവ ഇധ വാ സാസനേ **അഭിവിന്ദേ** ലച്ഛസി അധിഗച്ഛിസ്സസി **സുമേധം** വരപഞ്ഞം ഖീണാസവദക്ഖിണേയ്യന്തി. അഥ വാ യസ്മാ മയി പസന്നോസി, തസ്മാതിഹ, ത്വം ബ്രാഹ്മണ, അത്ഥേന അത്ഥികോ സമാനോ ഉപസങ്കമ്മ പുച്ഛ സന്തം വിധൂമം അനീഘം നിരാസന്തി അത്താനം ദസ്സേന്തോ ആഹ. ഏവം പുച്ഛന്തോ അപ്പേവിധ അഭിവിന്ദേ സുമേധം ഖീണാസവദക്ഖിണേയ്യന്തി ഏവമ്പേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

ർന്നന്ന. അഥ ബ്രാഹ്മണോ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനോ ഭഗവന്തം ആഹ - **"യഞ്ഞേ രതോഹം...പേ॰... ബ്രൂഹി മേത"**ന്തി. തത്ഥ യഞ്ഞോ യാഗോ ദാനന്തി അത്ഥതോ ഏകം. തസ്മാ ദാനരതോ അഹം, തായ ഏവ ദാനാരാമതായ ദാനം ദാതുകാമോ, ന പന ജാനാമി, ഏവം അജാനന്തം അനുസാസതു മം ഭവം. അനുസാസന്തോ ച ഉത്താനേനേവ നയേന യത്ഥ ഹുതം ഇജ്ഝതേ ബ്രൂഹി മേതന്തി ഏവമേത്ഥ അത്ഥയോജനാ വേദിതബ്ബാ. "യഥാഹുത"ന്തിപി പാഠോ.

ർന്നൗ. അഥസ്സ ഭഗവാ വത്തുകാമോ ആഹ - **"തേന ഹി...പേ॰... ദേസേസ്സാമീ"**തി. ഓഹിതസോതസ്സ ചസ്സ അനുസാസനത്ഥം താവ "മാ ജാതിം പുച്ഛീ"തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **മാ ജാതിം പുച്ഛീ**തി യദി ഹുതസമിദ്ധിം ദാനമഹപ്ഫലതം പച്ചാസീസസി, ജാതിം മാ പുച്ഛ. അകാരണഞ്ഹി ദക്ഖിണേയ്യവിചാരണായ ജാതി. **ചരണഞ്ച പുച്ഛാ**തി അപിച ഖോ സീലാദിഗുണഭേദം ചരണം പുച്ഛ. ഏതഞ്ഹി ദക്ഖിണേയ്യവിചാരണായ കാരണം.

ഇദാനിസ്സ തമത്ഥം വിഭാവേന്തോ നിദസ്സനമാഹ - **"കട്ഠാ ഹവേ ജായതി ജാതവേദോ"**തിആദി. തത്രായമധിപ്പായോ - ഇധ കട്ഠാ അഗ്ഗി ജായതി, ന ച സോ സാലാദികട്ഠാ ജാതോ ഏവ അഗ്ഗികിച്ചം കരോതി, സാപാനദോണിആദികട്ഠാ ജാതോ ന കരോതി, അപിച ഖോ അത്തനോ അച്ചിആദിഗുണസമ്പന്നത്താ ഏവ കരോതി. ഏവം ന ബ്രാഹ്മണകുലാദീസു ജാതോ ഏവ ദക്ഖിണേയ്യോ ഹോതി, ചണ്ഡാലകുലാദീസു ജാതോ ന ഹോതി, അപിച ഖോ **നീചാകുലീനോപി** ഉച്ചാകുലീനോപി ഖീണാസവ**മുനി ധിതിമാ ഹിരീനിസേധോ ആജാനിയോ**

ഹോതി, ഇമായ ധിതിഹിരിപമുഖായ ഗുണസമ്പത്തിയാ ജാതിമാ ഉത്തമദക്ഖിണേയ്യോ ഹോതി. സോ ഹി ധിതിയാ ഗുണേ ധാരയതി, ഹിരിയാ ദോസേ നിസേധേതി. വുത്തഞ്ചേതം "ഹിരിയാ ഹി സന്തോ ന കരോന്തി പാപ"ന്തി. തേന തേ ബ്രൂമി -

> "മാ ജാതിം പുച്ഛീ ചരണഞ്ച പുച്ഛ,
> കട്ഠാ ഹവേ ജായതി ജാതവേദോ;
> നീചാകുലീനോപി മുനീ ധിതീമാ,
> ആജാനിയോ ഹോതി ഹിരീനിസേധോ"തി. -

ഏസ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന അസ്സലായനസുത്താനുസാരേന (മ॰ നി॰ ൨.൪൦൧ ആദയോ) വേദിതബ്ബോ.

൪൬൭. ഏവമേതം ഭഗവാ ചാതുവണ്ണിസുദ്ധിയാ അനുസാസിത്വാ ഇദാനി യത്ഥ ഹുതം ഇജ്ഝതേ, യഥാ ച ഹുതം ഇജ്ഝതേ, തമത്ഥം ദസ്സേതും **"സച്ചേന ദന്തോ"**തിആദിഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സച്ചേനാ**തി പരമത്ഥസച്ചേന. തഞ്ഹി പത്തോ ദന്തോ ഹോതി. തേനാഹ - "സച്ചേന ദന്തോ"തി. **ദമസാ ഉപേതോ**തി ഇന്ദ്രിയദമേന സമന്നാഗതോ. **വേദന്തഗൂ**തി വേദേഹി വാ കിലേസാനം അന്തം ഗതോ, വേദാനം വാ അന്തം ചതുത്ഥമഗ്ഗഞാണം ഗതോ. **വൂസിതബ്രഹ്മചരിയോ**തി പുന വസിതബ്ബാഭാവതോ വുത്ഥമഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയോ. **കാലേന തമ്ഹി ഹബ്യം പവേച്ഛേ**തി അത്തനോ ദേയ്യധമ്മട്ഠിതകാലം തസ്സ സമ്മുഖീഭാവകാലഞ്ച ഉപലക്ഖേത്വാ തേന കാലേന താദിസേ ദക്ഖിണേയ്യേ ദേയ്യധമ്മം പവേച്ഛേയ്യ, പവേസേയ്യ പടിപാദേയ്യ.

൪൬൮-൯. **കാമേ**തി വത്ഥുകാമേ ച കിലേസകാമേ ച. **സുസമാഹിതിന്ദ്രിയാ**തി സുട്ഠു സമാഹിതഇന്ദ്രിയാ, അവിക്ഖിത്തഇന്ദ്രിയാതി വുത്തം ഹോതി. **ചന്ദോവ രാഹുഗ്ഗഹണാ പമുത്താ**തി യഥാ ചന്ദോ രാഹുഗ്ഗഹണാ, ഏവം കിലേസഗ്ഗഹണാ പമുത്താ യേ അതീവ ഭാസന്തി ചേവ തപന്തി ച. **സതാ**തി സതിസമ്പന്നാ. **മമായിതാനീ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിമമായിതാനി.

൪൭൦. **യോ കാമേ ഹിത്വാ**തി ഇതോ പഭുതി അത്താനം സന്ധായ വദതി. തത്ഥ **കാമേ ഹിത്വാ**തി കിലേസകാമേ പഹായ. **അഭിഭുയ്യചാരീ**തി തേസം പഹീനത്താ വത്ഥുകാമേ അഭിഭുയ്യചാരീ. **ജാതിമരണസ്സ അന്തം** നാമ നിബ്ബാനം വുച്ചതി, തഞ്ച **യോ വേദി** അത്തനോ പഞ്ഞാബലേന അഞ്ഞാസി. **ഉദകരഹദോ വാ**തി യേ ഇമേ അനോതത്തദഹോ കണ്ണമുണ്ഡദഹോ രഥകാരദഹോ ഛദ്ദന്തദഹോ കുണാലദഹോ മന്ദാകിനിദഹോ സീഹപ്പപാതദഹോതി ഹിമവതി സത്ത മഹാരഹദാ അഗ്ഗിസൂരിയസന്താപേഹി അസമ്ഫുട്ഠത്താ നിച്ചം സീതലാ, തേസം അഞ്ഞതരോ ഉദകരഹദോവ സീതോ പരിനിബ്ബുതകിലേസപരിളാഹത്താ.

൪൭൧. **സമോ**തി തുല്യോ. **സമേഹീ**തി വിപസ്സിആദീഹി ബുദ്ധേഹി. തേ ഹി പടിവേധസമത്താ "സമാ"തി വുച്ചന്തി. നത്ഥി തേസം പടിവേധേനാധിഗന്തബ്ബേസു ഗുണേസു, പഹാതബ്ബേസു വാ ദോസേസു വേമത്തതാ ,
അദ്ധാനആയുകുലപ്പമാണാഭിനിക്ഖമനപധാനബോധിരസ്മീഹി പന നേസം വേമത്തതാ ഹോതി. തഥാ ഹി തേ ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന ചതൂഹി അസങ്ഖ്യേയ്യേഹി കപ്പസതസഹസ്സേന ച പാരമിയോ പൂരേന്തി, ഉപരിമപരിച്ഛേദേന സോളസഹി അസങ്ഖ്യേയ്യേഹി കപ്പസതസഹസ്സേന ച. അയം നേസം **അദ്ധാനവേമത്തതാ**. ഹേട്ഠിമപരിച്ഛേദേന ച വസ്സസതായുകകാലേ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപരിമപരിച്ഛേദേന വസ്സസതസഹസ്സായുകകാലേ. അയം നേസം **ആയുവേമത്തതാ**. ഖത്തിയകുലേ വാ ബ്രാഹ്മണകുലേ വാ ഉപ്പജ്ജന്തി. അയം **കുലവേമത്തതാ**. ഉച്ചാ വാ ഹോന്തി അട്ഠാസീതിഹത്ഥപ്പമാണാ, നീചാ വാ പന്നരസഅട്ഠാരസഹത്ഥപ്പമാണാ. അയം **പമാണവേമത്തതാ**. ഹത്ഥിഅസ്സരഥസിവികാദീഹി നിക്ഖമന്തി വേഹാസേന വാ. തഥാ ഹി വിപസ്സികകുസന്ധാ അസ്സരഥേന നിക്ഖമിംസു, സിഖീകോണാഗമനാ ഹത്ഥിക്ഖന്ധേന, വേസ്സഭൂ സിവികായ, കസ്സപോ വേഹാസേന, സക്യമുനി അസ്സപിട്ഠിയാ. അയം **നേക്ഖമ്മവേമത്തതാ**. സത്താഹം വാ പധാനമനുയുഞ്ജന്തി, അഡ്ഢമാസം, മാസം, ദ്വേമാസം, തേമാസം, ചതുമാസം, പഞ്ചമാസം, ഛമാസം, ഏകവസ്സം ദ്വിതിചതുപഞ്ചഛവസ്സാനി വാ. അയം **പധാനവേമത്തതാ**. അസ്സത്ഥോ വാ ബോധിരുക്ഖോ ഹോതി നിഗ്രോധാദീനം വാ അഞ്ഞതരോ. അയം **ബോധിവേമത്തതാ**. ബ്യാമാസീതിഅനന്തപഭായുത്താ ഹോന്തി. തത്ഥ ബ്യാമപ്പഭാ വാ അസീതിപ്പഭാ വാ സബ്ബേസം സമാനാ, അനന്തപ്പഭാ പന ദൂരമ്പി ഗച്ഛതി ആസന്നമ്പി, ഏകഗാവുതം ദ്വിഗാവുതം യോജനം അനേകയോജനം ചക്കവാളപരിയന്തമ്പി, മങ്ഗലസ്സ ബുദ്ധസ്സ സരീരപ്പഭാ ദസസഹസ്സചക്കവാളം അഗമാസി. ഏവം സന്തേപി മനസാ ചിന്തായത്താവ സബ്ബബുദ്ധാനം, യോ യത്തകമിച്ഛതി, തസ്സ തത്തകം ഗച്ഛതി. അയം

രസ്മിവേമത്തതാ. ഇമാ അട്ഠ വേമത്തതാ ഠപേത്വാ അവസേസേസു പടിവേധേനാധിഗന്തബ്ബേസു ഗുണേസു, പഹാതബ്ബേസു വാ ദോസേസു നത്ഥി നേസം വിസേസോ, തസ്മാ "സമാ"തി വുച്ചന്തി. ഏവമേതേഹി സമോ സമേഹി.

വിസമേഹി ദൂരേതി ന സമാ വിസമാ, പച്ചേകബുദ്ധാദയോ അവസേസസത്താ. തേഹി വിസമേഹി അസദിസതായ ദൂരേ. സകലജമ്ബുദീപം പൂരേത്വാ പല്ലങ്കേന പല്ലങ്കം സങ്ഘട്ടേത്വാ നിസിന്നാ പച്ചേകബുദ്ധാപി ഹി ഗുണേഹി ഏകസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസിം , കോ പന വാദോ സാവകാദീസു. തേനാഹ - "വിസമേഹി ദൂരേ"തി. **തഥാഗതോ ഹോതീതി** ഉഭയപദേഹി ദൂരേതി യോജേതബ്ബം. **അനന്തപഞ്ഞോതി** അപരിമിതപഞ്ഞോ. ലോകിയമനുസ്സാനഞ്ഹി പഞ്ഞം ഉപനിധായ അട്ഠമകസ്സ പഞ്ഞാ അധികാ, തസ്സ പഞ്ഞം ഉപനിധായ സോതാപന്നസ്സ. ഏവം യാവ അരഹതോ പഞ്ഞം ഉപനിധായ പച്ചേകബുദ്ധസ്സ പഞ്ഞാ അധികാ, പച്ചേകബുദ്ധസ്സ പഞ്ഞം പന ഉപനിധായ തഥാഗതസ്സ പഞ്ഞാ അധികാതി ന വത്തബ്ബാ, അനന്താ ഇച്ചേവ പന വത്തബ്ബാ. തേനാഹ - "അനന്തപഞ്ഞോ"തി. **അനൂപലിത്തോതി** തണ്ഹാദിട്ഠിലേപേഹി അലിത്തോ. **ഇധ വാ ഹുരം വാതി** ഇധലോകേ വാ പരലോകേ വാ. യോജനാ പനേത്ഥ - സമോ സമേഹി വിസമേഹി ദൂരേ തഥാഗതോ ഹോതി. കസ്മാ? യസ്മാ അനന്തപഞ്ഞോ അനുപലിത്തോ ഇധ വാ ഹുരം വാ, തേന തഥാഗതോ അരഹതി പൂരളാസന്തി.

൪൭൪. **യമ്ഹി ന മായാതി** അയം പന ഗാഥാ അഞ്ഞാ ച ഈദിസാ മായാദിദോസയുത്തേസു ബ്രാഹ്മണേസു ദക്ഖിണേയ്യസഞ്ഞാപഹാനത്ഥം വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ **അമമോതി** സത്തസങ്ഖാരേസു "ഇദം മമാ"തി പഹീനമമായിതഭാവോ.

൪൭൫. **നിവേസനന്തി** തണ്ഹാദിട്ഠിനിവേസനം. തേന ഹി മനോ തീസു ഭവേസു നിവിസതി, തേന തം "നിവേസനം മനസോ"തി വുച്ചതി. തത്ഥേവ വാ നിവിസതി തം ഹിത്വാ ഗന്തും അസമത്ഥതായ. തേനപി "നിവേസന"ന്തി വുച്ചതി. **പരിഗ്ഗഹാതി** തണ്ഹാദിട്ഠിയോ ഏവ, താഹി പരിഗ്ഗഹിതധമ്മാ വാ. **കേചീതി** അപ്പമത്തകാപി. **അനുപാദിയാനോതി** തേസം നിവേസനപരിഗ്ഗഹാനം അഭാവാ കഞ്ചി ധമ്മം അനുപാദിയമാനോ.

൪൭൬. **സമാഹിതോ** മഗ്ഗസമാധിനാ. **ഉദതാരീതി** ഉത്തിണ്ണോ. **ധമ്മം ചഞ്ഞാസീതി** സബ്ബഞ്ഞേയ്യധമ്മം അഞ്ഞാസി. **പരമായ ദിട്ഠിയാതി** സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന.

൪൭൭. **ഭവാസവാതി** ഭവതണ്ഹാഝാനനികന്തിസസ്സതദിട്ഠിസഹഗതാ രാഗാ. **വചീതി** വാചാ. **ഖരാതി** കക്ഖളാ ഫരുസാ. **വിധൂപിതാതി** ദഡ്ഢാ. **അത്ഥഗതാതി** അത്ഥങ്ഗതാ. **ന സന്തീതി** വിധൂപിതത്താ അത്ഥങ്ഗതത്താ ച. ഉഭയേഹി പന ഉഭയം യോജേതബ്ബം **സബ്ബധീതി** സബ്ബേസു ഖന്ധായതനാദീസു.

൪൭൮. **മാനസത്തേസൂതി** മാനേന ലഗ്ഗേസു. **ദുക്ഖം പരിഞ്ഞായാതി** വട്ടദുക്ഖം തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിത്വാ. **സഖേത്തവത്ഥുന്തി** സഹേതുപച്ചയം, സദ്ധിം കമ്മകിലേസേഹീതി വുത്തം ഹോതി.

൪൭൯. **ആസം അനിസ്സായാതി** തണ്ഹം അനല്ലീയിത്വാ. **വിവേകദസ്സീതി** നിബ്ബാനദസ്സീ. **പരവേദിയന്തി** പരേഹി ഞാപേതബ്ബം. **ദിട്ഠിമുപാതിവത്തോതി** ദ്വാസട്ഠിഭേദമ്പി മിച്ഛാദിട്ഠിം അതിക്കന്തോ. **ആരമ്മണാതി** പച്ചയാ, പുനബ്ഭവകാരണാനീതി വുത്തം ഹോതി.

൪൮൦. **പരോപരാതി** വരാവരാ സുന്ദരാസുന്ദരാ. പരാ വാ ബാഹിരാ, അപരാ അജ്ഝത്തികാ. **സമേച്ചാതി** ഞാണേന പടിവിജ്ഝിത്വാ. **ധമ്മാതി** ഖന്ധായതനാദയോ ധമ്മാ. **ഉപാദാനഖയേ വിമുത്തോതി** നിബ്ബാനേ നിബ്ബാനാരമ്മണതോ വിമുത്തോ, നിബ്ബാനാരമ്മണവിമുത്തിലാഭീതി അത്ഥോ.

൪൮൧. **സംയോജനംജാതിഖയന്തദസ്സീതി** സംയോജനക്ഖയന്തദസ്സീ ജാതിക്ഖയന്തദസ്സീ ച. സംയോജനക്ഖയന്തേന ചേത്ഥ സഉപാദിസേസാ നിബ്ബാനധാതു, ജാതിക്ഖയന്തേന അനുപാദിസേസാ വുത്താ. ഖയന്തോതി ഹി അച്ചന്തഖയസ്സ സമുച്ഛേദപ്പഹാനസ്സേതം അധിവചനം. അനുനാസികലോപോ ചേത്ഥ "വിവേകജം പീതിസുഖ"ന്തിആദീസു വിയ ന കതോ. **യോപാനുദീതി** യോ അപനുദി. **രാഗപഥന്തി** രാഗാരമ്മണം, രാഗമേവ വാ. രാഗോപി ഹി ദുഗ്ഗതീനം പഥത്താ "രാഗപഥോ"തി വുച്ചതി കമ്മപഥോ വിയ. **സുദ്ധോ നിദ്ദോസോ വിമലോ**

അകാചോതി പരിസുദ്ധകായസമാചാരാദിതായ **സുദ്ധോ**. യേഹി "രാഗദോസാ അയം പജാ, ദോസദോസാ, മോഹദോസാ"തി വുച്ചതി. തേസം അഭാവാ **നിദോസോ**. അട്ഠപുരിസമലവിഗമാ **വിമലോ,** ഉപക്കിലേസാഭാവതോ അകാചോ. ഉപക്കിലിട്ഠോ ഹി ഉപക്കിലേസേന "സകാചോ"തി വുച്ചതി. സുദ്ധോ വാ യസ്മാ നിദ്ദോസോ, നിദ്ദോസതായ വിമലോ, ബാഹിരമലാഭാവേന വിമലത്താ അകാചോ. സമലോ ഹി "സകാചോ"തി വുച്ചതി. വിമലത്താ വാ ആഗും ന കരോതി, തേന അകാചോ. ആഗുകിരിയാ ഹി ഉപഘാതകരണതോ "കാചോ"തി വുച്ചതി.

൪൮൨. അത്തനോ അത്താനം നാനുപസ്സതീതി ഞാണസമ്പയുത്തേന ചിത്തേന വിപസ്സന്തോ അത്തനോ ഖന്ധേസു അഞ്ഞം അത്താനം നാമ ന പസ്സതി, ഖന്ധമത്തമേവ പസ്സതി. യാ ചായം "അത്തനാവ അത്താനം സഞ്ജാനാമീ"തി തസ്സ സച്ചതോ ഥേതതോ ദിട്ഠി ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സാ അഭാവാ അത്തനോ അത്താനം നാനുപസ്സതി, അഞ്ഞദത്ഥു പഞ്ഞായ ഖന്ധേ പസ്സതി. മഗ്ഗസമാധിനാ **സമാഹിതോ,** കായവങ്കാദീനം അഭാവാ **ഉജ്ജുഗതോ,** ലോകധമ്മേഹി അകമ്പനീയതോ **ഠിതത്തോ,** തണ്ഹാസങ്ഖാതായ ഏജായ പഞ്ചന്നം ചേതോഖിലാനഞ്ച അട്ഠട്ഠാനായ കങ്ഖായ ച അഭാവാ **അനേജോ അഖിലോ അകങ്ഖോ**.

൪൮൩. മോഹന്തരാതി മോഹകാരണാ മോഹപച്ചയാ, സബ്ബകിലേസാനമേതം അധിവചനം. **സബ്ബേസു ധമ്മേസു ച ഞാണദസ്സീ**തി സച്ഛികതസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണോ. തഞ്ഹി സബ്ബേസു ധമ്മേസു ഞാണം, തഞ്ച ഭഗവാ പസ്സി, "അധിഗതം മേ"തി സച്ഛികത്വാ വിഹാസി. തേന വുച്ചതി "സബ്ബേസു ധമ്മേസു ച ഞാണദസ്സീ"തി. **സമ്ബോധി**ന്തി അരഹത്തം. **അനുത്തര**ന്തി പച്ചേകബുദ്ധസാവകേഹി അസാധാരണം. **സിവ**ന്തി ഖേമം നിരുപദ്ദവം സസ്സിരികം വാ. **യക്ഖസ്സാ**തി പുരിസസ്സ. **സുദ്ധീ**തി വോദാനതാ. ഏത്ഥ ഹി മോഹന്തരാഭാവേന സബ്ബദോസാഭാവോ, തേന സംസാരകാരണസമുച്ഛേദോ അന്തിമസരീരധാരിതാ, ഞാണദസ്സിതായ സബ്ബഗുണസമ്ഭവോ. തേന അനുത്തരാ സമ്ബോധിപത്തി, ഇതോ പരഞ്ച പഹാതബ്ബമധിഗന്തബ്ബം വാ നത്ഥി. തേനാഹ - "ഏത്താവതാ യക്ഖസ്സ സുദ്ധീ"തി.

൪൮൪. ഏവം വുത്തേ ബ്രാഹ്മണോ ഭിയ്യോസോമത്തായ ഭഗവതി പസന്നോ പസന്നാകാരം കരോന്തോ ആഹ **"ഹുതഞ്ച മയ്ഹ"**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - യമഹം ഇതോ പുബ്ബേ ബ്രഹ്മാനം ആരബ്ഭ അഗ്ഗിമ്ഹി അജുഹം, തം മേ ഹുതം സച്ചം വാ ഹോതി, അലികം വാതി ന ജാനാമി. അജ്ജ പന ഇദം **ഹുതഞ്ച മയ്ഹം ഹുതമത്ഥു സച്ചം,** സച്ചഹുതമേവ അത്ഥൂതി യാചന്തോ ഭണതി. **യം താദിസം വേദഗുനം അലത്ഥം,** യസ്മാ ഇധേവ ഠിതോ ഭവന്തരൂപം വേദഗും അലത്ഥം. **ബ്രഹ്മാ ഹി സക്ഖി,** പച്ചക്ഖമേവ ഹി ത്വം ബ്രഹ്മാ, യതോ **പടിഗ്ഗണ്ഹാതു മേ ഭഗവാ,** പടിഗ്ഗഹേത്വാ ച **ഭുഞ്ജതു മേ ഭഗവാ പൂരളാസ**ന്തി തം ഹബ്യസേസം ഉപനാമേന്തോ ആഹ.

൪൮൫. അഥ ഭഗവാ കസിഭാരദ്വാജസുത്തേ വുത്തനയേന ഗാഥാദ്വയമഭാസി. തതോ ബ്രാഹ്മണോ "അയം അത്തനാ ന ഇച്ഛതി, കമ്പി ചഞ്ഞം സന്ധായ 'കേവലിനം മഹേസിം ഖീണാസവം കുക്കുച്ചവൂപസന്തം അന്നേന പാനേന ഉപട്ഠഹസ്സൂ'തി ഭണതീ"തി ഏവം ഗാഥായ അത്ഥം അസല്ലക്ഖേത്വാ തം ഞാതുകാമോ ആഹ **"സാധാഹം ഭഗവാ"**തി. തത്ഥ **സാധൂ**തി ആയാചനത്ഥേ നിപാതോ. **തഥാ**തി യേന ത്വമാഹ, തേന പകാരേന. **വിജഞ്ഞ**ന്തി ജാനേയ്യം. **യ**ന്തി യം ദക്ഖിണേയ്യം യഞ്ഞകാലേ പരിയേസമാനോ ഉപട്ഠഹേയ്യന്തി പാഠസേസോ. **പപ്പുയ്യാ**തി പത്വാ. **തവ സാസന**ന്തി തവ ഓവാദം. ഇദം വുത്തം ഹോതി. സാധാഹം ഭഗവാ തവ ഓവാദം ആഗമ്മ തഥാ വിജഞ്ഞം ആരോചേഹി മേ തം കേവലിനന്തി അധിപ്പായോ. യോ ദക്ഖിണം ഭുഞ്ജേയ്യ മാദിസസ്സ, യം ചാഹം യഞ്ഞകാലേ പരിയേസമാനോ ഉപട്ഠഹേയ്യം, തഥാരൂപം മേ ദക്ഖിണേയ്യം ദസ്സേഹി, സചേ ത്വം ന ഭുഞ്ജസീതി.

൪൮൬-൭. അഥസ്സ ഭഗവാ പാകടേന നയേന തഥാരൂപം ദക്ഖിണേയ്യം ദസ്സേന്തോ **"സാരമ്ഭാ യസ്സാ"**തി ഗാഥാത്തയമാഹ. തത്ഥ **സീമന്താനം വിനേതാര**ന്തി **സീമാ**തി മരിയാദാ സാധുജനവുത്തി, തസ്സാ അന്താ പരിയോസാനാ അപരഭാഗാതി കത്വാ സീമന്താ വുച്ചന്തി കിലേസാ, തേസം വിനേതാരന്തി അത്ഥോ. സീമന്താതി ബുദ്ധവേനേയ്യാ സേക്ഖാ ച പുഥുജ്ജനാ ച, തേസം വിനേതാരന്തിപി ഏകേ. **ജാതിമരണകോവിദ**ന്തി "ഏവം ജാതി ഏവം മരണ"ന്തി ഏത്ഥ കുസലം. **മോനേയ്യസമ്പന്ന**ന്തി പഞ്ഞാസമ്പന്നം, കായമോനേയ്യാദിസമ്പന്നം വാ. **ഭകുടിം വിനയിത്വാനാ**തി യം ഏകച്ചേ ദുബ്ബുദ്ധിനോ യാചകം ദിസ്വാ ഭകുടിം കരോന്തി, തം വിനയിത്വാ, പസന്നമുഖാ ഹുത്വാതി അത്ഥോ. **പഞ്ജലികാ**തി പഗ്ഗഹിതഅഞ്ജലിനോ ഹുത്വാ.

ൻ൧. അഥ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവന്തം ഥോമയമാനോ **"ബുദ്ധോ ഭവ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ആയാഗോ**തി ആയജിതബ്ബോ, തതോ തതോ ആഗമ്മ വാ യജിതബ്ബമേത്ഥാതിപി ആയാഗോ, ദേയ്യധമ്മാനം അധിട്ഠാനഭൂതോതി വുത്തം ഹോതി . സേസമേത്ഥ ഇതോ പുരിമഗാഥാസു ച യം ന വണ്ണിതം, തം സക്കാ അവണ്ണിതമ്പി ജാനിതുന്തി ഉത്താനത്ഥത്തായേവ ന വണ്ണിതം. ഇതോ പരം പന കസിഭാരദ്വാജസുത്തേ വുത്തനയമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പൂരളാസസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. മാഘസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി മാഘസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അയമേവ യാസ്സ നിദാനേ വുത്താ. അയഞ്ഹി മാഘോ മാണവോ ദായകോ അഹോസി ദാനപതി. തസ്സേതദഹോസി - "സമ്പത്തകപണദ്ധികാദീനം ദാനം ദിന്നം മഹപ്ഫലം ഹോതി, ഉദാഹു നോതി സമണം ഗോതമം ഏതമത്ഥം പുച്ഛിസ്സാമി, സമണോ കിര ഗോതമോ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം ജാനാതീ"തി. സോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛി. ഭഗവാ ചസ്സ പുച്ഛാനുരൂപം ബ്യാകാസി. തയിദം സങ്ഗീതികാരാനം ബ്രാഹ്മണസ്സ ഭഗവതോതി തിണ്ണമ്പി വചനം സമോധാനേത്വാ "മാഘസുത്ത"ന്തി വുച്ചതി.

തത്ഥ **രാജഗഹേ**തി ഏവംനാമകേ നഗരേ. തഞ്ഹി മന്ധാതുമഹാഗോവിന്ദാദീഹി പരിഗ്ഗഹിതത്താ "രാജഗഹ"ന്തി വുച്ചതി. അഞ്ഞേപേത്ഥ പകാരേ വണ്ണയന്തി. കിം തേഹി, നാമമേതം തസ്സ നഗരസ്സ? തം പനേതം ബുദ്ധകാലേ ച ചക്കവത്തികാലേ ച നഗരം ഹോതി, സേസകാലേ സുഞ്ഞം ഹോതി യക്ഖപരിഗ്ഗഹിതം, തേസം വസന്തവനം ഹുത്വാ തിട്ഠതി. ഏവം ഗോചരഗാമം ദസ്സേത്വാ നിവാസട്ഠാനമാഹ - **"ഗിജ്ഝകൂടേ പബ്ബതേ"**തി. സോ ച ഗിജ്ഝാ തസ്സ കൂടേസു വസിംസു, ഗിജ്ഝസദിസാനി വാസ്സ കൂടാനി, തസ്മാ "ഗിജ്ഝകൂടോ"തി വുച്ചതീതി വേദിതബ്ബോ.

അഥ ഖോ...പേ०... അവോചാതി ഏത്ഥ **മാഘോ**തി തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ നാമം. **മാണവോ**തി അന്തേവാസിവാസം അനതീതഭാവേന വുച്ചതി, ജാതിയാ പന മഹല്ലകോ. "പുബ്ബാചിണ്ണവസേനാ"തി ഏകേ പിങ്ഗിയോ മാണവോ വിയ. സോ ഹി വീസവസ്സസതികോപി പുബ്ബാചിണ്ണവസേന "പിങ്ഗിയോ മാണവോ" ത്വേവ സങ്ഖം അഗമാസി. സേസം വുത്തനയമേവ.

അഹഞ്ഹി , ഭോ ഗോതമ...പേ०... പസവാമീതി ഏത്ഥ **ദായകോ ദാനപതീ**തി ദായകോ ചേവ ദാനപതി ച. യോ ഹി അഞ്ഞസ്സ സന്തകം തേനാണത്തോ ദേതി, സോപി ദായകോ ഹോതി, തസ്മിം പന ദാനേ ഇസ്സരിയാഭാവതോ ന ദാനപതി. അയം പന അത്തനോ സന്തകംയേവ ദേതി. തേനാഹ - "അഹഞ്ഹി, ഭോ ഗോതമ , ദായകോ ദാനപതീ"തി. അയമേവ ഹി ഏത്ഥ അത്ഥോ, അഞ്ഞത്ര പന അന്തരന്തരാ മച്ഛേരേന അഭിഭുയ്യമാനോ ദായകോ അനഭിഭൂതോ ദാനപതീതിആദിനാപി നയേന വത്തും വട്ടതി. **വദഞ്ഞൂ**തി യാചകാനം വചനം ജാനാമി വുത്തമത്ഥേയേവ "അയമിദമരഹതി അയമിദ"ന്തി പുരിസവിസേസാവധാരണേന ബഹൂപകാരഭാവഗഹണേന വാ. **യാചയോഗോ**തി യാചിതും യുത്തോ. യോ ഹി യാചകേ ദിസ്വാവ ഭകുടിം കത്വാ ഫരുസവചനാദീനി ഭണതി, സോ ന യാചയോഗോ ഹോതി. അഹം പന ന താദിസോതി ദീപേതി. **ധമ്മേനാ**തി അദിന്നാദാനനികതിവഞ്ചനാദീനി വജ്ജേത്വാ ഭിക്ഖാചരിയായ, യാചനായാതി അത്ഥോ. യാചനാ ഹി ബ്രാഹ്മണാനം ഭോഗപരിയേസനേ ധമ്മോ, യാചമാനാനഞ്ച നേസം പരേഹി അനുഗ്ഗഹകാമേഹി ദിന്നാ ഭോഗാ ധമ്മലദ്ധാ നാമ ധമ്മാധിഗതാ ച ഹോന്തി, സോ ച തഥാ പരിയേസിത്വാ ലഭി. തേനാഹ - **"ധമ്മേന ഭോഗേ പരിയേസാമി...പേ०... ധമ്മാധിഗതേഹീ"**തി. **ഭിയ്യോപി ദദാമീ**തി തതോ ഉത്തരിപി ദദാമി, പമാണം നത്ഥി, ഏത്ഥ ലദ്ധഭോഗപ്പമാണേന ദദാമീതി ദസ്സേതി.

തഗ്ഘാതി ഏകംസവചനേ നിപാതോ. ഏകംസേനേവ ഹി സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകേഹി പസത്ഥം ദാനം അന്തമസോ തിരച്ഛാനഗതാനമ്പി ദീയമാനം. വുത്തഞ്ചേതം "സബ്ബത്ഥ വണ്ണിതം ദാനം, ന ദാനം ഗരഹിതം കചീ"തി. തസ്മാ ഭഗവാപി ഏകംസേനേവ തം പസംസന്തോ ആഹ - **"തഗ്ഘ ത്വം മാണവ...പേ०... പസവസീ"**തി. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ. ഏവം ഭഗവതാ "ബഹും സോ പുഞ്ഞം പസവതീ"തി വുത്തേപി

ദക്ഖിണേയ്യതോ ദക്ഖിണാവിസുദ്ധിം സോതുകാമോ ബ്രാഹ്മണോ ഉത്തരി ഭഗവന്തം പുച്ഛി. തേനാഹു സങ്ഗീതികാരാ - **"അഥ ഖോ മാഘോ മാണവോ ഭഗവന്തം ഗാഥായ അജ്ഝഭാസീ"**തി. തം അത്ഥതോ വുത്തനയമേവ.

൪൯൨. പുച്ഛാമഹന്തിആദിഗാഥാസു പന **വദഞ്ഞു**ന്തി വചനവിദും, സബ്ബാകാരേന സത്താനം വുത്തവചനാധിപ്പായഞ്ഞുന്തി വുത്തം ഹോതി. **സുജ്ഝേ**തി ദക്ഖിണേയ്യവസേന സുദ്ധം മഹപ്ഫലം ഭവേയ്യ. യോജനാ പനേത്ഥ - യോ യാചയോഗോ ദാനപതി ഗഹട്ഠോ പുഞ്ഞത്ഥികോ ഹുത്വാ പരേസം അന്നപാനം ദദം യജതി, ന അഗ്ഗിമ്ഹി ആഹുതിമത്തം പക്ഖിപന്തോ, തഞ്ച ഖോ പുഞ്ഞപേക്ഖോവ ന പച്ചുപകാരകല്യാണകിത്തിസദ്ദാദിഅപേക്ഖോ, തസ്സ ഏവരൂപസ്സ യജമാനസ്സ ഹുതം കഥം സുജ്ഝേയ്യാതി?

൪൯൩. ആരാധയേ ദക്ഖിണേയ്യേഭി താദീതി താദിസോ യാചയോഗോ ദക്ഖിണേയ്യേഹി ആരാധയേ സമ്പാദയേ സോധയേ, മഹപ്ഫലം തം ഹുതം കരേയ്യ, ന അഞ്ഞഥാതി അത്ഥോ. ഇമിനാസ്സ "കഥം ഹുതം യജമാനസ്സ സുജ്ഝേ" ഇച്ചേതം ബ്യാകതം ഹോതി.

൪൯൪. അക്ഖാഹി മേ ഭഗവാ ദക്ഖിണേയ്യേതി ഏത്ഥ യോ യാചയോഗോ ദദം പരേസം യജതി, തസ്സ മേ ഭഗവാ ദക്ഖിണേയ്യേ അക്ഖാഹീതി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

൪൯൫. അഥസ്സ ഭഗവാ നാനപ്പകാരേഹി നയേഹി ദക്ഖിണേയ്യേ പകാസേന്തോ **"യേ വേ അസത്താ"**തിആദികാ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **അസത്താ**തി രാഗാദിസങ്ഗവസേന അലഗ്ഗാ. **കേവലിനോ**തി പരിനിട്ഠിതകിച്ചാ. **യതത്താ**തി ഗുത്തചിത്താ.

൪൯൬-൭. ദന്താ അനുത്തരേന ദമഥേന, **വിമുത്താ** പഞ്ഞാചേതോവിമുത്തീഹി, **അനീഘാ** ആയതിം വട്ടദുക്ഖാഭാവേന, **നിരാസാ** സമ്പതി കിലേസാഭാവേന. ഇമിസ്സാ പന ഗാഥായ ദുതിയഗാഥാ ഭാവനാനുഭാവപ്പകാസനനയേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. "ഭാവനാനുയോഗമനുയുത്തസ്സ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ വിഹരതോ കിഞ്ചാപി ന ഏവം ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ 'അഹോ വത മേ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചേയ്യാ'തി (അം॰ നി॰ ൭.൭൧), അഥ ഖ്വാസ്സ അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്തം വിമുച്ചതീ"തി ഇദം ചേത്ഥ സുത്തം സാധകം.

൪൯൮-൫൦൨. രാഗഞ്ച...പേ॰... യേസു ന മായാ...പേ॰... ന തണ്ഹാസു ഉപാതിപന്നാതി കാമതണ്ഹാദീസു നാധിമുത്താ. **വിതരേയ്യാ**തി വിതരിത്വാ. **തണ്ഹാ**തി രൂപതണ്ഹാദിഛബ്ബിധാ. **ഭവാഭവായാ**തി സസ്സതായ വാ ഉച്ഛേദായ വാ. അഥ വാ ഭവസ്സ അഭവായ ഭവാഭവായ, പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തിയാതി വുത്തം ഹോതി. **ഇധ വാ ഹുരം വാ**തി ഇദം പന **"കുഹിഞ്ചി ലോകേ"**തി ഇമസ്സ വിത്ഥാരവചനം.

൫൦൪. യേ വീതരാഗാ...പേ॰... സമിതാവിനോതി സമിതവന്തോ, കിലേസവൂപസമകാരിനോതി അത്ഥോ. സമിതാവിതത്താ ച **വീതരാഗാ അകോപാ. ഇധ വിപ്പഹായാ**തി ഇധലോകേ വത്തമാനേ ഖന്ധേ വിഹായ, തതോ പരം യേസം ഗമനം നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. ഇതോ പരം **"യേ കാമേ ഹിത്വാ അഗഹാ ചരന്തി, സുസഞ്ഞതത്താ തസരംവ ഉജ്ജു"**ന്തി ഇമമ്പി ഗാഥം കേചി പഠന്തി.

൫൦൭-൮. ജഹിത്വാതി ഹിത്വാ. "ജഹിത്വാനാ"തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **അത്തദീപാ**തി അത്തനോ ഗുണേ ഏവ അത്തനോ ദീപം കത്വാ വിചരന്താ ഖീണാസവാ വുച്ചന്തി. **യേ ഹേത്ഥാ**തി ഹകാരോ നിപാതോ പദപൂരണമത്തേ. അയം പനത്ഥോ - യേ ഏത്ഥ ഖന്ധായതനാദിസന്താനേ യഥാ ഇദം ഖന്ധായതനാദി തഥാ ജാനന്തി, യംസഭാവം തംസഭാവംയേവ സഞ്ജാനന്തി അനിച്ചാദിവസേന ജാനന്താ. **അയമന്തിമാ നത്ഥി പുനബ്ഭവോ**തി അയം നോ അന്തിമാ ജാതി, ഇദാനി നത്ഥി പുനബ്ഭവോതി ഏവഞ്ച യേ ജാനന്തീതി.

൫൦൯. യോ **വേദഗൂ**തി ഇദാനി അത്താനം സന്ധായ ഭഗവാ ഇമം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സതിമാ**തി ഛസതതവിഹാരസതിയാ സമന്നാഗതോ. **സമ്ബോധിപത്തോ**തി സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ. **സരണം ബഹൂന**ന്തി ബഹൂനം ദേവമനുസ്സാനം ഭയവിഹിംസനേന സരണഭൂതോ.

൧൦. ഏവം ദക്ഖിണേയ്യേ സുത്വാ അത്തമനോ ബ്രാഹ്മണോ ആഹ - **"അദ്ധാ അമോഘാ"**തി. തത്ഥ **ത്വഞ്ഹേത്ഥ ജാനാസി യഥാ തഥാ ഇദ**ന്തി ത്വഞ്ഹി ഏത്ഥ ലോകേ ഇദം സബ്ബമ്പി ഞേയ്യം യഥാ തഥാ ജാനാസി യാഥാവതോ ജാനാസി, യാദിസം തം താദിസമേവ ജാനാസീതി വുത്തം ഹോതി. **തഥാ ഹി തേ വിദിതോ ഏസ ധമ്മോ**തി തഥാ ഹി തേ ഏസാ ധമ്മധാതു സുപ്പടിവിദ്ധാ, യസ്സാ സുപ്പടിവിദ്ധതാ യം യം ഇച്ഛസി, തം തം ജാനാസീതി അധിപ്പായോ.

൧൧. ഏവം സോ ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവന്തം പസംസിത്വാ ദക്ഖിണേയ്യസമ്പദായ യഞ്ഞസമ്പദം ഞത്വാ ദായകസമ്പദായപി തം ഛളങ്ഗപരിപൂരം യഞ്ഞസമ്പദം സോതുകാമോ **"യോ യാചയോഗോ"**തി ഉത്തരിപഞ്ഹം പുച്ഛി. തത്രായം യോജനാ - യോ യാചയോഗോ ദദം പരേസം യജതി, തസ്സ അക്ഖാഹി മേ ഭഗവാ യഞ്ഞസമ്പദന്തി.

൧൨. അഥസ്സ ഭഗവാ ദ്വീഹി ഗാഥാഹി അക്ഖാസി. തത്ഥായം അത്ഥയോജനാ - യജസ്സു മാഘ, യജമാനോ ച സബ്ബത്ഥ വിപ്പസാദേഹി ചിത്തം, തീസുപി കാലേസു ചിത്തം പസാദേഹി. ഏവം തേ യായം -

> "പുബ്ബേവ ദാനാ സുമനോ, ദദം ചിത്തം പസാദയേ;
> ദത്വാ അത്തമനോ ഹോതി, ഏസാ യഞ്ഞസ്സ സമ്പദാ"തി. (അം॰ നി॰ ൬.൩൭; പേ॰ വ॰ ൩൦൫) -

യഞ്ഞസമ്പദാ വുത്താ, തായ സമ്പന്നോ യഞ്ഞോ ഭവിസ്സതി. തത്ഥ സിയാ "കഥം ചിത്തം പസാദേതബ്ബ"ന്തി? ദോസപ്പഹാനേന. കഥം ദോസപ്പഹാനം ഹോതി? യഞ്ഞാരമ്മണതായ. അയഞ്ഹി **ആരമ്മണം യജമാനസ്സ യഞ്ഞോ ഏത്ഥ പതിട്ഠായ ജഹാതി ദോസം,** അയഞ്ഹി സത്തേസു മേത്താപുബ്ബങ്ഗമേന സമ്മാദിട്ഠിപദീപവിഹതമോഹന്ധകാരേന ചിത്തേന യജമാനസ്സ ദേയ്യധമ്മസങ്ഖാതോ യഞ്ഞോ ആരമ്മണം ഹോതി, സോ ഏത്ഥ യഞ്ഞേ ആരമ്മണവസേന പവത്തിയാ പതിട്ഠായ ദേയ്യധമ്മപച്ചയം ലോഭം, പടിഗ്ഗാഹകപച്ചയം കോധം, തദുഭയനിദാനം മോഹന്തി ഏവം തിവിധമ്പി ജഹാതി ദോസം. സോ ഏവം ഭോഗേസു **വീതരാഗോ,** സത്തേസു ച **പവിനേയ്യ ദോസം** തപ്പഹാനേനേവ പഹീനപഞ്ചനീവരണോ അനുക്കമേന ഉപചാരപ്പനാഭേദം അപരിമാണസത്തഫരണേന ഏകസത്തേ വാ അനവസേസഫരണേന അപ്പമാണം **മേത്തം ചിത്തം** ഭാവേന്തോ പുന ഭാവനാവേപുല്ലത്ഥം, **രത്തിന്ദിവം സതതം** സബ്ബഇരിയാപഥേസു അപ്പമത്തോ ഹുത്വാ തമേവ മേത്തജ്ഝാനസങ്ഖാതം **സബ്ബാ ദിസാ ഫരതേ അപ്പമഞ്ഞ**ന്തി.

൧൩. അഥ ബ്രാഹ്മണോ തം മേത്തം "ബ്രഹ്മലോകമഗ്ഗോ അയ"ന്തി അജാനന്തോ കേവലം അത്തനോ വിസയാതീതം മേത്താഭാവനം സുത്വാ സുട്ഠുതരം സഞ്ജാതസബ്ബഞ്ഞുസമ്ഭാവനോ ഭഗവതി അത്തനാ ബ്രഹ്മലോകാധിമുത്തത്താ ബ്രഹ്മലോകൂപപത്തിമേവ ച സുദ്ധിം മുത്തിഞ്ച മഞ്ഞമാനോ ബ്രഹ്മലോകമഗ്ഗം പുച്ഛന്തോ **"കോ സുജ്ഝതീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ര ച ബ്രഹ്മലോകഗാമിം പുഞ്ഞം കരോന്തം സന്ധായാഹ - **"കോ സുജ്ഝതി മുച്ചതീ"**തി, അകരോന്തം സന്ധായ **"ബജ്ഝതീ ചാ"**തി. **കേനത്തനാ**തി കേന കാരണേന. **സക്ഖി ബ്രഹ്മജ്ജദിട്ഠോ**തി ബ്രഹ്മാ അജ്ജ സക്ഖി ദിട്ഠോ. **സച്ച**ന്തി ഭഗവതോ ബ്രഹ്മസമത്തം ആരബ്ഭ അച്ചാദരേന സപഥം കരോതി. **കഥം ഉപപജ്ജതീ**തി അച്ചാദരേനേവ പുനപി പുച്ഛതി. **ജുതിമാ**തി ഭഗവന്തം ആലപതി.

തത്ഥ യസ്മാ യോ ഭിക്ഖു മേത്തായ തികചതുക്കജ്ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തമേവ പാദകം കത്വാ വിപസ്സന്തോ അരഹത്തം പാപുണാതി, സോ സുജ്ഝതി മുച്ചതി ച, തഥാരൂപോ ച ബ്രഹ്മലോകം ന ഗച്ഛതി. യോ പന മേത്തായ തികചതുക്കജ്ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ "സന്താ ഏസാ സമാപത്തീ"തിആദിനാ നയേന തം അസ്സാദേതി, സോ ബജ്ഝതി. അപരിഹീനജ്ഝാനോ ച തേനേവ ഝാനേന ബ്രഹ്മലോകം ഗച്ഛതി, തസ്മാ ഭഗവാ യോ സുജ്ഝതി മുച്ചതി ച, തസ്സ ബ്രഹ്മലോകഗമനം അനനുജാനന്തോ അനാമസിത്വാവ തം പുഗ്ഗലം യോ ബജ്ഝതി. തസ്സ തേന ഝാനേന ബ്രഹ്മലോകഗമനം ദസ്സേന്തോ ബ്രാഹ്മണസ്സ സപ്പായേന നയേന **"യോ യജതീ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ.

൧൪. തത്ഥ **തിവിധ**ന്തി തികാലപ്പസാദം സന്ധായാഹ. തേന ദായകതോ അങ്ഗത്തയം ദസ്സേതി. **ആരാധയേ ദക്ഖിണേയ്യേഭി താദീ**തി തഞ്ച സോ താദിസോ തിവിധസമ്പത്തിസാധകോ പുഗ്ഗലോ തിവിധം യഞ്ഞസമ്പദം ദക്ഖിണേയ്യേഹി ഖീണാസവേഹി സാധേയ്യ സമ്പാദേയ്യ. ഇമിനാ പടിഗ്ഗാഹകതോ അങ്ഗത്തയം ദസ്സേതി. **ഏവം യജിത്വാ സമ്മാ യാചയോഗോ**തി ഏവം മേത്തജ്ഝാനപദട്ഠാനഭാവേന ഛളങ്ഗസമന്നാഗതം യഞ്ഞം സമ്മാ യജിത്വാ സോ

യാചയോഗോ തേന ഛളങ്ഗയഞ്ഞൂപനിസ്സയേന മേത്തജ്ഝാനേന **ഉപപജ്ജതി ബ്രഹ്മലോകന്തി ബ്രൂമീ**തി ബ്രാഹ്മണം സമുസ്സാഹേന്തോ ദേസനം സമാപേസി. സേസം സബ്ബഗാഥാസു ഉത്താനത്ഥമേവ. ഇതോ പരഞ്ച പുബ്ബേ വുത്തനയമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ മാഘസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ന്ദ. സഭിയസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി സഭിയസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അയമേവ യാസ്സ നിദാനേ വുത്താ. അത്ഥവണ്ണനാക്കമേപി ചസ്സ പുബ്ബസദിസം പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. യം പന അപുബ്ബം, തം ഉത്താനത്ഥാനി പദാനി പരിഹരന്താ വണ്ണയിസ്സാമ. **വേളുവനേ കലന്ദകനിവാപേതി വേളുവന**ന്തി തസ്സ ഉയ്യാനസ്സ നാമം. തം കിര വേളൂഹി ച പരിക്ഖിത്തം അഹോസി അട്ഠാരസഹത്ഥേന ച പാകാരേന, ഗോപുരദ്വാരട്ടാലകയുത്തം നീലോഭാസം മനോരമം, തേന "വേളുവന"ന്തി വുച്ചതി. കലന്ദകാനഞ്ചേത്ഥ നിവാപം അദംസു, തേന "കലന്ദകനിവാപോ"തി വുച്ചതി. കലന്ദകാ നാമ കാളകാ വുച്ചന്തി. പുബ്ബേ കിര അഞ്ഞതരോ രാജാ തത്ഥ ഉയ്യാനകീളനത്ഥം ആഗതോ സുരാമദേന മത്തോ ദിവാസേയ്യം സുപി. പരിജനോപിസ്സ "സുത്തോ രാജാ"തി പുപ്ഫഫലാദീഹി പലോഭിയമാനോ ഇതോ ചിതോ ച പക്കാമി. അഥ സുരാഗന്ധേന അഞ്ഞതരസ്മാ സുസിരരുക്ഖാ കണ്ഹസപ്പോ നിക്ഖമിത്വാ രഞ്ഞോ അഭിമുഖോ ആഗച്ഛതി. തം ദിസ്വാ രുക്ഖദേവതാ "രഞ്ഞോ ജീവിതം ദസ്സാമീ"തി കാളകവേസേന ആഗന്ത്വാ കണ്ണമൂലേ സദ്ദമകാസി. രാജാ പടിബുജ്ഝി, കണ്ഹസപ്പോ നിവത്തോ. സോ തം ദിസ്വാ "ഇമായ മമ കാളകായ ജീവിതം ദിന്ന"ന്തി കാളകാനം തത്ഥ നിവാപം പട്ഠപേസി, അഭയഘോസനഞ്ച ഘോസാപേസി. തസ്മാ തം തതോ പഭുതി "കലന്ദകനിവാപോ"തി സങ്ഖം ഗതം.

സഭിയസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സാതി **സഭിയോ**തി തസ്സ നാമം, **പരിബ്ബാജകോ**തി ബാഹിര പബ്ബജ്ജം ഉപാദായ വുച്ചതി. **പുരാണസാലോഹിതായ ദേവതായാ**തി ന മാതാ ന പിതാ, അപിച ഖോ പനസ്സ മാതാ വിയ പിതാ വിയ ച ഹിതജ്ഝാസയത്താ സോ ദേവപുത്തോ "പുരാണസാലോഹിതാ ദേവതാ"തി വുത്തോ. പരിനിബ്ബുതേ കിര കസ്സപേ ഭഗവതി പതിട്ഠിതേ സുവണ്ണചേതിയേ തയോ കുലപുത്താ സമ്മുഖസാവകാനം സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ ചരിയാനുരൂപാനി കമ്മട്ഠാനാനി ഗഹേത്വാ പച്ചന്തജനപദം ഗന്ത്വാ അരഞ്ഞായതനേ സമണധമ്മം കരോന്തി, അന്തരന്തരാ ച ചേതിയവന്ദനത്ഥായ ധമ്മസ്സവനത്ഥായ ച നഗരം ഗച്ഛന്തി. അപരേന ച സമയേന താവതകമ്പി അരഞ്ഞേ വിപ്പവാസം അരോചയമാനാ തത്ഥേവ അപ്പമത്താ വിഹരിംസു, ഏവം വിഹരന്താപി ന ച കിഞ്ചി വിസേസം അധിഗമിംസു. തതോ നേസം അഹോസി - "മയം പിണ്ഡായ ഗച്ഛന്താ ജീവിതേ സാപേക്ഖാ ഹോമ, ജീവിതേ സാപേക്ഖേന ച ന സക്കാ ലോകുത്തരധമ്മോ അധിഗന്തും, പുഥുജ്ജനകാലകിരിയാപി ദുക്ഖാ, ഹന്ദ മയം നിസ്സേണിം ബന്ധിത്വാ പബ്ബതം അഭിരുയ്ഹ കായേ ച ജീവിതേ ച അനപേക്ഖാ സമണധമ്മം കരോമാ"തി. തേ തഥാ അകംസു.

അഥ നേസം മഹാഥേരോ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നത്താ തദഹേവ ഛളഭിഞ്ഞാപരിവാരം അരഹത്തം സച്ഛാകാസി. സോ ഇദ്ധിയാ ഹിമവന്തം ഗന്ത്വാ അനോതത്തേ മുഖം ധോവിത്വാ ഉത്തരകുരൂസു പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ പുന അഞ്ഞമ്പി പദേസം ഗന്ത്വാ പത്തം പൂരേത്വാ അനോതത്തഉദകഞ്ച നാഗലതാദന്തപോണഞ്ച ഗഹേത്വാ തേസം സന്തികം ആഗന്ത്വാ ആഹ - "പസ്സഥാവുസോ മമാനുഭാവം, അയം ഉത്തരകുരുതോ പിണ്ഡപാതോ, ഇദം ഹിമവന്തതോ ഉദകദന്തപോണം ആഭതം, ഇമം ഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോഥ, ഏവാഹം തുമ്ഹേ സദാ ഉപട്ഠഹിസ്സാമീ"തി. തേ തം സുത്വാ ആഹംസു - "തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, കതകിച്ചാ, തുമ്ഹേഹി സഹ സല്ലാപമത്തമ്പി അമ്ഹാകം പപഞ്ചോ, മാ ദാനി തുമ്ഹേ പുന അമ്ഹാകം സന്തികം ആഗമിത്ഥാ"തി. സോ കേനചി പരിയായേന തേ സമ്പടിച്ഛാപേതും അസക്കോന്തോ പക്കാമി.

തതോ തേസം ഏകോ ദ്വീഹതീഹച്ചയേന പഞ്ചാഭിഞ്ഞോ അനാഗാമീ അഹോസി. സോപി തഥേവ അകാസി, ഇതരേന ച പടിക്ഖിത്തോ തഥേവ അഗമാസി. സോ തം പടിക്ഖിപിത്വാ വായമന്തോ പബ്ബതം ആരുഹനദിവസതോ സത്തമേ ദിവസേ കിഞ്ചി വിസേസം അനധിഗന്ത്വാവ കാലകതോ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. ഖീണാസവത്ഥേരോപി തം ദിവസമേവ പരിനിബ്ബായി,

അനാഗാമീ സുദ്ധാവാസേസു ഉപ്പജ്ജി. ദേവപുത്തോ ഛസു കാമാവചരദേവലോകേസു അനുലോമപടിലോമേന ദിബ്ബസമ്പത്തിം അനുഭവിത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതോ കാലേ ദേവലോകാ ചവിത്വാ അഞ്ഞതരിസ്സാ പരിബ്ബാജികായ കുച്ഛിമ്ഹി പടിസന്ധിം അഗ്ഗഹേസി. സാ കിര അഞ്ഞതരസ്സ ഖത്തിയസ്സ ധീതാ, തം മാതാപിതരോ "അമ്ഹാകം ധീതാ സമയന്തരം ജാനാതൂ"തി ഏകസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ നിയ്യാതേസും. തസ്സേകോ അന്തേവാസികോ പരിബ്ബാജകോ തായ സദ്ധിം വിപ്പടിപജ്ജി. സാ തേന ഗബ്ഭം ഗണ്ഹി. തം ഗബ്ഭിനിം ദിസ്വാ പരിബ്ബാജികാ നിക്കഡ്ഢിംസു. സാ അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛന്തീ അന്തരാമഗ്ഗേ സഭായം വിജായി, തേനസ്സ **"സഭിയോ"**ത്വേവ നാമം അകാസി. സോപി സഭിയോ വഡ്ഢിത്വാ പരിബ്ബാജകപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ നാനാസത്ഥാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ മഹാവാദീ ഹുത്വാ വാദക്ഖിത്തതായ സകലജമ്ബുദീപേ വിചരന്തോ അത്തനോ സദിസം വാദിം അദിസ്വാ നഗരദ്വാരേ അസ്സമം കാരാപേത്വാ ഖത്തിയകുമാരാദയോ സിപ്പം സിക്ഖാപേന്തോ തത്ഥ വസതി.

അഥ ഭഗവാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന രാജഗഹം ആഗന്ത്വാ വേളുവനേ വിഹരതി കലന്ദകനിവാപേ. സഭിയോ പന ബുദ്ധുപ്പാദം ന ജാനാതി. അഥ സോ സുദ്ധാവാസബ്രഹ്മാ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ "ഇമാഹം വിസേസം കസ്സാനുഭാവേന പത്തോ"തി ആവജ്ജേന്തോ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ സമണധമ്മകിരിയം തേ ച സഹായേ അനുസ്സരിത്വാ "തേസു ഏകോ പരിനിബ്ബുതോ, ഏകോ ഇദാനി കത്ഥാ"തി ആവജ്ജേന്തോ "ദേവലോകാ ചവിത്വാ ജമ്ബുദീപേ ഉപ്പന്നോ ബുദ്ധുപ്പാദമ്പി ന ജാനാതീ"തി ഞത്വാ "ഹന്ദ നം ബുദ്ധുപസേവനായ നിയോജേമീ"തി വീസതി പഞ്ഹേ അഭിസങ്ഖരിത്വാ രത്തിഭാഗേ തസ്സ അസ്സമമാഗമ്മ ആകാസേ ഠത്വാ "സഭിയ, സഭിയാ"തി പക്കോസി. സോ നിദ്ദായമാനോ തിക്ഖത്തും തം സദ്ദം സുത്വാ നിക്ഖമ്മ ഓഭാസം ദിസ്വാ പഞ്ജലികോ അട്ഠാസി. തതോ തം ബ്രഹ്മാ ആഹ - "അഹം സഭിയ തവത്ഥായ വീസതി പഞ്ഹേ ആഹരിം, തേ ത്വം ഉഗ്ഗണ്ഹ. യോ ച തേ സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ഇമേ പഞ്ഹേ പുട്ഠോ ബ്യാകരോതി, തസ്സ സന്തികേ ബ്രഹ്മചരിയം ചരേയ്യാസീ"തി. ഇമം ദേവപുത്തം സന്ധായേതം വുത്തം "പുരാണസാലോഹിതായ ദേവതായ പഞ്ഹാ ഉദ്ദിട്ഠാ ഹോന്തീ"തി. **ഉദ്ദിട്ഠാ**തി ഉദ്ദേസമത്തേനേവ വുത്താ, ന വിഭങ്ഗേന.

ഏവം വുത്തേ ച നേ സഭിയോ ഏകവചനേനേവ പദപടിപാടിയാ ഉഗ്ഗഹേസി. അഥ സോ ബ്രഹ്മാ ജാനന്തോപി തസ്സ ബുദ്ധുപ്പാദം നാചിക്ഖി. "അത്ഥം ഗവേസമാനോ പരിബ്ബാജകോ സയമേവ സത്ഥാരം ഞസ്സതി. ഇതോ ബഹിദ്ധാ ച സമണബ്രാഹ്മണാനം തുച്ഛഭാവ"ന്തി ഇമിനാ പനാധിപ്പായേന ഏവമാഹ - "യോ തേ സഭിയ...പേ... ചരേയ്യാസീ"തി. ഥേരഗാഥാസു പന ചതുക്കനിപാതേ സഭിയത്ഥേരാപദാനം വണ്ണേന്താ ഭണന്തി "സാ ചസ്സ മാതാ അത്തനോ വിപ്പടിപത്തിം ചിന്തേത്വാ തം ജിഗുച്ഛമാനാ ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേ ഉപ്പന്നാ, തായ ബ്രഹ്മദേവതായ തേ പഞ്ഹാ ഉദ്ദിട്ഠാ"തി.

യേ തേതി ഇദാനി വത്തബ്ബാനം ഉദ്ദേസപച്ചുദ്ദേസോ. **സമണബ്രാഹ്മണാ**തി പബ്ബജ്ജൂപഗമനേന ലോകസമ്മുതിയാ ച സമണാ ചേവ ബ്രാഹ്മണാ ച. **സങ്ഘിനോ**തി ഗണവന്തോ. **ഗണിനോ**തി സത്ഥാരോ, "സബ്ബഞ്ഞുനോ മയ"ന്തി ഏവം പടിഞ്ഞാതാരോ. **ഗണാചരിയാ**തി ഉദ്ദേസപരിപുച്ഛാദിവസേന പബ്ബജിതഗഹട്ഠഗണസ്സ ആചരിയാ. **ഞാതാ**തി അഭിഞ്ഞാതാ, വിസ്സുതാ പാകടാതി വുത്തം ഹോതി. **യസസ്സിനോ**തി ലാഭപരിവാരസമ്പന്നാ. **തിത്ഥകരാ**തി തേസം ദിട്ഠാനുഗതിം ആപജ്ജന്തേഹി ഓതരിതബ്ബാനം ഓഗാഹിതബ്ബാനം ദിട്ഠിതിത്ഥാനം കത്താരോ. **സാധുസമ്മതാ ബഹുജനസ്സാ**തി "സാധവോ ഏതേ സന്തോ സപ്പുരിസാ"തി ഏവം ബഹുജനസ്സ സമ്മതാ.

സേയ്യഥിദന്തി കതമേ തേതി ചേ-ഇച്ചേതസ്മിം അത്ഥേ നിപാതോ. **പൂരണോ**തി നാമം, **കസ്സപോ**തി ഗോത്തം. സോ കിര ജാതിയാ ദാസോ, ദാസസതം പൂരേന്തോ ജാതോ. തേനസ്സ "പൂരണോ"തി നാമമകംസു. പലായിത്വാ പന നഗ്ഗേസു പബ്ബജിത്വാ "കസ്സപോ അഹ"ന്തി ഗോത്തം ഉദ്ദിസി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ച പച്ചഞ്ഞാസി. **മക്ഖലീ**തി നാമം, ഗോസാലായ ജാതത്താ **ഗോസാലോ**തിപി വുച്ചതി. സോപി കിര ജാതിയാ ദാസോ ഏവ, പലായിത്വാ പബ്ബജി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ച പച്ചഞ്ഞാസി. **അജിതോ**തി നാമം, അപ്പിച്ഛതായ കേസകമ്ബലം ധാരേതി, തേന **കേസകമ്ബലോ**തിപി വുച്ചതി, സോപി സബ്ബഞ്ഞുതം പച്ചഞ്ഞാസി . **പകുധോ**തി നാമം, **കച്ചായനോ**തി ഗോത്തം. അപ്പിച്ഛവസേന ഉദകേ ജീവസഞ്ഞായ ച ന്ഹാനമുഖധോവനാദി പടിക്ഖിത്തോ, സോപി സബ്ബഞ്ഞുതം പച്ചഞ്ഞാസി. **സഞ്ചയോ**തി നാമം, ബേലട്ഠോ പനസ്സ പിതാ, തസ്മാ **ബേലട്ഠപുത്തോ**തി വുച്ചതി, സോപി സബ്ബഞ്ഞുതം പച്ചഞ്ഞാസി. **നിഗണ്ഠോ**തി

പബ്ബജ്ജാനാമേന, **നാടപുത്തോ**തി പിതുനാമേന വുച്ചതി. നാടോതി കിര നാമസ്സ പിതാ, തസ്സ പുത്തോതി നാടപുത്തോ, സോപി സബ്ബഞ്ഞുതം പച്ചഞ്ഞാസി. സബ്ബേപി പഞ്ചസതപഞ്ചസതസിസ്സപരിവാരാ അഹേസും. **തേ**തി തേ ഛ സത്ഥാരോ. **തേ പഞ്ഹേ**തി തേ വീസതി പഞ്ഹേ. **തേ**തി തേ ഛ സത്ഥാരോ. **ന സമ്പായന്തീ**തി ന സമ്പാദേന്തി. **കോപ**ന്തി ചിത്തചേതസികാനം ആവിലഭാവം. **ദോസ**ന്തി പദുട്ഠചിത്തതം, തദുഭയമ്പേതം മന്ദതിക്ഖഭേദസ്സ കോധസ്സേവാധിവചനം. **അപ്പച്ചയ**ന്തി അപ്പതീതതാ, ദോമനസ്സന്തി വുത്തം ഹോതി. **പാതുകരോന്തീ**തി കായവചീവികാരേന പകാസേന്തി, പാകടം കരോന്തി.

ഹീനായാതി ഗഹട്ഠഭാവായ. ഗഹട്ഠഭാവോ ഹി പബ്ബജ്ജം ഉപനിധായ സീലാദിഗുണഹീനതോ ഹീനകാമസുഖപടിസേവനതോ വാ ''ഹീനോ''തി വുച്ചതി. ഉച്ചാ പബ്ബജ്ജാ. **ആവത്തിത്വാ**തി ഓസക്കിത്വാ. **കാമേ പരിഭുഞ്ജേയ്യ**ന്തി കാമേ പടിസേവേയ്യം. ഇതി കിരസ്സ സബ്ബഞ്ഞുപടിഞ്ഞാനമ്പി പബ്ബജിതാനം തുച്ഛകത്തം ദിസ്വാ അഹോസി. ഉപ്പന്നപരിവിതക്കവസേനേവ ച ആഗന്ത്വാ പുനപ്പുനം വീമംസമാനസ്സ **അഥ ഖോ സഭിയസ്സ പരിബ്ബാജകസ്സ ഏതദഹോസി - "അയമ്പി ഖോ സമണോ"**തി ച **"യേപി ഖോ തേ ഭോന്തോ"**തി ച **"സമണോ ഖോ ദഹരോതി ന ഉഞ്ഞാതബ്ബോ"**തി ചാതി ഏവമാദി. തത്ഥ **ജിണ്ണാ**തിആദീനി പദാനി വുത്തനയാനേവ. **ഥേരാ**തി അത്തനോ സമണധമ്മേ ഥിരഭാവപ്പത്താ. **രത്തഞ്ഞൂ**തി രതനഞ്ഞൂ, ''നിബ്ബാനരതനം ജാനാമ മയ''ന്തി ഏവം സകായ പടിഞ്ഞായ ലോകേനാപി സമ്മതാ, ബഹുരത്തിവിദൂ വാ. ചിരം പബ്ബജിതാനം ഏതേസന്തി **ചിരപബ്ബജിതാ**. **ന ഉഞ്ഞാതബ്ബോ**തി ന അവജാനിതബ്ബോ, ന നീചം കത്വാ ജാനിതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി. **ന പരിഭോതബ്ബോ**തി ന പരിഭവിതബ്ബോ, ''കിമേസ ഞസ്സതീ''തി ഏവം ന ഗഹേതബ്ബോതി വുത്തം ഹോതി.

൫൩൫. കങ്ഖീ വേചികിച്ഛീതി സഭിയോ ഭഗവതാ സദ്ധിം സമ്മോദമാനോ ഏവം ഭഗവതോ രൂപസമ്പത്തിദമൂപസമസൂചിതം സബ്ബഞ്ഞുതം സമ്ഭാവയമാനോ വിഗതുദ്ധച്ചോ ഹുത്വാ ആഹ - ''കങ്ഖീ വേചികിച്ഛീ''തി. തത്ഥ ''ലഭേയ്യം നു ഖോ ഇമേസം ബ്യാകരണ''ന്തി ഏവം പഞ്ഹാനം ബ്യാകരണകങ്ഖായ **കങ്ഖീ**. ''കോ നു ഖോ ഇമസ്സിമസ്സ ച പഞ്ഹസ്സ അത്ഥോ''തി ഏവം വിചികിച്ഛായ **വേചികിച്ഛീ**. ദുബ്ബലവിചികിച്ഛായ വാ തേസം പഞ്ഹാനം അത്ഥേ കങ്ഖനതോ കങ്ഖീ, ബലവതിയാ വിചിനന്തോ കിച്ഛതിയേവ, ന സക്കോതി സന്നിട്ഠാതുന്തി വേചികിച്ഛീ. **അഭികങ്ഖമാനോ**തി അതിവിയ പത്ഥയമാനോ. **തേസന്തകരോ**തി തേസം പഞ്ഹാനം അന്തകരോ. ഭവന്തോവ ഏവം ഭവാഹീതി ദസ്സേന്തോ ആഹ **"പഞ്ഹേ മേ പുട്ഠോ...പേ॰... ബ്യാകരോഹി മേ"**തി. തത്ഥ **പഞ്ഹേ മേ**തി പഞ്ഹേ മയാ. **പുട്ഠോ**തി പുച്ഛിതോ. **അനുപുബ്ബ**ന്തി പഞ്ഹപടിപാടിയാ **അനുധമ്മ**ന്തി അത്ഥാനുരൂപം പാളിം ആരോപേന്തോ. **ബ്യാകരോഹി മേ**തി മയ്ഹം ബ്യാകരോഹി.

൫൩൬. ദൂരതോതി സോ കിര ഇതോ ചിതോ ചാഹിണ്ഡന്തോ സത്തയോജനസതമഗ്ഗതോ ആഗതോ. തേനാഹ - ഭഗവാ **"ദൂരതോ ആഗതോസീ"**തി, കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ വാ സാസനതോ ആഗതത്താ ''ദൂരതോ ആഗതോസീ''തി നം ആഹ.

൫൩൭. പുച്ഛ മന്തി ഇമായ പനസ്സ ഗാഥായ സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേതി. തത്ഥ **മനസിച്ഛസീ**തി മനസാ ഇച്ഛസി.

യം വതാഹന്തി യം വത അഹം. **അത്തമനോ**തി പീതിപാമോജ്ജസോമനസ്സേഹി ഫുടചിത്തോ. **ഉദഗ്ഗോ**തി കായേന ചിത്തേന ച അബ്ഭുന്നതോ . ഇദം പന പദം ന സബ്ബപാഠേസു അത്ഥി. ഇദാനി യേഹി ധമ്മേഹി അത്തമനോ, തേ ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"പമുദിതോ പീതിസോമനസ്സജാതോ"**തി.

൫൩൯. കിം പത്തിനന്തി കിം പത്തം കിമധിഗതം. **സോരത**ന്തി സുവൂപസന്തം. ''സുരത''ന്തിപി പാഠോ, സുട്ഠു ഉപരതന്തി അത്ഥോ. **ദന്ത**ന്തി ദമിതം. **ബുദ്ധോ**തി വിബുദ്ധോ, ബുദ്ധബോദ്ധബ്ബോ വാ. ഏവം സഭിയോ ഏകേകായ ഗാഥായ ചത്താരോ ചത്താരോ കത്വാ പഞ്ചഹി ഗാഥാഹി വീസതി പഞ്ഹേ പുച്ഛി. ഭഗവാ പനസ്സ ഏകമേകം പഞ്ഹം ഏകമേകായ ഗാഥായ കത്വാ അരഹത്തനികൂടേനേവ വീസതിയാ ഗാഥാഹി ബ്യാകാസി.

൫൪൦. തത്ഥ യസ്മാ ഭിന്നകിലേസോ പരമത്ഥഭിക്ഖു, സോ ച നിബ്ബാനപ്പത്തോ ഹോതി, തസ്മാ അസ്സ ''കിം പത്തിനമാഹു ഭിക്ഖുന''ന്തി ഇമം പഞ്ഹം ബ്യാകരോന്തോ **"പജ്ജേന"**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യോ അത്തനാ ഭാവിതേന മഗ്ഗേന **പരിനിബ്ബാനഗതോ** കിലേസപരിനിബ്ബാനം പത്തോ, പരിനിബ്ബാനഗതത്താ ഏവ ച **വിതിണ്ണകങ്ഖോ**

വിപത്തിസമ്പത്തിഹാനിബുദ്ധിഉച്ഛേദസസ്സതഅപുഞ്ഞപുഞ്ഞഭേദം **വിഭവഞ്ച ഭവഞ്ച വിപ്പഹായ,** മഗ്ഗവാസം **വുസിതവാ ഖീണപുനബ്ഭവോ**തി ച ഏതേസം ഥുതിവചനാനം അരഹോ, സോ ഭിക്ഖൂതി.

൫൨൧. യസ്മാ പന വിപ്പടിപത്തിതോ സുട്ഠു ഉപരതഭാവേന നാനപ്പകാരകിലേസവൂപസമേന ച സോരതോ ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"സബ്ബത്ഥ ഉപേക്ഖകോ"**തിആദിനാ നയേന ദുതിയപഞ്ഹബ്യാകരണമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യോ **സബ്ബത്ഥ** രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു "ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതി, ന ദുമ്മനോ"തി ഏവം പവത്തായ ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ **ഉപേക്ഖകോ,** വേപുല്ലപ്പത്തായ സതിയാ **സതിമാ, ന സോ ഹിംസതി** നേവ ഹിംസതി **കഞ്ചി** തസഥാവരാദിഭേദം സത്തം **സബ്ബലോകേ** സബ്ബസ്മിമ്പി ലോകേ, തിണ്ണോഘത്താ **തിണ്ണോ,** സമിതപാപത്താ **സമണോ,** ആവിലസങ്കപ്പപ്പഹാനാ **അനാവിലോ. യസ്സ** ചിമേ രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠികിലേസദുച്ചരിതസങ്ഖാതാ **സത്തുസ്സദാ** കേചി ഓളാരികാ വാ സുഖുമാ വാ **ന സന്തി, സോ** ഇമായ ഉപേക്ഖാവിഹാരിതായ സതിവേപുല്ലതായ അഹിംസകതായ ച വിപ്പടിപത്തിതോ സുട്ഠു ഉപരതഭാവേന ഇമിനാ ഓഘാദിനാനപ്പകാരകിലേസവൂപസമേന ച **സോരതോ**തി.

൫൨൨. യസ്മാ ച ഭാവിതിന്ദ്രിയോ നിബ്ഭയോ നിബ്ബികാരോ ദന്തോ ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"യസ്സിന്ദ്രിയാനീ"**തി ഗാഥായ തതിയപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തസ്സത്ഥോ - **യസ്സ ചക്ഖാദീനി ഛളിന്ദ്രിയാനി** ഗോചരഭാവനായ അനിച്ചാദിതിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വാസനാഭാവനായ സതിസമ്പജഞ്ഞഗന്ധം ഗാഹാപേത്വാ **ച ഭാവിതാനി,** താനി ച ഖോ യഥാ **അജ്ഝത്തം** ഗോചരഭാവനായ, ഏവം പന **ബഹിദ്ധാ ച സബ്ബലോകേ**തി യത്ഥ യത്ഥ ഇന്ദ്രിയാനം വേകല്ലതാ വേകല്ലതായ വാ സമ്ഭവോ, തത്ഥ തത്ഥ നാഭിജ്ഝാദിവസേന **ഭാവിതാനീ**തി ഏവം **നിബ്ബിജ്ഝ** ഞത്വാ പടിവിജ്ഝിത്വാ **ഇമം പരഞ്ച ലോകം** സകസന്തതിക്ഖന്ധലോകം പരസന്തതിക്ഖന്ധലോകഞ്ച അദന്ധമരണം മരിതുകാമോ **കാലം കങ്ഖതി,** ജീവിതക്ഖയകാലം ആഗമേതി പതിമാനേതി, ന ഭായതി മരണസ്സ. യഥാഹ ഥേരോ -

> "മരണേ മേ ഭയം നത്ഥി, നികന്തി നത്ഥി ജീവിതേ"; (ഥേരഗാ॰ ൨൦);
> "നാഭികങ്ഖാമി മരണം, നാഭികങ്ഖാമി ജീവിതം;
> കാലഞ്ച പടികങ്ഖാമി, നിബ്ബിസം ഭതകോ യഥാ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൬൫൪);

ഭാവിതോ സ ദന്തോതി ഏവം ഭാവിതിന്ദ്രിയോ സോ ദന്തോതി.

൫൨൩. യസ്മാ പന ബുദ്ധോ നാമ ബുദ്ധിസമ്പന്നോ കിലേസനിദ്ദാ വിബുദ്ധോ ച, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"കപ്പാനീ"**തി ഗാഥായ ചതുത്ഥപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തത്ഥ **കപ്പാനീ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിയോ. താ ഹി തഥാ തഥാ വികപ്പനതോ "കപ്പാനീ"തി വുച്ചന്തി. **വിചേയ്യാ**തി അനിച്ചാദിഭാവേന സമ്മസിത്വാ. **കേവലാനീ**തി സകലാനി. **സംസാര**ന്തി യോ ചായം -

> "ഖന്ധാനഞ്ച പടിപാടി, ധാതുആയതനാന ച;
> അബ്ബോച്ഛിന്നം വത്തമാനാ, സംസാരോതി പവുച്ചതീ"തി. -

ഏവം ഖന്ധാദിപടിപാടിസങ്ഖാതോ സംസാരോ, തം സംസാരഞ്ച കേവലം വിചേയ്യ. ഏത്താവതാ ഖന്ധാനം മൂലഭൂതേസു കമ്മകിലേസേസു ഖന്ധേസു ചാതി ഏവം തീസുപി വട്ടേസു വിപസ്സനം ആഹ. **ദുഭയം ചുതൂപപാത**ന്തി സത്താനം ചുതിം ഉപപാതന്തി ഇമഞ്ച ഉഭയം വിചേയ്യ ഞത്വാതി അത്ഥോ. ഏതേന ചുതൂപപാതഞാണം ആഹ. **വിഗതരജമനങ്ഗണം വിസുദ്ധ**ന്തി രാഗാദിരജാനം വിഗമാ അങ്ഗണാനം അഭാവാ മലാനഞ്ച വിഗമാ വിഗതരജമനങ്ഗണം വിസുദ്ധം. **പത്തം ജാതിഖയ**ന്തി നിബ്ബാനം പത്തം. **തമാഹു ബുദ്ധ**ന്തി തം ഇമായ ലോകുത്തരവിപസ്സനായ ചുതൂപപാതഞാണഭേദായ ബുദ്ധിയാ സമ്പന്നത്താ ഇമായ ച വിഗതരജാദിതായ കിലേസനിദ്ദാ വിബുദ്ധത്താ തായ പടിപദായ ജാതിക്ഖയം പത്തം ബുദ്ധമാഹു.

അഥ വാ **കപ്പാനി വിചേയ്യ കേവലാനീ**തി "അനേകേപി സംവട്ടവിവട്ടകപ്പേ അമുത്രാസി"ന്തിആദിനാ (ഇതിവു॰ ൯൯; പാരാ॰ ൧൨) നയേന വിചിനിത്വാതി അത്ഥോ. ഏതേന പഠമവിജ്ജമാഹ. **സംസാരം ദുഭയം ചുതൂപപാത**ന്തി സത്താനം ചുതിം ഉപപാതന്തി ഇമഞ്ച ഉഭയം സംസാരം "ഇമേ വത ഭോന്തോ സത്താ"തിആദിനാ നയേന വിചിനിത്വാതി അത്ഥോ. ഏതേന ദുതിയവിജ്ജമാഹ. അവസേസേന തതിയവിജ്ജമാഹ. ആസവക്ഖയഞാണേന ഹി

വിഗതരജാദിതാ ച നിബ്ബാനപ്പത്തി ച ഹോതീതി. **തമാഹു ബുദ്ധ**ന്തി ഏവം വിജ്ജത്തയഭേദബുദ്ധിസമ്പന്നം തം ബുദ്ധമാഹൂതി.

൫൨൭. ഏവം പഠമഗാഥായ വുത്തപഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേത്വാ ദുതിയഗാഥായ വുത്തപഞ്ഹേസുപി യസ്മാ ബ്രഹ്മഭാവം സേട്ഠഭാവം പത്തോ പരമത്ഥബ്രാഹ്മണോ ബാഹിതസബ്ബപാപോ ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"ബാഹിത്വാ"**തി ഗാഥായ പഠമം പഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തസ്സത്ഥോ - യോ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന **ബാഹിത്വാ സബ്ബപാപകാനി ഠിതത്തോ,** ഠിതോ ഇച്ചേവ വുത്തം ഹോതി. ബാഹിതപാപത്താ ഏവ ച **വിമലോ,** വിമലഭാവം ബ്രഹ്മഭാവം സേട്ഠഭാവം പത്തോ, പടിപ്പസ്സദ്ധസമാധിവിക്ഖേപകരകിലേസമലേന അഗ്ഗഫലസമാധിനാ **സാധുസമാഹിതോ,** സംസാരഹേതുസമതിക്കമേന **സംസാരമതിച്ച** പരിനിട്ഠിതകിച്ചതായ **കേവലീ, സോ** തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അനിസ്സിതത്താ **അസിതോ,** ലോകധമ്മേഹി നിബ്ബികാരത്താ **"താദീ"**തി ച പവുച്ചതി. ഏവം ഥുതിരഹോ **സ ബ്രഹ്മാ** സോ ബ്രാഹ്മണോതി.

൫൨൮. യസ്മാ പന സമിതപാപതായ സമണോ, ന്ഹാതപാപതായ ന്ഹാതകോ, ആഗൂനം അകരണേന ച നാഗോതി പവുച്ചതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ തതോ അപരാഹി തീഹി ഗാഥാഹി തയോ പഞ്ഹേ ബ്യാകാസി. തത്ഥ **സമിതാവീ**തി അരിയമഗ്ഗേന കിലേസേ സമേത്വാ ഠിതോ. **സമണോ പവുച്ചതേ തഥത്താ**തി തഥാരൂപോ സമണോ പവുച്ചതീതി. ഏത്താവതാ പഞ്ഹോ ബ്യാകതോ ഹോതി, സേസം തസ്മിം സമണേ സഭിയസ്സ ബഹുമാനജനനത്ഥം ഥുതിവചനം. യോ ഹി സമിതാവീ, സോ പുഞ്ഞപാപാനം അപടിസന്ധികരണേന പഹായ പുഞ്ഞപാപം രജാനം വിഗമേന വിരജോ, അനിച്ചാദിവസേന ഞത്വാ ഇമം പരഞ്ച ലോകം ജാതിമരണം ഉപാതിവത്തോ താദി ച ഹോതി.

൫൨൯. **നിന്ഹായ…പേ॰… ന്ഹാതകോ**തി ഏത്ഥ പന യോ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാസങ്ഖാതേ സബ്ബസ്മിമ്പി ആയതനലോകേ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണവസേന ഉപ്പത്തിരഹാനി സബ്ബപാപകാനി മഗ്ഗഞാണേന നിന്ഹായ ധോവിത്വാ തായ നിന്ഹാതപാപകതായ തണ്ഹാദിട്ഠികപ്പേഹി കപ്പിയേസു ദേവമനുസ്സേസു കപ്പം ന ഏതി, തം ന്ഹാതകമാഹൂതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

൫൩൦. ചതുത്ഥഗാഥായപി **ആഗും ന കരോതി കിഞ്ചി ലോകേ**തി യോ ലോകേ അപ്പമത്തകമ്പി പാപസങ്ഖാതം ആഗും ന കരോതി, നാഗോ പവുച്ചതേ തഥത്താതി . ഏത്താവതാ പഞ്ഹോ ബ്യാകതോ ഹോതി, സേസം പുബ്ബനയേനേവ ഥുതിവചനം. യോ ഹി മഗ്ഗേന പഹീനആഗുത്താ ആഗും ന കരോതി, സോ കാമയോഗാദികേ സബ്ബയോഗേ ദസസഞ്ഞോജനഭേദാനി ച സബ്ബബന്ധനാനി വിസജ്ജ ജഹിത്വാ സബ്ബത്ഥ ഖന്ധാദീസു കേനചി സങ്ഗേന ന സജ്ജതി, ദ്വീഹി ച വിമുത്തീഹി വിമുത്തോ, താദി ച ഹോതീതി.

൫൩൧. ഏവം ദുതിയഗാഥായ വുത്തപഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേത്വാ തതിയഗാഥായ വുത്തപഞ്ഹേസുപി യസ്മാ "ഖേത്താനീ"തി ആയതനാനി വുച്ചന്തി. യഥാഹ - "ചക്ഖുപേതം ചക്ഖായതനംപേതം…പേ॰… ഖേത്തമ്പേതം വത്ഥുപേത"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൫൯൭-൫൯൮). താനി വിജേയ്യ വിജേത്വാ അഭിഭവിത്വാ, **വിചേയ്യ** വാ അനിച്ചാദിഭാവേന വിചിനിത്വാ ഉപപരിക്ഖിത്വാ **കേവലാനി** അനവസേസാനി, വിസേസതോ പന സങ്ഗഹേതുഭൂതം **ദിബ്ബം മാനുസകഞ്ച ബ്രഹ്മഖേത്തം,** യം ദിബ്ബം ദ്വാദസായതനഭേദം തഥാ മാനുസകഞ്ച, യഞ്ച ബ്രഹ്മഖേത്തം ഛളായതനേ ചക്ഖായതനാദിദ്വാദസായതനഭേദം, തം സബ്ബമ്പി വിജേയ്യ വിചേയ്യ വാ. യതോ യദേതം സബ്ബേസം ഖേത്താനം മൂലബന്ധനം അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാദി, തസ്മാ **സബ്ബഖേത്തമൂലബന്ധനാ പമുത്തോ**. ഏവമേതേസം ഖേത്താനം വിജിതത്താ വിചിനിതത്താ വാ **ഖേത്തജിനോ** നാമ ഹോതി, തസ്മാ **"ഖേത്താനീ"**തി ഇമായ ഗാഥായ പഠമപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തത്ഥ കേചി "കമ്മം ഖേത്തം, വിഞ്ഞാണം ബീജം, തണ്ഹാ സ്നേഹോ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൭൭) വചനതോ കമ്മാനി ഖേത്താനീതി വദന്തി. **ദിബ്ബം മാനുസകഞ്ച ബ്രഹ്മഖേത്ത**ന്തി ഏത്ഥ ച ദേവൂപഗം കമ്മം ദിബ്ബം, മനുസ്സൂപഗം കമ്മം മാനുസകം, ബ്രഹ്മൂപഗം കമ്മം ബ്രഹ്മഖേത്തന്തി വണ്ണയന്തി. സേസം വുത്തനയമേവ.

൫൩൨. യസ്മാ പന സകട്ഠേന കോസസദിസത്താ "കോസാനീ"തി കമ്മാനി വുച്ചന്തി, തേസഞ്ച ലുനനാ സമുച്ഛേദനാ കുസലോ ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"കോസാനീ"**തി ഗാഥായ ദുതിയപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തസ്സത്ഥോ - ലോകിയലോകുത്തരവിപസ്സനായ വിസയതോ

കിച്ചതോ ച അനിച്ചാദിഭാവേന കുസലാകുസലകമ്മസങ്ഖാതാനി **കോസാനി വിചേയ്യ കേവലാനി,** വിസേസതോ പന സങ്ഗഹേതുഭൂതം അട്ഠകാമാവചരകുസലചേതനാഭേദം **ദിബ്ബം മാനുസകഞ്ച** നവമഹഗ്ഗതകുസലചേതനാഭേദഞ്ച **ബ്രഹ്മകോസം** വിചേയ്യ. തതോ ഇമായ മഗ്ഗഭാവനായ അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാദിഭേദാ സബ്ബകോസാനം മൂലബന്ധനാ പമുത്തോ, ഏവമേതേസം കോസാനം ലുനനാ **"കുസലോ"**തി പവുച്ചതി, **തഥത്താ താദീ** ച ഹോതീതി. അഥ വാ സത്താനം ധമ്മാനഞ്ച നിവാസട്ഠേന അസികോസസദിസത്താ "കോസാനീ"തി തയോ ഭവാ ദ്വാദസായതനാനി ച വേദിതബ്ബാനി. ഏവമേത്ഥ യോജനാ കാതബ്ബാ.

൬൮൨. യസ്മാ ച ന കേവലം പണ്ഡതീതി ഇമിനാവ "പണ്ഡിതോ"തി വുച്ചതി, അപിച ഖോ പന പണ്ഡരാനി ഇതോ ഉപഗതോ പവിചയപഞ്ഞായ അല്ലീനോതിപി "പണ്ഡിതോ"തി വുച്ചതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"ദുഭയാനീ"**തി ഗാഥായ തതിയപഞ്ഹം ബ്യാകാസി . തസ്സത്ഥോ - **അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാ ചാതി** ഏവം **ഉഭയാനി** അനിച്ചാദിഭാവേന **വിചേയ്യ. പണ്ഡരാനീ**തി ആയതനാനി. താനി ഹി പകതിപരിസുദ്ധത്താ രുള്ഹിയാ ച ഏവം വുച്ചന്തി, താനി വിചേയ്യ ഇമായ പടിപത്തിയാ നിദ്ധന്തമലത്താ **സുദ്ധിപഞ്ഞോ പണ്ഡിതോതി പവുച്ചതി തഥത്താ,** യസ്മാ താനി പണ്ഡരാനി പഞ്ഞായ ഇതോ ഹോതി, സേസമസ്സ ഥുതിവചനം. സോ ഹി പാപപുഞ്ഞസങ്ഖാതം കണ്ഹസുക്കം ഉപാതിവത്തോ താദീ ച ഹോതി, തസ്മാ ഏവം ഥുതോ.

൬൮൩. യസ്മാ പന "മോനം വുച്ചതി ഞാണം, യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ...പേ... സമ്മാദിട്ഠി, തേന ഞാണേന സമന്നാഗതോ മുനീ"തി വുത്തം, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"അസതഞ്ചാ"**തി ഗാഥായ ചതുത്ഥപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തസ്സത്ഥോ - ്യായം അകുസലകുസലപ്പഭേദോ അസതഞ്ച സതഞ്ച ധമ്മോ, തം **അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാതി** ഇമസ്മിം **സബ്ബലോകേ** പവിചയഞാണേന **അസതഞ്ച സതഞ്ച ഞത്വാ ധമ്മം** തസ്സ ഞാതത്താ ഏവ രാഗാദിഭേദതോ സത്തവിധം **സങ്ഗം** തണ്ഹാദിട്ഠിഭേദതോ ദുവിധം **ജാലഞ്ച അതിച്ച** അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ. സോ തേന മോനസങ്ഖാതേന പവിചയഞാണേന സമന്നാഗതത്താ **മുനി. ദേവമനുസ്സേഹി പൂജനീയോ**തി ഇദം പനസ്സ ഥുതിവചനം. സോ ഹി ഖീണാസവമുനിത്താ ദേവമനുസ്സാനം പൂജാരഹോ ഹോതി, തസ്മാ ഏവം ഥുതോ.

൬൮൪. ഏവം തതിയഗാഥായ വുത്തപഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേത്വാ ചതുത്ഥഗാഥായ വുത്തപഞ്ഹേസുപി യസ്മാ യോ ചതൂഹി മഗ്ഗഞാണവേദേഹി കിലേസക്ഖയം കരോന്തോ ഗതോ, സോ പരമത്ഥതോ **വേദഗൂ** നാമ ഹോതി. യോ ച സബ്ബസമണബ്രാഹ്മണാനം സത്ഥസഞ്ഞിതാനി **വേദാനി,** തായേവ മഗ്ഗഭാവനായ കിച്ചതോ അനിച്ചാദിവസേന **വിചേയ്യ**. തത്ഥ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന തമേവ **സബ്ബം വേദമതിച്ച** യാ വേദപച്ചയാ വാ അഞ്ഞഥാ വാ ഉപ്പജ്ജന്തി വേദനാ , താസു **സബ്ബവേദനാസു വീതരാഗോ** ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ "ഇദം പത്തിന"ന്തി അവത്വാ **"വേദാനീ"**തി ഗാഥായ പഠമപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. യസ്മാ വാ യോ പവിചയപഞ്ഞായ വേദാനി വിചേയ്യ, തത്ഥ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന സബ്ബം വേദമതിച്ച വത്തതി, സോ സത്ഥസഞ്ഞിതാനി വേദാനി ഗതോ ഞാതോ അതിക്കന്തോ ച ഹോതി. യോ വേദനാസു വീതരാഗോ, സോപി വേദനാസഞ്ഞിതാനി വേദാനി ഗതോ അതിക്കന്തോ ച ഹോതി. വേദാനി ഗതോതിപി വേദഗൂ, തസ്മാ തമ്പി അത്ഥം ദസ്സേന്തോ "ഇദം പത്തിന"ന്തി അവത്വാ ഇമായ ഗാഥായ പഠമപഞ്ഹം ബ്യാകാസി.

൬൮൫. യസ്മാ പന ദുതിയപഞ്ഹേ **"അനുവിദിതോ"**തി അനുബുദ്ധോ വുച്ചതി, സോ ച **അനുവിച്ച പപഞ്ചനാമരൂപം അജ്ഝത്തം** അത്തനോ സന്താനേ തണ്ഹാമാനദിട്ഠിഭേദം പപഞ്ചം തപ്പച്ചയാ നാമരൂപഞ്ച അനിച്ചാനുപസ്സനാദീഹി അനുവിച്ച അനുവിദിത്വാ, ന കേവലഞ്ച **അജ്ഝത്തം, ബഹിദ്ധാ ച രോഗമൂലം,** പരസന്താനേ ച ഇമസ്സ നാമരൂപരോഗസ്സ മൂലം അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാദിം, തമേവ വാ പപഞ്ചം അനുവിച്ച തായ ഭാവനായ സബ്ബേസം രോഗാനം മൂലബന്ധനാ, സബ്ബസ്മാ വാ രോഗാനം മൂലബന്ധനാ, അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാദിഭേദാ, തസ്മാ ഏവ വാ പപഞ്ചാ പമുത്തോ ഹോതി, തസ്മാ തം ദസ്സേന്തോ "അനുവിച്ചാ"തി ഗാഥായ ദുതിയപഞ്ഹം ബ്യാകാസി.

൬൮൬. "കഥഞ്ച വീരിയവാ"തി ഏത്ഥ പന യസ്മാ യോ അരിയമഗ്ഗേന സബ്ബപാപകേഹി വിരതോ, തഥാ വിരതത്താ ച ആയതിം അപടിസന്ധിതായ **നിരയദുക്ഖം അതിച്ച** ഠിതോ വീരിയവാസോ വീരിയനികേതോ, സോ ഖീണാസവോ "വീരിയവാ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"വിരതോ"**തി ഗാഥായ തതിയപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. **പധാനവാ**

ധീരോ താദീതി ഇമാനി പനസ്സ ഥുതിവചനാനി. സോ ഹി പധാനവാ മഗ്ഗഝാനപധാനേന, ധീരോ കിലേസാരിവിദ്ധംസനസമത്ഥതായ, താദീ നിബ്ബികാരതായ, തസ്മാ ഏവം ഥുതോ. സേസം യോജേത്വാ വത്തബ്ബം.

൫൩൨. "ആജാനിയോ കിന്തി നാമ ഹോതീ"തി ഏത്ഥ പന യസ്മാ പഹീനസബ്ബവങ്കദോസോ കാരണാകാരണഞ്ഞൂ അസ്സോ വാ ഹത്ഥീ വാ "ആജാനിയോ ഹോതീ"തി ലോകേ വുച്ചതി, ന ച തസ്സ സബ്ബസോ തേ ദോസാ പഹീനാ ഏവ, ഖീണാസവസ്സ പന തേ പഹീനാ, തസ്മാ സോ "ആജാനിയോ"തി പരമത്ഥതോ വത്തബ്ബതം അരഹതീതി ദസ്സേന്തോ **"യസ്സാ"**തി ഗാഥായ ചതുത്ഥപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തസ്സത്ഥോ - **അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാ ചാ**തി ഏവം അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാസഞ്ഞോജനസങ്ഖാതാനി **യസ്സ അസ്സു ലുനാനി ബന്ധനാനി** പഞ്ഞാസത്ഥേന ഛിന്നാനി പദാലിതാനി. **സങ്ഗമൂല**ന്തി യാനി തേസു തേസു വത്ഥൂസു സങ്ഗസ്സ സജ്ജനായ അനതിക്കമനായ മൂലം ഹോന്തി, അഥ വാ യസ്സ അസ്സു ലുനാനി രാഗാദീനി ബന്ധനാനി യാനി അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാ ച സങ്ഗമൂലാനി ഹോന്തി, സോ സബ്ബസ്മാ സങ്ഗാനം മൂലഭൂതാ സബ്ബസങ്ഗാനം വാ മൂലഭൂതാ ബന്ധനാ പമുത്തോ **"ആജാനിയോ"**തി വുച്ചതി, തഥത്താ താദി ച ഹോതീതി.

൫൩൩. ഏവം ചതുത്ഥഗാഥായ വുത്തപഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജേത്വാ പഞ്ചമഗാഥായ വുത്തപഞ്ഹേസുപി യസ്മാ യം ഛന്ദജ്ഝേനമത്തേന അക്ഖരചിന്തകാ സോത്തിയം വണ്ണയന്തി, വോഹാരമത്തസോത്തിയോ സോ. അരിയോ പന ബാഹുസച്ചേന നിസ്സുതപാപതായ ച പരമത്ഥസോത്തിയോ ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ "ഇദം പത്തിന"ന്തി അവത്വാ **"സുത്വാ"**തി ഗാഥായ പഠമപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തസ്സത്ഥോ - യോ ഇമസ്മിം ലോകേ സുതമയപഞ്ഞാകിച്ചവസേന **സുത്വാ** കാതബ്ബകിച്ചവസേന വാ സുത്വാ വിപസ്സനൂപഗം **സബ്ബധമ്മം** അനിച്ചാദിവസേന **അഭിഞ്ഞായ സാവജ്ജാനവജ്ജം യദത്ഥി കിഞ്ചി,** ഇമായ പടിപദായ കിലേസേ കിലേസട്ഠാനിയേ ച ധമ്മേ അഭിഭവിത്വാ അഭിഭൂതി സങ്ഖം ഗതോ, തം സുത്വാ സബ്ബധമ്മം അഭിഞ്ഞായ ലോകേ സാവജ്ജാനവജ്ജം യദത്ഥി കിഞ്ചി, **അഭിഭും** സുതവത്താ **സോത്തിയോതി ആഹു**. യസ്മാ ച യോ അകഥംകഥീ കിലേസബന്ധനേഹി വിമുത്തോ, രാഗാദീഹി ഈഘേഹി അനീഘോ ച ഹോതി സബ്ബധി സബ്ബേസു ധമ്മേസു ഖന്ധായതനാദീസു, തസ്മാ തം **അകഥംകഥിം വിമുത്തം അനീഘം സബ്ബധി** നിസ്സുതപാപകത്താപി "സോത്തിയോ"തി ആഹൂതി.

൫൩൪. യസ്മാ പന ഹിതകാമേന ജനേന അരണീയതോ അരിയോ ഹോതി, അഭിഗമനീയതോതി അത്ഥോ. തസ്മാ യേഹി ഗുണേഹി സോ അരണീയോ ഹോതി, തേ ദസ്സേന്തോ **"ഛേത്വാ"**തി ഗാഥായ ദുതിയപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തസ്സത്ഥോ - ചത്താരി **ആസവാനി** ദ്വേ ച **ആലയാനി** പഞ്ഞാസത്ഥേന **ഛേത്വാ വിദ്വാ** വിഞ്ഞൂ വിഭാവീ ചതുമഗ്ഗഞാണീ **സോ** പുനബ്ഭവവസേന **ന ഉപേതി ഗബ്ഭസേയ്യം,** കഞ്ചി യോനിം ന ഉപഗച്ഛതി, കാമാദിഭേദഞ്ച **സഞ്ഞം തിവിധം**. കാമഗുണസങ്ഖാതഞ്ച **പങ്കം പനുജ്ജ** പനുദിത്വാ തണ്ഹാദിട്ഠികപ്പാനം അഞ്ഞതരമ്പി **കപ്പം ന ഏതി,** ഏവം ആസവച്ഛേദാദിഗുണസമന്നാഗതം **തമാഹു അരിയോ**തി. യസ്മാ വാ പാപകേഹി ആരകത്താ അരിയോ ഹോതി അനയേ ച അനിരീയനാ, തസ്മാ തമ്പി അത്ഥം ദസ്സേന്തോ ഇമായ ഗാഥായ ദുതിയപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. ആസവാദയോ ഹി പാപകാ ധമ്മാ അനയസമ്മതാ, തേ ചാനേന ഛിന്നാ പനുന്നാ, ന ച തേഹി കമ്പതി, ഇച്ചസ്സ തേ ആരകാ ഹോന്തി, ന ച തേസു ഇരീയതി തസ്മാ ആരകാസ്സ ഹോന്തി പാപകാ ധമ്മാതി ഇമിനാപത്ഥേന. അനയേ ന ഇരീയതീതി ഇമിനാപത്ഥേന തമാഹു അരിയോതി ച ഏവമ്പേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. "വിദ്വാ സോ ന ഉപേതി ഗബ്ഭസേയ്യ"ന്തി ഇദം പന ഇമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ ഥുതിവചനമേവ ഹോതി.

൫൩൫. "കഥം ചരണവാ"തി ഏത്ഥ പന യസ്മാ ചരണേഹി പത്തബ്ബം പത്തോ "ചരണവാ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതി, തസ്മാ തം ദസ്സേന്തോ **"യോ ഇധാ"**തി ഗാഥായ തതിയപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തത്ഥ **യോ ഇധാ**തി യോ ഇമസ്മിം സാസനേ. **ചരണേസൂ**തി സീലാദീസു ഹേമവതസുത്തേ (സു॰ നി॰ ൧൬൫ ആദയോ) വുത്തപന്നരസധമ്മേസു. നിമിത്തത്ഥേ ഭുമ്മവചനം. **പത്തിപത്തോ**തി പത്തബ്ബം പത്തോ. യോ ചരണനിമിത്തം ചരണഹേതു ചരണപച്ചയാ പത്തബ്ബം അരഹത്തം പത്തോതി വുത്തം ഹോതി. **ചരണവാ സോ**തി സോ ഇമായ ചരണേഹി പത്തബ്ബപത്തിയാ ചരണവാ ഹോതീതി. ഏത്താവതാ പഞ്ഹോ ബ്യാകതോ ഹോതി, സേസമസ്സ ഥുതിവചനം. യോ ഹി ചരണേഹി പത്തിപത്തോ, സോ **കുസലോ** ച ഹോതി ഛേകോ, **സബ്ബദാ** ച **ആജാനാതി നിബ്ബാനധമ്മം** , നിച്ചം

നിബ്ബാനനിന്നചിത്തതായ **സബ്ബത്ഥ** ച ഖന്ധാദീസു **ന സജ്ജതി**. ദ്വീഹി ച വിമുത്തീഹി **വിമുത്തചിത്തോ** ഹോതി, **പടിഘാ യസ്സ ന സന്തീ**തി.

൫൩൩. യസ്മാ പന കമ്മാദീനം പരിബ്ബാജനേന പരിബ്ബാജകോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"ദുക്ഖവേപക്ക"**ന്തി ഗാഥായ ചതുത്ഥപഞ്ഹം ബ്യാകാസി. തത്ഥ വിപാകോ ഏവ വേപക്കം, ദുക്ഖം വേപക്കമസ്സാതി **ദുക്ഖവേപക്കം**. പവത്തിദുക്ഖജനനതോ സബ്ബമ്പി തേധാതുകകമ്മം വുച്ചതി. **ഉദ്ധ**ന്തി അതീതം. **അധോ**തി അനാഗതം. **തിരിയം വാപി മജ്ഝേ**തി പച്ചുപ്പന്നം. തഞ്ഹി ന ഉദ്ധം ന അധോ, തിരിയം ഉഭിന്നഞ്ച അന്തരാ, തേന "മജ്ഝേ"തി വുത്തം. **പരിബ്ബാജയിത്വാ**തി നിക്ഖാമേത്വാ നിദ്ധമേത്വാ . **പരിഞ്ഞചാരീ**തി പഞ്ഞായ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ ചരന്തോ. അയം താവ അപുബ്ബപദവണ്ണനാ. അയം പന അധിപ്പായയോജനാ - യോ തിയദ്ധപരിയാപന്നമ്പി ദുക്ഖജനകം യദത്ഥി കിഞ്ചി കമ്മം, തം സബ്ബമ്പി അരിയമഗ്ഗേന തണ്ഹാവിജ്ജാസിനേഹേ സോസേന്തോ അപടിസന്ധിജനകഭാവകരണേന പരിബ്ബാജയിത്വാ തഥാ പരിബ്ബാജിതത്താ ഏവ ച തം കമ്മം പരിഞ്ഞായ ചരണതോ പരിഞ്ഞചാരീ. ന കേവലഞ്ച കമ്മമേവ, മായം മാനമഥോപി ലോഭകോധം ഇമേപി ധമ്മേ പഹാനപരിഞ്ഞായ പരിഞ്ഞചാരീ, പരിയന്തമകാസി നാമരൂപം, നാമരൂപസ്സ ച പരിയന്തമകാസി പരിബ്ബാജേസി ഇച്ചേവത്ഥോ. ഇമേസം കമ്മാദീനം പരിബ്ബാജനേന തം പരിബ്ബാജകമാഹു. പത്തിപത്തന്തി ഇദം പനസ്സ ഥുതിവചനം.

൫൩൪. ഏവം പഞ്ഹബ്യാകരണേന തുട്ഠസ്സ പന സഭിയസ്സ **"യാനി ച തീണീ"**തിആദീസു അഭിത്ഥവനഗാഥാസു **ഓസരണാനീ**തി ഓഗഹണാനി തിത്ഥാനി, ദിട്ഠിയോതി അത്ഥോ. താനി യസ്മാ സക്കായദിട്ഠിയാ സഹ ബ്രഹ്മജാലേ വുത്തദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതാനി ഗഹേത്വാ തേസട്ഠി ഹോന്തി, യസ്മാ ച താനി അഞ്ഞതിത്ഥിയസമണാനം പവാദഭൂതാനി സത്ഥാനി സിതാനി ഉപദിസിതബ്ബവസേന, ന ഉപ്പത്തിവസേന. ഉപ്പത്തിവസേന പന യദേതം "ഇത്ഥീ പുരിസോ"തി സഞ്ഞക്ഖരം വോഹാരനാമം, യാ ചായം മിച്ഛാപരിവിതക്കാനുസ്സവാദിവസേന "ഏവരൂപേന അത്തനാ ഭവിതബ്ബ"ന്തി ബാലാനം വിപരീതസഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജതി, തദുഭയനിസ്സിതാനി തേസം വസേന ഉപ്പജ്ജന്തി, ന അത്ഥപച്ചക്ഖാനി. താനി ച ഭഗവാ **വിനേയ്യ** വിനയിത്വാ **ഓഘതമഗാ** ഓഘതമം ഓഘന്ധകാരം അഗാ അതിക്കന്തോ. "ഓഘന്തമഗാ"തിപി പാഠോ, ഓഘാനം അന്തം അഗാ, തസ്മാ ആഹ "യാനി ച തീണി...പേ॰... തമഗാ"തി.

൫൩൫. തതോ പരം വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തം പാരഞ്ച നിബ്ബാനം തപ്പത്തിയാ ദുക്ഖാഭാവതോ തപ്പടിപക്ഖതോ ച തം സന്ധായാഹ, "അന്തഗൂസി പാരഗൂ ദുക്ഖസ്സാ"തി. അഥ വാ പാരഗൂ ഭഗവാ നിബ്ബാനം ഗതത്താ, തം ആലപന്തോ ആഹ, "പാരഗൂ അന്തഗൂസി ദുക്ഖസ്സാ"തി അയമേത്ഥ സമ്ബന്ധോ. സമ്മാ ച ബുദ്ധോ സാമഞ്ച ബുദ്ധോതി **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. തം മഞ്ഞേ**തി തമേവ മഞ്ഞാമി, ന അഞ്ഞന്തി അച്ചാദരേന ഭണതി. **ജുതിമാ**തി പരേസമ്പി അന്ധകാരവിധമനേന ജുതിസമ്പന്നോ. **മുതിമാ**തി അപരപ്പച്ചയഞേയ്യഞാണസമത്ഥായ മുതിയാ പഞ്ഞായ സമ്പന്നോ. **പഹൂതപഞ്ഞോ**തി അനന്തപഞ്ഞോ. ഇധ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമധിപ്പേതം. **ദുക്ഖസ്സന്തകരാ**തി ആമന്തേന്തോ ആഹ. **അതാരേസി മ**ന്തി കങ്ഖാതോ മം താരേസി.

൫൩൬-൭. **യം മേ**തിആദിഗാഥായ നമക്കാരകരണം ഭണതി. തത്ഥ **കങ്ഖിത്ത**ന്തി വീസതിപഞ്ഹനിസ്സിതം അത്ഥം സന്ധായാഹ. സോ ഹി തേന കങ്ഖിതോ അഹോസി. **മോനപഥേസൂ**തി ഞാണപഥേസു. **വിനളീകതാ**തി വിഗതനളാ കതാ, ഉച്ഛിന്നാതി വുത്തം ഹോതി. **നാഗ നാഗസ്സാ**തി ഏകം ആമന്തനവചനം, ഏകസ്സ "ഭാസതോ അനുമോദന്തീ"തി ഇമിനാ സമ്ബന്ധോ. "ധമ്മദേസന"ന്തി പാഠസേസോ. **സബ്ബേ ദേവാ**തി ആകാസട്ഠാ ച ഭൂമട്ഠാ ച. **നാരദപബ്ബതാ**തി തേപി കിര ദ്വേ ദേവഗണാ പഞ്ഞവന്തോ, തേപി അനുമോദന്തീതി സബ്ബം പസാദേന ച നമക്കാരകരണം ഭണതി .

൫൩൮-൯. അനുമോദനാരഹം ബ്യാകരണസമ്പദം സുത്വാ **"നമോ തേ"**തി അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ ആഹ. **പുരിസാജഞ്ഞാ**തി പുരിസേസു ജാതിസമ്പന്നം. **പടിപുഗ്ഗലോ**തി പടിഭാഗോ പുഗ്ഗലോ തുവം ബുദ്ധോ ചതുസച്ചപടിവേധേന, **സത്ഥാ** അനുസാസനിയാ സത്ഥവാഹതായ ച, **മാരാഭിഭൂ** ചതുമാരാഭിഭവേന, **മുനി** ബുദ്ധമുനി. **ഉപധീ**തി ഖന്ധകിലേസകാമഗുണാഭിസങ്ഖാരഭേദാ ചത്താരോ. **വഗ്ഗൂ**തി അഭിരൂപം. **പുഞ്ഞേ ചാ**തി ലോകിയേ **ന ലിമ്പസി** തേസം അകരണേന, പുബ്ബേ കതാനമ്പി വാ ആയതിം ഫലൂപഭോഗാഭാവേന. തംനിമിത്തേന വാ തണ്ഹാദിട്ഠിലേപേന. **വന്ദതി സത്ഥുനോ**തി ഏവം ഭണന്തോ ഗോപ്ഫകേസു പരിഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ചപതിട്ഠിതം വന്ദി.

അഞ്ഞതിത്ഥിയപുബ്ബോതി അഞ്ഞതിത്ഥിയോ ഏവ. **ആകങ്ഖതീ**തി ഇച്ഛതി. **ആരദ്ധചിത്താ**തി അഭിരാധിതചിത്താ. **അപിച മേത്ഥ പുഗ്ഗലവേമത്തതാ വിദിതാ**തി അപിച മയാ ഏത്ഥ അഞ്ഞതിത്ഥിയാനം പരിവാസേ പുഗ്ഗലനാനത്തം വിദിതം, ന സബ്ബേനേവ പരിവസിതബ്ബന്തി. കേന പന ന പരിവസിതബ്ബം? അഗ്ഗിയേഹി ജടിലേഹി, സാകിയേന ജാതിയാ, ലിങ്ഗം വിജഹിത്വാ ആഗതേന. അവിജഹിത്വാ ആഗതോപി ച യോ മഗ്ഗഫലപടിലാഭായ ഹേതുസമ്പന്നോ ഹോതി, താദിസോവ സഭിയോ പരിബ്ബാജകോ. തസ്മാ ഭഗവാ ''തവ പന, സഭിയ, തിത്ഥിയവത്തപൂരണത്ഥായ പരിവാസകാരണം നത്ഥി, അത്ഥത്ഥികോ ത്വം 'മഗ്ഗഫലപടിലാഭായ ഹേതുസമ്പന്നോ'തി വിദിതമേതം മയാ''തി തസ്സ പബ്ബജ്ജം അനുജാനന്തോ ആഹ - ''അപിച മേത്ഥ പുഗ്ഗലവേമത്തതാ വിദിതാ''തി. സഭിയോ പന അത്തനോ ആദരം ദസ്സേന്തോ ആഹ **''സചേ ഭന്തേ''**തി. തം സബ്ബം അഞ്ഞഞ്ച തഥാരൂപം ഉത്താനത്ഥത്താ പുബ്ബേ വുത്തനയത്താ ച ഇധ ന വണ്ണിതം, യതോ പുബ്ബേ വണ്ണിതാനുസാരേന വേദിതബ്ബന്തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സഭിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. സേലസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി സേലസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അയമേവ യാസ്സ നിദാനേ വുത്താ. അത്ഥവണ്ണനാക്കമേപി ചസ്സ പുബ്ബസദിസം പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. യം പന അപുബ്ബം, തം ഉത്താനത്ഥാനി പദാനി പരിഹരന്താ വണ്ണയിസ്സാമ. **അങ്ഗുത്തരാപേസൂ**തി അങ്ഗാ ഏവ സോ ജനപദോ, ഗങ്ഗായ പന യാ ഉത്തരേന ആപോ, താസം അവിദൂരത്താ ''ഉത്തരാപോ''തിപി വുച്ചതി. കതരഗങ്ഗായ ഉത്തരേന യാ ആപോതി? മഹാമഹീഗങ്ഗായ.

തത്രായം തസ്സാ നദിയാ ആവിഭാവത്ഥം ആദിതോ പഭുതി വണ്ണനാ - അയം കിര ജമ്ബുദീപോ ദസസഹസ്സയോജനപരിമാണോ. തത്ഥ ചതുസഹസ്സയോജനപരിമാണോ പദേസോ ഉദകേന അജ്ഝോത്ഥടോ ''സമുദ്ദോ''തി സങ്ഖം ഗതോ. തിസഹസ്സയോജനപമാണേ മനുസ്സാ വസന്തി. തിസഹസ്സയോജനപമാണേ ഹിമവാ പതിട്ഠിതോ ഉബ്ബേധേന പഞ്ചയോജനസതികോ ചതുരാസീതിസഹസ്സകൂടേഹി പടിമണ്ഡിതോ സമന്തതോ സന്ദമാനപഞ്ചസതനദീവിചിത്തോ. യത്ഥ ആയാമവിത്ഥാരേന ഗമ്ഭീരതായ ച പഞ്ഞാസപഞ്ഞാസയോജനാ ദിയഡ്ഢയോജനസതപരിമണ്ഡലാ പൂരളാസസുത്തവണ്ണനായം വുത്താ അനോതത്താദയോ സത്ത മഹാസരാ പതിട്ഠിതാ.

തേസു **അനോതത്തോ** സുദസ്സനകൂടം, ചിത്രകൂടം, കാളകൂടം, ഗന്ധമാദനകൂടം, കേലാസകൂടന്തി ഇമേഹി പഞ്ചഹി പബ്ബതേഹി പരിക്ഖിത്തോ. തത്ഥ സുദസ്സനകൂടം സുവണ്ണമയം ദ്വിയോജനസതുബ്ബേധം അന്തോവങ്കം കാകമുഖസണ്ഠാനം തമേവ സരം പടിച്ഛാദേത്വാ ഠിതം, ചിത്രകൂടം സബ്ബരതനമയം, കാളകൂടം അഞ്ജനമയം, ഗന്ധമാദനകൂടം സാനുമയം അബ്ഭന്തരേ മുഗ്ഗവണ്ണം നാനപ്പകാരഓസധസഞ്ഛന്നം കാളപക്ഖുപോസഥദിവസേ ആദിത്തമിവ അങ്ഗാരം ജലന്തം തിട്ഠതി, കേലാസകൂടം രജതമയം. സബ്ബാനി സുദസ്സനേന സമാനുബ്ബേധസണ്ഠാനാനി തമേവ സരം പടിച്ഛാദേത്വാ ഠിതാനി. സബ്ബാനി ദേവാനുഭാവേന നാഗാനുഭാവേന ച വസ്സന്തി, നദിയോ ച തേസു സന്ദന്തി. തം സബ്ബമ്പി ഉദകം അനോതത്തമേവ പവിസതി. ചന്ദിമസൂരിയാ ദക്ഖിണേന വാ ഉത്തരേന വാ ഗച്ഛന്താ പബ്ബതന്തരേന തം ഓഭാസേന്തി, ഉജും ഗച്ഛന്താ ന ഓഭാസേന്തി. തേനേവസ്സ ''അനോതത്ത''ന്തി സങ്ഖാ ഉദപാദി.

തത്ഥ മനോഹരസിലാതലാനി നിമ്മച്ഛകച്ഛപാനി ഫലികസദിസനിമ്മലൂദകാനി നഹാനതിത്ഥാനി സുപ്പടിയത്താനി ഹോന്തി, യേസു ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവാ ഇസിഗണാ ച ന്ഹായന്തി, ദേവയക്ഖാദയോ ച ഉയ്യാനകീളികം കീളന്തി.

ചതൂസു ചസ്സ പസ്സേസു സീഹമുഖം, ഹത്ഥിമുഖം, അസ്സമുഖം, ഉസഭമുഖന്തി ചത്താരി മുഖാനി ഹോന്തി, യേഹി ചതസ്സോ നദിയോ സന്ദന്തി. സീഹമുഖേന നിക്ഖന്തനദീതീരേ സീഹാ ബഹുതരാ ഹോന്തി, ഹത്ഥിമുഖാദീഹി ഹത്ഥിഅസ്സഉസഭാ. പുരത്ഥിമദിസതോ നിക്ഖന്തനദീ അനോതത്തം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ഇതരാ തിസ്സോ നദിയോ അനുപഗമ്മ പാചീനഹിമവന്തേനേവ അമനുസ്സപഥം ഗന്ത്വാ മഹാസമുദ്ദം പവിസതി. പച്ഛിമദിസതോ ച ഉത്തരദിസതോ ച നിക്ഖന്തനദിയോപി തഥേവ പദക്ഖിണം കത്വാ പച്ഛിമഹിമവന്തേനേവ

ഉത്തരഹിമവന്തേനേവ ച അമനുസ്സപഥം ഗന്ത്വാ മഹാസമുദ്ദം പവിസന്തി. ദക്ഖിണദിസതോ നിക്ഖന്തനദീ പന തം തിക്ഖത്തും പദക്ഖിണം കത്വാ ദക്ഖിണേന ഉജുകം പാസാണപിട്ഠേനേവ സട്ഠിയോജനാനി ഗന്ത്വാ പബ്ബതം പഹരിത്വാ വുട്ഠായ പരിണാഹേന തിഗാവുതപമാണാ ഉദകധാരാ ഹുത്വാ ആകാസേന സട്ഠി യോജനാനി ഗന്ത്വാ തിയഗ്ഗളേ നാമ പാസാണേ പതിതാ, പാസാണോ ഉദകധാരാവേഗേന ഭിന്നോ. തത്ര പഞ്ഞാസയോജനപമാണാ തിയഗ്ഗളാ നാമ പോക്ഖരണീ ജാതാ. പോക്ഖരണിയാ കൂലം ഭിന്ദിത്വാ പാസാണം പവിസിയ സട്ഠി യോജനാനി ഗതാ. തതോ ഘനപഥവിം ഭിന്ദിത്വാ ഉമങ്ഗേന സട്ഠി യോജനാനി ഗന്ത്വാ വിഞ്ഝം നാമ തിരച്ഛാനപബ്ബതം പഹരിത്വാ ഹത്ഥതലേ പഞ്ചങ്ഗുലിസദിസാ പഞ്ചധാരാ ഹുത്വാ പവത്തതി. സാ തിക്ഖത്തും അനോതത്തം പദക്ഖിണം കത്വാ ഗതട്ഠാനേ **“ആവട്ടഗങ്ഗാ”**തി വുച്ചതി . ഉജുകം പാസാണപിട്ഠേന സട്ഠി യോജനാനി ഗതട്ഠാനേ **“കണ്ഹഗങ്ഗാ”**തി വുച്ചതി. ആകാസേന സട്ഠി യോജനാനി ഗതട്ഠാനേ **“ആകാസഗങ്ഗാ”**തി വുച്ചതി. തിയഗ്ഗളപാസാണേ പഞ്ഞാസയോജനോകാസേ **“തിയഗ്ഗളപോക്ഖരണീ”**തി വുച്ചതി. കൂലം ഭിന്ദിത്വാ പാസാണം പവിസിയ സട്ഠി യോജനാനി ഗതട്ഠാനേ **“ബഹലഗങ്ഗാ”**തി വുച്ചതി. പഥവിം ഭിന്ദിത്വാ ഉമങ്ഗേന സട്ഠി യോജനാനി ഗതട്ഠാനേ **“ഉമങ്ഗഗങ്ഗാ”**തി വുച്ചതി. വിഞ്ഝം നാമ തിരച്ഛാനപബ്ബതം പഹരിത്വാ പഞ്ചധാരാ ഹുത്വാ പവത്തട്ഠാനേ “ഗങ്ഗാ, യമുനാ, അചിരവതീ, സരഭൂ, മഹീ”തി പഞ്ചധാ വുച്ചതി. ഏവമേതാ പഞ്ച മഹാഗങ്ഗാ ഹിമവതാ സമ്ഭവന്തി. താസു യാ അയം പഞ്ചമീ മഹീ നാമ, സാ ഇധ “മഹാമഹീഗങ്ഗാ”തി അധിപ്പേതാ. തസ്സാ ഗങ്ഗായ ഉത്തരേന യാ ആപോ, താസം അവിദൂരത്താ സോ ജനപദോ “അങ്ഗുത്തരാപോ”തി വേദിതബ്ബോ. തസ്മിം ജനപദേ അങ്ഗുത്തരാപേസു.

ചാരികം ചരമാനോതി അദ്ധാനഗമനം കുരുമാനോ . തത്ഥ ഭഗവതോ ദുവിധാ ചാരികാ തുരിതചാരികാ, അതുരിതചാരികാ ച. തത്ഥ ദൂരേപി ഭബ്ബപുഗ്ഗലേ ദിസ്വാ സഹസാ ഗമനം തുരിതചാരികാ. സാ മഹാകസ്സപപച്ചുഗ്ഗമനാദീസു ദട്ഠബ്ബാ. തം പച്ചുഗ്ഗച്ഛന്തോ ഹി ഭഗവാ മുഹുത്തേനേവ തിഗാവുതം അഗമാസി, ആളവകദമനത്ഥം തിംസയോജനം, തഥാ അങ്ഗുലിമാലസ്സത്ഥായ. പുക്കുസാതിസ്സ പന പഞ്ചത്താലീസയോജനം, മഹാകപ്പിനസ്സ വീസയോജനസതം, ധനിയസ്സത്ഥായ സത്തയോജനസതം അദ്ധാനം അഗമാസി. അയം **തുരിതചാരികാ** നാമ. ഗാമനിഗമനഗരപടിപാടിയാ പന പിണ്ഡപാതചരിയാദീഹി ലോകം അനുഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ ഗമനം **അതുരിതചാരികാ** നാമ. അയം ഇധ അധിപ്പേതാ. ഏവം ചാരികം ചരമാനോ. **മഹതാതി** സങ്ഖ്യാമഹതാ ഗുണമഹതാ ച. **ഭിക്ഖുസങ്ഘേനാതി** സമണഗണേന. **അഡ്ഢതേളസേഹീതി** അഡ്ഢേന തേളസഹി, ദ്വാദസഹി സതേഹി പഞ്ഞാസായ ച ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിന്തി വുത്തം ഹോതി. **യേന...പേ॰... തദവസരീ**തി ആപണബഹുലതായ സോ നിഗമോ “ആപണോ” ത്വേവ നാമം ലഭി. തസ്മിം കിര വീസതിആപണമുഖസഹസ്സാനി വിഭത്താനി അഹേസും. യേന ദിസാഭാഗേന മഗ്ഗേന വാ സോ അങ്ഗുത്തരാപാനം രട്ഠസ്സ നിഗമോ ഓസരിതബ്ബോ, തേന അവസരി തദവസരി അഗമാസി, തം നിഗമം അനുപാപുണീതി വുത്തം ഹോതി.

കേണിയോ ജടിലോതി കേണിയോതി നാമേന, ജടിലോതി താപസോ. സോ കിര ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ, ധനരക്ഖണത്ഥായ പന താപസപബ്ബജ്ജം സമാദായ രഞ്ഞോ പണ്ണാകാരം ദത്വാ ഭൂമിഭാഗം ഗഹേത്വാ തത്ഥ അസ്സമം കാരേത്വാ വസതി കുലസഹസ്സസ്സ നിസ്സയോ ഹുത്വാ. അസ്സമേപി ചസ്സ ഏകോ താലരുക്ഖോ ദിവസേ ദിവസേ ഏകം സുവണ്ണഫലം മുഞ്ചതീതി വദന്തി. സോ ദിവാ കാസായാനി ധാരേതി ജടാ ച ബന്ധതി, രത്തിം യഥാസുഖം പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹി സമപ്പിതോ സമങ്ഗീഭൂതോ പരിചാരേതി. **സക്യപുത്തോതി** ഉച്ചാകുലപരിദീപനം. **സക്യകുലാ പബ്ബജിതോതി** സദ്ധായ പബ്ബജിതഭാവപരിദീപനം, കേനചി പാരിജുഞ്ഞേന അനഭിഭൂതോ അപരിക്ഖീണംയേവ തം കുലം പഹായ സദ്ധായ പബ്ബജിതോതി വുത്തം ഹോതി. **തം ഖോ പനാതി** ഇത്ഥമ്ഭൂതാഖ്യാനത്ഥേ ഉപയോഗവചനം, തസ്സ ഖോ പന ഭോതോ ഗോതമസ്സാതി അത്ഥോ. **കല്യാണോതി** കല്യാണഗുണസമന്നാഗതോ, സേട്ഠോതി വുത്തം ഹോതി. **കിത്തിസദ്ദോതി** കിത്തിയേവ ഥുതിഘോസോ വാ.

ഇതിപി സോ ഭഗവാതി ആദിമ്ഹി പന അയം താവ യോജനാ - സോ ഭഗവാ ഇതിപി അരഹം, ഇതിപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ...പേ॰... ഇതിപി ഭഗവാതി, ഇമിനാ ച ഇമിനാ ച കാരണേനാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ആരകത്താ, അരീനം അരാനഞ്ച ഹതത്താ പച്ചയാദീനം അരഹത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാതി ഇമേഹി താവ കാരണേഹി സോ ഭഗവാ **അരഹന്തി**

വേദിതബ്ബോ. ആരകാ ഹി സോ സബ്ബകിലേസേഹി മഗ്ഗേന സവാസനാനം കിലേസാനം വിദ്ധംസിതത്താതി ആരകത്താ അരഹം. തേ ചാനേന കിലേസാരയോ മഗ്ഗേന ഹതാതി അരീനം ഹതത്താപി അരഹം. യഞ്ചേതം അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാമയനാഭി, പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരാനം ജരാമരണനേമി, ആസവസമുദയമയേന അക്ഖേന വിജ്ഝിത്വാ തിഭവരഥേ സമായോജിതം അനാദികാലപവത്തം സംസാരചക്കം. തസ്സാനേന ബോധിമണ്ഡേ വീരിയപാദേഹി സീലപഥവിയം പതിട്ഠായ സദ്ധാഹത്ഥേന കമ്മക്ഖയകരഞ്ഞാണഫരസും ഗഹേത്വാ സബ്ബേ അരാ ഹതാതി അരാനം ഹതത്താതിപി അരഹം . അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യത്താ ച ചീവരാദിപച്ചയേ സക്കാരഗരുകാരാദീനി ച അരഹതീതി പച്ചയാദീനം അരഹത്താപി അരഹം. യഥാ ച ലോകേ കേചി പണ്ഡിതമാനിനോ ബാലാ അസിലോകഭയേന രഹോ പാപം കരോന്തി, ഏവം നായം കദാചി കരോതീതി പാപകരണേ രഹാഭാവതോപി അരഹം. ഹോതി ചേത്ഥ -

> ''ആരകത്താ ഹതത്താ ച, കിലേസാരീന സോ മുനി;
> ഹതസംസാരചക്കാരോ, പച്ചയാദീന ചാരഹോ;
> ന രഹോ കരോതി പാപാനി, അരഹം തേന പവുച്ചതീ''തി.

സമ്മാ സാമഞ്ച സച്ചാനം ബുദ്ധത്താ **സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ**. അതിസയവിസുദ്ധാഹി വിജ്ജാഹി അബ്ഭുത്തമേന ചരണേന ച സമന്നാഗതത്താ **വിജ്ജാചരണസമ്പന്നോ**. സോഭനഗമനത്താ സുന്ദരം ഠാനം ഗതത്താ സുട്ഠു ഗതത്താ സമ്മാ ഗദത്താ ച **സുഗതോ**. സബ്ബഥാപി വിദിതലോകത്താ **ലോകവിദൂ**. സോ ഹി ഭഗവാ സഭാവതോ സമുദയതോ നിരോധതോ നിരോധൂപായതോതി സബ്ബഥാ ഖന്ധായതനാദിഭേദം സങ്ഖാരലോകം അവേദി, ''ഏകോ ലോകോ സബ്ബേ സത്താ ആഹാരട്ഠിതികാ. ദ്വേ ലോകാ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച. തയോ ലോകാ തിസ്സോ വേദനാ. ചത്താരോ ലോകാ ചത്താരോ ആഹാരാ. പഞ്ച ലോകാ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. ഛ ലോകാ ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി. സത്ത ലോകാ സത്ത വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ. അട്ഠ ലോകാ അട്ഠ ലോകധമ്മാ. നവ ലോകാ നവ സത്താവാസാ. ദസ ലോകാ ദസായതനാനി. ദ്വാദസ ലോകാ ദ്വാദസായതനാനി. അട്ഠാരസ ലോകാ അട്ഠാരസ ധാതുയോ''തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൧൨) ഏവം സബ്ബഥാ സങ്ഖാരലോകം അവേദി. സത്താനം ആസയം ജാനാതി, അനുസയം ജാനാതി, ചരിതം ജാനാതി, അധിമുത്തിം ജാനാതി, അപ്പരജക്ഖേ മഹാരജക്ഖേ തിക്ഖിന്ദ്രിയേ മുദിന്ദ്രിയേ സ്വാകാരേ ദ്വാകാരേ സുവിഞ്ഞാപയേ ദുവിഞ്ഞാപയേ ഭബ്ബേ അഭബ്ബേ സത്തേ ജാനാതീതി സബ്ബഥാ സത്തലോകം അവേദി. തഥാ ഏകം ചക്കവാളം ആയാമതോ വിത്ഥാരതോ ച യോജനാനം ദ്വാദസ സതസഹസ്സാനി തീണി സഹസ്സാനി അഡ്ഢപഞ്ചമാനി ച സതാനി, പരിക്ഖേപതോ ഛത്തിംസ സതസഹസ്സാനി ദസ സഹസ്സാനി അഡ്ഢുഡ്ഢാനി ച സതാനി.

തത്ഥ -

> ദുവേ സതസഹസ്സാനി, ചത്താരി നഹുതാനി ച;
> ഏത്തകം ബഹലത്തേന, സങ്ഖാതായം വസുന്ധരാ.
>
> ചത്താരി സതസഹസ്സാനി, അട്ഠേവ നഹുതാനി ച;
> ഏത്തകം ബഹലത്തേന, ജലം വാതേ പതിട്ഠിതം.
>
> നവ സതസഹസ്സാനി, മാലുതോ നഭമുഗ്ഗതോ;
> സട്ഠി ചേവ സഹസ്സാനി, ഏസാ ലോകസ്സ സണ്ഠിതി''.

ഏവം സണ്ഠിതേ ചേത്ഥ യോജനാനം -

> ചതുരാസീതി സഹസ്സാനി, അജ്ഝോഗാള്ഹോ മഹണ്ണവേ;
> അച്ചുഗ്ഗതോ താവദേവ, സിനേരു പബ്ബതുത്തമോ.
>
> തതോ ഉപഡ്ഢുപഡ്ഢേന, പമാണേന യഥാക്കമം;
> അജ്ഝോഗാള്ഹുഗ്ഗതാ ദിബ്ബാ, നാനാരതനചിത്തിതാ.
>
> യുഗന്ധരോ ഈസധരോ, കരവീകോ സുദസ്സനോ;
> നേമിന്ധരോ വിനതകോ, അസ്സകണ്ണോ ഗിരി ബ്രഹാ.

ഏതേ സത്ത മഹാസേലാ, സിനേരുസ്സ സമന്തതോ;
മഹാരാജാനമാവാസാ, ദേവയക്ഖനിസേവിതാ.

യോജനാനം സതാനുച്ചോ, ഹിമവാ പഞ്ച പബ്ബതോ;
യോജനാനം സഹസ്സാനി, തീണി ആയതവിത്ഥതോ.

ചതുരാസീതിസഹസ്സേഹി, കൂടേഹി പടിമണ്ഡിതോ;
തിപഞ്ചയോജനക്ഖന്ധ-പരിക്ഖേപാ നഗവ്ഹയാ.

പഞ്ഞാസയോജനക്ഖന്ധ-സാഖായാമാ സമന്തതോ;
സത്തയോജനവിത്ഥിണ്ണാ, താവദേവ ച ഉഗ്ഗതാ.

ജമ്ബൂ യസ്സാനുഭാവേന, ജമ്ബുദീപോ പകാസിതോ;
ദ്വേ അസീതിസഹസ്സാനി, അജ്ഝോഗാള്ഹോ മഹണ്ണവേ.

അച്ചുഗ്ഗതോ താവദേവ, ചക്കവാളസിലുച്ചയോ;
പരിക്ഖിപിത്വാ തം സബ്ബം, ചക്കവാളമയം ഠിതോ''.

തത്ഥ ചന്ദമണ്ഡലം ഏകൂനപഞ്ഞാസയോജനം, സൂരിയമണ്ഡലം പഞ്ഞാസയോജനം, താവതിംസഭവനം ദസസഹസ്സയോജനം, തഥാ അസുരഭവനം അവീചിമഹാനിരയോ ജമ്ബുദീപോ ച. അപരഗോയാനം സത്തസഹസ്സയോജനം, തഥാ പുബ്ബവിദേഹോ, ഉത്തരകുരു അട്ഠസഹസ്സയോജനോ. ഏകമേകോ ചേത്ഥ മഹാദീപോ പഞ്ചസതപഞ്ചസതപരിത്തദീപപരിവാരോ. തം സബ്ബമ്പി ഏകം ചക്കവാളം ഏകാ ലോകധാതു. ചക്കവാളന്തരേസു ലോകന്തരികനിരയാ. ഏവം അനന്താനി ചക്കവാളാനി അനന്താ ലോകധാതുയോ, അനന്തേന ബുദ്ധഞാണേന അഞ്ഞാസീതി സബ്ബഥാ ഓകാസലോകം അവേദി. ഏവം സോ ഭഗവാ സബ്ബഥാ. വിദിതലോകത്താ ലോകവിദൂതി വേദിതബ്ബോ.

അത്തനോ പന ഗുണേഹി വിസിട്ഠതരസ്സ കസ്സചി അഭാവാ **അനുത്തരോ**. വിചിത്തേഹി വിനയനൂപായേഹി പുരിസദമ്മേ സാരേതീതി **പുരിസദമ്മസാരഥി**. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികപരമത്ഥേഹി യഥാരഹം അനുസാസതി നിത്ഥാരേതി ചാതി **സത്ഥാ**. ദേവമനുസ്സഗ്ഗഹണം ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന ഭബ്ബപുഗ്ഗലപരിഗ്ഗഹവസേന ച കതം, നാഗാദികേപി പന ഏസ ലോകിയത്ഥേന അനുസാസതി. യദത്ഥി നേയ്യം നാമ, സബ്ബസ്സ ബുദ്ധത്താ വിമോക്ഖന്തികഞാണവസേന **ബുദ്ധോ**. യതോ പന സോ -

"ഭഗ്യവാ ഭഗ്ഗവാ യുത്തോ, ഭഗേഹി ച വിഭത്തവാ;
ഭത്തവാ വന്തഗമനോ, ഭവേസു ഭഗവാ തതോ''തി.

അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പനേതാനി പദാനി വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൨൪-൧൨൫) വുത്താനി.

സോ ഇമം ലോകന്തി സോ ഭഗവാ ഇമം ലോകം. ഇദാനി വത്തബ്ബം നിദസ്സേതി. **സദേവകന്തി**ആദീനി കസിഭാരദ്വാജആളവകസുത്തേസു വുത്തനയാനേവ. **സയന്തി** സാമം അപരനേയ്യോ ഹുത്വാ. **അഭിഞ്ഞാ**തി അഭിഞ്ഞായ. **സച്ഛികത്വാ**തി പച്ചക്ഖം കത്വാ. **പവേദേതീ**തി ബോധേതി ഞാപേതി പകാസേതി. **സോ ധമ്മം ദേസേതി...പേ॰... പരിയോസാനകല്യാണ**ന്തി സോ ഭഗവാ സത്തേസു കാരുഞ്ഞതം പടിച്ച അനുത്തരം വിവേകസുഖം ഹിത്വാപി ധമ്മം ദേസേതി. തഞ്ച ഖോ അപ്പം വാ ബഹും വാ ദേസേന്തോ ആദികല്യാണാദിപ്പകാരമേവ ദേസേതി. കഥം? ഏകഗാഥാപി ഹി സമന്തഭദ്ദകത്താ ധമ്മസ്സ പഠമപാദേന ആദികല്യാണാ, ദുതിയതതിയപാദേഹി മജ്ഝേകല്യാണാ, പച്ഛിമപാദേന പരിയോസാനകല്യാണാ. ഏകാനുസന്ധികം സുത്തം നിദാനേന ആദികല്യാണം, നിഗമനേന പരിയോസാനകല്യാണം, സേസേന മജ്ഝേകല്യാണം. നാനാനുസന്ധികം പഠമാനുസന്ധിനാ ആദികല്യാണം, പച്ഛിമേന പരിയോസാനകല്യാണം, സേസേഹി മജ്ഝേകല്യാണം. സകലോപി സാസനധമ്മോ അത്തനോ അത്ഥഭൂതേന സീലേന ആദികല്യാണോ, സമഥവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലേഹി മജ്ഝേകല്യാണോ, നിബ്ബാനേന പരിയോസാനകല്യാണോ. സീലസമാധീഹി വാ ആദികല്യാണോ, വിപസ്സനാമഗ്ഗേഹി മജ്ഝേകല്യാണോ, ഫലനിബ്ബാനേഹി പരിയോസാനകല്യാണോ. ബുദ്ധസുബോധിതായ വാ ആദികല്യാണോ, ധമ്മസുധമ്മതായ മജ്ഝേകല്യാണോ,

സങ്ഘസുപ്പടിപത്തിയാ പരിയോസാനകല്യാണോ . തം സുത്വാ തഥത്തായ പടിപന്നേന അധിഗന്തബ്ബായ അഭിസമ്ബോധിയാ വാ ആദികല്യാണോ, പച്ചേകബോധിയാ മജ്ഝേകല്യാണോ, സാവകബോധിയാ പരിയോസാനകല്യാണോ . സുയ്യമാനോ ചേസ നീവരണാദിവിക്ഖമ്ഭനതോ സവനേനപി കല്യാണമേവ ആവഹതീതി ആദികല്യാണോ, പടിപജ്ജമാനോ സമഥവിപസ്സനാസുഖാവഹനതോ പടിപത്തിയാപി കല്യാണമേവ ആവഹതീതി മജ്ഝേകല്യാണോ, തഥാ പടിപന്നോ ച പടിപത്തിഫലേ നിട്ഠിതേ താദിഭാവാവഹനതോ പടിപത്തിഫലേനപി കല്യാണമേവ ആവഹതീതി പരിയോസാനകല്യാണോ. നാഥപ്പഭവത്താ ച പഭവസുദ്ധിയാ ആദികല്യാണോ, അത്ഥസുദ്ധിയാ മജ്ഝേകല്യാണോ, കിച്ചസുദ്ധിയാ പരിയോസാനകല്യാണോ. യതോ അപ്പം വാ ബഹും വാ ദേസേന്തോ ആദികല്യാണാദിപ്പകാരമേവ ദേസേതീതി വേദിതബ്ബോ.

സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനന്തി ഏവമാദീസു പന യസ്മാ ഇമം ധമ്മം ദേസേന്തോ സാസനബ്രഹ്മചരിയം മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയഞ്ച പകാസേതി, നാനാനയേഹി ദീപേതി, തഞ്ച യഥാസമ്ഭവം അത്ഥസമ്പത്തിയാ **സാത്ഥം,** ബ്യഞ്ജനസമ്പത്തിയാ **സബ്യഞ്ജനം**. സങ്കാസനപകാസനവിവരണവിഭജനഉത്താനീകരണപഞ്ഞത്തിഅത്ഥപദസമായോഗതോ സാത്ഥം, അക്ഖരപദബ്യഞ്ജനാകാരനിരുത്തിനിദ്ദേസസമ്പത്തിയാ സബ്യഞ്ജനം. അത്ഥഗമ്ഭീരതാപടിവേധഗമ്ഭീരതാഹി സാത്ഥം, ധമ്മഗമ്ഭീരതാദേസനാഗമ്ഭീരതാഹി സബ്യഞ്ജനം. അത്ഥപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാവിസയതോ സാത്ഥം, ധമ്മനിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാവിസയതോ സബ്യഞ്ജനം. പണ്ഡിതവേദനീയതോ സരിക്ഖകജനപ്പസാദകന്തി സാത്ഥം, സദ്ധേയ്യതോ ലോകിയജനപ്പസാദകന്തി സബ്യഞ്ജനം. ഗമ്ഭീരാധിപ്പായതോ സാത്ഥം, ഉത്താനപദതോ സബ്യഞ്ജനം. ഉപനേതബ്ബസ്സാഭാവതോ സകലപരിപുണ്ണഭാവേന **കേവലപരിപുണ്ണം,** അപനേതബ്ബസ്സ അഭാവതോ നിദ്ദോസഭാവേന **പരിസുദ്ധം**. സിക്ഖത്തയപരിഗ്ഗഹിതത്താ ബ്രഹ്മഭൂതേഹി സേട്ഠേഹി ചരിതബ്ബതോ തേസഞ്ച ചരിയഭാവതോ **ബ്രഹ്മചരിയം**. തസ്മാ ''സാത്ഥം സബ്യഞ്ജനം...പേ... ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീ''തി വുച്ചതി.

അപിച യസ്മാ സനിദാനം സഉപ്പത്തികഞ്ച ദേസേന്തോ ആദികല്യാണം ദേസേതി, വിനേയ്യാനം അനുരൂപതോ അത്ഥസ്സ അവിപരീതതായ ഹേതുദാഹരണയോഗതോ ച മജ്ഝേകല്യാണം , സോതൂനം സദ്ധാപടിലാഭേന നിഗമനേന ച പരിയോസാനകല്യാണം. ഏവം ദേസേന്തോ ച ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതി. തഞ്ച പടിപത്തിയാ അധിഗമബ്യത്തിതോ സാത്ഥം, പരിയത്തിയാ ആഗമബ്യത്തിതോ സബ്യഞ്ജനം, സീലാദിപഞ്ചധമ്മക്ഖന്ധയുത്തതോ കേവലപരിപുണ്ണം, നിരുപക്കിലേസതോ നിത്ഥരണത്ഥായ പവത്തിതോ ലോകാമിസനിരപേക്ഖതോ ച പരിസുദ്ധം, സേട്ഠട്ഠേന ബ്രഹ്മഭൂതാനം ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം ചരിയതോ ബ്രഹ്മചരിയന്തി വുച്ചതി, തസ്മാപി ''സോ ധമ്മം ദേസേതി...പേ... ബ്രഹ്മചരിയം പകാസേതീ''തി വുച്ചതി.

സാധു ഖോ പനാതി സുന്ദരം ഖോ പന, അത്ഥാവഹം സുഖാവഹന്തി വുത്തം ഹോതി. **ധമ്മിയാ കഥായാതി** പാനകാനിസംസപടിസംയുത്തായ. അയഞ്ഹി കേണിയോ സായന്ഹസമയേ ഭഗവതോ ആഗമനം അസ്സോസി. ''തുച്ഛഹത്ഥോ ഭഗവന്തം ദസ്സനായ ഗന്തും ലജ്ജമാനോ വികാലഭോജനാ വിരതാനമ്പി പാനകം കപ്പതീ''തി ചിന്തേത്വാ പഞ്ചഹി കാജസതേഹി സുസങ്ഖതം ബദരപാനം ഗാഹാപേത്വാ അഗമാസി. യഥാഹ ഭേസജ്ജക്ഖന്ധകേ ''അഥ ഖോ കേണിയസ്സ ജടിലസ്സ ഏതദഹോസി, കിം നു ഖോ അഹം സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഹരാപേയ്യ''ന്തി (മഹാവ॰ ൩൦൦) സബ്ബം വേദിതബ്ബം. തതോ നം ഭഗവാ യഥാ സേക്ഖസുത്തേ (മ॰ നി॰ ൨.൨൨ ആദയോ) സാകിയേ ആവസഥാനിസംസപടിസംയുത്തായ കഥായ, ഗോസിങ്ഗസാലവനേ (മ॰ നി॰ ൧.൩൨൫ ആദയോ) തയോ കുലപുത്തേ സാമഗ്ഗിരസാനിസംസപടിസംയുത്തായ, രഥവിനീതേ (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൨ ആദയോ) ജാതിഭൂമകേ ഭിക്ഖൂ ദസകഥാവത്ഥുപടിസംയുത്തായ, ഏവം തങ്ഖണാനുരൂപായ പാനകാനിസംസപടിസംയുത്തായ കഥായ പാനകദാനാനിസംസം സന്ദസ്സേസി, തഥാരൂപാനം പുഞ്ഞാനം പുനപി കത്തബ്ബതായ നിയോജേന്തോ സമാദപേസി, അബ്ഭുസ്സാഹം ജനേന്തോ സമുത്തേജേസി, സന്ദിട്ഠികസമ്പരായികേന ഫലവിസേസേന പഹംസേന്തോ സമ്പഹംസേസി. തേനാഹ **''ധമ്മിയാ കഥായ...പേ... സമ്പഹംസേസീ''**തി. സോ ഭിയ്യോസോമത്തായ ഭഗവതി പസന്നോ ഭഗവന്തം നിമന്തേസി, ഭഗവാ ചസ്സ തിക്ഖത്തും പടിക്ഖിപിത്വാ അധിവാസേസി. തേനാഹ **''അഥ ഖോ കേണിയോ ജടിലോ...പേ... അധിവാസേസി** ഭഗവാ തുണ്ഹീഭാവേനാ''തി.

കിമത്ഥം പന പടിക്ഖിപി ഭഗവാതി? പുനപ്പുനം യാചനായ ചസ്സ പുഞ്ഞവുഡ്ഢി ഭവിസ്സതി, ബഹുതരഞ്ച പടിയാദേസ്സതി, തതോ അഡ്ഢതേലസാനം ഭിക്ഖുസതാനം പടിയത്തം അഡ്ഢസോളസന്നം പാപുണിസ്സതീതി. കുതോ അപരാനി തീണി സതാനീതി ചേ? അപ്പടിയത്തേയേവ ഹി ഭത്തേ സേലോ ബ്രാഹ്മണോ തീഹി മാണവകസതേഹി സദ്ധിം പബ്ബജിസ്സതി, തം ദിസ്വാ ഭഗവാ ഏവമാഹാതി. **മിത്താമച്ചേ**തി മിത്തേ ച കമ്മകരേ ച. **ഞാതിസാലോഹിതേ**തി സമാനലോഹിതേ ഏകയോനിസമ്ബന്ധേ പുത്തധീതാദയോ അവസേസബന്ധവേ ച. യേനാതി യസ്മാ. **മേ**തി മയ്ഹം. **കായവേയ്യാവടിക**ന്തി കായേന വേയ്യാവച്ചം. **മണ്ഡലമാളം പടിയാദേതീ**തി സേതവിതാനമണ്ഡപം കരോതി.

തിണ്ണം വേദാനന്തി ഇരുബ്ബേദയജുബ്ബേദസാമവേദാനം. സഹ നിഘണ്ഡുനാ ച കേടുഭേന ച **സനിഘണ്ഡുകേടുഭാനം. നിഘണ്ഡൂ**തി നാമനിഘണ്ഡുരുക്ഖാദീനം വേവചനപ്പകാസകം സത്ഥം. **കേടുഭ**ന്തി കിരിയാകപ്പവികപ്പോ കവീനം ഉപകാരായ സത്ഥം. സഹ അക്ഖരപ്പഭേദേന **സാക്ഖരപ്പഭേദാനം. അക്ഖരപ്പഭേദോ**തി സിക്ഖാ ച നിരുത്തി ച. **ഇതിഹാസപഞ്ചമാന**ന്തി അഥബ്ബനവേദം ചതുത്ഥം കത്വാ "ഇതിഹ ആസ ഇതിഹ ആസാ"തി ഈദിസവചനപടിസംയുത്തോ പുരാണകഥാസങ്ഖാതോ ഇതിഹാസോ പഞ്ചമോ ഏതേസന്തി ഇതിഹാസപഞ്ചമാ. തേസം ഇതിഹാസപഞ്ചമാനം. പദം തദവസേസഞ്ച ബ്യാകരണം അജ്ഝേതി വേദേതി ചാതി **പദകോ വേയ്യാകരണോ**. ലോകായതേ വിതണ്ഡവാദസത്ഥേ മഹാപുരിസലക്ഖണാധികാരേ ച ദ്വാദസസഹസ്സേ മഹാപുരിസലക്ഖണസത്ഥേ അനൂനോ പരിപൂരകാരീതി **ലോകായതമഹാപുരിസലക്ഖണേസു അനവയോ,** അവയോ ന ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. അവയോ നാമ യോ താനി അത്ഥതോ ച ഗന്ഥതോ ച സന്ധാരേതും ന സക്കോതി.

ജങ്ഘായ ഹിതം വിഹാരം **ജങ്ഘാവിഹാരം,** ചിരാസനാദിജനിതം പരിസ്സമം വിനോദേതും ജങ്ഘാപസാരണത്ഥം അദീഘചാരികന്തി വുത്തം ഹോതി. **അനുചങ്കമമാനോ**തി ചങ്കമമാനോ ഏവ. **അനുവിചരമാനോ**തി ഇതോ ചിതോ ച ചരമാനോ. **കേണിയസ്സ ജടിലസ്സ അസ്സമോ**തി കേണിയസ്സ അസ്സമം നിവേസനം. **ആവാഹോ**തി കഞ്ഞാഗഹണം. **വിവാഹോ**തി കഞ്ഞാദാനം. **മഹായഞ്ഞോ**തി മഹായജനം. **മാഗധോ**തി മഗധാനം ഇസ്സരോ. മഹതിയാ സേനായ സമന്നാഗതത്താ **സേനിയോ**. ബിമ്ബീതി സുവണ്ണം, തസ്മാ സാരസുവണ്ണസദിസവണ്ണതായ **ബിമ്ബിസാരോ. സോ മേ നിമന്തിതോ**തി സോ മയാ നിമന്തിതോ.

അഥ ബ്രാഹ്മണോ പുബ്ബേ കതാധികാരത്താ ബുദ്ധസദ്ദം സുത്വാവ അമതേനേവാഭിസിത്തോ വിമ്ഹയരൂപത്താ ആഹ - **"ബുദ്ധോതി, ഭോ കേണിയ, വദേസീ"**തി. ഇതരോ യഥാഭൂതം ആചിക്ഖന്തോ ആഹ - **"ബുദ്ധോതി, ഭോ സേല, വദാമീ"**തി. തതോ നം പുനപി ദള്ഹീകരണത്ഥം പുച്ഛി, ഇതരോപി തഥേവ ആരോചേസി. അഥ കപ്പസതസഹസ്സേഹിപി ബുദ്ധസദ്ദസ്സ ദുല്ലഭഭാവം ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"ഘോസോപി ഖോ ഏസോ ദുല്ലഭോ ലോകസ്മിം യദിദം ബുദ്ധോ"**തി. തത്ഥ **യദിദ**ന്തി നിപാതോ, യോ ഏസോതി വുത്തം ഹോതി.

അഥ ബ്രാഹ്മണോ ബുദ്ധസദ്ദം സുത്വാ "കിം നു ഖോ സോ സച്ചമേവ ബുദ്ധോ, ഉദാഹു നാമമത്തമേവസ്സ ബുദ്ധോ"തി വീമംസിതുകാമോ ചിന്തേസി, അഭാസി ഏവ വാ **"ആഗതാനി ഖോ പന...പേ॰... വിവട്ടച്ഛദോ"**തി. തത്ഥ **"മന്തേസൂ"**തി വേദേസു. "തഥാഗതോ കിര ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തി പടികച്ചേവ സുദ്ധാവാസദേവാ ബ്രാഹ്മണവേസേന ലക്ഖണാനി പക്ഖിപിത്വാ വേദേ വാചേന്തി "തദനുസാരേന മഹേസക്ഖാ സത്താ തഥാഗതം ജാനിസ്സന്തീ"തി. തേന പുബ്ബേ വേദേസു മഹാപുരിസലക്ഖണാനി ആഗച്ഛന്തി. പരിനിബ്ബുതേ പന തഥാഗതേ കമേന അന്തരധായന്തി, തേന ഏതരഹി നത്ഥി. **മഹാപുരിസസ്സാ**തി പണിധിസമാദാനഞാണസമാദാനകരുണാദിഗുണമഹതോ പുരിസസ്സ . **ദ്വേവ ഗതിയോ**തി ദ്വേ ഏവ നിട്ഠാ. കാമഞ്ചായം ഗതിസദ്ദോ "പഞ്ച ഖോ ഇമാ, സാരിപുത്ത, ഗതിയോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൫൩) ഭവഭേദേ, "ഗതീ മിഗാനം പവന"ന്തിആദീസു (പരി॰ ൩൩൯) നിവാസട്ഠാനേ, "ഏവം അധിമത്തഗതിമന്തോ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൬൧) പഞ്ഞായം, "ഗതിഗത"ന്തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൨൪൫) വിസടഭാവേ വത്തതി, ഇധ പന നിട്ഠായം വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി യേഹി ലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ രാജാ ഹോതി ചക്കവത്തി, ന തേഹി ഏവ ബുദ്ധോ. ജാതിസാമഞ്ഞതോ പന താനിയേവ താനീതി വുച്ചന്തി. തസ്മാ വുത്തം "യേഹി സമന്നാഗതസ്സാ"തി.

സചേ അഗാരം അജ്ഝാവസതീതി യദി അഗാരേ വസതി. **രാജാ ഹോതി ചക്കവത്തീ**തി ചതൂഹി അച്ഛരിയധമ്മേഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി ച ലോകം രഞ്ജനതോ രാജാ. ചക്കരതനം വത്തേതി, ചതൂഹി സമ്പത്തിചക്കേഹി, വത്തതി, തേഹി ച പരം വത്തേതി, പരഹിതായ ച ഇരിയാപഥചക്കാനം വത്തോ ഏത്ഥസ്മിം അത്ഥീതി ചക്കവത്തി. ഏത്ഥ ച രാജാതി സാമഞ്ഞം, ചക്കവത്തീതി വിസേസനം. ധമ്മേന ചരതീതി **ധമ്മികോ,** ഞായേന സമേന വത്തതീതി അത്ഥോ. ധമ്മേന രജ്ജം ലഭിത്വാ രാജാ ജാതോതി **ധമ്മരാജാ**. പരഹിതധമ്മകരണേന വാ ധമ്മികോ, അത്തഹിതധമ്മകരണേന **ധമ്മരാജാ**. ചതുരന്തായ ഇസ്സരോതി **ചാതുരന്തോ,** ചതുസമുദ്ദന്തായ ചതുബ്ബിധദീപവിഭൂസിതായ ച പഥവിയാ ഇസ്സരോതി അത്ഥോ. അജ്ഝത്തം കോധാദിപച്ചത്ഥികേ ബഹിദ്ധാ ച സബ്ബരാജാനോ വിജേസീതി **വിജിതാവീ. ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ**തി ജനപദേ ധുവഭാവം ഥാവരഭാവം പത്തോ, ന സക്കാ കേനചി ചാലേതും, ജനപദോ വാ തമ്ഹി ഥാവരിയപ്പത്തോ അനുസ്സുക്കോ സകമ്മനിരതോ അചലോ അസമ്പവേധീതിപി ജനപദത്ഥാവരിയപ്പത്തോ.

സേയ്യഥിദന്തി നിപാതോ, തസ്സ ഏതാനി കതമാനീതി അത്ഥോ. **ചക്കരതനം…പേ॰… പരിണായകരതനമേവ സത്തമ**ന്തി താനി സബ്ബപ്പകാരതോ രതനസുത്തവണ്ണനായം വുത്താനി. തേസു അയം ചക്കവത്തിരാജാ ചക്കരതനേന അജിതം ജിനാതി, ഹത്ഥിഅസ്സരതനേഹി വിജിതേ യഥാസുഖമനുവിചരതി, പരിണായകരതനേന വിജിതമനുരക്ഖതി, സേസേഹി ഉപഭോഗസുഖമനുഭവതി. പഠമേന ചസ്സ ഉസ്സാഹസത്തിയോഗോ, ഹത്ഥിഅസ്സഗഹപതിരതനേഹി പഭുസത്തിയോഗോ, പരിണായകരതനേന മന്തസത്തിയോഗോ സുപരിപുണ്ണോ ഹോതി, ഇത്ഥിമണിരതനേഹി ച തിവിധസത്തിയോഗഫലം. സോ ഇത്ഥിമണിരതനേഹി ഭോഗസുഖമനുഭോതി, സേസേഹി ഇസ്സരിയസുഖം. വിസേസതോ ചസ്സ പുരിമാനി തീണി അദോസകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേന സമ്പജ്ജന്തി, മജ്ഝിമാനി അലോഭകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേന, പച്ഛിമമേകം അമോഹകുസലമൂലജനിതകമ്മാനുഭാവേനാതി വേദിതബ്ബം.

പരോസഹസ്സന്തി അതിരേകസഹസ്സം. **സൂരാ**തി അഭീരുകജാതികാ. **വീരങ്ഗരൂപാ**തി ദേവപുത്തസദിസകായാ, ഏവം താവേകേ. അയം പനേത്ഥ സഭാവോ **വീരാ**തി ഉത്തമസൂരാ വുച്ചന്തി, വീരാനം അങ്ഗം വീരങ്ഗം, വീരകാരണം വീരിയന്തി വുത്തം ഹോതി. വീരങ്ഗം രൂപം ഏതേസന്തി **വീരങ്ഗരൂപാ,** വീരിയമയസരീരാ വിയാതി വുത്തം ഹോതി. **പരസേനപ്പമദ്ദനാ**തി സചേ പടിമുഖം തിട്ഠേയ്യ പരസേനാ, തം പമദ്ദിതും സമത്ഥാതി അധിപ്പായോ. **ധമ്മേനാ**തി "പാണോ ന ഹന്തബ്ബോ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൪൪; മ॰ നി॰ ൩.൨൫൬) പഞ്ചസീലധമ്മേന. **അരഹം ഹോതി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ലോകേ വിവട്ടച്ഛദോ**തി ഏത്ഥ രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠിഅവിജ്ജാദുച്ചരിതഛദനേഹി സത്തഹി പടിച്ഛന്നേ കിലേസന്ധകാരേ ലോകേ തം ഛദനം വിവട്ടേത്വാ സമന്തതോ സഞ്ജാതാലോകോ ഹുത്വാ ഠിതോതി വിവട്ടച്ഛദോ. തത്ഥ പഠമേന പദേന പൂജാരഹതാ, ദുതിയേന തസ്സാ ഹേതു യസ്മാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി. തതിയേന ബുദ്ധത്തഹേതു വിവട്ടച്ഛദതാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. അഥ വാ വിവട്ടോ ച വിച്ഛദോ ചാതി വിവട്ടച്ഛദോ, വട്ടരഹിതോ ഛദനരഹിതോ ചാതി വുത്തം ഹോതി. തേന അരഹം വട്ടാഭാവേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ഛദനാഭാവേനാതി ഏവം പുരിമപദദ്വയസ്സേവ ഹേതുദ്വയം വുത്തം ഹോതി. ദുതിയേന വേസാരജ്ജേന ചേത്ഥ പുരിമസിദ്ധി, പഠമേന ദുതിയസിദ്ധി, തതിയചതുത്ഥേഹി തതിയസിദ്ധി ഹോതി. പുരിമഞ്ച ധമ്മചക്ഖും, ദുതിയം ബുദ്ധചക്ഖും, തതിയം സമന്തചക്ഖും സാധേതീതി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്തുകാമോ ആഹ - **"കഹം പന ഭോ…പേ॰… സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"**തി. **ഏവം വുത്തേ**തിആദീസു **യേനേസാ**തി യേന ദിസാഭാഗേന ഏസാ. **നീലവനരാജീ**തി നീലവണ്ണരുക്ഖപന്തി. വനം കിര മേഘപന്തിസദിസം. യത്ഥ ഭഗവാ തദാ വിഹാസി, തം നിദ്ദിസന്തോ ആഹ - "യേനേസാ ഭോ, സേല, നീലവനരാജീ"തി. തത്ഥ "സോ വിഹരതീ"തി അയം പനേത്ഥ പാഠസേസോ, ഭുമ്മത്ഥേ വാ കരണവചനം. **പദേ പദ**ന്തി പദസമീപേ പദം. തേന തുരിതഗമനം പടിസേധേതി. **ദുരാസദാ ഹീ**തി കാരണം ആഹ, യസ്മാ തേ ദുരാസദാ, തസ്മാ ഏവം ഭോന്തോ ആഗച്ഛന്തൂതി. കിം പന കാരണാ ദുരാസദാതി ചേ? **സീഹാവ ഏകചരാ**. **യഥാ** ഹി സീഹാ സഹായകിച്ചാഭാവതോ ഏകചരാ, ഏവം തേപി വിവേകകാമതായ. **"യദാ ചാഹ"**ന്തിആദിനാ പന തേ മാണവകേ ഉപചാരം സിക്ഖാപേതി. തത്ഥ **മാ ഓപാതേഥാ**തി മാ പവേസേഥ, മാ കഥേഥാതി വുത്തം ഹോതി. **ആഗമേന്തൂ**തി പടിമാനേന്തു, യാവ കഥാ പരിയോസാനം ഗച്ഛതി, താവ തുണ്ഹീ ഭവന്തൂതി അത്ഥോ.

സമന്നേസീതി ഗവേസി. **യേഭുയ്യേന**ാതി ബഹുകാനി അദ്ദസ, അപ്പകാനി നാദ്ദസ. തതോ യാനി ന അദ്ദസ , താനി ദീപേന്തോ ആഹ **"ഠപേത്വാ ദ്വേ"**തി. **കങ്ഖതീ**തി കങ്ഖം ഉപ്പാദേതി പത്ഥനം "അഹോ വത പസ്സേയ്യ"ന്തി. **വിചികിച്ഛതീ**തി തതോ തതോ താനി വിചിനന്തോ കിച്ഛതി ന സക്കോതി ദട്ഠും. **നാധിമുച്ചതീ**തി തായ വിചികിച്ഛായ സന്നിട്ഠാനം ന ഗച്ഛതി. **ന സമ്പസീദതീ**തി തതോ "പരിപുണ്ണലക്ഖണോ അയ"ന്തി ഭഗവതി പസാദം നാപജ്ജതി. കങ്ഖായ വാ സുദുബ്ബലവിമതി വുത്താ, വിചികിച്ഛായ മജ്ഝിമാ, അനധിമുച്ചനതായ ബലവതീ, അസമ്പസാദേന തേഹി തീഹി ധമ്മേഹി ചിത്തസ്സ കാലുസ്സിയഭാവോ.

കോസോഹിതേതി വത്ഥികോസേന പടിച്ഛന്നേ. **വത്ഥഗുയ്ഹേ**തി അങ്ഗജാതേ. ഭഗവതോ ഹി വരവാരണസ്സേവ കോസോഹിതം വത്ഥഗുയ്ഹം സുവണ്ണവണ്ണം പദുമഗബ്ഭസമാനം. തം സോ വത്ഥപടിച്ഛന്നത്താ അപസ്സന്തോ അന്തോമുഖഗതായ ച ജിവ്ഹായ പഹൂതഭാവം അസല്ലക്ഖേന്തോ തേസു ദ്വീസു ലക്ഖണേസു കങ്ഖീ അഹോസി വിചികിച്ഛീ. **തഥാരൂപ**ന്തി കഥം രൂപം? കിമേത്ഥ അമ്ഹേഹി വത്തബ്ബം, വുത്തമേതം നാഗസേനത്ഥേരേനേവ മിലിന്ദരഞ്ഞാ പുട്ഠേന (മിം പം ൪.൩.൩) -

> "ദുക്കരം, ഭന്തേ നാഗസേന, ഭഗവതാ കതന്തി. കിം, മഹാരാജാതി? മഹാജനേന ഹിരികരണോകാസം ബ്രഹ്മായുബ്രാഹ്മണസ്സ ച അന്തേവാസിഉത്തരസ്സ ച ബാവരിസ്സ അന്തേവാസീനം സോളസന്നം ബ്രാഹ്മണാനഞ്ച സേലസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ അന്തേവാസീനം തിസതമാണവാനഞ്ച ദസ്സേസി, ഭന്തേതി. ന, മഹാരാജ, ഭഗവാ ഗുയ്ഹം ദസ്സേതി, ഛായം ഭഗവാ ദസ്സേതി, ഇദ്ധിയാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ നിവാസനനിവത്ഥം കായബന്ധനബദ്ധം ചീവരപാരുതം ഛായാരൂപകമത്തം ദസ്സേതി, മഹാരാജാതി. ഛായാരൂപേ ദിട്ഠേ സതി ദിട്ഠോ ഏവ നനു, ഭന്തേതി. തിട്ഠതേതം, മഹാരാജ, ഹദയരൂപം ദിസ്വാ ബുജ്ഝനകസത്തോ ഭവേയ്യ, ഹദയമംസം നീഹരിത്വാ ദസ്സേയ്യ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോതി. കല്ലോസി, ഭന്തേ, നാഗസേനാ"തി (മിം പം ൪.൩.൩).

നിന്നാമേത്വാതി നീഹരിത്വാ. കണ്ണസോതാനുമസനേന ചേത്ഥ ദീഘഭാവോ, നാസികാസോതാനുമസനേന തനുഭാവോ, നലാടച്ഛാദനേന പുഥുലഭാവോ പകാസിതോതി വേദിതബ്ബോ. **ആചരിയപാചരിയാന**ന്തി ആചരിയാനഞ്ചേവ ആചരിയാചരിയാനഞ്ച. **സകേ വണ്ണേ**തി അത്തനോ ഗുണേ.

൭൪. പരിപുണ്ണകായോതി ലക്ഖണേഹി പരിപുണ്ണതായ അഹീനങ്ഗപച്ചങ്ഗതായ ച പരിപുണ്ണസരീരോ . **സുരുചീ**തി സുന്ദരസരീരപ്പഭോ. **സുജാതോ**തി ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിയാ സണ്ഠാനസമ്പത്തിയാ ച സുനിബ്ബത്തോ. **ചാരുദസ്സനോ**തി സുചിരമ്പി പസ്സന്താനം അതിത്തിജനകം അപ്പടികൂലം രമണീയം ചാരു ഏവ ദസ്സനം അസ്സാതി ചാരുദസ്സനോ. കേചി പന ഭണന്തി "ചാരുദസ്സനോതി സുന്ദരനേത്തോ"തി. **സുവണ്ണവണ്ണോ**തി സുവണ്ണസദിസവണ്ണോ. **അസീ**തി ഭവസി. ഏതം സബ്ബപദേഹി യോജേതബ്ബം. **സുസുക്കദാഠോ**തി സുട്ഠു സുക്കദാഠോ. ഭഗവതോ ഹി ദാഠാഹി ചന്ദകിരണാ വിയ അതിവിയ പണ്ഡരരംസിയോ നിച്ഛരന്തി. തേനാഹ - "സുസുക്കദാഠോസീ"തി.

൭൫. മഹാപുരിസലക്ഖണാതി പുബ്ബേ വുത്തബ്യഞ്ജനാനേവ വചനന്തരേന നിഗമേന്തോ ആഹ.

൭൬. ഇദാനി തേസു ലക്ഖണേസു അത്തനോ അഭിരുചിതേഹി ലക്ഖണേഹി ഭഗവന്തം ഥുനന്തോ ആഹ - **"പസന്നനേത്തോ"**തിആദി. ഭഗവാ ഹി പഞ്ചവണ്ണപസാദസമ്പത്തിയാ **പസന്നനേത്തോ,** പരിപുണ്ണചന്ദമണ്ഡലസദിസമുഖത്താ **സുമുഖോ,** ആരോഹപരിണാഹസമ്പത്തിയാ **ബ്രഹാ,** ബ്രഹ്മുജുഗത്തതായ **ഉജു,** ജുതിമന്തതായ പതാപവാ. യമ്പി ചേത്ഥ പുബ്ബേ വുത്തം, തം **"മജ്ഝേ സമണസങ്ഘസ്സാ"**തി ഇമിനാ പരിയായേന ഥുനതാ പുന വുത്തം. ഈദിസോ ഹി ഏവം വിരോചതി. ഏസ നയോ ഉത്തരഗാഥായപി.

൭൭-൮. ഉത്തമവണ്ണിനോതി ഉത്തമവണ്ണസമ്പന്നസ്സ. **ജമ്ബുസണ്ഡസ്സാ**തി ജമ്ബുദീപസ്സ. പാകടേന ഇസ്സരിയം വണ്ണയന്തോ ആഹ, അപിച ചക്കവത്തി ചതുന്നമ്പി ദീപാനം ഇസ്സരോ ഹോതി.

൭൯. ഖത്തിയാതി ജാതിഖത്തിയാ. **ഭോജാ**തി ഭോഗിയാ. **രാജാനോ**തി യേ കേചി രജ്ജം കാരേന്താ. **അനുയന്താ**തി അനുഗാമിനോ സേവകാ. **രാജാഭിരാജാ**തി രാജൂനം പൂജനിയോ രാജാ

ഹുത്വാ, ചക്കവത്തീതി അധിപ്പായോ. **മനുജിന്ദോ**തി മനുസ്സാധിപതി പരമിസ്സരോ ഹുത്വാ.

൫൫൦. ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ "യേ തേ ഭവന്തി അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തേ സകേ വണ്ണേ ഭഞ്ഞമാനേ അത്താനം പാതുകരോന്തീ"തി ഇമം സേലസ്സ മനോരഥം പൂരേന്തോ ആഹ **"രാജാഹമസ്മീ"**തി. തത്രായമധിപ്പായോ - യം ഖോ മം ത്വം സേല യാചസി "രാജാ അരഹസി ഭവിതും ചക്കവത്തീ"തി, ഏത്ഥ അപ്പോസ്സുക്കോ ഹോതി, **രാജാഹമസ്മി,** സതി ച രാജത്തേ യഥാ അഞ്ഞോ രാജാ സമാനോപി യോജനസതം വാ അനുസാസതി, ദ്വേ തീണി വാ ചത്താരി വാ പഞ്ച വാ യോജനസതാനി യോജനസഹസ്സം വാ ചക്കവത്തി ഹുത്വാപി ചതുദീപപരിയന്തമത്തം വാ, നാഹമേവം പരിച്ഛിന്നവിസയോ. അഹഞ്ഹി **ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ ഭവഗ്ഗതോ** അവീചിപരിയന്തം കത്വാ തിരിയം അപ്പമേയ്യാ ലോകധാതുയോ അനുസാസാമി. യാവതാ ഹി അപദദ്വിപദാദിഭേദാ സത്താ, അഹം തേസം അഗ്ഗോ. ന ഹി മേ കോചി സീലേന വാ...പേ... വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന വാ പടിഭാഗോ അത്ഥി. സ്വാഹം ഏവം ധമ്മരാജാ അനുത്തരോ അനുത്തരേനേവ ചതുസതിപട്ഠാനാദിഭേദബോധിപക്ഖിയസങ്ഖാതേന **ധമ്മേന ചക്കം വത്തേമി** "ഇദം പജഹഥ, ഇദം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരഥാ"തിആദിനാ ആണാചക്കം, "ഇദം ഖോ പന, ഭിക്ഖവേ, ദുക്ഖം അരിയസച്ച"ന്തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; മഹാവ॰ ൧൪) പരിയത്തിധമ്മേന ധമ്മചക്കമേവ വാ. **ചക്കം അപ്പടിവത്തിയ**ന്തി യം ചക്കം അപ്പടിവത്തിയം ഹോതി സമണേന വാ...പേ... കേനചി ലോകസ്മിന്തി.

൫൫൧-൨. ഏവം അത്താനം ആവികരോന്തം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ പീതിസോമനസ്സജാതോ സേലോ ദള്ഹികരണത്ഥം **"സമ്ബുദ്ധോ പടിജാനാസീ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **കോ നു സേനാപതീ**തി ധമ്മരഞ്ഞോ ഭോതോ, ധമ്മേന പവത്തിതസ്സ ധമ്മചക്കസ്സ അനുപ്പവത്തകോ സേനാപതി കോതി പുച്ഛി.

൫൫൩. തേന ച സമയേന ഭഗവതോ ദക്ഖിണപസ്സേ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ നിസിന്നോ ഹോതി സുവണ്ണപുഞ്ജോ വിയ സിരിയാ സോഭമാനോ, തം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ **"മയാ പവത്തിത"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അനുജാതോ തഥാഗത**ന്തി തഥാഗതഹേതു അനുജാതോ, തഥാഗതേന ഹേതുനാ ജാതോതി അത്ഥോ.

൫൫൪. ഏവം "കോ നു സേനാപതീ"തി പഞ്ഹം ബ്യാകരിത്വാ യം സേലോ ആഹ - "സമ്ബുദ്ധോ പടിജാനാസീ"തി, തത്ര നം നിക്കങ്ഖം കാതുകാമോ "നാഹം പടിഞ്ഞാമത്തേനേവ പടിജാനാമി, അപിചാഹം ഇമിനാ കാരണേന ബുദ്ധോ"തി ഞാപേതും **"അഭിഞ്ഞേയ്യ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അഭിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി വിജ്ജാ ച വിമുത്തി ച. മഗ്ഗസച്ചസമുദയസച്ചാനി പന ഭാവേതബ്ബപഹാതബ്ബാനി, ഹേതുവചനേന പന ഫലസിദ്ധിതോ തേസം ഫലാനി നിരോധസച്ചദുക്ഖസച്ചാനിപി വുത്താനേവ ഭവന്തി. യതോ സച്ഛികാതബ്ബം സച്ഛികതം, പരിഞ്ഞേയ്യം പരിഞ്ഞാതന്തി ഏവമ്പേത്ഥ വുത്തമേവ ഹോതി. ഏവം ചതുസച്ചഭാവനാഫലഞ്ച വിജ്ജാവിമുത്തിം ദസ്സേന്തോ "ബുജ്ഝിതബ്ബം ബുജ്ഝിത്വാ ബുദ്ധോ ജാതോസ്മീ"തി യുത്തേന ഹേതുനാ ബുദ്ധത്തം സാധേതി.

൫൫൫-൭. ഏവം നിപ്പരിയായേന അത്താനം പാതുകത്വാ അത്തനി കങ്ഖാവിതരണത്ഥം ബ്രാഹ്മണം അഭിത്ഥരയമാനോ **"വിനയസ്സൂ"**തി ഗാഥാത്തയമാഹ. തത്ഥ **സല്ലകത്തോ**തി രാഗസല്ലാദിസത്തസല്ലകത്തനോ. **ബ്രഹ്മഭൂതോ**തി സേട്ഠഭൂതോ. **അതിതുലോ**തി തുലം അതീതോ ഉപമം അതീതോ, നിരൂപമോതി അത്ഥോ. **മാരസേനപ്പമദ്ദനോ**തി "കാമാ തേ പഠമാ സേനാ"തിആദികായ "പരേ ച അവജാനാതീ"തി (സു॰ നി॰ ൪൩൮; മഹാനി॰ ൨൮; ചൂളനി॰ നന്ദമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൪൭) ഏവം വുത്തായ മാരപരിസസങ്ഖാതായ മാരസേനായ പമദ്ദനോ. **സബ്ബാമിത്തേ**തി ഖന്ധകിലേസാഭിസങ്ഖാരമച്ചുദേവപുത്തമാരാദികേ സബ്ബപച്ചത്ഥികേ. **വസീകത്വാ**തി അത്തനോ വസേ വത്തേത്വാ. **അകുതോഭയോ**തി കുതോചി അഭയോ.

൫൫൮-൬൦. ഏവം വുത്തേ സേലോ ബ്രാഹ്മണോ താവദേവ ഭഗവതി സഞ്ജാതപ്പസാദോ പബ്ബജ്ജാപേക്ഖോ ഹുത്വാ **"ഇമം ഭവന്തോ"**തി ഗാഥാത്തയമാഹ യഥാ തം പരിപാകഗതായ ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിയാ സമ്മാ ചോദിയമാനോ. തത്ഥ **കണ്ഹാഭിജാതികോ**തി ചണ്ഡാലാദിനീചകുലേ ജാതോ.

൫൬൧. തതോ തേപി മാണവകാ തഥേവ പബ്ബജ്ജാപേക്ഖാ ഹുത്വാ **"ഏതഞ്ചേ രുച്ചതി ഭോതോ"**തി ഗാഥമാഹംസു യഥാ തം തേന സദ്ധിം കതാധികാരാ കുലപുത്താ.

൬൭൮. അഥ സേലോ തേസു മാണവകേസു തുട്ഠചിത്തോ തേ ദസ്സേന്തോ പബ്ബജ്ജം യാചമാനോ **“ബ്രാഹ്മണാ”**തി ഗാഥമാഹ.

൬൭൯. തതോ ഭഗവാ യസ്മാ സേലോ അതീതേ പദുമുത്തരസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ തേസംയേവ തിണ്ണം പുരിസസതാനം ഗണസേട്ഠോ ഹുത്വാ തേഹി സദ്ധിം പരിവേണം കാരാപേത്വാ ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി ച കത്വാ കമേന ദേവമനുസ്സസമ്പത്തിം അനുഭവമാനോ പച്ഛിമേ ഭവേ തേസംയേവ ആചരിയോ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തോ, തഞ്ച നേസം കമ്മം വിമുത്തിപരിപാകായ പരിപക്കം ഏഹിഭിക്ഖുഭാവസ്സ ച ഉപനിസ്സയഭൂതം, തസ്മാ തേ സബ്ബേവ ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബാജേന്തോ **“സ്വാക്ഖാത”**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സന്ദിട്ഠിക**ന്തി പച്ചക്ഖം. **അകാലിക**ന്തി മഗ്ഗാനന്തരഫലുപ്പത്തിതോ ന കാലന്തരേ പത്തബ്ബഫലം. **യത്ഥാ**തി യന്നിമിത്താ. മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയനിമിത്താ ഹി പബ്ബജ്ജാ അപ്പമത്തസ്സ സതിവിപ്പവാസവിരഹിതസ്സ തീസു സിക്ഖാസു സിക്ഖതോ അമോഘാ ഹോതി. തേനാഹ - “സ്വാക്ഖാതം…പേ॰… സിക്ഖതോ”തി.

ഏവഞ്ച വത്വാ “ഏഥ ഭിക്ഖവോ”തി ഭഗവാ അവോച. തേ സബ്ബേ പത്തചീവരധരാ ഹുത്വാ ആകാസേനാഗമ്മ ഭഗവന്തം അഭിവാദേസും. ഏവമിമം തേസം ഏഹിഭിക്ഖുഭാവം സന്ധായ സങ്ഗീതികാരാ **“അലത്ഥ ഖോ സേലോ…പേ॰… ഉപസമ്പദ”**ന്തി ആഹംസു.

ഭുത്താവിന്തി ഭുത്തവന്തം. **ഓനീതപത്തപാണി**ന്തി പത്തതോ ഓനീതപാണിം, അപനീതഹത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ “ഉപഗന്ത്വാ”തി പാഠസേസോ ദട്ഠബ്ബോ. ഇതരഥാ ഹി ഭഗവന്തം ഏകമന്തം നിസീദീതി ന യുജ്ജതി.

൬൮൦. **അഗ്ഗിഹുത്തമുഖാ**തി ഭഗവാ കേണിയസ്സ ചിത്താനുകൂലവസേന അനുമോദന്തോ ഏവമാഹ. തത്ഥ അഗ്ഗിപരിചരിയം വിനാ ബ്രാഹ്മണാനം യഞ്ഞാഭാവതോ “അഗ്ഗിഹുത്തമുഖാ യഞ്ഞാ”തി വുത്തം. അഗ്ഗിഹുത്തസേട്ഠാ അഗ്ഗിഹുത്തപധാനാതി അത്ഥോ. വേദേ സജ്ഝായന്തേഹി പഠമം സജ്ഝായിതബ്ബതോ സാവിത്തീ “ഛന്ദസോ മുഖ”ന്തി വുത്താ. മനുസ്സാനം സേട്ഠതോ രാജാ “മുഖ”ന്തി വുത്തോ. നദീനം ആധാരതോ പടിസരണതോ ച സാഗരോ “മുഖ”ന്തി വുത്തോ. ചന്ദയോഗവസേന “അജ്ജ കത്തികാ അജ്ജ രോഹിനീ”തി സഞ്ജാനനതോ ആലോകകരണതോ സോമ്മഭാവതോ ച “നക്ഖത്താനം മുഖം ചന്ദോ”തി വുത്തോ. തപന്താനം അഗ്ഗത്താ ആദിച്ചോ “തപതം മുഖ”ന്തി വുത്തോ. ദക്ഖിണേയ്യാനം പന അഗ്ഗത്താ വിസേസേന തസ്മിം സമയേ ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘം സന്ധായ “പുഞ്ഞം ആകങ്ഖമാനാനം, സങ്ഘോ വേ യജതം മുഖ”ന്തി വുത്തോ. തേന സങ്ഘോ പുഞ്ഞസ്സ ആയമുഖന്തി ദസ്സേതി.

൬൮൨. **യം തം സരണ**ന്തി അഞ്ഞബ്യാകരണഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി ചക്ഖുമാ ഭഗവാ, യസ്മാ മയം ഇതോ അട്ഠമേ ദിവസേ തം സരണം അഗമമ്ഹ, തസ്മാ സത്തരത്തേന തവ സാസനേ അനുത്തരേന ദമഥേന ദന്തമ്ഹ. അഹോ തേ സരണസ്സ ആനുഭാവോതി.

൬൮൩-൪. തതോ പരം ഭഗവന്തം ദ്വീഹി ഗാഥാഹി ഥുനിത്വാ തതിയായ വന്ദനം യാചതി -

൬൮൫. “ഭിക്ഖവോ തിസതാ ഇമേ, തിട്ഠന്തി പഞ്ജലീകതാ;
പാദേ വീര പസാരേഹി, നാഗാ വന്ദന്തു സത്ഥുനോ”തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സേലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. സല്ലസുത്തവണ്ണനാ

൫൭൪. **അനിമിത്ത**ന്തി സല്ലസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതോ കിര ഉപട്ഠാകോ ഏകോ ഉപാസകോ, തസ്സ പുത്തോ കാലമകാസി. സോ പുത്തസോകാഭിഭൂതോ സത്താഹം നിരാഹാരോ അഹോസി. തം അനുകമ്പന്തോ ഭഗവാ തസ്സ ഘരം ഗന്ത്വാ സോകവിനോദനത്ഥം ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **അനിമത്ത**ന്തി കിരിയാകാരനിമിത്തവിരഹിതം. യഥാ ഹി "യദാഹം അക്ഖിം വാ നിവണിസ്സാമി, ഭമുകം വാ ഉക്ഖിപിസ്സാമി, തേന നിമിത്തേന തം ഭണ്ഡം അവഹരാ"തിആദീസു കിരിയാകാരനിമിത്തമത്ഥി, ന ഏവം ജീവിതേ. ന ഹി സക്കാ ലദ്ധും "യാവാഹം ഇദം വാ ഇദം വാ കരോമി, താവ ത്വം ജീവ, മാ മീയാ"തി. **അനഞ്ഞാത**ന്തി അതോ ഏവ ന സക്കാ ഏകംസേന അഞ്ഞാതും "ഏത്തകം വാ ഏത്തകം വാ കാലം ഇമിനാ ജീവിതബ്ബ"ന്തി ഗതിയാ ആയുപരിയന്തവസേന വാ. യഥാ ഹി ചാതുമഹാരാജികാദീനം പരിമിതം ആയു, ന തഥാ മച്ചാനം, ഏവമ്പി ഏകംസേന അനഞ്ഞാതം.

കസിരന്തി അനേകപച്ചയപടിബദ്ധവുത്തിഭാവതോ കിച്ഛം ന സുഖയാപനീയം. തഥാ ഹി തം അസ്സാസപടിബദ്ധഞ്ച, പസ്സാസപടിബദ്ധഞ്ച, മഹാഭൂതപടിബദ്ധഞ്ച, കബളീകാരാഹാരപടിബദ്ധഞ്ച, ഉസ്മാപടിബദ്ധഞ്ച, വിഞ്ഞാണപടിബദ്ധഞ്ച. അനസ്സസന്തോപി ഹി ന ജീവതി അപസ്സസന്തോപി. ചതൂസു ച ധാതൂസു കട്ഠമുഖാദിആസീവിസദട്ഠോ വിയ കായോ പഥവീധാതുപ്പകോപേന താവ ഥദ്ധോ ഹോതി കലിങ്ഗരസദിസോ. യഥാഹ -

> "പത്ഥദ്ധോ ഭവതീ കായോ, ദട്ഠോ കട്ഠമുഖേന വാ;
> പഥവീധാതുപ്പകോപേന, ഹോതി കട്ഠമുഖേവ സോ"തി. (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ രൂപ്ര);

ആപോധാതുപ്പകോപേന പൂതിഭാവം ആപജ്ജിത്വാ പഗ്ഘരിതപുബ്ബമംസലോഹിതോ അട്ഠിചമ്മാവസേസോ ഹോതി. യഥാഹ -

> "പൂതികോ ഭവതീ കായോ, ദട്ഠോ പൂതിമുഖേന വാ;
> ആപോധാതുപ്പകോപേന, ഹോതി പൂതിമുഖേവ സോ"തി. (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ രൂപ്ര);

തേജോധാതുപ്പകോപേന അങ്ഗാരകാസുയം പക്ഖിത്തോ വിയ സമന്താ പരിഡയ്ഹതി. യഥാഹ -

> "സന്തത്തോ ഭവതീ കായോ, ദട്ഠോ അഗ്ഗിമുഖേന വാ;
> തേജോധാതുപ്പകോപേന, ഹോതി അഗ്ഗിമുഖേവ സോ"തി. (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ രൂപ്ര);

വായോധാതുപ്പകോപേന സഞ്ഛിജ്ജമാനസന്ധിബന്ധനോ പാസാണേഹി കോട്ടേത്വാ സഞ്ചുണ്ണിയമാനട്ഠികോ വിയ ച ഹോതി. യഥാഹ -

> "സഞ്ഛിന്നോ ഭവതീ കായോ, ദട്ഠോ സത്ഥമുഖേന വാ;
> വായോധാതുപ്പകോപേന, ഹോതി സത്ഥമുഖേവ സോ"തി. (ധം॰ സം॰ അട്ഠ॰ രൂപ്ര);

ധാതുപ്പകോപബ്യാപന്നകായോപി ച ന ജീവതി. യദാ പന താ ധാതുയോ അഞ്ഞമഞ്ഞം പതിട്ഠാനാദികിച്ചം സാധേന്താപി സമം വഹന്തി, തദാ ജീവിതം പവത്തതി. ഏവം മഹാഭൂതപടിബദ്ധഞ്ച ജീവിതം. ദുബ്ഭിക്ഖാദീസു പന ആഹാരുപച്ഛേദേന സത്താനം ജീവിതക്ഖയോ പാകടോ ഏവ. ഏവം കബളീകാരാഹാരപടിബദ്ധഞ്ച ജീവിതം. തഥാ അസിതപീതാദിപരിപാകേ കമ്മജതേജേ ഖീണേ സത്താ ജീവിതക്ഖയം പാപുണന്താപി പാകടാ ഏവ. ഏവം ഉസ്മാപടിബദ്ധഞ്ച ജീവിതം. വിഞ്ഞാണേ പന നിരുദ്ധേ നിരുദ്ധതോ പഭുതി സത്താനം ന ഹോതി ജീവിതന്തി ഏവമ്പി ലോകേ പാകടമേവ. ഏവം വിഞ്ഞാണപടിബദ്ധഞ്ച ജീവിതം. ഏവം അനേകപച്ചയപടിബദ്ധവുത്തിഭാവതോ കസിരം വേദിതബ്ബം.

പരിത്തഞ്ചാതി അപ്പകം, ദേവാനം ജീവിതം ഉപനിധായ തിണഗ്ഗേ ഉസ്സാവബിന്ദുസദിസം, ചിത്തക്ഖണതോ ഉദ്ധം അഭാവേന വാ പരിത്തം. അതിദീഘായുകോപി ഹി സത്തോ അതീതേന ചിത്തേന ജീവിത്ഥ ന ജീവതി ന ജീവിസ്സതി, അനാഗതേന ജീവിസ്സതി ന ജീവതി ന ജീവിത്ഥ, പച്ചുപ്പന്നേന ജീവതി ന ജീവിത്ഥ ന ജീവിസ്സതി. വുത്തഞ്ചേതം -

> "ജീവിതം അത്തഭാവോ ച, സുഖദുക്ഖാ ച കേവലാ;
> ഏകചിത്തസമായുത്താ, ലഹുസോ വത്തതേ ഖണോ.
>
> "ചുല്ലാസീതിസഹസ്സാനി , കപ്പാ തിട്ഠന്തി യേ മരൂ;
> നത്വേവ തേപി ജീവന്തി, ദ്വീഹി ചിത്തേഹി സംയുതാ"തി. (മഹാനി॰ ൧൦);

തഞ്ച ദുക്ഖേന സംയുതന്തി തഞ്ച ജീവിതം ഏവം അനിമിത്തമനഞ്ഞാതം കസിരം പരിത്തഞ്ച സമാനമ്പി സീതുണ്ഹഡംസമകസാദിസമ്ഫസ്സഖുപ്പിപാസാസങ്ഖാരദുക്ഖവിപരിണാമദുക്ഖദുക്ഖദുക്ഖേഹി സംയുതം. കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്മാ ഈദിസം മച്ചാനം ജീവിതം, തസ്മാ ത്വം യാവ തം പരിക്ഖയം ന ഗച്ഛതി, താവ ധമ്മചരിയമേവ ബ്രൂഹയ, മാ പുത്തമനുസോചാതി.

൫൭൪. അഥാപി മഞ്ഞേയ്യാസി "സബ്ബൂപകരണേഹി പുത്തം അനുരക്ഖന്തസ്സാപി മേ സോ മതോ, തേന സോചാമീ"തി, ഏവമ്പി മാ സോചി. **ന ഹി സോ ഉപക്കമോ അത്ഥി, യേന ജാതാ ന മിയ്യരേ,** ന ഹി സക്കാ കേനചി ഉപക്കമേന ജാതാ സത്താ മാ മരന്തൂതി രക്ഖിതുന്തി വുത്തം ഹോതി. തതോ യസ്മാ സോ "ജരം പത്വാ നാമ, ഭന്തേ, മരണം അനുരൂപം, അതിദഹരോ മേ പുത്തോ മതോ"തി ചിന്തേസി, തസ്മാ ആഹ **"ജരമ്പി പത്വാ മരണം, ഏവംധമ്മാ ഹി പാണിനോ"**തി, ജരം പത്വാപി അപ്പത്വാപി മരണം, നത്ഥി ഏത്ഥ നിയമോതി വുത്തം ഹോതി.

൫൭൫. ഇദാനി തമത്ഥം നിദസ്സനേന സാധേന്തോ **"ഫലാനമിവ പക്കാന"**ന്തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യഥാ ഫലാനം പക്കാനം യസ്മാ സൂരിയുഗ്ഗമനതോ പഭുതി സൂരിയാതപേന സന്തപ്പമാനേ രുക്ഖേ പഥവിരസോ ച ആപോരസോ ച പത്തതോ സാഖം സാഖതോ ഖന്ധം ഖന്ധതോ മൂലന്തി ഏവം അനുക്കമേന മൂലതോ പഥവിമേവ പവിസതി, ഓഗമനതോ പഭുതി പന പഥവിതോ മൂലം മൂലതോ ഖന്ധന്തി ഏവം അനുക്കമേന സാഖാപത്തപല്ലവാദീനി പുന ആരോഹതി, ഏവം ആരോഹന്തോ ച പരിപാകഗതേ ഫലേ വണ്ടമൂലം ന പവിസതി. അഥ സൂരിയാതപേന തപ്പമാനേ വണ്ടമൂലേ പരിളാഹോ ഉപ്പജ്ജതി. തേന താനി ഫലാനി പാതോ പാതോ നിച്ചകാലം പതന്തി, നേസം പാതോ പതനതോ ഭയം ഹോതി, പതനാ ഭയം ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏവം ജാതാനം മച്ചാനം നിച്ചം മരണതോ ഭയം . പക്കഫലസദിസാ ഹി സത്താതി.

൫൭൬-൭. കിഞ്ച ഭിയ്യോ **"യഥാപി കുമ്ഭകാരസ്സ...പേ॰... ജീവിത"**ന്തി. തസ്മാ **"ദഹരാ ച...പേ॰... പരായണാ"**തി ഏവം ഗണ്ഹ, ഏവഞ്ച ഗഹേത്വാ **"തേസം മച്ചു...പേ॰... ഞാതീ വാ പന ഞാതകേ"**തി ഏവമ്പി ഗണ്ഹ. യസ്മാ ച ന പിതാ തായതേ പുത്തം, ഞാതീ വാ പന ഞാതകേ, തസ്മാ **പേക്ഖതംയേവ...പേ॰... നീയതി**.

തത്ഥ അയം യോജനാ - പസ്സമാനാനംയേവ ഞാതീനം "അമ്മ, താതാ"തിആദിനാ നയേന പുഥു അനേകപ്പകാരകം ലാലപതംയേവ മച്ചാനം ഏകമേകോ മച്ചോ യഥാ ഗോ വജ്ഝോ ഏവം നീയതി, ഏവം പസ്സ, ഉപാസക, യാവ അതാണോ ലോകോതി.

൫൭൮. തത്ഥ യേ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധാദയോ ധിതിസമ്പന്നാ, തേ **"ഏവമബ്ഭാഹതോ ലോകോ മച്ചുനാ ച ജരായ ച,** സോ ന സക്കാ കേനചി പരിത്താണം കാതു"ന്തി യസ്മാ ജാനന്തി, **തസ്മാ ധീരാ ന സോചന്തി വിദിത്വാ ലോകപരിയായം**. ഇമം ലോകസഭാവം ഞത്വാ ന സോചന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

൫൭൯. ത്വം പന **യസ്സ മഗ്ഗം...പേ॰... പരിദേവസി**. കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്സ മാതുകുച്ഛിം ആഗതസ്സ ആഗതമഗ്ഗം വാ ഇതോ ചവിത്വാ അഞ്ഞത്ഥ ഗതസ്സ ഗതമഗ്ഗം വാ ന ജാനാസി, തസ്സ ഇമേ ഉഭോ അന്തേ അസമ്പസ്സം നിരത്ഥം പരിദേവസി. ധീരാ പന തേ പസ്സന്താ വിദിത്വാ ലോകപരിയായം ന സോചന്തീതി.

൫൮൦. ഇദാനി "നിരത്ഥം പരിദേവസീ"തി ഏത്ഥ വുത്തപരിദേവനായ നിരത്ഥകഭാവം സാധേന്തോ **"പരിദേവയമാനോ ചേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉദബ്ബഹേ**തി ഉബ്ബഹേയ്യ ധാരേയ്യ, അത്തനി സഞ്ജനേയ്യാതി അത്ഥോ. **സമ്മൂള്ഹോ ഹിംസമത്താന**ന്തി സമ്മൂള്ഹോ ഹുത്വാ അത്താനം ബാധേന്തോ. **കയിരാ ചേ നം വിചക്ഖണോ**തി യദി താദിസോ കഞ്ചി അത്ഥം ഉദബ്ബഹേ, വിചക്ഖണോപി നം പരിദേവം കരേയ്യ.

൫൮൧. **ന ഹി രുണ്ണേനാ**തി ഏത്ഥായം യോജനാ - ന പന കോചി **രുണ്ണേന** വാ **സോകേന** വാ **ചേതസോ സന്തിം പപ്പോതി,** അപിച ഖോ പന രോദതോ സോചതോ ച **ഭിയ്യോ അസ്സ ഉപ്പജ്ജതേ ദുക്ഖം, സരീരഞ്ച** ദുബ്ബണ്ണിയാദീഹി **ഉപഹഞ്ഞതീ**തി.

൫൮൨. **ന തേന പേതാ**തി തേന പരിദേവനേന കാലകതാ ന പാലേന്തി ന യാപേന്തി, ന തം തേസം ഉപകാരായ ഹോതി. തസ്മാ നിരത്ഥാ പരിദേവനാതി.

൫൯൨. ന കേവലഞ്ച നിരത്ഥാ, അനത്ഥമ്പി ആവഹതി. കസ്മാ? യസ്മാ **സോകമപ്പജഹം … പേ… വസമന്വഗൂ**. തത്ഥ **അനുത്ഥുനന്തോ**തി അനുസോചന്തോ. **വസമന്വഗൂ**തി വസം ഗതോ.

൫൯൩. ഏവമ്പി നിരത്ഥകത്തം അനത്ഥാവഹത്തഞ്ച സോകസ്സ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സോകവിനയത്ഥം ഓവദന്തോ **"അഞ്ഞേപി പസ്സാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഗമിനേ**തി ഗമികേ, പരലോകഗമനസജ്ജേ ഠിതേതി വുത്തം ഹോതി. **ഫന്ദന്തേവിധ പാണിനോ**തി മരണഭയേന ഫന്ദമാനേയേവ ഇധ സത്തേ.

൫൯൪. **യേന യേനാ**തി യേനാകാരേന മഞ്ഞന്തി "ദീഘായുകോ ഭവിസ്സതി, അരോഗോ ഭവിസ്സതീ"തി. തതോ തം അഞ്ഞഥായേവ ഹോതി, സോ ഏവം മഞ്ഞിതോ മരതിപി, രോഗീപി ഹോതി. ഏതാദിസോ അയം വിനാഭാവോ മഞ്ഞിതപ്പച്ചനീകേന ഹോതി, പസ്സ, ഉപാസക, ലോകസഭാവന്തി ഏവമേത്ഥ അധിപ്പായയോജനാ വേദിതബ്ബാ.

൫൯൫. **അരഹതോ സുത്വാ**തി ഇമം ഏവരൂപം അരഹതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ. **നേസോ ലബ്ഭാ മയാ ഇതീ**തി സോ പേതോ "ഇദാനി മയാ പുന ജീവതൂ"തി ന ലബ്ഭാ ഇതി പരിജാനന്തോ, വിനേയ്യ പരിദേവിതന്തി വുത്തം ഹോതി.

൫൯൭. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **"യഥാ സരണമാദിത്തം…പേ… ധംസയേ"**തി. തത്ഥ **ധീരോ** ധിതിസമ്പദായ, **സപഞ്ഞോ** സാഭാവികപഞ്ഞായ, **പണ്ഡിതോ** ബാഹുസച്ചപഞ്ഞായ, **കുസലോ** ചിന്തകജാതികതായ വേദിതബ്ബോ. ചിന്താമയസുതമയഭാവനാമയപഞ്ഞാഹി വാ യോജേതബ്ബം.

൫൯൮-൯. ന കേവലഞ്ച സോകമേവ, **പരിദേവം…പേ… സല്ലമത്തനോ. തത്ഥ പജപ്പന്തി തണ്ഹം. ദോമനസ്സ**ന്തി ചേതസികദുക്ഖം. **അബ്ബഹേ**തി ഉദ്ധരേ. **സല്ല**ന്തി ഏതമേവ തിപ്പകാരം ദുന്നീഹരണട്ഠേന അന്തോവിജ്ഝനട്ഠേന ച സല്ലം. പുബ്ബേ വുത്തം സത്തവിധം രാഗാദിസല്ലം വാ. ഏതസ്മിഞ്ഹി അബ്ബൂള്ഹേ സല്ലേ അബ്ബൂള്ഹസല്ലോ…പേ… നിബ്ബുതോതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. തത്ഥ **അസിതോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അനിസ്സിതോ. **പപ്പുയ്യാ**തി പാപുണിത്വാ. സേസം ഇധ ഇതോ പുബ്ബേ വുത്തത്താ ഉത്താനത്ഥമേവ, തസ്മാ ന വണ്ണിതം.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സല്ലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. വാസേട്ഠസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി വാസേട്ഠസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അയമേവ യാസ്സ നിദാനേ വുത്താ അത്ഥവണ്ണനം പനസ്സ വുത്തനയാനി ഉത്താനത്ഥാനി ച പദാനി പരിഹരന്താ കരിസ്സാമ. **ഇച്ഛാനങ്ഗലേ**തി ഗാമസ്സ നാമം. ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാനം **ചങ്കീ താരുക്ഖോ തോദേയ്യോ**തി വോഹാരനാമമേതം. **പോക്ഖരസാതി ജാണുസ്സോണീ**തി നേമിത്തികം. തേസു കിര ഏകോ ഹിമവന്തപസ്സേ പോക്ഖരണിയാ പദുമേ നിബ്ബത്തോ, അഞ്ഞതരോ താപസോ തം പദുമം ഗഹേത്വാ തത്ഥ സയിതം ദാരകം ദിസ്വാ സംവഡ്ഢേത്വാ രഞ്ഞോ ദസ്സേസി. പോക്ഖരേ സയിതത്താ "പോക്ഖരസാതീ"തി ചസ്സ നാമമകാസി. ഏകസ്സ ഠാനന്തരേ നേമിത്തികം. തേന കിര ജാണുസ്സോണിനാമകം പുരോഹിതട്ഠാനം ലദ്ധം, സോ തേനേവ പഞ്ഞായി.

തേ സബ്ബേപി അഞ്ഞേ ച അഭിഞ്ഞാതാ അഭിഞ്ഞാതാ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലാ കസ്മാ ഇച്ഛാനങ്ഗലേ പടിവസന്തീതി? വേദസജ്ഝായനപരിവീമംസനത്ഥം. തേന കിര സമയേന കോസലജനപദേ വേദകാ ബ്രാഹ്മണാ വേദാനം സജ്ഝായകരണത്ഥഞ്ച അത്ഥൂപപരിക്ഖണത്ഥഞ്ച തസ്മിംയേവ ഗാമേ സന്നിപതന്തി. തേന തേപി അന്തരന്തരാ അത്തനോ ഭോഗഗാമതോ ആഗമ്മ തത്ഥ പടിവസന്തി.

വാസേട്ഠഭാരദ്വാജാനന്തി വാസേട്ഠസ്സ ച ഭാരദ്വാജസ്സ ച. **അയമന്തരാകഥാ**തി യം അത്തനോ സഹായകഭാവാനുരൂപം കഥം കഥേന്താ അനുവിചരിംസു, തസ്സാ കഥായ അന്തരാ വേമജ്ഝേയേവ അയം അഞ്ഞാ കഥാ ഉദപാദീതി വുത്തം ഹോതി. **സംസുദ്ധഗഹണികോ**തി സംസുദ്ധകുച്ഛികോ, സംസുദ്ധായ ബ്രാഹ്മണിയാ ഏവ കുച്ഛിസ്മിം നിബ്ബത്തോതി അധിപ്പായോ. "സമവേപാകിനിയാ ഗഹണിയാ"തിആദീസു ഹി ഉദരഗ്ഗി "ഗഹണീ"തി വുച്ചതി. ഇധ പന

മാതുകുച്ഛി. **യാവ സത്തമാ**തി മാതു മാതാ, പിതു പിതാതി ഏവം പടിലോമേന യാവ സത്ത ജാതിയോ. ഏത്ഥ ച പിതാമഹോ ച പിതാമഹീ ച പിതാമഹാ, തഥാ മാതാമഹോ ച മാതാമഹീ ച മാതാമഹാ, പിതാമഹാ ച മാതാമഹാ ച പിതാമഹായേവ. പിതാമഹാനം യുഗം **പിതാമഹയുഗം. യുഗ**ന്തി ആയുപ്പമാണം. അഭിലാപമത്തമേവ ചേതം, അത്ഥതോ പന പിതാമഹായേവ പിതാമഹയുഗം. **അക്ഖിത്തോ**തി ജാതിം ആരബ്ഭ "കിം സോ"തി കേനചി അനവഞ്ഞാതോ . **അനുപക്കുട്ഠോ**തി ജാതിസന്ദോസവാദേന അനുപക്കുട്ഠപുബ്ബോ. **വതസമ്പന്നോ**തി ആചാരസമ്പന്നോ. **സഞ്ഞാപേതു**ന്തി ഞാപേതും ബോധേതും, നിരന്തരം കാതുന്തി വുത്തം ഹോതി. **ആയാമാ**തി ഗച്ഛാമ.

൬൦൦. അനുഞ്ഞാതപടിഞ്ഞാതാതി "തേവിജ്ജാ തുമ്ഹേ"തി ഏവം മയം ആചരിയേഹി ച അനുഞ്ഞാതാ അത്തനാ ച പടിജാനിമ്ഹാതി അത്ഥോ. **അസ്മാ**തി ഭവാമ. **ഉഭോ**തി ദ്വേപി ജനാ. **അഹം പോക്ഖരസാതിസ്സ, താരുക്ഖസ്സായം മാണവോ**തി അഹം പോക്ഖരസാതിസ്സ ജേട്ഠന്തേവാസീ അഗ്ഗസിസ്സോ, അയം താരുക്ഖസ്സാതി അധിപ്പായേന ഭണതി ആചരിയസമ്പത്തിം അത്തനോ സമ്പത്തിഞ്ച ദീപേന്തോ.

൬൦൧. തേവിജ്ജാനന്തി തിവേദാനം. **കേവലിനോ**തി നിട്ഠങ്ഗതാ. **അസ്മസേ**തി അമ്ഹ ഭവാമ. ഇദാനി തം കേവലിഭാവം വിത്ഥാരേന്തോ ആഹ - **"പദകസ്മാ...പേ॰... സാദിസാ"**തി. തത്ഥ **ജപ്പേ**തി വേദേ. **കമ്മുനാ**തി ദസവിധേന കുസലകമ്മപഥകമ്മുനാ. അയഞ്ഹി പുബ്ബേ സത്തവിധം കായവചീകമ്മം സന്ധായ "യതോ ഖോ ഭോ സീലവാ ഹോതീ"തി ആഹ. തിവിധം മനോകമ്മം സന്ധായ "വതസമ്പന്നോ"തി ആഹ. തേന സമന്നാഗതോ ഹി ആചാരസമ്പന്നോ ഹോതി.

൬൦൨-൩. ഇദാനി തം വചനന്തരേന ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"അഹഞ്ച കമ്മുനാ ബ്രൂമീ"**തി. **ഖയാതീത**ന്തി ഊനഭാവം അതീതം, പരിപുണ്ണന്തി അത്ഥോ. **പേച്ചാ**തി ഉപഗന്ത്വാ. **നമസ്സന്തീ**തി നമോ കരോന്തി. **ചക്ഖും ലോകേ സമുപ്പന്ന**ന്തി അവിജ്ജന്ധകാരേ ലോകേ, തം അന്ധകാരം വിധമിത്വാ ലോകസ്സ ദിട്ഠധമ്മികാദിഅത്ഥസന്ദസ്സനേന ചക്ഖു ഹുത്വാ സമുപ്പന്നം.

൬൦൪. ഏവം അഭിത്ഥവിത്വാ വാസേട്ഠേന യാചിതോ ഭഗവാ ദ്വേപി ജനേ സങ്ഗണ്ഹന്തോ ആഹ - **"തേസം വോ അഹം ബ്യക്ഖിസ്സ"**ന്തിആദി. തത്ഥ **ബ്യക്ഖിസ്സ**ന്തി ബ്യാകരിസ്സാമി. **അനുപുബ്ബ**ന്തി തിട്ഠതു താവ ബ്രാഹ്മണചിന്താ, കീടപടങ്ഗതിണരുക്ഖതോ പഭുതി വോ അനുപുബ്ബം ബ്യക്ഖിസ്സന്തി ഏവമേത്ഥ അധിപ്പായോ വേദിതബ്ബോ, ഏവം വിത്ഥാരകഥായ വിനേതബ്ബാ ഹി തേ മാണവകാ. **ജാതിവിഭങ്ഗ**ന്തി ജാതിവിത്ഥാരം. **അഞ്ഞമഞ്ഞാ ഹി ജാതിയോ**തി തേസം തേസഞ്ഹി പാണാനം ജാതിയോ അഞ്ഞാ അഞ്ഞാ നാനപ്പകാരാതി അത്ഥോ.

൬൦൫. തതോ പാണാനം ജാതിവിഭങ്ഗേ കഥേതബ്ബേ **"തിണരുക്ഖേപി ജാനാഥാ"**തി അനുപാദിന്നകാനം താവ കഥേതും ആരദ്ധോ. തം കിമത്ഥമിതി ചേ? ഉപാദിന്നേസു സുഖഞാപനത്ഥം. അനുപാദിന്നേസു ഹി ജാതിഭേദേ ഗഹിതേ ഉപാദിന്നേസു സോ പാകടതരോ ഹോതി. തത്ഥ **തിണാനി** നാമ അന്തോഫേഗ്ഗൂനി ബഹിസാരാനി. തസ്മാ താലനാളികേരാദയോപി തിണസങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. **രുക്ഖാ** നാമ ബഹിഫേഗ്ഗൂ അന്തോസാരാ. തിണാനി ച രുക്ഖാ ച തിണരുക്ഖാ. തേ ഉപയോഗബഹുവചനേന ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"തിണരുക്ഖേപി ജാനാഥാ"**തി. **ന ചാപി പടിജാനരേ**തി "മയം തിണാ, മയം രുക്ഖാ"തി ഏവമ്പി ന പടിജാനന്തി. **ലിങ്ഗം ജാതിമയ**ന്തി അപടിജാനന്താനമ്പി ച തേസം ജാതിമയമേവ സണ്ഠാനം അത്തനോ മൂലഭൂതതിണാദിസദിസമേവ ഹോതി. കിം കാരണം? **അഞ്ഞമഞ്ഞാ ഹി ജാതിയോ,** യസ്മാ അഞ്ഞാ തിണജാതി, അഞ്ഞാ രുക്ഖജാതി; തിണേസുപി അഞ്ഞാ താലജാതി, അഞ്ഞാ നാളികേരജാതീതി ഏവം വിത്ഥാരേതബ്ബം.

തേന കിം ദീപേതി? യം ജാതിവസേന നാനാ ഹോതി, തം അത്തനോ പടിഞ്ഞം പരേസം വാ ഉപദേസം വിനാപി അഞ്ഞജാതിതോ വിസേസേന ഗയ്ഹതി. യദി ച ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണോ ഭവേയ്യ, സോപി അത്തനോ പടിഞ്ഞം പരേസം വാ ഉപദേസം വിനാ ഖത്തിയതോ വേസ്സസുദ്ദതോ വാ വിസേസേന ഗയ്ഹേയ്യ, ന ച ഗയ്ഹതി, തസ്മാ ന ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണോതി. പരതോ പന "യഥാ ഏതാസു ജാതീസൂ"തി ഇമായ ഗാഥായ ഏതമത്ഥം വചീഭേദേനേവ ആവികരിസ്സതി.

൬൯൮. ഏവം അനുപാദിന്നേസു ജാതിഭേദം ദസ്സേത്വാ ഉപാദിന്നേസു തം ദസ്സേന്തോ **"തതോ കീടേ"**തി ഏവമാദിമാഹ. തത്ഥ **കീടാ**തി കിമയോ. **പടങ്ഗാ**തി പടങ്ഗായേവ. **യാവ കുന്ഥകിപില്ലികേ**തി കുന്ഥകിപില്ലികം പരിയന്തം കത്വാതി അത്ഥോ.

൬൯൯. **ഖുദ്ദകേ**തി കാളകകണ്ഡകാദയോ. **മഹല്ലകേ**തി സസബിളാരാദയോ. സബ്ബേ ഹി തേ അനേകവണ്ണാ.

൬൧൦. **പാദൂദരേ**തി ഉദരപാദേ, ഉദരംയേവ യേസം പാദാതി വുത്തം ഹോതി. **ദീഘപിട്ഠികേ**തി സപ്പാനഞ്ഹി സീസതോ യാവ നങ്ഗുട്ഠാ പിട്ഠി ഏവ ഹോതി, തേന തേ "ദീഘപിട്ഠികാ"തി വുച്ചന്തി. തേപി അനേകപ്പകാരാ ആസീവിസാദിഭേദേന.

൬൧൧. **ഓദകേ**തി ഉദകമ്ഹി ജാതേ. മച്ഛാപി അനേകപ്പകാരാ രോഹിതമച്ഛാദിഭേദേന.

൬൧൨. **പക്ഖീ**തി സകുണേ. തേ ഹി പക്ഖാനം അത്ഥിതായ "പക്ഖീ"തി വുച്ചന്തി. പത്തേഹി യന്തീതി **പത്തയാനാ**. വേഹാസേ ഗച്ഛന്തീതി **വിഹങ്ഗമാ**. തേപി അനേകപ്പകാരാ കാകാദിഭേദേന.

൬൧൩. ഏവം ഥലജലാകാസഗോചരാനം പാണാനം ജാതിഭേദം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യേനാധിപ്പായേന തം ദസ്സേസി, തം ആവികരോന്തോ **"യഥാ ഏതാസൂ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ സങ്ഖേപതോ പുബ്ബേ വുത്താധിപ്പായവണ്ണനാവസേനേവ വേദിതബ്ബോ.

൬൧൪-൬. വിത്ഥാരതോ പനേത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം സയമേവ ദസ്സേന്തോ **"ന കേസേഹീ"**തിആദിമാഹ. തത്രായം യോജനാ - യം വുത്തം "നത്ഥി മനുസ്സേസു ലിങ്ഗം ജാതിമയം പുഥൂ"തി, തം ഏവം നത്ഥീതി വേദിതബ്ബം. സേയ്യഥിദം, **ന കേസേഹീ**തി. ന ഹി "ബ്രാഹ്മണാനം ഈദിസാ കേസാ ഹോന്തി, ഖത്തിയാനം ഈദിസാ"തി നിയമോ അത്ഥി യഥാ ഹത്ഥിഅസ്സമിഗാദീനന്തി ഇമിനാ നയേന സബ്ബം യോജേതബ്ബം. **ലിങ്ഗം ജാതിമയം നേവ, യഥാ അഞ്ഞാസു ജാതിസൂ**തി ഇദം പന വുത്തസ്സേവത്ഥസ്സ നിഗമനന്തി വേദിതബ്ബം. തസ്സ യോജനാ - തദേവ യസ്മാ ഇമേഹി കേസാദീഹി നത്ഥി മനുസ്സേസു ലിങ്ഗം ജാതിമയം പുഥു, തസ്മാ വേദിതബ്ബമേതം "ബ്രാഹ്മണാദിഭേദേസു മനുസ്സേസു ലിങ്ഗം ജാതിമയം നേവ യഥാ അഞ്ഞാസു ജാതീസൂ"തി.

൬൧൭. ഇദാനി ഏവം ജാതിഭേദേ അസന്തേപി ബ്രാഹ്മണോ ഖത്തിയോതി ഇദം നാനത്തം യഥാ ജാതം, തം ദസ്സേതും **"പച്ചത്ത"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ഏതം തിരച്ഛാനാനം വിയ യോനിസിദ്ധമേവ കേസാദിസണ്ഠാനനാനത്തം മനുസ്സേസു ബ്രാഹ്മണാദീനം അത്തനോ അത്തനോ സരീരേസു ന വിജ്ജതി. അവിജ്ജമാനേപി പന ഏതസ്മിം യദേതം ബ്രാഹ്മണോ ഖത്തിയോതി നാനത്തവിധാനപരിയായം വോകാരം, തം വോകാരഞ്ച മനുസ്സേസു **സമഞ്ഞായ പവുച്ചതി, വോഹാരമത്തേന** വുച്ചതീതി.

൬൧൮-൬൨൫. ഏത്താവതാ ഭഗവാ ഭാരദ്വാജസ്സ വാദം നിഗ്ഗഹേത്വാ ഇദാനി യദി ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണോ ഭവേയ്യ, ആജീവസീലാചാരവിപന്നോപി ബ്രാഹ്മണോ ഭവേയ്യ. യസ്മാ പന പോരാണാ ബ്രാഹ്മണാ തസ്സ ബ്രാഹ്മണഭാവം ന ഇച്ഛന്തി ലോകേ ച അഞ്ഞേപി പണ്ഡിതമനുസ്സാ, തസ്മാ വാസേട്ഠസ്സ വാദപഗ്ഗഹണത്ഥം തം ദസ്സേന്തോ **"യോ ഹി കോചി മനുസ്സേസൂ"**തിആദികാ അട്ഠ ഗാഥായോ ആഹ. തത്ഥ **ഗോരക്ഖ**ന്തി ഖേത്തരക്ഖം, കസികമ്മന്തി വുത്തം ഹോതി. പഥവീ ഹി "ഗോ"തി വുച്ചതി, തപ്പഭേദോ ച ഖേത്തം. **പുഥുസിപ്പേനാ**തി തന്തവായകമ്മാദിനാനാസിപ്പേന. **വോഹാര**ന്തി വണിജ്ജം. **പരപേസ്സേനാ**തി പരേസം വേയ്യാവച്ചേന. **ഇസ്സത്ഥ**ന്തി ആവുധജീവികം, ഉസുഞ്ച സത്തിഞ്ചാതി വുത്തം ഹോതി. **പോരോഹിച്ചേനാ**തി പുരോഹിതകമ്മേന.

൬൨൬. ഏവം ബ്രാഹ്മണസമയേന ച ലോകവോഹാരേന ച ആജീവസീലാചാരവിപന്നസ്സ അബ്രാഹ്മണഭാവം സാധേത്വാ ഏവം സന്തേ ന ജാതിയാ ബ്രാഹ്മണോ, ഗുണേഹി പന ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി. തസ്മാ യത്ഥ യത്ഥ കുലേ ജാതോ യോ ഗുണവാ, സോ ബ്രാഹ്മണോ, അയമേത്ഥ ഞായോതി ഏവമേതം ഞായം അത്ഥതോ ആപാദേത്വാ പുന തദേവ ഞായം വചീഭേദേന പകാസേന്തോ ആഹ **"ന ചാഹം ബ്രാഹ്മണം ബ്രൂമീ"**തി.

തസ്സത്ഥോ - അഹം പന യ്വായം ചതൂസു യോനീസു യത്ഥ കത്ഥചി ജാതോ, തത്രാപി വാ വിസേസേന യോ ബ്രാഹ്മണസമഞ്ഞിതായ മാതരി സമ്ഭൂതോ, തം **യോനിജം മത്തിസമ്ഭവം** യാ ചായം "ഉഭതോ സുജാതോ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൩൩൩; മ॰ നി॰ ൨.൪൨൪) നയേന ബ്രാഹ്മണേഹി ബ്രാഹ്മണസ്സ പരിസുദ്ധഉപ്പത്തിമഗ്ഗസങ്ഖാതാ യോനി കഥീയതി, "സംസുദ്ധഗഹണികോ"തി ഇമിനാ ച മാതുസമ്പത്തി, തതോപി ജാതസമ്ഭൂതത്താ "യോനിജോ മത്തിസമ്ഭവോ"തി ച വുച്ചതി, തമ്പി യോനിജം മത്തിസമ്ഭവം ഇമിനാ ച യോനിജമത്തിസമ്ഭവമത്തേന **ബ്രാഹ്മണം ന ബ്രൂമി** . കസ്മാ? യസ്മാ "ഭോ ഭോ"തി വചനമത്തേന അഞ്ഞേഹി സകിഞ്ചനേഹി വിസിട്ഠത്താ **ഭോവാദീ നാമ സോ ഹോതി, സചേ ഹോതി സകിഞ്ചനോ**. യോ പനായം യത്ഥ കത്ഥചി കുലേ ജാതോപി രാഗാദികിഞ്ചനാഭാവേന അകിഞ്ചനോ, സബ്ബഗഹണപടിനിസ്സഗ്ഗേന ച അനാദാനോ, **അകിഞ്ചനം അനാദാനം തമഹം ബ്രൂമി ബ്രാഹ്മണം**. കസ്മാ? യസ്മാ ബാഹിതപാപോതി.

൩൮൭. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **"സബ്ബസംയോജനം ഛേത്വാ"**തിആദികാ സത്തവീസതി ഗാഥാ. തത്ഥ **സബ്ബസംയോജന**ന്തി ദസവിധം സംയോജനം. **ന പരിതസ്സതീ**തി തണ്ഹായ ന തസ്സതി. **തമഹ**ന്തി തം അഹം രാഗാദീനം സങ്ഗാനം അതിക്കന്തത്താ **സങ്ഗാതിഗം,** ചതുന്നമ്പി യോഗാനം അഭാവേന **വിസംയുത്തം ബ്രാഹ്മണം** വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൮൮. **നദ്ധി**ന്തി നയ്ഹനഭാവേന പവത്തം കോധം. **വരത്ത**ന്തി ബന്ധനഭാവേന പവത്തം തണ്ഹം. **സന്ദാനം സഹനുക്കമ**ന്തി അനുസയാനുക്കമസഹിതം ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിസന്ദാനം, ഇദം സബ്ബമ്പി ഛിന്ദിത്വാ ഠിതം അവിജ്ജാപലിഘസ്സ ഉക്ഖിത്തത്താ **ഉക്ഖിത്തപലിഘം** ചതുന്നം സച്ചാനം ബുദ്ധത്താ **ബുദ്ധം** അഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൮൯. **അദുട്ഠോ**തി ഏവം ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി **അക്കോസഞ്ച** പാണിആദീഹി പോഥനഞ്ച അന്ദുബന്ധനാദീഹി **ബന്ധനഞ്ച** യോ അകുദ്ധമാനസോ ഹുത്വാ അധിവാസേസി, ഖന്തിബലേന സമന്നാഗതത്താ **ഖന്തീബലം,** പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിയാ അനീകഭൂതേന തേനേവ ഖന്തീബലാനീകേന സമന്നാഗതത്താ **ബലാനീകം തം** ഏവരൂപം അഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൯൦. **വതന്ത**ന്തി ധുതവതേന സമന്നാഗതം, ചതുപാരിസുദ്ധിസീലേന **സീലവന്തം,** തണ്ഹാഉസ്സദാഭാവേന **അനുസ്സദം,** ഛളിന്ദ്രിയദമനേന **ദന്തം,** കോടിയം ഠിതേന അത്തഭാവേന **അന്തിമസാരീരം** തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൯൧. **യോ ന ലിമ്പതീ**തി ഏവമേവ യോ അബ്ഭന്തരേ ദുവിധേപി കാമേ ന ലിമ്പതി, തസ്മിം കാമേ ന സണ്ഠാതി, തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൯൨. **ദുക്ഖസ്സാ**തി ഖന്ധദുക്ഖസ്സ. **പന്നഭാര**ന്തി ഓഹിതക്ഖന്ധഭാരം ചതൂഹി യോഗേഹി സബ്ബകിലേസേഹി വാ **വിസംയുത്തം** തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൯൩. **ഗമ്ഭീരപഞ്ഞ**ന്തി ഗമ്ഭീരേസു ഖന്ധാദീസു പവത്തായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതം, ധമ്മോജപഞ്ഞായ **മേധാവിം,** "അയം ദുഗ്ഗതിയാ, അയം സുഗതിയാ, അയം നിബ്ബാനസ്സ മഗ്ഗോ, അയം അമഗ്ഗോ"തി ഏവം മഗ്ഗേ അമഗ്ഗേ ച ഛേകതായ **മഗ്ഗാമഗ്ഗസ്സ കോവിദം,** അരഹത്തസങ്ഖാതം **ഉത്തമത്ഥമനുപ്പത്തം** തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൯൪. **അസംസട്ഠ**ന്തി ദസ്സനസവനസമുല്ലാപപരിഭോഗകായസംസഗ്ഗാനം അഭാവേന അസംസട്ഠം. **ഉഭയ**ന്തി ഗിഹീഹി ച അനഗാരേഹി ചാതി ഉഭയേഹിപി അസംസട്ഠം. **അനോകസാരി**ന്തി അനാലയചാരിം, **തം** ഏവരൂപം അഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൯൫. **നിധായാ**തി നിക്ഖിപിത്വാ ഓരോപേത്വാ. **തസേസു ഥാവരേസു ചാ**തി തണ്ഹാതാസേന തസേസു തണ്ഹാഭാവേന ഥിരതായ ഥാവരേസു. **യോ ന ഹന്തീ**തി യോ ഏവം സബ്ബസത്തേസു വിഗതപടിഘതായ നിക്ഖിത്തദണ്ഡോ നേവ കഞ്ചി സയം ഹനതി, ന അഞ്ഞേന ഘാതേതി, തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൯൬. **അവിരുദ്ധ**ന്തി ആഘാതവസേന വിരുദ്ധേസുപി ലോകിയമഹാജനേസു ആഘാതാഭാവേന അവിരുദ്ധം, ഹത്ഥഗതേ ദണ്ഡേ വാ സത്ഥേ വാ അവിജ്ജമാനേപി പരേസം പഹാരദാനതോ അവിരതത്താ **അത്തദണ്ഡേസു** ജനേസു **നിബ്ബുതം** നിക്ഖിത്തദണ്ഡം, പഞ്ചന്നം

ഖന്ധാനം "അഹം മമ"ന്തി ഗഹിതത്താ **സാദാനേസു,** തസ്സ ഗഹണസ്സ അഭാവേന **അനാദാനം തം** ഏവരൂപം അഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൩൭. ആരഗ്ഗാതി യസ്സേതേ രാഗാദയോ അയഞ്ച പരഗുണമക്ഖണലക്ഖണോ മക്ഖോ ആരഗ്ഗാ സാസപോ വിയ പപതിതോ, യഥാ സാസപോ ആരഗ്ഗേ ന സന്തിട്ഠതി, ഏവം ചിത്തേ ന തിട്ഠതി, തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൩൮. അകക്കസന്തി അഫരുസം. **വിഞ്ഞാപനി**ന്തി അത്ഥവിഞ്ഞാപനിം. **സച്ച**ന്തി ഭൂതം. **നാഭിസജേ**തി യായ ഗിരായ അഞ്ഞം കുജ്ഝാപനവസേന ന ലഗ്ഗാപേയ്യ. ഖീണാസവോ നാമ ഏവരൂപമേവ ഗിരം ഭാസേയ്യ. തസ്മാ തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൩൯. സാടകാഭരണാദീസു **ദീഘം വാ രസ്സം വാ,** മണിമുത്താദീസു **അണും** വാ **ഥൂലം** വാ മഹഗ്ഘഅപ്പഗ്ഘവസേന **സുഭം** വാ **അസുഭം** വാ യോ പുഗ്ഗലോ ഇമസ്മിം **ലോകേ** പരപരിഗ്ഗഹിതം **നാദിയതി,** തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൦. നിരാസാസന്തി നിത്തണ്ഹം. **വിസംയുത്ത**ന്തി സബ്ബകിലേസേഹി വിയുത്തം തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൧. ആലയാതി തണ്ഹാ. **അഞ്ഞായ അകഥംകഥീ**തി അട്ഠ വത്ഥൂനി യഥാഭൂതം ജാനിത്വാ അട്ഠവത്ഥുകായ വിചികിച്ഛായ നിബ്ബിചികിച്ഛോ. **അമതോഗധമനുപ്പത്ത**ന്തി അമതം നിബ്ബാനം ഓഗഹേത്വാ അനുപ്പത്തം തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൨. ഉഭോതി ദ്വേപി പുഞ്ഞാനി പാപാനി ച ഛഡ്ഡേത്വാതി അത്ഥോ. **സങ്ഗ**ന്തി രാഗാദിഭേദം സങ്ഗം. **ഉപച്ചഗാ**തി അതിക്കന്തോ. തമഹം വട്ടമൂലസോകേന **അസോകം,** അബ്ഭന്തരേ രാഗരജാദീനം അഭാവേന **വിരജം,** നിരുപക്കിലേസതായ **സുദ്ധം** ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൩. വിമലന്തി അബ്ഭാദിമലവിരഹിതം. **സുദ്ധ**ന്തി നിരുപക്കിലേസം. **വിപ്പസന്ന**ന്തി പസന്നചിത്തം. **അനാവില**ന്തി കിലേസാവിലത്തവിരഹിതം. **നന്ദീഭവപരിക്ഖീണ**ന്തി തീസു ഭവേസു പരിക്ഖീണതണ്ഹം തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൪. യോ ഭിക്ഖു **ഇമം രാഗപലിപഥ**ഞ്ചേവ കിലേസ**ദുഗ്ഗ**ഞ്ച **സംസാര**വട്ടഞ്ച ചതുന്നം സച്ചാനം അപ്പടിവിജ്ഝനക**മോഹ**ഞ്ച അതീതോ, ചത്താരോ ഓഘേ **തിണ്ണോ** ഹുത്വാ പാരം അനുപ്പത്തോ, ദുവിധേന ഝാനേന **ഝായീ,** തണ്ഹായ അഭാവേന **അനേജോ,** കഥംകഥായ അഭാവേന **അകഥംകഥീ,** ഉപാദാനാനം അഭാവേന അനുപാദിയിത്വാ കിലേസനിബ്ബാനേന **നിബ്ബുതോ,** തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൫. യോ പുഗ്ഗലോ, **ഇധ** ലോകേ, ഉഭോപി **കാമേ** ഹിത്വാ **അനാഗാരോ** ഹുത്വാ പരിബ്ബജതി, തം പരിക്ഖീണകാമഞ്ചേവ പരിക്ഖീണഭവഞ്ച അഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൬. യോ ഇധ ലോകേ ഛദ്വാരികം **തണ്ഹം** ജഹിത്വാ ഘരാവാസേന അനത്ഥികോ **അനാഗാരോ** ഹുത്വാ പരിബ്ബജതി, തണ്ഹായ ചേവ ഭവസ്സ ച പരിക്ഖീണത്താ **തണ്ഹാഭവപരിക്ഖീണം** തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൭. മാനുസകം യോഗന്തി മാനുസകം ആയുഞ്ചേവ പഞ്ചവിധകാമഗുണേ ച. ദിബ്ബയോഗേപി ഏസേവ നയോ. **ഉപച്ചഗാ**തി യോ മാനുസകം യോഗം ഹിത്വാ ദിബ്ബം അതിക്കന്തോ, തം സബ്ബേഹി ചതൂഹി യോഗേഹി വിസംയുത്തം അഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൮. രതിന്തി പഞ്ചകാമഗുണരതിം. **അരതി**ന്തി അരഞ്ഞവാസേ ഉക്കണ്ഠിതത്തം. **സീതിഭൂത**ന്തി നിബ്ബുതം, **നിരുപധി**ന്തി നിരുപക്കിലേസം, **വീര**ന്തി തം ഏവരൂപം സബ്ബം ഖന്ധലോകം അഭിഭവിത്വാ ഠിതം വീരിയവന്തം അഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൩൪൯. യോ വേദീതി യോ സത്താനം സബ്ബാകാരേന ചുതിഞ്ച പടിസന്ധിഞ്ച പാകടം കത്വാ ജാനാതി, **തമഹം** അലഗ്ഗതായ **അസത്തം,** പടിപത്തിയാ സുട്ഠു ഗതത്താ **സുഗതം,** ചതുന്നം

സച്ചാനം ബുദ്ധതായ **ബുദ്ധം** ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൬൪൦. **യസ്സാതി** യസ്സേതേ ദേവാദയോ ഗതിം ന ജാനന്തി, **തമഹം** ആസവാനം ഖീണതായ **ഖീണാസവം,** കിലേസേഹി ആരകത്താ **അരഹന്തം** ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൬൪൧. **പുരേതി** അതീതക്ഖന്ധേസു. **പച്ഛാതി** അനാഗതേസു. **മജ്ഝേതി** പച്ചുപ്പന്നേസു. **കിഞ്ചനന്തി** യസ്സേതേസു ഠാനേസു തണ്ഹാഗാഹസങ്ഖാതം കിഞ്ചനം നത്ഥി. **തമഹം** രാഗകിഞ്ചനാദീഹി **അകിഞ്ചനം**. കസ്സചി ഗഹണസ്സ അഭാവേന **അനാദാനം** ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൬൪൨. അച്ഛമ്ഭിതത്തേന ഉസഭസദിസതായ **ഉസഭം,** ഉത്തമട്ഠേന **പവരം,** വീരിയസമ്പത്തിയാ **വീരം,** മഹന്താനം സീലക്ഖന്ധാദീനം ഏസിതത്താ **മഹേസിം**, തിണ്ണം മാരാനം വിജിതത്താ **വിജിതാവിനം**, നിന്ഹാതകിലേസതായ **ന്ഹാതകം,** ചതുസച്ചബുദ്ധതായ **ബുദ്ധം തം** ഏവരൂപം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൬൪൩. **യോ പുബ്ബേനിവാസം** പാകടം കത്വാ ജാനാതി, ഛബ്ബീസതിദേവലോകഭേദം **സഗ്ഗം,** ചതുബ്ബിധം **അപായഞ്ച** ദിബ്ബചക്ഖുനാ **പസ്സതി, അഥോ ജാതിക്ഖയ**സങ്ഖാതം അരഹത്തം **പത്തോ,** തമഹം ബ്രാഹ്മണം വദാമീതി അത്ഥോ.

൬൪൪. ഏവം ഭഗവാ ഗുണതോ ബ്രാഹ്മണം വത്വാ ''യേ 'ജാതിതോ ബ്രാഹ്മണോ'തി അഭിനിവേസം കരോന്തി, തേ ഇദം വോഹാരമത്തം അജാനന്താ, സാ ച നേസം ദിട്ഠി ദുദ്ദിട്ഠീ''തി ദസ്സേന്തോ **''സമഞ്ഞാ ഹേസാ''**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ''യദിദം ബ്രാഹ്മണോ ഖത്തിയോ ഭാരദ്വാജോ വാസേട്ഠോ''തി **നാമഗോത്തം പകപ്പിതം, സമഞ്ഞാ ഹേസാ ലോകസ്മിം,** പണ്ണത്തിവോഹാരമത്തന്തി വേദിതബ്ബം. കസ്മാ? യസ്മാ **സമ്മുച്ചാ സമുദാഗതം** സമനുഞ്ഞായ ആഗതം. തഞ്ഹി **തത്ഥ തത്ഥ** ജാതകാലേയേവസ്സ ഞാതിസാലോഹിതേഹി **പകപ്പിതം** കതം. നോ ചേതം ഏവം പകപ്പേയ്യും, ന കോചി കഞ്ചി ദിസ്വാ ''അയം ബ്രാഹ്മണോ''തി വാ ''ഭാരദ്വാജോ''തി വാ ജാനേയ്യ.

൬൪൫. ഏവം പകപ്പിതഞ്ചേതം **ദീഘരത്തമനുസയിതം ദിട്ഠിഗതമജാനതം,** ''പകപ്പിതം നാമഗോത്തം, നാമഗോത്തമത്തമേതം സംവോഹാരത്ഥം പകപ്പിത''ന്തി അജാനന്താനം സത്താനം ഹദയേ ദീഘരത്തം ദിട്ഠിഗതമനുസയിതം, തസ്സ അനുസയിതത്താ തം നാമഗോത്തം **അജാനന്താ തേ പബ്രുവന്തി ''ജാതിയാ ഹോതി ബ്രാഹ്മണോ''**തി, അജാനന്തായേവ ഏവം വദന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

൬൪൬-൭. ഏവം ''യേ 'ജാതിതോ ബ്രാഹ്മണോ'തി അഭിനിവേസം കരോന്തി, തേ ഇദം വോഹാരമത്തമജാനന്താ, സാ ച നേസം ദിട്ഠി ദുദ്ദിട്ഠീ''തി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നിപ്പരിയായമേവ ജാതിവാദം പടിക്ഖിപന്തോ കമ്മവാദഞ്ച നിരോപേന്തോ **''ന ജച്ചാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ''കമ്മുനാ ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി, കമ്മുനാ ഹോതി അബ്രാഹ്മണോ''തി ഇമിസ്സാ ഉപഡ്ഢഗാഥായ അത്ഥവിത്ഥാരണത്ഥം **''കസ്സകോ കമ്മുനാ''**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **കമ്മുനാതി** പച്ചുപ്പന്നേന കസികമ്മാദിനിബ്ബത്തകചേതനാകമ്മുനാ.

൬൪൮. **പടിച്ചസമുപ്പാദദസ്സാതി** ''ഇമിനാ പച്ചയേന ഏവം ഹോതീ''തി ഏവം പടിച്ചസമുപ്പാദദസ്സാവിനോ. **കമ്മവിപാകകോവിദാതി** സമ്മാനാവമാനാരഹേ കുലേ കമ്മവസേന ഉപ്പത്തി ഹോതി, അഞ്ഞാപി ഹീനപണീതതാ ഹീനപണീതേ കമ്മേ വിപച്ചമാനേ ഹോതീതി ഏവം കമ്മവിപാകകുസലാ.

൬൪൯. **''കമ്മുനാവത്തതീ''**തി ഗാഥായ പന **''ലോകോ''**തി വാ **''പജാ''**തി വാ **''സത്താ''**തി വാ ഏകോയേവ അത്ഥോ, വചനമത്തമേവ നാനം. പുരിമപദേന ചേത്ഥ ''അത്ഥി ബ്രഹ്മാ മഹാബ്രഹ്മാ...പേ.... സേട്ഠോ സജിതാ വസീ പിതാ ഭൂതഭബ്യാന''ന്തി (ദീ. നി. ൧.൪൨) ഇമിസ്സാ ദിട്ഠിയാ നിസേധോ വേദിതബ്ബോ. കമ്മുനാ ഹി വത്തതി താസു താസു ഗതീസു ഉപ്പജ്ജതി ലോകോ, തസ്സ കോ സജിതാതി? ദുതിയേന ''ഏവം കമ്മുനാ ഉപ്പന്നോപി ച പവത്തിയമ്പി അതീതപച്ചുപ്പന്നഭേദേന കമ്മുനാ ഏവ പവത്തതി, സുഖദുക്ഖാനി പച്ചനുഭോന്തോ ഹീനപണീതാദിഭാവം ആപജ്ജന്തോ പവത്തതീ''തി ദസ്സേതി. തതിയേന തമേവത്ഥം നിഗമേതി ''ഏവം സബ്ബഥാപി കമ്മനിബന്ധനാ സത്താ കമ്മേനേവ ബദ്ധാ ഹുത്വാ പവത്തന്തി, ന അഞ്ഞഥാ''തി. ചതുത്ഥേന തമത്ഥം ഉപമായ വിഭാവേതി **രഥസ്സാണീവ യായതോതി**. യഥാ രഥസ്സ

യായതോ ആണി നിബന്ധനം ഹോതി, ന തായ അനിബദ്ധോ യാതി, ഏവം ലോകസ്സ ഉപ്പജ്ജതോ ച പവത്തതോ ച കമ്മം നിബന്ധനം, ന തേന അനിബദ്ധോ ഉപ്പജ്ജതി നപ്പവത്തതി.

൬൬൪. ഇദാനി യസ്മാ ഏവം കമ്മനിബന്ധനോ ലോകോ, തസ്മാ സേട്ഠേന കമ്മുനാ സേട്ഠഭാവം ദസ്സേന്തോ **"തപേനാ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **തപേനാ**തി ഇന്ദ്രിയസംവരേന. **ബ്രഹ്മചരിയേനാ**തി സിക്ഖാനിസ്സിതേന വുത്താവസേസസേട്ഠചരിയേന. **സംയമേനാ**തി സീലേന. **ദമേനാ**തി പഞ്ഞായ. **ഏതേന** സേട്ഠേന ബ്രഹ്മഭൂതേന കമ്മുനാ **ബ്രാഹ്മണോ ഹോതി**. കസ്മാ? യസ്മാ **ഏതം ബ്രാഹ്മണമുത്തമം,** യസ്മാ ഏതം കമ്മം ഉത്തമോ ബ്രാഹ്മണഭാവോതി വുത്തം ഹോതി. "ബ്രഹ്മാന"ന്തിപി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ - ബ്രഹ്മം ആനേതീതി ബ്രഹ്മാനം, ബ്രഹ്മഭാവം ആനേതി ആവഹതി ദേതീതി വുത്തം ഹോതി.

൬൬൫. ദുതിയഗാഥായ **സന്തോ**തി സന്തകിലേസോ. **ബ്രഹ്മാ സക്കോ**തി ബ്രഹ്മാ ച സക്കോ ച. യോ ഏവരൂപോ, സോ ന കേവലം ബ്രാഹ്മണോ, അപിച ഖോ ബ്രഹ്മാ ച സക്കോ ച സോ വിജാനതം പണ്ഡിതാനം, ഏവം വാസേട്ഠ ജാനാഹീതി വുത്തം ഹോതി. സേസം വുത്തനയമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ വാസേട്ഠസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. കോകാലികസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി കോകാലികസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഇമസ്സ സുത്തസ്സ ഉപ്പത്തി അത്ഥവണ്ണനായമേവ ആവി ഭവിസ്സതി. അത്ഥവണ്ണനായ ചസ്സ **ഏവം മേ സുത**ന്തിആദി വുത്തനയമേവ. **അഥ ഖോ കോകാലികോ**തി ഏത്ഥ പന കോ അയം കോകാലികോ, കസ്മാ ച ഉപസങ്കമീതി? വുച്ചതേ - അയം കിര കോകാലികരട്ഠേ കോകാലികനഗരേ കോകാലികസേട്ഠിസ്സ പുത്തോ പബ്ബജിത്വാ പിതരാ കാരാപിതേ വിഹാരേയേവ പടിവസതി "ചൂളകോകാലികോ"തി നാമേന, ന ദേവദത്തസ്സ സിസ്സോ. സോ ഹി ബ്രാഹ്മണപുത്തോ "മഹാകോകാലികോ"തി പഞ്ഞായി.

ഭഗവതി കിര സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ ദ്വേ അഗ്ഗസാവകാ പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം ജനപദചാരികം ചരമാനാ ഉപകട്ഠായ വസ്സൂപനായികായ വിവേകവാസം വസിതുകാമാ തേ ഭിക്ഖൂ ഉയ്യോജേത്വാ അത്തനോ പത്തചീവരമാദായ തസ്മിം ജനപദേ തം നഗരം പത്വാ തം വിഹാരം അഗമംസു. തത്ഥ തേ കോകാലികേന സദ്ധിം സമ്മോദിത്വാ തം ആഹംസു - "ആവുസോ, മയം ഇധ തേമാസം വസിസ്സാമ, മാ കസ്സചി ആരോചേയ്യാസീ"തി. സോ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണിത്വാ തേമാസേ അതീതേ ഇതരദിവസം പഗേവ നഗരം പവിസിത്വാ ആരോചേസി - "തുമ്ഹേ അഗ്ഗസാവകേ ഇധാഗന്ത്വാ വസമാനേ ന ജാനിത്ഥ, ന തേ കോചി പച്ചയേനാപി നിമന്തേതീ"തി. നഗരവാസിനോ "കസ്മാ നോ, ഭന്തേ, നാരോചയിത്ഥാ"തി. കിം ആരോചിതേന, കിം നാദ്ദസഥ ദ്വേ ഭിക്ഖൂ വസന്തേ, നനു ഏതേ അഗ്ഗസാവകാതി. തേ ഖിപ്പം സന്നിപതിത്വാ സപ്പിഗുളവത്ഥാദീനി ആനേത്വാ കോകാലികസ്സ പുരതോ നിക്ഖിപിംസു. സോ ചിന്തേസി - "പരമപ്പിച്ഛാ അഗ്ഗസാവകാ 'പയുത്തവാചായ ഉപ്പന്നോ ലാഭോ'തി ഞത്വാ ന സാദിയിസ്സന്തി, അസാദിയന്താ അദ്ധാ 'ആവാസികസ്സ ദേഥാ'തി ഭണിസ്സന്തി, ഹന്ദാഹം ഇമം ലാഭം ഗാഹാപേത്വാ ഗച്ഛാമീ"തി . സോ തഥാ അകാസി, ഥേരാ ദിസ്വാവ പയുത്തവാചായ ഉപ്പന്നഭാവം ഞത്വാ "ഇമേ പച്ചയാ നേവ അമ്ഹാകം ന കോകാലികസ്സ വട്ടന്തീ"തി ചിന്തേത്വാ "ആവാസികസ്സ ദേഥാ"തി അവത്വാ പടിക്ഖിപിത്വാ പക്കമിംസു. തേന കോകാലികോ "കഥഞ്ഹി നാമ അത്തനാ അഗ്ഗണ്ഹന്താ മയ്ഹമ്പി ന ദാപേസു"ന്തി ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേസി.

തേ ഭഗവതോ സന്തികം അഗമംസു. ഭഗവാ ച പവാരേത്വാ സചേ അത്തനാ ജനപദചാരികം ന ഗച്ഛതി, അഗ്ഗസാവകേ പേസേതി - "ചരഥ, ഭിക്ഖവേ, ചാരികം ബഹുജനഹിതായാ"തിആദീനി (മഹാവ॰ ൩൨) വത്വാ . ഇദമാചിണ്ണം തഥാഗതാനം. തേന ഖോ പന സമയേന അത്തനാ അഗന്തുകാമോ ഹോതി. അഥ ഖോ ഇമേ പുനദേവ ഉയ്യോജേസി - "ഗച്ഛഥ, ഭിക്ഖവേ, ചരഥ ചാരിക"ന്തി. തേ പഞ്ചമത്തേഹി ഭിക്ഖുസതേഹി സദ്ധിം ചാരികം ചരമാനാ അനുപുബ്ബേന തസ്മിം രട്ഠേ തമേവ നഗരം അഗമംസു. നാഗരാ ഥേരേ സഞ്ജാനിത്വാ സഹ പരിക്ഖാരേഹി ദാനം സജ്ജേത്വാ നഗരമജ്ഝേ മണ്ഡപം കത്വാ ദാനം

അദംസു, ഥേരാനഞ്ച പരിക്ഖാരേ ഉപനാമേസും. ഥേരാ ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ അദംസു. തം ദിസ്വാ കോകാലികോ ചിന്തേസി - "ഇമേ പുബ്ബേ അപ്പിച്ഛാ അഹേസും, ഇദാനി ലോഭാഭിഭൂതാ പാപിച്ഛാ ജാതാ, പുബ്ബേപി അപ്പിച്ഛസന്തുട്ഠപവിവിത്തസദിസാ മഞ്ഞേ, ഇമേ പാപിച്ഛാ അസന്തഗുണപരിദീപകാ പാപഭിക്ഖൂ"തി. സോ ഥേരേ ഉപസങ്കമിത്വാ "ആവുസോ, തുമ്ഹേ പുബ്ബേ അപ്പിച്ഛാ സന്തുട്ഠാ പവിവിത്താ വിയ അഹുവത്ഥ, ഇദാനി പനത്ഥ പാപഭിക്ഖൂ ജാതാ"തി വത്വാ പത്തചീവരമാദായ താവദേവ തരമാനരൂപോ നിക്ഖമിത്വാ ഗന്ത്വാ "ഭഗവതോ ഏതമത്ഥം ആരോചേസ്സാമീ"തി സാവത്ഥാഭിമുഖോ ഗന്ത്വാ അനുപുബ്ബേന ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമി. അയമേത്ഥ കോകാലികോ, ഇമിനാ കാരണേന ഉപസങ്കമി. തേന വുത്തം **"അഥ ഖോ കോകാലികോ ഭിക്ഖു യേന ഭഗവാ തേനുപസങ്കമീ"**തിആദി.

ഭഗവാ തം തുരിതതുരിതം ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാവ ആവജ്ജേത്വാ അഞ്ഞാസി - "അഗ്ഗസാവകേ അക്കോസിതുകാമോ ആഗതോ"തി. "സക്കാ നു ഖോ പടിസേധേതു"ന്തി ച ആവജ്ജേന്തോ "ന സക്കാ, ഥേരേസു അപരജ്ഝിത്വാ ആഗതോ, ഏകംസേന പദുമനിരയേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തി അദ്ദസ. ഏവം ദിസ്വാപി പന "സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേപി നാമ ഗരഹന്തം സുത്വാ ന നിസേധേതീ"തി പരൂപവാദമോചനത്ഥം അരിയൂപവാദസ്സ മഹാസാവജ്ജഭാവദസ്സനത്ഥഞ്ച **"മാ ഹേവ"**ന്തിആദിനാ നയേന തിക്ഖത്തും പടിസേധേസി. തത്ഥ **മാ ഹേവ**ന്തി മാ ഏവമാഹ, മാ ഏവം അഭണീതി അത്ഥോ. **പേസലാ**തി പിയസീലാ. **സദ്ധായികോ**തി സദ്ധാഗമകരോ, പസാദാവഹോതി വുത്തം ഹോതി. **പച്ചയികോ**തി പച്ചയകരോ, "ഏവമേത"ന്തി സന്നിട്ഠാവഹോതി വുത്തം ഹോതി.

അചിരപക്കന്തസ്സാതി പക്കന്തസ്സ സതോ ന ചിരേനേവ **സബ്ബോ കായോ ഫുടോ അഹോസീ**തി കേസഗ്ഗമത്തമ്പി ഓകാസം അവജ്ജേത്വാ സകലസരീരം അട്ഠീനി ഭിന്ദിത്വാ ഉഗ്ഗതാഹി പീളകാഹി അജ്ഝോത്ഥടം അഹോസി. തത്ഥ യസ്മാ ബുദ്ധാനുഭാവേന തഥാരൂപം കമ്മം ബുദ്ധാനം സമ്മുഖീഭാവേ വിപാകം ന ദേതി, ദസ്സനൂപചാരേ പന വിജഹിതമത്തേ ദേതി, തസ്മാ തസ്സ അചിരപക്കന്തസ്സ പീളകാ ഉട്ഠഹിംസു. തേനേവ വുത്തം "അചിരപക്കന്തസ്സ ച കോകാലികസ്സാ"തി. അഥ കസ്മാ തത്ഥേവ ന അട്ഠാസീതി ചേ? കമ്മാനുഭാവേന. ഓകാസകതഞ്ഹി കമ്മം അവസ്സം വിപച്ചതി, തം തസ്സ തത്ഥ ഠാതും ന ദേതി. സോ കമ്മാനുഭാവേന ചോദിയമാനോ ഉട്ഠായാസനാ പക്കാമി. **കളായമത്തിയോ**തി ചണകമത്തിയോ . **ബേലുവസലാടുകമത്തിയോ**തി തരുണബേലുവമത്തിയോ. **പഭിജ്ജിംസൂ**തി ഭിജ്ജിംസു. താസു ഭിന്നാസു സകലസരീരം പനസപക്കം വിയ അഹോസി. സോ പക്കേന ഗത്തേന അനയബ്യസനം പത്വാ ദുക്ഖാഭിഭൂതോ ജേതവനദ്വാരകോട്ഠകേ സയി. അഥ ധമ്മസ്സവനത്ഥം ആഗതാഗതാ മനുസ്സാ തം ദിസ്വാ "ധി കോകാലിക, ധി കോകാലിക, അയുത്തമകാസി, അത്തനോയേവ മുഖം നിസ്സായ അനയബ്യസനം പത്തോസീ"തി ആഹംസു. തേസം സുത്വാ ആരക്ഖദേവതാ ധിക്കാരം അകംസു, ആരക്ഖദേവതാനം ആകാസട്ഠദേവതാതി ഇമിനാ ഉപായേന യാവ അകനിട്ഠഭവനാ ഏകധിക്കാരോ ഉദപാദി.

തദാ ച തുരൂ നാമ ഭിക്ഖു കോകാലികസ്സ ഉപജ്ഝായോ അനാഗാമിഫലം പത്വാ സുദ്ധാവാസേസു നിബ്ബത്തോ ഹോതി. സോപി സമാപത്തിയാ വുട്ഠിതോ തം ധിക്കാരം സുത്വാ ആഗമ്മ കോകാലികം ഓവദി സാരിപുത്തമോഗ്ഗല്ലാനേസു ചിത്തപ്പസാദജനനത്ഥം. സോ തസ്സാപി വചനം അഗ്ഗഹേത്വാ അഞ്ഞദത്ഥു തമേവ അപരാധേത്വാ കാലം കത്വാ പദുമനിരയേ ഉപ്പജ്ജി. തേനാഹ - **"അഥ ഖോ കോകാലികോ ഭിക്ഖു തേനേവാബാധേന...പേ०... ആഘാതേത്വാ"**തി.

അഥ ഖോ ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതീതി കോ അയം ബ്രഹ്മാ, കസ്മാ ച ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏതദവോചാതി? അയം കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ സഹകോ നാമ ഭിക്ഖു അനാഗാമീ ഹുത്വാ സുദ്ധാവാസേസു ഉപ്പന്നോ, തത്ഥ നം "സഹമ്പതി ബ്രഹ്മാ"തി സഞ്ജാനന്തി. സോ പന "അഹം ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ പദുമനിരയം കിത്തേസ്സാമി, തതോ ഭഗവാ ഭിക്ഖൂനം ആരോചേസ്സതി. കഥാനുസന്ധികുസലാ ഭിക്ഖൂ തത്ഥായുപ്പമാണം പുച്ഛിസ്സന്തി, ഭഗവാ ആചിക്ഖന്തോ അരിയൂപവാദേ ആദീനവം പകാസേസ്സതീ"തി ഇമിനാ കാരണേന ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ഏതദവോച. ഭഗവാ തഥേവ അകാസി, അഞ്ഞതരോപി ഭിക്ഖു പുച്ഛി. തേന ച പുട്ഠോ **"സേയ്യഥാപി ഭിക്ഖൂ"**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **വീസതിഖാരികോ**തി മാഗധകേന പത്ഥേന ചത്താരോ പത്ഥാ കോസലരട്ഠേ ഏകോ പത്ഥോ ഹോതി, തേന പത്ഥേന ചത്താരോ പത്ഥാ ആള്ഹകം, ചത്താരി ആള്ഹകാനി ദോണം, ചതുദോണാ മാനികാ, ചതുമാനികാ ഖാരീ, തായ ഖാരിയാ വീസതിഖാരികോ. **തിലവാഹോ**തി തിലസകടം. **അബ്ബുദോ നിരയോ**തി അബ്ബുദോ നാമ കോചി പച്ചേകനിരയോ

നത്ഥി, അവീചിമ്ഹിയേവ അബ്ബുദഗണനായ പച്ചനോകാസോ പന "അബ്ബുദോ നിരയോ"തി വുത്തോ. ഏസ നയോ **നിരബ്ബുദാ**ദീസു.

തത്ഥ വസ്സഗണനാപി ഏവം വേദിതബ്ബാ - യഥേവ ഹി സതം സതസഹസ്സാനി കോടി ഹോതി, ഏവം സതം സതസഹസ്സകോടിയോ പകോടി നാമ ഹോതി, സതം സതസഹസ്സപകോടിയോ കോടിപ്പകോടി നാമ, സതം സതസഹസ്സകോടിപ്പകോടിയോ നഹുതം, സതം സതസഹസ്സനഹുതാനി നിന്നഹുതം, സതം സതസഹസ്സനിന്നഹുതാനി ഏകം അബ്ബുദം, തതോ വീസതിഗുണം നിരബ്ബുദം. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. കേചി പന "തത്ഥ തത്ഥ പരിദേവനാനത്തേനപി കമ്മകരണനാനത്തേനപി ഇമാനി നാമാനി ലദ്ധാനീ"തി വദന്തി, അപരേ "സീതനരകാ ഏവ ഏതേ"തി.

അഥാപരന്തി തദത്ഥവിസേസത്ഥദീപകം ഗാഥാബന്ധം സന്ധായ വുത്തം. പാഠവസേന വുത്തവീസതിഗാഥാസു ഹി ഏത്ഥ "സതം സഹസ്സാന"ന്തി അയമേകാ ഏവ ഗാഥാ വുത്തത്ഥദീപികാ, സേസാ വിസേസത്ഥദീപികാ ഏവ, അവസാനേ ഗാഥാദ്വയമേവ പന മഹാഅട്ഠകഥായം വിനിച്ഛിതപാഠേ നത്ഥി. തേനാവോചുമ്ഹ "വീസതിഗാഥാസൂ"തി.

൬൬൭. തത്ഥ **കുഠാരീ**തി അത്ഥച്ഛേദകട്ഠേന കുഠാരിസദിസാ ഫരുസവാചാ. **ഛിന്ദതീ**തി കുസലമൂലസങ്ഖാതം അത്തനോ മൂലംയേവ നികന്തതി.

൬൬൮. **നിന്ദിയ**ന്തി നിന്ദിതബ്ബം. **തം വാ നിന്ദതി യോ പസംസിയോ**തി യോ ഉത്തമട്ഠേന പസംസാരഹോ പുഗ്ഗലോ, തം വാ സോ പാപിച്ഛതാദീനി ആരോപേത്വാ ഗരഹതി. **വിചിനാതീ**തി ഉപചിനാതി. **കലി**ന്തി അപരാധം.

൬൬൯. **അയം കലീ**തി അയം അപരാധോ. **അക്ഖേസൂ**തി ജൂതകീളനഅക്ഖേസു. **സബ്ബസ്സാപി സഹാപി അത്തനാ**തി സബ്ബേന അത്തനോ ധനേനപി അത്തനാപി സദ്ധിം. **സുഗതേസൂ**പി സുട്ഠു ഗതത്താ, സുന്ദരഞ്ച ഠാനം ഗതത്താ സുഗതനാമകേസു ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകേസു. **മനം പദോസയേ**തി യോ മനം പദൂസേയ്യ. തസ്സായം മനോപദോസോ ഏവ മഹത്തരോ കലീതി വുത്തം ഹോതി.

൬൭൦. കസ്മാ? യസ്മാ **സതം സഹസ്സാനം...പേ॰... പാപകം,** യസ്മാ വസ്സഗണനായ ഏത്തകോ സോ കാലോ, **യം കാലം അരിയഗരഹീ വാചം മനഞ്ച പണിധായ പാപകം നിരയം ഉപേതി,** തത്ഥ പച്ചതീതി വുത്തം ഹോതി. ഇദഞ്ഹി സങ്ഖേപേന പദുമനിരയേ ആയുപ്പമാണം.

൬൭൧. ഇദാനി അപരേനപി നയേന "അയമേവ മഹത്തരോ കലി, യോ സുഗതേസു മനം പദൂസയേ"തി ഇമമത്ഥം വിഭാവേന്തോ **"അഭൂതവാദീ"**തി ആദിമാഹ. തത്ഥ **അഭൂതവാദീ**തി അരിയൂപവാദവസേന അലികവാദീ. **നിരയ**ന്തി പദുമാദിം. **പേച്ച സമാ ഭവന്തീ**തി ഇതോ പടിഗന്ത്വാ നിരയൂപപത്തിയാ സമാ ഭവന്തി. **പരത്ഥാ**തി പരലോകേ.

൬൭൨. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **യോ അപ്പദുട്ഠസ്സാ**തി. തത്ഥ മനോപദോസാഭാവേന **അപ്പദുട്ഠോ,** അവിജ്ജാമലാഭാവേന **സുദ്ധോ,** പാപിച്ഛാഭാവേന **അനങ്ഗണോ**തി വേദിതബ്ബോ. അപ്പദുട്ഠത്താ വാ സുദ്ധസ്സ, സുദ്ധത്താ അനങ്ഗണസ്സാതി ഏവമ്പേത്ഥ യോജേതബ്ബം.

൬൭൩. ഏവം സുഗതേസു മനോപദോസസ്സ മഹത്തരകലിഭാവം സാധേത്വാ ഇദാനി വാരിതവത്ഥുഗാഥാ നാമ ചുദ്ദസ ഗാഥാ ആഹ. ഇമാ കിര കോകാലികം മീയമാനമേവ ഓവദന്തേനായസ്മതാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനേന വുത്താ, "മഹാബ്രഹ്മുനാ"തി ഏകേ. താസം ഇമിനാ സുത്തേന സദ്ധിം ഏകസങ്ഗഹത്ഥം അയമുദ്ദേസോ **"യോ ലോഭഗുണേ അനുയുത്തോ"**തിആദി. തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ "ഗുണോ"തി നിട്ഠിട്ഠത്താ അനേകക്ഖത്തും പവത്തത്താ വാ ലോഭോയേവ **ലോഭഗുണോ,** തണ്ഹായേതം അധിവചനം. **അവദഞ്ഞൂ**തി അവചനഞ്ഞൂ ബുദ്ധാനമ്പി ഓവാദം അഗ്ഗഹണേന. **മച്ഛരീ**തി പഞ്ചവിധമച്ഛരിയേന. **പേസുണിയം അനുയുത്തോ**തി അഗ്ഗസാവകാനം ഭേദകാമതായ. സേസം പാകടമേവ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യോ, ആവുസോ കോകാലിക, തുമ്ഹാദിസോ അനുയുത്തലോഭതണ്ഹായ ലോഭഗുണേ അനുയുത്തോ അസ്സദ്ധോ കദരിയോ അവദഞ്ഞൂ മച്ഛരീ പേസുണിയം അനുയുത്തോ, സോ വചസാ പരിഭാസതി അഞ്ഞം അഭാസനേയ്യമ്പി പുഗ്ഗലം. തേന തം വദാമി "മുഖദുഗ്ഗാ"തി ഗാഥാത്തയം.

൩൬൦. തസ്സായം അനുത്താനപദത്ഥോ - **മുഖദുഗ്ഗ** മുഖവിസമ, **വിഭൂത** വിഗതഭൂത, അലികവാദി, **അനരിയ** അസപ്പുരിസ, **ഭൂനഹു** ഭൂതിഹനക, വുഡ്ഢിനാസക, **പുരിസന്ത** അന്തിമപുരിസ, **കലി** അലക്ഖിപുരിസ, **അവജാത** ബുദ്ധസ്സ അവജാതപുത്ത.

൩൬൧. **രജമാകിരസീ**തി കിലേസരജം അത്തനി പക്ഖിപസി. **പപത**ന്തി സോബ്ഭം. "പപാത"ന്തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ. "പപദ"ന്തിപി പാഠോ, മഹാനിരയന്തി അത്ഥോ.

൩൬൨. **ഏതി ഹത**ന്തി ഏത്ഥ **ഹ**-ഇതി നിപാതോ, **ത**ന്തി തം കുസലാകുസലകമ്മം. അഥ വാ **ഹത**ന്തി ഗതം പടിപന്നം, ഉപചിതന്തി അത്ഥോ. **സുവാമീ**തി സാമി തസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ. സോ ഹി തം കമ്മം ലഭതേവ, നാസ്സ തം നസ്സതീതി വുത്തം ഹോതി. യസ്മാ ച ലഭതി, തസ്മാ **ദുക്ഖം മന്ദോ...പേ॰... കിബ്ബിസകാരീ**.

൩൬൩. ഇദാനി യം ദുക്ഖം മന്ദോ പസ്സതി, തം പകാസേന്തോ **"അയോസങ്കുസമാഹതട്ഠാന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ പുരിമഉപഡ്ഢഗാഥായ താവ അത്ഥോ - യം തം അയോസങ്കുസമാഹതട്ഠാനം സന്ധായ ഭഗവതാ "തമേനം, ഭിക്ഖവേ, നിരയപാലാ പഞ്ചവിധബന്ധനം നാമ കാരണം കരോന്തീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൫൦; അ॰ നി॰ ൩.൩൬) വുത്തം, തം ഉപേതി, ഏവം ഉപേന്തോ ച തത്ഥേവ ആദിത്തായ ലോഹപഥവിയാ നിപജ്ജാപേത്വാ നിരയപാലേഹി പഞ്ചസു ഠാനേസു ആകോടിയമാനം തത്തം ഖിലസങ്ഖാതം **തിണ്ഹധാരമയസൂലമുപേതി,** യം സന്ധായ ഭഗവതാ വുത്തം "തത്തം അയോഖിലം ഹത്ഥേ ഗമേന്തീ"തിആദി. തതോ പരാ ഉപഡ്ഢഗാഥാ അനേകാനി വസ്സസഹസ്സാനി തത്ഥ പച്ചിത്വാ പക്കാവസേസാനുഭവനത്ഥം അനുപുബ്ബേന ഖാരോദകനദീതീരം ഗതസ്സ യം തം "തത്തം അയോഗുളം മുഖേ പക്ഖിപന്തി, തത്തം തമ്ബലോഹം മുഖേ ആസിഞ്ചന്തീ"തി വുത്തം, തം സന്ധായ വുത്തം. തത്ഥ **അയോ**തി ലോഹം. **ഗുളസന്നിഭ**ന്തി ബേലുവസണ്ഠാനം. അയോഗഹണേന ചേത്ഥ തമ്ബലോഹം, ഇതരേന അയോഗുളം വേദിതബ്ബം. **പതിരൂപ**ന്തി കതകമ്മാനുരൂപം.

൩൬൪. തതോ പരാസു ഗാഥാസു **ന ഹി വഗ്ഗൂ**തി "ഗണ്ഹഥ, പഹരഥാ"തിആദീനി വദന്താ നിരയപാലാ മധുരവാചം ന വദന്തി. **നാഭിജവന്തീ**തി ന സുമുഖഭാവേന അഭിമുഖാ ജവന്തി, ന സുമുഖാ ഉപസങ്കമന്തി, അനയബ്യസനമാവഹന്താ ഏവ ഉപസങ്കമന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **ന താണമുപേന്തീ**തി താണം ലേണം പടിസരണം ഹുത്വാ ന ഉപഗച്ഛന്തി, ഗണ്ഹന്താ ഹനന്താ ഏവ ഉപേന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **അങ്ഗാരേ സന്ഥതേ സയന്തീ**തി അങ്ഗാരപബ്ബതം ആരോപിതാ സമാനാ അനേകാനി വസ്സസഹസ്സാനി സന്ഥതേ അങ്ഗാരേ സേന്തി. **ഗിനിസമ്പജ്ജലിത**ന്തി സമന്തതോ ജലിതം സബ്ബദിസാസു ച സമ്പജ്ജലിതം അഗ്ഗിം. **പവിസന്തീ**തി മഹാനിരയേ പക്ഖിത്താ സമാനാ ഓഗാഹന്തി. മഹാനിരയോ നാമ യോ സോ "ചതുക്കണ്ണോ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൩൬) വുത്തോ, നം യോജനസതേ ഠത്വാ പസ്സതം അക്ഖീനി ഭിജ്ജന്തി.

൩൬൫. **ജാലേന ച ഓനഹിയാനാ**തി അയോജാലേന പലിവേഠേത്വാ മിഗലുദ്ദകാ മിഗം വിയ ഹനന്തി. ഇദം ദേവദൂതേ അവുത്തകമ്മകാരണം. **അന്ധംവ തിമിസമായന്തീ**തി അന്ധകരണേന അന്ധമേവ ബഹലന്ധകാരത്താ "തിമിസ"ന്തി സഞ്ഞിതം ധൂമരോരുവം നാമ നരകം ഗച്ഛന്തി. തത്ര കിര നേസം ഖരധൂമം ഘായിത്വാ അക്ഖീനി ഭിജ്ജന്തി, തേന "അന്ധംവാ"തി വുത്തം. **തം വിതതഞ്ഹി യഥാ മഹികായോ**തി തഞ്ച അന്ധതിമിസം മഹികായോ വിയ വിതതം ഹോതീതി അത്ഥോ. "വിത്ഥത"ന്തിപി പാഠോ. ഇദമ്പി ദേവദൂതേ അവുത്തകമ്മകാരണമേവ.

൩൬൬. **അഥ ലോഹമയ**ന്തി അയം പന ലോഹകുമ്ഭീ പഥവിപരിയന്തികാ ചതുനഹുതാധികാനി ദ്വേയോജനസതസഹസ്സാനി ഗമ്ഭീരാ സമതിത്തികാ തത്തലോഹപൂരാ ഹോതി. **പച്ചന്തി ഹി താസു ചിരരത്ത**ന്തി താസു കുമ്ഭീസു ദീഘരത്തം പച്ചന്തി. **അഗ്ഗിനിസമാസൂ**തി അഗ്ഗിസമാസു . **സമുപ്പിലവാതേ**തി സമുപ്പിലവന്താ , സകിമ്പി ഉദ്ധം സകിമ്പി അധോ ഗച്ഛമാനാ ഫേണുദ്ദേഹകം പച്ചന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ദേവദൂതേ വുത്തനയേനേവ തം വേദിതബ്ബം.

൩൬൭. **പുബ്ബലോഹിതമിസ്സേ**തി പുബ്ബലോഹിതമിസ്സായ ലോഹകുമ്ഭിയാ. **തത്ഥ കി**ന്തി തത്ഥ. **യം യം ദിസക**ന്തി ദിസം വിദിസം. **അധിസേതീ**തി ഗച്ഛതി. "അഭിസേതീ"തിപി പാഠോ, തത്ഥ യം യം ദിസം അല്ലീയതി അപസ്സയതീതി അത്ഥോ. **കിലിസ്സതീ**തി ബാധീയതി. "കിലിജ്ജതീ"തിപി

പാഠോ, പൂതി ഹോതീതി അത്ഥോ. **സമ്ഫുസമാനോ**തി തേന പുബ്ബലോഹിതേന ഫുട്ഠോ സമാനോ. ഇദമ്പി ദേവദൂതേ അവുത്തകമ്മകാരണം.

൬൭൮. പുളവാവസഥേതി പുളവാനം ആവാസേ. അയമ്പി ലോഹകുമ്ഭീയേവ ദേവദൂതേ "ഗൂഥനിരയോ"തി വുത്താ, തത്ഥ പതിതസ്സ സൂചിമുഖപാണാ ഛവിആദീനി ഛിന്ദിത്വാ അട്ഠിമിഞ്ജം ഖാദന്തി. **ഗന്തും ന ഹി തീരമപത്ഥീ**തി അപഗന്തും ന ഹി തീരം അത്ഥി. "തീരവമത്ഥീ"തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. തീരമേവ എത്ഥ "തീരവ"ന്തി വുത്തം. **സബ്ബസമാ ഹി സമന്തകപല്ലാ**തി യസ്മാ തസ്സാ കുമ്ഭിയാ ഉപരിഭാഗേപി നികുജ്ജിതത്താ സബ്ബത്ഥ സമാ സമന്തതോ കടാഹാ, തസ്മാ അപഗന്തും തീരം നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി.

൬൭൯. അസിപത്തവനം ദേവദൂതേ വുത്തനയമേവ. തഞ്ഹി ദൂരതോ രമണീയം അമ്ബവനം വിയ ദിസ്സതി, അഥേത്ഥ ലോഭേന നേരയികാ പവിസന്തി, തതോ നേസം വാതേരിതാനി പത്താനി പതിത്വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനി ഛിന്ദന്തി. തേനാഹ - **"തം പവിസന്തി സമുച്ഛിദഗത്താ"**തി. തം പവിസന്തി തതോ സുട്ഠു ഛിന്നഗത്താ ഹോന്തീതി. **ജിവ്ഹം ബളിസേന ഗഹേത്വാ ആരജയാരജയാ വിഹനന്തീ**തി തത്ഥ അസിപത്തവനേ വേഗേന ധാവിത്വാ പതിതാനം മുസാവാദീനം നേരയികാനം നിരയപാലാ ജിവ്ഹം ബളിസേന നിക്കഡ്ഢിത്വാ യഥാ മനുസ്സാ അല്ലചമ്മം ഭൂമിയം പത്ഥരിത്വാ ഖിലേഹി ആകോടേന്തി, എവം ആകോടേത്വാ ഫരസൂഹി ഫാലേത്വാ ഫാലേത്വാ എകമേകം കോടിം ഛിന്ദേത്വാ വിഹനന്തി, ഛിന്നഛിന്നാ കോടി പുനപ്പുനം സമുട്ഠാതി. "ആരചയാരചയാ"തിപി പാഠോ, ആവിഞ്ഛിത്വാ ആവിഞ്ഛിത്വാതി അത്ഥോ. എതമ്പി ദേവദൂതേ അവുത്തകമ്മകാരണം.

൬൮൦. വേതരണിന്തി ദേവദൂതേ "മഹതീ ഖാരോദകാ നദീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൬൭) വുത്തനദിം. സാ കിര ഗങ്ഗാ വിയ ഉദകഭരിതാ ദിസ്സതി. അഥേത്ഥ ന്ഹായിസ്സാമ പിവിസ്സാമാതി നേരയികാ പതന്തി. **തിണ്ഹധാരഖുരധാര**ന്തി തിണ്ഹധാരം ഖുരധാരം, തിക്ഖധാരഖുരധാരവതിന്തി വുത്തം ഹോതി. തസ്സാ കിര നദിയാ ഉദ്ധമധോ ഉഭയതീരേസു ച തിണ്ഹധാരാ ഖുരാ പടിപാടിയാ ഠപിതാ വിയ തിട്ഠന്തി, തേന സാ "തിണ്ഹധാരാ ഖുരധാരാ"തി വുച്ചതി. തം തിണ്ഹധാരഖുരധാരം ഉദകാസായ ഉപേന്തി അല്ലീയന്തീതി അത്ഥോ. എവം ഉപേന്താ ച പാപകമ്മേന ചോദിതാ **തത്ഥ മന്ദാ പപതന്തി** ബാലാതി അത്ഥോ.

൬൮൧. സാമാ സബലാതി എതം പരതോ "സോണാ"തി ഇമിനാ യോജേതബ്ബം. സാമവണ്ണാ കമ്മാസവണ്ണാ ച സോണാ ഖാദന്തീതി വുത്തം ഹോതി . **കാകോലഗണാ**തി കണ്ഹകാകഗണാ. **പടിഗിദ്ധാ**തി സുട്ഠു സഞ്ജാതഗേധാ ഹുത്വാ, **"മഹാഗിജ്ഝാ"**തി എകേ. **കുലലാ**തി കുലലപക്ഖിനോ, "സേനാനമേതം നാമ"ന്തി എകേ. **വായസാ**തി അകണ്ഹകാകാ. ഇദമ്പി ദേവദൂതേ അവുത്തകമ്മകാരണം. തത്ഥ വുത്താനിപി പന കാനിചി ഇധ ന വുത്താനി, താനി എതേസം പുരിമപച്ഛിമഭാഗത്താ വുത്താനേവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാനി.

൬൮൨. ഇദാനി സബ്ബമേവേതം നരകവുത്തിം ദസ്സേത്വാ ഓവദന്തോ **"കിച്ഛാ വതായ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **കിച്ഛാ വത അയം ഇധ** നരകേ നാനപ്പകാരകമ്മകരണഭേദാ **വുത്തി, യം ജനോ ഫുസതി കിബ്ബിസകാരീ. തസ്മാ ഇധ ജീവിതസേസേ** ജീവിതസന്തതിയാ വിജ്ജമാനായ ഇധ ലോകേ ഠിതോയേവ സമാനോ സരണഗമനാദികുസലധമ്മാനുട്ഠാനേന **കിച്ചകരോ നരോ സിയാ** ഭവേയ്യ. കിച്ചകരോ ഭവന്തോപി ച സാതച്ചകാരിതാവസേനേവ ഭവേയ്യ, **ന പമജ്ജേ** മുഹുത്തമ്പി ന പമാദമാപജ്ജേയ്യാതി അയമേത്ഥ സമുച്ചയവണ്ണനാ. യസ്മാ പന വുത്താവസേസാനി പദാനി പുബ്ബേ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥത്താ ച സുവിഞ്ഞേയ്യാനേവ, തസ്മാ അനുപദവണ്ണനാ ന കതാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ കോകാലികസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. നാലകസുത്തവണ്ണനാ

൬൮൬. ആനന്ദജാതേതി നാലകസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? പദുമുത്തരസ്സ കിര ഭഗവതോ സാവകം മോനേയ്യപടിപദം പടിപന്നം ദിസ്വാ തദത്ഥം അഭികങ്ഖമാനോ തതോ പഭുതി കപ്പസതസഹസ്സം പാരമിയോ പൂരേത്വാ അസിതസ്സ ഇസിനോ ഭാഗിനേയ്യോ നാലകോ നാമ താപസോ ഭഗവന്തം ധമ്മചക്കപ്പവത്തിതദിവസതോ സത്തമേ ദിവസേ

“അഞ്ഞാതമേത”ന്തിആദീഹി ദ്വീഹി ഗാഥാഹി മോനേയ്യപടിപദം പുച്ഛി. തസ്സ ഭഗവാ “മോനേയ്യം തേ ഉപഞ്ഞിസ്സ”ന്തിആദിനാ നയേന തം ബ്യാകാസി. പരിനിബ്ബുതേ പന ഭഗവതി സങ്ഗീതിം കരോന്തേനായസ്മതാ മഹാകസ്സപേന ആയസ്മാ ആനന്ദോ തമേവ മോനേയ്യപടിപദം പുട്ഠോ യേന യദാ ച സമാദപിതോ നാലകോ ഭഗവന്തം പുച്ഛി . തം സബ്ബം പാകടം കത്വാ ദസ്സേതുകാമോ “ആനന്ദജാതേ”തിആദികാ വീസതി വത്ഥുഗാഥായോ വത്വാ അഭാസി. തം സബ്ബമ്പി “നാലകസുത്ത”ന്തി വുച്ചതി.

തത്ഥ **ആനന്ദജാതേ**തി സമിദ്ധിജാതേ വുദ്ധിപ്പത്തേ. **പതീതേ**തി തുട്ഠേ. അഥ വാ **ആനന്ദജാതേ**തി പമുദിതേ. **പതീതേ**തി സോമനസ്സജാതേ. **സുചിവസനേ**തി അകിലിട്ഠവസനേ. ദേവാനഞ്ഹി കപ്പരുക്ഖനിബ്ബത്താനി വസനാനി രജം വാ മലം വാ ന ഗണ്ഹന്തി. **ദുസ്സം ഗഹേത്വാ**തി ഇധ ദുസ്സസദിസത്താ “ദുസ്സ”ന്തി ലദ്ധവോഹാരം ദിബ്ബവത്ഥം ഉക്ഖിപിത്വാ. **അസിതോ ഇസീ**തി കണ്ഹസരീരവണ്ണത്താ ഏവംലദ്ധനാമോ ഇസി. **ദിവാവിഹാരേ**തി ദിവാവിഹാരട്ഠാനേ. സേസം പദതോ ഉത്താനമേവ.

സമ്ബന്ധതോ പന - അയം കിര സുദ്ധോദനസ്സ പിതു സീഹഹനുരഞ്ഞോ പുരോഹിതോ സുദ്ധോദനസ്സപി അനഭിസിത്തകാലേ സിപ്പാചരിയോ ഹുത്വാ അഭിസിത്തകാലേ പുരോഹിതോയേവ അഹോസി. തസ്സ സായം പാതം രാജുപട്ഠാനം ആഗതസ്സ രാജാ ദഹരകാലേ വിയ നിപച്ചകാരം അകത്വാ അഞ്ജലികമ്മമത്തമേവ കരോതി. ധമ്മതാ കിരേസാ പത്താഭിസേകാനം സക്യരാജൂനം. പുരോഹിതോ തേന നിബ്ബിജ്ജിത്വാ “പബ്ബജ്ജാമഹം മഹാരാജാ”തി ആഹ. രാജാ തസ്സ നിച്ഛയം ഞത്വാ “തേന ഹി, ആചരിയ, മമേവ ഉയ്യാനേ വസിതബ്ബം, യഥാ തേ അഹം അഭിണ്ഹം പസ്സേയ്യ”ന്തി യാചി. സോ “ഏവം ഹോതൂ”തി പടിസ്സുണിത്വാ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ രഞ്ഞാ ഉപട്ഠഹിയമാനോ ഉയ്യാനേയേവ വസന്തോ കസിണപരികമ്മം കത്വാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഞ്ചാഭിഞ്ഞായോ ച നിബ്ബത്തേസി. സോ തതോ പഭുതി രാജകുലേ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ ഹിമവന്തചാതുമഹാരാജികഭവനാദീനം അഞ്ഞതരം ഗന്ത്വാ ദിവാവിഹാരം കരോതി. അഥേകദിവസം താവതിംസഭവനം ഗന്ത്വാ രതനവിമാനം പവിസിത്വാ ദിബ്ബരതനപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ സമാധിസുഖം അനുഭവിത്വാ സായന്ഹസമയം വുട്ഠായ വിമാനദ്വാരേ ഠത്വാ ഇതോ ചിതോ ച വിലോകേന്തോ സട്ഠിയോജനായ മഹാവീഥിയാ ചേലുക്ഖേപം കത്വാ ബോധിസത്തഗുണപസംസിതാനി ഥുതിവചനാനി വത്വാ കീളന്തേ സക്കപ്പമുഖേ ദേവേ അദ്ദസ. തേനാഹ ആയസ്മാ ആനന്ദോ - “ആനന്ദജാതേ…പേ॰… ദിവാവിഹാരേ”തി.

൬൮൫. തതോ സോ ഏവം **ദിസ്വാന ദേവേ…പേ॰… കിം പടിച്ച**. തത്ഥ **ഉദഗ്ഗേ**തി അബ്ഭുന്നതകായേ. **ചിത്തിം കരിത്വാനാ**തി ആദരം കത്വാ. **കല്യരൂപോ**തി തുട്ഠരൂപോ. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

൬൮൭. ഇദാനി **“യദാപി ആസീ”**തിആദിഗാഥാ ഉത്താനസമ്ബന്ധാ ഏവ. പദത്ഥോ പന പഠമഗാഥായ താവ **സങ്ഗമോ**തി സങ്ഗാമോ. **ജയോ സുരാന**ന്തി ദേവാനം ജയോ.

തസ്സാവിഭാവത്ഥം അയമനുപുബ്ബികഥാ വേദിതബ്ബാ - സക്കോ കിര മഗധരട്ഠേ മചലഗാമവാസീ തേത്തിംസമനുസ്സസേട്ഠോ മഘോ നാമ മാണവോ ഹുത്വാ സത്ത വത്തപദാനി പൂരേത്വാ താവതിംസഭവനേ നിബ്ബത്തി സദ്ധിം പരിസായ. തതോ പുബ്ബദേവാ “ആഗന്തുകദേവപുത്താ ആഗതാ, സക്കാരം നേസം കരിസ്സാമാ”തി വത്വാ ദിബ്ബപദുമാനി ഉപനാമേസും, ഉപഡ്ഢരജ്ജേന ച നിമന്തേസും. സക്കോ ഉപഡ്ഢരജ്ജേന അസന്തുട്ഠോ സകപരിസം സഞ്ഞാപേത്വാ ഏകദിവസം സുരാമദമത്തേ തേ പാദേ ഗഹേത്വാ സിനേരുപബ്ബതപാദേ ഖിപി. തേസം സിനേരുസ്സ ഹേട്ഠിമതലേ ദസസഹസ്സയോജനം അസുരഭവനം നിബ്ബത്തി പാരിച്ഛത്തകപടിച്ഛന്നഭൂതായ ചിത്രപാടലിയാ ഉപസോഭിതം. തതോ തേ സതിം പടിലഭിത്വാ താവതിംസഭവനം അപസ്സന്താ “അഹോ രേ നട്ഠാ മയം പാനമദദോസേന, ന ദാനി മയം സുരം പിവിമ്ഹാ, അസുരം പിവിമ്ഹാ, ന ദാനിമ്ഹാ സുരാ, അസുരാ ദാനി ജാതമ്ഹാ”തി. തതോ പഭുതി “അസുരാ”ഇച്ചേവ ഉപ്പന്നസമഞ്ഞാ ഹുത്വാ “ഹന്ദ ദാനി ദേവേഹി സദ്ധിം സങ്ഗാമേമാ”തി സിനേരും പരിതോ ആരോഹിംസു. തതോ സക്കോ അസുരേ യുദ്ധേന അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ പുനപി സമുദ്ദേ പക്ഖിപിത്വാ ചതൂസു ദ്വാരേസു അത്തനാ സദിസം ഇന്ദപടിമം മാപേത്വാ ഠപേസി. തതോ അസുരാ “അപ്പമത്തോ വതായം സക്കോ നിച്ചം രക്ഖന്തോ തിട്ഠതീ”തി ചിന്തേത്വാ പുനദേവ നഗരം അഗമിംസു. തതോ ദേവാ അത്തനോ ജയം ഘോസേന്താ മഹാവീഥിയം ചേലുക്ഖേപം കരോന്താ

നക്ഖത്തം കീളിംസു. അഥ അസിതോ അതീതാനാഗതേ ചത്താലീസകപ്പേ അനുസ്സരിതും സമത്ഥതായ "കിം നു ഖോ ഇമേഹി പുബ്ബേപി ഏവം കീളിതപുബ്ബ"ന്തി ആവജ്ജേന്തോ തം ദേവാസുരസങ്ഗാമേ ദേവവിജയം ദിസ്വാ ആഹ -

"യദാപി ആസീ അസുരേഹി സങ്ഗമോ,
ജയോ സുരാനം അസുരാ പരാജിതാ;
തദാപി നേതാദിസോ ലോമഹംസനോ"തി.

തസ്മിമ്പി കാലേ ഏതാദിസോ ലോമഹംസനോ പമോദോ ന ആസി. **കിമബ്ഭുതം ദട്ഠു മരൂ പമോദിതാ**തി അജ്ജ പന കിം അബ്ഭുതം ദിസ്വാ ഏവം ദേവാ പമുദിതാതി.

൬൮൯. ദുതിയഗാഥായ **സേളേന്തീ**തി മുഖേന ഉസ്സേളനസദ്ദം മുഞ്ചന്തി. **ഗായന്തി** നാനാവിധാനി ഗീതാനി, **വാദയന്തി** അട്ഠസട്ഠി തൂരിയസഹസ്സാനി, **ഫോടേന്തീ**തി അപ്ഫോടേന്തി. **പുച്ഛാമി വോഹ**ന്തി അത്തനാ ആവജ്ജേത്വാ ഞാതും സമത്ഥോപി തേസം വചനം സോതുകാമതായ പുച്ഛതി. **മേരുമുദ്ധവാസിനേ**തി സിനേരുമുദ്ധനി വസന്തേ. സിനേരുസ്സ ഹി ഹേട്ഠിമതലേ ദസയോജനസഹസ്സം അസുരഭവനം, മജ്ഝിമതലേ ദ്വിസഹസ്സപരിത്തദീപപരിവാരാ ചത്താരോ മഹാദീപാ, ഉപരിമതലേ ദസയോജനസഹസ്സം താവതിംസഭവനം. തസ്മാ ദേവാ "മേരുമുദ്ധവാസിനോ"തി വുച്ചന്തി. **മാരിസാ**തി ദേവേ ആമന്തേതി, നിദുക്ഖാ നിരാബാധാതി വുത്തം ഹോതി.

൬൯൦. അഥസ്സ തമത്ഥം ആരോചേന്തേഹി ദേവേഹി വുത്തായ തതിയഗാഥായ **ബോധിസത്തോ**തി ബുജ്ഝനകസത്തോ, സമ്മാസമ്ബോധിം ഗന്തും അരഹോ സത്തോ **രതനവരോ**തി വരരതനഭൂതോ. **തേനമ്ഹ തുട്ഠാ**തി തേന കാരണേന മയം തുട്ഠാ. സോ ഹി ബുദ്ധത്തം പത്വാ തഥാ ധമ്മം ദേസേസ്സതി, യഥാ മയഞ്ച അഞ്ഞേ ച ദേവഗണാ സേക്ഖാസേക്ഖഭൂമിം പാപുണിസ്സാമ. മനുസ്സാപിസ്സ ധമ്മം സുത്വാ യേ ന സക്ഖിസ്സന്തി പരിനിബ്ബാതും, തേ ദാനാദീനി കത്വാ ദേവലോകേ പരിപൂരേസ്സന്തീതി അയം കിര നേസം അധിപ്പായോ. തത്ഥ **"തുട്ഠാ കല്യരൂപാ"**തി കിഞ്ചാപി ഇദം പദദ്വയം അത്ഥതോ അഭിന്നം, തഥാപി "കിമബ്ഭുതം ദട്ഠു മരൂ പമോദിതാ, കിം ദേവസങ്ഘോ അതിരിവ കല്യരൂപോ"തി ഇമസ്സ പഞ്ഹദ്വയസ്സ വിസ്സജ്ജനത്ഥം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

൬൯൧. ഇദാനി യേന അധിപ്പായേന ബോധിസത്തേ ജാതേ തുട്ഠാ അഹേസും, തം ആവികരോന്തേഹി വുത്തായ ചതുത്ഥഗാഥായ സത്തഗ്ഗഹണേന ദേവമനുസ്സഗ്ഗഹണം, പജാഗഹണേന സേസഗതിഗ്ഗഹണം. ഏവം ദ്വീഹി പദേഹി പഞ്ചസുപി ഗതീസു സേട്ഠഭാവം ദസ്സേതി. തിരച്ഛാനാപി ഹി സീഹാദയോ അസന്താസാദിഗുണയുത്താ, തേപി അയമേവ അതിസേതി. തസ്മാ **"പജാനമുത്തമോ"**തി വുത്തോ. ദേവമനുസ്സേസു പന യേ അത്തഹിതായ പടിപന്നാദയോ ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ, തേസു ഉഭയഹിതപടിപന്നോ **അഗ്ഗപുഗ്ഗലോ** അയം, നരേസു ച ഉസഭസദിസത്താ **നരാസഭോ**. തേനസ്സ ഥുതിം ഭണന്താ ഇദമ്പി പദദ്വയമാഹംസു.

൬൯൨. പഞ്ചമഗാഥായ **തം സദ്ദ**ന്തി തം ദേവേഹി വുത്തവചനസദ്ദം. **അവസരീ**തി ഓതരി. **തദ ഭവന**ന്തി തദാ ഭവനം.

൬൯൩. ഛട്ഠഗാഥായ **തതോ**തി അസിതസ്സ വചനതോ അനന്തരം. **ഉക്കാമുഖേവാ**തി ഉക്കാമുഖേ ഏവ, മൂസാമുഖേതി വുത്തം ഹോതി. **സുകുസലസമ്പഹട്ഠ**ന്തി സുകുസലേന സുവണ്ണകാരേന സങ്ഘട്ടിതം, സങ്ഘട്ടേന്തേന താപിതന്തി അധിപ്പായോ. **ദദ്ദല്ലമാന**ന്തി വിജ്ജോതമാനം. **അസിതവ്ഹയസ്സാ**തി അസിതനാമസ്സ ദുതിയേന നാമേന കണ്ഹദേവിലസ്സ ഇസിനോ.

൬൯൪. സത്തമഗാഥായ **താരാസഭം വാ**തി താരാനം ഉസഭസദിസം, ചന്ദന്തി അധിപ്പായോ. **വിസുദ്ധ**ന്തി അബ്ഭാദിഉപക്കിലേസരഹിതം. **സരദരിവാ**തി സരദേ ഇവ. **ആനന്ദജാതോ**തി സവനമത്തേനേവ ഉപ്പന്നായ പീതിയാ പീതിജാതോ. **അലത്ഥ പീതി**ന്തി ദിസ്വാ പുനപി പീതിം ലഭി.

൬൯൫. തതോ പരം ബോധിസത്തസ്സ ദേവേഹി സദാ പയുജ്ജമാനസക്കാരദീപനത്ഥം വുത്തഅട്ഠമഗാഥായ **അനേകസാഖ**ന്തി അനേകസലാകം. **സഹസ്സമണ്ഡല**ന്തി

രത്തസുവണ്ണമയസഹസ്സമണ്ഡലയുത്തം. **ഛത്ത**ന്തി ദിബ്ബസേതച്ഛത്തം. **വീതിപതന്തീ**തി സരീരം ബീജമാനാ പതനുപ്പതനം കരോന്തി.

൬൮൯. നവമഗാഥായ **ജടീ**തി ജടിലോ. **കണ്ഹസിരിവ്ഹയോ**തി കണ്ഹസദ്ദേന ച സിരിസദ്ദേന ച അവ്ഹയമാനോ. തം കിര "സിരികണ്ഹോ"തിപി അവ്ഹയന്തി ആമന്തേന്തി, ആലപന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **പണ്ഡുകമ്ബലേ**തി രത്തകമ്ബലേ. അധികാരതോ ചേത്ഥ "കുമാര"ന്തി വത്തബ്ബം, പാഠസേസോ വാ കാതബ്ബോ. പുരിമഗാഥായ ച അഹത്ഥപാസഗതം സന്ധായ "ദിസ്വാ"തി വുത്തം. ഇധ പന ഹത്ഥപാസഗതം പടിഗ്ഗഹണത്ഥം ഉപനീതം, തസ്മാ പുന വചനം "ദിസ്വാ"തി. പുരിമം വാ ദസ്സനപീതിലാഭാപേക്ഖം ഗാഥാവസാനേ "വിപുലമലത്ഥ പീതി"ന്തി വചനതോ, ഇദം പടിഗ്ഗഹാപേക്ഖം അവസാനേ "സുമനോ പടിഗ്ഗഹേ"തി വചനതോ. പുരിമഞ്ച കുമാരസമ്ബന്ധമേവ, ഇദം സേതച്ഛത്തസമ്ബന്ധമ്പി. **ദിസ്വാ**തി സതസഹസ്സഗ്ഘനകേ ഗന്ധാരരത്തകമ്ബലേ സുവണ്ണനിക്ഖം വിയ കുമാരം "ഛത്തം മരൂ"തി ഏത്ഥ വുത്തപ്പകാരം സേതച്ഛത്തം ധാരിയന്തം മുദ്ധനി ദിസ്വാ. കേചി പന "ഇദം മാനുസകം ഛത്തം സന്ധായ വുത്ത"ന്തി ഭണന്തി. യഥേവ ഹി ദേവാ, ഏവം മനുസ്സാപി ഛത്തചാമരമോരഹത്ഥതാലവണ്ടവാളബീജനിഹത്ഥാ മഹാപുരിസം ഉപഗച്ഛന്തീതി. ഏവം സന്തേപി ന തസ്സ വചനേന കോചിപി അതിസയോ അത്ഥി, തസ്മാ യഥാവുത്തമേവ സുന്ദരം. **പടിഗ്ഗഹേ**തി ഉഭോഹി ഹത്ഥേഹി പടിഗ്ഗഹേസി. ഇസിം കിര വന്ദാപേതും കുമാരം ഉപനേസും. അഥസ്സ പാദാ പരിവത്തിത്വാ ഇസിസ്സ മത്ഥകേ പതിട്ഠഹിംസു. സോ തമ്പി അച്ഛരിയം ദിസ്വാ ഉദഗ്ഗചിത്തോ സുമനോ പടിഗ്ഗഹേസി.

൬൯൦. ദസമഗാഥായം **ജിഗീസകോ**തി ജിഗീസന്തോ മഗ്ഗന്തോ പരിയേസന്തോ, ഉപപരിക്ഖന്തോതി വുത്തം ഹോതി. **ലക്ഖണമന്തപാരഗൂ**തി ലക്ഖണാനം വേദാനഞ്ച പാരം ഗതോ. **അനുത്തരായ**ന്തി അനുത്തരോ അയം. സോ കിര അത്തനോ അഭിമുഖാഗതേസു മഹാസത്തസ്സ പാദതലേസു ചക്കാനി ദിസ്വാ തദനുസാരേന സേസലക്ഖണാനി ജിഗീസന്തോ സബ്ബം ലക്ഖണസമ്പത്തിം ദിസ്വാ "അദ്ധായം ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ഞത്വാ ഏവമാഹ.

൬൯൧. ഏകാദസായം **അഥത്തനോ ഗമന**ന്തി പടിസന്ധിവസേന അരൂപഗമനം. **അകല്യരൂപോ ഗളയതി അസ്സുകാനീ**തി തം അത്തനോ അരൂപൂപപത്തിം അനുസ്സരിത്വാ "ന ദാനാഹം അസ്സ ധമ്മദേസനം സോതും ലച്ഛാമീ"തി അതുട്ഠരൂപോ ബലവസോകാഭിഭവേന ദോമനസ്സജാതോ ഹുത്വാ അസ്സൂനി പാതേതി ഗളയതി. "ഗരയതീ"തിപി പാഠോ. യദി പനേസ രൂപഭവേ ചിത്തം നമേയ്യ, കിം തത്ഥ ന ഉപ്പജ്ജേയ്യ, യേനേവം രോദതീതി? ന ന ഉപ്പജ്ജേയ്യ, അകുസലതായ പനേതം വിധിം ന ജാനാതി. ഏവം സന്തേപി ദോമനസ്സുപ്പത്തിയേവസ്സ അയുത്താ സമാപത്തിലാഭേന വിക്ഖമ്ഭിതത്താതി ചേ? ന, വിക്ഖമ്ഭിതത്താ ഏവ. മഗ്ഗഭാവനായ സമുച്ഛിന്നാ ഹി കിലേസാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, സമാപത്തിലാഭീനം പന ബലവപച്ചയേന ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പന്നേ കിലേസേ പരിഹീനജ്ഝാനത്താ കുതസ്സ അരൂപഗമനന്തി ചേ? അപ്പകസിരേന പുനാധിഗമതോ. സമാപത്തിലാഭിനോ ഹി ഉപ്പന്നേ കിലേസേ ബലവവീതിക്കമം അനാപജ്ജന്താ വൂപസന്തമത്തേയേവ കിലേസവേഗേ പുന തം വിസേസം അപ്പകസിരേനേവാധിഗച്ഛന്തി, "പരിഹീനവിസേസാ ഇമേ"തിപി ദുവിഞ്ഞേയ്യാ ഹോന്തി, താദിസോ ച ഏസോ. **നോ ചേ കുമാരേ ഭവിസ്സതി അന്തരായോ**തി ന ഭവിസ്സതി നു ഖോ ഇമസ്മിം കുമാരേ അന്തരായോ.

൬൯൨. ദ്വാദസായം **ന ഓരകായ**ന്തി അയം ഓരകോ പരിത്തോ ന ഹോതി. ഉത്തരഗാഥായ വത്തബ്ബം ബുദ്ധഭാവം സന്ധായാഹ.

൬൯൩. തേരസായം **സമ്ബോധിയഗ്ഗ**ന്തി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം. തഞ്ഹി അവിപരീതഭാവേന സമ്മാ ബുജ്ഝനതോ സമ്ബോധി, കത്ഥചി ആവരണാഭാവേന സബ്ബഞ്ഞാണുത്തമതോ "അഗ്ഗ"ന്തി വുച്ചതി. **ഫുസിസ്സതീ**തി പാപുണിസ്സതി. **പരമവിസുദ്ധദസ്സീ**തി നിബ്ബാനദസ്സീ. തഞ്ഹി ഏകന്തവിസുദ്ധത്താ പരമവിസുദ്ധം. **വിത്ഥാരികസ്സാ**തി വിത്ഥാരികം അസ്സ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സാസനം.

൭൦൦. ചുദ്ദസായം **അഥന്തരാ**തി അന്തരായേവ അസ്സ, സമ്ബോധിപ്പത്തിതോ ഓരതോ ഏവാതി വുത്തം ഹോതി. **ന സോസ്സ**ന്തി ന സുണിസ്സം. **അസമധുരസ്സാ**തി അസമവീരിയസ്സ. **അട്ടോ**തി ആതുരോ. **ബ്യസനം ഗതോ**തി സുഖവിനാസം പത്തോ. **അഘാവീ**തി ദുക്ഖിതോ, സബ്ബം ദോമനസ്സുപ്പാദമേവ സന്ധായാഹ. ദോമനസ്സേന ഹി സോ ആതുരോ. തഞ്ചസ്സ സുഖബ്യസനതോ ബ്യസനം, സുഖവിനാസനതോതി വുത്തം ഹോതി. തേന ച സോ ചേതസികഅഘഭൂതേന അഘാവീ.

൨൦൬. പന്നരസായം **വിപുലം ജനേത്വാനാ**തി വിപുലം ജനേത്വാ. അയമേവ വാ പാഠോ. **നിഗ്ഗമാ**തി നിഗ്ഗതോ. ഏവം നിഗ്ഗതോ ച **സോ ഭാഗിനേയ്യം സയ**ന്തി സകം ഭാഗിനേയ്യം, അത്തനോ ഭഗിനിയാ പുത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. **സമാദപേസീ**തി അത്തനോ അപ്പായുകഭാവം ഞത്വാ കനിട്ഠഭഗിനിയാ ച പുത്തസ്സ നാലകസ്സ മാണവകസ്സ ഉപചിതപുഞ്ഞതം അത്തനോ ബലേന ഞത്വാ "വുഡ്ഢിപ്പത്തോ പമാദമ്പി ആപജ്ജേയ്യാ"തി നം അനുകമ്പമാനോ ഭഗിനിയാ ഘരം ഗന്ത്വാ "കഹം നാലകോ"തി. "ബഹി, ഭന്തേ, കീളതീ"തി. "ആനേഥ ന"ന്തി ആണാപേത്വാ തങ്ഖണംയേവ താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബാജേത്വാ സമാദപേസി ഓവദി അനുസാസി. കഥം? **"ബുദ്ധോതി ഘോസം...പേ... ബ്രഹ്മചരിയ"**ന്തി സോളസമഗാഥമാഹ.

൨൦൭. തത്ഥ **യദ പരതോ**തി യദാ പരതോ. **ധമ്മമഗ്ഗ**ന്തി പരമധമ്മസ്സ നിബ്ബാനസ്സ മഗ്ഗം, ധമ്മം വാ അഗ്ഗം സഹ പടിപദായ നിബ്ബാനം. **തസ്മി**ന്തി തസ്സ സന്തികേ. **ബ്രഹ്മചരിയ**ന്തി സമണധമ്മം.

൨൦൮. സത്തരസായം **താദിനാ**തി തസ്സണ്ഠിതേന, തസ്മിം സമയേ കിലേസവിക്ഖമ്ഭനേ സമാധിലാഭേ ച സതി വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസേന സമാഹിതചിത്തേന ചാതി അധിപ്പായോ. **അനാഗതേ പരമവിസുദ്ധദസ്സിനാ**തി "അയം നാലകോ അനാഗതേ കാലേ ഭഗവതോ സന്തികേ പരമവിസുദ്ധം നിബ്ബാനം പസ്സിസ്സതീ"തി ഏവം ദിട്ഠത്താ സോ ഇസി ഇമിനാ പരിയായേന "അനാഗതേ പരമവിസുദ്ധദസ്സീ"തി വുത്തോ. തേന അനാഗതേ പരമവിസുദ്ധദസ്സിനാ. **ഉപചിതപുഞ്ഞസഞ്ചയോ**തി പദുമുത്തരതോ പഭുതി കതപുഞ്ഞസഞ്ചയോ. **പതിക്ഖ**ന്തി ആഗമയമാനോ. **പരിവസീ**തി പബ്ബജിത്വാ താപസവേസേന വസി. **രക്ഖിതിന്ദ്രിയോ**തി രക്ഖിതസോതിന്ദ്രിയോ ഹുത്വാ. സോ കിര തതോ പഭുതി ഉദകേ ന നിമുജ്ജി "ഉദകം പവിസിത്വാ സോതിന്ദ്രിയം വിനാസേയ്യ, തതോ ധമ്മസ്സവനബാഹിരോ ഭവേയ്യ"ന്തി ചിന്തേത്വാ.

൨൦൯. അട്ഠാരസായം **സുത്വാന ഘോസ**ന്തി സോ നാലകോ ഏവം പരിവസന്തോ അനുപുബ്ബേന ഭഗവതാ സമ്ബോധിം പത്വാ ബാരാണസിയം ധമ്മചക്കേ പവത്തിതേ തം "ഭഗവതാ ധമ്മചക്കം പവത്തിതം, സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ വത സോ ഭഗവാ ഉപ്പന്നോ"തിആദിനാ നയേന **ജിനവരചക്കവത്തനേ** പവത്തഘോസം അത്തനോ അത്ഥകാമാഹി ദേവതാഹി ആഗന്ത്വാ ആരോചിതം സുത്വാ. **ഗന്ത്വാന ദിസ്വാ ഇസിനിസഭ**ന്തി സത്താഹം ദേവതാഹി മോനേയ്യകോലാഹലേ കയിരമാനേ സത്തമേ ദിവസേ ഇസിപതനം ഗന്ത്വാ "നാലകോ ആഗമിസ്സതി, തസ്സ ധമ്മം ദേസേസ്സാമീ"തി ഇമിനാ ച അഭിസന്ധിനാ വരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നം ദിസ്വാ നിസഭസദിസം ഇസിനിസഭം ഭഗവന്തം. **പസന്നോ**തി സഹ ദസ്സനേനേവ പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ. **മോനേയ്യസേട്ഠ**ന്തി ഞാണുത്തമം, മഗ്ഗഞാണന്തി വുത്തം ഹോതി. **സമാഗതേ അസിതാവ്ഹയസ്സ സാസനേ**തി അസിതസ്സ ഇസിനോ ഓവാദകാലേ അനുപ്പത്തേ. തേന ഹി - "യദാ വിവരതി ധമ്മമഗ്ഗം, തദാ ഗന്ത്വാ സമയം പരിപുച്ഛമാനോ ചരസ്സു തസ്മിം ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയ"ന്തി അനുസിട്ഠോ, അയഞ്ച സോ കാലോ. തേന വുത്തം - "സമാഗതേ അസിതാവ്ഹയസ്സ സാസനേ"തി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

അയം താവ വത്ഥുഗാഥാവണ്ണനാ.

൨൧൦. പുച്ഛാഗാഥാദ്വയേ **അഞ്ഞാതമേത**ന്തി വിദിതം മയാ ഏതം. **യഥാതഥ**ന്തി അവിപരീതം. കോ അധിപ്പായോ? യം അസിതോ "സമ്ബോധിയഗ്ഗം ഫുസിസ്സതായം കുമാരോ"തി ഞത്വാ "ബുദ്ധോതി ഘോസം യദ പരതോ സുണോസി, സമ്ബോധിപ്പത്തോ വിവരതി ധമ്മമഗ്ഗ"ന്തി മം അവച, തദേതം മയാ അസിതസ്സ വചനം അജ്ജ ഭഗവന്തം സക്ഖിം ദിസ്വാ "യഥാതഥമേവാ"തി അഞ്ഞാതന്തി. **തം ത**ന്തി തസ്മാ തം. **സബ്ബധമ്മാന പാരഗു**ന്തി ഹേമവതസുത്തേ വുത്തനയേന ഛഹി ആകാരേഹി. സബ്ബധമ്മാനം പാരഗതം.

൨൧൧. **അനഗാരിയുപേതസ്സാ**തി അനഗാരിയം ഉപേതസ്സ, പബ്ബജിതസ്സാതി അത്ഥോ. **ഭിക്ഖാചരിയം ജിഗീസതോ**തി അരിയേഹി ആചിണ്ണം അനുപക്കിലിട്ഠം ഭിക്ഖാചരിയം പരിയേസമാനസ്സ. **മോനേയ്യ**ന്തി മുനീനം സന്തകം. **ഉത്തമം പദ**ന്തി ഉത്തമപടിപദം. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

൨൧൨. അഥസ്സ ഏവം പുട്ഠോ ഭഗവാ **"മോനേയ്യം തേ ഉപഞ്ഞിസ്സ"**ന്തിആദിനാ നയേന മോനേയ്യപടിപദം ബ്യാകാസി. തത്ഥ **ഉപഞ്ഞിസ്സ**ന്തി ഉപഞ്ഞാപേയ്യം, വിവരേയ്യം പഞ്ഞാപേയ്യന്തി അത്ഥോ. **ദുക്കരം ദുരഭിസമ്ഭവ**ന്തി കാതുഞ്ച ദുക്ഖം കയിരമാനഞ്ച സമ്ഭവിതും സഹിതും ദുക്ഖന്തി വുത്തം ഹോതി. അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ - അഹം

തേ മോനേയ്യം പഞ്ഞാപേയ്യം, യദി നം കാതും വാ അഭിസമ്ഭോതും വാ സുഖം ഭവേയ്യ, ഏവം പന ദുക്കരം ദുരഭിസമ്ഭവം പുഥുജ്ജനകാലതോ പഭുതി കിലിട്ഠചിത്തം അനുപ്പാദേത്വാ പടിപജ്ജിതബ്ബതോ. തഥാ ഹി നം ഏകസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഏകോവ സാവകോ കരോതി ച സമ്ഭോതി ചാതി.

ഏവം ഭഗവാ മോനേയ്യസ്സ ദുക്കരഭാവം ദുരഭിസമ്ഭവതഞ്ച ദസ്സേന്തോ നാലകസ്സ ഉസ്സാഹം ജനേത്വാ തമസ്സ വത്തുകാമോ ആഹ **"ഹന്ദ തേ നം പവക്ഖാമി, സന്ഥമ്ഭസ്സു ദള്ഹോ ഭവാ"**തി. തത്ഥ **ഹന്ദാ**തി ബ്യവസായത്ഥേ നിപാതോ. **തേ നം പവക്ഖാമീ**തി തുയ്ഹം തം മോനേയ്യം പവക്ഖാമി. **സന്ഥമ്ഭസ്സൂ**തി ദുക്കരകരണസമത്ഥേന വീരിയൂപത്ഥമ്ഭേന അത്താനം ഉപത്ഥമ്ഭയ. **ദള്ഹോ ഭവാ**തി ദുരഭിസമ്ഭവസഹനസമത്ഥായ അസിഥിലപരക്കമതായ ഥിരോ ഹോതി. കിം വുത്തം ഹോതി? യസ്മാ ത്വം ഉപചിതപുഞ്ഞസമ്ഭാരോ, തസ്മാഹം ഏകന്തബ്യവസിതോവ ഹുത്വാ ഏവം ദുക്കരം ദുരഭിസമ്ഭവമ്പി സമാനം തുയ്ഹം തം മോനേയ്യം പവക്ഖാമി, സന്ഥമ്ഭസ്സു ദള്ഹോ ഭവാതി.

൭൦൭. ഏവം പരമസല്ലേഖം മോനേയ്യവത്തം വത്തുകാമോ നാലകം സന്ഥമ്ഭനേ ദള്ഹീഭാവേ ച നിയോജേത്വാ പഠമം താവ ഗാമൂപനിബദ്ധകിലേസപ്പഹാനം ദസ്സേന്തോ **"സമാനഭാഗ"**ന്തി ഉപഡ്ഢഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സമാനഭാഗ**ന്തി സമഭാഗം ഏകസദിസം നിന്നാനാകരണം. **അക്കുട്ഠവന്ദിത**ന്തി അക്കോസഞ്ച വന്ദനഞ്ച.

ഇദാനി യഥാ തം സമാനഭാഗം കയിരതി, തം ഉപായം ദസ്സേന്തോ **"മനോപദോസ"**ന്തി ഉപഡ്ഢഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - അക്കുട്ഠോ **മനോപദോസം രക്ഖേയ്യ,** വന്ദിതോ **സന്തോ അനുണ്ണതോ ചരേ,** രഞ്ഞാപി വന്ദിതോ സമാനോ "മം വന്ദതീ"തി ഉദ്ധച്ചം നാപജ്ജേയ്യ.

൭൦൮. ഇദാനി അരഞ്ഞൂപനിബദ്ധകിലേസപ്പഹാനം ദസ്സേന്തോ **"ഉച്ചാവചാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - അരഞ്ഞസഞ്ഞിതേ **ദായേപി** ഇട്ഠാനിട്ഠവസേന **ഉച്ചാവചാ** നാനപ്പകാരാ ആരമ്മണാ **നിച്ഛരന്തി,** ചക്ഖാദീനം ആപാഥമാഗച്ഛന്തി, തേ ച ഖോ **അഗ്ഗിസിഖൂപമാ** പരിളാഹജനകട്ഠേന. യഥാ വാ ഡയ്ഹമാനേ വനേ അഗ്ഗിസിഖാ നാനപ്പകാരതായ ഉച്ചാവചാ നിച്ഛരന്തി, സധൂമാപി, വിധൂമാപി, നീലാപി, പീതാപി, രത്താപി, ഖുദ്ദകാപി, മഹന്താപി, ഏവം സീഹബ്യഗ്ഘമനുസ്സാമനുസ്സവിവിധവിഹങ്ഗവിരുതപുപ്ഫഫലപല്ലവാദിഭേദവസേന നാനപ്പകാരതായ ദായേ ഉച്ചാവചാ ആരമ്മണാ നിച്ഛരന്തി ഭിംസനകാപി, രജനീയാപി, ദോസനീയാപി, മോഹനീയാപി. തേനാഹ - "ഉച്ചാവചാ നിച്ഛരന്തി, ദായേ അഗ്ഗിസിഖൂപമാ"തി. ഏവം നിച്ഛരന്തേസു ച ഉച്ചാവചേസു ആരമ്മണേസു യാ കാചി ഉയ്യാനവനചാരികം ഗതാ സമാനാ പകതിയാ വാ വനചാരിനിയോ കട്ഠഹാരികാദയോ രഹോഗതം ദിസ്വാ ഹസിതലപിതരുദിതദുന്നിവത്ഥാദീഹി **നാരിയോ മുനിം പലോഭേന്തി, താ സു തം മാ പലോഭയും,** താ നാരിയോ തം മാ പലോഭയും. യഥാ ന പലോഭേന്തി, തഥാ കരോഹീതി വുത്തം ഹോതി.

൭൦൯-൭൧൦. ഏവമസ്സ ഭഗവാ ഗാമേ ച അരഞ്ഞേ ച പടിപത്തിവിധിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സീലസംവരം ദസ്സേന്തോ **"വിരതോ മേഥുനാ ധമ്മാ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ഹിത്വാ കാമേ പരോപരേ**തി മേഥുനധമ്മതോ അവസേസേപി സുന്ദരേ ച അസുന്ദരേ ച പഞ്ച കാമഗുണേ ഹിത്വാ. തപ്പഹാനേന ഹി മേഥുനവിരതി സുസമ്പന്നാ ഹോതി. തേനാഹ - "ഹിത്വാ കാമേ പരോപരേ"തി. അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ. **"അവിരുദ്ധോ"**തിആദീനി പന പദാനി "ന ഹനേയ്യ, ന ഘാതയേ"തി ഏത്ഥ വുത്തായ പാണാതിപാതാവേരമണിയാ സമ്പത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്താനി. തത്രായം സങ്ഖേപവണ്ണനാ - പരപക്ഖിയേസു **പാണേസു അവിരുദ്ധോ,** അത്തപക്ഖിയേസു **അസാരത്തോ,** സബ്ബേപി സതണ്ഹനിത്തണ്ഹതായ **തസഥാവരേ** പാണേ ജീവിതുകാമതായ അമരിതുകാമതായ സുഖകാമതായ ദുക്ഖപടികൂലതായ ച **"യഥാ അഹം തഥാ ഏതേ"**തി അത്തസമാനതായ തേസു വിരോധം വിനേന്തോ തേനേവ പകാരേന **"യഥാ ഏതേ തഥാ അഹ"**ന്തി പരേസം സമാനതായ ച അത്തനി അനുരോധം വിനേന്തോ ഏവം ഉഭയഥാപി അനുരോധവിരോധവിപ്പഹീനോ ഹുത്വാ മരണപടികൂലതായ **അത്താനം ഉപമം കത്വാ** പാണേസു യേ കേചി തസേ വാ ഥാവരേ വാ പാണേ **ന ഹനേയ്യ** സാഹത്ഥികാദീഹി പയോഗേഹി, **ന ഘാതയേ** ആണത്തികാദീഹീതി.

൭൧൧. ഏവമസ്സ മേഥുനവിരതിപാണാതിപാതവിരതിമുഖേന സങ്ഖേപതോ പാതിമോക്ഖസംവരസീലം വത്വാ "ഹിത്വാ കാമേ"തിആദീഹി ഇന്ദ്രിയസംവരഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ആജീവപാരിസുദ്ധിം ദസ്സേന്തോ **"ഹിത്വാ ഇച്ഛഞ്ചാ"**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - യായം തണ്ഹാ ഏകം ലദ്ധാ ദുതിയം ഇച്ഛതി, ദ്വേ ലദ്ധാ തതിയം, സതസഹസ്സം ലദ്ധാ തദുത്തരിമ്പി

ഇച്ഛതീതി ഏവം അപ്പടിലദ്ധവിസയം ഇച്ഛനതോ **"ഇച്ഛാ"**തി വുച്ചതി, യോ ചായം പടിലദ്ധവിസയലുബ്ഭനോ ലോഭോ. തം **ഹിത്വാ ഇച്ഛഞ്ച ലോഭഞ്ച യത്ഥ സത്തോ പുഥുജ്ജനോ,** യസ്മിം ചീവരാദിപച്ചയേ തേഹി ഇച്ഛാലോഭേഹി പുഥുജ്ജനോ സത്തോ ലഗ്ഗോ പടിബദ്ധോ തിട്ഠതി, തത്ഥ തം ഉഭയമ്പി ഹിത്വാ പച്ചയത്ഥം ആജീവപാരിസുദ്ധിം അവിരോധേന്തോ ഞാണചക്ഖുനാ **ചക്ഖുമാ** ഹുത്വാ ഇമം മോനേയ്യപടിപദം **പടിപജ്ജേയ്യ**. ഏവഞ്ഹി പടിപന്നോ **തരേയ്യ നരകം ഇമം,** ദുപ്പൂരണട്ഠേന നരകസഞ്ഞിതം മിച്ഛാജീവഹേതുഭൂതം ഇമം പച്ചയതണ്ഹം തരേയ്യ, ഇമായ വാ പടിപദായ തരേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി.

൭൧൩. ഏവം പച്ചയതണ്ഹാപഹാനമുഖേന ആജീവപാരിസുദ്ധിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാമുഖേന പച്ചയപരിഭോഗസീലം തദനുസാരേന ച യാവ അരഹത്തപ്പത്തി, താവ പടിപദം ദസ്സേന്തോ **"ഊനൂദരോ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ധമ്മേന സമേന ലദ്ധേസു ഇതരീതരചീവരാദീസു പച്ചയേസു ആഹാരം താവ ആഹാരേന്തോ -

> "ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;
> അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൯൮൩) -

വുത്തനയേന **ഊനഉദരോ** അസ്സ, ന വാതഭരിതഭസ്താ വിയ ഉദ്ധുമാതുദരോ, ഭത്തസമ്മദപച്ചയാ ഥിനമിദ്ധം പരിഹരേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. ഊനൂദരോ ഹോന്തോപി ച **മിതാഹാരോ** അസ്സ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ, "നേവ ദവായാ"തിആദിനാ പച്ചവേക്ഖണേന ഗുണതോ ദോസതോ ച പരിച്ഛിന്നാഹാരോ. ഏവം മിതാഹാരോ സമാനോപി പച്ചയധുതങ്ഗപരിയത്തിഅധിഗമവസേന ചതുബ്ബിധായ അപ്പിച്ഛതായ **അപ്പിച്ഛോ അസ്സ**. ഏകംസേന ഹി മോനേയ്യപടിപദം പടിപന്നേന ഭിക്ഖുനാ ഏവം അപ്പിച്ഛേന ഭവിതബ്ബം. തത്ഥ ഏകേകസ്മിം പച്ചയേ തീഹി സന്തോസേഹി സന്തുസ്സനാ **പച്ചയപ്പിച്ഛതാ**. ധുതങ്ഗധരസ്സേവ സതോ "ധുതവാതി മം പരേ ജാനന്തൂ"തി അനിച്ഛനതാ **ധുതങ്ഗപ്പിച്ഛതാ**. ബഹുസ്സുതസ്സേവ സതോ "ബഹുസ്സുതോതി മം പരേ ജാനന്തൂ"തി അനിച്ഛനതാ **പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛതാ** മജ്ഝന്തികത്ഥേരസ്സ വിയ. അധിഗമസമ്പന്നസ്സേവ സതോ "അധിഗതോ അയം കുസലം ധമ്മന്തി മം പരേ ജാനന്തൂ"തി അനിച്ഛനതാ **അധിഗമപ്പിച്ഛതാ**. സാ ച അരഹത്താധിഗമതോ ഓരം വേദിതബ്ബാ. അരഹത്താധിഗമത്ഥഞ്ഹി അയം പടിപദാതി. ഏവം അപ്പിച്ഛോപി ച അരഹത്തമഗ്ഗേന തണ്ഹാലോലുപ്പം ഹിത്വാ **അലോലുപോ** അസ്സ. ഏവം അലോലുപോ ഹി **സദാ ഇച്ഛായ നിച്ഛാതോ അനിച്ഛോ ഹോതി നിബ്ബുതോ,** യായ ഇച്ഛായ ഛാതാ ഹോന്തി സത്താ ഖുപ്പിപാസാതുരാ വിയ അതിത്താ, തായ ഇച്ഛായ അനിച്ഛോ ഹോതി അനിച്ഛത്താ ച നിച്ഛാതോ ഹോതി അനാതുരോ പരമതിത്തിപ്പത്തോ. ഏവം നിച്ഛാതത്താ നിബ്ബുതോ ഹോതി വൂപസന്തസബ്ബകിലേസപരിളാഹോതി ഏവമേത്ഥ ഉപ്പടിപാടിയാ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

൭൧൪. ഏവം യാവ അരഹത്തപ്പത്തി, താവപടിപദം കഥേത്വാ ഇദാനി തം പടിപദം പടിപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ അരഹത്തപ്പത്തിനിട്ഠം ധുതങ്ഗസമാദാനം സേനാസനവത്തഞ്ച കഥേന്തോ **"സ പിണ്ഡചാര"**ന്തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **സ പിണ്ഡചാരം ചരിത്വാ**തി സോ ഭിക്ഖു ഭിക്ഖം ചരിത്വാ ഭത്തകിച്ചം വാ കത്വാ. **വനന്തമഭിഹാരയേ**തി അപപഞ്ചിതോ ഗിഹിപപഞ്ചേന വനം ഏവ ഗച്ഛേയ്യ. **ഉപട്ഠിതോ രുക്ഖമൂലസ്മി**ന്തി രുക്ഖമൂലേ ഠിതോ വാ ഹുത്വാ. **ആസനൂപഗതോ**തി ആസനം ഉപഗതോ വാ ഹുത്വാ, നിസിന്നോതി വുത്തം ഹോതി. **മുനീ**തി മോനേയ്യപടിപദം പടിപന്നോ. ഏത്ഥ ച "പിണ്ഡചാരം ചരിത്വാ"തി ഇമിനാ പിണ്ഡപാതികങ്ഗം വുത്തം. യസ്മാ പന ഉക്കട്ഠപിണ്ഡപാതികോ സപദാനചാരീ ഏകാസനികോ പത്തപിണ്ഡികോ ഖലുപച്ഛാഭത്തികോ ച ഹോതിയേവ, തേചീവരികപംസുകൂലമ്പി ച സമാദിയതേവ, തസ്മാ ഇമാനിപി ഏത്ഥ വുത്താനേവ ഹോന്തി. "വനന്തമഭിഹാരയേ"തി ഇമിനാ പന ആരഞ്ഞികങ്ഗം വുത്തം, "ഉപട്ഠിതോ രുക്ഖമൂലസ്മി"ന്തി ഇമിനാ രുക്ഖമൂലികങ്ഗം, "ആസനൂപഗതോ"തി ഇമിനാ നേസജ്ജികങ്ഗം. യഥാക്കമം പന ഏതേസം അനുലോമത്താ അബ്ഭോകാസികയഥാസന്ഥതികസോസാനികങ്ഗാനി വുത്താനിയേവ ഹോന്തീതി ഏവമേതായ ഗാഥായ തേരസ ധുതങ്ഗാനി നാലകത്ഥേരസ്സ കഥേസി.

൭൧൫. **സ ഝാനപസുതോ ധീരോ**തി സോ അനുപ്പന്നസ്സ ഝാനസ്സ ഉപ്പാദനേന ഉപ്പന്നസ്സ ആവജ്ജനസമാപജ്ജനാധിട്ഠാനവുട്ഠാനപച്ചവേക്ഖണേഹി ച ഝാനേസു പസുതോ അനുയുത്തോ. **ധീരോ**തി ധിതിസമ്പന്നോ. **വനന്തേ രമിതോ സിയാ**തി വനേ അഭിരതോ സിയാ, ഗാമന്തസേനാസനേ നാഭിരമേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **ഝായേഥ രുക്ഖമൂലസ്മിം,**

അത്താനമഭിതോസയന്തി ന കേവലം ലോകിയജ്ഝാനപസുതോയേവ സിയാ, അപിച ഖോ തസ്മിംയേവ രുക്ഖമൂലേ സോതാപത്തിമഗ്ഗാദിസമ്പയുത്തേന ലോകുത്തരജ്ഝാനേനാപി അത്താനം അതീവ തോസേന്തോ ഝായേഥ. പരമസ്സാസപ്പത്തിയാ ഹി ലോകുത്തരജ്ഝാനേനേവ ചിത്തം അതീവ തുസ്സതി, ന അഞ്ഞേന. തേനാഹ - "അത്താനമഭിതോസയ"ന്തി. ഏവമിമായ ഗാഥായ ഝാനപസുതതായ വനന്തസേനാസനാഭിരതിം അരഹത്തഞ്ച കഥേസി.

൭൧൬. ഇദാനി യസ്മാ ഇമം ധമ്മദേസനം സുത്വാ നാലകത്ഥേരോ വനന്തമഭിഹാരേത്വാ നിരാഹാരോപി പടിപദാപൂരണേ അതീവ ഉസ്സുക്കോ അഹോസി, നിരാഹാരേന ച സമണധമ്മം കാതും ന സക്കാ. തഥാ കരോന്തസ്സ ഹി ജീവിതം നപ്പവത്തതി, കിലേസേ പന അനുപ്പാദേന്തേന ആഹാരോ പരിയേസിതബ്ബോ, അയമേത്ഥ ഞായോ. തസ്മാ തസ്സ ഭഗവാ അപരാപരേസുപി ദിവസേസു പിണ്ഡായ ചരിതബ്ബം, കിലേസാ പന ന ഉപ്പാദേതബ്ബാതി ദസ്സനത്ഥം അരഹത്തപ്പത്തിനിട്ഠംയേവ ഭിക്ഖാചാരവത്തം കഥേന്തോ **"തതോ രത്യാ വിവസാനേ"**തിആദികാ ഛ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **തതോ**തി "സ പിണ്ഡചാരം ചരിത്വാ, വനന്തമഭിഹാരയേ"തി ഏത്ഥ വുത്തപിണ്ഡചാരവനന്താഭിഹാരതോ ഉത്തരിപി. **രത്യാ വിവസാനേ**തി രത്തിസമതിക്കമേ, ദുതിയദിവസേതി വുത്തം ഹോതി. **ഗാമന്തമഭിഹാരയേ**തി ആഭിസമാചാരികവത്തം കത്വാ യാവ ഭിക്ഖാചാരവേലാ, താവ വിവേകമനുബ്രൂഹേത്വാ ഗതപച്ചാഗതവത്തേ വുത്തനയേന കമ്മട്ഠാനം മനസി കരോന്തോ ഗാമം ഗച്ഛേയ്യ. **അവ്ഹാനം നാഭിനന്ദേയ്യാ**തി "ഭന്തേ, അമ്ഹാകം ഘരേ ഭുഞ്ജിതബ്ബ"ന്തി നിമന്തനം, "ദേതി നു ഖോ ന ദേതി നു ഖോ സുന്ദരം നു ഖോ ദേതി അസുന്ദരം നു ഖോ ദേതീ"തി ഏവരൂപം വിതക്കം ഭോജനഞ്ച പടിപദാപൂരകോ ഭിക്ഖു നാഭിനന്ദേയ്യ, നപ്പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. യദി പന ബലക്കാരേന പത്തം ഗഹേത്വാ പൂരേത്വാ ദേന്തി, പരിഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മോ കാതബ്ബോ, ധുതങ്ഗം ന കുപ്പതി, തദുപാദായ പന തം ഗാമം ന പവിസിതബ്ബം. **അഭിഹാരഞ്ച ഗാമതോ**തി സചേ ഗാമം പവിട്ഠസ്സ പാതിസതേഹിപി ഭത്തം അഭിഹരന്തി , തമ്പി നാഭിനന്ദേയ്യ, തതോ ഏകസിത്ഥമ്പി നപ്പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യ, അഞ്ഞദത്ഥു ഘരപടിപാടിയാ പിണ്ഡപാതമേവ ചരേയ്യാതി.

൭൧൭. **ന മുനീ ഗാമമാഗമ്മ, കുലേസു സഹസാ ചരേ**തി സോ ച മോനത്ഥായ പടിപന്നകോ മുനി ഗാമം ഗതോ സമാനോ കുലേസു സഹസാ ന ചരേ, സഹസോകിതാദിഅനനുലോമികം ഗിഹിസംസഗ്ഗം ന ആപജ്ജേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **ഘാസേസനം ഛിന്നകഥോ, ന വാചം പയുതം ഭണേ**തി ഛിന്നകഥോ വിയ ഹുത്വാ ഓഭാസപരികഥാനിമിത്തവിഞ്ഞത്തിപയുത്തം ഘാസേസനവാചം ന ഭണേയ്യ. സചേ ആകങ്ഖേയ്യ, ഗിലാനോ സമാനോ ഗേലഞ്ഞപടിബാഹനത്ഥായ ഭണേയ്യ. സേനാസനത്ഥായ വാ വിഞ്ഞത്തിം ഠപേത്വാ ഓഭാസപരികഥാനിമിത്തപയുത്തം, അവസേസപച്ചയത്ഥായ പന അഗിലാനോ നേവ കിഞ്ചി ഭണേയ്യാതി.

൭൧൮-൯. **അലത്ഥം യദിദ**ന്തി ഇമിസ്സാ പന ഗാഥായ അയമത്ഥോ - ഗാമം പിണ്ഡായ പവിട്ഠോ അപ്പമത്തകേപി കിസ്മിഞ്ചി ലദ്ധേ **"അലത്ഥം യം ഇദം സാധൂ"**തി ചിന്തേത്വാ അലദ്ധേ **"നാലത്ഥം കുസല"**ന്തി തമ്പി "സുന്ദര"ന്തി ചിന്തേത്വാ **ഉഭയേനേവ** ലാഭാലാഭേന **സോ താദീ** നിബ്ബികാരോ ഹുത്വാ **രുക്ഖംവുപനിവത്തതി,** യഥാപി പുരിസോ ഫലഗവേസീ രുക്ഖം ഉപഗമ്മ ഫലം ലദ്ധാപി അലദ്ധാപി അനനുനീതോ അപ്പടിഹതോ മജ്ഝത്തോയേവ ഹുത്വാ ഗച്ഛതി, ഏവം കുലം ഉപഗമ്മ ലാഭം ലദ്ധാപി അലദ്ധാപി മജ്ഝത്തോവ ഹുത്വാ ഗച്ഛതീതി. **സ പത്തപാണീ** തി ഗാഥാ ഉത്താനത്ഥാവ.

൭൨൦. **ഉച്ചാവചാ**തി ഇമിസ്സാ ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ - ഏവം ഭിക്ഖാചാരവത്തസമ്പന്നോ ഹുത്വാപി താവതകേനേവ തുട്ഠിം അനാപജ്ജിത്വാ പടിപദം ആരോധേയ്യ. പടിപത്തിസാരഞ്ഹി സാസനം. സാ ചായം **ഉച്ചാവചാ...പേ... മുത**ന്തി. തസ്സത്ഥോ - സാ ചായം മഗ്ഗപടിപദാ ഉത്തമനിഹീനഭേദതോ **ഉച്ചാവചാ ബുദ്ധസമണേന പകാസിതാ**. സുഖാപടിപദാ ഹി ഖിപ്പാഭിഞ്ഞാ ഉച്ചാ, ദുക്ഖാപടിപദാ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ അവചാ. ഇതരാ ദ്വേ ഏകേനങ്ഗേന ഉച്ചാ, ഏകേന അവചാ. പഠമാ ഏവ വാ ഉച്ചാ, ഇതരാ തിസ്സോപി അവചാ. തായ ചേതായ ഉച്ചായ അവചായ വാ പടിപദായ **ന പാരം ദിഗുണം യന്തി**. "ദുഗുണ"ന്തി വാ പാഠോ, ഏകമഗ്ഗേന ദ്വിക്ഖത്തും നിബ്ബാനം ന യന്തീതി അത്ഥോ. കസ്മാ? യേന മഗ്ഗേന യേ കിലേസാ പഹീനാ, തേസം പുന അപ്പഹാതബ്ബതോ. ഏതേന പരിഹാനധമ്മാഭാവം ദീപേതി. **നയിദം ഏകഗുണം മുത**ന്തി തഞ്ച ഇദം പാരം ഏകക്ഖത്തുംയേവ ഫുസനാരഹമ്പി ന ഹോതി.

കസ്മാ? ഏകേന മഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസപ്പഹാനാഭാവതോ. ഏതേന ഏകമഗ്ഗേനേവ അരഹത്താഭാവം ദീപേതി.

൭൨൭. ഇദാനി പടിപദാനിസംസം ദസ്സേന്തോ **"യസ്സ ച വിസതാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യസ്സ ച** ഏവം പടിപന്നസ്സ ഭിക്ഖുനോ തായ പടിപദായ പഹീനത്താ അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതഭാവേന വിസതത്താ **വിസതാ** തണ്ഹാ **നത്ഥി,** തസ്സ കിലേസസോതച്ഛേദേന **ഛിന്നസോതസ്സ** കുസലാകുസലപ്പഹാനേന **കിച്ചാകിച്ചപ്പഹീനസ്സ** രാഗജോ വാ ദോസജോ വാ അപ്പമത്തകോപി **പരിളാഹോ ന വിജ്ജതീ**തി.

൭൨൮. ഇദാനി യസ്മാ ഇമാ ഗാഥായോ സുത്വാ നാലകത്ഥേരസ്സ ചിത്തം ഉദപാദി - "യദി ഏത്തകം മോനേയ്യം സുകരം ന ദുക്കരം, സക്കാ അപ്പകസിരേന പൂരേതു"ന്തി, തസ്മാസ്സ ഭഗവാ "ദുക്കരമേവ മോനേയ്യ"ന്തി ദസ്സേന്തോ പുന **"മോനേയ്യം തേ ഉപഞ്ഞിസ്സ"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉപഞ്ഞിസ്സ**ന്തി ഉപഞ്ഞാപേയ്യം, കഥയിസ്സന്തി വുത്തം ഹോതി. ഖുരധാരാ ഉപമാ അസ്സാതി **ഖുരധാരൂപമോ . ഭവേ**തി ഭവേയ്യ. കോ അധിപ്പായോ? മോനേയ്യം പടിപന്നോ ഭിക്ഖു ഖുരധാരം ഉപമം കത്വാ പച്ചയേസു വത്തേയ്യ. യഥാ മധുദിദ്ധം ഖുരധാരം ലിഹന്തോ, ഛേദതോ, ജിവ്ഹം രക്ഖതി, ഏവം ധമ്മേന ലദ്ധേ പച്ചയേ പരിഭുഞ്ജന്തോ ചിത്തം കിലേസുപ്പത്തിതോ രക്ഖേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. പച്ചയാ ഹി പരിസുദ്ധേന ഞായേന ലദ്ധുഞ്ച അനവജ്ജപരിഭോഗേന പരിഭുഞ്ജിതുഞ്ച ന സുഖേന സക്കാതി ഭഗവാ പച്ചയനിസ്സിതമേവ ബഹുസോ ഭണതി. **ജിവ്ഹായ താലുമാഹച്ച, ഉദരേ സഞ്ഞതോ സിയാ**തി ജിവ്ഹായ താലും ഉപ്പീളേത്വാപി രസതണ്ഹം വിനോദേന്തോ കിലിട്ഠേന മഗ്ഗേന ഉപ്പന്നപച്ചയേ അസേവന്തോ ഉദരേ സംയതോ സിയാ.

൭൨൯. **അലീനചിത്തോ ച സിയാ**തി നിച്ചം കുസലാനം ധമ്മാനം ഭാവനായ അട്ഠിതകാരിതായ അകുസീതചിത്തോ ച ഭവേയ്യ. **ന ചാപി ബഹു ചിന്തയേ**തി ഞാതിജനപദാമരവിതക്കവസേന ച ബഹും ന ചിന്തേയ്യ. **നിരാമഗന്ധോ അസിതോ, ബ്രഹ്മചരിയപരായണോ**തി നിക്കിലേസോ ച ഹുത്വാ തണ്ഹാദിട്ഠീഹി കിസ്മിഞ്ചി ഭവേ അനിസ്സിതോ സിക്ഖാത്തയസകലസാസനബ്രഹ്മചരിയപരായണോ ഏവ ഭവേയ്യ.

൭൩൦-൧. **ഏകാസനസ്സാ**തി വിവിത്താസനസ്സ. ആസനമുഖേന ചേത്ഥ സബ്ബഇരിയാപഥാ വുത്താ. യതോ സബ്ബഇരിയാപഥേസു ഏകീഭാവസ്സ സിക്ഖേയ്യാതി വുത്തം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. ഏകാസനസ്സാതി ച സമ്പദാനവചനമേതം. **സമണൂപാസനസ്സ ചാ**തി സമണേഹി ഉപാസിതബ്ബസ്സ അട്ഠതിംസാരമ്മണഭാവനാനുയോഗസ്സ, സമണാനം വാ ഉപാസനഭൂതസ്സ അട്ഠതിംസാരമ്മണഭേദസ്സേവ. ഇദമ്പി സമ്പദാനവചനമേവ, ഉപാസനത്ഥന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏത്ഥ ച ഏകാസനേന കായവിവേകോ, സമണൂപാസനേന ചിത്തവിവേകോ വുത്തോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. **ഏകത്തം മോനമക്ഖാത**ന്തി ഏവമിദം കായചിത്തവിവേകവസേന "ഏകത്തം മോന"ന്തി അക്ഖാതം. **ഏകോ ചേ അഭിരമിസ്സസീ**തി ഇദം പന ഉത്തരഗാഥാപേക്ഖം പദം, "അഥ ഭാഹിസി ദസദിസാ"തി ഇമിനാ അസ്സ സമ്ബന്ധോ.

ഭാഹിസീതി ഭാസിസ്സസി പകാസേസ്സസി. ഇമം പടിപദം ഭാവേന്തോ സബ്ബദിസാസു കിത്തിയാ പാകടോ ഭവിസ്സസീതി വുത്തം ഹോതി. **സുത്വാ ധീരാന**ന്തിആദീനം പന ചതുന്നം പദാനം അയമത്ഥോ - യേന ച കിത്തിഘോസേന ഭാഹിസി ദസദിസാ തം **ധീരാനം ഝായീനം കാമചാഗിനം നിഘോസം സുത്വാ** അഥ ത്വം തേന ഉദ്ധച്ചം അനാപജ്ജിത്വാ **ഭിയ്യോ ഹിരിഞ്ച സദ്ധഞ്ച** കരേയ്യാസി, തേന ഘോസേന ഹരായമാനോ "നിയ്യാനികപടിപദാ അയ"ന്തി സദ്ധം ഉപ്പാദേത്വാ ഉത്തരി പടിപത്തിമേവ ബ്രൂഹേയ്യാസി. **മാമകോ**തി ഏവഞ്ഹി സന്തേ മമ സാവകോ ഹോതീതി.

൭൩൨. **തം നദീഹീ**തി യം തം മയാ "ഹിരിഞ്ച സദ്ധഞ്ച ഭിയ്യോ കുബ്ബേഥാ"തി വദതാ "ഉദ്ധച്ചം ന കാതബ്ബ"ന്തി വുത്തം, തം ഇമിനാ നദീനിദസ്സനേനാപി ജാനാഥ, തബ്ബിപരിയായഞ്ച **സോബ്ഭേസു ച പദരേസു**ച ജാനാഥ. **സോബ്ഭേസൂ**തി മാതികാസു . **പദരേസൂ**തി ദരീസു. കഥം? **സണന്താ യന്തി കുസോബ്ഭാ, തുണ്ഹീ യന്തി മഹോദധീ**തി. കുസോബ്ഭാ ഹി സോബ്ഭപദരാദിഭേദാ സബ്ബാപി കുന്നദിയോ സണന്താ സദ്ദം കരോന്താ ഉദ്ധതാ ഹുത്വാ യന്തി, ഗങ്ഗാദിഭേദാ പന മഹാനദിയോ തുണ്ഹീ യന്തി, ഏവം "മോനേയ്യം പൂരേമീ"തി ഉദ്ധതോ ഹോതി അമാമകോ, മാമകോ പന ഹിരിഞ്ച സദ്ധഞ്ച ഉപ്പാദേത്വാ നീചചിത്തോവ ഹോതി.

൭൨൭-ൻ. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **യദൂനകം...പേ॰... പണ്ഡിതോ**തി. തഥ സിയാ - സചേ അഡ്ഢകുമ്ഭൂപമോ ബാലോ സണന്തതായ, രഹദോ പൂരോവ പണ്ഡിതോ സന്തതായ, അഥ കസ്മാ ബുദ്ധസമണോ ഏവം ധമ്മദേസനാബ്യാവടോ ഹുത്വാ ബഹും ഭാസതീതി ഇമിനാ സമ്ബന്ധേന **"യം സമണോ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യം ബുദ്ധസമണോ ബഹും ഭാസതി ഉപേതം അത്ഥസഞ്ഹിതം,** അത്ഥുപേതം ധമ്മുപേതഞ്ച ഹിതേന ച സംഹിതം, തം ന ഉദ്ധച്ചേന, അപിച ഖോ **ജാനം സോ ധമ്മം ദേസേതി** ദിവസമ്പി ദേസേന്തോ നിപ്പപഞ്ചോവ ഹുത്വാ. തസ്സ ഹി സബ്ബം വചീകമ്മം ഞാണാനുപരിവത്തി. ഏവം ദേസേന്തോ ച "ഇദമസ്സ ഹിതം ഇദമസ്സ ഹിത"ന്തി നാനപ്പകാരതോ **ജാനം സോ ബഹു ഭാസതി,** ന കേവലം ബഹുഭാണിതായ. അവസാനഗാഥായ സമ്ബന്ധോ - ഏവം താവ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന സമന്നാഗതോ ബുദ്ധസമണോ ജാനം സോ ധമ്മം ദേസേതി, ജാനം സോ ബഹു ഭാസതി. തേന ദേസിതം പന ധമ്മം നിബ്ബേധഭാഗിയേനേവ ഞാണേന യോ ച ജാനം സംയതത്തോ, ജാനം ന ബഹു ഭാസതി, സ മുനി മോനമരഹതി, സ മുനി മോനമജ്ഝഗാതി. തസ്സത്ഥോ - തം ധമ്മം ജാനന്തോ **സംയതത്തോ** ഗുത്തചിത്തോ ഹുത്വാ യം ഭാസിതം സത്താനം ഹിതസുഖാവഹം ന ഹോതി, തം **ജാനം ന ബഹു ഭാസതി**. സോ ഏവംവിധോ മോനത്ഥം പടിപന്നകോ മുനി മോനേയ്യപടിപദാസങ്ഖാതം **മോനം അരഹതി**. ന കേവലഞ്ച അരഹതിയേവ, അപിച ഖോ പന **സ മുനി** അരഹത്തമഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതം **മോനം അജ്ഝഗാ** ഇച്ചേവ വേദിതബ്ബോതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

തം സുത്വാ നാലകത്ഥേരോ തീസു ഠാനേസു അപ്പിച്ഛോ അഹോസി ദസ്സനേ സവനേ പുച്ഛായാതി. സോ ഹി ദേസനാപരിയോസാനേ പസന്നചിത്തോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ വനം പവിട്ഠോ, പുന "അഹോ വതാഹം ഭഗവന്തം പസ്സേയ്യ"ന്തി ലോലഭാവം ന ജനേസി. അയമസ്സ ദസ്സനേ അപ്പിച്ഛതാ. തഥാ "അഹോ വതാഹം പുന ധമ്മദേസനം സുണേയ്യ"ന്തി ലോലഭാവം ന ജനേസി. അയമസ്സ സവനേ അപ്പിച്ഛതാ. തഥാ "അഹോ വതാഹം പുന മോനേയ്യപടിപദം പുച്ഛേയ്യ"ന്തി ലോലഭാവം ന ജനേസി. അയമസ്സ പുച്ഛായ അപ്പിച്ഛതാ.

സോ ഏവം അപ്പിച്ഛോ സമാനോ പബ്ബതപാദം പവിസിത്വാ ഏകവനസണ്ഡേ ദ്വേ ദിവസാനി ന വസി , ഏകരുക്ഖമൂലേ ദ്വേ ദിവസാനി ന നിസീദി, ഏകഗാമേ ദ്വേ ദിവസാനി പിണ്ഡായ ന പാവിസി. ഇതി വനതോ വനം, രുക്ഖതോ രുക്ഖം, ഗാമതോ ഗാമം ആഹിണ്ഡന്തോ അനുരൂപപടിപദം പടിപജ്ജിത്വാ അഗ്ഗഫലേ പതിട്ഠാസി. അഥ യസ്മാ മോനേയ്യപടിപദം ഉക്കട്ഠം കത്വാ പൂരേന്തോ ഭിക്ഖു സത്തേവ മാസാനി ജീവതി, മജ്ഝിമം കത്വാ പൂരേന്തോ സത്ത വസ്സാനി, മന്ദം കത്വാ പൂരേന്തോ സോളസ വസ്സാനി. അയഞ്ച ഉക്കട്ഠം കത്വാ പൂരേസി, തസ്മാ സത്ത മാസേ ഠത്വാ അത്തനോ ആയുസങ്ഖാരപരിക്ഖയം ഞത്വാ ന്ഹായിത്വാ നിവാസേത്വാ കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ ദിഗുണം സങ്ഘാടിം പാരുപിത്വാ ദസബലാഭിമുഖോ പഞ്ചപതിട്ഠിതം വന്ദിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ ഹിങ്ഗുലകപബ്ബതം നിസ്സായ ഠിതകോവ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി. തസ്സ പരിനിബ്ബുതഭാവം ഞത്വാ ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം തത്ഥ ഗന്ത്വാ സരീരകിച്ചം കത്വാ ധാതുയോ ഗാഹാപേത്വാ ചേതിയം പതിട്ഠാപേത്വാ അഗമാസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ നാലകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ദ്വയതാനുപസ്സനാസുത്തവണ്ണനാ

ഏവം മേ സുതന്തി ദ്വയതാനുപസ്സനാസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഇമസ്സ സുത്തസ്സ അത്തജ്ഝാസയതോ ഉപ്പത്തി. അത്തജ്ഝാസയേന ഹി ഭഗവാ ഇമം സുത്തം ദേസേസി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പനസ്സ അത്ഥവണ്ണനായമേവ ആവി ഭവിസ്സതി. തത്ഥ **ഏവം മേ സുത**ന്തിആദീനി വുത്തനയാനേവ. **പുബ്ബാരാമേ**തി സാവത്ഥിനഗരസ്സ പുരത്ഥിമദിസായം ആരാമേ. **മിഗാരമാതു പാസാദേ**തി ഏത്ഥ വിസാഖാ ഉപാസികാ അത്തനോ സസുരേന മിഗാരേന സേട്ഠിനാ മാതുട്ഠാനേ ഠപിതത്താ "മിഗാരമാതാ"തി വുച്ചതി. തായ മിഗാരമാതുയാ നവകോടിഅഗ്ഘനകം മഹാലതാപിളന്ധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ കാരാപിതോ പാസാദോ ഹേട്ഠാ ച ഉപരി ച പഞ്ച പഞ്ച ഗബ്ഭസതാനി കത്വാ സഹസ്സകൂടാഗാരഗബ്ഭോ, സോ "മിഗാരമാതുപാസാദോ"തി വുച്ചതി. തസ്മിം മിഗാരമാതു പാസാദേ.

തേന ഖോ പന സമയേന ഭഗവാതി യം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിം നിസ്സായ പുബ്ബാരാമേ മിഗാരമാതു പാസാദേ വിഹരതി, തേന സമയേന. **തദഹുപോസഥേ**തി തസ്മിം അഹു ഉപോസഥേ, ഉപോസഥദിവസേതി വുത്തം ഹോതി. **പന്നരസേ**തി ഇദം ഉപോസഥഗ്ഗഹണേന സമ്പത്താവസേസുപോസഥപടിക്ഖേപവചനം. **പുണ്ണായ പുണ്ണമായ രത്തിയാ**തി പന്നരസദിവസത്താ ദിവസഗണനായ അബ്ഭാദിഉപക്കിലേസവിരഹത്താ രത്തിഗുണസമ്പത്തിയാ ച പുണ്ണത്താ പുണ്ണായ, പരിപുണ്ണചന്ദത്താ പുണ്ണമായ ച രത്തിയാ.
ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോതി ഭിക്ഖുസങ്ഘേന പരിവുതോ. **അബ്ഭോകാസേ നിസിന്നോ ഹോതീ**തി മിഗാരമാതു രതനപാസാദപരിവേണേ അബ്ഭോകാസേ ഉപരി അപ്പടിച്ഛന്നേ ഓകാസേ പഞ്ഞത്തവരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോ ഹോതി. **തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂത**ന്തി അതീവ തുണ്ഹീഭൂതം, യതോ യതോ വാ അനുവിലോകേതി , തതോ തതോ തുണ്ഹീഭൂതം, തുണ്ഹീഭൂതം വാചായ, പുന തുണ്ഹീഭൂതം കായേന. **ഭിക്ഖുസങ്ഘം അനുവിലോകേത്വാ**തി തം പരിവാരേത്വാ നിസിന്നം അനേകസഹസ്സഭിക്ഖുപരിമാണം തുണ്ഹീഭൂതം തുണ്ഹീഭൂതം ഭിക്ഖുസങ്ഘം "എത്തകാ എത്ഥ സോതാപന്നാ, എത്തകാ സകദാഗാമിനോ, എത്തകാ അനാഗാമിനോ എത്തകാ ആരദ്ധവിപസ്സകാ കല്യാണപുഥുജ്ജനാ, ഇമസ്സ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ കീദിസീ ധമ്മദേസനാ സപ്പായാ"തി സപ്പായധമ്മദേസനാപരിച്ഛേദനത്ഥം ഇതോ ചിതോ ച വിലോകേത്വാ.

യേ തേ, ഭിക്ഖവേ, കുസലാ ധമ്മാതി യേ തേ ആരോഗ്യട്ഠേന അനവജ്ജട്ഠേന ഇട്ഠഫലട്ഠേന കോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന ച കുസലാ സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മാ, തജ്ജാതകാ വാ പരിയത്തിധമ്മാ. **അരിയാ നിയ്യാനികാ സമ്ബോധഗാമിനോ**തി ഉപഗന്തബ്ബട്ഠേന അരിയാ, ലോകതോ നിയ്യാനട്ഠേന നിയ്യാനികാ, സമ്ബോധസങ്ഖാതം അരഹത്തം ഗമനട്ഠേന സമ്ബോധഗാമിനോ. **തേസം വോ ഭിക്ഖവേ...പേ॰... സവനായ,** തേസം ഭിക്ഖവേ കുസലാനം... പേ॰... സമ്ബോധഗാമീനം കാ ഉപനിസാ, കിം കാരണം, കിം പയോജനം തുമ്ഹാകം സവനായ, കിമത്ഥം തുമ്ഹേ തേ ധമ്മേ സുണാഥാതി വുത്തം ഹോതി. **യാവദേവ ദ്വയതാനം ധമ്മാനം യഥാഭൂതം ഞാണായാ**തി എത്ഥ **യാവദേവാ**തി പരിച്ഛേദാവധാരണവചനം. ദ്വേ അവയവാ എതേസന്തി ദ്വയാ, ദ്വയാ എവ ദ്വയതാ, തേസം ദ്വയതാനം. "ദ്വയാന"ന്തിപി പാഠോ. **യഥാഭൂതം ഞാണായാ**തി അവിപരീതഞാണായ. കിം വുത്തം ഹോതി? യദേതം ലോകിയലോകുത്തരാദിഭേദേന ദ്വിധാ വവത്ഥിതാനം ധമ്മാനം വിപസ്സനാസങ്ഖാതം യഥാഭൂതഞാണം, എതദത്ഥായ ന ഇതോ ഭിയ്യോതി, സവനേന ഹി എത്തകം ഹോതി, തദുത്തരി വിസേസാധിഗമോ ഭാവനായാതി. **കിഞ്ച ദ്വയതം വദേഥാ**തി എത്ഥ പന സചേ, വോ ഭിക്ഖവേ, സിയാ, കിഞ്ച തുമ്ഹേ, ഭന്തേ, ദ്വയതം വദേഥാതി അയമധിപ്പായോ. പദത്ഥോ പന "കിഞ്ച ദ്വയതാഭാവം വദേഥാ"തി.

(ഫ) തതോ ഭഗവാ ദ്വയതം ദസ്സേന്തോ **"ഇദം ദുക്ഖ"**ന്തി എവമാദിമാഹ. തത്ഥ ദ്വയതാനം ചതുസച്ചധമ്മാനം "ഇദം ദുക്ഖം, അയം ദുക്ഖസമുദയോ"തി എവം ലോകിയസ്സ ഏകസ്സ അവയവസ്സ സഹേതുകസ്സ വാ ദുക്ഖസ്സ ദസ്സനേന **അയം എകാനുപസ്സനാ,** ഇതരാ ലോകുത്തരസ്സ ദുതിയസ്സ അവയവസ്സ സഉപായസ്സ വാ നിരോധസ്സ ദസ്സനേന **ദുതിയാനുപസ്സനാ**. പഠമാ ചേത്ഥ തതിയചതുത്ഥവിസുദ്ധീഹി ഹോതി, ദുതിയാ പഞ്ചമവിസുദ്ധിയാ. **എവം സമ്മാ ദ്വയതാനുപസ്സിനോ**തി ഇമിനാ വുത്തനയേന സമ്മാ ദ്വയധമ്മേ അനുപസ്സന്തസ്സ സതിയാ അവിപ്പവാസേന **അപ്പമത്തസ്സ,** കായികചേതസികവീരിയാതാപേന **ആതാപിനോ** കായേ ച ജീവിതേ ച നിരപേക്ഖത്താ , **പഹിതത്തസ്സ. പാടികങ്ഖ**ന്തി ഇച്ഛിതബ്ബം. **ദിട്ഠേവ ധമ്മേ അഞ്ഞാ**തി അസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ അരഹത്തം. **സതി വാ ഉപാദിസേസേ അനാഗാമിതാ**തി "ഉപാദിസേസ"ന്തി പുനബ്ഭവവസേന ഉപാദാതബ്ബക്ഖന്ധസേസം വുച്ചതി, തസ്മിം വാ സതി അനാഗാമിഭാവോ പടികങ്ഖോതി ദസ്സേതി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഹേട്ഠിമഫലാനിപി എവം ദ്വയതാനുപസ്സിനോവ ഹോന്തി, ഉപരിമഫലേസു പന ഉസ്സാഹം ജനേന്തോ എവമാഹ.

ഇദമവോചാതിആദി സങ്ഗീതികാരാനം വചനം. തത്ഥ **ഇദ**ന്തി "യേ തേ, ഭിക്ഖവേ"തിആദിവുത്തനിദസ്സനം. **എത**ന്തി ഇദാനി "യേ ദുക്ഖ"ന്തി എവമാദിവത്തബ്ബഗാഥാബന്ധനിദസ്സനം. ഇമാ ച ഗാഥാ ചതുസച്ചദീപകത്താ വുത്തത്ഥദീപികാ എവ, എവം സന്തേപി ഗാഥാരുചികാനം പച്ഛാ ആഗതാനം പുബ്ബേ വുത്തം അസമത്ഥതായ അനുഗ്ഗഹേത്വാ "ഇദാനി യദി വദേയ്യ സുന്ദര"ന്തി ആകങ്ഖന്താനം വിക്ഖിത്തചിത്താനഞ്ച അത്ഥായ വുത്താ. വിസേസത്ഥദീപികാ വാതി അവിപസ്സകേ വിപസ്സകേ ച ദസ്സേത്വാ തേസം വട്ടവിവട്ടദസ്സനതോ, തസ്മാ വിസേസത്ഥദസ്സനത്ഥമേവ വുത്താ. എസ നയോ ഇതോ പരമ്പി ഗാഥാവചനേസു.

൭൬൦. തത്ഥ **യത്ഥ ചാ**തി നിബ്ബാനം ദസ്സേതി. നിബ്ബാനേ ഹി ദുക്ഖം സബ്ബസോ ഉപരുജ്ഝതി, സബ്ബപ്പകാരം ഉപരുജ്ഝതി, സഹേതുകം ഉപരുജ്ഝതി, അസേസഞ്ച ഉപരുജ്ഝതി. **തഞ്ച മഗ്ഗ**ന്തി തഞ്ച അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം.

൭൬൧-൬. ചേതോവിമുത്തിഹീനാ തേ, അഥോ പഞ്ഞാവിമുത്തിയാതി എത്ഥ അരഹത്തഫലസമാധി രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, അരഹത്തഫലപഞ്ഞാ അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തീതി വേദിതബ്ബാ. തണ്ഹാചരിതേന വാ അപ്പനാഝാനബലേന കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേത്വാ അധിഗതം അരഹത്തഫലം രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, ദിട്ഠിചരിതേന ഉപചാരജ്ഝാനമത്തം നിബ്ബത്തേത്വാ വിപസ്സിത്വാ അധിഗതം അരഹത്തഫലം അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തി. അനാഗാമിഫലം വാ കാമരാഗം സന്ധായ രാഗവിരാഗാ ചേതോവിമുത്തി, അരഹത്തഫലം സബ്ബപ്പകാരതോ അവിജ്ജാവിരാഗാ പഞ്ഞാവിമുത്തീതി. **അന്തകിരിയായാ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ അന്തകരണത്ഥായ . **ജാതിജരൂപഗാ**തി ജാതിജരം ഉപഗതാ, ജാതിജരായ വാ ഉപഗതാ, ന പരിമുച്ചന്തി ജാതിജരായാതി എവം വേദിതബ്ബാ. സേസമേത്ഥ ആദിതോ പഭുതി പാകടമേവ. ഗാഥാപരിയോസാനേ ച സട്ഠിമത്താ ഭിക്ഖൂ തം ദേസനം ഉഗ്ഗഹേത്വാ വിപസ്സിത്വാ തസ്മിംയേവ ആസനേ അരഹത്തം പാപുണിംസു. യഥാ ചേത്ഥ, എവം സബ്ബവാരേസു.

(൨) അതോ എവ ഭഗവാ **"സിയാ അഞ്ഞേനപി പരിയായേനാ"**തിആദിനാ നയേന നാനപ്പകാരതോ ദ്വയതാനുപസ്സനം ആഹ. തത്ഥ ദുതിയവാരേ **ഉപധിപച്ചയാ**തി സാസവകമ്മപച്ചയാ. സാസവകമ്മഞ്ഹി ഇധ "ഉപധീ"തി അധിപ്പേതം. **അസേസവിരാഗനിരോധാ**തി അസേസം വിരാഗേന നിരോധാ, അസേസവിരാഗസങ്ഖാതാ വാ നിരോധാ.

൭൬൪. **ഉപധിനിദാനാ**തി കമ്മപച്ചയാ. **ദുക്ഖസ്സ ജാതിപ്പഭവാനുപസ്സീ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ ജാതികാരണം "ഉപധീ"തി അനുപസ്സന്തോ. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ. എവം അയമ്പി വാരോ ചത്താരി സച്ചാനി ദീപേത്വാ അരഹത്തനികൂടേനേവ വുത്തോ. യഥാ ചായം, എവം സബ്ബവാരാ.

(൩) തത്ഥ തതിയവാരേ **അവിജ്ജാപച്ചയാ**തി ഭവഗാമികമ്മസമ്ഭാരഅവിജ്ജാപച്ചയാ. ദുക്ഖം പന സബ്ബത്ഥ വട്ടദുക്ഖമേവ.

൭൬൫. **ജാതിമരണസംസാര**ന്തി ഖന്ധനിബ്ബത്തിം ജാതിം ഖന്ധഭേദം മരണം ഖന്ധപടിപാടിം സംസാരഞ്ച. **വജന്തീ**തി ഗച്ഛന്തി ഉപേന്തി. **ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവ**ന്തി ഇമം മനുസ്സഭാവം ഇതോ അവസേസഅഞ്ഞനികായഭാവഞ്ച. **ഗതീ**തി പച്ചയഭാവോ.

൭൬൬. **അവിജ്ജാ ഹായ**ന്തി അവിജ്ജാ ഹി അയം. **വിജ്ജാഗതാ ച യേ സത്താ**തി യേ ച അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജായ കിലേസേ വിജ്ഝിത്വാ ഗതാ ഖീണാസവസത്താ. സേസമുത്താനത്ഥമേവ.

(൪) ചതുത്ഥവാരേ **സങ്ഖാരപച്ചയാ**തി പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരപച്ചയാ.

൭൬൭-൯. **ഏതമാദീനവം ഞത്വാ**തി യദിദം ദുക്ഖം സങ്ഖാരപച്ചയാ, എതം ആദീനവന്തി ഞത്വാ. **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥാ**തി സബ്ബേസം വുത്തപ്പകാരാനം സങ്ഖാരാനം മഗ്ഗഞാണേന സമഥാ, ഉപഹതതായ ഫലസമത്ഥതായാതി വുത്തം ഹോതി. **സഞ്ഞാന**ന്തി കാമസഞ്ഞാദീനം മഗ്ഗേനേവ ഉപരോധനാ. **ഏതം ഞത്വാ യഥാതഥ**ന്തി എതം ദുക്ഖക്ഖയം അവിപരീതം ഞത്വാ. **സമ്മദ്ദസാ**തി സമ്മാദസ്സനാ. **സമ്മദഞ്ഞായാ**തി സങ്ഖതം അനിച്ചാദിതോ, അസങ്ഖതഞ്ച നിച്ചാദിതോ ഞത്വാ. **മാരസംയോഗ**ന്തി തേഭൂമകവട്ടം. സേസമുത്താനത്ഥമേവ.

(൫) പഞ്ചമവാരേ **വിഞ്ഞാണപച്ചയാ**തി കമ്മസഹജാതഅഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണപച്ചയാ.

൭൭൧. **നിച്ഛാതോ**തി നിത്തണ്ഹോ. **പരിനിബ്ബുതോ**തി കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബുതോ ഹോതി. സേസം പാകടമേവ.

(൬) ഛട്ഠവാരേ **ഫസ്സപച്ചയാ**തി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തഫസ്സപച്ചയാതി അത്ഥോ. എവം എത്ഥ പദപടിപാടിയാ വത്തബ്ബാനി നാമരൂപസളായതനാനി അവത്വാ ഫസ്സോ വുത്തോ. താനി ഹി രൂപമിസ്സകത്താ കമ്മസമ്പയുത്താനേവ ന ഹോന്തി, ഇദഞ്ച വട്ടദുക്ഖം കമ്മതോ വാ സമ്ഭവേയ്യ കമ്മസമ്പയുത്തധമ്മതോ വാതി.

൨൪൨-൩. ഭവസോതാനുസാരിനന്തി തണ്ഹാനുസാരിനം. **പരിഞ്ഞായാ**തി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിത്വാ. **അഞ്ഞായാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗപഞ്ഞായ ഞത്വാ. **ഉപസമേ രതാ**തി ഫലസമാപത്തിവസേന നിബ്ബാനേ രതാ. **ഫസ്സാഭിസമയാ**തി ഫസ്സനിരോധാ. സേസം പാകടമേവ.

(൭) സത്തമവാരേ **വേദനാപച്ചയാ**തി കമ്മസമ്പയുത്തവേദനാപച്ചയാ.

൭൪൪-൫. **അദുക്ഖമസുഖം സഹാ**തി അദുക്ഖമസുഖേന സഹ. **ഏതം ദുക്ഖന്തി ഞത്വാനാ**തി ഏതം സബ്ബം വേദയിതം "ദുക്ഖകാരണ"ന്തി ഞത്വാ, വിപരിണാമട്ഠിതിഅഞ്ഞാണദുക്ഖതാഹി വാ ദുക്ഖം ഞത്വാ. **മോസധമ്മ**ന്തി നസ്സനധമ്മം. **പലോകിന**ന്തി ജരാമരണേഹി പലുജ്ജനധമ്മം. **ഫുസ്സ ഫുസ്സാ**തി ഉദയബ്ബയഞാണേന ഫുസിത്വാ ഫുസിത്വാ. **വയം പസ്സ**ന്തി അന്തേ ഭങ്ഗമേവ പസ്സന്തോ. **ഏവം തത്ഥ വിജാനതീ**തി ഏവം താ വേദനാ വിജാനാതി, തത്ഥ വാ ദുക്ഖഭാവം വിജാനാതി. **വേദനാനം ഖയാ**തി തതോ പരം മഗ്ഗഞാണേന കമ്മസമ്പയുത്താനം വേദനാനം ഖയാ. സേസമുത്താനമേവ.

(൮) അട്ഠമവാരേ **തണ്ഹാപച്ചയാ**തി കമ്മസമ്ഭാരതണ്ഹാപച്ചയാ .

൭൪൭. **ഏതമാദീനവം ഞത്വാ, തണ്ഹം ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവ**ന്തി ഏതം ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവം തണ്ഹായ ആദീനവം ഞത്വാ. സേസമുത്താനമേവ.

(൯) നവമവാരേ **ഉപാദാനപച്ചയാ**തി കമ്മസമ്ഭാരഉപാദാനപച്ചയാ.

൭൪൮-൯. **ഭവോ**തി വിപാകഭവോ ഖന്ധപാതുഭാവോ. **ഭൂതോ ദുക്ഖ**ന്തി ഭൂതോ സമ്ഭൂതോ വട്ടദുക്ഖം നിഗച്ഛതി. **ജാതസ്സ മരണ**ന്തി യത്രാപി "ഭൂതോ സുഖം നിഗച്ഛതീ"തി ബാലാ മഞ്ഞന്തി, തത്രാപി ദുക്ഖമേവ ദസ്സേന്തോ ആഹ - "ജാതസ്സ മരണം ഹോതീ"തി. ദുതിയഗാഥായ യോജനാ - അനിച്ചാദീഹി സമ്മദഞ്ഞായ പണ്ഡിതാ ഉപാദാനക്ഖയാ ജാതിക്ഖയം നിബ്ബാനം അഭിഞ്ഞായ ന ഗച്ഛന്തി പുനബ്ഭവന്തി.

(൧൦) ദസമവാരേ **ആരമ്ഭപച്ചയാ**തി കമ്മസമ്പയുത്തവീരിയപച്ചയാ.

൭൫൧. **അനാരമ്ഭേ വിമുത്തിനോ**തി അനാരമ്ഭേ നിബ്ബാനേ വിമുത്തസ്സ. സേസമുത്താനമേവ.

(൧൧) ഏകാദസമവാരേ **ആഹാരപച്ചയാ**തി കമ്മസമ്പയുത്താഹാരപച്ചയാ. അപരോ നയോ - ചതുബ്ബിധാ സത്താ രൂപൂപഗാ, വേദനൂപഗാ, സഞ്ഞൂപഗാ, സങ്ഖാരൂപഗാതി. തത്ഥ ഏകാദസവിധായ കാമധാതുയാ സത്താ **രൂപൂപഗാ** കബളീകാരാഹാരസേവനതോ. രൂപധാതുയാ സത്താ അഞ്ഞത്ര അസഞ്ഞേഹി **വേദനൂപഗാ** ഫസ്സാഹാരസേവനതോ. ഹേട്ഠാ തിവിധായ അരൂപധാതുയാ സത്താ **സഞ്ഞൂപഗാ** സഞ്ഞാഭിനിബ്ബത്തമനോസഞ്ചേതനാഹാരസേവനതോ . ഭവഗ്ഗേ സത്താ **സങ്ഖാരൂപഗാ** സങ്ഖാരാഭിനിബ്ബത്തവിഞ്ഞാണാഹാരസേവനതോതി. ഏവമ്പി യം കിഞ്ചി ദുക്ഖം സമ്ഭോതി, സബ്ബം ആഹാരപച്ചയാതി വേദിതബ്ബം.

൭൫൪. **ആരോഗ്യ**ന്തി നിബ്ബാനം. **സങ്ഖായ സേവീ**തി ചത്താരോ പച്ചയേ പച്ചവേക്ഖിത്വാ സേവമാനോ, "പഞ്ചക്ഖന്ധാ ദ്വാദസായതനാനി അട്ഠാരസധാതുയോ"തി ഏവം വാ ലോകം സങ്ഖായ "അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ"തി ഞാണേന സേവമാനോ. **ധമ്മട്ഠോ**തി ചതുസച്ചധമ്മേ ഠിതോ. **സങ്ഖ്യം നോപേതീ**തി "ദേവോ"തി വാ "മനുസ്സോ"തി വാ ആദികം സങ്ഖ്യം ന ഗച്ഛതി. സേസമുത്താനമേവ.

(൧൨) ദ്വാദസമവാരേ **ഇഞ്ജിതപച്ചയാ**തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠികമ്മകിലേസഇഞ്ജിതേസു യതോ കുതോചി കമ്മസമ്ഭാരിഞ്ജിതപച്ചയാ.

൭൫൭. **ഏജം വോസ്സജ്ജാ**തി തണ്ഹം ചജിത്വാ. **സങ്ഖാരേ ഉപരുന്ധിയാ**തി കമ്മം കമ്മസമ്പയുത്തേ ച സങ്ഖാരേ നിരോധേത്വാ. സേസമുത്താനമേവ.

(൧൩) തേരസമവാരേ **നിസ്സിതസ്സ ചലിത**ന്തി തണ്ഹായ തണ്ഹാദിട്ഠിമാനേഹി വാ ഖന്ധേ നിസ്സിതസ്സ സീഹസുത്തേ (സം॰ നി॰ ൩.൭൮) ദേവാനം വിയ ഭയചലനം ഹോതി. സേസമുത്താനമേവ.

(൧൪) ചുദ്ദസമവാരേ **രൂപേഹീ**തി രൂപഭവേഹി രൂപസമാപത്തീഹി വാ. **അരൂപാ**തി അരൂപഭവാ അരൂപസമാപത്തിയോ വാ. **നിരോധോ**തി നിബ്ബാനം.

൭൬൧. മച്ചുഹായിനോതി മരണമച്ചു കിലേസമച്ചു ദേവപുത്തമച്ചുഹായിനോ, തിവിധമ്പി തം മച്ചും ഹിത്വാ ഗാമിനോതി വുത്തം ഹോതി. സേസമുത്താനമേവ.

(൧൫) പന്നരസമവാരേ **യ**ന്തി നാമരൂപം സന്ധായാഹ. തഞ്ഹി ലോകേന ധുവസുഭസുഖത്തവസേന "ഇദം സച്ച"ന്തി ഉപനിജ്ഝായിതം ദിട്ഠമാലോകിതം. **തദമരിയാന**ന്തി ഇദം അരിയാനം, അനുനാസികഇകാരലോപം കത്വാ വുത്തം. **ഏതം മുസാ**തി ഏതം ധുവാദിവസേന ഗഹിതമ്പി മുസാ, ന താദിസം ഹോതീതി. പുന **യ**ന്തി നിബ്ബാനം സന്ധായാഹ. തഞ്ഹി ലോകേന രൂപവേദനാദീനമഭാവതോ "ഇദം മുസാ നത്ഥി കിഞ്ചീ"തി ഉപനിജ്ഝായിതം. **തദമരിയാനം ഏതം സച്ച**ന്തി തം ഇദം അരിയാനം ഏതം നിക്കിലേസസങ്ഖാതാ സുഭഭാവാ, പവത്തിദുക്ഖപടിപക്ഖസങ്ഖാതാ സുഖഭാവാ, അച്ചന്തസന്തിസങ്ഖാതാ നിച്ചഭാവാ ച അനപഗമനേന പരമത്ഥതോ "സച്ച"ന്തി യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ സുദിട്ഠം.

൭൬൨-൩. അനത്തനി അത്തമാനിന്തി അനത്തനി നാമരൂപേ അത്തമാനിം. **ഇദം സച്ചന്തി മഞ്ഞതീ**തി ഇദം നാമരൂപം ധുവാദിവസേന "സച്ച"ന്തി മഞ്ഞതി. **യേന യേന ഹീ**തി യേന യേന രൂപേ വാ വേദനായ വാ "മമ രൂപം, മമ വേദനാ"തിആദിനാ നയേന മഞ്ഞന്തി. **തതോ ത**ന്തി തതോ മഞ്ഞിതാകാരാ തം നാമരൂപം **ഹോതി അഞ്ഞഥാ**. കിം കാരണം? **തഞ്ഹി തസ്സ മുസാ ഹോതി,** യസ്മാ തം യഥാമഞ്ഞിതാകാരാ മുസാ ഹോതി, തസ്മാ അഞ്ഞഥാ ഹോതീതി അത്ഥോ. കസ്മാ പന മുസാ ഹോതീതി? **മോസധമ്മഞ്ഹി ഇത്തരം,** യസ്മാ യം ഇത്തരം പരിത്തപച്ചുപട്ഠാനം, തം മോസധമ്മം നസ്സനധമ്മം ഹോതി, തഥാരൂപഞ്ച നാമരൂപന്തി. **സച്ചാഭിസമയാ**തി സച്ചാവബോധാ. സേസമുത്താനമേവ.

(൧൬) സോളസമവാരേ **യ**ന്തി ഛബ്ബിധമിട്ഠാരമ്മണം സന്ധായാഹ. തഞ്ഹി ലോകേന സലഭമച്ഛമക്കടാദീഹി പദീപബളിസലേപാദയോ വിയ "ഇദം സുഖ"ന്തി ഉപനിജ്ഝായിതം. **തദമരിയാനം ഏതം ദുക്ഖ**ന്തി തം ഇദം അരിയാനം "കാമാ ഹി ചിത്രാ മധുരാ മനോരമാ, വിരൂപരൂപേന മഥേന്തി ചിത്ത"ന്തിആദിനാ (സു॰ നി॰ ൫൦; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൩൭) നയേന "ഏതം ദുക്ഖ"ന്തി യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ സുദിട്ഠം. പുന **യ**ന്തി നിബ്ബാനമേവ സന്ധായാഹ. തഞ്ഹി ലോകേന കാമഗുണാഭാവാ "ദുക്ഖ"ന്തി ഉപനിജ്ഝായിതം. **തദമരിയാന**ന്തി തം ഇദം അരിയാനം പരമത്ഥസുഖതോ "ഏതം സുഖ"ന്തി യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ സുദിട്ഠം.

൭൬൫-൭. കേവലാതി അനവസേസാ. **ഇട്ഠാ**തി ഇച്ഛിതാ പത്ഥിതാ. **കന്താ**തി പിയാ. **മനാപാ**തി മനവുഡ്ഢികരാ. **യാവതത്ഥീതി വുച്ചതീ**തി യാവതാ ഏതേ ഛ ആരമ്മണാ അത്ഥീതി വുച്ചന്തി. വചനബ്യത്തയോ വേദിതബ്ബോ. **ഏതേ വോ**തി ഏത്ഥ **വോ**തി നിപാതമത്തം.

൭൬൮-൯. സുഖന്തി ദിട്ഠമരിയേഹി, സക്കായസ്സുപരോധനന്തി "സുഖ"മിതി അരിയേഹി പഞ്ചക്ഖന്ധനിരോധോ ദിട്ഠോ, നിബ്ബാനന്തി വുത്തം ഹോതി. **പച്ചനീകമിദം ഹോതീ**തി പടിലോമമിദം ദസ്സനം ഹോതി. **പസ്സത**ന്തി പസ്സന്താനം, പണ്ഡിതാനന്തി വുത്തം ഹോതി. **യം പരേ**തി ഏത്ഥ **യ**ന്തി വത്ഥുകാമേ സന്ധായാഹ. പുന **യം പരേ**തി ഏത്ഥ നിബ്ബാനം.

൭൭൦-൧. പസ്സാതി സോതാരം ആലപതി. **ധമ്മ**ന്തി നിബ്ബാനധമ്മം. **സമ്പമൂള്ഹേത്ഥവിദ്ദസൂ**തി സമ്പമൂള്ഹാ ഏത്ഥ അവിദ്ദസൂ ബാലാ. കിംകാരണം സമ്പമൂള്ഹാ? **നിവുതാനം തമോ ഹോതി , അന്ധകാരോ അപസ്സതം** , ബാലാനം അവിജ്ജായ നിവുതാനം ഓത്ഥടാനം അന്ധഭാവകരണോ തമോ ഹോതി, യേന നിബ്ബാനധമ്മം ദട്ഠും ന സക്കോന്തി. **സതഞ്ച വിവടം ഹോതി, ആലോകോ പസ്സതാമിവാ**തി സതഞ്ച സപ്പുരിസാനം പഞ്ഞാദസ്സനേന പസ്സതം ആലോകോവ വിവടം ഹോതി നിബ്ബാനം. **സന്തികേ ന വിജാനന്തി, മഗാ ധമ്മസ്സകോവിദാ**തി യം അത്തനോ സരീരേ തചപഞ്ചകമത്തം പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അനന്തരമേവ അധിഗന്തബ്ബതോ, അത്തനോ ഖന്ധാനം വാ നിരോധമത്തതോ സന്തികേ നിബ്ബാനം, തം ഏവം സന്തികേ സന്തമ്പി ന വിജാനന്തി മഗഭൂതാ ജനാ മഗ്ഗാമഗ്ഗധമ്മസ്സ സച്ചധമ്മസ്സ വാ അകോവിദാ, സബ്ബഥാ **ഭവരാഗ...പേ॰... സുസമ്ബുധോ**. തത്ഥ **മാരധേയ്യാനുപന്നേഹീ**തി തേഭൂമകവട്ടം അനുപന്നേഹി.

൭൭൨. പച്ഛിമഗാഥായ സമ്ബന്ധോ ‘‘ഏവം അസുസമ്ബുധം **കോ നു അഞ്ഞത്ര മരിയേഹീ**’’തി. തസ്സത്ഥോ - ഠപേത്വാ അരിയേ കോ നു അഞ്ഞോ നിബ്ബാനപദം ജാനിതും അരഹതി, യം പദം ചതുത്ഥേന അരിയമഗ്ഗേന സമ്മദഞ്ഞായ അനന്തരമേവ അനാസവാ ഹുത്വാ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബന്തി, സമ്മദഞ്ഞായ വാ അനാസവാ ഹുത്വാ അന്തേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബന്തീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

അത്തമനാതി തുട്ഠമനാ. **അഭിനന്ദു**ന്തി അഭിനന്ദിംസു. **ഇമസ്മിഞ്ച പന വേയ്യാകരണസ്മി**ന്തി ഇമസ്മിം സോളസമേ വേയ്യാകരണേ. **ഭഞ്ഞമാനേ**തി ഭണിയമാനേ. സേസം പാകടമേവ.

ഏവം സബ്ബേസുപി സോളസസു വേയ്യാകരണേസു സട്ഠിമത്തേ സട്ഠിമത്തേ കത്വാ സട്ഠിഅധികാനം നവന്നം ഭിക്ഖുസതാനം അനുപാദായ ആസവേഹി ചിത്താനി വിമുച്ചിംസു, സോളസക്ഖത്തും ചത്താരി ചത്താരി കത്വാ ചതുസട്ഠി സച്ചാനേത്ഥ വേനേയ്യവസേന നാനപ്പകാരതോ ദേസിതാനീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ദ്വയതാനുപസ്സനാസുത്തവണ്ണനാ

നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ച തതിയോ വഗ്ഗോ അത്ഥവണ്ണനാനയതോ, നാമേന

മഹാവഗ്ഗോതി.

൪. അട്ഠകവഗ്ഗോ

൧. കാമസുത്തവണ്ണനാ

൭൭൩. **കാമം കാമയമാനസ്സാ**തി കാമസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതി കിര സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ അഞ്ഞതരോ ബ്രാഹ്മണോ സാവത്ഥിയാ ജേതവനസ്സ ച അന്തരേ അചിരവതീനദീതീരേ ''യവം വപിസ്സാമീ''തി ഖേത്തം കസതി. ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ പിണ്ഡായ പവിസന്തോ തം ദിസ്വാ ആവജ്ജേന്തോ അദ്ദസ - ''അസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ യവാ വിനസ്സിസ്സന്തീ''തി, പുന ഉപനിസ്സയസമ്പത്തിം ആവജ്ജേന്തോ ചസ്സ സോതാപത്തിഫലസ്സ ഉപനിസ്സയം അദ്ദസ. ''കദാ പാപുണേയ്യാ''തി ആവജ്ജേന്തോ ''സസ്സേ വിനട്ഠേ സോകാഭിഭൂതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ''തി അദ്ദസ. തതോ ചിന്തേസി - ''സചാഹം തദാ ഏവ ബ്രാഹ്മണം ഉപസങ്കമിസ്സാമി, ന മേ ഓവാദം സോതബ്ബം മഞ്ഞിസ്സതി. നാനാരുചികാ ഹി ബ്രാഹ്മണാ, ഹന്ദ, നം ഇതോ പഭുതിയേവ സങ്ഗണ്ഹാമി, ഏവം മയി മുദുചിത്തോ ഹുത്വാ തദാ ഓവാദം സോസ്സതീ''തി ബ്രാഹ്മണം ഉപസങ്കമിത്വാ ആഹ - ''കിം, ബ്രാഹ്മണ, കരോസീ''തി. ബ്രാഹ്മണോ ''ഏവം ഉച്ചാകുലീനോ സമണോ ഗോതമോ മയാ സദ്ധിം പടിസന്ഥാരം കരോതീ''തി താവതകേനേവ ഭഗവതി പസന്നചിത്തോ ഹുത്വാ ''ഖേത്തം, ഭോ ഗോതമ, കസാമി യവം വപിസ്സാമീ''തി ആഹ. അഥ സാരിപുത്തത്ഥേരോ ചിന്തേസി - ''ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണേന സദ്ധിം പടിസന്ഥാരം അകാസി, ന ച അഹേതു അപ്പച്ചയാ തഥാഗതാ ഏവം കരോന്തി, ഹന്ദാഹമ്പി തേന സദ്ധിം പടിസന്ഥാരം കരോമീ''തി ബ്രാഹ്മണം ഉപസങ്കമിത്വാ തഥേവ പടിസന്ഥാരമകാസി. ഏവം മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരോ സേസാ ച അസീതി മഹാസാവകാ. ബ്രാഹ്മണോ അതീവ അത്തമനോ അഹോസി.

അഥ ഭഗവാ സമ്പജ്ജമാനേപി സസ്സേ ഏകദിവസം കതഭത്തകിച്ചോ സാവത്ഥിതോ ജേതവനം ഗച്ഛന്തോ മഗ്ഗാ ഓക്കമ്മ ബ്രാഹ്മണസ്സ സന്തികം ഗന്ത്വാ ആഹ - ''സുന്ദരം തേ, ബ്രാഹ്മണ, യവക്ഖേത്ത''ന്തി. ''ഏവം, ഭോ ഗോതമ, സുന്ദരം, സചേ സമ്പജ്ജിസ്സതി, തുമ്ഹാകമ്പി സംവിഭാഗം കരിസ്സാമീ''തി. അഥസ്സ ചതുമാസച്ചയേന യവാ നിപ്ഫജ്ജിംസു. തസ്സ ''അജ്ജ വാ സ്വേ വാ ലായിസ്സാമീ''തി ഉസ്സുക്കം കുരുമാനസ്സേവ മഹാമേഘോ ഉട്ഠഹിത്വാ സബ്ബരത്തിം വസ്സി. അചിരവതീ നദീ പൂരാ ആഗന്ത്വാ സബ്ബം യവം വഹി. ബ്രാഹ്മണോ സബ്ബരത്തിം അനത്തമനോ ഹുത്വാ പഭാതേ നദീതീരം ഗതോ സബ്ബം സസ്സവിപത്തിം ദിസ്വാ ''വിനട്ഠോമ്ഹി, കഥം ദാനി ജീവിസ്സാമീ''തി ബലവസോകം ഉപ്പാദേസി . ഭഗവാപി തമേവ രത്തിം പച്ചൂസസമയേ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ ''അജ്ജ ബ്രാഹ്മണസ്സ ധമ്മദേസനാകാലോ''തി ഞത്വാ ഭിക്ഖാചാരവത്തേന സാവത്ഥിം പവിസിത്വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഘരദ്വാരേ അട്ഠാസി. ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ''സോകാഭിഭൂതം മം അസ്സാസേതുകാമോ സമണോ ഗോതമോ ആഗതോ''തി ചിന്തേത്വാ ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ പത്തം ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം നിസീദാപേസി. ഭഗവാ ജാനന്തോവ ബ്രാഹ്മണം പുച്ഛി - ''കിം ബ്രാഹ്മണ പദുട്ഠചിത്തോ വിഹാസീ''തി? ആമ, ഭോ ഗോതമ, സബ്ബം മേ യവക്ഖേത്തം ഉദകേന വൂള്ഹന്തി. അഥ ഭഗവാ ''ന, ബ്രാഹ്മണ, വിപന്നേ ദോമനസ്സം, സമ്പന്നേ ച സോമനസ്സം കാതബ്ബം. കാമാ ഹി നാമ സമ്പജ്ജന്തിപി വിപജ്ജന്തിപീ''തി വത്വാ തസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ സപ്പായം ഞത്വാ ധമ്മദേസനാവസേന ഇമം സുത്തമഭാസി. തത്ഥ സങ്ഖേപതോ പദത്ഥസമ്ബന്ധമത്തമേവ വണ്ണയിസ്സാമ, വിത്ഥാരോ പന നിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൧) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ച ഇമസ്മിം സുത്തേ, ഏവം ഇതോ പരം സബ്ബസുത്തേസു.

തത്ഥ **കാമ**ന്തി മനാപിയരൂപാദിതേഭൂമകധമ്മസങ്ഖാതം വത്ഥുകാമം, **കാമയമാനസ്സാ**തി ഇച്ഛമാനസ്സ. **തസ്സ ചേ തം സമിജ്ഝതീ**തി തസ്സ കാമയമാനസ്സ സത്തസ്സ തം കാമസങ്ഖാതം വത്ഥു സമിജ്ഝതി ചേ, സചേ സോ തം ലഭതീതി വുത്തം

ഹോതി. **അദ്ധാ പീതിമനോ ഹോതീ**തി ഏകംസം തുട്ഠചിത്തോ ഹോതി. **ലദ്ധാ**തി ലഭിത്വാ. **മച്ചോ**തി സത്തോ. **യദിച്ഛതീ**തി യം ഇച്ഛതി.

൭൭൪. **തസ്സ ചേ കാമയാനസ്സാ**തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കാമേ ഇച്ഛമാനസ്സ, കാമേന വാ യായമാനസ്സ. **ഛന്ദജാതസ്സാ**തി ജാതതണ്ഹസ്സ. **ജന്തുനോ**തി സത്തസ്സ. **തേ കാമാ പരിഹായന്തീ**തി തേ കാമാ പരിഹായന്തി ചേ. **സല്ലവിദ്ധോവ രുപ്പതീ**തി അഥ അയോമയാദിനാ സല്ലേന വിദ്ധോ വിയ പീളിയതി.

൭൭൬. തതിയഗാഥായ സങ്ഖേപത്ഥോ - **യോ** പന ഇമേ **കാമേ** തത്ഥ ഛന്ദരാഗവിക്ഖമ്ഭനേന വാ സമുച്ഛേദേന വാ അത്തനോ പാദേന **സപ്പസ്സ** സിരം ഇവ **പരിവജ്ജേതി. സോ** ഭിക്ഖു സബ്ബം ലോകം വിസരിത്വാ ഠിതത്താ **ലോകേ വിസത്തികാ**സങ്ഖാതം തണ്ഹം **സതോ** ഹുത്വാ **സമതിവത്തതീ**തി.

൭൭൩-൮. തതോ പരാസം തിസ്സന്നം ഗാഥാനം അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - **യോ** ഏതം സാലിക്ഖേത്താദിം **ഖേത്തം** വാ ഘരവത്ഥാദിം **വത്ഥും** വാ കഹാപണസങ്ഖാതം **ഹിരഞ്ഞം** വാ ഗോഅസ്സഭേദം **ഗവാസ്സം** വാ ഇത്ഥിസഞ്ഞികാ **ഥിയോ** വാ ഞാതിബന്ധവാദീ **ബന്ധൂ** വാ അഞ്ഞേ വാ മനാപിയരൂപാദീ **പുഥു കാമേ അനുഗിജ്ഝതി,** തം പുഗ്ഗലം **അബല**സങ്ഖാതാ കിലേസാ **ബലീയന്തി** സഹന്തി മദ്ദന്തി, സദ്ധാബലാദിവിരഹേന വാ അബലം തം പുഗ്ഗലം അബലാ കിലേസാ ബലീയന്തി, അബലത്താ ബലീയന്തീതി അത്ഥോ. അഥ തം കാമഗിദ്ധം കാമേ രക്ഖന്തം പരിയേസന്തഞ്ച സീഹാദയോ ച പാകട**പരിസ്സയാ** കായദുച്ചരിതാദയോ ച അപാകട**പരിസ്സയാ മദ്ദന്തി, തതോ** അപാകടപരിസ്സയേഹി അഭിഭൂതം **തം** പുഗ്ഗലം ജാതിആദി**ദുക്ഖം ഭിന്നം നാവം ഉദകം വിയ അന്വേതി. തസ്മാ** കായഗതാസതിആദിഭാവനായ **ജന്തു സദാ സതോ** ഹുത്വാ വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദവസേന രൂപാദീസു വത്ഥുകാമേസു സബ്ബപ്പകാരമ്പി കിലേസകാമം പരിവജ്ജേന്തോ **കാമാനി പരിവജ്ജയേ**. ഏവം **തേ** കാമേ **പഹായ** തപ്പഹാനകരമഗ്ഗേനേവ ചതുബ്ബിധമ്പി **തരേ ഓഘം** തരേയ്യ തരിതും സക്കുണേയ്യ. തതോ യഥാ പുരിസോ ഉദകഗരുകം **നാവം സിഞ്ചിത്വാ** ലഹുകായ നാവായ അപ്പകസിരേനേവ **പാരഗൂ** ഭവേയ്യ, പാരം ഗച്ഛേയ്യ, ഏവമേവ അത്തഭാവനാവം കിലേസൂദകഗരുകം സിഞ്ചിത്വാ ലഹുകേന അത്തഭാവേന പാരഗൂ ഭവേയ്യ, സബ്ബധമ്മപാരം നിബ്ബാനം ഗതോ ഭവേയ്യ, അരഹത്തപ്പത്തിയാ ഗച്ഛേയ്യ ച, അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബാതീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ബ്രാഹ്മണോ ച ബ്രാഹ്മണീ ച സോതാപത്തിഫലേ പതിട്ഠഹിംസൂതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ കാമസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഗുഹട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ

൭൭൯. **സത്തോ ഗുഹായ**ന്തി ഗുഹട്ഠകസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതി കിര സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ ആയസ്മാ പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജോ കോസമ്ബിയം ഗംഗാതീരേ ആവട്ടകം നാമ ഉതേനസ്സ ഉയ്യാനം, തത്ഥ അഗമാസി സീതലേ പദേസേ ദിവാവിഹാരം നിസീദിതുകാമോ. അഞ്ഞദാപി ചായം ഗച്ഛതേവ തത്ഥ പുബ്ബാസേവനേന യഥാ ഗവമ്പതിത്ഥേരോ താവതിംസഭവനന്തി വുത്തനയമേതം വങ്ഗീസസുത്തവണ്ണനായം. സോ തത്ഥ ഗങ്ഗാതീരേ സീതലേ രുക്ഖമൂലേ സമാപത്തിം അപ്പേത്വാ ദിവാവിഹാരം നിസീദി. രാജാപി ഖോ ഉതേനോ തം ദിവസംയേവ ഉയ്യാനകീളികം ഗന്ത്വാ ബഹുദേവ ദിവസഭാഗം നച്ചഗീതാദീഹി ഉയ്യാനേ കീളിത്വാ പാനമദമത്തോ ഏകിസ്സാ ഇത്ഥിയാ അങ്കേ സീസം കത്വാ സയി. സേസിത്ഥിയോ “സുത്തോ രാജാ”തി ഉട്ഠഹിത്വാ ഉയ്യാനേ പുപ്ഫഫലാദീനി ഗണ്ഹന്തിയോ ഥേരം

ദിസ്വാ ഹിരോത്തപ്പം ഉപട്ഠാപേത്വാ “മാ സദ്ദം അകത്ഥാ”തി അഞ്ഞമഞ്ഞം നിവാരേത്വാ അപ്പസദ്ദാ ഉപസങ്കമിത്വാ വന്ദിത്വാ ഥേരം സമ്പരിവാരേത്വാ നിസീദിംസു. ഥേരോ സമാപത്തിതോ വുട്ഠായ താസം ധമ്മം ദേസേസി, താ തുട്ഠാ “സാധു സാധൂ”തി വത്വാ സുണന്തി.

രഞ്ഞോ സീസം അങ്കേനാദായ നിസിന്നിത്ഥീ “ഇമാ മം ഓഹായ കീളന്തീ”തി താസു ഇസ്സാപകതാ ഊരും ചാലേത്വാ രാജാനം പബോധേസി. രാജാ പടിബുജ്ഝിത്വാ ഇത്ഥാഗാരം അപസ്സന്തോ “കുഹിം ഇമാ വസലിയോ”തി ആഹ. സാ ആഹ - “തുമ്ഹേസു അബഹുകതാ ‘സമണം രമയിസ്സാമാ’തി ഗതാ”തി. സോ കുദ്ധോ ഥേരാഭിമുഖോ അഗമാസി. താ ഇത്ഥിയോ രാജാനം ദിസ്വാ ഏകച്ചാ ഉട്ഠഹിംസു, ഏകച്ചാ “മഹാരാജ, പബ്ബജിതസ്സ സന്തികേ ധമ്മം സുണാമാ”തി ന ഉട്ഠഹിംസു. സോ തേന ഭിയ്യോസോമത്തായ കുദ്ധോ ഥേരം അവന്ദിത്വാവ “കിമത്ഥം ആഗതോസീ”തി ആഹ. “വിവേകത്ഥം മഹാരാജാ”തി. സോ “വിവേകത്ഥായ ആഗതാ ഏവം ഇത്ഥാഗാരപരിവുതാ നിസീദന്തീ”തി വത്വാ “തവ വിവേകം കഥേഹീ”തി ആഹ. ഥേരോ വിസാരദോപി വിവേകകഥായ “നായം അഞ്ഞാതുകാമോ പുച്ഛതീ”തി തുണ്ഹീ അഹോസി. രാജാ “സചേ ന കഥേസി, തമ്ബകിപില്ലികേഹി തം ഖാദാപേസ്സാമീ”തി അഞ്ഞതരസ്മിം അസോകരുക്ഖേ തമ്ബകിപില്ലികപുടം ഗണ്ഹന്തോ അത്തനോവ ഉപരി വികിരി. സോ സരീരം പുഞ്ഛിത്വാ അഞ്ഞം പുടം ഗഹേത്വാ ഥേരാഭിമുഖോ അഗമാസി. ഥേരോ “സചായം രാജാ മയി അപരജ്ഝേയ്യ , അപായാഭിമുഖോ ഭവേയ്യാ”തി തം അനുകമ്പമാനോ ഇദ്ധിയാ ആകാസം അബ്ഭുഗ്ഗന്ത്വാ ഗതോ.

തതോ ഇത്ഥിയോ ആഹംസു - “മഹാരാജ, അഞ്ഞേ രാജാനോ ഈദിസം പബ്ബജിതം ദിസ്വാ പുപ്ഫഗന്ധാദീഹി പൂജേന്തി, ത്വം തമ്ബകിപില്ലികപുടേന ആസാദേതും ആരദ്ധോ അഹോസി, കുലവംസം നാസേതും ഉട്ഠിതോ”തി. സോ അത്തനോ ദോസം ഞത്വാ തുണ്ഹീ ഹുത്വാ ഉയ്യാനപാലം പുച്ഛി - “അഞ്ഞമ്പി ദിവസം ഥേരോ ഇധാഗച്ഛതീ”തി? “ആമ, മഹാരാജാ”തി. തേന ഹി യദാ ആഗച്ഛതി, തദാ മേ ആരോചേയ്യാസീതി. സോ ഏകദിവസം ഥേരേ ആഗതേ ആരോചേസി. രാജാപി ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛിത്വാ പാണേഹി സരണം ഗതോ അഹോസി. തമ്ബകിപില്ലികപുടേന ആസാദിതദിവസേ പന ഥേരോ ആകാസേനാഗന്ത്വാ പുന പഥവിയം നിമുജ്ജിത്വാ ഭഗവതോ ഗന്ധകുടിയം ഉമ്മുജ്ജി. ഭഗവാപി ഖോ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സതോ സമ്പജാനോ സീഹസേയ്യം കപ്പയമാനോ ഥേരം ദിസ്വാ “കിം, ഭാരദ്വാജ, അകാലേ ആഗതോസീ”തി ആഹ. ഥേരോ “ആമ ഭഗവാ”തി വത്വാ സബ്ബം തം പവത്തിം ആരോചേസി. തം സുത്വാ ഭഗവാ “കിം കരിസ്സതി തസ്സ വിവേകകഥാ കാമഗുണഗിദ്ധസ്സാ”തി വത്വാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന നിപന്നോ ഏവ ഥേരസ്സ ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **സത്തോ**തി ലഗ്ഗോ. ***ഗുഹായ***ന്തി കായേ. കായോ ഹി രാഗാദീനം വാളാനം വസനോകാസതോ “ഗുഹാ”തി വുച്ചതി. **ബഹുനാഭിഛന്നോ**തി ബഹുനാ രാഗാദികിലേസജാലേന അഭിച്ഛന്നോ. ഏതേന അജ്ഝത്തബന്ധനം വുത്തം. **തിട്ഠ**ന്തി രാഗാദിവസേന തിട്ഠന്തോ. **നരോ**തി സത്തോ. **മോഹനസ്മിം പഗാള്ഹോ**തി മോഹനം വുച്ചതി കാമഗുണാ. ഏത്ഥ ഹി ദേവമനുസ്സാ മുയ്ഹന്തി, തേസു അജ്ഝോഗാള്ഹോ ഹുത്വാ . ഏതേന ബഹിദ്ധാബന്ധനം വുത്തം. **ദൂരേ വിവേകാ ഹി തഥാവിധോ സോ**തി സോ തഥാരൂപോ നരോ തിവിധാപി കായവിവേകാദികാ വിവേകാ ദൂരേ അനാസന്നേ. കിംകാരണാ? **കാമാ ഹി ലോകേ ന ഹി സുപ്പഹായാ,** യസ്മാ ലോകേ കാമാ സുപ്പഹായാ ന ഹോന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

൭൭൩. ഏവം പഠമഗാഥായ “ദൂരേ വിവേകാ തഥാവിധോ”തി സാധേത്വാ പുന തഥാവിധാനം സത്താനം ധമ്മതം ആവികരോന്തോ **“ഇച്ഛാനിദാനാ”**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഇച്ഛാനിദാനാ**തി തണ്ഹാഹേതുകാ. **ഭവസാതബദ്ധാ**തി സുഖവേദനാദിമ്ഹി ഭവസാതേ ബദ്ധാ. **തേ ദുപ്പമുഞ്ചാ**തി തേ ഭവസാതവത്ഥുഭൂതാ ധമ്മാ, തേ വാ തത്ഥ ബദ്ധാ

ഇച്ഛാനിദാനാ സത്താ ദുപ്പമോചയാ. **ന ഹി അഞ്ഞമോക്ഖാ**തി അഞ്ഞേന ച മോചേതും ന സക്കോന്തി. കാരണവചനം വാ ഏതം, തേ സത്താ ദുപ്പമുഞ്ചാ. കസ്മാ? യസ്മാ അഞ്ഞേന മോചേതബ്ബാ ന ഹോന്തി. യദി പന മുഞ്ചേയ്യും, സകേന ഥാമേന മുഞ്ചേയ്യുന്തി അയമസ്സ അത്ഥോ. **പച്ഛാ പുരേ വാപി അപേക്ഖമാനാ**തി അനാഗതേ അതീതേ വാ കാമേ അപേക്ഖമാനാ. **ഇമേവ കാമേ പുരിമേവ ജപ്പന്തി** ഇമേ വാ പച്ചുപ്പന്നേ കാമേ പുരിമേ വാ ദുവിധേപി അതീതാനാഗതേ ബലവതണ്ഹായ പത്ഥയമാനാ. ഇമേസഞ്ച ദ്വിന്നം പദാനം "തേ ദുപ്പമുഞ്ചാ ന ഹി അഞ്ഞമോക്ഖാ"തി ഇമിനാ സഹ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ, ഇതരഥാ "അപേക്ഖമാനാ ജപ്പം കിം കരോന്തി കിം വാ കതാ"തി ന പഞ്ഞായേയ്യും.

൭൭൪-൨. ഏവം പഠമഗാഥായ "ദൂരേ വിവേകാ തഥാവിധോ"തി സാധേത്വാ ദുതിയഗാഥായ ച തഥാവിധാനം സത്താനം ധമ്മതം ആവികത്വാ ഇദാനി നേസം പാപകമ്മകരണം ആവികരോന്തോ **"കാമേസു ഗിദ്ധാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **തേ** സത്താ **കാമേസു** പരിഭോഗതണ്ഹായ **ഗിദ്ധാ** പരിയേസനാദിമനുയുത്തത്താ **പസുതാ** സമ്മോഹമാപന്നത്താ **പമൂള്ഹാ** അവഗമനതായ മച്ഛരിതായ ബുദ്ധാദീനം വചനം അനാദിയനതായ ച **അവദാനിയാ**. കായവിസമാദിമ്ഹി **വിസമേ നിവിട്ഠാ** അന്തകാലേ **മരണദുക്ഖൂപനീതാ "കിംസൂ ഭവിസ്സാമ ഇതോ ചുതാസേ"**തി **പരിദേവയന്തീ**തി. യസ്മാ ഏതദേവ, **തസ്മാ ഹി സിക്ഖേഥ...പേ॰... മാഹു ധീരാ**തി. തത്ഥ **സിക്ഖേഥാ**തി തിസ്സോ സിക്ഖാ ആപജ്ജേയ്യ. **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ. സേസമുത്താനമേവ.

൭൭൬. ഇദാനി യേ തഥാ ന കരോന്തി, തേസം ബ്യസനപ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ **"പസ്സാമീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പസ്സാമീ**തി മംസചക്ഖുആദീഹി പേക്ഖാമി. **ലോകേ**തി അപായാദിമ്ഹി. **പരിഫന്ദമാന**ന്തി ഇതോ ചിതോ ച ഫന്ദമാനം. **പജം ഇമ**ന്തി ഇമം സത്തകായം. **തണ്ഹഗത**ന്തി തണ്ഹായ ഗതം അഭിഭൂതം, നിപാതിതന്തി അധിപ്പായോ. **ഭവേസൂ**തി കാമഭവാദീസു. **ഹീനാ നരാ**തി ഹീനകമ്മന്താ നരാ. **മച്ചുമുഖേ ലപന്തീ**തി അന്തകാലേ സമ്പത്തേ മരണമുഖേ പരിദേവന്തി. **അവീതതണ്ഹാസേ**തി അവിഗതതണ്ഹാ. **ഭവാഭവേസൂ**തി കാമഭവാദീസു. അഥ വാ **ഭവാഭവേസൂ**തി ഭവഭവേസു, പുനപ്പുനഭവേസൂതി വുത്തം ഹോതി.

൭൭൭. ഇദാനി യസ്മാ അവീതതണ്ഹാ ഏവം ഫന്ദന്തി ച ലപന്തി ച, തസ്മാ തണ്ഹാവിനയേ സമാദപേന്തോ **"മമായിതേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **മമായിതേ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിമമത്തേഹി "മമ"ന്തി പരിഗ്ഗഹിതേ വത്ഥുസ്മിം. **പസ്സഥാ**തി സോതാരേ ആലപന്തോ ആഹ. **ഏതമ്പീ**തി ഏതമ്പി ആദീനവം. സേസം പാകടമേവ.

൭൭൮. ഏവമേത്ഥ പഠമഗാഥായ അസ്സാദം, തതോ പരാഹി ചതൂഹി ആദീനവഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സഉപായം നിസ്സരണം നിസ്സരണാനിസംസഞ്ച ദസ്സേതും സബ്ബാഹി വാ ഏതാഹി കാമാനം ആദീനവം ഓകാരം സംകിലേസഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസം ദസ്സേതും **"ഉഭോസു അന്തേസൂ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ഉഭോസു അന്തേസൂ**തി ഫസ്സഫസ്സസമുദയാദീസു ദ്വീസു പരിച്ഛേദേസു. **വിനേയ്യ ഛന്ദ**ന്തി ഛന്ദരാഗം വിനേത്വാ. **ഫസ്സം പരിഞ്ഞായാ**തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദിഫസ്സം, ഫസ്സാനുസാരേന വാ തംസമ്പയുത്തേ സബ്ബേപി അരൂപധമ്മേ, തേസം വത്ഥുദ്വാരാരമ്മണവസേന രൂപധമ്മേ ചാതി സകലമ്പി നാമരൂപം തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിത്വാ. **അനാനുഗിദ്ധോ**തി രൂപാദീസു സബ്ബധമ്മേസു അഗിദ്ധോ. **യദത്തഗരഹീ തദകുബ്ബമാനോ**തി യം അത്തനാ ഗരഹതി, തം അകുരുമാനോ. **നലിപ്പതീ ദിട്ഠസുതേസു ധീരോ**തി സോ ഏവരൂപോ ധിതിസമ്പന്നോ ധീരോ ദിട്ഠേസു ച സുതേസു ച ധമ്മേസു ദ്വിന്നം ലേപാനം ഏകേനപി ലേപേന ന ലിപ്പതി. ആകാസമിവ നിരുപലിത്തോ അച്ചന്തവോദാനപ്പത്തോ ഹോതി.

൭൭൯. **സഞ്ഞം പരിഞ്ഞാ**തി ഗാഥായ പന അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - ന കേവലഞ്ച ഫസ്സമേവ, അപിച ഖോ പന കാമസഞ്ഞാദിഭേദം **സഞ്ഞമ്പി,** സഞ്ഞാനുസാരേന വാ

പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ നാമരൂപം തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിത്വാ ഇമായ പടിപദായ ചതുബ്ബിധമ്പി **വിതരേയ്യ ഓഘം,** തതോ സോ തിണ്ണോഘോ തണ്ഹാദിട്ഠി**പരിഗ്ഗഹേസു** തണ്ഹാദിട്ഠിലേപപ്പഹാനേന **നോപലിത്തോ** ഖീണാസവ**മുനി** രാഗാദിസല്ലാനം അബ്ബൂള്ഹത്താ **അബ്ബൂള്ഹസല്ലോ** സതിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ **അപ്പമത്തോ ചരം,** പുബ്ബഭാഗേ വാ അപ്പമത്തോ ചരം തേന അപ്പമാദചാരേന അബ്ബൂള്ഹസല്ലോ ഹുത്വാ സകപരത്തഭാവാദിഭേദം **നാസീസതീ ലോകമിമം പരഞ്ച,** അഞ്ഞദത്ഥു ചരിമചിത്തനിരോധാ നിരുപാദാനോ ജാതവേദോവ പരിനിബ്ബാതീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി ധമ്മനേത്തിട്ഠപനമേവ കരോന്തോ, ന ഉത്തരിം ഇമായ ദേസനായ മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ ഉപ്പാദേസി ഖീണാസവസ്സ ദേസിതത്താതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഗുഹട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ദുട്ഠട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ

൭൮൭. **വദന്തി വേ ദുട്ഠമനാപീ**തി ദുട്ഠട്ഠകസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ആദിഗാഥായ താവ ഉപ്പത്തി - മുനിസുത്തനയേന ഭഗവതോ ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ച ഉപ്പന്നലാഭസക്കാരം അസഹമാനാ തിത്ഥിയാ സുന്ദരിം പരിബ്ബാജികം ഉയ്യോജേസും. സാ കിര ജനപദകല്യാണീ സേതവത്ഥപരിബ്ബാജികാവ അഹോസി. സാ സുന്ഹാതാ സുനിവത്ഥാ മാലാഗന്ധവിലേപനവിഭൂസിതാ ഭഗവതോ ധമ്മം സുത്വാ സാവത്ഥിവാസീനം ജേതവനതോ നിക്ഖമനവേലായ സാവത്ഥിതോ നിക്ഖമിത്വാ ജേതവനാഭിമുഖീ ഗച്ഛതി. മനുസ്സേഹി ച "കുഹിം ഗച്ഛസീ"തി പുച്ഛിതാ "സമണം ഗോതമം സാവകേ ചസ്സ രമയിതും ഗച്ഛാമീ"തി വത്വാ ജേതവനദ്വാരകോട്ഠകേ വിചരിത്വാ ജേതവനദ്വാരകോട്ഠകേ പിദഹിതേ നഗരം പവിസിത്വാ പഭാതേ പുന ജേതവനം ഗന്ത്വാ ഗന്ധകുടിസമീപേ പുപ്ഫാനി വിചിനന്തീ വിയ ചരതി . ബുദ്ധുപട്ഠാനം ആഗതേഹി ച മനുസ്സേഹി "കിമത്ഥം ആഗതാസീ"തി പുച്ഛിതാ യംകിഞ്ചിദേവ ഭണതി. ഏവം അഡ്ഢമാസമത്തേ വീതിക്കന്തേ തിത്ഥിയാ തം ജീവിതാ വോരോപേത്വാ പരിഖാതടേ നിക്ഖിപിത്വാ പഭാതേ "സുന്ദരിം ന പസ്സാമാ"തി കോലാഹലം കത്വാ രഞ്ഞോ ച ആരോചേത്വാ തേന അനുഞ്ഞാതാ ജേതവനം പവിസിത്വാ വിചിനന്താ വിയ തം നിക്ഖിത്തട്ഠാനാ ഉദ്ധരിത്വാ മഞ്ചകം ആരോപേത്വാ നഗരം അഭിഹരിത്വാ ഉപക്കോസം അകംസു. സബ്ബം പാളിയം (ഉദാ॰ ൩൮) ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

ഭഗവാ തം ദിവസം പച്ചൂസസമയേ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ "തിത്ഥിയാ അജ്ജ അയസം ഉപ്പാദേസ്സന്തീ"തി ഞത്വാ "തേസം സദ്ദഹിത്വാ മാദിസേ ചിത്തം പകോപേത്വാ മഹാജനോ അപായാഭിമുഖോ മാ അഹോസീ"തി ഗന്ധകുടിദ്വാരം പിദഹിത്വാ അന്തോഗന്ധകുടിയംയേവ അച്ഛി, ന നഗരം പിണ്ഡായ പാവിസി. ഭിക്ഖൂ പന ദ്വാരം പിദഹിതം ദിസ്വാ പുബ്ബസദിസമേവ പവിസിംസു. മനുസ്സാ ഭിക്ഖൂ ദിസ്വാ നാനപ്പകാരേഹി അക്കോസിംസു. അഥ ആയസ്മാ ആനന്ദോ ഭഗവതോ തം പവത്തിം ആരോചേത്വാ "തിത്ഥിയേഹി, ഭന്തേ, മഹാഅയസോ ഉപ്പാദിതോ, ന സക്കാ ഇധ വസിതും, വിപുലോ ജമ്ബുദീപോ, അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛാമാ"തി ആഹ. തത്ഥപി അയസേ ഉട്ഠിതേ കുഹിം ഗമിസ്സസി ആനന്ദാതി? "അഞ്ഞം നഗരം ഭഗവാ"തി. അഥ ഭഗവാ "ആഗമേഹി, ആനന്ദ, സത്താഹമേവായം സദ്ദോ ഭവിസ്സതി, സത്താഹച്ചയേന യേഹി അയസോ കതോ, തേസംയേവ ഉപരി പതിസ്സതീ"തി വത്വാ ആനന്ദത്ഥേരസ്സ ധമ്മദേസനത്ഥം **"വദന്തി വേ"**തി ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തത്ഥ **വദന്തീ**തി ഭഗവന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച ഉപവദന്തി. **ദുട്ഠമനാപി ഏകേ അഥോപി വേ സച്ചമനാ**തി ഏകച്ചേ ദുട്ഠചിത്താ, ഏകച്ചേ തഥസഞ്ഞിനോപി ഹുത്വാ, തിത്ഥിയാ ദുട്ഠചിത്താ, യേ തേസം വചനം സുത്വാ സദ്ദഹിംസു, തേ സച്ചമനാതി

അധിപ്പായോ. **വാദഞ്ച ജാതന്തി** ഏതം അക്കോസവാദം ഉപ്പന്നം. **മുനി നോ ഉപേതീതി** അകാരകതായ ച അകുപ്പനതായ ച ബുദ്ധമുനി ന ഉപേതി. **തസ്മാ മുനീ നത്ഥി ഖിലോ കുഹിഞ്ചീ**തി തേന കാരണേന അയം മുനി രാഗാദിഖിലേഹി നത്ഥി ഖിലോ കുഹിഞ്ചീതി വേദിതബ്ബോ.

൨൮൭. ഇമഞ്ച ഗാഥം വത്വാ ഭഗവാ ആനന്ദത്ഥേരം പുച്ഛി, "ഏവം ഖുംസേത്വാ വമ്ഭേത്വാ വുച്ചമാനാ ഭിക്ഖൂ, ആനന്ദ, കിം വദന്തീ"തി. ന കിഞ്ചി ഭഗവാതി. "ന, ആനന്ദ, 'അഹം സീലവാ'തി സബ്ബത്ഥ തുണ്ഹീ ഭവിതബ്ബം, ലോകേ ഹി നാഭാസമാനം ജാനന്തി മിസ്സം ബാലേഹി പണ്ഡിത"ന്തി വത്വാ, "ഭിക്ഖൂ, ആനന്ദ, തേ മനുസ്സേ ഏവം പടിചോദേന്തൂ"തി ധമ്മദേസനത്ഥായ "അഭൂതവാദീ നിരയം ഉപേതീ"തി ഇമം ഗാഥമഭാസി. ഥേരോ തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖൂ ആഹ - "മനുസ്സാ തുമ്ഹേഹി ഇമായ ഗാഥായ പടിചോദേതബ്ബാ"തി. ഭിക്ഖൂ തഥാ അകംസു. പണ്ഡിതമനുസ്സാ തുണ്ഹീ അഹേസും. രാജാപി രാജപുരിസേ സബ്ബതോ പേസേത്വാ യേസം ധുത്താനം ലഞ്ജം ദത്വാ തിത്ഥിയാ തം മാരാപേസും, തേ ഗഹേത്വാ നിഗ്ഗയ്ഹ തം പവത്തിം ഞത്വാ തിത്ഥിയേ പരിഭാസി. മനുസ്സാപി തിത്ഥിയേ ദിസ്വാ ലേഡ്ഡുനാ പഹരന്തി, പംസുനാ ഓകിരന്തി "ഭഗവതോ അയസം ഉപ്പാദേസു"ന്തി. ആനന്ദത്ഥേരോ തം ദിസ്വാ ഭഗവതോ ആരോചേസി, ഭഗവാ ഥേരസ്സ ഇമം ഗാഥമഭാസി **"സകഞ്ഹി ദിട്ഠിം...പേ॰... വദേയ്യാ"**തി.

തസ്സത്ഥോ - യായം ദിട്ഠി തിത്ഥിയജനസ്സ "സുന്ദരിം മാരേത്വാ സമണാനം സക്യപുത്തിയാനം അവണ്ണം പകാസേത്വാ ഏതേനുപായേന ലദ്ധം സക്കാരം സാദിയിസ്സാമാ"തി, സോ തം ദിട്ഠിം കഥം അതിക്കമേയ്യ, അഥ ഖോ സോ അയസോ തമേവ തിത്ഥിയജനം പച്ചാഗതോ തം ദിട്ഠിം അച്ചേതും അസക്കോന്തം. യോ വാ സസ്സതാദിവാദീ, സോപി **സകം ദിട്ഠിം കഥം അച്ചയേയ്യ** തേന **ദിട്ഠിച്ഛന്ദേന അനുനീതോ** തായ ച **ദിട്ഠിരുചിയാ നിവിട്ഠോ,** അപിച ഖോ പന **സയം സമത്താനി പകുബ്ബമാനോ** അത്തനാവ പരിപുണ്ണാനി താനി ദിട്ഠിഗതാനി കരോന്തോ **യഥാ ജാനേയ്യ, തഥേവ വദേയ്യാ**തി.

൨൮൮. അഥ രാജാ സത്താഹച്ചയേന തം കുണപം ഛഡ്ഡാപേത്വാ സായന്ഹസമയം വിഹാരം ഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ആഹ - "നനു, ഭന്തേ, ഈദിസേ അയസേ ഉപ്പന്നേ മയ്ഹമ്പി ആരോചേതബ്ബം സിയാ"തി. ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ, "ന, മഹാരാജ, 'അഹം സീലവാ ഗുണസമ്പന്നോ'തി പരേസം ആരോചേതും അരിയാനം പതിരൂപ"ന്തി വത്വാ തസ്സാ അട്ഠുപ്പത്തിയം **"യോ അത്തനോ സീലവതാനീ"**തി അവസേസഗാഥായോ അഭാസി.

തത്ഥ **സീലവതാനീ**തി പാതിമോക്ഖാദീനി സീലാനി ആരഞ്ഞികാദീനി ധുതങ്ഗവതാനി ച. **അനാനുപുട്ഠോ**തി അപുച്ഛിതോ. **പാവാ**തി വദതി. **അനരിയധമ്മം കുസലാ തമാഹു, യോ ആതുമാനം സയമേവ പാവാ**തി യോ ഏവം അത്താനം സയമേവ വദതി, തസ്സ തം വാദം "അനരിയധമ്മോ ഏസോ"തി കുസലാ ഏവം കഥേന്തി.

൨൮൯. **സന്തോ**തി രാഗാദികിലേസവൂപസമേന സന്തോ, തഥാ **അഭിനിബ്ബുതത്തോ. ഇതിഹന്തി സീലേസു അകത്ഥമാനോ**തി "അഹമസ്മി സീലസമ്പന്നോ"തിആദിനാ നയേന ഇതി സീലേസു അകത്ഥമാനോ, സീലനിമിത്തം അത്തൂപനായികം വാചം അഭാസമാനോതി വുത്തം ഹോതി. **തമരിയധമ്മം കുസലാ വദന്തീ**തി തസ്സ തം അകത്ഥനം "അരിയധമ്മോ ഏസോ"തി ബുദ്ധാദയോ ഖന്ധാദികുസലാ വദന്തി. **യസ്സുസ്സദാ നത്ഥി കുഹിഞ്ചി ലോകേ**തി യസ്സ ഖീണാസവസ്സ രാഗാദയോ സത്ത ഉസ്സദാ കുഹിഞ്ചി ലോകേ നത്ഥി, തസ്സ തം അകത്ഥനം "അരിയധമ്മോ ഏസോ"തി ഏവം കുസലാ വദന്തീതി സമ്ബന്ധോ.

൨൯൦. ഏവം ഖീണാസവപടിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദിട്ഠിഗതികാനം തിത്ഥിയാനം പടിപത്തിം രഞ്ഞോ ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"പകപ്പിതാ സങ്ഖതാ"**തി. തത്ഥ

പകപ്പിതാതി പരികപ്പിതാ. **സങ്ഖതാ**തി പച്ചയാഭിസങ്ഖതാ. **യസ്സാ**തി യസ്സ കസ്സചി ദിട്ഠിഗതികസ്സ. **ധമ്മാ**തി ദിട്ഠിയോ. **പുരക്ഖതാ**തി പുരതോ കതാ. **സന്തീ**തി സംവിജ്ജന്തി. **അവീവദാതാ**തി അവോദാതാ. **യദത്തനി പസ്സതി ആനിസംസം, തം നിസ്സിതോ കുപ്പപടിച്ചസന്തി**ന്തി യസ്സേതേ ദിട്ഠിധമ്മാ പുരക്ഖതാ അവോദാതാ സന്തി, സോ ഏവംവിധോ യസ്മാ അത്തനി തസ്സാ ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠിധമ്മികഞ്ച സക്കാരാദിം, സമ്പരായികഞ്ച ഗതിവിസേസാദിം ആനിസംസം പസ്സതി, തസ്മാ തഞ്ച ആനിസംസം, തഞ്ച കുപ്പതായ ച പടിച്ചസമുപ്പന്നതായ ച സമ്മുതിസന്തിതായ ച കുപ്പപടിച്ചസന്തിസങ്ഖാതം ദിട്ഠിം നിസ്സിതോവ ഹോതി, സോ തന്നിസ്സിതത്താ അത്താനം വാ ഉക്കംസേയ്യ പരേ വാ വമ്ഭേയ്യ അഭൂതേഹിപി ഗുണദോസേഹി.

൩൯൮. ഏവം നിസ്സിതേന ച **ദിട്ഠീനിവേസാ…പേ॰… ആദിയതീ ച ധമ്മ**ന്തി. തത്ഥ **ദിട്ഠീനിവേസാ**തി ഇദംസച്ചാഭിനിവേസസങ്ഖാതാനി ദിട്ഠിനിവേസനാനി. **ന ഹി സ്വാതിവത്താ**തി സുഖേന അതിവത്തിതബ്ബാ ന ഹോന്തി. **ധമ്മേസു നിച്ഛേയ്യ സമുഗ്ഗഹീത**ന്തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിധമ്മേസു തം തം സമുഗ്ഗഹിതം അഭിനിവിട്ഠം ധമ്മം നിച്ഛിനിത്വാ പവത്തത്താ ദിട്ഠിനിവേസാ ന ഹി സ്വാതിവത്താതി വുത്തം ഹോതി. **തസ്മാ നരോ തേസു നിവേസനേസു, നിരസ്സതീ ആദിയതീ ച ധമ്മ**ന്തി യസ്മാ ന ഹി സ്വാതിവത്താ , തസ്മാ നരോ തേസുയേവ ദിട്ഠിനിവേസനേസു അജസീലഗോസീലകുക്കുരസീലപഞ്ചാതപമരുപ്പപാതഉക്കുടികപ്പധാനകണ്ടകാപസ്സയാദിഭേദം സത്ഥാരധമ്മക്ഖാനഗണാദിഭേദഞ്ച തം തം ധമ്മം നിരസ്സതി ച ആദിയതി ച ജഹതി ച ഗണ്ഹാതി ച വനമക്കടോ വിയ തം തം സാഖന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം നിരസ്സന്തോ ച ആദിയന്തോ ച അനവട്ഠിതചിത്തത്താ അസന്തേഹിപി ഗുണദോസേഹി അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ യസായസം ഉപ്പാദേയ്യ.

൩൯൯. യോ പനായം സബ്ബദിട്ഠിഗതാദിദോസധുനനായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതത്താ ധോനോ, തസ്സ **ധോനസ്സ ഹി…പേ॰… അനൂപയോ സോ**. കിം വുത്തം ഹോതി? ധോനധമ്മസമന്നാഗമാ **ധോനസ്സ** ധുതസബ്ബപാപസ്സ അരഹതോ **കത്ഥചി ലോകേ** തേസു തേസു **ഭവേസു പകപ്പിതാ ദിട്ഠി നത്ഥി,** സോ തസ്സാ ദിട്ഠിയാ അഭാവേന, യായ ച അത്തനാ കതം പാപകമ്മം പടിച്ഛാദേന്താ തിത്ഥിയാ മായായ മാനേന വാ ഏതം അഗതിം ഗച്ഛന്തി, തമ്പി **മായഞ്ച മാനഞ്ച പഹായ ധോനോ** രാഗാദീനം ദോസാനം **കേന ഗച്ഛേയ്യ,** ദിട്ഠധമ്മേ സമ്പരായേ വാ നിരയാദീസു ഗതിവിസേസേസു കേന സങ്ഖം ഗച്ഛേയ്യ, **അനൂപയോ സോ,** സോ ഹി തണ്ഹാദിട്ഠിഉപയാനം ദ്വിന്നം അഭാവേന അനൂപയോതി.

൪൦൦. യോ പന തേസം ദ്വിന്നം ഭാവേന ഉപയോ ഹോതി, സോ **ഉപയോ ഹി… പേ॰… ദിട്ഠിമിധേവ സബ്ബ**ന്തി. തത്ഥ **ഉപയോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സിതോ. **ധമ്മേസു ഉപേതി വാദ**ന്തി "രത്തോ"തി വാ "ദുട്ഠോ"തി വാ ഏവം തേസു തേസു ധമ്മേസു ഉപേതി വാദം. **അനൂപയം കേന കഥം വദേയ്യാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിപഹാനേന അനൂപയം ഖീണാസവം കേന രാഗേന വാ ദോസേന വാ കഥം "രത്തോ"തി വാ "ദുട്ഠോ"തി വാ വദേയ്യ, ഏവം അനുപവജ്ജോ ച സോ കിം തിത്ഥിയാ വിയ കതപടിച്ഛാദകോ ഭവിസ്സതീതി അധിപ്പായോ. **അത്താ നിരത്താ ന ഹി തസ്സ അത്ഥീ**തി തസ്സ ഹി അത്തദിട്ഠി വാ ഉച്ഛേദദിട്ഠി വാ നത്ഥി, ഗഹണം മുഞ്ചനം വാപി അത്തനിരത്തസഞ്ഞിതം നത്ഥി. കിംകാരണാ നത്ഥീതി ചേ? **അധോസി സോ ദിട്ഠിമിധേവ സബ്ബം,** യസ്മാ സോ ഇധേവ അത്തഭാവേ ഞാണവാതേന സബ്ബം ദിട്ഠിഗതം അധോസി, പജഹി, വിനോദേസീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. തം സുത്വാ രാജാ അത്തമനോ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ പക്കാമീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ദുട്ഠട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സുദ്ധട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ

൭൯൫. പസ്സാമി സുദ്ധന്തി സുദ്ധട്ഠകസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? അതീതേ കിര കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ കാലേ ബാരാണസിവാസീ അഞ്ഞതരോ കുടുമ്ബികോ പഞ്ചഹി സകടസതേഹി പച്ചന്തജനപദം അഗമാസി ഭണ്ഡഗ്ഗഹണത്ഥം. തത്ഥ വനചരകേന സദ്ധിം മിത്തം കത്വാ തസ്സ പണ്ണാകാരം ദത്വാ പുച്ഛി - ''കച്ചി, തേ സമ്മ, ചന്ദനസാരം ദിട്ഠപുബ്ബ''ന്തി? ''ആമ സാമീ''തി ച വുത്തേ തേനേവ സദ്ധിം ചന്ദനവനം പവിസിത്വാ സബ്ബസകടാനി ചന്ദനസാരസ്സ പൂരേത്വാ തമ്പി വനചരകം ''യദാ, സമ്മ, ബാരാണസിം ആഗച്ഛസി, തദാ ചന്ദനസാരം ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛേയ്യാസീ''തി വത്വാ ബാരാണസിംയേവ അഗമാസി. അഥാപരേന സമയേന സോപി വനചരകോ ചന്ദനസാരം ഗഹേത്വാ തസ്സ ഘരം അഗമാസി. സോ തം ദിസ്വാ സബ്ബം പടിസന്ഥാരം കത്വാ സായന്ഹസമയേ ചന്ദനസാരം പിസാപേത്വാ സമുഗ്ഗം പൂരേത്വാ ''ഗച്ഛ, സമ്മ, ന്ഹായിത്വാ ആഗച്ഛാ''തി അത്തനോ പുരിസേന സദ്ധിം ന്ഹാനതിത്ഥം പേസേസി. തേന ച സമയേന ബാരാണസിയം ഉസ്സവോ ഹോതി. അഥ ബാരാണസിവാസിനോ പാതോവ ദാനം ദത്വാ സായം സുദ്ധവത്ഥനിവത്ഥാ മാലാഗന്ധാദീനി ഗഹേത്വാ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ മഹാചേതിയം വന്ദിതും ഗച്ഛന്തി. സോ വനചരകോ തേ ദിസ്വാ ''മഹാജനോ കുഹിം ഗച്ഛതീ''തി പുച്ഛി. ''വിഹാരം ചേതിയവന്ദനത്ഥായാ''തി ച സുത്വാ സയമ്പി അഗമാസി. തത്ഥ മനുസ്സേ ഹരിതാലമനോസിലാദീഹി നാനപ്പകാരേഹി ചേതിയേ പൂജം കരോന്തേ ദിസ്വാ കിഞ്ചി ചിത്രം കാതും അജാനന്തോ തം ചന്ദനം ഗഹേത്വാ മഹാചേതിയേ സുവണ്ണിട്ഠകാനം. ഉപരി കംസപാതിമത്തം മണ്ഡലം അകാസി. അഥ തത്ഥ സൂരിയുഗ്ഗമനവേലായം സൂരിയരസ്മിയോ ഉട്ഠഹിംസു. സോ തം ദിസ്വാ പസീദി, പത്ഥനഞ്ച അകാസി ''യത്ഥ യത്ഥ നിബ്ബത്താമി, ഈദിസാ മേ രസ്മിയോ ഉരേ ഉട്ഠഹന്തൂ''തി. സോ കാലം കത്വാ താവതിംസേസു നിബ്ബത്തി. തസ്സ ഉരേ രസ്മിയോ ഉട്ഠഹിംസു, ചന്ദമണ്ഡലം വിയസ്സ ഉരമണ്ഡലം വിരോചതി, ''ചന്ദാഭോ ദേവപുത്തോ''ത്വേവ ച നം സഞ്ജാനിംസു.

സോ തായ സമ്പത്തിയാ ഛസു ദേവലോകേസു അനുലോമപടിലോമതോ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ഖേപേത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതി ഉപ്പന്നേ സാവത്ഥിയം ബ്രാഹ്മണമഹാസാലകുലേ നിബ്ബത്തി, തഥേവസ്സ ഉരേ ചന്ദമണ്ഡലസദിസം രസ്മിമണ്ഡലം അഹോസി. നാമകരണദിവസേ ചസ്സ മങ്ഗലം കത്വാ ബ്രാഹ്മണാ തം മണ്ഡലം ദിസ്വാ ''ധഞ്ഞപുഞ്ഞലക്ഖണോ അയം കുമാരോ''തി വിമ്ഹിതാ ''ചന്ദാഭോ'' ത്വേവ നാമം അകംസു. തം വയപ്പത്തം ബ്രാഹ്മണാ ഗഹേത്വാ അലങ്കരിത്വാ രത്തകഞ്ചുകം പാരുപാപേത്വാ രഥേ ആരോപേത്വാ ''മഹാബ്രഹ്മാ അയ''ന്തി പൂജേത്വാ ''യോ ചന്ദാഭം പസ്സതി, സോ യസധനാദീനി ലഭതി, സമ്പരായഞ്ച സഗ്ഗം ഗച്ഛതീ''തി ഉഗ്ഘോസേന്താ ഗാമനിഗമരാജധാനീസു ആഹിണ്ഡന്തി. ഗതഗതട്ഠാനേ മനുസ്സാ ''ഏസ കിര ഭോ ചന്ദാഭോ നാമ, യോ ഏതം പസ്സതി, സോ യസധനസഗ്ഗാദീനി ലഭതീ''തി ഉപരൂപരി ആഗച്ഛന്തി, സകലജമ്ബുദീപോ ചലി. ബ്രാഹ്മണാ തുച്ഛഹത്ഥകാനം ആഗതാനം ന ദസ്സേന്തി, സതം വാ സഹസ്സം വാ ഗഹേത്വാ ആഗതാനമേവ ദസ്സേന്തി. ഏവം ചന്ദാഭം ഗഹേത്വാ അനുവിചരന്താ ബ്രാഹ്മണാ കമേന സാവത്ഥിം അനുപ്പത്താ.

തേന ച സമയേന ഭഗവാ പവത്തിതവരധമ്മചക്കോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം ആഗന്ത്വാ സാവത്ഥിയം വിഹരതി ജേതവനേ ബഹുജനഹിതായ ധമ്മം ദേസേന്തോ. അഥ ചന്ദാഭോ സാവത്ഥിം പത്വാ സമുദ്ദപക്ഖന്തകുന്നദീ വിയ അപാകടോ അഹോസി, ചന്ദാഭോതി ഭണന്തോപി നത്ഥി. സോ സായന്ഹസമയേ മഹാജനകായം മാലാഗന്ധാദീനി ആദായ ജേതവനാഭിമുഖം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ ''കുഹിം ഗച്ഛഥാ''തി പുച്ഛി. ''ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, സോ ബഹുജനഹിതായ ധമ്മം ദേസേതി, തം സോതും ജേതവനം ഗച്ഛാമാ''തി ച തേസം വചനം സുത്വാ സോപി ബ്രാഹ്മണഗണപരിവുതോ തത്ഥേവ അഗമാസി. ഭഗവാ ച തസ്മിം സമയേ ധമ്മസഭായം വരബുദ്ധാസനേ നിസിന്നോവ ഹോതി. ചന്ദാഭോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമ്മ മധുരപടിസന്ഥാരം കത്വാ

ഏകമന്തം നിസീദി, താവദേവ ചസ്സ സോ ആലോകോ അന്തരഹിതോ. ബുദ്ധാലോകസ്സ ഹി സമീപേ അസീതിഹത്ഥബ്ഭന്തരേ അഞ്ഞോ ആലോകോ നാഭിഭോതി. സോ "ആലോകോ മേ നട്ഠോ"തി നിസീദിത്വാവ ഉട്ഠാസി, ഉട്ഠഹിത്വാ ച ഗന്തുമാരദ്ധോ. അഥ നം അഞ്ഞതരോ പുരിസോ ആഹ - "കിം ഭോ ചന്ദാഭ, സമണസ്സ ഗോതമസ്സ ഭീതോ ഗച്ഛസീ"തി. നാഹം ഭീതോ ഗച്ഛാമി, അപിച മേ ഇമസ്സ തേജേന ആലോകോ ന സമ്പജ്ജതീതി പുനദേവ ഭഗവതോ പുരതോ നിസീദിത്വാ പാദതലാ പട്ഠായ യാവ കേസഗ്ഗാ രൂപരംസിലക്ഖണാദിസമ്പത്തിം ദിസ്വാ "മഹേസക്ഖോ സമണോ ഗോതമോ, മമ ഉരേ അപ്പമത്തകോ ആലോകോ ഉട്ഠിതോ, താവതകേനപി മം ഗഹേത്വാ ബ്രാഹ്മണാ സകലജമ്ബുദീപം വിചരന്തി. ഏവം വരലക്ഖണസമ്പത്തിസമന്നാഗതസ്സ സമണസ്സ ഗോതമസ്സ നേവ മാനോ ഉപ്പന്നോ, അദ്ധാ അയം അനോമഗുണസമന്നാഗതോ ഭവിസ്സതി സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാന"ന്തി അതിവിയ പസന്നചിത്തോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ പബ്ബജ്ജം യാചി. ഭഗവാ അഞ്ഞതരം ഥേരം ആണാപേസി - "പബ്ബാജേഹി ന"ന്തി. സോ തം പബ്ബാജേത്വാ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ആചിക്ഖി. സോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ ന ചിരേനേവ അരഹത്തം പത്വാ "ചന്ദാഭത്ഥേരോ"തി വിസ്സുതോ അഹോസി. തം ആരബ്ഭ ഭിക്ഖൂ കഥം സമുട്ഠാപേസും "കിം നു ഖോ, ആവുസോ, യേ ചന്ദാഭം അദ്ദസംസു. തേ യസം വാ ധനം വാ ലഭിംസു, സഗ്ഗം വാ ഗച്ഛിംസു, വിസുദ്ധിം വാ പാപുണിംസു തേന ചക്ഖുദ്വാരികരൂപദസ്സനേനാ"തി. ഭഗവാ തസ്സം അട്ഠുപ്പത്തിയം ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവത്ഥോ - ന, ഭിക്ഖവേ, ഏവരൂപേന ദസ്സനേന സുദ്ധി ഹോതി. അപിച ഖോ കിലേസമലിനത്താ അസുദ്ധം, കിലേസരോഗാനം അവിഗമാ സരോഗമേവ ചന്ദാഭം ബ്രാഹ്മണം അഞ്ഞം വാ ഏവരൂപം ദിസ്വാ ദിട്ഠിഗതികോ ബാലോ അഭിജാനാതി **"പസ്സാമി സുദ്ധം പരമം അരോഗം,** തേന ച ദിട്ഠിസങ്ഖാതേന ദസ്സനേന **സംസുദ്ധി നരസ്സ ഹോതീ"**തി, സോ ഏവം അഭിജാനന്തോ തം ദസ്സനം **"പരമ"ന്തി ഞത്വാ** തസ്മിം ദസ്സനേ **സുദ്ധാനുപസ്സീ** സമാനോ തം ദസ്സനം "മഗ്ഗഞാണ"ന്തി **പച്ചേതി**. തം പന മഗ്ഗഞാണം ന ഹോതി. തേനാഹ - **"ദിട്ഠേന ചേ സുദ്ധീ"**തി ദുതിയഗാഥം.

൭൮൮. തസ്സത്ഥോ - തേന രൂപദസ്സനസങ്ഖാതേന **ദിട്ഠേന** യദി കിലേസ**സുദ്ധി നരസ്സ ഹോതി**. തേന വാ **ഞാണേന സോ** യദി ജാതിആദി**ദുക്ഖം പജഹാതി**. ഏവം സന്തേ അരിയമഗ്ഗതോ **അഞ്ഞേന** അസുദ്ധിമഗ്ഗേനേവ **സോ സുജ്ഝതി,** രാഗാദീഹി ഉപധീഹി സഉപധികോ ഏവ സമാനോ സുജ്ഝതീതി ആപന്നം ഹോതി, ന ച ഏവംവിധോ സുജ്ഝതി. തസ്മാ **ദിട്ഠീ ഹി നം പാവ തഥാ വദാനം,** സാ നം ദിട്ഠിയേവ "മിച്ഛാദിട്ഠികോ അയ"ന്തി കഥേതി ദിട്ഠിഅനുരൂപം "സസ്സതോ ലോകോ"തിആദിനാ നയേന തഥാ തഥാ വദന്തി.

൭൮൯. **ന ബ്രാഹ്മണോതി** തതിയഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - യോ പന ബാഹിതപാപത്താ **ബ്രാഹ്മണോ** ഹോതി, സോ മഗ്ഗേന അധിഗതാസവക്ഖയോ ഖീണാസവബ്രാഹ്മണോ അരിയമഗ്ഗഞാണതോ അഞ്ഞേന അഭിമങ്ഗലസമ്മതരൂപസങ്ഖാതേ **ദിട്ഠേ** തഥാവിധസദ്ദസങ്ഖാതേ **സുതേ** അവീതിക്കമസങ്ഖാതേ **സീലേ** ഹത്ഥിവതാദിഭേദേ **വതേ** പഥവിആദിഭേദേ **മുതേ** ച ഉപ്പന്നേന മിച്ഛാഞാണേന **സുദ്ധിം ന ആഹ**. സേസമസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം വുത്തം. സോ ഹി തേധാതുക**പുഞ്ഞേ** സബ്ബസ്മിഞ്ച **പാപേ അനൂപലിത്തോ,** തസ്സ പഹീനത്താ അത്തദിട്ഠിയാ യസ്സ കസ്സചി വാ ഗഹണസ്സ പഹീനത്താ **അത്തഞ്ജഹോ,** പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീനം അകരണതോ **നയിധ പകുബ്ബമാനോ**തി വുച്ചതി. തസ്മാ നം ഏവം പസംസന്തോ ആഹ. സബ്ബസ്സേവ ചസ്സ പുരിമപാദേന സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ - പുഞ്ഞേ ച പാപേ ച അനൂപലിത്തോ, അത്തഞ്ജഹോ നയിധ പകുബ്ബമാനോ, ന ബ്രാഹ്മണോ അഞ്ഞതോ സുദ്ധിമാഹാതി.

൭൯൦. ഏവം ന ബ്രാഹ്മണോ അഞ്ഞതോ സുദ്ധിമാഹാതി വത്വാ ഇദാനി യേ ദിട്ഠിഗതികാ അഞ്ഞതോ സുദ്ധിം ബ്രുവന്തി, തേസം തസ്സാ ദിട്ഠിയാ

അനിബ്ബാഹകഭാവം ദസ്സേന്തോ **“പുരിമം പഹായാ”**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - തേ ഹി അഞ്ഞതോ സുദ്ധിവാദാ സമാനാപി യസ്സാ ദിട്ഠിയാ അപ്പഹീനത്താ ഗഹണമുഞ്ചനം ഹോതി. തായ **പുരിമം** സത്ഥാരാദിം **പഹായ അപരം** നിസ്സിതാ **ഏജാസങ്ഖാതായ** തണ്ഹായ **അനുഗതാ** അഭിഭൂതാ രാഗാദിഭേദം **ന തരന്തി സങ്ഗം,** തഞ്ച അതരന്താ തം തം ധമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി ച **നിരസ്സജന്തി** ച മക്കടോവ **സാഖ**ന്തി.

൭൯൯. പഞ്ചമഗാഥായ സമ്ബന്ധോ - യോ ച സോ “ദിട്ഠീ ഹി നം പാവ തഥാ വദാന”ന്തി വുത്തോ, സോ സയം സമാദായാതി. തത്ഥ **സയ**ന്തി സാമം. **സമാദായാ**തി ഗഹേത്വാ. **വതാനീ**തി ഹത്ഥിവതാദീനി. **ഉച്ചാവച**ന്തി അപരാപരം ഹീനപണീതം വാ സത്ഥാരതോ സത്ഥാരാദിം. **സഞ്ഞസത്തോ**തി കാമസഞ്ഞാദീസു ലഗ്ഗോ. **വിദ്വാ ച വേദേഹി സമേച്ച ധമ്മ**ന്തി പരമത്ഥവിദ്വാ ച അരഹാ ചതൂഹി മഗ്ഗഞാണവേദേഹി ചതുസച്ചധമ്മം അഭിസമേച്ചാതി. സേസം പാകടമേവ.

൮൦൦. **സ സബ്ബധമ്മേസു വിസേനിഭൂതോ, യം കിഞ്ചി ദിട്ഠംവ സുതം മുതം വാ**തി സോഭൂരിപഞ്ഞോ ഖീണാസവോ യം കിഞ്ചി ദിട്ഠം വാ സുതം വാ മുതം വാ തേസു സബ്ബധമ്മേസു മാരസേനം വിനാസേത്വാ ഠിതഭാവേന വിസേനിഭൂതോ. **തമേവദസ്സി**ന്തി തം ഏവം വിസുദ്ധദസ്സിം. **വിവടം ചരന്ത**ന്തി തണ്ഹച്ഛദനാദിവിഗമേന വിവടം ഹുത്വാ ചരന്തം. **കേനീധ ലോകസ്മിം വികപ്പയേയ്യാ**തി കേന ഇധ ലോകേ തണ്ഹാകപ്പേന വാ ദിട്ഠികപ്പേന വാ കോചി വികപ്പേയ്യ, തേസം വാ പഹീനത്താ രാഗാദിനാ പുബ്ബേ വുത്തേനാതി.

൮൦൧. **ന കപ്പയന്തീ**തി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - കിഞ്ച ഭിയ്യോ? തേ ഹി താദിസാ സന്തോ ദ്വിന്നം കപ്പാനം പുരേക്ഖാരാനഞ്ച കേനചി **ന കപ്പയന്തി ന പുരേക്ഖരോന്തി,** പരമത്ഥഅച്ചന്തസുദ്ധിഅധിഗതത്താ അനച്ചന്തസുദ്ധിംയേവ അകിരിയസസ്സതദിട്ഠിം **അച്ചന്ത സുദ്ധീതി ന തേ വദന്തി. ആദാനഗന്ഥം ഗഥിതം വിസജ്ജാ**തി ചതുബ്ബിധമ്പി രൂപാദീനം ആദായകത്താ ആദാനഗന്ഥം അത്തനോ ചിത്തസന്താനേ ഗഥിതം ബദ്ധം അരിയമഗ്ഗസത്ഥേന വിസജ്ജ ഛിന്ദിത്വാ. സേസം പാകടമേവ.

൮൦൨. **സീമാതിഗോ**തി ഗാഥാ ഏകപുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ വുത്താ. പുബ്ബസദിസോ ഏവ പനസ്സാ സമ്ബന്ധോ, സോ ഏവം അത്ഥവണ്ണനായ സദ്ധിം വേദിതബ്ബോ - കിഞ്ച ഭിയ്യോ സോ ഈദിസോ ഭൂരിപഞ്ഞോ ചതുന്നം കിലേസസീമാനം അതീതത്താ **സീമാതിഗോ** ബാഹിതപാപത്താ ച **ബ്രാഹ്മണോ,** ഇത്ഥമ്ഭൂതസ്സ ച **തസ്സ നത്ഥി** പരചിത്തപുബ്ബേനിവാസഞാണേഹി **ഞത്വാ വാ** മംസചക്ഖുദിബ്ബചക്ഖൂഹി **ദിസ്വാ വാ** കിഞ്ചി **സമുഗ്ഗഹീതം,** അഭിനിവിട്ഠന്തി വുത്തം ഹോതി. സോ ച കാമരാഗാഭാവതോ **ന രാഗരാഗീ,** രൂപാരൂപരാഗാഭാവതോ **ന വിരാഗരത്തോ** . യതോ ഏവംവിധസ്സ “ഇദം പര”ന്തി കിഞ്ചി **ഇധ ഉഗ്ഗഹിതം നത്ഥീ**തി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സുദ്ധട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. പരമട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ

൮൦൩. **പരമന്തി ദിട്ഠീസൂ**തി പരമട്ഠകസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതി കിര സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ നാനാതിത്ഥിയാ സന്നിപതിത്വാ അത്തനോ അത്തനോ ദിട്ഠിം ദീപേന്താ “ഇദം പരമം, ഇദം പരമ”ന്തി കലഹം കത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസും. രാജാ സമ്ബഹുലേ ജച്ചന്ധേ സന്നിപാതാപേത്വാ “ഇമേസം ഹത്ഥിം ദസ്സേഥാ”തി ആണാപേസി. രാജപുരിസാ അന്ധേ സന്നിപാതാപേത്വാ ഹത്ഥിം പുരതോ സയാപേത്വാ “പസ്സഥാ”തി ആഹംസു. തേ ഹത്ഥിസ്സ ഏകമേകം അങ്ഗം പരാമസിംസു. തതോ രഞ്ഞാ “കീദിസോ,

ഭണേ, ഹത്ഥീ"തി പുട്ഠോ യോ സോണ്ഡം പരാമസി, സോ "സേയ്യഥാപി, മഹാരാജ, നങ്ഗലീസാ"തി ഭണി. യേ ദന്താദീനി പരാമസിംസു, തേ ഇതരം "മാ ഭോ രഞ്ഞോ പുരതോ മുസാ ഭണീ"തി പരിഭാസിത്വാ "സേയ്യഥാപി, മഹാരാജ, ഭിത്തിഖിലോ"തിആദീനി ആഹംസു. രാജാ തം സബ്ബം സുത്വാ "ഈദിസോ തുമ്ഹാകം സമയോ"തി തിത്ഥിയേ ഉയ്യോജേസി. അഞ്ഞതരോ പിണ്ഡചാരികോ തം പവത്തിം ഞത്വാ ഭഗവതോ ആരോചേസി. ഭഗവാ തസ്സം അട്ഠുപ്പത്തിയം ഭിക്ഖൂ ആമന്തേത്വാ "യഥാ, ഭിക്ഖവേ, ജച്ചന്ധാ ഹത്ഥിം അജാനന്താ തം തം അങ്ഗം പരാമസിത്വാ വിവദിംസു, ഏവം തിത്ഥിയാ വിമോക്ഖന്തികധമ്മം അജാനന്താ തം തം ദിട്ഠിം പരാമസിത്വാ വിവദന്തീ"തി വത്വാ ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **പരമന്തി ദിട്ഠീസു പരിബ്ബസാനോതി** "ഇദം പരമ"ന്തി ഗഹേത്വാ സകായ സകായ ദിട്ഠിയാ വസമാനോ. **യദുത്തരി കുരുതേതി** യം അത്തനോ സത്ഥാരാദിം സേട്ഠം കരോതി. **ഹീനാതി അഞ്ഞേ തതോ സബ്ബമാഹാതി** തം അത്തനോ സത്ഥാരാദിം ഠപേത്വാ തതോ അഞ്ഞേ സബ്ബേ "ഹീനാ ഇമേ"തി ആഹ. **തസ്മാ വിവാദാനി അവീതിവത്തോതി** തേന കാരണേന സോ ദിട്ഠികലഹേ അവീതിവത്തോവ ഹോതി.

൮൪൨. ദുതിയഗാഥായ അത്ഥോ - ഏവം അവീതിവത്തോ ച യം **ദിട്ഠേ സുതേ സീലവതേ മുതേതി** ഏതേസു വത്ഥൂസു ഉപ്പന്നദിട്ഠിസങ്ഖാതേ **അത്തനി** പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരം **ആനിസംസം പസ്സതി**. തദേവ സോ തത്ഥ സകായ ദിട്ഠിയാ ആനിസംസം "ഇദം സേട്ഠ"ന്തി അഭിനിവിസിത്വാ **അഞ്ഞം സബ്ബം** പരസത്ഥാരാദികം **നിഹീനതോ പസ്സതി**.

൮൪൩. തതിയഗാഥായ അത്ഥോ - ഏവം പസ്സതോ ചസ്സ **യം** അത്തനോ സത്ഥാരാദിം **നിസ്സിതോ അഞ്ഞം** പരസത്ഥാരാദിം **ഹീനം പസ്സതി തം** പന ദസ്സനം **ഗന്ഥമേവ കുസലാ വദന്തി,** ബന്ധനന്തി വുത്തം ഹോതി . യസ്മാ ഏതദേവ, **തസ്മാ ഹി ദിട്ഠംവ സുതം മുതം വാ സീലബ്ബതം ഭിക്ഖു ന നിസ്സയേയ്യ,** നാഭിനിവേസേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി.

൮൪൪. ചതുത്ഥഗാഥായ അത്ഥോ - ന കേവലം ദിട്ഠസുതാദിം ന നിസ്സയേയ്യ, അപിച ഖോ പന അസഞ്ജാതം ഉപരൂപരി **ദിട്ഠിമ്പി ലോകസ്മിം ന കപ്പയേയ്യ,** ന ജനേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. കീദിസം? **ഞാണേന വാ സീലവതേന വാപി,** സമാപത്തിഞാണാദിനാ ഞാണേന വാ സീലവതേന വാ യാ കപ്പിയതി, ഏതം ദിട്ഠിം ന കപ്പേയ്യ. ന കേവലഞ്ച ദിട്ഠിം ന കപ്പയേയ്യ, അപിച ഖോ പന മാനേനപി ജാതിആദീഹി വത്ഥൂഹി **സമോതി അത്താനമനൂപനേയ്യ, ഹീനോ ന മഞ്ഞേഥ വിസേസി വാപീതി.**

൮൪൫. പഞ്ചമഗാഥായ അത്ഥോ - ഏവഞ്ഹി ദിട്ഠിം അകപ്പേന്തോ അമഞ്ഞമാനോ ച **അത്തം പഹായ അനുപാദിയാനോ** ഇധ വാ യം പുബ്ബേ ഗഹിതം, തം പഹായ അപരം അഗ്ഗണ്ഹന്തോ തസ്മിമ്പി വുത്തപ്പകാരേ **ഞാണേ** ദുവിധം **നിസ്സയം നോ കരോതി**. അകരോന്തോ ച **സ വേ വിയത്തേസു** നാനാദിട്ഠിവസേന ഭിന്നേസു സത്തേസു **ന വഗ്ഗസാരീ** ഛന്ദാദിവസേന അഗച്ഛനധമ്മോ ഹുത്വാ ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠീസു **കിഞ്ചിപി ദിട്ഠിം ന പച്ചേതി,** ന പച്ചാഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി.

൮൪൬-൮. ഇദാനി യോ സോ ഇമായ ഗാഥായ വുത്തോ ഖീണാസവോ, തസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം **"യസ്സൂഭയന്തേ"**തിആദികാ തിസ്സോ ഗാഥായോ ആഹ. തത്ഥ **ഉഭയന്തേതി** പുബ്ബേ വുത്തഫസ്സാദിഭേദേ. **പണിധീതി** തണ്ഹാ. **ഭവാഭവായാതി** പുനപ്പുനഭവായ. **ഇധ വാ ഹുരം വാതി** സകത്തഭാവാദിഭേദേ ഇധ വാ പരത്തഭാവാദിഭേദേ പരത്ഥ വാ. **ദിട്ഠേ വാതി** ദിട്ഠസുദ്ധിയാ വാ. ഏസ നയോ സുതാദീസു. **സഞ്ഞാതി** സഞ്ഞാസമുട്ഠാപികാ ദിട്ഠി. **ധമ്മാപി തേസം ന പടിച്ഛിതാസേതി** ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതധമ്മാപി തേസം "ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ"ന്തി ഏവം ന പടിച്ഛിതാ. **പാരങ്ഗതോ ന പച്ചേതി താദീതി** നിബ്ബാനപാരം ഗതോ തേന തേന മഗ്ഗേന

പഹീനേ കിലേസേ പുന നാഗച്ഛതി, പഞ്ചഹി ച ആകാരേഹി താദീ ഹോതീതി. സേസം പാകടമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പരമട്ഠകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ജരാസുത്തവണ്ണനാ

൮൧൧. അപ്പം വത ജീവിതന്തി ജരാസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വസ്സം വസിത്വാ യാനി താനി ബുദ്ധാനം സരീരാരോഗ്യസമ്പാദനം അനുപ്പന്നസിക്ഖാപദപഞ്ഞാപനം വേനേയ്യദമനം തഥാരൂപായ അട്ഠുപ്പത്തിയാ ജാതകാദികഥനന്തിആദീനി ജനപദചാരികാനിമിത്താനി, താനി സമവേക്ഖിത്വാ ജനപദചാരികം പക്കാമി. അനുപുബ്ബേന ചാരികം ചരമാനോ സായം സാകേതം അനുപ്പത്തോ അഞ്ജനവനം പാവിസി. സാകേതവാസിനോ സുത്വാ ''അകാലോ ഇദാനി ഭഗവന്തം ദസ്സനായാ''തി വിഭാതായ രത്തിയാ മാലാഗന്ധാദീനി ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം ഗന്ത്വാ പൂജനവന്ദനസമ്മോദനാദീനി കത്വാ പരിവാരേത്വാ അട്ഠംസു യാവ ഭഗവതോ ഗാമപ്പവേസനവേലാ, അഥ ഭഗവാ ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ പിണ്ഡായ പാവിസി. തം അഞ്ഞതരോ സാകേതകോ ബ്രാഹ്മണമഹാസാലോ നഗരാ നിക്ഖന്തോ നഗരദ്വാരേ അദ്ദസ. ദിസ്വാ പുത്തസിനേഹം ഉപ്പാദേത്വാ ''ചിരദിട്ഠോസി, പുത്ത, മയാ''തി പരിദേവയമാനോ അഭിമുഖോ അഗമാസി. ഭഗവാ ഭിക്ഖൂ സഞ്ഞാപേസി - ''അയം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രാഹ്മണോ യം ഇച്ഛതി, തം കരോതു, ന വാരേതബ്ബോ''തി.

ബ്രാഹ്മണോപി വച്ഛഗിദ്ധിനീവ ഗാവീ ആഗന്ത്വാ ഭഗവതോ കായം പുരതോ ച പച്ഛതോ ച ദക്ഖിണതോ ച വാമതോ ചാതി സമന്താ ആലിങ്ഗി ''ചിരദിട്ഠോസി, പുത്ത, ചിരം വിനാ അഹോസീ''തി ഭണന്തോ. യദി പന സോ തഥാ കാതും ന ലഭേയ്യ, ഹദയം ഫാലേത്വാ മരേയ്യ. സോ ഭഗവന്തം അവോച - ''ഭഗവാ തുമ്ഹേഹി സദ്ധിം ആഗതഭിക്ഖൂനം അഹമേവ ഭിക്ഖം ദാതും സമത്ഥോ, മമേവ അനുഗ്ഗഹം കരോഥാ''തി. അധിവാസേസി ഭഗവാ തുണ്ഹീഭാവേന. ബ്രാഹ്മണോ ഭഗവതോ പത്തം ഗഹേത്വാ പുരതോ ഗച്ഛന്തോ ബ്രാഹ്മണിയാ പേസേസി - ''പുത്തോ മേ ആഗതോ, ആസനം പഞ്ഞാപേതബ്ബ''ന്തി. സാ തഥാ കത്വാ ആഗമനം പസ്സന്തീ ഠിതാ ഭഗവന്തം അന്തരവീഥിയംയേവ ദിസ്വാ പുത്തസിനേഹം ഉപ്പാദേത്വാ ''ചിരദിട്ഠോസി, പുത്ത, മയാ''തി പാദേസു ഗഹേത്വാ രോദിത്വാ ഘരം അതിനേത്വാ സക്കച്ചം ഭോജേസി. ഭുത്താവിനോ ബ്രാഹ്മണോ പത്തം അപനാമേസി. ഭഗവാ തേസം സപ്പായം വിദിത്വാ ധമ്മം ദേസേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ ഉഭോപി സോതാപന്നാ അഹേസും. അഥ ഭഗവന്തം യാചിംസു - ''യാവ, ഭന്തേ, ഭഗവാ ഇമം നഗരം ഉപനിസ്സായ വിഹരതി, അമ്ഹാകംയേവ ഘരേ ഭിക്ഖാ ഗഹേതബ്ബാ''തി. ഭഗവാ ''ന ബുദ്ധാ ഏവം ഏകം നിബദ്ധട്ഠാനംയേവ ഗച്ഛന്തീ''തി പടിക്ഖിപി. തേ ആഹംസു - ''തേന ഹി, ഭന്തേ, ഭിക്ഖുസങ്ഘേന സദ്ധിം പിണ്ഡായ ചരിത്വാപി തുമ്ഹേ ഇധേവ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ ധമ്മം ദേസേത്വാ വിഹാരം ഗച്ഛഥാ''തി. ഭഗവാ തേസം അനുഗ്ഗഹത്ഥായ തഥാ അകാസി. മനുസ്സാ ബ്രാഹ്മണഞ്ച ബ്രാഹ്മണിഞ്ച ''ബുദ്ധപിതാ ബുദ്ധമാതാ'' ത്വേവ വോഹരിംസു. തമ്പി കുലം ''ബുദ്ധകുല''ന്തി നാമം ലഭി.

ആനന്ദത്ഥേരോ ഭഗവന്തം പുച്ഛി - ''അഹം ഭഗവതോ മാതാപിതരോ ജാനാമി, ഇമേ പന കസ്മാ വദന്തി 'അഹം ബുദ്ധമാതാ അഹം ബുദ്ധപിതാ'''തി. ഭഗവാ ആഹ - ''നിരന്തരം മേ, ആനന്ദ, ബ്രാഹ്മണീ ച ബ്രാഹ്മണോ ച പഞ്ച ജാതിസതാനി മാതാപിതരോ അഹേസും, പഞ്ച ജാതിസതാനി മാതാപിതൂനം ജേട്ഠകാ, പഞ്ച ജാതിസതാനി കനിട്ഠകാ. തേ പുബ്ബസിനേഹേനേവ കഥേന്തീ''തി ഇമഞ്ച ഗാഥമഭാസി -

''പുബ്ബേവ സന്നിവാസേന, പച്ചുപ്പന്നഹിതേന വാ;

ഏവം തം ജായതേ പേമം, ഉപ്പലംവ യഥോദകേ"തി. (ജാ॰ ൧.൨.൧൭൪);

തതോ ഭഗവാ സാകേതേ യഥാഭിരന്തം വിഹരിത്വാ പുന ചാരികം ചരമാനോ സാവത്ഥിമേവ അഗമാസി. സോപി ബ്രാഹ്മണോ ച ബ്രാഹ്മണീ ച ഭിക്ഖൂ ഉപസങ്കമിത്വാ പതിരൂപം ധമ്മദേസനം സുത്വാ സേസമഗ്ഗേ പാപുണിത്വാ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായിംസു. നഗരേ ബ്രാഹ്മണാ സന്നിപതിംസു "അമ്ഹാകം ഞാതകേ സക്കരിസ്സാമാ"തി. സോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമിനോ ഉപാസകാപി സന്നിപതിംസു ഉപാസികായോ ച "അമ്ഹാകം സഹധമ്മികേ സക്കരിസ്സാമാ"തി. തേ സബ്ബേപി കമ്ബലകൂടാഗാരം ആരോപേത്വാ മാലാഗന്ധാദീഹി പൂജേന്താ നഗരാ നിക്ഖാമേസും.

ഭഗവാപി തം ദിവസം പച്ചൂസസമയേ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ തേസം പരിനിബ്ബാനഭാവം ഞത്വാ "തത്ഥ മയി ഗതേ ധമ്മദേസനം സുത്വാ ബഹുജനസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ ഭവിസ്സതീ"തി ഞത്വാ പത്തചീവരമാദായ സാവത്ഥിതോ ആഗന്ത്വാ ആളാഹനമേവ പാവിസി. മനുസ്സാ ദിസ്വാ "മാതാപിതൂനം സരീരകിച്ചം കാതുകാമോ ഭഗവാ ആഗതോ"തി വന്ദിത്വാ അട്ഠംസു. നാഗരാപി കൂടാഗാരം പൂജേന്താ ആളാഹനം ആനേത്വാ ഭഗവന്തം പുച്ഛിംസു - "ഗഹട്ഠഅരിയസാവകാ കഥം പൂജേതബ്ബാ"തി. ഭഗവാ "യഥാ അസേക്ഖാ പൂജിയന്തി, തഥാ പൂജേതബ്ബാ ഇമേ"തി അധിപ്പായേന തേസം അസേക്ഖമുനിഭാവം ദീപേന്തോ ഇമം ഗാഥമാഹ -

"അഹിംസകാ യേ മുനയോ, നിച്ചം കായേന സംവുതാ;
തേ യന്തി അച്ചുതം ഠാനം, യത്ഥ ഗന്ത്വാ ന സോചരേ"തി. (ധ॰ പ॰ ൨൨൫);

തഞ്ച പരിസം ഓലോകേത്വാ തങ്ഖണാനുരൂപം ധമ്മം ദേസേന്തോ ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ **അപ്പം വത ജീവിതം ഇദ**ന്തി "ഇദം വത മനുസ്സാനം ജീവിതം അപ്പം പരിത്തം ഠിതിപരിത്തതായ സരസപരിത്തതായാ"തി സല്ലസുത്തേപി വുത്തനയമേതം. **ഓരം വസ്സസതാപി മിയ്യതീ**തി വസ്സസതാ ഓരം കലലാദികാലേപി മിയ്യതി. **അതിച്ചാ**തി വസ്സസതം അതിക്കമിത്വാ. **ജരസാപി മിയ്യതീ**തി ജരായപി മിയ്യതി.

൮൦൯-൧൦. **മമായിതേ**തി മമായിതവത്ഥുകാരണാ. **വിനാഭാവസന്തമേവിദ**ന്തി സന്തവിനാഭാവം വിജ്ജമാനവിനാഭാവമേവ ഇദം, ന സക്കാ അവിനാഭാവേന ഭവിതുന്തി വുത്തം ഹോതി. **മാമകോ**തി മമ ഉപാസകോ ഭിക്ഖു വാതി സങ്ഖം ഗതോ, ബുദ്ധാദീനി വാ വത്ഥൂനി മമായമാനോ. **സങ്ഗത**ന്തി സമാഗതം ദിട്ഠപുബ്ബം വാ. **പിയായിത**ന്തി പിയം കതം. **നാമംയേവാവസിസ്സതി അക്ഖേയ്യ**ന്തി സബ്ബം രൂപാദിധമ്മജാതം പഹീയതി, നാമമത്തമേവ തു അവസിസ്സതി "ബുദ്ധരക്ഖിതോ, ധമ്മരക്ഖിതോ"തി ഏവം സങ്ഖാതും കഥേതും. **മുനയോ**തി ഖീണാസവമുനയോ. **ഖേമദസ്സിനോ**തി നിബ്ബാനദസ്സിനോ.

൮൧൨. സത്തമഗാഥാ ഏവം മരണബ്ഭാഹതേ ലോകേ അനുരൂപപടിപത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്താ. തത്ഥ **പതിലീനചരസ്സാ**തി തതോ തതോ പതിലീനം ചിത്തം കത്വാ ചരന്തസ്സ. **ഭിക്ഖുനോ**തി കല്യാണപുഥുജ്ജനസ്സ സേക്ഖസ്സ വാ. **സാമഗ്ഗിയമാഹു തസ്സ തം, യോ അത്താനം ഭവനേ ന ദസ്സയേ**തി തസ്സേതം പതിരൂപമാഹു, യോ ഏവംപടിപന്നോ നിരയാദിഭേദേ ഭവനേ അത്താനം ന ദസ്സേയ്യ. ഏവഞ്ഹി സോ ഇമമ്ഹാ മരണാ മുച്ചേയ്യാതി അധിപ്പായോ.

൮൧൩-൨൦. ഇദാനി യോ "അത്താനം ഭവനേ ന ദസ്സയേ"തി ഏവം ഖീണാസവോ വിഭാവിതോ, തസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം ഇതോ പരാ തിസ്സോ ഗാഥായോ ആഹ. തത്ഥ **സബ്ബത്ഥാ**തി ദ്വാദസസു ആയതനേസു. **യദിദം ദിട്ഠസുതം മുതേസു വാ**തി ഏത്ഥ പന

യദിദം ദിട്ഠസുതം, ഏത്ഥ വാ മുതേസു വാ ധമ്മേസു ഏവം മുനി ന ഉപലിമ്പതീതി ഏവം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **ധോനോ ന ഹി തേന മഞ്ഞതി, യദിദം ദിട്ഠസുതം മുതേസു വാ**തി അത്രാപി യദിദം ദിട്ഠസുത്തം, തേന വത്ഥുനാ ന മഞ്ഞതി, മുതേസു വാ ധമ്മേസു ന മഞ്ഞതീതി ഏവമേവ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **ന ഹി സോ രജ്ജതി നോ വിരജ്ജതീ**തി. ബാലപുഥുജ്ജനാ വിയ ന രജ്ജതി, കല്യാണപുഥുജ്ജനസേക്ഖാ വിയ ന വിരജ്ജതി, രാഗസ്സ പന ഖീണത്താ "വിരാഗോ"ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി. ദേസനാപരിയോസാനേ ചതുരാസീതിയാ പാണസഹസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ജരാസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൮൧൬. **മേഥുനമനുയുത്തസ്സാ**തി തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതി കിര സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ തിസ്സമേത്തേയ്യാ നാമ ദ്വേ സഹായാ സാവത്ഥിം അഗമംസു. തേ സായന്ഹസമയം മഹാജനം ജേതവനാഭിമുഖം ഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ "കുഹിം ഗച്ഛഥാ"തി പുച്ഛിംസു. തതോ തേഹി "ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ, ബഹുജനഹിതായ ധമ്മം ദേസേതി, തം സോതും ജേതവനം ഗച്ഛാമാ"തി വുത്തേ "മയമ്പി സോസ്സാമാ"തി അഗമംസു. തേ അവഞ്ഝധമ്മദേസകസ്സ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനം സുത്വാ പരിസന്തരേ നിസിന്നാവ ചിന്തേസും - "ന സക്കാ അഗാരമജ്ഝേ ഠിതേനായം ധമ്മോ പരിപൂരേതു"ന്തി. അഥ പക്കന്തേ മഹാജനേ ഭഗവന്തം പബ്ബജ്ജം യാചിംസു. ഭഗവാ "ഇമേ പബ്ബാജേഹീ"തി അഞ്ഞതരം ഭിക്ഖും ആണാപേസി. സോ തേ പബ്ബാജേത്വാ തചപഞ്ചകകമ്മട്ഠാനം ദത്വാ അരഞ്ഞവാസം ഗന്തുമാരദ്ധോ. മേത്തേയ്യോ തിസ്സം ആഹ - "ആവുസോ, ഉപജ്ഝായോ അരഞ്ഞം ഗച്ഛതി, മയമ്പി ഗച്ഛാമാ"തി. തിസ്സോ "അലം ആവുസോ, ഭഗവതോ ദസ്സനം ധമ്മസ്സവനഞ്ച അഹം പിഹേമി, ഗച്ഛ ത്വ"ന്തി വത്വാ ന അഗമാസി. മേത്തേയ്യോ ഉപജ്ഝായേന സഹ ഗന്ത്വാ അരഞ്ഞേ സമണധമ്മം കരോന്തോ ന ചിരസ്സേവ അരഹത്തം പാപുണി സദ്ധിം ആചരിയുപജ്ഝായേഹി. തിസ്സസ്സാപി ജേട്ഠഭാതാ ബ്യാധിനാ കാലമകാസി. സോ തം സുത്വാ അത്തനോ ഗാമം അഗമാസി, തത്ര നം ഞാതകാ പലോഭേത്വാ ഉപ്പബ്ബാജേസും. മേത്തേയ്യോപി ആചരിയുപജ്ഝായേഹി സദ്ധിം സാവത്ഥിം ആഗതോ. അഥ ഭഗവാ വുത്ഥവസ്സോ ജനപദചാരികം ചരമാനോ അനുപുബ്ബേന തം ഗാമം പാപുണി. തത്ഥ മേത്തേയ്യോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ "ഇമസ്മിം, ഭന്തേ, ഗാമേ മമ ഗിഹിസഹായോ അത്ഥി, മുഹുത്തം താവ ആഗമേഥ അനുകമ്പം ഉപാദായാ"തി വത്വാ ഗാമം പവിസിത്വാ തം ഭഗവതോ സന്തികം ആനേത്വാ ഏകമന്തം ഠിതോ തസ്സത്ഥായ ആദിഗാഥായ ഭഗവന്തം പഞ്ഹം പുച്ഛി. തസ്സ ഭഗവാ ബ്യാകരോന്തോ അവസേസഗാഥായോ അഭാസി. അയമസ്സ സുത്തസ്സ ഉപ്പത്തി.

തത്ഥ **മേഥുനമനുയുത്തസ്സാ**തി മേഥുനധമ്മസമായുത്തസ്സ. **ഇതീ**തി ഏവമാഹ. **ആയസ്മാ**തി പിയവചനമേതം, **തിസ്സോ**തി നാമം തസ്സ ഥേരസ്സ. സോ ഹി തിസ്സോതി നാമേന. **മേത്തേയ്യോ**തി ഗോത്തം, ഗോത്തവസേനേവ ചേസ പാകടോ അഹോസി. തസ്മാ അട്ഠുപ്പത്തിയം വുത്തം "തിസ്സമേത്തേയ്യാ നാമ ദ്വേ സഹായാ"തി. **വിഘാത**ന്തി ഉപഘാതം. **ബ്രൂഹീ**തി ആചിക്ഖ. **മാരിസാ**തി പിയവചനമേതം, നിദുക്ഖാതി വുത്തം ഹോതി. **സുത്വാന തവ സാസന**ന്തി തവ വചനം സുത്വാ. **വിവേകേ സിക്ഖിസ്സാമസേ**തി സഹായം ആരബ്ഭ ധമ്മദേസനം യാചന്തോ ഭണതി. സോ പന സിക്ഖിതസിക്ഖോയേവ.

൮൧൭. **മുസ്സതേ വാപി സാസന**ന്തി പരിയത്തിപടിപത്തിതോ ദുവിധമ്പി സാസനം നസ്സതി. **വാപീ**തി പദപൂരണമത്തം. **ഏതം തസ്മിം അനാരിയ**ന്തി തസ്മിം പുഗ്ഗലേ

ഏതം അനരിയം, യദിദം മിച്ഛാപടിപദാ.

൮൨൮. ഏകോ പുബ്ബേ ചരിത്വാനാതി പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതേന വാ ഗണവോസ്സഗ്ഗട്ഠേന വാ പുബ്ബേ ഏകോ വിഹരിത്വാ. **യാനം ഭന്തംവ തം ലോകേ, ഹീനമാഹു പുഥുജ്ജന**ന്തി തം വിബ്ഭന്തകം പുഗ്ഗലം യഥാ ഹത്ഥിയാനാദിയാനം അദന്തം വിസമം ആരോഹതി, ആരോഹകമ്പി ഭഞ്ജതി, പപാതേപി പപതതി. ഏവം കായദുച്ചരിതാദിവിസമാരോഹനേന നരകാദീസു, അത്ഥഭഞ്ജനേന ജാതിപപാതാദീസു പപതനേന ച യാനം ഭന്തംവ ആഹു ഹീനം പുഥുജ്ജനഞ്ച ആഹൂതി.

൮൨൯. യസോ കിത്തി ചാതി ലാഭസക്കാരോ പസംസാ ച. **പുബ്ബേ**തി പബ്ബജിതഭാവേ. **ഹായതേ വാപി തസ്സ സാ**തി തസ്സ വിബ്ഭന്തകസ്സ സതോ സോ ച യസോ സാ ച കിത്തി ഹായതി. **ഏതമ്പി ദിസ്വാ**തി ഏതമ്പി പുബ്ബേ യസകിത്തീനം ഭാവം പച്ഛാ ച ഹാനിം ദിസ്വാ. **സിക്ഖേഥ മേഥുനം വിപ്പഹാതവേ**തി തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖേഥ. കിം കാരണം? **മേഥുനം വിപ്പഹാതവേ,** മേഥുനപ്പഹാനത്ഥായാതി വുത്തം ഹോതി. യോ ഹി മേഥുനം ന വിപ്പജഹതി, **സങ്കപ്പേഹി...പേ॰... തഥാവിധോ** . തത്ഥ **പരേതോ**തി സമന്നാഗതോ. **പരേസം നിഗ്ഘോസ**ന്തി ഉപജ്ഝായാദീനം നിന്ദാവചനം. **മങ്കു ഹോതീ**തി ദുമ്മനോ ഹോതി.

൮൩൦. ഇതോ പരാ ഗാഥാ പാകടസമ്ബന്ധാ ഏവ. താസു **സത്ഥാനീ**തി കായദുച്ചരിതാദീനി. താനി ഹി അത്തനോ പരേസഞ്ച ഛേദനട്ഠേന ''സത്ഥാനീ''തി വുച്ചന്തി. തേസു ചായം വിസേസതോ ചോദിതോ മുസാവചനസത്ഥാനേവ കരോതി - ''ഇമിനാ കാരണേനാഹം വിബ്ഭന്തോ''തി ഭണന്തോ. തേനേവാഹ - **''ഏസ ഖ്വസ്സ മഹാഗേധോ, മോസവജ്ജം പഗാഹതീ''**തി. തത്ഥ **ഏസ ഖ്വസ്സാ**തി ഏസ ഖോ അസ്സ. **മഹാഗേധോ**തി മഹാബന്ധനം. കതമോതി ചേ? യദിദം മോസവജ്ജം പഗാഹതി, സ്വാസ്സ മുസാവാദജ്ഝോഗാഹോ മഹാഗേധോതി വേദിതബ്ബോ.

൮൩൨. മന്ദോവ പരികിസ്സതീതി പാണവധാദീനി കരോന്തോ തതോനിദാനഞ്ച ദുക്ഖമനുഭോന്തോ ഭോഗപരിയേസനരക്ഖനാനി ച കരോന്തോ മോമൂഹോ വിയ പരികിലിസ്സതി.

൮൩൩. ''ഏതമാദീനവം ഞത്വാ, മുനി പുബ്ബാപരേ ഇധാ''തി ഏതം ''യസോ കിത്തി ച യാ പുബ്ബേ, ഹായതേവാപി തസ്സ സാ''തി ഇതോ പഭുതി വുത്തേ പുബ്ബാപരേ ഇധ ഇമസ്മിം സാസനേ പുബ്ബതോ അപരേ സമണഭാവതോ വിബ്ഭന്തകഭാവേ ആദീനവം മുനി ഞത്വാ. **ഏതദരിയാനമുത്തമ**ന്തി യദിദം വിവേകചരിയാ , ഏതം ബുദ്ധാദീനം അരിയാനം ഉത്തമം, തസ്മാ വിവേകഞ്ഞേവ സിക്ഖേഥാതി അധിപ്പായോ. **ന തേന സേട്ഠോ മഞ്ഞേഥാ**തി തേന ച വിവേകേന ന അത്താനം ''സേട്ഠോ അഹ''ന്തി മഞ്ഞേയ്യ, തേന ഥദ്ധോ ന ഭവേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി.

൮൩൪. രിത്തസ്സാതി വിവിത്തസ്സ കായദുച്ചരിതാദീഹി വിരഹിതസ്സ. **ഓഘതിണ്ണസ്സ പിഹയന്തി, കാമേസു ഗധിതാ പജാ**തി വത്ഥുകാമേസു ലഗ്ഗാ സത്താ തസ്സ ചതുരോഘതിണ്ണസ്സ പിഹയന്തി ഇണായികാ വിയ ആണണ്യസ്സാതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ തിസ്സോ സോതാപത്തിഫലം പത്വാ പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. പസൂരസുത്തവണ്ണനാ

വ്യ൩൬. ഇധേവ സുദ്ധീതി പസൂരസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഭഗവതി കിര സാവത്ഥിയം വിഹരന്തേ പസൂരോ നാമ പരിബ്ബാജകോ മഹാവാദീ, സോ "അഹമസ്മി സകലജമ്ബുദീപേ വാദേന അഗ്ഗോ, തസ്മാ യഥാ ജമ്ബുദീപസ്സ ജമ്ബുപഞ്ഞാണം, ഏവം മമാപി ഭവിതും അരഹതീ"തി ജമ്ബുസാഖം ധജം കത്വാ സകലജമ്ബുദീപേ പടിവാദം അനാസാദേന്തോ അനുപുബ്ബേന സാവത്ഥിം ആഗന്ത്വാ നഗരദ്വാരേ വാലികത്ഥലം കത്വാ തത്ഥ സാഖം ഉസ്സാപേത്വാ "യോ മയാ സദ്ധിം വാദം കാതും സമത്ഥോ, സോ ഇമം സാഖം ഭഞ്ജതൂ"തി വത്വാ നഗരം പാവിസി. തം ഠാനം മഹാജനോ പരിവാരേത്വാ അട്ഠാസി. തേന ച സമയേന ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ ഭത്തകിച്ചം കത്വാ സാവത്ഥിതോ നിക്ഖമതി. സോ തം ദിസ്വാ സമ്ബഹുലേ ഗാമദാരകേ പുച്ഛി - "കിം ഏതം ദാരകാ"തി, തേ സബ്ബം ആചിക്ഖിംസു. "തേന ഹി നം തുമ്ഹേ ഉദ്ധരിത്വാ പാദേഹി ഭഞ്ജഥ, 'വാദത്ഥികോ വിഹാരം ആഗച്ഛതൂ'തി ച ഭണഥാ"തി വത്വാ പക്കാമി.

പരിബ്ബാജകോ പിണ്ഡായ ചരിത്വാ കതഭത്തകിച്ചോ ആഗന്ത്വാ ഉദ്ധരിത്വാ ഭഗ്ഗം സാഖം ദിസ്വാ "കേനിദം കാരിത"ന്തി പുച്ഛി. "ബുദ്ധസാവകേന സാരിപുത്തേനാ"തി ച വുത്തേ പമുദിതോ ഹുത്വാ "അജ്ജ മമ ജയം സമണസ്സ ച പരാജയം പണ്ഡിതാ പസ്സന്തൂ"തി പഞ്ഹവീമംസകേ കാരണികേ ആനേതും സാവത്ഥിം പവിസിത്വാ വീഥിസിങ്ഘാടകചച്ചരേസു വിചരന്തോ "സമണസ്സ ഗോതമസ്സ അഗ്ഗസാവകേന സഹ വാദേ പഞ്ഞാപടിഭാനം സോതുകാമാ ഭോന്തോ നിക്ഖമന്തൂ"തി ഉഗ്ഘോസേസി. "പണ്ഡിതാനം വചനം സോസ്സാമാ"തി സാസനേ പസന്നാപി അപ്പസന്നാപി ബഹൂ മനുസ്സാ നിക്ഖമിംസു. തതോ പസൂരോ മഹാജനപരിവുതോ "ഏവം വുത്തേ ഏവം ഭണിസ്സാമീ"തിആദീനി വിതക്കേന്തോ വിഹാരം അഗമാസി. ഥേരോ "വിഹാരേ ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദോ ജനബ്യാകുലഞ്ച മാ അഹോസീ"തി ജേതവനദ്വാരകോട്ഠകേ ആസനം പഞ്ഞാപേത്വാ നിസീദി.

പരിബ്ബാജകോ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ "ത്വം, ഭോ, പബ്ബജിത, മയ്ഹം ജമ്ബുധജം ഭഞ്ജാപേസീ"തി ആഹ. "ആമ പരിബ്ബാജകാ"തി ച വുത്തേ "ഹോതു നോ, ഭോ, കാചി കഥാപവത്തീ"തി ആഹ. "ഹോതു പരിബ്ബാജകാ"തി ച ഥേരേന സമ്പടിച്ഛിതേ "ത്വം, സമണ, പുച്ഛ, അഹം വിസ്സജ്ജേസ്സാമീ"തി ആഹ. തതോ നം ഥേരോ അവച "കിം, പരിബ്ബാജക, ദുക്കരം പുച്ഛാ, ഉദാഹു വിസ്സജ്ജന"ന്തി. വിസ്സജ്ജനം ഭോ, പബ്ബജിത, പുച്ഛായ കിം ദുക്കരം. തം യോ ഹി കോചി യംകിഞ്ചി പുച്ഛതീതി. "തേന ഹി, പരിബ്ബാജക, ത്വം പുച്ഛ, അഹം വിസ്സജ്ജേസ്സാമീ"തി ഏവം വുത്തേ പരിബ്ബാജകോ "സാധുരൂപോ ഭിക്ഖു ഠാനേ സാഖം ഭഞ്ജാപേസീ"തി വിമ്ഹിതചിത്തോ ഹുത്വാ ഥേരം പുച്ഛി - "കോ പുരിസസ്സ കാമോ"തി. "സങ്കപ്പരാഗോ പുരിസസ്സ കാമോ"തി (അ॰ നി॰ ൬.൬൩) ഥേരോ ആഹ. സോ തം സുത്വാ ഥേരേ വിരുദ്ധസഞ്ഞീ ഹുത്വാ പരാജയം ആരോപേതുകാമോ ആഹ - "ചിത്രവിചിത്രാരമ്മണം പന ഭോ, പബ്ബജിത, പുരിസസ്സ കാമം ന വദേസീ"തി? "ആമ, പരിബ്ബാജക, ന വദേമീ"തി. തതോ നം പരിബ്ബാജകോ യാവ തിക്ഖത്തും പടിഞ്ഞം കാരാപേത്വാ "സുണന്തു ഭോന്തോ സമണസ്സ വാദേ ദോസ"ന്തി പഞ്ഹവീമംസകേ ആലപിത്വാ ആഹ - "ഭോ, പബ്ബജിത, തുമ്ഹാകം സബ്രഹ്മചാരിനോ അരഞ്ഞേ വിഹരന്തീ"തി? "ആമ, പരിബ്ബാജക, വിഹരന്തീ"തി. "തേ തത്ഥ വിഹരന്താ കാമവിതക്കാദയോ വിതക്കേ വിതക്കേന്തീ"തി? "ആമ, പരിബ്ബാജക, പുഥുജ്ജനാ സഹസാ വിതക്കേന്തീ"തി. "യദി ഏവം തേസം സമണഭാവോ കുതോ? നനു തേ അഗാരികാ കാമഭോഗിനോ ഹോന്തീ"തി ഏവഞ്ച പന വത്വാ അഥാപരം ഏതദവോച -

"ന തേ വേ കാമാ യാനി ചിത്രാനി ലോകേ,
സങ്കപ്പരാഗഞ്ച വദേസി കാമം;
സങ്കപ്പയം അകുസലേ വിതക്കേ,

ഭിക്ഖുപി തേ ഹേസ്സതി കാമഭോഗീ''തി. (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൪);

അഥ ഥേരോ പരിബ്ബാജകസ്സ വാദേ ദോസം ദസ്സേന്തോ ആഹ - ''കിം, പരിബ്ബാജക, സങ്കപ്പരാഗം പുരിസസ്സ കാമം ന വദേസി, ചിത്രവിചിത്രാരമ്മണം വദേസീ''തി? ''ആമ, ഭോ, പബ്ബജിതാ''തി. തതോ നം ഥേരോ യാവ തിക്ഖത്തും പടിഞ്ഞം കാരാപേത്വാ ''സുണാഥ, ആവുസോ, പരിബ്ബാജകസ്സ വാദേ ദോസ''ന്തി പഞ്ഹവീമംസകേ ആലപിത്വാ ആഹ - ''ആവുസോ പസൂര, തവ സത്ഥാ അത്ഥീ''തി? ''ആമ, പബ്ബജിത, അത്ഥീ''തി. ''സോ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം രൂപാരമ്മണം പസ്സതി സദ്ദാരമ്മണാദീനി വാ സേവതീ''തി? ''ആമ, പബ്ബജിത, സേവതീ''തി. ''യദി ഏവം തസ്സ സത്ഥുഭാവോ കുതോ, നനു സോ അഗാരികോ കാമഭോഗീ ഹോതീ''തി ഏവഞ്ച പന വത്വാ അഥാപരം ഏതദവോച -

''തേ വേ കാമാ യാനി ചിത്രാനി ലോകേ,
സങ്കപ്പരാഗം ന വദേസി കാമം;
പസ്സന്തോ രൂപാനി മനോരമാനി,
സുണന്തോ സദ്ദാനി മനോരമാനി.

''ഘായന്തോ ഗന്ധാനി മനോരമാനി,
സായന്തോ രസാനി മനോരമാനി;
ഫുസന്തോ ഫസ്സാനി മനോരമാനി,
സത്ഥാപി തേ ഹേസ്സതി കാമഭോഗീ''തി.

ഏവം വുത്തേ നിപ്പടിഭാനോ പരിബ്ബാജകോ ''അയം പബ്ബജിതോ മഹാവാദീ, ഇമസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ വാദസത്ഥം സിക്ഖിസ്സാമീ''തി സാവത്ഥിം പവിസിത്വാ പത്തചീവരം പരിയേസിത്വാ ജേതവനം പവിട്ഠോ തത്ഥ ലാലുദായിം സുവണ്ണവണ്ണം കായൂപപന്നം സരീരാകാരാകപ്പേസു സമന്തപാസാദികം ദിസ്വാ ''അയം ഭിക്ഖു മഹാപഞ്ഞോ മഹാവാദീ''തി മന്ത്വാ തസ്സ സന്തികേ പബ്ബജിത്വാ തം വാദേന നിഗ്ഗഹേത്വാ സലിങ്ഗേന തംയേവ തിത്ഥായതനം പക്കമിത്വാ പുന ''സമണേന ഗോതമേന സദ്ധിം വാദം കരിസ്സാമീ''തി സാവത്ഥിയം പുരിമനയേനേവ ഉഗ്ഘോസേത്വാ മഹാജനപരിവുതോ ''ഏവം സമണം ഗോതമം നിഗ്ഗഹേസ്സാമീ''തിആദീനി വദന്തോ ജേതവനം അഗമാസി. ജേതവനദ്വാരകോട്ഠകേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ''അയം അഭാജനഭൂതോ''തി മുഖബന്ധമസ്സ അകാസി. സോ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ മൂഗോ വിയ നിസീദി. മനുസ്സാ ''ഇദാനി പുച്ഛിസ്സതി, ഇദാനി പുച്ഛിസ്സതീ''തി തസ്സ മുഖം ഉല്ലോകേത്വാ ''വദേഹി, ഭോ പസൂര, വദേഹി, ഭോ പസൂരാ''തി ഉച്ചാസദ്ദമഹാസദ്ദാ അഹേസും. അഥ ഭഗവാ ''കിം പസൂരോ വദിസ്സതീ''തി വത്വാ തത്ഥ സമ്പത്തപരിസായ ധമ്മദേസനത്ഥം ഇമം സുത്തം അഭാസി.

തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവ അയം സങ്ഖേപോ - ഇമേ ദിട്ഠിഗതികാ അത്തനോ ദിട്ഠിം സന്ധായ **ഇധേവ സുദ്ധീ ഇതി വാദയന്തി നാഞ്ഞേസു ധമ്മേസു വിസുദ്ധിമാഹു**. ഏവം സന്തേ അത്തനോ സത്ഥാരാദീനി **നിസ്സിതാ** തത്ഥേവ ''ഏസ വാദോ സുഭോ''തി ഏവം **സുഭം വദാനാ** ഹുത്വാ **പുഥൂ** സമണബ്രാഹ്മണാ ''സസ്സതോ ലോകോ''തിആദീസു **പച്ചേകസച്ചേസു നിവിട്ഠാ**.

൮൩൨. ഏവം നിവിട്ഠാ ച - **തേ വാദകാമാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ബാലം ദഹന്തീ മിഥു അഞ്ഞമഞ്ഞ**ന്തി ''അയം ബാലോ അയം ബാലോ''തി ഏവം ദ്വേപി ജനാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ബാലം ദഹന്തി, ബാലതോ പസ്സന്തി. **വദന്തി തേ അഞ്ഞസിതാ കഥോജ്ജ**ന്തി തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം സത്ഥാരാദിം നിസ്സിതാ കലഹം വദന്തി. **പസംസകാമാ കുസലാ വദാനാ**തി പസംസത്ഥികാ ഉഭോപി ''മയം കുസലവാദാ പണ്ഡിതവാദാ''തി ഏവംസഞ്ഞിനോ ഹുത്വാ.

൮൬൬. ഏവം വദാനേസു ച തേസു ഏകോ നിയമതോ ഏവ - **യുത്തോ കഥായ**ന്തി ഗാഥാ. തത്ഥ **യുത്തോ കഥായ**ന്തി വിവാദകഥായ ഉസ്സുക്കോ. **പസംസമിച്ഛം വിനിഘാതി ഹോതീ**തി അത്തനോ പസംസം ഇച്ഛന്തോ "കഥം നു ഖോ നിഗ്ഗഹേസ്സാമീ"തിആദിനാ നയേന പുബ്ബേവ സല്ലാപാ കഥംകഥീ വിനിഘാതീ ഹോതി. **അപാഹതസ്മി**ന്തി പഞ്ഹവീമംസകേഹി "അത്ഥാപഗതം തേ ഭണിതം, ബ്യഞ്ജനാപഗതം തേ ഭണിത"ന്തിആദിനാ നയേന അപഹാരിതേ വാദേ. **നിന്ദായ സോ കുപ്പതീ**തി ഏവം അപാഹതസ്മിഞ്ച വാദേ ഉപ്പന്നായ നിന്ദായ സോ കുപ്പതി. **രന്ധമേസീ**തി പരസ്സ രന്ധമേവ ഗവേസന്തോ.

൮൬൭. ന കേവലഞ്ച കുപ്പതി, അപിച ഖോ പന **യമസ്സ വാദ**ന്തി ഗാഥാ. തത്ഥ **പരിഹീനമാഹു അപാഹത**ന്തി അത്ഥബ്യഞ്ജനാദിതോ അപാഹതം പരിഹീനം വദന്തി. **പരിദേവതീ**തി തതോ നിമിത്തം സോ "അഞ്ഞം മയാ ആവജ്ജിത"ന്തിആദീഹി വിപ്പലപതി. **സോചതീ**തി "തസ്സ ജയോ"തിആദീനി ആരബ്ഭ സോചതി. **ഉപച്ചഗാ മന്തി അനുത്ഥുനാതീ**തി "സോ മം വാദേന വാദം അതിക്കന്തോ"തിആദിനാ നയേന സുട്ഠുതരം വിപ്പലപതി.

൮൬൮. **ഏതേ വിവാദാ സമണേസൂ**തി ഏത്ഥ പന **സമണാ** വുച്ചന്തി ബാഹിരപരിബ്ബാജകാ. **ഏതേസു ഉഗ്ഘാതി നിഘാതി ഹോതീ**തി ഏതേസു വാദേസു ജയപരാജയാദിവസേന ചിത്തസ്സ ഉഗ്ഘാതം നിഘാതഞ്ച പാപുണന്തോ ഉഗ്ഘാതീ നിഘാതീ ച ഹോതി. **വിരമേ കഥോജ്ജ**ന്തി പജഹേയ്യ കലഹം. **ന ഹഞ്ഞദത്ഥത്ഥി പസംസലാഭാ**തി ന ഹി ഏത്ഥ പസംസലാഭതോ അഞ്ഞോ അത്ഥോ അത്ഥി.

൮൬൯-൭. ഛട്ഠഗാഥായ അത്ഥോ - യസ്മാ ച ന ഹഞ്ഞദത്ഥത്ഥി പസംസലാഭാ, തസ്മാ പരമം ലാഭം ലഭന്തോപി "സുന്ദരോ അയ"ന്തി **തത്ഥ** ദിട്ഠിയാ **പസംസിതോ വാ പന ഹോതി** തം **വാദം പരിസായ മജ്ഝേ** ദീപേത്വാ, തതോ **സോ തേന** ജയത്ഥേന തുട്ഠിം വാ ദന്തവിദംസകം വാ ആപജ്ജന്തോ **ഹസതി,** മാനേന ച **ഉണ്ണമതി**. കിം കാരണം? യസ്മാ **തം** ജയത്ഥം **പപ്പുയ്യ യഥാമാനോ** ജാതോ, ഏവം ഉണ്ണമതോ ച **യാ ഉണ്ണതീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **മാനാതിമാനം വദതേ പനേസോ**തി ഏസോ പന തം ഉണ്ണതിം "വിഘാതഭൂമീ"തി അബുജ്ഝമാനോ മാനഞ്ച അതിമാനഞ്ച വദതിയേവ.

൮൬൮. ഏവം വാദേ ദോസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സ വാദം അസമ്പടിച്ഛന്തോ **"സൂരോ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **രാജഖാദായാ**തി രാജഖാദനീയേന, ഭത്തവേതനേനാതി വുത്തം ഹോതി. **അഭിഗജ്ജമേതി പടിസൂരമിച്ഛ**ന്തി യഥാ സോ പടിസൂരം ഇച്ഛന്തോ അഭിഗജ്ജന്തോ ഏതി, ഏവം ദിട്ഠിഗതികോ ദിട്ഠിഗതികന്തി ദസ്സേതി. **യേനേവ സോ, തേന പലേഹീ**തി യേന സോ തുയ്ഹം പടിസൂരോ, തേന ഗച്ഛ. **പുബ്ബേവ നത്ഥി യദിദം യുധായാ**തി യം പന ഇദം കിലേസജാതം യുദ്ധായ സിയാ, തം ഏതം പുബ്ബേവ നത്ഥി, ബോധിമൂലേയേവ പഹീനന്തി ദസ്സേതി. സേസഗാഥാ പാകടസമ്ബന്ധായേവ.

൮൬൯-൮൦. തത്ഥ **വിവാദയന്തീ**തി വിവദന്തി. **പടിസേനികത്താ**തി പടിലോമകാരകോ. **വിസേനികത്വാ**തി കിലേസസേനം വിനാസേത്വാ. **കിം ലഭേഥോ**തി പടിമല്ലം കിം ലഭിസ്സസി. **പസൂരാ**തി തം പരിബ്ബാജകം ആലപതി. **യേസീധ നത്ഥീ**തി യേസം ഇധ നത്ഥി.

൮൮൧. **പവിതക്ക**ന്തി "ജയോ നു ഖോ മേ ഭവിസ്സതീ"തി ആദീനി വിതക്കേന്തോ. **ധോനേന യുഗം സമാഗമാ**തി ധുതകിലേസേന ബുദ്ധേന സദ്ധിം യുഗഗ്ഗാഹം സമാപന്നോ. **ന ഹി ത്വം സക്ഖസി സമ്പയാതവേ**തി കോത്ഥുകാദയോ വിയ സീഹാദീഹി, ധോനേന സഹ യുഗം ഗഹേത്വാ ഏകപദമ്പി സമ്പയാതും യുഗഗ്ഗാഹമേവ വാ സമ്പാദേതും ന സക്ഖിസ്സസീതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പസൂരസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മാഗണ്ഡിയസുത്തവണ്ണനാ

൮൪൧. ദിസ്വാന തണ്ഹന്തി മാഗണ്ഡിയസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഏകം സമയം ഭഗവാ സാവത്ഥിയം വിഹരന്തോ പച്ചൂസസമയേ ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ കുരൂസു കമ്മാസധമ്മനിഗമവാസിനോ മാഗണ്ഡിയസ്സ നാമ ബ്രാഹ്മണസ്സ സപജാപതികസ്സ അരഹത്തൂപനിസ്സയം ദിസ്വാ താവദേവ സാവത്ഥിതോ തത്ഥ ഗന്ത്വാ കമ്മാസധമ്മസ്സ അവിദൂരേ അഞ്ഞതരസ്മിം വനസണ്ഡേ നിസീദി സുവണ്ണോഭാസം മുഞ്ചമാനോ. മാഗണ്ഡിയോപി തങ്ഖണം തത്ഥ മുഖധോവനത്ഥം ഗതോ സുവണ്ണോഭാസം ദിസ്വാ ''കിം ഇദ''ന്തി ഇതോ ചിതോ ച പേക്ഖമാനോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ അത്തമനോ അഹോസി. തസ്സ കിര ധീതാ സുവണ്ണവണ്ണാ, തം ബഹൂ ഖത്തിയകുമാരാദയോ വാരയന്താ ന ലഭന്തി. ബ്രാഹ്മണോ ഏവംലദ്ധികോ ഹോതി ''സമണസ്സേവ നം സുവണ്ണവണ്ണസ്സ ദസ്സാമീ''തി. സോ ഭഗവന്തം ദിസ്വാ ''അയം മേ ധീതായ സമാനവണ്ണോ, ഇമസ്സ നം ദസ്സാമീ''തി ചിത്തം ഉപ്പാദേസി. തസ്മാ ദിസ്വാവ അത്തമനോ അഹോസി. സോ വേഗേന ഘരം ഗന്ത്വാ ബ്രാഹ്മണിം ആഹ - ''ഭോതി ഭോതി മയാ ധീതായ സമാനവണ്ണോ പുരിസോ ദിട്ഠോ, അലങ്കരോഹി ദാരികം, തസ്സ നം ദസ്സാമാ''തി. ബ്രാഹ്മണിയാ ദാരികം ഗന്ധോദകേന ന്ഹാപേത്വാ വത്ഥപുപ്ഫാലങ്കാരാദീഹി അലങ്കരോന്തിയാ ഏവ ഭഗവതോ ഭിക്ഖാചാരവേലാ സമ്പത്താ. അഥ ഭഗവാ കമ്മാസധമ്മം പിണ്ഡായ പാവിസി.

തേപി ഖോ ധീതരം ഗഹേത്വാ ഭഗവതോ നിസിന്നോകാസം അഗമംസു. തത്ഥ ഭഗവന്തം അദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണീ ഇതോ ചിതോ ച വിലോകേന്തീ ഭഗവതോ നിസജ്ജട്ഠാനം തിണസന്ഥാരകം അദ്ദസ. ബുദ്ധാനഞ്ച അധിട്ഠാനബലേന നിസിന്നോകാസോ പദനിക്ഖേപോ ച അബ്യാകുലാ ഹോന്തി. സാ ബ്രാഹ്മണം ആഹ - ''ഏസ, ബ്രാഹ്മണ, തസ്സ തിണസന്ഥാരോ''തി? ''ആമ, ഭോതീ''തി. ''തേന ഹി, ബ്രാഹ്മണ, അമ്ഹാകം ആഗമനകമ്മം ന സമ്പജ്ജിസ്സതീ''തി. ''കസ്മാ ഭോതീ''തി? ''പസ്സ, ബ്രാഹ്മണ, അബ്യാകുലോ തിണസന്ഥാരോ, നേസോ കാമഭോഗിനോ പരിഭുത്തോ''തി. ബ്രാഹ്മണോ ''മാ, ഭോതി മങ്ഗലേ പരിയേസിയമാനേ അവമങ്ഗലം അഭണീ''തി ആഹ. പുനപി ബ്രാഹ്മണീ ഇതോ ചിതോ ച വിചരന്തീ ഭഗവതോ പദനിക്ഖേപം ദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണം ആഹ ''അയം തസ്സ പദനിക്ഖേപോ''തി? ''ആമ, ഭോതീ''തി. ''പസ്സ, ബ്രാഹ്മണ, പദനിക്ഖേപം, നായം സത്തോ കാമേസു ഗധിതോ''തി. ''കഥം ത്വം ഭോതി ജാനാസീ''തി ച വുത്താ അത്തനോ ഞാണബലം ദസ്സേന്തീ ആഹ -

> ''രത്തസ്സ ഹി ഉക്കുടികം പദം ഭവേ,
> ദുട്ഠസ്സ ഹോതി അനുകഡ്ഢിതം പദം;
> മൂള്ഹസ്സ ഹോതി സഹസാനുപീളിതം,
> വിവട്ടച്ഛദസ്സ ഇദമീദിസം പദ''ന്തി. (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൬൦-൨൬൧; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨ സാമാവതീവത്ഥു; വിസുദ്ധി॰ ൧.൪൫);

അയഞ്ചരഹി തേസം കഥാ വിപ്പകതാ, അഥ ഭഗവാ കതഭത്തകിച്ചോ തമേവ വനസണ്ഡം ആഗതോ. ബ്രാഹ്മണീ ഭഗവതോ വരലക്ഖണഖചിതം ബ്യാമപ്പഭാപരിക്ഖിത്തം രൂപം ദിസ്വാ ബ്രാഹ്മണം ആഹ - ''ഏസ തയാ, ബ്രാഹ്മണ, ദിട്ഠോ''തി? ''ആമ ഭോതീ''തി. ''ആഗതകമ്മം ന സമ്പജ്ജിസ്സതേവ, ഏവരൂപോ നാമ കാമേ പരിഭുഞ്ജിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതീ''തി. തേസം ഏവം വദന്താനഞ്ഞേവ ഭഗവാ തിണസന്ഥാരകേ നിസീദി. അഥ ബ്രാഹ്മണോ ധീതരം വാമേന ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ കമണ്ഡലും ദക്ഖിണേന ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ ഭഗവന്തം ഉപസങ്കമിത്വാ ''ഭോ, പബ്ബജിത, ത്വഞ്ച സുവണ്ണവണ്ണോ അയഞ്ച ദാരികാ, അനുച്ഛവികാ ഏസാ തവ, ഇമാഹം ഭോതോ ഭരിയം പോസാവനത്ഥായ ദമ്മീ''തി വത്വാ ഭഗവതോ സന്തികം

ഗന്ത്വാ ദാതുകാമോ അട്ഠാസി. ഭഗവാ ബ്രാഹ്മണം അനാലപിത്വാ അഞ്ഞേന സദ്ധിം സല്ലപമാനോ വിയ **"ദിസ്വാന തണ്ഹ"**ന്തി ഇമം ഗാഥം അഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - അജപാലനിഗ്രോധമൂലേ നാനാരൂപാനി നിമ്മിനിത്വാ അഭികാമമാഗതം മാരധീതരം **ദിസ്വാന തണ്ഹം അരതിം രഗഞ്ച** ഛന്ദമത്തമ്പി മേ **മേഥുനസ്മിം നാഹോസി, കിമേവിദം** ഇമിസ്സാ ദാരികായ **മുത്തകരീസപുണ്ണം** രൂപം ദിസ്വാ ഭവിസ്സതി സബ്ബഥാ **പാദാപി നം സമ്ഫുസിതും ന ഇച്ഛേ,** കുതോനേന സംവസിതുന്തി.

൮൪൧. തതോ മാഗണ്ഡിയോ "പബ്ബജിതാ നാമ മാനുസകേ കാമേ പഹായ ദിബ്ബകാമത്ഥായ പബ്ബജന്തി, അയഞ്ച ദിബ്ബേപി കാമേ ന ഇച്ഛതി, ഇദമ്പി ഇത്ഥിരതനം, കാ നു അസ്സ ദിട്ഠീ"തി പുച്ഛിതും ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഏതാദിസം ചേ രതന**ന്തി ദിബ്ബിത്ഥിരതനം സന്ധായ ഭണതി, **നാരി**ന്തി അത്തനോ ധീതരം സന്ധായ. **ദിട്ഠിഗതം സീലവതം നു ജീവിത**ന്തി ദിട്ഠിഞ്ച സീലഞ്ച വതഞ്ച ജീവിതഞ്ച. **ഭവൂപപത്തിഞ്ച വദേസി കീദിസ**ന്തി അത്തനോ ഭവൂപപത്തിഞ്ച കീദിസം വദസീതി.

൮൪൨. ഇതോ പരാ ദ്വേ ഗാഥാ വിസജ്ജനപുച്ഛാനയേന പവത്തത്താ പാകടസമ്ബന്ധായേവ. താസു പഠമഗാഥായ സങ്ഖേപത്ഥോ - **തസ്സ** മയ്ഹം, മാഗണ്ഡിയ, ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗത**ധമ്മേസു** നിച്ഛിനിത്വാ "ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ"ന്തി ഏവം **ഇദം വദാമീതി സമുഗ്ഗഹിതം ന ഹോതി** നത്ഥി ന വിജ്ജതി. കിംകാരണാ ? അഹഞ്ഹി പസ്സന്തോ **ദിട്ഠീസു** ആദീനവം കഞ്ചി ദിട്ഠിം അഗ്ഗഹേത്വാ സച്ചാനി പവിചിനന്തോ അജ്ഝത്തം രാഗാദീനം സന്തിഭാവേന **അജ്ഝത്തസന്തി**സങ്ഖാതം നിബ്ബാനമേവ അദ്ദസന്തി.

൮൪൩. ദുതിയഗാഥായ സങ്ഖേപത്ഥോ - **യാനി**മാനി ദിട്ഠിഗതാനി തേഹി തേഹി സത്തേഹി വിനിച്ഛിനിത്വാ ഗഹിതത്താ **വിനിച്ഛയാ**തി ച അത്തനോ പച്ചയേഹി അഭിസങ്ഖതഭാവാദിനാ നയേന **പകപ്പിതാനി** ചാതി വുച്ചന്തി. **തേ ത്വം മുനി** ദിട്ഠിഗതധമ്മേ അഗ്ഗഹേത്വാ **അജ്ഝത്തസന്തീതി യമേതമത്ഥം ബ്രൂസി,** ആചിക്ഖ മേ, **കഥം നു ധീരേഹി പവേദിതം** കഥം പകാസിതം ധീരേഹി തം പദന്തി.

൮൪൪. അഥസ്സ ഭഗവാ യഥാ യേന ഉപായേന തം പദം ധീരേഹി പകാസിതം, തം ഉപായം സപടിപക്ഖം ദസ്സേന്തോ **"ന ദിട്ഠിയാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ "ന ദിട്ഠിയാ"തിആദീഹി ദിട്ഠിസുതിഅട്ഠസമാപത്തിഞാണബാഹിരസീലബ്ബതാനി പടിക്ഖിപതി. **"സുദ്ധിമാഹാ"**തി ഏത്ഥ വുത്തം **ആഹ**-സദ്ദം സബ്ബത്ഥ നകാരേന സദ്ധിം യോജേത്വാ പുരിസബ്യത്തയം കത്വാ "ദിട്ഠിയാ സുദ്ധിം നാഹം കഥേമീ"തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ഉത്തരപദേസുപി. തത്ഥ ച **അദിട്ഠിയാ നാഹാ**തി ദസവത്ഥുകം സമ്മാദിട്ഠിം വിനാ ന കഥേമി. തഥാ **അസ്സുതിയാ**തി നവങ്ഗം സവനം വിനാ. **അഞാണാ**തി കമ്മസ്സകതസച്ചാനുലോമികഞാണം വിനാ. **അസീലതാ**തി പാതിമോക്ഖസംവരം വിനാ. **അബ്ബതാ**തി ധുതങ്ഗവതം വിനാ. **നോപി തേനാ**തി തേസു ഏകമേകേന ദിട്ഠിആദിമത്തേനാപി നോ കഥേമീതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഏതേ ച നിസ്സജ്ജ അനുഗ്ഗഹായാ**തി ഏതേ ച പുരിമേ ദിട്ഠിആദിഭേദേ കണ്ഹപക്ഖിയേ ധമ്മേ സമുഗ്ഘാതകരണേന നിസ്സജ്ജ, പച്ഛിമേ അദിട്ഠിആദിഭേദേ സുക്കപക്ഖിയേ അതമ്മയതാപജ്ജനേന അനുഗ്ഗഹായ. **സന്തോ അനിസ്സായ ഭവം ന ജപ്പേ**തി ഇമായ പടിപത്തിയാ രാഗാദിവൂപസമേന സന്തോ ചക്ഖാദീസു കഞ്ചി ധമ്മം അനിസ്സായ ഏകമ്പി ഭവം അപിഹേതും അപത്ഥേതും സമത്ഥോ സിയാ, അയമസ്സ അജ്ഝത്തസന്തീതി അധിപ്പായോ.

൮൪൫. ഏവം വുത്തേ വചനത്ഥം അസല്ലക്ഖേന്തോ മാഗണ്ഡിയോ **"നോ ചേ കിരാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ ദിട്ഠാദീനി വുത്തനയാനേവ. കണ്ഹപക്ഖിയാനിയേവ പന സന്ധായ ഉഭയത്രാപി ആഹ. ആഹ-സദ്ദം പന നോചേകിര-സദ്ദേന യോജേത്വാ

“നോ ചേ കിരാഹ നോ ചേ കിര കഥേസീ”തി ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **മോമുഹന്തി** അതിമൂള്ഹം, മോഹനം വാ. **പച്ചേന്തീ**തി ജാനന്തി.

൮൪൧. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ദിട്ഠിം നിസ്സായ പുച്ഛം പടിക്ഖിപന്തോ **“ദിട്ഠിഞ്ച നിസ്സായാ”**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ത്വം, മാഗണ്ഡിയ, **ദിട്ഠിം നിസ്സായ** പുനപ്പുനം പുച്ഛമാനോ യാനി തേ ദിട്ഠിഗതാനി സമുഗ്ഗഹിതാനി, തേസ്വേവ **സമുഗ്ഗഹീതേസു** ഏവം **പമോഹം** ആഗതോ, **ഇതോ ച** മയാ വുത്തഅജ്ഝത്തസന്തിതോ പടിപത്തിതോ ധമ്മദേസനതോ വാ **അണുമ്പി** യുത്തസഞ്ഞം ന പസ്സസി, തേന കാരണേന ത്വം ഇമം ധമ്മം **മോമുഹതോ** പസ്സസീതി.

൮൪൨. ഏവം സമുഗ്ഗഹിതേസു പമോഹേന മാഗണ്ഡിയസ്സ വിവാദാപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേസു അഞ്ഞേസു ച ധമ്മേസു വിഗതപ്പമോഹസ്സ അത്തനോ നിബ്ബിവാദതം ദസ്സേന്തോ **“സമോ വിസേസീ”**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യോ** ഏവം തിവിധമാനേന വാ ദിട്ഠിയാ വാ **മഞ്ഞതി, സോ തേന** മാനേന തായ ദിട്ഠിയാ തേന വാ പുഗ്ഗലേന വിവദേയ്യ. യോ പന അമ്ഹാദിസോ ഇമാസു **തീസു വിധാസു അവികമ്പമാനോ, സമോ വിസേസീതി ന തസ്സ ഹോതി,** ന ച ഹീനോതി പാഠസേസോ.

൮൪൩. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **സച്ചന്തി സോ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - **സോ** ഏവരൂപോ പഹീനമാനദിട്ഠികോ മാദിസോ ബാഹിതപാപത്താദിനാ നയേന **ബ്രാഹ്മണോ** “ഇദമേവ സച്ച”ന്തി **കിം വദേയ്യ** കിം വത്ഥും ഭണേയ്യ, കേന വാ കാരണേന ഭണേയ്യ, “മയ്ഹം സച്ചം, തുയ്ഹം മുസാ”തി വാ **കേന** മാനേന ദിട്ഠിയാ പുഗ്ഗലേന വാ വിവദേയ്യ? **യസ്മിം** മാദിസേ ഖീണാസവേ “സദിസോഹമസ്മീ”തി പവത്തിയാ **സമം** വാ, ഇതരദ്വയഭാവേന പവത്തിയാ **വിസമം വാ** മഞ്ഞിതം **നത്ഥി, സോ** സമാനാദീസു **കേന വാദം പടിസംയുജേയ്യ** പടിപ്ഫരേയ്യാതി. നനു ഏകംസേനേവ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ - **ഓകം പഹായാ**തി ഗാഥാ?

൮൪൪. തത്ഥ **ഓകം പഹായാ**തി രൂപവത്ഥാദിവിഞ്ഞാണസ്സ ഓകാസം തത്ര ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന ഛഡ്ഡേത്വാ. **അനികേതസാരീ**തി രൂപനിമിത്തനികേതാദീനി തണ്ഹാവസേന അസരന്തോ. **ഗാമേ അകുബ്ബം മുനി സന്ഥവാനീ**തി ഗാമേ ഗിഹിസന്ഥവാനി അകരോന്തോ. **കാമേഹി രിത്തോ**തി കാമേസു ഛന്ദരാഗാഭാവേന സബ്ബകാമേഹി പുഥുഭൂതോ. **അപുരേക്ഖരാനോ**തി ആയതിം അത്തഭാവം അനഭിനിബ്ബത്തേന്തോ. **കഥം ന വിഗ്ഗയ്ഹ ജനേന കയിരാ**തി ജനേന സദ്ധിം വിഗ്ഗാഹികകഥം ന കഥേയ്യ. സോ ഏവരൂപോ - **യേഹി വിവിത്തോ**തി ഗാഥാ.

൮൪൫. തത്ഥ **യേഹീ**തി യേഹി ദിട്ഠിഗതേഹി. **വിവിത്തോ വിചരേയ്യാ**തി രിത്തോ ചരേയ്യ. **ന താനി ഉഗ്ഗയ്ഹ വദേയ്യ നാഗോ**തി “ആഗും ന കരോതീ”തിആദിനാ (ചൂളനി॰ ഭദ്രാവുധമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൭൦; പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൫) നയേന നാഗോ താനി ദിട്ഠിഗതാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ ന വദേയ്യ. **ജലമ്ബുജന്തി** ജലസഞ്ഞിതേ അമ്ബുമ്ഹി ജാതം കണ്ടകനാളം വാരിജം, പദുമന്തി വുത്തം ഹോതി. **യഥാ ജലേന പങ്കേന ച നൂപലിത്ത**ന്തി തം പദുമം യഥാ ജലേന ച പങ്കേന ച അനുപലിത്തം ഹോതി, **ഏവം മുനി സന്തിവാദോ അഗിദ്ധോ**തി ഏവം അജ്ഝത്തസന്തിവാദോ മുനി ഗേധാഭാവേന അഗിദ്ധോ. **കാമേ ച ലോകേ ച അനൂപലിത്തോ**തി ദുവിധേപി കാമേ അപായാദികേ ച ലോകേ ദ്വീഹിപി ലേപേഹി അനുപലിത്തോ ഹോതി.

൮൪൬. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **ന വേദഗൂ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ന വേദഗൂ ദിട്ഠിയായകോ**തി ചതുമഗ്ഗവേദഗൂ മാദിസോ ദിട്ഠിയായകോ ന ഹോതി, ദിട്ഠിയാ ഗച്ഛന്തോ വാ, തം സാരതോ പച്ചേന്തോ വാ ന ഹോതി. തത്ഥ വചനത്ഥോ - യായതീതി യായകോ, കരണവചനേന ദിട്ഠിയാ യാതീതി ദിട്ഠിയായകോ. ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനേന ദിട്ഠിയാ യാതീതിപി ദിട്ഠിയായകോ. **ന മുതിയാ സ മാനമേതീ**തി മുതരൂപാദിഭേദായ മുതിയാപി സോ മാനം ന ഏതി. **ന ഹി തമ്മയോ സോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന

തമ്മയോ ഹോതി തപ്പരായണോ, അയം പന ന താദിസോ. **ന കമ്മുനാ നോപി സുതേന നേയ്യോതി** പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദിനാ കമ്മുനാ വാ സുതസുദ്ധിആദിനാ സുതേന വാ സോ നേതബ്ബോ ന ഹോതി. **അനൂപനീതോ സ നിവേസനേസൂ**തി സോ ദ്വിന്നമ്പി ഉപയാനം പഹീനത്താ സബ്ബേസു തണ്ഹാദിട്ഠിനിവേസനേസു അനൂപനീതോ. തസ്സ ച ഏവംവിധസ്സ - **സഞ്ഞാവിരത്തസ്സാ**തി ഗാഥാ.

൮൫൩. തത്ഥ **സഞ്ഞാവിരത്തസ്സാ**തി നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമായ ഭാവനായ പഹീനകാമാദിസഞ്ഞസ്സ. ഇമിനാ പദേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ സമഥയാനികോ അധിപ്പേതോ. **പഞ്ഞാവിമുത്തസ്സാ**തി വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമായ ഭാവനായ സബ്ബകിലേസേഹി വിമുത്തസ്സ. ഇമിനാ സുക്ഖവിപസ്സകോ അധിപ്പേതോ. **സഞ്ഞഞ്ച ദിട്ഠിഞ്ച യേ അഗ്ഗഹേസും, തേ ഘട്ടയന്താ വിചരന്തി ലോകേ**തി യേ കാമസഞ്ഞാദികം സഞ്ഞം അഗ്ഗഹേസും, തേ വിസേസതോ ഗഹട്ഠാ കാമാധികരണം, യേ ച ദിട്ഠിം അഗ്ഗഹേസും, തേ വിസേസതോ പബ്ബജിതാ ധമ്മാധികരണം അഞ്ഞമഞ്ഞം ഘട്ടേന്താ വിചരന്തീതി. സേസമേത്ഥ യം അവുത്തം, തം വുത്താനുസാരേനേവ വേദിതബ്ബം. ദേസനാപരിയോസാനേ ബ്രാഹ്മണോ ച ബ്രാഹ്മണീ ച പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം പാപുണിംസൂതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ മാഗണ്ഡിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. പുരാഭേദസുത്തവണ്ണനാ

൮൫൪. കഥംദസ്സീതി പുരാഭേദസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഇമസ്സ സുത്തസ്സ ഇതോ പരേസഞ്ച പഞ്ചന്നം കലഹവിവാദചൂളബ്യൂഹമഹാബ്യൂഹതുവടകഅത്തദണ്ഡസുത്താനം സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസ്സ ഉപ്പത്തിയം വുത്തനയേനേവ സാമഞ്ഞതോ ഉപ്പത്തി വുത്താ. വിസേസതോ പന യഥേവ തസ്മിം മഹാസമയേ രാഗചരിതദേവതാനം സപ്പായവസേന ധമ്മം ദേസേതും നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്തമഭാസി, ഏവം തസ്മിംയേവ മഹാസമയേ "കിം നു ഖോ പുരാ സരീരഭേദാ കത്തബ്ബ"ന്തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ദേവതാനം ചിത്തം ഞത്വാ താസം അനുഗ്ഗഹത്ഥം അഡ്ഢതേളസഭിക്ഖുസതപരിവാരം നിമ്മിതബുദ്ധം ആകാസേന ആനേത്വാ തേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ പുച്ഛായ താവ സോ നിമ്മിതോ **കഥംദസ്സീ**തി അധിപഞ്ഞം **കഥംസീലോ**തി അധിസീലം, **ഉപസന്തോ**തി അധിചിത്തം പുച്ഛതി. സേസം പാകടമേവ.

൮൫൫. വിസ്സജ്ജനേ പന ഭഗവാ സരൂപേന അധിപഞ്ഞാദീനി അവിസ്സജ്ജേത്വാവ അധിപഞ്ഞാദിപ്പഭാവേന യേസം കിലേസാനം ഉപസമാ "ഉപസന്തോ"തി വുച്ചതി, നാനാദേവതാനം ആസയാനുലോമേന തേസം ഉപസമമേവ ദീപേന്തോ **"വീതതണ്ഹോ"**തിആദികാ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ ആദിതോ അട്ഠന്നം ഗാഥാനം "തം ബ്രൂമി ഉപസന്തോ"തി ഇമായ ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. തതോ പരാസം "സ വേ സന്തോതി വുച്ചതീ"തി ഇമിനാ സബ്ബപച്ഛിമേന പദേന.

അനുപദവണ്ണനാനയേന ച - **വീതതണ്ഹോ പുരാ ഭേദാ**തി യോ സരീരഭേദാ പുബ്ബേമേവ പഹീനതണ്ഹോ. **പുബ്ബമന്തമനിസ്സിതോ**തി അതീതദ്ധാദിഭേദം പുബ്ബന്തമനിസ്സിതോ. **വേമജ്ഝേനുപസങ്ഖേയ്യോ**തി പച്ചുപ്പന്നേപി അദ്ധനി "രത്തോ"തിആദിനാ നയേന ന ഉപസങ്ഖാതബ്ബോ. **തസ്സ നത്ഥി പുരക്ഖത**ന്തി തസ്സ അരഹതോ ദ്വിന്നം പുരേക്ഖാരാനം അഭാവാ അനാഗതേ അദ്ധനി പുരക്ഖതമ്പി നത്ഥി, തം ബ്രൂമി ഉപസന്തോതി ഏവമേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ഏസ നയോ

സബ്ബത്ഥ. ഇതോ പരം പന യോജനം അദസ്സേത്വാ അനുത്താനപദവണ്ണനംയേവ കരിസ്സാമ.

൮൫൦. **അസന്താസീ**തി തേന തേന അലാഭകേന അസന്തസന്തോ. **അവികത്ഥീ**തി സീലാദീഹി അവികത്ഥനസീലോ . **അകുക്കുചോ**തി ഹത്ഥകുക്കുചാദിവിരഹിതോ . **മന്തഭാണീതി** മന്തായ പരിഗ്ഗഹേത്വാ വാചം ഭാസിതാ. **അനുദ്ധതോ**തി ഉദ്ധച്ചവിരഹിതോ. **സ വേ വാചായതോ**തി സോ വാചായ യതോ സംയതോ ചതുദോസവിരഹിതം വാചം ഭാസിതാ ഹോതി.

൮൫൧. **നിരാസത്തീ**തി നിത്തണ്ഹോ. **വിവേകദസ്സീ ഫസ്സേസൂ**തി പച്ചുപ്പന്നേസു ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദീസു അത്താദിഭാവവിവേകം പസ്സതി. **ദിട്ഠീസു ച ന നീയതീ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠീസു കായചി ദിട്ഠിയാ ന നീയതി.

൮൫൨. **പതിലീനോ**തി രാഗാദീനം പഹീനത്താ തതോ അപഗതോ. **അകുഹകോ**തി അവിമ്ഹാപകോ തീഹി കുഹനവത്ഥൂഹി. **അപിഹാലൂ**തി അപിഹനസീലോ, പത്ഥനാതണ്ഹായ രഹിതോതി വുത്തം ഹോതി. **അമച്ഛരീ**തി പഞ്ചമച്ഛേരവിരഹിതോ. **അപ്പഗബ്ഭോ**തി കായപാഗബ്ഭിയാദിവിരഹിതോ. **അജേഗുച്ഛോ**തി സമ്പന്നസീലാദിതായ അജേഗുച്ഛനീയോ അസേചനകോ മനാപോ. **പേസുണേയ്യേ ച നോ യുതോ**തി ദ്വീഹി ആകാരേഹി ഉപസംഹരിതബ്ബേ പിസുണകമ്മേ അയുത്തോ.

൮൫൩. **സാതിയേസു അനസ്സാവീ**തി സാതവത്ഥൂസു കാമഗുണേസു തണ്ഹാസന്ഥവവിരഹിതോ. **സണ്ഹോ**തി സണ്ഹേഹി കായകമ്മാദീഹി സമന്നാഗതോ. **പടിഭാനവാ**തി പരിയത്തിപരിപുച്ഛാധിഗമപടിഭാനേഹി സമന്നാഗതോ. **ന സദ്ധോ**തി സാമം അധിഗതധമ്മം ന കസ്സചി സദ്ദഹതി. **ന വിരജ്ജതീ**തി ഖയാ രാഗസ്സ വിരത്തത്താ ഇദാനി ന വിരജ്ജതി.

൮൫൪. **ലാഭകമ്യാ ന സിക്ഖതീ**തി ന ലാഭപത്ഥനായ സുത്തന്താദീനി സിക്ഖതി. **അവിരുദ്ധോ ച തണ്ഹായ, രസേസു നാനുഗിജ്ഝതീ**തി വിരോധാഭാവേന ച അവിരുദ്ധോ ഹുത്വാ തണ്ഹായ മൂലരസാദീസു ഗേധം നാപജ്ജതി.

൮൫൫. **ഉപേക്ഖകോ**തി ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ സമന്നാഗതോ. **സതോ**തി കായാനുപസ്സനാദിസതിയുത്തോ.

൮൫൬. **നിസ്സയനാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സയാ. **ഞത്വാ ധമ്മ**ന്തി അനിച്ചാദീഹി ആകാരേഹി ധമ്മം ജാനിത്വാ. **അനിസ്സിതോ**തി ഏവം തേഹി നിസ്സയേഹി അനിസ്സിതോ. തേന അഞ്ഞത്ര ധമ്മഞാണാ നത്ഥി നിസ്സയാനം അഭാവോതി ദീപേതി **ഭവായ വിഭവായ വാ**തി സസ്സതായ ഉച്ഛേദായ വാ.

൮൫൭. **തം ബ്രൂമി ഉപസന്തോ**തി തം ഏവരൂപം ഏകേകഗാഥായ വുത്തം ഉപസന്തോതി കഥേമി. **അതരീ സോ വിസത്തിക**ന്തി സോ ഇമം വിസതാദിഭാവേന വിസത്തികാസങ്ഖാതം മഹാതണ്ഹം അതരി.

൮൫൮. ഇദാനി തമേവ ഉപസന്തം പസംസന്തോ ആഹ **“ന തസ്സ പുത്താ”**തി ഏവമാദി. തത്ഥ പുത്താ അത്രജാദയോ ചത്താരോ. ഏത്ഥ ച പുത്തപരിഗ്ഗഹാദയോ പുത്താദിനാമേന വുത്താതി വേദിതബ്ബോ. തേ ഹിസ്സ ന വിജ്ജന്തി, തേസം വാ അഭാവേന പുത്താദയോ ന വിജ്ജന്തീതി.

൮൫൯. **യേന നം വജ്ജും പുഥുജ്ജനാ, അഥോ സമണബ്രാഹ്മണാ**തി യേന തം രാഗാദിനാ വജ്ജേന പുഥുജ്ജനാ സബ്ബേപി ദേവമനുസ്സാ ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച രത്തോ വാ ദുട്ഠോ വാതി, വദേയ്യും. **തം തസ്സ അപുരക്ഖത**ന്തി

തം രാഗാദിവജ്ജം തസ്സ അരഹതോ അപുരക്ഖതം **തസ്മാ വാദേസു നേജതീ**തി തം കാരണാ നിന്ദാവചനേസു ന കമ്പതി.

൮൬൭. **ന ഉസ്സേസു വദതേ**തി വിസിട്ഠേസു അത്താനം അന്തോകത്വാ "അഹം വിസിട്ഠോ"തി അതിമാനവസേന ന വദതി. ഏസ നയോ ഇതരേസു ദ്വീസു. **കപ്പം നേതി അകപ്പിയോ**തി സോ ഏവരൂപോ ദുവിധമ്പി കപ്പം ന ഏതി. കസ്മാ? യസ്മാ അകപ്പിയോ, പഹീനകപ്പോതി വുത്തം ഹോതി.

൮൬൮. **സക**ന്തി മയ്ഹന്തി പരിഗ്ഗഹിതം. **അസതാ ച ന സോചതീ**തി അവിജ്ജമാനാദിനാ അസതാ ച ന സോചതി. **ധമ്മേസു ച ന ഗച്ഛതീ**തി സബ്ബേസു ധമ്മേസു ഛന്ദാദിവസേന ന ഗച്ഛതി. **സ വേ സന്തോതി വുച്ചതീ**തി സോ ഏവരൂപോ നരുത്തമോ "സന്തോ"തി വുച്ചതീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ കോടിസതസഹസ്സദേവതാനം അരഹത്തപ്പത്തി അഹോസി, സോതാപന്നാദീനം ഗണനാ നത്ഥീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പുരാഭേദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. കലഹവിവാദസുത്തവണ്ണനാ

൮൬൯. **കുതോ പഹൂതാ കലഹാ വിവാദാ**തി കലഹവിവാദസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഇദമ്പി തസ്മിംയേവ മഹാസമയേ "കുതോ നു, ഖോ, കലഹാദയോ അട്ഠ ധമ്മാ പവത്തന്തീ"തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ഏകച്ചാനം ദേവതാനം തേ ധമ്മേ ആവികാതും പുരിമനയേനേവ നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ വുത്തം തത്ഥ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനക്കമേന ഠിതത്താ സബ്ബഗാഥാ പാകടസമ്ബന്ധായേവ.

അനുത്താനപദവണ്ണനാ പനേതാസം ഏവം വേദിതബ്ബാ - **കുതോപഹൂതാ കലഹാ വിവാദാ**തി കലഹോ ച തസ്സ പുബ്ബഭാഗോ വിവാദോ ചാതി ഇമേ കുതോ ജാതാ. **പരിദേവസോകാ സഹമച്ഛരാ ചാ**തി പരിദേവസോകാ ച മച്ഛരാ ച കുതോപഹൂതാ. **മാനാതിമാനാ സഹപേസുണാ ചാ**തി മാനാ ച അതിമാനാ ച പേസുണാ ച കുതോപഹൂതാ. **തേ**തി തേ സബ്ബേപി അട്ഠ കിലേസധമ്മാ. **തദിങ്ഘ ബ്രൂഹീ**തി തം മയാ പുച്ഛിതമത്ഥം ബ്രൂഹി യാചാമി തം അഹന്തി. യാചനത്ഥോ ഹി **ഇങ്ഘാ**തി നിപാതോ.

൮൭൦. **പിയപ്പഹൂതാ**തി പിയവത്ഥുതോ ജാതാ. യുത്തി പനേത്ഥ നിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൯൮) വുത്താ ഏവ. **മച്ഛേരയുത്താ കലഹാ വിവാദാ**തി ഇമിനാ കലഹവിവാദാദീനം ന കേവലം പിയവത്ഥുമേവ, മച്ഛരിയമ്പി പച്ചയം ദസ്സേതി. കലഹവിവാദസീസേന ചേത്ഥ സബ്ബേപി തേ ധമ്മാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. യഥാ ച ഏതേസം മച്ഛരിയം, തഥാ പേസുണാനഞ്ച വിവാദം. തേനാഹ - "**വിവാദജാതേസു ച പേസുണാനീ**"തി.

൮൭൧. **പിയാസു ലോകസ്മിം കുതോനിദാനാ യേ ചാപി ലോഭാ വിചരന്തി ലോകേ**തി "പിയാ പഹൂതാ കലഹാ"തി യേ ഏത്ഥ വുത്താ. തേ പിയാ ലോകസ്മിം കുതോനിദാനാ, ന കേവലഞ്ച പിയാ, യേ ചാപി ഖത്തിയാദയോ ലോഭാ വിചരന്തി ലോഭഹേതുകാ ലോഭേനാഭിഭൂതാ വിചരന്തി, തേസം സോ ലോഭോ ച കുതോനിദാനോതി ദ്വേ അത്ഥേ ഏകായ പുച്ഛായ പുച്ഛതി. **ആസാ ച നിട്ഠാ ചാ**തി ആസാ ച തസ്സാ ആസായ സമിദ്ധി ച. **യേ സമ്പരായായ നരസ്സ ഹോന്തീ**തി യേ നരസ്സ സമ്പരായായ ഹോന്തി, പരായനാ ഹോന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഏകാ ഏവായമ്പി പുച്ഛാ.

൮൭൮. ഛന്ദാനിദാനാനീതി കാമച്ഛന്ദാദിഛന്ദനിദാനാനി. **യേ ചാപി ലോഭാ വിചരന്തീ**തി യേ ചാപി ഖത്തിയാദയോ ലോഭാ വിചരന്തി തേസം ലോഭോപി ഛന്ദനിദാനോതി ദ്വേപി അത്ഥേ ഏകതോ വിസ്സജ്ജേതി. **ഇതോനിദാനാ**തി ഛന്ദനിദാനാ ഏവാതി വുത്തം ഹോതി. "കുതോനിദാനാ കുതോനിദാനാ"തി (സു॰ നി॰ ൮൭൩) ഏതേസു ച സദ്ദസിദ്ധി സൂചിലോമസുത്തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ.

൮൭൩. വിനിച്ഛയാതി തണ്ഹാദിട്ഠിവിനിച്ഛയാ. **യേ വാപി ധമ്മാ സമണേന വുത്താ**തി യേ ച അഞ്ഞേപി കോധാദീഹി സമ്പയുത്താ, തഥാരൂപാ വാ അകുസലാ ധമ്മാ ബുദ്ധസമണേന വുത്താ, തേ കുതോപഹൂതാതി.

൮൭൪. തമൂപനിസ്സായ പഹോതി ഛന്ദോതി തം സുഖദുക്ഖവേദനം. തദുഭയവത്ഥുസങ്ഖാതം സാതാസാതം ഉപനിസ്സായ സംയോഗവിയോഗപത്ഥനാവസേന ഛന്ദോ പഹോതി. ഏത്താവതാ "ഛന്ദോ നു ലോകസ്മിം കുതോനിദാനോ"തി അയം പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ ഹോതി. **രൂപേസു ദിസ്വാ വിഭവം ഭവഞ്ചാ**തി രൂപേസു വയഞ്ച ഉപ്പാദഞ്ച ദിസ്വാ. **വിനിച്ഛയം കുബ്ബതി ജന്തു ലോകേ**തി അപായാദികേ ലോകേ അയം ജന്തു ഭോഗാധിഗമനത്ഥം തണ്ഹാവിനിച്ഛയം "അത്താ മേ ഉപ്പന്നോ"തിആദിനാ നയേന ദിട്ഠിവിനിച്ഛയഞ്ച കുരുതേ. യുത്തി പനേത്ഥ നിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൭൦൫) വുത്താ ഏവ. ഏത്താവതാ "വിനിച്ഛയാ ചാപി കുതോപഹൂതാ"തി അയം പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ ഹോതി.

൮൭൬. ഏതേപി ധമ്മാ ദ്വയമേവ സന്തേതി ഏതേപി കോധാദയോ ധമ്മാ സാതാസാതദ്വയേ സന്തേ ഏവ പഹോന്തി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഉപ്പത്തി ച നേസം നിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൭൦൭) വുത്തായേവ. ഏത്താവതാ തതിയപഞ്ഹോപി വിസ്സജ്ജിതോ ഹോതി. ഇദാനി യോ ഏവം വിസ്സജ്ജിതേസു ഏതേസു പഞ്ഹേസു കഥംകഥീ ഭവേയ്യ, തസ്സ കഥംകഥാപഹാനൂപായം ദസ്സേന്തോ ആഹ - **"കഥംകഥീ ഞാണപഥായ സിക്ഖേ"**തി, ഞാണദസ്സനഞാണാധിഗമനത്ഥം തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. കിം കാരണം? **ഞത്വാ പവുത്താ സമണേന ധമ്മാ**. ബുദ്ധസമണേന ഹി ഞത്വാവ ധമ്മാ വുത്താ, നത്ഥി തസ്സ ധമ്മേസു അഞ്ഞാണം. അത്തനോ പന ഞാണാഭാവേന തേ അജാനന്തോ ന ജാനേയ്യ, ന ദേസനാ ദോസേന, തസ്മാ കഥംകഥീ ഞാണപഥായ സിക്ഖേ, ഞത്വാ പവുത്താ സമണേന ധമ്മാതി.

൮൭൭-൮. സാതം അസാതഞ്ച കുതോനിദാനാതി ഏത്ഥ സാതം അസാതന്തി സുഖദുക്ഖവേദനാ ഏവ അധിപ്പേതാ. **ന ഭവന്തി ഹേതേ**തി ന ഭവന്തി ഏതേ. **വിഭവം ഭവഞ്ചാപി യമേതമത്ഥം ഏതം മേ പബ്രൂഹി യതോനിദാന**ന്തി സാതാസാതാനം വിഭവം ഭവഞ്ച ഏതമ്പി യം അത്ഥം. ലിങ്ഗബ്യത്തയോ ഏത്ഥ കതോ. ഇദം പന വുത്തം ഹോതി - സാതാസാതാനം വിഭവോ ഭവോ ചാതി യോ ഏസ അത്ഥോ, ഏവം മേ പബ്രൂഹി യതോനിദാനന്തി. ഏത്ഥ ച സാതാസാതാനം വിഭവഭവവത്ഥുകാ വിഭവഭവദിട്ഠിയോ ഏവ വിഭവഭവാതി അത്ഥതോ വേദിതബ്ബാ. തഥാ ഹി ഇമസ്സ പഞ്ഹസ്സ വിസ്സജ്ജനപക്ഖേ "ഭവദിട്ഠിപി ഫസ്സനിദാനാ, വിഭവദിട്ഠിപി ഫസ്സനിദാനാ"തി നിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൭൦൯) വുത്തം. **ഇതോനിദാന**ന്തി ഫസ്സനിദാനം.

൮൭൯. കിസ്മിം വിഭൂതേ ന ഫുസന്തി ഫസ്സാതി കിസ്മിം വീതിവത്തേ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദയോ പഞ്ച ഫസ്സാ ന ഫുസന്തി.

൮൭൯. നാമഞ്ച രൂപഞ്ച പടിച്ചാതി സമ്പയുത്തകനാമം വത്ഥാരമ്മണരൂപഞ്ച പടിച്ച. **രൂപേ വിഭൂതേ ന ഫുസന്തി ഫസ്സാ**തി രൂപേ വീതിവത്തേ പഞ്ച ഫസ്സാ ന ഫുസന്തി.

൮൮൦. കഥം സമേതസ്സാതി കഥം പടിപന്നസ്സ. **വിഭോതി രൂപ**ന്തി രൂപ വിഭവതി, ന ഭവേയ്യ വാ. **സുഖം ദുഖഞ്ചാ**തി ഇട്ഠാനിട്ഠം രൂപമേവ പുച്ഛതി.

൮൭൫. ന സഞ്ഞസഞ്ഞീതി യഥാ സമേതസ്സ വിഭോതി രൂപം, സോ പകതിസഞ്ഞായ സഞ്ഞീപി ന ഹോതി. **ന വിസഞ്ഞസഞ്ഞീ**തി വിസഞ്ഞായപി വിരൂപായ സഞ്ഞായ സഞ്ഞീ ന ഹോതി ഉമ്മത്തകോ വാ ഖിത്തചിത്തോ വാ. **നോപി അസഞ്ഞീ**തി സഞ്ഞാവിരഹിതോപി ന ഹോതി നിരോധസമാപന്നോ വാ അസഞ്ഞസത്തോ വാ. **ന വിഭൂതസഞ്ഞീ**തി "സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാന"ന്തിആദിനാ (ധ സം ൨൬൫; വിഭം ൬൨൨) നയേന സമതിക്കന്തസഞ്ഞീപി ന ഹോതി അരൂപജ്ഝാനലാഭീ. **ഏവം സമേതസ്സ വിഭോതി രൂപ**ന്തി ഏതസ്മിം സഞ്ഞസഞ്ഞിതാദിഭാവേ അട്ഠത്വാ യദേതം വുത്തം "സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ...പേ॰... ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിപടിലാഭത്ഥായ ചിത്തം അഭിനീഹരതീ"തി. ഏവം സമേതസ്സ അരൂപമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ വിഭോതി രൂപം. **സഞ്ഞാനിദാനാ ഹി പപഞ്ചസങ്ഖാ**തി ഏവം പടിപന്നസ്സാപി യാ സഞ്ഞാ, തന്നിദാനാ തണ്ഹാദിട്ഠിപപഞ്ചാ അപ്പഹീനാ ഏവ ഹോന്തീതി ദസ്സേതി.

൮൭൬-൭. ഏത്താവതഗ്ഗം നു വദന്തി, ഹേകേ യക്ഖസ്സ സുദ്ധിം ഇധ പണ്ഡിതാസേ. ഉദാഹു അഞ്ഞമ്പി വദന്തി ഏത്തോതി ഏത്താവതാ നു ഇധ പണ്ഡിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ അഗ്ഗം സുദ്ധിം സത്തസ്സ വദന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞമ്പി ഏത്തോ അരൂപസമാപത്തിതോ അധികം വദന്തീതി പുച്ഛതി. **ഏത്താവതഗ്ഗമ്പി വദന്തി ഹേകേ**തി ഏകേ സസ്സതവാദാ സമണബ്രാഹ്മണാ പണ്ഡിതമാനിനോ ഏത്താവതാപി അഗ്ഗം സുദ്ധിം വദന്തി. **തേസം പനേകേ സമയം വദന്തീ**തി തേസംയേവ ഏകേ ഉച്ഛേദവാദാ സമയം ഉച്ഛേദം വദന്തി. **അനുപാദിസേസേ കുസലാ വദാനാ**തി അനുപാദിസേസേ കുസലവാദാ സമാനാ.

൮൭൮. ഏതേ ച ഞത്വാ ഉപനിസ്സിതാതി ഏതേ ച ദിട്ഠിഗതികേ സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠിയോ നിസ്സിതാതി ഞത്വാ. **ഞത്വാ മുനീ നിസ്സയേ സോ വിമംസീ**തി നിസ്സയേ ച ഞത്വാ സോ വീമംസീ പണ്ഡിതോ ബുദ്ധമുനി. **ഞത്വാ വിമുത്തോ**തി ദുക്ഖാനിച്ചാദിതോ ധമ്മേ ഞത്വാ വിമുത്തോ. **ഭവാഭവായ ന സമേതീ**തി പുനപ്പുനം ഉപപത്തിയാ ന സമാഗച്ഛതീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ പുരാഭേദസുത്തേ വുത്തസദിസോയേവാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ കലഹവിവാദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ചൂളബ്യൂഹസുത്തവണ്ണനാ

൮൭൯-൮൦. സകംസകംദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാതി ചൂളബ്യൂഹസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഇദമ്പി തസ്മിംയേവ മഹാസമയേ "സബ്ബേപി ഇമേ ദിട്ഠിഗതികാ 'സാധുരൂപമ്ഹാ'തി ഭണന്തി, കിം നു ഖോ സാധുരൂപാവ ഇമേ അത്തനോയേവ ദിട്ഠിയാ പതിട്ഠഹന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞമ്പി ദിട്ഠിം ഗണ്ഹന്തീ"തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ഏകച്ചാനം ദേവതാനം തമത്ഥം പകാസേതും പുരിമനയേനേവ നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ വുത്തം.

തത്ഥ ആദിതോ ദ്വേപി ഗാഥാ പുച്ഛാഗാഥായേവ. താസു **സകംസകംദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാ**തി അത്തനോ അത്തനോ ദിട്ഠിയാ വസമാനാ. **വിഗ്ഗയ്ഹ നാനാ കുസലാ വദന്തീ**തി ദിട്ഠിബലഗ്ഗാഹം ഗഹേത്വാ, തത്ഥ "കുസലാമ്ഹാ"തി പടിജാനമാനാ പുഥു പുഥു വദന്തി ഏകം ന വദന്തി. **യോ ഏവം ജാനാതി സ വേദി ധമ്മം ഇദം പടികോസമകേവലീ സോ**തി തഞ്ച ദിട്ഠിം സന്ധായ യോ ഏവം ജാനാതി, സോ ധമ്മം വേദി. ഇദം പന പടിക്കോസന്തോ ഹീനോ ഹോതീതി വദന്തി. **ബാലോ**തി ഹീനോ. **അക്കുസലോ**തി അവിദ്വാ.

൮൭൦-൮. ഇദാനി തിസ്സോ വിസ്സജ്ജനഗാഥാ ഹോന്തി. താ പുരിമഡ്ഢേന വുത്തമത്ഥം പച്ഛിമഡ്ഢേന പടിബ്യൂഹിത്വാ ഠിതാ. തേന ബ്യൂഹേന ഉത്തരസുത്തതോ ച അപ്പകത്താ ഇദം സുത്തം "ചൂളബ്യൂഹ"ന്തി നാമം ലഭതി. തത്ഥ **പരസ്സ ചേ ധമ്മ**ന്തി പരസ്സ ദിട്ഠിം. **സബ്ബേവ ബാലാ**തി ഏവം സന്തേ സബ്ബേവ ഇമേ ബാലാ ഹോന്തീതി അധിപ്പായോ. കിം കാരണം? **സബ്ബേവിമേ ദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാതി സന്ദിട്ഠിയാ ചേവ ന വീവദാതാ. സംസുദ്ധപഞ്ഞാ കുസലാ മുതീമാ**തി സകായ ദിട്ഠിയാ ന വിവദാതാ ന വോദാതാ സംകിലിട്ഠാവ സമാനാ സംസുദ്ധപഞ്ഞാ ച കുസലാ ച മുതിമന്തോ ച തേ ഹോന്തി ചേ. അഥ വാ "സന്ദിട്ഠിയാ ചേ പന വീവദാതാ" തിപി പാഠോ. തസ്സത്ഥോ - സകായ പന ദിട്ഠിയാ വോദാതാ സംസുദ്ധപഞ്ഞാ കുസലാ മുതിമന്തോ ഹോന്തി ചേ. **ന തേസം കോചീ**തി ഏവം സന്തേ തേസം ഏകോപി ഹീനപഞ്ഞോ ന ഹോതി. കിംകാരണാ? **ദിട്ഠീ ഹി തേസമ്പി തഥാ സമത്താ,** യഥാ ഇതരേസന്തി.

൮൭൯. **ന വാഹമേത**ന്തി ഗാഥായ സങ്ഖേപത്ഥോ - **യം** തേ **മിഥു** ദ്വേ ദ്വേ ജനാ **അഞ്ഞമഞ്ഞം** "ബാലോ"തി ആഹു, അഹം **ഏതം തഥിയം** തച്ഛന്തി **നേവ ബ്രൂമി**. കിംകാരണാ? യസ്മാ സബ്ബേ തേ **സകം സകം ദിട്ഠിം** "ഇദമേവ **സച്ചം** മോഘമഞ്ഞ"ന്തി **അകംസു**. തേന ച കാരണേന **പരം "ബാലോ"തി ദഹന്തി**. ഏത്ഥ ച "തഥിയ"ന്തി "കഥിവ"ന്തി ദ്വേപി പാഠാ.

൮൮൦. **യമാഹൂതി** പുച്ഛാഗാഥായ **യം ദിട്ഠിസച്ചം തഥിയന്തി ഏകേ ആഹു**.

൮൮൧. **ഏകഞ്ഹി സച്ച**ന്തി വിസ്സജ്ജനഗാഥായ ഏകം സച്ചം നിരോധോ മഗ്ഗോ വാ. **യസ്മിം പജാ നോ വിവദേ പജാന**ന്തി യമ്ഹി സച്ചേ പജാനന്തോ പജാ നോ വിവദേയ്യ. **സയം ഥുനന്തീ**തി അത്തനാ വദന്തി.

൮൮൨. **കസ്മാ നൂ**തി പുച്ഛാഗാഥായ **പവാദിയാസേ**തി വാദിനോ. **ഉദാഹു തേ തക്കമനുസ്സരന്തീ**തി തേ വാദിനോ ഉദാഹു അത്തനോ തക്കമത്തം അനുഗച്ഛന്തി.

൮൮൩. **ന ഹേവാ**തി വിസ്സജ്ജനഗാഥായ **അഞ്ഞത്ര സഞ്ഞായ നിച്ചാനീ**തി ഠപേത്വാ സഞ്ഞാമത്തേന നിച്ചന്തി ഗഹിതഗ്ഗഹണാനി. **തക്കഞ്ച ദിട്ഠീസു പകപ്പയിത്വാ**തി അത്തനോ മിച്ഛാസങ്കപ്പമത്തം ദിട്ഠീസു ജനേത്വാ. യസ്മാ പന ദിട്ഠീസു വിതക്കം ജനേന്തോ ദിട്ഠിയോപി ജനേന്തി, തസ്മാ നിദ്ദേസേ വുത്തം "ദിട്ഠിഗതാനി ജനേന്തി സഞ്ജനേന്തീ"തിആദി (മഹാനി॰ ൧൨൨).

൮൮൪-൫. ഇദാനി ഏവം നാനാസച്ചേസു അസന്തേസു തക്കമത്തമനുസ്സരന്താനം ദിട്ഠിഗതികാനം വിപ്പടിപത്തിം ദസ്സേതും **"ദിട്ഠേ സുതേ"**തിആദികാ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **ദിട്ഠേ**തി ദിട്ഠം, ദിട്ഠസുദ്ധിന്തി അധിപ്പായോ. ഏസ നയോ സുതാദീസു. **ഏതേ ച നിസ്സായ വിമാനദസ്സീ**തി ഏതേ ദിട്ഠിധമ്മേ നിസ്സയിത്വാ സുദ്ധിഭാവസങ്ഖാതം വിമാനം അസമ്മാനം പസ്സന്തോപി. **വിനിച്ഛയേ ഠത്വാ പഹസ്സമാനോ, ബാലോ പരോ അക്കുസലോതി ചാഹാ**തി ഏവം വിമാനദസ്സീപി തസ്മിം ദിട്ഠിവിനിച്ഛയേ ഠത്വാ തുട്ഠിജാതോ ഹാസജാതോ ഹുത്വാ "പരോ ഹീനോ ച അവിദ്വാ ചാ"തി ഏവം വദതിയേവ. ഏവം സന്തേ **യേനേവാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സയമത്തനാ**തി സയമേവ അത്താനം. **വിമാനേതീ**തി ഗരഹതി. **തദേവ പാവാ**തി തദേവ വചനം ദിട്ഠിം വദതി, തം വാ പുഗ്ഗലം.

൮൮൬. **അതിസാരദിട്ഠിയാ**തി ഗാഥായത്ഥോ - **സോ** ഏവം തായ ലക്ഖണാതിസാരിനിയാ **അതിസാരദിട്ഠിയാ സമത്തോ** പുണ്ണോ ഉദ്ധുമാതോ, തേന ച ദിട്ഠിമാനേന മത്തോ "പരിപുണ്ണോ അഹം കേവലീ"തി ഏവം **പരിപുണ്ണമാനീ സയമേവ** അത്താനം **മനസാ** "അഹം പണ്ഡിതോ"തി അഭിസിഞ്ചതി. കിംകാരണാ? **ദിട്ഠീ ഹി സാ തസ്സ തഥാ സമത്താ**തി.

൮൯൭. പരസ്സ ചേതി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - കിഞ്ച ഭിയ്യോ? യോ സോ വിനിച്ഛയേ ഠത്വാ പഹസ്സമാനോ "ബാലോ പരോ അക്കുസലോ"തി ചാഹ. തസ്സ **പരസ്സ ചേ ഹി വചസാ** സോ തേന വുച്ചമാനോ **നിഹീനോ** ഹോതി. **തുമോ സഹാ ഹോതി നിഹീനപഞ്ഞോ,** സോപി തേനേവ സഹ നിഹീനപഞ്ഞോ ഹോതി. സോപി ഹി നം "ബാലോ"തി വദതി. അഥസ്സ വചനം അപ്പമാണം, സോ പന **സയമേവ വേദഗൂ ച ധീരോ ച ഹോതി**. ഏവം സന്തേ **ന കോചി ബാലോ സമണേസു അത്ഥി**. സബ്ബേപി ഹി തേ അത്തനോ ഇച്ഛായ പണ്ഡിതാ.

൮൯൮. അഞ്ഞം ഇതോതി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - "അഥ ചേ സയം വേദഗൂ ഹോതി ധീരോ, ന കോചി ബാലോ സമണേസു അത്ഥീ"തി ഏവഞ്ഹി വുത്തേപി സിയാ കസ്സചി "കസ്മാ"തി. തത്ഥ വുച്ചതേ - യസ്മാ **അഞ്ഞം ഇതോ യാഭിവദന്തി ധമ്മം അപരദ്ധാ സുദ്ധിമകേവലീ തേ, ഏവമ്പി തിത്ഥിയാ പുഥുസോ വദന്തി,** യേ ഇതോ അഞ്ഞം ദിട്ഠിം അഭിവദന്തി, യേ അപരദ്ധാ വിരദ്ധാ സുദ്ധിമഗ്ഗം, അകേവലിനോ ച തേതി ഏവം പുഥുതിത്ഥിയാ യസ്മാ വദന്തീതി വുത്തം ഹോതി. കസ്മാ പനേവം വദന്തീതി ചേ? **സന്ദിട്ഠിരാഗേന ഹി തേ ഭിരത്താ,** യസ്മാ സകേന ദിട്ഠിരാഗേന അഭിരത്താതി വുത്തം ഹോതി.

൮൯൯-൯൦൦. ഏവം അഭിരത്താ ച - **ഇധേവ സുദ്ധി**ന്തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സകായനേ**തി സകമഗ്ഗേ **ദള്ഹം വദാനാ**തി ദള്ഹവാദാ. ഏവഞ്ച ദള്ഹവാദേസു തേസു യോ കോചി തിത്ഥിയോ സകായനേ വാപി ദള്ഹം വദാനോ **കമേത്ഥ ബാലോതി പരം ദഹേയ്യ,** സങ്ഖേപതോ തത്ഥ സസ്സതുച്ഛേദസങ്ഖാതേ വിത്ഥാരതോ വാ നത്ഥികഇസ്സരകാരണനിയതാദിഭേദേ സകേ ആയതനേ "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി ദള്ഹം വദാനോ കം പരം ഏത്ഥ ദിട്ഠിഗതേ "ബാലോ"തി സഹ ധമ്മേന പസ്സേയ്യ, നനു സബ്ബോപി തസ്സ മതേന പണ്ഡിതോ ഏവ സുപ്പടിപന്നോ ഏവ ച. ഏവം സന്തേ ച **സയമേവ സോ മേധഗമാവഹേയ്യ പരം വദം ബാലമസുദ്ധിധമ്മം,** സോപി പരം "ബാലോ ച അസുദ്ധിധമ്മോ ച അയ"ന്തി വദന്തോ അത്തനാവ കലഹം ആവഹേയ്യ. കസ്മാ? യസ്മാ സബ്ബോപി തസ്സ മതേന പണ്ഡിതോ ഏവ സുപ്പടിപന്നോ ഏവ ച.

൯൦൧. ഏവം സബ്ബഥാപി **വിനിച്ഛയേ ഠത്വാ സയം പമായ ഉദ്ധംസ ലോകസ്മിം വിവാദമേതി,** ദിട്ഠിയം ഠത്വാ സയഞ്ച സത്ഥാരാദീനി മിനിത്വാ സോ ഭിയ്യോ വിവാദമേതീതി. ഏവം പന വിനിച്ഛയേസു ആദീനവം ഞത്വാ അരിയമഗ്ഗേന **ഹിത്വാന സബ്ബാനി വിനിച്ഛയാനി ന മേധഗം കുബ്ബതി ജന്തു ലോകേ**തി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ പുരാഭേദസുത്തേ വുത്തസദിസോ ഏവാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ചൂളബ്യൂഹസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. മഹാബ്യൂഹസുത്തവണ്ണനാ

൯൦൨. യേ കേചിമേതി മഹാബ്യൂഹസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഇദമ്പി തസ്മിംയേവ മഹാസമയേ "കിം നു ഖോ ഇമേ ദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാ വിഞ്ഞൂനം സന്തികാ നിന്ദമേവ ലഭന്തി, ഉദാഹു പസംസമ്പീ"തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ഏകച്ചാനം ദേവതാനം തമത്ഥം ആവികാതും പുരിമനയേനേവ നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ വുത്തം. തത്ഥ **അന്വാനയന്തീ**തി അനു ആനയന്തി, പുനപ്പുനം ആഹരന്തി.

൯൦൩. ഇദാനി യസ്മാ തേ "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി വദന്താ ദിട്ഠിഗതികാ വാദിനോ കദാചി കത്ഥചി പസംസമ്പി ലഭന്തി, യം ഏതം പസംസാസങ്ഖാതം വാദഫലം, തം അപ്പം രാഗാദീനം സമായ സമത്ഥം ന ഹോതി, കോ പന വാദോ ദുതിയേ നിന്ദാഫലേ,

തസ്മാ ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ഇമം താവ വിസ്സജ്ജനഗാഥമാഹ. **“അപ്പഞ്ഹി ഏതം ന അലം സമായ, ദുവേ വിവാദസ്സ ഫലാനി ബ്രൂമീ”**തിആദി. തത്ഥ **ദുവേ വിവാദസ്സ ഫലാനീ**തി നിന്ദാ പസംസാ ച, ജയപരാജയാദീനി വാ തംസഭാഗാനി. **ഏതമ്പി ദിസ്വാ**തി “നിന്ദാ അനിട്ഠാ ഏവ, പസംസാ നാലം സമായാ”തി ഏതമ്പി വിവാദഫലേ ആദീനവം ദിസ്വാ. **ഖേമാഭിപസ്സം അവിവാദഭൂമി**ന്തി അവിവാദഭൂമിം നിബ്ബാനം “ഖേമ”ന്തി പസ്സമാനോ.

൯൦൪. ഏവഞ്ഹി അവിവദമാനോ - **യാ കാചിമാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സമ്മുതിയോ**തി ദിട്ഠിയോ. **പുഥുജ്ജാ**തി പുഥുജ്ജനസമ്ഭവാ. **സോ ഉപയം കിമേയ്യാ**തി സോ ഉപഗന്തബ്ബട്ഠേന ഉപയം രൂപാദീസു ഏകമ്പി ധമ്മം കിം ഉപേയ്യ, കേന വാ കാരണേന ഉപേയ്യ. **ദിട്ഠേ സുതേ ഖന്തിമകുബ്ബമാനോ**തി ദിട്ഠസുതസുദ്ധീസു പേമം അകരോന്തോ.

൯൦൫. ഇതോ ബാഹിരാ പന - **സീലുത്തമാ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - സീലംയേവ “ഉത്തമ”ന്തി മഞ്ഞമാനാ **സീലുത്തമാ** ഏകേ ഭോന്തോ സംയമമത്തേന **സുദ്ധിം** വദന്തി, ഹത്ഥിവതാദിഞ്ച **വതം സമാദായ ഉപട്ഠിതാ, ഇധേവ** ദിട്ഠിയം **അസ്സ** സത്ഥുനോ **സുദ്ധി**ന്തി **ഭവൂപനീതാ** ഭവജ്ഝോസിതാ സമാനാ വദന്തി, അപിച തേ **കുസലാ വദാനാ** “കുസലാ മയ”ന്തി ഏവം വാദാ.

൯൦൬. ഏവം സീലുത്തമേസു ച തേസു തഥാ പടിപന്നോ യോ കോചി - **സചേ ചുതോ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - **സചേ** തതോ **സീലവതതോ** പരവിച്ഛന്ദനേന വാ അനഭിസമ്ഭുണന്തോ വാ **ചുതോ ഹോതി,** സോ തം സീലബ്ബതാദികമ്മം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദികമ്മം വാ **വിരാധയിത്വാ പവേധതീ**. ന കേവലഞ്ച വേധതി, അപിച ഖോ തം സീലബ്ബതസുദ്ധിം **പജപ്പതീ** ച വിപ്പലപതി **പത്ഥയതീ** ച. കിമിവ? **സത്ഥാവ ഹീനോ പവസം ഘരമ്ഹാ**. ഘരമ്ഹാ പവസന്തോ സത്ഥതോ ഹീനോ യഥാ തം ഘരം വാ സത്ഥം വാ പത്ഥേയ്യാതി.

൯൦൭. ഏവം പന സീലുത്തമാനം വേധകാരണം അരിയസാവകോ - **സീലബ്ബതം വാപി പഹായ സബ്ബ**ന്തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സാവജ്ജനവജ്ജ**ന്തി സബ്ബാകുസലം ലോകിയകുസലഞ്ച. **ഏതം സുദ്ധിം അസുദ്ധിന്തി അപത്ഥയാനോ**തി പഞ്ചകാമഗുണാദിഭേദം ഏതം സുദ്ധിം, അകുസലാദിഭേദം അസുദ്ധിഞ്ച അപത്ഥയമാനോ. **വിരതോ ചരേ**തി സുദ്ധിയാ അസുദ്ധിയാ ച വിരതോ ചരേയ്യ. **സന്തിമനുഗ്ഗഹായാ**തി ദിട്ഠിം അഗഹേത്വാ.

൯൦൮. ഏവം ഇതോ ബാഹിരകേ സീലുത്തമേ സംയമേന വിസുദ്ധിവാദേ തേസം വിഘാതം സീലബ്ബതപ്പഹായിനോ അരഹതോ ച പടിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അഞ്ഞഥാപി സുദ്ധിവാദേ ബാഹിരകേ ദസ്സേന്തോ **“തമൂപനിസ്സായാ”**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സന്തഞ്ഞേപി സമണബ്രാഹ്മണാ, തേ **ജിഗുച്ഛിതം** അമരന്തപം വാ ദിട്ഠസുദ്ധിആദീസു വാ അഞ്ഞതരഞ്ഞതരം **ഉപനിസ്സായ** അകിരിയദിട്ഠിയാ വാ **ഉദ്ധംസരാ** ഹുത്വാ **ഭവാഭവേസു അവീതതണ്ഹാസേ സുദ്ധിമനുത്ഥുനന്തി** വദന്തി കഥേന്തീതി.

൯൦൯. ഏവം തേസം അവീതതണ്ഹാനം സുദ്ധിം അനുത്ഥുനന്താനം യോപി സുദ്ധിപ്പത്തമേവ അത്താനം മഞ്ഞേയ്യ, തസ്സപി അവീതതണ്ഹത്താ ഭവാഭവേസു തം തം വത്ഥും **പത്ഥയമാനസ്സ ഹി ജപ്പിതാനി** പുനപ്പുനം ഹോന്തിയേവാതി അധിപ്പായോ. തണ്ഹാ ഹി ആസേവിതാ തണ്ഹം വഡ്ഢയതേവ. ന കേവലഞ്ച ജപ്പിതാനി, **പവേധിതം വാപി പകപ്പിതേസു,** തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ചസ്സ പകപ്പിതേസു വത്ഥൂസു പവേധിതമ്പി ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. ഭവാഭവേസു പന വീതതണ്ഹത്താ ആയതിം **ചുതൂപപാതോ ഇധ യസ്സ നത്ഥി, സ കേന വേധേയ്യ കുഹിംവ ജപ്പേ**തി അയമേതിസ്സാ ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ. സേസം നിദ്ദേസേ വുത്തനയമേവ.

൯൱൦-൱൧. യമാഹൂതി പുച്ഛാഗാഥാ. ഇദാനി യസ്മാ ഏകോപി ഏത്ഥ വാദോ സച്ചോ നത്ഥി, കേവലം ദിട്ഠിമത്തകേന ഹി തേ വദന്തി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"സകഞ്ഹീ"**തി ഇമം താവ വിസ്സജ്ജനഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സമ്മുതി**ന്തി ദിട്ഠിം.

൯൱൨. ഏവമേതേസു സകം ധമ്മം പരിപുണ്ണം ബ്രുവന്തേസു അഞ്ഞസ്സ പന ധമ്മം "ഹീന"ന്തി വദന്തേസു യസ്സ കസ്സചി - **പരസ്സ ചേ വമ്ഭയിതേന ഹീനോ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - യദി **പരസ്സ** നിന്ദിതകാരണാ **ഹീനോ** ഭവേയ്യ, **ന കോചി ധമ്മേസു വിസേസി** അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ. കിം കാരണം? **പുഥൂ ഹി അഞ്ഞസ്സ വദന്തി ധമ്മം, നിഹീനതോ** സബ്ബേവ തേ **സമ്ഹി ദള്ഹം വദാനാ** സകധമ്മേ ദള്ഹവാദാ ഏവ.

൯൱൩. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **സദ്ധമ്മപൂജാ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - തേ ച തിത്ഥിയാ **യഥാ പസംസന്തി സകായനാനി, സദ്ധമ്മപൂജാപി നേസം തഥേവ** വത്തതി. തേ ഹി അതിവിയ സത്ഥാരാദീനി സക്കരോന്തി. തത്ഥ യദി തേ പമാണാ സിയും, ഏവം സന്തേ **സബ്ബേവ വാദാ തഥിയാ ഭവേയ്യും**. കിം കാരണം? **സുദ്ധീ ഹി നേസം പച്ചത്തമേവ,** ന സാ അഞ്ഞത്ര സിജ്ഝതി, നാപി പരമത്ഥതോ. അത്തനി ദിട്ഠിഗാഹമത്തമേവ ഹി തം തേസം പരപച്ചയനേയ്യബുദ്ധീനം.

൯൱൪. യോ വാ പന വിപരീതോ ബാഹിതപാപത്താ ബ്രാഹ്മണോ, തസ്സ - **ന ബ്രാഹ്മണസ്സ പരനേയ്യമത്ഥീ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - **ബ്രാഹ്മണസ്സ** ഹി "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ (ധ॰ പ॰ ൨൭൭; നേത്തി॰ ൫) നയേന സുദിട്ഠത്താ പരേന നേതബ്ബം ഞാണം നത്ഥി, ദിട്ഠി**ധമ്മേസു** "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി നിച്ഛിനിത്വാ **സമുഗ്ഗഹീത**മ്പി നത്ഥി. തംകാരണാ സോ ദിട്ഠികലഹാനി അതീതോ, ന ച സോ **സേട്ഠതോ പസ്സതി ധമ്മമഞ്ഞം** അഞ്ഞത്ര സതിപട്ഠാനാദീഹി.

൯൱൫. ജാനാമീതി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - ഏവം താവ പരമത്ഥബ്രാഹ്മണോ ന ഹി സേട്ഠതോ പസ്സതി ധമ്മമഞ്ഞം, അഞ്ഞേ പന തിത്ഥിയാ പരചിത്തഞാണാദീഹി ജാനന്താ പസ്സന്താപി **"ജാനാമി പസ്സാമി തഥേവ ഏത"**ന്തി ഏവം വദന്താപി ച **ദിട്ഠിയാ സുദ്ധിം പച്ചേന്തി**. കസ്മാ? യസ്മാ തേസു ഏകോപി **അദ്ദക്ഖി ചേ** അദ്ദസ ചേപി **തേന** പരചിത്തഞാണാദിനാ യഥാഭൂതം അത്ഥം, **കിഞ്ഹി തുമസ്സ തേന** തസ്സ തേന ദസ്സനേന കിം കതം, കിം ദുക്ഖപരിഞ്ഞാ സാധിതാ, ഉദാഹു സമുദയപഹാനാദീനം അഞ്ഞതരം, യതോ സബ്ബഥാപി അതിക്കമിത്വാ അരിയമഗ്ഗം തേ തിത്ഥിയാ അഞ്ഞേനേവ **വദന്തി സുദ്ധിം,** അതിക്കമിത്വാ വാ തേ തിത്ഥിയേ ബുദ്ധാദയോ അഞ്ഞേനേവ വദന്തി സുദ്ധിന്തി.

൯൱൬. പസ്സം നരോതി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച. കിഞ്ച ഭിയ്യോ? യ്വായം പരചിത്തഞാണാദീഹി അദ്ദക്ഖി, സോ **പസ്സം നരോ ദക്ഖതി നാമരൂപം,** ന തതോ പരം **ദിസ്വാന വാ ഞസ്സതി താനിമേവ** നാമരൂപാനി നിച്ചതോ സുഖതോ വാ ന അഞ്ഞഥാ. സോ ഏവം പസ്സന്തോ **കാമം ബഹും പസ്സതു അപ്പകം വാ** നാമരൂപം നിച്ചതോ സുഖതോ ച, അഥസ്സ ഏവരൂപേന ദസ്സനേന **ന ഹി തേന സുദ്ധിം കുസലാ വദന്തീ**തി.

൯൱൭. നിവിസ്സവാദീതി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - തേന ച ദസ്സനേന സുദ്ധിയാ അസതിയാപി യോ "ജാനാമി പസ്സാമി തഥേവ ഏത"ന്തി ഏവം നിവിസ്സവാദീ, ഏതം വാ ദസ്സനം പടിച്ച ദിട്ഠിയാ സുദ്ധിം പച്ചേന്തോ "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി ഏവം നിവിസ്സവാദീ, സോ **സുബ്ബിനയോ** ന ഹോതി തം തഥാ **പകപ്പിതം** അഭിസങ്ഖതം **ദിട്ഠിം പുരേക്ഖരാനോ**. സോ ഹി യം സത്ഥാരാദിം **നിസ്സിതോ, തത്ഥേവ സുഭം വദാനോ സുദ്ധിം വദോ,** "പരിസുദ്ധവാദോ പരിസുദ്ധദസ്സനോ വാ അഹ"ന്തി അത്താനം മഞ്ഞമാനോ തത്ഥ തഥദ്ദസാ സോ, തത്ഥ സകായ ദിട്ഠിയാ അവിപരീതമേവ സോ അദ്ദസ. യഥാ സാ ദിട്ഠി പവത്തതി, തഥേവ നം അദ്ദസ, ന അഞ്ഞഥാ പസ്സിതും ഇച്ഛതീതി അധിപ്പായോ.

൮൯൭. ഏവം പകപ്പിതം ദിട്ഠിം പുരേക്ഖരാനേസു തിത്ഥിയേസു - **ന ബ്രാഹ്മണോ കപ്പമുപേതി സങ്ഖാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സങ്ഖാ**തി സങ്ഖായ, ജാനിത്വാതി അത്ഥോ. **നപി ഞാണബന്ധൂ**തി സമാപത്തിഞാണാദിനാ അകതതണ്ഹാദിട്ഠിബന്ധു. തത്ഥ വിഗ്ഗഹോ - നാപി അസ്സ ഞാണേന കതോ ബന്ധു അത്ഥീതി നപി ഞാണബന്ധു. **സമ്മുതിയോ**തി ദിട്ഠിസമ്മുതിയോ. **പുഥുജ്ജാ**തി പുഥുജ്ജനസമ്ഭവാ. **ഉഗ്ഗഹണന്തി മഞ്ഞേ**തി ഉഗ്ഗഹണന്തി അഞ്ഞേ, അഞ്ഞേ താ സമ്മുതിയോ ഉഗ്ഗണ്ഹന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

൮൯൮. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **വിസ്സജ്ജ ഗന്ഥാനീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **അനുഗ്ഗഹോ**തി ഉഗ്ഗഹണവിരഹിതോ, സോപി നാസ്സ ഉഗ്ഗഹോതി അനുഗ്ഗഹോ, ന വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാതീതി അനുഗ്ഗഹോ.

൮൯൯. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - സോ ഏവരൂപോ - **പുബ്ബാസവേ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **പുബ്ബാസവേ**തി അതീതരൂപാദീനി ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജമാനധമ്മേ കിലേസേ. **നവേ**തി പച്ചുപ്പന്നരൂപാദീനി ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജമാനധമ്മേ. **ന ഛന്ദഗൂ**തി ഛന്ദാദിവസേന ന ഗച്ഛതി. **അനത്തഗരഹീ**തി കതാകതവസേന അത്താനം അഗരഹന്തോ.

൯൦൦. ഏവം അനത്തഗരഹീ ച - **സ സബ്ബധമ്മേസൂ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സബ്ബധമ്മേസൂ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിധമ്മേസു ''യം കിഞ്ചി ദിട്ഠം വാ''തി ഏവംപഭേദേസു. **പന്നഭാരോ**തി പതിതഭാരോ. ന കപ്പേതീതി **ന കപ്പിയോ,** ദുവിധമ്പി കപ്പം ന കരോതീതി അത്ഥോ. **നൂപരതോ**തി പുഥുജ്ജനകല്യാണകസേക്ഖാ വിയ ഉപരതിസമങ്ഗീപി ന ഹോതി. **ന പത്ഥിയോ**തി നിത്തണ്ഹോ. തണ്ഹാ ഹി പത്ഥിയതീതി പത്ഥിയാ, നാസ്സ പത്ഥിയാതി ന പത്ഥിയോതി. സേസം തത്ഥ തത്ഥ പാകടമേവാതി ന വുത്തം. ഏവം അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പുരാഭേദസുത്തേ വുത്തസദിസോ ഏവാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ മഹാബ്യൂഹസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൪. തുവടകസുത്തവണ്ണനാ

൯൦൧. പുച്ഛാമി തന്തി തുവടകസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? ഇദമ്പി തസ്മിംയേവ മഹാസമയേ ''കാ നു ഖോ അരഹത്തപ്പത്തിയാ പടിപത്തീ''തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ഏകച്ചാനം ദേവതാനം തമത്ഥം പകാസേതും പുരിമനയേനേവ നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ വുത്തം.

തത്ഥ ആദിഗാഥായ താവ **പുച്ഛാമീ**തി ഏത്ഥ അദിട്ഠജോതനാദിവസേന പുച്ഛാ വിഭജിതാ. **ആദിച്ചബന്ധു**ന്തി ആദിച്ചസ്സ ഗോത്തബന്ധും. **വിവേകം സന്തിപദഞ്ചാ**തി വിവേകഞ്ച സന്തിപദഞ്ച. **കഥം ദിസ്വാ**തി കേന കാരണേന ദിസ്വാ, കഥം പവത്തദസ്സനോ ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

൯൦൨. അഥ ഭഗവാ യസ്മാ യഥാ പസ്സന്തോ കിലേസേ ഉപരുന്ധതി, തഥാ പവത്തദസ്സനോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബാതി, തസ്മാ തമത്ഥം ആവികരോന്തോ നാനപ്പകാരേന തം ദേവപരിസം കിലേസപ്പഹാനേ നിയോജേന്തോ **''മൂലം പപഞ്ചസങ്ഖായാ''**തി ആരഭിത്വാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ ആദിഗാഥായ താവ സങ്ഖേപത്ഥോ - പപഞ്ചാതി സങ്ഖാതത്താ പപഞ്ചാ ഏവ പപഞ്ചസങ്ഖാ. തസ്സാ അവിജ്ജാദയോ കിലേസാ മൂലം, തം പപഞ്ചസങ്ഖായ മൂലം **അസ്മീ**തി പവത്തമാനഞ്ച **സബ്ബം** മന്തായ **ഉപരുന്ധേ. യാ കാചി അജ്ഝത്തം**

തണ്ഹാ ഉപജ്ജേയ്യും, **താസം വിനയാ സദാ സതോ സിക്ഖേ** ഉപട്ഠിതസ്സതി ഹുത്വാ സിക്ഖേയ്യാതി.

൯൨൮. ഏവം താവ പഠമഗാഥായ ഏവ തിസിക്ഖായുത്തം ദേസനം അരഹത്തനികൂടേന ദേസേത്വാ പുന മാനപ്പഹാനവസേന ദേസേതും **"യം കിഞ്ചീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **യം കിഞ്ചി ധമ്മമഭിജഞ്ഞാ അജ്ഝത്ത**ന്തി യം കിഞ്ചി ഉച്ചാകുലീനതാദികം അത്തനോ ഗുണം ജാനേയ്യ **അഥ വാപി ബഹിദ്ധാ**തി അഥ വാ ബഹിദ്ധാപി ആചരിയുപജ്ഝായാനം വാ ഗുണം ജാനേയ്യ. **ന തേന ഥാമം കുബ്ബേഥാ**തി തേന ഗുണേന ഥാമം ന കരേയ്യ.

൯൨൯. ഇദാനിസ്സ അകരണവിധിം ദസ്സേന്തോ **"സേയ്യോ ന തേനാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **തേന** ച മാനേന "സേയ്യോഹ"ന്തി വാ "നീചോഹ"ന്തി വാ "സരിക്ഖോഹ"ന്തി വാപി **ന മഞ്ഞേയ്യ,** തേഹി ച ഉച്ചാകുലീനതാദീഹി ഗുണേഹി **ഫുട്ഠോ അനേകരൂപേഹി** "അഹം ഉച്ചാകുലാ പബ്ബജിതോ"തിആദിനാ നയേന **അത്താനം വികപ്പേന്തോ ന തിട്ഠേയ്യ**.

൯൩൦. ഏവം മാനപ്പഹാനവസേനപി ദേസേത്വാ ഇദാനി സബ്ബകിലേസൂപസമവസേനപി ദേസേതും **"അജ്ഝത്തമേവാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അജ്ഝത്തമേവുപസമേ**തി അത്തനി ഏവ രാഗാദിസബ്ബകിലേസേ ഉപസമേയ്യ. **ന അഞ്ഞതോ ഭിക്ഖു സന്തിമേസേയ്യാ**തി ഠപേത്വാ ച സതിപട്ഠാനാദീനി അഞ്ഞേന ഉപായേന സന്തിം ന പരിയേസേയ്യ. **കുതോ നിരത്താ വാ**തി നിരത്താ കുതോ ഏവ.

൯൩൧. ഇദാനി അജ്ഝത്തം ഉപസന്തസ്സ ഖീണാസവസ്സ താദിഭാവം ദസ്സേന്തോ **"മജ്ഝേ യഥാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യഥാ മഹാസമുദ്ദസ്സ** ഉപരിമഹേട്ഠിമഭാഗാനം വേമജ്ഝസങ്ഖാതേ ചതുയോജനസഹസ്സപ്പമാണേ **മജ്ഝേ** പബ്ബതന്തരേ ഠിതസ്സ വാ മജ്ഝേ സമുദ്ദസ്സ **ഊമി ന ജായതി, ഠിതോവ** സോ **ഹോതി** അവികമ്പമാനോ, **ഏവം** അനേജോ ഖീണാസവോ ലാഭാദീസു **ഠിതോ** അസ്സ അവികമ്പമാനോ, സോ താദിസോ രാഗാദി**ഉസ്സദം ഭിക്ഖു ന കരേയ്യ കുഹിഞ്ചീ**തി.

൯൩൨. ഇദാനി ഏതം അരഹത്തനികൂടേന ദേസിതം ധമ്മദേസനം അബ്ഭനുമോദന്തോ തസ്സ ച അരഹത്തസ്സ ആദിപടിപദം പുച്ഛന്തോ നിമ്മിതബുദ്ധോ **"അകിത്തയീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അകിത്തയീ**തി ആചിക്ഖി. **വിവടചക്ഖൂ**തി വിവടേഹി അനാവരണേഹി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി സമന്നാഗതോ. **സക്ഖിധമ്മ**ന്തി സയം അഭിഞ്ഞാതം അത്തപച്ചക്ഖം ധമ്മം. **പരിസ്സയവിനയ**ന്തി പരിസ്സയവിനയനം. **പടിപദം വദേഹീ**തി ഇദാനി പടിപത്തിം വദേഹി. **ഭദ്ദന്തേ**തി "ഭദ്ദം തവ അത്ഥൂ"തി ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ആഹ. അഥ വാ ഭദ്ദം സുന്ദരം തവ പടിപദം വദേഹീതി വുത്തം ഹോതി. **പാതിമോക്ഖം അഥ വാപി സമാധി**ന്തി തമേവ പടിപദം ഭിന്ദിത്വാ പുച്ഛതി. പടിപദന്തി ഏതേന വാ മഗ്ഗം പുച്ഛതി. ഇതരേഹി സീലം സമാധിഞ്ച പുച്ഛതി.

൯൩൩-൩൪. അഥസ്സ ഭഗവാ യസ്മാ ഇന്ദ്രിയസംവരോ സീലസ്സ രക്ഖാ , യസ്മാ വാ ഇമിനാ അനുക്കമേന ദേസിയമാനാ അയം ദേസനാ താസം ദേവതാനം സപ്പായാ, തസ്മാ ഇന്ദ്രിയസംവരതോ പഭുതി പടിപദം ദസ്സേന്തോ **"ചക്ഖൂഹീ"**തിആദിമാരദ്ധോ. തത്ഥ **ചക്ഖൂഹി നേവ ലോലസ്സാ**തി അദിട്ഠദക്ഖിതബ്ബാദിവസേന ചക്ഖൂഹി ലോലോ നേവസ്സ. **ഗാമകഥായ ആവരയേ സോത**ന്തി തിരച്ഛാനകഥാതോ സോതം ആവരേയ്യ. **ഫസ്സേനാ**തി രോഗഫസ്സേന. **ഭവഞ്ച നാഭിജപ്പേയ്യാ**തി തസ്സ ഫസ്സസ്സ വിനോദനത്ഥായ കാമഭവാദിഭവഞ്ച ന പത്ഥേയ്യ. **ഭേരവേസു ച ന സമ്പവേധേയ്യാ**തി തസ്സ ഫസ്സസ്സ പച്ചയഭൂതേസു സീഹബ്യഗ്ഘാദീസു ഭേരവേസു ച ന സമ്പവേധേയ്യ, അവസേസേസു വാ ഘാനിന്ദ്രിയമനിന്ദ്രിയവിസയേസു നപ്പവേധേയ്യ. ഏവം പരിപൂരോ ഇന്ദ്രിയസംവരോ വുത്തോ ഹോതി. പുരിമേഹി വാ ഇന്ദ്രിയസംവരം ദസ്സേത്വാ

ഇമിനാ "അരഞ്ഞേ വസതാ ഭേരവം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ ന വേധിതബ്ബ"ന്തി ദസ്സേതി.

൯൩൧. **ലദ്ധാ ന സന്നിധിം കയിരാ**തി ഏതേസം അന്നാദീനം യംകിഞ്ചി ധമ്മേന ലഭിത്വാ "അരഞ്ഞേ ച സേനാസനേ വസതാ സദാ ദുല്ലഭ"ന്തി ചിന്തേത്വാ സന്നിധിം ന കരേയ്യ.

൯൩൨. **ഝായീ ന പാദലോലസ്സാ**തി ഝാനാഭിരതോ ച ന പാദലോലോ അസ്സ. **വിരമേ കുക്കുച്ചാ നപ്പമജ്ജേയ്യാ**തി ഹത്ഥകുക്കുച്ചാദികുക്കുച്ചം വിനോദേയ്യ. സക്കച്ചകാരിതായ ചേത്ഥ നപ്പമജ്ജേയ്യ.

൯൩൩. **തന്ദിം മായം ഹസ്സം ഖിഡ്ഡ**ന്തി ആലസിയഞ്ച മായഞ്ച ഹസ്സഞ്ച കായികചേതസികഖിഡ്ഡഞ്ച. **സവിഭൂസ**ന്തി സദ്ധിം വിഭൂസായ.

൯൩൪-൭. **ആഥബ്ബണ**ന്തി ആഥബ്ബണികമന്തപ്പയോഗം. **സുപിന**ന്തി സുപിനസത്ഥം. **ലക്ഖണ**ന്തി മണിലക്ഖണാദിം. **നോ വിദഹേ**തി നപ്പയോജേയ്യ. **വിരുത**ന്തി മിഗാദീനം വസ്സിതം. **പേസുണിയ**ന്തി പേസുഞ്ഞം. **കയവിക്കയേ**തി പഞ്ചഹി സഹധമ്മികേഹി സദ്ധിം വഞ്ചനാവസേന വാ ഉദയപത്ഥനാവസേന വാ ന തിട്ഠേയ്യ. **ഉപവാദം ഭിക്ഖു ന കരേയ്യാ**തി ഉപവാദകരേ കിലേസേ അനിബ്ബത്തേന്തോ അത്തനി പരേഹി സമണബ്രാഹ്മണേഹി ഉപവാദം ന ജനേയ്യ. **ഗാമേ ച നാഭിസജ്ജേയ്യാ**തി ഗാമേ ച ഗിഹിസംസഗ്ഗാദീഹി നാഭിസജ്ജേയ്യ. **ലാഭകമ്യാ ജനം ന ലപയേയ്യാ**തി ലാഭകാമതായ ജനം നാലപയേയ്യ. **പയുത്ത**ന്തി ചീവരാദീഹി സമ്പയുത്തം , തദത്ഥം വാ പയോജിതം.

൯൩൮-൯. **മോസവജ്ജേ ന നീയേഥാ**തി മുസാവാദേ ന നീയേഥ. **ജീവിതേനാ**തി ജീവികായ. **സുത്വാ രുസിതോ ബഹും വാചം, സമണാനം വാ പുഥുജനാന**ന്തി രുസിതോ ഘട്ടിതോ പരേഹി തേസ സമണാനം വാ ഖത്തിയാദിഭേദാനം വാ അഞ്ഞേസം പുഥുജനാനം ബഹുമ്പി അനിട്ഠവാചം സുത്വാ. **ന പടിവജ്ജാ**തി ന പടിവദേയ്യ. കിം കാരണം? **ന ഹി സന്തോ പടിസേനികരോന്തി**.

൯൪൦. **ഏതഞ്ച ധമ്മമഞ്ഞായാ**തി സബ്ബമേതം യഥാവുത്തം ധമ്മം ഞത്വാ. **വിചിന**ന്തി വിചിനന്തോ. **സന്തീതി നിബ്ബുതിം ഞത്വാ**തി നിബ്ബുതിം രാഗാദീനം സന്തീതി ഞത്വാ.

൯൪൧. കിംകാരണാ നപ്പമജ്ജേഇതി ചേ - **അഭിഭൂ ഹി സോ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **അഭിഭൂ**തി രൂപാദീനം അഭിഭവിതാ. **അനഭിഭൂതോ**തി തേഹി അനഭിഭൂതോ. **സക്ഖിധമ്മമനീതിഹമദസ്സീ**തി പച്ചക്ഖമേവ അനീതിഹം ധമ്മമദ്ദക്ഖി. **സദാ നമസ്സമനുസിക്ഖേ**തി സദാ നമസ്സന്തോ തിസ്സോ സിക്ഖായോ സിക്ഖേയ്യ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

കേവലം പന ഏത്ഥ "ചക്ഖൂഹി നേവ ലോലോ"തിആദീഹി ഇന്ദ്രിയസംവരോ, "അന്നാനമഥോ പാനാന"ന്തിആദീഹി സന്നിധിപടിക്ഖേപമുഖേന പച്ചയപടിസേവനസീലം, മേഥുനമോസവജ്ജപേസുണിയാദീഹി പാതിമോക്ഖസംവരസീലം, "ആഥബ്ബണം സുപിനം ലക്ഖണ"ന്തിആദീഹി ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലം, "ഝായീ അസ്സാ"തി ഇമിനാ സമാധി, "വിചിനം ഭിക്ഖൂ"തി ഇമിനാ പഞ്ഞാ, "സദാ സതോ സിക്ഖേ"തി ഇമിനാ പുന സങ്ഖേപതോ തിസ്സോപി സിക്ഖാ, "അഥ ആസനേസു സയനേസു, അപ്പസദ്ദേസു ഭിക്ഖു വിഹരേയ്യ, നിദ്ദം ന ബഹുലീകരേയ്യാ"തിആദീഹി സീലസമാധിപഞ്ഞാനം ഉപകാരാപകാരസങ്ഗണ്ഹനവിനോദനാനി വുത്താനീതി. ഏവം ഭഗവാ നിമ്മിതസ്സ പരിപുണ്ണപടിപദം വത്വാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പുരാഭേദസുത്തേ വുത്തസദിസോയേവാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ തുവടകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൫. അത്തദണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ

൯൪൨. അത്തദണ്ഡാ ഭയം ജാതന്തി അത്തദണ്ഡസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? യോ സോ സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്തസ്സ ഉപ്പത്തിയം വുച്ചമാനായ സാകിയകോലിയാനം ഉദകം പടിച്ച കലഹോ വണ്ണിതോ, തം ഞത്വാ ഭഗവാ ''ഞാതകാ കലഹം കരോന്തി, ഹന്ദ നേ വാരേസ്സാമീ''തി ദ്വിന്നം സേനാനം മജ്ഝേ ഠത്വാ ഇമം സുത്തമഭാസി.

തത്ഥ പഠമഗാഥായത്ഥോ - യം ലോകസ്സ ദിട്ഠധമ്മികം വാ സമ്പരായികം വാ ഭയം ജാതം, തം സബ്ബം **അത്തദണ്ഡാ ഭയം ജാതം** അത്തനോ ദുച്ചരിതകാരണാ ജാതം, ഏവം സന്തേപി **ജനം പസ്സഥ മേധഗം**, ഇമം സാകിയാദിജനം പസ്സഥ അഞ്ഞമഞ്ഞം മേധഗം ഹിംസകം ബാധകന്തി. ഏവം തം പടിവിരുദ്ധം വിപ്പടിപന്നം ജനം പരിഭാസിത്വാ അത്തനോ സമ്മാപടിപത്തിദസ്സനേന തസ്സ സംവേഗം ജനേതും ആഹ **''സംവേഗം കിത്തയിസ്സാമി, യഥാ സംവിജിതം മയാ''**തി, പുബ്ബേ ബോധിസത്തേനേവ സതാതി അധിപ്പായോ.

൯൪൩. ഇദാനി യഥാനേന സംവിജിതം, തം പകാരം ദസ്സേന്തോ **''ഫന്ദമാന''**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഫന്ദമാന**ന്തി തണ്ഹാദീഹി കമ്പമാനം. **അപ്പോദകേ**തി അപ്പഉദകേ. **അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി ബ്യാരുദ്ധേ ദിസ്വാ**തി നാനാസത്തേ ച അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി സദ്ധിം വിരുദ്ധേ ദിസ്വാ. **മം ഭയമാവിസീ**തി മം ഭയം പവിട്ഠം.

൯൪൪. **സമന്തമസാരോ ലോകോ**തി നിരയം ആദിം കത്വാ സമന്തതോ ലോകോ അസാരോ നിച്ചസാരാദിരഹിതോ. **ദിസാ സബ്ബാ സമേരിതാ**തി സബ്ബാ ദിസാ അനിച്ചതായ കമ്പിതാ. **ഇച്ഛം ഭവനമത്തനോ**തി അത്തനോ താണം ഇച്ഛന്തോ. **നാദ്ദസാസിം അനോസിത**ന്തി കിഞ്ചി ഠാനം ജരാദീഹി അനജ്ഝാവുത്ഥം നാദ്ദക്ഖിം.

൯൪൫. **ഓസാനേത്വേവ ബ്യാരുദ്ധേ, ദിസ്വാ മേ അരതീ അഹൂ**തി യോബ്ബഞ്ഞാദീനം ഓസാനേ ഏവ അന്തഗമകേ ഏവ വിനാസകേ ഏവ ജരാദീഹി ബ്യാരുദ്ധേ ആഹതചിത്തേ സത്തേ ദിസ്വാ അരതി മേ അഹോസി. **അഥേത്ഥ സല്ല**ന്തി അഥ ഏതേസു സത്തേസു രാഗാദിസല്ലം. **ഹദയനിസ്സിത**ന്തി ചിത്തനിസ്സിതം.

൯൪൬. ''കഥംആനുഭാവം സല്ല''ന്തി ചേ - **യേന സല്ലേന ഓതിണ്ണോ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ദിസാ സബ്ബാ വിധാവതീ**തി സബ്ബാ ദുച്ചരിതദിസാപി പുരത്ഥിമാദിദിസാവിദിസാപി ധാവതി. **തമേവ സല്ലമബ്ബുയ്ഹ, ന ധാവതി ന സീദതീ**തി തമേവ സല്ലം ഉദ്ധരിത്വാ താ ച ദിസാ ന ധാവതി, ചതുരോഘേ ച ന സീദതീതി.

൯൪൭. ഏവംമഹാനുഭാവേന സല്ലേന ഓതിണ്ണേസ്വപി ച സത്തേസു - **തത്ഥ സിക്ഖാനുഗീയന്തി, യാനി ലോകേ ഗധിതാനീ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - യേ **ലോകേ** പഞ്ച കാമഗുണാ പടിലാഭായ ഗിജ്ഝന്തീതി കത്വാ ''ഗധിതാനീ''തി വുച്ചന്തി, ചിരകാലാസേവിതത്താ വാ ''ഗധിതാനീ''തി വുച്ചന്തി, **തത്ഥ** തം നിമിത്തം ഹത്ഥിസിക്ഖാദികാ അനേകാ **സിക്ഖാ** കഥീയന്തി ഉഗ്ഗയ്ഹന്തി വാ. പസ്സഥ യാവ പമത്തോ വായം ലോകോ, യതോ പണ്ഡിതോ കുലപുത്തോ **തേസു** വാ ഗധിതേസു താസു വാ സിക്ഖാസു അധിമുത്തോ **ന സിയാ,** അഞ്ഞദത്ഥു അനിച്ചാദിദസ്സനേന **നിബ്ബിജ്ഝ സബ്ബസോ കാമേ അത്തനോ നിബ്ബാനമേവ സിക്ഖേ**തി.

൯൪൮. ഇദാനി യഥാ നിബ്ബാനായ സിക്ഖിതബ്ബം, തം ദസ്സേന്തോ **''സച്ചോ സിയാ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സച്ചോ**തി വാചാസച്ചേന ഞാണസച്ചേന മഗ്ഗസച്ചേന ച സമന്നാഗതോ. **രിത്തപേസുണോ**തി പഹീനപേസുണോ. **വേവിച്ഛ**ന്തി മച്ഛരിയം.

൪൪. **നിദ്ദം തന്ദിം സഹേ ഥീന**ന്തി പചലായികഞ്ച കായാലസിയഞ്ച ചിത്താലസിയഞ്ചാതി ഇമേ തയോ ധമ്മേ അഭിഭവേയ്യ. **നിബ്ബാനമനസോ**തി നിബ്ബാനനിന്നചിത്തോ.

൪൦-൧. **സാഹസാ**തി രത്തസ്സ രാഗചരിയാദിഭേദാ സാഹസകരണാ. **പുരാണം നാഭിനന്ദേയ്യാ**തി അതീതരൂപാദിം നാഭിനന്ദേയ്യ. **നവേ**തി പച്ചുപ്പന്നേ. **ഹിയ്യമാനേ**തി വിനസ്സമാനേ. **ആകാസം ന സിതോ സിയാ**തി തണ്ഹാനിസ്സിതോ ന ഭവേയ്യ. തണ്ഹാ ഹി രൂപാദീനം ആകാസനതോ "ആകാസോ"തി വുച്ചതി.

൪൨. "കിംകാരണാ ആകാസം ന സിതോ സിയാ"തി ചേ - "**ഗേധം ബ്രൂമീ**"തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - അഹഞ്ഹി ഇമം ആകാസസങ്ഖാതം തണ്ഹം രൂപാദീസു ഗിജ്ഝനതോ **ഗേധം ബ്രൂമി** "ഗേധോ"തി വദാമി. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - അവഹനനട്ഠേന **"ഓഘോ"**തി ച ആജവനട്ഠേന **"ആജവ"**ന്തി ച "ഇദം മയ്ഹം, ഇദം മയ്ഹ"ന്തി ജപ്പകാരണതോ **"ജപ്പന"**ന്തി ച ദുമ്മുഞ്ചനട്ഠേന **"ആരമ്മണ"**ന്തി ച കമ്പകരണേന **"പകമ്പന"**ന്തി ച ബ്രൂമി, ഏസാ ച ലോകസ്സ പലിബോധട്ഠേന ദുരതിക്കമനീയട്ഠേന ച **കാമപങ്കോ ദുരച്ചയോ**തി. "ആകാസം ന സിതോ സിയാ"തി ഏവം വുത്തേ വാ "കിമേതം ആകാസ"ന്തി ചേ? **ഗേധം ബ്രൂമീ**തി. ഏവമ്പി തസ്സാ ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ പദയോജനാ - ആകാസന്തി ഗേധം ബ്രൂമീതി. തഥാ യ്വായം മഹോഘോതി വുച്ചതി. തം ബ്രൂമി, ആജവം ബ്രൂമി, ജപ്പനം ബ്രൂമി, പകമ്പനം ബ്രൂമി, യ്വായം സദേവകേ ലോകേ കാമപങ്കോ ദുരച്ചയോ, തം ബ്രൂമീതി.

൪൩. ഏവമേതം ഗേധാദിപരിയായം ആകാസം അനിസ്സിതോ - **സച്ചാ അവോക്കമ്മാ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - പുബ്ബേ വുത്താ തിവിധാപി **സച്ചാ അവോക്കമ്മ** മോനേയ്യപ്പത്തിയാ **മുനീ**തി സങ്ഖ്യം ഗതോ നിബ്ബാനത്ഥലേ **തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ,** സ വേ ഏവരൂപോ സബ്ബാനി ആയതനാനി നിസ്സജ്ജിത്വാ **"സന്തോ"**തി വുച്ചതീതി.

൪൪. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **സ വേ വിദ്വാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഞത്വാ ധമ്മ**ന്തി അനിച്ചാദിനയേന സങ്ഖതധമ്മം ഞത്വാ. **സമ്മാ സോ ലോകേ ഇരിയാനോ**തി അസമ്മാഇരിയനകരാനം കിലേസാനം പഹാനാ സമ്മാ സോ ലോകേ ഇരിയമാനോ.

൪൫. ഏവം അപിഹേന്തോ ച - **യോധ കാമേ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സങ്ഗ**ന്തി സത്തവിധം സങ്ഗഞ്ച യോ അച്ചതരി **നാജ്ഝേതീ**തി നാഭിജ്ഝായതി.

൪൬. തസ്മാ തുമ്ഹേസുപി യോ ഏവരൂപോ ഹോതുമിച്ഛതി, തം വദാമി - **യം പുബ്ബേ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **യം പുബ്ബേ**തി അതീതേ സങ്ഖാരേ ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനധമ്മം കിലേസജാതം അതീതകമ്മഞ്ച. **പച്ഛാ തേ മാഹു കിഞ്ചന**ന്തി അനാഗതേപി സങ്ഖാരേ ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനധമ്മം രാഗാദികിഞ്ചനം മാഹു. **മജ്ഝേ ചേ നോ ഗഹേസ്സസീ**തി പച്ചുപ്പന്നേ രൂപാദിധമ്മേപി ന ഗഹേസ്സസി ചേ.

൪൭. ഏവം "ഉപസന്തോ ചരിസ്സസീ"തി അരഹത്തപ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അരഹതോ ഥുതിവസേന ഇതോ പരാ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **സബ്ബസോ**തി ഗാഥായ **മമായിത**ന്തി മമത്തകരണം, "മമ ഇദ"ന്തി ഗഹിതം വാ വത്ഥു. **അസതാ ച ന സോചതീ**തി അവിജ്ജമാനകാരണാ അസന്തകാരണാ ന സോചതി. **ന ജീയതീ**തി ജാനിമ്പി ന ഗച്ഛതി.

൪൮-൯. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **യസ്സ നത്ഥീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **കിഞ്ചന**ന്തി കിഞ്ചി രൂപാദിധമ്മജാതം. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **അനിട്ഠുരീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **അനിട്ഠുരീ**തി അനിസ്സുകീ. "അനിദ്ധുരീ"തിപി കേചി പഠന്തി. **സബ്ബധീ സമോ**തി സബ്ബത്ഥ സമോ, ഉപേക്ഖകോതി അധിപ്പായോ. കിം വുത്തം ഹോതി? യോ സോ "നത്ഥി മേ"തി ന സോചതി, തമഹം അവികമ്പിനം പുഗ്ഗലം പുട്ഠോ സമാനോ അനിട്ഠുരീ

അനനുഗിദ്ധോ അനേജോ സബ്ബധി സമോതി ഇമം തസ്മിം പുഗ്ഗലേ ചതുബ്ബിധമാനിസംസം ബ്രൂമീതി.

൯൩൯. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **അനേജസ്സാതി** ഗാഥാ. തത്ഥ **നിസങ്ഖതീതി** പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീസു യോ കോചി സങ്ഖാരോ. സോ ഹി യസ്മാ നിസങ്ഖരിയതി നിസങ്ഖരോതി വാ, തസ്മാ "നിസങ്ഖതീ"തി വുച്ചതി. **വിയാരമ്ഭാ**തി വിവിധാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദികാ ആരമ്ഭാ. **ഖേമം പസ്സതി സബ്ബധീ**തി സബ്ബത്ഥ അഭയമേവ പസ്സതി.

൯൩൯. ഏവം പസ്സന്തോ **ന സമേസൂ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ന വദതേ**തി "സദിസോഹമസ്മീ"തിആദിനാ മാനവസേന സമേസുപി അത്താനം ന വദതി ഓമേസുപി ഉസ്സേസുപി. **നാദേതി ന നിരസ്സതീ**തി രൂപാദീസു കഞ്ചി ധമ്മം ന ഗണ്ഹാതി; ന നിസ്സജ്ജതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ. ഏവം അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പഞ്ചസതാ സാകിയകുമാരാ ച കോലിയകുമാരാ ച ഏഹിഭിക്ഖുപബ്ബജ്ജായ പബ്ബജിതാ, തേ ഗഹേത്വാ ഭഗവാ മഹാവനം പാവിസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ അത്തദണ്ഡസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. സാരിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ

൯൫൫. ന മേ ദിട്ഠോതി സാരിപുത്തസുത്തം, "ഥേരപഞ്ഹസുത്ത"ന്തിപി വുച്ചതി. കാ ഉപ്പത്തി? ഇമസ്സ സുത്തസ്സ ഉപ്പത്തി - രാജഗഹകസ്സ സേട്ഠിസ്സ ചന്ദനഘടികായ പടിലാഭം ആദിം കത്വാ തായ ചന്ദനഘടികായ കതസ്സ പത്തസ്സ ആകാസേ ഉസ്സാപനം ആയസ്മതോ പിണ്ഡോലഭാരദ്വാജസ്സ ഇദ്ധിയാ പത്തഗ്ഗഹണം, തസ്മിം വത്ഥുസ്മിം സാവകാനം ഇദ്ധിപടിക്ഖേപോ, തിത്ഥിയാനം ഭഗവതാ സദ്ധിം പാടിഹാരിയം കത്തുകാമതാ, പാടിഹാരിയകരണം, ഭഗവതോ സാവത്ഥിഗമനം, തിത്ഥിയാനുബന്ധനം, സാവത്ഥിയം പസേനദിനോ ബുദ്ധൂപഗമനം കണ്ഡമ്ബപാതുഭാവോ, ചതുന്നം പരിസാനം തിത്ഥിയജയത്ഥം പാടിഹാരിയകരണുസ്സുക്കനിവാരണം, യമകപാടിഹാരിയകരണം, കതപാടിഹാരിയസ്സ ഭഗവതോ താവതിംസഭവനഗമനം, തത്ഥ തേമാസം ധമ്മദേസനാ, ആയസ്മതാ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനത്ഥേരേന യാചിതസ്സ ദേവലോകതോ സങ്കസ്സനഗരേ ഓരോഹണന്തി ഇമാനി വത്ഥൂനി അന്തരന്തരേ ച ജാതകാനി വിത്ഥാരേത്വാ യാവ ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാഹി പൂജിയമാനോ ഭഗവാ മജ്ഝേ മണിമയേന സോപാനേന സങ്കസ്സനഗരേ ഓരുയ്ഹ സോപാനകളേവരേ അട്ഠാസി -

> "യേ ഝാനപ്പസുതാ ധീരാ, നേക്ഖമ്മൂപസമേ രതാ;
> ദേവാപി തേസം പിഹയന്തി, സമ്ബുദ്ധാനം സതീമത"ന്തി. (ധ॰ പ॰ ൧൮൧) -

ഇമിസ്സാ ധമ്മപദഗാഥായ വുച്ചമാനായ വുത്താ. സോപാനകളേവരേ ഠിതം പന ഭഗവന്തം സബ്ബപഠമം ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ വന്ദി, തതോ ഉപ്പലവണ്ണാ ഭിക്ഖുനീ, അഥാപരോ ജനകായോ. തത്ര ഭഗവാ ചിന്തേസി - "ഇമിസ്സം പരിസതി മോഗ്ഗല്ലാനോ ഇദ്ധിയാ അഗ്ഗോതി പാകടോ, അനുരുദ്ധോ ദിബ്ബചക്ഖുനാ, പുണ്ണോ ധമ്മകഥികത്തേന, സാരിപുത്തം പനായം പരിസാ ന കേനചി ഗുണേന ഏവം അഗ്ഗോതി ജാനാതി, യംനൂനാഹം സാരിപുത്തം പഞ്ഞാഗുണേന പകാസേയ്യ"ന്തി. അഥ ഥേരം പഞ്ഹം പുച്ഛി. ഥേരോ ഭഗവതാ പുച്ഛിതം പുച്ഛിതം പുഥുജ്ജനപഞ്ഹം, സേക്ഖപഞ്ഹം, അസേക്ഖപഞ്ഹഞ്ച, സബ്ബം വിസ്സജ്ജേസി. തദാ നം ജനോ "പഞ്ഞായ അഗ്ഗോ"തി

അഞ്ഞാസി . അഥ ഭഗവാ "സാരിപുത്തോ ന ഇദാനേവ പഞ്ഞായ അഗ്ഗോ, അതീതേപി പഞ്ഞായ അഗ്ഗോ"തി ജാതകം ആനേസി.

അതീതേ പരോസഹസ്സാ ഇസയോ വനമൂലഫലാഹാരാ പബ്ബതപാദേ വസന്തി. തേസം ആചരിയസ്സ ആബാധോ ഉപ്പജ്ജി, ഉപട്ഠാനാനി വത്തന്തി. ജേട്ഠന്തേവാസീ "സപ്പായഭേസജ്ജം ആഹരിസ്സാമി, ആചരിയം അപ്പമത്താ ഉപട്ഠഹഥാ"തി വത്വാ മനുസ്സപഥം അഗമാസി. തസ്മിം അനാഗതേയേവ ആചരിയോ കാലമകാസി. തം "ഇദാനി കാലം കരിസ്സതീ"തി അന്തേവാസികാ സമാപത്തിമാരബ്ഭ പുച്ഛിംസു. സോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിം സന്ധായാഹ - "നത്ഥി കിഞ്ചീ"തി, അന്തേവാസിനോ "നത്ഥി ആചരിയസ്സ അധിഗമോ"തി അഗ്ഗഹേസും. അഥ ജേട്ഠന്തേവാസീ ഭേസജ്ജം ആദായ ആഗന്ത്വാ തം കാലകതം ദിസ്വാ ആചരിയം "കിഞ്ചി പുച്ഛിത്ഥാ"തി ആഹ. ആമ പുച്ഛിമ്ഹാ, "നത്ഥി കിഞ്ചീ"തി ആഹ, ന കിഞ്ചി ആചരിയേന അധിഗതന്തി. നത്ഥി കിഞ്ചീതി വദന്തോ ആചരിയോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം പവേദേസി, സക്കാതബ്ബോ ആചരിയോതി.

> "പരോസഹസ്സമ്പി സമാഗതാനം,
> കന്ദേയ്യും തേ വസ്സസതം അപഞ്ഞാ;
> ഏകോപി സേയ്യോ പുരിസോ സപഞ്ഞോ,
> യോ ഭാസിതസ്സ വിജാനാതി അത്ഥ"ന്തി. (ജാ॰ ൧.൧.൯൯);

കഥിതേ ച പന ഭഗവതാ ജാതകേ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ അത്തനോ സദ്ധിവിഹാരികാനം പഞ്ചന്നം ഭിക്ഖുസതാനമത്ഥായ സപ്പായസേനാസനഗോചരസീലവതാദീനി പുച്ഛിതും **"ന മേ ദിട്ഠോ ഇതോ പുബ്ബേ"**തി ഇമം ഥുതിഗാഥം ആദിം കത്വാ അട്ഠ ഗാഥായോ അഭാസി. തമത്ഥം വിസ്സജ്ജേന്തോ ഭഗവാ തതോ പരാ സേസഗാഥാതി.

തത്ഥ **ഇതോ പുബ്ബേതി** ഇതോ സങ്കസ്സനഗരേ ഓതരണതോ പുബ്ബേ. **വഗ്ഗുവദോതി** സുന്ദരവദോ. **തുസിതാ ഗണിമാഗതോതി** തുസിതകായാ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിം ആഗതത്താ തുസിതാ ആഗതോ, ഗണാചരിയത്താ ഗണീ. സന്തുട്ഠട്ഠേന വാ തുസിതസങ്ഖാതാ ദേവലോകാ ഗണിം ആഗതോ തുസിതാനം വാ അരഹന്താനം ഗണിം ആഗതോതി.

൯൫൭. ദുതിയഗാഥായ **സദേവകസ്സ ലോകസ്സ യഥാ ദിസ്സതീതി** സദേവകസ്സ ലോകസ്സ വിയ മനുസ്സാനമ്പി ദിസ്സതി. യഥാ വാ ദിസ്സതീതി തച്ഛതോ അവിപരീതതോ ദിസ്സതി **ചക്ഖുമാതി** ഉത്തമചക്ഖു. **ഏകോതി** പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതാദീഹി ഏകോ. **രതി**ന്തി നേക്ഖമ്മരതിആദിം.

൯൫൮. തതിയഗാഥായ **ബഹൂനമിധ ബദ്ധാന**ന്തി ഇധ ബഹൂനം ഖത്തിയാദീനം സിസ്സാനം. സിസ്സാ ഹി ആചരിയേ പടിബദ്ധവുത്തിത്താ "ബദ്ധാ"തി വുച്ചന്തി **അത്ഥി പഞ്ഹേന ആഗമ**ന്തി അത്ഥികോ പഞ്ഹേന ആഗതോമ്ഹി, അത്ഥികാനം വാ പഞ്ഹേന ആഗമനം, പഞ്ഹേന അത്ഥി ആഗമനം വാതി.

൯൫൯. ചതുത്ഥഗാഥായ **വിജിഗുച്ഛതോതി** ജാതിആദീഹി അട്ടീയതോ **രിത്തമാസന**ന്തി വിവിത്തം മഞ്ചപീഠം. **പബ്ബതാനം ഗുഹാസു വാതി** പബ്ബതഗുഹാസു വാ രിത്തമാസനം ഭജതോതി സമ്ബന്ധിതബ്ബം.

൯൬൦. പഞ്ചമഗാഥായ **ഉച്ചാവചേസൂതി** ഹീനപണീതേസു. **സയനേസൂതി** വിഹാരാദീസു സേനാസനേസു. **കീവന്തോ തത്ഥ ഭേരവാതി** കിത്തകാ തത്ഥ ഭയകാരണാ. "കുവന്തോ"തിപി പാഠോ, കൂജന്തോതി ചസ്സ അത്ഥോ. ന പന പുബ്ബേനാപരം സന്ധിയതി.

൩൬൭. ഛട്ഠഗാഥായ **കതീ പരിസ്സയാ**തി കിത്തകാ ഉപദ്ദവാ. **അഗതം ദിസ**ന്തി നിബ്ബാനം. തഞ്ഹി അഗതപുബ്ബത്താ അഗതം തഥാ നിദ്ദിസിതബ്ബതോ ദിസാ ചാതി . തേന വുത്തം "അഗതം ദിസ"ന്തി. **അഭിസമ്ഭവേ**തി അഭിഭവേയ്യ. **പന്തമ്ഹീ**തി പരിയന്തേ.

൩൬൮-൯. സത്തമഗാഥായ **ക്യാസ്സ ബ്യപ്പഥയോ അസ്സൂ**തി കീദിസാനി തസ്സ വചനാനി അസ്സു. അട്ഠമഗാഥായ **ഏകോദി നിപകോ**തി ഏകഗ്ഗചിത്തോ പണ്ഡിതോ.

൩൭൦. ഏവം ആയസ്മതാ സാരിപുത്തേന തീഹി ഗാഥാഹി ഭഗവന്തം ഥോമേത്വാ പഞ്ചഹി ഗാഥാഹി - പഞ്ചസതാനം സിസ്സാനമത്ഥായ സേനാസനഗോചരസീലവതാദീനി പുച്ഛിതോ ഭഗവാ തമത്ഥം പകാസേതും **"വിജിഗുച്ഛമാനസ്സാ"**തിആദിനാ നയേന വിസ്സജ്ജനമാരദ്ധോ. തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവത്ഥോ - ജാതിആദീഹി **വിജിഗുച്ഛമാനസ്സ രിത്താസനം സയനം സേവതോ ചേ സമ്ബോധികാമസ്സ** സാരിപുത്ത, ഭിക്ഖുനോ **യദിദം ഫാസു** യോ ഫാസുവിഹാരോ **യഥാനുധമ്മം** യോ ച അനുധമ്മോ, **തം തേ പവക്ഖാമി യഥാ പജാനം** യഥാ പജാനന്തോ വദേയ്യ, ഏവം വദാമീതി.

൩൭൧. ദുതിയഗാഥായ **പരിയന്തചാരീ**തി സീലാദീസു ചതൂസു പരിയന്തേസു ചരമാനോ. **ഡംസാധിപാതാന**ന്തി പിങ്ഗലമക്ഖികാനഞ്ച സേസമക്ഖികാനഞ്ച. സേസമക്ഖികാ ഹി തതോ തതോ അധിപതിത്വാ ഖാദന്തി, തസ്മാ "അധിപാതാ"തി വുച്ചന്തി. **മനുസ്സഫസ്സാന**ന്തി ചോരാദിഫസ്സാനം.

൩൭൨. തതിയഗാഥായ **പരധമ്മികാ** നാമ സത്ത സഹധമ്മികവജ്ജാ സബ്ബേപി ബാഹിരകാ. **കുസലാനുഏസീ**തി കുസലധമ്മേ അന്വേസമാനോ.

൩൭൩. ചതുത്ഥഗാഥായ **ആതങ്കഫസ്സേനാ**തി രോഗഫസ്സേന. **സീതം അതുണ്ഹ**ന്തി സീതഞ്ച ഉണ്ഹഞ്ച. **സോ തേഹി ഫുട്ഠോ ബഹുധാ**തി സോ തേഹി ആതങ്കാദീഹി അനേകേഹി ആകാരേഹി ഫുട്ഠോ സമാനോപി. **അനോകോ**തി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണാദീനം അനോകാസഭൂതോ.

൩൭൪. ഏവം "ഭിക്ഖുനോ വിജിഗുച്ഛതോ"തിആദീഹി തീഹി ഗാഥാഹി പുട്ഠമത്ഥം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇദാനി "ക്യാസ്സ ബ്യപ്പഥയോ"തിആദിനാ നയേന പുട്ഠം വിസ്സജ്ജേന്തോ **"ഥേയ്യം ന കാരേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഫസ്സേ**തി ഫരേയ്യ . **യദാവിലത്തം മനസോ വിജഞ്ഞാ**തി യം ചിത്തസ്സ ആവിലത്തം വിജാനേയ്യ, തം സബ്ബം **"കണ്ഹസ്സ പക്ഖോ"**തി വിനോദയേയ്യ.

൩൭൫. **മൂലമ്പി തേസം പലിഖഞ്ഞ തിട്ഠേ**തി തേസം കോധാതിമാനാനം യം അവിജ്ജാദികം മൂലം, തമ്പി പലിഖണിത്വാ തിട്ഠേയ്യ. **അദ്ധാ ഭവന്തോ അഭിസമ്ഭവേയ്യാ**തി ഏവം പിയപ്പിയം അഭിഭവന്തോ ഏകംസേനേവ അഭിഭവേയ്യ, ന തത്ര സിഥിലം പരക്കമേയ്യാതി അധിപ്പായോ.

൩൭൬. **പഞ്ഞം പുരക്ഖത്വാ**തി പഞ്ഞം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ. **കല്യാണപീതീ**തി കല്യാണായ പീതിയാ സമന്നാഗതോ. **ചതുരോ സഹേഥ പരിദേവധമ്മേ**തി അനന്തരഗാഥായ വുച്ചമാനേ പരിദേവനീയധമ്മേ സഹേയ്യ.

൩൭൭. **കിംസൂ അസിസ്സാമീ**തി കിം ഭുഞ്ജിസ്സാമി. **കുവം വാ അസിസ്സ**ന്തി കുഹിം വാ അസിസ്സാമി. **ദുക്ഖം വത സേത്ഥ ക്വജ്ജ സേസ്സ**ന്തി ഇമം രത്തിം ദുക്ഖം സയിം, അജ്ജ ആഗമനരത്തിം കത്ഥ സയിസ്സം. **ഏതേ വിതക്കേ**തി ഏതേ പിണ്ഡപാതനിസ്സിതേ ദ്വേ, സേനാസനനിസ്സിതേ ദ്വേതി ചത്താരോ വിതക്കേ. **അനികേതചാരീ**തി അപലിബോധചാരീ നിത്തണ്ഹചാരീ.

൯൭൮. **കാലേ**തി പിണ്ഡപാതകാലേ പിണ്ഡപാതസങ്ഖാതം അന്നം വാ ചീവരകാലേ ചീവരസങ്ഖാതം വസനം വാ ലദ്ധാ ധമ്മേന സമേനാതി അധിപ്പായോ. **മത്തം സോ ജഞ്ഞാ**തി പടിഗ്ഗഹണേ ച പരിഭോഗേ ച സോ പമാണം ജാനേയ്യ. **ഇധാ**തി സാസനേ, നിപാതമത്തമേവ വാ ഏതം. **തോസനത്ഥ**ന്തി സന്തോസത്ഥം, ഏതദത്ഥം മത്തം ജാനേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **സോ തേസു ഗുത്തോ**തി സോ ഭിക്ഖു തേസു പച്ചയേസു ഗുത്തോ. **യതചാരീ**തി സംയതവിഹാരോ , രക്ഖിതിരിയാപഥോ രക്ഖിതകായവചീമനോദ്വാരോ ചാതി വുത്തം ഹോതി. ''യതിചാരീ''തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **രുസിതോ**തി രോസിതോ, ഘട്ടിതോതി വുത്തം ഹോതി.

൯൭൯. **ഝാനാനുയുത്തോ**തി അനുപ്പന്നുപ്പാദനേന ഉപ്പന്നാസേവനേന ച ഝാനേ അനുയുത്തോ. **ഉപേക്ഖമാരബ്ഭ സമാഹിതത്തോ**തി ചതുത്ഥജ്ഝാനുപേക്ഖം ഉപ്പാദേത്വാ സമാഹിതചിത്തോ. **തക്കാസയം കുക്കുച്ചിയൂപഛിന്ദേ**തി കാമവിതക്കാദിം തക്കഞ്ച , കാമസഞ്ഞാദിം തസ്സ തക്കസ്സ ആസയഞ്ച, ഹത്ഥകുക്കുച്ചാദിം കുക്കുച്ചിയഞ്ച ഉപച്ഛിന്ദേയ്യ.

൯൮൦. **ചുദിതോ വചീഭി സതിമാഭിനന്ദേ**തി ഉപജ്ഝായാദീഹി വാചാഹി ചോദിതോ സമാനോ സതിമാ ഹുത്വാ തം ചോദനം അഭിനന്ദേയ്യ. **വാചം പമുഞ്ചേ കുസല**ന്തി ഞാണസമുട്ഠിതം വാചം പമുഞ്ചേയ്യ. **നാതിവേല**ന്തി അതിവേലം പന വാചം കാലവേലഞ്ച സീലവേലഞ്ച അതിക്കന്തം നപ്പമുഞ്ചേയ്യ. **ജനവാദധമ്മായാ**തി ജനവാദകഥായ. **ന ചേതയേയ്യാ**തി ചേതനം ന ഉപ്പാദേയ്യ.

൯൮൧. **അഥാപര**ന്തി അഥ ഇദാനി ഇതോ പരമ്പി. **പഞ്ച രജാനീ**തി രൂപരാഗാദീനി പഞ്ച രജാനി. **യേസം സതീമാ വിനയായ സിക്ഖേ**തി യേസം ഉപട്ഠിതസ്സതി ഹുത്വാ വിനയനത്ഥം തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖേയ്യ. ഏവം സിക്ഖന്തോ ഹി **രൂപേസു...പേ॰... ഫസ്സേസു സഹേഥ രാഗം,** ന അഞ്ഞേതി.

൯൮൨. തതോ സോ തേസം വിനയായ സിക്ഖന്തോ അനുക്കമേന - **ഏതേസു ധമ്മേസൂ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഏതേസൂ**തി രൂപാദീസു. **കാലേന സോ സമ്മാ ധമ്മം പരിവീമംസമാനോ**തി സോ ഭിക്ഖു യ്വായം ''ഉദ്ധതേ ചിത്തേ സമാധിസ്സ കാലോ''തിആദിനാ നയേന കാലോ വുത്തോ, തേന കാലേന സബ്ബം സങ്ഖതധമ്മം അനിച്ചാദിനയേന പരിവീമംസമാനോ. **ഏകോദിഭൂതോ വിഹനേ തമം സോ**തി സോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ സബ്ബം മോഹാദിതമം വിഹനേയ്യ. നത്ഥി ഏത്ഥ സംസയോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ പഞ്ചസതാ ഭിക്ഖൂ അരഹത്തം പത്താ, തിംസകോടിസങ്ഖ്യാനഞ്ച ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സാരിപുത്തസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ച ചതുത്ഥോ വഗ്ഗോ അത്ഥവണ്ണനാനയതോ, നാമേന

അട്ഠകവഗ്ഗോതി.

൫. പാരായനവഗ്ഗോ

വത്ഥുഗാഥാവണ്ണനാ

൯൮൲. കോസലാനം പുരാ രമ്മാതി പാരായനവഗ്ഗസ്സ വത്ഥുഗാഥാ. താസം ഉപ്പത്തി - അതീതേ കിര ബാരാണസിവാസീ ഏകോ രുക്ഖവഡ്ഢകീ സകേ ആചരിയകേ അദുതിയോ, തസ്സ സോളസ സിസ്സാ, ഏകമേകസ്സ സഹസ്സം അന്തേവാസികാ. ഏവം തേ സത്തരസാധികസോളസസഹസ്സാ ആചരിയന്തേവാസിനോ സബ്ബേപി ബാരാണസിം ഉപനിസ്സായ ജീവികം കപ്പേന്താ പബ്ബതസമീപം ഗന്ത്വാ രുക്ഖേ ഗഹേത്വാ തത്ഥേവ നാനാപാസാദവികതിയോ നിട്ഠാപേത്വാ കുല്ലം ബന്ധിത്വാ ഗങ്ഗായ ബാരാണസിം ആനേത്വാ സചേ രാജാ അത്ഥികോ ഹോതി, രഞ്ഞോ, ഏകഭൂമികം വാ...പേ॰... സത്തഭൂമികം വാ പാസാദം യോജേത്വാ ദേന്തി. നോ ചേ, അഞ്ഞേസമ്പി വികിണിത്വാ പുത്തദാരം പോസേന്തി. അഥ നേസം ഏകദിവസം ആചരിയോ "ന സക്കാ വഡ്ഢകികമ്മേന നിച്ചം ജീവികം കപ്പേതും, ദുക്കരഞ്ഹി ജരാകാലേ ഏതം കമ്മ"ന്തി ചിന്തേത്വാ അന്തേവാസികേ ആമന്തേസി - "താതാ, ഉദുമ്ബരാദയോ, അപ്പസാരരുക്ഖേ ആനേഥാ"തി. തേ "സാധൂ"തി പടിസ്സുണിത്വാ ആനയിംസു. സോ തേഹി കട്ഠസകുണം കത്വാ തസ്സ അബ്ഭന്തരം പവിസിത്വാ യന്തം പൂരേസി. കട്ഠസകുണോ സുപണ്ണരാജാ വിയ ആകാസം ലങ്ഘിത്വാ വനസ്സ ഉപരി ചരിത്വാ അന്തേവാസീനം പുരതോ ഓരുഹി. അഥ ആചരിയോ സിസ്സേ ആഹ - "താതാ, ഈദിസാനി കട്ഠവാഹനാനി കത്വാ സക്കാ സകലജമ്ബുദീപേ രജ്ജം ഗഹേതും, തുമ്ഹേപി, താതാ, ഏതാനി കരോഥ, രജ്ജം ഗഹേത്വാ ജീവിസ്സാമ, ദുക്ഖം വഡ്ഢകിസിപ്പേന ജീവിതു"ന്തി. തേ തഥാ കത്വാ ആചരിയസ്സ പടിവേദേസും. തതോ നേ ആചരിയോ ആഹ - "കതമം, താതാ, രജ്ജം ഗണ്ഹാമാ"തി? "ബാരാണസിരജ്ജം ആചരിയാ"തി. "അലം, താതാ, മാ ഏതം രുച്ചി, മയഞ്ഹി തം ഗഹേത്വാപി 'വഡ്ഢകിരാജാ വഡ്ഢകിയുവരാജാ'തി വഡ്ഢകിവാദാ ന മുച്ചിസ്സാമ, മഹന്തോ ജമ്ബുദീപോ, അഞ്ഞത്ഥ ഗച്ഛാമാ"തി.

തതോ സപുത്തദാരാ കട്ഠവാഹനാനി , അഭിരുഹിത്വാ സജ്ജാവുധാ ഹുത്വാ ഹിമവന്താഭിമുഖാ ഗന്ത്വാ ഹിമവതി അഞ്ഞതരം നഗരം പവിസിത്വാ രഞ്ഞോ നിവേസനേയേവ പച്ചുട്ഠഹംസു. തേ തത്ഥ രജ്ജം ഗഹേത്വാ ആചരിയം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചിംസു. സോ "കട്ഠവാഹനോ രാജാ"തി പാകടോ അഹോസി. തമ്പി നഗരം തേന ഗഹിതത്താ "കട്ഠവാഹനനഗര"ന്ത്വേവ നാമം ലഭി, തഥാ സകലരട്ഠമ്പി . കട്ഠവാഹനോ രാജാ ധമ്മികോ അഹോസി, തഥാ യുവരാജാ അമച്ചട്ഠാനേസു ച ഠപിതാ സോളസ സിസ്സാ. തം രട്ഠം രഞ്ഞാ ചതൂഹി സങ്ഗഹവത്ഥൂഹി സങ്ഗയ്ഹമാനം അതിവിയ ഇദ്ധം ഫീതം നിരുപദ്ദവഞ്ച അഹോസി. നാഗരാ ജാനപദാ രാജാനഞ്ച രാജപരിസഞ്ച അതിവിയ മമായിംസു "ഭദ്ദകോ നോ രാജാ ലദ്ധോ, ഭദ്ദികാ രാജപരിസാ"തി.

അഥേകദിവസം മജ്ഝിമദേസതോ വാണിജാ ഭണ്ഡം ഗഹേത്വാ കട്ഠവാഹനനഗരം ആഗമംസു പണ്ണാകാരഞ്ച ഗഹേത്വാ രാജാനം പസ്സിംസു. രാജാ "കുതോ ആഗതത്ഥാ"തി സബ്ബം പുച്ഛി. "ബാരാണസിതോ ദേവാ"തി. സോ തത്ഥ സബ്ബം പവത്തിം പുച്ഛിത്വാ - "തുമ്ഹാകം രഞ്ഞാ സദ്ധിം മമ മിത്തഭാവം കരോഥാ"തി ആഹ. തേ "സാധൂ"തി സമ്പടിച്ഛിംസു. സോ തേസം

പരിബ്ബയം ദത്വാ ഗമനകാലേ സമ്പത്തേ പുന ആദരേന വത്വാ വിസ്സജ്ജേസി. തേ ബാരാണസിം ഗന്ത്വാ തസ്സ രഞ്ഞോ ആരോചേസും. രാജാ "കട്ഠവാഹനരട്ഠാ ആഗതാനം വാണിജകാനം അജ്ജതഗ്ഗേ സുങ്കം മുഞ്ചാമീ"തി ഭേരിം ചരാപേത്വാ "അത്ഥു മേ കട്ഠവാഹനോ മിത്തോ"തി ദ്വേപി അദിട്ഠമിത്താ അഹേസും. കട്ഠവാഹനോപി ച സകനഗരേ ഭേരിം ചരാപേസി - "അജ്ജതഗ്ഗേ ബാരാണസിതോ ആഗതാനം വാണിജകാനം സുങ്കം മുഞ്ചാമി, പരിബ്ബയോ ച നേസം ദാതബ്ബോ"തി. തതോ ബാരാണസിരാജാ കട്ഠവാഹനസ്സ ലേഖം പേസേസി "സചേ തസ്മിം ജനപദേ ദട്ഠും വാ സോതും വാ അരഹരൂപം കിഞ്ചി അച്ഛരിയം ഉപ്പജ്ജതി, അമ്ഹേപി ദക്ഖാപേതു ച സാവേതു ചാ"തി. സോപിസ്സ തഥേവ പടിലേഖം പേസേസി. ഏവം തേസം കതികം കത്വാ വസന്താനം കദാചി കട്ഠവാഹനസ്സ അതിമഹഗ്ഘാ അച്ചന്തസുഖുമാ കമ്ബലാ ഉപ്പജ്ജിംസു ബാലസൂരിയരസ്മിസദിസാ വണ്ണേന. തേ ദിസ്വാ രാജാ "മമ സഹായസ്സ പേസേമീ"തി ദന്തകാരേഹി അട്ഠ ദന്തകരണ്ഡകേ ലിഖാപേത്വാ തേസു കരണ്ഡകേസു തേ കമ്ബലേ പക്ഖിപിത്വാ ലാഖാചരിയേഹി ബഹി ലാഖാഗോളകസദിസേ കാരാപേത്വാ അട്ഠപി ലാഖാഗോളകേ സമുഗ്ഗേ പക്ഖിപിത്വാ വത്ഥേന വേഠേത്വാ രാജമുദ്ദികായ ലഞ്ഛേത്വാ "ബാരാണസിരഞ്ഞോ ദേഥാ"തി അമച്ചേ പേസേസി. ലേഖഞ്ച അദാസി "അയം പണ്ണാകാരോ നഗരമജ്ഝേ അമച്ചപരിവുതേന പേക്ഖിതബ്ബോ"തി.

തേ ഗന്ത്വാ ബാരാണസിരഞ്ഞോ അദംസു. സോ ലേഖം വാചേത്വാ അമച്ചേ സന്നിപാതേത്വാ നഗരമജ്ഝേ രാജങ്ഗണേ ലഞ്ഛനം ഭിന്ദിത്വാ പലിവേഠനം അപനേത്വാ സമുഗ്ഗം വിവരിത്വാ അട്ഠ ലാഖാഗോളകേ ദിസ്വാ "മമ സഹായോ ലാഖാഗോളകേഹി കീളനകബാലകാനം വിയ മയ്ഹം ലാഖാഗോളകേ പേസേസീ"തി മങ്കു ഹുത്വാ ഏകം ലാഖാഗോളകം അത്തനോ നിസിന്നാസനേ പഹരി. താവദേവ ലാഖാ പരിപതി, ദന്തകരണ്ഡകോ വിവരം ദത്വാ ദ്വേഭാഗോ അഹോസി. സോ അബ്ഭന്തരേ കമ്ബലം ദിസ്വാ ഇതരേപി വിവരി സബ്ബത്ഥ തഥേവ അഹോസി. ഏകമേകോ കമ്ബലോ ദീഘതോ സോളസഹത്ഥോ വിത്ഥാരതോ അട്ഠഹത്ഥോ. പസാരിതേ കമ്ബലേ രാജങ്ഗണം സൂരിയപ്പഭായ ഓഭാസിതമിവ അഹോസി. തം ദിസ്വാ മഹാജനോ അങ്ഗുലിയോ വിധുനി, ചേലുക്ഖേപഞ്ച അകാസി, "അമ്ഹാകം രഞ്ഞോ അദിട്ഠസഹായോ കട്ഠവാഹനരാജാ ഏവരൂപം പണ്ണാകാരം പേസേസി, യുത്തം ഏവരൂപം മിത്തം കാതു"ന്തി അത്തമനോ അഹോസി. രാജാ വോഹാരികേ പക്കോസാപേത്വാ ഏകമേകം കമ്ബലം അഗ്ഘാപേസി, സബ്ബേപി അനഗ്ഘാ അഹേസും. തതോ ചിന്തേസി - "പച്ഛാ പേസേന്തേന പഠമം പേസിതപണ്ണാകാരതോ അതിരേകം പേസേതും വട്ടതി, സഹായേന ച മേ അനഗ്ഘോ പണ്ണാകാരോ പേസിതോ, കിം നു, ഖോ, അഹം സഹായസ്സ പേസേയ്യ"ന്തി? തേന ച സമയേന കസ്സപോ ഭഗവാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ ബാരാണസിയം വിഹരതി. അഥ രഞ്ഞോ ഏതദഹോസി - "വത്ഥുത്തയരതനതോ അഞ്ഞം ഉത്തമരതനം നത്ഥി, ഹന്ദാഹം വത്ഥുത്തയരതനസ്സ ഉപ്പന്നഭാവം സഹായസ്സ പേസേമീ"തി. സോ -

> "ബുദ്ധോ ലോകേ സമുപ്പന്നോ, ഹിതായ സബ്ബപാണിനം;
> ധമ്മോ ലോകേ സമുപ്പന്നോ, സുഖായ സബ്ബപാണിനം;
> സങ്ഘോ ലോകേ സമുപ്പന്നോ, പുഞ്ഞക്ഖേത്തം അനുത്തര"ന്തി. -

ഇമം ഗാഥം, യാവ അരഹത്തം, താവ ഏകഭിക്ഖുസ്സ പടിപത്തിഞ്ച സുവണ്ണപട്ടേ ജാതിഹിങ്ഗുലകേന ലിഖാപേത്വാ സത്തരതനമയേ സമുഗ്ഗേ പക്ഖിപിത്വാ തം സമുഗ്ഗം മണിമയേ സമുഗ്ഗേ, മണിമയം മസാരഗല്ലമയേ, മസാരഗല്ലമയം ലോഹിതങ്ഗമയേ, ലോഹിതങ്ഗമയം, സുവണ്ണമയേ, സുവണ്ണമയം രജതമയേ, രജതമയം ദന്തമയേ, ദന്തമയം സാരമയേ, സാരമയം സമുഗ്ഗം പേളായ പക്ഖിപിത്വാ പേളം ദുസ്സേന വേഠേത്വാ ലഞ്ഛേത്വാ മത്തവരവാരണം സോവണ്ണദ്ധജം സോവണ്ണാലങ്കാര ഹേമജാലസഞ്ഛന്നം കാരേത്വാ തസ്സുപരി പല്ലങ്കം പഞ്ഞാപേത്വാ പല്ലങ്കേ പേളം ആരോപേത്വാ സേതച്ഛത്തേന ധാരിയമാനേന സബ്ബഗന്ധപുപ്ഫാദീഹി പൂജായ കരിയമാനായ സബ്ബതാളാവചരേഹി ഥുതിസതാനി ഗായമാനേഹി യാവ അത്തനോ രജ്ജസീമാ, താവ മഗ്ഗം അലങ്കാരാപേത്വാ സയമേവ നേസി. തത്ര ച ഠത്വാ സാമന്തരാജൂനം പണ്ണാകാരം പേസേസി - ''ഏവം സക്കരോന്തേഹി അയം പണ്ണാകാരോ പേസേതബ്ബോ''തി . തം സുത്വാ തേ തേ രാജാനോ പടിമഗ്ഗം ആഗന്ത്വാ യാവ കട്ഠവാഹനസ്സ രജ്ജസീമാ, താവ നയിംസു.

കട്ഠവാഹനോപി സുത്വാ പടിമഗ്ഗം ആഗന്ത്വാ തഥേവ പൂജേന്തോ നഗരം പവേസേത്വാ അമച്ചേ ച നാഗരേ ച സന്നിപാതാപേത്വാ രാജങ്ഗണേ പലിവേഠനദുസ്സം അപനേത്വാ പേളം വിവരിത്വാ പേളായ സമുഗ്ഗം പസ്സിത്വാ അനുപുബ്ബേന സബ്ബസമുഗ്ഗേ വിവരിത്വാ സുവണ്ണപട്ടേ ലേഖം പസ്സിത്വാ ''കപ്പസതസഹസ്സേഹി അതിദുല്ലഭം മമ സഹായോ പണ്ണാകാരരതനം പേസേസീ''തി അത്തമനോ ഹുത്വാ ''അസുതപുബ്ബം വത സുണിമ്ഹാ 'ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ'തി, യംനൂനാഹം ഗന്ത്വാ ബുദ്ധഞ്ച പസ്സേയ്യം ധമ്മഞ്ച സുണേയ്യ''ന്തി ചിന്തേത്വാ അമച്ചേ ആമന്തേസി - ''ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘരതനാനി കിര ലോകേ ഉപ്പന്നാനി, കിം കാതബ്ബം മഞ്ഞഥാ''തി . തേ ആഹംസു - ''ഇധേവ തുമ്ഹേ, മഹാരാജ, ഹോഥ, മയം ഗന്ത്വാ പവത്തിം ജാനിസ്സാമാ''തി.

തതോ സോളസസഹസ്സപരിവാരാ സോളസ അമച്ചാ രാജാനം അഭിവാദേത്വാ ''യദി ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ പുന ദസ്സനം നത്ഥി, യദി ന ഉപ്പന്നോ, ആഗമിസ്സാമാ''തി നിഗ്ഗതാ. രഞ്ഞോ പന ഭാഗിനേയ്യോ പച്ഛാ രാജാനം വന്ദിത്വാ ''അഹമ്പി ഗച്ഛാമീ''തി ആഹ. താത, ത്വം തത്ഥ ബുദ്ധുപ്പാദം ഞത്വാ പുന ആഗന്ത്വാ മമ ആരോചേഹീതി. സോ ''സാധൂ''തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ അഗമാസി. തേ സബ്ബേപി സബ്ബത്ഥ ഏകരത്തിവാസേന ഗന്ത്വാ ബാരാണസിം പത്താ. അസമ്പത്തേസ്വേവ ച തേസു ഭഗവാ പരിനിബ്ബായി. തേ ''കോ ബുദ്ധോ, കുഹിം ബുദ്ധോ''തി സകലവിഹാരം ആഹിണ്ഡന്താ സമ്മുഖസാവകേ ദിസ്വാ പുച്ഛിംസു. തേ നേസം ''ബുദ്ധോ പരിനിബ്ബുതോ''തി ആചിക്ഖിംസു. തേ ''അഹോ ദൂരദ്ധാനം ആഗന്ത്വാ ദസ്സനമത്തമ്പി ന ലഭിമ്ഹാ''തി പരിദേവമാനാ ''കിം, ഭന്തേ, കോചി ഭഗവതാ ദിന്നഓവാദോ അത്ഥീ''തി പുച്ഛിംസു. ആമ, ഉപാസകാ അത്ഥി, സരണത്തയേ പതിട്ഠാതബ്ബം, പഞ്ചസീലാനി സമാദാതബ്ബാനി, അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതോ ഉപോസഥോ ഉപവസിതബ്ബോ, ദാനം ദാതബ്ബം, പബ്ബജിതബ്ബന്തി. തേ സുത്വാ തം ഭാഗിനേയ്യം അമച്ചം ഠപേത്വാ സബ്ബേ പബ്ബജിംസു. ഭാഗിനേയ്യോ പരിഭോഗധാതും ഗഹേത്വാ കട്ഠവാഹനരട്ഠാഭിമുഖോ പക്കാമി. പരിഭോഗധാതു നാമ ബോധിരുക്ഖപത്തചീവരാദീനി. അയം പന ഭഗവതോ ധമ്മകരണം ധമ്മധരം വിനയധരമേകം ഥേരഞ്ച ഗഹേത്വാ പക്കാമി, അനുപുബ്ബേന ച നഗരം ഗന്ത്വാ ''ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ ച പരിനിബ്ബുത്തോ ചാ''തി രഞ്ഞോ ആരോചേത്വാ

ഭഗവതാ ദിന്നോവാദം ആചിക്ഖി. രാജാ ഥേരം ഉപസങ്കമിത്വാ ധമ്മം സുത്വാ വിഹാരം കാരാപേത്വാ ചേതിയം പതിട്ഠാപേത്വാ ബോധിരുക്ഖം രോപേത്വാ സരണത്തയേ പഞ്ചസു ച നിച്ചസീലേസു പതിട്ഠായ അട്ഠങ്ഗുപേതം ഉപോസഥം ഉപവസന്തോ ദാനാദീനി ദേന്തോ യാവതായുകം ഠത്വാ കാമാവചരദേവലോകേ നിബ്ബത്തി. തേപി സോളസസഹസ്സാ പബ്ബജിത്വാ പുഥുജ്ജനകാലകിരിയം കത്വാ തസ്സേവ രഞ്ഞോ പരിവാരാ സമ്പജ്ജിംസു.

തേ ഏകം ബുദ്ധന്തരം ദേവലോകേ ഖേപേത്വാ അമ്ഹാകം ഭഗവതി അനുപ്പന്നേയേവ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ ആചരിയോ പസേനദിരഞ്ഞോ പിതു പുരോഹിതസ്സ പുത്തോ ജാതോ നാമേന ''ബാവരീ''തി, തീഹി മഹാപുരിസലക്ഖണേഹി സമന്നാഗതോ തിണ്ണം വേദാനം പാരഗൂ, പിതുനോ ച അച്ചയേന പുരോഹിതട്ഠാനേ അട്ഠാസി. അവസേസാപി സോളസാധികസോളസസഹസ്സാ തത്ഥേവ സാവത്ഥിയാ ബ്രാഹ്മണകുലേ നിബ്ബത്താ. തേസു സോളസ ജേട്ഠന്തേവാസിനോ ബാവരിസ്സ സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേസും, ഇതരേ സോളസസഹസ്സാ തേസംയേവ സന്തികേതി ഏവം തേ പുനപി സബ്ബേ സമാഗച്ഛിംസു. മഹാകോസലരാജാപി കാലമകാസി, തതോ പസേനദിം രജ്ജേ അഭിസിഞ്ചിംസു. ബാവരീ തസ്സാപി പുരോഹിതോ അഹോസി. രാജാ പിതരാ ദിന്നഞ്ച അഞ്ഞഞ്ച ഭോഗം ബാവരിസ്സ അദാസി. സോ ഹി ദഹരകാലേ തസ്സേവ സന്തികേ സിപ്പം ഉഗ്ഗഹേസി. തതോ ബാവരീ രഞ്ഞോ ആരോചേസി - ''പബ്ബജിസ്സാമഹം, മഹാരാജാ''തി. ''ആചരിയ, തുമ്ഹേസു ഠിതേസു മമ പിതാ ഠിതോ വിയ ഹോതി, മാ പബ്ബജിത്ഥാ''തി. ''അലം, മഹാരാജ, പബ്ബജിസ്സാമീ''തി. രാജാ വാരേതും അസക്കോന്തോ ''സായം പാതം മമ ദസ്സനട്ഠാനേ രാജുയ്യാനേ പബ്ബജഥാ''തി യാചി. ആചരിയോ സോളസസഹസ്സപരിവാരേഹി സോളസഹി സിസ്സേഹി സദ്ധിം താപസപബ്ബജ്ജം പബ്ബജിത്വാ രാജുയ്യാനേ വസി, രാജാ ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹതി. സായം പാതഞ്ചസ്സ ഉപട്ഠാനം ഗച്ഛതി.

അഥേകദിവസം അന്തേവാസിനോ ആചരിയം ആഹംസു - ''നഗരസമീപേ വാസോ നാമ മഹാപലിബോധോ, വിജനസമ്പാതം ആചരിയ ഓകാസം ഗച്ഛാമ, പന്തസേനാസനവാസോ നാമ ബഹൂപകാരോ പബ്ബജിതാന''ന്തി. ആചരിയോ ''സാധൂ''തി സമ്പടിച്ഛിത്വാ രഞ്ഞോ ആരോചേസി. രാജാ തിക്ഖത്തും വാരേത്വാ വാരേതും അസക്കോന്തോ ദ്വേസതസഹസ്സാനി കഹാപണാനി ദത്വാ ദ്വേ അമച്ചേ ആണാപേസി ''യത്ഥ ഇസിഗണോ വാസം ഇച്ഛതി, തത്ഥ അസ്സമം കത്വാ ദേഥാ''തി. തതോ ആചരിയോ സോളസാധികസോളസസഹസ്സജടിലപരിവുതോ അമച്ചേഹി അനുഗ്ഗഹമാനോ ഉത്തരജനപദാ ദക്ഖിണജനപദാഭിമുഖോ അഗമാസി. തമത്ഥം ഗഹേത്വാ ആയസ്മാ ആനന്ദോ സങ്ഗീതികാലേ പാരായനവഗ്ഗസ്സ നിദാനം ആരോപേന്തോ ഇമാ ഗാഥായോ അഭാസി.

തത്ഥ **കോസലാനം പുരാ**തി കോസലരട്ഠസ്സ നഗരാ, സാവത്ഥിതോതി വുത്തം ഹോതി. **ആകിഞ്ചഞ്ഞ**ന്തി അകിഞ്ചനഭാവം, പരിഗ്ഗഹൂപകരണവിവേകന്തി വുത്തം ഹോതി.

൯൭൮. സോ അസ്സകസ്സ വിസയേ , അളകസ്സ സമാസനേതി സോ ബ്രാഹ്മണോ അസ്സകസ്സ ച അളകസ്സ ചാതി ദ്വിന്നമ്പി രാജൂനം സമാസന്നേ വിസയേ ആസന്നേ രട്ഠേ, ദ്വിന്നമ്പി രട്ഠാനം മജ്ഝേതി അധിപ്പായോ. **ഗോധാവരീകൂലേ**തി ഗോധാവരിയാ നദിയാ കൂലേ. യത്ഥ ഗോധാവരീ ദ്വിധാ ഭിജ്ജിത്വാ

തിയോജനപ്പമാണം അന്തരദീപമകാസി സബ്ബം കപിട്ഠവനസഞ്ഛന്നം, യത്ഥ പുബ്ബേസരഭങ്ഗാദയോ വസിംസു, തസ്മിം ദേസേതി അധിപ്പായോ. സോ കിര തം പദേസം ദിസ്വാ "അയം പുബ്ബസമണാലയോ പബ്ബജിതസാരുപ്പ"ന്തി അമച്ചാനം നിവേദേസി. അമച്ചാ ഭൂമിഗ്ഗഹണത്ഥം അസ്സകരഞ്ഞോ സതസഹസ്സം, അളകരഞ്ഞോ സതസഹസ്സം അദംസു. തേ തഞ്ച പദേസം അഞ്ഞഞ്ച ദ്വിയോജനമത്തന്തി സബ്ബമ്പി പഞ്ചയോജനമത്തം പദേസം അദംസു. തേസം കിര രജ്ജസീമന്തരേ സോ പദേസോ ഹോതി. അമച്ചാ തത്ഥ അസ്സമം കാരേത്വാ സാവത്ഥിതോ ച അഞ്ഞമ്പി ധനം ആഹരാപേത്വാ ഗോചരഗാമം നിവേസേത്വാ അഗമംസു. **ഉഞ്ഛേന ച ഫലേന ചാ**തി ഉഞ്ഛാചരിയായ ച വനമൂലഫലേന ച. തസ്മാ വുത്തം **"തസ്സേവ ഉപനിസ്സായ, ഗാമോ ച വിപുലോ അഹൂ"**തി.

൯൭൭. തത്ഥ **തസ്സാ**തി തസ്സ ഗോധാവരീകൂലസ്സ, തസ്സ വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ ഉപയോഗത്ഥേ ചേതം സാമിവചനം, തം ഉപനിസ്സായാതി അത്ഥോ. **തതോ ജാതേന ആയേന, മഹായഞ്ഞമകപ്പയീ**തി തസ്മിം ഗാമേ കസികമ്മാദിനാ സതസഹസ്സം ആയോ ഉപ്പജ്ജി, തം ഗഹേത്വാ കുടുമ്ബികാ രഞ്ഞോ അസ്സകസ്സ സന്തികം അഗമംസു "സാദിയതു ദേവോ ആയ"ന്തി. സോ "നാഹം സാദിയാമി, ആചരിയസ്സേവ ഉപനേഥാ"തി ആഹ. ആചരിയോപി തം അത്തനോ അഗ്ഗഹേത്വാ ദാനയഞ്ഞം അകപ്പയി. ഏവം സോ സംവച്ഛരേ സംവച്ഛരേ ദാനമദാസി.

൯൭൮. **മഹായഞ്ഞ**ന്തി ഗാഥായത്ഥോ - സോ ഏവം സംവച്ഛരേ സംവച്ഛരേ ദാനയഞ്ഞം യജന്തോ ഏകസ്മിം സംവച്ഛരേ തം **മഹായഞ്ഞം** യജിത്വാ തതോ ഗാമാ നിക്ഖമ്മ **പുന പാവിസി അസ്സമം**. പവിട്ഠോ ച പണ്ണസാലം പവിസിത്വാ "സുട്ഠു ദിന്ന"ന്തി ദാനം അനുമജ്ജന്തോ നിസീദി. ഏവം **തസ്മിം പടിപവിട്ഠമ്ഹി** തരുണായ ബ്രാഹ്മണിയാ ഘരേ കമ്മം അകാതുകാമായ "ഏസോ, ബ്രാഹ്മണ, ബാവരീ ഗോധാവരീതീരേ അനുസംവച്ഛരം സതസഹസ്സം വിസ്സജ്ജേതി, ഗച്ഛ തതോ പഞ്ചസതാനി യാചിത്വാ ദാസിം മേ ആനേഹീ"തി പേസിതോ **അഞ്ഞോ ആഗഞ്ഛി ബ്രാഹ്മണോ**തി.

൯൭൯-൮൦. **ഉഗ്ഘട്ടപാദോ**തി മഗ്ഗഗമനേന ഘട്ടപാദതലോ, പണ്ഹികായ വാ പണ്ഹികം, ഗോപ്ഫകേന വാ ഗോപ്ഫകം, ജണ്ണുകേന വാ ജണ്ണുകം ആഹച്ച ഘട്ടപാദോ. **സുഖഞ്ച കുസലം പുച്ഛീ**തി സുഖഞ്ച കുസലഞ്ച പുച്ഛി "കച്ചി തേ, ബ്രാഹ്മണ, സുഖം, കച്ചി കുസല"ന്തി.

൯൮൧-൮൩. **അനുജാനാഹീ**തി അനുമഞ്ഞാഹി സദ്ദഹാഹി. **സത്തധാ**തി സത്തവിധേന. **അഭിസങ്ഖരിത്വാ**തി ഗോമയവനപുപ്ഫകുസതിണാദീനി ആദായ സീഘം സീഘം ബാവരിസ്സ അസ്സമദ്വാരം ഗന്ത്വാ ഗോമയേന ഭൂമിം ഉപലിമ്പിത്വാ പുപ്ഫാനി വികിരിത്വാ തിണാനി സന്ഥരിത്വാ വാമപാദം കമണ്ഡലൂദകേന ധോവിത്വാ സത്തപാദമത്തം ഗന്ത്വാ അത്തനോ പാദതലേ പരാമസന്തോ ഏവരൂപം കുഹനം കത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **ഭേരവം സോ അകിത്തയീ**തി ഭയജനകം വചനം അകിത്തയി, "സചേ മേ യാചമാനസ്സാ"തി ഇമം ഗാഥമഭാസീതി അധിപ്പായോ. **ദുക്ഖിതോ**തി ദോമനസ്സജാതോ.

൯൮൫-൮. **ഉസ്സുസ്സതീ**തി തസ്സ തം വചനം കദാചി സച്ചം ഭവേയ്യാതി മഞ്ഞമാനോ സുസ്സതി . **ദേവതാ**തി അസ്സമേ അധിവത്ഥാ ദേവതാ ഏവ. **മുദ്ധനി മുദ്ധപാതേ വാ**തി മുദ്ധേ വാ മുദ്ധപാതേ വാ.

൯൭-൬. **ഭോതീ ചരഹി ജാനാതീ**തി ഭോതീ ചേ ജാനാതി. **മുദ്ധാധിപാതഞ്ചാ**തി മുദ്ധപാതഞ്ച. **ഞാണമേത്ഥാ**തി ഞാണം മേ എത്ഥ.

൯൮. **പുരാ**തി ഏകൂനതിംസവസ്സവയകാലേ. ബാവരിബ്രാഹ്മണേ പന ഗോധാവരീതീരേ വസമാനേ അട്ഠന്നം വസ്സാനം അച്ചയേന ബുദ്ധോ ലോകേ ഉദപാദി. **അപച്ചോ**തി അനുവംസോ.

൯൯. **സബ്ബാഭിഞ്ഞാബലപ്പത്തോ**തി സബ്ബാഭിഞ്ഞായ ബലപ്പത്തോ, സബ്ബാ വാ അഭിഞ്ഞായോ ച ബലാനി ച പത്തോ. **വിമുത്തോ**തി ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തിയാ വിമുത്തചിത്തോ.

൧൦൦-൧. **സോകസ്സാ**തി സോകോ അസ്സ. **പഹൂതപഞ്ഞോ**തി മഹാപഞ്ഞോ. **വരഭൂരിമേധസോ**തി ഉത്തമവിപുലപഞ്ഞോ ഭൂതേ അഭിരതവരപഞ്ഞോ വാ. **വിധുരോ**തി വിഗതധുരോ, അപ്പടിമോതി വുത്തം ഹോതി.

൧൦൪-൭. മന്തപാരഗേതി വേദപാരഗേ. **പസ്സവ്ഹോ**തി പസ്സഥ **അജാനതന്തി** അജാനന്താനം. **ലക്ഖണാ**തി ലക്ഖണാനി. **ബ്യാക്ഖാതാ**തി കഥിതാനി, വിത്ഥാരിതാനീതി വുത്തം ഹോതി. **സമത്താ**തി സമത്താനി, പരിപുണ്ണാനീതി വുത്തം ഹോതി. **ധമ്മേന മനുസാസതീ**തി ധമ്മേന അനുസാസതി.

൧൦൮. ജാതിം ഗോത്തഞ്ച ലക്ഖണന്തി "കീവ ചിരം ജാതോ"തി മമ ജാതിഞ്ച ഗോത്തഞ്ച ലക്ഖണഞ്ച. **മന്തേ സിസ്സേ**തി മയാ പരിചിതവേദേ ച മമ സിസ്സേ ച. **മനസായേവ പുച്ഛഥാ**തി ഇമേ സത്ത പഞ്ഹേ ചിത്തേനേവ പുച്ഛഥ.

൧൦൯-൧൪. തിസ്സമേത്തേയ്യോതി ഏകോയേവ ഏസ നാമഗോത്തവസേന വുത്തോ. **ദുഭയോ**തി ഉഭോ. **പച്ചേകഗണിനോ**തി വിസും വിസും ഗണവന്തോ. **പുബ്ബവാസനവാസിതാ**തി പുബ്ബേ കസ്സപസ്സ ഭഗവതോ സാസനേ പബ്ബജിത്വാ. ഗതപച്ചാഗതവത്തപുഞ്ഞവാസനായ വാസിതചിത്താ. **പുരമാഹിസ്സതി**ന്തി മാഹിസ്സതിനാമികം പുരം, നഗരന്തി വുത്തം ഹോതി. തഞ്ച നഗരം പവിട്ഠാതി അധിപ്പായോ, ഏവം സബ്ബത്ഥ. **ഗോനദ്ധ**ന്തി ഗോധപുരസ്സ നാമം. **വനസവ്ഹയ**ന്തി പവനനഗരം വുച്ചതി, "വനസാവത്ഥി"ന്തി ഏകേ. ഏവം വനസാവത്ഥിതോ കോസമ്ബിം, കോസമ്ബിതോ ച സാകേതം അനുപ്പത്താനം കിര തേസം സോളസന്നം ജടിലാനം ഛയോജനമത്താ പരിസാ അഹോസി.

൧൧൯. അഥ ഭഗവാ "ബാവരിസ്സ ജടിലാ മഹാജനം സംവഡ്ഢേന്താ ആഗച്ഛന്തി, ന ച താവ നേസം ഇന്ദ്രിയാനി പരിപാകം ഗച്ഛന്തി, നാപി അയം ദേസോ സപ്പായോ, മഗധഖേത്തേ പന തേസം പാസാണകചേതിയം സപ്പായം. തത്ര ഹി മയി ധമ്മം ദേസേന്തേ മഹാജനസ്സ ധമ്മാഭിസമയോ ഭവിസ്സതി, സബ്ബനഗരാനി ച പവിസിത്വാ ആഗച്ഛന്താ ബഹുതരേന ജനേന ആഗമിസ്സന്തീ"തി ഭിക്ഖുസങ്ഘപരിവുതോ സാവത്ഥിതോ രാജഗഹാഭിമുഖോ അഗമാസി. തേപി ജടിലാ സാവത്ഥിം ആഗന്ത്വാ വിഹാരം പവിസിത്വാ "കോ ബുദ്ധോ, കുഹിം ബുദ്ധോ"തി വിചിനന്താ ഗന്ധകുടിമൂലം ഗന്ത്വാ ഭഗവതോ പദനിക്ഖേപം ദിസ്വാ "രത്തസ്സ ഹി ഉക്കുടികം പദം ഭവേ...പേ॰... വിവട്ടച്ഛദസ്സ ഇദമീദിസം പദ"ന്തി (അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൬൦-൨൬൧; ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൦ സാമാവതീവത്ഥു; വിസുദ്ധി॰ ൧.൪൫) "സബ്ബഞ്ഞു ബുദ്ധോ"തി നിട്ഠം ഗതാ. ഭഗവാപി അനുപുബ്ബേന സേതബ്യകപിലവത്ഥുആദീനി നഗരാനി പവിസിത്വാ

മഹാജനം സംവഡ്ഢേന്തോ പാസാണകചേതിയം ഗതോ. ജടിലാപി താവദേവ സാവത്ഥിതോ നിക്ഖമിത്വാ സബ്ബാനി താനി നഗരാനി പവിസിത്വാ പാസാണകചേതിയമേവ അഗമംസു. തേന വുത്തം **"കോസമ്ബിഞ്ചാപി സാകേതം, സാവത്ഥിഞ്ച പുരുത്തമം. സേതബ്യം കപിലവത്ഥു"**ന്തിആദി.

൪൦൨. തത്ഥ **മാഗധം പുര**ന്തി മഗധപുരം രാജഗഹന്തി അധിപ്പായോ. **പാസാണകം ചേതിയ**ന്തി മഹതോ പാസാണസ്സ ഉപരി പുബ്ബേ ദേവട്ഠാനം അഹോസി. ഉപ്പന്നേ പന ഭഗവതി വിഹാരോ ജാതോ. സോ തേനേവ പുരിമവോഹാരേന "പാസാണകം ചേതിയ"ന്തി വുച്ചതി.

൪൦൩. **തസിതോവുദക**ന്തി തേ ഹി ജടിലാ വേഗസാ ഭഗവന്തം അനുബന്ധമാനാ സായം ഗതമഗ്ഗം പാതോ, പാതോ ഗതമഗ്ഗഞ്ച സായം ഗച്ഛന്താ "ഏത്ഥ ഭഗവാ"തി സുത്വാ അതിവിയ പീതിപാമോജ്ജജാതാ തം ചേതിയം അഭിരുഹിംസു. തേന വുത്തം **"തുരിതാ പബ്ബതമാരുഹു"**ന്തി.

൪൦൪. **ഏകമന്തം ഠിതോ ഹട്ഠോതി** തസ്മിം പാസാണകേ ചേതിയേ സക്കേന മാപിതമഹാമണ്ഡപേ നിസിന്നം ഭഗവന്തം ദിസ്വാ "കച്ചി ഇസയോ ഖമനീയ"ന്തിആദിനാ നയേന ഭഗവതാ പടിസമ്മോദനീയേ കതേ "ഖമനീയം ഭോ ഗോതമാ"തിആദീഹി സയമ്പി പടിസന്ഥാരം കത്വാ അജിതോ ജേട്ഠന്തേവാസീ ഏകമന്തം ഠിതോ ഹട്ഠചിത്തോ ഹുത്വാ മനോപഞ്ഹേ പുച്ഛി.

൪൦൫. തത്ഥ **ആദിസ്സാ**തി "കതിവസ്സോ"തി ഏവം ഉദ്ദിസ്സ. **ജമ്മന**ന്തി "അമ്ഹാകം ആചരിയസ്സ ജാതിം ബ്രൂഹീ"തി പുച്ഛതി. **പാരമി**ന്തി നിട്ഠാഗമനം.

൪൦൬-൭. **വീസം വസ്സസത**ന്തി വീസതിവസ്സാധികം വസ്സസതം. **ലക്ഖണേതി** മഹാപുരിസലക്ഖണേ. ഏതസ്മിം ഇതോ പരേസു ച ഇതിഹാസാദീസു അനവയോതി അധിപ്പായോ പരപദം വാ ആനേത്വാ തേസു പാരമിം ഗതോതി യോജേതബ്ബം. **പഞ്ചസതാനി വാചേതീ**തി പകതിഅലസദുമ്മേധമാണവകാനം പഞ്ചസതാനി സയം മന്തേ വാചേതി. **സധമ്മേ**തി ഏകേ ബ്രാഹ്മണധമ്മേ, തേവിജ്ജകേ പാവചനേതി വുത്തം ഹോതി.

൪൦൮. **ലക്ഖണാനം പവിചയ**ന്തി ലക്ഖണാനം വിത്ഥാരം, "കതമാനി താനിസ്സ ഗത്തേ തീണി ലക്ഖണാനീ"തി പുച്ഛതി.

൪൧൦-൧൩. **പുച്ഛഞ്ഹീ**തി പുച്ഛമാനം **കമേതം പടിഭാസതീ**തി ദേവാദീസു കം പുഗ്ഗലം ഏതം പഞ്ഹവചനം പടിഭാസതീതി.

൪൧൮-൧൧. ഏവം ബ്രാഹ്മണോ പഞ്ചന്നം പഞ്ഹാനം വേയ്യാകരണം സുത്വാ അവസേസേ ദ്വേ പുച്ഛന്തോ **"മുദ്ധം മുദ്ധാധിപാതഞ്ചാ"**തി ആഹ. അഥസ്സ ഭഗവാ തേ ബ്യാകരോന്തോ **"അവിജ്ജാ മുദ്ധാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ യസ്മാ ചതൂസു സച്ചേസു അഞ്ഞാണഭൂതാ അവിജ്ജാ സംസാരസ്സ സീസം, തസ്മാ "അവിജ്ജാ മുദ്ധാ"തി ആഹ. യസ്മാ ച അരഹത്തമഗ്ഗവിജ്ജാ അത്തനാ സഹജാതേഹി സദ്ധാസതിസമാധികത്തുകമ്യതാഛന്ദവീരിയേഹി സമന്നാഗതാ ഇന്ദ്രിയാനം ഏകരസട്ഠഭാവമുപഗതത്താ തം മുദ്ധം അധിപാതേതി, തസ്മാ **"ധിജ്ജാ മുദ്ധാധിപാതിനീ"**തിആദിമാഹ.

൧൦൩൪. **തതോ വേദേന മഹതാതി** അഥ ഇമം പഞ്ഹവേയ്യാകരണം സുത്വാ ഉപ്പന്നായ മഹാപീതിയാ സമ്ഭമ്ഭിത്വാ അലീനഭാവം, കായചിത്താനം ഉദഗ്ഗം പത്വാതി അത്ഥോ. പതിത്വാ ച **"ബാവരീ"**തി ഇമം ഗാഥമാഹ. അഥ നം അനുകമ്പമാനോ ഭഗവാ **"സുഖിതോ"**തി ഗാഥമാഹ. വത്വാ ച **"ബാവരിസ്സ ചാ"**തി സബ്ബഞ്ഞുപവാരണം പവാരേസി. തത്ഥ **സബ്ബേസ**ന്തി അനവസേസാനം സോളസസഹസ്സാനം. **തത്ഥ പുച്ഛി തഥാഗത**ന്തി തത്ഥ പാസാണകേ ചേതിയേ, തത്ഥ വാ പരിസായ, തേസു വാ പവാരിതേസു അജിതോ പഠമം പഞ്ഹം പുച്ഛീതി. സേസം സബ്ബഗാഥാസു പാകടമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ വത്ഥുഗാഥാവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧. അജിതസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൩൫. തസ്മിം പന പഞ്ഹേ **നിവുതോ**തി പടിച്ഛാദിതോ. **കിസ്സാഭിലേപനം ബ്രൂസീ**തി കിം അസ്സ ലോകസ്സ അഭിലേപനം വദേസി.

൧൦൩൬. **വേവിച്ഛാ പമാദാ നപ്പകാസതീ**തി മച്ഛരിയഹേതു ച പമാദഹേതു ച നപ്പകാസതി. മച്ഛരിയം ഹിസ്സ ദാനാദിഗുണേഹി പകാസിതും ന ദേതി, പമാദോ സീലാദീഹി. **ജപ്പാഭിലേപന**ന്തി തണ്ഹാ അസ്സ ലോകസ്സ മക്കടലേപോ വിയ മക്കടസ്സ അഭിലേപനം. **ദുക്ഖ**ന്തി ജാതിആദികം ദുക്ഖം.

൧൦൩൭. **സവന്തി സബ്ബധി സോതാ**തി സബ്ബേസു രൂപാദിആയതനേസു തണ്ഹാദികാ സോതാ സന്ദന്തി. **കിം നിവാരണ**ന്തി തേസം കിം ആവരണം കാ രക്ഖാതി? **സംവരം ബ്രൂഹീ**തി തം തേസം നിവാരണസങ്ഖാതം സംവരം ബ്രൂഹി. ഏതേന സാവസേസപ്പഹാനം പുച്ഛതി. **കേന സോതാ പിധിയ്യരേ**തി കേന ധമ്മേന ഏതേ സോതാ പിധിയ്യന്തി പച്ഛിജ്ജന്തി. ഏതേന അനവസേസപ്പഹാനം പുച്ഛതി.

൧൦൩൮. **സതി തേസം നിവാരണ**ന്തി വിപസ്സനായുത്താ. കുസലാനം ധമ്മാനം ഗതിയോ സമന്നേസമാനാ സതി തേസം സോതാനം നിവാരണം. **സോതാനം സംവരം ബ്രൂമീ**തി തമേവാഹം സതിം സോതാനം സംവരം ബ്രൂമീതി അധിപ്പായോ. **പഞ്ഞായേതേ പിധിയ്യരേ**തി രൂപാദീസു പന അനിച്ചതാദിപടിവേധസാധികായ മഗ്ഗപഞ്ഞായ ഏതേ സോതാ സബ്ബസോ പിധിയ്യന്തീതി.

൧൦൩൯. **പഞ്ഞാ ചേവാ**തി പഞ്ഹഗാഥായ, യാ ചായം തയാ വുത്താ പഞ്ഞാ യാ ച **സതി,** യഞ്ച തദവസേസം **നാമരൂപം, ഏതം** സബ്ബമ്പി **കത്ഥ** നിരുജ്ഝതി, **ഏതം മേ** പഞ്ഹം **പുട്ഠോ ബ്രൂഹീ**തി ഏവം സങ്ഖേപത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

൧൦൪൦. വിസ്സജ്ജനഗാഥായ പനസ്സ യസ്മാ പഞ്ഞാസതിയോ നാമമേനേവ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ താ വിസും ന വുത്താ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - **യം മം** ത്വം, **അജിത, ഏതം പഞ്ഹം അപുച്ഛി** ''കത്ഥേതം ഉപരുജ്ഝതീ''തി, തം തേ **യത്ഥ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച അസേസം ഉപരുജ്ഝതി,** തം വദന്തോ **വദാമി** , തസ്സ, തസ്സ ഹി **വിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന** സഹേവ അപുബ്ബം അചരിമം **ഏത്ഥേതം**

ഉപരുജ്ഝതി. ഏത്ഥേവ വിഞ്ഞാണനിരോധേ നിരുജ്ഝതി ഏതം, വിഞ്ഞാണനിരോധാ തസ്സ നിരോധോ ഹോതി. തം നാതിവത്തതീതി വുത്തം ഹോതി.

൧൦൪൯. ഏത്താവതാ ച ''ദുക്ഖമസ്സ മഹബ്ഭയ''ന്തി ഇമിനാ പകാസിതം ദുക്ഖസച്ചം, ''യാനി സോതാനീ''തി ഇമിനാ സമുദയസച്ചം പഞ്ഞായേതേ പിധിയ്യരേതി ഇമിനാ മഗ്ഗസച്ചം, ''അസേസം ഉപരുജ്ഝതീ''തി ഇമിനാ നിരോധസച്ചന്തി ഏവം ചത്താരി സച്ചാനി സുത്വാപി അരിയഭൂമിം അനധിഗതോ പുന സേഖാസേഖപടിപദം പുച്ഛന്തോ **''യേ ച സങ്ഖാതധമ്മാസേ''**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സങ്ഖാതധമ്മാ**തി അനിച്ചാദിവസേന പരിവീമംസിതധമ്മാ, അരഹതം ഏതം അധിവചനം. **സേഖാ**തി സീലാദീനി സിക്ഖമാനാ അവസേസാ അരിയപുഗ്ഗലാ. **പുഥൂ**തി ബഹൂ സത്തജനാ. **തേസം മേ നിപകോ ഇരിയം പുട്ഠോ പബ്രൂഹീ**തി തേസം മേ സേഖാസേഖാനം നിപകോ പണ്ഡിതോ ത്വം പുട്ഠോ പടിപത്തിം ബ്രൂഹീതി.

൧൦൫൦. അഥസ്സ ഭഗവാ യസ്മാ സേഖേന കാമച്ഛന്ദനീവരണം ആദിം കത്വാ സബ്ബകിലേസാ പഹാതബ്ബാ ഏവ, തസ്മാ **''കാമേസൂ''**തി ഉപഡ്ഢഗാഥായ സേഖപടിപദം ദസ്സേതി. തസ്സത്ഥോ - വത്ഥു **''കാമേസു''** കിലേസകാമേന **നാഭിഗിജ്ഝേയ്യ** കായദുച്ചരിതാദയോ ച മനസോ ആവിലഭാവകരേ ധമ്മേ പജഹന്തോ **മനസാ നാവിലോ സിയാ**തി. യസ്മാ പന അസേഖോ അനിച്ചാദിവസേന സബ്ബസങ്ഖാരാദീനം പരിതുലിതത്താ കുസലോ സബ്ബധമ്മേസു കായാനുപസ്സനാസതിആദീഹി ച സതോ സക്കായദിട്ഠിആദീനം ഭിന്നത്താ ഭിക്ഖുഭാവം പത്തോ ച ഹുത്വാ സബ്ബിരിയാപഥേസു **പരിബ്ബജതി,** തസ്മാ **''കുസലോ''**തി ഉപഡ്ഢഗാഥായ അസേഖപടിപദം ദസ്സേതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ അജിതോ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി സദ്ധിം അന്തേവാസിസഹസ്സേന, അഞ്ഞേസഞ്ച അനേകസഹസ്സാനം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദി. സഹ അരഹത്തപ്പത്തിയാ ച ആയസ്മതോ അജിതസ്സ അന്തേവാസിസഹസ്സസ്സ ച അജിനജടാവാകചീരാദീനി അന്തരധായിംസു. സബ്ബേവ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ, ദ്വങ്ഗുലകേസാ ഏഹിഭിക്ഖൂ ഹുത്വാ ഭഗവന്തം നമസ്സമാനാ പഞ്ജലികാ നിസീദിംസൂതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ അജിതസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൫൧. **കോധ സന്തുസ്സിതോ**തി തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തം. കാ ഉപ്പത്തി? സബ്ബസുത്താനം പുച്ഛാവസികാ ഏവ ഉപ്പത്തി. തേ ഹി ബ്രാഹ്മണാ ''കതാവകാസാ പുച്ഛവ്ഹോ''തി ഭഗവതാ പവാരിതത്താ അത്തനോ അത്തനോ സംസയം പുച്ഛിംസു. പുട്ഠോ പുട്ഠോ ച തേസം ഭഗവാ ബ്യാകാസി. ഏവം പുച്ഛാവസികാനേവേതാനി സുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി.

നിട്ഠിതേ പന അജിതപഞ്ഹേ “കഥം ലോകം അവേക്ഖന്തം, മച്ചുരാജാ ന പസ്സതീ”തി (സു॰ നി॰ ൧൧൨൪; ചൂളനി॰ പിങ്ഗിയമാണവപുച്ഛാ ൧൪൭) ഏവം മോഘരാജാ പുച്ഛിതും ആരഭി. തം “ന താവസ്സ ഇന്ദ്രിയാനി പരിപാകം ഗതാനീ”തി ഞത്വാ ഭഗവാ “തിട്ഠ ത്വം, മോഘരാജ, അഞ്ഞോ പുച്ഛതൂ”തി പടിക്ഖിപി. തതോ തിസ്സമേത്തേയ്യോ അത്തനോ സംസയം പുച്ഛന്തോ **“കോധാ”**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കോധ സന്തുസ്സിതോ**തി കോ ഇധ തുട്ഠോ. **ഇഞ്ജിതാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവിപ്ഫന്ദിതാനി. **ഉഭന്തമഭിഞ്ഞായാ**തി ഉഭോ അന്തേ അഭിജാനിത്വാ. **മന്താ ന ലിപ്പതീ**തി പഞ്ഞായ ന ലിപ്പതി.

൧൦൪൨-൩. തസ്സേതമത്ഥം ബ്യാകരോന്തോ ഭഗവാ **“കാമേസൂ”**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **കാമേസു ബ്രഹ്മചരിയവാ**തി കാമനിമിത്തം ബ്രഹ്മചരിയവാ, കാമേസു ആദീനവം ദിസ്വാ മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയേന സമന്നാഗതോതി വുത്തം ഹോതി. ഏത്താവതാ സന്തുസിതം ദസ്സേതി, “വീതതണ്ഹോ”തിആദീഹി അനിഞ്ജിതം . തത്ഥ **സങ്ഖായ നിബ്ബുതോ**തി അനിച്ചാദിവസേന ധമ്മേ വീമംസിത്വാ രാഗാദിനിബ്ബാനേന നിബ്ബുതോ. സേസം തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയത്താ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ അയമ്പി ബ്രാഹ്മണോ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി സദ്ധിം അന്തേവാസിസഹസ്സേന, അഞ്ഞേസഞ്ച അനേകസഹസ്സാനം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദി. സേസം പുബ്ബസദിസമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. പുണ്ണകസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൪൪. അനേജന്തി പുണ്ണകസുത്തം. ഇമമ്പി പുരിമനയേനേവ മോഘരാജാനം പടിക്ഖിപിത്വാ വുത്തം. തത്ഥ **മൂലദസ്സാവി**ന്തി അകുസലമൂലാദിദസ്സാവിം. **ഇസയോ**തി ഇസിനാമകാ ജടിലാ. **യഞ്ഞ**ന്തി ദേയ്യധമ്മം. **അകപ്പയിംസൂ**തി പരിയേസന്തി.

൧൦൪൫. ആസീസമാനാതി രൂപാദീനി പത്ഥയമാനാ. **ഇത്ഥത്ത**ന്തി ഇത്ഥഭാവഞ്ച പത്ഥയമാനാ, മനുസ്സാദിഭാവം ഇച്ഛന്താതി വുത്തം ഹോതി. **ജരം സിതാ**തി ജരം നിസ്സിതാ. ജരാമുഖേന ചേത്ഥ സബ്ബവട്ടദുക്ഖം വുത്തം. തേന വട്ടദുക്ഖനിസ്സിതാ തതോ അപരിമുച്ചമാനാ ഏവ കപ്പയിംസൂതി ദീപേതി.

൧൦൪൬. കച്ചിസ്സു തേ ഭഗവാ യഞ്ഞപഥേ അപ്പമത്താ, അതാരും ജാതിഞ്ച ജരഞ്ച മാരിസാതി ഏത്ഥ യഞ്ഞോയേവ യഞ്ഞപഥോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - കച്ചി തേ യഞ്ഞേ അപ്പമത്താ ഹുത്വാ യഞ്ഞം കപ്പയന്താ വട്ടദുക്ഖമതരിംസൂതി.

൧൦൪൭. ആസീസന്തീതി രൂപപടിലാഭാദയോ പത്ഥേന്തി. **ഥോമയന്തീ**തി “സുയിട്ഠം സുചി ദിന്ന”ന്തിആദിനാ നയേന യഞ്ഞാദീനി പസംസന്തി. **അഭിജപ്പന്തീ**തി രൂപാദിപടിലാഭായ വാചം ഭിന്ദന്തി. **ജുഹന്തീ**തി ദേന്തി. **കാമാഭിജപ്പന്തി പടിച്ച ലാഭ**ന്തി രൂപാദിപടിലാഭം പടിച്ച പുനപ്പുനം കാമേ ഏവ അഭിജപ്പന്തി, “അഹോ വത അമ്ഹാകം സിയു”ന്തി വദന്തി, തണ്ഹഞ്ച തത്ഥ

വഡ്ഢേന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **യാജയോഗാ**തി യാഗാധിമുത്താ. **ഭവരാഗരത്താ**തി ഏവമിമേഹി ആസീസനാദീഹി ഭവരാഗേനേവ രത്താ, ഭവരാഗരത്താ വാ ഹുത്വാ ഏതാനി ആസീസനാദീനി കരോന്താ **നാതരിംസു** ജാതിആദിവട്ടദുക്ഖം ന ഉത്തരിംസൂതി.

൧൦൪൯-൫. അഥകോചരഹീതി അഥ ഇദാനി കോ അഞ്ഞോ അതാരീതി. **സങ്ഖായാ**തി ഞാണേന വീമംസിത്വാ. **പരോപരാനീ**തി പരാനി ച ഓരാനി ച, പരത്തഭാവസകത്തഭാവാദീനി പരാനി ച ഓരാനി ചാതി വുത്തം ഹോതി. **വിധൂമോ**തി കായദുച്ചരിതാദിധൂമവിരഹിതോ. **അനീഘോ**തി രാഗാദിഈഘവിരഹിതോ . **അതാരി സോ**തി സോ ഏവരൂപോ അരഹാ ജാതിജരം അതാരി. സേസമേത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ അയമ്പി ബ്രാഹ്മണോ അരഹത്തേ പതിട്ഠാസി സദ്ധിം അന്തേവാസിസഹസ്സേന, അഞ്ഞേസഞ്ച അനേകസതാനം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദി. സേസം വുത്തസദിസമേവാതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പുണ്ണകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. മേത്തഗൂസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൫൦. പുച്ഛാമി തന്തി മേത്തഗുസുത്തം. തത്ഥ **മഞ്ഞാമി തം വേദഗും ഭാവിതത്ത**ന്തി "അയം വേദഗൂ"തി ച "ഭാവിതത്തോ"തി ച ഏവം തം മഞ്ഞാമി.

൧൦൫൧. അപുച്ഛസീതി ഏത്ഥ **അ**-ഇതി പദപൂരണമത്തേ നിപാതോ, പുച്ഛസിച്ചേവ അത്ഥോ. **പവക്ഖാമി യഥാ പജാന**ന്തി യഥാ പജാനന്തോ ആചിക്ഖതി, ഏവം ആചിക്ഖിസ്സാമി. **ഉപധിനിദാനാ പഭവന്തി ദുക്ഖാ**തി തണ്ഹാദിഉപധിനിദാനാ ജാതിആദിദുക്ഖവിസേസാ പഭവന്തി.

൧൦൫൨. ഏവം ഉപധിനിദാനതോ പഭവന്തേസു ദുക്ഖേസു - **യോ വേ അവിദ്വാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **പജാന**ന്തി സങ്ഖാരേ അനിച്ചാദിവസേന ജാനന്തോ. **ദുക്ഖസ്സ ജാതിപ്പഭവാനുപസ്സീ**തി വട്ടദുക്ഖസ്സ ജാതികാരണം "ഉപധീ"തി അനുപസ്സന്തോ.

൧൦൫൩. സോകപരിദ്ദവഞ്ചാതി സോകഞ്ച പരിദേവഞ്ച. **തഥാ ഹി തേ വിദിതോ ഏസ ധമ്മോ**തി യഥാ യഥാ സത്താ ജാനന്തി, തഥാ തഥാ പഞ്ഞാപനവസേന വിദിതോ ഏസ ധമ്മോതി.

൧൦൫൪-൫. കിത്തയിസ്സാമി തേ ധമ്മന്തി നിബ്ബാനധമ്മം നിബ്ബാനഗാമിനിപടിപദാധമ്മഞ്ച തേ ദേസയിസ്സാമി. **ദിട്ഠേ ധമ്മേ**തി ദിട്ഠേ ദുക്ഖാദിധമ്മേ, ഇമസ്മിംയേവ വാ അത്തഭാവേ. **അനീതിഹ**ന്തി അത്തപച്ചക്ഖം. **യം വിദിത്വാ**തി യം ധമ്മം "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ നയേന സമ്മസന്തോ വിദിത്വാ. **തഞ്ചാഹം അഭിനന്ദാമീ**തി

തം വുത്തപകാരധമ്മജോതകം തവ വചനം അഹം പത്ഥയാമി. **ധമ്മമുത്തമ**ന്തി തഞ്ച ധമ്മമുത്തമം അഭിനന്ദാമീതി.

൧൦൫൫. **ഉദ്ധം അധോ തിരിയഞ്ചാപി മജ്ഝേ**തി ഏത്ഥ **ഉദ്ധ**ന്തി അനാഗതദ്ധാ വുച്ചതി, **അധോ**തി അതീതദ്ധാ, **തിരിയഞ്ചാപി മജ്ഝേ**തി പച്ചുപ്പന്നദ്ധാ. **ഏതേസു നന്ദിഞ്ച നിവേസനഞ്ച, പനുജ്ജ വിഞ്ഞാണ**ന്തി ഏതേസു ഉദ്ധാദീസു തണ്ഹഞ്ച ദിട്ഠിനിവേസനഞ്ച അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണഞ്ച പനുദേഹി, പനുദിത്വാ ച **ഭവേ ന തിട്ഠേ,** ഏവം സന്തേ ദുവിധേപി ഭവേ ന തിട്ഠേയ്യ. ഏവം താവ പനുജ്ജസദ്ദസ്സ പനുദേഹീതി ഇമസ്മിം അത്ഥവികപ്പേ സമ്ബന്ധോ, പനുദിത്വാതി ഏതസ്മിം പന അത്ഥവികപ്പേ ഭവേ ന തിട്ഠേതി അയമേവ സമ്ബന്ധോ. ഏതാനി നന്ദിനിവേസനവിഞ്ഞാണാനി പനുദിത്വാ ദുവിധേപി ഭവേ ന തിട്ഠേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി.

൧൦൫൬-൭. ഏതാനി വിനോദേത്വാ ഭവേ അതിട്ഠന്തോ ഏസോ - **ഏവംവിഹാരീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ, ഇമസ്മിംയേവ വാ അത്തഭാവേ. **സുകിത്തിതം ഗോതമനൂപധീക**ന്തി ഏത്ഥ **അനുപധിക**ന്തി നിബ്ബാനം. തം സന്ധായ ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ആഹ - ‘‘സുകിത്തിതം ഗോതമനൂപധീക’’ന്തി.

൧൦൫൮. ന കേവലം ദുക്ഖമേവ പഹാസി - **തേ ചാപീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **അട്ഠിത**ന്തി സക്കച്ചം, സദാ വാ. **തം തം നമസ്സാമീ**തി തസ്മാ തം നമസ്സാമി. **സമേച്ചാ**തി ഉപഗന്ത്വാ. **നാഗാ**തി ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ആഹ.

൧൦൫൯. ഇദാനി തം ഭഗവാ ‘‘അദ്ധാ ഹി ഭഗവാ പഹാസി ദുക്ഖ’’ന്തി ഏവം തേന ബ്രാഹ്മണേന വിദിതോപി അത്താനം അനുപനേത്വാവ പഹീനദുക്ഖേന പുഗ്ഗലേന ഓവദന്തോ **‘‘യം ബ്രാഹ്മണ’’**ന്തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യം** ത്വം അഭിജാനന്തോ ‘‘അയം ബാഹിതപാപത്താ **ബ്രാഹ്മണോ,** വേദേഹി ഗതത്താ **വേദഗൂ,** കിഞ്ചനാഭാവേന **അകിഞ്ചനോ,** കാമേസു ച ഭവേസു ച അസത്തത്താ **കാമഭവേ അസത്തോ’’**തി ജഞ്ഞാ ജാനേയ്യാസി. **അദ്ധാ ഹി സോ ഇമം ഓഘം അതാരി, തിണ്ണോ ച പാരം അഖിലോ അകങ്ഖോ**.

൧൦൬൦. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **വിദ്വാ ച യോ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഇധാ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ, അത്തഭാവേ വാ. **വിസജ്ജാ**തി വോസ്സജ്ജിത്വാ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച വുത്തസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ മേത്തഗൂസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. ധോതകസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൬൧-൨. പുച്ഛാമി തന്തി ധോതകസുത്തം. തത്ഥ **വാചാഭികങ്ഖാമീ**തി വാചം അഭികങ്ഖാമി. **സിക്ഖേ നിബ്ബാനമത്തനോ**തി അത്തനോ രാഗാദീനം നിബ്ബാനത്ഥായ അധിസീലാദീനി സിക്ഖേയ്യ. **ഇതോ**തി മമ മുഖതോ.

൧൦൭൦. ഏവം വുത്തേ അത്തമനോ ധോതകോ ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവമാനോ കഥംകഥാപമോക്ഖം യാചന്തോ **"പസ്സാമഹ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പസ്സാമഹം ദേവമനുസ്സലോകേ**തി പസ്സാമി അഹം ദേവമനുസ്സലോകേ. **തം തം നമസ്സാമീ**തി തം ഏവരൂപം നമസ്സാമി. **പമുഞ്ചാ**തി പമോചേഹി.

൧൦൭൧. അഥസ്സ ഭഗവാ അത്താധീനമേവ കഥംകഥാപമോക്ഖം ഓഘതരണമുഖേന ദസ്സേന്തോ **"നാഹ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **നാഹം സഹിസ്സാമീ**തി അഹം ന സഹിസ്സാമി ന സക്ഖിസ്സാമി, ന വായമിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി. **പമോചനായാ**തി പമാചേതും. **കഥംകഥി**ന്തി സകങ്ഖം. **തരേസീ**തി തരേയ്യാസി.

൧൦൭൨-൩. ഏവം വുത്തേ അത്തമനതരോ ധോതകോ ഭഗവന്തം അഭിത്ഥവമാനോ അനുസാസനിം യാചന്തോ **"അനുസാസ ബ്രഹ്മേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ബ്രഹ്മാ**തി സേട്ഠവചനമേതം. തേന ഭഗവന്തം ആമന്തയമാനോ ആഹ - "അനുസാസ ബ്രഹ്മേ"തി . **വിവേകധമ്മ**ന്തി സബ്ബസങ്ഖാരവിവേകനിബ്ബാനധമ്മം. **അബ്യാപജ്ജമാനോ**തി നാനപ്പകാരതം അനാപജ്ജമാനോ. **ഇധേവ സന്തോ**തി ഇധേവ സമാനോ. **അസിതോ**തി അനിസ്സിതോ. ഇതോ പരാ ദ്വേ ഗാഥാ മേത്തഗുസുത്തേ വുത്തനയാ ഏവ. കേവലഞ്ഹി തത്ഥ ധമ്മം, ഇധ സന്തിന്തി അയം വിസേസോ. തതിയഗാഥായപി പുബ്ബദ്ധം തത്ഥ വുതനയമേവ അപരദ്ധേ **സങ്ഗോ**തി സജ്ജനട്ഠാനം, ലഗ്ഗനന്തി വുത്തം ഹോതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച വുത്തസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ധോതകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. ഉപസീവസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൭൬. **ഏകോ അഹ**ന്തി ഉപസീവസുത്തം. തത്ഥ **മഹന്തമോഘ**ന്തി മഹന്തം ഓഘം. **അനിസ്സിതോ**തി പുഗ്ഗലം വാ ധമ്മം വാ അനിസ്സിതോ. **നോ വിസഹാമീ**തി ന സക്കോമി. **ആരമ്മണ**ന്തി നിസ്സയം. **യം നിസ്സിതോ**തി യം പുഗ്ഗലം വാ ധമ്മം വാ നിസ്സിതോ.

൧൦൭൭. ഇദാനി യസ്മാ സോ ബ്രാഹ്മണോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനലാഭീ തഞ്ച സന്തമ്പി നിസ്സയം ന ജാനാതി, തേനസ്സ ഭഗവാ തഞ്ച നിസ്സയം ഉത്തരി ച നിയ്യാനപഥം ദസ്സേന്തോ **"ആകിഞ്ചഞ്ഞ"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പേക്ഖമാനോ**തി തം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിം സതോ സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠഹിത്വാ ച അനിച്ചാദിവസേന പസ്സമാനോ. **നത്ഥീതി നിസ്സായാ**തി തം "നത്ഥി കിഞ്ചീ"തി പവത്തസമാപത്തിം ആരമ്മണം കത്വാ. **തരസ്സു ഓഘ**ന്തി തതോ പഭുതി പവത്തായ വിപസ്സനായ യഥാനുരൂപം ചതുബ്ബിധമ്പി ഓഘം തരസ്സു. **കഥാഹീ**തി കഥംകഥാഹി. **തണ്ഹക്ഖയം നത്തമഹാഭിപസ്സാ**തി രത്തിന്ദിവം നിബ്ബാനം വിഭൂതം കത്വാ പസ്സ. ഏതേനസ്സ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരം കഥേതി.

൧൦൭൮-൯. ഇദാനി "കാമേ പഹായാ"തി സുത്വാ വിക്ഖമ്ഭനവസേന അത്തനാ പഹീനേ കാമേ സമ്പസ്സമാനോ **"സബ്ബേസൂ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ

ഹിത്വാ മഞ്ഞന്തി അഞ്ഞം തതോ ഹേട്ഠാ ഛബ്ബിധമ്പി സമാപത്തിം ഹിത്വാ. **സഞ്ഞാവിമോക്ഖേ പരമേതി** സത്തസു സഞ്ഞാവിമോക്ഖേസു ഉത്തമേ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ. **തിട്ഠേ നു സോ തത്ഥ അനാനുയായീ**തി സോ പുഗ്ഗലോ തത്ഥ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനബ്രഹ്മലോകേ അവിഗച്ഛമാനോ തിട്ഠേയ്യ നൂതി പുച്ഛതി. അഥസ്സ ഭഗവാ സട്ഠികപ്പസഹസ്സമത്തംയേവ ഠാനം അനുജാനന്തോ തതിയഗാഥമാഹ.

൧൦൭൨. ഏവം തസ്സ തത്ഥ ഠാനം സുത്വാ ഇദാനിസ്സ സസ്സതുച്ഛേദഭാവം പുച്ഛന്തോ **"തിട്ഠേ ചേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പൂഗമ്പി വസ്സാനന്തി** അനേകസങ്ഖ്യമ്പി വസ്സാനം, ഗണരാസിന്തി അത്ഥോ. "പൂഗമ്പി വസ്സാനീ"തിപി പാഠോ, തത്ഥ വിഭത്തിബ്യത്തയേന സാമിവചനസ്സ പച്ചത്തവചനം കത്തബ്ബം, പൂഗന്തി വാ ഏതസ്സ ബഹൂനീതി അത്ഥോ വത്തബ്ബോ. "പൂഗാനീ"തി വാപി പഠന്തി, പുരിമപാഠോയേവ സബ്ബസുന്ദരോ. **തത്ഥേവ സോ സീതി സിയാ വിമുത്തോ**തി സോ പുഗ്ഗലോ തത്ഥേവാകിഞ്ചഞ്ഞായതനേ നാനാദുക്ഖേഹി വിമുത്തോ സീതിഭാവപ്പത്തോ ഭവേയ്യ, നിബ്ബാനപ്പത്തോ സസ്സതോ ഹുത്വാ തിട്ഠേയ്യാതി അധിപ്പായോ. **ചവേഥ വിഞ്ഞാണം തഥാവിധസ്സാ**തി ഉദാഹു തഥാവിധസ്സ വിഞ്ഞാണം അനുപാദായ പരിനിബ്ബായേയ്യാതി ഉച്ഛേദം പുച്ഛതി, പടിസന്ധിഗ്ഗഹണത്ഥം വാപി ഭവേയ്യാതി പടിസന്ധിമ്പി തസ്സ പുച്ഛതി.

൧൦൭൩. അഥസ്സ ഭഗവാ ഉച്ഛേദസസ്സതം അനുപഗമ്മ തത്ഥ ഉപ്പന്നസ്സ അരിയസാവകസ്സ അനുപാദായ പരിനിബ്ബാനം ദസ്സേന്തോ **"അച്ചീ യഥാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അത്ഥം പലേതീ**തി അത്ഥം ഗച്ഛതി. **ന ഉപേതി സങ്ഖന്തി** "അസുകം നാമ ദിസം ഗതോ"തി വോഹാരം ന ഗച്ഛതി. **ഏവം മുനീ നാമകായാ വിമുത്തോ**തി ഏവം തത്ഥ ഉപ്പന്നോ സേക്ഖമുനി പകതിയാ പുബ്ബേവ രൂപകായാ വിമുത്തോ തത്ഥ ചതുത്ഥമഗ്ഗം നിബ്ബത്തേത്വാ ധമ്മകായസ്സ പരിഞ്ഞാതത്താ പുന നാമകായാപി വിമുത്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ഖീണാസവോ ഹുത്വാ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനസങ്ഖാതം അത്ഥം പലേതി, ന ഉപേതി സങ്ഖം "ഖത്തിയോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ"തി ഏവമാദികം.

൧൦൭൪. ഇദാനി "അത്ഥം പലേതീ"തി സുത്വാ തസ്സ യോനിസോ അത്ഥം അസല്ലക്ഖേന്തോ **"അത്ഥങ്ഗതോ സോ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സോ അത്ഥങ്ഗതോ ഉദാഹു നത്ഥി, ഉദാഹു വേ സസ്സതിയാ സസ്സതഭാവേന **അരോഗോ** അവിപരിണാമധമ്മോ സോതി ഏവം തം മേ മുനീ സാധു വിയാകരോഹി. കിം കാരണം? **തഥാ ഹി തേ വിദിതോ ഏസ ധമ്മോ**തി.

൧൦൭൫. അഥസ്സ ഭഗവാ തഥാ അവത്തബ്ബതം ദസ്സേന്തോ **"അത്ഥങ്ഗതസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അത്ഥങ്ഗതസ്സാ**തി അനുപാദാപരിനിബ്ബുതസ്സ. **ന പമാണമത്ഥീ**തി രൂപാദിപ്പമാണം നത്ഥി. **യേന നം വജ്ജുന്തി** യേന രാഗാദിനാ നം വദേയ്യും. **സബ്ബേസു ധമ്മേസൂ**തി സബ്ബേസു ഖന്ധാദിധമ്മേസു. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമം സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച വുത്തസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഉപസീവസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. നന്ദസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮൪-൫. സന്തി ലോകേതി നന്ദസുത്തം. തത്ഥ പഠമഗാഥായ അത്ഥോ - **ലോകേ** ഖത്തിയാദയോ **ജനാ** ആജീവകനിഗണ്ഠാദികേ സന്ധായ "സന്തി മുനയോ"തി വദന്തി, **തയിദം കഥംസൂ**തി കിം നു ഖോ തേ സമാപത്തിഞാണാദിനാ ഞാണേന ഉപ്പന്നത്താ ഞാണൂപപന്നം **നോ മുനിം വദന്തി,** ഏവംവിധം നു വദന്തി, **ഉദാഹു** വേ നാനപ്പകാരകേന ലൂഖജീവിതസങ്ഖാതേന **ജീവിതേനൂപപന്ന**ന്തി അഥസ്സ ഭഗവാ തദുഭയം പടിക്ഖിപിത്വാ മുനിം ദസ്സേന്തോ **"ന ദിട്ഠിയാ"**തി ഗാഥമാഹ.

൧൦൮൬-൭. ഇദാനി "ദിട്ഠാദീഹി സുദ്ധീ"തി വദന്താനം വാദേ കങ്ഖാപഹാനത്ഥം **"യേ കേചിമേ"**തി പുച്ഛതി. തത്ഥ **അനേകരൂപേനാ**തി കോതൂഹലമങ്ഗലാദിനാ. **തത്ഥ യതാ ചരന്താ**തി തത്ഥ സകായ ദിട്ഠിയാ ഗുത്താ വിഹരന്താ. അഥസ്സ തഥാ സുദ്ധിഅഭാവം ദീപേന്തോ ഭഗവാ ദുതിയം ഗാഥമാഹ.

൧൦൮൮-൯൦. ഏവം "നാതരിംസൂ"തി സുത്വാ ഇദാനി യോ അതരി, തം സോതുകാമോ **"യേ കേചിമേ"**തി പുച്ഛതി. അഥസ്സ ഭഗവാ ഓഘതിണ്ണമുഖേന ജാതിജരാതിണ്ണേ ദസ്സേന്തോ തതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **നിവുതാ**തി ഓവുടാ പരിയോനദ്ധാ. **യേസീധാ**തി യേസു ഇധ. ഏത്ഥ ച **സു**-ഇതി നിപാതമത്തം. **തണ്ഹം പരിഞ്ഞായാ**തി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി തണ്ഹം പരിജാനിത്വാ. സേസം സബ്ബത്ഥ പുബ്ബേ വുത്തനയത്താ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പന നന്ദോ ഭഗവതോ ഭാസിതം അഭിനന്ദമാനോ **"ഏതാഭിനന്ദാമീ"**തി ഗാഥമാഹ. ഇധാപി ച പുബ്ബേ വുത്തസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ നന്ദസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. ഹേമകസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯൧-൪. യേ മേ പുബ്ബേതി ഹേമകസുത്തം. തത്ഥ **യേ മേ പുബ്ബേ വിയാകംസൂ**തി യേ ബാവരിആദയോ പുബ്ബേ മയ്ഹം സകം ലദ്ധിം വിയാകംസു. **ഹുരം ഗോതമസാസനാ**തി ഗോതമസാസനാ പുബ്ബതരം. **സബ്ബം തം തക്കവഡ്ഢന**ന്തി സബ്ബം തം കാമവിതക്കാദിവഡ്ഢനം. **തണ്ഹാനിഗ്ഘാതന**ന്തി തണ്ഹാവിനാസനം. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ധമ്മം ആചിക്ഖന്തോ **"ഇധാ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ഏതദഞ്ഞായ യേ സതാ**തി ഏതം നിബ്ബാനപദമച്ചുതം "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ നയേന വിപസ്സന്താ അനുപുബ്ബേന ജാനിത്വാ യേ കായാനുപസ്സനാസതിആദീഹി സതാ. **ദിട്ഠധമ്മാഭിനിബ്ബുതാ**തി വിദിതധമ്മത്താ, ദിട്ഠധമ്മത്താ, രാഗാദിനിബ്ബാനേന ച അഭിനിബ്ബുതാ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഹേമകസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. തോദേയ്യസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൮൮. **യസ്മിം കാമാ**തി തോദേയ്യസുത്തം. തത്ഥ **വിമോക്ഖോ തസ്സ കീദിസോ**തി തസ്സ കീദിസോ വിമോക്ഖോ ഇച്ഛിതബ്ബോതി പുച്ഛതി . ഇദാനി തസ്സ അഞ്ഞവിമോക്ഖാഭാവം ദസ്സേന്തോ ഭഗവാ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **വിമോക്ഖോ തസ്സ നാപരോ**തി തസ്സ അഞ്ഞോ വിമോക്ഖോ നത്ഥി.

൧൦൯൦-൧. ഏവം ''തണ്ഹക്ഖയോ ഏവ വിമോക്ഖോ''തി വുത്തേപി തമത്ഥം അസല്ലക്ഖേന്തോ **''നിരാസസോ സോ ഉദ ആസസാനോ''**തി പുന പുച്ഛതി. തത്ഥ **ഉദ പഞ്ഞകപ്പീ**തി ഉദാഹു സമാപത്തിഞാണാദിനാ ഞാണേന തണ്ഹാകപ്പം വാ ദിട്ഠികപ്പം വാ കപ്പയതി. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ആചിക്ഖന്തോ ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കാമഭവേ**തി കാമേ ച ഭവേ ച. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ തോദേയ്യസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. കപ്പസുത്തവണ്ണനാ

൧൦൯൨. **മജ്ഝേ സരസ്മി**ന്തി കപ്പസുത്തം. തത്ഥ **മജ്ഝേ സരസ്മി**ന്തി പുരിമപച്ഛിമകോടിപഞ്ഞാണാഭാവതോ മജ്ഝഭൂതേ സംസാരേതി വുത്തം ഹോതി. **തിട്ഠത**ന്തി തിട്ഠമാനാനം. **യഥായിദം നാപരം സിയാ**തി യഥാ ഇദം ദുക്ഖം പുന ന ഭവേയ്യ.

൧൧൦൧-൫. അഥസ്സ ഭഗവാ തമത്ഥം ബ്യാകരോന്തോ തിസ്സോ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **അകിഞ്ചന**ന്തി കിഞ്ചനപടിപക്ഖം. **അനാദാന**ന്തി ആദാനപടിപക്ഖം, കിഞ്ചനാദാനവൂപസമന്തി വുത്തം ഹോതി. **അനാപര**ന്തി അപരപടിഭാഗദീപവിരഹിതം, സേട്ഠന്തി വുത്തം ഹോതി. **ന തേ മാരസ്സ പദ്ധഗൂ**തി തേ മാരസ്സ പദ്ധചരാ പരിചാരകാ സിസ്സാ ന ഹോന്തി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ കപ്പസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. ജതുകണ്ണിസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൩൮. **സുത്വാനഹ**ന്തി ജതുകണ്ണിസുത്തം. തത്ഥ **സുത്വാനഹം വീരമകാമകാമി**ന്തി അഹം "ഇതിപി സോ ഭഗവാ"തിആദിനാ നയേന വീരം കാമാനം അകാമനതോ അകാമകാമിം ബുദ്ധം സുത്വാ. **അകാമമാഗമ**ന്തി നിക്കാമം ഭഗവന്തം പുച്ഛിതും ആഗതോമ്ഹി. **സഹജനേത്താ**തി സഹജാതസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണചക്ഖു. **യഥാതച്ഛ**ന്തി യഥാതഥം. **ബ്രൂഹി മേ**തി പുന യാചന്തോ ഭണതി. യാചന്തോ ഹി സഹസ്സക്ഖത്തുമ്പി ഭണേയ്യ, കോ പന വാദോ ദ്വിക്ഖത്തും. **തേജീ തേജസാ**തി തേജേന സമന്നാഗതോ തേജസാ അഭിഭുയ്യ. **യമഹം വിജഞ്ഞം ജാതിജരായ ഇധ വിപ്പഹാന**ന്തി യമഹം ജാതിജരാനം പഹാനഭൂതം ധമ്മം ഇധേവ ജാനേയ്യം.

൧൧൪൦-൨. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ധമ്മമാചിക്ഖന്തോ തിസ്സോ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **നേക്ഖമ്മം ദട്ഠു ഖേമതോ**തി നിബ്ബാനഞ്ച നിബ്ബാനഗാമിനിഞ്ച പടിപദം "ഖേമ"ന്തി ദിസ്വാ. **ഉഗ്ഗഹിത**ന്തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന ഗഹിതം. **നിരത്തം വാ**തി നിരസ്സിതബ്ബം വാ, മുഞ്ചിതബ്ബന്തി വുത്തം ഹോതി. **മാ തേ വിജ്ജിത്ഥാ**തി മാ തേ അഹോസി. **കിഞ്ചന**ന്തി രാഗാദികിഞ്ചനം വാപി തേ മാ വിജ്ജിത്ഥ. **പുബ്ബേ**തി അതീതേ സങ്ഖാരേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നകിലേസാ. **ബ്രാഹ്മണാ**തി ഭഗവാ ജതുകണ്ണിം ആലപതി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ജതുകണ്ണിസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ഭദ്രാവുധസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൪൩-൯. **ഓകഞ്ജഹ**ന്തി ഭദ്രാവുധസുത്തം. തത്ഥ **ഓകഞ്ജഹ**ന്തി ആലയം ജഹം. **തണ്ഹച്ഛിദ**ന്തി ഛതണ്ഹാകായച്ഛിദം. **അനേജ**ന്തി ലോകധമ്മേസു നിക്കമ്പം. **നന്ദിഞ്ജഹ**ന്തി അനാഗതരൂപാദിപത്ഥനാജഹം. ഏകാ ഏവ ഹി തണ്ഹാ ഥുതിവസേന ഇധ നാനപ്പകാരതോ വുത്താ. **കപ്പഞ്ജഹ**ന്തി ദുവിധകപ്പജഹം. **അഭിയാചേ**തി അതിവിയ യാചാമി. **സുത്വാന നാഗസ്സ അപനമിസ്സന്തി ഇതോ**തി നാഗസ്സ തവ ഭഗവാ വചനം സുത്വാ ഇതോ പാസാണകചേതിയതോ ബഹൂ ജനാ പക്കമിസ്സന്തീതി അധിപ്പായോ. **ജനപദേഹി സങ്ഗതാ**തി അങ്ഗാദീഹി ജനപദേഹി ഇധ സമാഗതാ. **വിയാകരോഹീ**തി ധമ്മം ദേസേഹി.

൧൧൧൧. അഥസ്സ ആസയാനുലോമേന ധമ്മം ദേസേന്തോ ഭഗവാ ദ്വേ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **ആദാനതണ്ഹ**ന്തി രൂപാദീനം ആദായികം ഗഹണതണ്ഹം, തണ്ഹുപാദാനന്തി വുത്തം ഹോതി. **യം യഞ്ഹി ലോകസ്മിമുപാദിയന്തീ**തി ഏതേസു ഉദ്ധാദിഭേദേസു യം യം ഗണ്ഹന്തി. **തേനേവ മാരോ അന്വേതി ജന്തു**ന്തി തേനേവ ഉപാദാനപച്ചയനിബ്ബത്തകമ്മാഭിസങ്ഖാരനിബ്ബത്തവസേന പടിസന്ധിക്ഖന്ധമാരോ തം സത്തം അനുഗച്ഛതി.

൧൧൧൨. തസ്മാ പജാനന്തി തസ്മാ ഏതമാദീനവം അനിച്ചാദിവസേന വാ സങ്ഖാരേ ജാനന്തോ. **ആദാനസത്തേ ഇതി പേക്ഖമാനോ, പജം ഇമം മച്ചുധേയ്യേ വിസത്ത**ന്തി ആദാതബ്ബട്ഠേന ആദാനേസു രൂപാദീസു സത്തേ സബ്ബലോകേ ഇമം പജം മച്ചുധേയ്യേ ലഗ്ഗം പേക്ഖമാനോ. ആദാനസത്തേ വാ ആദാനാഭിനിവിട്ഠേ പുഗ്ഗലേ ആദാനസങ്ഗഹേതുഞ്ച ഇമം പജം മച്ചുധേയ്യേ ലഗ്ഗം തതോ വീതിക്കമിതും അസമത്ഥം ഇതി പേക്ഖമാനോ കിഞ്ചനം സബ്ബലോകേ ന ഉപ്പാദിയേഥാതി സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഭദ്രാവുധസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. ഉദയസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൧൪-൫. ഝായിന്തി ഉദയസുത്തം. തത്ഥ **അഞ്ഞാവിമോക്ഖ**ന്തി പഞ്ഞാനുഭാവനിജ്ഝാതം വിമോക്ഖം പുച്ഛതി. അഥ ഭഗവാ യസ്മാ ഉദയോ ചതുത്ഥജ്ഝാനലാഭീ, തസ്മാസ്സ പടിലദ്ധജ്ഝാനവസേന നാനപ്പകാരതോ അഞ്ഞാവിമോക്ഖം ദസ്സേന്തോ ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **പഹാനം കാമച്ഛന്ദാന**ന്തി യമിദം പഠമജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേന്തസ്സ കാമച്ഛന്ദപ്പഹാനം, തമ്പി അഞ്ഞാവിമോക്ഖം പബ്രൂമി. ഏവം സബ്ബപദാനി യോജേതബ്ബാനി.

൧൧൧൬. ഉപേക്ഖാസതിസംസുദ്ധന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനഉപേക്ഖാസതീഹി സംസുദ്ധം. **ധമ്മതക്കപുരേജവ**ന്തി ഇമിനാ തസ്മിം ചതുത്ഥജ്ഝാനവിമോക്ഖേ ഠത്വാ ഝാനങ്ഗാനി വിപസ്സിത്വാ അധിഗതം അരഹത്തവിമോക്ഖം വദതി. അരഹത്തവിമോക്ഖസ്സ ഹി മഗ്ഗസമ്പയുത്തസമ്മാസങ്കപ്പാദിഭേദോ ധമ്മതക്കോ പുരേജവോ ഹോതി. തേനാഹ - ''ധമ്മതക്കപുരേജവ''ന്തി. **അവിജ്ജായ പഭേദന**ന്തി ഏതമേവ ച അഞ്ഞാവിമോക്ഖം അവിജ്ജാപഭേദനസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം നിസ്സായ ജാതത്താ കാരണോപചാരേന ''അവിജ്ജായ പഭേദന''ന്തി പബ്രൂമീതി.

൧൧൧൭-൮. ഏവം അവിജ്ജാപഭേദനവചനേന വുത്തം നിബ്ബാനം സുത്വാ ''തം കിസ്സ വിപ്പഹാനേന വുച്ചതീ''തി പുച്ഛന്തോ **''കിംസു സംയോജനോ''**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **കിംസു സംയോജനോതി** കിം സംയോജനോ. **വിചാരണ**ന്തി വിചരണകാരണം. **കിസ്സസ്സ വിപ്പഹാനേനാ**തി കിം നാമകസ്സ അസ്സ ധമ്മസ്സ വിപ്പഹാനേന. അഥസ്സ ഭഗവാ തമത്ഥം ബ്യാകരോന്തോ **''നന്ദിസംയോജനോ''**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **വിതക്കസ്സാ**തി കാമവിതക്കാദികോ വിതക്കോ അസ്സ.

൧൧൧൯-൨൦. ഇദാനി തസ്സ നിബ്ബാനസ്സ മഗ്ഗം പുച്ഛന്തോ **''കഥം സതസ്സാ''**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **വിഞ്ഞാണ**ന്തി അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം. അഥസ്സ മഗ്ഗം കഥേന്തോ ഭഗവാ **''അജ്ഝത്തഞ്ചാ''**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഏവം സതസ്സാ**തി ഏവം സതസ്സ സമ്പജാനസ്സ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ ഉദയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൫. പോസാലസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൧൫-൬. **യോ അതീത**ന്തി പോസാലസുത്തം. തത്ഥ **യോ അതീതം ആദിസതീ**തി യോ ഭഗവാ അത്തനോ ച പരേസഞ്ച ''ഏകമ്പി ജാതി''ന്തിആദിഭേദം അതീതം ആദിസതി. **വിഭൂതരൂപസഞ്ഞിസ്സാ**തി സമതിക്കന്തരൂപസഞ്ഞിസ്സ. **സബ്ബകായപ്പഹായിനോ**തി തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനവസേന സബ്ബരൂപകായപ്പഹായിനോ, പഹീനരൂപഭവപടിസന്ധികസ്സാതി അധിപ്പായോ. **നത്ഥി കിഞ്ചീതി പസ്സതോ**തി വിഞ്ഞാണാഭാവവിപസ്സനേന ''നത്ഥി കിഞ്ചീ''തി പസ്സതോ, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനലാഭിനോതി വുത്തം ഹോതി. **ഞാണം സക്കാനുപുച്ഛാമീ**തി സക്കാതി ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ആഹ. തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഞാണം പുച്ഛാമി, കീദിസം പുച്ഛിതബ്ബന്തി. **കഥം നേയ്യോ**തി കഥം സോ നേതബ്ബോ, കഥമസ്സ ഉത്തരിഞാണം ഉപ്പാദേതബ്ബന്തി.

൧൧൧൭. അഥസ്സ ഭഗവാ താദിസേ പുഗ്ഗലേ അത്തനോ അപ്പടിഹതഞാണതം പകാസേത്വാ തം ഞാണം ബ്യാകാതും ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ സബ്ബാ, അഭിജാനം തഥാഗതോ**തി അഭിസങ്ഖാരവസേന ചതസ്സോ പടിസന്ധിവസേന സത്താതി ഏവം സബ്ബാ വിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോ അഭിജാനന്തോ തഥാഗതോ. **തിട്ഠന്തമേനം ജാനാതീ**തി കമ്മാഭിസങ്ഖാരവസേന തിട്ഠന്തം ഏതം പുഗ്ഗലം ജാനാതി ''ആയതിം അയം ഏവംഗതികോ ഭവിസ്സതീ''തി. **വിമുത്ത**ന്തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനാദീസു അധിമുത്തം. **തപ്പരായണ**ന്തി തമ്മയം.

൧൧൧൮. **ആകിഞ്ചഞ്ഞസമ്ഭവം ഞത്വാ**തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനജനകം കമ്മാഭിസങ്ഖാരം ഞത്വാ ''കിന്തി പലിബോധോ അയ''ന്തി. **നന്ദീ സംയോജനം ഇതീ**തി യാ ച തത്ഥ അരൂപരാഗസങ്ഖാതാ നന്ദീ, തഞ്ച സംയോജനം ഇതി ഞത്വാ. **തതോ തത്ഥ വിപസ്സതീ**തി തതോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസമാപത്തിതോ വുട്ഠഹിത്വാ തം സമാപത്തിം അനിച്ചാദിവസേന വിപസ്സതി. **ഏതം ഞാണം തഥം തസ്സാ**തി ഏതം തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഏവം വിപസ്സതോ അനുക്കമേനേവ ഉപ്പന്നം അരഹത്തഞാണം അവിപരീതം. **വുസീമതോ**തി വുസിതവന്തസ്സ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച പുബ്ബസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പോസാലസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. മോഘരാജസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൧൯. **ദ്വാഹം സക്ക**ന്തി മോഘരാജസുത്തം. തത്ഥ **ദ്വാഹ**ന്തി ദ്വേ വാരേ അഹം. സോ ഹി പുബ്ബേ അജിതസുത്തസ്സ ച തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തസ്സ ച അവസാനേ ദ്വിക്ഖത്തും ഭഗവന്തം പുച്ഛി. ഭഗവാ പനസ്സ ഇന്ദ്രിയപരിപാകം

ആഗമയമാനോ ന ബ്യാകാസി. തേനാഹ - ''ദ്വാഹം സക്കം അപുച്ഛിസ്സ''ന്തി. **യാവതതിയഞ്ച ദേവീസി, ബ്യാകരോതീതി മേ സുത**ന്തി യാവതതിയഞ്ച സഹധമ്മികം പുട്ഠോ വിസുദ്ധിദേവഭൂതോ ഇസി ഭഗവാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ബ്യാകരോതീതി ഏവം മേ സുതം. ഗോധാവരീതീരേയേവ കിര സോ ഏവമസ്സോസി. തേനാഹ - ''ബ്യാകരോതീതി മേ സുത''ന്തി.

൧൧൧൮. **അയം ലോകോ**തി മനുസ്സലോകോ. **പരോ ലോകോ**തി തം ഠപേത്വാ അവസേസോ. **സദേവകോ**തി ബ്രഹ്മലോകം ഠപേത്വാ അവസേസോ ഉപപത്തിദേവസമ്മുതിദേവയുത്തോ, ''ബ്രഹ്മലോകോ സദേവകോ''തി ഏതം വാ ''സദേവകേ ലോകേ''തിആദിനയനിദസ്സനമത്തം, തേന സബ്ബോപി തഥാവുത്തപ്പകാരോ ലോകോ വേദിതബ്ബോ.

൧൧൧൯. ഏവം **അഭിക്കന്തദസ്സാവി**ന്തി ഏവം അഗ്ഗദസ്സാവിം, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ അജ്ഝാസയാധിമുത്തിഗതിപരായണാദീനി പസ്സിതും സമത്ഥന്തി ദസ്സേതി.

൧൧൨൦. **സുഞ്ഞതോ ലോകം അവേക്ഖസ്സൂ**തി അവസിയപവത്തസല്ലക്ഖണവസേന വാ തുച്ഛസങ്ഖാരസമനുപസ്സനാവസേന വാതി ദ്വീഹി കാരണേഹി സുഞ്ഞതോ ലോകം പസ്സ. **അത്താനുദിട്ഠിം ഊഹച്ചാ**തി സക്കായദിട്ഠിം ഉദ്ധരിത്വാ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഏവം ഭഗവാ ഇമമ്പി സുത്തം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച വുത്തസദിസോ ഏവ ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസീതി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ മോഘരാജസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. പിങ്ഗിയസുത്തവണ്ണനാ

൧൧൨൧. **ജിണ്ണോഹമസ്മീ**തി പിങ്ഗിയസുത്തം. തത്ഥ **ജിണ്ണോഹമസ്മി അബലോ വീതവണ്ണോ**തി സോ കിര ബ്രാഹ്മണോ ജരാഭിഭൂതോ വീസവസ്സസതികോ ജാതിയാ, ദുബ്ബലോ ച ''ഇധ പദം കരിസ്സാമീ''തി അഞ്ഞത്ഥേവ കരോതി, വിനട്ഠപുരിമച്ഛവിവണ്ണോ ച . തേനാഹ - ''ജിണ്ണോഹമസ്മി അബലോ വീതവണ്ണോ''തി. **മാഹം നസ്സം മോമുഹോ അന്തരാവാ**തി മാഹം തുയ്ഹം ധമ്മം അസച്ഛികത്വാ അന്തരായേവ അവിദ്വാ ഹുത്വാ അനസ്സിം. **ജാതിജരായ ഇധ വിപ്പഹാന**ന്തി ഇധേവ തവ പാദമൂലേ പാസാണകേ വാ ചേതിയ ജാതിജരായ വിപ്പഹാനം നിബ്ബാനധമ്മം യമഹം വിജഞ്ഞം, തം മേ ആചിക്ഖ.

൧൧൨൨. ഇദാനി യസ്മാ പിങ്ഗിയോ കായേ സാപേക്ഖതായ ''ജിണ്ണോഹമസ്മീ''തി ഗാഥമാഹ തേനസ്സ ഭഗവാ കായേ സിനേഹപ്പഹാനത്ഥം **''ദിസ്വാന രൂപേസു വിഹഞ്ഞമാനേ''**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **രൂപേസൂ**തി രൂപഹേതു രൂപപച്ചയാ. **വിഹഞ്ഞമാനേ**തി കമ്മകാരണാദീഹി ഉപഹഞ്ഞമാനേ. **രുപ്പന്തി രൂപേസൂ**തി ചക്ഖുരോഗാദീഹി ച രൂപഹേതുയേവ ജനാ രുപ്പന്തി ബാധീയന്തി.

൧൧൨൯-൩൦. ഏവം ഭഗവതാ യാവ അരഹത്തം താവ കഥിതം പടിപത്തിം സുത്വാപി പിങ്ഗിയോ ജരാദുബ്ബലതായ വിസേസം അനധിഗന്ത്വാവ പുന **“ദിസാ ചതസ്സോ”**തി ഇമായ ഗാഥായ ഭഗവന്തം ഥോമേന്തോ ദേസനം യാചതി. അഥസ്സ ഭഗവാ പുനപി യാവ അരഹത്തം, താവ പടിപദം ദസ്സേന്തോ **“തണ്ഹാധിപന്നേ”**തി ഗാഥമാഹ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

ഇമമ്പി സുത്തം ഭഗവാ അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ ച പിങ്ഗിയോ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠാസി. സോ കിര അന്തരന്തരാ ചിന്തേസി - ‘‘ഏവം വിചിത്രപടിഭാനം നാമ ദേസനം ന ലഭി മയ്ഹം മാതുലോ ബാവരീ സവനായാ’’തി. തേന സിനേഹവിക്ഖേപേന അരഹത്തം പാപുണിതും നാസക്ഖി. അന്തേവാസിനോ പനസ്സ സഹസ്സജടിലാ അരഹത്തം പാപുണിംസു. സബ്ബേവ ഇദ്ധിമയപത്തചീവരധരാ ഏഹിഭിക്ഖവോ അഹേസുന്തി.

പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ പിങ്ഗിയസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പാരായനത്ഥുതിഗാഥാവണ്ണനാ

ഇതോ പരം സങ്ഗീതികാരാ ദേസനം ഥോമേന്താ **“ഇദമവോച ഭഗവാ”**തിആദിമാഹംസു. തത്ഥ **ഇദമവോചാ**തി ഇദം പരായനം അവോച. **പരിചാരകസോളസാന**ന്തി ബാവരിസ്സ പരിചാരകേന പിങ്ഗിയേന സഹ സോളസന്നം ബുദ്ധസ്സ വാ ഭഗവതോ പരിചാരകാനം സോളസന്നന്തി പരിചാരകസോളസന്നം. തേ ഏവ ച **ബ്രാഹ്മണാ**. തത്ഥ സോളസപരിസാ പന പുരതോ ച പച്ഛതോ ച വാമപസ്സതോ ച ദക്ഖിണപസ്സതോ ച ഛ ഛ യോജനാനി നിസിന്നാ ഉജുകേന ദ്വാദസയോജനികാ അഹോസി. **അജ്ഝിട്ഠോ**തി യാചിതോ **അത്ഥമഞ്ഞായാ**തി പാളിഅത്ഥമഞ്ഞായ. **ധമ്മമഞ്ഞായാ**തി പാളിമഞ്ഞായ. **പാരായന**ന്തി ഏവം ഇമസ്സ ധമ്മപരിയായസ്സ അധിവചനം ആരോപേത്വാ തേസം ബ്രാഹ്മണാനം നാമാനി കിത്തയന്താ **“അജിതോ തിസ്സമേത്തേയ്യോ…പേ॰… ബുദ്ധസേട്ഠം ഉപാഗമു”**ന്തി ആഹംസു.

൧൧൩൧-൭. തത്ഥ **സമ്പന്നചരണ**ന്തി നിബ്ബാനപദട്ഠാനഭൂതേന പാതിമോക്ഖസീലാദിനാ സമ്പന്നം. **ഇസി**ന്തി മഹേസിം. സേസം പാകടമേവ. തതോ പരം **ബ്രഹ്മചരിയമചരിംസൂ**തി മഗ്ഗബ്രഹ്മചരിയം അചരിംസു. **തസ്മാ പാരായന**ന്തി തസ്സ പാരഭൂതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ അയനന്തി വുത്തം ഹോതി.

പാരായനാനുഗീതിഗാഥാവണ്ണനാ

൧൧൩൮. പാരായനമനുഗായിസ്സന്തി അസ്സ അയം സമ്ബന്ധോ - ഭഗവതാ ഹി പാരായനേ ദേസിതേ സോളസസഹസ്സാ ജടിലാ അരഹത്തം പാപുണിംസു, അവസേസാനഞ്ച ചുദ്ദസകോടിസങ്ഖാനം ദേവമനുസ്സാനം ധമ്മാഭിസമയോ അഹോസി. വുത്തഞ്ഹേതം പോരാണേഹി -

> ‘‘തതോ പാസാണകേ രമ്മേ, പാരായനസമാഗമേ;
> അമതം പാപയീ ബുദ്ധോ, ചുദ്ദസ പാണകോടിയോ’’തി.

നിട്ഠിതായ പന ധമ്മദേസനായ തതോ തതോ ആഗതാ മനുസ്സാ ഭഗവതോ ആനുഭാവേന അത്തനോ അത്തനോ ഗാമനിഗമാദീസ്വേവ പാതുരഹേസും. ഭഗവാപി സാവത്ഥിമേവ അഗമാസി പരിചാരകസോളസാദീഹി അനേകേഹി ഭിക്ഖുസഹസ്സേഹി പരിവുതോ. തത്ഥ പിങ്ഗിയോ ഭഗവന്തം വന്ദിത്വാ ആഹ - "ഗച്ഛാമഹം, ഭന്തേ, ബാവരിസ്സ ബുദ്ധുപ്പാദം ആരോചേതും, പടിസ്സുതഞ്ഹി തസ്സ മയാ"തി. അഥ ഭഗവതാ അനുഞ്ഞാതോ ഞാണഗമനേനേവ ഗോധാവരീതീരം ഗന്ത്വാ പാദഗമനേന അസ്സമാഭിമുഖോ അഗമാസി. തമേനം ബാവരീ ബ്രാഹ്മണോ മഗ്ഗം ഓലോകേന്തോ നിസിന്നോ ദൂരതോവ ഖാരിജടാദിവിരഹിതം ഭിക്ഖുവേസേന ആഗച്ഛന്തം ദിസ്വാ "ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ"തി നിട്ഠം അഗമാസി. സമ്പത്തഞ്ചാപി നം പുച്ഛി - "കിം, പിങ്ഗിയ, ബുദ്ധോ ലോകേ ഉപ്പന്നോ"തി. "ആമ, ബ്രാഹ്മണ, ഉപ്പന്നോ, പാസാണകേ ചേതിയേ നിസിന്നോ അമ്ഹാകം ധമ്മം ദേസേസി, തമഹം തുയ്ഹം ദേസേസ്സാമീ"തി. തതോ ബാവരീ മഹതാ സക്കാരേന സപരിസോ തം പൂജേത്വാ ആസനം പഞ്ഞാപേസി. തത്ഥ നിസീദിത്വാ പിങ്ഗിയോ **"പാരായനമനുഗായിസ്സ"**ന്തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **അനുഗായിസ്സ**ന്തി ഭഗവതാ ഗീതം അനുഗായിസ്സം. **യഥാദ്ദക്ഖീ**തി യഥാ സാമം സച്ചാഭിസമ്ബോധേന അസാധാരണഞാണേന ച അദ്ദക്ഖി. **നിക്കാമോ**തി പഹീനകാമോ . "നിക്കമോ"തിപി പാഠോ, വീരിയവാതി അത്ഥോ നിക്ഖന്തോ വാ അകുസലപക്ഖാ. **നിബ്ബനോ**തി കിലേസവനവിരഹിതോ, തണ്ഹാവിരഹിതോ ഏവ വാ. **കിസ്സ ഹേതു മുസാ ഭണേ**തി യേഹി കിലേസേഹി മുസാ ഭണേയ്യ, ഏതേ തസ്സ പഹീനാതി ദസ്സേതി. ഏതേന ബ്രാഹ്മണസ്സ സവനേ ഉസ്സാഹം ജനേതി.

ഫഫനൻ-ർഫ. **വണ്ണൂപസഞ്ഹിത**ന്തി ഗുണൂപസഞ്ഹിതം. **സച്ചവ്ഹയോ**തി "ബുദ്ധോ"തി സച്ചേനേവ അവ്ഹാനേന നാമേന യുത്തോ. **ബ്രഹ്മേ**തി തം ബ്രാഹ്മണം ആലപതി. **കുബ്ബനക**ന്തി പരിത്തവനം. **ബഹുപ്ഫലം കാനനമാവസേയ്യാ**തി അനേകഫലാദിവികതിഭരിതം കാനനം ആഗമ്മ വസേയ്യ. **അപ്പദസ്സേ**തി ബാവരിപഭുതികേ പരിത്തപഞ്ഞേ. **മഹോദധി**ന്തി അനോതത്താദിം മഹന്തം ഉദകരാസിം.

ഫഫർവ-ർ. **യേമേ പുബ്ബേ**തി യേ ഇമേ പുബ്ബേ. **തമനുദാസിനോ**തി തമോനുദോ ആസിനോ. **ഭൂരിപഞ്ഞാണോ**തി ഞാണധജോ. **ഭൂരിമേധസോ**തി വിപുലപഞ്ഞോ. **സന്ദിട്ഠികമകാലിക**ന്തി സാമം പസ്സിതബ്ബഫലം, ന ച കാലന്തരേ പത്തബ്ബഫലം. **അനീതിക**ന്തി കിലേസഈതിവിരഹിതം.

ഫഫർ൭-൭ം. അഥ നം ബാവരീ ആഹ **"കിം നു തമ്ഹാ"**തി ദ്വേ ഗാഥാ. തതോ പിങ്ഗിയോ ഭഗവതോ സന്തികാ അവിപ്പവാസമേവ ദീപേന്തോ **"നാഹം തമ്ഹാ"**തിആദിമാഹ. **പസ്സാമി നം മനസാ ചക്ഖുനാവാ**തി തം ബുദ്ധം അഹം ചക്ഖുനാ വിയ മനസാ പസ്സാമി . **നമസ്സമാനോ വിവസേമി രത്തി**ന്തി നമസ്സമാനോവ രത്തിം അതിനാമേമി. **തേന തേനേവ നതോ**തി യേന ദിസാഭാഗേന ബുദ്ധോ, തേന തേനേവാഹമ്പി നതോ തന്നിന്നോ തപ്പോണോതി ദസ്സേതി.

ഫഫ൭ഫ. **ദുബ്ബലഥാമകസ്സാ**തി അപ്പഥാമകസ്സ, അഥ വാ ദുബ്ബലസ്സ ദുത്ഥാമകസ്സ ച ബലവീരിയഹീനസ്സാതി വുത്തം ഹോതി. **തേനേവ കായോ ന പലേതീ**തി തേനേവ ദുബ്ബലഥാമകത്തേന കായോ ന ഗച്ഛതി, യേന വാ ബുദ്ധോ, തേന ന

ഗച്ഛതി. ‘‘ന പരേതീ’’തിപി പാഠോ, സോ ഏവത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി ബുദ്ധസ്സ സന്തികേ. **സങ്കപ്പയന്തായാ**തി സങ്കപ്പഗമനേന. **തേന യുത്തോ**തി യേന ബുദ്ധോ, തേന യുത്തോ പയുത്തോ അനുയുത്തോതി ദസ്സേതി.

൧൧൪൫. **പങ്കേ സയാനോ**തി കാമകദ്ദമേ സയമാനോ. **ദീപാ ദീപം ഉപപ്ലവി**ന്തി സത്ഥാരാദിതോ സത്ഥാരാദിം അഭിഗച്ഛിം. **അഥദ്ദസാസിം സമ്ബുദ്ധ**ന്തി സോഹം ഏവം ദുദ്ദിട്ഠിം ഗഹേത്വാ അന്വാഹിണ്ഡന്തോ അഥ പാസാണകേ ചേതിയേ ബുദ്ധമദ്ദക്ഖിം.

൧൧൪൬. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ അവസാനേ പിങ്ഗിയസ്സ ച ബാവരിസ്സ ച ഇന്ദ്രിയപരിപാകം വിദിത്വാ ഭഗവാ സാവത്ഥിയം ഠിതോയേവ സുവണ്ണോഭാസം മുഞ്ചി. പിങ്ഗിയോ ബാവരിസ്സ ബുദ്ധഗുണേ വണ്ണയന്തോ നിസിന്നോ ഏവ തം ഓഭാസം ദിസ്വാ ‘‘കിം ഇദ’’ന്തി വിലോകേന്തോ ഭഗവന്തം അത്തനോ പുരതോ ഠിതം വിയ ദിസ്വാ ബാവരിബ്രാഹ്മണസ്സ ‘‘ബുദ്ധോ ആഗതോ’’തി ആരോചേസി, ബ്രാഹ്മണോ ഉട്ഠായാസനാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ അട്ഠാസി. ഭഗവാപി ഓഭാസം ഫരിത്വാ ബ്രാഹ്മണസ്സ അത്താനം ദസ്സേന്തോ ഉഭിന്നമ്പി സപ്പായം വിദിത്വാ പിങ്ഗിയമേവ ആലപമാനോ **‘‘യഥാ അഹൂ വക്കലീ’’**തി ഇമം ഗാഥമഭാസി.

തസ്സത്ഥോ - **യഥാ വക്കലി**ത്ഥേരോ സദ്ധാധിമുത്തോ അഹോസി, സദ്ധാധുരേന ച അരഹത്തം പാപുണി. യഥാ ച സോളസന്നം ഏകോ **ഭദ്രാവുധോ** നാമ യഥാ ച **ആളവി ഗോതമോ, ഏവമേവ ത്വമ്പി പമുഞ്ചസ്സു സദ്ധം**. തതോ സദ്ധായ അധിമുച്ചന്തോ ‘‘സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ’’തിആദിനാ നയേന വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ **മച്ചുധേയ്യസ്സ പാരം** നിബ്ബാനം ഗമിസ്സസീതി അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ പിങ്ഗിയോ അരഹത്തേ ബാവരീ അനാഗാമിഫലേ പതിട്ഠഹി. ബാവരിബ്രാഹ്മണസ്സ സിസ്സാ പന പഞ്ചസതാ സോതാപന്നാ അഹേസും.

൧൧൪൭-൮. ഇദാനി പിങ്ഗിയോ അത്തനോ പസാദം പവേദേന്തോ **‘‘ഏസ ഭിയ്യോ’’**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പടിഭാനവാ**തി പടിഭാനപടിസമ്ഭിദായ ഉപേതോ. **അധിദേവേ അഭിഞ്ഞായാ**തി അധിദേവകരേ ധമ്മേ ഞത്വാ. **പരോവര**ന്തി ഹീനപണീതം, അത്തനോ ച പരസ്സ ച അധിദേവത്തകരം സബ്ബം ധമ്മജാതം വേദീതി വുത്തം ഹോതി. **കങ്ഖീനം പടിജാനത**ന്തി കങ്ഖീനംയേവ സതം ‘‘നിക്കങ്ഖമ്ഹാ’’തി പടിജാനന്താനം.

൧൧൪൯. **അസംഹീര**ന്തി രാഗാദീഹി അസംഹാരിയം. **അസംകുപ്പ**ന്തി അകുപ്പം അവിപരിണാമധമ്മം. ദ്വീഹിപി പദേഹി നിബ്ബാനം ഭണതി. **അദ്ധാ ഗമിസ്സാമീ**തി ഏകംസേനേവ തം അനുപാദിസേസം നിബ്ബാനധാതും ഗമിസ്സാമി. **ന മേത്ഥ കങ്ഖാ**തി നത്ഥി മേ ഏത്ഥ നിബ്ബാനേ കങ്ഖാ. **ഏവം മം ധാരേഹി അധിമുത്തചിത്ത**ന്തി പിങ്ഗിയോ ‘‘ഏവമേവ ത്വമ്പി പമുഞ്ചസ്സു സദ്ധ’’ന്തി. ഇമിനാ ഭഗവതോ ഓവാദേന അത്തനി സദ്ധം ഉപ്പാദേത്വാ സദ്ധാധുരേനേവ ച വിമുഞ്ചിത്വാ തം സദ്ധാധിമുത്തതം പകാസേന്തോ ഭഗവന്തം ആഹ - ‘‘ഏവം മം ധാരേഹി അധിമുത്തചിത്ത’’ന്തി. അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ ‘‘യഥാ മം ത്വം അവച, ഏവമേവ അധിമുത്തം ധാരേഹീ’’തി.

ഇതി പരമത്ഥജോതികായ ഖുദ്ദക-അട്ഠകഥായ

സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥായ സോളസബ്രാഹ്മണസുത്തവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതോ ച പഞ്ചമോ വഗ്ഗോ അത്ഥവണ്ണനാനയതോ, നാമേന പാരായനവഗ്ഗോതി.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ച യം വുത്തം -

''ഉത്തമം വന്ദനേയ്യാനം, വന്ദിത്വാ രതനത്തയം;
യോ ഖുദ്ദകനികായമ്ഹി, ഖുദ്ദാചാരപ്പഹായിനാ.

''ദേസിതോ ലോകനാഥേന, ലോകനിത്ഥരണേസിനാ;
തസ്സ സുത്തനിപാതസ്സ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണന''ന്തി.

ഏത്ഥ ഉരഗവഗ്ഗാദിപഞ്ചവഗ്ഗസങ്ഗഹിതസ്സ ഉരഗസുത്താദിസത്തതിസുത്തപ്പഭേദസ്സ സുത്തനിപാതസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ കതാ ഹോതി. തേനേതം വുച്ചതി -

''ഇമം സുത്തനിപാതസ്സ, കരോന്തേനത്ഥവണ്ണനം;
സദ്ധമ്മട്ഠിതികാമേന, യം പത്തം കുസലം മയാ.

''തസ്സാനുഭാവതോ ഖിപ്പം, ധമ്മേ അരിയപ്പവേദിതേ;
വുഡ്ഢിം വിരൂള്ഹിം വേപുല്ലം, പാപുണാതു അയം ജനോ''തി.

(പരിയത്തിപ്പമാണതോ ചതുചത്താലീസമത്താ ഭാണവാരാ.)

പരമവിസുദ്ധസദ്ധാബുദ്ധിവീരിയപ്പടിമണ്ഡിതേന സീലാചാരജ്ജവമദ്ദവാദിഗുണസമുദയസമുദിതേന സകസമയസമയന്തരഗഹനജ്ഝോഗാഹണസമത്ഥേന പഞ്ഞാവേയ്യത്തിയസമന്നാഗതേന തിപിടകപരിയത്തിപ്പഭേദേ സാട്ഠകഥേ സത്ഥുസാസനേ അപ്പടിഹതഞാണപ്പഭാവേന മഹാവേയ്യാകരണേന കരണസമ്പത്തിജനിതസുഖവിനിഗ്ഗതമധുരോദാരവചനലാവണ്ണയുത്തേന യുത്തമുത്തവാദിനാ വാദീവരേന മഹാകവിനാ ഛളഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദാദിപ്പഭേദഗുണപടിമണ്ഡിതേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ സുപ്പതിട്ഠിതബുദ്ധീനം ഥേരവംസപ്പദീപാനം ഥേരാനം മഹാവിഹാരവാസീനം വംസാലങ്കാരഭൂതേന വിപുലവിസുദ്ധബുദ്ധിനാ **ബുദ്ധഘോസോ**തി ഗരൂഹി ഗഹിതനാമധേയ്യേന ഥേരേന കതാ അയം **പരമത്ഥജോതികാ** നാമ സുത്തനിപാത-അട്ഠകഥാ -

താവ തിട്ഠതു ലോകസ്മിം, ലോകനിത്ഥരണേസിനം;
ദസ്സേന്തീ കുലപുത്താനം, നയം പഞ്ഞാവിസുദ്ധിയാ.

യാവ ബുദ്ധോതി നാമമ്പി, സുദ്ധചിത്തസ്സ താദിനോ;
ലോകമ്ഹി ലോകജേട്ഠസ്സ, പവത്തതി മഹേസിനോതി.

സുത്തനിപാത-അത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.